GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN MUNKÁI

II. SOROZAT

A MAGY. TUD. AKADEMIA MEGBIZÁSÁBÓL SAJTÓ ALÁ RENDEZI

SZILY KÁLMÁN

II. KÖTET

STADIUM — A' KELET NÉPE — POLITIKAI PROGRAMMTÖREDÉKEK

BEVEZETÉSÜL

VISZOTA GYULÁTÓL: A STADIUM MEGJELENÉSÉNEK TÖRTÉNETE

a) A STADIUM

KAUTZ GYULÁTÓL: b) A' KELET NÉPE és

c) A POLITIKAI PROGRAMMTÖREDÉKEK MÉLTATÁSA

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1905

Ára 10 korona.

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN MUNKÁI

II. SOROZAT

A MAGY. TUD. AKADÉMIA MEGBÍZÁSÁBÓL SAJTÓ ALÁ RENDEZI

SZILY KÁLMÁN

II. KÖTET

STADIUM, A' KELET NÉPE, POLITIKAI PROGRAMMTÖREDÉKEK

BEVEZETÉSÜL

VISZOTA GYULÁTÓL: A STADIUM MEGJELENÉSÉNEK TÖRTÉNETE
a) A STADIUM
KAUTZ GYULÁTÓL: *b*) A' KELET NÉPE és
c) A POLITIKAI PROGRAMMTÖREDÉKEK MÉLTATÁSA.

BUDAPEST,
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1905.

BEVEZETÉS.

A STADIUM MEGJELENÉSÉNEK TÖRTÉNETE

ÍRTA

DR. VISZOTA GYULA,

ÁLL. FŐGYMN. TANÁR.

Széchenyi a Hitel és Világ után rendszerbe akarta foglalni addig kifejtett elveit. Alig hogy Világja a nyomdából kikerült,[1] 1831 szeptember 6-án belekezdett új művébe, a melyet eleinte — naplója és levelei bizonysága szerint — „Reformatió"-nak nevezett. Szeptember 6-án azonban csak a mű tervét készitette el.[2] Nagyon fontosnak tartotta e lépését. Erre vall egyrészt azon körülmény, hogy az Istenhez fohászkodott kitartásért és sikerért, ha jóra vezet fáradozása, ellenkező esetben kérte, semmisitse meg igyekezetét; másrészt pedig, hogy a reformatióról, tehát könyvének anyagáról, sokat beszélt Nagy Pállal,[3] majd Niczky és Konkoly sopronvármegyei tisztviselőkkel.[4] s Nagy Pálról meg is jegyzi naplójában, hogy nagyon használható a reformatióra, az utóbbiakról meg, hogy elismerik szükségét, csak a módban, hogyan kell reformálni, nem egyeztek meg.

Tényleg november 24-én kezdette meg a Reformatiót irni. Szorgalmasan dolgozott rajta s igy csakhamar abban a helyzetben volt, hogy egyes részleteket fel is olvashatott barátai vagy bizalmasai előtt. Így például, már 1832 február elején

[1] A Világ július 9-én került ki a sajtó alul. — Zichy Antal „Gróf Széchenyi István életrajza" cz. művének 294—5. lapjain említi, hogy a Hitel 3-dik kiadása után a kiadó hirdette a „mű második részének készülését". Zichy megjegyzi, hogy a Stadium megjelenését egyelőre a Világ akadályozta meg. Látható, hogy ez nem a megjelenésére, hanem a megirására értendő.

[2] Naplója igy szól: Heute fange ich das Skelet meiner Reformation an! Gott gebe mir Kraft, Ausdauer und Gelingen, führt es zum Guten — vernichte aber all mein Streben, gebähre es Böses

[3] Szept. 10-én.

[4] Szept. 13-án.

felolvasta művének egy részét Andrássy (György?) előtt,[1] a ki eliszonyodott fölötte, azt tartván, hogy a mű olyan égő fáklya, melyet sem eloltani, sem szabályozni nem lehet s hogy az a censor, a ki ezt nyomatásra bocsátja, nem lehet sem okos, sem becsületes ember.

Széchenyi meghökkent ugyan e nyilatkozaton, de azért tovább írta művét. Az a hír sem zavarta meg műve írásában, hogy felsőbb helyen állítólag jobb szeretnék, ha soha sem írna.[2] Lankadatlan buzgalommal dolgozott művén, úgy hogy április vége felé művének első részét — a 9 törvényjavaslatot — befejezte.

Széchenyinek a censurai hivatalnál volt egy megbízható embere, Drescher Frigyes ideiglenes censor, a ki négy előbbi művét (Lovakrul, Hitel, Világ és Játékszínrül) is a saját felelősségére sajtó alá bocsátotta.

E művek Széchenyi reformelveit csak általánosságban tárgyalták s így Drescher kevesebb koczkázattal írhatta a művek alá saját felelősségére az imprimaturt, annál is inkább, mert Széchenyi — bizonyára óvatosságból is — Magyarország hátramaradottságáért sohasem a kormányt okolta, hanem mindig önmagunkat. Mégis, midőn a kolera miatt különösen a felvidéken parasztlázadás ütött ki[3] s néhány esetben előfordult, hogy Széchenyi Hitelét vagy Világját felhasználták az izgatásra, Drescher gyanússá vált s ezért Széchenyi elhatározta, hogy az esetre, ha elveszítené állását, örök nyugdíjat ad neki.

[1] Febr. 2-án: „Es sey eine Brandfackel, die sich weder auslöschen, noch dirigiren liesse. Der Censor, der es zum Druck lassen wollte, könne weder ein gescheidter noch ein rechtschaffener Mensch seyn.“ Es machte mich stutzen.

[2] Márczius 15-iki naplóbejegyzése. — Úgy látszik, azon conservativ körből származó hír miatt, hogy a kolera alkalmával kiütött parasztlázadáskor a Hitel és a Világ szolgált a lázításra anyagul.

[3] Október 5-én írja Károlyi György, hogy a Klobusitzky-ház fosztogatásakor egy ügyvéd az asztalon találván a Hitelt, ebből a parasztokra vonatkozó részt szabadon tót nyelvre fordította s a népet felizgatta. Naplójában Széchenyi okt. 25-én följegyzi: Eötvös beszéli, hogy a parasztok az ő Hitele alapján raboltak, gyilkoltak. 1832 febr. 10-én följegyzi, hogy állítólag 10 vármegye írt a nádorhoz a Jelenkor eltiltása ügyében; a parasztok olvastatják a Világot; Drescher gyanús, örök pensiót ad neki, ha elveszti kenyerét.

Drescher tényleg óvatos volt a Stadiummal. Mihelyt Széchenyi az első iveket 1832 január 5-én átadta,[1] — Széchenyi fejezetenként adta át neki művét, nem egyszerre, — rögtön felsőbb hatóságához fordult utasitásért, mitévő legyen. A felsőbb hatóság arra utasitotta, járjon el az előirt szabályok szerint. E szabályok arra utasitották a censort, hogy az oly művek, melyek az állam és törvényhozás ügyeit tárgyalják, a censor véleményével ellátva a helytartótanács elé terjesztendők. A Stadium, 12 törvényjavaslatával, éppenséggel az állam és törvényhozás ügyeit taglalta, és mivel országgyűlés egybehivása várható volt, a törvényhozás menetére nem csekély hatás keltését helyezte kilátásba, s így érthető, hogy a censor helyzete kényes volt.

Drescher Széchenyi hive volt, ezt kimutatta előbbi műveinek birálatában s beismeri maga Széchenyi is, mikor Dreschernek, ki Kisfaludy Károly halála után a Jelenkor szerkesztője óhajtván lenni, Széchenyi pártfogását kérte, ez alkalomból irt levelében határozottan kifejezi, hogy reá, mint censorra, okvetetlenül szüksége van.[2] Drescher tudta, hogy

[1] Drescher a kézirat első ivére ezt irta: „Pst. 5. Januarii 1832."

[2] Széchenyi 1830 november 26-án így ir többek közt Dreschernek: „— gondolkoztam egyébb iránt Ön használul is — mert nem felejtettem el, melly ésszel és könnyűséggel itélte meg hivatala szerint a Hitelt; a miért mindig köszönni fogok.

A mi pedig Ön hasznát illeti, ezekben helyheztetem.

1°. Az uj Ujságiró — NB ha az lesz, a kit én kivánok — Ön sajtójában fogja nyomtatni leveleit.

2°. A Tudós Társaság — melly a jövő télen fel áll, — minden nyomtatványát Ön sajtója alá akarom bocsátani, — ha a Többiek nem ellenzik, mit nem gondolok!

3°. Magamnak annyi Materialém van, és annyi kivánatom *irni*, hogy szinte bizonyossá tehetem, — minden esztendőben egy munkát fogunk Ön műhelyében nyomtatni. Ön pedig ismeri gondolatomat „Leben und leben lassen".

4°. Azt remėllem, hogy végre most tán keresztül vihetnök azt is, hogy Ön qua Censor fizetést kapjon. —

Das sind indessen meine Ansichten! „Regnet es nicht, so tröpfelts doch — und Zeit bringt Rath". Hogy pedig igen kivánnám, legalább egy pár esztendeig Önt mint Censort látni, ezt nem tagadom, — mert minden czifrázás nélkül meg vagyok arrul győződve: „Okosabb, praktikusabb és tisztább lelkű Censort soha nem kapunk, mint Ön!" . . .

most, e gyökeres reformokat hirdető munkánál, mely sok tekintetben a magyar alkotmány alaptörvényeit akarta módositani, nagy szolgálatot tehet Széchenyinek és a hazának, de sejtette, hogy állásával játszik. Április 23-án kelt levelében éppen azért jelentette Széchenyinek, mily szigorú felelősség akadályozza szolgálatkészségét. Hivatalos eljárásában eddig tanúsitott merészségét azzal élesztette eddig, hogy esetleg más foglalatossággal biztositja. Jobban szeret azonban a magáéval megelégedni, mint mástól sokat óhajtani, egyébként feleségének betegsége is helyhez köti, azért arra kell készülnie, hogy itt maradhasson, ha e munka *ereje* miatt — minden törlés mellett — elveszitené hivatalát. Elkészült mindenre és tudja azt is, hogy Széchenyi a haza javát czélozza, azért tiz esztendei fáradozásának gyümölcsét[1] áldozatul nyujtja aláirásával, mert intették s igy később nem lesz mentsége. Tudja azt is, hogy be fogják súgni, hogy ily munkát csak pénzért irhatott alá s igy veszteségéhez szégyen is járul. Mindezt pótolni családatyai kötelessége. Félrehúzódva akarná a csapást megvárni, kerülvén Budán és Pesten az érintkezést, mert ez utóbbi helyen a „Játékszini" censurálás miatt különösen gyűlölik. Ez csak úgy lehetséges, ha saját házában lakik. Most vehetne egyet a külvárosban, de nincs készpénze, csak egy 6400 frtos kötelezvénye a csőd alá került Pálffy Ferencztől. Mivel ezért még sokáig kellene várnia, kéri vállalja magára e kötelezvényt s kifizetvén az összeget, segitsen rajta s akkor mindenkép elómozditja a mű megjelenését.

Széchenyi nem akarta meghallgatni Drescher kérését s már arra gondolt, hogy nem nyomatja ki művét.

Erre Drescher május 5-én megismételte kérését. Megirta hogy sürgős szüksége van a kért pénzre, mert sógora új vasprésért kér tőle pénzt, de a házért is sürgősen kellene. Széchenyi nem koczkáztat semmit, mert a kötelezvény kifogástalan. Kéri, tegyen szerencséssé egy háznépet s a kis egér segit az oroszlánon; ha elháritja az akadályt, merni kész, ha vesztébe is kerül.

Széchenyi Drescher e levelén bosszankodott, azt gondolta, Drescher meg akarja zsarolni.[2] Naplója szerint május

[1] Ennyi ideig volt már censor.

[2] Máj. 6-án: Dr. will mich schinden.

6-án irt neki.[1] Válasza visszautasitás volt. Nem teljesité kérését, hanem ajánlott nyomtatás fejében 200 aranyat előlegként s Dreschernek 10 frtot ivenként fáradságáért. Ellenkező esetre, ha t. i. ezen ajánlatát nem fogadja el, felszólitotta, küldje kéziratát vissza s megjegyzé „und wir spielen sodann unsere Karten weiter". Drescher ez utóbbi megjegyzést magára nézve sértőnek találta. Május 8-iki válaszában tudatta Széchenyivel, hogy itt nincs csalásról szó s visszaküldvén kéziratát kijelenté, hogy a kéziratot nem olvassa tovább, adja más censornak.

Széchenyi első pillanatban szerencsének tartotta e fordulatot, mert azt hitte, hogy igy megszabadult Dreschertől.[2] Másnap azonban már másképen gondolkozott. Levelet írt neki[3] s ebben értésére adta, hogy nem érti eljárását s nem várta azt tőle, hogy igy válaszoljon, mert a „Karten spielen" alatt a cselekvés szabadságát értette. Felszólitja, ha felelni akar e soraira, jöjjön hozzá, mert szóval jobban végezhetnek.

Drescher, úgy látszik, nem válaszolt Széchenyinek és nem is ment el hozzá. Erre vall azon körülmény, hogy az ellentétet köztük Orosz József simitotta el. Ezt bizonyitja Orosznak május 14-iki levele, a melyben értesiti Széchenyit, hogy beszélt Drescherrel s ez kész kivánságát teljesiteni, a menynyire csak lehetséges, de a mű csak azon hónap 24-ikén kerülhet sajtó alá, június végéig azonban kész lesz. Széchenyi másnap nyomdai költség fejében tényleg 200 aranyat adott át a censornak, a ki a művet eleinte Nagyszombatban, esetleg Bécsben akarta kinyomatni. Drescher azonban tényleg még sem ment el a művel, hanem a censurai engedélyt jelző imprimaturt egyes helyek javitása, törlése után ráirván a kéziratra, itt Pesten, a Landerer-féle nyomdában nyomatni kezdette.

Drescher később hivatkozott javitásaira, törléseire, azért itt helyén lesz kimutatni, mit javitott, mit törölt a kéziraton.

[1] Naplója alapján közli e levelet Majláth Béla *Gróf Széchenyi István levelei* I. k. 219. lapján, jegyzetben.

[2] Május 9-én: D. wurde ganz toll — und schickte mein Manuscript zurück — — Mein Stadium kommt also jetzt auf keinen Fall heraus. Ich glaube, es ist mein Glück, um nicht Dr. ganze Familie auf meinen Hals zu kriegen.

[3] Majláth Béla: *Gróf Széchenyi István levelei.* I. k. 218—9. l.

A Széchenyi-Múzeumban levő eredeti kézirat szerint a javítások, törlések a következők:

Magyarország képviselőihez czimű fejezetben egy hely így hangzott: „Legyünk mi most, nem bajnoki *egy fakeresztnek, melly csak az emberiségért istenül szenvedett kín symboluma*". Drescher az aláhúzott részletet először kitörölte s ezt írta oda: „a' szent Földnek"; később azonban ezt irta oda s így is maradt: „egy keresztnek, melly csak az emberiségért istenül szenvedett kin emléke".

Az előszóban többek közt így írt Széchenyi: „ön keblökben s *karjaikban* s az ország minden lakosi felszabaditásában biztak volna". Az aláhuzott szót Drescher törölte. Széchenyi helyette a következő jelt tette: — — — — — —

Alább így írt Széchenyi: „áruljuk mi is el egymást és a' hazát egy hosszabbacska névért — — — vagy egy nyugodalmas puha karszékért; *opponáljunk kormányunknak csak mi is jobbadán akkor, mikor törvényes úton jár*, 's engedjünk, midőn abbul kitér". Ezt a részletet Drescher egészen törölte. A censor az aláhúzott részt később újra kiírta. Széchenyi a kitörölt részt gondolatjelekkel pótolta.

Ugyane szakaszban később törölte „rabnépünk"-ben a „rab" szót s helyette „adófizetőt" írt; ezt azonban Széchenyi nem fogadta el s helyette három gondolatjelet tett.

Valamivel alább törölte a „nemtelen nemesek" és „nemtelenebb magnások" kifejezésben a *nemtelen* szót, de később újra kiírta.

Ezen részletben: „tudatlanság-gőgi álmokbul semmikép sem ébresztethetnek fel — — mint mechanikai argumentumok által — — — úgy mint *csép, kasza 'sa't.*" törölte a csép és kasza szókat, a melyeket Széchenyi gondolatjelekkel pótolt.

Alább Széchenyi egy helyt így írt: „midőn a respublicák eddigi próbái — — mindig sikeretlenek valának". Drescher a *midőn* után a következőket írta: „a messze századok bizonyitása szerint". Széchenyi elfogadta, csak a *messze* helyett a „lefolyt" szót tette.

Az előadott törvények általános haszna czimű fejezet egy része eredetileg így hangzott: „még se rontá meg annyira az adósokat, mint nálunk, kiknek segitségére *'s királl azokéra, kik tudtak a' titok körűl. Oh irgalmazz égi boszu!* — midőn

a' capitalistákat lesujtá — *feltaláltatott a devalvatio*". Drescher az aláhúzott helyeket törölte s „feltaláltatott a devalvatio" helyett ezt irta oda: „még véletlenül a devalvatio is járult".

Érdekes a következő javitás. Drescher a kézirat ezen részében „Magyarország végre nemcsak de jure — — — regnum, *hanem de facto is, regnum per se et pro se existens et independens lesz*", az aláhúzott helyet törölte. Széchenyi azonban vörös ceruzával oda irta „Ki kell irni", a mire Drescher a törölt rész helyett ezt irta: „hanem de facto is, regnum per se et pro se existens, et independens lesz — — — a' Törvény értelmében".

Az Aviticitas czímű fejezetben Széchenyi többek közt így irt: „a' szt. koronának *tagja vagy sz. István köpönyegének egy darabja* vagyok — *a' mi de facto se physice se moraliter nem igaz*". Drescher törölte az aláhúzott részleteket, úgy hogy kinyomatásra ez került: „a' sz. koronának része — — — — — — — — vagyok —".

A Jus proprietatis czímű szakaszban „szabad emberhez illőbb *respublicanusi* örömökkel jobban megismerkedtem" részletben a „respublicanusi" szót törölte s helyébe gondolatjelek kerültek.

Ugyane szakaszban van Dreschernek egy meglehetős hosszú javitása. E részletet párhuzamban adjuk:

(Széchenyi eredeti fogalmazványa.)	(Drescher javitása.)
Ezen köz anyának egésséges volta, virágzása, szépsége pedig, úgy hiszem vagy úgy látszik nékem legalább, senkinek kárára nem lehetne, azon különös orvosokon s haláltbejelentő madarakon kivül — 's kiki érthet — kik 's mellyek csak úgy lelik hasznokat, csak úgy hizhatnak, ha azt öröki sinlődések, ájultságok 's végvonaglatok közt tartogatják, 's ekép, mint a' hazának alattomos gyilkolói nem is érdem-	Ezen köz anyának egésséges léte, virágzása, szépsége pedig, úgy hiszem vagy úgy látszik nékem legalább, senkinek kárára nem lehetne — azon különös orvosokon és haláljelentő madarakon kivül — kik fájdalom! nálunk is, mint mindenütt a' világon, minden világositás, előmenetel 's javitás ellen szegülnek — mert csak úgy lelhetik hasznokat — — — ha tetteiken, cselekedeteiken köd 's örök

lenek egyebet, mint neveiknek a' hazafiak sorábul való kitörlését, tiszta agyagtesteiknek legmélyebb mocsárinkba való eltemettetését, 's egykori ittlétöknek s hervasztó leheletiknek öröki elfelejtését.

sötétség borong, — — — — és kiknek — ha tiszta kebelbül fakadó honszeretet, és az emberiség javára czélzó szorgalom bűn lenne — lélekismeretök e részben legkisebb furdalásnak sem volna kitéve. — — — — — — — — —

A Törvényelőtti egyenlőség czímű szakaszban Széchenyi egy helyen igy irt: „nem tapasztaljuk-e azokat directe minden országgyűlésen: a' hol *annyiszor nyomja el a' clementia a' justitiát; 's indirecte már annyiszor 's a' honnak külön részeiben*? Drescher az aláhúzott részt törölte, Széchenyi pedig gondolatjelekkel pótolta. A censurált példány tanúsága szerint az ötödik gondolatjel után Széchenyi a *válaszok* szót szúrta közbe s igy került a lipcsei kiadásba.

Valamivel alább meg igy irt Széchenyi: „végre a' reactio törvényei szerint *az adózók tán igazi kést ne vegyenek kezeikbe*". A censor az aláhúzott részletet törölte s helyette ezt tette: „más által ne szorittassunk arra".

A Törvényes pártvéd czímű fejezetben Széchenyi igy irt: „Marcus Aurelius után egy Commodus jöhet". Ez után Drescher ezt irta még oda: „Bölcs Salamon után Roboam vasvesszővel álla elő". Széchenyi elfogadta a censor betoldását.

Végül csak kétszer fordul elő censori javítás, de mind a kettő egy szónak törlése. A Czéhek, Limitatiók szakaszban „*természetelleni* nehézségekről és akadályok tökéletes eltörléséről", a Végszóban pedig „természetelleni vám"-ról beszél s mindkét helyen Drescher a „természetelleni" szót törölte.

Ezek Dreschernek éppenséggel nem nagyszámú javitásai és törlései a műben. Ő pedig hivatalos jelentéseiben mindenütt azt állitá, hogy számtalan törlés után (immensis lituris) adta meg nemcsak ezen, de előbbeni műveihez is a nyomatásra az engedélyt. A Stadiumban a „Kiadónak előszavá"-ban is azt olvassuk, hogy a „számosb kitörlések után" került ki a mű a censor keze alól. S tényleg, a műben meglehetősen sok helyen találunk kipontozott helyeket, a melyek esetleges törlésre mutatnak.

Széchenyinek irói módja volt az idézőjelek és gondolatjelek sűrű alkalmazása Egy, két, három gondolatjellel nagyon

sokszor tarkitja a szöveget s ily helyek felsorolása nagyon hosszas volna, azért csak a legfontosabb három és a négy és ennél több gondolatjeles helyeket sorolom fel. Széchenyi ezeket szántszándékkal alkalmazta a szövegben. Ilyen helyek találhatók a 23., 32., 37., 43., 48—9., 62—4., 67., 70., 81., 107., 114., 129., 142., 146., 155., 167., 171., 174—5., 178., 181., 187., 194., 196., 205., 207., 211. (3 sor), 216., 218., 223—4., 226., 230., 232—3., 246—8., 254—255. lapon.

Néhány helyen Széchenyi utólag törölt a kéziratban egy-egy szót s helyette gondolatjeleket használt. Így pl. a kéziratban igy irt: „szép-anyáim egyike Giselának szobalánya volt". A *szobalánya* szót törölte s igy módositotta a szöveget (128. l.): „szép-anyáim egyike pedig Giselának udvarában — — — volt". Egy másik helyen igy irt: „magán valaki huszonötöt csapatott volna". A *valaki huszonötöt* szavakat törölte s igy került nyomatás alá (162. a.): „magán — — — — csapatott volna". A 175. oldalon ezt olvassuk a műben: „egy hasztalan uracska véletlen sőt ártatlanul is — — — — — — vagy valami kárt szenvedne". A pontozás helyén a kéziratban ezt törölte Széchenyi: „a' más világba segittetnék". A 231. lapon pedig ezt olvassuk: „mocsárok közt élni egy rövid tán — — — — életen keresztül. A pontozás helyén ez volt eredetileg: „csak egyetlenegy".

Ép úgy utólag alkalmazta a gondolatjeleket a 102., a 107. (két helyen) s hasonlóképen később a 185. lapon.

Egy helyen meg épenséggel a censurai kinyomott iveken törölt egy szót s helyébe gondolatjeleket tett. Így pl. a műben ezt olvassuk a 86. lapon: „balkézen a' — — — — jobbkézen a' fiscus!" A kéziratban a pontozás helyén *szomszéd* van s ezt Széchenyi csak a censurai nyomtatott példányon törölte.

Mind e helyek Széchenyi akaratából kerültek igy a műbe s tulajdonképen arra szolgáltak, hogy a közönség, jobban mondva a hivatalos közönség tényleg elhigyje azt, a mit a „Kiadónak előszava" hirdet, illetve a censor a jelentésében irt. Széchenyi és Drescher elérték ezt s nemcsak a kortársak hittek nekik, hanem még ma is vannak, kik hajlandók elhinni, hogy a gondolatjeles helyek mind a censura törlései.

Dreschernek sejtelme — t. i. hogy kellemetlensége lesz a mű miatt — csakhamar megvalósult, mert Széchenyi műve

még a nyomatás közben felkeltette a vezető körök figyelmét s a 11-ik ív nyomatása közben a helytartótanács 1832 június 21-iki rendeletével megtiltotta a mű további nyomatását, elrendelte a kézirat lepecsételését s a meglevő nyomtatott sorok szétszórását, miután már június 15-iki rendeletével hasonlókép intézkedett Wesselényi Miklós Balitéletek cz. művével, a melyből 6 ív már ki volt nyomatva.

A nádori intézkedés egyúttal vizsgálatot indított a két censor ellen, névszerint Drescher Frigyes ellen, a ki a Stadiumot, s Schmidt György ellen, a ki a Balitéleteket engedte nyomatásra. A nádori rendelet értelmében azonnal be kellett jelenteniök, mily alapon adták meg a nyomatásra az engedélyt; nekik ugyanis a szabályzat értelmében az engedélyezés előtt véleményükkel ellátva, felsőbb helyre kellett volna a műveket felterjeszteniök.

Schmidt György (június 26-iki) felterjesztésében azzal védekezett, hogy Wesselényi műve philosophico-ethicai, a melyben csak szavakat javított, a dologra vonatkozót nem, mert a mi benne van, számtalanszor mondott dologról szól mérsékelten, s tisztelettel a királyról s a közjóról.

Drescher Frigyes június hó 25-én kelt védekező iratában jelentette, hogy a június 21-iki elnöki rendeletnek eleget tett, mert 22-én a mű további nyomatását és szedését megtiltotta, a meglevő szedést szétszedette, csak a censori engedélyező jelzést nem törölte egyelőre, mert a könyvnyomdász azt állította, hogy vizsgálat esetén nem lesz bizonysága, mert a censori aláírás hiányát nem pótolja sem reversalis, sem eskü.

Széchenyi négy előbbi művét — folytatja a censor — 1829 óta szigorú censura után saját felelősségére bocsátotta sajtó alá, ezen ötödik művének engedélyezését a szerző azzal a kijelentéssel sürgette, hogy ha a censura okadatolt törlésekkel a rendes úton nem engedi meg a nyomatást, a külföldön fogja nyomatni. S mivel bizonyosan tudta, hogy a szerző személyes összeköttetése alapján ezt megteheti, előrelátva a műnek ily módon való megjelenéséből a censurára háramló sok bajt, helyesebbnek tartotta a művet *szigorú censura után* engedélyezni, miután nincs a műben rossz szándék a kormányzat ellen s nagyon hasznos tételeket tárgyal szerény hangon kifejtve, úgy hogy nemcsak a lakosokra nézve tartalmaz

hasznos eszméket, hanem a magas intentiók előmozditását is lehetett attól remélni. Egyébként a műre nézve, a melyre a szerző folyton sürgette a rendkivüli censurát, kikérte még 1832 januárjában a magasabb véleményt s azt nyerte válaszul, járjon el az érvényben levő szabályok szerint. Miután pedig a szerzőnek négy előkészitő művét nagyon megtisztogatva a saját felelősségére nyomatásra engedte s ezeket még az udvari censura is a megengedett könyvek jegyzékébe vette, az ötödik művet, a mely a hitel, ipar, nemzeti gazdaság alapelvét tárgyaló 12 törvénytervezetet tárgyal, előzetes *szigorú censura után* annál is inkább engedélyezhetőnek vélte, mert jobb hazai javitással és törléssel, nagyobb izgalom felkeltése nélkül a nyomatást itthon megengedni, mint hogy a mű censura nélkül a külföldön jelenjen meg, mert igy sokkal nehezebb később az eltiltása és kivánatosabb is a mű olvasása.

Drescher végül tiz évi buzgó működésére hivatkozik és jelen, különösen Kossovich, Munkátsy és Bertha politikai műveinek censurálásánál tanúsitott érdemeire s kijelenti, hogy ha valaha lehetett kivételt tenni, a Stadiumnál szükségesnek tartotta, mert a szerző igaz hazafias buzgalma és a közjóra való törekvése minden balvéleményt kizár. Ha azonban mégis hibázott volna e tettével, kéri a helytartótanács elnézését és bocsánatát.

Dreschernek ezen mentegető iratát hivatali főnöke, Nagy Antal censor, már június hó 27-én a helytartótanács elé terjesztette s ez (a meglevő fogalmazványt maga a nádor javitotta ki) már július hó 2-án döntött a revisorok ügyében. A revisorok mentségét nem fogadta el. Wesselényi művéről azt tartotta, hogy nem pusztán philosophico-theoreticai, mert a mágnásokról szól s a jobbágyok sorsát is tárgyalja s igy a censornak nem saját hatáskörében kellett volna elintéznie, hanem véleményével ellátva először a helytartótanácshoz kellett volna felterjesztenie.

Széchenyi Stadiuma ügyében pedig Drescher szintén helytelenül járt el, neki is fel kellett volna terjesztenie a művet s nem kellett volna saját felelősségére csak azért engedélyt adnia a nyomatásra, mert ellenkező esetben Széchenyi az idővesztességre való hivatkozással a kézirat visszaadatását sürgette. A helytartótanács azt sem fogadta el mentségnek, hogy azon okból is engedélyeznie kellett a művet, mert négy előbbi művét

elfogadta s ezeket még az udvari censura is a megengedett könyvek közé vette fel. Az udvari censura ezen tettéből még nem következik, hogy Széchenyi ötödik müve nyomás alá bocsátandó, mert előbbi müvei általános elveket tartalmaznak, ötödik müve pedig az állam és törvényhozás ügyeivel foglalkozik. A censori jelzés kitörlésére vonatkozólag pedig nem kellett volna a nyomdász védekezését elfogadnia, mert a kitörölt censori jelzés ügyiratokban elegendő az igazolásra.

A helytartótanács ezen esetben, a censorok szolgálatára való tekintettel, mellőzte a további vizsgálatot, megparancsolta azonban nekik, ezentúl szigorúan tartsák meg a censurai szabályokat s máskor a magasabb censura elé tartozó müveket terjeszszék véleményükkel ellátva a helytartótanács elé.

Dreschernek csakhamar alkalma nyilott erre. Széchenyinek a Széchenyi-Múzeumban levő iratai között megvan Dreschernek a helytartótanács felszólitására készült július hó 10-iki felterjesztése, a mely bizonyitja, hogy Drescher hivatalból utasitást nyert, terjeszsze elő a Stadiumról véleményét.

Drescher szerint Széchenyi eddigi négy müvében a nemzetgazdaság, az ipar előmozditásának eszméit tárgyalta. Ezt nem összefüggő rendszerben tette, de azért módszere tetszetős s azt akarta müveiben kimutatni, hogy a polgárok egyéni jobb megélhetése, nagyobb értelmisége és vagyonossága a nemzet erősbödését idézi elő s ha ez állandó, tagadhatatlan, hogy az egyesek vagyonbiztossága a közjólét eszközlője, a mi viszont a trón boldogulásával van szoros kapcsolatban.

Részletesebben fejtegeti ezt Széchenyi Lovakrul czimü első müvében, a melyben a földmüvelésnek, nálunk a nemzeti vagyonosság alapjának elhanyagolt voltát vázolja és honfitársait a mezőgazdaság különféle ágainak müvelésére serkenti. Így pl. a lónevelés gyarapitaná nálunk a jövedelmet s kimutatja, hogy ebből a gazdálkodás helyes állapota, de a kereskedelem és a privát kényelem, sőt a kormányzat is nyerne.

A Hitelben, második müvében, azt fejti ki, hogy a bizalom a sok csalás és a jog védelme alatt gyakorolt kibúvások miatt egyeseknél megrendült, és hogy a nagy területek parlagon fekvése és a sok sequestrum az egyéni és nemzeti vagyonosodásnak és a müvelődésnek akadályai. Ha egyeseknek volna

pénzük, a parlagon heverő területek előmozdíthatnák a nemzeti gyarapodást, de hogy pénze legyen, szükséges a bizalom megszilárdulása.

Harmadik művében, a Világban, tételeit a bírálatok ellen védelmezi és elveit egyes esetekre alkalmazza, kimutatván egyúttal, hogy a nemzeti gyarapodás elveinek megoldását nem a kincstártól, sem egyes polgárok erejétől kell várni, hanem a kormány védelme alatt egész társulatoktól, a mint ezt más nemzetek alkotásai mutatják. Ez nincs nálunk, ezért nem tudták a vízáradásokat megszüntetni, a Duna vizét a kereskedelemre alkalmassá tenni, sem az állandó hidat, sem a sokszor sürgetett nemzeti szinházat létrehozni. A mi társulás útján nálunk történt, az csak izelitő.

Negyedik művében a nemzeti színház felállításának kérdését tárgyalja. E művében újra rámutat a szétszórt erőknek elégtelen voltára és kimutatja azon akadályokat, a melyek fennállásával nem érhető el eredmény. Tanácsokat tartalmaz a hely és időviszonyokra, a szükséges összeg megszerzésére, az építésre, a rendfentartásra és a szinészek kiképzésére nézve.

Széchenyi ezen műveinek kiadása után elhatározta, hogy még több ily tárgyat fog külön kötetekben a nemzeti érdeklődés emelésére kibocsátani, de mivel észrevette, hogy az olvasó közönség különféle véleménynyel volt a dolgok miként való keresztülvitelére nézve, jobbnak tartotta az eddig nyilvánosság elé hozott terveit rendszeresen és szentesitendő törvényjavaslatok alakjában előterjeszteni.

Ezt az ötödik művét a censurai hivatal szorgosan megvizsgálta és *számos helyen kijavítva* a helytartótanács rendeletére felterjeszti.

A mű czime Stadium és evvel a szerző azt akarja kimutatni, hogy a magasbra törekvő nemzetgazdaságnak és közművelődésnek csak első *fokán* vagyunk, azért az ajánlásban felkéri Magyarország képviselőit, hányják-vessék meg jól az előrehaladást sürgető és a művelődés akadályait eredményesen elhárító korviszonyokat, nehogy egykor nemtörődömségünket megbánjuk.

Az előszóban abból az elvből indul ki, hogy a polgárok erejét és tehetségét a közjó gyarapitására kell irányitani, a mit a tulajdonjog és a mindenkire érvényes birtokjog törvényes

biztositásával lehet elérni. A szerző azt hiszi, hogy ezt az eszmét kedveltté lehet tenni, az eredményt biztossá, az értelmiséget, a nemzeti tevékenységet, a magán- és közképességet a trón javára lehet összpontositani, ha az általa felsorolt kedvezmények az ország lakosainak megadatnak, de úgy, hogy ezzel az érvényben levő jogok ne csorbittassanak s mindenki nyerjen. Ezt 12 törvényjavaslatával véli elérhetni.

I. A szerződés a szerződőkre nézve legyen törvény s a hogyan lekötelezte magát, úgy tartozzék eleget tenni, igy azután az adósok csalásai és kibúvásai megszűnnek. A biztos erkölcsi rossz sokak jellemét úgy megrontotta, hogy a kölcsönös bizalom és minden hitel csaknem elenyészett s a külföldiek, de az országban lakók is annyira félnek a jogi eljárástól, az adósok kijátszásától, a sequestrumok hosszu időre való húzódásától, hogy nem adnak pénzt hitelre s így a nagy tőkék vagy gyümölcsözetlenül hevernek, vagy kárpótlásként oly nagy kamatra adatnak ki, hogy a józan gazdálkodás lehetetlen. Így tehát a nemzeti vagyonosodás a *hitel hiányán* múlik.

II. Javasolja az ősiség eltörlését, hogy kiki saját javának ura legyen, mert különben a mezőgazdaság nem virágozhatik fel. A hitel hiánya ugyanis a jobb felszerelést sokszor lehetetlenné teszi, mert a zálog értéke és biztossága kétessé válik. A mezőgazdaság fellendülésének akadálya az is, hogy a hitelező a záloggal nem rendelkezhetik, mert az visszaváltható.

III. A kincstárnak magszakadás és végrendelkezés nélkül való elhalás esetére szóló birtokjoga szintén eltörlendő. Ezért az átruházás jövedelme bőven kárpótolni fogja a kincstárt.

IV. A birtokszerzés és birtokbirás joga az ország minden lakosára kiterjesztendő, mert igy a földművelés javulásával, a népesség szaporodásával a munkásságra serkentő vágy a nemzeti vagyonosodást mozditaná elő, a mi a kormányzatnak is hasznára válnék.

V.[1] A nem nemesek minden vármegyében választhassanak maguknak pártvédet, nehogy a birtokosok egy részének, a közigazgatási eljárásból kizárva, megterheltetéstől kelljen félnie.

VI.[1] Az igazságszolgáltatás gyorsitandó s a törvény előtt minden lakos egyenlő.

[1] E két törvényjavaslatot a censor fölcserélte.

VII. Önként következik a fentiekből, hogy a közigazgatás költségeit a lakosság egyenlő arányban viselje.

VIII. A vizek, utak, vámok, révek ügye az országgyűlésen tárgyalandó, nehogy egyesek ellenszegülése vagy halogatása miatt a többség szenvedjen. A terheket a lakosság egyetemlegesen egyenlő arányban viselje.

IX. A monopoliumok, czéhek és mindennemű korlátozások, mint a belkereskedelem fejlődésének akadályai és csapásai eltörlendők. Ha az új rend eleinte ingadozással is jár, bizonyos, hogy később a renddel járó előnyök az ilyen előitéleteket legyőzik és az élethez szükséges czikkek, sőt az élvezetiek is nagyobb mennyiségben állittatnának elő.

Az utolsó fejezetben a szerző kijelenti, hogy a következő kötetben tárgyalandó utolsó három törvényjavaslat tárgyalása után ki fog tünni, hogy nem akarja az ősi alkotmánynak egyetlenegy alaptételét sem gyengiteni, sem pedig bárkinek jogait sérteni s ha valahol a közjóra való tekintettel engedményt óhajt, ezért legalább is egyenlő értékű hasznot ajánl.

A szerző a törvényjavaslatok szellemét kifejtve nem tagadja, hogy a módositásnak vagy bővebb kifejtésnek tág tere nyilik. Művének czélja nem az országgyűlési munkálatok birálata, abban pusztán saját eszméit tárgyalja minden rossz szándék nélkül s arra törekedett, hogy a mult kor ábrándjait végre elhagyva, biztos tudásra tegyünk szert.

Drescher ezután kifejti, hogy a műnek irálya erélyes ugyan, de azért illedelmes hangú. Az igazságot kutatja és nem sértő. Mivel nálunk a közügyben való nyilvános tanácskozási jog mindig szabad volt, azonkivül a mű minden polgár előtt ismeretes eszméket taglal, a melyek esetleg megczáfolhatók, a föntemlitett négy előkészitő mű után a kinyomatásra méltó.

Erre azonban, t. i. a nyomatás folytatására, mint alább ki fog tünni, egyelőre nem került sor.

Széchenyi a Stadium további nyomatását eltiltó június 21-iki nádori rendelettel egyidőben egy nádori leirattal hivatalosan értesült művének eltiltásáról.[1]

A nádor értesitette e hivatalos iratban, hogy a censort — mivel a nyomatás alatt levő, az állam és törvényhozás

[1] Megvan a Széchenyi-Múzeumban.

dolgait taglaló művet az érvényben levő rendeletek szerint nem terjesztette fel a helytartó tanácshoz, hanem a saját felelősségére adta meg a nyomatásra az engedélyt — ezen szabályellenes eljárásáért felelősségre vonta, de értesitette arról is, hogy a megkezdett nyomatást további rendelkezésig megtiltotta. Kijelentette még azt is, hogy szeretné az ügy tárgyalásából eredő minden kellemetlenségtől megóvni, mert művét a censornak átadván, teljesitette kötelességét és mert hazafisága és mindenkor tanúsitott buzgósága ismeretes.

Széchenyi a nádornak ezen végzésében nem nyugodott meg. Elhatározta, hogy kérelmezni fogja, engedné meg művének tovább nyomatását.

A hivatalos nyelv akkor a latin volt, s mivel Széchenyi e nyelven nem tudott jól fogalmazni, bizonyára az ő utasitására, Drescher Frigyes, a revisor, készité el a latin folyamodványt.[1] Széchenyi azonban Drescher fogalmazványával, úgy látszik, nem volt megelégedve, mert valaki mással, a ki Drescher fogalmazványát felhasználta, másik folyamodványt[1] készittetett.

Széchenyi a folyamodványban kifejti, hogy állandóan a trón és a haza hasznának előmozditására törekedett, úgy hogy eddig a nádor jóváhagyását is megnyerte. Mindig arra igyekezett, hogy a rendeletek ellen ne vétsen s eddig kiadott négy művében is a törvények tekintélyét akarta emelni s a törvényeket polgártársai lelkében mintegy önkénytelenül elfogadhatókká tenni. Eddigi kéziratai Drescher Frigyes birálata alá kerültek s eddig semmi akadálytól sem korlátozva azt tapasztalta, hogy a közvélemény egy része a törvényhozásra vonatkozó új eszméit szivesen fogadta. Eszméi sem a magasabb szándékokkal, sem a törvényekkel nincsenek ellentétben, sőt véleménye szerint az óhajtott egyezséget előmozditják s az ősi alkotmány megerősitéséhez hozzájárulnak.

Mindezekért nagy fájdalmat okozott neki azaz intézkedés, hogy új kéziratát lepecsételték s tovább nyomatását megtiltották.

Sem az udvari censura, sem a föld legnagyobb birálója, a közvélemény, eddig nem állitotta régebbi műveiről, hogy

[1] Megvan a Széchenyi-Múzeumban.

veszélyes törekvésekkel vagy kárhoztatandó elvekkel volnának telve. Új munkája — *számtalan törlés után* — az előbbiekhez hasonló módon taglalván a hazai intézmények fejlesztését, sem a kormányzat, sem a lakosság kedvelt eszméit nem támadja, ellenkezőleg javitásokat ajánl. Egyébként ez a kézirata előbbi műveinek folytatását adja s ugyanazokat a helytartótanács által hallgatólag helyeselt elveket tartalmazza, ugyanazon censor által ugyanazon módositásokkal birálva, mint előbbi művei s igy a helytartótanács szeme előtt nyomatva, hallgatólagos beleegyezésével nyerte a nyomatásra az engedélyt, a mit előbbi művei alapján tulajdonkép meg kellett adni.

Fájdalmasan érintette a nádori rendelkezés, nem a szerzői dicsőség hiú vágya miatt, hanem azért, mert ha a tény köztudomású lesz, a közvélemény azok osztályába fogja sorolni, a kiknek elvei a helyes renddel és a magasabb szándékokkal ellenkeznek s ilykép elitélve, nem lesz ereje a jövőre nézve a trón és haza hasznára működni.

Megfontolandó még, hogy ezt a nádori intézkedést a sajtószabadságról és más politikai tárgyakról a követi utasitásokat kidolgozó megyegyűléseken, ebben a legjobb rendelkezéseket is rosszul értelmező időben a polgárok könnyen félremagyarázhatnák, különösen akkor, ha kitűnnék, hogy még annak is, ki teljesiti kötelességét, nemcsak akadályokat kell tapasztalnia, hanem kellemetlen következményeknek is ki lehet téve.

Műve ügyében tévedés látszik fenforogni, mert ugyanazon szigorral ugyanaz a censor birálta, a ki előbbi műveit a nyomatásra bocsátotta. A nádor bölcseségére hivatkozva, kinek eddig mindig sikerült a törvények és az idő követelményei közti ellentétet összeegyeztetni, kéri kegyes intézkedését, hogy tiltott művét újból nyomathassa, mert a helytartótanácsi vizsgálat nagyon késleltetné megjelenését.

Széchenyi e folyamodványt benyujtotta a helytartótanács útján a nádorhoz.[1] E napjai nagyon izgatottak voltak. Izgatottságát kétségkivül növelték a mende-mondák is. Így pl. június 26-án azt jegyzi be naplójába, hogy a nádor azt mondta

[1] Helytartótanács Ad Int. R. H. Sec. Spect 1832. 83. sz.

gróf Telekinének[1] és más palotahölgyeknek: sajnálná, ha a magasabb rendeletek végrehajtójává kellene lennie. Másrészt éppen ilyen hirek növelik ellentálló erejét is. Ugyancsak e napon igy is ir: „Arbeite fleissig — und mit selbstgefühl — stutzt man mir die Flügel — — so gehe ich auf den Füssen — — schneidet man die ab, so gehe ich auf den Händen; reisst man die aus — so krieche ich auf den Bauch!"

Folyamodványára hamar, már július hó 2-án, megkapta a nádornak udvarias válaszát. Ebben a nádor kijelenti, hogy az iránta érzett jóindulatból óhajtotta volna, ha nem lett volna szükség a műve ügyében kiadott rendeletekre. Minthogy azonban értesült nyomatás alatt levő művéről, a felsőbb rendeletnek engedelmeskedve, a censura eljárását a törvényszerű útra kellett terelnie. Midőn a művet megtekintette, meggyőződött, hogy a helyi censor eljárásával hatáskörét áthágta, mert nem lett volna szabad a nyomatásra az engedélyt saját felelősségére megadnia, hanem előbb véleményével ellátva, a kéziratot a helytartótanácshoz kellett volna felterjesztenie. Ebből láthatja, hogy a jelen esetben nem a nyomatás megtiltásáról, hanem a censurai szabályok megóvásáról van szó s igy semmiféle netán elterjedhető balvélemény ne aggaszsza, mert az előirt úton, melytől eltérni nem lehet, műve megjelenhet.

Széchenyi a nádornak evvel az intézkedésével sem volt megelégedve. Július 8-án elutazott Alcsuthra, hogy a nádorral személyesen beszéljen ügyében. Naplója szerint[2] beszélt vele s előadta a nádornak, hogy az eljárás fáj neki. De bizony Széchenyi szóbelileg is csak azt hallotta, a mit a nádor írásban is közölt vele, azt t. i., hogy művét fel kell terjesztenie (a helytartótanácshoz és a kanczelláriához), sőt azt is, hogy nem

[1] A nádor nejének udvarhölgye volt.

[2] Nach Alcsut in 4 Stunden. Mit E. H. gekränkt, offen, mit Hingebung gesprochen. Mein Manuscript müsse zur Kanzley geschickt werden — dort würde es auch nicht durchgehen — wollte ich nützen — — so wäre es besser einstweilen zu unterdrücken — — würde grosse Reaction erwecken — — Er sey aber entrüstet, dass ich keinen Pass bekäme — würde gleich schreiben. „„Er achte mich hoch"". Ich war gerührt und versprach ihm das Manuscript einstweilen zu unterdrücken.

fogják a nyomatásra az engedélyt megadni. A nádor azt tanácsolta neki, ne adja ki egyelőre művét, mert nagy reactiót keltene fel vele.

A nádor nagyon barátságos volt irányában — mint mindig — s ezt kimutatta avval is, hogy Széchenyinek a kormánytól már régebben kért, de mindaddig meg nem kapott útlevele ügyében sürgős közbenjárását ajánlotta és iránta érzett nagyrabecsülését fejezte ki. Széchenyi erre meghatottságában megigérte, hogy művét egyelőre nem fogja kiadni.

Széchenyi azonban a nádor közbenjárása mellett sem kapta meg útlevelét, azért július 23-án Bécsbe utazott. Természetes, hogy itt sokat hallott, de beszélt is művéről. Értesült, hogy műve sokaknak (így Waldsteinnak és Zeyknek) nem tetszett. Kiss agenstől meg éppen azt hallotta, hogy személye minden oldalról gyűlöletes s egy mágnás (gróf Fáy István) úgy nyilatkozott, hogy minden jól volna, csak ne terjedne „Széchenyi István pestisse", a mely a felsőmagyarországi zendüléseknek is oka volt. Mások viszont azt ajánlották neki, terjeszsze fel művét s így bizonyitsa be, hogy nincs kormányellenes dolog benne.

Széchenyi egyelőre — de csak nagyon rövid időre — felhagyott szándékával, hogy művét kiadja. E helyett a helytartótanácshoz nyomatási költségeinek visszatérítése ügyében folyamodványt nyujtott be, a melyet szintén Drescher készitett,[1] a nyomtatási kiadást feltüntető melléklettel együtt, mert a 200 aranyat (800 frtot) ő kapta Széchenyitől. A folyamodványban Széchenyi kijelenti, hogy művét szigorú censura után nyomatás alá adta, miután mindent megtett, a mit a szerzőnek ily esetekben meg kell tennie. Mind ennek ellenére műve a 11-ik ív nyomatása után a további nyomatástól eltiltatott, így tehát hiábavaló kiadása volt. A veszteséget nem viselheti ő, mert nem saját hibájából történt a nyomatás megszüntetése, azért kéri, a helytartótanács a fennálló szokás szerint fizesse ki neki a tényleg kiadott 343 frt 30 krt.

A helytartótanács áttette az ügyet intézkedés végett a kamarához[2] s Széchenyi tényleg megkapta pénzét, de mint

[1] Az eredeti fogalmazvány megvan a Széchenyi-Múzeumban.

[2] Lásd a helytartótanácsi 1833. évi iratokat. 6. sz. Rev. Libr.

Dreschernek 1833. évi február hó 14-iki levele bizonyitja, a helytartótanács Drescher jutalomdijából vonatta le.[1]

Széchenyi nem sokáig maradt meg annál az igéreténél hogy a művet nem adja ki.

Már 1832. évi augusztus hó 13-iki levele szerint így ir Lunkányi Jánosnak, ki nevelője, akkor jószágigazgatója volt. „Ha a Stadiumnak egy példánya le van irva 's *jól átnézve*, hozza azt fel, 's adja maga által Haulik auranae priornak — — — ezt már mondtam, — — — ha pedig egy másik példány készül el — — küldje azt *bizonyos* alkalmatossággal Otto Wigandnak Pestre. — — Magam számára legyen pedig még 3 példány. 'S ezt most kérem!"

E néhány sorból kitetszik, hogy a mű kéziratban is közkézen forgott (s egy ilyen példány került Széll Farkas birtokába), de az is, hogy Széchenyi maga szorgalmazta egy példánynak Wigandhoz való elküldését s így ő maga óhajtotta művének megjelenését. E körülményt a fenti adaton kivül még egy másik adat is bizonyítja. Széchenyi iratai között fennmaradt a Stadiumnak 11 kinyomtatott, de eltiltott ive egybekötve. Ez a példány nagyon nevezetes ereklye, mert ebbe Széchenyi sajátkezűleg irta javitásait, melyek a Wigand

[1] Drescher ezen levelében, a mely szintén megvan a Széchenyi-Múzeumban, Széchenyinek tudtára adja a levonást és kéri, segitse őt, mert a fentebb említett Pálffy-kötelezvényt 2000 frtért elzálogosítva, most a határidő lejártával elveszti, ha ki nem váltja. Tudtára adja azt is, hogy a Stadium miatt el kell maradnia hivatalától, mindamellett, hogy ezentúl szigorúan a szabályzatok szerint járt el. (Erre ugyancsak a Széchenyi-Múzeumban van bizonyíték. Midőn Széchenyi a hidegyesülethez intézett jelentését a censurához adta, Drescher e kéziratra azt irta: „Minthogy felsőbb rendelések az illy Tárgyakat könyv vizsgálói véleménnyel a N. M. M. Kir. Tanáts eleibe terjesztetni rendelik, most kivánt rövid úton nyomtathatás végett alá nem irhatom. Pest, 29. Jan. 1833. Drescher.") Széchenyi Drescher ügyében közbenjárt. Erre vonatkozik iratai közt Prényi kanczelláriai tanácsos levele, a melyből megtudta, hogy Dreschert bizonyosan kötelezni fogják a fizetésre. Drescher fenti levelében Széchenyinek szemére vetette a következményeket is. „Betellyesedtek, írja, elő-érzésim; mentekeztem, kárpótlást kértem — haszontalan! Megtörtént, mitől féltem — Urak tántzolnak — szegény fizeti!" Széchenyi, a Stadium kiadójának előszava szerint, Dreschernek megfizette a levonást, de azért Drescher elhagyta állását s később, 1838 deczember 5-én nevezte ki a felség őt pozsonyi helyettes könyvvizsgálóvá

kiadásában megjelent Stadiumban egytől-egyig figyelembe vétettek.

Állitásom bizonyitására a javitások közül csak két helyet mutatók be: a mű czimét és mottóját.

A kéziratra s censurai nyomtatott példányra eredetileg ez a czim van irva tintával: Stadium irta gróf Széchenyi István. Ezt maga Széchenyi a censurai példányon kiegészitette arra a czimre, a mely némi változtatással a lipcsei kiadáson van, igy: Stadium *I. Rész* irta gróf Széchenyi István *1831-ben. Kiadta* × × × × × *1833-ban.* (Lásd a mellékelt hasonmást"). A mottó pedig a kéziraton s a censurai példányon is eredetileg ez volt: „Az ember csak annyit ér, mennyit használ." Ezt Széchenyi törölte s helyette ezt irta: „Megint s' megint — szünetlen".

E körülmény bizonyitja, hogy Széchenyi készité művét a nyomatás alá és hogy maga beszélte meg az ügyet Wiganddal. Ezentúl azonban kerülte a Wiganddal való összeköttetést. Evvel — mint a fenti adatból is látható — Lunkányit bizta meg. Ezt bizonyitják Széchenyinek későbbi levelei is.

1833 július hó 22-iki levelében utasitja Lunkányit, hogy a „Stadiummal jó volna, ha irna Wigandnak, hogy csak lassan küldje az országba". Augusztus hó 5-én pedig így ir: „Ha valamit irnak W. részéről a Stadium iránt, mikor lát napvilágot, tudósitson felőle. Ha pedig jókor ki lenne nyomtatva és szerezhetne egy-két példányt, küldené Győrbe . . . adatná át — mit Vorsicht — egyik hajóskapitánynak. Mégis méltányos volna, hogy én ne legyek az utolsó, ki megkapom".[1] Világos bizonyiték Széchenyinek augusztus hó 19-iki levele, melyben a Stadiumról ezt irja: „Wir müssen uns gefasst machen, dass man sie confiscirt — — man muss also einige gut aufheben. Sollten Sie mir Eines hierher senden, so lassen Sie's durch fremde Hand einmachen, etc. und schreiben Sie mir ganz extra — nehogy — kiadója appodictice tudva legyen. Die grössten Probabilitäten — dass nämlich Sie der Diabolus rotae in dieser Angelegenheit sind — können nicht schaden. *Sicherheit* könnte aber in meiner jetzigen Stellung — — mir ungelegen seyn, und zwar wegen

[1] Széchenyi ekkor Orsován tartózkodott.

dem engen Verhältniss, in welchem wir stehen. Ich frey mich aber auf die Erscheinung vom Stadium. Es wird dadurch über mich eine Art Sentenz von Seite der Regierung provocirt. Ich werde höher stehen, oder fallen. Was ich durchaus haben will. Kann ich nicht viel nützen und ungebundene Hände haben, und meinen eigenen Weg wandeln — — — so will ich lieber, der vorige independente Mann seyn".

A fenti adatokból kitûnik, hogy érdemlegesen Széchenyi végzett Wiganddal, maga javitotta művét, még a czimlapját és mottóját is, de tényleg Lunkányi küldötte el Wigandnak a kéziratot.

A kiadó, a „Z . . ." tehát Lunkányi s valószinűleg a félrevezetés kedvéért ő készité el a kiadó előszavát is. Ezt ugyan biztos adat nem támogatja, de tartalma bizonyitja, hogy kétségtelenül Széchenyihez nagyon közelálló egyén készithette, a ki beavatott volt.

Széchenyi a kinyomtatott Stadiumot 1833 november hó 3-án kapta meg az e napon tartott akadémiai igazgatóülésen, a hová Ocskay püspök küldte el neki.[1]

A mű megjelenésére, némileg kiadására, de különösen hatására érdekes világot vet Bertha Sándornak Pozsonyból november hó 8-án irt levele.[2]

„A rég óhajtott Stadium, irja Bertha, feltünt Pozsonyban. Negyed napja . . . a kerűleti ülésben már kézen forgott a Stadium vagy nyolcz példányban, a követek és az ifjúság között. Örült mindenki annak látásán s bámulva dicsérték azon messzeható munkásságot, melly míg Orsova bérczeit hányatva az ország' physicai erejét neveli, azalatt csudatévő erővel késziт biztos ösvényt másfelől moralis erőnk' előmozditására ‚megint-megint!' Van olly ifjú, ki egyszerre 3 példányt vett a már előtte félig-meddig ismert Stadiumból, hogy egyet kézikönyvéül megtartván magának s azt könyv nélkül megtanulván, kettőt az ország legtávolabbi részébe küldjön el élet és boldogság eszközlésére".

[1] Napló; nov. 3. „Igazgatóülés — Ocskay Püspök átküldi a Stadiumot". Később igy ir: „Mir scheint den 12 St. erschienen. Ich bekam es 2 Tage durch Bischof Ocskay früher! Wurde durch Reseta Ha ha ha! confiscirt!" Ez nyilván tévedés, mert Reseta 8-án foglalta le a művet.

[2] Bertha tudósitotta Széchenyit az országgyűlés mozzanatairól.

Bertha megemlíti levelében azt is, hogy általában találgatják, ki a kiadója, ki a Z . . . . Egyik gróf Andrássyt, másik Wigandot, egy harmadik Széchenyit tartotta a kiadónak, mások ismét tagadták ezt a kiadó előszava alapján. Hatására általános a vélemény, hogy ha 1831-ben látott volna napvilágot, az országgyűlési utasitások s tanácskozások másfélék lettek volna, de azért igy is lesz haszna, különösen az úrbéri tárgynál.

Alig jelent meg azonban a mű, a censura azonnal lefoglaltatta. Nagy Antal, a censori hivatal főnöke, a helytartótanácsnak 1833 november hó 10 én jelenti,[1] hogy Reseta János censor Pesten a Wigand-féle könyvkereskedésben *november hó 8-án* tartott kutatása alkalmával Széchenyi Stadiumának 24 példányát találta és ezeket lefoglalta, mert a művet sem a megengedett, sem a tiltott művek jegyzékében nem találván bejegyezve, azt következtette, hogy a művet austriai censura még nem birálta meg. Azt véleményezi, hogy a művet az országban a könyvkereskedőknél kerestetni kell s a lefoglaltakat a helytartótanácshoz kellene felterjeszteni.

A helytartótanács elfogadta Nagy véleményét. Deczember hó 17-iki rendeletével[2] felszólitotta a censurai hivatalt, tartsa vissza a könyveket további rendelkezésig és utasitotta, készitse el és terjeszsze fel a műről pontos véleményét. Ezen rendeletével egy időben utasitotta az ország tanulmányi főigazgatóit (névszerint a pozsonyit, a kassait, a zágrábit, a nagyváradit, a győrit), a kiknek hatáskörébe tartozott a censurai ügy is, hogy a Stadiumot a könyvkereskedőknél foglaltassák le.

Így a Stadiumot az egész országban kutatták.

A főigazgatók jelentéséből kitűnik,[3] hogy a zágrábi, győri, nagyváradi kerületekben nem találtak példányokat, ellenben a pozsonyi kerületben Wigand Károly könyvkereskedőnél két példányt találtak, miután a kereskedő már 38 példányt eladott; a kassaiban pedig Wigand György könyvkereskedőnél 4 példányt, Dölsch Jakabnál 2 példányt foglaltak le.

A censurai hivatal is sürgősen igyekezett a helytartó-

[1] Helytartótanácsi iratok: Rev. Libr. 31. szám.
[2] Rev. Libr. 32. szám.
[3] Revis. Libr. 11, 13, 27, 43, 60, 91. sz.

tanács rendeletének eleget tenni. Maga a hivatali főnök, Nagy Antal censor készitette el a mű birálatát.[1]

Birálatában kiemeli, hogy a mű rövid bevezetése az ország képviselőihez van intézve, őket a gyűlölség félretevésével egyesülésre szólitja, hogy a nem nemesek számára szabad törvényeket hozzanak.

A hang itt elég mérsékelt s megállhat ily részletek kivételével, milyen pl. a 4. lapon: „vijuk ki minden hontársainknak az emberiség jusait", vagy az 5. oldalon: „Fenyiték többé már nem biztos kapocs, melly egy ország lakosit egybekötné; 's most, midőn az emberiség gyermekkorát már elhagyá, a' sértő privilegium jó sikerrel többé nem vihat a' természet törvényei ellen".

A kiadó előszava (7—14. l.) ellenben a censurai intézmény ellen való heves kifakadása miatt s azon állításáért, hogy Magyarországon csak kiváltság van, de szabadság nincs, s hogy a kormány önkénykedik, törlendő.

A szerző előszava (15—38. l.) ismét mérsékelt hangú, s a koronás fő iránt tisztelettel van eltelve. A bajokért nem a kormányt, hanem a lakosokat okolja s kifejti, hogy az ország azért nem virágzik, mert a nemzet tétlen, s ez annak tulajdonitható, hogy a lakosok legnagyobb része nem szabad. A lakosokat meg kellene győzni arról, hogy az anyagi és szellemi téren való hátramaradásunk oka nem a kormány, hanem a mi kicsinyes kiváltságink, melyeket idolumoknak tartunk, s hogy ebből anarchia következhetik. A szerző ezután nehány a javitásra alkalmas módot ir le.

Némelyek a haladást halálosnak tartják, mások Gallia, Anglia és Amerika példáján egyszerre szeretnének mindent átalakitani; némelyek mindent korainak tartanak, mások meg azt hiszik, hogy minden késő. Engedni kell az idő kivánalmainak, azért felszólitja a lakosokat, ne késsenek soká. A kormányt és a nemességet egyesülésre hija fel, mert kezükbe van letéve a haza sorsa.

Majd 12 törvényjavaslatot sorol fel. Ezek közül 9-et részletesen tárgyal az ő rapsodikus modorában s ezekben utal arra, mit kell javitani törvényeinken.

[1] Márczius hó 24-éről van keltezve. Rev. Libr. 93. sz.

Az I. (A hitel haszna és kára mindenkit egyenlőn ér) törvényre az a véleménye, hogy erről már az országos küldöttség munkálataiban is szó van.

A II. törvényre t. i., hogy az ősiség örökre töröltessék el s minden nemesi vagyon bárkinek eladható legyen, mert e nélkül a hitel intézménye elképzelhetetlen, azt jegyzi meg, hogy ez már Verbőczi előtt is más jellegű volt, s idők folytán változnia kellett, azért alaptörvényeink sérelme nélkül most is szabályozható.

A III. törvény szerint a magszakadásból származó fiscalitások örökre megszünnek. E tétel az előbbi kettőnek folyománya s a fiscusnak a veszteségért egyenértékű díjat állapit meg a vételár után. E törvény ellen sincs kifogása, mert hasonló intézmények az örökös tartományokban is fennállanak.

A IV. törvénynél, t. i., hogy Magyarországban mindenki birhasson ingó és ingatlan jószágot mint sajátot, a szerző maga is azt mondja, hogy e kérdés tárgyalása nagyon kényes. A censor azt véli, a jobbágyoknak is országgyűlésileg meg kellene engedni a haszonélvezeti tulajdonjogot, mert az 1492. évi 49. és 1543. évi 36. t.-czikkekben feltalálhatók a nyomok, hogy nem nemesek javakat tulajdonjoggal birtak.

A V. törvényben, t. i., hogy „mindenki egyenlőn áll a törvény ótalma és súlya alatt", a szerző azt jegyzi meg, hogy 9^m 1^a a nem nemesekre is kiterjesztendő, de a 149. oldalon beismeri, hogy óvakodni kell ezt általánosságban egyszerre behozni és mindenkire egy mértékkel alkalmazni. A censor véleménye az, hogy a jelenlegi országgyűlések már tanácskoznak arról, hogy a nem nemeseknek a biróság előtti személyes és realis szabadságát behozzák.

A VI. törvényre, hogy a nemtelenek is válaszszanak magoknak megyei pártvédet, a censor megjegyzi, hogy ezt az eszmét már az 1791. országgyűlésen is megpenditették.

A VII. törvénynél (A házi pénztárhoz és országgyűlési költségekhez mindenki arány szerint járuljon) megemlíti a censor, hogy az új országgyűlési költségeket a nemesek fizetik s erre régibb példák is vannak.

A VIII. törvényre (A vizek, utak és belvám elrendelése mindenkit egyenlőn ér s országgyűlési tárgyak) meg azt jegyzi meg, hogy ezt meg lehet engedni, ha a főfelügyelet a főkormányszék kezében van.

Az utolsó törvénynél (Monopoliumok, czéhek, s limitatiók egyéb illyes a' közszorgalmat és concurrentiát akadályozó intézetek örökre eltöröltetnek) a szerző bevallja, hogy a kivitel sok akadályba ütközik. A censornak nincs ellenvetése, mert e kérdést részletesen tárgyalja Wachtler Bernát is az ő munkájában.

Végül a censor összefoglalja véleményét: a munkát nyomás alá lehetett volna bocsátani, ha felsőbb helyen bemutatták volna, ha a kiadó előszava kimaradt s ha némely kifejezés kihagyatott volna, mint pl. a 23. oldalon: „akkor görbedezzünk tovább is lánczaink alatt", 25. o.: „nyomorult kis nemesi Privilegiumink és — — — népünk-közti szánakozásgerjesztő mibenlétünket olly elevenen, égetőn 's törhetetlen színekkel festeni, hogy némi elaludt *nemtelen* nemesekben és tán még számosabb 's *nemtelenebb* magnásokban", 33. o.: „czigánykodó népnek", 58. o.: „'s nem is igen tudom miért 's milly jussal áll ott (a harminczad)", 64. o.: „hogy publicumunk átaljányosan véve tudatlan", 68. o.: „de facto is, regnum per se et pro se existens et independens lesz", 118. o.: „nem tudom egyébiránt milly törvény szerint", 165. o.: 's ne favorizálja sem a' Kanczellaria sem a' Helytartó Tanács a' szántóvetőt szoros igazságon túl". 179. o.: „annyiszor elolvad kezeink közt", 194. o.: „az adófizető kizsaroltatása, meglopatása", 250. o.: „'s külvámok eltörlése".

A helytartótanács Nagy Antal censornak a Stadiumra vonatkozó véleményét nem fogadta el. A művet veszedelmesnek tartotta s véleményét[1] 1834 deczember hó 9-én intézkedés czéljából a felség elé terjesztette.

A helytartótanács felterjesztésében nemcsak a kiadó előszavát, a melyet a censor a kormányt, hivatalokat és intézményeket támadó és rágalmazó szövege miatt szerinte joggal kárhoztat, hanem a mű elején levő hosszú előszót sem hagyhatja helyben. Nemcsak a censor megjelölte kitételek miatt kárhoztatja, hanem ily kifakadásai miatt is, mint a milyenek: „et hanc a defectu libertatis potioris Partis Incolarum Regni ducere Originem" vagy parvula privilegia nostra pro Idolis habeamus, et proximum quodvis commodum proprium miserabiliter veneremur", továbbá általában az országgyűlésre egybegyűlt ren-

[1] Rev. Libr. 40.

dekhez intézett s a veszélytől fenyegetett haza megmentését czélzó felszólitásai miatt.

A mű stilusa nagyon magasan járó s csak a hazai nyelvet és újabb stilust teljesen ismerő, továbbá az ilyenben járatos censor előtt érthető.

A szerző szerint a haza hátramaradottságának okai különösen a nép tétlenségében, szabadság hiányában és Magyarország csekély kulturájában keresendők és abban, hogy a kormányszékek — melyeket a szerző egyébként védeni törekszik s indirecte támad — az előhaladást annyi századon keresztül nem viselték szivükön.

Az egész tárgyalás oda irányul, hogy becstelen allegoriákkal a haza alkotmányát és ősrégi szokásait kisebbitse s hogy a nemzet mai müveletlen barbársága és az ország hátramaradottsága (alanti helyzete) fekete szinben tűnjék fel.

A censura a 12 törvénytervezetet részletes tárgyalás után az országgyűlési munkálatokra való hivatkozással kinyomtathatónak vélte, de a leginkább megjegyzésre méltó elveket egyszerűen elmellőzte.

A hitel czimű fejezetben a szerző sokat szól a magyarok nagy részének tunyaságáról, tudatlanságáról, a nép korlátozott szabadságáról és az ebből magyarázható csekély fogyasztásról. Az intelligentia csekély voltát, a babonás hiszékenységet, az előjogokra való törekvést és az előitéletekben való makacsságot indiscret párhuzamokkal és szüntelen adomákkal graphice és gonosz szándékkal bizonyitgatja, s miután a tárgyat több oldalról analytikai és inductiv kifejtéssel megvilágitotta, végül az angolokra is hivatkozik, a kiknél a kereskedelem és hitel virágzó állapota a korlátlan szabadságból eredő luxusnak és a nagy fogyasztásnak köszönhető. Kifejti, hogy Magyarországon azért nincs hitel, mert az ősiség fennállása miatt nincs tulajdonjog, azért szükséges volna, hogy a haza törvényei szerint mindenki az ősi javakat eladhassa, a keresettekről pedig szabadon rendelkezhessék.

Egyáltalán nem érthető a szerző ezen állitása, t. i. hogy a birtok korlátlan eltékozlása a nemzet hitelét növeli, sőt ennek az ellenkezője több joggal állitható. Magyarországon a kereskedés polgári kereskedők kezében van, a kiknek hitele nem hitbizománynyal terhelt javakban gyökerezik s igy nem bizonyit-

ható az, hogy a nemzet hitele az ősiség miatt oly nyomott, a mint ez a műben állíttatik. Ebből is látható, hogy a szerző ezen nyilatkozatai, de egyéb tervezetei is téves tanok csiráját foglalják magukban.

A második törvénytervezetre az a megjegyzés, hogy az ősiség, majoratus, senioratus mint az érdemekkel kitűnő családok fenntartására szolgáló ősi intézmények eltörlése a törvényekbe ütközik (1-ae 58, 59, 60; 1655. évi 54. t.-cz., 1667. évi 9. t.-cz., 1725. évi 47., 50. t.-cz.)

Ugyanez áll a harmadik törvénytervezetre, a királyi fiscus örökösödési jogának magszakadás esetén való eltörlésére, mert a 1-ae—10, S. Steph. L. II. Cap. 6, 1597. évi 27. t.-cz., 1608. évi 15. t.-cz., 1715. évi 25. és 1741. évi 19. t.-cz. ellene vannak.

A negyedik tervezetnél, hogy mindenki birhasson nemesi javakat tulajdonjoggal, a censura rosszul értelmezi az idézett törvényeket, mert az említett törvények értelmében a pénzen vásárolt nemesi tulajdon után a jobbágyoknak kilenczedet kell fizetniök s a közterhekben is résztvesznek; egyébként az 1790/1. évi XXXVI. t.-cz. elrendeli, hogy csak nemesek szerezhetnek birtokot örökös czimen.

Az ötödik tervezet, hogy a jobbágyok felszabadittassanak, mert közel van az az idő, hogy ha szépszerével nem teszik, erővel (mint a koleránál tapasztalható volt) követelik, és a VI—IX. törvénytervezet, hogy a nem nemesek választhassanak maguknak ügyvédet, a házi pénztárhoz és országgyűlési költségekhez mindenki aránylag járuljon, a vizek, utak, stb. szabályozásának költségeit mindenki egyformán viselje, végül a monopoliumok, czéhek, stb. eltörlendők, az ország szentesitett alaptörvényeibe ütköznek (1-ae tit. 4. és 9., S. Steph. L. I. Cap. 4. et L. II. Cap. 35; Andreae II[i] Art. 2. és 1741. évi VIII. t.-cz. és másokba) és így megtámadják az alkotmányt.

Az állam szervezete ellen irányuló ilyen ellenzéki reformok magvait nem tanácsos terjeszteni ebben a században, a melyben a honatyák a fejedelem segélyével a törvényhozás keretén belül sokat megfontolás tárgyává tettek.

Azért, ha a műből már néhány eladatott, a további terjesztés megelőzésére mindent el kell követni, a Pesten, Pozsonyban és Kassán lefoglaltakat pedig vissza kell tartani.

A művet nem szabad közzétenni, mert a hazai censura kijátszásával a külföldön nyomtatták s mivel a törvényes rendelkezést erőszakosan átlépte; a tiltottak közé kell sorolni, nehogy más példának vegye.

A helytartótanács még külön is megjegyezte, hogy a feltűnést keltett mű Lipcsében nyomatott s ha most erélyesen nem intézkednek, félni kell, hogy másokat is hasonló cselekedetre csábitva, több ily mű fog megjelenni s az örökös tartományokba is át fog vitetni, szükséges azért okvetetlenül a rend megszegésére irányuló ily tények megelőzésére intézkedéseket tenni.

A felsőbb intézkedés csakhamar megtörtént.

Reviczky Ádám kanczellár a fenti felségfelterjesztésre 1835 május 14-iki kelettel a felség utasitására értesitette[1] a helytartótanácsot, hogy a Stadium több okból, de különösen azért, mert az érvényben levő legmagasb rendeletek ellenében a hazai censura kijátszásával, tehát engedély nélkül külföldön nyomatott, tiltottnak tekintendő s utasitotta a helytartótanácsot, hogy javaslata szerint járjon el a mű ellen.

Erre a helytartótanács megtiltá a műnek a sajtó és kereskedelem útján való terjesztését és utasitá a censurai hivatalt, terjeszsze fel a lefoglalt példányokat és őrködjék, hogy a mű sem nyomtatás, sem kereskedés útján ne terjedjen.

Hasonló rendeletet kapott a pozsonyi és kassai fődirektor is, a kiknek hatáskörében, mint láttuk, néhány példány előbb lefoglaltatott.

A Stadium tiltott mű is maradt, mig idővel a nagyobb események hatása alatt napirendre nem tértek felette.

Még egy körülményt kell megjegyeznem.

Széchenyi a *hivatalos* meghurczolással szemben 1834 végén művéért némi elismerésben is részesült, a mi arra mutat, hogy a mű mégis közkézen forgott s igy korára hatással is volt.

Az elismerés abban állott, hogy a mű az Akadémia 1834. évi nagyjutalmanak odaitélésénél csak azért nem juthatott „a jutalom kérdése alá“, mert az Akadémia 11-ik szabálya a politikai műveket a jutalmazás alól kizárja.

Megjegyzendő és érdekes körülmény, hogy éppen gróf

[1] Rev. Libr. 47. szám.

Dessewffy József[1] (és Fáy András[2]) emelte ki Széchenyi művét.

Dessewffy jelentésének erre vonatkozó részlete igy hangzik: „Dicséretes emlitést kivánnék tétetni mind gróf Széchenyi István Stadiumáról, mind pedig báró Wesselényi Miklós Balitéletek czimű munkáikról; nem mintha ezekhez sok szó nem férhetne, hanem azért (noha az első igen sok jót foglalván magában, a' törvényhozás, a' másik pedig az életphilosophia tekintetében) nem jöhetnek a megjutalmazhatás kérdése alá, mivel mind az egygyik, mind a' másik nagyon belevág egyszer'smind az Ország és az Országlószék belső politikájába, elannyira, hogy mind az egyikben, mind a' másikban csaknem lehetetlen lenne a' politicumot a' törvényestől és philosophicumtól mindenütt különválasztani".

Dessewffy és Fáy ajánlatára a jutalomkérdés felett döntő kiküldöttség — Dessewffy József, Fáy András, Schedius L., Bajza József, Czech János és Luczenbacher Pál — ilykép emlékezett meg az Akadémiának tett jelentésében: „Magára vonta ugyan a választmány figyelmét nagy mértékben két más munka is, mint gróf Széchenyi Istvántól Stadium és báró Wesselényi Miklóstól Balitéletekről, sőt ezek a jutalom kérdése alá is eshettek volna, ha azokat a 11-dik rendszabás — annak tekintetéből, hogy gyakran országos dolgok vitatásával foglalatosak, melylyek a törvénytudományi vagy philosophiai elemektől nem igen választhatók — a jutalmaztatás alól ki nem zárná".

E jelentés a nagygyűlés elé került, a melynek jegyzőkönyve a XXXV. pontban a fentihez hasonló módon emlékszik meg Széchenyi Stadiumáról.

[1] Jelentését 1834 november 6-án irta. Lásd Akad. főtitk. iratok 1834. 20. sz.

[2] Jelentését szintén nov. 6-án irta. U. o. 1834. 23 sz.

[illegible]

Stadium

I.ső Rész

irta

Gróf Széchenyi István

Az ember csak annyit ér, mennyit használ.

Megint 's megint — szüntelen.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN
‚STADIUM'
CZÍMŰ MUNKÁJÁNAK MÉLTATÁSA

IRTA

KAUTZ GYULA

A M. TUD. AKADÉMIA IGAZGATÓ ÉS RENDES TAGJA.

I.

Bevezetés.

Alig tértek némileg magukhoz a *régi*-nek a magyar reformer államférfiútól lesujtott barátai: mikor Széchenyi termékeny szelleme újra egy (terjedelmesebb) munkával lép elő s széles körökben ébreszti föl ismét az érdeklődést. Értjük az 1833-ban megjelent „*Stadium*" czimű könyvét.[1]

Nagyobb s rendszeresebb politikai műveinek e harmadika lényegileg csak folytatja és kiegésziti azt a messzevágó s már addig is rázkódtató hatást gyakorló reformatorius eszmetömböt, melyben közállapotaink tarthatatlanságát, a mélyebbre nyúló újitás visszautasithatatlan szükségességét s azon czélokat, melyekre nemzeti regeneratiónk menetében eljutnunk kell, megjelölte. Ez a folytatólagos kiegészités (talán mondhatni, betetőzés) lényegileg abban állott s arra irányult, hogy azokat, a miket eddigelé inkább csak általánosságban s nem szorosabb rendszerbe fűzve fejtett ki, behatóbb részletezésben, kellő logikai kapcsolat- és egymásutánban, erősebb megalapozással s concretebb alakba öntve adja elő; a reformok iránt a közvéleményben ébresztett vágyak és hajlamok kielégitésének, illetőleg teljesülhetésének módját, útjait és eszközeit tüzetesebben formulázza, s mindenekfölött — szemben azon immár közelivé vált eshetőséggel, hogy a törvényhozás sürgősebbeknek látszó reformok körüli tárgyalásokra, sőt positiv alkotásokra is áttérhet — ugyancsak annak a régibb időkből fennmaradó, de a változott viszonyoknál és az új szükségeknél fogva már meg nem felelő, részben értéköket vesztett, úgy-

[1] Lásd a „Hitel" méltatását tartalmazó szakaszban fölsorolt *irodalmi* forrásműveket. A *jelen* munkára nézve még: *Viszota Gyula* (ugyancsak ide csatolt becses bevezetését a „Stadium" keletkezésének és közzétételének viszontagságairól, (előbb már a „Budapesti Szemle" 1905. évi április havi füzetében.)

nevezett rendszeres munkálatok ellenében, szinte rendszeres munkálatot nyujtson.[1]

Ez okból jelen munkáját Széchenyi ezzel a dedicatióval látja el: „Magyarország Képviselőihez“ s már 1831-ben megírta, noha annak következtében, hogy a kormány (mely Horváth Mihály megjegyzése szerint „a már különben is nagyon élénkké vált reformmozgalmat s ennek radikális demokrata irányát aggodalommal kiséré“) a munkát nyomtatása közben betiltotta — s ez csak 1833-ban s pedig Lipcsében látott napvilágot. Teljes czime: Stadium. Írta Gróf Széchenyi István. 1831-ben. Kiadta Z.... 1833-ban. I. rész. Lipcsében, 1833-ban Wigand Ottónál.[2-3] Terjedelmére nézve a Hitellel egyenlő; s mint a czimből kitűnik, a szerző be nem fejezett dolgozatnak akarta tekintetni, a melyhez egy további lezáró fejtegetéseket tartalmazó „Rész“ lett volna csatolandó. — A könyv érdemére nézve elég itt általánosságban még arra utalni, hogy szerzője ez újabb elmeszüleményével mintegy módszeresebb vezérfonalát akarta nyujtani azon reformoknak, a melyeknek kivitelét a legközelebbi országgyűlésen különösen óhajtotta, s a melyekkel az általános közgazdasági regeneratiót megindítandónak tartotta. A munka, értékét illetőleg, mind elméleti mind praktikus tekintetben kiváló dolgozat; a nagy újító sociális és közgazdasági eszmerendszerének főbb tételeit határozottabban formulázza; humoros elmefuttatásokra is talál alkalmat s számos oly nagybecsű tudományos igazságokat is foglal bele, melyek a szerzőnek eredeti felfogása, messzelátása. s éleselműsége felől tanúskodnak.

II.

A Stadium tartalmának jellemzése.

Széchenyi e munkájának *tartalma* azon *czél* szerint igazodik, a melyet könyvével maga elé tűzött, s a melynek szolgálatába összes politikai és publicistai működését szegődtette.

[1] Lásd: b. *Kemény* essayét, a 406. sk. meg 457. sk. és 447. lapjait.

[2] A műnek tervezett első czime nem „*Stadium*“, hanem „*Reform*“, vagy mint Viszota (id. Bev.) kimutatja, *Reformatio* volt.

[3] A Z betűvel jelzett név alatt *Lunkányi János* (gr. Sz. volt nevelője, később jószágigazgatója) értendő.

E czél, röviden kifejezve, ez volt: megjelölni az *első lépéseket*, a melyek a nemzet ujjászületése ösvényén mindenekelőtt teendők; s egyúttal a közönségben erős meggyőződést kelteni a reformok halaszthatatlan szükségességéről, épp úgy, mint a belőlök államra és egyesekre áradó haszon és előny felől. Ennek megfelelően, a „Stadium", eltérőleg a „Hitel" és a „Világ"-tól, szerkezete szerint *rendszeresebb* munka, mely egy alapgondolatból van levezetve; helyes tapintattal, éles felfogással, s óvatos megválogatással jelöli ki a közelebbi idők reformtárgyait s a közelgő országgyűlés teendőit. Irányára nézve, gyökeres újítást és mélyebbre nyúló javításokat ajánl; a benne foglalt fejtegetések (jórészben) radikálisoknak mondhatók, miért is a Stadium némelyektől (b. Keménytől s Horváth Mihálytól) a radikális reformok „kézikönyvének" neveztetett el. Megjegyzendő különben, hogy a munka tulajdonképen befejezetlen, a mennyiben tartalmilag tizenkét pontot (melyeket „törvénynek" nevez) ajánl a nemzet figyelmébe, illetőleg jelöl ki közelebbi teendőkül; de ezeket nem tárgyalja mind, mert az utolsó hármat későbbi kifejtésre vélte hagyandónak, annyival is inkább, mivel szoros feladatkörétől valamivel távolabb eső kérdésekre vonatkoznak. Széchenyi érvelésének súlypontja itt is az anyagi érdekeken, a *közgazdaság* terére tartozó kérdéseken, s mily módon és mily mértékben való megoldásuk fejtegetésén nyugszik. E részben azon *postulatumok* köréből, melyeknek nagyobb jelentőséget tulajdonit, vagy melyeket első sorba helyezendőkül jelöl meg s tüzetesebben is tárgyal, általánosságban a következőkre utalhatunk. Alkottassék meg a *hitel* emelésére és biztositására, rendszeres és az új igényeknek megfelelő *váltójog;* mondassék ki a fiscalitás és ősiség eltörlése"; mondassék ki a nem nemesek szabad birtokszerezhetési joga, „valamint az ország minden polgárának törvényelőtti egyenlősége"; a nem nemesek választhassanak maguknak megyei pártvédet, vagyis oly hivatalos közeget, a ki az ő érdekeiket (különösen arányositási és tagositási pörökben a földesúrral szemben) képviselje; a (megyei) házipénztár, valamint az országgyűlési költségek terhének viseléséhez járuljon mindenki (tehát az addig mentes osztályok is) birtoka arányában; az országos közlekedési vonalokat az országgyűlés jelölje ki, s a létesitésükre s fentartásukra szükségelt pénzbeli teher mindenki által egyen-

lően viselendő adó útján szereztessék be; s végül szüntettessenek meg a monopoliumok, helyesebben mondva: regálék (a húsyágási, a bormérési stb. jog), nemkülönben a czéhek, limitatiók s hatósági árszabályozások.

Kitetszik ezekből, hogy Széchenyi a lényegileg *közgazdasági* természetű reformok mellett, az oly reformkérdéseket, illetőleg javaslatokat mellőzte, melyek *közjogi* vagy administrationális újitásokra irányultak; még pedig azon okból, mert attól tartott, hogy ezek a kormánynyal való összeütközésre vezethetnének s a tervbe vett reformművet mindjárt kezdetben megakaszthatnák. Felfogása szerint mindenek fölött az anyagi jólétet, a termelő erőket, a közvetlenül produktiv munkát kell emelni, illetőleg fejleszteni, s e végre csakis oly újitásokra törekedni, a melyeket egy belátó kormánynak ellenezni nem állhatott érdekében. Sokat ismétel Széchenyi azokból, a miket már a „Hitel" és a „Világ"-ban elmondott; helyenként valamivel élénkebb kiszinezéssel, vagy a vonatkoztatott feladat szerinti kidomboritással. Nagy nyomatékkal emeli ki a javaslatai ellen felmerülhető kifogások megczáfolására szolgálható tekinteteket; s e szerint ugyancsak e javaslatok voltak azon reformpontok, a melyeknek kivivására forditá erős dialektikájának legnagyobb erejét; és concipiálta egyéb újitási terveit, melyek e nagy feladatok megoldásának vagy előkészitésére, vagy biztositására alkalmasaknak mutatkoztak.

Az *álláspont*, melyet Széchenyi eme „Könyvében" is elfoglal s a czélok, melyeket szem előtt tart, ugyanazok, mint az első két munkájában; dialektikájának és érvelésének fő-fő tulajdonsága és jellemvonása pedig (és ez egy *új* momentum jelen dolgozatában) *a hasznossági* (utilitáriusi) elvnek még tüzetesebb hangsúlyozása. Jól jegyzi meg erre nézve Horváth Mihály „csábitó indokolással mutogatja Széchenyi a kiváltságosoknak azt, hogy minden egyes előjog feláldozása egy-egy anyagi előnynyel jár rájuk nézve, s hogy a javasolt reformokból sokkal nagyobb haszon fog áradni a kiváltságok birtokosaira, mint azokra, kiknek eddig semmi joguk sincs, s kik csak a régi rendszer bukásával nyerik azt meg." Kemény pedig ezt mondja: „A Stadium mesteri dialektikával törekszik bebizonyitani (és többnyire be is bizonyitja), hogy a reformok, melyek mint halaszthatatlan teendők inditványoz-

tatnak benne, nemcsak a hazának, nemcsak azoknak, a kik a régi rendszer bukásával jogokat nyernek, de a mi a fődolog, még azoknak is, kik a jogokról lemondanak, gazdagodására nagy mértékben fognak hatni. A „Stadium" el akarja hitetni, s többnyire erős okokkal, hogy az itt megtámadott előjog eldobása a kiváltságosoknak, a kik eldobják, szép összeg pénzt fog a zsebébe hozni."

Ezen szellemben mondja Széchenyi „Könyvének" egyik helyén: „Azon nap, a melyen az ősiség a fiscalitással eltöröltetik, minden ingatlan birtok becse rögtön felével magasabbra megy", és „A magyar nemesnek nincs valóságos tulajdona, s csak akkor lesz, mikor ingatlanával is kivétel nélkül azt teheti, a mit akar". Ez alapon mondja Széchenyi, hogy a reformok iránt tulajdonképen a legközönyösebbek azok lehetnének, kiknek jelenleg semmi joguk sincs, s a haladás leghőbb pártolóinak önhasznukért éppen azoknak kell lenniök, kik az előjogok birtokában vannak." Ezen hasznossági elvének illustratiójául hozza fel azt a sokszor hallhatott példát a gazdag hollandusról, *Van Peng*-ről (azaz van, a mi peng, t. i. pénz), kinek személyében egy dúsgazdag külföldi tőkepénzest léptet fel, a ki jó kamatra hajlandó volna a pénzt adni s a kitől egy megszorult hazai jószágtulajdonos kölcsönkép valami nagyobb összeget szeretne fölvenni; azonban siket fülekre talál a hidegen számító külföldinél, a ki a régi (magyar) birtokrendszert korholja, helyteleníti, sőt nevetségessé teszi s a kért kölcsönt ez okból egyenesen megtagadja; míg ellenben a legnyájasabb arczot ölti azonnal, a mint a nemesi privilegium, az ócska birtokrendszer, az elavult kiváltságok félretolatnak; s teljes készségét jelenti ki kölcsönzésre, a birtokos különféle szükségletei tekintetében s pedig a lehető legkedvezőbb föltételek mellett. Ilykép van Széchenyi agitatiójában a Benthamismus érvényre juttatva, igazán nemes formában, illetőleg a megalapitójáénál is magasabb vonalban, s ethikailag fensőbb czélra és intentióval.[1]

[1] „A Stadium alapja Bentham elve, melyet Széchenyi mára „Világban: az értelem, az itélőtehetség, és a képzelem minden virágaival megkoszorúzott", mondja szellemesen b. Kemény Zs. (Lásd még azokat, a miket a „Hitel" méltatásában e részben tüzetesebben kifejtettünk).

A mondottakkal kapcsolatban s részben bővebb megokolás végett is, de meg új, inkább sociális és politikai reformgondolatainak kifejtésére is vesz Széchenyi magának a „Stadium"-ban alkalmat.

Így, hogy csak egynémelyekre utaljunk:[1] Ott, hol a czéhek és az árlimitátiók, monopoliumok eltörlését sürgeti. abból a tételből indul ki, hogy „a mi *egyeseknek* kedvez és a *versenyt* kizárja, a közönségnek káros". A verseny pedig együtt-jár az erők fejlődésével, hathatós előmozditója a müveltségi haladásnak, a szellemi és anyagi előmenetelnek. Nálunk főfeladat: a szunnyadó tehetségeket és kivánalmakat fölébreszteni, a munkásságot s a vagyonszerzési ösztönt fokozni, valamint arra törekedni, hogy szabad kereskedés, akadálytalan forgalom s jó közlekedés, nemkülönben alkotmányos szabadság mellett és segélyével a népesség helyes mértékben való szaporodása, az ipar és az üzleti élet minden irányú föllendülése érettessék el. A Széchenyitől oly nagy jelentőségűnek elismert s váltig hangsúlyozott közlekedési rendszer létesitésére megkivántatott költségek fedezésére a *közterhek* viselésének általánositását visszautasithatatlan követelménynek mondja; s ezzel együtt a közteherviselésnek másik nagy *morális* hatásáról azt jegyzi meg, hogy a társadalmi osztályokat közelebb hozza egymáshoz. Valamint előbbi két munkájában, itt is ismételve kiemeli Széchenyi a belső fogyasztás rendkivüli fontosságát. utalván arra, hogy az e tekintetben classikus országban. Angliában, a legfőbb szorgalmi rúgót lényegileg a közszabadságból szükségkép eredő nagy belső consumtio adja stb.

Figyelmet érdemel Széchenyi e müvében a több helyen előforduló utalás az ország minden osztályában még mindig fennálló ferde nézetekre és felfogásra, a mely végelemzésben minden sikeres lépést a reformok és javitások terén vagy megnehezit, vagy épp lehetetlenné tesz. Emliti egyebek közt. hogy közönségünk általában véve tudatlan, a bajok okát mindig másutt és másokban (mint. a mint kellene, önönmagában) keresi; hogy hazaszeretetünk sokszor csak puszta szó és szép gerjedelem, de a mely nem tartós; hogy nálunk a

[1] Szellemes fejtegetések ezen kérdéseket illetőleg *Grünwald*: Új Magyarország czimü (1890-ben megjelent) könyvében.

kölcsönadott pénz nincs biztos paizs alatt, sőt bizonyos veszély torkában van; az adós gyakran a felvett tőkepénz után járó kamatot nem fizeti; az tehát többé nem foly, de foly helyette pör, sőt ennek is sokszor az a vége, hogy vagy a gyöngéd biró szánakozása, vagy a behajtás lanyhasága stb. miatt (s egyáltalában, mert a törvény elég pártolást nem nyujt) a tőkés pénze nem térül meg. Panaszosan szól hazai törvénykezésünk felette hiányos voltáról; büntetőjogi codex teljes hiányzásáról, büntettről és bűnfenyitésről széltiben uralkodó visszás nézeteinkről, sőt (majdnem kiméletlen ridegséggel) könyvének nem egy helyén arról is, hogy a közpénzek kezelése és gondozása körül hazánkfiainak szerfelett tág lelkiismeretük van; hogy az árvákat és gyámság alattiakat álnokul kijátszó stb. emberek nem ritkán biztossággal járnak közöttünk. Tetőzetéül a következő erős kifakadása: „S hogy ily okoskodások és javaslatok általánosan nem tetszenek a nemesi közönségnek, az igen természetes; mert benn van az emberi természetben, s igy benne is azon igazságtalan szellem: parancsolni akarni, de szót nem fogadni; törvényeket alkotni, de azokat nem teljesiteni; az önkényt halálos bűnnek kikiáltani, de mindenben önkénykedni; csak a mai nap hasznát tekinteni, de a jövendőről nem gondoskodni".

III.

A „Stadium" hazánknak Ausztriához való viszonyáról.

Több helyen és több alkalommal érzi a messzelátó államférfiú annak szükségét, hogy hazánknak Ausztriával való kapcsolatáról, a Habsburg-monarchia két államának egymáshozi viszonyáról, valamint az ebből folyó consequentiákról és feladatainkról, tüzetesebben nyilatkozzék. Mindezt ő a jelen, de egyéb művében is, nem ugyan valami rendszeres összefoglaló formában, vagy fejtegetéseinek egy külön, önálló szakaszában teszi, hanem rhapsodikusan, s ezernyi benyomások, eszmék és hangulatok hatása alatt, szétszórva, több helyen, a szerint a mint a tárgynak valami megfelelő vonatkozása helyszerűnek tünteti elő.

Általánosságban szólva, Széchenyinek e részben is megvolt a maga megállapodott nézete, lehet mondani, politikai világfelfogása. Szerinte a Habsburg-monarchia történeti, speciálisan európai szükségességű birodalom, melynek két irányban nagy históriai missziója van: elősegiteni az európai államsúlyegyennek fönntartását, és másfelől erős, szilárd státus-szervezetével szerepet vinni világrészünk azon geographiai pontján, a mely a művelt nyugatot a nem művelt kelettel mintegy közvetíti olyképen, hogy az ez óriási térségen lakozó százféle nyelvű és nemzetiségű népek és fajok surlódását, esetleg erőszakos összeütközését enyhiteni, s ha birja, elháritani törekedjék. Ennek a nagy (mint nevezni szokták) középeurópai s dunai birodalomnak *hazánk*, Magyarország, a mohácsi vész óta, a viszonyok akként való alakulásánál, a történeti szükségességnél, de helyes politikai és státusférfiúi belátásnál és messzebblátásnál fogva is, egyik kiváló és nagysúlyú alkatrészévé s constitutiv elemévé vált és maradt, annyi viszontagságok és viharok közt is, a melyek e monarchiát századok folyamában érték és integritásában fenyegették mind mai napig. Ebbe a világtörténeti állással és hivatással biró egészbe Magyarország az 1687-iki s az 1722/3-iki (pragmatica sanctiói) törvényhozások stb. alapján még jobban belefűződött, s e szorosabb kapcsolatba-jutásból eredő természetszerű érdekközösségi (vagy legalább is, érdekrokonsági) tekintetek méltánylási kényszerének lőn alávetve.

Magyarországnak e viszonyára nézve a Habsburg-monarchia másik országához, Ausztriához, Széchenyi államférfiúi meggyőződése az volt, hogy megvannak e viszonynak (mint bizonyos szükségességi momentumot is magában rejtőnek) hazánk önálló fejlődésére s államként való teljes érvényesülhetésére nézve bizonyos hátrányai, nem könnyen leküzdhető akadályai; mely meggyőződésének több izben s egynél több irányban határozott kifejezést is adott (légyen elég e részben Széchenyi ismeretes szójárására, hogy „mi Ausztriával vegyes házasságban s az innen származó kelletlenségek kényszere alatt élünk", utalni;[1] de másfelől abban az erős hitben is élt, hogy Magyarország

[1] L. például: *Zichy Antal*: Széchenyi István hirlapi czikkei I. 346. lp. és alább „A Politikai Programmtöredékek méltatásának" III. szakaszát.

(addig, a míg a monarchia fennáll) a Habsburg-birodalomban ereje, képességei és jogosult aspiratiói mértékének megfelelő positiót vívhat ki; hogy mind nemzeti, mind szabadsági és culturális tekintetben a sajátos jellemének és tulajdonságainak megfelelő önállóságra tehet szert; s az európai államok concertjében igen díszes és nyomatékos helyet foglalhatand el.

Minthogy Széchenyi az Ausztriához való viszonyunkat a bécsi kormány eljárása felőli nézetével kapcsolatosan szokta tárgyalni, ez utóbbit is méltatnunk kell.

Vezéreszmeként állítja fel Széchenyi, hogy Magyarország elszigetelt állást a monarchia nagy érdekkörétől nem foglalhat el, s érdekeit az egyeduralom közjavával ellentétbe nem helyezheti. A független, korlátolt monarchiának álma nem a mi korunkba való s ne követeljünk lehetetlenséget. Különös nehézséget okoz Ausztriához való *vámpolitikai* viszonyunk, a melyet Széchenyi is (ez időre nézve) helytelenül szervezettnek s hazánkra nézve több tekintetben hátrányosnak tekintett. De mindjobban érvényre jutott politikai eszme-rendszerében az a meggyőződés, hogy Ausztria és Magyarország közgazdaságilag egymásra lévén utalva,[1] a két ország közötti szabadkereskedés a leghelyesebb s mind a két félre egyaránt előnyös politika. A mi pedig a *kormány* eljárását illeti, Széchenyi szerint, arról meg lehetünk győződve, hogy elnyomatásunk és hátramaradásunknak igazi oka nem a kormányban, hanem saját gyöngeségünkben, értelmi súlyunk fejletlenségében, ferde nézeteinkben stb. keresendő.[2] Oly nemzetet, melyben

[1] Ezt később is sokszor hangsúlyozta, söt pár évvel halála előtt azon státusiratban is, melyet Palmerston angol miniszterhez és Napoleon császárhoz intézett elnyomott hazánk ügyében. Lsd. *Falk:* Széchenyi és kora (1867) cz. m. és *Kautz:* Nemzetgazd. Eszmék története stb. 293. lap.

[2] A jelen *szakaszban* (jobb áttekinthetöség végett) röviden összefoglalva kívántuk adni Széchenyinek e nagy kérdésre vonatkozó főbb nézeteit, a mint ezek politikai munkái összességében, valamint naplóiban, beszédeiben, köz- és magánjellegű nyilatkozataiban s egész működésében kifejezésre jutottak. *Forrásul* szolgálnak e tekintetben részint Széchenyinek imént jelzett különféle dolgozatai és följegyzései s ezek mellett *Kovács Lajos*nak: „Gróf Széchenyi István közéletének három utolsó éve" (1889, 2. köt.) czímű, adatokban gazdag könyve; báró *Kemény*

erős lélek lakik, idegen hatalom semmi körülmények közt sem nyomhat el, sőt legnagyobb előmenetelében sem tartóztathat fel, ha csak önnön hibái és elégtelensége nem válik ennek okozójává. [1]

IV.

A „Stadium“ publicistikai értéke és hatása.

Széchenyi e harmadik nagyobb munkájával az új irány diadalát a magyar közvéleményben véglegesen kivivta. [2] A Stadium (b. Kemény találó megjegyzése szerint) összefüggőbb, szabatosabb, rábeszélőbb volt előbbi munkáinál, de a stilus tekintetében pongyolább. *Hatása* a nemzetre nézve nagy és mélyremenő volt; de nem annyira rögtönös s nem oly szembeötlő, mint a „Hitel“ vagy a „Világ“ czimű munkáié; azonban annyiban meg ez utóbbiakénál még nagyobb is, a mennyiben az új reform-eszmetömb most már a legszélesebb körökben uralomra kezdett emelkedni s a régi eszmék legyőzetve, a hatalom körébe, a conservativismus nagy factorainak menhelyeibe kezdtek visszavonulni; s csak a sajátos államalkotmány, a századok szokás-szentesitette nézetek, a még mindig középkorias elvek és hagyományok ellensúlya volt képes a reform-kitűzte czélok felé való gyorsabb ütemű haladást feltartóztatni. Mig a „Könyv“ más irányban való hatását ille-

Zsigmondnak essayje és „Forradalom után“ cz. két munkája; némileg *Eisenmann:* Le Compromis Austro-Hongrois de 1867 cz. m. (1904) a 29—48. lap, valamint *Grünwald* munkája. Buzgalommal szól Magyarország állásáról és nagy küldetéséről Ausztriával ellentétben vagy Ausztria mellett: *De Gerando* De l'Esprit publique en Hongrie cz. m. 310—311 és 466. sz. és 502 -505. lap.

[1] Érdekes momentum Széchenyinek Ausztriához való viszonyunk szabályozását illetőleg az a (1867-iki kiegyezésnek eszmekörét előre jelző nézete, hogy a pragmatica sanctio alapján létrehozandó valami új pactum volna szükséges a koronával való tisztába-jövetelre (Lsd. erről *Falk Miksa:* Kor- és Jellemrajzok (1903. 120. és 134. lap.)

[2] Lsd. A már id. műveken kívül még *Zichy Antal*: „Sz. Élete, sz. m. 334. sk. lap.

tőleg, kétségtelen, hogy a Stadium mégis egyikévé vált azon tényezőknek, a melyek az újitásoktól eddig idegenkedő kormányt a reform-politika visszautasithatatlan voltának és szükségének elismerésére birták.

Publicistikus jellegére nézve, a Stadium, valamint előzői, agitatorius modorú, némely helyen ridegen szókimondó; minden sora capacitatióra, meggyőzésre irányzott. Kimondja szabatosan azt a három-négy sorból álló törvényelvet s azután az értelem és a képzelet minden indokaival, helyenként virágos képekkel bizonyitja; a *hatás* pedig, melyet ilykép előidéz, azért is nagyobb, mivel a kérdés részleteinek kifejtésébe nem bocsátkozván, a *kivitel* nehézségein könnyen átsiklik, s a fejtegetés azt sejteti, hogy a létesités módszerét a (Széchenyitől úgynevezett *mikéntet*) a nagy reformer czélszerűbbnek látja későbbre halasztani. A minek kétségtelenül meg volt az a hátránya, hogy (mint Kemény némi túlzással s nem kellő különböztetéssel tervezés és kivitel, genie és mechanikus állam-működés közt, de mégis nem egészen alap nélkül mondja) a különválasztásnak elmélet és gyakorlat közt ezen felosztása a fenforgó körülmények közt befolyt azon fölszines irány érvényesülésére, mely egy tárgy fényoldalai mellett a megvalósitás nehézségeit elég figyelemmel keresni, elég hidegvérrel meglelni és elég óvatossággal elháritani röstellette. Mert (folytatja Kemény), a ki a meggyőződést és a megoldást, az eszmét és a foganatositás részleteit egyszerre nem oltja be a néptudalomba, az gyorsithatja ugyan az izgatás sikerét, de többnyire veszélyességét is emeli! Mig más irányban (ugyancsak e nagy publicista) azt veti mintegy szemére Széchenyi Stadiumának, hogy „benne a mély felfogás s a valóságos érdekek bölcs taglalata szövetkezik az igérgető árveréssel; hogy az, a mit a nemes gróf capacitatiónak nevez: capacitatió a főeszmékre, ámitás a kiszinezésre nézve"; a mikhez Horváth Mihály még hozzáteszi, hogy „Széchenyinek e Könyvében követett modora, mely a tárgynak csak fényoldalát adta elő, az ujjáalakulás vágyát sokakban nagyon is felhatványozván, utóbb átalakulásunk csendes, okszerű menetére, zavarólag hatott; a nagy tömeget igenis sebes rohanásra ragadta s végtelen tervkovácsolásra csábitotta". Szigorú, talán nem is szóról-szóra veendő itélet, kivált a mi az utolsó tételeket illeti.

V.

Státus- és közgazdaság-bölcseleti tételek a Stadiumban.

Nem fölösleges talán azon politikai és socialphilosophiai vezéreszmék összesitő átnézete, a melyek Széchenyi ezen munkájában foglaltattak, s érveléseinek kiinduló pontjául szolgáltak.[1]

„A Nemzetnek (mond Sz.) nagysága, boldogsága mindig csak magában a nemzetben rejtezik, s a hol már nemzet van, ott annak kifejtése mindennek az alapja; a hol pedig még nemzet nincs, s csak egy kis része privilegiált, nagy része pedig még pórnép, ott legelső feladat a nemzetiesités, vagyis minden lakosnak az emberiség közös jussaiba való juttatása, azaz mindenkinek politikai léte.“ „A szent igazság elismerése mindenkire áldást halmoz, ki abból önmagát szűklelkűen ki nem zárja.“ „A feladat az, hazánkat mennél magasabbra emelni, s annak lehető legtöbb lakosát boldoggá tenni. Ezt azonban addig sohasem oldjuk meg, mig elmaradottságunk okát mindig valami másban keressük s nem magunkban, éretlenségünkben, intelligentiánk parányiságában s az innen folyó makacs ragaszkodásban oly alkotmányhoz, mely a nemzet nagyobb részét minden polgári jogokból kizárja, s ekkép azt nagyobbrészt az alkotmány ellenségévé is teszi.“ „A hol ember emberen önkénynyel uralkodik, ott virág helyett halotti ravatal fedezi a mezőt, és az egészséges természet gyászol.“ Továbbá: „Ez a szó „Constitutió“ többet forog szánkban, mint Európa bármely nemzeténél; törvénykönyveink tán legvastagabbak a világon; s mind emellett még máig sincs fenyitő törvényünk, nincs megfelelő törvénykezési eljárásunk stb.“ „A valóban nemes magyar ember, s ezt nem kell a magyar nemessel összekeverni, minden nagyra, szépre, dicsőre könynyen vezethető, s csak becsület és hazaszeretet által; de mit mutat a foganat?“ Minden ember szereti az igazságot, de a becstelen csak magának, a becsületes ellenben minden ember-

[1] L. *Kautz:* Nemzetgazdasági Eszmék stb. 290 sk. l. *Grünwald:* Új Magyarország 292 sk., 300 sk., 322 sk. l.

társának.“ Ha hideg vérrel fontoljuk állásunkat s azt más nemzetekével hasonlítjuk össze, fájdalomtelt kebellel leszünk kénytelenek nyomorult állapotunkat bevallani stb.“ „Honunk minden lakosának a nemzet soraiba iktatása életet terjesztend, ellenben kilencz milliónak ezentúl is abból kirekesztése halált hozand anyaföldünkre“.

Közgazdasági vezéreszméit illetőleg, Sz. szerint: „mennél gazdagabb valamely ország, annál nagyobb a védő-, valamint adózó ereje és viszont; s ez okból minden ország jólétéhez és erejéhez gazdagság mulhatlanul kivánatos. Nemzet és kormány, gazdagság tekintetében, érdekközösségben vannak, mert annál gazdagabb a kormány, mennél vagyonosabbak a polgárok.[1] A nemzeti tőke szaporodása, mint a gazdagodás alapföltétele, csak ott lehetséges, a hol mindenki a kamataiból él és tőkéjét érintetlenül hagyja. *Szabadság*, szabad birtok, s szabad föld a sikeres gazdálkodás sarkköve, s az igazán előre gondolkodó szellem, mely a népek életében oly hathatós tényező, csak személyi és vagyoni bátorságnak, azaz a jól értelmezett közszabadságnak lehet okozatja, eredménye. A *hitel* valódi teremtő factor és egybetartó láncz, mely nélkül hazánkban a gazdaságot előbbrevinni, s üzleteinket javitani, örökké képtelenek leszünk. Vele természetes kapcsolatban áll az élénk pénzforgás és pénzmennyiség, árúcsere és forgalom, melyek egymást föltételezik. A kereskedésben és forgalomban is legczélszerűbb a *szabadság*,[2] mely a természetes erőkifejlés és productivitás legbiztosabb emeltyűje, s kivált a külkereskedésben azért oly kiváló fontosságú, mert különben az ország külállamokkal árúcserei érintkezésbe nem juthat, forgalmi reciprocitás helyt nem foglalhat, s magára maradva, szegény és fejletlen lesz. Élénk külkereskedés különben virágzó belkereskedésen nyugszik; belkereskedés pedig nem egyéb, mint belfogyasztás, melynek, fájdalom, hiánya hazánk közgazdaságának egyik legnagyobb hátránya. A kereskedés előmozdítására szolgáló *közlekedési* eszközök létesitése rendkivül fontos, de ennek tapintatosan, az érdekek és az erők gondos mérle-

[1] A physiokratikus rendszer hiveinek egyik ismeretes jelmondata!
[2] Nem kell mondanunk, hogy az itt jelzettek is arról tanúskodnak, hogy Széchenyit a Smith-féle rendszer elvei mily mélyen hatották volt át.

gelésével, és meghatározott terv szerint, központilag kell történnie. A *népesség* nagy jelentőségű factor, de nem annyira a sokasága, mint a minősége okozza valamely ország emelkedését, illetőleg hanyatlását.

A *pénzügyet, államháztartást* s az ebben legfőbb helyet elfoglaló *adórendszert* illetőleg, Széchenyi utal arra, hogy a magyar financia egészen új alapokra fektetendő, a nemesek adómentessége eltörlendő, illetőleg korlátozandó; a kiváltságos osztályoknak mind a megyei pénztárhoz, mind az országgyűlési kiadások fedezéséhez való hozzájárulása sürgős és halaszthatatlan; magától értetvén, hogy az adófizetés philosophiája (mint Sz. magát kifejezi) abban is áll, hogy a nemzet tudja, mire és miként fizettetik adó, s e részben határozási joggal is bírjon; s hogy a jó adórendszer alapja és főkelléke: a tőkét meg nem támadni s csak a tiszta jövedelmet terhelni.

* * *

Az eddig méltatott három nagyobb s rendszeresebb munkáján *kívül*, Széchenyi reformműködésének ez első (lényegileg agitatórius jellegű) időszakában, még más, kisebb terjedelmű, de megannyi becses Értekezést, Jelentést, Emlékiratfélét s hirlapi cikket írt (vagy sugalmazott), melyek mindegyike egy-egy fontosabb közgazdasági vagy sociálpolitikai kérdés taglalatának volt szentelve s a közvélemény felvilágositása és tájékozására jelentékeny befolyással volt. Legyen elég e részben fölemlíteni, a budapesti Lánczhid ügyében tett utazását stb. felölelő „Jelentését" (Pozsony); a dunai hajózás körüli eszmetöredékeit (a „Társalkodóban"); az 1835-ben megirott, de csak 1858-ban napvilágot látott „Hunnia" czimű könyvét; az 1838-ban közzétett kis dolgozatot a „Lóversenyekről"; s az 1839-ben (szintén a „Társalkodó"-ban) megjelent nagyobb fontosságú értekezését a „*Minimum*" kérdéséről,[1] mely utóbbi egy mélyrehatóbb eszmesurlódás kiinduló pontja lett. Széchenyinek ez azon szellemterméke, melyben a nagy államférfiú nemzetfentartó reformrendszerének erősen *conservativ* gondolata jut kifejezésre.

[1] Volt erről már az I-ső köt. XLVI. l. is emlités téve.

STADIUM.

STADIUM

IRTA

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN

1831-BEN.

KIADTA

Z * * * *

1833-BAN.

MÁSODIK KIADÁS.

BUDAPEST, 1905

HORNYÁNSZKY V. CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA.

Megint 's megint — szünetlen.

MAGYARORSZÁG

KÉPVISELŐIHEZ.

Komoly méltósággal int az Idő elfogultlan barátságos tanácskozásra; elérkezett azon időszak, mellyben azon kevesek meghasonlása, kiknek kezeikben van helyezve egy fejledező nemzet jövendő sorsa, még sokkal veszedelmesb és igy kárhozandóbb lenne mint egyébkor; — most, midőn az esetek sebessége sürget, 's egy bájoló hajnal mögött, melly egykori halhatatlan nemzeti nagyságot igér, fenéktelen sötétség tátong, mellyből az oda egyszer elsüllyedt nemzetiség, szabadság, becsület tán soha, soha többé fel nem merül.

„Az emberiségnek egy nemzetet megtartani," ez, és nem kevésb forog most kérdésben, 's rajtunk áll ennek szerencsés eszközlése. Feleljünk meg — Istenért — e' díszhivatásnak. Fiatal és régi, nemes és nem-nemes, catholicus és nem-catholicus fogj kezet most, 's hiu szenvedelmidnek, kislelkű viszálkodásidnak ne áldozd fel honod nemcsak javát, de valóban még létét is. Mentsd meg tenmagad azon keserű epedések fulánkitul, mellyek még siron tul is kinoznák boldogtalan lelkedet, ha gyengeségid közt anyádat, a' hazát, gázolni tudnád, most, midőn rokonérzés által egyesitve nemcsak ura lehetnél az azt fenyegető

veszélyeknek, de Hunniát eddig alig sejdített magasságra is emelhetnéd.

Nagy számmal tódultak a' nemzetek hősei hajdan Palaestina szirtei közé, 's bár földikép sikeretlen lön hevült képzelődés-okozta fáradozások, még sem maradt a' tiszta lélek sugalma minden haszon nélkül; mert a' sok veszély, együtt türt nyomoruság, egy okért ontott vér szorosabban köté egymáshoz az egysorsuakat, közelebb hozá a' szolgát urához; 's igy midőn szelidült, nemesült az emberiség, nem juta ugyan a' Megváltó koporsójának birtokába, de közelebb emelkedék egy élő Istenhez.

Legyünk mi most nem bajnoki egy keresztnek, melly csak az emberiségért istenül szenvedett kin symboluma,[1] de szolgáljuk a' legfőbb Jót az által, hogy teremtvényét, az embert, akármily alacsony helyzetben lépett volna is ez élet szinére, olly magasra emeljük, mint azt tulajdoni 's erényi engedik. 'S ha a' régiek elégedésteli néztek mult napjaik sorára vissza, mert szent földön folyt vala vérök, ne kételkedjünk: mi még nyugottabban 's édenibb érzésekkel fogjuk akármilly zivatarok közt is élni azon édes pillanatinkat, mellyeket magunknak az által készítünk, ha elszánt bajnoki felemelkedéssel, 's ha kell, sajátunk vesztével, sőt sziv-vérünkkel is vijuk ki minden hontársinknak *az emberiség jusait.*

[1] E részlet a kéziratban igy van: „Legyünk mi most, nem bajnoki egy fakeresztnek, melly csak az emberiségért istenül szenvedett kin symboluma. Lásd a bevezetést!

Hevítsük megint fel a' közép kor daliás lelkesedését; de ne hogy várainkba elzárkozva egymást üldözzük, 's a' polgárosítás legnagyobb gátai legyünk; hanem hogy az ember mint ember érhesse el a' disz legmagasb fokát, 's ezentúl nem egyedül a' vak véletlen, de a' szép lélek, kicsinosult ész, éjjel nappali szorgalom 's férfiui állhatatosság váljanak azon legbátrabb 's legbiztosb lépcsőkké, mellyeken mind égi mind földi magasságra jutni lehessen.

Áldozzuk magunkat fel, ha kellene; de nem mint Zarándok eldődink egy puszta képzeletért, hanem az örökön élő, soha nem változó, 's csak a' hiu embertül homályba burkolt, el nem ismért 's annyiszor félreértett Valóért! Karunk soha ne legyen felfegyverkezve alacsonyabb helyen álló hontársink elnyomatása végett — — — nem, nem, mert ő is hazánkfia; de használjuk kifejtése végett inkább minden tehetségünket, hogy a' már kicsinosult ugy mint mi, szivdöbögve 's örömteli harsoghassa fel az egekbe "Nekem is van hazám!" — — — az állati soron álló pedig, ki nem kevesebbé földink, láboljon ki végre a' halhatatlan embert undokító baromi körbül.

Fenyiték többé már nem biztos kapocs, mely egy ország lakosit egybekötné; 's most, midőn az emberiség gyermekkorát már elhagyá, a' sértő privilegium jó sikerrel többé nem víhat a' természet törvényei ellen; 's végre bizonyára nagy sirhalom alá dül egy fejledező nép virága, ha a'

felekezetek örökké mint ellenségek 's nem mint barátok állnak szemközt egymással.

Nemzetiség, hazaszeretet azon titok, mely mindent egyesít. Az elsőt lehetőségig kifejteni, a' másodikat minden anyaföldünket-lakja kebelben lehetővé tenni, 's igy egy háborítlan 's csendes, de életteli jövendőt virasztni hazánkra nekünk nemeseknek, polgároknak, birtokosoknak mint Magyarország képviselőinek legszentebb tisztünk.

'S ha szerencsétlen eleinket a' még tisztára ki nem fejlett korok előitéleti, természetes vadságok, belső irigykedés 's külső fondorkodások örök meghasonlásokra ingerelték, 's ők sokszor, ugy szólván, a' hon megrontására esküdtek össze: kössünk mi ujabbak, müveltebbek már valahára egy szebb frigyet, melly alatt nem egyesek haszna 's előmenetele lappang, hanem a' közjó melegítő sugára fényledez. Üljük már valahára az ész, igazi érdem 's halhatatlan erény diadalmának ünnepét, 's minden esetre soha ne felejtsük, hogy

"Szakadozva felette gyengék vagyunk, egy szivüek, egyakaratuak pedig óriási erő" — 's ne felejtsük, Istenért, mert mindenre van alkalmas idő, hogy

"A' mi ma háladatos köszönettel fogadtatnék 's csudákat művelne, az holnap semmibe vétetni és tán csak boszantani fog" — 's hogy:

"Nincs nagyobb kin, mint néhai boldog napokrul emlékezni magunk-okozta nyomoruságban".

KIADÓNAK ELŐSZAVA.

Midőn Gróf Széchenyi István e' munkáját kézre bocsátom, kötelességemnek tartom mindenek előtt itt kijelentenem, hogy arra sem a' tisztelt Szerző által felhíva, sem egyenesen meghatalmazva nem vagyok. A' mit cselekszek . . . egyedül saját akaratombul 's elhatározásombul forr —. Kettő volt azomban, mit szorosan szemben 's figyelemben tarték, midőn e' munka kiadására szánám el magamat; t. i. milly Joggal bitorlom a' Szerző sajátját? . . . 's valljon helyesen cselekszem e, ha illy messzeható 's felrázó munkát most segítek elő 's bocsátok ki? . . . A' mi az elsőt illeti — bátran mondhatom, sőt bizonyos vagyok, régi ismeretség 's némi összeköttetésünk következésében, hogy az érdemes Gróf nem fogja neheztelni, ha e' munkáját a' Község kezeiben látandja —. A' második iránt pedig tökéletes meggyőződésem; miként kárt semmit, de hasznot sokat fog e munka szülni.

Szükséges egyébiránt az egészet némi történtek által felvilágosítni, a' mi fog mostoha állásunkra is egy kis világot vetni.

A' tisztelt Szerző — kinek noha felhalmozott tudományát, temérdek tapasztalásit, éles combinatióit 's virágzó

előadását határon túl soha bámulni nem tudtam . . . mert vannak hazánkban tudományosb elméü és szerencsésb szózatu férfiak is — egyben még is minden hizelkedést félre téve, mint hazafi valóban magasan áll; mert ő volt szinte első, ki nemes elszánással homlokkal rohant az előitéletek árjának 's ollyasokat mert kimondani bátran — mellyeket érze ugyan a' müveltebb rész — de csak keblében hordá . . . Illy elszánás azomban, bár nem akarom kevesítni az érdemet . . . könnyebb vala egy olly férfitul, kit mind születése, 's vagyona, mint nőtelensége 's tisztviseletlensége honunk legfüggetlenebb polgári sorába iktata. Érzette is ezt a' Gróf, a' mit sokszor magátul hallék . . . 's igy lön Lovakruli, Hitel, Világ 's Játékszíni munkáinak csak rövid idő alatt egymás utáni közrebocsátása.

Milly nehézségek közt munkált a' gyakorlatlan ujoncz Iró 's kivált milly bajjal tudta egy kis rendbe szedni . . . mind azt . . . a' mi nagy mennyiségben 's tömegekben feküdt lelkén, annak látogatásim alkalmával, többszeri tanuja valék . . . midőn nekem is, mint sok másoknak, még irtaközben, munkáinak némi darabjait felolvasta — mellyekben soha nem az előadás szárazsága vagy ideák szüke — de annál inkább azoknak kinemfejlettsége és néhai szinte összenemférhetősége 's kapcsoló gondolatok átugrása ötlött szemeimbe . . . azomban minden lángész különös ösvényen szokott járni —.

Voltam továbbá tanuja azon sokas nehézségeknek, mellyeket . . . a' Censurát illetőleg . . . kelle a' Szerzőnek víni. — Nem ritkán elkeseredve veté el irótollát,

vagy szakítá el probáit, — midőn egy él helyett . . . mellyel Magyarországban írni szabad . . . itt ott igazság 's nagyobb értelmesség okáért két él tünék elő . . . melly elég, hogy nálunk munka soha ne jelenjen meg — — 's ha a' kimaradt . . . a' mi lehetetlenítette volna a' kiadást . . . 's minden símára, egy oldalura és az által sok helyen érthetetlenné reszeltetett már oda haza . . . még akkor volt hátra a' Censor fürésze 's bárdja, melly . . . itt ott . . . valóban irgalmatlanul csonkított —. Sokszor a' Szerző az illyes amputatiók közt keserű, de elfojtott érzéssel minden lelki rugósságát látsza elveszteni, és én most is csudálom, miként az első munkának kibocsátása után . . . nem hagyott örökre fel az irói pályával. Egykor mondám: 'Valljon miért nem nyomtattatja, mivel nálunk a' Censura olly sok galibát tesz, munkáit külföldön?' . . . Mire ő: "Ezt nem akarom tenni, mert igy a' kormány rendelését kerülném ki, a' mit feudalis alkotmányunkban tenni . . . hol csak privilegium van, de szabadság nincs — tanácsosnak nem tartom — 's illyesben példát adni nem kivánok —. Tudom, hogy a Kormány csak önkénye szerint tesz —, de valljon nem a' természet elleni Constitutio kénszeríti e arra némileg?"

Én viszont: 'Sajtó-szabadság vagy inkább féketlenség, sem megelőző korlátok, sem követő sujtó törvények nélkül nem lehet, akármelly szerkezetű legyen is a' Status alkotása, és habár köztársaság volna is. — Azomban olly constitutionalis Monárchiákban, mellyeknek alkotása az Uralkodó és Rendek közt kötött szer-

ződésen alapul . . . a' Sajtó-Jogot is közösen kell elhatározni; hol pedig azt csak az egyik rész teszi, ott nem lehet rosz névül venni, ha az alul magát a' másik kivonni igyekszik.'

De már lássuk a' Szerzőnek közelebbrüli bajait a' Censurával . . . D** ur Pesten volt az, ki a' fenemlített négy munkát censurálta, izetlensége azért nem volt . . . sőt hihető, megdicsértetett . . . mert mit bánta a' kormány, hogy egy az ő szemében exaltált hazafi magának legnagyobb kárára végkép megszóllamlott, és a' honi hibákat 's hátramaradásokat a' Magyarok nyakába vetette, kik eddig mindig a kormányt vádolták azzal —. Való, sok uj ideák discussioba jövének —, sok megpendítetett, a' mit az előtt kérdésbe sem szabad vala venni 's a' t.

Lettek Gróf Széchenyinek számos ellenségi, némi csekély jóakarói is . . . de a' min eléggé csudálkozni nem tudtam, az volt: hogy A-tul Z-ig mindenki kárhoztatá egy élü irásmódját . . . mintha nálunk a' kormány ellen is lehetne irni — ! — és senki sem látta át . . . hogy a munkáknak csak igy lehetett megjelenni vagy éppen nem. —

Illy körülállások közt . . . rendelgette el a' tisztelt Gróf nem csekély provisióinak tömegibül az itt előttünk fekvő Stadium első részét . . . és sok kihagyások és elsímitások után vitte D** urhoz, ki tán némi informátiók következésében — mert igen sokáig volt nála az iromány — számosb kitörlések után . . . imprimaturját . . . végkép ráirta. Kötést tett ennek utánna

Landerer könyvnyomtatóval a' Gróf . . . 's előre 800 f. pengőt fizete a' nyomtatás fejében. 'S igy minekutánna télen 's tavaszon által sokat fáradozott könyvével, 's nyáron Angliába utazni igyekszett . . . nyakra főre sürgeté annak kiadását. Rövid idő alatt el is készült tizenegy ív, midőn egyszerre a' nyomtatványok felsőbb hatalom által zár alá tétettek, a' kéziratrul a' rendes Censornak imprimaturja kitörültetett — a' Szerzőnek pedig szinte felsőbb helyrül . . . szép 's dicsérő szavakkal tudtára adatott: "hogy ő kötelességének (?) mint író "eleget tett, mivel bemutatá a' Censornak manuscrip-"tumát — de a' Censor hágta át hatalmát —. Korán "sem arrul van szó, hogy a' könyv megtiltassék . . . "de inkább a Szerző hasznára (?) fogatott fel a' könyv, "mert neki igy módja lészen azt igazi (?) útján censura "alá bocsátni — a' mi által a' Szerző netalántáni alkal-"matlanságokat legbiztosabban kerüli el 's a. t." — Erre a' Szerző irásban esdeklett a' könyve kinyomtatása engedelmeért . . . A' mire szintolly szép szavak nyujtatának, mint az első irás vala, mellyeknek értelmét egyébbiránt csak az foghatja fel . . . ki tudja, milly útra idéztetik a' Magyar Szerző olly alkalommal, hol a' Censor nem mer aláírni — vagy aláirását eltörli törvényeken nem alapult magasb hatalom.

Beadatik illy esetben az irömány a' Kir. Helytartó Tanácshoz . . . ott . . . átolvassa vagy átnemolvassa azt a' tanácsnak szinte minden tagja . . . nem ritkán még a' Concipistákat se véve ki . . . Ha végkép fél vagy egy esztendő is lefolyt . . . in pleno discussióba vétetik

elvégre a' könyv... midőn azon idő közben a' Szerző szinte egy bűnösnek szerepét játsza... kinek hajlongni, sollicitálni kell — 's némellykor ki előtt — hogy biráit jó kedvben tartsa... 's könyve sajtó alá bocsátassék... Ha visszaveti az irományt ezen Tanács... vége a' dolognak... ha pedig jóvá hagyja, akkor még semmi sincs megnyerve, mert a Kanczelláriához lépdel a' kézirat... hol az éppen most említett forgásban újra keringel... onnan a' Kabinetbe megy... míg végre valami Oubliettebe esik!...

Hogy a' Szerző hát nem adta bé irományát még egyszer, igen jól tette; mert sok futkározás, idővesztés, előszobaiság 's több efféle méltatlanságok után csak ott állna, hol ma áll, t. i. irományával kezében!...

Mennyire érzé a' Szerző ezen rajta elkövetett méltatlanságot, e' szavakbul, mellyeket tőle hallék mondani, bőven kitünik —: "Minek utánna az egész hazát ellenem felhívtam, és sokan bonczoltak is... most megkötve lelem lábaim 's kezeimet, hogy ne védelmezhessem magam! Minekutánna felébreszték sokakat 's uj ideáknak magvát annyiakba elvetém, nem engedtetem systemáim rendesb kifejtésére átmennem. S' igy valljon mi bátorságban birjuk sajátunkat? Ezek után én nem fogok csudálkozni, ha magtáromat felvereti az erőszak, mert mi gárántiánk van a' tulajdonunk iránt?... Nekem nem veszedelmes, ha 800 f. pengőt, mellyeket a' munka kinyomtatására adtam, elvesztem... de sok másnak az tán mindene volna, és ha nem respectáltatik az intelligentiának mezeje... akkor költöz-

zünk inkább odébb ... Buzaföldeimet apáimtul vettem át ... a' mit tudok, izzadságom 's fáradságommal szerzém ... 's minekutánna csak kevésnek lehet életesháza, de mindenki művelheti lelki mezejét ... ezen utolsó sokkal szentebb tulajdon az elsőnél ..."

Én pedig más szempontbul sajnálom a' Szerzőt; ő a' fentebbi munkáiban sokakat kényelmes szendergésikbül irgalmatlanul felrázott, sokakon mély sértéseket 's vágásokat ejtett 's ha én néha méltó kiméllést tanácslék, felelete volt: 'hogy valóban neki is fáj, de kéntelenségbül teszi, mert teljesen meg van arrul győződve, hogy ha csak az elevenére nem szúr, metsz, vág; elegendő figyelmet nem fog gerjeszteni s' annyi sok uj kérdések 's nézetek fejtegetés és vita alá nem jövendenek. Tudja, az által magának sok ellenségeket támaszt, de azok gáncsait békével türendi, csak nyerjen a' haza. Majd ha felébresztetik a' vizsgaelme, 's divatolnak észbeli zsurlodások, jó rendbe hozott s' zordonitul kisímított munkáival ismét reméllі megengesztelni a' publicumot ...' 'S ime midőn ezt tenni kezdeni akará, gátoltatik ...

Később tudom ... kérte legalább pénze visszaadatalát ... mellyet meg is kapott ugyan ... de az most mint mondják, a' Censor fizetésébül rovatik le, ki szük állapotban lévő gyermekes egy ember; ugy hogy végkép csak ugyan a' Szerző lesz kéntelen viselni a' kárt ... Valóban egy igen ügyes mód a' lakosok jó kedvét fentartani ... a' rendszerető embereket 's kik a' Kormány mellett írnak, megjutalmazni 's a' Censurával megbékültetni —.

Illy körülmények közt kaptam magátul a' Szerzőtül a' Stadium első részének egy példányát ajándékul, félig nyomtatva — nehány ívek megmentetvén, félig pedig írva... 's midőn kérdém, mi fog azzal végkép történni? 's tehetek e vele, a' mit akarok?... Ezt kaptam válaszul: "Tegyen vele, a' mit akar... ó bár a' Község közt volna most, mellynek mint látjuk (:1833 országgyülés:) ó fájdalom — liberalis gondolkozás végett... valóban nem kell annyira kantár, mint inkább sarkantyú — —".

Ezek valának szavai... és én csak azzal végzem bé e' sorokat, hogy a' munkát szórul szóra ugy adom, mint azt D** ur censurálta; mert ámbár a kitörüléssel eredt hiányokat tán módom volna, mint remélem, a' kézirat eredeti textusábul kipótolni... azt bizonnyal a' Szerző nem jó szemmel látná; mert ő, legyen katonai szokásbul, legyen principium szerint... mindíg nagy tisztelettel viseltetik a' kormány rendelési iránt...

Nem kell mind ezek után elfelejtni... hogy e' munka érdeke már szűnni kezd, midőn az országgyülés előtt, mint időalkalmi írás — tán némi részvételt szült volna! —

ELŐSZÓ.

Négy kis munkát bátorkodtam öt esztendő forgása alatt a'Közönség elibe terjesztni. Mindegyiknek legfőbb irányzata 'figyelem-gerjesztés 's annak megmutatása volt, hogy mind alkotmányunkban, mind szokásinkban, mind polgári helyzetinkben tetemes javitásokra legsürgetőbb szükségünk van, — mert az *előrehaladás* és *helybenmaradás* közt forog nemzeti életünk 's halálunk; 's hogy feltámodásunkat, regeneratiónkat mimagunk, csak mimagunk eszközölhetjük értelmi sulyunk nagyobbitása 's magyar nemzetiségünk *nemes* kifejtése által.

A' legállatibb ember sem maradhat többé veszteg, ha egyszer tisztán látja át és ismēri el nyomorúlt álláspontját, 's kellő világu tükörben szemléli milly hátra van mindenben, 's milly szerencsétlen selejtességben sorvadoz mind lelkére mind testére nézve. A' tökéletesbet szomjuzó vágy, melly lelkünk legfőbb tulajdona, 's annak halhatlanságát olly világosan bizonyitja 's érezteti velünk, oka ezen előhaladási nemes ösztönnek, melly tán egyedül emel minket felül minden államon 's tul annyira, hogy biztosan reméllhetjük lelkünk egykori csudálatos erőre fejlendő hatalmát. Ezen ösztönnek józan irányzata — a' mi semmi egyéb mint a' szép, jó, igaz, való, nemes és dicsőnek mindenütti 's mindenkori szorgos keresése — határozza el az emberek 's nemzetek alacsony vagy magas létét; 's miután, mint mondom, azon nemes vágy, melly minket szüntelen a' tökéletesb felé ellenállhatlanul ösztönöz, minekünk embereknek azon egyedüli tulajdonunk, mellyért

örülhetünk, mert csak az köt minket hatalmasb lényekhez — — magához az Istenhez, — ugy hiszem: éppen azon egy isteni tulajdon kifejtését magunkban, mieinkben, honosinkban, embertársinkban gátolni, vagy minden tehetségink szerint előmozdítni, azon tett, melly által halálunkat vagy halhatlanságunkat leginkább határozzuk el; 's igy — mert lenni még is tán kellemesb mint nem lenni — mindenkinek lehető legjózanabb cselekedete nem lehet más, mint magának 's másoknak szüntelen olly tükröket készitni, mellyekben mind lelki mind testi homály 's mocsok hathatósan szembetünő.

Magam, honosim 's hazám számára illy tükröket készitni azóta szüntelen foglalatosságom, mióta gondolkozva élek; 's ha csak kevés év előtt mutatám be azoknak legelső próbáit, az azért történt, mert ily tükrök készitése előtt sok idő kelle az azokhoz szükséges szerek gyüjtésére. De kötelességem érzete közt azokkal tüstént előállottam, midőn körülállásim 's némi kis tapasztalásim azok készitésére sürgetének — — nem gondolván azzal 'mikép fogadandják majd a' tükör-müvészt, 's nem készitnek e számára viszont ollyanokat, mellyekben ön képe olly rutul fog tünni fel, hogy egy rém jelenése sem lehetne annál tán undokabb; hanem ugy mint az elsőt készséggel eszközlém, mert honomnak nem parasitja vagyok ki — midőn annak javaival él — mindig csak dicsér, de hű barátja ki igaz, ugy szivesen szánám el magamat a' legkeserübb önismértetési pillanatokra is; mert tudtam, hogy azokbul az ember, valamint egy nemzet bármi fájdalmasak lettek volna is, mindig tisztábban szokott lábolni ki, mint azelőtt vala. 'S ha meggondoljuk, miért áll a' Magyar szinte minden keresztény nemzetek mögött, szomoru hátramaradása legfőbb okát tán annak fogjuk tulajdonitni, hogy részint országa fekvése, részint körülállási hátráltaták néha néha egy szép hosszú tekintetet vetni azon jótévő tükörbe, melly ugyan, mint mondám, rendszerint felette keserü 's kellemetlen érzéseket támaszt, de mind nemzeteket mind embereket magokkal megismértetvén, végre mindig áldott következéseket szül; vagy pedig, ha honunk fekvése 's körülállási ezt nem hátrál-

tatták volna is, tán azért, mert senki vagy igen is kevesen szánták magokat el 'ön- 's körülmény-isméreti tükrök készítésére.'

Azon hatalmak, mellyek Magyarországot dulni akarták vagy dulták is, inkább a' hizelkedés mint a' való szózatját választák; mert ki hóditni, fogni, rabbá tenni akar, inkább 's biztosabban jut czélhoz, ha tömjénez, mézet nyujt 's virágokkal fűzi békóit körül, mint ha a' mindig annyira ijesztő valóval akarná a' sziveket megnyerni. 'S igy történt, hogy századokon keresztül a' Magyar hizelkedéshez megszokott, a' mibül honosink nagy részének önmaga tulbecsülése, gőgje 's hiusága támada; az igaz, egyenes szótul pedig elszokott, a mibül megint soknak azon teljes meggyőződése vevé eredetét, hogy Hunniát, mint dicsőségtül ragyogót, 's lakosit, mint magas helyen állókat, a' világ bámulja 's irigyli, melly két adatbul azon következésnek kelle elvégre folyni, hogy mi maiak, ha hideg vérrel fontolgatjuk állásinkat 's azt más nemzetekéivel hasonlitjuk össze, fájdalomteli mellel leszünk kénytelenek nyomorult álláspontunkat megvallani — — — mellynél még alacsonyabban állni alig lehető!

Már hogy tükreim jók e, hamisak e, azt nem vitatom; hanem valamint azt tartom — én legalább — igazi hű barátomnak, ki nemcsak bizonyos nagyobb hibáimat hozza szemeim elibe, de azokat is érinti, mellyeket bennem feltesz, 's igy nekem alkalmat ád javitni vagy menteni magamat — — ugy én is az által hiszem egyesekhez 's a' magyar Közönséghez köteles 's vonzó hiv barátságomat valódilag teljesitni, ha oly szinekkel festem álláspontunkat, mibenlétünket, tulajdoninkat, mint azok szivem s lelkem előtt mutatkoznak.

Én azt hiszem 'minden a' mi bizonyos mértéken tul nő, hibás, 's hogy kivétel nélkül mindennek az egész roppant világi egyetemben időszakként reformáltatni, vagy pedig veszni kell.' 'S minekutána látjuk, hogy Istengondolta napsystemák is bizonyos revolutiók alá vannak vetve, eleinket kárhoztatnunk kellene, ha egy még az emberiség gyermekkorában szendergő scytha csoport által összehalmozott 's egymásra

rakott alkotmányon időjártával némi némüképen nem segitettek volna, — 's hogy éppen ez okbul nem annyira dicséretre, mint inkább szánakozásra méltók, hogy változásikat nem mindig és annyira a' természet örök törvényire álliták, mint inkább ön 's felekezetbelieik *közel* hasznát keresni törekedtek; 's ekép, midőn elmulasztták az igazi szabadságnak 's nemzeti létnek talpkövét rakni, mellyeken egy erőtül pezsgő fiatal nemzetnek dicső férfi kora halhatatlan magassággal emelkedett volna fel — — —, mi élők most, sok század lefolyta után, azt tapasztaljuk, hogy létünk talpkőnélküli, 's azon veszélyben vagyunk, hogy annyit igérő fiatalságunkbul, minden férfiodás nélkül, unalmas kis ingadozások közt — mellyek más nemzeteknek ha nem kerüli el figyelmöket, csak szánakozását gerjesztik —, egyenest egy becstelen 's megvetésre méltó agg korra jussunk.

Ha alkotmányunkban, melly nemzetiségünkre, szokásinkra annyira behatott és hat — mert a' törvény életet vagy halált okozhat — nyolczszáz és annyi esztendeig éppen semmi nem javittatott 's változtatott volna, és eleink makacson 's homlokkal álltak légyen a' hatalmas időjárásnak ellene, akkor teljes meggyőződésem szerint most már nem is volna polgári létünk, 's tán még mélyebb helyre süllyedve nézné a' világ a' Magyart, mint a' Bolgárt, Serbust 's a' t. mellyeknek szintugy valának régibb időkben fényvillanáspillanati; de más részrül azt is hiszem erősen, ugyan különb helyt foglalnánk a' nemzetek sorában ma, ha ősi törvényhozóink 's országos embereink az értelmi suly nagyobb kifejlődése 's a' magyar nemzetiség valódibb felemelkedése 's terjesztése által ösztönözve, időszakként, nem mindig csak felszinleg 's palliativkép reszelgettek 's foltozgattak volna törvényinken, 's nem mindig jobbára csupa régi theoriákba merülve, vagy mindig csak idegen kéztül 's másoktul várván üdvösségöket, ugy szólván egy helyt veszteglettek volna: hanem ha gyökeres 's a' czélnak megfelelő reformátiók által, 800 ezernyi sulyu talpkő helyett lassanként 10 milliónyi sulyut raktak, latán theoriák helyett velünk élő, de régibb 's több tapasztalásu

alkotmányos nemzetek praxisával élni akartak, 's idegen gratia, gyámol és segitség-koldulás helyett, saját nemzetiségökben, ön keblökben — — — — — — — — — — —[1] 's az ország minden lakosi felszabaditásában biztak volna.

De ugy történt, hogy mind ezt bizony elhibázták, 's azért most csak az a' kérdés: el akarjuk e magunkat végkép törültetni a' nemzetek sorábul a' nélkül, hogy a' világ évrajziban a' Magyar legalább elhunyta után egy fényes lapot foglaljon; el akarunk e annyira korcsosulni, hogy a' jövendő még valahai létünket is kérdésbe hozza, 's mi mint Magyarok egykori sirhantunk fölött soha ne érdemeljünk e a' később élendő nagy nemzetek emlékezetében néhai nagyságunknak egy érdem-emlékét is? vagy ezentul is csigakép akarunk mindig mászni, 's örökké azt állitván "népünk semmi polgári létre nem érett még" jövendő 800 évek alatt is olly bágyadtan emelkedni a' tökéletesb felé, mint eddig alig emelkedénk? — Ha eltörültetésre szántuk magunkat el — minthogy sok hazánkfia ugy látszik, arra el is szánta már magát, mert nem törődik mi lesz a' honbul, csak életén keresztül meleg kályha mögött pénzes ládáján ülve, cum otio — — — — sed sine dignitate, nyugalomban élhesse állati örömit, és szihassa egy kis hivatalutáni tömjénét —; vagy ha törpeségünket 's legtöbb nemzetek-előtti ismeretlen vagy csekély becsben tartott létünket annyira imádjuk, hogy az azokbuli kilábolástul rettegünk, oh akkor kövessük törvényhozásinkban 's alkotmányi rendezkedésinkben jobbadán 'közvetlen' eleink példáját: hagyjuk el mi is nemzeti nyelvünket, kisdedinket 's kivált leányinkat arra ne tanitsuk, ugy hogy ők is, mint a' maiak, kerüljék a' honi hangot, 's annak természetes ellenségi legyenek, mit nem értenek; latán bilincsekbe szoritsuk mi is hazai érzésinket, ugy hogy azok soha ne engedjék lelkünk egész felemelkedését, magyarságunk tökéletes kifejtését; küszöböljük mi is ki a' gymnastika minden ágazatit — quia gravitas decet virum

[1] A kéziratban a pontozás helyén „'s karjaikban" van. Lásd a bevezetést.

— és szolgaitsuk lassanként mint ők egy bágyadt testbe lelkeinket rabbá; vastagitsuk mi is végnélkül törvénykönyveinket fekete és fejér parancsokkal, ugy hogy az ügyes annak tekervényi közt megfoghassa a' becsületest; — opponáljunk kormányunknak csak mi is jobbadán akkor, mikor törvényes uton jár — — — — — — — — — — — —[1] köszönjünk mi is, midőn törvényesen kivánni lehetne, 's éljünk viszont legilletlenebb szavakkal 's módokkal, midőn köszönni kellene; ne tanuljunk mi is sokat, vagy ha már tanulunk valamit, semmi egyebet ne tanuljunk, mint konyhadeákságot vagy rabulistai fogásokat; mi se utazzunk mint ők, és semmit sem látván, 's igy mibenlétünket 's állásunkat soha józanul össze nem hasonlíthatván 's igy soha el nem ismérhetvén becsüljük tul minden intézetinket, 's puffadozva kiáltozzuk 's harsogtassuk Magyarország dicsőségét; keseritsük türhetetlen gőgünk által polgárinkat, és szoritsuk az adófizetőt mindig mindig szorosb korlátok közé; regulázzuk őket, 's vigyük el néha néha a' házi pénztárt, de a' nemesi tolvajt éppen ne vagy csak gyengén büntessük; készitsünk szép utakat, de azokért ne fizessünk 's a' t., 's a' t., 's a' t. Eszközöljük csak mind ezt egy darabig még; oh akkor, ne kételkedjünk, minden bizonnyal elérjük a' dicső czélt!!! t. i. a' magyarság végelhunytát, vagy legszerencsésb esetben annak még néhány évig marasmus-közti tengését — — —!

Ha ellenben középszerüség közt sorvadozni nem akarunk, hanem törvényes Királyunk székét erősitni, saját bátorságunkat 's jó-létünket határ nélkül emelni, minden anyaföldünk-lakja embertársunk sorsát boldogitni, szóval: mind

[1] A kéziratban a pontozás helyén ez van: „áruljuk mi is el egymást és a' hazát egy hosszabbacska névért — — — — vagy egy nyugodalmas puha karszékért; opponáljunk kormányunknak csak mi is jobbadán akkor, mikor törvényes úton jár, s engedjünk midőn abbul kitér:" Lásd a bevezetést!

Isten mind emberek előtt valódi bel- 's külbecsünket 's igy 'szerencsénket' emelni kivánjuk, óhajtjuk; akkor más módokhoz kell nyulnunk mint eddigi törvényhozóink 's országos embereink legnagyobb része! Legnagyobb része mondom, mert hogy voltak 's vannak honosink közt az 'Emberiségnek 's hazájoknak igaz baráti és szószólói' — — — azt jól tudom, 's a' magasbra indultaknak áldom hamvait, midőn a' most élőket üdvözlöm -- de azok szavai jobbadán sivatagban zengének el, mint a' pusztában kiáltozóé, minden siker 's nyomós viszhang nélkül; mert ezek, ha legalább az eddigi határozásokat tekintjük, a' köz lárma közt ugy némultak el, hogy végkép az 'örökös réginél megmaradás' kivánsága, a' 'mindigi foltozgatás' és 'sohai gyökeres segitség' következésében, alkotmányunknak nem theoriája, azt nem mondom, mert abban felette sok jó van, de praxisa most valóban nem egyéb 'mint egy, számtalan abususbul egymásra halmozott, az idő szellemétül bizonyosan 's könnyen sarkábul kiforditbatandó gyenge rakvány'. Más módokhoz kell tehát nyulnunk — — de itt fekszik a' megakadási pont, mert valyon mi az a' más mód?

Hogy ezt némi igazsággal elhatározhassuk, meg kell legelsőben is a' fentebb emlitett tükör principiuma szerint ismérnünk 'milly felette hátra vagyunk minden keresztény nemzetek mögött'; mert mikép lehetne józanul csak képzelni is, hogy olly tárgyakra egyesithetnők a' hon számosb lakosit, mint p. o. vizeink tökéletes rendbehozása, Pest-Budának a' Feketetengerrel gőzhajókkal rendes 's úgy szólván mindennapi összeköttetése 's a' t. mellyeknek végbevitelére Nemzet kell, — minekelőtte nyomorult alacsonyságunkrul tökéletesen meggyőződve nem vagyunk; 's milly alapokon nyugodnék minden előmeneteli vágyunk; és igy egész előmeneteli hihetőségünk mindaddig, mig nagy és kicsi nemcsak nem pirul hona alacsony mibenlétén, de a' legszámosb rész hátramaradási és szégyenei közt még pajkoskodik 's fel is fuvalkodik!

El kell tökéletesen hinnünk továbbá, hogy férfi korunkat soha nem értük el még 's nagyok még soha nem valánk;

mert ha elértük volna már legfényesb pontunkat 's egykor valóban nagy Nemzet lettünk volna, akkor nem emelkedhetnénk 's nagyok sem lehetnénk soha többé, minthogy semmi, se nemzet, sem ember, sem egyéb kétszer soha nem élt; 's igy éppen azért, mert némi nagysági pillanatok már több század előtt villanának honunkon keresztül, ha azok culminatiónk pontjai lettek volna, most bár akarnók bár nem, már közel állnánk a' koporsóhoz — — ; 's ekép ha valóban keresztül éltük vala *nemzetiségünk életét,* minden iparkodásunk ezután csak gyáva fáradozás lenne, 's mi józanabbul tennénk, minden szorgalom és előre törekedés helyett nemzetiségünkön egyenesen feladni, honi dolgainkba többé nem avatkozni, mint pályavégzők, egy pár évi csendes élet 's rólunk való gondoskodásért esedezni, némi élethosszabbító szerekkel éldegelni, 's végóránkat csendesen várva bé, veszteg üldögélni.

Arrul kell végre meggyőződve lennünk, hogy nem a kormány valódi oka elnyomatásunk 's hátramaradásunknak, hanem értelmi sulyunk fejletlensége 's igy parányisága, a' mibül természet szerint fakad: káros intézetink nevetséges magasztalgatása; hazaszeretet 's a' közhasznot előmozditni törekedő nemes ösztön helyett, kis privilegiumink bálványzása, 's ön *legközelebb* hasznunk nyomorult vadászata: helyzetünk, mibenlétünk 's igazi hasznunk sohai el nem ismerése, 's igy minden előmeneteli 's nemesülni vágyásnak tökéletes hija; a' mibül megint viszálkodásink, rokonatlanságink s' nemzetitlenségünk veszi szükségképi eredetét, s' ebbül megint végső elkorcsosulás, közlét ingadozása, személyünk és sajátunk veszedelme 's egy mindent elpusztitó anarchia fog mulhatlanul következni.

Ezeket mindenek előtt tökéletes világosságra kell — vagy legalább *kellene* hozni, mig arrul lehet vagy lehetne szólni 'milly módokhoz kelljen tehát nyulni egy szép, bátorságos és dicső jövendő-készitésre'; mert ha ugy is jól van minden, és semmi convulsióktul vagy elnyomatástul félnünk nem kell, akkor maradjunk a' réginél; ha Mohácsnál valóban meghalt már nemzetünk; akkor feküdjünk mi is szép elszánással (!) — mellyhez egyébiránt semmi sem kell mint apa-

thia, vis inertiae és restség — nemzeti sirgödrünkbe; 's ha igaz, hogy valami más tart fogva, akkor görbedezzünk tovább is lánczaink alatt — — — — — — — — — — — —.

Már én némileg kimutatám vélekedésem szerinti hátramaradásink 's hibáink néhányait; 's habár azokat, hazaszeretésemtül elragadtatva — melly Magyarban középszerüt és alacsonyt nem türhet — tán igen vastag ecsettel festém is, a' minthogy azt hányák közönségesen szememre; vagy ha itélő 's okot kereső erőm gyengesége vezete félre a' józan utbul 's bonyolita tekervényekbe: tudom mind a' mellett, még is némi hasznot tettem honomnak csak az által is, hogy olly tárgyakat penditék meg, mellyekrül nálunk, mint valaha Attikában a' szinházi pénztár másra forditásárul; ezelőtt halálos veszedelem nélkül csak sólni 's okoskodni sem volt szabad. De azt itt egyenesen megvallom, hogy annak korántsem mondtam ki még ötödrészét is, a' mit hiányink elismértetésökre lassanként közre bocsátni kivánkoztam. Szándékom im ez volt: füleimet bedugva, szemeimet behunyva, fogaimat összeszoritva, derekamat megfeszitve, minden lárma, sárraldobás, kövekkel-hajigálás, 's vágás ellenére is rettenetlenül 's egyenest menni czélomhoz, melly — az élő Isten látja — semmi egyéb, mint lelkembül kivonni végre azon fájdalmas tövist, mellyet honom nyomorult álláspontja döfe oda, 's melly mind addig — 's érzem még siromon tul is — fogja azt keserü kinnal epesztni, mig a' Magyar nem emeli Királyát 's magát hozzá illő dicsőségre. Előreszámitásom szerint vagy husz kötet lett volna szükséges mind annak némi 's rövid előadására, a' mit 'közönségébresztői, figyelmeztetői, — ha szabad mondani — boszontói, 's ekép elkészitői tárgynak itéltem. Munkának egy tengere állott előttem — 's ez most is áll — de attul nem ijedék vissza, mert Herder mondása — ki egyébiránt nemzetünk elhunytát jövendölé, a' mit neki szivesen megbocsátok, mert remélem szavai csak hosszu dicső századok után teljesülnek, a' mit most ő is mint a' nemzetiség angyalinak megdicsőült rokona bizonyosan forrón kiván — Herder mondása volt mindig előttem: *éljen 'az ember,*

mintha örökön élne, de mindennap meg is halhatna — ; 's igy naprul napra egy egy lépéssel közeliték a' kitett czélhoz, melly egyébiránt csak stadiuma volt egy magasb czélnak 's ugy folyvást; stadiuma mondom, mert a' husz kötet után azt reméllettem, hogy ámbár *legszámosb* hazámfia nekem tán hátat forditand is, végre a' *nagy közönség* azt fogja mondani "Ez az ember csak felforgatni, rontani akar mindent, mindent ócsárol, mindenben gáncsot talál — 's ez nem nehéz, ebben mindenki mester. — Igaz hogy alkotmányunkat javitni kell — — a' szellemnek engedni — — — de ő semmit sem állit a helyett, a' mit kiforgatni óhajt, s ha czélja nemes is jó is, methodusa türhetetlen és hasztalan.„

Ezt vártam; mert itéletem szerint illy érzésnek közönségesnek kell előbb lenni, minekelőtte hathatós javaslatokrul jó sikerrel szólni lehessen. Ha valaki, teszem, borait, étkeit jó izüknek akarja találtatni, azon van: vendégei jól szomjazzanak 's éhezzenek meg előbb; ha csekély tapasztalásival 's némi felszines tudományival érdekelni akarja béketürő hallgatóit, akkor előbb ujság-szomjokat és tudni-vágyokat iparkodik felingerelni 's a' t. — 's ekép, ha honunk pusztáit disztelenségikbül kivetkeztetni, undok mocsárinkat száritni és számtalan efélét eszközleni óhajtok, előbb tehetségem szerint festem valaha még éktelenebb országoknak ész, jó systema és szorgalom-utáni virágzásokat, mert remélłem a' honfi az által életre 's vetélkedésre gyul; ha anyaföldem hátramaradtát türni nem tudom, 's az, mint kigyó, legszebb éltemen rágódik — más nemzetek nagyságát emlitem, 's mind azon akadályokat, mellyekkel azoknak is vini kelle, mert ugy hiszem: földim nem fogja szenvedhetni többé, hogy teszem Dunáján csak egyetlenegy szegény gőzhajócska uszkáljon, midőn azoknak százados mennyiségétül Britanniát környező tengerek habzanak — 's még Törökök közt is már Bosphorus, Euphrates és Tigris a' levegő expansiójának hatalma alatt nyögnek; ő sem fogja továbbá élhetni napjait kardugva 's resten, ha meggondolja, hogy állóhidja még egyetlenegy sincs hosszu Dunája derekán, midőn Temze vizein csak Londonon kereszт-

tül 6 hidnál több köti össze a' roppant város két partmellékit; 's ő sem fog visszarettenni ezernyi akadálytul; de magában bizni 's a' t.; ha végkép honom felemelkedéséhez 's a' Magyarnak nemzetek sorába iktatásához kivánok járulni kis tehetségem szerint, Istentül kérek ügyességet 's erőt hazánk elaljasodását 's nyomorult kis nemesi privilegiumink és - - -[1] népünk-közti szánakozásgerjesztő mibenlétünket olly elevenen, égetőn 's türhetetlen szinekkel festeni, hogy némi elaludt *nemtelen* nemesekben és tán még számosabb 's *nemtelenebb* magnásokban halálos kinnal rázódjék fel a' lélek, 's ők tág tükörben szemléljék nyomorult személyiket; mert azt hiszem, hogy hazánk nemesb 's annyival több fiai, kik herczegi székben, valamint nemesiben és szántóvetői helyezetben, honosság és hazafiság által egyesitve vannak, nem engedendik többé azon előitéleti sáfárok 's önhaszon-vadászó kontárok által magokat örökké minden felemelkedéstül visszarántatni, kik rák gyanánt mindig hátra akarják tolni a' Magyart egykori sötét időszakira, — hanem azokat a' Nemzet sorábul átokkal vetvén ki, mint egy nemesb század fiai a' Magyarbul egy pyramist állitni, mellynek legfelsőbb pontján biztosan fénylik a' Király, mert az épitmény örök alapra van állitva, minthogy annak talpköve a' felszabaditott Nép — — — 's minden sorsu, alábbi vagy fentebbi, mint a' halhatatlan nagy Épitőmester akará, nyugalomban 's biztosan várhatja bé az idők változó esetit, az élet külön fergetegit!!!

'Szántani akartam előbb mintsem vessek'; 's im ez eddigleni kis próba-munkáimnak egész apologiája! Ha honunkban csupa előitéletnélküli ember élne; ki minden józan javitásra fogékony, akkor egyenest tisztára rostált mag elvetésével kezdettem volna meg a' munkát, 's tán ugy cselekvém, ha azon kis kört tekintettem vala, mellyben csekély nemzeti intelligentiánk concentrálva van — — — de szivvágyaim megvallom magasbra hatának 's oda czélzottak 'bár tudnám honunk számosb, 's ha lehetne, legtöbb lakosit az önbecsü-

[1] A kéziratban a pontozás helyen ez van: „rab". Lásd a bevezetést!

letökre, hasznokra 's bátorságokra vezető utakkal megismértetni.' De ez felette bajos, 's a' kinek czélja ez, legkellemetlenebb nehézségekbe bonyolitja magát; mert a' nagy közönségnek 's kivált nálunk politikai dolgokrul jó sikerrel irni szinte lehetetlen. Ki e' részben sokat tud, annak minden előadás hosszadalmas, 's az csak ráépitményekért sürget; — ki pedig keveset tud, annak még husz köteti készülmény 's talpkő sem elég; 's ekép sokszor éppen azon könyv egy olvasónak semmi egyéb; mint régen ismért antiquitások egymásra halmozása, melly egy más olvasónak megint soha nem hallott ujságok tára. Egyik azt hiszi bona fide "Árpád alkotmánya minden változás nélkül ránk jutott" — 's igy a' legkisebb előrelépést is, mellynek hirtelenségén még egy józan csiga sem bámulna, salto mortalenak taksálja; másik ellenben franczia, angol, sőt éjszakamerikai kaptára akarja rögtön huzni a' magyarhont, 's ekép minden nem tüstént szembetünő, de leggyökeresb javitást halálos apathiának nevez. Egyik mindent az időtül vár, 's minden alkalommal azt mormolja "még kora"; másik azt hiszi: elvitt az idő már mindent, 's ekép mindig "már késő, már későt" kiált!

Lovakruli munkámban 'a' nyereség lehetőségét' tettem ki fő themául; a' Hitelben a' 'vagyoni bátorságot'; a' Világban — melly tán egy kissé időelőtti volt, minthogy feltett ösvényembül kellemetlenül rántattam ki — 'az értelmi suly és nemzetiség kifejtésének 's egyesülésnek világosság-pontjait'; Játékszini értekezésemben, mellyet parancsbul irtam, 'az egyesületeknek fő oszlopit'; — mostan dunai utazásomrul vala szándékom egy kis *zavarékot* összeállitni — minthogy rendest csekély dilettant létemre összeszerkeztetni nem igen vagyok képes —. Ezen most emlitett próbának főváza annak megmutatása lett volna, hogy azon nemzetet, mellyben erős lélek van, soha és semmi körülállások közt idegen hatalom nemcsak nem nyomhatja el, de óriási előmenetelében sem hátráltathatja, 's minden veszély, melly érheti, kirekesztőleg csak tulajdon keblében t. i. elégtelen ismeretiben, természetelleni talpkövekre rakott intézetiben, 's az ezekbül szükség-

kép következő egyenetlenségiben 's viszálkodásiban veheti valódi eredetét; 's hogy viszont nincs olly bölcs kormány, nincs olly próféta, ki egy lelketlen korcs népet valóságos dicsőségre felhevitni 's igazi halhatatlanságra feltüzelni tudna! 's ekép Dunánk csak kiöntési átkunk, és soha más nemzetekkel egybekötő civilisatiói csatornánk nem lehet — — — mig azon a' magyar nemzetiség erős lelke nem segít 's a' t. Itt a' feltámadás mindenre! — — — Összeszerkeztettem volna ennekutána egyéb illy nemü értekezéseket, mellyekben hasonlókép lett volna tán itt ott egy kis hasznos mag, — a' mit állitni bátorkodom, mert azokat nem képzeletimben, nem theoriai combinatióimban, hanem régibb nemzetek azon felette hasznos tapasztalási fájárul szedegettem, mellynek magja józanul elvetve valóban több boldogságot hozna hazánkra, mint számos országos emberinknek jobbadán mindig csak hazai anteactákban való halászata, vagy zavaros kis ismeretek utáni experimentálgatása. Minden kis értekezésemben előhoztam volna tehát legnagyobb generalitásban némi igazságokat, a' miket t. i. én tartok azoknak, 's mellyek diadalmas megczáfolások által hamisságokká, diadalmatlanok után ellenben mindenkitül, vagy legalább igen soktul elismért igazságokká váltak volna 's a' t. — — — de csak a' 12-dik kötetben szándékozám minden praemissák után az igazi vetéshez kezdeni, s' azon módokat némi rendben adni elő, mellyeknek lábraállitása következésében, saját vélekedésem szerint, a' Magyarnak szép, bátor és szerencsés jövendője viradna.

Azonban most meg akarom fordítni előadásom sorát, és minden további előzmény nélkül tüstént uj rendelkezési javaslatom legelső stadiumát terjesztendem a' közönség elé; mert sürget a' hatalmas idő — honunk állapotja megmozdult, hogy ne mondjam '*ingadoz*', éltem hanyatlik 's csekély tehetségim gyengülnek.

Olvasóim egy része felette idő-előttinek, más része pedig igen homályosnak fogja tartani ezen systemai próbát — ugy hiszem legalább — 's igy előre el vagyok tökéletesen készülve *most* szinte egyedül maradni vélekedésem mellett; *most* mon-

dom, mert idő folytával vagy én, ha életem van, vagy mások bizonyosan meg fogják mutatni, 's világosan mindenkinek szeme eliba tenni, hogy a' természet örök törvényinek engedelmeskedni, 's a' mindenható Istent felebarátink boldogságára czélzó munkálódásink által imádni, soha sem idöelötti! A' mit tehát elöre bocsátni kivántam, azt utána küldeni; a' mivel pedig némileg végezni akartam, azzal most ugy szólván kezdeni fogok. Elkészülve a' mondandókra a' közönség nincsen — — munkám nagy sikerét nem várom — — — de bizom nemzetünk geniusában, ki felettünk lebeg, nem fogja engedni, hogy tiszta lelkü szavaim minden legkisebb haszon nélkül örök csendbe vagy feledékbe hangozzanak el; s ez nekem elég jutalom!

Honunk minden lakosit *politikai gondolkozás-módjokra*, vagy is inkább 'tendentiájokra' nézve — mert igen számosan, 's itt egy rendet sem veszek ki, éppen semmit sem gondolkoznak — elhatárzólag két részre osztom. Egyik osztály — 's pedig alig látszik hihetőnek, hogy egyesek is illy vaknál vakabbak lehessenek — de valósággal egy jó nagy osztály azt hiszi "Alkotmányunkban 's polgári rendelkezésinkben semmi legkisebb változás nem kell, 's kivált most, mert mindennek vége lenne, ha csak egy talpnyit engednénk is." A' másik osztály pedig — 's ez a' sokkal nagyobb — arrul van tökéletesen meggyőződve "Valamit csakugyan kellene tennünk már."

A' mi a' fentebbi örökké egy helyt-álló philosophusokat illeti — kiket tán 'Sohamozdiknak' lehetne nevezni — azok számára irni nem tudok, mert ők nemcsak az én csekély, de, merem állítni, minden irói tehetségen magasan tul lebegnek, 's tudatlanság-gőgi álmokbul semmikép sem ébresztethetnek fel — — mint mechanikai argumentumok által — — — ugy mint — — — — — — — — — — [1] 's igy ezeket soli-

[1] A kéziratban a pontozás helyén ez van: „úgy mint csép, kasza 's a' t." Lásd a bevezetést!

dabb szerzőknek hagyom át; midőn az Ur Istent arra kérem: adjon mind azoknak, kik mint én csak a' Valónak ereje által akarunk győzni, ha nem mi találtuk is fel azt, de annak feltalálására némi okot nyujtánk, elég tehetséget 'szelidebb okoskodásink segítségével honunkra máskép elmulhatlanul borulandó gyásznapok eleit venni'.

Egy igen szomoru időszakon csak most estünk keresztül, 's alig van köztünk csak egy is, kinek karjai közül barátot, rokont ne ragadott volna ki a' halál; 's még most is vérzik a' közönség emberének — publicanus — szive a' nagy áldozat fölött, melly az ugy is olly igen gyér rendeinkbül került ki, 's most halmozva nyugszik szomoru Hunnia földe alatt. De valamint a' legnagyobb szerencse is egy pillanatban kinná válhatik, ugy fakadoznak néha néha a' legkeserübb nyomoruság éjeibül az örömnek legvilágosb 's legsürübb napjai. És igy ha fekete gyászba boritá is egy láthatatlan hatalom szegény hazánk legtöbb vidékit, ne kétkedjünk — mert él a' Magyarok Istene — legnagyobb hasznunkra fordulhat még a' mult és mulandó sanyar. Nincs már köztünk senki, ki csak félig meddig lát 's józan ésszel bir, ki nem vette volna észre, hogy azért, mert néhány hónap közt egy kissé több embernek szaporábban folyt le élete mint közönségesen, szinte megállt az öreg erőmű, 's a' kis királyság számos kicsi királyságokra szakadott — — — 's általában véve sok, igen sok volt a' parancsoló, 's kevés, felette kevés a' szófogadó. Meg van köztünk már győződve a' nagyobb 's igazán nemesb rész, hogy egy régi recsegő feudális machinával az idők dicsőségi közt, midőn minden életre gyult 's a' tökéletesb felé vevé indultát, ezentul is biztosan haladni, 's annak paizsa alatt továbbá is szerencsérül 's bátorságrul álmodni akarni, semmi egyéb, mint tompa eszü pium desiderium 's szánakozásra méltó nevetséges képtelenség. El vannak ugyan ideig óráig oltya honunk némi szerencsétlen részeiben az ott fellobbant lángok — — — de az nem elég, mert nemcsak a' lángot kell oltani, hanem mind azt gyökerestül irtani ki, a' mi éghetne. Ezt azonban nem eszközölhetni börtönnel,

hóhérpallossal — — — bizonyára nem; mert minden, a' legártatlanabb, még a' viz, sőt a' levegő is iszonyu erőre nevekedik 's maga körül mindent parányokká tör, ha természeti elasticitásán tul nyomatik — ezt Hazánkért, Nemzetiségünkért ne felejtsük el! — — — de van egy más bizonyosb mód, legerősb a' világon, melly szeliden munkálódva biztosan ért el a' czélt, 's midőn mind azon szert, melly emberben könnyen gyúl, megsemmisiti, a' tömlöczöket üresekké, vesztőhelyeket szükségtelenekké teszi. Ez a' nagy nemzetek vég tendentiája, használjuk mi is — — — és semmi egyéb mint a' felebaráti szeretetnek, egészséges főnek, nemes szivnek 's igazságos léleknek, el nem romlott, szokás által el nem fásult, 's nevelés által ki nem facsart--- *sugalma*. Fejdelmé a' királyszék, a' főhatalom, ugy mindenkié az, a' mivel a' sors megajándékozá; hanem azért, mert egyik a' legelső, sokan magas helyen állók 's a' legszámosbak utolsók, azért vannak még is az egész emberiségnek bizonyos köz jusai, mellyeket még soha nem lehete büntetlen megsérteni, 's mellyeknek elnyomatása, végre mindig a' legvéresb boszut szülte.

Nem akarom soha hinni, hogy a' hazánkat ébresztő közelebbi kettős szomoru leczke minden haszon nélkül sülyedt volna el az idők tengerébe, 's hogy annyi kínt, epedést hijába küldött volna a' népek legfőbb Ura az emberiségre; mert ha az ugy lenne, akkor valóban irigyleni kellene a' sirba-dülteket, hogy annyi gyávaságnak ők többé nem leendnek tanui — — de ez lehetetlen! 's tudom sok felébrede 's igen megijede! — — ennek haszna nem maradhat el; 's ha az észnélküli nemtelen, ki veszély közt legtöbbet remegett, 's most bátorságban megint nagy vitéz, már mindent el is felejte, 's még makacsabbá lőn: nem ugy az eszes nemes, ki elszánással tekinte a' viharok közé, de most, 's nem annyira saját mint hona javát szomjazván, igen jól látja át, hogy valamint jobb a' Duna árját kijelelni mint azt keresztgáttal felfogni akarni; jobb a' villám ellen menykőhárítót állítni, mint azt fallal kirekesztni próbálni 's a' t. ugy sokkal józanabb az idő szellemének irányt adni, mint az által hajtatni; mód-

nélkül józanabb annak parancsolni, mint végre kénytelenül engedni 's a' t.

Fel akarom tenni tehát mind ezek következésében, hogy mindnyájan — kiknek azon szerencsénk vagy szerencsétlenségünk (?) van: gondolkozás nélkül olly keveset létezhetni mint levegő hijával — abban tökéletesen kezet fogunk, hogy mind polgári intézetinkben, mind törvényinkben némi javításokra 's változtatásokra legsürgetőbb szükségünk van; 's ha ez áll, ugy látszik semmi egyéb hátra nincs, mint tanácskozás és szóvesztés helyett, cselekedni 's tenni. Azonban ezen osztály megint szinte annyi felekezetekre oszlik, mint a' mennyi a' fő; 's annak tisztába nem hozása: hogy valljon mi az a' Valami, a' mit mindenik emlit; oka a' legszerencsétlenebb viszálkodásoknak, mellyek ha eleinte nem nagy következésűek is, végkép — mint a' szomoru tapasztalás mindenütt mutatja — a' leghatalmasb országokat is gyökereikbül döntik ki.

Azonban, valamint sokszor magokban felette kisded tárgyak iránt legnagyobb figyelemmel tanácskozunk: mikép javitnók házunkat, jobbadán mily maggal vetnők bé telkeinket, utunkat merre 's milly módon vinnők, jövedelminket mire forditnók 's mikép költenők, 's igy vég nélkül; a' mi felette dicséretes; valóban soha sem lenne megbocsátható, ha ma, midőn legközelebbi hasznunkrul, bátorságunkrul, sőt nemzeti létünkrül 's becsületünkrül van szó, nem állnánk meleg érzéssel de egyszersmind hideg vérrel össze 's nem tanácskoznánk arrul, a' mi legközelebbrül illet, minden kesert elenyésztő barátsággal, hanem képesek lennénk, semmi figyelmeztetésre 's felvilágositásra nem ügyelni, vagy theoriáinknak nemcsak a' közjót, hanem saját létünket is feláldozni, — vagy mint gyermekek csak közel szenvedelmi tárgyinkra tekintvén, a' sebes idők szárnyain közelitendő veszélyek előtt szemeinket hunyni bé! Valóban ha illy, nemcsak saját hasznunkat, de a' közjóét is felejtők lehetnénk, méltán állithatná nemünkről egy magasb hatalom "Oh ember milly szánakozásra méltó vagy! Tenmagadnak legnagyobb ellensége, soha nem látod, milly közel áll hozzád ten valódi javad!"

Tanácskozzunk tehát nemcsak gyülésinkben — mert oda előkészület kell — *hanem kisebb köreinkben is*, ott kell értenünk már egymást; 's ne mulasszuk el ezen időt, melly soha vissza nem jön, 's melly mind a' kormányt mind a' nemességet legnagyobb egyességre inti, — mert Istenen kivül csak ő kezeikben van helyeztetve az ország Jövendője.

Az egész dolog veleje abban áll 'Mit kelljen tehát javitni, mit változtatni törvényinkben, mert azok adják a' köz erőmünek az impulsust — —.' 'S ennek vizsgálata leend az előttem fekvő próba-munka tartalma. A' tárgy fontossága, de kivált szövevényessége azonban némi állitásimnak tán egészen sötétben maradását fogja szülni; mert egyszerre csak egy kötetet bocsáthatván közre, szinte legtöbbet csak felszinleg, igen röviden, 's igy korántsem kimeritőleg leszek képes érintni.

Mult tavaszkor egy igen jó barátomnak vevém levelét, mellyben ezt irja "Összejöttem e' napokban több Vármegyeurakkal, kikre az országos küldöttségnek az Urbariale körül tett javaslati rostálása vala bizva. *Én* igy 'No kedves Uraim 's hát gondolkoztak e a' szegény adófizető sorsárul — — — — — kell e azon segitni- 's mikép 's a' t.' *Ők* pedig igy "Gondolkoztunk bizony 's már' tagadhatlan valamit ugyancsak kell tennünk, 's mi azt találtuk, hogy őtet semmi anynyira nem nyomja, mint némelly földesurak kegyetlensége, melly szerint nekiek robot közt nyugvásra 's evésre soha egy óránál több nem engedtetik — — — ennek exasperálni kell — — — 's igy mi azt javaslottuk, hogy ezentul nekiek törvényesen két óra engedtessék; mivel azonban azt sem kivánhatni, hogy a' földesur károsittassék, 104 napi gyalogrobot helyett 113-mat projectáltunk!" Tegnap ellenben N. látogata meg, ki mindig csak a' sajtószabadságrul ábrándoz — — — és igy ülök eféle *igen alant* s' *igen fent* héjázó javaslók között, csendes lélekkel várván be, mit hoz az idő 's a' t."

Minap megint egy társaságban vala két felette külön szabásu reformatorral találkozni szerencsém. Az első igy "Én azt hiszem a' méz dézmáját el kell engedni, mert a' méhek

természet szerint nemcsak az uraság telkein, de a' jobbágyokéin is kalandoznak, minthogy nekik parancsolni nem lehet." A másik pedig igy "A' ministerek Responsabilitása — — — mindennek talpköve."

Már illy okoskodók közt, kik az '*igen kevés*' és '*igen sok*' vagy a' 'szinte késő', 's 'még kora' közti véghetetlen mezőnek határ-kövei, valljon kinek van igaza? Itéletem szerint mindegyiknek; mert a' szántóvetőnek evésre egy óra helyett kettőt engedni igen helyes, kivált ha van rágni valója; a' méheket szabadon hagyni igen józan, mert máskép nem készitnének mézet, 's igy igazságos tőlök dézmát nem venni; a' sajtó szabadsága az intelligentiát rögtön több századdal mozditja elő, 's minden bizonnyal egy kifejlett szabad nemzet közt mód nélkül több hasznot mint kárt okoz; ugy bizonyos végkép, hogy annak, ki más pénzérül disponál, akármi legyen neve is, végre számolni kell. Csak az a' különbség, hogy valamint egy czigánykodó népnek, melly nem igen különb a' baromnál, henyélésre 's falatozásra egy kissé hosszabb időengedés már nagy nyereség, 's egy remete tán igen meg fogja köszönni, ha kassaibul nem viszik el a' dézmát: ugy vannak megint népek, mellyeknél a' sajtói szabadság 's a' ministerek responsabilitása időelőttiek volnának, — minthogy nálok még az olvasás sincs divatban, és semmi köz administratio 's minister sincsen. Minden népnek van bizonyos lépcsője, melyen áll; 's csak ez határozhatja el valódi szükségit, józan kivánságit — — —. Ezen lépcső magasságát keresni 's némileg meghatározni azonban nem könnyü, 's azt egy két sorral elvégezni lehetetlen; 's igy ezen értekezést összeszedvén, éppen azon dilemmában vagyok — az igen hosszu 's felette homályos közt — mint a' milyen zavarban minap valék, midőn némi boszantó okoskodásim után, egy jó ismerősem igy kiálta fel "Ad rem, ad rem — ne mindig generalitásokban csak; 's mondja már hát mit kell tenni!" a' mi által ugy meg valék lepve, hogy eleinte nem tudtam egy szót is felelni, mig végre azt válaszoltam 'hogy mit kelljen hazánkra nézve tennünk, azt most hamarjában bizony nem

mondhatom meg; de ha azt akarja tudni az Ur, mit kellene magának magára nézve tenni, azt megmondom: Legelsőben is — minden okoskodás előtt — vagy 300 kötetet, mellyeket, ha szabad — ki fogok jelelni, nagy figyelemmel áltolvasni, 's az azokban lévő tárgyakat jól megemésztni, egyszersmind pedig a' külön helyszinekre menni — hol practice láthatni — 's ott tovább élni 's a' t. szóval: tanulni előbb, tapasztalást szerezni, 's aztán gáncsoskodni, tanitni 's a' t.!'

Mennél többen fogják ezen tanácsomat fogadni — 's azokra hivatkozom, kik ébren utaztak — annál nagyobb mértékben fognak kevesedni azon ezernyi árnyékozatok, mellyek honosink képzeleti oceanjábul a' pygmaeus reformatoroktul kezdve a' gigásokig végnélkül ötledeznek fel, 's minden közlélek 's egyakarat létét megsemmisitvén, a' publica opiniót ezernyi részre aprítják 's igy azt felette gyengítik.

Most igen soknak köztünk — 's ezekbül a' tudósoknak tartottakat sem veszem ki — némi külföldi tárgyakrul még opiniójuk sem lehet, mert az csak látott és ismért tárgyakon alapulhat, ők pedig, merem állitni, sőt a' mi több, megmutatni is, nemcsak a' legszükségesb tudnivalókat nem látták, 's felőlök tiszta ideájok sincs, de még csak azon rőffel sem birnak, mellyel nemzeti nagyságot mérni lehessen, 's külföldrül való tudományok semmi egyéb mint egy valóságos olla putrida — — —. Ezeknek pedig mit mondjak *röviden?* — megvallom, szinte nem tudom, hol kezdjem meg reájok nézve munkámat, mert mindenek előtt éretlen 's főtlen ismeretik árját kellene eligazitni; addig is azonban, mig az idő, szelidebb 's alaposb argumentumok 's a' t. tán helyre igazitják annyi temérdekben kibicczent vagy inkább 'soha a Valóba még belé nem biczczent' véleményiket, im e' néhány sorokat akarom eleikbe terjeszteni: car soit qu'une constitution ait été arrachée à un prince faible par la force des armes, soit qu' elle ait été librement accordée par le souverain, le peuple n'en jouira jamais bien, tant que le sol sur lequel on veut l'implanter, n' est pas préparé. L'Angleterre par exemple ne profita de son excellente charte, que lorsque

la puissance féodale des barons fut annéantie et la nation plus éclairée.

E' néhány sor után nyilván láthatja az Olvasó egész tendentiámat; de hogy azért mi vagyok, pygmaeus vagy gigas reformator e, t. i. ollyan e, ki csak egy hüvelyknyit akar mozdulni minden században, vagy ollyan ki egy pillanatban egészen uj alkotmányt akar előbűbájolni, azt azért tán még sem tudja, 's nem is tudhatja soha, bár én principiumimban igen megállapodtam — mig nem határozza tökéletesen el, mi ő maga. A' sajtószabadságos, vagy ministerkorlátozó pygmaeusnak, a' két órát 's mézdézmát engedő ellenben, gigasnak fog tartani; de nem mert én változom, hanem éppen azon okbul, melly szerint egy tölgyfa, ha gondolkozni tudna, az embert igen alacsonynak, egy vakondok pedig igen is magasnak itélné.

Utam a' közép, egyenesen kimondom; 's ámbár ez igen remeteféle sétáló az életben — mert az emberek általában véve mindig túlságokban szoktak élni — ugy hiszem koporsóig az lesz. Azon reputatio "se hideg se meleg", melly annyiak előtt fertelmes, nekem legkellemesb; mert semmiben nem szeretem sem a' polust sem a' zona torridát, 's a' megfagyásnak éppen olly ellensége vagyok mint a' megégésnek; melly okbul sem a' kormánynak mindigi organuma vagy öröki opponense, sem a' honi mocskok mindenütti pártolója, vagy a' józan magyarság kifejtésének mindenkori ellensége — mint köztünk fájdalom igen számosan — soha nem leszek; a' kormányi önkényt úgy restellem, mint a' hazai rozsdát gyülölöm 's a' t. 'S valamint sem azt nem hiszem, hogy aristokratia nélkül nem lehet lenni, sem azt, hogy a' szabadsági 's egyformasági ittasság más legyen, mint képtelen theoria, — két szóban concentrálom az egész emberiség jusait:

"Szabadság és bátorlét"

Az embernek kora, temperamentuma 's testalkotása határozza el kirekesztőleg mikép, 's mivel kelljen neki élni; a' bor teszem egynek méreg, a' másiknak gyógyszer: éppen

ugy csak a' fekvés, sajátság 's civilisatiói magasság jelelheti ki némi határzottsággal azon kormánynemet — regiment — melly nemzetekre nézve leghasznosb. Éppen azon egy ember teszem például felette consequens lenne, ki mint Török 'egész mibenlétének gyökeres megváltoztatását' szomjuzná; mint Gallus 'alkotmánya körül számtalan theoriai experimentálgatások' megszüntét; mint Angol 'némi kis elsőségeknek megsemmisitését' 's a' t. Ellenben nyers eszü volna, ha mint Török sajtói szabadságra, mint Franczia a' pairek eltörültetésére, 's mint Angol kirekesztőleg demokratikai alapokra állitná reformatiói systemája talpkövét. A' dolgokat valódi fekvésében látó, itéletem szerint, mindig a' lakosok nagyobb részének értelmi sulya után szerintezi — conformálja — munkálódásit, 's igy noha őtet a' török nép ultraradicalnak, az angol nép pedig hihetőleg ultratorynak tartaná — ámbár ő mindig csak egy — sem azoknak sajtói szabadságot mint legelsőt nem kivánna, kik közt csak minden századik tud olvasni — — 's igy még valami praecedens is van t. i. az olvasás tanulása; sem azoknak pairnélküli alkotmányt, kik még az aristokratikai repraesentatio systemára sem értek tökéletesen meg, sem azoknak respublikai kormányt, kik minden elsőségik mellett, arra szükségkép megkivántató intelligentiával 's abbul fakadó mérséklettel sem birnak még. Elérik valaha a' nemzetek az erkölcsiség 's értelmességnek azon magasságát, bizom a' perfectibilitas szellemében, midőn egy nemzeti familiának minden tagja a' szerencse 's dicsőség templomátul egyenlő távolságra helyeztetve, abba mindegyik beléphet, ki belbecse által oda felemelkedhetik, 's midőn némi alkotmány még egy pyramisnál erősebb golyóhoz lesz hasonló, melly, mint a' csillagok milliard évekig bomlatlan forognak tengelyeik 's napjaik körül, ugy fogja most tőlünk nem is sejditett boldogság és nagyság fényében századokon keresztül háboritlan összehangzásban végre megdicsőült lényekhez közelebb emelni az agyag fiait. De mily messze áll az emberiség még ezen ponttul, midőn a' lefolyt századok bizonyitása szerint a' respublicák eddigi próbái — pedig

semmi egyéb mint egyedül intelligentia hija miatt — mindig sikeretlenek valának; 's csak azért tartatának és tartatnak némi magokat 's másokat mystificáló okoskodók által szabad respublicáknak, mert az ezernyi heloták, római rabszolgák 's amerikai szerecsenek égbe-kiáltása — — — — még nem hangzott elég erősen az emberiséget megvető embernek füleiben "hogy az iszonyu hazugság!" Mily messze, midőn még öreg Britanniában — melly a' lefolyt századok legtöbb tapasztalásit kincsezte fel — 's igy még a' mai civilisatio focusában sem egészen bátor létü a' szabad vélekedés! Mi emberek összeleg jövő magasságunknak csak egy igen alacsony lépcsőjén állunk még — — — 's hát még mi Magyarok — — —!

Előre tehát Lelkesek; álljunk elő 's fussunk más nemzetekkel versenyt a' tökéletes felé! 'S nézzük mi szükséges nekünk Magyaroknak.

Itéletem szerint, ha mai létünket tekintjük, a' fő kérdés "a' birtoktalan nemesség 's a' szántóvető sorsa és azon relatiok körül" forog, mellyben ők a' kormányhoz, vármegyéhez 's az utolsók földesuraikhoz is állnak. Ez sürget leginkább; mert az ország lakosi legnagyobb részének jó vagy rossz karban létele mind a' kormány, mind a' vármegye mind a' földesur hasznára 's bátorságára, vagy kárára 's veszedelmére olly hathatósan kénytelen folyni bé, hogy azoknak elősegitése 's jobb karba tétele nem annyira keresztényi tett, mint inkább jó calculus — — — —.

Én a' Királynak hatalmát, a' földesurak biztos, független és szerencsés létét, 's mindenkinek sorsadta, vagy ész- és tenyér-kereste sajátját nemcsak megtámodni nem kivánom; sőt az elsőnek székét hiv jobbágyi érzelemmel módnélkül erősitni, a' birtokosak létét pedig határnélkül szebbitni 's bátoritni óhajtom; de valamint nem tartok egy felfordult pyramist — kivált ha valamivel összeütközik — igen erős épitménynek, melly a' despotica kormánynak figurája, hol a' fejdelmi hatalom minden és a' nép semmi: ugy lehetetlennek hiszem, a' mostani megindult időben — mert az előtt tán

lehetett, midőn minden aludt — hogy a' királyi szék 's a' nagy birtoki lét valóságos bátorságban legyen, minekelőtte a' nép elibertálva nem lesz. — Les petites propriétés sont la sauvegarde des grandes propriétés. Ez eldönthetetlen igazság! — S éppen azért, mivel magaméval együtt mindenkinek valamiét nevelve 's bátorságba helyeztetve látni kivánom, azért törekedem arra, hogy mindenkinek honunk tág mezején nagyobb mód, könnyüség 's több remény nyujtassék mint eddig, értelme 's fáradozása után valamit szerezhetni 's azt háboritlan bírhatni is.

Hunnia minden lakosinak polgári létet adni! im ez, a' mit 1832-ben teljes meggyőződésem szerint, honunkra nézve nemcsak nem időelőttinek, sőt szinte már időutáninak tartok. Hanem valamint minden bizonnyal jobb lett volna 1792-ben gyökeresen megjavitni alkotmányunkat — a' minthogy annak szükségit az akkori deputationalis munkák után itélvén, felette jól átlátták 40 esztendővel ifjabb 's igy tapasztalatlanabb eleink — ugy 1832-ben sokkal józanabb azt végre, időhozta abususibul kivetkeztetni 's a' természet alapira állitni, mint megint más 40 esztendőt csendesen bevárni akarni, 's igy folyvást; mert elvégre bizony késő lesz, 's akkor hazánk egy az egekbe dicsően emelkedett Építmény helyett, mellynek sarkalatja tartós, egy minden sarkaibul kidült Rommá fog bomlani, melly alatt a' Magyarnak még emlékezete is elenyészend —.

Honunk minden lakosinak a' nemzet sorába iktatása bizonyos életet terjesztend; 9 milliónak ezentul is abbuli kirekesztése ellenben elkerülhetlen halált hozand anyaföldünkre. Ez lélekisméreti vallomásom!

Már mikép lehessen honunk minden lakosinak *polgári létet* adni, hogy az által nemcsak a' fejdelemtül lefelé mindenkinek sajátja ne koczkáztassék vagy csorbittassék, hanem mindenkinek, a' privilegiáltnak mint az anélkülinek, valódi haszna nagyobbittassék 's biztosittassék is, azt csak józan törvények eszközölhetik, és mostani mibenlétünkhez képest, itéletem szerint, im ezen

XII TÖRVÉNY.

I. A' hitel haszna és kára mindenkit egyenlőn ér.

Kifejtés. Hypothekául mindenki sajátját adhatja, t. i. ingó vagy ingatlan vagyonát. A' szerződők között — bármily rendüek, t. i. akár nemesek akár nemtelenek legyenek is azok — hitel dolgában legkisebb különbség sincs. A' szerződők-közti kérdéseket kirekesztőleg csak az arra törvényesen kirendelt mercantile forum, vagy a' polgári hitelszék itélheti el. Ezen két hitelszék — t. i. a' mercantile forum és a' polgári hitelszék, mellyekrül magasb appellata nincsen, minden tárgyat szoros és betűrül betüre magyarázott rendszabási szerint dönt 's itél el.

II. Az ősiségi Jog (jus aviticitatis) örökre el van törülve.

Kifejtés. Akárminemü jószágot valaki ezen törvény kihirdetése után az illető Felek tudtával örökösen elád, azt a' vevőtül vagy annak hagyományositul, se az eladó se annak nemzetsége semmi ürügy alatt többé vissza nem veheti, 's az örökös eladást soha meg nem semmisitheti.

III. A' magszakadásbul származó fiscalitások örökre megszünnek.

Kifejtés. Minden birtoknak más kézre átmenetelével azonban, legyen az akár vétel, akár successio, akár testamentum, akár ajándék 's a' t. a' jószágnak törvényes becse után egy percent fizettetik a' kormány kincstárába, és senki sem léphet jószága teljes birtokába mindaddig, mig ezen emlitett laudemiumot a' kormánynak le nem teszi, vagy az iránt elég bátorságot elő nem mutat.

IV. Magyarországban mindenki birhat ingó és ingatlan jószágot mint sajátot (jus proprietatis).

Kifejtés. A' magyar nemesember azonban polgári és colonicalis funduson kivül, mindent ingyen bir, a' nem-

telen pedig minden hold után a' föld és fekvés minemüsége szerint, esztendőnként egy ezüst ötöst, hetest vagy tizest fizet, vagy magát minden további adótul az által szabaditja örökre fel, hogy földeinek tizenkettődik részét köz adó alá veti.

V. Mindenki egyenlőn áll a' törvény ótalma és sulya alatt.

Kifejtés. A' Partis I-ae 9-nus — mint az embernek méltóságához szükségkép tartozó — az egész ország lakosira terjesztetik; de egyszersmind minden abususibul ki is tisztittatik. Az itélő székek procedurája pedig a' lehető legrövidebb időre szorittatik.

VI. A' nemtelenek is választanak magoknak megyei pártvédet.

Kifejtés. Minden három esztendőben a' vármegyeszéki restauratiók alkalmával beküldik a megyebeli külön helységek votumikat a' vármegyeházba; 's igy a' votum többsége nevezi ki a' vármegye fiscalisát.

VII. A' házi pénztár 's országgyülési költségekhez idom szerint mindenki fizet.

VIII. A' vizek, utak 's bel vám elrendelése mindenkit egyenlőn ér 's országgyülési tárgyak.

Kifejtés. Ezek annyira kötelezők, hogy az, ki azoknak bármilly ürügy alatt ellent áll, hazasértő, 's hazasértési birságba esik.

IX. Monopoliumok, czéhek, limitatiók 's egyéb illyes a' köz szorgalmat és concurrentiát akadályozó intézetek örökre eltörültetnek.

X. Magyarországban csak magyar nyelven szóló törvény, parancs, itélet kötelez.

XI. Minden törvényhatóság csak a' helytartó Tanács közbenjárása által hallja a' fejedelmi szót.

XII. Itéletek mint tanácskozások csak nyilványosan (publice) tartatnak.

Már hogy miért nem javaslok más törvényeket, miért éppen ezen tizenkettőt, 's végre miért kezdem javaslatimat a' Hitellel, ez nem puszta kedvem szülöttje, de annak bizonyos oka van.

A' *Hitel* lábra állitását tettem systemám talpkövéül, mert annak *nem léte*, mint a' honi tapasztalás mutatja, legtehetősb nemzetséginket is megsemmisiti; *léte* pedig még a' legtehetlenebbeket is bizonyosan előmozdítná, mint azt viszont a' külföld példája bizonyítja; 's ekép annak felállitása, minthogy az által szinte minden egyes nyerne, a' közjóra 's haszonra magusi befolyással lenne. — Tehát

1-szer A' Hitel.

De Hitelt, ha egy osztályt sem akarunk az abbuli kirekesztés által felette keményen büntetni, mindaddig nem állithatni fel valódi sikerrel, mig nincs

2-szer Eltörülve az Aviticitas.

Ennek eltörlése pedig szükségkép maga után vonja

3-szor A' Fiscalitas megszünését.

Minthogy továbbá nem elég, ha a' hitelező az ingatlant csak exequálhatja, de azt nekie teljes bátorságban birhatni is kell, mert máskép kis kamatra pénzt nem fog adni; többször lehetne pedig a' hitelező nemtelen mint magyar nemes: szükségkép foly mindenkire a'

4-szer Jus proprietatis.

Ha pedig a' nemtelen is birhat ingatlant, kell neki teljes személy 's vagyonbeli bátorság, azaz

5-ször Törvény-előtti egyformaság.

És — mert sikeretlen a' törvény, ha azt mindig csak egy felekezet magyarázza —

6-szor Törvényes pártvéd.

Ezen utolsó két törvény azt vonja maga után, hogy

7-szer A' házi pénztár 's országgyülési költségek a' nemestül is idomzat szerint viseltessenek.

Ezen törvények következésében új életre ébredend a' hon, 's nagyobb levén a' mozgás, szükségkép foly, hogy

8-szor A' vizek elrendelése, utak készitése 's jó karban tartása,

valamint a' bel vámok — mindenkitül egyenlőn fizetve — országgyülési tárgyak legyenek; mert ilyesekben harmonia és szoros egybehangzás kell.

De mind e' mellett a' szorgalom hatalmasan nem léphet elő; 's igy félre kell vetni 'mint káros akadályt'

9-szer A' monopoliumokat, czéheket, limitatiókat 's egyéb ilyes intézeteket örökre.

De hogy egészen el ne külföldiesedjék az ország, 's a' kül intelligentia még könnyebben és szaporábban ne nyomjon el minden nemzeti sajátságot mint most

10-szer 1835-dik esztendő 1-ső napjátul fogva csak magyar nyelven irott 's iratandó törvény, itélet, parancs, folyamodás, alkotandó contractus, egyezés, számadás 's a' t. lesz hazánkban kötelező erejű!

Mind ez azonban még nem elég 'a magyar hon dolgainak rendes forgására; a' felsőbb parancsolatokban legnagyobb egyformaság kell, s' ekép

11-szer Csak a' helytartó Tanács közbevetése és befolyása által kormányoztassunk.

'S mind ennek fő garantiája legyen

12-szer A nyilványosság.

Tegyük fel, ha ezen törvények velejökre nézve fenállnának — velejökre nézve mondom, mert felvilágositandó 's módositandó bennök elég van — valljon mi lenne következésök?

Tudom, ezen kérdésre a: felelet szinte annyi ágra oszlanék, mint a' mennyi főbül állna azon emberszám, mellynek tétetnék; mert tán nincs ország a' világon, hol annyira elszakadozna a' köz dolgokruli vélekedés mint honunkban. Azonban azt hiszem: a' nagyobb rész igy kiáltana fel "Felette veszedelmesek volnának ezen törvények, 's nem is állhatnak fel a' nélkül, hogy alkotmányunkat sarkaibul ki ne döntsék" —; mire én viszont azt válaszolom 'Éppen ezen törvények nyujtanak egyedüli bátorságot minden felekezeteknek, nélkülök a' veszély — — — 's felállitások nemcsak nem rendíti meg alkotmányunk

sarkait, de azokat több századi viharok ellen megint felaczélozza, sőt nélkülök bizonyosan várható polgári létünk elbomlása'.

Minden nemzetnek bizonyos crisisen át kell esni, melly annál erőszakosb, annál tartósb, minél kevésbet alapulának köz erőművének addigi rugóji a' természet örök szent törvényein, 's minél tovább hevert a tisztitlan. Ez axioma, — ha a' világ évrajza nem hazugság.

Ennek törvénye szerint mi Magyarok is kénytelenek vagyunk átesni egy crisisen — — — — ez bizonyos. A kérdés csak az 'Ezen crisis mindent feldöntsön e, 's honunkat a' belvihar egy még gyászosb sivataggá tegye e, mint a' millyen vala IV. Béla 's IV. László idejében a Tatárok átka alatt; vagy pedig olly szeliden járja e át hazánkat, hogy midőn alkotmányunkat kivetkezteti elavult, sértő 's káros intézeteibül, törvényinket javitsa, nemesitse — 's mindenki sajátját bátorságba 's tiszteletbe helyezze?'

Én egy szelid 's convulsio-nélküli reformatiót kivánok! erre kiszt lelkem; 's ha ezt az Olvasó nem hinné, a' mi tán megtörténhetnék — mert tudom, sokan legvilágosb szavaimat is elfacsarják, 's legőszintébb vallomásim alatt is tudja Isten mit keresnek — azt akarom hozzá tenni 'honom nyugalmát fentartani, boldogságát előmozditni, kiszt *hasznom* is.'

Minthogy pedig éppen itt emlitém azon két hatalmas rugót, melly az emberiség magasb de kisebb, 's alacsonyabb de számosb részét mozditja, t. i. a' nemes ösztön, és a' haszonvágy, itt az Olvasót emlékeztetni akarom: hogy ezen próbamunkát honunk képviselőihez irányzám, mert akarom hinni 'annyi nemesség van bennök, hogy egyedül lelkök ösztöne és sugalma után is készek lennének honok minden lakosit az emberiség jusaira nézve magokhoz felemelni'; készek 'hazájok virágzását legérzékenyebb áldozatok által előmozditni'; készek 'anyaföldök dicsőségét szivvérökön is megvásárlani'. De a' nagy rész, melly határozásinkra befoly, részint nem mozdul ezen nemes rugó után, részint olly szegény, hogy a' legnemesibb vágy se törhetiketté a' tehetetlenség zsibbasztó bilincseit; 's ekép úgy látszik 'mintha nem lennének

képesek' a' veszélyes idő szellemét szeliditni — — — és gyász napok helyett öröm ünnepeket varázslani hazánk vidékire.

'S ezen ok, t. i. a' legkisebb concessiók iránti nemtelen vagy szegénységi, hanem minden esetre nyilványosan, ha bár nem is egyenesen kimondott, de bizonyosan érzett aversio, birt engem arra — mert sikert akarok, 's ha nemes indulat nem vija ki, érje el a' haszonvágy — egy olly systemát állitni fel, melly senkitül nemcsak semmi concessiót nem kiván, 's ha kiván is, tüstént többet ád; hanem a' fejedelemtül lefelé mindenki sorsát javitja, bátoritja.

Soknak szemében ez, mint más számtalan projectansok javaslati, jó szándéku ábrándozás szineiben fog tünni fel, meglehet; de most még egyszer mondom, 's még számtalanszor szeretném mondani: ha van tárgy, melly megérdemli 'hideg vérü egymásti kihallgatásunkat' — az bizony nem lehet egyéb, mint az, melly körül magunk 's mieink léte forog. Legyünk meggyőződve egymásrul: mindnyájan jót akarunk, 's csak azt fejtegessük 'azon jót jól akarjuk e?'

Akármilly alkalommal tétessék szó a' szántóvető sorsának javitásárul, olly bizonyos mint $2 \times 2 = 4$, hogy a' majoritás vagy a' mindent megczáfoló 'maradjon', vagy a' soha véget nem érő 'halasztassék', sőt a' kereken megtagadó 'nem lehet' anathemájával veri vissza a legjózanabb javaslatokat; 's nem egyéb okbul — erre igen kell vigyázni — mint azon egyedülibül, hogy a' szántóvető sorsát a' nagyobb rész általában nem hiszi javithatónak *más kára nélkül;* 's itt fekszik a' leggyökeresb fallacia. Ezen bévett boldogtalan hiedelem következésében a' szántóvető minden alkalomnál hármas *correlatiójának* — hogy másképp ne fejezzem ki magamat — kettejét mindig maga ellen látja felfegyverkezve; 's ekép a' majoritást mindig haszna, előmenetele 's gyarapodása ellen tapasztalja. A' kormány embere igy szól "A' mit a' szántóvető a' bellicába fizet 's a' t., azt meg sem érezné, — de a' domestica és az urasági terhek rontják meg"; a' vármegye embere pedig igy "A' mit a' domesticába fizet a' szántóvető, minthogy utak, hidak hasznát leginkább ő tapasztalja (?), az soha nem ron-

taná meg, de ez a' végtelen deperdita, katonatartás 's transenna, s' aztán az urasági abususok, hosszufuar 's a' t. az teszi végkép tönkre"; az uraság végre igy "A' mit a' szántóvető az uraságnak szolgál, az legkisebb, mert a' mint ő birja telkeit, annál olcsóbb árenda sehol sincs, — de bezzeg a' kormány és a' vármegyei terhek, azok érik ám sajnosan". Ha pedig systema-javitásra a' kormány részérül jön javaslat, mindjárt köt ellene frigyet — habár tacite sőt sokaktul sejditlen is — a' vármegye és uraság olly balul magyarázott interesséje; ha a' vármegye részérül, a' kormány 's uraság még fonákabbul értett haszna; ha végre az uraság részérül, a' kormány és vármegye boldogtalan egyetnemértése. 'S ekép a' szántóvető, három correlatiói között, minden alkalommal pad alá esik a' földre.

Vannak, vannak felsőbb rendelések, vármegyei határozások, földesuri concessiók, mellyek által az adófizető sorsa néminemüleg könnyittetik, nem tagadom; de milly ingadozó illyen lét, mellyet az országgyülésen hozott törvény fel nem szentelt még? 'S mit nyomnak ingadozó kivételek mindennapi usus és praxis ellen?

Vannak ezen felül operatumok, vármegyei javaslatok, képviselői projectumok, igen jól tudom, mellyek kirekesztőleg az adózó nép sorsjavitását czélozzák; de valljon nem lappang e mind ezek alatt egy kis daemon, 's ha egyszer ad fractionem panis kerül a' dolog, nem sajnosan előrelátható e, hogy a' szántóvető sorsárul hozandó 's őtet valósággal 's tökéletesen felsegélő itélet — a' hihetőségek theoriája szerint a' legnagyobb improbabilitások során áll? Ezt jobban fel kell világositnom:

Midőn az 1825-ki országgyülésen a' devalvatiórul vala szó, a' tanácskozók két véghatára, régibb adósságokban, mint tudva van, részint százért százat, részint százért negyvent votizált. Én nem kivántam eleinte hozzá szólni; mert atyám után felette sok régi adósságot vevén át, az igazság és aligbirható károm közt helyeztetve, egy igen kellemetlen kelepczében érzém magam. De végre részint szégyenbül, mert ezen tárgynál kiki megszólamlott — a' mi megint új bizonysága, hogy a' sokaságnál az *önhaszon* többet nyom mint a' *hon-*

haszon — részint lélekisméretem sugalása szerint, voksomat a' százért százat javaslókéihoz csatolám. Azonban, ámbár magammal megelégedni némi kis okom volt — a' mit az Olvasó is tán megenged — még sem tudtam tiszta lelkü tettemnek minden kesertül menten, háboritlan örvendni; mert emberi gyarlóságomnál fogva, a' min eléggé elszomorodtam, 's illyes tárgyak körül mindennap elszomorodom, ellenállhatlanul kongatá füleimbe egy kis daemon ezen rut szavakat 'bár győznének a' negyvenesek!' — — — 's ezen kis eset tán elég világosságot fog adni a' gondolkozónak, hogy sokszor a' legnemesb áldozat alatt is — — — milly földszagi kivánat lappang; melly állításomban egyébiránt, reménylem senki meg nem ütközend, a' mint hogy én magamat sem átallottam vádolni illy földi érzések alatti sinlődőnek.

Ezen viszketeg, vagy inkább hajlandóság, melly minden ember s' minden felekezet tulajdona, 'habár sejditlen is mindig másra tolni akarni a' terhet,' — valódi oka, hogy mindaddig a' szántóvető sorsát nemcsak illusorie, de valósággal felemelő javaslatban az ő három correlatiói soha nem fognak megegyezni — legalább spontanee nem — mig mind a' fő kormány, mind a' bel kormány, mind a' földesur nem hiszik, 's arrul tökéletesen meggyőződve nincsenek, hogy nemcsak kár nem háramlik rájok, ha a' szántóvetőnek valódi haszna eszközöltetik, hanem hogy mind a' fejedelmi erő, mind az országi bátorság, mind a' földesurasági boldog lét mindaddig semmi egyéb, mint hamisan kecsegtető szerencsétlen illusio, mig az ország legszámosbinak léte nem erős, nem bátor 's nem boldog.

Errül tökéletesen meg kell győződve lennünk, s' csak akkor reméllhetjük *józanul*, az az: nem mint gyermekek 'minden hihetőségek ellen' hanem mint férfiak 'minden hihetőségek után' hogy mind a' fő 's bel kormány, mind a' földesur, köz akarattal, minél előbb a' Nemzet sorába fogják iktatni a' Népet. Ne várjuk a' terh felfelé estét, de használjuk mechanikában annak középponti vágyát; 's éppen igy, ne keressünk halandóban önkárára sürgető ösztönt, hanem annak megint haszon-utáni szomját ébresszük nemes czélra, közhaszonra!

A' mondottnak igaz létét pedig nem tagadhatja senki, mert az, emberi természetbül merített, psychologiai factum. 'S ha régi chronicáinkat, sőt még törvénykönyvinket is vizsgáljuk, mellyekben annyi nyomai vannak az egykori szántóvető jobb sorsának, midőn az ország külön részeiben a' nemesség is adózott; jobban ő vitte az országgyülési terheket; a' domesticai adóban ő is osztozott és számtalan eféle: nem azt leszünk kénytelenek következtetni, hogy tanácskozásink által a' szántóvető sorsa javult, hanem hogy az, számos tanácskozásink vagy is inkább 'viszálkodásink' után, mindig mindig szorosb korlátok közé szoritva, végre valóban misera plebs contribuenssé vált.

'S mi arra jutottunk, hogy 19ik században — midőn az ember méltósága szent kezd lenni — pirulás nélkül publice beszélünk, egész Európa hallatára, de misera plebe contribuente; 's a' külföldnek ez-iránti türedelmét csak előtte ismeretlen létünknek köszönhetjük, mellynek következésében az azon hiedelemben van 'tán csak egy kis sectárul van szó, melly vallás 's több eféle miatt sanyaríttatik,' — midőn azonban 9 milliórul forog kérdés, ki hű jobbágy, 's milly hű! jó katona 's milly jó! szóval: ki minden terhek türedelmes viselője 's mellynek olly nagy része a' magyarság utolsó záloga, reménye, fentartója!

Inter duos litigantes tertius gaudet, igaz közmondás; de helyzetünkre nézve némi változásokat szenved, 's tán igy hangzanék igazán "Inter tres litigantes, post seculorum inediam tandem quartus *gaudebit* (?)" Ezen utólsót egyébiránt nem mondhatni, mert féktelenség 's korlátlanság közt nincs valódi öröm; hanem tán "peribit, totumque ruet indigestum" lenne igaz értelme. Ennek Istenért vegyük elejét!

Ezeket előre bocsátván, itt egyenesen kimondom, hogy nem vesztenék se szót se időt, ha javaslatimat csak legkisebb concessiókra is kellene támasztanom; mert elöbb vége lesz nemcsak a' magyar honnak, de még csillagunk is visszatér a' nagy mindenség keblébe, minekelőtte az embernek mellébül ki lenne irtva a' benne mélyen fekvő haszonutáni, mindenen diadalmaskodó szomj, melly, közbevetőleg itéletem szerint korántsem olly alacsony vágy — ha józan irányt nyerend — mint azt képzelni szokás.

Hanem éppen az: hogy veszteségrül itt nem forog kérdés, de csak nyereségrül, 's nincs concessiókrul szó, de csak arrul 'akar e a' kormány, nagy birtokos 's kis nemesség mind erőben, mind bátorlétben, mind szerencsében legbővebben részesülni', tölt engem azon reménnyel bé, hogy javaslatim némi figyelemre lesznek méltók, 's ha nem helyesek is, legalább helyesek feltalálására nyujtandnak alkalmat. 'A meglehetős makacsabbul áll a' jónak utjában, mint a' rossz, 's a' palliativ sokkal erősb gát a' gyökeres javitás ellen mint a' semmi. Ezt szemmel kell tartani.

A' kormánynak mint a' birtokosaknak ereje, jól-és bátor-léte, nemcsak egyeztethető a' nép erejével, jól-és bátorlétével; hanem olly szoros összefüggésben van vele — — — — hogy e' nélkül az nem is lehető; ez sark-igazság. Ezt azonban mindenki szemeiben tökéletesen felvilágositni felette nehéz; 's ha én azt próbálni merem, arra valóban nem annyira tehetségem, mint inkább a' dolog igazsága, tiszta szándékom 's Olvasóm reméllendő kimerithetlen béketürése bátorit.

Adjunk ideig-óráig bucsut azon "Nemesi vágynak" melly mindent tesz semmiért, 's valóban az embernek legszebb tulajdona volna, ha hiu ábrándozásokkal, más szemeiben szálkát 's magáéban még a' gerendát sem látó kis distractiókkal, és számos eféle kisded igaztalanságok büzeivel nem lenne annyiszor összekeverve. A' hideg számolás, mert csak az vezet a' mathesisnek isteni utján a' valóhoz, legyen egyedüli kalauzunk.

Do ut des — adjunk sajátot, polgári létet, hogy magunk is megtarthassuk sajátunkat, 's tovább is örvendhessünk polgári létünknek.

Mennél gazdagabb valamely ország, annál nagyobb adó 's védő tehetsége, 's viszont. Minden kormánynak pedig, a' legkorlátlanabbtul lefelé vagy inkább felfelé a' respublicáig, legfőbb szempontja soha sem más — habár külön czélra 's néha sejditlen is — mint az adófizetési tehetség emelése, 's a' kül megtámadtatást visszaverhetői erő nevelése. Tombolhat ezen elért két czél határi közt a' feslett kormány zajos ünnepek

ál-fényű örömiben, és a' védsereget, ha kénye kiszti, megtámadóvá is teheti — — — — de viszont milly tökélyre emelheti egy mérséklett országlás a' köz erőmü minden rugóit, kerekeit, lánczait, ha *sokan sokat* adózhatnak *könnyen*, 's milly bátorságos jövendőt nyit a' közönségre, ha visszaverő ereje elégséges, magát minden hatalomtul megtiszteltetni. Gazdagság*) tehát minden esetben 's minden körülállások közt kivánatos. A' nőtlen, ha gazdag, választhat, — 's választhatni mindenkor kellemes — mert ő élhet is az élet kellemivel ha akar, másokat is szerencsésithet; közjóra is szentelheti javát; 's végre, ha abban leli nyugtát, mindenét el is ajándékozhatja, 's trappistává lehet. Már egy házasnak, habár gazdag is, választási köre nem olly nagy: ő neki többé a' világtul visszavonulni nem szabad, 's mind életkellemi, mind jótévőségi, mind közszolgálati határit kirekesztőleg összeköttetése 's kisdedei tüzik ki. Ő többé nemcsak magáé, de jobbadán másoké. 'S így a' kormány! sőt még sokkal nagyobb mértékben. 'S ha a' nőtlen nem tesz józanul, ha nem iparkodik gazdagodni — a' mi igazi függetlenségét nevelné, mert választási körét tágitja, 's ő mint szabad madár, arra fordul merre tetszik — a' házas ember már rosszul cselekszik, ha gazdagodni nem törekszik, mert gyermeket nyomoruságra vagy szükölködésre állitni az életbe — ha azon szorgalom által segitni lehetne — sokkal kárhozandóbb, mint egy puszta gondolatlan tett; a' kormány végre nemcsak czélját veszti tökéletesen el, de szent kötelességének semmi mód sem felel meg, ha az ország gazdagságát minden módon elómozditni nem iparkodik.

A' mondottakban, azt hiszem, a' nagyobb rész velem kezet fog, minthogy azok a' világtul már rég elismért talp-

*) Jegyzés. Nehogy kénytelen legyek gondolatimat a' Gazdagságrul körülállásosan elöadni, a' mi egészen félre vezetne fejtegetési tárgyamtul, 's más részrül ne kárhoztassam, hogy a' gazdagságot olly nagy becsre emelem; szükségesnek tartom érintni: hogy én a' gazdagság értelmét itt nem csupa pénzre, földre 's a' t. szoritom, de általjában mind arra is, a' mi pénzzel, jó müvelt földdel 's a' t. szoros kapcsolatban van, mint teszem: henyeség megszünése, industria, jobb nevelés, külföldi tapasztalás, az ember nagyobb becse 's a' t.

igazságok; de csak a' nagyobb rész, mert köztünk legalább még igen sokan függetlenségi ábrándozásokban mindig a' szegénység theoriáját tanitgatják; melly szerint, igaz ugyan, szabad lehet egy szegény nemzet kül hatalomtul, de annál nagyobb rabjává lesz ön tudatlanságának — mellynél nagyobb s' fertelmesb rabság nincs, minthogy értelmi suly mindenütt az egyedüli erő, 's igy a' tudatlan rab végkép minden rabnak rabja.

Ezen utolsókhoz most nem szólok; de a' tőlem feltett nagyobb részhez fordulván, azon megjegyzést teszem: nem elég még 'a' gazdagodni akarás', de a' '*miképpenhez* '*s hogyanhoz*' is kell érteni; 's im ez azon '*nagy kérdés*' mellynek megfejtésére foliantok irattak, 's azon '*jó volna tudni*' mellyen törték ugyan sokan több, kevesebb sikerrel fejöket, de mellyrül a' nagyobb résznek, 's kivált nálunk, legtávolabbi ideája sincs.

Egyesek szintugy mint kormányok jobbadán értéköknek tőkéjét támadják meg a' helyett, hogy a' kamatokbul pótolnák ki szükségiket. Ez valódi oka, miért áll annyi nagy birtokos közel a' koldusbothoz, 's miért vannak a' legszámosb országok financziái olly nyomorult állapotban. Ezen tengely körül forog hosszabb vagy rövidebb létök; 's valamint egyesek, tőkéiket költvén, habár jó darabig fényesen élhetnek is, végre elbuknak: ugy merül végkép vissza legfeketébb homályba akármi hatalmasnak látszó ország is, ha fénye 's hatalma nemzeti tőkéjének megemésztésén fenekült.

'A gazdagságra törekedés egész veleje tehát mind egyesekre mind kormányokra nézve abban áll: a' tőkét nemcsak soha nem támadni meg 's kevesbitni, de azt minden módon 's uton nevelni 's csorbátlan tartani fen, ugy hogy az abbul kerekedő kamat elégséges legyen a' szükségek pótlására, a' mi fő dolog, mert máskép kénytelenségbül végre még is megtámadtatik a' tőke, 's el van hibázva a' fő czél.

Ha ez áll: akkor bizonyos, hogy azon földesur nem cselekszik helyesen, ki jószágibul nagy jövedelmet sajtol ki a' nélkül, hogy azokat előbb instruálná; mert ő minden bizonnyal, 's tán a' nélkül hogy tudná, tőkéjébül él; 's ekép ha tán igen távolrul is, de szoros tudományikép már közelit a'

vég bukáshoz. Ha ez igaz: akkor minden kétségen kivül azon kormány sem tenne józanul, melly a' népre nagy adót vetne, minekelőtte annak szántóvetői, mesterségi 's kereskedési szelleme kifejtve még nincsen; mert igy nem sokára ki lenne meritve a' csekély nemzeti fundus, minthogy minden öncsalást elmellőzve, tulajdonképen csak az támadtatnék meg.'S ha végkép ez is igy van: akkor mind egyesekre mind kormányokra nézve, azon principium tünik legfényesb igazságban fel, hogy minden anticipatio vagy igen keserü kamatokkal fog visszafizettetni - - vagy a' bukás napját közeliti - - -. 'S igy mind egyeseknek mind kormányoknak legfőbb, legszentebb kötelessége, a' nemzet kapitalisát, azaz adó 's védereját kimélni 's lehetőségig nevelni.'

A' lakosok csak egy részében fejteni ki 's mozditni elő a' szántóvetői, mesterségi 's kereskedői szellemet azonban egy országra nézve nem több 's nem éri jobban el a' kérdésben forgó czélt, mint ha egy földesur határának, teszem, csak 10-ik részét cultiválná 's a' többit nem. Hogy egy ország gazdag legyen, 's ekép kamatibul számos esztendőkig békében élhessen: annak minden lakosit fel kell ébreszteni nagyobb szorgalomra, állhatatosb munkásságra: mert tagadhatatlan, teszem például, hogy 10 millióban több gazdagság halmoztathatik fel mint 1 millióban.

Azon számos eszközöknek pedig, mellyek által a' gazdagságot nevelhetni, legfőbbike, vagy hogy jobban mondjam, 'minden eszközök egybetartó láncza a'

HITEL.

Ez világszerte ismert dolog; a' minek következésében azt lehetne gondolni, hogy olly országban mint a' mienk, hol annyi a' hitelben szükölködő, 's annyi az annak hija miatt szinte már semminél kevesebbet biró, a' legnagyobb rész háládatosan fogadna minden hitelemelő javaslatot, 's a' projectansra nézve minden óhajtása csak abban folyna egybe 'bár tudná theoriáit életbe hozni'. Azonban nem! mert az emberi hiúságot több milliónyi, minden fáradság-nélküli tiszta

haszon sem képes mindig meggyőzni, mint a' tapasztalás nyilván mutatja, — és sokan készek inkább a' régi utat folytatni, mellyen a' legbecsületesb kölcsönző is kijátszatik sajátibul, hogysem elszánhatnák magokat, a' dolog jobb ismérete által, a' vak tudatlanság békóit ellökni, szemeiket felnyitni, 's olly utra lépni, mellyet ugyan nem ők találtak fel — és im ez, az általok soha meg nem bocsátandó bün! — de mellyen mind ők, mind övéik, mind a' velek összeköttetésben lévők módnélkül jobban 's nagyobb becsülettel járnának. Errül practice tudok beszélni; mert, midőn két év előtt ezen másoktul már olly annyira kifejtett 's tőlem csak ismételt tárgyat penditém meg, éppen azok fordultak nevetséges gőggel tőlem el, kiknek javaslatim legtöbbet használnának, 's igy kiknek köszönetét érdemlém; 's a' közönségnek szinte csak azon része hagyá helybe hitel-felállitási javaslatomat — *a' mi valóban felette furcsa* — mellynek *hitelre nagy szüksége nincs*, midőn azon része kötött minden módon belém, mellynek *hitelre* felette *nagy szüksége van*.

Hagyjuk azonban magokra ezen minden hazai előmenetel eleven gátjait, mert őket — kezdem hinni — semmi egyéb nem fogja kivetkeztetni előitéletikbül többé — mivel azok hiú tudatlanság által, melly minden okot gőggel visszavet, csonttá váltak — mint a' mindent örömre vagy kinra ébresztő halál. Vizsgáljuk mi, kik szorosan véve minden hitel nélkül is el tudunk lenni, jóllehet az ránk nézve is legnagyobb áldás volna, a' dolgot indulatlan hideg vérrel röviden addig is még egyszer, mig az egész dolgot ex asse felvenni alkalmam lesz.

Ha szoros hitel áll fel, akkor kis idő leforgása után is jó hypothekára három, legfeljebb néggyel száztul elég pénzt kaphatni; a' min senki nem kételkedik, kinek e' részben csak legkisebb tapasztalása van is.

Már ha hárommal, de tegyük fel néggyel lehetne kapni elég pénzt; valljon nem volna e annak némi kis haszna a' nagy birtokosakra nézve?

Ezek ugyan is vagy sequestrum-alattiak, vagy ahoz közelitők, vagy rendes gazdák. Ha sequestrum-alattiak, vagy

ahoz közelitők, akkor tökéletesen igaz, hogy nemcsak tömérdek nyereségök volna, ha 6, 10, 20 's a' t. percent helyett 3mal 4el kapnák 100át, sőt az is bizonyos, hogy magokat sequestrum alul rövid idő alatt, 's minden becsülettel megint felszabadithatnák, vagy azt végkép el is kerülhetnék. Ha pedig rendes gazdák, akkor könnyebben fizetnék adósságikat, vagy legalább kevesebb gonddal azok kamatit; jószágik után pedig, minthogy azok olcsóbb tőkékkel lennének életbe hozva 's mozgásban tartva, sokkal nagyobb nyereséget aratnának mint ma.

Ki most 4 millió pengő forint adósság után törvényes hatot ád, legszerencsésb esetben, ha t. i. senki fel nem mondja tőkéjét, esztendei 240 ezer kamatot fizet; az uj rend szerint pedig csak néggyel számlálván is, 160 ezret fizetne, 's igy esztendei nyereség 80 ezer forint lenne, a' mi néggyel számlálva 2 millónak kamatja, ugy hogy a' valóságos nyereség 2 millió pengő volna. Már ezen szembetünő hasznot valljon milly okoskodás, milly sophisma zavarhatja kárrá, szeretném tudni?

De hát a' kis birtokosaknak nem volna e éppen olly hasznos, ha 3al, 4el kaphatnának pénzt? Rájok nézve a' haszon még nagyobb lenne. Most legtöbb jószágaik, eszközlő tőke hija miatt — mert nagy áldozatokra nem olly képesek mint a' tehetősb birtokosak — koránt sincsenek kifejtve azon nyereségi lépcsőre, mellyre természeti mibenlétök miatt könnyen emeltethetnének.

A' szorgalom ez által felette csökken, és sem a' privát, sem a' nemzeti tőke soha sem nevekedhetik 's nőhet azon nagyságra, mellynél fogva Britannia 's más országok virágzanak, 's mellynek nevelésére minden gazdának, minden hazafinak törekedni kellene.

Azon osztály pedig, melly kamatra akarja adni pénzét, mai systemánk következésében még boldogtalanabb. Törvényes kamat most igaz 6, 's akkor maga magától — mert ilyest semmi törvény nem határozhat — 4re 3ra szállna le; de mennyivel volna gyorsabb a' pénzforgás 's mennyivel nagyobb a' bátorság! 'S erre vigyázzunk! Azon gazda, ki most sok

fáradozás után teszem 50 ezer forintot tud félre tenni 's igy kamatra adni, a' mi után esztendei 3000[et] huz; akkor midőn egészen uj élet buzogna az ország ereiben, szint azon idő alatt 100 ezret gazdálkodnék, 's négyszáztulival számlálván 4 ezret huzna. Ehez egyébiránt az is járulna, hogy midőn most három ezrét se pontosan se bizonyosan nem kapja, akkor négy ezrét pontosan és bizonyosan kapná; 's ezek felett 50 ezer helyett 100 ezerrel birna, a' mi nagy különbség, kivált a' közönségre nézve; 's ugyan ezen okbul: hol a' kamati láb alacsony, ott mindenki, vagy mezei gazdaság vagy manufactura vagy kereskedés által törekedik tőkéjét magasb kamatra emelni, a' mi által a' köz industria hathatósan ébred; midőn azonban ott, hol a' kamati láb magas, a' kölcsönző semmit sem téve, fél álomban huzza 6 percentjét, 's egész munkája, a' mit a' közönségért végbevisz, kamatinak olvasására szorul — — ha t. i. azok rendesen fizettetnek; ha pedig nem, minden idejét 's talentumát — a' helyett hogy a' hazáért fáradna — pöreinek vitelére forditni, 's azt, a' mit már acquirált, még egyszer, 's tán nehezebben reacquirálni kénytelen; a' mezei gazda, gyárnok 's kereskedő pedig csak nyomorult kis körben meri tárgyait üzni, mert a' *drága tőke* után csak kicsi lehet a' nyereség; azonban ez még semmi, hanem mert a' *bizonytalan tőke* után — minthogy akkor mondják azt fel egy hitelnélküli országban, mikor legjobban kell — a' nyereség szinte lehetetlen, az elbukás pedig szinte bizonyos.

Most a' hitel nálunk valósággal semmi egyéb mint egy boszontó gúny; mert általányosan véve csak annak van hitele, kinek az szorosan nem kell, 's éppen annak nincs, kinek rá legnagyobb szüksége van; minek következésében — 's ezt kész vagyok megmutatni — hazánk sok részíben egy határ, pénz hija miatt, nem virágozhatik, midőn a' szomszéd határban, megint hitel hija miatt, kamatlanul fekszik a' pénz.

Ha ezeket látja a' részrehajlatlan gondolkozó, 's kénytelen tanúja lenni a' sokaság makacs ragaszkodásának olly systemához, melly nemcsak az által tartja lebilincsezve a' köz szorgalmat, hogy annyi pénz vesztegel forgáson kivül

— a' mit bizonyosan tudok — hanem legfőkép a' honiak, söt néha a' legközelebbi szomszédok egymás-ellenti bizodalmatlanságok által, melly szerint a' pénzes kamatban szükölködik, a' földbirtokos pedig pénz nélkül sinylődik; 's igy a' pénz is hever, a' gazdaság is hever, az ember is hever, a' közjó is hever és minden hever — — — 's igy élet helyett halál fekszik az anyaföld szivén — — —; ha mind ezeket kénytelen tanubizonyitni a' gondolkozó, akkor valóban keserü érzése szánakozásra gerjedend, 's a' nagy példa szerint, minden további okoskodással felhagyván, az egekbe kiáltni hajlandó "Uram bocsáss meg nekiek, mert valóban nem tudják mit cselekszenek."

Minden, a' mi a' pénz keringését hátráltatja, mind egyesekre mind a' közönségre nézve felette káros; hát még az, mi a' pénzt a' circulatióbul ki is rekeszti? 'S valljon mi hátráltathatja 's rekesztheti azt ki hathatósabban mint a' bizodalmatlanság, a' veszély — — — t. i. a' hitel hija? Csak az egésséges, el nem fásult belátásnál fogva, kérem az Olvasót, gondolja e' mondottakat át; 's lehetetlen hogy ne ébredjen benne fel a' legforróbb kivánat "Szállna valahára már egyszer hazánkra is a' mindent felelevenitő bizodalom áldása!" A' Kuruczok idejében — gloriosae memoriae — a' pénznek nagyobb része el volt ásva; most ugyan ki van huzva megint egy része a' földbül, de köztünk maradott kuruczi systemánk még nem bátoritá az egészet napvilágra. Ezen ne kételkedjünk!

A' hitelt gátolni nem egyéb, mint egy test ereit megakasztni; 's ezen utólsó valljon a' test milly részének lehetne hasznos? Egynek sem! Sinylődés elmulhatlan következése 's végkép gutaütés.

És ha nem akarunk a' hazai anteactákban elsülyedni, Verbócziben 's az Anonymus Notariusban elfuladni, hanem factumokat, csak élő factumokat tekintni: nem fogjuk tagadhatni, hogy nincs Európában egy ország is, hol olly nyomorult lábon állna a' pénz dolga t. i. hol annyi nagy és kis földbirtokos nyakig volna adósságban, mint nálunk. Ennek

valljon mi lehet oka? Vagy a' mult idők viszontagsági, vagy nagy és kis birtokosink pénzkörülti gyávasága, vagy politikai összeköttetésünk, vagy pénzbeli systemánk. Ezen négy okra szorithatni csak az élő, nyilván szóló factumot.

Az idők esete? Azt közösen vittük minden nemzetekkel. Igaz ugyan, hogy a' nagyobb rész adóssággal vette át jószágit, 's bár annak terhét könnyen birta is eleinte — mert a' franczia háboru-alatti idők sok jövedelmet nyujtának — azok sulya egy rögtön változás által végkép türhetetlen lőn; a' pénz szükült, 's csak az által is drágult; fel kelle hagyni javitásokkal, bucsut venni fényes élettül 's a' t.: de ez szinte mindenütt ugy volt, 's még sem rontá meg annyira az adósokat mint nálunk, kiknek segitségére — midőn a' capitalistákat lesujtá — még véletlenül a' devalvatio is járult,[1] melly egy jó időre hosszabbitá az adósok siralomházi napjaikat. Az idők esete ellen tehát a' magyar földbirtokos-adósoknak panaszkodni nem lehet, mert az minden nemzetbeliek ellen visszás volt, 's rájok nézve, mint mondám, a' devalvatio által némileg javittatott.

Tehát földbirtokosink pénz-körülti gyávasága okozza e annyi sequestrumaink létét? Azt sem állíthatni; mert ámbár van köztünk sok, kinek szótárában ezen rövid szó 'Rend' nem találtatik fel — a' millyen egyébiránt mindenütt van — azért még sem mondhatni, hogy hazánk takarékos, józan 's értelmes gazdákban általányosan szükölködnék, kik nem iparkodnának minden módon sajátikkal rendben lenni; sőt azt lehet állitni, szinte sehol sem élnek a' földbirtokosak, keveset kivéve, idomlag *roppant jószágikhoz képest* olly kevés valódi Luxussal mint nálunk — — minthogy felette kevés külföldivel élnek, a' házában szinte semmi drága nem készül, és sokak előtt az életnek szinte legtöbb kellemei még név után

[1] A kéziratban e részlet a pontozástól kezdve igy hangzik: „'s kivált azokéra, kik tudtak a' titok körül. Oh irgalmazz égi boszú! — midőn a' capitalistákat lesújtá — feltaláltatott a' devalvatio". Lásd a bevezetést.

is alig ismért dolgok. Igaztalanság volna tehát — ámbár némi kis igaz is lehet benne — olly számos földbirtokosink pénzbeli hajótörését általányosan személyiségöknek tulajdonitni; általányosan véve mondom, mert néhány — tagadhatlan — csak ugyan maga volt "birtoka rontója, 's léte gyilkolója."

Vagy politikai összeköttetésünk sujtá le a' nagy birtokost? Ez — mondjuk ki himezés nélkül — azon ok, mellyet a' nagy publicum supponál, *nagy szerencsétlenségünkre!* Nagy szerencsétlenségünkre mondom, 's még százszor szeretném mondani, mert ezen fallacia — mellyet Bentham, ha ismerné nyomorult előitéletink-közti sinlődésünket, argumentum pigritiae-nek nevezne — mert ezen fallacia mindenkor másban keresteti velünk a' hibát, melly teljes meggyőződésem szerint, valóban legnagyobbrészint csak magunkban fekszik! 'A' vám, a' harminczad' azon örök topus és asylum, melly a' restségnek, tudatlanságnak 's ezen nemes házas pár szép ivadékának, t. i. a' rossz akaratnak, minden alkalomnál bujósdi ajtóul szolgál. Nagy veszteség, nagy akadály igaz — — — de más részrül semmit sem adózni, az megint milly nyereség. "Indirecte többet adózunk a' vám által, mint ha directe adóznánk" igy szól sok; de ha az proponáltatnék "Tehát nyitva legyen a' vám, de adózzunk egyenesen — —", ugyan az tetszenék e? Pedig valami módon csak kell az Országlás terhének viselésében részt venni.

Systemánkban van leginkább a' hiba, im ez a' dolog philosophiája; 's annak hibája abban concentráltatik, hogy hiteli törvényink nem egyenlők az ország minden lakosira, azaz nemes és nemtelenre, 's hogy többnyire a' rossz gazdát legyezik és a' jót sujtják.

Mit akarnak azok elérni, kik szünet nélkül a' vámmal kelnek elő? Kérdem mit akarnak? 'Ők azon nyereséget is zsebeikbe akarják tenni, melly a' vám által rovatik le.' Csak ebben concentráltathatik minden kivánatjok, minden aggodalmok! Ők nyerni akarnak tehát. De Magyarországban alig van hely, hol diametraliter, ugy mint ma áll a' nap, minden

akadály 's nehézség mellett 100 után 10et ne lehetne nyerni *józan investitió* által. Ez bizonyos; sőt némi lapályokon, árokvonás, kiszáritás által a' nyereség 100 percent; 's még némi helyen hol viz alatt fekvő föld haszonvétesitése holdként csak 10, 12 forintra jöne, több 1000 percentnél. Ha tehát nyereség a' fő czél, állitsunk Hitelt. Néggyel kapunk elég pénzt, 's elocáljuk megint 10, 100, 1000-ért, 's az eltörlött vám, de még a' kivételi megjutalmaztatás-utáni nyereség sem lesz hasonlitható bizonyos nyereségünkhöz. Elég tág a' mező befelé, miért mindig kifelé? Megmondom miért: mert az első mód fáradsággal van összekapcsolva 's azon csak az eszes boldogulhat, a' második pedig sült galamb 's azon a' tudatlan is fénydegélhet.

Ha teszem valami bányász, egy arany-eret munkálván, bizonyos nagy követ találna utjában, mellyet mozditni nem képes, valljon nem volna e nagy bohó, ha mindig csak azon nagy köven kalapálna 's ott vesztené erejét 's idejét el, a' helyett hogy valahára már szerencséjét másutt keresné? Éppen igy vagyunk mi a' vámmal. Igaz, hogy azon kő ott felette kellemetlen, 's nem is igen tudom miért 's milly jussal áll ott — — — de hogy ott áll, az bizonyos 's hogy azt ideig óráig nem mozditottuk 's hihetőleg olly szaporán meg sem mozditandjuk helybül, az is bizonyos. Ekép ha nem akarunk minden igazsággal a' bohó bányászok sorába állittatni, ne kalapáljunk csak mindig ott 's mindnyájan 's mindenkor, de keressünk végre más arany-ereket; csudálkozva fogjuk látni, hogy még gazdagabbak is vannak hazánkban, mellyeknek munkálásátul semmi kellemetlen nagy kő el nem zár, 's mellyek annyi kincstül pezsgők, hogy azokat se mi, se közelebbrüli utóink sem fogják kimeriteni; mert a' hol szinte 1000 □ mérföld kerti föld van viz alatt, szinte semmi bel communicatiók nincsenek, hol egy dicső folyam, melly a' fekete tengerbe szakad, még ugy szólván nem hajós, hol egy határ sincs még félig is kifejtve, hol a' lakosok ifjak 's a' természet szűz, ott a' kincs kimerithetlen. Csak hogy ne mindig *napnyugot* de végre *napkelet* legyen eszünkben.

Leszen ki mind ezt theoriának tartja — ámbár nehéz azt annak tartani, ha látjuk a' Hanságot, Körös, Tisza mocsárit 's a' t. — de a' restség találékony, és *pipafüst, vám* 's *nem lehet* 's *nem mehet* közt, könnyen elaltatja dicső gazdájának lélekisméretét; 's bár csak magáét 's magát altathatná el — — de mirigye ragadós, fájdalom! 's egy illy Sohamozdi könnyebben inficiál ezer elfogultlant, mint ezer józan egy Előitéletesdit meggyőzni képes lenne, minthogy a' jó szag is kis hatalmu a' rossz szaghoz képest, 's egy pestises ezrekre ragasztja sirkenetét, midőn viszont ezer épnek egészségi sulya sem elég erős őt kigyógyitni.

"Ugy sem lehet jól eladni mostani termesztményinket, 's igy nagyobb cultura után végkép 'zsirunkba fuladunk" — igy okoskodnak sokan, 's rabulistikai fogásik által magokat és másokat mystificálván, a' vámot — — — mindig csak a' vámot — ha egyenesen nem mondják is ki — állitják azon oknak, melly minden lehető szorgalmat elgázol.

Messze vagyok a' mostani vámkörülti systema helybehagyásátul, sőt annak létét, mind gazdasági mind politikai tekintetben, a' lehető legkárosb észszüleménynek tartom; mert minden, a' mi Magyarországot gyengiti, vagy idegenek sorába állitja — 's erre vigyázzunk — az az austriai házat is kénytelen gyengitni 's tőle a' népeket elidegenitni; ez pedig sem Urunkra, sem a' nagy Közönségre nézve hasznos valóban nem lehet, a' mit hű jobbágyi érzelemmel állitni bátor vagyok; de más részrül azt sem akarom felejtni: hogy valamint mi földesurak sem vagyunk mindig képesek uradalminknak legkárosb gazdasági módját, akármilly szembetünő legyen is az, rögtön javitni, 's a' leghelyesebb 's igazságosabb regulatiókat sem vihetjük ki könnyen és sokszori kinszerités nélkül: ugy azon vámot, melly minket, úgy szólván, az austriai monarchiábul kizár, sem lehet márul holnapra eltörülni, hanem azt csak fejedelem 's jobbágyközti atyai 's fiui minden oldalu értekezés és határozás, melly a' nagy és complicált erőmű kerekeibe sehol nem ütközik, dönthetendi el kirekesztőleg. Nem mondom tehát azért, hogy annak ingatlan lábra tételét,

leszállitását, sőt tökéletes eltörlését minden módon ne sürgessük, mert Urunk valódi hatalmát 's Honunk jobb létét tehetségünk szerint nevelni, legszentebb tisztünk; de egyszersmind arra szólitom fel hazámnak azon lakosit, kiknek ereikben nem hidegült tökéletesen még meg a' mindent elevenitő honszeretet tüze 'Ismerjék meg anyaföldök dicsőségeért, a' nemzeti gazdaság valódi kutfejeit!' Ennek legfőbbike, legbiztosabbja, leggazdagabbja a' *belső fogyasztás*. 'S ezt valljon miért nem tudja, miért nem hiszi a' nagyobb rész? Mert megint egy más köz topus, melly mindenütt kong, nem engedi annak közelebbi vizsgálatát, 's melly illy formán hangzik p. o. "Britannia igaz felette gazdag; de mi gazdagságának oka? Népesedése, fekvés-utáni kereskedése, India, a' Coloniák" — Ezután minden provocatio Angliára, mint régibb példára, levegőbe oszlik hasztalan, sikeretlen. A' fallacia pedig abban áll, hogy ez mind nem ugy van, hanem Britanniának *legfőbb szorgalmi rugója* semmi egyéb mint a' *köz szabadságbul okvetlen eredő felette nagy belső consumtio!* De ezen fallaciát csak kevés veszi észre, mert a' köz restség nem engedi, hogy a' nagyobb rész illy tárgyak körül felvilágositná magát, a' mihez egy két hónap, egy két értekezés nem elég, hanem esztendei szorgalmas előmunkálás kell; a' nemtelen emberben mélyen fekvő hiuság pedig gátolja, hogy az igazságtalanok sokadalma ott keresse a' számtalan hibák gyökerét, a' hol azok valódi fészke van t. i. saját szánakozásra méltó tudatlanságában, 's a' legvilágosb okoknak sem engedő gőgjében.

Itt tátong azon mélység, mellynek fenekébül gőzölg ki a' majdmajd elsülyedendő nemzeti létnek rothadt szaga 's melly mindaddig nemzeti koporsó gyanánt tárva fog állni elöttünk, mig azt az önismeret 's javulásnak csak jobb emberek által gyakorlott szelleme, az undok önség 's törpe alacsonyságfeletti diadalma, a' nemzeti dicsőülés és nagyságnak türhetlen szomja, 's minden Magyarnak rokon szeretete 's egyetértése örökre bé nem töltik; 's mig az egykori, vagy is inkább még mostani (!) fenéktelen örvény helyén

nem áll fel egy nemzeti oszlop, melly minden oldalu ismé-retbül, világi tapasztalásbul, előitélet-nélküli józan okosko-dásbul, nemesült nemzeti szokásokbul, szóval: melly a' valódi honosság 's igazi bölcseség köveibül nem lesz összerakva, 's *erény 's honszeretet* által elbomolhatlan egybe forrasztva!

Az ember általában nem fárad szivesen, ha sikert nem reméll; 's ez annyira igaz, hogy nemcsak az előrelátó csügged el hasztalan munka közt, de még a' semmit előre nem látó is; mert nem kell világos ok visszaijesztésre — — — egy távolruli sejditése az oknélküli fáradozásnak is elég a' szorgalmi hév megfagyasztására. 'S ha ez igaz: könnyen szembetünik az illyetén topusok veszedelme, mellyeknek számon-tuli seregébül csak kettőt hoztam itt elő. Apárul fiura men-nek át azok, mint valami eldönthetlen szent axiomák, mellye-ket kérdésbe hozni szinte bün, 's mellyek nálunk éppen olly szerepet játszanak, mint a' néhai lares tutelares csoporti, t. i. ezer hamisságokat 's még annyi hazugságokat rejtenek. De szembetünik az is: milly meg nem számitható kárt tesznek hazájoknak, honosiknak azok, kik éretlen kis ismeretikkel – melly 100 gradussal áll még a' 0 alatt, azaz: százszor rosz-szabb mint a' semmi, mert ha ez nem használ is, legalább nem árt — kik éretlen kis ismeretikkel, mondom, 's theoriáik árjával még jobban megerősitik előitéletikben a' könnyen elcsábitható sokaságot; t. i. könnyen, ha az okoskodó azt se a' hibát magában keresésre, se tanulásra, se munkára nem iteli, hanem restségének 's hiuságának tömjénezvén, a' hibát mindig másokra tolja.

Hány van köztünk, ki valóban szivesen fáradna haszonért az ország határi közt, minden külhatalomtul menten! de nem mer, mert az örök 'Vade mecum' t. i. a' vám léte 's a' népesedés, kereskedés, India 's Coloniák hija-körülti elfo-gultság azt képzetében lehetetlenné teszi! És igy elég egy rozsdás szójárás minden ébredő szorgalom megsemmisité-sére! — — —

Csak ezen most emlitett zavart ideák némi elrendelé-sére is pedig mennyi idő kell! Egy élet alig elég; 's elcsüg-

gedni kénytelen végkép a' legelszántabb is, hogy számnélküli előzményeket kell neki előzményekre halmozni, minekelőtte józanul 's meggyőződési hihetőséggel magát a dolgot fejtegetni kezdhetné.

Itt, teszem, elő kellene hozni mind azt, a' mi a' belső fogyasztásrul pro et contra már mondatott; mert akkor világos lenne — mint már rég eldöntött tárgy — hogy sem a' népesedés, sem a' fekvés, sem India, sem a' coloniák nem alkotják Britannia csudálatra méltó gazdagságának legmélyebb talpkövét, hanem hogy azok, az *értelmi suly*, ebbül szükségkép folyó *köz szabadság* — mert az mindenkinek használ — 's ezekbül megint elmulhatlanul fakadó *bátorlét*, *szorgalom*, *gazdagság*, 's mind ezekbül bizonyosan eredő *roppant belső consumtio* örök alapin csak mint superaedificatumok állanak, 's a' britt nagyságnak nem sarkalatos, de csak közbevetett eszközei 's okai.

De ennek megmutatására egész bibliothekákat kellene irni; a' mi egyébiránt nem szükséges, mert más nyelvekben azok már rég megvannak, 's ekép nem az irás hija teszi e' részben az éretlen ideák árját, de az olvasás 's tudomány hija!!! azaz nem a' kül ok, mellyre mindent tolni akar sok; de a' bel ok, melly sokban rejtezik.

Azonban még ennek megmutatásával sem lehetne kezdeni a' logikai rendet, mert köztünk sokan, tán legtöbben, még Britannia nagyságát 's boldogságát is kérdésbe veszik — a' mit két előkelő Urainknak csak minapi okoskodása után feltenni tán szabad —; az egyik igy "Nincs mit tanulnunk az Angoloktul — — — — ennek megmutatása azonban hosszas lenne, de már sajtó alatt van egy könyv, melly diplomatice kifejti, hogy a' magyar alkotmány sokkal tökéletesb mint az angol, 's a' magyar civilisatio 's boldogság sokkal magasb mint az angol." A' másik pedig igy "Belőlünk Angolokat akarnak csinálni; 's valljon ők mik? Kereskedők! Gazdagabbak tán mint a' mieink, megengedem, de viszont annál több köztök a' Banqueroutte, — 's igy valódilag még a' mieinknél alábbiak 's a' t."

Már e' szerint azt lehetne hinni, hogy annak megmutatása volna tehát első, hogy Britannia nagy és boldog; de korántsem, mert az sincs eldöntve köztünk még: valljon mi a' nagyság, mi a' boldogság; s' igy vég nélkül alább alább kellene szállnunk, mig a' rabulistica és subtilitások hazájába sülyednénk, hol a' haszonles és önség az igazi kormányzó — — — — — habár néha incognito vagy álszin alatt uralkodik is; 's hol a' legvilágosb valóság ködbe és sötétbe burkoltatván, minden, sőt végkép a' saját lét is, kérdésbe vétetik.

A' mostani tárgy fejtegetésében, sok előtt a' logikai rend kezdettül fogva alkalmasint tehát e' következendők megmutatása volna: hogy az ember valósággal létez, él 's érez! Csak e' három *egészen különböző* (!) állitás megmutatására mennyi ész, de főkép mennyi idő kell! — de tegyük fel, hogy mind ez per argumenta a priori et a posteriori diadalmasan meg van mutatva. Jőne most azon megmutatás szüksége, hogy az ember, habár sejditlen is, mindig előre törekedik, létét javitni iparkodik; de jaj! el van hibázva már a' logika, — mert szorosan el kell határozni előbb: mi a' megmutatás, mi a' szükség, mi az ember, mi a' sejdités, mi az előre 's mi a' hátra, mi a' lét, javitás, ipar 's a' t.! Megijed a' gyengébb inu ember ennyi szükséges, 's valóban felette szükséges demonstratiók tajtékzó fekete, veres (?) vagy akármilly szinü de ugyan zavaros tengerén! Azonban tegyük fel 'ez is mind rendben van' 's még élünk, habár hó fedi is főnket, mikor illy 's ennyi hasznos vizsgálat már némi kis sikert mutat; jőne most annak megmutatása: hogy a' nagyság, a' boldogság, legnagyobb általányban véve — mert kivételek vannak — nem relativum, hanem positivum valami, 's nem képzelet rajza vagy izlés füstje, hanem az emberi természetben mélyen gyökerezett minemüség, minthogy p. o. jó és bő eledel megkivánása, hideg-előli mentség keresése, háboritlan álom szüksége 's a' t. nem szenvedelmi tárgyak; 's ugy továbbá a' gondolkozási ösztön, a' bátorlét és szabadság szomja, a' becsület-utáni vágy, a' szerelem, honszeretet érzete 's a' t. nem a feneketlen képzelet bábjai, hanem részint az

emberi gyarlósághoz kötött szükségek, részint egyenesen az emberi lélek alkotórészei. De mind ezt megint hogy lehet a' rabulistikai sokaság által elfogadtatni, minekelőtte az crisis, vagy legalább analysis alá nem vétetik: hogy valljon mi a' nagyság, boldogság, generalitas, kivétel; mi a' relativum 's positivum, mi a' valami, mi a' képzelet, rajz, izlés, füst, természet, minemüség 's a' t. 's a' t.?

Nem akarom tovább üzni keserü gunyomat, mellyel csak azt szándékozám mondani, hogy publicumunk átaljányosan véve tudatlan; 's annak következésében szinte egy verebet sem tudunk lőni, három, négy az iránt tartott ülés nélkül — — — minthogy az ellen is van némellykor oppositio hogy 3 × 7 = 21, midőn más országokban, hol az oppositiót ugy tartják mint a' beretvát, 's ekép azzal csak elevenre metszenek, de soha fát vele nem vágnak — — — — legóriásibb munkákat is visznek végbe, minden hiábavaló belé kotytyanás 's idővesztés nélkül. De sok csak ollyan mint a' kerék-záró: fentartáson, akadályozáson kivül semmi haszna! Nem akarom Olvasóm béketürését további próbára tenni; de abban concentrálom fenékok-keresési ideámat, hogy azon okoskodó, ki nem ója magát minden lehető módon a' rabulismus, sophistika és subtilitas veszélyes kelepczéitül, az végre okvetetlenül elsüllyed azok örvényibe; kipárolog 's összezsugorul ott a' legszebb ész is, 's az örök egyszerü természet minden nyomai kitörültetnek! Igy jártak a' *régiség* t. i. az emberi gyermekkor bölcsei, kik *visszás* uton keresvén a' Világ titkait, a' lélek halhatatlanságát 's a' t. ezernyi fallaciák közt — — — kakassá definiálták az embert, 's a' szegény babra, mintha az lelkünkkel közvetetlen összekötésben lenne, anathemát kiáltának.

A' tulság, tulállitás, tulbölcseség, szóval minden a' mi tul megyen a józan határon, szédítő labyrinthba vezeti a' gyarló embert; 's azért boldogak, kik mint a' természet fia sejditlen igazolják lépésiket élő effectusok után, 's kik ugy intézik cselekedetiket mint ő, ki kerüli a' tüzet mert ég, habár nem tudja is miért ég, keresi a' jobblétet, ámbár nem analysálja mi a' jobb-lét 's a' t.

'S im ez Verulami Baconnak inductiva methodusa, mellyrül, mint egy igen hires szerző állitja, csevegni most legnagyobb divat, hanem annak essentiáját kimutatni felette kevés volna képes, ha egyenesen annak definitiojára szorittatnék. Sejditlen él azzal a' természet fia; 's ez oka, hogy a' tanulatlan általányosan véve 's iránylag sokkal józanabb eszü 's cselékvényü, mint a' fél tanult 's tudákos, és e' természeti ösztön rendes systemáját Isten önté emberi kebelbe az emberiség hasznára! Lásd Olvasó 's tanuld — — Verulami Bacon munkáját "Novum Organon Scientiarum."

Addig is azonban mig a' természetnek ezen kulcsa — 's nem hiszem hogy sokat mondok, ha az *inductiva methodust* a' természet kulcsának nevezem — ismért dolog lesz a' többség előtt, a' mihez hosszu és rendszeres tanulás kell: addig is a' sok előtt isméretlen tárgy fő velejét egykét vonással, mennyire azt tenni képes vagyok, itt felvilágositni kivánom.

Az inductiva methodus az analytikának éppen ellenkezője. Az analysis az okokbul következteti az effectusokat, az inductio pedig az effectusok nyomán keresi az okokat. Már miután emberileg szólva, az effectusok érzékenyebbül hatnak az emberi érzékekre mint az okok, természetes, hogy könynyebben felfoghatja az okoskodó a' természet titkaihoz vezető fonál végét ott, hol az világosan mutatkozik, mint ha ott keresné azt mindig, hol az rendszerint bonyolitlan sötétségben rejtezik — — t. i. biztosabban eléri a' Való kutfejét, ha a' dolgok fejtegetésében inkább a' *bizonyos következést*, melly érzékeire hat, veszi okoskodásinak alapjául, mint ha a' *bizonytalan ok*, melly csak hiedelmiben van, lenne supposituminak basisa.

Az analysis legnagyobb zavarba hozza a' fejtegetőt, minthogy sokszor egy rosszul fejtegetett ok következésében, a' legvilágosb effectusok — mint teszem kin, öröm 's több illyesek is — kérdésbe vétetnek. 'S ha a' régiség bölcsei emberi ésszel ki nem gázolható sophismákba zavarkoztak, az csak azon okbul történt, mert, mint fentebb mondám,

'visszás uton keresék a' Világ titkait.' Minek következésében nem annyira sokszori tévedésiken kell bámulnunk; mint inkább az általok annyi nehézségek közt még is feltalált némi igazságokon, a' mi lángeszök legbizonyosb tanúja. Az inductio ellenben lépésrül lépésre mindig nagyobb világossággal jutalmazza meg a' hív keresőt, 's előre nem látható, milly iszonyatos titkokba fogja még az embert avatni. Az elsőnek szülöttje 'a' feneketlen, határtalan Metaphysika zavarja' — a' másodiknak *gyermekkori* okozatja — mert az inductio systemája idom- 's iránylag csak gyermekkorú még — 'gőz, légsuly 's üreg törvényinek már kifejtett 's majd majd kifejtendő felrázó csudái.' Az első — ha nem igen merész ezen állítás — a' theoria compendiuma; a' második a' praxis lelke.

Ugy hiszem ismeretes előttünk e' következő anekdota "Szabad borulatlan ég alatt munkála egykor bizonyos Csillagász, mig álomba ringatá őt az éjféli csend. 'Menne bé Tens ur a' házba — igy szóla hozzá a' marhacsősz — mert megázik.' De az analyticus nem hitt a' *természeti* inductornak, mert ő az ok szerint, mellyet kérde, melly azonban nem felelt — 's ez kegyetlen szokása — nem látá a' következést, az esőt; a' csősz pedig nem nézte az okot, de az effectus után itélt, t. i. barmainak ösztöne után, mellyek a' záport érezvén, fészerök alá vonultak."

Legyen ezen kis anekdota 's az eddig mondott elég az analysis és inductio-közti különbséget némileg kijelelni; fog az, habár fejletlen, némi világosságot még is vetni a' most kérdésben lévő tárgy illesztésére.

Britannia valódi ereje 's boldogsága belső fogyasztáson alapul. Minden termékinek 's készitményinek szinte $\frac{3}{4}$-ét maga fogyasztja el, 's csak $\frac{1}{4}$-e teszi ugy nevezett 'Világi kereskedését.' Ez közönségesen elismért Igazság; 's ránk nézve a' szembetűnő sőt minden érzékünket hathatósan érő Effectus. 'S im markunkban van az inductiva vizsgálat fonala! Lássuk csak:

Valljon miért olly nagy a' consumtio Britanniában? Tán mert a' népesedés olly nagy? Nem azért; mert teszem Irlan-

dia, hol a' népesedés idomlag még sokkal nagyobb, korántsem fogyaszt annyit, 's 10 millió éjszakamerikai ember sokkal többet fogyaszt, mint teszem 20 millió Muszka. Mi a' consumtio oka tehát? A' lakosok vagyonos léte! minthogy tagadhatlan, hogy a' vagyonos mind házra, mind ruhára, mind eleségre 's általában mindenre többet költ mint a' vagyontalan. A' lakosok vagyonos léte tehát a' belső fogyasztás legközelebbi oka. Jő most annak keresése: valljon mi teszi a' lakosokat vagyonosakká? Tán geographiai helyzet? Nem az a' fő ok; mert teszem Spanyol 's Törökország fekvése szint olly kedvező, 's idomlag még sem olly gazdag mint Németország, mellynek fekvése azokéhoz képest felette mostoha. Mi tehát a' köz vagyonosság oka? A' bátorlét, saját birtok, szabadság, törvény-előtti egyenlőség 's a' t. ezek 's csupán csak ezek ébresztik fel a' köz szorgalmat, melly a' nevelés, sajtószabadság, 's t. ef. által józan utmutatást nyerend — — — —

'S im itt van előttünk az általam csak hiányosan rajzolt, de magában felette tökéletes Minta, mellynek haszonvétele szerencsét hozand hazánkra, visszavetése ellenben gyászleplеget borit.

A' belső consumtio az, melly minden ország kifejtésének palladiuma; mert mennél nagyobb a' fogyasztás valahol, ott annyival nagyobb az értelmi suly, azaz több ember ébresztetik gondolkozásra, combinatióra, szorgalomra fel 's a' t. — azaz számosb a' politikai létben részvevő, 's igy számosb a' megelégedett; 's ha nem az is, legalább a' moderatus ember. Ha pedig ez minden országra nézve áll, valljon milly sulya van még magyar hazánkra nézve, mellynek geographiai helyzete olly szerencsétlen, ha nem akarjuk magunkat örökké szép illusioi ittasságban ringatni: hogy rajta — mert a' világtul ugy szólván el van szigetelve — szinte semmi egyéb nem segithet, mint a' belső fogyasztás.

Ezt kell tehát emelnünk. De a' mondottakbul világos, hogy azt egy puszta parancs által nem eszközölhetni, hanem számos antecedens kivántatik, minekelőtte az maga magátul helyt foglalhatna. Ezen antecedenseknek legmélyebbike azonban a' bátorlét, t. i. Hitel.

'S ez valljon mikép áll hazánkban? Ha azt mindig csak analysálni akarjuk, akkor valóban végkép Cretába jutunk martalékul egy Minotaurusnak, minthogy közülünk sok oda is juta már. Vegyük azért az inductiót, 's nézzük az effectust, melly megromlott nagy familiák, elpusztult intézetek, számtalan kijátszott kölcsönzők, nyomoruságban élő özvegyek, kinkönyüket siró árvák, disztelen vadonságok, egészségtelen posványok és számtalan illy valóban Macbethi szerekbül álló vesicaturákként ugy annyira fel fogják nyitni honi zavarinkhoz szokott szemeinket, hogy az, ki ezután sem lát, okvetlenül kigyógyithatlan vak.

Ha bizonyos és olcsó a' pénz, a' mit csak a' hitel tehet, könnyü akkor segitni bukott vagy bukandó nemzetséginken; hamvaikbul felállnak megint lazariánusink, életre kapnak a' plánta életü kölcsönzők, ismét férjhez mehetnek az özvegyek, 's örömben részesülnek az attul annyi idő óta elszokott árvák; vadonságok, posványok pedig vizcsatornákkal vigan át szeldelt kertekké, Dunánk egy rendes folyammá, Budapest egy kikötőhellyé válnak 's a' t. 's Magyarország végre nem csak de jure — — — hanem de facto is, regnum per se et pro se existens, et independens lesz — — — a' törvény értelmében — — —.[1]

A' hitel által tehát mindenki nyer, 's igy az Egész! — Azonban ez megint egy nagy fallacia, 's annyiak közt enmagamat vagyok kénytelen végre egyen rajta kapni, mert valóban nem mondhatni, hogy a' rendes szoros hitel által mindenki nyerne; mert mi lesz a' sok pseudo nagy urbul, mi a' más pénzével olly szépen és fényesen élőkbül, mi a' rabulisták azon nagy seregibül, melly a' hosszu pört, tágmezőként, mint a' kegyes sorstul nyert sajátot tekinti, mi azon számtalan ügyvédecskékbül, kik a' régi machina tekervényi közt, annak rozsdáin 's penészein rágódnak — — —, mi azon vampyr fajbul, melly hideg vérrel szija a' legmelegebb

[1] Ez a részlet a kéziratban eredetileg így hangzik: Magyarország végre nem csak de jure — — — regnum. *hanem de facto is, regnum per se et pro se existens et independens lesz.* Lásd a bevezetést!

vért, mi lesz mind ezen szégyenekbül, vagy is — — *szegényekbül*, akartam mondani — — —! Siralmas végök, igaz, örökre el lesz itélve, 's csak ugy fogjuk őket ezentul égettbor-palaczkokban természeti ritkaságtárokban csudálni, mint a' világbul tán kitörlött mammuth maradéki is csillagunknak csak egykori zavartabb létét tanubizonyitják.

Fajtájokkal tehát kevesebb lesz, azt már türnünk kell; hanem legyünk igazságosak. Elég sokáig dulták ők már anyaföldünket, elég sokáig tarták a' Magyart a' törpeség rut bilincsei közt. Viradjon azért valahára már az igazi nagyság, a' valódi gazdagság hajnala is; 's álljon végképen rabulistika helyibe, melly az ember jusait fonákul gázolja össze, az igazi törvények, t. i. az emberiség jusainak dicső tudománya. 'S mutassuk végre meg a' világnak mi ujabbak, hogy ha elég gyávák valának annyi régibbink illy alacsony tyrannusok jármi alatt görbedezni 's nyomorogni hosszas századokig; haláli leheletök ezentul nem képes regenerált ifjuságunk virágát többé ocsmány hervadásban fogva tartani.

A' feladás ez: Hazánkat Urunk 's Földieink dicsőségire minden rendület 's bontakozás nélkül magasbra emelni, 's mindenkinek sajátját szentnek tartván, lehető legtöbb honosinkat boldogitni!

E' feladást azonban soha, soha nem oldjuk fel — 's im ez lelkem legnyilványosabb szava — mig egyedül vámban, éghajlati mostoha létünkben, néptelenségünkben, tengerpartatlanságunkban 's a' t. szóval, mig mindig valami másban keressük hátramaradásunk okát, mint éretlenségünkben, kifejlett intelligentiánk parányiságában 's az ezekbül szükségkép folyó makacs pártolásában egy olly alkotmánynak, melly a' nemzet nagyobb részét szinte minden polgári jusokbul kizárja, 's ekép azt, t. i. a' nagyobb részt, mind alkotmányunk, mind saját személyink természetes ellenségivé teszi — — — vagy hogy jobban mondjam 'kinszeriti'.

Csak magunkban a' hiba, de egyszersmind magunkban is a feltámadási erő! Ezt más szavakkal, sőt éppen ezen szavakkal, ha jól emlékezem, már számtalanszor mondám; a'

mi azonban nem hátráltathat, mert nem időt lopni, de használni akarok, hogy azt mindaddig szünetlen ne mondjam, habár ütnek, nagyon ütnek, sőt agyon ütnek is honosim, mig az, régibb nemzetek életrajzinak vizsgálata után, előttök axiomakép nem tünik fel.

A' nemzet nagysága, boldogsága mindig csak magában a' nemzetben rejtezik, 's a' hol már nemzet van, ott annak belső kifejtése mindennek sarkalatja; hol pedig még nemzet nincs, 's csak egy kis része privilegiált, nagy része pedig még pór nép, ott legislegelső a' nemzetisités t. i. 'Minden lakosnak az emberiség közös jusaiba juttatása, azaz mindenkinek politikai léte.'

Ez utólsót pedig eszközleni, 's ugy — mert ez a' feladás — hogy mind Urunk mind Nemzetünk hatalma nagyobbodjék, mind a' most valamit birók semmi concessiókra ne szoríttassanak sőt nyerjenek, mind a' most semmit sem birók megnyugasztassanak; 's ekép egy józan 's csendes Reformatio közt honunk tág mezején, ne a' véres bel háboru, de a' hazai béke szent zászlója lobogjon; mind ezt eszközleni, teljes meggyőződésem szerint semmi más mód nem lehet, mint ha Magyarországot minden körülményi, egybeköttetési 's mibenléte közt ugy tekintjük, mint az ma áll, és se a' vám, harminczad, só 's a' t. körül kirekesztőleg nem fárasztjuk eszünket, ki nem meritjük erőnket; se hasztalan lamentatiókat nem intonálunk, hogy nincs tengerünk, nincs elég népünk, nincs Indiánk, nincs coloniánk, nincs pénzünk — — — — — — 's nincs egyéb számnélkülink, 's tán némi igazzal; hanem férjfias elszánással magunkban azt esküsszük: hogy Magyarországnak, minden mesterkélt akadályai 's természeti viszontagsági mellett sőt ellenire is, *nagynak lenni, vagy minekünk vesznünk kell!*

Illy keserves dilemma azonban korántsem foglalhat e' tárgy körül helyt; mert nincs arrul kérdés — pedig szinte kár, mivel egészen elveszti a' melpomenei effectust — hogy sirunkon emelkedjék fel a' magyar nagyság, de abban concentráltatik az egész felette prosai dolog: hogy országunk nagy-

sága, t. i. a' tökéletesen elrendelt honi mechanika, mint: számos hid, egy mocsár sem, számos gőzhajó, egy korlátlan viz sem, sok szinház, egy kóborló társaság sem 's a' t. leginkább pedig a' nagy tökélyre fejlett nemzeti erkölcsiség, mint: számos vagyonos, 's egy ügyefogyott sem, számnélküli tanult, 's egy tanulatlan sem, minden számontuli hazafi, 's egyetlenegy korcs sem 's a' t. 's ekép országunk valódi nagysága, erőtül 's terméstül pezsgő jószáginkon, 's aranytul 's hypothekált bankóktul repedező ládáinkon, álljon mozdulatlan, háboritlan.

Ezt is pedig csak azért látja sok másképp, mert hiuság sugtában, mint egy magasb hatalom csak feszült óhajtás 's erős kivánat által akarja előmozditni a' világi 's igy hazai dolgokat, mellyek azonban csak eszünknek, csak combinatiónknak, csak fáradozásinknak, 's ezen utolsóktul örök bérben tartott ministernek t. i. csak a' pénznek szoktak engedni. — — — Legyünk tehát mindnyájan gazdagok, ha nem magunkért is, de anyaföldünk egykori elmulhatlan fénye kedviért; 's ne akarjunk emberi gyarlóságot gúnnyal kijátszó magasságra lépni, nehogy mint a' megbukott angyal, mi is iránylag ki legyünk rekesztve mostani éden-kertünkbül, t. i. az élet kellemibül; 's viszont bezárva a' tudatlanság, gőg és szegénység puffasztó barlangjába.

Gazdagok pedig mindnyájan *lehetünk*, ha szoros hitelt állitunk.

Ennyit nyom előttem a hitel. Azonban — 's erre figyelmezzünk — *nem ugy mint az magában áll; de azon kapocs által, mellyben az a' többi fentebb emlitett törvényekkel összekötve van.*

Systemám felállitásában, melly a' nagy rész polgárositását czélozza, nem a' vak véletlen választatá velem éppen a' hitelt 1-ső törvénynek, a' mit sokan tudom gondolnak, minthogy annyira hatnak az előhozott törvények egymásra, hogy effectusokra nézve alig különböztethetni, mellyik első, mellyik második; de én a' bátorlétet legelső emberi szükségnek tartom, 's kivált ott, hol a' még szolgaságban lévő nagyobb rész, az önkény 's visszaélések csúfjai közt, ugy kénytelen minden-

napi bátorságaért aggódni, mint a' hajótörést szenvedett minden szükségit felejti, 's a' tajtékzó habok közt csak partért, csak mentségért vi!

Nemcsak a' mechanikai hitelt, de az azzal szoros összeköttetésben lévő erkölcsit is értem!

Állitsunk e tehát fel mind ezek után hitelt? Mit mond a' Majoritás? Tudja az élő Isten! De én azt vagyok kénytelen feltenni, ha systemámat elő akarom adni, hogy a' nagyobb rész igy szól "Állittassék fel tehát szoros Hitel."

Mire én viszont azt felelem 'Hála Isten!' De szoros hitel, és ollyan, mint helyzetünkben szükséges, soha nem állhat fel valódi sikerrel, mig a' javaslott második törvény fel nem áll, t. i. mig nincs eltörülve — az

AVITICITAS.

"Már ezt bizony nem látjuk át, miért ne lehetne hiteli törvényinket javitni az Aviticitas eltörlése nélkül." Illy módon fog harsogni soknak közelebbi állitásom-szülte közmegjegyzése. A' minek felvilágositására — midőn legtávulabbrul sem akarom kérdésbe venni megjegyzésök fő velejét, minthogy az, a' mit nem látnak át, a' sokkal nagyobb rész, mint az, a' mit átlátnak — csak arra szoritandom vizsgálatomat 'Valljon a' mondottat miért nem látják át.' Tekintsük:

Ők egyedül a' kül-kereskedés hijának tulajdonitják mezei gazdaságunk általányosan tapasztalt nyomoru létét. És im ezen bal hiedelem valódi oka e' tárgykörülti át-nem-látásoknak. Nem mernek ők ennek következésében, ha elég tehetségök volna is, jószágikon olly javitásokat tenni, vagy olly egyesületekre lépni, mellyek által a' honi termesztmények mennyisége hathatósan szaporittatnék, 's keserü örömmel, de még is örömmel látják az ország nagy részének cultiválatlan vagy vizalatti létét — — — mert ha azon is teremne gabna "oh Isten, milly olcsó lenne még akkor a' buza"! Ezen hiedelemnek pedig megint az a' szülöttje, hogy nem is jut eszökbe, hogy magoknak t. i. a' termesztőknek volna legnagyobb szükségök hitelre; melly

két adat után azon fallacia bukik elő, hogy a' hitel csak a' kereskedésre szükséges; és igy függ össze számtalan fallaciának, minden honi ipart lebilincsező szerencsétlen láncza!

Mezei gazdaságunk alacsony létét a' bel-kereskedés, t. i. *a' belfogyasztás hija okozza legfőkép!* Itt fekszik a' dolog sarka!

És ezen, mint már rég eldöntött, 's kérdésbe szinte csak tőlünk hozott talpigazság, valljon hová vezet? Egyenesen arra, hogy, ha nemesb okbul nem is, legalább hasznunkért adjunk a' legnagyobb résznek politikai létet; mert az által határtalanul több lesz a' jól élő, sokat költő — t. i. nagyobb a' belső fogyasztás, elevenebb a' bel-kereskedés, 's igy mód nélkül nagyobb jószágink 's egyéb intézetink jövedelme, ha nota bene, azokat minden módon instruáljuk.

De valljon hogy fogjuk azokat instruálni nagy, olcsó, könnyen fel nem mondandó 's hihetőleg számos esztendőkre kezeinkre bizott tőkék nélkül?

Bankot állitnak, melly minden tőkét a' kereskedéstül elvon; minthogy szaporább ujságok után, meleg kályha mellett, minden veriték nélkül is, nyerhetni milliókat. Bankot javaslanak, mellyben *szinte* 6 *hónapra* (!) oda állitott gyapjura, buzára, kecskebőrre 's a' t. pénzt kaphatni — — —

Rossz e jó e illy bank, most nem akarom vizsgálni; csak annyit mondok róla, hogy az, egy egész országra nézve, ugyancsak gyáva egy surrogatum minden esetre. Ugyan ezért száj-elvonulva gyomor-csipkedve, sőt végvonagolva is sinlik utána a' nagy közönség, 's csak az nyer rajta, ki feltalálta 's árulgatja! Nem illy nyomorult gyógyszerek kivántatnak egy ország felelevenitésére; valóban nem; hanem ollyasok, mellyek a' hon minden ereibe lövellik az életet. A' *termesztőkön kell segítni;* 's azért nekünk földbirtokosaknak kell mindenek előtt pénz, mert csak mi, és nem más fogja, teszem, fejdelmünk 's nemzetünknek meghóditni 's birtokába juttatni azon uj királyságot, melly szinte 1000 négyszeg mérföldnyi legjobb föld, és se török se muszka kézben nincs, ki azt tartaná, hanem részint mindig viz alatt, részint ugy szólván minden esztendei kiöntések átka alatt tespedvén, hazánk közepében

szemünk előtt fekszik, — 's nemcsak nem védelmezné magát, sőt engedelmeskedő készségét kelet felé iparkodása által eléggé bebizonyitja; 's minekünk ugy szólván semmi egyéb dolgunk vele, mint a' kész kincset — midőn annak felszedése milliói embert hoz mozgásba 's boldogit — egyenesen csűreinkbe takaritnunk. Egy csep kiontott vér sem kell az uj királyság elfoglalására, mi a' dolgot a' régi Nemzetek előtt tán elkeseritette volna, megengedem, mert azok csak vérrel kivántak szerezni, ha jól mondják; de nem hiszem hogy ez kedvetlen lenne mi előttünk regenerált vagy inkább regenerálandó' Magyarok előtt, kik vérünket, nem mások sajátját támadva meg, hanem csak Becsületünk, Urunk 's Hazánk védelmére vagyunk készek kiontni. Nem fogja továbbá senki, hanem csak mi, Dunánkat európai csatornává tenni, melly által Budapest rendes kikötőhellyé válnék, és számtalan illyest, a' mit *nemzeti tárgynak* némileg nevezni szabad volna, senki nem fog soha felállitni, — 's csak egy egésségtelen, mocsáros, vagy kellemetlen poros ország maradand bizonnyal honunk nagyobb része mindaddig, mig tán megint visszatér az ott már valaha dühösködött tengeri ár, ha rajta mi nem segitünk.

Nekünk termesztőknek kell tehát szoros hitel; mert csak az által kaphatunk 'nagy, olcsó, könnyen fel nem mondandó és számos esztendőkre kezeinkre bizott tőkéket.'

"Állitsunk tehát ránk nézve is szoros hitelt." 'Felségesen! De hogy állithatunk szoros hitelt, ha nincs tulajdonunk, mert mit adunk hypothekául?' "Nincs tulajdonunk nekünk földbirtokosaknak? ez megint micsoda ujság!" 'Tüstént megmondom': Az *Enyimnek* és *Sajátnak* ideája az, hogy azzal minden lehetőt tehessek; de jószágimmal nem tehetek mindent, a' mit akarok, 's igy nincs Enyim, t. i. nincs Sajátom, Tulajdonom; 's én azon nagy becsületért, hogy a' sz. koronának része — — — — — — — — vagyok[1] — tulajdonos viszont

[1] E hely a kéziratban eredetileg így hangzik: a' sz. koronának tagja vagy sz. István köpönyegének egy darabja vagyok — a' mi de facto se physice se moraliter nem igaz. Lásd a bevezetést!

nem vagyok, hanem csak haszonélő — usufructarius —. 'S im ez a' legfőbb bökkenő, melly mind a' kormányra mind az országra nézve kimondhatlan káros, mert a' köz szegénységnek egy fő oka; 's vigyázzunk miért:

Az inductiva methodus, t. i. az eddig tapasztalt mindenkori 's mindenütti effectusok nyilván azt bizonyitják, hogy caeteris paribus a' tulajdon mindig jobban müveltetett 's conserváltatott mint az idegen. Ezt minden további hasztalan szőrszálhasgatás nélkül sarkalatul vehetjük, mert az érzékinkre mindennap erősen ható effectus. Már ha ez áll, akkor az is tagadhatlan, hogy azon számtalan lépcsők magasb vagy alacsonyabb léte, mellyek a' proprietas és ususfructus közt vannak, határozza el — ha ez közönséges figyelmünket ki játsza is — a' müvelés 's conservatiói szomjnak 's irányzatnak több vagy kevesebb létét; vagy más szavakkal: annál gondosabban müveltetik 's tartatik valami, akármi is — és itt a' caeteris paribus-t még egyszer emlitem — minél nagyobban viseli magában az a' tulajdonnak, a' sajátnak természetét; 's viszont annyival kevésb gond van rá, mind utánjárásra, mind becsben tartásra nézve, minél bitangabb az, vagy bitangabb szagú.

Magyarországban pedig csak a' legkisebb résznek van tulajdona; 's ekép a' legtöbb birtok, az aviticumtul lefelé a' kamarai, örök hagyományi — fundationalis — püspöki, apátsági jószágokon keresztül, a' szántóvetőnek rövid időre, sőt esztendőrül esztendőre kiadott censualis vagy taksás földeiig, kisebb vagy nagyobb mértékben, általában véve, ha csalni nem akarjuk magunkat, semmi egyéb, mint bitang vagy bitangabb!

Mind ez ollyas valami, a' mit kérdésbe nem vehetni, ha a' Valót tagadni nem akarjuk; mibül az foly, hogy az Aviticitast, ha legkisebbé sem volna is a' hitel felállithatása utjában, egyedül magáért tüstént el kellene törleni, mint egy olly észszüleményt, mellynél károsbat szorgalom-elfojtásra ugyan egy könnyen nem lehetne nemzeni 's világra hozni; 's hogy ekép annál szaporábban ketté kell törni bilincseit, minthogy az nem csak legkegyetlenebb szorgalomhervasztó, de a' mindent elevenitő hiteli systemának legfojtékonyabb gátja is!

Eltörletése, ha semmi más legkisebbel összeköttetésben nem volna is, elég nagy nyereség lenne már; mert az ország általányosan véve 's lassanként olly nagy szeretettel és szorgalommal müveltetnék, a' millyel minden tulajdon szokott müveltetni; midőn most legnagyobb része olly kevés aggódással 's utánlátással munkáltatik, mint a' mennyivel megint a' bitang szokott munkáltatni. 'S ekép lassanként a' köz hazai munkának következése, melly az egyedüli nemzeti gazdagság, a' helyett hogy most szinte mozdulatlan ugy áll mint teszem 4, lassanként 6-ra, 8-ra 's a' t. emelkednék, 's éppen azon idomzatban a' fejdelem hatalma is; mert az szoros kapcsolatban áll, mint fentebb érintők, a' nemzet gazdagságával, t. i. adó 's védő tehetségével. De nevekednék minden földbirtokos haszna is, mert ha teszem a' nemzeti tőke több munka után 100 millióval nőne, természetes, hogy diametraliter véve, az 1 millióval gazdagodnék, ki Magyarország 100-ik részét birná.

Azon földbirtokos vagy kormány, melly, az Aviticitas eltörlését gátolná, magának lenne legnagyobb ellensége, mert egy puszta ideának, melly inkább a' heraldikába mint a' 19-ik századba illő, feláldozná a' legközelebb hasznot, 's ugy szólván egy egyszerü ládát, mellyben sok arany van, adna egy szépen megaranyozottért, mellyben azonban semmi sincs. De igy cselekedni se kormánynak, se nemzetségi főnek nem szabad, mert ők nem csak magokéi, de főkép a' közönségéi, a' hazáéi.

Azonban hagyjuk ezt most, mert ezen okoskodásnak két felette divergens és messzeható ága van, 's térjünk vissza a' hitelre; ugy hogy practice lássuk: miért kell hypothekául ingatlan tulajdon a' producenseket tekintve?

Tegyük fel, hogy ujabb rendelkezéseknél fogva, vagy akármilly egyéb okbul is, mellyek szerint mi azt gondoljuk vagy inkább képzeljük, tökéletesen el vannak rendelve hiteli törvényink, a' külföld is ezt hiszi, és a' világot azon hir keresztül futá már, hogy megszünt valahára Magyarországban a' régi hiteli zavar, 's annak helyébe egy szoros és szapora hiteli rend álla fel; nem kételkedem: kül és belföldrül mind-

ünnen tüstént tétetnének előlépések kölcsönadásra, sőt errül bizonyos vagyok; mert Magyarországban a' föld még sokkal szüzebb lévén mint Európának szinte minden más részében, 100,000 forinttal, teszem például, több nyereséget állithatni elő, mint éppen annyi pénzzel Saxoniában, Hollandiában 's a' t. 's ekép pénzért nálunk többet is adhatni mint másutt; minek természetes következésében a' kamati láb is magasb. Már hol a' bátorság egyenlő, 's a' kamat magasb, ott végre egy fillérig összegördül azon summa pénz, mellyet ott a' szorgalmi szükség kamatozva elbir, ezen ne kételkedjünk; mert a' pénz ellenállhatlanul mindig oda siet, hol legbátrabban 's legmagasabban kamatol, vagy kamatolni reméll.

Felvilágosodik a' most mondottakbul, mennyire segithet józan systema egy egész országon! Ha a' pénzkörülti bátorság lehető legbiztosb lábra tétetik, helyre üti az némileg a' kamat alacsonyságát; ugy hogy teszem például: több pénz van Hollandiában, ámbár a' természetes kamati láb ott felette alacsony, t. i. a' felvett pénz-utáni nyereség hihetősége kicsi, mint teszem Mexicóban, jóllehet a' természetes kamati láb ott megint felette magas, t. i. a' felvett pénz-utáni nyereség hihetősége nagy; pedig semmi egyéb okbul: hanem mivel Hollandiában a' pénz-körülti bátorság nagy, Mexicóban pedig kicsi. Már Magyarországban a' felvett pénz-utáni nyereség hihetősége felette nagy, mert szinte mindenütt 10, de sok helyen 50, 100 sőt 1000 percentet is hozna, stantibus rerum circumstantiis; 's ekép ha pénzünk 's elég pénzünk nincs, azt egyenesen 's kirekesztőleg csak pénzkörülti bátortalan létünknek tulajdonithatjuk, t. i. hogy szoros hitelünk nincs.

A' kamati lábat törvény által eligazitni akarni éppen annyi, 's ekép lehetetlen, mint a' fekvő jószág jövedelmének maximumát törvény által elhatározni. Földével mindenki annyit nyer, a' mennyit nyerni tud, 's ekép mindenkinek pénzével is annyit nyerni szabad a' mennyit nyerni képes, minthogy egynek sajátja föld, másiknak sajátja ellenben pénz. 'S ha ekép a' legislatio nem hátráltatja józanul, hogy valaki földjének holdját esztendei 10-ért, 20-ért sőt többért is adja, ha talál

ollyant, ki azt megfizeti, habár ez azon megbukik is: ugy azt sem hátráltathatja, hogy valaki viszont pénzét 10-ért, 20-ért sőt többért ne adja ki, ha megint ollyant talál, ki azt megfizeti.

A' pénz kamatját a' törvény soha nem határozhatja el; mert az annak engedelmeskedők az által játszák ki azt, hogy pénzeiket ki nem adják, az engedetlenek pedig az által, hogy kamatikat még magasbra emelik, mert a' hypotheka ingadozó létét az antirationalis törvény még ingadozóbbá teszi; minek következésében éppen a' törvény szüli vagy legalább neveli azon bajt, mellynek gátolására ki vala gondolva; 's ekép káros, mert a' pénzt kirekeszti a' keringésbül; hasztalan, mert senki nem törődik vele; nevetséges, mert effectusa ollyan mint egy a' patikában elhibázott gyógyszer következése, t. i. éppen ellenkező; 's végre azon nyomorult törvények sorába való, mellyek midőn egyest néha néha eltapodástul 's végpusztulástul megmentenek, a' reactiónak örök törvényi szerint minden órában ezrek nyomoruságit szülik.

Ha tehát azt akarjuk, hogy elég pénzünk legyen, 's azt lehető legalacsonyabb kamatért háborittatlan és sokáig birhassuk is: nem kell még abban is megnyugodnunk, hogy hitelünk olly szoros, szapora és bátor lábra tétessék, mint a' millyenen az Ausztriában, Burkus, Angol 's más országokban van, mellyeknek hiteli systemája ugy áll a' miénkhez — ámbár azokban is van elég zavar és homály — mint Május 1-sője Deczember 20-ikához, de azon kell aggódnunk, hogy sehol az egész világon — 's ennek eszközlése csak magunktul függ — se találjon annyi bátorságot a' kölcsönző, mint Magyarországban. Senkinek sem fogunk annyit használni mint magunknak, 's ekép a' nagy közönségnek, melly semmi egyéb, *mint egy számos magunkbul összeszerkeztetett Egész.*

Ebbül megint azt tanulhatni, milly meglepőleg érti rendszerint félre a' sokaság legvalódibb hasznát, 's attul fél leginkább, a' mi legközelebbrül eszközli jóllétét, mert a' mi systemánk a' felállitandóhoz valódi hasznára nézve ugy áll, mint 1:100-hoz; 's még is ugy látszik, a' nagyobb rész a' régihez ragaszkodik.

Mostani hiteli systemánk szerint felette bátortalan hypothekát adunk; a' mibül az foly, hogy pénzt általában nem kapunk, vagy ha kapunk is, azért irgalmatlan kamatokat vagyunk kénytelenek fizetni, és sokszor egy vigyáztalan jó gondolat, egy puszta tréfa következésében, melly hitelezőinket felijeszti, éppen akkor szólíttatunk a' tőke visszafizetésére, midőn azt legnehezebben teljesithetjük, a' mi egy fő oka annyi nemzetségink vég elpusztulásának, kiket nota bene ezen systema által conserválni akarunk, vagy inkább 'akarnak', mert minden szerénység mellett, én nem vallom magamat illy mély okoskodók egyikének. A' most javaslott systema szerint ellenben lehető legbátrabb hypothekát adnánk, a' mibül megint az folyna, hogy pénzt eleget kapnánk felette olcsón, t. i. 3-al, 4-el, 's annak felmondásátul nem kellene rettegnünk minden hiábavaló szó 's éretlen pletyka után, mi talán jobban conserválná a' nemzetségeket mint a' mai antirationalis szövedék!

Legvalódibb hasznunk tehát azt tanácsolja 'Adjunk a' hitelezőnek lehető legtökéletesb hypothekát, t. i. adjuk az alá ingatlan jószáginkat.'

"Hiszen akkor megmaradunk a' régiben, mert most is intabuláltathatja magát a' hitelező fekvő jószágra, hol valóban elég bátorság van."

Igaz bizony! Ezt egészen elfelejtettem, hogy t. i. fekvő jószágra intabulálhatni! 'S ekép ha ugy is fenáll már a' dolog veleje, annál jobb, mert igy csak a' formában kell javitás. Azonban nem teszi e ezen szükségkép megkivántató forma a' dolog velejét? azt vizsgáljuk:

Képzeljünk magunknak egy Hollandust, kinek neve Van-Peng, 's ki sikeres előbbi veszélyes próbák által felettébb megpénzesült, 's ámbár még most is üzi tőkéjének egy részével tenger moraji 's szélvészközti nyereség-vadászatát, még is tőkéjének nagyobb része két percenttel már holland földön fekszik, mint legbátorságosb hypothekán. Hallja most: van egy igen termékeny, de felette müveletlen 's nagy részint viz alatt sinylődő ország a' Duna folytában, hol a' lakosok elég eszesek pénzért felette bátor hypothekát adni, 's a' hite-

lezőt minden módon pártolni. Hallja ezen felül, hogy ott a' rendes kamati láb 3-ra 4-re sőt 5-re is elirányozkodott már. Kocsira ül; 's midőn utközben, minden gondolatin keresztül egy fő gondolat villog szünetlen, t. i. "jobb az 5 percent mint a' 2, de 4 is jobb sőt még 3 is jobb, ha egyenlő a' bátorság", végre elér akármelly Tisza 's Duna-közti helyre, mellyet itt Simaháznak, akármilly földesurhoz, kit megint Simaházynak akarunk nevezni.

Szivesen 's magyar vendégszeretéssel fogadja Simaházy Vendégét, ki némileg Hollandiában képezvén magát, mert ott is sima itt is sima, ott is pipa itt is pipa, igen kellemesen érzi magát. Örömmel teli lebegnek azonban felettök Magyarország 's Hollandiának véd angyali; mert hihető, mind a' két haza sokat nyer, ha mind a' két nemzetbeli azt találja és birandja, a' mit keres, 's a' mire szüksége van, t. i. a' Hollandus jó hypothekát és hármat, négyet, ötöt száztul, a' Magyar ellenben nagy, olcsó és háboritlan tőkét.

Van-Peng "Egy millió pengő forintrul szabadon disponálhatok, 's azok az Ur szolgálatjára készek. Azonban nem tudom milly bátorságot adhat az Ur nekem, tessék azt egy kissé felvilágositni."

Simaházy "Nyiltan 's őszintén akarok az Urhoz szólni. Atyám után felette sok adósságim maradtak, ugy, hogy a' legnagyobb zavarba jőnék, ha passiv capitalisimat felmondanák; 's ekép felette szivesen veszem az Urnak egy millióját 5 sőt 6 percentre át; de jószágimra — mellyek három milliónál többet érnek, ámbár mostani időkben rosszul kamatoznak — azt nem merem intabuláltatni, minthogy az annyira felijeszthetné hitelezőimet, hogy tán mind felmondanák tőkéiket, 's én — mert adósságom két millió, de ez legnagyobb titok, 's Kegyedet is kérem ne szóljon Istenért errül egy szót is — az Urnak egy milliója mellett is legnagyobb zavarba jöhetnék."

Van-Peng (félre) Hm! illy sötétben 's illy titkok közt manipuláltatnak itt a' dolgok? ez már nem tetszik." (Simaházyhoz) "Mit akar tehát az Ur hypothekául adni?"

Simaházy "Van 40 ezer birkám, legalább 300 ezer forintot érő épületim, három nagy 's butorozott kastélyom, 's ezek felett oda engedem az Urnak 10 esztendőre gyapjumat, huszra gubacsomat 's a' t., 's mind ezt egybekötvén a' fundus instructussal, a' mi összeleg legalább is másfél milliót ér, — a' mire szavamat adhatom, 's hogy az csupa acquisitum, a' mivel szabadon disponálhatok — mind ezt legédesb Van-Peng, im ajánlom az Urnak hypothekául, 's e' felett igérem hogy soha, soha meg nem fogja bánni velemi összeköttetését. Egyébiránt szivesen többet is adok hatnál, mert illy kicsinységeken én messze tul vagyok 's a' t."

Van-Peng (félre) "Jaj a' hosszu ut; de bánom hogy eljöttem!" (Simaházyhoz) "Nem kételkedem egy cseppet is Uraságod becsületes szaván; de mind az, a' mit hypothekául ajánl, annyi eseteknek van kitéve, hogy azt valóban nem fogadhatom el. De tudja e az Ur mit? Én két milliórul is disponálhatok 's minden adósságit átveszem — — — — 's ezentul csak én magam leszek hitelezője. Pénzemet öttel, s ha azt sokalja néggyel is odaadom, ok nélkül fel nem mondom; de ingatlan jószágot adjon viszont hypothekául."

Simaházy "Szivesen, igen szivesen drága Van-Peng Ur!"

Van-Peng "Ez jól van; de világositsa most fel az Ur kérem, mily bátorságot ád nekem az Ur ingatlan jószága? mennyi annak értéke törvényes becsülés után, 's aztán milly szaporán foly pöröm ugy le, hogy a hypotheka birtokába juthassak, ha az Ur, vagy ha ezt fel nem akarjuk is tenni, ha az Ur successori engem ki akarnának sajátombul játszani 's a' t.?"

Jő most Simaházy még idegenek iránt is becsületes fiscalisának — a' mi elég ritka — e' tárgy körülti őszinte vallomása; fiskalisának mondom, mert Simaházy maga nem ért a dologhoz, — és Van-Peng megtudja végkép hiteli törvényinknek részint csiga előmenetelét, t. i. hogy sokszor az első helyen intabulált sem nyulhat husz esztendei pörlekedés után a' tőkéhez, vagy annak kamatihoz; részint chamaeleoni szinét, t. i. hogy sok de patria bene meritus könnyen

elbujhatik a' sequestrum favori alá, 's akkor a' hitelezők pénzek-utáni egész örömük sokszor arra szorittatik, hogy *egy szál gyertyavilágnál* bámulhatják az adósnak *illuminált palotáját:* részint igazság-elleniségét, t. i. hogy a' kamat kamatja minden esetre elvész, 's in executionem nem pénz, de önkény által assignált aequivalens, 's nem ritkán nihil valens mocsár, erdő etc. adatik át; részint levegőbe rakott alapját, t. i. hogy ha átvesz is pénz helyett végkép valami jószágot, abban csak ugy ül mint a' nyul bátortalan fekhelyében, mert abbul őtet minden pillanatban kiugrathatja — 's főkép *ha nem nemes* — az exequáltnak rokona, szomszédja, minden nemes, vagy a' fiscus.

Van-Peng magában erre igy okoskodik "Ezen országnak jó hiteli hire bitorlott reputatió. Meglehet azonban, hogy a *Magyarok* gondolkozása vagy képzeletök szerint, hiteli systemájok felette jó; de az én gondolkozásom 's meggyőződésem szerint az felette rossz — — — 's ekép minél előbb megint haza sietek."

De, teszem, ha Van-Peng a' 40 ezer birkára 's a' t. adta legyen pénzének egy részét; valljon nyert volna e az által Simaházy? Nem hiszem! Hiteli dolgot, kivált természetőre nézve, hosszabb időre kell venni tekintetbe; minek következésében az világlik ki, hogy mind a' kölcsönadónak mind a' kölcsönvevőnek valódi haszna annál bizonyosb, minél bátorságosb a' kölcsönzött tőkének hypothekája. Mert ha ezen utolsó ingadoz, a hitelező sem hagyja tökéletes békében az adóst, hanem sokszor minden ok nélkül visszakéri tőkéjét, 's im ez rontja meg végkép a' legtehetősbet is; ha ellenben a' hypotheka nem ingadoz, akkor a' hitelező is bátran hagyja feküнni tőkéjét, 's ez megint az adósra nézve legnagyobb áldás.

Hiteli törvényink, vagy legalább azok alkalmazása — a' mi előttem egy, mert az effectus is egy — gyökereiknél vannak már elhibázva, mert az adóst legyezik 's a' hitelezőt büntetik; 's im ebbül burjánzik mind azon rossz, a' mit e tárgyban naponként vagyunk kénytelenek tanubizonyitni, 's

mellyeknek többek közt egyike az, hogy szinte sehol sincs annyi valóban piócza hitelező mint nálunk.

Hallom most sokaknak egyszerre felkiáltását "Hiszen a' szerző maga magának mond ellent; mert éppen azért legyezi a' valóban igen bölcs törvény az adóst, mivel annyi hitelező által pióczáztatik!"

'Oh jámbor sokaság! hány esetben jársz czélodhoz legvisszásb uton. Tudod e miért van köztünk annyi álnok hitelező? Nem azért, hogy a' törvény általjában véve eléggé nem büntetné a' hitelezőt, hanem éppen ellenkező okbul, t. i. hogy őtet nem pártolja eléggé, 's ekép kénytelenittetik maga magának fogni pártját; a' mibül természet szerint, mint mindenütt, hol a' törvény nem eléggé gondoskodik, tulság támad, t. i. az önelégtétel korlátlansága.

Azon felette hibás theoria, melly az adóst legyezni tanácsolja, semmi egyéb mint egy lágy szivtül meglágyitott főnek képzelgési rajza, melly szerint a' pénzes mindig egy fösvény, kemény, irgalmatlan, vén, nőtlen fukarnak képében jelenik meg, ki pénzit olvasván 's virasztván, semmi egyebet nem tesz, mint egy falusi háznép szivvérét 's csontvelejét pók gyanánt szivogatja. Midőn azonban bizonyos, 's a' nagy Istent hivom bizonyságul, hogy legalább a magyar földön több a' kijátszott, 's a' lassu, puha 's egyoldalu törvény által megrontott hitelező, mint mennyi a' megkárositott adós, kit inkább pártol mindenkor a' törvény. 'S ne keverjük össze, mikor hitelezőkrül szólunk, azon számos harpagont, ki a' törvények hiját vagy igen is jól tudja helyre ütni, azon számtalan árva, özvegy 's becsületes hitelezőkkel, kik — midőn a' törvény annyi 's olly igen industrialis (!) nagy urainkat pártolja — türésen, szenvedésen, nyomorult élésen 's vég elpusztuláson kivül valóban semmi egyéb kölcsönnel nem élhetnek!

A' felgyüjtött vagyon és pénz általányosan véve, egykori munka, szorgalom 's takarékosság gyümölcse; 's ekép ha kivétel gyanánt néha nem jó uton nyeretett is, a' mihez egyébiránt senkinek köze nincs, mert miért nem boszulja azt a' törvény? — annak mindenkor és mindenütt köz bátorság

paizsa alatt kellene lennie. De nálunk ez nincs biztos paizs alatt, söt bizonyos veszély torkában van, 's azért sokszor szinte csak nem józanabb mindent elfecsérleni, mint sokrul lemondani, naprul napra nagy gonddal gyüjteni, 's végkép takarékosan keresztül élt hosszú esztendők unalmai után azt szemlélni 's tapasztalni, hogy egy fényes ur, ki pénzünket szinte kegyelembül vevé fel, azt egy nap alatt elkölti, 's nekünk se kamatot se tőkét nem ád vissza; 's ha Methusalemmel versenyt élni nem tudunk, minden pénzünkhezi jusunk abban áll, hogy azt *tán szerencsésb* maradékinknak, vagy a' barátoknak testáljuk! — —

A' törvény philosophiája: a' jót pártolni, a' rosszat sujtani; 's nincs veszedelmesb, mint ha a' törvények politikai tekintetek miatt, majd egynek majd másnak kedveznek; mert akkor valóban vége minden törvényi szentségnek, melly nélkül az emberi társaság végkép vadállati csordák sorába dül. Ne pártoljon tehát a' törvény tul se hitelezőt se adóst; de pártoljon mindenkit egyenlően.

A' végrehajtó hatalom philosophiája pedig: szorosan a' törvény parancsát teljesitni 's teljesíttetni; 's nincs megint veszedelmesb, mint midőn a' végrehajtó kénye szerint magyarázgatja a' törvényeket; mert akkor ezen utolsók megszünnek törvények lenni, 's egyenest gúny 's nevetségi tárgyak alacsony helyére sülyednek. Ne fejtegettessék tehát a' törvény, de szórul szóra hajtassék végre.

E' két oszlopon álló alkotmányi compendium philosophiája végre: a' becsületes, állhatatos, józan eszü fáradozást — a' mi valódi polgárerény (virtus civica) — minden módon jutalmazni; mert a' restet, fonákot, tompa eszüt pártolni valóban nem egyéb mint a' rossz tanulót eminensek sorába emelni, a' jó tanulót ellenben 3-ik classisba taszitni le. Legyen azért az érdem pártolva, de ne az érdemetlenség.

Hiteli systemánk azonban mind ezeknek éppen ellenkezőjét[1]; 's igy se az egyesekre hasznot, se az egészre áldást

[1] A kéziratban még ez van: eszközli.

nem hozhat, mint azt a' mindennapi tapasztalás eléggé bizonyitja.

Most a' legbecsületesb hitelező sem tudja, teljes bátorsággal hová tegye pénzét, városi hypothekán kivül, a' mi valóban ki nem mondható szégyent hárit az egész nemességre. A' városoknak pedig nem mindig kell; igy a' becsületesen fáradozó pénze vagy kamatlan hever, vagy hypothekátlan lebeg; 's ekép azt a' kormány nem jutalmazza meg, t. i. fő czélját hibázza el. De tegyük fel, hogy az itt előhozott pénzes nem elég tehetős, kamat nélkül hevertetni pénzét, 's ekép valami nagy urnak személyes becsületében bizván, azt végre kiadja. Foly egy darabig a' kamat, de a felette jó hypothekának t. i. a becsületes személynek — melly minden ironia nélkül, valóban a' lehető legbátrabb hypotheka lenne, ha t. i. a' gyenge indulatos ember erős, indulatlan lény volna, a' sok bünösök helyibe sok szentek állnának, szóval: ha a' halandó földikép is halhatatlan lenne; — rendesen foly mondom egy darabig a' kamat; de a szegény becsületes személynek egyszerre kimarad lélekzete, a' mi elég a' sokaktul dicsért hypothekát megrontani, mert Marcus Aureliusnak fia Commodus volt — melly példa mindenhová alkalmaztatható — 's a' megholt becsületes adósnak fia, ha nem egyébbül is, csupa commoditásbul nem fizeti többé a' kamatot. Az tehát többé nem foly, de foly helyette a' pör, sőt az is alig foly; mert a' gyengéd érzésü biró azt tartja, hogy illy nevezetes summánál nem lehet hirtelenkedni; azonban még is eldül valahára; hanem Commodus midőn a' pört minden appellátán keresztül vitte, nyugott lélekkel várja be az executiót; hiszen két száz forint büntetés mellett opponál, 's az oppositionalis pört, kivált ha egy jótévő országgyülés vagy insurrectio jő közbe, még néhány esztendőig elhuzza, 's a' csekély birságot a' kamatok kamatain tizszerte megnyeri. Illy gyönyörü ármányosságok pedig nem csak hogy nem tilalmasak vagy gyalázatosak, hanem általok tetszik leginkább ki a' derék, ügyes prókátor 's a' hatalmas, nagy nexusban lévő alperes. E' szép útra maga a' törvény barátságos keze vezeti az adóst, midőn a' becsületes kölcsönadót vissza-

taszitja (!) Bocsásd meg Uram nekünk — —! 'S ekép a törvény nem pártolja a' jót, t. i. fő czélját hibázza el.

Elhozza végkép az executio napját a' mindent elérő idő; de mit vesz át a' kölcsönadó — kire közbevetőleg senki nem ismér, mert fekete haju volt, midőn adá pénzét, 's most midőn azért jön, már hóhaju — — mit vesz át? Önkénytül becsült földet, számtalanszor egy szomoru szárcsa-tavat, néha néha még medve nyomtul ékesitett rengeteget is; azonban ha ezeket átveszi is, veszedelmes minden javitás, mert az csak birói zálog, mellybül őtet minden szempillanatban, pénze letétele után, kivetheti, és szinte legjobb, hogy valamint Siberiában nyusztokat etc. fogdoz az önkénytül odasujtott: ő hóhaja ellenére agarásszon, vagy szárcsát, medvét puskázzon 's a' t. a' mire megint a' hazai (!) törvény itélé őt; mert megmaradt végnapjaiban — — tán még fenmaradt vég tőkéjével, ha nem is a' maga, de gyermekei 's unokái számára örökben megszerzi talán a' birói zálogot; de tudjuk, milly ingadozó nálunk az ugy nevezett örökség! abban mindazonáltal instruálni a' lapályt, száritni a' berket, emberesitni a' rengeteget nem meri, mert ott áll előtte a' legelszántabb szorgalmakat visszaijesztő kisértetek nagy anyja "az Aviticitas", előtte Commodus maga, vagy fia, vagy akármije, balkézen a' — — —, jobbkézen a' fiscus! 'S igy a' becsületes hitelező, ha nem becsületes adóssal találkozik, vagy becsületes adósa meghal, legjobb esetben — midőn az interesek interesét minden esetre elveszti — prókátori laptává válik; 's pénzében, egészségében, éltében csorbul, valóságos tulajdona helyett, végkép precariumot kap. 'S ekép nem pártolja a' becsületest, józant, állhatatost, fáradozót sem a' végrehajtó hatalom, sem a' törvény 's az ezekbül *componált* alkotmány; 's ekép fő czélját hibázza el.

Azonban hogy egyoldalunak ne itéltessem, nézzük csak: mikép pártolja a' törvény, a' végrehajtó hatalom, 's ekép az alkotmány viszont a' becsületes kölcsönvevőt?

Legelőször is nem engedi, hogy magát pénzért erősen lekösse, a' mi conditio sine qua non, olcsó tőkét kapni s'

azt háborittatlan birni. Ennek következésében a' kül-pénzi kamati láb rá nézve felette magas; kül-pénzi mondom, mert a' belpénz idomlag kevés, 's az is nagyobb részben circulatión kivül tesped; magas a' kamati láb mondom, a minek egy része assecuratiói jutalom, ha t. i. pénzt kap; de az leghihetőbb, pénzt nem kap, a' mit egyenesen hiteli systemánknak köszönhet, mellyen az által akartak segitni — notabene midőn bizonyosan egy uttal az is konga szájokban 'regnum per se independens' etc. — hogy a' kölcsönvevő az ausztriai Camb. Merc. alá is vetheti magát (!), a' mi némileg ugyan segitne rajta; 's ez valóban pirulást gerjeszt, hogy ennyire jutánk az örök himezés 's a' legnyomorultabb palliativák mindenkori felszedése után, ha t. i. — 's im ez megint más bökkenő — ha a' compassualisnak nem áll ellen a' dicső vis inertiae, melly igaz a' legbiztosb fentartó erő, de nem élő, hanem csak holt testekre nézve.

Hiteli systemánk, mert annak sarkalatja nincs — minthogy az Aviticitas léte nem engedi az erős hypotheka létét mind a' kölcsönadóra mind a' kölcsönvevőre nézve tehát káros. Miután azonban az egész közönség, tán egyet sem véve ki, hitelezők 's adósokbul áll, szoros igazsági következés: hogy hiteli systemánk általában véve az egész publicumra nézve is káros, minthogy a' fentebb érintett scorpiók, kigyók, pókok, pióczák, varangyos-békák 's a' t. serege kivételt nem érdemel.

Ha teszem, köztünk ma egy becsületes és eszes embernek jószága nincs, de sok pénze van, valljon tehet é ezen utólsóval olly csudákat mint más országokban, hol pénzbeli bátorság van? Bizonyára nem, mert most előadott hiteli zavaraink következésiben semmi nagyobb speculatiókba elegyedni nem mer, 's ekép pénzét elzárni, vagy országi kölcsönleveleket vásárolni 's igy papirossal kereskedni (!) vagy Isten irgalmában bizván, pénzét 6-ra kiadni kénytelen. A' sok fabrica, manufactura 's a' t. helyett pedig szemünkbe tünik a' 'Semmi.' Ha pedig egy szinte olly becsületes és eszes embernek sok jószága van, de pénze nincs, hát az valljon mit

bűbájolhat elő? Felette keveset, mert idegen, bár legolcsóbb tőkékkel is, ha azok ugy szólván csak márul holnapra valók 's ok nélkül felmondathatnak, instruálni jószágot, mindig a' legveszedelmesebb speculatio volt és marad a' világon; minek következésében azoknak jószági a' hazában, kik a' most emlitett axiomát tudták, jobbára porban 's vizben vannak, vagy a' culturának felette alacsony lépcsőjén; azok jószági ellenben, kik felőle nem tudtak, egy pillanati hypersthenia után, marasmusban sinylődnek. A' becsületes és eszes ember tehát, akár pénzes akár földbirtokos, nem segithet magán nálunk olly könnyen, mint sok más országban.

De tegyünk most viszont fel egy jó szivű lágyvelejűt. Ez akár pénzes, akár földbirtokos, rövid idő alatt tönkre dül; mert pénze mindjárt el vesz, minthogy azt se elocálni se reacquirálni nem érti, jószágin pedig annyi adóssága lesz, hogy annak kamatja felüti rendes jövedelmét. 'S ekép mai systemánk a' jámbor lágy velejüeken sem segit, 's valóságos haszna csak azon pazérlókra 's kigyó és pók 's a' t. lelküekre concentráltatik, kik azért kiáltnak annyit az Aviticitas eltörlése ellen, 's utánok a' jámbor sokaság, mert igen is jól érzik, milly szörnyüleg esnének hasra, ha a' régi köd megszünnék. —

Azonban mikép lenne a' dolog a' javitott uj systema után. A' becsületes és eszes pénzbirtokos haszoni 's jobbléti ösztönbül természetesen kezet fogna a' becsületes és eszes földbirtokossal; 's minekutána az őket egyesitő lánczot se halál, se pedig emberi gyengeség és gyarlóság nem szakaszthatná el, mert az a' törvény szentsége, a' végrehajtó hatalom szoros kezessége, 's ekép az alkotmány valódi bölcsesége által lenne igazi erőben összeforrasztva: hihető, sőt bizonyos, hogy több munkás tőke, jobban müvelt föld, csatornák, gyárok, manufacturák, 's ekép több munka — és továbbá takaréktárak (Sparcassa), biztositó, 's árva és özvegyápoló intézetek 's ekép több bátorlét következésében az ország minden lakosi boldogabbak lennének, ha akarnák, mint ma, midőn sok a' honban — — még véres veriték után sem boldogulhat.

Mind ez azonban még semmi azon haszonhoz képest, melly az Aviticitas eltörlése által mind fejedelemre mind hazára okvetetlenül áradna, 's melly csak akkor tűnend majd inkább elő, midőn egész systemám némi rendben az Olvasó szeme előtt leend.

Tekintsük azért, hogy minélelőbb odajuthassunk, milly összeköttetésben van vele a'

FISCALITAS.

Systemám azon elven alapul, hogy az által egy rész se veszitsen, sőt mindegyik nyerjen. Ezen alapot pedig azért választám — a' mit sokszor meg fogok pendítni — mert ámbár igen jól tudom, hogy a' nemesb ember inkább becsület mint haszon után él, teljes meggyőződésem szerint, a' sokaságnál még sincs erősb rugó mint a' haszonvágy.

Concessiókat tehát systemám senkitül sem vár; vagy ha azokat megkivánja is, helyettök tüstént többet ád.

Már hogy a' szoros hitel felállitása 's ehez szükségkép megkivántató Aviticitas eltörlése által mindenki nyer, az a' mondottakbul, ugy hiszem, már némileg kiviláglik, 's a' mondandókbul reméllem, tökéletes világosságra derülend. Azonban azt csak reméllem, ámbár magam a' dolgot axiomának látom — mert meglehet, némelly Olvasóm nem fogja tán annak látni; 's nem azért, mintha a' dologban lenne hiba, mert az bizonyos, hanem mivel a' hiba tán bennem van, ki a' kissé szövevényes problemát elég érthetőleg feloldni nem valék képes. Egyébiránt én vagyok legelső, ki azt állitom: hogy az Aviticitas eltörlése, ha azzal végződnék systemám, felette veszedelmes volna; annak eltörlése szükségkép megkivánja némelly törvények javítását, mellyek azonban minden lehető veszélynek tökéletesen veszik elejét.

A' Fiscalitas megszünése ezen utólsókhoz nem tartozik, mert az szinte semmi egyéb, mint szükséges következése az Aviticitas eltörlésének. De itt az a' kérdés: valljon a' Fiscalitas megszünése által nem támadtatnék é egyenesen meg

a' királyi haszon, a' mi concessio volna, mellyet systemám kirekeszt, vagy tüstént többel üt helyre?

Én azt hiszem, hogy a' Fiscalitas eltörlése minden aequivalens nélkül is, több valódi hasznot hajt a' fejdelemnek, mint annak további megmaradása; és éppen azon okoknál fogva, mellyeket az előbbi czikkben az Aviticitas létének kárárul mondottam.

A' Király csak illusorie gazdag, erős és hatalmas — bár mennyit hoz is bé a' vám, só, harminczad, kamara 's a' többi peculium — mig az egész királyság nem gazdag, nem erős, nem hatalmas. A' királyság pedig mikép lehetne gazdag, midőn köztünk még azon rugó sincs, melly mindenbe elevenséget hoz, 's legmostohább vadonságokat is végkép legkiesb kertekké varázsol, és melly semmi egyéb, mint "*az ingatlan tulajdont mindenek előtt szomjuzó, 's azt legnagyobb szeretettel 's gonddal ápoló emberi vágy*". Minél több a' tulajdon, annál gazdagabb caeteris paribus egy ország; 's igy annál szegényebb fejdelmével együtt az, a' hol mint nálunk, csak kizsarolt 's adósságokba merült bitangot vesz át a' fiscus, 's viszont iránylag éppen olly becstelen, mert cultiválatlan vadonságot kap megint a' donatarius. 'S ekép, mert szinte az egész ország e' két valóban bámulásra méltó turnus közt forog, az egész nemzeti allodium — ha ugy szabad nevezni — részint örökké parlagon fekszik, részint olly rosszul müveltetik mint minden censualis föld.

Azon nap, midőn az Aviticitas a' Fiscalitással együtt eltörültetik, minden ingatlan birtok becse rögtön felével magasbra nő. — 'S itt fekszik a' dolog ereje; a' mit nem lágyvelejü theoriák, hanem régi tapasztalás parancsoló szava bizonyit!

Valóságos tulajdonért mindenki szivesen ád felével többet, mint magyar jószágért; mert ez, ha ezer év folyt is volna már rajta le, még se lenne egyéb, mint hosszabb census, 's nem Tulajdon, mellyet egyébiránt mindig kétszer, háromszor kell megfizetni 's megvenni: 's még aztán sem bizonyos, mert ki tudja, milly hatalmas ellensége hever tán

valahol egy poros archivumban, melly a' drágán vásárlott 's ezer gonddal elrendelt jószág fölött még kellemetlenebbül lebeg, mint egy menykövekkel 's jéggel terhelt felhő.

Ha most egy négyszeg magyar mérföld általányosan és diametraliter, nálunk az usufructuarium systema szerint csak 100,000 pengő forintot ér — dato non concesso — 's igy az egész ország, mellybül a' királyi város telkeit kiveszem, 3,500 mérfölddel számitván 350 milliót: ugy a' szoros 's valóságos tulajdoni principium felállitásakor, ha t. i. mindenek előtt az Aviticitas a' Fiscalitással együtt számkivettetnék, a' négyszeg mérföld, minden fáradság nélkül, csak a' kimondott s' elhatározott systema után 150,000 pengő forint értékre emelkednék; 's igy a hazai capitalis rögtön 175 millióval nőne.

A' mostani nemzeti capitalis kamatja, hattal számlálván, 21 millio, a' mi az országnak fundus utáni esztendei jövedelme; a felével felemelkedett nemzeti capitalis kamatja pedig szinte 32 millio volna, 's ekép a' hazai fundus utáni esztendei nyereség szinte 11 millióval több; minek haszna az által kétszereztetik, háromszoroztatik 's a' t. legfőkép, hogy a' nagyobb jövedelemnek egyenes befolyása van a' nagyobb pénzbeli 's a' t. circulatióra 's ekép felemelése progressiv idomzatban neveli az ország elevenségét, egésségét, erejét s hatalmát.

Mind ez szoros tudományi igazság, 's illyesekrül vélekedni, theoriázgatni, ábrándozgatni nem lehet, mert azt a' mindent kormányzó mathesis nem engedi. — Jobbra kell tehát térnünk, 's megvallanunk, hogy magunk itéljük el magunkat, fejdelemtül lefelé a' legtehetetlenebbig, szegénységre; mert systemánk által a' köz fundus becsét szántszándékkal nyomjuk le, a' mi közelebbrül vagy messzebbrül mindenkinek a' haza tág mezején ártani kénytelen, minthogy az mind az okosra 's oktalanra, mind a' gazdagra és szegényre bizonyosan hat, habár az érzékink előtt rejtve marad is.

Az okos nagyobb jövedelem után még nagyobbat állit; az oktalan több pénzt nehezebben költ mint keveset, mert

még elköltésre is bizonyos idő kell; a' gazdag pedig többet munkáltat, többet ront, a' szegény ellenben éppen ez utólsónak következésében több munkát kap, 's ekép jobban fizettetik. Nagyobbittatott nemzeti tőke által tehát nyer fejdelemtül lefelé mindenki.

Sok, tudom, nem láthatja át: mikép nőhet rögtön csak egy puszta törvény következésében valamelly birtok valódi becse, teszem 1 milliórul $1^1/_2$ millióra; mely okbul illy állítást szemfényvesztésnek nevez. A' dolog valósága pedig olly közel fekszik — 's im ez oka rendszerint, miért nem találják, mert igen is messze keresik — hogy valóban nem bámulhatni eléggé: mikép rejtezhetik oly igen fényes igazság, az emberek közt isméretlenül szinte sejditlen annyi századokig.

Ennek rendszeres megmutatásához azonban több könyv kell; 's azért nézze az Olvasó a' legelső német, franczia, olasz vagy angol munkát, melly a' nemzeti gazdaságrul szól; ebben, ha egyébben nem is, mind megegyeznek.

A' mostani esetre, midőn ugy sem tudom, mikép fogom concentrálni kevés ivekre mind azt, a' mit mondani 's kivált hallani szükség volna, legyen elég egy pár példa.

Ha teszem Servia 's Magyarország közti Duna kőszirtei valamelly társaság által ugy annyira kihányatnának, hogy a' folyam szine tetemesen alább szállna, természetes, hogy Bács vármegyének Tisza folytában fekvő több urodalma, minden hozzájárulások nélkül, sokkal kevesebbé volna kitéve vizárnak mint ma; mert a' mélyebb Dunába jobban sietne a' Tisza, a visszatorlásnak pedig nem volna helye. Már kérdem, nem nyernének e azon jószágok valódi becsőkben éppen azon idomzatban, millyenben előbb több vagy kevesb vizáradásnak valának kitéve, 's most azoktul mentek, mentebbek vagy egészen mentek? Bizonyosan! 'S valljon mikép nőnének becsben márul holnapra, teszem tizrül tizenötre, sőt huszra? nemcsak kénybecsképen — pretium affectionis, — hanem azon remény vagy is inkább hihetőség fokában, hogy azokon több fog teremni. 'S éppen igy nő proprietas által a' nemzeti tőke; mert nemcsak hihető, sőt bizonyos, hogy sajáton

mivel jobban munkáltatik — mindig több nő mint kibérletten; a' mi után világos, hogy a' tőke a' több kamat reményének, hihetőségének és bizonyosságának irányában nevekedik.

Mi irányozza el valami birtok becsét? Jövedelmének magas és bizonyos léte, 's eladhatásának drága 's mindenkori lehetősége. Vegyük a' kamati lábot háromra — mert legtöbb országban szinte ennyire irányzotta el maga magát, hol lehető legbátrabb hypothekán nyugszik —. Ha ezen alapra állitván vizsgálatomat, valami házam 3 ezret hoz: nem érne 100 ezret, mert reparálni kell; a' bérbe jövők 's bérbül menők közt intervallumok lehetnek 's a t. 's ekép jövedelme bizonytalan. Magyarországi jószágom ellenben, melly 3 ezret hoz, már többet ér 100 ezernél, mert ez megint a' legmiveltebb helyen sincs még félig, negyed, nyolczadrészig is kifejtve; s ekép jövedelme nemcsak bizonyos, de hihetőleg nevekedő. A' ház becsét a' legislatio rögtön nem nevelheti, mert nincs, szeretném mondani, elég élet benne: de annál nagyobb mértékben emelheti a fekvő jószág becsét, és semmi egyéb inger által hathatósabban, mint ha azt bérbentartottbul tulajdonná teszi; mert akkor csak kevés idő alatt 3 ezer helyett legalább $4^1/_2$ ezret nyujt, 's éppen annyi ha nem több bizonyossággal, és bizonyosan a' nevekedésnek még nagyobb hihetőségével; a' mi után a' 100 ezret érő birtok 150 ezret érő lesz, — 's nemcsak jövedelme után, 's erre figyelmezzünk, hanem mindenkori 's drága eladhatás lehetőségének következésében is.

Ki az köztünk, ki nem adna szivesen azon ezer hold földért, mellyet két ezer forint bérben csak néhány esztendőre tart, szivesen 50 ezer forintot, a' mi nálunk esztendei három ezerbe telik, ha az örök felvallást — perennalis fassiót — megnyerné; 's viszont ki adna azért csak 40 ezret is, ha már közelrül nézne rá a' fiscus?

Annyi erő fekszik azon kis szóban 'perennalis', hogy rögtön felemeli a' jószág becsét. Nem de ugy van? 'S milly kicsi erejü még az a' valódi proprietas ideájához képest: mert nálunk a' perennalis semmi egyéb mint hosszabb bér.

És milly visszaijesztő erő fekszik viszont azon szóban 'fiscus'. Olly nagy, hogy a' legszebb jószágot is elaljasitja.

Ne gondoljuk, hogy a' bér nem hat a' szorgalom fagyasztására, habár az felette hosszu is. Nem hat annyira, ha hosszu, mint ha rövid, az bizonyos; de nyomása, habár, mint már többször mondám, belátásunkat nem érdekli is, elkerülhetlen.

A' dolog ugy áll mint a' teher-hordásban. Az első pesti versenykor a' sokaság azt sem látta át, hogy egy két font, több vagy kevesebb, milly nagy befolyással van a' lovak futására, mert ily csekély teher figyelmét nem rázta fel; de most tapasztalás után már tudja, hogy egy latnak is kell némi befolyásunak lenni, ha száz fontnak van, és igy a' különbség csak a' perceptibilis és imperceptibilis közt rejtezik.

A' proprietas és legrövidebb bér közt van tehát helyeztetve a' nagyobb vagy kisebb szorgalom; s' ekép egy egész ország gazdagsága caeteris paribus azon idom szerint határozza el maga magát, mellyben az ország nagyobb vagy kisebb része, közelebb vagy távulabb áll a' proprietas létéhez, 's viszont. Hol a' legnagyobb rész Tulajdon, 's mindenki bátran adhat, bátran vehet 's bátran birhat, ott legnagyobb a' müveltség, t. i. gazdagság; hol viszont a' legnagyobb rész rövid időre kibérlett föld, és se eladni, se venni, se birni, veszedelem és számtalan izgága nélkül nem lehet, ott megint legnagyobb a' müveletlenség t. i. szegénység.

Három esztendőre bérbe adott föld, ha száz forintot ér, tizenkét esztendei bér által tán száz huszra nevekedik, negyven esztendei bér által pedig tán száz hatvanra, perennalis fassio után tán két százra, eldönthetlen tulajdon által végre tán három százra. Azért teszem ide annyiszor a' 'tán'-t, mert mind ez nincs mathesisi rendsorban mondva; a' többit is csak legnagyobb általányban érintém, mert London körül egy hold, habár félesztendőrül félesztendőre adatik is ki, a' mi által rövid censusi földdé lesz, még is többet ér mint egy hold Tulajdon Columbia vadonságiban; többet fog érni mindenütt egy hold buzaföld censusban, mint éppen annyi homok tulajdonban 's a' t.; de mind ez helyhez, időhez, földminemü-

séghez kötött kivétel, melly a' fő principiumon semmit sem gyengit, mert az eldönthetlen igazság marad, hogy caeteris paribus a' tulajdon mindenkor és mindenütt legnagyobb szorgalommal munkáltatott, munkáltatik 's mindaddig munkáltatni fog, 's ekép legbecsesb, mig az ember ember lesz, és mostani természetének tulajdoni gyökerestül ki nem fordulnak.

Ha tehát fiscalitásink a' nemzeti tőkét csak öt percenttel nyomnák is alább, már az is elég ok lenne a Fiscalitas eltörlésére, mert a' közvagyon legkisebb csorbítása előbb utóbb, közvetve vagy közvetetlenül elmulhatlan köz inséget szülni kénytelen; miután azonban tökéletesen bizonyos, hogy nemzeti tőkénk a' fiscalitási systema által legalább is 50 percenttel kisebbittetik: természetesen foly, hogy ebéli systemánkat tüstént gyökeresen meg kell változtatnunk; vagy azon egy cseppet sem bámulnunk, ha más nemzetekhez képest gazdagságban, erőben, hatalomban, szóval mindenben 50 percenttel hátrább állunk.

'S hogy ezen hátrább-állás, akár a' bel akár a' kül bátorságot tekintjük, a' hon egy lakosára nézve sem lehet hasznos, sőt felette káros: az minden igazságában, szeretném mondani 'felette ijesztő igazságában' előttünk áll; mert nemzeti létünk forog kérdésben, minthogy a' lenyomatott nemzeti tőke szegénységet, ez pedig erőtlenséget, 's ez végkép szolgaságot szül. Ha pedig nagyobb kisebb mértékben az egész közönséget nyomja ezen anathema: akkor bizonyos, hogy az a' fejdelmet mindenek előtt még legsajnosabban éri; mert nem lehet 's nincs aequivalens, melly kipótolhatná azon kárt, melly a' nemzeti köz gazdagság elnyomása 's kisebbítése által a' fejdelemre hatni kénytelen, a' minthogy nemzetek más nemzetekkel mindig vagy moralis vagy physikai surlódásban vannak, 's annak veszni kell végkép, melly közülök hátrább, 50 percenttel hátrább (!) áll.

Ennyi veszélyt rejt a' Fiscalitas magában! 'S nem mondok tán sokat, ha azt merem állitni, hogy az egyenesen az országnak élet-elvében dul!

Mibül az következik, hogy a' Fiscalitas eltörlése nemcsak a' nagy közönségnek hajt kimondhatlan hasznot; de annak

megsemmisitése a' fejdelem valódi hasznát minden aequivalens nélkül is sikeresebben 's biztosabban előre mozditja, mint ha az még tovább is fenmaradna.

Azon fulánk kivetése által, melly a' hazai életelvét szünetlen marczongolja, elég aequivalenst nyer a' fejdelem, mind azon magszakadt jószágokért, mellyek rendszerint olly mélyen feküsznek adósságok alatt, hogy sokszor minden becsök az azokbul kilátszó templomi tornyok csucsaira reducáltatik.

'A Fiscalitas haszna igen kicsi, eltörlése pedig valódi áldás; 's ekép a' kormánynak legnagyobb áldozatoktul se kellene visszaijedni, hogy az tüstént a' haza szivébül irtassék ki. De legkisebb áldozatrul sincs szó, hanem csak felette nagy nyereségrül, a' mit a' mondottak után nem tagadhatni; 's igy a' kormánynak a' Fiscalitas eltörlését minden kárpótlás nélkül is kellene eszközleni.

Midőn azonban a' közvélekedésben vagy a' kormányéban a Fiscalitas eltörlése, mind ezek után is, fejdelmi concessiónak tartathatnék — a' mit systemám nemcsak kirekeszt, hanem tüstént többel helyreüt —; 's minekutána a' Fiscalitas eltörlése a' hazai tőkét, 's ekép indirecte 's általában mindenkinek ingó vagy ingatlan vagyonát legalább is 50 percenttel felemelné: 3-dik törvényemben a' Fiscalitas helyett Laudemiumot ajánlok.

Ezen törvény nem terhes, minthogy az inkább a' permissiv mint imperativ törvények sorába tartozik, 's igy azt mindenki szivesen teljesithetné 's teljesitendné is, ki vagy successio s' testamentum, vagy ajándék és szabad alku után venne át valami jószágot. Egy vagy tán több percent fizetése a' jószág tiszta becse után az illetők által alig éreztetnék, de annál nagyobb volna a' kormány nyeresége, minthogy szinte mindennap mennek jószágok egy kézrül másikra.

A' fejdelem a nemzeti tőkének felényivel nagyobbodása által tehát ötven percenttel gazdagodik, 's éppen ez idomzathoz képest nő erőben 's hatalomban, de csak indirecte s' lassanként; a' Laudemium által ellenben a' jószágok tiszta becse után directe 's tüstént 1 percentet nyer, mi által a' többi

felszámithatlan indirect hasznok mellett, még directe is sokkal több jövedelme kerekednék, mint most jár a' Fiscalitásokbul.

Javaslatomban a' fejdelemnek nemcsak közvetett, de közvetetlen hasznát is magasra tettem --- 's azt tehetségem szerint mindig 's minden módon nevelni is fogom; mert ha férfiui öntudattal kimondani bátor vagyok 'hogy a' király se gazdag, sem erős, se hatalmas mindaddig nem lehet, mig nem gazdag, nem erős, nem hatalmas a' nemzet,' 's ekép a' király legszentebb kötelessége a' nemzeti tőkét minden módon nevelni: más részrül nem akarom felejtni, hogy viszont a' nemzet sem lehet se szabad, se boldog, se dicső, ha nem hatalmas, ingatlan és szent a' fejdelmi szék; 's ekép nekem mint királyom hiv jobbágyának megint az legszorosb kötelességem, ha többre nem vagyok is képes, legalább annyival elősegitni honom javát 's erősitni fejdelmem székét, a' menynyivel egy méh, egy hangya becsületesen megfelel sorsának.

'S hála az Egeknek, hogy a' természet törvényei, mellyeket mi gyarlók olly ritkán értünk 's annyiszor visszaértünk, szorosb vizsgálat után mindig azt mutatják, hogy a' legfőbb igazság a' legnagyobb boldogsággal synonymon, 's ekép egy országi moralis alkotmánynak lehető legigazságosb elrendelése is legtöbb boldogságot hárit fejdelemtül lefelé a' közönség minden tagjára.

Tegyük mind ezek után fel, hogy első három törvényim sanctionálva vannak, t. i. a' szoros Hitel felállitva, az Aviticitas pedig a' Fiscalitással együtt eltörülve; valljon ennek az egészre nézve milly hatása volna? Eleinte csaknem észrevehetlen, 's idővel iránylag felette kicsi! Meg volna pedig az országban némileg vetve már a' szorgalomnak 's ekép a' nagyobb gazdagságnak principiuma. Mi akadályozná tehát az egész kifejlését? Mindenek előtt a' vetélkedés hija, 's azután a' nagyobb rész szolgai helyeztetése.

Hitelünk által kapnánk ugyan olcsó, elég s' bizonyos pénzt; jószágink sajátositása által pedig két negyedivel nőne vagyonunk, ez mind igaz; minek következésében tagadhatlan: 10 esztendő leforgása alatt magasbra is lépne hazánk, mint

ezelőtt egy század alatt tudott mászni; de mind a' mellett ámbár előmenetele egy kissé gyorsitott lépéssel történnék is, azért bizony az még is csak csuszás mászás maradna öröklég. Azon kis rész, melly néminemüleg szabad, általányosan még tisztán nem látja át, sőt soknak közülök arrul legtávolabbi ideája sincs, mi a' müveltség, mi az egyesült nemzeti erő, 's milly bámulandókat vihet ez végbe; részint tehát valami valósággal Nagyhoz kapni nem mer, a' mit hazánknak mocsárközti sinylődése eléggé bizonyit, részint magát 's vagyonát tulbecsüli — a' mi hazánkfiainak legnagyobb hibája — mert egyebet nem látott, 's nyomorult középszerüségei közt elbizván magát, azt véli 'irigyli őtet a' külföld', holott ő nem egyéb, ha ismértetik, mint a' világnak szánakozási tárgya. Azon iránylag kevesek, kik e' részbül kivétetnek, csak kis körben üzhetik nagyobb szorgalmokat, mert a' velök egyrendüek szavaikat nem hallják; 's ekép csak lassan mozdulhat 'a közjó. Azon legnagyobb rész ellenben, melly hazánkban szolgai helyeztetésben van, éppen ez okbul, mert szolga, nem indittatik nagyobb szorgalomra; s' igy nem lehet a' szorgalom közönséges.

Ha tehát systemám már a' Fiscalitas eltörlésével végződnék, nem volna igen hasznos; mert ámbár nagyon előremozditná a' közjót: azért még is mindig messze hátra tartóztatná a' hazát más nemzetek mögött, mert ezek egy helyt nem vesztegelnek, hanem ők is törekednek elő, és pedig progressiv idomzatban. Ezt ne felejtsük!

Nem elég egy testben, ha a' nagyobb erek folyása szabad; hanem a' vérnek a' legtávolabb 's kisebb erekbe is kell meleget 's életet vinni. Ugy egy országban.

Ha tehát azt akarjuk, hogy részint vetélkedés támadjon, a' mi után a' Magyar alacsony álláspontján pirulni fogna — 's ezt ha többé nem tudná, mindennek vége lenne — részint mindenki a' tágas hazában a' legelevénebb 's állhatatosb munkásságra ébredjen fel, hozzuk azon dicső törvényt: hogy Hunniában, minden szorgalmatos embert, a' világnak akármilly részében lépett volna is az emberiség sorába, megjutalmazhatja a'

JUS PROPRIETATIS.

E' szakaszt, mellyben azt fogom fejtegetni: valljon hasznos lenne e az egészre nézve, ha Magyarországban mindenki, akár nemes akár nemtelen, ingatlant, mint valóságos tulajdont birhatna? azon haszonnak vizsgálatával kivánom megkezdeni, melly egyenesen rám háramlanék; mert proprietast illető kérdés leginkább a' földbirtokosak hasznával látszik összeütközni — soknak szemében —; én pedig magam is földbirtokos vagyok, 's ekép értem, vagy legalább annyira értenem kellene saját hasznomat, hogy arrul olly józanul szólhassak mint akárki.

Hogy ezt némi sikerrel eszközölhessem, három külön időszakaszt állitok fel. Az első 1822-tül 1832-kig foly, midőn se szoros hitel megalapitva, sem az avaticitas fiscalitással együtt eltörülve még nincs. A' második 1832-ben kezdődik, midőn fel akarom tenni, hogy szoros hitel felállitva, 's az aviticitas fiscalitással együtt már eltörülve van; 's ezen időszak mindaddig tart, mig a' jus proprietatis törvényének felszentelése a' 3-dik periodus kezdetét nem virasztja fel.

Ezen három periodusnak pedig anticipative közepére állok, 's 1835-ben Irwing ur vendégemnek, ki hazánkat látogatni jöve, némi kérdésire imigy válaszolok:

Én. 'A' régi systema alatt jószágim szinte csak egy milliót értek, 's öttel kamatolván diametrali calculo 50 ezer jövedelmet nyujtottak. Adósságim, csekély fundatióim kamatira s egyéb terhekre 20 ezer kivántatott esztendőnként, ugy hogy 30 ezer maradt szabad költésre. Ebbül 20 ezret rendesen elköltöttem, 's ekép amortisatiói fundusra, jószágjavitásra 's félretételre nem maradt fen több tiz ezernél. Az első 20 ezret nem reducálhattam, sőt Istenemnek köszöntem, ha az valamelly tőkék felmondása, vagy valami egyéb előre nem látott esetek által magasbra nem nőtt; a hátulsó 10 ezret pedig lehetetlen volt még lejebb szállitnom, mert úgy is igen nevetséges idomban állott a' 3333 ft. 20 xr. szinte egy negyed milliói teher amortisatiójára; a' 3333 ft. 20 xr. megint jószágim

javitására, mellyek in statu crudissimo 100 ezer holdnál nagyobb terjedéküek; és megint csak 3333 ft. 20 xr. egy kis reserva ládára. Ezen szinte 7 □ mérföldhez — mellyek Magyarország jobb részeiben vannak — iránylag felette parányi jövedelem engem szinte tiz esztendőn keresztül szüntelen igen keserves trilemmában tartott: t. i. hogy vagy mondjak le az élet igen sok kellemeirül, vagy jószágimat a' culturának felette alacsony lábán hagyjam, vagy hazai köz dolgokhoz csak félig meddig járuljak; mert mind a' három czélra életszomjamhoz, müveletlenségi gyülölségemhez, hazaszeretésemhez — — s' kivált a' 7 □ mértföldi birtokhoz képest, a' disponibilis 20 ezer forint korántsem volt elég. Örök küzdésben vala bennem ennél fogvást a' gyarló ember a' gazdával és hazafival, 's megvallom, ugy annyira diadalmaskodott rendszerint az első a' két utolsón, hogy jószágim, mint Ön*) láthatja, még most is alig ötlöttek ki a' legsinylőbb állapotbul, 's a' községért korántsem tettem annyit, a' mennyit nem egyéb mint szoros kötelességem szerint tennem kellett volna. De nőtlen házánál sok elfecséreltetik, 's aztán annyi forintocska megyen a' hazának számnélküli sinylődőire, jobbra, balra, előre, hátra, hogy a' decemberi számadási zárnál az sült mindig ki, hogy nincs pénz, de még nyoma sincs. 'S ez legyen a' gyarló embernek minden apologiája a' gazda és hazafi vádolása ellen.'

Irwing. "De Istenért! hogy hagyhatta jószágit Ön, a' cultura illy alacsony lábán; miért nem javitotta? Több jövedelem után mind Epicurusnak, mind Ceresnek, mind a' nemzetiség Angyalának többet áldozhatott volna. Az elsőnek iskolája, melly nem tanit, mint sokan gondolják, puha fajtalan sybaritismust, hanem nemesen 's ésszel élni a' természet kincseivel, jóltevőleg hat a' közönségre; mert ez nem ugy gazdagodik, ha a' földesurak szegény pásztorok, mint Önnek t. i. a' Magyarnak gyermekkori elei valának, hanem hogyha azok gazdagok, sokat költnek, sokat munkáltatnak, a' igy mindenbe eleven-

*) Ezen szót *Ön*, mig jobbra nem tanittatom, magyarban ugy használom, mint a' Német a' Sie-t.

séget hoznak 's életet. A' mezei munkáknak Istenasszonya pedig a' szántóvető gyámola, 's joszágit jóbban művelni annyit tesz, mint az emberiséget megajándékozni és saját kincsét nevelni. A' nemzetiség angyala végre, legmagasabban emeli az embert az Istenség ideáljához, a' hol annak mennyei sugalma nem hathat már a' lakosoknak önség, önszeretet 's egyéb nyomorusági siketségin keresztül, ott 'árnyékba borul a 'világ' 's örök sötétség nyomja a' hont. A' nemzetiség csudákat müvelhet, mert hol egy sziv, egy nyelv, egy czél köti össze a' lakosokat, ott tüstént megjelenik a' köz szabadság, a' számnélküli kellemek, bájak, erények dicső seregével, 's kevés szabad ember összeköti Misisippit Columbiával, 's a' hatalmas Niagarát, ha akarja, kiveti örök ágyábul, — a' mit milliói szolga még képzelni sem mer s' végbevinni annál kevesebbet — — —."

Én. 'Oh édes Irwing, mennyire érzem szavai valóságát; lelkem legbelsőjébe hangoznak azok. Ön irigységem tárgya - - - olly keserü könyeket tudnék sirni; — — — de hagyjuk ezt most. Annyi hátramaradásink közt, mint a' millyenek között nekünk Magyaroknak élni kell, nem szabad elgyengülni, 's ha nem győzi a' philosophia, sokszor a' legszentebbet is nevetségesre facsaró ironiához kell járulnunk; mert annyi fiatalsági erővel olly közel állni a' dicsőség forrásihoz mint mi állunk, s' azokat még sem nyitni soha meg, olly kin, hogy azt semmi mód vagy csak nevetve türhetni — — — —. De bocsásson meg Ön; egészen elfelejtém magamat — — — csak régibb idők emlékezete rázott annyira fel, mikor ifjuságom olly szomoru bilincsek közt forgott le, hogy sem örömimnek tág körökben élni, se jószágimat virágoztatni, se honom felemeléséhez hathatósan járulni nem valék képes. — — — Megint hidegebb vérem, mert hiszen most 1835-ben már igen megváltoztak' s javultak honi dolgaink, 's én csak az elmult zavarrul, a' már némileg kiállott purgatoriumrul szólok! — — — — Ön azt veti szememre, hogy jószágimat a' cultura alacsony lábán hagytam, 's nem javitottam. De mikép javitottam volna? Azon fentebb emlitett 3333 ft 20 xrral, melly ezen czélra fenmaradt? Az úgy is jószágimba csepegtetett. Kisded amortisatiói fundu-

somhoz vagy könnyücske ládámhoz kellett volna tehát nyulnom, vagy falumban mozdulatlan ülnöm, és 20 ezremet részint elültetnem részint eltractálnom?'

Irwing. "Korántsem! de látom, Ön nem érti a' dolgot; félre illy nyomorult szük lelkü módokkal, — és — — — —"

Én. 'Kérem engedje csak; előre tudom mit akar mondani: Miért nem vettem fel jó summa pénzt, 2 vagy 300 ezret; 's azzal miért nem instruáltam jószágimat; ugy e azt akarta mondani? A' mire én felelek: Mert nem mertem; minthogy hitelünk nem volt. Kaptam volna ugyan tán 3—400 ezret is; de azt milly auspiciumok alatt birtam volna, hallja csak. Ha a' legkisebb veszély és kár érte vala is jószágimat, vagy próbatételim nem sültek volna el felette nagy sikerrel, ámbár jószágim 's fizetési tehetségem ugy állottak volna adósságimhoz mint 4:1-hez, már nem birám vala tőkéimet bátorságban. Sőt ha legkisebb veszély, kár és sikeretlenség sem érte volna is jószágimat, 's ekép vagyonomat, még is a' legnagyobb zavarhoz állottam volna közel, ha — a' min most már mint egykori bohóságinkon, jóllehet Ön idegen, egy kissé kaczagni lehet, mivel 1835-ben élünk, 's jó hiteli törvényink már vannak (!) 's ekép hallja csak, ha ügyesen forgatván pénzemet, azzal egy kissé többet mutattam legyen mint mások, 's nem ragaszkodtam volna pontiglan a' *mindennap látott* 's azért *megszokott* 's ekép *régi magyarnak* tartott szokásokhoz; hosszu farku tánczoló puha gebe helyett, mellynek anyja dán, 's apja napolitán volt 's ekép tiszta magyar (!) egy nem hiába kalapáló 's handabandázó, de bizony jó, hanem kurta farku lóra ültem; sok foglalatosságim miatt nem jobbára munka előtt 1, 2, de 5, 6-kor munka után ebédeltem; tánczos mulatságokban felette jó téli csizma helyett czipőben jelentem meg; a' térdet rutul szorító nadrág helyett, *legalább* a' térdeknek lehető legnagyobb *szabadságot* engedő nadrágot viseltem; legjobb barátimnak is a' minden kétségen kivül igen régi (?) 's valóban felette férfias csókolás és egymást-nyalás helyett, csak jobbomat nyujtottam 's a' t. 's a' t. szóval: ha az ő, t. i. a' régi Scythák ideája szerint, egy kissé visszásan 's a'

természet ellen éltem volna; a' legveszedelmesb auspiciumok alatt birám vala tőkéimet, ugy annyira — 's errül practice beszélhetek, mert ebéli hypotheka-elleni qualitásim 's tendentiáim miatt alighogy el nem buktam — hogy nem lebegett volna Damocles feje fölött veszedelmesebben a' kard, mint fölöttem a' felmondó levél. 'S ha ez rám szakad, akkor valljon mit tettem volna? Ön azt gondolja: pénzt ismét kaptam volna? Bizonyosan!!! De kitül? Nem mástul, mint ezen esetekre már fenálló *keresztény társaságoktul;* mellyeket nem azért hivok keresztényneк, mintha más vallásuak nem volnának tagjai, hanem az emberiséget ápoló tendentiájok miatt. Ezek öt, hat hónapra adnak pénzt; 's hosszabb időre nem is adhatják, mert soha nem adják saját pénzeiket, de mindig csak azt, a' mit nagy nehezen felkeresni tudnak, a' miért méltó jutalmat is várhatnak. Felebaráti szeretetök azonban még ezzel sem meriti ki magát, mert azt akarják 's eszközlik mindent megelőző készséggel, hogy a' szükségben lévő nekiek, csak nekiek, köszönhesse mentségét; melly okbul a' pénzek minden lehető forrásit ugy annyira betudják dugni, hogy az adós hat hónapi futkálás 's keresgélés után, nolens volens megint az emlitett társaságoknak egyike elibe kerül; hol ezen gyarló élet hiuságirul *széplelküleg* lassanként lemondván, vagy azokat más pénzébül utóbb is *nagylelküleg* pótolván, egész vagyonát más kezekre ereszti: t. i. eresztni kénytelen. 'S im ezen kellemetlen possibilitas vagy inkább probabilitas, édes Irwing, oka annak, hogy még jókor felvettem Ariadne fonalát, 's a' Minotaurusnak szerencsésen hátat forditottam; jószágim pedig porban 's mocsárban maradtak. Ne higye pedig Ön, hogy keserü gunnyal festett elbeszélésem vagy tulállitás, vagy áradozó epémnek szomoru rajza volna; mert mindenek felett magamért aggódni nincs ok, minthogy nőtlen vagyok, 's ekép legrosszabb esetben sem kell sok, utóim pedig nincsenek, 's igy ha honi moralis bilincseinket kettétörni iparkodom, csak honosimért 's kivált azoknak utóiért aggódom. A' mondottat legvagyonosb földbirtokosink, vagy inkább — mert nem vagyonosak — azok nagyobb része, kik legtöbb fekvő jószágokat birnak, minden

órában élőkép bébizonyitni készek; mert semmi egyebet nem tettem mint elaljasodási lajtorjáikat irtam hiven le. Az, ki köztök 3 millióval adós, alig ha egyhez nyult, de többhez mint másfélhez bizonyosan nem; 's ekép 100-tól 100-at adtak, a' mit én jószág-javitásra, ámbár földünk igen termékeny, valóban egy kissé sokaltam, 's annyit adni nem itéltem tanácsosnak; a' rozsdás szokásoknak pedig, mellyeknek semmi józan alapjok, térdet fejet hajtani semmi árért sem akartam. 'S ekép sok esztendőig éltem felette keserü függésben, mert alig bujtunk még ki illy kicsinységek 's illy nyomorultságok zsibbasztó terheik alul; de most — 's bocsásson meg kedves Irwing, hogy kissé rendetlen előadásomban annyiszor összezavarom a' praeteritumot a' praesenssel, minthogy annyira örülök a' mostani jobb systemán, t. i. hitelünk létén, 's az Aviticitas 's Fiscalitas eltörlésén, hogy némellykor az egésznek valóságárul kételkedem, 's azt csak egy kegyetlenül kecsegtető álomnak tartom — de most, midőn hálát adok a' Mindenhatónak, hogy még éltemben engedé tapasztalnom illy bölcs törvények felállitását, egészen más lábon állnak dolgaim. Mindjárt a' hitel felállitása után 400 ezer forint tőkét vettem fel, 's azt 4-el kaptam 's háboritlan birni is remélllem, mert bona fide legbecsesb ingatlanomat adtam hypothekául, 's a' szoros törvényen felül magam dugtam szántszándékkal be mind magamra mind legatáriusimra nézve mind azon legrejtettebb hátulsó ajtócskákat is, mellyek becsületes hitelezőim előtt tán ismeretlenek lehetnének, 's a' valóban adott tőke hypothekáját gyengithetnék. Ha pedig akármi okbul még is felmondják pénzöket, remélllem éppen olly kedvező feltételek alatt ismét annyit kapok mennyi kell; mert kész vagyok nemcsak magamat legerősebben kötni le, de legatáriusimra nézve is — kik tudja Isten milly emberek lesznek — minden csalhatási módot előre megsemmisitni; 's ekép hihető, hogy a' törvény irgalmatlan keménysége a' támadható pör tüstönti lefolyása, 's becsületes és őszinte bánásmódom öszhangzása következésében mindig fogok találni annyi pénzt, a' mennyire biztos hypothekát adhatok. E' részben tehát teljes nyugalomban vagyok.

De hallja most, mit tettem a' 400 ezernyi tőkével. Mindenek előtt lefizettem 200 ezerrel kis részletekre osztott 's ekép felette szövevényes manipulatiói 's unalmas adósságimat, mellyeket 6 percenttel tartottam. Ez által sok izgága, futkározás 's alkalmatlanság megszünt, 's 4000 forint nyereség támadt, minthogy mostani pénzeimet 4-el tartom. A' fenmaradó 200 ezerrel pedig jószágimat instruáltam; 's azok után most is már általányosan 10 percentet nyerek 's még többet nyerni reméllek: ugy hogy ez uton jövedelmem megint 12 ezerrel nőtt, 's most egy időtül fogva összesen 20 ezer helyett 36 ezerrül disponálhatok. A' mi pedig különös, hogy mióta tehetségem annyival növekedett és szünetlen még nagyobbra nő, magamra kevésbet 's mind inkább kevésbet költök; ugy hogy jövedelmem legnagyobb része jószágim, de kivált hazám felemelésére fordíttatik, 's ezt nem dicsekvőleg említem, mert benne legkisebb érdem sincs, minthogy semmi egyebet nem teszek, mint természeti hajlandóságomat követem, melly nagyobb tehetségem után módnélkül változott; mert most egy csirázó 's fejledező hazai tárgy, mellyhez én is járultam, nagyobb örömmel tölti lelkemet bé, mint az előtt az élet minden bájai 's kelleminek legbővebb birtoka, 's mellyek izlésem szerint szinte kellemetlenekké váltak, mióta nemesb és szabad emberhez illőbb — — — — — — —[1] örömekkel jobban megismérkedtem. Ez előtt is tettem, tettem ugyan egy egy kis áldozatot a' haza oltárára; de az tehetetlenségemben iránylag mindig csak olly csekély volt — mások áldozati által pedig nem igen nagyobbittatott — hogy nevezetes 's valóban jutalmazó sikere nem lehetett, 's én öröm-utáni szomjamban sokszor, több másokkal, azon mindent megfagyasztó elősejdités által "hogy még tán csak nyoma sem lesz tiszta lelkü szándékinknak" elgyengitve, kétségbehozva a' legizetlenebb örömek árjába hanyatthomlok buktam; minthogy a' tisztább örömek előttem el voltak tiltva, azon férfihoz illő örömek, mellyeket csak az érezhet 's

[1] A kéziratban a pontozás helyén „respublicanusi" van. Lásd a bevezetést!

ismér, ki nem magának szük lelkü, de az emberiségnek tág lelkü barátja, 's mellyek nem költői ábrándozások, lágy velejü pium desideriumok 's eféle fohászkodási erőltetések magzati; de csak azt jutalmazzák meg, ki sikeresen dolgozik a' köz-jóért — —. 'S kevés tehetséggel t. i. sokkal kevesebbel, mint a' mennyit a' sors kezünkbe adott, jó sikerrel munkálni a' közjót lehetetlen. 'S ha én a' közjóért annyit vagy többet akartam tenni mint sok más, az nem vala érdem; mert egy fáradozó atya 's egy gondos anya után, nagy jószágokba uriásan belé ülni, nem volt felette szövevényes mesterség. Nem vádolom én tehát azokat, kik semmihez nem járultak, hogy tehetetlenségök miatt magára hagyták a' szegény hazát, hanem azért itélek számosakat közülök bünöseknek, mert hiú tudatlansági makacs elbizottságokban az igazság szavát hallani, a' hibát magokban keresni, 's csak a' természet örök törvényit venni kalauzul soha sem akarták, minek következésében tehetlenek maradtak. Csekély áldozatink tehát jobbadán hamuvá lettek — — kisded fundatióink szinte elolvadtak — —. De most már hátunk mögött vannak azon életnélküli napok — minthogy 1835-ben élünk ! ! ! a' mit nem kell felejtnünk — mikor ezelőtt a' hitel hija miatt legrégibb nemzetségink is közel valának vég pusztuláshoz, 's ekép a' saját lét-körülti gond miatt nem lehetett a' köz jólétre sok vagy legalább sikeres gond ; 's láthatni már itt ott a' szorgalomnak olly nyomait, millyeket hiába kerestünk volna ezelőtt még csak néhány esztendővel is. Társaságok is állottak nagyobb sikerrel öszve, mert nemcsak a' régi jó akarat maradt meg, de a' részesek tehetségi sulya is nagyobbult, 's mindenütt látszik több ipar, több elevenség. Pesten egy magyar szinház állott fel, mellyhez én is járultam, 's az — ámbár velem együtt az egész társaság csak moralis dividendet várt — olly jó divatban forog, hogy tiszta 10 percent nyereséget hoz ; a' mi minket mindnyájunkat legkellemesebben lepett meg ; 's nem azon okbul, hogy azon nyereséget megint eldugjuk, hanem azt ismét valami más hazai dologra fordítsuk.

Irwing. "Mi nem lehetne ezen országbul, hol még annyi fiatalság 's nemzeti szikra rejtez ! De mondja meg, miért

nem történt mind ez már több század előtt; mi hátráltatá illy egyszerü 's még is mágusi befolyásu javitások eszközlését?"

Én. "Erre nem felelhetek ugy, mint tudom a' dolgot, mert igen is sokat kellene mondanom, 's akkor — — — — hallgatni kell; de azon okoknak, mellyeket kifejteni hatalmamban van, legfőbbike az, hogy a' nagy közönség általában azt hitte: lehetetlen — — — — — — — — — — a' vám 's harminczad léte 's a' népesedés hija miatt boldogulni; 's ekép más módok keresése helyett részint elkeseredett apathiába sülyedett, részint édes restségben pipára gyujtott; azok szavai pedig az enyimmel együtt, kik igy szólottak "Felette nagy baj — — — — — a' vám 's harminczad, több nép sem ártana, igaz; de mind ezen akadályok mellett söt ellenére is, igen könnyen lehet az ország belső kifejtése által minden Magyar boldog" — mint hazafitlan theoriák minden haszon nélkül elhangzottak. Azonban most már máskép van a' dolog, minthogy a' hitel áll, és sok nem kétli többé, hogy mi, saját körünkben, 's magunk által is segithetünk magunkon. Hanem ezen sok közt édes Irwing, milly kevés van megint, ki azt tudná: mikép segithetünk magunkon. Legtöbben azt hiszik — 's ez ámbár tulállitásnak látszik, még is pontiglan igaz — hogy magunkon csak ugy segithetünk, ha a' nagyobb részt szolgai helyeztetésében, örök fogságban tartjuk; midőn — 's tudom ebben Ön velem egyetért — eldönthetlen igazság, hogy mi kirekesztőleg csak ugy boldogulhatunk, ha a' nagyobb részen gyökeresen segitünk!'

Irwing. "És ezt a 19-ik században 1835-ben Hunniában nem látná át a' nagyobb rész? Lehetetlen! Hiszen ez szinte minden keresztény nemzetek közt élő példa által rég bebizonyitott igazság!"

Én. "S nálunk éppen élő példa mutatja, hogy a' nagyobb rész ezt át nem látja, vagy átlátásának sikere nincs; mert gondolja csak, hogy szinte 10 millió közt több mint 9 millió *nem birhat ingatlan sajátot* — — — — minek következésében, ugy szólván az egész haza csak ugy munkáltatik mint

idegen föld, mert szinte senki sem munkálja magáét, hanem mindenki másét."

Irwing. "Oh most látom, miért hiszik sokan hogy Hunniában nincs elég kéz! A' szerencsétlenek soha nem tudták vagy nem akarták magokat a' szántóvetőnek sorsába gondolni; mert máskép lehetetlen, hogy előttök ismeretlen lehetne': milly mágusi befolyása van a' szorgalomra a' birtoki sajátságnak. Nincs olly akadály, mellyen az emberi állhatatosság ne győzne, ha a' munkálók magokért 's övéikért fáradoznak; midőn a' legkisebb nehézségek előtt is visszaijed a' mindig másért izzadó szolga. Örök erdők volnának még ma is Eri 's Hudson partjai' 's Pennsylvania egy iszonyú vadonság, ha oda egy szolganép, hol csak minden 20-ik ur, milliói számban telepedett volna is le; midőn eddig nem ismért iránylag csekély emberszám — mert *magáén 's magáért dolgozott* — olly csudákat művelt, hogy a' gondolkozók közt az már őszintén elismért igazsággá lön: *hogy nem a' nép sokasága okozza egy vidék virágzását, hanem a' nép minemüsége.* Ki a' saját birtokruli kérdést mellékesnek 's érdeknélkülinek tartja, oh annak keblében minden nemesb érzés már rég elfásult, vagy még soha nem is ébredt fel. Nem sejditi az a' házi boldogság legszebb örömit, 's vak érzéketlenségében lábbal tapodja az anyai gondot, az atyai szorgalmat, a' kisdedek ártatlan vágyásit, 's oktalan szörnyetegként azt szakítja ketté, a' mi emberek közt legszentebb: a' viszonérzés, szeretet, háladat 's ekép minden polgári erények legerősb kötelékit. Nem lehet jó ember! — — — Most már könnyen meg tudom magyarázni magamnak, miért jártam Ön hazájában sokszor egy hosszu napon is keresztül, a' nélkül hogy egészségtelen mocsárok 's ábrázatlan lapályok közül kimerülhettem vagy csak egy élő fát is láthattam volna. Hol ember emberen uralkodik önkénynyel, ott virág helyett halotti ravatal födi a' mezőt, s' az egész természet gyászol!"

Én. 'Mennyi sympathiát nem érzek Ön iránt! Minden szava lelkem legbelsőjébül viszhangzik. Bár hallanák némelly hazámfiai, mert ha én mondom, tán nem lesz sikere!'

Irwing. "Azt nem hihetem — — — illy önfeledésbe még soha nem sülyedt egy nemzet is."

Én. 'Nem is vádolom a' nemzetet, nem a' nagyobb részt, mert abban kimerithetlen nemes érzés rejtezik, habár fejletlenül is, 's ha ezt nem hinném, régóta a' világ más részébe vitt volna már sorsom; elbirja az nagylelküleg az őszinte szót, 's még az érdemetlen vádot, sőt a' megbántást is bocsátni, felejtni tudja, ha átlátja 's elismeri a' szándék tisztaságát. De nem ugy sok, ki megbántott személyét, elevenre festett hiuságát 's feltakart önségét, megbántott hazának, megsértett honi jó hirnek 's megtámadott közhaszonnak kiáltja; a' mit nem is tudván mit tesz, sokszor leghangosabban utána rikit a' megcsalatott sokaság. Ezen faj, melly ugy tartja embertársát örök árnyék alatt, mint kóró a' mezei virágot — gondolja csak édes Irwing! — azt meri állitni, "hogy a' szántóvető nem érett meg: sajátot birni." Erre, kérdem Önt, mit felelhetni? Ha azt mondanák "Bár volna neki is tulajdona; de mikép lehetne azt eszközleni más sajátinak elvétele, más jusainak megcsonkitása nélkül." Oh akkor minden jól volna. De ők azt mondják "Nem érett még meg tulajdonra, t. i. nem állhat még az emberi jusok legalsóbb lépcsőjén." 'S igy a' boldogtalanok teljesen hisznek más ember-feletti igazaikban, 's minden megilletődés nélkül ugy birják embertársikat, mint a' tündér világban felsőbb hatalmak alatt görbed a' gyarló ember.'

Irwing. "Az emberiségnek illy ellenségei mindenütt vannak; de nincs elég hatalmok az igazság mindenkori elnyomására. Ne essék azért kétségbe; Ön hazáját is felderitendi annak mindent kifejtő világossága. A' Magyar, Európát szinte már 9 század óta lakja; 's ekép lehetetlen, hogy népe nem volna még érett polgári létre, mellynek massája a' köz szorgalomnak, gazdagságnak, civilisatiónak, moralitásnak, 's ekép a' köz boldogságnak 's köz békeségnek legerősb talpköve 's legbiztosb garantiája. Az embernek lelki tehetségit fogva tartani a' kegyetlenségek legszivtelenebbike; mert a' testet egy iránylag olly rövid életen keresztül börtönbe zárni,

vagy azt egy fejjel röviditni meg, bármilly szivrepesztő 's kinos legyen is az, még is semmi azon irgalmatlansághoz képest, mellyel ember embertársának halhatatlan részét csorbítni kivánná. Illy tettért az egykori Biró előtt soha nem lehetne megfelelni. 'S ha valóban *készakarva* fogta volna el 9 századiglan Ön hazájában a' jótévő napot egy rész a' másiktul, és *szántszándékkal* hagyott volna sorvadni hazafi az örök árnyék homályában: oh akkor feloldhatlan átok nyomná Hunniát, mellyet egy Isten sem oldhatna többé fel. Ha elég érett az országnak szinte minden terheit annyi századoktul fogva viselni — a' mit mi külföldiek sokan igen jól tudunk, de éppen nem dicsérhetünk — akkor minden kétségen kivül a' polgári létre is elég érett már, 's ha valóban nem lenne arra eléggé kifejtve, s' mit soha nem hihetek, akkor minden szégyen csak azokra háramlanék, kik bünös önfeledésben — mert illyesben szántszándékot lehetetlennek tartok — mind a' két résznek t. i. a' gazdagnak ugy mint a' szegénynek, legnyilványosb kárára fogva tartották a' köz értelmet, melly egy országnak egyedüli boldogság-elve, minthogy *értelmi suly erő, 's erő boldogság*; minek következésében az egész ország szegény és gyönge a' helyett, hogy gazdag 's erős lenne, 's ekép Hunnia korántsem ollyan boldog mint a' millyen olly könnyen lehetne. De a' Nemesis itt is mint mindenütt, hol ember embert üldöz, nyilván érezteti bosszus és hervasztó kezét; mert tudja e Ön, kik vannak általányosan véve a' Magyar köz intellectualis sulyának parányisága által legjobban büntetve? Éppen azok, kik annak kifejlését leghathatósabban gátlák; mert Hunnia egy igen virágzó 's hatalmas királyság helyett, iránylag egy felette virágtalan 's igen gyönge haza. Ti földesurak pedig termékeny 's olly nagy terjedékü jószágitokhoz képest — 's ne bántódjék Ön meg — képzeleten 's phantasián kivül valóban nevetségig szegények 's tehetetlenek vagytok. 'S ekép, ha a' nemesi érzések mindnyájan mély haláli álomban feküsznek is Nálatok, emeljétek legalább hasznotokért, bátorságtokért a' szántóvetőt a' polgári lét körébe. Ha erre nincs kifejtve, fejtsétek ki; 's midőn

embertársitoknak lehető legbecsesb ajándékot fogtok nyujtani lelkeik kifejtése 's moralitások felemelése által, rögtön megjutalmazand Titeket viszont egy jóltevő magasb hatalom olly jobbágyokkal, kik a' háladat öröm-könyeit sirván, Titeket mint atyjaikat szeretni, 's nem ugy szeretni fognak, mint egy buta szerethet csak, de mint nemesb embert egy kimondhatlan rokon-érzés szokott ahoz kötni, kinek jó nevelését, erényinek kifejtését, nemesbülését, szóval: lelkének tágulását köszönheti; mert ez még több mint minden tulajdon, minden kincs, minden privilegium, sőt mint a' szabadság maga is! 'S illy áldást milliókra hozni, mellynek édeni hangja bizonyára a' már megdicsőült boldogok mennyeibe is hatni fog, Ti kezeitekben van! Oh ébredjetek fel! int az igazi halhatatlanság hajnala; ébredjetek fel, mert másként elmulhatlanul Rátok boruland előbb utóbb a' legirgalmatlanabb égi bosszu. A' Magyar természeti komolysága után rest, de ezen restséget nem kell apathiával összekeverni; mert az semmi egyéb, mint egy bizonyos 's könnyen ki nem magyarázható férfias öntudatnak okozatja, melly nem engedi a' *semmi körülti* gyáva pezderkedést, a' *kevésért* vagy *bizonytalanért* való módnélküli fáradozást, hanem melly komoly öntudat egyszersmind a' szorgalom 's állhatatosságnak eddig ismért legerősb rugója, ugy annyira, hogy adjatok csak szántóvetőiteknek sokra kilátást, könnyüséget, 's igy hihetőséget azt magának meg is szerezhetni, 's bizonyosságot, hogy a' már megszerzettet háboritlan 's bátran birhassa, mint sajátjának teljes ura: fogadom, csudálkozni fogtok, milly felette nagy energia 's elevenség van azon lassu testben, mellyet Ti roboti vagy vármegyei munka után itéltek, 's melly test, ha munkája gyümölcsét akármilly messze is maga előtt, hanem teljes biztosságban látandja, olly csudákat fog müvelni, millyeken Ti fogtok leginkább bámulni — — — valóban éppen Ti; mert annyi század óta olly közel vagytok a' legóriásibb erőhöz, a' nélkül hogy azt csak távolrul sejditettétek volna is; mert másként lehetetlen, hogy azon csudának kifejtését gátoltátok vala légyen, mellynek következménye köz gyarapodás, köz megelégedés és saját

személyitek legnagyobb bátorsága, 's kincstáritok legaranyosb állapotja volna! Magyarországrul nincs nagy ismeretem — a' mit, ugy hiszem, igazsággal szememre nem hányhatni, mert hire felette kicsi, 's tanulni és utánozni való benne alig van —; de csak ugy, mint keresztül utaztam annak némi részein, még is tökéletesen tudom: hogy azon számos kisded nemzetségei közt, mint a' Tót, Oláh, Sváb s' a' t., egyben sincs félig is annyi erő, mint az eredeti Magyarban. Igaz: a' Sváb, 's még tán a' Tót is, munkásabb mint ő; de éppen ezen dologtalansága, ezen komolysága, melly szerint ő még Magyaroktul is — a' mit nem ritkán csudálkozva hallottam — legrosszabb földmüvelőnek tartatik, előttem bizonyos jel, hogy ő nem azért henyélő mivel tunya, hanem mivel fáradozásra, férfias öntudatja után, nincs elég ok. Adjatok neki csak elég ingert, t. i. tulajdoni just, 's ne kételkedjetek, hátra hagyja ő még mezei dolgokban is országtok minden egyéb kevert 's korcs coloniáit. S ezt, t. i. hogy a' Magyarban nagyobb mértékben van meg mind azon tulajdon, mely egy *'szabad gazdához'* megkivántató, mint Hunniának akármilly szinü 's keverékü, sőt sok más országnak már elibertált lakosiban is, itéletem szerint az supponáltatja 's hiteti legfőkép, mert ő általányosan tunya, házsártos, önkényes vendégfogadós, kulcsár, inas 's a' t. szóval: felette *'rossz szolga.'* Választási körötök nem nagy, mert mostani álladalmotokban mint én, ki elfogultlan vagyok, ismérem azt; Rátok nézve csak kettő közt forog a' kérdés: hogy vagy tovább is emberhez nem illő helyzetben fogva tartsátok földieitek, hazafiaitok legnagyobb részét, vagy azokat emberhez illő polgári létre emeljétek; a' mi más szavakkal ennyi 'vagy szégyen és szegénység közt bátortalanul tovább is hervadni, vagy igazi dicsőség 's valódi gazdagságtul ragyogván legnagyobb bátorságban virágzani.' 'S ha szégyen 's dicsőség közt forog a' kérdés, minthogy itt közép ut nincs, valljon mit fog választani a' magyar Nemes?" —

Én. 'Csudálom mennyire ismeri Ön a' magyar dologtalanság 's henyeségnek valódi kutfejét, 's milly igazán keresi azt a' férfiui öntudatnak 's komolyságnak felette nagy mér-

tékében. Én is úgy láttam a' dolgot mindig, 's keserün vérzett szokszor szivem 's most is vérzik, hogy annyi honosim sorvadnak baromi tulajdonok közt, kik egy kis czélirányos kifejtés 's utmutatás után a' hazának olly dicső polgári 's a' fejdelemnek olly erős és hasznos jobbágyai lehetnének. Igazán mondja Ön, hogy minekünk ezentul csak a' dicsőség és szégyen közt lehet választanunk. És ha Ön kérdi: valljon mit fog ezen kettő közt hazámfia választani? bátran mondhatom — 's ha ezt nem mondhatnám, akkor valóban áldanám azon kezet, melly még ez órában keresztül ütné szivemet — hogy egyet sem véve ki, kinek ereiben még magyar vér foly, mindnyájan a' legnagyobb kár 's veszély ellenére is, a' dicsőség templumnak épitésére törekednének; 's ha az máskép nem emelkedhetnék, ön sirboltikra lennének készek azt épitni fel. Azonban reméllhetni e, hogy annyi fejletlenség 's ekép tudatlanság, annyi előitélet 's ekép makacsság terhe alul, melly általában a' magyar Közönségen fekszik, ki fog tisztán világlani a' most emlitett alternativa — —? Én egyenesen megvallom 'Nem hiszem.' 'S ekép hallja csak édes Irwing, mikép gondolom 's reméllem én a' nagyobb résszel azt saját 's honi dicsőségéért megismértetni? Itt ezt Önnek őszintén megmondom: '*A' haszonutáni vágy*' által, melly nagyobb kisebb mértékben, mindenkinek mellében rejtezik, 's ekép az egyetértés 's egyesülésnek legbiztosb ragasztéka. Nincs hazámfiairul alacsony vagy rossz ideám, sőt legjobb van; ugy annyira, hogy értök még arra is elszánom magamat, hogy egy darabig fukar pénzbálványzónak tartsanak, mert tudom, hogy mindnyájan, bármi nagyon lettek volna is theoriáim nyereség 's haszonutáni jegétül irántam elhidegülve, velem tüstént megbékülendnek, ha egyszer tökéletesen elértik, hogy hathatósan 's közönségesen felébredt nyereség 's haszonutáni szomjbul okvetetlenül köz iparkodás és sikeres munkásság támad; ez pedig, valamint a' henyeség minden bünnek, szintugy de viszont a' legtöbb házi 's négy fal-közti erénynek kutfeje; ennek továbbá több vagy kevesebb léte, a' honi erő, béke 's boldogság egyedüli hévmérője; 's ez végre egy

nemzetnek másik feletti nagyobb sulya. Én tehát jól átgondolt elv szerint, azon alternativa helyett dicsőség vagy szégyen — a' mi az egyik vagy másik eszközlésmódnak utólsó vége — mint utakat az egyikhez vagy másikhoz érhetni, érni, vagy szükségkép érni, a' *hasznot* állitom a' *veszteséggel* antithesisbe. — 'S most Isten áldja meg kedves Irwing, mert én megint 1832-[be] akarok visszatérni, 's a' haszonvágy principiumánál fogva egyenest hazámfiaihoz szólni. Éljen boldogul! Ha azonban hallgatni akarja mit mondok —, 's milly nyomorult kis fogásokkal vagyok sokszor kénytelen az ocsmányt még természetén tul is elrutitni, hogy az erény annál szebb világban emelkedjék ki — a' mi valóban felette szomoru, t. i. hogy sokszor csak illy módok szülik a' sikert — azon igen igen fogok örülni, mert olly tanu mint Ön, csak bátorithatja a' tiszta szándékot.'

'S im itt vagyok ismét 1832-[ben] fiatalb ugyan három esztendővel, de — — — — és ezt még is bánom.

A' Hiteli, Aviticitási 's Fiscalitási szakaszokban, ugy hiszem, némileg megmutatám, hogy az ország 's ekép a' király annál gazdagabb, erősb és hatalmasb, mennél nagyobb a' nemzeti tőke; 's hogy ez megint caeteris paribus annál nagyobb vagy kisebb, mennél tulajdonabb vagy bitangabb az ország földmüvelési alapja, 's hogy ekép az Aviticitas 's Fiscalitas léte, többel vagy kevesebbel, de szinte felével nyomja a' nemzeti köz capitalist annak természetes becse alá. A' systema tehát, a' helyett hogy emelné, inkább árt a' természetnek; mert a' haza legnagyobb részének mezeit bérföldekké aljasitja. A' nagyobb résznek a' proprietási jusbul kizáratása azonban még nagyobb csorbát ejt a' nemzeti tőkén, 's azt, bátran mondhatni, három negyedével sülyeszti le természeti függése alá; mert valamint az Aviticitas bérfölddé aljasitja a' haza legnagyobb részét: ugy változtatja a' Tulajdon hija megint az egész hazai munka tehetségét 's ekép a' hazai erő tőkéjét béresi, szolgai iparkodássá, szorgalommá 's állhatatossággá, melly egy tulajdonosnak iparkodásához, szorgalmához 's állhatatosságához, az intelligentiát legkisebb számban sem vevén, ugy áll mint 1 : 4-[hez].

'S ha bizonyos, hogy a' három első törvény elfogadása által módnélkül nyerne az Egész, 's igy okvetetlenül 's általányosan az egyesek is: éppen olly keveset tagadhatni azt, hogy háromszor nagyobbitott munkásság által — 's nem hiszem sokat mondok, ha ezen esetben 1-et 4-re emelek, — csak 10 esztendő leforgása után is az egész ország a' mostanitul annyira különböző képet mutatna, hogy akárki is, ifjudott kellemei miatt, alig ismérne többé a' jó közanyára, drága hazánkra; hanem a' legérzéketlenebb is kénytelen volna bájaiba, kecseibe szeretni. Ezen közanyának egésséges léte, virágzása, szépsége pedig ugy hiszem, vagy ugy látszik nekem legalább, senkinek kárára nem lehetne — azon különös orvosokon, és halál-jelentő madarakon kivül, — — kik fájdalom! nálunk is, mint mindenütt a' világon, minden világositás, előmenetel, 's javitás ellen szegülnek — mert csak ugy lelhetik hasznokat — — — ha tetteiken, cselekedetiken köd 's örök sötétség borong, — — — — és kiknek — ha tiszta kebelbül fakadó honszeretet, és az emberiség javára czélzó szorgalom bün lenne — lélekismeretök e' részben legkisebb furdalásnak sem volna kitéve. — — — — — — — — — — — — —.[1]

Midőn azonban ránk nézve is, kik szeretjük 's imádjuk a' jó köz anyát, haszonrul van itt kérdés, — de nem olly haszonrul, 's erre vigyázzunk, *melly köz kárbul támad*, hanem ollyanrul, *melly csak a' köz haszon után háramlik* — szoros rendszabások és positiv számok szerint vagyok kénytelen javaslatomat előadni; 's ez okbul egyenesen 's minden hime-

[1] E hosszú mondat eredetileg így hangzott a kéziratban: „Ezen köz anyának egésséges volta, virágzása, szépsége pedig, ugy hiszem vagy úgy látszik nékem legalább, senkinek kárára nem lehetne, azon különös orvosokon 's halált-bejelentő madarakon kivül — 's kiki érthet — kik 's mellyek csak ugy lelik hasznokat, csak ugy hizhatnak, ha azt öröki sinlődések, ájultságok 's végvonaglatok közt tartogatják, s' ekép, mint a' hazának alattomos gyilkolói nem is érdemlenek egyebet, mint neveiknek a hazafiak sorábuli való kitörlését, tiszta agyagtesteiknek legmélyebb mocsárinkba való eltemettetését, 's egykori itt-létöknek 's hervasztó leheletiknek öröki elfelejtését". Lásd a bevezetést!

zés nélkül itt kimondom — hogy tökéletesen értsük egymást — mit értek én nemtelenekre nézve a' Jus proprietatis által.

"Nemtelen" nevezet alatt én itt ezen eset felvilágositására a' törvényink értelmét követvén a' Világ minden embereit értem, egyet sem véve ki, *a' magyar nemesemberen kivül.* 'S ez után azt javaslom, mint azt 39 és 41-ik lapon IV-ik törvényem kifejtésében már röviden érintém: hogy a' nemtelen is birhasson saját ingatlan tulajdont minden jussal és bátorsággal; 's nemcsak egy, két, három 's a. t. sessiót, mint annál sokan megállnak, de az uraságí allodialis földekbül is annyit, *a' mennyit akar.*

Ezen utólsó egy pár szót, t. i. *a' mennyit akar*, készakarva tettem; mert mondhatom, némellykor igen nagy gyönyörüségemre válik — a' mit egyébiránt korántsem tartok dicséretesnek — az ijedékenyeket egy kissé megrezzenteni; mert igen mulatságos valakit Kicsinységért, vagy Semmiért szepegni látni. Hogy azonban e' tortura ne tartson soká, mellynek felette égető kinjárul egy élő példa után itélhetek, ki csak minap izzadá a' legvastagabb cseppeket, mellyeket éltemben láttam, midőn e' tárgyat fejtegetvén, azt gondolta: via facti és gratis szándékozom allodiumit a' jobbágyi sessiók közé egyenlőn elaprítni; hogy ezen kinnak vége legyen, itt "*a' mennyit akar*" szavakat arra módositom: *a' mennyit szabad alku után megvásárlani képes.*

Én a' Sajátot olly szentnek tartom, hogy valamint azt gyáva fejdelemnek itélnem kell, ki jusaibul csak egy mákszemnyit is erővel elragadtatni enged: ugy viszont az ember minden jogaibul kivetkezettnek látom azt, ki, ha nincs is többje, egy garasát sem birhatja legnagyobb bátorságban; 's ekép legigazságtalanabbnak tartanám — mert igy a' legszentebb is semmibe vétetnék — ha valaki azt javaslaná, hogy a' magyar Nemesség, melly a' fejdelemmel összesen, a' polgári telkeken kivül, az egész országnak területét annyi századtul fogva közösen birta 's most is birja, arra szorittassék, hogy örök jusát ingyen 's minden aequivalens nélkül áldozza fel 's veszitse el.

Nem mondom tehát, hogy a' nemtelen is *birjon* ingatlant, hanem hogy *birhasson.* A' törvény csak ez utólsót határozza el: azaz, *ne parancsoljon*, hanem *csak engedjen*, a' többit pedig bizza az időre 's a' szabad részekre.

Porpáczy nem fogja eladni akarni sessióit 's allodiumát, 's ne adja; Ujitházi pedig mindenét el fogja kivánni adni, az pedig adja; Józani végre tán részét eladni, részét megtartani fogja, 's ez megint azt tegye, a' mit leghasznosbnak lát. Volenti non fit injuria.

Ha ezen permissiv törvény feláll, csak akkor van a' magyar nemesnek valóságos tulajdona; mert ámbár az Aviticitas 's Fiscalitas eltörlése által az eddig csak egy kissé hosszabb bérben, de még is bérben tartott földje proprietássá lenne, azért még sem volna valóságos tulajdona, mert neki azzal libere uti et frui nem szabad, mig azt nem adhatja annak el, kinek eladni akarja. Ha az Aviticitas 's Fiscalitas eltörlése után 100 holdomat el akarnám adni, csak annyit kaphatnék értte — ha ezen most fejtegetésben lévő permissiv törvény nem állittatnék fel — mint a' mennyit egy *magyar nemesember* akarna 's tudna értte adni, 's nem annyit mint a' mennyit tán egy *gazdag nemtelen* p. o. Hollandi, Angol vagy akárki tudna és igen szivesen akarna is értte fizetni; 's ekép még a' 3 első törvény felállitása után sincs a' magyar nemesnek valóságos tulajdona; hanem az csak akkor lesz, mikor ingatlanával is minden lehető kivétel nélkül azt teheti, a' mit akar.

Ha valakinek azt mondanák "Lásd ez a' Tied; de nem szabad azt eladnod, vagy ha már el akarod is adni, nem szabad másnak adnod, mint olyannak, ki öt és fél lábnál hosszabb, mert, a' ki ennél rövidebb, annak nem adhatod; 's ekép tulajdonodtul nem szabad igazi becséért hanem annak csak $\frac{2}{3}$ vagy $\frac{1}{2}$ áraért megválnod" valljon igazi tulajdonának tarthatná e azt? A' gyermek igen, de senki más! És im ez a' mostani magyar nemesi proprietas képi-rajza, valódi ábrázolata! N-nek adhatom, de P-nek nem, milly nevetséges Tulajdon ez! De a' magyar földbirtokos még hosszabb bérbe

sem adhatja ugy nevezett sajátját, mert "omnis fundus contributioni est subjectus, quem manus rustica colit" — nem tudom egyébiránt milly törvény szerint —; 's ekép a' valóban *nevetséges Proprietarius*, földjét, ha maga nem láthat utána, vagy parlagon hagyni, vagy magát cselédei által pióczáztatni, vagy contributiót fizetni kénytelen, mert a' mit az árendás a' köz pénztárba fizet, azt mindig abbul rója le, a' mit a' földesurnak fizetni kész, vagy egyezés után fizetni tartozik; s ekép éppen a' földesur fizeti azt, a' mitül legjobban retteg, t. i. az *egyenes adót;* 's mitül fizeti azt? Éppen azon földétül, mellyet sem eladni, vagy csak egy bizonyos osztálynak adni, sem hosszabb időre, 's igy mind a két résznek felette nagy hasznára (!) idegen kézre bocsátni nem mer, de mellyet mind a' mellett — legalább a' nagyobb rész — igazi 's valóságos tulajdonnak tart; a' mi által senkit és semmit sem mystificál olly keserün, mint magát és erszényét.

Sokan azt mondják "Ha éppen el akarja adni, most is eladhatja". Igaz; de valljon olly áron, mint ingatlant némi esetben eladni felette hasznos volna — 's itt fekszik a' dolog veleje — valljon ki venné meg? A' mostani bitang szagu 's bérlett erejü bátortalan birtoki systema szerint, ugyan senki, a' ki csak félig meddig gondolkodni és számlálni tud, 's csak annyi esze van is, mint egy hódnak, melly soha nem telepedik oda, hol legkisebb háboritást sejdit. E' szerint jószágot minden *áron alul* nálunk elfecsérleni ugyan mostani zavarban is igen könnyen lehet, a' mit száz példa bizonyit, de *illendő áron* eladni teljességgel lehetetlen.

'S mind ez valljon azokra nézve, kik nálunk ingatlant birnak, hasznos e? Itéletem szerint nem hasznosb, mint ha valaki bizonyos házát, akármilly nagy volna is az, maga lakni, vagy a' házbér egy részét adó alá engedni kénytelenittetnék; azt pedig eladni éppen nem volna szabad, vagy csak egy bizonyos osztálynak, melly ha igen pénzes lenne is — a' mi éppen nem — csak azon okbul sem adna az igazi becsének $\frac{2}{3}$nál vagy $\frac{1}{2}$nél többet, mert egy pillanatig sem volna biztos, valljon ujonnan vásárlott házábul az eladónak rokona,

szomszédja vagy a' fiscus tüstént ki nem ugratná e őtet, vagy ha nem tenné is azt, abban a' bátor létnek minden kellemeitül, számtalan izgága által, tökéletesen meg nem fosztaná e?

Én mint földbirtokos azt mondom, hogy most valóságos ingatlan tulajdonom nincs; ha pedig a' 4 említett törvény felállíttatnék, akkor valóságos ingatlan tulajdonom volna. 'S ha ezen állításom igaz, akkor az, ki ezen 4 törvénynek, de kivált az utólsónak, felette nagy hasznát éppen a' birtokosakra nézve kérdésbe akarná venni, maga bonyolítná magát végkép a' legnevetségesb absurdumba, melly elkerülhetlenül azon következtetésre vinne, hogy a' magyar földesurakra nézve hasznosb: *valóságos ingatlan tulajdont nem birni, mintsem birni.*

Ezen következtetést azonban nem mindenki tartja olly helytelennek, vagy éppen nevetségesnek mint én; hanem azt szerfelett előrelátó 's nálunk a' providus titulussal sanctionált jó 's igen mély gondolatok sorába helyzi, pedig nem más okbul, hanem mert köztünk, valamint igen sok más népek közt is, számos okoskodónak az országlás még legalsóbb rudimentumirul sincs legkisebb ideája is, melly bagatella azonban egy cseppet sem hátráltatja, hogy illy dolgokrul legkomolyabb arczvonásokkal 's legnagyobb önelégedéssel ne okoskodjanak, 's képzeleti és igy felette könnyüded szemfényvesztési alapikra ezernyi és sokszor legvastagabb hypothesiseik terhét ne rakják "Salus publica suprema lex esto"; ezen axiomát hozzák minden alkalommal elő, midőn az egyesek hasznát nem akarják helybenhagyni. 'S bizonyos, hogy ezen axioma a' józan országlás vég czélja; hanem csak az a' kis baj, hogy azon út, mellyen e' végczélt a' most emlitettek el akarják érni, azzal éppen diametraliter ellenkező, melly oda vezet.

Ez egyébiránt szerfelett szövevényes tárgy, mellyet nem is érintettem volna most, mert nagyon félrevezethet; de éppen a' mostani példa igen kedvező — 's azért nem akarom elszalasztani — legnagyobb világba kitüntetni azt: milly képtelenség ,a' publica salust' a' polgárok egyenes kárára alapitni akarni.

A' thema itt az 'hogy a' magyar földbirtokosnak általányosan véve sokkal hasznosb: valóságos ingatlan tulajdont birni, mint nem birni.' Erre azon megjegyzés tétetik "Egyesekre nézve eldönthetlen igazság, de a' salus publica, melly az egészet tartja össze, azt máskép kivánja."

De most lássuk: mit kiván a' salus publica? Egyenesen azt: hogy a' magyar földbirtokos valóságos ingatlan tulajdont ne birjon, hanem annak csak haszonvevője legyen, t. i. $\frac{1}{3}$^vel^ vagy $\frac{1}{2}$^vel^ kevesebbet birjon, 's ekép szint ennyivel szegényebb s tehetetlenebb legyen; az egész hazai allodiumnak 's munkássági erőnek tőkéje pedig, öszszesen véve, legalább is felével tartassék örökön örökké természeti állása alatt 's a' t. 's a' t. szóval — 's kérem mind azt emlékezetbe hozni, a' mi eddig mondatott — azt kivánja a' salus publica, hogy az ország sokkal szegényebb 's tehetetlenebb legyen, mint a' millyennek természete 's mibenléte szerint lennie kellene; minek következésében a' nemzetnek mind adó- mind védőtehetsége parányi lesz, 's a' csupa salus publica keresése de visszás keresése miatt, a' legelső megtámadó előtt az ország minden kapui tárva lesznek; az isteni gondviselés által tán fentartott békesség idejében pedig az ország minden erei fagyva maradnak.

"De nem a' mostani időre kivánja a' salus publica az egyes birtokosak áldozatit t. i. kárát, hanem a' jövendőre." Igy szólnak tovább; 's ekép a' jövendő veszélynek akarják elejét venni, azaz: — 's mondjuk itt egyenesen ki — az ugy nevezett nagy familiák fentartását kivánják eszközleni.

Azonban lássuk, feltevén hogy az ugy nevezett nagy familiák megtartása szükséges az egésznek boldogságára; valljon czélaikat jó uton keresik e? Ők ugy hiszem nem tagadják — mert máskép mathesisi problemákat tagadnának — hogy kettőztetett szorgalom által okvetetlenül felemeltetik a nemzeti köz tőke. 'S ha ezt nem tagadják, vagy legalább józanul nem tagadhatják, valljon nem kénytelenek e elismérni azt is, hogy minél nagyobb a' köz capitalis, annál nagyobbaknak kell lenni azon capitalisoknak is, mellyeket minden

egyes bir; 's ekép világos axiomának elismérni, hogy a' fejtegetésben lévő 4 törvény, minthogy azok felállitása által a' nemzeti tőke nő, *legalább a' jelenre nézve* mind az egészet mind egyeseket tekintvén felette hasznos. Ha pedig a' Jelenre nézve hasznosak; valljon miért ne volnának a' Jövendőre is azok? 'S itt — esedezem figyelmért — oszlik el azon ut, mellynek egyik ága az országlás valódi alapjához vezet, a' másik ellenben végkép a' legarachneibb hálókba bonyolit.

Minden a' mi supererogatum, ha eleinte neveli is a' tehetséget, előbb utóbb, de bizonyos idő leforgása után, azt megint módnélkül csökkenti; 's ekép eldönthetlen bizonyos, hogy minden természet-elleni ösztön a' reactiónak — fájdalom! korántsem eléggé kifejtett — principiumi szerint a' legerősb moralis vagy physikai testet is végkép megrontja. De a' test ereinek rendes folyása, minden functiók normalis állapotja, a' mi nem egyéb mint 'egésségi suly', nem supererogatum, 's mind az, a' mi azt eszközli, korántsem természet-elleni ösztön, hanem egyenesen az élet elvét, vagy más szavakkal: az élet capitalisa nagyobbitását eszközlő táplálék. A' nemzeti szorgalom nagyobbitása, 's ekép a' nemzeti tőke felemelése szintugy se nem supererogatum, se nem természet-elleni ösztön, hanem megint egyenesen a' hazai egésségnek, jó létnek 's erőnek belső nagyobbitása.

Valódi alapja az országlásnak tehát az, hogy az nem csak soha meg ne támadja 's csorbitsa a' hon belső egésségének 's erejének tömegét — massa —, hanem azt minden módon nagyobbitni törekedjék; a' mi más szavakkal ez: mindig csak kamatibul éljen és tőkéibül soha se; 's e' szerint ezen utólsókat annyira nevelje, hogy az elsőkbül *el is élhessen*.

Már ezek után azon kérdés támad: valljon a' fejtegetésben lévő 4 de kivált az utolsó törvény természet-elleni ösztönt t. i. supererogatumot okoz e? Mit felelhetni erre? Semmi egyebet, 's itt hivom Montesquieu, Smith, Young, Franklin, William Penn, Roscoe 's több mások dicső árnyékit bizonyságul, mit felelhetni? semmi egyebet, mint hogy csak az fogja a' hiteli áldás felállitását, a' feudalisi bilincsek ketté-

törését, a' haza minden lakosinak legnagyobb szorgalomra 's ekép legbizonyosb boldogságra ébredését természetelleni ösztönnek tartani, ki viszont a' Tisza partjait kieseknek, honi mocsárink kigőzölgésit egésségeseknek, útainkat jóknak, vizeinket korlátozottaknak, pusztáinkat virágzóknak 's a' t., 's ekép honunkat ugy is felette jó rendezetünek tartja, 's ki a' szinte már csak csupa abususokbul álló manipulatiónkat, mint semmihez hozzá-nem-járulásunkat, a' domesticának olly igen nemes kezekben annyiszori elolvadását, a szántóvetőnek annyiakban naprul napra szorosabb korlátok közé szorittatását és számtalan eféle dicsőségeket tagadni mer; vagy a' ki mind ezeket az egésségnek már ugy is olly igen nagy erőtül pezsgő symptomáinak itéli, hogy egy kissé még több ösztön — melly azonban semmi egyebet nem tenne, mint mocsárinkat száritná, porainkat öntözné, Dunánk medrét mélyebbre vájná, törvényinket és szokásinkat rozsdáiktul 's penészeiktül kitisztitná, 's csak efélét, de igaz számtalan illyest eszközlene, — az egészet hyperstheniába hozhatná, 's azt gyuladás által, mellyet most a' sok homok lapály, székes tó 's berek nem enged, végkép megsemmisitné!

Ki fogja azonban illy okoskodók sorába tartozónak vallani magát? Azt hiszem egy igazságos 's józan ember sem; mert az tökéletesen arrul lesz meggyőződve, hogy mi Magyarok még annyira vagyunk a' valódi honi egésség határjátul, mennyire áll a' sthenia a' hyperstheniához; 's ekép — mondjuk ki egyenesen — mind moralis mind physikai létünkre nézve a' legnagyobb szánakozást gerjesztő astheniában sorvadunk; 's ekép legszentebb kötelességünk: éjjel — nappali fáradozással eszközleni, 's ha kellene még szivvérünkön is megvásárlani a' honi egésség, erő 's boldogság nagyobbitásának áldását. Ez pedig csak ugy létesittethetik, ha a' bátorságos ingatlan tulajdon mindenkinek megszerezhetési köréhez van csatolva, t. i. ha a' Hitel felállittatik, az Aviticitas a' Fiscalitással eltörültetik, 's a' tágos világnak akármilly részében született fija, Hunniában ingatlan tulajdont mint valóságos sajátot birhat.

Ha ezen törvények felette jó befolyással lennének az egészre nézve, 's nemcsak a' jelenre, minthogy felállítások nem természet-elleni ösztönt okozna, hanem egyenesen a' honi egésség, erő 's boldogság tőkéjét emelné magasbra; kérdem mikép 's miért volnának 's lehetnének azok veszedelmesek a' földbirtokosakra nézve, kiknek birtokibul áll összeleg a' haza? 'S ha ezekre nézve nem volnának károsak — a' mi lehetetlen, mert a' közjó legközelebb 's hathatósblag éri azokat, kik, ugy szólván, a' közbirtokban egyenesen osztoznak — valljon mikép gátolhatnák a' legnagyobb birtokosak, t. i. az ugy nevezett nagy familiák, fentartását? Éppen olly keveset, mint a' virágzó fiatalság a' jövendő aggkornak nemcsak nem árthat, sőt ennek annál hosszabb életet igér, minél virágzóbb. Mibül az következik, hogy azok, kik a' földbirtokosak jelenkori hasznát azért gátolják, hogy annál tovább 's biztosabban fenmaradjanak utóik, egy cseppet sem tesznek bölcsebben, mint ha valaki egy test életét az által gondolná és reméllené hosszabbítni, hogy annak érverését 60^{rul} 30ra lassitná, emésztését 7 órárul 14re hosszabbitná 's a' t. azaz: annak életét valóságos hervadásra szorítná. 'S ha ez áll, akkor nem tagadhatni, hogy mostani systemánk nemcsak nem jó 's helyes a' nagy familiák valóságos megtartására, hanem felette rossz és helytelen, ha nota bene a' familiai *conservatiót* nem akarjuk *praeservatióval*, t. i. egy puszta régi név minden egyéb becsnélküli betürendjének fentartásával összezavarni; 's ekép az említett 4 de kivált utólsó permissiv törvénynek felállítása, még azon hiedelemnek sincs ellenére, hogy az ugy nevezett nagy familiák fentartása szükséges az egésznek boldogságára, mert világos, hogy azok a' javaslott systema után sokkal jobban conserválhatják, 's ekép conserválandják is magokat, mint a' mostani fejletlen systema alatt.

'S valljon mi megint ezen elfogultság oka, melly a' közönséget e' tárgy körül tökéletes sötétségben tartja? Semmi egyéb, mint országos embereink legnagyobb részének járatlansága a' reactiók törvényi körül — — melly, mint fentebb érintém, felette fájdalmas, 's a' közönségre nézve kimondhatlan káros.

A' mostani fejletlen systema által tagadhatlan sokan conserváltatnak, 's ez módnélkül szembe szökik; de bezzeg annyival többen rontatnak is meg, 's ez ismét a' közönséges figyelem előtt észrevehetlen; 's im ez kifejtése az e' tárgykörülti elfogultság valódi okának!

Minden engedékeny 's lágy törvény okvetetlenül éppen ezen most említett effectust szüli. Tiz bünöst 's gondatlant directe kimél, ellenben száz ártatlant és szorgalmatost indirecte büntet. Egy nagyfamiliabeli tékozlót p. o. mindenek felett pártol; ellenben annál keményebben sujtja vagy a' közönséget, vagy azokat, kik birtokát átvették; a' közönséget: ha az uj birtokosak bátortalan tulajdonokat parlagon hagyták, a' mi által a' nemzeti tőke csonkult; az uj birtokosokat pedig: ha azok a' jól 's szorgalmatosan müveltet megint kiadni kénytelenittettek. Meglopja valaki a' domesticát: 's az engedékeny 's lágy törvény feloldja---; de valljon mit okoz? hogy e' dolog végkép olly köz divatu lesz — a' mit az ebbeni szomoru tapasztalás nyilván bizonyit, mert szinte alig van vármegye a' tágos hazában, melly eféle égető szégyentül tökéletesen szüznek mondhatná magát — hogy midőn még a' pirulástul is elszokott bünösök legyeztetnek, a' helyett hogy valami kellemetlen dilemma, sőt trilemma, vagy is inkább négy águ tetralemma közé állittatnának vagy inkább függesztetnének, ezernyi, sőt milliói adózók büntettetnek legkeményebben; mert a' már egyszer is nehezen fizetett adó helyett sokszor annak másodszor fizetésére is szorittatnak. 'S igy számtalan példa azt mutatja nyilván, hogy a' rosszat, lágyvelejüt, tanulatlant 's gondatlant ápoló törvény, midőn e' szép társaságnak néhányit *tán* megmenti — 's csak *tán*, mert ez is kérdés — minden bizonnyal számtalan jót, okost, tanultat 's gondost szünetlen büntet; 's ekép nem az élet elvének, de a' rom Istenének állit oltárt.

Vizsgáljuk ezen olly felette fontos tárgyat, melly körül az ország virágzó vagy hervadozó jövendője forog, még közelebbről practice:

Az ellenfél azt mondja "Ujitházi, habár ma mindenét

el adja is, nemzetségét még sem ronthatja meg, mert legkésőbb utója is visszaszerezheti jószágit."

Erre én példával akarok felelni. 'A' magyar birtokos akár nőtelen, akár házas, vagy akármily körülmények közt van is, vagy familiájaért bona fide aggódó, vagy szántszándékkal nem gondoskodó, vagy eszes és szorgalmas, de szegény és szerencsétlen, vagy esztelen 's korhely. Ugy hiszem több vagy kevésb módositással szinte csak ezen négy árnyékozatra oszthatni a' magyar földbirtokosokat általában. Ha ez áll, akkor azt vagyok erősitni bátor, hogy nemcsak az egész közönség nyer javaslott systemám elfogadása következésében; hanem egyenesen a' nagy familiák is; pedig a' közönség: a' nemzeti tőkének systemám szerint okvetetlenüli felemelése után, többek közt az által legfőkép, hogy a' birtokosaknak egy része el fogja vagyonát adni, mellyet ma adósságokba fulaszt, 's ekép sok vidék müvelés által fog virágozni, melly ma vadságban hervad, minthogy az tehetetlen vagy gyáva kézbül tehetős 's gondos kézre menend át, 's a' szerencsétlen vagy gyönge velejü birtokosak helyökbe szerencsésbek 's erősb velejüek fognak ülni, a' mi — én legalább ugy hiszem — a' közönségre nézve nemcsak nem valami szerencsétlenség, mellyen busulni kellene, sőt inkább olly nagy szerencse, mellyen eléggé örülni nem lehetne; 's ez a' közönség legnagyobb nyeresége! A' mi pedig a' nagy familiák hasznát illeti, bármilly esetet 's összeköttetést képzeljünk is magunknak, azt fogjuk találni, hogy a' mai systema alatt azok, kik tudnak, 's nem illusorie de valósággal segitni magokon, ugy állnak azokhoz, kik magokon segitni nem tudnak, mint 1 : 10hez; a' javitott systema után pedig viszont a' magokon segithetők állnának a' magokon nem segithetőkhez ugy, mint 10: 1hez.

Tegyünk fel — 's ez a' legközönségesb eset — egy negyven esztendős feleséges embert, kinek sok gyermeke van, 's ki egy fecsérlő atya után éppen most lép roppant jószágiba, mellyek 90 ezer jövedelmet hoznak, mellyeken azonban szinte $1^1/_2$ millió adósság fekszik. Képzeljük őtet jó atyának, eszes és becsületes embernek; valljon mit fog vagy inkább mit

képes tenni mostani pénzbeli systemánk után? Legjobb siker után se többet, mint hitelezőit annyira megnyugtatni, hogy tőkéiket ne mondják fel, 's minden lehető reductio 's éjjel-nappali fáradozások következésében azt eszközleni, hogy jószági tán 10 ezernél több jövedelmet nyujtsanak. 'S itt el van határozva sorsa, mert ezen állapotbul maga magát ki nem mentheti; 's abban mindaddig fog szegénykedni feleségével, kisdedivel, tán unokáival is, mig abbul egy véletlen vagy Deus ex machina fel nem emelendi őt, vagy viszont a' legkisebb szerencsétlenség vagy övéinek gondatlansága egészen tönkre nem rántandja le. A' jószágnak — mellyet eszközlő tőke nélkül nagyobb jövedelemre nem birhat — egy részét eladni, ítélete szerint legjózanabb volna, mert azon 10 ezer, mellyet nagy munka után általányosan a jószág jövedelmibül megmenthet — a' többi kamat fizetésre menvén — ugy is olly kevés, hogy alig pótolja ki a' nagy számu háznépnek csak legsürgetőbb szükségit is; 's ekép minthogy se jószág-javitásra, sem amortisatióra nem marad semmi, nincs ok, hogy ezen stagnatio ezer esztendő előtt megszünjék, mert a' szerencsés non putarem felette kényes és ritka madár; ám de van elég ok, hogy az emlitett stagnatio tökéletes dissolutióba menjen át, minthogy baj, galiba, elbomlás és szerencsétlenség az embernek mindennapi leghivebb vendége, mellynek soha sincs hijával a' ház. Józani — legyen tán ez neve — mindent fog próbálni, hogy e' kellemetlen állásbul kiláboljon. 10 ezer forint, igaz, szép jövedelem, de annyi jószág után, egy *nagy familiának*, mellyektül annyit vár a' haza, a' közönség — 's tán némi jussal — felette parányi; 's Józani elkeseredett érzéssel hagyja folyni az időt mint foly; 's nem mert az élet legtöbb kellemeirül le kell mondani magának 's házfeleinek: hanem mivel hazájának dolgait se directe se indirecte hathatósan nem szolgálhatja, nem emelheti magasbra; directe nem, minthogy ideje saját dolgai után perdül le, 's tehetlensége miatt se jószágit a' közjóért virágoztatni, se ahoz egyenesen járulni nem képes; indirecte pedig, mivel kisdedibül korántsem nevelhet olly minden oldalrul csinosult polgárokat

a' hazának, mint a millyeneket a' közönség a' nagy familiák sorábul méltán várhatna, 's kik, ha a' pusztán teremnek, soha nem fejlődhetnek ott ki hozzájok illő 's honosikat sikerrel szolgálható tulajdonokra. Az életnek, világnak, tapasztalásnak árjaiban kell azoknak valódi kincsért megvini; 's kitisztult isméretik 's nemesbült érzelmik által magasbra emelkedve, a' honnak igazi Nemeseivé válni. De Józani se nevelésre se utazásra nem költhet; 's igy a' véletlenen 's természeti hajlandóságon kivül, egyéb szinte nem is határozza el fiainak — t. i. a' *nagy familiabeli ifjaknak* — characterét, életmódját, belbecsét, azaz igazi értékét. Józaninak vérzik szive, — a' mi azonban a' kegyetlen systemát nem lágyitja, mert makacson áll ez minden becsületes mód ellen, melly szerint ő magán 's magáéin segithetne.

"Hiszen más hazákban 4ért 's 3ért is kapnak elég tőkét; miért nem kaphatnék hát én is?" Ekép esdeklik végkép Józani.

Mire a' vén systema viszont igy felel "Mert a' familiákat conserválni kell, 's ezen okbul nem engedhetem a' hitel felállitását; minek következésében, igaz, Te nemcsak 4 de még 10ért sem kapsz biztos pénzt; de ennek még is ugy kell lenni, mert a' salus publica ezt ugy kivánja!"

Józani. "Azt hallom más hazákban szivesen vesznek jószágot, ha az csak 3 percentet hoz is bé, ámbár a' müvelésnek már felette magas polczán állnak; valljon miért nem adhatnám én el fejletlen jószágimnak legalább egy részét 3 percenttel számlalandó summáért, a' mi által tüstént segitnék magamon 's magaméin?"

A' vén systema. "Ez mind igaz, 's Te nem adhatod el jószágidat 3al, sőt 6al is nehezen, nem tagadom, mert bolond volna ki megvenné; de én ezt mély bölcseségemben, mellyet Te nem foghatsz meg, készakarva tettem, mert az Aviticitast 's Fiscalitast állitottam fel, minthogy a' familiákat conserválni kell."

Józani. "Ha pedig kis darabokra osztva, 100, 200 holdként adhatnám el jószágimnak most teljességgel hasztalan, messze, kézen kivül fekvő részecskéit, még szaporábban lép-

hetnék a' legnagyobb rendbe 's vagyonosságba; mert jobbféle szántóvetők 100 's több forintot szivesen adnának egy egy holdért — mellyek előttem most szinte semmi becsüek, mert szinte semmit sem hoznak be — ha azokat háboritlan 's teljes jussal mint sajátot birhatnák; 's én, midőn soknak boldogsági talpkövét megvetném és számtalan szorgalmas háznép háladásának legédesb áldásai közt élnék, egyszersmind magamat is rövid idő alatt ugy annyira felsegitném, oh! hogy olly ifjakat állitnék akkor elő, kik az Aristos — legjobb — nevet olly igazán érdemlenék meg, hogy ez által megbékülendnének az aristokratiával annak legelszántabb ellenségi is."

A' vén systema. "Te felette veszedelmes ember vagy, mert olly sophismákat görditesz elő, mellyeket magam is axiomáknak tartani vagyok kénytelen. De azért ez engemet nem convincál; hiszen nekem azt jobban kell ex officio tudnom, mi jó mi nem a' közönségnek, mert olly igen vén 's ekép felette bölcs vagyok; 's azért nem is engedem, hogy magyar nemesen kivül még valaki más is birjon ingatlan tulajdont Magyarországban. Ah, még most is sinylődöm utána, hogy 1799ben a' polgári telkek, 's csupa abususok által még a' szőlők is némileg kicsusztak atyai kezem alul. Igaz ugyan, hogy azok most iránylag igen virágzók; de éppen azért van már bennök a' halál magva (!) Illy hervadásra 's tán még nagyobbra nem engedem hanyatlani az ugy is igen gazdag 's olly szép hazát; 's ekép tartsd meg csak Te is jószágidat csorbátlan, mert a' salus publica, a' nagy familiák conservatióját, mint conditio sine qua non-t megkivánja."

Józani. "Hiszen én nem óhajtok egyebet, mint hogy familiám velem együtt conserváltassék; 's azt hiszem: ehez, Kegyelmességednek önszabta törvényei szerint némi kis jusom tán nekem is van; mert hó szakálu eldődim egyike már Kupa alatt vitézkedett, szép-anyáim egyike pedig Giselának udvarában — — — volt, 's ekép ha familiám nem nagy is, nem tagadhatni legalább módnélkül hosszú; de mind a' mellett ugy élünk egy rakáson, sivatag homok buczkák közt szegénykedve, 's inkább mint egy foetus égettborban *praeserválva,* mintsem

egy nagy familia *conservâlva*, mintha a' vén systema egészen megfelejtkezett volna rólunk; 's tisztelet, becsület, de erre mit tud felelni Kegyelmességed?"

A' vén systema. "Látszik mindent fejtegető 's rostáló nyugtalanságodbul, hogy ébren utaztál 's figyelemmel olvastál, 's ekép ujitások mérgével teli vagy ugy annyira, hogy semmi józan distinctiót sem tudsz többé tenni. Nem jut eszedbe, hogy Te gondos atya, eszes és becsületes ember vagy, 's igy minek neked a' segitség! 'S lásd itt tünik ki felette nagy bölcseségem egész gloriája! Mert ha fecsérlő, tompa eszü 's nem igen szoros lélekisméretü volnál, mindjárt éreznéd atyai kezemet. Legelőször is nem fizetnéd kamatidat, 's paizsom alatt volnál; moratoriumot, sequestrumot kérnél, 's $1^1/_2$ milliói adósságidat felével hoznád rendbe, de csak rendbe, mert ezt sem fizetnéd mind, quia qui habet tempus, habet vitam: 's ekép idővel megint lehetne alkudozni, 's én mindenütt 's mindenben pártolód volnék. Hát ha még a' Majoratus malaszti alatt volnál; Oh akkor látnád még milly gonosz kis Bosco vagyok én."

Józani. "Illy áron nem kivánok conservatiót inkább" — — — —.

A' vén systema. "Hallgass balgatag érzelgő — — nem tudod mit beszélsz: az igazi Nagyságrul, valódi Halhatatlanságrul (!!!) nincs legtávolabb sejditésed is, mert ámbár meglehet, sőt hihető, hogy egy ideig szegénykedés után, Te háznépeddel együtt végkép el fogsz pusztulni, az mind semmi, 's azt ne bánd; mert ha utóljára tüzzel, vassal, éhséggel kiostromlanak is régi aviticumidbul, 's Te Tieiddel együtt czigány sorsra kerülsz is, ez semmit nem tesz, mert büszkén kiálthatsz fel 1-ső Ferencz franczia királyként: Minden oda van a' becsületen, — de bocsáss meg, összezavartam, nem a' becsületen: de a' juson kivül. 'S igy élhetsz, ha győződ 's birod sok évig, örök jusodnak olly igen kellemes tudatjával! 'S ha gyermekeid, unokáid, utóid, legkésőbb maradékid is csak ugy élnek mint Te, az semmi, éppen semmi! mert a' legvégsőbb ivadékod is, ha pénzt tud szerezni magának, a'

mit egyébiránt magam sem tudom mikép eszközlend; — ezt azonban lássa ő, 's aztán találhat egy kincset — akárkit is kifüstölhet, vagy valami mód csak kipiszkálhat habár századok előtt elkallott aviticumábul. 'S im ezen találmány, melly csudálatos bölcseségem legfényesb tanuja, az örökség ideájához legközelebb viszi a' nagy familiákat; mert ha végkép bizonyos okoknál fogva mindig pőrén járnak is, megmarad azért mindaddig jusok 's nevök, mig a' nap nappal 's a' hold éjjel világit. 'S ezen áldást, melly alatt még Te gyáva érzelgő is bátran nyughatol, félre értned, legnagyobb háladatlanság. 'S most kikérem egy szót se többé!"

Ennél hozzak e még több példát elő annak megmutatására, hogy a' mostani pénz és vagyoni systema, midőn egyen segit, kilencznek árt? Ámbár kész vagyok ezen irányban mint 1 : 10-hez áll, minden esetre 's minden felszólitásra megfelelni, azért még sem hiszem azt szükségesnek; mert azon fatalis effectus, mellyet tagadni 's melynek ellenmondani lehetetlen, azt mutatja nyilván, hogy egy felette termékeny ország szinte csak 500 ezer lakos közt van felosztva, 's azok legnagyobb száma olly igen szegény, hogy majd majd csak tiszta lelki táplálékra lesz szoritva, sőt a' legnagyobb familiáknak tán fele már nem sokkal bir többet mint 'Semmit,' vagy — a' mi még rosszabb — csak 'Idegent.'

Az egész tárgy philosophiája tehát azon alapul, hogy a' mostani systema szerint a' familiák nevét 's jusát tovább fentarthatni ugyan, mint akármilly más systema szerint; de igazi aristokrátai fényök — t. i. valódi becsök fentartására a' systemát valóban hathatósan javitni kell. Most éppen olly könnyen megkárosithatja 's[1] esztelen maga magát vagy nemzetségét, mint akármilly systema alatt! mert egy, adósságokban végkép elmerült jószág nem tulajdon, hanem a' tulajdonnak csak keserü gúnya; de bezzeg nem segithet a' jó akaró, gondos 's eszes se magán se övéin; 's ekép az életnek olly sok és

[1] A kéziratban ez után ez van: „ronthatja a rosszakaró gondatlan 's".

szünetnélküli csatái közt, a' vén systema, féltében hogy a' gyávák megfordulnak, keverve jóra rosszra, bátorra félénkre, eszesre, esztelenre, kivétel nélkül egyiránt rakja törpesztő lánczait; 's igy midőn igaz, a' kisebb 's rosszabb részt tartja egy kissé a' futástul, akadályozza egyszersmind a' nagyobb 's jobb résznek szabad mozdulásit, 's igy a' boldogtalan hazát egy nagy vesztett csatatérré kárhoztatja!

Én egyenesen megvallom, hogy testestül lelkestül az aristokratiai principiumnak pártolója vagyok; de nem ám — 's erre kérek figyelmet — a' szónak elfacsart 's elrutitott, hanem annak valódi kellő értelme szerint. A' jónak ereje csak szerencsét 's boldogságot szülhet. Aristocratáskodni pedig semmi egyebet nem jelent, mint a' legjobbak Kormányát, hol t. i. *egyedül az ész, igazság 's erény Isteni parancsolnak;* 's ekép ha fejdelemtül lefelé mindenki egyenlőn csak ezen menynyei biróknak engedelmeskedik, óh akkor elmulhatlan szerencse fénylik 's boldogság ragyog, a' máskép gyászba borult hazának szirtei 's lapályi felett.

Engedelmeskedjünk csak mindnyájan ezen most emlitett isteni magzatok szent szavainak, akármilly magas vagy alacsony lépcsőrül zengjenek is azok hozzánk: jobban 's módnélkül sikeresben fentartandjuk azon Aristocratiát, melly az emberiségre, hervasztó fény helyett, a' kellemek minden virágit biztosabban hinti, mint ha ál hiedelminkben az Aristos nevet egy egy nemzetségre fogjuk, melly becsnélküli hiu elbizottsága által az Aristocratiának szent értelmét ugy annyira elrutitja, hogy az, 's ekép a' legszentebb, végre közgyülölség 's közönséges megvetés tárgyává sülyed.

Becsültessék az Aristocratia mindenek felett, t. i. becsültessék az ész, igazság 's erény disze mindenütt 's mindenkor, akár a fejdelem, akár a' legutolsó jobbágy, akár a' legvénebb, akár a' legifjabb halhatatlan lelkét ékesiti is az.

Ezen Aristocratiák fentartását — mellyhez magasodni minden becsületes ember a' legerősb ösztönt érzi keblében — csak ugy eszközölhetni legbiztosabban, ha a' kérdésben lévő 4 törvény moralis effectusa — mirül itt még szó sem

volt, ámbár ez a' legfőbb — az egész közönséget nagyobb vagy kisebb mértékben az öntudat 's lélekisméretnek azon büszkesége 's férfiui szerénysége közé állítja, melly szerint a' sorstul megajándékozott, *véletlen elsőségit* az által törekedik tul emelni a' köz de természetes irigység határin, hogy *szerzett elsőségei* a' véletlentül nyerteket messze felûl haladják; a' mostohább természet fia pedig szintugy 's viszont tenyere, esze, állhatatos 's tiszta erkölcsü szorgalma által iparkodik helyre állitni azt, a' mit neki a' véletlen megtagadott; szóval: ha a' hitel mindenkire nézve egyenlően szent, 's a' szó annál sérthetlenebb, minél szerencsésb szülöttje a' sorsnak mondá ki azt; ha nem a' hosszu egymásra halmozott évek, 's tán kissé szárazabb archivumokban 's nagyobb gonddal praeservált genealogiai tabellák 's efélék sugározzák azon nimbust, mellyben sok régi törzsök — Isten tudja miért — még most is ül, ámbár az naprul napra mint inkább egy vastag ködhöz lesz hasonló: hanem ha azon varázsló fény csak olly nemzetségek körül von 's parancsol szent rettegést, édeni szeretetet, 's mindennek hódoló mély tiszteletet, mellyek nem hosszu élet-sorok, lopott-idő bitanglási, álfényü sybaritai lakomák, ünneplések 's az önségnek szánakozásra méltó, de még is csudálatos kifejtési által hiszik magokat többi ember 's honfi-társaik felettieknek: hanem mellyeknek nemzetségi genealogiája csak az érdem, köz haszonra fordított idő 's a' polgáriság erényinek dicső láncza által van összefüggesztve; 's végre ha mindenki érzi 's tudja, hogy fáradozásinak nyitva áll az emberi szerencsének egy legfőbbike, t. i. ingatlan sajáton élni a' házi boldogság napjait.

Illy moralis köz véleménybül fakadó szorgalom 's az erénynek minden-feletti tisztelése állít egy országot az igazi Aristocratiának kormánya alá, melly a' fejdelemtül lefelé mindenkinek valódi szerencséjét 's hatalmát, 's ekép igazi hasznát módnélkül jobban és sikeresben emeli, mint egy elaljasodott Oligarchia nevelheti azt, melly azt hiszi 'Minden és mindenki neki van lekötelezve, ő pedig semminek és senkinek.'

'S illy moralitás kifejtése, melly egyedül józan törvényeknek lehet gyümölcse, hozza végkép az egészet a' lehető legnagyobb bátorlét körébe; a' mibül világos lesz, hogy a' salus publica nem egyesek kárán alapul, mellynek örve alatt nemcsak a' szabadság, de még a' nemzetiség elnyomatását is plausibiliter eszközölhetni, hanem hogy a' salus publica minden lakosnak az osztó igazsághoz közelítő törvényes állapotján nyughatik csak kirekesztőleg, mert a' törvényes álláspontot félre magyarázni nem lehet.

Állítsuk tehát fel a' 4-ik törvényt is; és pedig két ellenállhatlan okbul. Legelőször engedjünk *szívvágyinknak*, 's ne tagadjuk meg magunktul azon kimondhatlan gyönyörüséget t. i. 'férfias öntartásu szántóvetőinket az emberiség legszentebb jusaiba iktatni'; 's aztán fogadjuk *eszünk tanácsát*, 's nagyobbitsuk minhasznunkért a' köz hasznot, melly az eddig előadattak felül a' kormányra szállna okvetetlenül az által, 's itt pedig directe, hogy a' fundus contributionis maga magátul naprul napra nevekednék, és igy rendesebben is *fizettetnék;* a' nagyobb, kisebb birtokosokra pedig az által; mert közülök mindegyik $^1/_2$ vagy $^2/_3$-val rögtön többet birna mint ma, 's tandem aliquando vagy inkább "denuo" igazi sajátot bitang helyett; a' tehetetlen, szegény nemességre továbbá többek közt az által, mert akkor szivesen adnának nekiek a' nagyobb birtokosak 100—200 holdat jutalmasan el, vagy hosszu bérbe, midőn őket most birtokikbul minden módon *kipurizálják*, a' mirül később világosabban értekezendem; a' nemtelenekre nézve végre az által, mert nekiek egy egészen uj 's tágas *sphaera* nyittatnék 'szerezni 's gyarapodni becsületes módon, 's más kára nélkül.' Nőne tehát a' nemzeti tőke, mint fundusi mind élesztői erejére nézve; 's ekép erősb lenne a' királyszék, fényesb az aristocratia, gazdagabb a' most tehetetlen nemes, 's — itt jól vigyázzunk — megnyugtatva a' nagy számu népnek azon része, melly már gondolkozik, többet kíván, 's végre gátokat tör, ha azok előtte jó 's emberséges szivüleg soha meg nem nyittatnak; azon része pedig a' népnek, melly most *buta állatként* teng, gondolkozásra, combinatióra, szorgalomra volna

felébresztve, a' mi által a' népetlenség iránti köz panasz tüstént megszünnék, mert több ember lenne a' hazában, 's ekép több munkás kéz.

Midőn azonban bizonyos, hogy egy embernek 100 font éppen annyi, 's egy mérföld egynek sem hosszabb, mint a' másiknak: azt sem tagadhatni, hogy a' törvény A-ra nézve sem lehet könnyebb mint B-re nézve, 's A is csak annyira áll a' törvénytül mint B; mibül mathematice foly, hogy végkép a' legerősb ország is egymástul szakadni 's az anarchia mindent kivégző romjai alá omolni kénytelen, ha éppen azon politikai vétek 's felségi vagy hazai megbántás egyikben könnyebbre taksáltatik mint másikban, 's ha egy felekezet, 's a' sokkal kisebb, közelebb áll a' törvényhez t. i. az Igazsághoz, mint a' másik nagyobb rész.

'S ha ezen anomalia, melly minden becsületes ember előtt csak borzasztó lehet, nem dönté ki eddig azon országok sarkköveit, hol még önkénykedik; azt valóban csak annak tulajdonithatni, hogy azok nem éltek, de csak haláli álomban szenderegtek, 's ekép a' legnagyobb convulsiókat szükségkép okozó méreg még nem fejtekezhetett ki bennök.

Hazánk — 's mit akarjuk esztelenül tagadni, vagy legsajnosb saját kárunkra fejünkbül kiverni már nagyon is felébredt. 'S igy legfőkép nemes igazság érzetbül 's aztán önbátorság kedvéért legyen Hunniában *örök diszünkre* — mert önként eszközöljük 's nem kinszeritve elhatározva a'

TÖRVÉNY-ELŐTTI EGYENLŐSÉG.

E' próbamunka 63-ik lapján egyenesen azt állitom, hogy az individualis szerencse 's megelégedésnek talpköve, az egész közönséget általányosan tekintve, nem valami relativum, hanem valami tökéletesen elhatárzott positivum, azaz: hogy habár millió kivétel van is, a' józan embert rendszerint még sem emelik se képzelgési vagy szenvedelmi álmai, se felhőkbenuszó ábrándozási a' szerencse 's megelégedés némi magasságu lépcsőire, hanem azokra kirekesztőleg csak azon testi 's

lelki szükségeinek kielégitése után léphet, mellyek emberi természetének kifejtett, vagy még lappangó, de *bizonyos* tulajdonihoz elszakithatlanul vannak kötve. Ezen theoriának tökéletesb kifejtése, mellyet a' hihetőségek szoros tudományu számitására állitok, azonban olly hosszadalmas, hogy azzal ez alkalommal elő állni nem merek; s igy arra vagyok — a' hely szüke miatt — szoritva, hogy az éppen most kérdésben lévő törvény jobb felvilágositása okáért, themámnak, t. i. az individualis szerencsének 's megelégedésnek legmélyebb sarkkövét minden előzmény nélkül itt egyenesen kimutassam.

Ama férfiui öntudat '*egy halandó kegyelmétül 's önkényétül sem függni*' ezen sarkkő!

'S ha mi ma élő magyar Nemesek csak félig meddig értjük is jóllétünk philosophiáját, nem fogjuk tagadhatni, hogy az abban gyökerezik legmélyebben, hogy *kirekesztőleg csak a' törvény alatt állunk.*

A' török rabszolga térdelve igy remeg a' mindenható Sultan előtt "Uram, fejem 's mindenem Tied; jó kedved kincset, rossz kedved halált ád — — irgalmazz és kimélj!"

A' magyar nemes ellenben mély tisztelettel, de állva, igy szól fejdelméhez "Uram, fejem, szabadságom, 's mindenem Tied, ha a' hazai törvényeket megsértem; de személyedtül csak kegyelmeket várhatok — — —." 'S ha ily correlatióknak közönséges következésit tekintjük, azt fogjuk látni, hogy a' lefolyt nyughatlan századok sirhanti alul, számosb fejdelem véres fővel bizonyitandja bé az önkénynek sokszori szomoru végét; midőn a' törvényes köz atya rendszerint virágokkal ékesitett s' nyugalmas sirboltja körül csak azoknak szóland vérök, kik azt hiven 's örömest ontották érette.

'S ha kérdezem 'valljon ki szerencsésb a' Török e, vagy a' magyar Nemesember?' — alig van rá felelet; mert a' módnélküli különbség szinte összehasonlitást sem enged; ha pedig egy[1] törvényes Királynak megelégedési és szerencsei sarkköveit hasonlitjuk egybe: nem leszünk e kénytelenek

[1] A kéziratban ez után még ez van: „török Sultánnak s egy".

hinni vagy legalább feltenni, hogy az itt emlitett elsőnek szerencséje is csak éppen azon idomzatban állhat egy törvényes fejdelméhez: mint a' millyenben egy Töröknek szerencsei sulya áll egy magyar Nemeséhez; 's tán ezen okbul, mert egy Sultan hatalma 's ekkép szerencséje éppen ugy függ a' játszi véletlen kényeitül, mint megint rabszolgájának léte az ő kényeitül, 's igy azon lánczolat, melly a' török jobbágyot török fejdelméhez köti 's viszont, semmi egyéb mint hatalmaskodás és félelem, melly szerint nem fél a' Sultan semmitül és csak önkénye szerint cselekszik, ha nota bene a' Véletlen, a' Fortuna neki kedvez; de bezzeg a' török jobbágy sem fél semmitül és csak vad indulatja szerint cselekszik, ha t. i. megint neki kedvez a' Véletlen és Fortuna; 's ekép Törökországban a' köz szerencsének talpköve egy *casus fortuitus!*

A' törvényes magyar Király azonban az atyai érzelmek legszentebb köteléki által kapcsoltatik Nemeseihez, 's mivel valódi bizodalom bizodalmat, igazi szeretet viszonszeretetet, atyai gond fiui háladatot szokott szülni, 's valóban felette ritka kivételekkel mindig szül is: természetesen foly, hogy viszont egy törvényes Status megint a' fiui érzelmek legszentebb kötelékivel kapcsoltatik Urához; 's igy azon lánczolat, melly a' magyar Nemesembert köti magyar Fejdelméhez, semmi egyéb nem lehet, mint az örök igazság, viszon-tisztelet 's köz bátorság gyémánt láncza, melly szerint a' Fejdelem minden viszontagságok közt Nemeseinek atyja marad, a' Nemesek pedig a' királyszék körül akkor állnak leghivebb paizsként, mikor az veszedelemben forog; 's ekép a' magyar Fejdelem és nemes-közti szerencsének talpköve egy *casus positivus.*

Azon correlatio, mellyben a' Sultan áll szolganépéhez 's ez viszont hozzá, természet elleni, t. i. az embernek természeti tulajdonival ellenkező: mert ez mindenek előtt megkivánja a' bátor létet 's biztosságot; de a' Török márul holnapra nem tudja miért 's mikor veszen bucsut feje mellétül, vagy mikor szoritja ki lelkét testébül a' sinor. 'S ezen okbul

nem hiszem, hogy minden véletlen szerencse, t. i. roppant szám, felséges éghajlat, leggazdagabb föld 's az Isten minden lehető anyagi 's ajándéki mellett is *idomlag* annyi fájdalom, epedés 's kétségbeesés sulya nyomta volna egy országot is, mint a' török birodalmat, mellyben a' halál elve már régóta uralkodik, 's azt el is rontja végkép, ha ezen correlatiók tovább is fenmaradnak. Azon correlatio ellenben, mellyben mélyen tisztelt Urunk hozzánk Nemesekhez 's mi viszont Urunkhoz állunk, az örök természetnek alapin nyugszik, 's ekép mind a' két résznek nem relativ de positiv megelégedésének 's szerencséjének legmélyebb sarkkövét alkotja. Gond nélkül ringathat minket, ha a' törvényt nem sértettük, nyugalomra az álom, 's a' bátorság angyala biztosan üthetiköztünk lakhelyét fel; Urunk viszont valósággal halhatatlan, mert védelmére halni köztünk annyi kész, 's ha üt órája egy szebb életre, örökké fenmarad emlékezete hü kebelben. 'S im ezen összeköttetés megint annak oka, hogy Hunnia annyi viszontagság közt, t. i. csekély száma, mostoha 's tengerpartnélküli helyzete 's a' t. szóval a' természet és sorsnak annyi mostohasági közt, még is él, 's egy szebb jövendőnek 's erősb életnek teli bimbóját hordja keblében.

A' magyar nemesi szabadság talpköveinek legmélyebbike a' Partis I-ae 9-us philosophiája, és semmi egyéb mint annak praxisa, a' mit én itt szerencse-sarkkő nevezet alatt a' magyar Nemes 's Török-közti különbözésnek jeléül fejtegetek. Mig ezen törvénynek tiszta szelleme lebeg fölöttünk, 's vagy mimagunk nem facsarjuk félre, vagy azt magasb hatalom fonákul nem magyarázza vissza, mindaddig a' positiv szerencsének 's megelégülésnek legmélyebb, legerősb sarkkövén nyugszunk, mert a' tágas világon senkinek kegyelmétül 's önkényétül sem függünk.

Mig fentartjuk ezen alapot — — oh akkor a' világi szerencsének legroppantabb egymásra halmozása is bátran 's az egekig tornyosulhat fel boldog sorsunkon; mert megelégedési sarkkövünk nem valami képzelgési, szenvedelmi, ábrándozási 's igy felette gyönge relativum, de lelkünk tulaj-

donában mélyen fekvő, 's ekép egy felette erős positivum. Ha ellenben elrontjuk ezen alapot, akkor a' világnak legkisebb kellemei, bájai 's kecsei sem fognak emelkedhetni fölöttünk fel; minthogy szerencsetalpkövünk nem egyéb lesz mint levegő, köd, füst.

Megelégedésünk, emberi szerencsénk talpköve tehát a' Partis I-ae 9-us.

'S most egyenesen kérdem az Olvasót, áll e a' mit mondottam vagy nem? Ha azt feleli 'nem,' akkor minden további okoskodásnak vége; ha pedig 'igent' mond, ekkép folytatom okoskodásomat:

A' Partis I-ae 9-us ránk magyar Nemesekre nézve olly égi malaszt, hogy azt valóban ugy kell tekintnünk, mint védangyalunkat, ki ha egyszer elhagy, 'borúra fordul a' derű' 's minden férfihoz illő örömnek vége. Legszentebb kötelességünk tehát ezen mennyei védnek viszon-védjét venni.

'S eddig ugy hiszem — a' mennyire én ismérem a' magyar nemességet — velem e' szakaszban a' nagyobb rész pontiglan kezet fog. Már a' mi a' módokat illeti, mellyek által ezen legbecsesb sajátunkat örök bátorlétben fen is lehessen tartani, az más kérdés; 's itt megint meg kell vallanom: igen félek, hogy honfitársim nagy rész ezen czél elérése végett inkább *természet-elleni* mint *természet-szerinti* módokhoz lesz hajlandó vagy legalább 'még most hajlandó' nyulni.

Egy bizonyos könyvben ez áll "Milly rőffel Ti mértek másoknak, ollyannal fognak azok viszont nektek mérni." 'S ha nem akarjuk magunkat készakarva 's legfájdalmasabban megcsalni, azt fogjuk találni, hogy ezen állítás valóságát t. i. hogy azt büntetlen soha nem lehet megsérteni, minden század, minden esztendő, minden nap, minden óra, eltörülhetlen betükkel bizonyitja; minthogy bizodalmatlanság bizodalmatlanságot, gyülölség gyülölséget, önkény önkényt, irgalmatlanság irgalmatlanságot, szóval: a' nyomás ellennyomást okoz; 's ha nem egy óra, egy nap, egy esztendő, de minden bizonnyal 's annál nagyobb erővel — egy, két vagy több század leforgása után is.

'S ha ezen isteni szót, melly az örök igazság magyarázata, nem akarjuk kétségbe vonni, azt sem tagadhatjuk, hogy a' P. 1-ae 9-us égi malasztját ennekutána mind kül mind bel megtámadások ellen csak ugy fogjuk köztünk örök bátorlétben legbiztosabban fentarthatni, ha annak férfihoz illő méltóságát hazánk minden lakosira ruházzuk, azaz: ha jobbágyinknak olly rőffel mérünk, millyennel kivánjuk, hogy megint a' kormány nekünk ezentul is mérjen!

Ha országos történetink, törvényi módositásink, de kivált abususink egybefoglalt szellemét tekintjük, azt leszünk kénytelenek elismérni, hogy midőn a' magyar nemesnek is tán egy kissé rövidebb rőffel mérnek most mint az előtt, az adófizetőnek markában maradt rőf is idomlag felette kurta lett, azaz: hogy valamint mi bántunk alattvalóinkkal, ugy bántak tán felsőbb hatalomtul segitve velünk felettvalóink; a' minek 'a *talio* törvényébül szükségkép folynia kelle.

Sok tudom azt fogja mondani "Ezen okoskodás nem áll, mert máskép 800 esztendő leforgása alatt már kellett volna tapasztalnunk a' talio következésit." — Mire én igy felelek 'A' talio következési valljon nem olly világosak e' mint a' napfény? 's nem tapasztaljuk e azokat, directe minden országgyülésen, hol — — — — — válaszok — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — —; — — — —. — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —?[1]
800 esztendőn tul is elnyomathatik *látszólag* a' természeti törvény, de annak tüze mindig ég, habár nem lobban is fel, 's annál nagyobb erővel rohan végkép ki, 's atomokká semmisit maga körül mindent, mennél nagyobb és több idei teher

[1] A kéziratban a pontozás helyén ez van: „a' hol annyiszor nyomja el a' clementia a' justitiát; 's indirecte már annyiszor 's a' honnak külön részeiben?" Ezt Drescher censor teljesen törölte s Széchenyi eredetileg tisztán vonalakkal jelezte e helyet, mint a meglevő kinyomtatott ívek bizonyitják. Ebbe „a válaszok" szó közbeszurását maga Széchenyi jegyezte be a censurált példányba s igy került e két szó a lipcsei példányba is. Lásd a bevezetést!

feküdt rajta. Sokáig állhat egy épület, habár hézag rejtezik is alatta, de a' legkisebb földindulás, ugy szólván egy 'Véletlen', egy 'Semmi', kidönti sarkábul.

Mások illy ellenvetést fognak tenni "Nincs a' magyar Nemes Fejdelméhez azon relatióban, mint a' millyenben áll hozzá az adófizető." A' mit én igen jól tudok, hogy t. i. se de jure, se de facto nincs azon relatióban; hanem azt vagyok mondani bátor, éppen itt fekszik a' baj, hogy se de jure, se de facto nincs azon relatióban; 's ekép a' nemes és szántó-vető-közti relatio természet-elleni, 's igy előbb utóbb ketté pattanni kénytelen. Elég csuda, hogy 800 esztendőig illy correlatio némileg fenállhatott, ugy annyira, hogy valóban az Istent ezentul nem kellene többé kisérteni, hogy érettünk bünösökért ezen csudának még továbbra is terjessze fentartását, a' mit, emberileg itélve, nem is érthetni el máskép, hanem csak ugy, hogy a' nagyobb rész állatilag vegetált, a' kisebb pedig a' nagyobbon rendszerint patriarchai szelidséggel uralkodott; a' mi azonban — 's ez jó rossz e, azt most nem vizsgálom — mind a' két részrül 's általányosan véve, mert számtalan kivétel van, felette megváltozott. A' jelenkornak tehát némileg módositott regimen kell; mert valamint az, a' mi az 1 esztendősnek felette jó táplálék, már nem elégséges a' 10 esztendősnek, 's a' mi ennek igen jó, tán nem elegendő megint a' 20 esztendősnek, 's igy tovább, a' 99 esztendősig: szintugy más volt Árpád ideje alatt a' Magyarnak hasznos, más Corvin, megint más Károl alatt, 's ma megint más, anno 2000 pedig ismét más leend.

Azt fogják továbbá sokan megjegyzeni "Nem lehet ugyan tagadni számtalan visszaélés létét, mellyek által némi nemtelen szenved; de ezt nem állithatni generális regulának, sőt bizonyos, hogy a' földesur jobbágyának rendszerint legkegyesb atyja 's a' t." — 'S im ezen megjegyzést a' legveszedelmesbnek tartom, mert olly édesen hangzik, hogy ördögi subtilitása — melly azonban *tiszta véletlen* 's éppen nem combinált, mert annyi complimentre dicső mondóit valóban nem méltatom — a' legnagyobb auditoriumot is, lágy szivü

's tompa eszü fohászkodási közt, sokszor egy olly édes álomba, vagy inkább olly kemény alvásba ringatja, mellyből még a' legvilágosb axiomák hangja sem ébresztheti fel azt többé.

Az állitás pontrul pontra igaz ugyan, de nézzük, mi lappang alatta? A' magyar nemes nem akar senkitül kegyelmet hanem csak igazságot, 's ez tökéletesen jól 's emberül van; de más részrül még sem akarja, hogy hozzá megint a' szántóvető is igy szóljon "Uram, nem kell a' Te kegyelmed, hanem csak igazság." 'S ez, az élő Istenhez kiáltok, se jól, se emberül nincs!

A' Török — 's ez bármi nagy sophismának látszassék is, még is igaz — némi jussal kinozza alattvalóit. Önkény itéli ötet, 's igy ő is önkénnyel itél; rövid rőffel mérnek neki, 's ekép ő is röviddel mér. De vajmi féltékeny a' magyar nemes, hogy önkény alá ne kerüljön: 's ez dicső, felséges; más részrül pedig milly szük lelkü sok közülök azt megtagadni mástul, a' mit maga olly forrón kiván; 's ez megint több mint szégyen, több mint ignominia. Ő constitutionalis törvényes királyt kiván magának, 's ez férfiui öntudatu kivánat; de jobbágyinak viszont nem törvényes hanem atyáskodó, azaz: önkényes, és egyszer felette jó, máskor megint felette kemény földesura akar lenni, szóval: mód nélkül hosszu rőföt kiván magának, másnak pedig igen igen kurtát szán; a' mi semmi egyéb, mint a' leggyávább igaztalanságnak pirulást okozó példája.

Hallom erre ezt "Egy két felette ritka eset nem mozditó ok az egész fenálló rend rögtöni felforgatására, 's a' nagyobb müveltségü nemesség egészen más körülállások közt van; 's nem képzelhetni, milly veszélyt szülne olly ujitás, melly által a' most még buta nép kést kapna kezeibe, 's azzal ugy bánna mások sőt maga ellen is, mint a' gyermek, ki még meg nem érett 's nem tudja mit tesz." 'S ez is tagadhatlan mind igen plausibilis; de valljon mi lappang megint ez alatt? Kérdezzük csak: mi a' fenálló rend, mi a' rögtön változás, milly nagy müveltségü a' nemesség, milly kést adunk a' nép kezébe 's a' t.? 's azt fogjuk találni, hogy a' most

fenálló rend, mellynek ebéli javitása mindent felforgatna (!), az uriszék, hol biró 's alperes egy személy; ezen törvényszéken kivül pedig a' legkegyetlenebb önkénynek annyi egyes eseti adják magokat elő, hogy azokkal foliantokat tölthetni, 's mellyeket rendre ki fogok tálalni — 's vagy 20 esztendei gyüjteményem készen áll — ha arra méltók által felszólittatom, mert eltökélett férfiui szándékom 'inkább honom hiv szolgálatjában veszni, mintsem annak szégyenei 's mocskai közt éltem fogytáig fuladozni — — — —' azt fogjuk találni, hogy nem ritkán az hoz itéletet arrul, 's nota bene semmi egyéb mint kénye után, kiben az öltözeten, bajuszon és sarkantyun kivül, szinte egy férfiura ismértető jel sem található; 's végkép, hogy azon kés, mellyet illy móddal a' nép kezébe adnánk, nem volna egyéb, mint kilencz millió legázolt lakosnak emberhez illő sorsra emeltetése 's azon fegyvernek, mellyel annyit önkénykedtünk, kezünkbül kivétele 's annak a' törvény kezeibe tétele; a' mi többek közt annak is venné elejét, hogy végre a' reactió törvényei szerint más által ne szorittassunk arra.[1]

A' mi pedig a' müveltséget illeti, tagadhatlan, hogy cultivált embernek egészen más bánásmód kell mint annak, ki még alig bujt ki az állati sorbul; 's ámbár teljességgel hiszem, hogy ezen utólsókra nézve mostan még a' ki nem végző, de csak kinzó testi büntetések is némileg szükségesek: ugy más részrül azt vagyok állitni kész — ez megint sok előtt bármilly paradoxnak látszassék is — hogy ha már éppen egy politikai vétekért az egyiket keményebben kell büntetni a' másiknál, akkor az örök igazság szerint nem a' szegény tudatlant, neveletlent, állati indulatut kell keményebben büntetni, hanem azt, ki nagyobb vagyon után, jobb nevelés 's tanulás által köteles volna szenvedelmit zablában tartani, 's a' törvényt semmiben át nem hágni, azaz: — 's nyersen kimondva — hogy ha a' nemtelen, teszem például, 10 forint

[1] „— — más által ne szorittassunk arra" helyett a kéziratban eredetileg ez van: „az adózók tán igazi kést ne vegyenek kezeikbe." Lásd a bevezetést!

lopásért végeztetnék ki, akkor a' nemest 5 forint lopásért kellene kivégezni.

'S hogy illy okoskodások és javaslatok általányosan nem tetszenek a' nemesi közönségnek, az igen természetes; mert ben van az emberi természetben 's igy benne is, azon igazságtalan szesz: 'parancsolni akarni de szót nem fogadni, törvényeket alkotni de azokat nem teljesítni, másnak kegyelmét megvetni de megint másokat az alá vetni, az önkényt halálos bünnek kiáltani de mindenben önkénykedni, csak a mai nap hasznát tekinteni de a' jövendőrül nem gondoskodni 's a' t.' Illy javaslatot — melly egyébiránt nem az, hogy egy rész keményebben büntettessék mint a' másik, hanem a' törvény mindegyik előtt csak egy legyen — nem is intézek azért a' sokasághoz, mert az valóban nem tudja, neki mi jó, mi rosz; hanem egyenesen honunk azon polgárihoz, kik messzebbre látnak mint a' jelen, 's jól tudják, hogy a' jövendő idő szerencséje soha sem nyughatik éppen azon alapokon a' millyeken állott a multban; 's ekép éppen azon idomzatban, mellyben az ember mind jobban 's jobban emelkedik a' baromi sorbul ki, a' törvényeknek is időrül időre nemesülni 's a' gondolkozó ember lelkébe szőtt tulajdonihoz illesztetni kell.

A' törvény-előtti egyenlőség természetesen a' polgári élet minden ágazatiba vág; de azoknak, kik eddig általányosan véve, ugy szólván mindig csak legyeztettek, 's a' törvény fenyitő hatalmát csak félig meddig érzették, *a' büntetési törvények* egyenlősége jelenik meg leginkább azon borzasztó forma alatt, melly a' gyávát, gonosz lelküt 's rossz lélekismeretüt ijeszti vissza, 's a' régi természetelleni, 's ekép többé sokáig fen nem maradható rendetlenséghez szorítja, akármi legyen is vége; az erőset, jó lelküt 's tiszta lélekismeretüt azonban egy cseppet sem ijeszti meg, sőt az által vigasztalja mindenek felett, hogy a' helyreállitott természeti rend egy biztosb és bátorságosb jövendőt mathematicai igazsággal igér, a' mi mindenkor, de kivált mai világban, mondjuk ki egyenesen, nem lábbal tapodandó igéret!

A' büntetésrüli idea a' legnyomorultabb sophismák közt sorvadoz ugy annyira, hogy sok abban találja legfőbb becsületét, hogy őtet a' büntetés csak nehezen, vagy félig meddig vagy éppen nem érheti; midőn, gondolatom szerint, az igazi becsület abban áll: a' legkisebb büntetést soha meg nem érdemleni. Ha nem szégyen embernek lenni, azaz a' földi salak minden nyomorultságit kebelben hordani — a' mi egyébiránt megint más kérdés — akkor a' büntető törvények alatt állni sem szégyen; de — ismét gondolatom szerint — az a' szégyenek szégyene: éppen azon törvényeket büntetlen sérteni akarni, mellyek másokat legirgalmatlanabbul sujtnak. 'S ez nemcsak igaztalanságok igaztalansága, hanem egyszersmind az esztelenségeknek is legnagyobb esztelensége, mert hogy hihetni azt, hogy mostani világban 9 millió, melly annyiszor önkény, de még törvényesen, vagy legalább usus vagy abusus szerint, is legirgalmatlanabbul benevolisáltatik — óh be keserü *satyra* ezen terminus technicus a' valóságos benevolentiára! — 's egy kis lopásért kétségbeesésig kinoztatik, az illy bánásmódot tovább is fogja türni, ha más részrül sokszor azt látja, hogy némi privilegiumolt rendbontónak viszont még emberi vérrel fertőztetett kezét se szoritja békóba a' törvény, 's a' domesticát lopó, árvákat 's gyámalattiakat álnokul kijátszó, a' tehetetlent nadályozó, jobbágyát kinzó, fegyvertelen idegent megtámadó, nem ritkán biztosan jár köztünk, sőt — mert minden componálva van már, t. i. a' machina kerekei jól megkenve — egy társaságban van velünk, sőt némellykor egy asztalnál is ül! 'S im itt mind azokat, kik azt hiszik, nem ismérem a' hont, arrul teszem bizonyosakká, hogy semmi a' világon nem fog hátráltatni, mind ezen most állitottakat, mint valósággal sokszor megesett 's impune végbevitt tetteket, rendre előhoznom; a' mibül az fog tán kisülni, hogy igen is jól ismérem az országot, — midőn más részrül Isten segitségével remellem, az fog belőle lassanként eredni, hogy némi Magyar szebb jövendőre ébredend, 's végkép 'többet fog a' büntül rettegni mint a' büntetéstül, s kevesebbet a' rosz hirtül mint a' bel becs hijátul'; s igy midőn a' köz

moralitas 's igazi erény sulya nevekedni fog, minden bitorlott reputatiónk nélkül, valódi érdemünk szerint is azt kiálthatja majd rólunk a' külföld "Milly valóban nemes ország Hunnia, melly nem tűri maga közt a' selejtest!"

Azon gyengéd linea pedig, melly fenyitékre nézve a' szabad ember 's a' rabszolga közt van, olly világos, hogy itéletem szerint, egy ismeretes Amerikainak kinyilatkoztatása, mellyre egy társaságban szólittatott fel, azt tökéletesen kifejti. Ő ezt mondá "Kinek önkény csak bőrét karczolhatja is sujtatlan, az Rabszolga; kit pedig a' szabadon hozott, ismért és szentül teljesitett törvény felakaszt, az szabad ember" --. 'S ámbár ezen állitás némi gúny-ács törpe elbizottságában több *bon motra* fog adni alkalmat, azért annak valóságát még sem vehetni kérdés alá, mert az a' rab- és szabad-közti fenyiték ideáját tökéletesen kimeriti.

Az ember hozhat e Isten megbántása nélkül olly törvényt, melly embernek életét ketté vágja, — nem tudom, 's olly kérdés, hogy beléavatkozni itt nem merek; de más részrül azt hiszem, hogy embernek nincs hatalmában embert olly módon kivégezni, melly által egy véletlen vagy ügyetlenség a' törvények sulyát nehezitheti, 's ekép a' büntetés a' hozott itéleten tul hathat, mint p. o. fejvételben, akasztásban, hol, mint számos példa van, egyik mód nélkül tovább szenved mint a' másik, — 's ekép az agyonlövés, mint legigazságosb, látszik legczélirányosbnak lenni.

Már most kérdem, ha, teszem például, egy vadon szigetbe vinne a' sors, hol senki nem lakik, 's ott települve le, fenyitő törvényinken tanácskoznánk, mert talán nem hagynánk ott is azt 800 esztendőre; valljon e' kettő közt milly javaslatra hajlanánk. 1-ső Válasszuk magunk közt ki a legjobbat 's okosbat, 's az büntessen meg legjobb belátása és szorosb lélekismérete szerint közülünk mindenkit, a' ki áthágja törvényinket; de halálra ne legyen itélve senki'? — 2-k "Hozzuk törvényinket olly rendbe, hogy itéletekben az önkénynek legkisebb helye se lehessen, de közülünk mindenkit az általunk szabadon hozott és szórul szóra magyarázott törvény

itéljen, 's a' gyógyithatlan rendbontót kázhoztassa agyonlövésre." Valljon mellyikre szavaznánk e' két javaslat közül, kérdem még egyszer? Én a' másodikra megvallom egyenesen. Már ki velem, ki nem, az megint más kérdés; 's nekem némi jusom van gondolni azt, hogy a' nagyobb rész az elsőre szavazna, melly kis jusomat tán senki sem fogja kérdésbe venni, ha arra akar figyelmezni, hogy szinte 900 esztendeig ülünk már 'a Duna, Tisza, Dráva és Száva közt, 's magunkat egy izben constituáljuk; ezen szó pedig '*constitutio*' többet forog szánkban, mint az utolsó évtizedet kivéve, tán Európa minden nemzeteiében, törvénykönyveink is actáinkkal együtt pedig — mellyek azonban csak annyira *acták*, hogy papiroson vannak, de egyébiránt *stagnantiák* — tán legvastagabbak a' világon; de minda' mellett eddig még fenyitő törvénykönyvünk — Codexünk — nincs! 's igy ebben egy kissé ugyancsak hátra vagyunk; minek következésében uralkodik nálunk ama szivreható, de annál igazabb igazság, hogy plus valet favor etc.

És ez a' privilegiált Rend helyzete, a' mibül könnyen itélhetni a' népnek ebéli bátorságos s' irigylésre méltó állásárul (?)

Tudom — közbevetőleg mondom itt — sokan azt fogják erre mondani "Miért illy keserün, miért nem barátságos — — — ezzel mindent kivihetni a' Magyarnál, de illy mód által még makacsabbul ragad előitéletihez." Mire én igy felelek 'A' valóban nemes Magyar — 's ezt nem kell a' magyar Nemesemberrel összekeverni, mert azok közt felette sok nemtelen, bünös házsártos természetesen van, minthogy egy 500 ezer nemes és szentekbül álló kar lehetetlen — minden Szépre, Nagyra és Dicsőre könnyen vezethető, 's csak becsület 's honszeretet által; oh tudom én ezt olly jól, és tán sokkal jobban mint akár *Török*, akár *Orosz* - - - nemzetbeli! de mit mutat a' foganat? Hogy criminalis Codexünk nincs! 'S mit az anteacták? hogy sok derék ember legbarátságosabban javaslotta már, 's többször is fenyitő törvényink rendbehozását, de ennek sikere eddig nem lön; 's miért? mert tán megint "A' kormány a kormány" (!) — — — — —. Valóban ez nem

hátráltatta volna; hanem: mert a' felette számos jó lelkű nemes Magyarok itélő tehetségeiken némi nemtelen lelkü magyar korcsok uralkodtak 's uralkodnak, kik az erős törvényeket, mellyek a' becsületes embert soha sem érik, azért hátráltatják lehetőleg, mert egész létök gyenge, félig meddig exequált 's könnyen kijátszható törvényeken alapul, minthogy erősbek fajtájokat gyökerestül kiirtanák, 's ekép az effectus azt mutatja, hogy az eddigi gyógyszerek, mivel igen is szelidek, 's kimélllők voltak, nem használtak, 's ezen okbul, a' siker miatt, erősb 's hathatósb módokhoz kell nyulni; a' mi pedig a megbántást illeti, soha nem hihetem, hogy a' józan férfiu, mint egy náthás — hogy többet ne mondjak — gyermek éppen azért ne fogadná el a' tanácsot mert az néki tán egy kissé nyersen mondatik; a' mi nem volna józanabb mint ezen anecdota: Egy nagy uri ember sötétben egy mély veremhez közelitett "Jobbra tartson kend Isten-adta" — igy szól hozzá valaki; de illy durva mód csak megbántja a' Nagyságost 's azért sem fogad tanácsot 's azért is elbukik a' verembe, mert nem igy szóltak hozzá "Méltóságos Ur vagy Excellentiája, kérjük mély alázatossággal, méltóztassék vagy tessék egy kissé jobbra tartani, mert máskép verembe sülyed nagy uri drága személye." 'S azért nem is irok én a' jók 's valóban nemesek számára directe, hanem ugy reméllek nékiek némileg használni, ha őket mind azon rothadás helyeire figyelmeztetem, mellyek honunkat disztelenitik 's az egészet vég veszélybe hozandják, ha azon helyeket egyenesen ki nem vágjuk, szurjuk, égetjük 's a' t.; t. i. hogy ha a' némi nemtelen lelkü magyar korcsoknak — kik, itt teszem például, a' Codex criminalis rendbehozását annyi századokig gátlák — álarczájokat le nem rántjuk, 's manipulatioiknak rutságát tökéletes fénybe nem állitjuk a' valóban nemes magyar közönség elé.

'S most, midőn az igazi nemes Magyart honunk diszéért kérem: ne hagyja magát azon tompa alacsonyság hőseitül elcsábittatni 's fertőztetni, kik honunk mocskait részint jó szándékbul soha el nem akarják ismérni, mert igy hiszik a' nemzeti becsületet legsikeresben fentartani (!!!) részint jó okok-

nál fogva elemöket t. i. az émelygető sárt minden módon leplezgetik, a' mi által fény 's felemelkedés helyett Hunnia csak mindig közel kering koporsója körül, — most egyenesen 's practice, nem poros diplomák 's nyomorult szőrszálhasgatások után, hanem Isten előtt kérdem, mi uralkodjék rajtunk nemeseken: Önkény e vagy Törvény? Tudom azt fogja erre felelni a' nemesb nagyobb rész 'Törvény!' 'S ha ezt férfiui elszánással kivánja, arra is rá fog állni nemeslelküleg 's édes örömest, hogy a nemtelent se itélje soha is önkény többé, hanem semmi egyéb, mint Törvény!

Azok, kik bona fide azt hiszik: Senkinek e' tágas világon nincs annyi belátása, igazságszeretete, hogy rólok önkénynyel itélhessen, 's ekép a' törvénytelenség, ha őket illeti, legnagyobb csúfság előttök, más részrül arrul vannak meggyőződve, hogy a' salus publica legnagyobb veszedelembe jöhetne, ha viszont saját önkénykedésiknek volnának szárnyai szegve, 's ekép a törvénytelenség, ha másokat illet, felette helyes; a' mi más szavakkal nem több, mint azt kivánni vagy követelni, hogy éppen az, a' mi magoknak legtürhetetlenebb, másoktul békével legyen türve, 's éppen az, a' mi őket, t. i. a' nemeseket tekintve, az egész respublicát sarkaibul kidöntené, másokat, t. i. a' nemteleneket tekintvén, viszont a' köz bátorságnak legnagyobb garantiája legyen; melly praetensiók azonban annyira ellenkeznek a' valódi nemes és őszinte igazságos ember becsületével, hogy itt minden keserűség nélkül barátságosan szólitom fel az igazi Magyart, hogy semmi egyébért, csak igazság szeretetért, mondjunk nemes lelküleg 's önként azon hatalomrul le, mellyel részint a' törvény, részint az usus, és tán legnagyobb mértékben az abusus, fegyverze minket földesurakat fel jobbágyink ellen, 's emeljük őket messze minden gyarló emberi szenvedelmink, indulatink 's önkényes hatalmaskodásink felül, az örök igazság 's részrehajlatlan törvény magas széke elé, hol csak az erény lehet paizs, 's semmi más a' világon.

Midőn azonban annyi selejtesnek is van szava a' dologhoz, használjuk szent czéljaink elérésére az emberi cselekvé-

sek legerősb rugóját is, t. i. a' nyereség 's haszon-utáni vágyat, 's mondjunk le azért, a' száraz önségi calculus következésében is, azon jusokrul, mellyeknél fogva jobbágyink némileg önkényünk alatt vannak, nehogy mi is valaha felsőbb önkény alá kerüljünk; azaz mérjünk alattvalóinknak egyirányos 's hosszu rőffel, hogy mi is igazságos lélekkel 's férfiui öntudattal kivánhassuk magunknak az egyirányos és hosszu rőfet; a' mi más szavakkal ennyi "Zabolázzuk *önkényeinket* fel, 's ha nem nemes lelkünk sugtában is, legalább azon igen fontos okbul, hogy a felettünk lévő kényeknek sikeresben állhatván ellen, némi független zablátlanságinkért vásároljuk meg az igazi szabadságot, azaz terjesszük bátorlétünkért, szabadságunkért 's igy nagyobb hasznunkért a' P. 1ae 9us áldásit az egész ország lakosira.

Már a' mi a' törvény-előtti egyenlőséget illeti; ugy hiszem szükségtelen az Olvasót arra figyelmeztetni, mert annyi belátása reméllem mindegyiknek lesz, hogy azt csak lassan lassan birhatni tökéletes kifejlésre, 's itt nem javasoltatik egyéb, mint a' törvény-előtti egyenlőség elvének elhatározása.

A' magyar nemes a' fogságot és halált kivéve, minden testi büntetéstül ment, a' mi igazán emberül 's felette józanul van; mert ekép nem alacsonyítja le maga a' törvény az embert állati sorba, minek következésében végkép minden becsület 's nemes érzésnek kell megszünni; 142-dik lapon pedig azt mondom, hogy népünknek mai kifejléséhez képest, némellyekre nézve a' testi büntetéseket mostanság még elkerülhetlen szükségeseknek tartom, a' mit előbbeni értekezésimben is, tán más szavakkal, de bizonyosan érintettem; ezen szakaszban végre a' törvény-előtti egyenlőséget javaslom; a' mi három adatbul azok, kik mindent el szoktak facsarni, 's kiknek elég világosan irni lehetetlen, könnyen egy felette vastag anomaliát huzhatnának, mellynek következésében vagy a' magyar nemest is ezentul testi büntetések alá kellene vetni, vagy a' nemtelent minden testi büntetéstül rögtön felmenteni, mert máskép miként lehetne az egyformaságot elérni?

E' plausibilisnek látszó vád elkerülésére itt azt ismét-

lem, hogy most elég a' törvény-előtti egyenlőség principiumát felállitni, 's ennek útmutatása szerint tüstént egy olly fenyítő 's politikai törvénykönyv készitéséhez fogni, mellynek elsőbbike mindenkit az önkény üldözésitül megment, 's ekép minden becsületes embernek legbiztosb paizsa, a' bűnös nemeseket ellenben vagy hosszabb és szorosb fogság, akár tüstenti kivégzés által némileg azon kinnak aequivalensével sujtja, mellyel a' még baromi sorban lévőt testi kinnal bünteti, midőn ezen utolsót is csak akkor degradálja végkép állattá, mikor benne minden becsület és nemes érzés már kihalt. A' politiai törvénykönyv viszont egyenesen a' közönséges mindennapi bátorságot eszközli az által, ha nem itél és büntet is, hogy akárkinek is hatalmaskodásit megsemmisiti — paralyzalja, — 's a' legelszántabb rendbontó féktelenségit a' közönségre nézve ártatlanokká teszi.

Most — 's mit akarjuk tagadni azt, a' mi semmi egyéb mint a' comoedia titka, mellyet kiki tud — a' nemtelen sokszor minden törvény ellenére, egyedül a' nemesnek önkénye alatt izzad és szenved, 's testébül a' kintul majd majd kiszakadó szavat, ha csak Isten 's minden szentjei nem, más ugyan nem igen hallja; a' nemes ellenben nem ritkán akármilly excessusokat kövessen is el, még is minden törvény mellett, büntetlen és épen buj ki; 's ekép meg is esik tán többször mint gondolnók, hogy az ártatlanul vagy önkény által rettenetesen büntetett, szolgai állásban találkozik azzal, kit a' legnagyobb nyilványos megbántásért nem érte, vagy érni nem akarta a' törvény, 's ki mindent lenéz.

Tudom illy állitásra egy rész felette neheztelni szokott, quia veritas odium parit, egy más rész pedig illy eseteknek felette ritka előfordulását vallja csak meg, 's igy azok veszedelmét korántsem tartja nagynak, midőn végre a' legnagyobb rész igy okoskodik "Tökéletesség nincs, 's ez mindenütt megtörténik" 's ekép hihetőleg csak felette csekély rész fog velem kezet és vallja meg, hogy az állitás igaz, 's igy segitni kell.

Már a' mi a' megbántottakat illeti, itéletem szerint nem felette ügyesen cselekesznek, ha nagy zajjal hirdetik feléb-

redt 's boszonkodó érzelmöket, mert az által vagy azt vallják egyenesen meg, hogy ők személyesen vannak érintve, vagy hogy az önkény, igaztalanság 's ebbül származó számnélküli becstelenség maszlaga az ő igazi elemök! Sed de gustibus etc.

Mi pedig azon ritka eseteket illeti, mellyek a' nemtelennek ártatlan vagy igazságon-túli elnyomatását, a' nemesnek ellenben büntetlen vagy korántsem eléggé büntetett hatalmaskodásit illeti: kész vagyok magam legelső azt mondani, 's ekép azt ismétleni, a' mit eddigi munkámban több helyen mondottam, hogy a magyar becsületnek 's férfiui nemes tartásnak legbizonyosb jele 's tanuja az, hogy olly mód nélkül tág körök közt, mint a' millyenben a' magyar nemesség foroghat, idomlag még is olly ritka 's kevés igaztalanság és szivtelenség adja elő magát és foglal helyt mint éppen Hunniában. De nem abban van helyezve a' dolog veleje, hogy illyesek *ritkán történnek*, hanem hogy *büntetlen történhetnek*.

Ezen utolsónak iszonyu befolyását egész polgári létünkre nézve — merem állitni — eddig soha nem méltattuk eléggé figyelmünkre; 's im ez oka, hogy fenyitő 's politiai törvényink alig vannak, a' mi okbul megint a' *nagy szám* bátorléte 's ekép megelégedése sem olly nagy és nem is lehet olly nagy, mint a' millyen rájok nézve, mint emberekre igen kivánatos, ránk nemesekre, 's kivált nagyobb birtokosakra nézve pedig felette hasznos lenne.

Igaz, hogy illyesek másutt is történnek; de milly nyomorult illy szolgai argumentum, melly minden becsületes ember vérét legkeserűbben felingerleni kénytelen. Ha lábaikkal tapodják, 's úgy szólván ebeknek vetik is az Istennek olly külön szinű nemzetségi a' becsület, valódi nemes érzés 's igazság érzelmét, az nem szolgálhat nekünk Magyaroknak, én legalább úgy hiszem, pirulást okozó bujósdi ajtócskául, vagy azon mindenek felett nemtelen ürügyül, hogy alacsonyságok közt mi is sorvadozhassunk. A' kérdés az: ki van e már annyira fejtve nálunk a törvény-kiszolgáltatási rend, hogy annak minden javitása csak pium desiderium 's Utopiába való lehet? Mire a' becsületes embernek az lesz felelete: hogy bizony még

sokkal is lehet azon reszelgetni, intézgetni 's javitni a' nél-kül, hogy Utopia képe még azért előttünk feltünjék, minek következésében nem az foly, hogy nálunk semmi javitás ne történjék, minthogy másutt is van több mint sok becstelenség, alacsonyság, menybekiáltó vétek, hanem hogy alkotmányunkon a' lehető legnagyobb javitásokat esztendőrül esztendőre, naprul-napra, órárul órára eszközlenünk legszentebb kötelességünk, habár a' világ minden nadrágtalani, kontyosai, bugyogósai, golyvásai 's a' t. egymásnak vérőket innák 's csontjaikat rágnák is.

Egész irányzatom tehát nem oda megy, hogy a' magyar nemes jusait csorbitsam, hanem éppen az ellenkezőre, t. i. hogy annak jusait, azaz bátorlétét, legnemesb örömit 's valódi szabadságát mód nélkül neveljem, a' mi nem egyéb mint a' legvalódibb haszon.

'S itt világosan tünik elő, hogy itt is mint mindenütt, az, a' mi a' legnemesb és igazságosb végkép 's csak kis idő leforgása alatt mindig a' legmegjutalmazottabb, t. i. a leghasznosb is; minek következésében bizonyos, hogy minél jobban megbecsüli egy rend a' másiknak igazait, annál biztosabban élhet minden rend saját igazainak csorbátlan 's megtámadatlan körei közt is.

Minden ember szereti az igazságot, de a' becstelen csak magának, a' becsületes ellenben minden felebarátinak; 's midőn a' lélekisméretlen kész embertársát önkénye szerint itélni, 's egyszerre alperes 's birói személyt játszani, irtózni fog illy tettül a' lélekisméretes 's őszintén megvallani, hogy két felekezet közt csak egy harmadik lehet biró, vagy ha egy harmadik nincs, egyedül az Isten.

A' hatalmasb által büntetlen sőt gunyolva sérthetés 's elnyomathatás elég a' természet minden kecseit elkeseritni. — 's mint Világ czimű munkámban érintém 'elég Damocles kardja, habár nem szakad is le, a' legnagyobb szerencsének kettétörésére'; Damocles fejére sem szakadt le az soha, de még is elég volt a' *leszakadás lehetősége is* minden nyugtát eltemetni.

Az emberi élet ugy sem egyéb mint egy szünetnélküli megcsalt remények, kijátszott fáradozások 's eldült munkálódások rövidebb vagy hosszabb láncza. A' bizatlankodás, bátortalan lét mindenütt keseríti földi pályánkat, hanem ez emberi sorsunk, mellyet elszánással türnünk kell, 's azon okbul türnünk lehet is, mert annak kellemetlen sulyát felettébb könynyitnünk hatalmunkban van; de ha polgári rendezkedésink által létünket még bizalmatlanabb 's bátortalanabbá tesszük, akkor valóban minmagunknak vagyunk legszivtelenebb ellenségi, kik saját kezeinkkel akasztjuk fejünk felibe gyenge lószőrrel a' hegyes kétélü vasat.

Nemesi bátorlétünket tán éppen olly nagy mértékben tartá eddig köztünk fel a' 'Véletlen' mint akármi egyéb, errül legyünk meggyőződve; egyszersmind ne felejtsük, hogy mindig, de kivált mái napokban, a' Véletlen ugyancsak gyenge alap, mellynél az okos biztosbat keres, 's melly ránk nézve semmi egyéb, mint azon támasz, mellyen az erény 's ártatlanság, akár a' legelső palotában, akár a' legutolsó kalibában fényledéz is, méltó jutalmát, t. i. a' tökéletes bátorlétet 's köz megbecsülést nyeri; a' bün és vétek viszont minden személyes tekintet nélkül, egyiránt érzi a' nemzet-hozta törvény hatalmát, — a' mi egyenesen a' törvény-előtti egyenlőség principiumának elfogadása 's mindenkinek a' legtávolabb önkénytüli felszabaditása, 's kirekesztőleg csak igazságos de tántorithatlan törvény alá iktatása.

Azonban valamint emberek közt szentebb nincs, mint józan törvények, ha t. i. azok pontosan teljesittetnek mindenki által: ugy alig van valami nevetségesb mint olly törvény, mellyet senki nem teljesithet, vagy általában nem teljesit. A' törvény tehát magában bármilly jó is, még semmi, ha annak csak az engedelmeskedik, ki éppen akar, 's a' kormánynak nem áll hatalmában szoritni is mindenkit a' törvényteljesitésre.

És itt ágzik el azon kérdés: valljon mikép lehet a' törvényhozó test parancsait a' közönség által meg is becsültetni? Ha a' végrehajtó hatalomnak nincs elég hatósága, és szabad

köre, holt portéka marad a' törvény; ha pedig igen is sok hatósága 's nagy szabad köre van, akkor megint a' törvényhozó test sülyed le szükséges méltóságárul!

'S im· ezen kormányzási legfontosb kérdésnek eddigi fejletlensége okozza, hogy legtöbb ország ezen két élesztő principium iránytalan idomzata következésében, vagy felette sok, és részint jó de holt törvényű, mert bennök a' végrehajtó hatalom parányi; vagy szinte semmi törvényű, de még is gyorsan forgolódó, mert nálok a' végrehajtó hatalom nagy.

Mi Magyarok az első cathegoriában állunk, 's tán legmagasabban, mert hála az Egeknek, hiszen törvényekben csakugyan nem szükölködünk, 's bizony némellyek felette jók is, pedig annyira, hogy valóban úgy látszik, mintha köz boldogságunkra egyebet se kellene tennünk, mint törvénykönyvinkbül a' virágokat kiválogatnunk, 's azokat a' többi rakásra gyüjtött csalány, vadócz, burjány 's több eféle gyomnak tüze felett ujolag ismét felszentelnünk, az executivát pedig *éppen annyi* hatalommal ruháznunk fel, mennyi kivántatik a' törvények pontos, elmulhatlan gyors végrehajtására a' nélkül, hogy legkisebb önkényi mag essék a' törvények közé, mert akkor mindennek vége. Már e' részben azt a' *'hogyant 's ne tovább'-at* kijelelni megint más dolog — mirül annak idejében azonban egy próba-javaslatot igérek, melly már ugy szólván kész. De most legyen elég 'egyenesen az effectus után elismernünk, hogy sz. István idejétül kezdve mai napig szinte egy törvényünk sincs, melly félremagyarázva, elfacsarva, elfelejtve ne volna, vagy mindig szentül teljesittetnék bé'. A' mit nem tagadhatni, mert a' rendszerint 24 óra, melly közt Isten segitségével mindennapi kenyerünket esszük, azt minden pillanat, és sokszor a' leghangosb és élesb szavak által bizonyitja, hogy a' legdemocraticaibb alkotmányokban, mellyeket eddig csak ismerünk, sem állott a' parancsolók száma a' szófogadókéihez olly felette liberalis proportióban mint nálunk, hol valóban számtalanul több a' törvénycsikaró, ficzamitó, fejtő (!) vagy nem-értő, de még is hozó (!), mint az, ki a' törvények valódi szellemét értené 's azok parancsát mindenütt 's mindenkor

szentül teljesitni kész volna, a' mi a' republicanusnak legnagyobb dicsősége — — — — — midőn — — — — — — — —.

Legnagyobb bajunk tehát az, hogy törvényünk elég van, de azok igazságos magyarázói 's engedelmeskedői koránt sincsenek elegen. 'S ezt törvénykönyvünk legjobban tanubizonyitja; mert egy megtartatlan törvény felett egy másik emelkedik, melly csak éppen azt mondja, de egy hajszálnyira sem teljesittetik jobban; a' mi annak jele, hogy a' törvényhozók sejditik ugyan a' hibát, mert tapogatnak utána, de vagy nem tudják, hogy ezer megtartatlan törvény nem erősb, mint egyetlenegy illy szinű, 's ekép hasztalan az 1622: 2-ik törvényre rakni az 1635: 94, — 1647: 154, — 1655: 49, — 1659: 1, — 1681: 58, — 1715: 14, — 1723: 7,— 1790: 13, — 1825: 5-ik törvényt vagy azon veszedelemtül félnek, ha az executivának hatalmát emelik, hogy azt semmi mód többé vissza nem tarthatják.

Ha pedig valaki kérdezné "Valljon mi jobb a' két rossz közt: olly országlás e, hol hijányos a' törvény de mindent jól forgat az executiva, vagy az, hol a' törvény jó, de az executiva hija miatt a' törvény csak irva van"? tán igy felelnek 'Az első Országlás rajza egy beteg testnek, mellyet azonban orvosi gond látszólag egésségben tart, 's melly mindaddig, és tán igen jó erőben élhet el, mig arra egy felette ügyes gyógyász — mi azonban nagy ritkaság — szünetlenül vigyáz fel; a' második országlás pedig egy olly test ábrázolatja, melly egésséges és jó alkotmányú, azonban heverés, rossz táplálás 's néhai korhelység és ittasság által ugy annyira elbágyadt 's halványult, hogy erőt senki nem tesz róla fel, 's az első, habár hitványabb test is, minden összeütközésben meggyőzné ezen sokkal erősb 's jobb alkotásut, melly végkép, ha jobban nem ügyel a' természet törvényire, t. i. soha nem mozdul, szinte kilencz részeitül továbbá is el akarja tagadni a' világot, 's mind lelki mind testi jobb táplálékot, 's nem fékzi meg önkényi 's betyárságinak igazságtalan rakonczátlanságit, úgy rogyik össze vagy inkább úgy alszik el, mint minden, a' mi az örök természet 's igazság útjábul kitér.

Ezen utolsó rajz, ugy hiszem, némileg Magyarországra is alkalmazható; 's ha úgy van, ne bitangoljuk, a' Magyarok Istenéért! hazánk erős alkotását az által, hogy törvényink jobbára csak alszanak, 's inkább csak az él hiven szerintök, kinek semmi törvény sem kell, t. i. a' jó 's becsületes ember. Ha pedig felálland az emlitett 5 törvény is, mint a' magyar alkotmánynyal éppen nem összeütköző, sőt annak valódi belső szellemébül kifejtett javitás, akkor szükségkép foly az is, hogy a' nemtelennek csonkittatlan igazaira sikerrel 's ön megelégedésére felvigyázzon egy

TÖRVÉNYES PÁRTVÉD.

"Hiszen a' nemtelennek ugy is van törvényes pártvédje; mert a' polgárság maga magát constituálja, a szántóvető képviselője pedig a' vármegyei Fiscalis" — igy fog szólni sok; mire én viszont így: 'Annál jobb, ha van, a' mi csak annak tanuja, hogy eleink igen átlátták, milly szükséges a' teher és kedvezés mellé az elő pártvéd is, nehogy a' keserü mint sulyosb, az édes pedig mint könnyűbb legyen'.

Az egész kérdés tehát nem abban áll, hogy valami szokatlan és új alkottassék; hanem hogy a' dolog veleje változatlan maradjon, 's csak a' formán tétessék némi javitás.

Számtalan óriási Reformator, ki rögtön a' legcivilisáltabb nemzetek kaptájára akarná vonni az egész emberiséget, 's a' Töröknek 's Bolgárnak szint ugy, valamint az Angolnak 's Amerikainak Sajtószabadságot, Juryt, Kamarákat 's ministeri responsabilitást kivánna adni, a' magyar szántóvetőnek mostani képviseletét, t. i. hogy őtet egy nemesember repraesentálja, Lafontainenek némi igen helyes, és Fáy Andrásnak — itéletem szerint — némi még sokkal helyesb meséivel hasonlitja össze, hol mint tudjuk, nem ritkán a' husevő viseli a' fűevő képét. 'S mennyire lehet azon esetet, hogy a' *nemes* repraesentálja a' nemtelent, illy mesékhez némi igazsággal hasonlitni, azt itt nem vizsgálom; hanem arra szoritom kereken 's minden előzmény nélkül meggyőződésemet, hogy a'

magyar szántóvetői képviselet formájának nem az a' baja, hogy *őtet a' nemes repraesentálja*, hanem hogy *nem ő maga választja képviselőjét*.

Ebben fekszik mind a' nemesre, mind a' nemtelenre nézve a' kár.

Ezen utolsót sokan sophismának fogják állitni, tudom; 's nem egyéb okbul, hanem csak azért, mert tán sejditlen vagy sejtve is, mindig ön személyes hasznokat szokták az egész rend hasznával összekeverni. Illyesek ezen javitást felette veszélyesnek, t. i. magokra nézve igen alkalmatlannak tartanák; mert hiszen most — 's nem akarok senkit sérteni, de ki kell mondanom — országunk számos vidékin vagy mindig hallgat a' megyei Fiscus, ha szól a hatalmas földesur, bármilly nagyon rimánkodjék is a szántóvető; vagy férfiasan szól, de uj választáskor csuda, ha ki nem marad. 'S ez természetesen soknak igen kellemes és hasznos; de valljon kinek? Annak, ki sötétben szeret bujkálni, 's másoknak minden alkalmatlansága nélkül alkalmatlankodni.

Minden pörben az emberi jusokat tekintve, azt hiszem legelsőnek, hogy saját ügyvédjét válassza mindenki; 's ezen igazábul valakit kirekesztni akarni, a' legméltatlanabb igaztalanság. Ezt köztünk tán senki se veszi kérdésbe; a' mit azért szabad feltennem, mert a' szántóvető bizonyos esetekben akárkit valósággal választ is ügyvédül! De milly kevés tekintete 's ekép milly kevés sikere van illy pártvédnek ahoz képest, mellyel az birna, kit egy egész megyének *nemtelen* 's adózó közönsége választna, 's ki a' hazai törvények által sanctionálva volna is?

"Hiszen éppen ebben áll a' nemesi statusra nézve a' veszedelem, hogy egy illy pártvédnek igen sok tekintete, 's módnélkül is nagy sikere lehetne" — Mire én azt jegyzem meg: 'bizonyosan igen nagy veszedelem, de csak azokra, kik mások jusait akarják sujtatlan áthágni, 's azt végveszélynek 's tökéletes elromlásnak tartják, ha saját önkénykedésikre zabolát sejditnek 's látnak rakatni; de nem úgy az igazságszerető földesurakra, kik inkább fogják tűrni azon alkalmat-

lanságot, melly rájok illy törvénymódosítások által háramolhatnék, minthogy most sokszor igy kénytelenek fohászkodni az egekbe "Uram Isten, valljon hogy vannak szegény jobbágyim!"

"'S miért laknak külföldön, miért utaznak, miért nincsenek jószágikon, tudnák akkor mind azt 's a' t." Illy már annyiszor hangzott kongás fog erre hallatni. De valljon az, ki hivatalban, vagy orvosi kezek közt van, tehet e mindig a' mit akar? Vagy nincs e ollyan is a' honban, ki bármilly független legyen is, számosb urodalmakat bir, 's ekép akármilly jó akaratu lenne is, még se lakhat A, B, C, D, E, F, G, H, 's a' t. az országnak tán távol 's különféle részein fekvő urodalmiban, mert személye csak egy, a' mirül nem tehet, 's igy szükségkép mindenütt csak kevés ideig maradhat, 's mindent csak átrepülve 's távolrul láthat. 'S végkép milly nevetséges praetensio részint a' bölcs, részint a' constitutionalis ember itélete előtt, gyarló embertül általányosan véve olly csudákat kivánni, mellyek a' legbizonyosb canonisatióra vezetnének unanimiter, t. i. azt kivánni, hogy valaki az élet minden kellemeirül mondjon le, 's ide haza élte fogytáig uriszéki praesidiumot igazságos lélekkel vigyen 's a' t. a' mi felette szép volna, de mellynek kivánata valóban nem egyéb, mint egy lágy szivű 's puha koponyáju pium desiderium, önmystificatio, vagy a' mi leghihetőbb, egy résznek a' másik szemeiben szálkát 's magáéban még gerendát sem látása. A' constitutionalista viszont kaczagva hallja azon nyomorult methodust, melly szerint sok az által akarja előmozditni a' köz szabadságot, nem hogy mindenki természeti szabadságának egy részét a' társasági szabadság elnyerése végett áldozza fel, a' mi helyesnél helyesb volna, hanem hogy anynyira mondjon le minden szenvedelmirül, legsürgetőbb élet mentességirül, immunitásirul, hogy végre még a' koldusnál függőbb, egy bizonyos tájék levegőjét, 's egy bizonyos folyó vagy kut vizét legyen kénytelen szini és inni, 's olly orvosi gond hijával, mellyben bizik, élte fogytáig sorvadozni, mibül az sül ki, hogy volna csak sikere az illy antiphilosophiai

ábrándozók theoriáinak, csupa szabadság keresésében, az ember végre legnagyobb rabbá válna.

Nem illy gyáva 's felhőkben nyargaló speculatiók, mellyekkel csak azok szoktak fejtörve vesződni, kiknek birtoka nincs, vagy kik természeti hajlandóságok szerint, vagy tán más okokbul, mindig otthon szeretnek, vagy tán kénytelenek ülni — nem illy éretlen theoriák mondom, vetik a' szántóvető bátorlétének 's ekép nagyobb megelégedésének igazi talpkövét; hanem az, hogy ő egyenlő bátorságban 's nyugalomban élhesse napjait, földesura akár jó, akár rossz, akár eszes akár esztelen, akár mindig otthon ülő akár mindig odakün kószáló legyen is. 'S ezt sikeresen 's illusio nélkül csak ugy érhetni el, ha a' szántóvető ezentul maga választja törvényes pártvédjét.

Tudom mind ez ellen ezernyi bujósdi ajtó áll nyitva, mellyeken az igazságtalanok serege mindig plausibiliter ki ki, 's át át szokott surranni.

"Nem mond az le az élet minden kellemeirül 's egy csöppet sem áldozza fel magát, ki Hunnia határi közt üti fel lakhelyét." Igy okoskodik sok. A' miben én tökéletesen kezet fogok; mert azt hiszem: nincs és nem lehet a' lelkes embernek sehol is nagyobb kelleme, mint ha hona javának szenteli napjait, akár örök jég fagyassza, akár a' nap leghőbb sugári süssék is azt, mert "megérdemlett Honkoszorú nélkül meddő telek a' rövid élet." V—. De ez néhány kevéssel tán csak mi saját vélekedésünk kedves Olvasó; 's éppen azért, hogy ezen érzésünk becsben tartassék, tiszteljük akárki vélekedését is. Legyünk igazságosak, hogy mi is férfiui öntudattal 's elszánással, nemcsak az ismért Horatiusi *tenax*, hanem *justus* ember méltóságával és sulyával is szolgálhassuk a' hazát; minek következésében többek közt, minden idegen hatalomtul menten és szabadon fogjuk mindig választni országgyülésinkre küldendő követinket; hanem hogy ezen szép jusunkat nyugottabb lélekisméréttel, bátrabban 's több hihetőséggel tarthassuk is fen, arra is rá fogunk állani, hogy a' szántóvető is minden hatalmunktul menten és szabadon válassza

ismét az ő vármegyei képviselőjét, 's ha ezt nem teljesitendjük, akkor az Isteni szót, 'quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris,' melly annyiszor volt fogaink közt, bizony csak ugy mondtuk el, mint a' varju szokta némi rátanított szavait elkárogni, 's ezt halhatatlan embernek halhatatlan felebarátja ellen büntetlenül tenni lehetetlen.

"Nincs még a' szántóvetőben elég bélátás, magának olly embert választni, ki igazi hasznát előmozdítni 's eszközleni is tudná." Igy fog itélni sok. A' mit én szüklelkű sophismának tartok, minthogy nincs olly buta nép, ki meg ne tudná különböztetni barátját ellenségétül 's a' gyávát a' hatalmastul, a' mit a' régi közmondás "vox populi vox Dei" igen bizonyit; ám de tegyük fel, hogy nem választ magának alkalmas embert, mi lesz következése? Hogy három esztendőre választotta csak, 's minekutána illy pártvéd itéletet nem hoz, 's igy veszedelmes hatalma se nagy, három esztendő leforgása alatt a szántóvetői közönség szemei annyira felnyilnak, hogy minden bizonnyal — 's ezt a' tapasztalás nyilván mutatja — ezentul mindig azon emberre fog egyesülni votuma, ki legsikeresben védheti 's védendi is igazait. És ha mi azt mondjuk "Nincs a' szántóvetőnek ilyeshez még bélátása" — ámbár velünk nevekedett 900 év óta: nem vagyunk e az örök igazságnak soha ki nem játszható törvényei szerint viszont azon veszélynek kitéve, hogy egy magasb hatalom hozzánk is ekép szóljon, vagy inkább velünk igy cselekedjék 'Midőn a' *sanior pars* döntött még el szinte mindent, akkor szabad lehetett (!!!) a' követi választás; de most, minekutána mindenbe belé kottyan mindenki, akár tudja mirül van a' szó, akár nem — — —, most már olly ügyességgel kell vinni a' dolgot, hogy az választassék követül, ki az egésznek legsikeresebben is szolgálhat.' 'S ha B. azt mondja "én igen is jól értem, nekem mi hasznos, mi káros, 's azért nem is engedem, hogy valaki választásimba elegyedjék, hanem C. nem tudja mind ezt, 's ekép kötelességem érette választanom" — a' talio törvénye szerint nem foly e megint az, hogy A'. is azt fogja tán mondani "én infallibilis vagyok, 's azért kényem

szerint teszek, B-nek pedig nem engedhetem, hogy ő éretlen szabadsági sophismái közt elvesszen, 's ekép jóllétére, valóságos szerencséjére (!) kinszeritni fogom —". Minek morálja az, hogy B. mindaddig nem fog igen erősen ülni jusaiban, mig C-nek jusait csak mindig ő akarja fejtegetni; 's ekép B-nek haszna és szerencséje mindaddig nem igen biztos alapon fog nyugodni, mig C-nek haszna és szerencséje csak önkényi légben lebeg.

"Mind errül nem lehet szó, mert a' pacta conventa, a' Ius etc." 'Ez mind igaz; de viszont a' hatalom!' "Ennek nem kellene soha is történni." Ez is igaz. De mennyi nem történik a' világon, a' minek nem kellene megtörténni! 'S milly szegény vigasztalás az — a' tiszta moralis és metaphysicai dolgokat kivéve — ha valaki csak illyformán vigasztalja magát "Elvették ugyan mindenemet, de nem volt jusok hozzá; kidobtak bizony házambul, de azt tenni nem volt igazuk; tönkre tettek mindenestül, de ez törvénytelenség volt 's a't." Zeno 's más kevesek tán mindent nevetve 's örülve fognak türni, de a' nagyobb résznek ugyancsak sovány compensatio, ha vesztett butorért, házért, szóval mindenért csak a' principium csorbátlan fentartásával vigasztalhatja magát.

Ha valaki szabad akar lenni önkénytül 's maga választni pártvédét — a' mit igazságosan senkitül sem tagadhatni meg — akkor arra is rá kell állania, hogy senki se függjön az ő saját önkényétül is, 's neki se legyen legkisebb befolyása viszont annak választásában, kit megint valaki más választ pártvédül. 'S ez ellen Isten előtt, ugy hiszem, igazságos embernek kifogása nem lehet. A' mi pedig egy résznek, illy férfiui szabad cselekvésmódra megérettségét, t. i. hogy már tud némileg magárul is gondoskodni, — a' másik résznek ellenben éretlenségét illeti, — mellynek következésében mindenben még dajka kell nékie — itéletem szerint azon almafára emlékeztet, mellynek egy törzsökbül felemelkedő ágain, 900 esztendő óta függ temérdek alma, 's ezeknek egy része mindig azt mondván a' nagyobb számhoz "Ti még nem vagytok érettek" — ezen utolsók végkép azt felelhetnék tán "Ti

pedig már rothadtak vagytok, és igy — — 's a' t 's a' t" Sapienti pauca!

Megengedem azt is, hogy nem 3, de 48 esztendő fog kivántatni, mig némi megyének adófizető közönsége derék pártvédet fog választani, sőt azt is meg akarom engedni, hogy soha sem fog választani magának arra termett embert; hanem mind ez javaslatomat egy cseppet sem gyengíti; mert nem abban áll a' dolog veleje, hogy *jó pártvédet válasszon* a' szántóvető, hanem hogy azt *maga válassza*, azaz hogy azon kárt, melly egy hijábavaló pártvéd által háramolhatik tán rá, csak *magának* 's *ne másnak* tulajdonithassa! 'S itt fekszik a' dolog veleje, mert magát senki se tartja olly bünösnek mint mást, és ekép kiki sokkal könnyebben és szivesebben megbocsát magának mint másnak; a' mi okbul, ha valaki maga magának legnagyobb kárt tesz is, soha nem fejlődik ki annyi bosszu — a' mi országokra nézve a' legerősb méreg — mint mikor egy rész a' másiknak csak legkisebb alkalmatlanságot okoz is. Például: ha valaki egy másiktul egy könnyű ütést kap, valljon nem fog e haragja felzúdulni; 's nem fogja e bevádolni vagy magának venni elégtételt? Ha pedig ezt semmi mód nem nyerhet, nem marad e keblében bizonyos tövis, melly fájdalmasan sértendi, valahányszor ütője jut eszébe? Ki hallotta ellenben valaha, hogy valaki beárulta legyen magát, mert teszem, részegségében vagy ügyetlensége által egy szemét lökte ki? 'S ki volt, ki illy valóban igen érzékeny megbántásért magát bezáratta, vagy magán — — — — — — — csapatott volna? Nincs példa, mert magának az ember mindent 's még a' legérzékenyebb megsértést is megbocsát, midőn másnak nemcsak a' legkisebb megbántását, de sokszor a' megbántás gyanuját, sőt némellykor legjobb akaratját sem bocsátja meg. Igy van a' pártvéddel! Az önválasztottnak mindent megbocsátunk, a' ránk tolottnak semmit! 'S midőn én mások érzelmit 's kivánatit legigazságosabban hiszem magaméi után kitapogathatni, szivembül kivánom, hogy mindenki maga magának választhassa szószóllóját; mert én egyenesen megvallom,

hogy akármi zavarba jöjjek is — ámbár számtalan, hasonlíthatlanul mélyebb belátásu mint én, 's tán sok jobban is tudja hasznomat mint magam — azért e' részben még is csak saját kis belátásomba fogok inkább bizni, mint máséba, 's ekép mindig azt kivánni, hogy pártvédem választásánál, akár a' megyei választáskor, akár országgyülésre, akár személyem és sajátom védelmére, senki se folyjon bé az elsőkre mint én 's azok, kiknek törvényes jusok van hozzá, az utolsóra pedig csak kirekesztőleg magam. És érzem, hogy korántsem boszankodnám annyira, ha önválasztási pártvédem akármilly bajba keverne is, mint ha a' rámparancsolt véd, némi kegyelmeket is volna képes érettem kirimánykodni. 'S illy érzéssel mindenki több vagy kisebb mértékben, de bizonyosan bir; mellyet ha nem a' nemesb érzelem sugtában is, legalább az ész tanácsában becsültetni javaslok, mert végkép csak olly rőffel fognak nekünk is mérni, mint a' milyennel mi mérünk másoknak!

Hogy eddig a' dolog, mint állott, jó lehetett, nem vizsgálom söt megengedem; hanem valamint van idő, midőn a' természet jusai szerint, a' gyermek felszabadul szülei hatalmok alul, 's egy önálló férfinak atyja köteles némi jusokat neki átengedni, 's felette sok zavar támadna, ha egy 40, 50 esztendős ember vagy is inkább fiu mindenben atyjának jó kedve 's önkénye alá lenne vetve: ugy azt hiszem, 900 esztendő leforgása alatt, csakugyan annyira megérhetett 's meg is ért már a' magyar szántóvető, hogy pártvédjének választása, tökéletesen tulajdon belátására 's akaratjára bizathatik minden veszély nélkül. Ha ügyetlenül választ, meg fogja magának bocsátni, 's jobbat választ; vagy ha még ügyetlenebbül választ, magának ismét megbocsátni 's ugy tovább; melly szép moderatio, mert az emberi természet legmélyebb tulajdonin alapul, minden panasznak legbizonyosb orvos-szere 's minden felingerlésnek legbiztosb óvadéka — praeservativuma —.

Most a' természetelleni usus, a' talionak szivünkre nem eléggé vehető de bizonyos bosszuján felül — mellyet érteni

lehet inkább mint kifejtegetni — még másféle okvetetlen anomaliákat is szül. A' becsületes és gyengéd-érzésü földesur sokszor nem tudja uriszékeken mi tévő legyen, mikor — a' mi annyiszor történik — jobbágyinak kivánságival legközelebb haszna jön összeütközésbe; 's ekép — mert közte és a' szántóvető közt olly biró, kiben ezen utolsó tökéletesen biznék, nincsen — magát nem ritkán olly mostoha itélethozásra elhatározni kénytelen, nehogy az öntudat kristálja még csak távolruli homálytul is szeplősittessék, mellyet a' legigazságtalanabbul kemény biró sem mondott volna ki.

'S ha őszintén meg akarjuk vallani miért veszik a' felsőbb dicasteriumok, mint p. o. a' Kanczellaria, a' Helytartó Tanács, annyiszor 's tán minden idomzaton tul — miokbul elég panasz hallatik is — a' földbirtokos ellen a' szántóvető pártját: nem fogjuk tagadhatni, vagy legalább hinnünk kell, hogy az egyéb okokon tul tán azért is történik, mivel általányosan mindig a' szántóvető szokta huzni a' rövidebb szalmát, 's ekép általánosan 'inkább a' szántóvetőnek kell fogni pártját. A' mi ellen igazságos panaszunk nem lehet, mert csak ugy tesznek velünk. mint mi másokkal! 'S im itt igen szembetünőleg látszik, milly okvetetlenül szül végre az önkény mindig önkényt.

Sokan, tudom, azt fogják erre megjegyezni, hogy a' Megyék nem ritkán felette nagyon pártolják a' szántóvetőt hatalmas földesura ellen; de erre csak azt felelem: Igen is mód nélkül sokszor történik ez, a' mi felette dicséretes; hanem viszont azt bátorkodom kérdezni: mindig csak az igazság szeretetéért történik e ez, vagy néha nem azon irigy indulatosság sugtában e, mellyel *némi* communitások. *némi* nagy birtokosak ellen viseltetnek?

'S hát a' nem becsületes 's nem gyengéd-érzésü földesurak mikép bánhatnak 's mikép is bánnak jobbágyikkal? Irjak e itt *fel*, vagy inkább naplókönyveimbül *le* némi kis anekdotát? Ezt csak felszólitásra fogom tenni, ha az t. i. olly helyrül jő, melly megérdemli a' feleletet, azonban addig is magamat akarom citálni a' legártatlanabb és a' honban

minden napi 's minden órai esetben. Nem ritkán változásokat kivántam tenni 's tettem is jószágimban. Házhely és földcserére volt szükség.

Én 'De nem fogják e sajnálni jobbágyim régi földeiket?'

Tisztartó. "Egy cseppet sem Méltóságos Ur, hiszen adunk nekik jobbakat."

Én — a' jobbágyokhoz — 'Barátim, nékem földeitekre szükségem van' 's a' t.

Jobbágyok. "Már mondta a' Tens Tisztartó Ur — —. Legyen Nagysága szegény fiainak atyja — — —"

Én 'Nem foglak Benneteket soha is elhagyni s' a' t.

'S im kész volt a' mennyei szabad egyezés!!!

'De hát miért nem szóltak jobbágyim?' igy tudakoztam később, midőn megtudtam, hogy abbul vetettem őket ki, a' mi nékem *előitélet nélkül* sovány földnek 's rongyos szalmafedélnek látszott, a' mi azonban az ő szemökben — mert ott élték napjaik édeni idejét — paradicsom volt! 'S abbul én hajtottam őket ki! De miért nem szólottak? Mert engem ritkán láttak, minthogy körülállásim a' sokszori velök lakást nem engedék, a' tisztartó pedig minden esztendőben 365 nap volt rajtok: 's ekép a' probabilis — mert azt se tudták bizonyosan — gratia, ugy állott rájok nézve a' lehető sőt hihető disgratiához, mint 14 nap 365 naphoz; 's igy a' *hallgatás* tán a' legjózanabb volt!

'S most midőn azt állitom, hogy sokszor a' földesur legjobb akarattal sem tudhatja meg, Jobbágyinak legbelsejökben mi baj, mi bu, mi szomoruság van — 's az egy hidegvérü igazságtalan Vampyr, ki azt hiszi: bennök semmi érzés nincs — Istenhez kiáltok "Világositsa fel a' köz bátorság 's kisded honfi utóink kedviért, a' Magyarnak azon részét, mely törvényeket hoz, s' birja arra, hogy a' most emlitett két felekezet-közti igazok kiszolgáltatásának basisa se Véletlen, se Irgalom, se Indulatosság többé ne legyen, hanem *egyedül Igazság.*"

Ne büntesse ezentul a' scrupulosus földesur maga magát, s ne favorizálja sem a' Kanczellaria sem a' Helytartó Tanács

a' szántóvetőt szoros igazságon tul, a' nemesi közönségek pedig ne ostorozzák a' *szegény gazdag urakat*, kik ugy is ha nem elegendőleg bár, de bizony szépen vannak a' köz megvetés által flagellálva már; 's a' mindent merészlő földesurak végre ne *vampyrkodhassanak* büntetlen, de védje a' szántóvetőt az, kit maga magának választ. 'S mindnyájan, a' rosszakat kivéve, valóban meg leszünk elégedve! Cserélni, a' legalkalmasb sőt a' legjobb földeket magunkévá tenni 's a' t. ezentul is fogunk, csak hogy az egyezés valóban mind a' két részrül szabad 's nem a' szabad egyezésnek satyrája leszen.

Fentebb azt tettem fel: a' szántóvető legügyetlenebbül fog választani; 's ugy hiszem, némileg megmutattam, menynyire a' hely szüke engedé, hogy mind e' mellett még is megelégültebb leend mint ma, mert lehető kárát magának 's nem másnak fogja tulajdoníthatni. De most egyenesen azt bátorkodom állitani, hogy csak egy kis idő leforgása alatt, olly pártvédeket választand, kiknek helyzetök és személyes tulajdonok még nagyobb sulyt adhat 's ekép adand is törvényes hivatalaiknak. Fog eleinte és számosb Megye, házsártos 's nagy száju prokátorokat választni nem kétlem; de csak szaporán átlátandja majd a' józanabb rész, melly igen érti mai időkben valódi hasznát, hogy illy véd csudákat igér 's bajt okoz, sokat beszél de keveset tesz, módnélkül sokba kerül 's nem hasznot hanem kárt hajt; 's im ezentul fog kezdődni — a' mit régibb országok évrajza jósol, minthogy ugyan azon oknak ugyan azon következései szoktak lenni — egy oly időszak, melly minden becsületes és békeszerető embernek csak kedvesnél kedvesb lehet, t. i. a' nemtelenek nemeseket fognak önként választni pártvédül! Eleinte tán félve, mert nem tudhatják, felvállalnak e ők ily nehéz tisztet, minthogy nem olly nemeseket értek, kiknek se tudományi se pedig erényi tekintetök nincs, hanem kik egyiránt vannak mind haza mind fejdelem előtt tiszteletben; de később teljes bátorsággal, mert sok nemes, tudom, inkább abban fogja lelkének megkivántató táplálékát találni, ha fáradva és mun-

kálva ő lehet olly számos házi bátorlétnek és szerencsének szerzője, habár az érette háladattal dobogó szivek szalma 's nádfedél alatt laknak is, mint ha egy roppant palotában mindenki hajlongna reggeltül estig személye előtt.

'S valljon ezen törvény-módositásnak nem volna e ekép áldott befolyása a' nemességre is? Azt hiszem: semminek tán nagyobb!

Minden emberben van némi pezsgőség, tán a Magyarban szint annyi ha nem több, mint a' világ akármilly nemzeteiben is. Ezen életi szikra vagy dönt 's ront, vagy állit és csudákat müvel, ha van tág és dicső mezeje, vagy, ha szabad köre nincs, elfajulva kisded tárgyak körül bibelődik 's disztelen harczolások s' betyárkodások közt elenyészik, 's az országlás csak akkor érti valóban legközelebbrüli mint legtartósb hasznát, ha e' szent tűznek lehető legtöbb kifejlését józanul eszközli 's azt bölcsen használja; mert ez nyer csatákat, ez vi diadalmasan ki háborukat, ez hoz nemes elszánást a' tanácskozásba, ez önt férfiui állhatatosságot a' polgári életbe — — — — — 's valljon mi volna az, a' mi ezen szent tűz kifejtését jobban eszközölhetné, mint mikor a' független erénynek, kicsinosult tudománynak és férfiui elszánásnak egészen uj mező nyittatik?

Ha egy Megyének illyféle praxis által már jobban kifejlett lakosai köz lélekkel 's köz akarattal mind egyre mutatnának "Im ez kinek eszében és szivében bizunk" nem volna e az legalább is olly nagy jutalom, mint mikor sok kéregetés 's előszobai várakozás után, titulusunk tán egy kissé hoszszabbodik? 'S nem volna e azon sok pezsgőség 's életszikra, mely most sokszor kirekesztőleg palaczk-törésre, szinházi zajgásra 's egyéb illy dicsőségekre nemcsak hasztalan de kárral söt valódi szégyenünkre párolg el, nemes élet élésre, valódi ismeretek 's köz jó hir szerzésre forditva? 'S nem volna e köztünk sok' ki midőn ma ugy szólván, hijába eszi a' kenyeret, akkor számtalant segitne jobb kenyérre. Ma is tehetni felette sok jót mind tisztviselésben mind privát életben, 's ekép a' köz tiszteletben igen nagy mértékben része-

sülhetni, nem tagadom; de a' valódi, nem mesterkélt megbecsülésnek egészen egy uj láthatárt nyitni, számnélküli nyereség! kivált olly honban, hol annyian vannak, kik inkább volnának hajlandók — mint én ismérem a' Magyart — *országi szolgálat által* szolgálni a' *kormányt*, mintsem *kormányi szolgálat által a' hazát*, a' mi tán szinte egyre megy, de izléstül függ, melly azonban honosimban bizonyosan praevalens: mert valamint a' magyar katona sem szereti a' szoros rendet, 's inkább ön ereibe bizik — a' mi egyébiránt katonában nagy hiba — ugy inkább hajlandó a' magyar nemes független létben szolgálni a' hont és királyt, a' mi polgárban viszont valóban megbocsátható, sőt tán a' legnagyobb erény!

Milly önbecsülést szült a' valahai Romában a' Tribunus plebis tisztje, ki nem tudja azt? 'S milly serkentés lehete az komoly férfiui öntartásra ezreknek, mikor C. Gracchus 26 esztendős korában azzá lett; ki kételkedik megint ezen? 'S midőn hasonló ok, hasonló effectust szokott szülni, ki kételkedhetik azon is, hogy nálunk szintugy a' legnemesb érzelmeket ébresztendi fel a' pártvédi tiszt; 's az egész kérdés csak az lesz: valljon kinek volt hasznosb, nemesembernek e vagy szántóvetőknek, hogy a' vármegye fiscálisát ezen utolsók választák? A' szántóvető ezennel kilép az önkény hervasztó határjábul, a' nemesi ifjuságban pedig azon lehetőség 'igazi érdem által, ön erővel emelkedhetni a' legédesb megbecsültetés polczára', egy olly nevezetes epochát alkotna, melly nemzeti történetinkben a' legdicsőbb betűkkel volna örökleg feljegyezve. Ha néha néha csak egy választatnék is egyhanguan illy tisztre, ki még éltének tavaszát éli, az olly hathatós fordulást tenne a' hon fiatal reményire, hogy abbul a' legdicsőbb következéseknek okvetetlenül kellene folyni, 's el volna érve azon nagy czél "a' hazai felekezetek két legdivergensebbének lassanként egy testbe forrasztása, melly most ha ketté nem pattan, csuda".

'S a' kormány milly férfiakat használhatna honboldogitó fáradozásiban, ha ollyanokra vetné figyelmét, kik illy tisztet viseltek már, vagy most is viselnek közönségesen megtisz-

telve, 's ekép nemcsak az ész és sziv tulajdonit, de a köz bizodalmat is birják?

Az egész végre vesztene vagy nyerne e? kérdem őszintén, ha a' nagyobb rész meg volna nyugtatva, a' kisebb rész pedig a' férfiui erények minden ágazatiban hiv eljárásra lehető leghatalmasb lelki inger, t. i. a' honfiak őszinte megbecsülése által lenne ösztönözve? Feleljünk erre nem bölcsőbül kisérő előitéletink sugtában, de természeti fásulatlan eszünk 's belátásunk szerint, mellynél hivebb kalauzunk nincs.

"Illy kedvezést a' szántóvető nem is kiván" számtalanszor hallottam ezen sententiát, 's elhiszem; hanem éppen azért — 's kérem, erre vigyázzunk — mert keblében igen sokat kiván, 's ha lesz ereje, impetuose fog is kivánni, de nem tudja tulajdonkép mit kiván, 's neki mit *szabad kivánni*, éppen azért mind rája mind ránk, 's igy a' hazai béke 's boldogságra nézve legszentebb kötelességünk, hogy kivánatinak mi adjunk irányt, mi tüzzünk czélt, 's mi igazitsuk 's rendezzük el mind azon vágyait, mellyek csak ujabb időben oly szomoru gyászba boriták honunk több vidékit, 's mellyek igen mutatják, hogy számosb valóban mennybekiáltó visszaélések következésében, vagy akármi okbul is, annyira felduzzadt némi szántóvetők kebleiben a' tulcsapongó kivánatok árja, hogy az kétség kivül, 's bizonyosan *tulajdon legnagyobb kárára előbb utóbb kirontand*, ha t. i. ezen fermentatiói szeszt elfojtni törekedünk benne — a' mi természetelleni 's ekép sikeretlen munka — a' helyett, a' mi okosb 's igy minden résznek hasznosb volna, hogy nyugtalan 's megengedem maga se tudja mi-utáni esengésit az által szüntetjük meg, hogy létét önkény alul kimentjük, 's azt kirekesztőleg a' törvények, és nota bene a' maga választott védje által pártolt törvények alá iktatjuk; vagy más szavakkal: ha levesszük róla azon sulyt, mellyet önkény szül — · — 's fermentatiót okoz!

Mind ezek után azt hiszem: e' most fejtegetés alatt lévő törvény elfogadásában, sok velem kezet fogand; már a' nagyobb rész e, azt, őszintén megvallom, ámbár idővel reméllem, most még nem hiszem, 's nem azon okbul, mert a' dolog józan-

sága nem áll, hanem mert nem csak a' sötétben bujkálni 's önkénykedni szeretők, de még a' *legbecsületesb emberek is*, ellenzik az illy törvényi javitásokat.

A' sötétes önkényesek — ámbár annyi évekig tartják dicsőbb felemelkedéstül vissza a' Magyart — mostani időkben már jobbadán elveszték bálványi tekintetöket 's ekép bűbájos erejöket. Nem is félek azért ezentul zsibbasztó hatalmoktul, mert bilincseiket, mellyeket előitélet 's tudatlanság koholt, s önkény és vad indulatosság rakott, bizonyosan diadalmasan kettétörendi a' 19-ik századi Magyar; de azon becsületesek, fájdalommal mondom, rántják a közönséget illy javitásoktul leghathatósabban vissza, mert vakon hisz nekiek a' sokaság, kik saját keblökbe tekintvén, az egész világot magok szerint itélik, 's p. o. a' most kérdésben forgó választási mód javitását azért ellenzik, mert lélekisméretök nyugodt 's tökéletesen mentek és tiszták a' legkisebb igaztalanság gyanujának szeplőitül is, 's igy illy módositásokat szükségtelen sőt feleslegeknek tartanak. Illy érdemes emberek — 's bár az egész közönség illyesekbül állana — éppen ugy szegzik sejditlen, 's ekép legkisebb szemrehányást sem érdemlőleg, 's azért olly nagy kárral a' törvényi javitások ellen, mert nincs képviselési systemára nézve rendszerint nagyobb veszedelem, habár directe nem is de indirecte, mint egy atyai fejdelem; bár ez milly különösnek látszassék is. De nézzük a' multat, 's azt fogjuk tapasztalni, hogy az atyai uralkodás rendszerint elaltatá a' nemzeteket, 's ezek a' reactio törvényei szerint, a' 20, 30, 50 évi csendes, 's idom és iránylag kellemes létet több századi szolgaság nyomoruságival fizették meg. Ezt nem czáfolhatja meg senki, mert élő factum; ez az, a' mi a' képviselési systema kitalálásának egyedüli fő oka, mert az emberiség átlátta, hogy Marcus Aurelius után egy Commodus jöhet, bölcs Salamon után Roboám vasvesszővel álla elő;[1] 's ekép habár sok idővesztéssel 's alkalmatlansággal van is össze-

[1] E legutolsó mondatot Drescher censor írta a kéziratra. Lásd a bevezetést!

kapcsolva, még is tanácsos és szükséges egy kissé személyesen látni a dolgok után. 'S ha ez áll, a' mit mostani világban, ugy hiszem, már senki sem mer tagadni, már akkor tán azt sem ellenezhetni józanul 's igazságosan, hogy viszont a' szántóvető is nézzen az által egy kissé megint maga dolga után, hogy ő választhassa szabadon védjét; minek igazsága akkor fog tünni legvilágosabban szembe, ha emlékezetünkbe hozandjuk, hogy valamint királyi székekben Trajanusok, Antoninusok, etc., de viszont Caracallák, Nerók 's a.' t. is ültek: ugy vannak tagadhatlan felette jó, tiszta lelkü földesurak, de számtalan Nérócskák, Caracallácskák is, kik ha több roszszat nem tesznek is mint a' mit végbevisznek, csak azért nem teszik; mert hozzá elég erejök 's tehetségök nincs.

Szép és felette józan volt, midőn Ábrahám egykor igy szólt Lóthoz: "ha te jobbra én balra indulok 's a. t." és Jákob Ésauhoz "ha te Seir felé én Suchótba megyek;" 's megengedem, hogy a' valahai patriarchai létnek sok szép oldalai valának, de most midőn felette nagy számra nőtt az ember, 's jobbra és balra is találkoznának már letelepültek, 's kiki világosan szereti szemei előtt látni azon lineát, melly az *Enyim* és *Tied* közt van, most már ugy hiszem, vége szakadt, Ásia és Africa némi részeit tán kivéve, azon annyiszor emlitett atyáskodó (!) századok folyamatjának, mellyeket közibünk visszavarázslani szint olly lehetetlen, mint egy férfiunak gyermekkorába visszalépni — — — — — 's mellyek elfolytát tán szivesen türni fogjuk, ha az atyáskodás helyett *mellynek legnagyobb része mindaddig, mig ember ember marad, mindig önkény volt 's önkény lesz* — igazság fogja természeti jusaink és sajátink pártját. Ez pedig csak akkor fog minket tökéletesen venni védelme alá, ha viszont mi állitjuk a' szántóvető létét bátrabb alapokra; azaz ha azt eszközöljük, hogy valamint mi nem kivánunk kegyelmet, hanem csak igazságot: ugy az ő léte se legyen gyarló emberi szenvedelmink, hanem egyedül az igazság alá vetve.

A' magyar föld, mostani systemánk szerint, a' fejdelmé 's nemeseké; ugy hogy törvényink szerint tagadhatlan

jusunk is van jobbágyink minden földeihez 's a' t. mert ő azokat csak bérben tartja, 's igy jusunk — nem mondom hatalmunk — is van azokat elvenni, s elcserélni minden felesleg ceremonia nélkül; de éppen itt a' hiba, hogy t. i. nem lehet nekie sajátra kilátása, 's ekép a' fentebb 164-ik lapon említett cselekvésem példája nem is törvénytelen nálunk, hanem csak a' jobb ember természetét sértő 's keserítő.

Ez azonban még semmi mind azon számtalan kis faggatásokhoz — secaturákhoz — képest, mellyeknek számos szántóvető részint urasági, részint megyei, részint kormányi tartozásai közt igen sokszor ki van téve, melly izetlenségeket csak az értheti 's becsülheti meg valódilag, ki igazságos lélekkel tökéletesen azok helyeikbe tudja magát képzelni, kiket azok illetnek: mert az, ki másnak nyomoruságát *látja* csak, korántsem tudhatja milly keserü az, 's ekép nem nagy bajnak itéli az igazságtalan, ha másnak vesz barma, másnak zaklatják lovát, másnak rontják legelőjét, másnak rothad gabonája a' mezőn, más koplal, más fázik, mást vernek 's a' t. De nem ugy, ki ismeri az embert, 's annak, mint Istentül rendelt felebarátjának nem ellensége, hanem barátja.

Illy visszaélések mindenütt vannak 's mindig is lesznek, nem tagadom; de azokat lehetőleg kevesitni nem szent 's édes kötelességünk e? 'S ha ezt teszem nem eszközölhetjük, nem kötelességünk e akkor legalább jó akaratot 's készséget mutatnunk, hogy azokat kevesitni 's legalább enyhitni kivánjuk 's törekedünk? 'S illy cselekvésmód megbánt e, zendüléseket okoz e? Én az ellenkezőt hiszem: midőn a' belső buzgás és forrás legnagyobb okául éppen azt tartom, hogy legkisebb vagy legalább *elegendő* készséget 's jóakaratot nem mutatnunk a' szántóvetőnek létét minden elkeseritő visszaélésektül megmenteni, vagy azokat kevesitni 's enyhitni, midőn az nemcsak lehető, sőt tökéletesen 's könnyen végbevihető is, 's általában a törvényhozó test kezeiben van; mert legyen csak szabad neki szabadon választni olly törvényes pártvédet, kinek a megyei gyülésekben szava van, ne kételkedjünk, fog ő választni olly védet, ki bátran ki fog kelni mind azon visszaélések ellen,

mellyek azért nem látszanak sok előtt olly keserüknek, mert másokat illetnek, 's mellyek orvoslása békességet, mint viszont még nagyobb halmozása háborut kénytelen szülni.

Lesz, tudom, olly pártvéd, ki nem fogja szenvedni, 's eget földet mozdit, hogy vármegye dolgában 10, 14 nap minden legelő nélkül ne vesztegeljen a' jobbágy, vagy illyesekre ne akkor szoríttassék, mikor odahaza legsürgetőbb dolga van; urasági hosszufuvarban, vagy táncz és egyéb mulatságra induló uracsok 's katona tiszteknek szolgálatjában lova el ne veszszen; földesura őt minden legelőibül ki ne rekessze 's minden földeibül ki ne regulázza, 's a' nagy birkasereg ne járjon még Aprilisban is buzaföldein, akár fagyott, akár nem — a' min magam rajta kaptam többszer mint egyszer saját emberimet! Nem fogja szenvedni, hogy a' kilenczed és tized a' gazdasági tisztek restsége vagy szivtelen combinatiói szerint odakün rothadjon 's a' t. 'S illy pártvéd, akarom és merem hinni, minden becsületes ember előtt csak kivánatos és kedves lehet!

"Mind ezeknek most sem kellene történni" — Igy válaszol erre sok. Igaz; de kérdem: *történik e, 's impune történik e* vagy nem? 'S im ez a' fő dolog, a' mit nem tagadhatni, 's mibül az foly, hogy az eddigi provisio e' részben többé nem elégséges 's ekép erősbet kell állitni.

Ha azt gondoljuk: meg fog mostani időben ezentul is elégedni 's nyugodni a' szántóvető, ha midőn barma vesz, lova kidül, buzája rothad, 's ő ezért végkép zugolódván, bottal lakol 's a' t. mi hozzá igy szólunk "Lásd fiam, igaz elesett ökröd, lovad kehes lett, kenyered nincs 's jól meg is botoztattál; de azt Te mint békeszerető 's okos ember ne bánjad, mert lásd, nekünk egy latán könyvünk van, mellyet mi Corpus Jurisnak nevezünk, 's mellyben az van irva, hogy illyeseknek történni nem kellene."

"Miért megint illy keserün." Igy fog ismét kiáltozni sok vén pedant, hogy ne mondjam asszony, jól tudom. De hiszen magam ellen beszélek, 's ekép ha nem átallottam magamat bevádolni 's némi aberratióimat itt egyenesen megvallani, azt hiszem, senkit sem botránkoztathatnak életbül vett rajzim

— — — — — azokat tán kivéve, kik igen is nagyon vannak érintve.

Azonban hogy magam ellen beszéltem legyen — a' mit a' velem egyrendűek általányosan mondani fognak, 's némileg ugy is van mint itt emlitém — az egész helyzetemre nézve éppen nem áll, mert én semmi által nem hiszem mind bátorlétemet mind belső megelégedésemet sikeresebben eszközölhetni 's előmozdithatni, mint ha ezen most emlitett törvény felállittatik; 's ekép valóban midőn szivvágyomnak 's tiszta lelkű szándékomnak szabad féket hagytam, azt hiszem, senkinek valódi haszna nem volt e' szakaszban inkább szemem előtt, mint magamé 's a' velem egyrendűeké.

Most nem tudom Jobbágyim hogy vannak; 's nem is látom át, mostani rendelkezésink szerint, azt valaha tökéletesen mikép is tudhassam! Tiszteim, mindenek előtt, hinni akarom, engem 's aztán közvetlen magokat szolgálják; 's az elsőt azért hiszem, mert becsületes embereknek tartom, a' másodikat pedig, mert ábrándozó hold bajnokoknak nem tartom; de hát a' szántóvető hol marad? Bizony hátra! mert se tiszteim sem én szentek nem vagyunk; 's ekép bármint óvakodunk is, bizony mindig csak inkább saját hasznunkra hajlunk mint máséra; 's a' jobbágy, ha szól is, nincs nagy sikere, vagy annyi galibába 's a' t. kerül, hogy inkább hallgat.

De legyen jobbágyimnak csak önválasztott pártvédjök, majd fog ez adni nekem 's tiszteimnek, ha csak egy hajszálnyit vétünk is ellenök. 'S illyestül csak az *ennenes* retteghet, nem én; mert én nem az illyetén alkalmatlanságtul, hanem inkább attul rettegek, ha tán valami igaztalanság tudtom nélkül, vagy emberi vakságom 's gyarlóságom következésében keserithetné jobbágyim sorsát. Ha pedig ollyant fognak választani, ki velem és tiszteimmel czimboráskodni kész, akkor valóban ki fogom nevetni őket.

'S hogy egy részrehajlatlan 's tökéletesen független harmadik nélkül, hijába törekedik a' földesur kitudni mi bu, mi gond van jobbágyinak legbelsejében; nem mulaszthatom el itt egy kis anecdotát előhozni, melly szerint csak közelebbrül

egy nagy, de egyszersmind igen imponens ur, előttem éppen olly nevetségesnek mint szánakozásra méltónak látszott, 's ki azt állitá "Jobbágyi őtet igen szeretik" 's én tudakozám: 'miként tudná azt,' — 's ő igy felele "Mert kérdeztem 's magok mondták." Igy feleltem én is gyermekkoromban, mikor csikländoztak, akármire igent, a hogy akarták, de szavamnak azért nem hittek!

Én senkinek székébe ülni nem kivánok, 's nem akarok; mert valamint hypocrisis nélkül imádom a' mindenható Istent, és szentnek tartom azt, a' mit nagyobb vagy kisebb mértékben teremtvényének sajátul adott: ugy kész vagyok oda visszatérni inkább, honnét jövék, mint sajátimat — akár lelki akár testi legyen is az — másnak kinszeritve engedni át. De azt is kijelentem legnyilványosabban, hogy itéletem szerint azon szántóvetőnek, ki A-tul Z-ig számos sulyos és szövevényes kötelességiben férfiasan eljárt, 's mind kormányi, mind megyei, mind uraság-jobbágyi tartozásit hiven, zugolódás nélkül 's pontosan teljesité, ha egyébiránt ártatlan, csak egy hajszálát is kirántani, valóban a' mennyekbe olly hangosan kiáltó bün, hogy ott, hol ez történik, palotai álfény igen, de igazi köz áldás nem lehet — — — — 's Isten előtt bizony sokkal nagyobb vétek, mint ha egy hasztalan uracska véletlen sőt ártatlanul is — — — — — — vagy valami kárt szenvedne.

'S mind e' felett ha a' földesurnak mindigi jószágin létele ezen bajnak tökéletesen elejét vehetné is, azért még se volna javaslott törvénymódositásom felesleg, vagy kevésbé szükséges; mert a' földbirtokosoktul a' haza, a' király valóban többet vár, 's méltán, mintsem hogy éltök fogytáig odahaza üljenek, 's azon időt juhászkodva, kondáskodva 's hajduskodva éljék el, melly akár függő akár független létben se övék se jobbágyaiké, de a' közönségé, fejdelmé 's a' nemzeti dicsőségé.

Legyen csak egyszer elválasztva az Enyim és Tied, 's mindenkinek sajátja nem *de jure, et ex principio*, hanem *de facto* is pártolva, mind egy akkor, akárki parancsol 's akárki a' földesur; mert az első csak a' törvényt fogja leolvasni, a' második pedig akár odahaza, akár másutt lehet. 'S ha van nehézség a' dologban, az tán kirekesztőleg az illyetén pártvéd

választásában 's felette sok dolgában 's ekép szükségkép nagyobb fizetésében van helyezve.

Már a' mi az elsőt illeti, az tán ekép volna eszközölhető. Minden járásban köz hirül adná a' szolgabiró, hogy országgyülési határozás szerint, ennekutána az adófizetők magok választandják pártvédjöket, 's ennek eszközlésére minden helység, mint biróválasztáskor tanácsot tart, 's azt kiben bizodalma van, akár ki legyen is az, kinevezi. Ennek neve bepecsételve 14 nap a' megyei tiszti szék ujitása előtt az Első Alispánnak adatik át 's restauratio napján, mellyen minden izetlenség elháritása végett, az adófizetőkbül senkinek nemcsak jelen, hanem a' helység szovazatja elvesztési büntetés alatt még közel sem szabad lenni — felnyittatnak a' külön közönségek votumi, 's kinek legtöbb illyetén votuma van, az törvényes Pártvéd; a' mi egyébiránt nyomtatás által tüstént köz hirül adatik, hogy igy minden közönség lássa: mennyire hatott 's használt votuma. 'S ez lenne az ebéli választás fő vonása, mellyet természet szerint némileg módositani lehetne 's kellene is, a' mit itt, a' hely szüke miatt kihagyni vagyok kénytelen.

A' mi pedig az illyetén pártvédnek felette sok dolgát illeti, azon, itéletem szerint, tán ugy lehetne legsikeresebben segitni, ha egy helyett kettő volna, t. i. egy nemesi, és egy adófizetői pártvéd.

És ezen utolsó javaslat többek közt annyira nevelné a' költségeket, hogy belőle természetesen folyna a' VII-ik törvény szüksége, t. i.

A' HÁZI PÉNZTÁR 'S ORSZÁGGYÜLÉSI KÖLTSÉGEKNEK MINDENKITÜL IDOM-SZERINTI VISELÉSE.

44-dik lapon azt mondám 'Senkitül systemám concessiot nem kiván, 's ha kiván is, helyette tüstént többet ad.'

Mennyire maradtam a' kormányra, nagyobb birtokosakra, kis nemességre 's az adófizetőre nézve ezen themámhoz hiv, azt az eddig előadott hat törvény nyilván bizonyitja. A' négy

első által hathatósan nagyobbodik a' nemzeti pénzalap — capitalis — mert általok a' termesztői erő mindenek felett neveltetik; a' két utolsó pedig helyre állítja azon bizodalmi lánczot, mellynek a' földesur és jobbágy-közti léte olly szükséges, 's melly hosszasb abususok folytában annyira elgyengült, hogy azt ujra edzeni a' legnagyobb és legsürgetőbb haszon. 'S ha kivesszük azon két osztályt, mellynek egyike mint féreg holt testen 's csak más kárán boldogulhat, másika ellenben kirekesztőleg principiumra, theoriára, képzeletre rakogatja szerencse templumát; ugy hiszem, bátran állithatom, hogy a' fentebbi hat törvény elfogadása által '*Mindenki nyer!*'.

A' most fejtegetésben lévő törvényjavaslat kilép azonban némileg azon nyertesitők sorábul; mert csakugyan tagadhatlan, hogy a' kénytelen fizetés, hol az eddig nem létezett, nem egyéb mint rövidség – praejudicium – vagy is engedmény – consessio –.

Itt már tehát, mert egyenesen a' nemesekrül forog a' kérdés, csak arrul lehet szó: valljon a' házi pénztárhoz 's országgyülési költségekhez eddiglén sz. István idejétül soha nem járult e a' nemesség? 'S valljon systemám többet ad e, mint a' mennyit viszont kiván?

A' mi az elsőt illeti, meg kell vallanunk, hogy mind év- mind törvény-könyvinknek számosb nyomai nyilván bizonyitják a' nemességnek egykori részvételét a' házi és ország-gyülési terhekben; 's ekép ha ezen VII-ik törvényt elfogadjuk, egy cseppet, sem *ujitunk*, hanem inkább *régitünk*, 's nem azok a' *veszedelmes ujitók*, kik a' természettel összehangzó régi alapokra ohajtják 's kivánják visszavezetni 's reformálni a' természeti igazság utjábul kitért ujitásokat, hanem valóban azok, kik ebéli elfacsarásokat lassanként ususba hoztak, 's most szüklelkü ennenes sophismáik által a' régi rend lélekismeretlen elhagyását, t. i. a' valóban veszedelmes ujitásokat, régiség nimbusába állitni merik, ugy hogy a' szegény sokaságot annál biztosabban és sikeresben rászedhessék.

A' mi pedig a' kisebb kárt 's nagyobb hasznot illeti: legyen szabad azt elsőben általányos és philosophiai, 's aztán egyenesen financiai tekintetben felvilágositnom.

Ha elfogultlan 's őszintén meg akarjuk vallani, mi vet ránk nemesekre mind a' kormány mind a' külföld előtt legnagyobb homályt, nem fogjuk tagadhatni, hogy többek közt semmi olly nagy mértékben, mint azon szük lelküség, melly szerint képesek vagyunk országgyülésen kirekesztőleg azok által fizettetni magunkat, kik, ha ott repraesentáltatnak is a' mit sokan diplomatice megmutatni készek, 's ekép nem is akarom fejtegetni — csakugyan szerfelett indirecte repraesentáltatnak, 's valóban olly módon — ha Isten képébe hazudni nem akarunk — hogy mentsen meg Ő szent irgalmában minket nemeseket olly repraesentatiótul!* 'S ha mindjárt arrul is lehetne eleget mondani, hogy ott 9 millió nem repraesentáltatik directe — a' minek helytelensége tán némi becsületes embernek néha néha már eszébe is jutott — most azt egyenesen elmellözni akarom, arra szoritván állitásomat, hogy az országgyülési terheknek *kirekesztőleg* azok-általi fizetése, kik ott éppen nem, vagy csak indirecte, vagy csak annyiban vannak repraesentálva, a' mennyiben jobblétök képviselöiknek jobblétökkel van szoros kapcsolatban, egy olly Valami melly számos, nem nagy becsületünkre váló megjegyzésre nyujt alkalmat.

Többek közt, ha tanácskozásink nem haladnak gyorsan, számtalanszor hallatik ezen megjegyzés "'S miért haladna gyorsabban, minekutána jól tartatnak a' Követ urak — — 's más erszényébül szép diurnumokat huznak; 's igy minél tovább tart, annál jobb — — — — — — 's a' t."

Illyeseket kaczaghatnánk, ha minden szeplötül menten, egyenesen azt mondhatnók, vagy érezhetnök 'Ez nem ugy van!' mert hol elég a' bel becs, ott nem igen, vagy legalább nem sokáig árthat a' kül hir; de az a' baj, hogy illyesekre megczáfolólag nem felelhetünk, mert nem tudjuk s' nem is tudhatjuk, annyi 's olly külön szinü képviselö mit hord keblében.

* Ezen sorok 1831-ben irattak, 's hála korunk szellemének, hogy már most 1833-ban más lábon áll, 's mind azon nyilak, millyek itt a' néhai egoismus és szükleIküség ellen lövetnek, már most a' magyar Nemességet nem sérthetik. a' Kiadó.

's valóban nehéz gondolni és elhinni, hogy némi tárgy körül akkor is annyi volna az időpazarlás mint most, 's a' kerületek akkor is jobbadán pontban három fertály tizenkettőre, vagy legfeljebb három fertály egyre, akár fel van oszlatva az ülés akár nincs, fel nem tartóztathatólag tódulnának az ajtókhoz, ha a' diurnumok részint a' mi erszényinkbül is volnának fizetve, mert akkor ugy mint más nemzetek, mellyeknek képviselői egész éjeken is munkálkodnak, jobban gazdálkodnánk az idővel; mert az szoros összeköttetésben volna a' saját pénzünkkeli gazdálkodással.

Megengedem egyébiránt, hogy mind ez legfeketébb rágalom, 's a' magyar Országgyülésnek más okoknál fogva kell csigakép haladnia; de ha ez igy van is, azért bizony az, *hogy mi éppen nem fizetünk a' képviselői terhekhez*, még is csak mindig olly tárgy marad, mellynek védelmét, ugy hiszem, egy becsületes és józan gondolkozásu ember se kivánná elvállalni, minthogy abban sok dicsőséget valóban semmi esetre, hanem tán annál több ollyast lehetne nyerni, a' mi azzal ellenkezik.

Már ha mi vinnők ezen terhek idomzatos részét, akkor minden illyes mendemonda tüstént megszünnék, melly ha meg nem érdemlett is, csak az által is kellemetlennél kellemetlenebb, hogy azt diadalmi hihetőséggel nem czáfolhatni most meg; 's kérdem: ez ránk nézve philosophiai 's általányos tekintetben hasznos, káros volna e?

Ez azonban még semmi azon nagy árnyékhoz képest, mellyben mind a' kormány, mind a' külföld itélete szerint azért vagyunk, mert azon pénztár, melly megint a' külön megyék szükségit pótolja, 's igy idomlag mi is vesszük hasznát, *de belé ismét nem fizetünk egy fillért is*, annyiszor elolvad kezeink közt; a' mit tagadhatni valóban jó volna, de a' legmesteribb tagadónak is lehetetlen.

'S im ezen nem ritka eset — mellyen eléggé busulni 's keseregni nem lehet — moralis sulyunk parányiságának legfőbb oka.

Egyesekben szintugy mint közönségekben azon öntudat 'nil conscire sibi, nulla pallescere culpa' az igazi moralis

erőnek egyedüli kutfeje; elannyira, hogy néha a' legvilágosabb és hasznosb igazságok sem hallatnak, sőt nem ritkán még nevetséges satyrákká is válnak, ha a' mondó mást tesz, mást tanit; midőn sokszor 'a félelem és szeplőnélküli férfiunak legegyszerűbb szava is felette nagy suly!

Szép azért az emberiség jusaiért bátran zengő szó, helyes a' törvények csorbátlan fentartását kivánó 's az elnyomatott nemzetek sorsáért közbenjáró őszinte felirás; de csak ugy lehet sulya vagy valódi haszna, ha a' mondónál minden tisztában van; mert valóban nem illik, sőt nevetségesnél nevetségesb az ollyasnak ajkai közt a' liberalis szó, ki csak kényeit 's szenvedelmeit tartja törvénynek; mint nem különben nem nagy pondus — hogy többet ne mondjak — ha a' törvény szüzességének fentartását 's az elnyomatott nemzetek pártolását ollyasok sürgetik, kik előtt a' törvény minden egyéb, csak nem szüz, 's kik annyira gázolnak másokat el, menynyire az csak tehetségökben áll!

'S valljon mi megint e' dolog fő veleje? Semmi egyéb, hanem hogy ez esetben is, mint mindenütt, hol a' lágy törvény könnyen ki hagyja csuszni az érdemlett fenyiték körmei közül a' bünöst, "Az ártatlan nagyobb rész szenved néhány csalárd és tolvaj pártolása miatt."

"Ritkán történnek ily visszaélések, 's ha megesnek, büntetést is vonnak magok után, 's aztán másutt is előfordulnak." Igy szólnak sokan. 'S igaz, hogy nem történnek mindennap, büntetést is okoznak, másutt is disztelenitik a' világot; de valljon ritka 's nem elég e, ha illyesek minden félszázadban történhetnek, 's hogy egy kissé többször is történnek mint minden félszázadban egyszer, tán nem éppen tulállitás; 's aztán más felekezeteknek sokkal könnyebb hibáikra szabott büntetésekhez képest olly lágyan fenyittetnek, hogy a' büntetés — mint a' tapasztalás mutatja — az illetőkre kevés benyomást okoz, a' nagy közönséget pedig, rettentő példa helyett, csak nevetteti vagy boszontja. 'S a' mi másutt is rosszul történik, nekünk — mint már valahol fentebb emlitém — csak gyáva és pirulást okozó ürügyképen szolgálhat, hogy

az nálunk is hijányosan eszközöltethessék; de ezen feljül még azon megjegyzést merem tenni, — mellyet igen igen mélyen kérek emlékezetbe vésni — hogy ott, hol a' szabad tisztválasztás 's a' képviselési formának több fővonási állnak már, ott mindennek rendesebb és tökéletesebben kell — — — — — vagy kellene forognia, mint hol ebéli nagy, szép 's eléggé meg nem becsülhető szabadságok még nincsenek, 's hogy egy képviseleti alkotmány mindaddig felette nagy veszélyben van, 's azt csak a' véletlen tartja fen, *mig egy felekezet szabadsága az egészre nézve csaknem több kárt okoz, mint a' mennyit egynek legkorlátlanabb önkénye hozhatna.*

Ha most valaki azt veti szememre "Azon cassa, melly a' Ti nyilványos szükségiteket is pótolja 's Rátok van bizva, noha ahoz semmit sem fizettek, Nálatok sokszor elolvad, ugy e Földi?" Mit mondhatok rá? Hallgatnom, pirulnom 's keseregnem kell; mert ha azt válaszolom 'Ez Nálatok is megtörténik' nem fog e ismét igy felelhetni "Meg bizony; de hiszen nem magunk választjuk tisztviselőinket, 's egyébiránt constitutiónk nincs, Nektek pedig van!" Ha továbbá tudakolja "De hát illyes előkelő tolvajnak Nálatok mi baja?" Mit felelhetek megint erre? Óh szégyen! nem azt, hogy testünkbül illyes rothadt részeket tüzzel vassal kiirtunk 's azokat megsemmisitjük, hanem illyes sophismákat 'Óh ugy is meg van eléggé büntetve illy szerencsétlen a' köz becsület elvesztése által, 's hiszen aztán mindent vissza kell adnia, ha van valamie 's a' t. Mire a' Sógor igy felelhet "Óh akkor nem kell büntetni senkit, vagy annál kevesebbet, mennyivel nagyobbat vétett, minthogy lélekismérete ugy is eléggé fogja furdalni 's kinozni a' szegényt".

Ha illyesek fejtegetésében igazságos lélekkel 's progressive menünk elő, okvetetlenül azt leszünk kénytelenek találni 's megismérni, hogy az illy lágy törvények következése 's azok pártolása egyenesen absurdumokra vezet.

Ha pedig azt vizsgáljuk, miért hajol a' nagyobb rész inkább lágy mint kemény törvények felé, annak három okát fogjuk találni; és pedig: egy részt azért, mert sikeresebben

halászhat a' zavarosban mint a' tisztában, 's az itélet hozása közt el nem felejti ezen kis argumentatiót: hodie tibi, cras forsitan mihi; egy másik rész pedig, mert buta vakságában a' büntetést sokkal nagyobb szégyennek hiszi mint a' bünt; egy harmadik rész végre, egyenesen tompa eszű lágy szivűség miatt. E' három ágazatu oppositio okozza, hogy nemcsak nálunk, de csaknem minden nemzetek közt, több vagy kevesebb mértékben részint egészen el van hibázva a' törvények fő czélja, részint korántsem elérve. 'S ezt vizsgáljuk:

Én magamat, azaz saját érzésimet 's kivánatimat szeretem mások érzései 's kivánati kitapogatásában kalauzul használni; mert azt hiszem, némi kisebb 's nagyobb árnyékozatokkal, minden halandónak érzése és kivánata, általányosan véve, bizony csak egyre megy. Már ha nemtelen volnék, érzem, semmi annyira nem ingerelné bennem fel az emberi szenvedelmek minden rugóit, mint ha azt tapasztalnám, hogy velem szegény neveletlennel, sokszor csupa vigyázatlanságomért, sőt néha ártatlanul is, legirgalmatlanabbul bánnak, midőn egy gazdag jól neveltnek legszivtelenebb tetteit is legyezik, 's ekép — mondjuk ki egyenesen — nem annyira a' bün, mint a' születés büntettetik. 'S midőn én érzek igy, miért ne hinném, hogy mások is igy érezzenek, mert hiszen ember csak ember marad, akár gróf akár paraszt legyen is az. 'S ha ez áll, akkor ugy vélem, el van a' törvény fő czélja tökéletesen hibázva, mig a' nagyobb részben illyféle érzelmek nemcsak nem csillapittatnak le, hanem még fomentáltatnak is; mert, legalább én ugy hiszem, a' törvények fő czélja semmi egyéb mint a' köz csend és bátorság; ezen utolsók pedig miképp lehetők — oh ne csaljuk meg magunkat! — mig a' nagyobb rész illy érzelmeket rejt keblében.

Saját közvetett hasznunkért tehát szükségesnél szükségesb, hogy a' büntetés egyenlőn érje a' bünt, mert igy a' magasb születés nem lesz többé gyülölség tárgya.

De most közvetlen hasznomat tekintvén, még akkor is azt találom, hogy a' kemény törvény sokkal jobban és sikeresebben eszközli hasznomat, mint a' lágy 's nem exequált törvény.

Nemesember létemre most felette lágy törvények alatt állok, 's ugy annyira foroghatok tág körökben, hogy fogadom, nem lenne olly hely, mellyet faragatlan betyárkodásim által tökéletesen el ne disztelenithetnék, nem olly excessus, mellyet az ország minden egyéb lakosinak kinjára végbe ne vihetnék, alig olly urasági szivtelenség, mellyel jobbágyim létét el ne keserithetném, alig olly rendelés, mellynek sikeretlenségét ne eszközölhetném, 's alig olly hatalmaskodás, melly által az idegent Magyarországtul örökre vissza ne ijeszthetném, ha azt tenni hajlandóságom volna, 's azt tenni akarnám; mert ha illyeseket mások is tesznek, 's büntetlenül tesznek, miért ne volna szabad azokkal ártatlanul nekem is egy kissé röviditnem napjaim 's unalmimat? 'S hogy illyesek nemcsak történhetnek, de számtalanszor történnek is, azt a' legmerészebb szemtelenség sem tagadhatja: 's valljon nem impune e? midőn az illyes szép szabadsági tetteket elérő büntetések, ha nota bene azokat szerencsésen elérik, valóban a' fenyitéknek csak legnevetségesb satyrái; ugy annyira, hogy néha a' felsőbb helyi önkény beléavatkozását okozzák vagy inkább kinszeritik, még pedig azon principium szerint, hogy "Nem szabad gyermekeket a' tüzbe ugrani engedni, 's ha nem lehet máskép, hajoknál fogva kell őket onnan visszarántni".

Hanem minekutána a' publicumnak tán nem leghijábavalóbb nyereségére se bennem, se számtalan másokban 's velem egyszületésüekben illy szép appetitusok 's valóban nemes szenvedelmek 's felemelkedett szabadsági irányzatok nincsenek, azt hiszem, nemcsak nem lehet a' nemesség nagyobb részét tekintvén, olly törvények hozása ártalmas, mellyek a' most emlitett 'Nemzeti szégyeneknek' bizonyos és rövid végét vennék, hanem azok tüstenti felállitása az egészre nézve leghasznosb befolyással is volna, minthogy — 's itt fekszik a' dolog philosophiája — olly individuumok is találtatnak köztünk, pedig szép számban, kik eféle szép szenvedelmek 's valóban dicső foglalatosságok közt csendesen élik napjaikat; csendesen mondom, mert hiszen ollykor valóban nem is tudják, menynyire vigyék féktelenségiket; 's mi azt még is *csendesen*

vagyunk türni kénytelenek, 's ők csendesen folytatják ebéli több mint pirulást-okozó 's több mint állati viszketegségiket. Most ők vannak, 's akkor mi lennénk pártolva, azaz: a' mostani lágy törvények következésében a' rendbontók kaczaghatnak, akkor pedig, midőn a' törvények illőleg szorosak volnának, viszont a' rendszeretők kaczagnának. 'S ez megint egy másik bebizonyitása fentebbi mondásomnak, hogy t. i. a' lágy rendezkedések által a' törvények fő czélja tökéletesen el van hibázva, melly czél soha nem lehet egyéb, mint a' jók védelme 's a' rosszak sujtása.

Midőn tehát a' törvények illyféle kifejtései a' nagy részt megnyugtatnák, 's ekép indirecte nekünk is felette hasznosak lennének, minthogy a' nagyobb rész nyugodt léte nekünk nemcsak nem ártalmas, hanem mindenek felett kivánatos is, directe pedig azért volnának nekünk leghasznosbak, mivel minket mind azon féktelenségek unalmitul, szégyenitül, veszedelmitül 's bosszuitul mentenének meg, mellyeknek annyiszor vagyunk piruló 's elkeseredett tanui, 's mellyeket végbevinni ugy sem vagyunk hajlandók; mi okbul a' rájuk kiáltott anathema minket soha nem érne 's nem sujtana, hanem bezzeg másokat igen is sujtana 's igy minket védne és pártolna; minek egybefoglalatja az, hogy a' törvények illyféle kifejtései legtetemesb javitások, minthogy azok által a' törvények fő czélját érjük el, azaz a' rendetlenség fenyittetik, 's a' rend viszont védetik.

Ha most csendesen és békében foly valami ünnepünk le 's a' t. 's a' t. azt a' *véletlennek* köszönhetjük; akkor pedig nyugtunkat valami bizonyosnak, t. i. *polgári rendelkezésinknek* köszönhetnők. Józan izlés pedig, ugy hiszem, inkább becsüli 's választja bátorléte talpkövéül a' bizonyost mint a' véletlent!

Már a' mi a' büntetési szégyent illeti, — 's másik oka a' kemény törvényektüli rettegésnek — az egyenesen azon szomoru fallaciábul veszi eredetét, melly szerint sok azt hiszi, hogy palástolás jobban tartja fen a' becsületet mint az őszintei megvallás. Ezen öncsalást a' legfelszinesb fejtegetés is tüstént feloldja. Mig emberek emberek maradnak, mindig lesz azok

nagyobb számában kétségen kivül több vagy kevésb rendbontó, törvényszegő, indulatos, rossz lelkű 's a' t. Ekép senki, a' kiben csak legkisebb belátás van is, nem fogja feltenni 's hinni, hogy egy egész nemzet lehessen, kiben rendbontó, törvényszegő, indulatos, rossz lelkű 's a' t. ne lenne! 's ekép nem az a' szégyen, ha valamelly néprül azt mondják: ott féktelen, rendbontó 's a' t. van, hanem az, *hogy ott a' féktelent, rendbontót* 's a' t. nem bünteti! Azon külföldi, ki népesedésünk számát tudja, 's ismeri meleg és pezsgő vérünket is, azért nem fog bennünket kisebbitni soha is, mert nálunk féktelenségek történnek, kemény földesurak vannak, idegenek kicsufoltatnak 's a' t. mert közel 10 milliót nem fognak minden szeplő 's homály nélkül egy csoportban supponálni, hanem tán azért itélnek minket keményebben, és pedig méltán, mert ilyeseket palástolni akarunk, 's a' helyett hogy azokat minden hasztalan szóvesztés nélkül megvallanók, 's minden felesleg idővesztés nélkül irgalmatlanul megbüntetnők!

Ha most kérdez valaki" — — — igaz e, hogy — — — — ratus — — — pof — — — kalap — — — — — —";'s itt 99 anecdotával az Olvasót nem kivánom untatni, — nem felelhetek egyebet mint 'bizony igaz!' Ha pedig szoros és tüstènti politiai törvények állnának fel, akkor is tán éppen azt mondanám, de nem 99 eset, hanem sokkal kevesbek után 'bizony igaz'; hanem azon vigasztalásom volna, — 's erre vigyázni kell — azt tehetni hozzá 'de törvényink ugyan keményen meg is büntetik, 's mind a' közönség, mind a' szegény jobbágy, mind az idegen elég satisfactiót nyer' — melly vigasztalásom ma nincs, mert most illyest sem én se senki valósággal nem mondhat.

'S milly nyomorult *'s egészen visszás* methodus, bünpalástolás által el akarni kerülni a' szégyent 's fentartani a' becsületet, akkor tünik legvilágosabban elő, midőn más nemzeteket képzelünk magunknak becsületök fentartása végett éppen azon módokat használni, mint a' milly módokhoz általányosan mi szoktunk nyulni az emlitett czélérés ösztönébül. Ha, teszem, Portugaliában azt tapasztalnók, hogy ott néha

néha bizonyos uracsok köz mulatságokba fizetlenül járnak, 's ott szinte mindent végbevisznek, a' mi illetlen, és szinte semmit, a' mi férfihoz illő lenne, 's illyeseket az egész társaság néma de elkeseredett gyülölettel karnyugva néz; hogy ott némi előkelő szinte minden nap uj meg uj botránkozásokat gondol ki, mellyekkel a' nagy publicumot kétségbeesésig, keresztényi türésre szoktatja, és szinte mindent tesz, a' mit jól nevelt embernek tenni nem kellene; hogy ott némi nagy ur minden hitelezőit legrutabbul csalja meg, 's azt nevetséges gőggel még megbántásnak is hirdeti, ha valaki ezt végre békeségesen türni nem akarja és szólni mer; hogy ott némi idegenek, kivált kereskedők, sok esetben nemcsak legkisebb pártolást sem nyernek, de néha a' legnagyobb üldöztetésnek is ki vannak téve; hogy ott több mint egy publica cassa elidegenittetik 's a' t. 's a' t. Valljon mind ezek után mit mondanánk? Azt hiszem, illy okoskodás lenne a' miénk: Tökéletesség emberek közt nincs, — ekép mind ezen szomoru esetek csak azt bizonyitják, hogy mig ember ember marad több vagy kevésb, de számtalan mind véletlen és külső, mind maga okozta és belső viszontagságok közt kell sorvadnia; 's a' Portugal nemzetrül azért, mert némi rendbontó, becsületsértő 's a' t. van közte, 's több millió igaz, erényes és tiszta lelkü soha nem állott még egy szakadatlan sorban, nem volna rossz és alacsony ideánk. 'A' Portugaliai egyben másban vagy szinte sokban még igen hátra van' — igy szólnánk tovább — 'de hihető, ki fog ő is lábolni mind azon szennyekbül, mellyek az emberiséget mindig annyira tartóztatják nemesb felemelkedéstül vissza.' De ha azt hallanók, hogy illyes tettek nemcsak meg nem büntettetnek rendszerint, vagy csak módnélkül lágyan, hanem számosan még kérkednek is velek, és sokan erőnek, eredetiségnek, sajátságnak, nemzeti spiritusnak tartják 's hirdetik, és azért nem motszan a' nagy sokaság magának önbiróságot tenni, mert hiszen, illy bajnokoknak senki sem parancsolhat — a' provocált önkényen kivül — 's rendszerint jaj annak, ki velök pörbe indul, minthogy illy szennyek közt viszon védelmök összeröffente előbb utóbb mindent

megbosszul, 's olly erő, melly a' legerősbet is feldönti, de viszont a' legdicsőbbet is lenne felállitani képes, ha más czélra volna egyesitve 's forditva — — — — —; ha mind ezt hallanók, kérdem, milly ideánk lenne akkor Portugalia lakosirul? 'S valljon azt tartanók e Portugalia igaz fiának, ki illyeseket nyomorult kis fogásokkal palástolni, szépitni, mentegetni sőt egészen tagadni akarna, 's az által honfiait rozsdáikba 's penészeikbe még gyökeresebben iktatná 's ültetné, vagy azt, ki illyesektüli undorodását egyenesen megvallaná, s lerántván a' szégyen leplegit, hazafiait arra kinszeritné, hogy vagy tovább is tespedjenek illy undokságok közt, de az egész világ láttára, ha nincs elég 's igazi becsület bennök, vagy irgalmatlan törvények felállítása által, ha nem tökéletesen is, de lehetőleg irtsák ki a' nemzeti becsület és dicsőség illy gyászos mocskait!

De vegyünk még fel egy közelebb példát. Valamelly status, nem különben mint akármelly ezred, semmi egyéb mint egy közönség, mellynek külön árnyékozásokban 's módositásokkal ugyan, de még is bizonyos és némileg hasonló törvényei, rendszabási és fenyitékei vannak. Már valljon egy ezredben nem történik e néha néha a' legbecsületellenibb, mint csalás, lopás 's több efféle? ezt nem tagadhatni; de valljon illyes vet e homályt az egész ezredre? Legnagyobbat bizony, ha t. i. az illyeseket palástolják, mentegetik, tagadják 's a' csalárddal tolvajjal tovább is társalkodnak a' többiek; de viszont legkisebbet sem, ha illyes rothadás helyei az egész testbül kiszakittatnak, és a' bünös lábbal taszittatik odébb. Ezt mi is, mint az egész világ, helyesnek tartjuk; de valljon ha ez egy ezrednek felette sikeres methodusa az egésznek becsületét fentartani, 's ezt bizonyosan annál jobban is fentartandja mindig, minél szigorúbban 's keményebben törli ki a' legkisebb homályt is becsületi tükrébül; kérdem, miért volna ránk *született katonákra* (!) nézve ezen methodus kevésbé sikeres vagy éppen sikeretlen? Ha nemesek akarunk lenni 's maradni 's ezen nevezetet meg is érdemleni — a' mi felette helyes kivánat — akkor olly fenyitéket szükség magunk közt állitnunk, melly a' selejtest egy pillanatig se

türi köztünk; a' minek nagy hasznát fejdelemtül lefelé tán senki sem veheti kérdés vagy kétségbe, magokat a' selejteseket kivéve. 'S im ez — minthogy a' dolog nálunk éppen ellenkezőleg áll — megint egy más bizonysága annak, hogy a' lágy rendelkezések által egészen el van hibázva a' törvények fő czélja; 's t. i. ezen esetben az, hogy a' féketlen nemesek felette lágy vagy éppen semmi büntetése a' nagyobb 's jobb részre alkalmatlanságot, veszélyt és szégyent hoz, 's ekép a' nagy jó rész büntetve, a' rossz kis rész pedig legyezve, 's igy a' törvények fő czélja felforgatva áll!

'S mindaddig mig magunk saját akaratunk 's szabad odajárulásunk következésében szoros politiai törvényeket nem állítunk, mellyek után ugy fénylenék a' magyar nemesség becsülete, mint a' homálytalan kristál, mindaddig nemcsak nagy sulya nem lesz, de nem is lehet szavaink 's felirásinknak, hanem azon veszélynek is ki lészünk örökké téve, hogy valaki más pótolja ebéli fogyatkozásinkat ki. 'S ez valljon hasznos, káros e az egészre nézve, ha általányos és philosophiai tekintetben vesszük azt, őszintén kérdem?

Marad most még hátra a' harmadik ok felvilágositása, melly a' lágy törvények pártolását következteti, t. i. a' tompa eszű lágyszivűség. Ezen érzelem, melly ha nem dicséretes is, legalább megbocsátható, minthogy becsületes kebelben veszi eredetét, sokkal több kin kutfeje, mint a' józan ész által kormányzott felebaráti szeretet, melly pillanati kedvezés miatt, nem provocál még nagyobb vétkeket 's ekép nagyobb 's több büntetéseket is. Az első csak a' rövid jelent tekinti, a' másik ellenben a' hosszú jövendőt; 's ekép az első általányosan 's rendszerint a' lágy fenyiték következésében sok nyomoruságot okoz, midőn a' másik kemény büntetés által számtalan nyomoruságnak veszi elejét. 'S ez közelebb vagy messzebbrül egyenesen csak annak illeti hasznát, ki vétkezik, ugy hogy ha nem tekintjük is az ártatlanokat —' a mi fő dolog — hanem csak a' bünöst, ezen utolsóra is, ha ezer példát veszünk össze, mert a' kivétel számtalan, hasznosb a' szoros mint a' tág fenyiték, a' mit a' mindennapi tapasztalás

bizonyit, minthogy legtöbb embernek, kik hosszu és örök fogságra jutnak, vagy ki is végeztetnek, tökéletes bünre fejlése azon pillanatokra mutat vissza, midőn első bünpróbái büntetlen nézettek el, vagy csak lágy fenyitékkel büntettettek, mi okbul nem ritkán halljuk a' szerencsétlen kivégeztetendőt saját szüleit kárhoztatni egykori tompa eszű lágyszivűségök miatt.

Fiatal koromban — 's ez akármilly trivialis példának látszassék is, nem lesz tán még is felvilágositó eszközként minden haszon nélkül — egy huszár ezrednél szolgáltam; 's ott kettős öltözet lévén, kemény parancs jött "Önként senki se merészelje felvenni az ujabbat". Ennek azonban nem lön nagy sikere, mert a' legénység részint pajkosságbul, részint makacsságbul, vasár- ünnep- 's kitetszőbb napokon csakugyan felölté az ujabb ruhát. Ez nem volt jó, mert parancs ellen vala, 's oly parancs ellen, mely igen rationabilis volt, minthogy a mindenbeni egydedség nem hijábavaló dolog egy ezredben, 's uniformitas ott ugyancsak nem lehet, hol egy rész engedelmeskedik, 's ha kell uj ruhában jelenik meg, más rész ellenben nem engedelmeskedik 's végre csak kopott ruhában rukkolhat ki. A parancsnak kelle tehát biztositás is, t. i. büntetés; 's minthogy seregínkben — akármit ábrándozzanak is a lágyszivű költők, számtalan van, ki a' legjózanabb és szivrehatóbb okoskodásoknak sem enged, ha azok a priori jőnek, 's ekép őtet egyrül másrul szükségkép a posteriori kell capacitálni, mondhatom, hogy habár igen kis portiókban is, de sommásan véve tán több mint ezer bot osztogattatott ki csak rövid idő leforgása alatt 's csupán bizonyos nadrágok felvétele miatt, mellyeket nem kellett volna felhuzni! 'S igy ment ez örök puffogatás közt egy darabig, mig az jöve parancsolatul, hogy "minekutána a' kis büntetések semmi egyebet nem következtettek, mint a' pajkos és makacs viszketegség 's engedetlenségnek még nagyobb kifejtését, ezentul ötven bottal fog az büntettetni, ki ismét át merészli hágni a' parancsot." Ez rendesen kihirdettetett 's mindenki tudta; hanem azért még is találkozott egy valaki,

kit oly nagy szerencsétül, mint egy ujabb nadrágnak felhuzása, az ötven bot vissza nem ijeszte; 's ekép a' megigért somma lehető legkeményebben rá is applicáltatott. Soha nem felejtem el, milly lárma 's rimánykodás támadt a' nézők közt — egy asszony lágy szive sugtában annyira vetemedék, hogy az ő itélete szerint, kegyetlen 's emberiség-elleni bánásmód miatt, csaknem az exequensek hajába kapott 's a' t.; de az összesommált következés az volt, hogy az egy kemény példa után, többé nem lett megszegve a' törvény, 's a' kin huszad része, t. i. az ötven bot, nagyobb sikert szült, mint az ezernyi kis adagokban — dosis — nyujtott ütleg! Ez ismét egy uj példa, hogy nemcsak sikeresb, hanem még szelidebb is a' kemény mint a' lágy törvény!

Igaz, hogy a' felette kemény büntetés el is keserithet; de csak akkor — 's ezt jól kell megkülönböztetni — midőn önkény rendeli azt, vagy olly tettet 's hibát ér, mellynek végbevitele nem kirekesztőleg önakaratunktul, hanem részint, söt egészen is a' véletlentül 's ügyetlenségünktül függ. Az előhozott példa igen kemény volt, mert egy nadrág felvételét ötven bottal büntetni valóban iszonyu 's még sem boszontott fel, hanem gyökeresen használt; mert azt a' katonai törvényhatóság hozta, jó eleve ki volt hirdetve, mindenki tudta, 's egy nadrágnak fel vagy fel nem vétele tökéletesen akaratunktul függ 's benne a' véletlennek 's ügyetlenségnek legkisebb része nincs. 'S ekép exasperálható lehet két három ütés is, ha azt önkény szabja vagy azt éri, ki véletlenül elaludt, lovának háta kisebesült, vagy nem lép, vagy elesett, vagy azt, ki ügyetlenül egyet mást elrontott, tört 's a' t.; midőn legkeményebben büntettetni, söt ki is végeztetni, ha azt bizonyos, tántorithatlan 's mindenkitül ismért törvény rendeli, 's egyedül positiv és érettkoru bünösöket illethet, soha egy közönséget sem exasperált eddig még, hanem annak rendszerint felette sokat használt, minthogy a' becsületesek nagyobb bátorsággal birák sajátjokat 's ekép a' törvény, midőn a' jóknak kedveze 's a' rosszakat sujtá, tökéletesen megfelelt fő czéljának.

Ezeket elöre bocsátván hallom e' kérdést "Valljon mikép jöhet mind ezen büntetési 's politiai rendelkezések fejtegetése itt elő, holott ugy látszik, az inkább az ötödik és hatodik törvényjavaslat szakasziba illett volna". Mire azt válaszolom 'Meglehet, hogy ebéli fejtegetésim inkább oda, mint sem ide-valók lettek volna; de én azért terjesztém azokat éppen itt elő, mert azt hiszem, jobban tünend ki az itteni összeköttetésben azon igazság, mellyrül én legalább tökéletesen meg vagyok győződve, hogy t. i. csak akkor fogjuk a' büntetési 's politiai törvények igazi sarkalatit valahára megrakni, midőn azoknak létét legközelebb hasznunk vagy kárunk sürgetöen kivánandja meg; azaz csak akkor, midőn mind a' házi pénztárokhoz mind az országgyülési terhekhez idom szerint mi nemesek is járulandunk, mert csak akkor fogunk valóban olly módokhoz valahára nyulni, mellyek következésében mind országgyülésink az időnek lehető legnagyobb gazdaságával vitetni, mind házi pénztárink lehető legtökéletesb bátorságba helyezve lenni fognak; azon módok pedig, mellyek ezeket és a' bátor lét több hasznos rendelkezésit is következtetik, egyenesen a' polgári fenyitéknek, t. i. politiának, legelső alapjai; saját, habár legkisebb de közvetlen kárunk jobban nyitandja fel e' részben szemeinket, mint a' legsajnosb veszteség, ha az csak későbben ér, 's minden esetre sokkal nagyobb mértékben, 's ekép a siker nagyobb hihetőségével is, ha minket 's nem másokat illet a' kár.

Vannak az emberiségnek némi tiszta lelkü különbözöttjei, kik mások iránt nyájasbak mint önmagokhoz, megengedem, 's az életben több olly eset is, hol egyik a' másikért életét áldozni kész, igen jól tudom; hanem ezek kivételek; 's azért tán szivfájdalommal, de öncsalás nélkül 's általányosan csak azt vehetjük szabályul, vagy sinormértékül, hogy senki nem szeret 's nem kedvel senkit is annyira mint magát, 's ekép kiki a' rajta elkövetett méltatlanságot vagy igaztalanságot sokkal nagyobb méltatlanság vagy igaztalanságnak fogja mindig tartani, bármi csekély legyen is az, mint a' másokon véghezvitt mennybe legharsányabban kiáltókat; 's

igy a' legkisebb kár is, melly saját nemesi vagyonunkban tétetnék, jobban éreztetné a' szoros rendelkezésnek nemcsak hasznát és szükségét is, melly nélkül se bátorlétben, se kellemesen nem állhat fen polgári társaság; hanem a' legnagyobb résszel azon nagy igazságot is megismértetné, melly — ha effectus után itélünk — ma elismérve még nincs, hogy t. i. rendes uton, törvényesen és szabad akarattal hozott büntétő és politiai törvények nemcsak nem csorbitják az igazi szabadságot, hanem azt hathatósan nevelik. Ugyan is a' lehető legnagyobb szabadságot tekintvén, a' büntető és politiai törvények fő veleje az, 's igy azon feladás, mellynek megfelelni az e' részbeni legnagyobb tökéletesség volna, 's ekép a' polgári rendelkezések egyedüli fő czélja lehet, hogy a' büntető és politiai törvények létét senki ne érezze, de még ne is sejditse, mig az erkölcsiség, nemes élet és szép társalkodási szokások körei közt forog; ellenben azoknak gátjai, békói fulánki 's villámi tüstént akadályozzák, megragadják, kinozzák sőt még is semmisitsék őtet, mihelyt az erkölcsiség, nemes élet, és szép-társalkodási szokások utjábul kitér; a' mi által a' becsületes, nemes és nyájas ember soha semmi kellemetlennel összeütközni nem fog, minthogy az ő izlési 's cselekedeti köre nyilt leszen, és mások antimoralis, antinobilis 's antisocialis irányzati sem fogják sajnosan 's kellemetlenül érhetni; a' mi a' büntető és politiai törvények feladásának tökéletes megfejtése.

'S legyen csak egyszer elismérve azon igazság, hogy valamint a' legnagyobb jótéteményt is nyakára tolatni 's kinszerittetni engedni, semmi egyéb mint szolgaiság, ugy viszont a' legszorosb fenyiték törvényes elhatározása a' valódi szabadságnak legdicsőbb diadalma! akkor a' dolog praxisa is rövid idő mulva életre kapna, ne kételkedjünk; mert az elismért, talpraesett principium, hála az egeknek, mostani időkben nem maradhat már többé holt portéka, hanem ellenállhatlanul lép az életbe. 'S ha e' szerint majd mi fizetjük országgyülési terheink igazságos idomzati részét, mint nem különben házi pénztárunk illetőségét: bezzeg másképp, t. i. jobban fogunk

akkor gazdálkodni mind az idővel mind a' pénzzel mint ma, a' mi a' tökéletesebben kifejtendő büntető 's politiai törvények oka 's *okozatja* lenne, 's igy legmélyebb sarkalatja is, vagy legalább lehetne.

'S im most csak eddig akarom terjeszteni annak megmutatását, a' mit a' 178[ik] lapon érintettem, hogy nekünk nemeseknek az országgyülési 's ház-pénztári költségekhez járulásunk általányosan 's philosophiai tekintetben sokkal több hasznot okozna mint kárt; 's ekép még marad hátra megmutatnom, valljon financiai szempontbul is hasznosb lenne e ezen törvényjavitás elfogadása vagy károsb?

Ennek megmutatására pedig ugy hiszem, nem szükség egy szót is vesztenem, ha 192[ik] lap utolsó sora nem vétetik kérdésbe, hol azt állitom, hogy a' most fejtegetésben lévő VII[ik] törvény felállitása után *máskép, t. i. jobban fogunk mind az idővel mind a' pénzzel gazdálkodni mint ma;* mert ha ezt tesszük, akkor valóban minden politiai 's financiai munkálódásunk legfőbb czélját tökéletesen elértük már, minthogy az semmi egyéb, mint az idővel és pénzzel lehető legjobb gazdálkodás. 'S hogy ezt kérdésbe nem veendi senki, reméllem 's akarom hinni, mert okoskodásom azon talpigazságon alapul, hogy kiki hevesebben aggódik saját mint más hasznán, 's ekép minden csalások, akár időben akár pénzben, ugyancsak nagyobb erővel 's állhatatossággal nyomoztatnának nálunk akkor, ha mi nemesek is legközelebbrül éreznők, milly keserű, ha időnket 's pénzünket fecsérlik, mint most vellicaltatnak, midőn közvetlen nem érezvén a' veszteséget, a' reactio hatalma pedig elkerülvén figyelmünket csak immel ámmal 's a' rokonság bünös czimboraságátul eltántoritva, oly gyengén 's oly kimélve vonogatják a' bünösökrül az álarczot le, hogy ők néha néha éltök fogytáig csendesen lopogatnak alatta, vagy ha leesik is az rólok végkép, sok kész azt tüstént felvenni.

Igaz, hogy most a' házi cassának néha igen könnyű, 's néha még egészen félrevezető vagy inkább félretevő manipulatiói által is, nem fecséreltetik directe a' mi pénzünk,

akkor pedig, ha mi is fizetnénk belé, directe pazéroltatnék; de calculusom szerint mostani indirect veszteségünk, minthogy az adófizető kizsaroltatása, meglopatása, elkeseritése, 's ekép szegénysége 's kedvetlensége, a' hijányos hidak 's a' t. minket lehető legsajnosabban érnek, sokkal nagyobb, mint azon teher lenne, mellyet önakarattal szabadon vennénk vállainkra, 's mellynek védelmezése 's legnagyobb publicitásba állitása azt eszközölné, hogy a commassált házi pénztár legnagyobb takarékossággal manipuláltatnék, és mindig olly kezekre bizatnék, mellyek tüstént vissza is fizethetnek, 's visszafizetésre sok hijábavaló cerimonia nélkül tüstént kinszerittethetnek is, mi által az adófizető practice látná, hogy igazságosak vagyunk, vele jót akarunk, 's nemcsak szóval, hanem cselekedettel is atyjai kivánunk lenni.

A' mi pedig az időveszteséget illeti, valljon mondhatni e, hogy annak vesztesége minket nemeseket most nem ér! Én ugy hiszem, nem lehet; mert valljon, kinek lehetne az idő becsesb mint nekünk, kik többet tehetünk hazánk előmenetelére, mint akárki, ha időnk van, 's azt kisded tárgyak körül nem vagyunk kénytelenek eltékozlani? Valóban az időnél nagyobb kincset én legalább nem ismérek, 's mivel érzem, milly sajnosan lop meg az, ki időmtül foszt meg, a' haza legveszélyesb tolvajának tartanom kell azt is, ki a' köz időt haszon nélkül és szükségen tul bitorolja el; a' mibül — közbevetve legyen mondva — azon nagy kötelesség foly, hogy a' privát mint hazai dolgokat lehetőleg egyszerüsitsük.

Ha most országgyülésünk nem foly derekasan, 's az időnek legszorosb takarékosságával, panaszkodhatunk e, vagy panaszkodunk e una voce clamantes — — — — —?

Mind ezekbül, bármilly tökéletlenül 's darabosan voltam is képes e' szakaszt fejtegetni, még is ugy hiszem, végre az sül ki, hogy mind moralis mind mechanicai számolás szerint, 's akár a' jelent akár a jövendőt tekintsük, azt leszünk kénytelenek megvallani, hogy a' házi pénztár 's országgyülési terhek idom-szerinti szabad magunkra vétele mind általányos philosophiai mind financialis tekintetben ránk nemesekre nézve

sokkal több hasznot mint kárt hozna, 's ekép tulajdonkép nem is volna concessio de valóságos acquisitio.

Sok, tudom, vagy legalább néhány semmi mód át nem láthatja, mikép lehessen az nyereség, ha valamiért ezentul fizetnünk kell, a' miért eddig nem fizettünk; 's ezt, ha szorosan igy állna, magam se foghatnám meg, de csak vizsgáljuk meg valamivel közelebbrül a' dolgot, 's azt, reméllem, nemcsak elérteni, hanem nagyon is könnyen egyeztethetőnek fogjuk találni. Ha valaki az idén buzát vet, ki eddig soha nem vetett, olly kiadást teszen, mellyet nem tett még, 's igy igen sajnosan vesztett, mert magra, munkára 's a' t. teszem, száz forintot vala kénytelen költeni, melly az előtt zsebiben maradott; 's ekép ugye igen sajnosan vesztett? Nem furcsa okoskodás e ez? pedig még is korántsem helytelen, mert valóban vesztett az elvető, ha magva ki nem kelt vagy más szerencsétlenség érte, 's csak akkor nyer, ha aratáskor többült buzája 's tulfizeti ideig óráiglani kiadásait, azaz egy idei veszteségit. 'S azért, ha teszem valahol Afrikában települnénk le, hol eddig nem lakott senki, 's ott, mert utak nincsenek, vámot se fizetnénk, de végkép abban egyeznénk meg, hogy vámot fizessünk, akkor valóban nagy veszteség volna vámot fizetni, ha t. i. utak még se készülnének; de ugy hiszem, viszont nagy nyereség, ha illő vámért jó utak készülnének. 'S valamint nem mondhatni, hogy általányosan véve az a nyertesb, ki buzát nem vet, mint a' ki vet — t. i. nagyobb nyeresége van annak, ki pénzét zsebiben tartja, mint ki nagyobb haszon okáért azt kiadja —; szintugy nem az a' valódi nyertes, ki vámot nem fizet, hanem az, ki illő vámért mindenüve könnyen mozoghat.

Az egész dolog tehát azon tengely körül forog: valljon éppen azon *valamiért* fizetnénk e, ha a' házi pénztárhoz 's országgyülési tárgyakhoz idom szerint ezentul mi is járulnánk, vagy tán egy kissé több kellemekért.

'S mit felelhetni erre igazságos lélekkel? Én azt hiszem, semmi egyebet, hanem ezt, valamint igazságos, hogy semmiért senki ne fizessen semmit, 's visszont valamiért mindenki idom

szerint valamit: ugy felette igazságos lehetett, ha régi időkben, midőn se annyi nép még nem volt, se urbarium a' szántóvetőt nem szoritá bizonyos korlátok közé, a' birtokosak luxusa ellenben kisebb, a' házi pénztár sulya pedig tán ezer percenttel könnyebb vala, 's minden században, diametrali calculo, csak hat rövid országgyülés tartatott, 's aránylag sokkal kisebb költségekkel, 's mindenek felett nem volt annyi visszaélés; hogy akkor igazságos lehetett, ha az adófizető a' földesurtul nyert számos beneficiumi következésében, mint teszem: könnyü árenda, felette olcsó pártfogás, ellenség ellen védelem 's a' t. csak maga viselte mind a' házi pénztár mind az országgyülési terhek sulyát; hanem hogy most, minekutána nép is több van, 's ezek naprul napra inkább reguláztatnak, 's ekép egyesek kevesebbet is birnak; a' földesurak szükségei általányosan olly magasra nevekedtek, hogy jobbágyaiknak annyira nem kedveznek vagy nem kedvezhetnek mint az előtt, 's ezek, minden praestatiók legpontosb teljesitésére sokkal nagyobb utánalátással szorittatnak ma mint régibb időkben; a' vármegyei tisztek száma felette szaporodott, 's ezek sokkal jobban fizettetnek; országgyülésink pedig ha nem voltak is eddig rendesen tartva, ezután bizonyosan lesznek — — — — ? minthogy a' törvény ugy parancsolja; 's ha lesznek, hihető, hosszabbacskák lesznek, 's ott is a' diurnumok 's egyéb kiadások magasbra nőttek; a temérdek visszaélések pedig, mellyek leginkább a' szántóvetőt érik, majd majd eldülő magasságra tornyosultak; 's mindenek felett a' nemesség praetensiói, hogy minden rendesebben is forogjon mint az előtt, a' néhaihoz képest idomzaton tul tetemesültek; ugy hogy mind e' mondottak 's nem mondottak, de általam gondoltak 's másoktul tán elértettek, sommásan véve, minden eredeti vagy ősi, akár nyilvános akár tacita egyezést de facto már rég megsemmisitettek.

Ezen néhány sor szolgáljon feleletül azoknak, kik a 176^{ik} lapon tett állitásomat kérdésbe vennék 's azt követelnék, hogy a' nemesség járulásának a' házi pénztárhoz 's országgyülési terhekhez legkisebb nyomait sem találhatni

sz. István idejétül kezdve mai napig: a' mit — nehogy diplomákba 's kronikákba 's anonymusokba elsülyedjünk, a' helyett hogy tennénk és cselekednénk már valahára — legkisebb kérdésbe sem akarok venni, sőt még azt sem, hogy az akkori provisio igazságos 's helyes volt e vagy sem; hanem egyenesen arra szoritom egész véleményemet, hogy valamint egykor igen helyes lehetett, ha az akkori körülmények szerint, egyedül a' szántóvető vitte az akkor irány ,s idomlag sokkal könnyebb terhét mind a' házi pénztárnak mind az országgyülésnek; ugy ma, midőn e' teher mód nélkül sulyosbult, igen helytelen, ha a' nemesség az uj tehernek nem akarná idomszerinti részét elvállalni; a' nemesség, melly azóta uj terhet magára nem vett, a' mi pótlékul 's nem-fizetési ürügyül szolgálhatna, sőt a' maga terhébül annyit rázott le, hogy az, az előbbihez képest, nagyon is könnyebbült, mint azt a' következő VIII^{ik} törvényczikkelyben megmutatandom.

'S ha valóban a' házi pénztár jobb manipulatióját kivánjuk, 's hogy annak ránk nézve jobb mechanicai látszatja is legyen, 's minden három esztendőben időgazdasággal országgyülés is tartathassék, nem tehetünk practicusabb dolgot, mint ha az örök theoriák helyett, mint teszem "Miért engedik a' Statusok, miért nincsenek jelen a' Magnások, miért tür illyeseket a' Vice-és Fő-ispán, miért nem repraesentálnak a' Megyék, miért nem mozdul az oppositio 's a' t. — 's a' t. — 's a' t." — ha mind ezek helyett a' nagyobbodott terhek idomzatját nemeslelküleg józan fejüleg és *szabad akarattal* valahára elfogadjuk.

Már a' mi azon idomzatot illeti, mellyben a' nemesség is járulna ezen két teher-viseléshez, az megint egészen uj kérdés, mellynek azonban, ámbár nem olly felette könnyű, valamint a' legegyszerűbb principium életbe 's praxisba hozatala sem az, még is az igazságos teher elosztásnak törvényei szerint minden kétségen kivül diadalmasan meg lehetne felelni; a' mit egyébiránt itt a' hely szüke miatt nem vehetek fejtegetésbe, s' annál most nem mondhatok egyebet, mint

hogy ha a' házi pénztár és országgyülési terhek nem commassáltatnak, 's a' nemesség és pórság elkülönözve viszik azok sulyát, akkor a' fő czél, t. i. a' hazafiak-közti egyetértés 's egyezés el van hibázva, 's a' szántóvető szint azon faggatásoknak lesz kitéve mint ma; 's ekép jobb, ha e' részben inkább semmi sem történik, mint valami ollyas, a' mi a' dolognak csak mechanicai 's nem moralis részét javitná!

'S minekutána a' most következő törvényjavaslat fejtegetésében még jobban ki fog tünni, hogy uj kellemekért igazságos arányban, uj terheket is venni fel, nemcsak éppen nem constitutio - elleni, sőt nem is valóságos teher; most azzal végzem be ezen szakaszt, hogy ha semmi egyéb ok nem javaslaná ezen VII^{ik} törvény elfogadását, csak azért is el kellene azt fogadni, mert a' hat első törvényt sem lehetne máskép jó sikerrel felállitni. — a' mi, itéletem szerint, az egészre nézve legérzékenyebb veszteség volna, minthogy azon hat törvény igen szoros és mondhatni elszakithatlan kapocsban áll egymással, és a' VI^{ik} t. i. a' szántóvetőnek törvényes pártvédje ugy is maga után vonná a' VII^{ik} törvény felállitását, mellyel legközelebbrüli kapcsolatban van. —

A' VIZEK, UTAK 'S BEL-VÁMOK TERHEINEK MINDENKITÜL EGYENLŐ VISELÉSE 'S AZOKNAK ORSZÁGGYÜLÉSI ELRENDELÉSE.

Minden hosszadalmas theoriai fejtegetés elkerülése végett, itt egyenesen ez alternativát teszem: vagy fizetett ezelőtt a' Nemesség is vizek regulatiójához, utak készitéséhez s' a' t. vagy nem fizetett; ha fizetett, az igen helyes volt; ha pedig nem fizetett, hogy az akkori körülményekre 's a' Nemesnek az Adófizetőhöz akkori állására nézve, ez is felette helyes volt, nem veszem kérdésbe; de azért — e' kettő közül akár egyik akár másik áll — éppen nem következik az, hogy ezentul a' nemesség a' vizek regulatioinak 's utak csinálásinak terheiben ne részesüljön, hanem hogy valamint igen kevés utakért 's

felette *felszínleg regulált* vizekért keveset, vagy éppen semmit se fizetett: ugy most sokkal több és jobb utakért 's mindennap hathatósabban reguláztatandó vizekért se többet mint igazság, de arány szerint fizessen.

Ezelőtt szinte csak egy századdal is jobbadán lóháton jártak hazánkfiai, 's azért akkor nem volt olly igen sürgetőn szükséges az ut, s' ekép az akkori közösüléseket könnyen is fentarthatá az adófizető; de később szekéren kezde járni a' nemesség, 's aztán kocsin, 's most, ha van módja, hintón jár; minek következésében jobb ut is kell, mellynek csinálási terhét az adófizető többé nem birja; 's főkép azért, mivel nemcsak jobb ut kell és van is mint az előtt, hanem mivel mai időkben lehet mondani, tizszer annyi csinált ut is van, mint ez előtt csak száz esztendővel vala, mikor néhány országos utat kivéve, alig volt az egész hazában lehetőség, kocsin egy helyrül másikra jutni, kivált télen; ellenben ma, ha nem tagadjuk a' szemünk előtti factumot, szinte minden egy kissé nagyobb helység, ha nem éppen jó is, de csinált uttal van összekötve a' többiekkel, 's illyes utak száma minden esztendőben nevekedik, ugy hogy ha száz esztendő előtt az akkori csinált utak egybesommált hosszaságát, p. o. ezer mérföldre tesszük, nem fogunk igen hibázni, ha az egész hazában lévő csinált utak mai napi hosszát tizezer mérföldre határozzuk.

'S ekép ha egy rend — t. i. itt a' nemesi — semmi utért, vagy rossz és csak ezer mérföld hosszaságu utért még eddig semmit se fizetett is, nem az következik, hogy ezentul jobb és tizezer mérföld hosszaságu utért se fizessen, hanem éppen az ellenkező, hogy valamint a' mai nemesség, általányosan véve, több kellemet is kiván, minthogy ugy szólván, senki nem utaz már lóháton, és azon utat, mellyet ezelőtt télen általában nem, de most télen is tehet, 's nem kevés helyhez most 1, 2 nap eljuthat, mellynek elérésére azelőtt 10, 14 nap vala szükséges; ugy nem lehet igazságosb a' világon, mint hogy eféle egészen uj nyereségekért, mint kocsiban járhatni lóhát helyett, 's 10, 14 napban 8, 12-őt gazdálkodhatni 's a' t. igazságos idomzat szerint, a' nemesség

is fizessen ezentul; 's ezt annál inkább, minthogy naprul napra nagyobban érezzük a' jó utaknak nemcsak kellemit, de legsürgetőbb szükségit is, 's azoknak lehető legnagyobb mennyisége az egyesült hazának mechanicai életprincipiumát leghathatósban eleveníti; mert minél könnyebb és szabadabb a' circulatio, annál elevenebb, egészségesb és erősb egy test, erőmű 's ország is.

'S ezt, ugy hiszem, philosophiai 's általányos tekintetben senki sem veheti kérdésbe; mert valamint igazságos, hogy semmiért senki se fizessen egyebet semminél, 's kis kellemekért csak keveset: ugy viszont igazságtalan valamiért, 's kivált sokkal nagyobbra nevelt kellemekért semmit, vagy igen keveset fizetni; 's a' tökéletes igazság tán abban van helyezve, hogy a' nagyobbult kellemek után viszont mindenki terhei is azon idomzatban nőjenek, mellyben ő a' tetemesült kellemekben részesül. — Régi időkben, meglehet, az akkori nyilványos vagy ki nem mondott egyezés szerint azon *Kevés*, de *Elég*, a mit a' nemesség utak csinálására 's vizek regulatiójára fizetett, már ben volt saját földeinek kedvezőbb feltételü átengedésében; 's ekép meglehet, sőt hihető, hogy akkor, midőn felette kevés ut volt, télen jobbadán senki nem mozdult, kereskedés alig vala, 's általányosan mindenki lóháton utazott, hogy akkor az igazság legkényesb törvényei szerint a' nemesség egyenesen nem járult utak csinálásához, mert talán indirecte adózott hozzá; minthogy olly egyezés felette igazságos lehet, melly szerint a' földbirtokos bizonyos földeit bérbe adja a' birtoktalannak, 's bizonyos feltételeknél fogva, mellyek egyike az, hogy az utakat, hidakat, gátokat 's a' t. ő csinálja. De midőn ezek eszközlése mind qualitásra mind quantitásra nézve egészen megváltozott 's nehezbült, ugy anynyira pedig, hogy azt az akkor élők semmi mód előre nem láthaták — mert akkor tán senki se nem tett, se nem vállalt volna illy terhes feltételeket el — az örök természet következésében az foly, hogy az uj teher vagy egyéb terhektül némileg *megszabaduljon*, vagy *több* vállra rakassék; azaz vagy a' szántóvetői tartozás sommája könnyittessék azon arányban, mellyben

az a' jobb és több ut-csinálás 's vizek tökéletesb elrendelései által sulyosbult, vagy a' nemesség is járuljon ezentul, a' több kellemben részesülés miatt, egyenesen az utak, hidak, gátok 's a' t. készitéséhez.

Már vehetni e az adófizető vállairul némi terheket le, 's meg fog e abban egyezni a' kormány, bel igazgatás és földesur, az más kérdés; hanem ha az idők folyamatját tekintjük, melly az adófizetői terhek mindenbeni sulyosulását, a' nemesség tartozásainak ellenben lépcsőnkénti könnyebbülését bizonyitja, 's complicált országi müvünket vizsgáljuk, tán kénytelenek leszünk azt állitni, hogy a' szántóvetői vállakat egyéb terhektül olly idomzatban bizony nem leszünk képesek megszabaditni, mint millyenben az utak és vizek elrendelései terhesbek lettek 's naprul napra mind terhesbekké válnak; 's ekép teljes igazság szerint szinte nem marad egyéb hátra, mint az utakat és vizeket vagy megint azon minőségre 's mennyiségre visszasülyedni engednünk, mint a' millyekben azon időkben valának, mikoron a' földesur és szántóvető közti viszonyok egyensulyba jövének, vagy pedig a' jobb 's több közösülésekért nekünk nemeseknek is idom szerint fizetnünk.

Ez utolsónak helyessége pedig azért nem szökik ellenállhatlan persvasióval mindenkinek szemébe, mert a' jobb 's több utak, hidak és jobban elrendelt vizek nem *rögtön* váltották fel a' rossz és kevés utakat, hidakat 's akadályozó vizeket, hanem *lassan* 's ekép a' nagyobb számnak *észrevehetlenül*. A' mai közösülések kelleme tán ugy áll a' száz esztendő-előtti communicatiók kelleméhez mint 10: 1-hez. Kérdem most: az egész házában találkozott volna e valaki, ki száz esztendő előtt azt kivánta volna — ha a' communicatiói kellemek 1-tül 10-re emelkedtenek vala, *de rögtön* — hogy azok elrendelését, melly azon idomzatban sulyosodott volna is, mint millyenben a' kellemek nőttek, csak azután is egyedül a' szántóvető eszközzölje 's nagyobb kedvezést azért ne nyerjen? Én azt hiszem, senki sem lehetett volna valóban olly igazságtalan, mint arrul is bizonyos vagyok, hogy ma sincs az egyesült házában olly ennenes rabulista, ki megint azt találná igazságosnak, ha,

teszem, gőzkocsik alá szükséges vasutak, tökéletes vizcsatornák 's illyesek által a' közösülési kellemek megint ujra 10-tül 100-ra emeltetnének *és rögtön*, hogy akkor is egyedül csak a' szántóvető vigye ezen mód nélkül szaporodott és nehezbült munkák terhét; hanem mivel a' communicatiók jobb lábra tétele 's ekép terhe is 1-tül 10-ig nem rögtön, hanem csak lassan *'s észrevehetlenül* tünt elő, van igen számos — legalább az effectus és mindennapi tapasztalás szerint itélve — ki igy okoskodik "Eddig is a' szántóvető vitte a' communicatiók terhét, 's ekép tovább is csak ő vigye; nem kell nekünk ujitás 's a' t." — 's igy számtalan igazságtalan van, mint nem különben 5, 6 század után is elég igazságtalan volna, ha communicatióink kelleme = 100-ra nőne, de lassan és észrevehetlenül; minthogy illy igazságtalanság ma ugy szólván közös és 1 ugy áll 10-hez mint 10: 100-hoz, azaz, a' mi történt történik 's megint történhetik.

Minekutána illy proportionalis calculusok szerint axiomául az sül ki, hogy igazsággal az semmikép nem egyeztethető, ha mi nemesek ezentul se járulunk akármi módon is az utak 's vizek regulatiójához, nem hozhatni kétségbe azt is, hogy philosophiai 's általányos tekintetben, ezen terheknek szabad akaratunk-utáni magunkra vétele sokkal több hasznot hajtana mint kárt okozna; mert mai világban a' legerősb által eszközölt igaztalanság sem lehet, csak egy kissé hosszabb idő leforgása után is, valakinek hasznos, annál kevésbé pedig, ha egy olly status eszközli azt, melly gyenge.

Mi pedig a' hasznot financiai szempontbul illeti, arra ugy hiszem, nem kell egy szót is vesztegetnem, minthogy A-tul Z-ig, egész országban olly lágyvelejű teremtmény tán már nincs, ki azt nem számolta volna, vagy legalább nem számolhatná ki, hogy azon teher, melly jó communicatiókra fordittatik, czélirányosan és ésszel, t. i. a' vidék, népesedés, környék 's politicai körülmények mibenlétéhez 's minemüségéhez szerintezve, felette könnyű azon terhekhez képest, mellyek szükségkép folynak a' hijányos közösülésbül. Ennek valóságát, ugy hiszem, a' tágas hazában mindenki practice tapasztalta;

mert bizon alig van köztünk egy járó kelő ember is, ki a' rossz közösüléseket ne fizette volna már meg, részint lova, barma, részint ideje 's egészsége vesztével, pedig sokkal drágábban, mint a' mennyiben a' legjobb utak készitése 's fentartása kerülne, feltéve, hogy azok léte ésszel 's józanul eszközöltetik. Ez tehát hosszas fejtegetést nem kiván, de annál gyökeresbet a'

Principium! Ezzel vélekedésem szerint számosan 's tán legszámosabban két oknál fogva mystificalják magokat és másokat szüntelen. Az egyik ok *ennenségök* — egoismus — melly találósnál találósb, 's nemcsak itt, hanem minden alkalomnál, midőn akármilly 's mi módon viendő terhekrül forog szó, mindig valami principiumot gördit elő, melly a' teherviselést nem engedi, 's ekép a' kisebb rosszat nagyobb rossz elkerülése végett szenvedni tanácsolja. A' másik ok ellenben *éretlen ismeretök*, melly szerint nincs ugyan principiumok ellen valami köz tehernek nemesektüli viselése, de a' módban kiván a principium némi óvásokat.

Az első ok nem érdemel nagy figyelmet, mert az idők szelleme illy ennenesek álarczáit rutul tépi már rendre le dicső viselőik képeirül, ugy hogy számok mindennap, minden órában összezsugorul 's ezentul nem nyomhat már sokat; de annál nagyobb megfontolást kiván a' másik ok, mert az a' helyett, hogy a' nemességet a' parasztsággal barátságos összefüggésbe hozná — a' mi mind két részre a' lehető legnagyobb haszon volna — egyenesen az ellenkezőt, 's ekép a' lehető legnagyobb kárt következteti.

Ezt fel kell világositnom. Azon rész, melly igy szól: "Nincs igazságosb, mint hogy mi is járuljunk némi terhekhez, p. o. a' házi pénztár, az utak csinálása 's több efféléhez; de válasszuk el a' praestatiókat: a' házi pénztárt az által segitsük, hogy mi is fizessük a' Magistratualisokat, az utakat per libera oblata 's a' t. azaz tegyünk mi is, 's többet mint kellene, de ne adókép, hanem szabadon." Kik igy szólnak, azok vétik el itéletem szerint, a' józan utat, 's a' közönségnek, 's ekép magoknak is annál nagyobb kárával; mert véleményök annyi

plausibilis sőt generosus érzelmekkel vegyes, hogy az által mind a' mondók, mind a' hallgatók könnyünél könnyebben csábittatnak el.

A' köz terhek viselésének philosophiája — mennyire az a' lehető legnagyobb polgári szabadsággal van összhangzásban — nem abban áll: adót éppen nem vagy csak felette keveset fizetni, de akármennyit adózni is; hanem tudni *mire* 's *mikép*, 's azt elhatározhatni, — 's ezen utolsót nemcsak principium szerint, hanem de facto is; 's ez a' fő dolog. 'S ekép ha valamelly status eddiglen soha nem fizetett egyenes adót, valóban könyörületre méltó lágyeszünek kellene lenni, ha egyenes adót azelött akarna fizetni, mig nemcsak bizonyossága, azaz ereje, de még hihetősége, azaz erős akaratja sincs a' pénzmanipulansokat nem szemfényvesztő, de tökéletesen 's minden hasztalan cerimonia nélkül megrostálandó számadásra kinszeritni. Azért himezés nélkül legyen kimondva, legrosszabb akarónk sem vetheti szemünkre, ha mi nemesek mostani körülállásink közt általában semmitül sem akarunk fizetni *kül-adót;* midőn viszont azt hiszem: felette sok igazságos ember azért itél bennünket keményen, és valóban minden igazzal, mert ezen principiumnak ürügye alatt, vagy ennenségbül semmi tiszta hazai *bel-terhekhez* sem akarunk járulni, vagy éretlen ismeretinknél fogva, a' dolgot ugy annyira zavarjuk össze, hogy azon adót — t. i. a' belsőt — mellyért a' számolókat elővehetnők 's de facto szoros számadásra szorithatnók, azon adóval keverjük össze, mellyrül principium szerint, ha mindjárt tán igen, hanem de facto számadást venni mai napokban bizony még nem remélhetnénk.

S ez a gondolkozónak tán elég azt megmutatni, milly különbség lehet és van is nálunk az *adók* közt; ugy hogy valamint egyiknek, t. i. a' kül adónak, egyenes megadása mostan felette veszélyes lehetne; ugy viszont a' másiknak, t. i. a' bel adónak, fizetése legjózanabb volna; 's nem separálva de commassálva! és vigyázzunk miért. Semmi egyébért, hanem mivel minden, a' mi a' földesur interesséjét elkülönzi az adófizetőitül, előbb utóbb mind a' két résznek csak káros,

söt felette veszedelmes is. Ha különözve lenne a' házi pénztár, akkor a' nemesi cassára nagyobb gond lenne mint az adófizetőire — a' mit tán supponálni csak szabad, minthogy eddig a' dolog illy formán álla, t. i. a' nemesi pénzek csakugyan még is nagyobb securitásban valának mint az adófizetőiek; ha pedig a' némileg szorosb kapocs ezt nem engedné, 's egyik cassára olly nagy gond lenne mint a' másikra, 's egyik olly nagy takarékossággal vitetnék is mint a' másik, sőt a' nemesi érzések hathatósb felébredése által, az adófizetői cassa mindenre nézve nagyobb bátorságba volna helyezve mint a' nemesi: mind ez még sem volna elég annak helyes apologiájára, hogy ezen cassák elválasztathassanak, mert mind ez nem volna elég az adófizetőt arrul is elhitetni, hogy pénze bátorságban van, hanem ő mindig igy szólhatna: "Valljon mi okbul nem akarják a' földesurak 's nemesek a' házi pénztár commassatióját? mi lappang megint ez alatt; ők tán a' tehernek kisebb részét akarják magokra vállalni, 's azt melly állandó, 's igy vele maleversálni olly könnyen nem lehet, 's minden hihetőség szerint nem is nő 's variál annyira — — — —. Ha közösen élnek azon kedvezések, hasznok és kellemekkel, mellyek a' házi pénztár következései; miért nem akarják annak terheit is közösen viselni?" — — — 'S ha igy okoskodnék — a' mirül, ugy hiszem, nem kételkedhetni — valljon világosnál nem világosb e, hogy illyféle javitások moralis effectusa egészen el volna hibázva? moralis effectusa mondom, melly a' fő dolog, 's melly nem egyedül az által melegülne hazafiui rokon érzésre — ez megint bármilly paradoxnak látszassék is — ha a' szántóvetőn segittetnék; hanem ha ő azt átlátni 's elismerni kénytelen volna, 's ekép nyilván tudná, hogy további existentiája nem valami precarium, t. i. egy egy jobb tisztviselő vagy ékesbszólásu táblabiró jó akaratjátul vagy életétül függő *bátortalan lét*, hanem egyenesen az áthághatlan törvények alá állitott *bátor lét*.

'S ha megint azt vizsgáljuk: miért ellenzi sok az illy commassatiót? azt fogjuk találni, hogy részint azért, mert inkább generositásbul, akar cselekedni mint kötelességbül,

részint mert a' helytartói controlltul fél. 'S mondjuk ki egyenesen, nem ugy van e?

Már a' mi az elsőt illeti: kénytelen vagyok a' fentebb érintett rőfre 's talio törvényire emlékeztetni, mellyeknek legfelszinesb fejtegetése után az tün ki, — 's ezt világosabban nem mondhatom — hogy valamint az, ki mással csak generositas szerint akar bánni, előbb utóbb, de végre bizonyosan maga is csupa generositástul függend: ugy viszont csak az kivánhat szoros igazat akárkitül is, ki megint mások iránt köti magát le. A' mi pedig a' controllt illeti: az valóban igen igen kellemetlen, de csak akkor, ha valami bizonyos személyre szorittatik, de soha mikor tisztséghez van kötve 's mindenkit egyenlőn illet, — mert ekkor nem több, mint valami fenyitő törvény, melly az egészre nézve áll, de csak azoknak sajnos és becstelen, kik csalfa tetteik által annak sulyát magokra huzzák; 's ekép az ellenőrség is csak éppen azoknak lehet de facto kellemetlen, kik annak létét szükségessé teszik, 's melly éppen azon okbul soha nem nevekhetik káros hatalomra, a' mitül sokan félnek — 's erre figyelmezzünk — mivel a' commassált pénztár a' most eldarabolt, sőt egymás-elleni erőbül egy összesedett, 's igy mindenen diadalmaskodó erőt alkotni segitendne; a' mi a' netaláni controll hatalmaskodásának lehető legbiztosb gátja lenne 's a' t.

A' moralis effectusra nézve tehát elkerülhetlenül szükséges, hogy a' mindenkitül idomzat szerint fizetendő házi pénztár commassáltassék, minthogy az által az egyetértés 's egyesülés nem kis mértékben mozdittatik elő, a' mi a' legnagyobb nemzeti kincs; a' dolog praxisa pedig ezen commassatiót még sürgetőbben megkivánja, mert jóllehet némi megyékben különözve is fenállhatna az ezután mind a' nemességtül mind a' parasztságtul fizetendő házi pénztár, nem hiszem, hogy igazsággal e' részben minden megyékre csak egy sinormértéket lehessen kiterjeszteni, 's igy szükségkép szinte minden megyében az elkülönzésnek más proportióját kellene felállitni, melly minden nap azon idomzatban változna, mellyben uj utak, hidak 's a' t. készittetnének, — a' mi öröki kedvetlenségnek

's ujjhuzásoknak kimerithetlen kutfeje lenne, a' mi egy megyének sem volna hasznos — — — az egész királyságot pedig, szinte minden megyében különböző manipulatiók következésében még divergensebbé tenné — mint a' hogy már most is a' gondolkozó előtt nem annyira mint egy erős egész jelenik meg, hanem mint valami eldarabolt gyönge. A' honi boldogságra mulhatlanul szükséges tehát, hogy ha practice nem lehet is, kirekesztőleg mindenben a' legszorosb egydedség, legalább illyesekben legyen, hol az egyformaságra semmi sem kell mint tiszta szándék 's jó akarat; azaz idomzat-szerinti fizetés — — — —. Ezen idomzat igazságos elhatároztatása egyébiránt más dolog; 's valamint most a' hely szüke miatt, kevés kivétellel itt szinte csak elveket állitok fel: ugy későbbi próbáimban a' principiumoknak mi módoni alkalmaztatását fogom fejtegetni.

Ezek után visszatérek az utak, vizek 's bel vámok elrendelésére, 's azt állitom, hogy valamint a' házi pénztár 's országgyülési terhek viselését idomzat szerint elhatározni 's azt közösen viselni igazságos: szintugy az is legigazságosb, legkivihetőbb 's ekép bizonyosan leghasznosb is, ha nem különben az utak és vizek elrendelésének 's conservatiójának terhe is, idomzat szerint de commassalva vitetik mindenkitül.

A' mi pedig ennek praxisát illeti, az felette könnyű, feltéve, hogy ennek eszközlését őszintén akarjuk 's a' bujósdi ajtócskákat rendre 's bona fide be is dugjuk. Az egész dolog, akár tekintsük az utakat, akár a vizeket, akár az ország egyéb mechanicáját, tisztán két részre oszlik, t. i. *csinálásra* 's *fentartásra*. 'S e' két munkát, practice szólván, szorosan el kell választni; mert ha elkülönözve nincs, akkor vagy az első elkészülés nem lesz tökéletes, vagy ha az egészen végbe megy is, a' conservatio lesz hijányos; melly kettős foglalatosságnak következése — mint a' tapasztalás mutatja — precarius állapot, elaljasodás, elbomlás szokott lenni.

Ha egy uj utat csinálnak, vagy egy egészen elavultat javitnak: nincs könnyebb, mint hogy a' földesur 's birtoktalan nemesség is járuljon hozzá. Az első robotinak bizonyos

számát uti, hidi, gáti dologra engedi, a' másik pedig maga dolgozik, vagy ha az egyik robotjait már megváltotta vagy pusztát bir, 's a' másik nem akar, mindenik idomzat szerint fizet, vagy béreseivel munkáltat 's ekép minden nehézség meggyőzve van. Csak igazságos lélekkel akarni kell, megyen akkor minden! A' fentartás végett pedig mindenki személye, lova, barma, szekere etc. szerint bizonyos vámot fizet. Ebbül áll a' dolog veleje. A' mibül tökéletesen kiviláglik, hogy némi helyeken, hol alig van közösülés, kő sincs, kevés és szegény a' nép, 'Semmi ut hasznosb mint egy rossz csinált ut, mellyet mindenki halálos bünnél is erősebben kerül, vagy olly ut, melly ugy szólván természet-elleni, azaz sokkal terhesb mint a' mennyit használhat, 's ekép arra nézve, ki terhét viszi, a' gyógyszer gonoszb a' nyavalánál, 's melly utak csak azoknak kellemesek, kik készitéséhez 's fentartásához járulni nem kénytelenek, 's mellyek sulya olly nagy, hogy azok valóban soha nem készülnének, ha mi nemesek is vinnők terhét — — —. A' közösülések philosophiája az, — 's ezt mindig szem előtt kell tartanunk — hogy azok haszna nagyobb legyen mint csinálási 's fentartási terhe; minek következésében részint mindenütt kivétel nélkül utakat, vizcsatornákat, gátokat nem csinálhatni józanul, 's mindenek felett, ha már készittetnek azok csinálása 's fentartásában a' lehető legkörülnézőbb takarékossággal kell bánni; mind ez pedig csak akkor fog történni *valódilag* 's nem *illusorie*, ha mi nemesek is visszük idomzat-szerinti sulyát. És igy nyerne az egész, mind tetemes hozzájárulásunk által — mert tagadhatlan, hogy jobb utak lehetnének a' honban, ha azokhoz végkép a' birtokosok is járulnának, midőn most, ugy szólván, csak a' birtoktalanok viszik azokat — mind controllunk, 's az ebbül fakadó józan és takarékos methodus által; midőn ma illyesekrül alig van, vagy inkább, mondjuk ki egyenesen, éppen nincs controll, mivel nem mi fizetünk hozzá, hanem más. A' fő dolog pedig az, hogy midőn ma a' nemesembernek rossz-ut-körülti panasza a' legnevetségesb 's legsulynélkülibb, minthogy olcsó husnak hig és semmi husnak semmi leve; 's igy az sem panaszkodhatik rossz ut miatt, ki

csak *rajta*, de *hozzá* semmi mód nem járul: akkor midőn mi is fizetnők az ut-csinálás 's fentartás igazságos idomzatát nemcsak ember-gondolta egyoldalu privilegium, hanem minden jussal kivánhatnók 's praetendálhatnók is, 's nem egyedül a' régi utak helyreállitását 's jó karban tartását, hanem bár miféle 's bár mennyi uj ut késziését is — — — a' minek józan eszközlése a' lehető legnagyobb nyereség volna, mit most azonban — mert nem fizetünk — csak egy felette tágas lélekisméret határozhat el; midőn akkor, mikor mi nemesek is fizetnénk, azt a' lehető legszorosb lélekisméret sem hátráltathatná, mert volenti non fit injuria, 's mivel nincs igazságosb mint az, hogy ki idomzat szerint fizet, idomzat szerint birjon is, 's ha ez áll, nincs viszont igazságtalanabb — akár mikép iparkodjunk is ezt tagadni — hogy valaki birjon, ki nem fizet. Ennek tehát sommás összevonatja az, hogy valamint az igazság előbb utóbb, de végre bizonyosan, még idomlag rövid életű egyes emberekre, 's annál inkább hosszu életü nemzetekre nézve a' legnagyobb haszonnak legbiztosb és tartósb kutfeje 's viszont: ugy az uti, vámi, vizi 's a' t. terheknek mindenkitül proportionalis viselése — mert ennél, mint az e' szakaszban, ugy hinném, elégségesen kiviláglik, igazságosb semmi nem lehet — mind egyéseknek mind nemzeteknek is előbb utóbb, de végre bizonyosan, a' lehető leghasznosb lenne.

Azon fejtegetések: kinek hasznosb a' jó ut, az adózónak e, nemesnek e? mind annyi sophismák, mellyek a' legfelszinesb vizsgálatok után is, tüstént mint szappanbuborékok szertepattannak; mert azokbul valóban végre mindig illyféle sül ki, teszem például: hogy valamint Rothschild curirjának a' külföldi utak practicabilis léte tán leghasznosb, mert egy jó vagy rossz hirnek 24 órával szaporábbi jelentése, mint tudjuk, már nem ritkán olly kincseket szerzett, a millyeneket ezernyi szántóvetőnek véres veritéke sem volna képes kiállitni esztendőt át: ugy tán nálunk is illyféle szorgalomhősek vennék a' jó utak legnagyobb hasznát; melly előzményekbül egyenesen azon fonák következést kellene huznunk, hogy mind a' külföldi mind a' honi utakat, vagy azok egy

részét Rothschild et Companienak kellene jobbadán csináltatni 's fentartani. A' szarvas láb minden esetre jobb mint a' bodzás láb; de ha valakitül, ki bodzás lábu, azt tudakoznók 'valljon nem ér e többet a' szarvas láb mint az övé', tán azt felelné "objective igen, hanem subjective nem; mert lábom, bármi rossz is, rám nézve még is a' legjobb 's leghasznosb láb az egész világon." Szint illy szinü conclusióra vezetne annak rostálása is: valljon kinek hasznosb megint egy font hus, A-nak e, B-nek e, 's ekép kinek kelljen fizetni, kinek nem, 's kinek kevesebbet, kinek többet 's a' t.

Minden haszon időhez, személyhez és szükséghez van kötve; minek következésében részemrül megvallom, hogy ámbár sok ezer vastagabb, erősb 's jobb lábot ismerek mint az enyimek, még is csak az enyimeket tartom legjobbaknak, — és bár sok gyomornak sokkal nagyobb és sürgetöbb szüksége van az eledelre mint az enyimnek, és minden idomzaton tul jobban emészt, azért még is azon táplálékot tartom én leghasznosbnak, melly az én physicai szükségimet pótolja, 's gyomromat legjobbnak 's a' t. szintügy azt hiszem, hogy sem alkalmas hid, sem jó ut, sem elrendezett viz és canalis hasznát senki olly nagy mértékben nem veszi mint én, ha rajta járok, 's azok saját jószágim becsét emelik fel, a' mi okbul idom szerint fizetni is édes örömest akarok, de csak azon feltétel alatt 's mindaddig — 's itt van egy felette nagyon figyelmeztető — *ha* és *míg* teljes szabadsággal járulhatok azok elrendeléséhez, 's a' dolog, velejére nézve, kezeimben is van; mert ámbár rossz utakon, korlátlan vizeken keresztül 's a' t. járni kelni 's buzaföldeket viz alatt birni, ítéletem szerint, az emberi élet 's vagyonnak legsajnosb catastrophéihez 's dolgaihoz tartozik, azért idomlag még is kellemes azon szép léthez: helybül nem mozdulhatni 's még is vámot fizetni, mocsárokat birni 's még is áldozatokra kénytelen lenni, melly lét a' kettős szolgaságnak képiratja, t. i. az önkény vagy tudatlanság 's hijányos elrendelés-alattinak.

És im, ezen ok határozá el kivánatomat, hogy a' vizek, utak 's belvámok elrendelése orsszággyülési tárgyak legyenek;

melly javaslat azonban, nem tagadom, éppen azon veszélyt látszik szülni, vagy legalább nevelni, mellynek elkerülése egyik fő czélom. De én azt hiszem, ez csak ugy *látszik*, hanem nincs ugy; 's ha valahol, bizonyosan itt van helye egy felette nagy distinctiónak minden bizonnyal. Mert —.

'S ha olly tárgyak fejtegetését nem szivesen vagy csak legkényesebben hozunk oda, mellyek az austriai köz birodalom hasznával szoros politikai kapcsolatban vannak, az természetesnél természetesb; midőn viszont az valóban semmi egyéb, mint egy nagy bujósdi kapu 's gyáva ürügy, ha belső mechanikánk elrendelését a' kormány belé avatkozhatása miatt nem akarnók oda hozni, — mert az okoskodás a' valórul a' lehetőre áll 's ekép hihető, hogy valamint annyi század óta fentartottuk belső rendezkedésink szabadságát, habár országgyülésen eleget vellicáltattak is: ugy ennekutána is szabad tanácskozásink körei és saját kezeink közt fog forogni 's maradni vizeink, utaink 's bel vámaink jobb elrendelése is; 's hogy valóban az, ki illyes praetextusokat kohol, lélekisméretlen tolja azon hibát másokra, melly egyedül csak magunkban van, mert minden hizelkedést félretévén, ámbár egy részrül tán — — — —, de más részrül a' legmakacsabb 's hatalmaskodóbb oppositiónak tagja sem mondhatja, hogy legkisebb ok adta volna is magát elő, melly azt hinnünk vagy csak gyanitnunk is engedné, hogy a' kormány vizeink, utaink 's bel vámaink elrendelését gátolni vagy abba elegyedni kivánna, 's legfőkép akkor, *ha igazságos idomzatban mi is járulnánk hozzá;* mert ha ma avatkozik némileg belé, azt valóban igen helyesen teszi, mert az, hogy kivétel nélkül egy uj út készüljön a' másik után, és egész tájak szárittasanak ki 's egyedül az adózó erejével, és egy rész szinte semmivel se járuljon hozzá in pleno elvégzésen 's a' parancs kiadásán kivül — — az valóban nem jól van, 's egy franczia axioma szerint "l insuffisance améne l'arbitraire" önkényt szülni kénytelen.

'S csak e' néhány, bármi fejletlen sorok után az jő ki,

hogy a' most kérdésben forgó elrendeléseknek országgyülési elhatározása — ha t. i. mi is fizetnénk hozzája — nemcsak nem nevelné az önkényt, hanem azt szükségtelenné tenné, és így hihetőleg teljességgel el is mellőzné, minthogy a' jobb provisiók — mellyek pénzünk-utáni aggódásunkban, akár ki mít mond is, szerentul helyesbek lennének, a' kormányt is minden beléavatkozástul megmentené — —; minek felette nagy hasznát mind a' kormányra mind ránk nézve tán senki sem veheti kérdésbe.

De mind ez a' sokkal kisebb 's negativ nyereség lenne, mert a' kiszámithatlan positiv haszon inkább azon egyhangzásbul fakadna, melly szerint az ország erei végkép a' lehető legszabadabb folyamatba jőnének 's idegei a' legszorosb kapcsolatba tétetnének, a' mi az utakra nézve is hasznos sőt szükséges volna, de a' vizekre nézve valóságos conditio sine qua non.

Hazánk mechanicája, t. i. vizek, utak etc. municipalis alkotmányunk következésében, mindaddig csak felette darabos 's ekép helytelen mibenlétben fog lenni, mig annak elrendelése nem foly kirekesztőleg csak egy centrumbul; és ezen középpont részint minden önkény kizárása végett, és hogy ne legyen egy megyének jobban kedvezve mint a' másiknak — habár csak látszókép is — részint a' dicső vis inertiae-nek meggyőzése miatt, nem lehet egyéb mint az országgyülés. Szabadon választathatik ott egy bizottság, melly az egész ország mechanicájának fő vázát dolgozhatja ki, hol nem egyes megyéknek nyeresége, hanem az egész honnak haszna vétetik tekintetbe. 'S milly szükséges illy centrumnak léte, melly elég auctoritással is bir, az országhozta határozások ellenzőit a' hazasértés birsága alá vetni, 's egyes makacsokat az egésznek létéért, az utbul taszitni, legjobban bizonyitja az effectus; melly után itélve, valóban a' csalhatásnak minden veszedelme nélkül azt állithatjuk: hogy vizeink már most is meglehetős rendben volnának — a' minek haszna mind kiszáritási mind kereskedési tekintetben felszámithatlan lenne — ha mind azon milliók, mellyek in partibus fecséreltettek már

el, egy valóban systematicai 's nem csupán csak theoreticai planum szerint manipuláltattak volna, 's a' helyett, hogy egyik ott ásott 's gátolt, hol akart, a' másik megint ott, hol ő tudta legjobbnak, 's a' helyett hogy tán szinte mindenütt munkáltak, csak ott nem, hol munkálni kell vala, minden hazai erő azon pontra egyesitetett volna, mellyek az örök mocsárok 's dühös vizáradások gyökér-okai.

E principiumot, azt hiszem, senki sem veheti kérdésbe, kinek esze 's belátása csak félig meddig kellő helyén áll; hanem valamint a' leghelyesb elveket is könnyű felállitni, legyünk igazságosak, de viszont a' legegyszerűbbeket is nem ritkán felette nehéz életbe hozni: ugy e' most érintett principium kimondása se mesterdarab, de tán annál nehezebb annak a' honi vizek elrendelésére alkalmaztatása; 's ez utolsó olly annyira szövevényes, hogy teljes meggyőződésem szerint, azt semmi más móddal nem oldhatni fel, mintha vizeink elrendelése országgyülési tárggyá lesz.

Tagadhatlan, hogy illyesek fejtegetése 's eldöntése hoszszas vitatásokra nyujtna alkalmat, mi azonban a' dolognak csak rut oldala lenne, mellytül semmi a' világon nem ment; de valljon nem okozna e ezen nyilványosság más részrül megint olly közérdeket — interessét — 's im itt van a dolognak moralis ereje, melly minden physicai nehézségen előbb utóbb győzni szokott, 's itt is győzni lenne kénytelen, 's melly végkép azon köz lelket szülné, mellynek óriási hatalma, midőn a' honi ingadozásnak legerősb antidotja, hegyeket lapályokká térit, vizeket bérczeken keresztül visz, sivatagbul Arkádiát varázsol, szóval, mellynek semmi ellent nem állhat.

Illy mechanikák fejtegetése az országgyülésen megismértetné a' nagyobb résszel, hogy valamint a' salus publica kirekesztőleg csak minden egyesek tökéletes bátor-létü törvényes állapotján emelkedhetik: ugy viszont a' salus privata sem fakadhat egyébbül valódi 's tartólag, nem illusorie 's mulékonykép, mint köz haszonbul 's köz bátorlétbül. 'S ha illy topusok országgyülésen fejtegetése, illyes axiomák köz elismerésére adna alkalmat, a' mi szükségkép következnék,

s mellyek, ha a' 9[ik] század óta rajtunk fekvő effectusok után itélünk, közönségesen elismérve koránt sincsenek még, akkor azt hiszem, hogy az azokbul fakadó moralis haszon sulya, 's az ebbül kénytelenül következő honi erkölcsnek a' haza minden lakosira elterjedése, Hunniára nézve felszámithatlan nagyobb nyereség lenne, mint ha egy felsőbb hatalom, a' lakosok minden odajárulása nélkül, valami csuda által eszközlené, teszem, vizeink tökéletes rendbe hozását 's több efélét. Mert éppen ugy, mint, physice szólván, jobb izű azon falat kenyér, mellyért fáradtunk, mint a' mellyet henyélve vártunk be, 's bizonyosan rendszerint több erény fejlődik ki annak becsületes megszerzése mint annak puszta bevárása közt: ugy valóban kimondhatlan édes örömre melegiti azon érzés lelkünket, ha valami nagyobb tárgy létesitését áldozatink, szorgalmink 's honi erényinknek köszönhetjük inkább mint más ajándékának, fáradozásának, kegyelmének — — —. 'S minden kétségen kivül, valamint kellemesb és szerencsésb férfiui erővel ön lábán állhatni, mint gyermekkori gyengeség miatt más által hordoztatni — midőn ezen utolsó valóban a' legnagyobb szerencsétlenséggé válik, ha időn tul nő — ugy szinte szerencsétlenség volna, ha, teszem, Dunánk medre más segitsége után vagy maga magátul venné mélyebbre fenekét, folyamatja mástul vagy maga magátul kapná rövidebb utját, *ahoz képest*, vagy inkább *azon szerencséhez képest*, ha mind ezeket saját eszünk 's tenyerünk által rendelhetnők el; mert ha mind azon polgári erényt sem vesszük tekintetbe, melly illy munkálódások közt szokott kifejleni, 's melly karnyugva vagy karszékekben általányosan soha vagy csak felette ritkán fejlődik ki — — — *egyedül azon erő* is a' lehető legnagyobb áldás volna: mind azt *tehetni* 's *eszközölhetni*, azaz saját lábán a' férfiui erőnek tudatjában élni, melly öntudatnál semmi a' világon nem emelhet magasbra gyarló emberi sorsunkon tul, és semmi egyéb, ha közös, mint az igazi nemzeti nagyság. Ha valaki más mint magunk, vagy egy véletlen tenné mind ezeket, habár látszólag 's ideig óráig áldás szinű volna is, csak azért sem volna még is valódi áldás, mert a' fejletlen

nemzeti lélek álom-kórságban szenderegne, 's éppen azon kül hatalom 's véletlen máskor megint áldás helyett a' honra átkot hozhatna, melly rosszat akkor a' nemzeti lélek tán nem volna olly erős visszataszitni 's hátráltatni, mint a' millyen nyilt vala a' jót elfogadni; midőn ellenben az igazi nemzeti nagyság, t. i. a' köz igazság, egyetértés 's erkölcsiség okozatja kirekesztőleg csak mindig áldást, de soha, mig igazi tisztaságában marad fen, átkot nem hozhat a' hazára.

'S ha valaki azt gondolja, hogy egy ország rendes és nem kinszeritett mechanicája mostani időkben nincs legszorosb öszhangzásban és összeköttetésben azon nép erkölcsiségével 's egyetértésével, melly azt lakja, az valóban módnélkül csalatkozik; mert a' vizek, utak tökéletes elrendelése, ugy mint azok a' 19ik század szükségeihez kivántatnak meg, felette nagy teher; ezt pedig csak ugy birhatja egy nemzet ön megrontása nélkül *tartólag*, ha alaja mindenki egyenlőn veti vállát; ehez pedig nagy egyetértés kell, melly megint csak az osztó igazság szellemének szülöttje lehet, minthogy ez egyenesen a' köz erkölcsiségbül fakad. 'S igy valamint a' köz moralitas nagyobb kisebb léte, egyenesen hat az országi mechanicának jobb vagy rosszabb létére — ha számos esztendőket összefoglalunk — ugy bizonyosak lehetünk, hogy a' jobb mechanica megint vissza hat az erkölcsiségre; mert rég elismert igazság, hogy az okra mindig vissza hat a' következés; 's ekép a' vizek, utak jobb elrendelése után egyenesen a' lakosok erkölcsisége grádusárul itélhetni, vagy egy önkényes kormányrul.

'S ha mi eddig lehetőségig nem rendeltük el Dunánkat, minekutána már szinte másfélszáz esztendőtül fogva nem ül Budán a' Török, 's legnagyobb akadályihoz férhetünk 's nyulhatunk; valóban az csak azért történt, mert részint theoria 's principiumokkal vesződtünk örökké, részint magunkban *nem biztunk* 's *nem mertünk;* mibül azon tanácsom foly: fogadjuk el fentebb érintett 7 törvény-javaslatimat, mert azok által, minthogy az örök igazság sarkaira vannak állitva, egyesülni fog Hunniának legtöbb, 's tán minden becsületes lakosa; aztán bizzunk magunkban és merjünk!

A' Nápolyinak bő kézzel adott a' természet mindent; de éppen ezen bőkezüsége altatá el benne 'a kiállitó, teremtő erőt, mellynél fogva mindenben inkább szükölködik, mint a' világ számosb éjszakibb fektü nemzetségi, kiknek a' köz nagy anya csak mostoha szivvel nyujtott, 's kik irány 's idomlag mindenben még is nagyobb mértékben bővelkednek.

Az akadály vagy elnyom vagy óriási erőre ingerel; 's habár vannak is olly akadályok, mellyek a' legtöbb nemzeteket elnyomák eddig 's jövendőben is elnyomni fogják; vannak olly nemzetek is viszont — jóllehet ritkák — mellyek ismét előbb utóbb, de végre bizonyosan minden akadályokon győznek — — — — — 's hogy 'e tekintetben milly soron állunk mi Magyarok, az iránt nem akarom Olvasóm itéletét elöre elfoglalni; midőn csak a' vizek regulatióját emlitem, mellynek eszközlésére még maga a' természet is int 'Egyességre', — mert nem vagyunk 's lehetünk, mint más nemzetek, e' részben külön véleményüek 'valljon mellyik folyónkat regulázzuk előbb', mert hiszen csak egyetlenegy felfogó csatornánk van, mellybe két kis folyón kivül végre az ország minden vizei 's legutolsó csepjei is érkezni kénytelenek — — 's ez a' mi hatalmas Dunánk! Ez elég akadály; de valljon nem győzhet e rajta férfiui erőnk 's állhatatosságunk? minden bizonnyal 'igen', mert az mindenen győzhet; hanem fog e győzni? reméllem 'igen', — mert ha nem diadalmaskodhatunk is egyéb akadályokon, a' mechanicaiakon legalább győzedelmeskedhetünk, 's arra még elég erőnk tán van, vagy ha még nincs, minden bizonnyal *lesz.*

A' *miképpent*, *hogyant*, *mikort* tegyük országgyülési tárgyakká, 's a' siker bizonyos; mert ha több esztendőig fogunk is e' kérdések fejtegetésén tanácskozni, a' mi nem sok, egy ország ugy szólván ötödrészének kiszáritása, 's az egésznek a' tengerrel összeköttetése végett: elmulhatlanul ki fogja ezen időnek veszteségét a' legnagyobb kamatokkal pótolni azon közérdek, melly e' tárgy körül buzduland fel, mert kiki átlátandja, hogy Árvátul Szepességig, Zalátul Bánságig a' legkisebb vizre, a' leghijábavalóbb malomra is ellenségesen

visszahatni kénytelen a' Duna, 's ekép minden fáradozásink gyümölcse, akármilly hasznos lenne is, iránylag 's azon haszonhoz képest csak veszteség volna, melly a' Dunának tökéletes rendbehozása után támadna. 'S ha mind ez hydraulice szórul szóra nem ugy áll is mint mondom, azért még sem hiszem, hogy ezen tárgy, ha minden oldalrul legnagyobb nyilványossággal, 's tandem aliquando végrehajtási férfiui akarattal fejtegettetnék, annyi köz lelket ne szüljön, mint a' mennyit teljes jussal érdemel, minthogy legtöbb mocsárinkat termőföldekké varázslaná, geographiai helyzetünk becsét pedig 50rül 100ra emelné. 'S ez, ugy hiszem, fejdelemtül lefelé mindenkinek hasznosnál hasznosb lenne.

'S minekutána talpigazság, hogy a' salus privata nem fakadhat semmi egyébbül valódikép 's tartólag, mint a' köz haszonbul 's köz bátorlétbül — de csak az a' baj, hogy ezen talpigazságot vagy nem látja át a' nagyobb rész, vagy ha átlátja is, nem akad könnyen olly tárgy, mellynek megnyitott köz kutfejébül közvetlen fakadna az egyesek haszna 's — mert ez igy van, nem lehetünk elegendőkép háladók a' kedvező sors iránt azért, hogy anyaföldünk közepén vitte keresztül azon hatalmas folyamot, melly ideig óráig csak felette kicsi hasznunkra sőt áradási 's visszatorlási által annál nagyobb kárunkra volt, 's mely éppen ezen okbul alkotja azon egyeztetői tárgyat, mellynek kifejtése 's rendbehozása, midőn leghathatósban mozditná elő a' köz hasznot, az egyesek hasznát is eszközlené minden közvetés nélkül! A' mit ha nem látunk át, valóban szomoru, 's csak abbul ered, hogy az soha nem volt közérdekü, t. i. kirekesztőleg és hathatósan megpenditett országgyülési tárgy!

'S ha meggondoljuk, mennyivel hasznosb és jobb vért okozó foglalatosság még egyesekre nézve is, munkás élet közt fáradni inkább, mint reggeltül estig politizálni, — tán az is eszünkbe jutand, hogy nem holnap hanem még ma kellene fogni köz érdeklettel, köz fáradozással olly hazai munkákhoz, mellyek az igen is divatba jött józan útbul kitérő politicai vizsgát a' fő foglalatosságok sorábul a' mellékes 's

dologutániak közé iktatná. 'S valljon milly mechanicai tárgy lehetne az, melly ezt hathatósban eszközölhetné, mint egyedüli valóságos tengeri kapcsunk elrendelése — — — —? Istenem, valóban nincs annak szive, nem lehet egész ember, 's annál kevésbé hazafi, kinek vére nem buzog, midőn a' mappát veszi kezébe 's átgondolja, hogy nem csalfa 's kegyetlenül kecsegtető képzeleti báb, de valóság, hogy csak tőlünk függ vizcsatornák, gőzhajók által Édenné bájolni a' most olly nagy részben sivatag honunkat; csak mi tőlünk viruló kerteket, szorgos gyárokat, szabad embereket állítni oda, hol ma róka 's farkas lappang, szomoru jószág teng és szolganép henyél — — — —; ki életet látott, 's tudja mit tehet nemzeti erő, annak szive tudom erősen dobog, — és valóban üdvözöljük a' szerencsésb jövendőben élőket, mert Hunnia szebb sorsra méltó, 's arra, ha nem leszünk is többé már, egykor minden bizonnyal fel is emelendi a' későbbi Magyar.

'S ha illy nemzeti tárgyakrul van szó — mellyek csak ugy vitethetnek végbe, ha moralis erő inditja azokat, minthogy kirekesztőleg csak férfiui elszánás 's állhatatosságnak engednek, ezek pedig egyedül csak moralis erő ivadéki — ha mondom, illy kérdések forognak fen, 's egy részrül a' köz jóllét 's nemzeti dicsőség képe tünik lelkünk elé, más részrül pedig azon hihetőség sőt bizonyosság nyugtatja belsőnket, hogy adományunk bizonyos sikert is szülend; nem érezzük e bennünk minden jobb érzelmink leghathatósb felébredését, 's tagadhatjuk e, hogy vajmi büszkébben ülnénk asztalinkhoz, ha azokon legkisebb ezüst sem volna, büszkébb érzéssel járnánk gyalog 's laknánk egyszerű házainkban, 's büszkébb férfiui öntudattal szoritnók csak természeti kellemikre hagyott szivrokoninkat érző mellinkhez, ha ezüstünk, pénzünk, fényes palotáink becse, drága köveink és kincseink a' nemzeti nagyság alá volnának temetve!!! 'S most, midőn a' csalódások 's illusiók idejét már tul éltük, 's az idők szelleme komoly méltósággal int 'gyermekkori szenvedelminknek öröki bucsut adni 's ezentul férfiakhoz illőbb pályára lépni, hol többé nem nyughatunk becstelen időlopás pulyasági közt, hanem csak a' köz-

haszon, a' köz dicsőség elősegéllésében találhat szomjuzó lelkünk nyugtot', kérdem őszintén a' hajlandó Olvasót: nem talál e lelkében egyetlenegy hurt is, melly érzelmimmel egyhangu volna? 'S ha velem rokonszenvet érez, nem volna e ezen pillanatban a' legsajnosb vagy inkább legtisztább örömöket szülő áldozatokra is kész, *ha bizonyos sikert látna!* 'S im éppen ezért szükséges, hogy illy szövevényes mechanicai elrendelések hosszu, nyilványos és minden oldalu országgyülési tanácskozások legyenek.

Tudom, ezen utolsót sokan antipracticainak hivják, — a' mit nem tagadhatni, ha t. i. az egész országgyülés szólna a' dologhoz, 's az e' részbeni végrehajtóság néhány száz főbül állna; mert akkor minden kétségen kivül a' Bábeli torony épittetése ismételtetnék. De hogy egy *szabadon* választott bizottság, melly mindenekben a' legnagyobb nyilvánossággal dolgoznék, 's valamint egy részrül legnagyobb becsületet várhatna, ugy más részrül megint a' legszorosb feleletnek is alája volna vetve, jobban, sikeresebben, és főkép mindenkinek nagyobb megnyugtatására vinné a' dolgot, mint három, kettő vagy egy, ki se számolni se felelni senkinek nem köteles, 's más pénzével tesz, a' mit akar, midőn a' világosságot mindenben kerüli; azt teljes meggyőződésem szerint állitni merem; 's ebben felette keveseket kivéve, tán mindenki velem egyet ért.

Az országgyülésnek csak négy dolgot kellene közösen 's minden illetők hozzájárulásával dönteni el, 's ugyan is, hogy

A' Duna akár mikép 's mi módon, de tökéletesen rendeltessék is.

Ezen elrendelés terhét idomzat szerint mindenki vigye, ki viszont annak hasznában részesül.

Az, ki ezen ország-hozta parancsnak akár positive, akár per vim inertiae, ellenszegzi magát, hazasértés birságába essék, és mint ollyas, vagyona vagy szabadsága, sőt még élte vesztével is lakoljon.

'S végre szabad szavazással 's nem *kinevezés* által olly bizottságot válasszon, mellyben bizik, 's melly, minthogy 'a lehető legnagyobb tekintettel birna, a' legnagyobb feleletnek

is ki volna téve, 's a' közönséget munkálódásirul, országgyülésen kivül, minden lehető módon 's mindig a' legnagyobb ébredségben 's tudomásban tartaná, országgyülésen pedig a' legkisebbrül is felelne 's számot adna.

A' vizkörülti munkák philosophiája abban áll, hogy azok elrendelése vagy hasztalan vagy hasznos. Ha bizonyosan hasztalan, akkor azzal fel kell hagyni, mert a' *gyógyszernek* mindig könnyebb terhünek kell lenni mint a' *nyavalyának;* ha pedig bizonyosan hasznos: akkor eldönthetlen igazság, hogy annak eszközlését azok tartozzák vinni, kik a' haszonban részesülnek, és pedig olly irányban, mint a' millyenben több vagy kevésb hasznot aratnak.

Nehézség itt csak kettő adja elő magát: tudni bizonyosan, hasztalan e hasznos e valamelly viz elrendelése; 's kitalálni azon kulcsot, melly szerint azon idomzatban vigye valaki az elrendelés terhét, a' millyenben fogja aratni az elrendelés-szülte hasznot.

A' mi a' *hasztalant*, t. i. azt, a' mi többe telik mint a' mennyit nyujt, és *hasznost* illeti: igaz arrul appodictumot előre nem mondhatunk, mint szinte semmirül az egész világon; 's igy bizonyosan e' részben csak a' hihetőségek dönthetik el józanul azon határozást 'hogy tegyünk e vagy ne tegyünk.' De ha valami munkának lehet előre látni és jóslani leghasznosb 's legszerencsésb következésit, az valóban a' Duna elrendelése körül történhetik; ugy annyira, hogy ki azt a' tulállitás mindent nagyitó üvegével nézné és igérné is, itéletem szerint nemcsak nem csalná meg magát és másokat, sőt még a' leggyengédebb szerénységet sem bántaná meg; mert ha moralis effectusárul egy szót nem szólunk is — a' mi pedig mindenben legelső — szinte magok a' mechanicai hasznok is olly óriásiak lennének, mellyeknél egy országra nézve nagyobb és valódiabbakat életre hozni, sőt még tán képzelni is alig lehetne.

A' népesedés hiját állitja a' nagyobb rész az ország hátramaradásinak egy fő okául; 's ámbár az eddig mondottak után sok el fogja tán ismérni, hogy ez felette nagy Csal

— csalatkozás — 's nem a' nép mennyisége, hanem minemüsége hervaszt vagy virágoztat valamelly hazát; tegyük fel, hogy a' nagyobb résznek igaza van, 's valóban a' népesedés hija okozza hátramaradásunkat legfőkép; valljon mit fogunk mondhatni 's azon nagyobb rész consequentiájárul tartani — nota bene, itt mindig csak a' privilegiált rendrül van a' szó — ha azt látjuk, hogy az midőn egy részrül a' népesedés hijját adja disztelen vadonságink 's mocsárink okául, más részrül béketüréssel vagy inkább resten ül annyi század óta éppen azon vadonságok 's mocsárok közt, mellyek egésségtelen 's néha halálos kigőzölgési egyenesen az élet, t. i. a' népesedés gyökereiben dulnak, 's elannyira, hogy tán egyedül a' melegebb magyar vérnek, vagy valami csudának köszönhetjük, ha némi tisza-, sárréti et compagnie helységek tökéletesen ki nem haltak még, hol ha nem éppen a' cholera is, de ahoz felette hasonló nyavalya, esztendőrül esztendőre szánakozás nélkül kivánja meg szerencsétlen áldozatit. Mit fogunk mondani! Népesedés hijárul fecseg, de veszteg ül a' népesedést egyenesen csorbitó undok elemek között![1]

Ha azt gondolnám 'főkép a' népesedés hija okozza hátramaradásinkat', valóban nem nyughattam volna mindaddig, mig hathatósan 's férfihoz illő energiával nem penditettem volna meg e' tárgyat; de én hátramaradásunkat 'intellectualis erőnk 's nemzetiségünk fejletlenségének tulajdonitom', 's ekép ezek nagyobb kifejtésére egyesitém, habár gyarló, de minden tehetségimet. Hanem ha a' nagyobb rész a' népesedés hiját tartja hátramaradásink egyik vezér-okául, valljon miért nem 'pendíté meg a' vizek 's egésségtelen mocsárok regulatióinak tárgyát eddiglen hathatós erővel 's férfihoz illő energiával; valljon miért nem tevé ezt lehető legnagyobb

[1] A kéziratban ez után ez van még: 'S hogy ez így van, azt megint azon fertelmes eset mutatja, mellyet én bizonyságul előhozni jobban szeretek s akarom elhinni, soknak igen nagy alkalmatlanságokra — mint azon számtalan nyomorult fogásokat, mellyek az örök principiumok 's efélék közt „Ennek nem kellene így lenni" — „Másutt is így van"; vagy pedig „a' kormány, a' kormány sa't." mindig másban 's másutt keresteti a' hibát, mint a' kiben és mint a' hol az van.

elszánással; mert hiszen azt, hogy némi megyékben itt amott ásatott egy kissé 's jobbadán az adófizető által, vagy némelykor az auctum salis pretium egy részeért kéretett és koldultatott is, azt tán csak igen nagy elszánás, energia 's patriotismusnak még nem mondhatni. Tehát miért nem tette? Mert fejletlen ismérete 's fejletlen nemzetisége nem engedé illy eszközlések alá mindenek előtt vetni saját férfiui vállát; fejletlen ismérete nem: mert azt hitte, illy tett szabadsága ellen volna, minek következésében ő egy mocsár-közti rab; fejletlen nemzetisége pedig nem: mert illy óriási munkáktul visszaijedt, magában nem bizott és nem mert, — nem sejditvén, mi 's milly ellenállhatlan hatalom a' kifejlett 's egyesült nemzeti erő 's akarat.

'S ha igaz, hogy a' halál principiuma egyenesen a' haza legbelsejében rejtezik, minek következésében némi lapályos helyen nagyobb volt a' halandóság 1830ban cholera nélkül, mint 1831ben a' cholera hozzájárultával, a mit sokan tán nem tudnak, hanem 'a mi szórul szóra ugy van; akkor azt sem tagadhatni, hogy midőn számtalan egy részrül nagyobb népesedést kivánna, más részrül pedig nem járul minden lehető módon az egésségtelen és méreglehelő posványok 's mocsárok lecsapolásihoz 's kiszáritásihoz, azaz a' vizek 's mindenek előtt a' Dunának regulatiójához sőt azt elfogultsági 's előitéleti által lehetőleg ellenzi, az egyenesen azon okokat hagyja támadatlan, mellyek következésit kárhoztatja! A' mi más szavakkal 's ezen tárgyra szoritva ennyi: 'Szeretnék és kivánnák a' nagyobb népesedést, de azon okot elmellőzni, melly annyi nép vesztét okozza, sem elég akaratjok sem elég erejök nincs; 's valljon miért? mert az értelmi suly parányisága miatt eléggé ki nem fejlett nemzeti 's egyesülési szellem hozzájok elég hangos 's hathatós szavakkal nem szólott soha még!

Sokan pedig a' kereskedés hiját nevezik azon fő oknak, melly a' hon minden hátramaradásit szüli; 's ámbár én igen elismérem, 's meg vagyok győződve, hogy a' kereskedésnek az egészre nézve mágusi befolyása van, azért még is a 'nemzeti gazdagságnak leg és legmélyebb talpköve mindig 'a

belső fogyasztás marad, melly semmi parancs után, hanem kirekesztőleg az ország minden lakosinak polgári alapitásábul veheti eredetét. Azonban tegyük fel, hogy ezen soknak teljes igaza van, 's rajtunk Magyarokon semmi nem segithet olly hathatósan mint a' kül kereskedés; valljon mit fogunk mondhatni 's azon soknak consequentiájárul tartani, ha megint azt tapasztaljuk, hogy midőn egy részrül minden harmadik szavok a' kereskedés elnyomatása körül kong, más részrül még az sem jut egyiknek is eszébe — pium desideriumi fohászkodáson kivül — a' Dunát rendes kereskedési csatornává tenni; a' mit állitnom tán nem éppen olly nagy merészség, minthogy nem tudom, de nem hiszem, mind azon külkereskedési véleményüek közül csak egy is fáradozott volna, mappán kivül megnézni a' Duna folyamatját tengerig; minek 's illyféle lethargiáknak következésében Dunánk regulatioját soha férfiasan eddig nem sürgeténk, 's igy annak hasznát kereskedési tekintetbe se vesszük. 'S valljon mibül fakad ez? Semmi egyébbül, mint számtalanszor előhozott értelmi sulyunk parányiságábul 's nemzeti lelkünk fejletlenségébül. Ezek részint nem engedik a' gyökérhibák ott keresését, hol vannak, részint ellenzik a' mélyen keblünkben fekvő moralis erőknek olly egyességre ébredését, mellyek nemcsak, teszem, felette könnyen reguláznák a' Dunát, sőt nem is türnék, ha valaki más akarná eszközleni azt! — — — — — — — — —.

'S ha ekép népesitni 's kereskedni akarunk, valóban ne theoriázgassunk, hanem rendeljük a' Dunát el.

Már a' mi ama nehézséget illeti, mint fentebb érintém kitalálni egy igazságos kulcsot, mely szerint azon idomzatban kellene vinni mindenkinek az elrendelés terhét, mint a millyenben aratandná a' kész hasznot: az ámbár közönségesen felette szövevényes feladás, 's tán az, mellyen megakad minden, itt igen könnyen eszközölhető; a' mit egyébiránt addig is, mig e' tárgyrul bővebben lesz időm 's alkalmam szólni, itt csak ezen sorral kivánom felvilágositni: hol a' munka a' lehető veszteség percenteivel, például = 100, a' munka okozatja pedig = 120, 's igy a tiszta nyereség = 20, ott egy teher-

viselési kulcs kidolgozása, mellyel mindenki meg is elégednék, felette nehéz, tán lehetetlen; de hol a' munka 's a' t. = 100, okozatja pedig = 1000, 's ekép a' nyereség = 900, ott megint ezen kulcs készitése, ugy hogy azzal mindenki meg is elégedjék, felette könnyű. 'S hogy a' Duna regulatiónak költsége, ha az abbul fakadó népesedési 's kereskedési hasznot tekintjük, 's azon száz meg száz négyszeg mérföldet, melly most viz alatt hever 's akkor kenyeret termene, de mindenek felett azon moralitást, melly illy roppant és hazai munkák közt fejlődne ki, és számosakat a' henyélő 's azért olly veszedelmes ábrándozások theoriáibul a' munkás élet praxisába vezetne, melly mind egyesekre mind az egészre nézve az áldásoknak tán legnagyobbika; hogy mind ezeket tekintvén a' Duna regulatiónak költsége ugy állna a' rendelkezés-utáni haszonhoz, mint 100 : 1000-hez, 's ekép a' tiszta nyereség = 900 lenne, — azt bátran állithatom, minthogy azt tán az egész hazában de külföldön bizonyosan senki sem fogja kérdésbe venni; mibül azon következést huzom, hogy azon kulcsot, melly a' Duna elrendelésében a' mindenkitül milly idomzatban viendő teher viselését határozza el, készitni éppen nem volna nehéz, ha nota bene valósággal a' teher ugy állna a' haszonhoz mint 100 : 1000-hez. 'S ha ezt nem tudjuk appodictice, 's azt tán csak én hiszem, más urak pedig, mert kálha mögött theoriázgattak, 's ekép tagadhatlan felette sok érdemök van, állitásimat nemcsak nem hiszik, hanem az egészet mint valami agylobi, t. i. velőgyuladási költeményt kaczagják, Olvasóimnak pedig tán egyike sincs a' másikkal e' tárgy iránt egy véleményen — — — — —; valljon miért van ez igy? mert — 's itt kérek figyelmet — mert a' vizek regulatiója eddiglen csak félig meddig, de soha kirekesztőleg országgyülési tárgy nem vala — — — 's mert sem hitelünk nem lévén, sem a' nagyobb résznek polgári léte nem, 's csak mindig a' tehetetlenebb rész járula jobbadán illyféle rendelkezésinkhez, és mert ebéli törvényink, vagy legalább — hogy a' szókban meg ne akadjunk 's azokért 'a dolgot fel ne áldozzuk — törvényink alkalmaztatása

hijányos volt; a' mi kis *szerencsétlenséget* összevéve, bátran mondhatni: egy keresztény nemzetnek vize sincs olly szomoru állapotban, mint a' jó szőke Duna!

'S hogy milly kapcsolatban vannak az előhozott 7 törvény-javaslatok a' vizek 's a' t. elrendelésével, azt e' próba-munka végén, vagy ha idomzaton tul vastagulna, ennek folytatásában adandom elő; de a' mi ebéli törvényinket vagy azok alkalmaztatását illeti, nem mulaszthatom el azoknak régibb 's ujabb praxisát előadni, mellynek következésében a' siker nemcsak nem kétséges, hanem minden bizonnyal lehetetlen volt.

A' sajátsági jus legszentebb megtartatása akár ingó akár ingatlanban a' józan országlásnak legmélyebb alapja, melly, ha egyszer megrázódik vagy felforgattatik, az egész nemzeti társaság sarkaibul kidül, 's békesség helyett anarchia nyomja a' hont, 's boldogság helyibe köz nyomoruság üti fel hazafiak közt lakhelyét! 'S im e' szent törvény szelleme okozá, hogy régibb időkben egyetlenegy malom, melly valakinek igazi sajátja vala, ha elrontani nem engedé azt, egy egész vidék kiszáritását hátráltatá, 's tudok több esetet, hol a' sajátsági jus szentsége miatt, melly az országlásnak legmélyebb alapja, minden további munkával felhagyatott. Később időkben azonban — mert sok nem látta igazságosnak, hogy egy malom, 's igy tán egy vagy csak kevés tulajdonosok haszna bilincselje örökre le egy egész vidék virágzását, 's ekép tán sok ezrek hasznát, az történt, hogy az országlásnak egy tán még mélyebb fundamentuma — t. i. 'a' köz haszon alá van vetve az egyes haszon' — jöve divatba, és az e' részbeni köz kivánatnak egy kissé erősb hangzása végkép bizonyos törvényeket 'de molis nocivis' szüle, mellyek viszont a' köz haszonért egyenesen a' privat hasznot támadják meg, és mellyeknek ha nem értelme is de alkalmaztatása szerint, megint több esetet tudnék előhozni, hol egy szerencsétlen malombirtokos — mert egyebe nem volt — minden proprietásábul kivetkeztetett, vagy ha ez nem is, legalább felette sajnosan károsodott, ha t. i. a' birtokosnak nem volt elég hatalma a' regulatiót akár mi módon is,

hátráltatni; ha pedig illy hatalma volt — — — — felhagyatott a' regulatióval 's a' t. Mibül azt tanulhatjuk, hogy valamint az egész világi egyetemben minden csak lassan fejlődik ki nagyobb tökélyre, ugy a' törvények lelke is csak lassan lassan érheti el azon tökélletességi pontot, mellyrül az emberi társaság egyedül reméllheti 's várhatja valódi boldog 's bátor létét, melly tökélletességet azonban a' vizi törvények nálunk korántsem érték el még, mert tagadhatlan — ha factumokat nem veszünk kérdésbe — hogy azok applicatiója, t. i. effectusa, egy tulságbul a' másikba ment át; mert valamint az előtt egynek sajátja hátráltatá a' nagy rész hasznát; ugy támadá viszont későbbi törvény a' nagy rész haszna végett az egyes sajátját meg; mibül megint az sül ki, hogy azért, mert valaki tökéletesen jártos latán törvénykönyvekben, még éppen nem következik az, hogy ő a' törvények valódi szellemét is felfogta legyen.

Azon két talpigazság, mellyet érintének, hogy t. i. nem állhat fen országlás ott bátorlétben, hol a' sajátsági jus nem szent, 's hol nincs az egyes jó a' köz jónak alája vetve, összeütközni látszik, 's kivált az alkalmaztatásban; mert nehéz a' közjót következtetni egyesek áldozati nélkül, — ha pedig ezeknek áldozni kell, már nem szüz a' sajátság törvénye! 'S ha azért az idők járása szerint vagy az egyik vagy a' másik talpigazságra állitott törvény praevaleált, az természetesnél természetesb, mint nem különben az is, hogy illyes alapi principiumok egyeztethetése régibb, vagy is inkább az emberiség gyermekkori idejében tökéletesen nem fejlődhetett még ki, 's az csak a' mostani század férfiasb időszakának hagyatott fel.

'S hogy miképpen lehessen e' két talpigazságot — melly közt az alkalmaztatásban legalább némi kis anomalia látszik — felette könnyen egyeztetni, ahoz vizeink regulatiója a' lehető legjobb alkalmat nyujt. 220-ik lapon illyest mondék: vizek regulatiója hasznot vagy nem okoz, vagy okoz: ha nem okoz, akkor fel kell hagyni vele, ha pedig okoz, akkor nincs igazságos ok, az által valakit kárositani. Már hogy

másutt hajt e a' vizek regulatiója hasznot, vagy sem, azt itt vizsga alá venni nem szándékom, megelégedvén azt tudni vagy legalább hinni, hogy Magyarországban egy józan 's tökéletes vizi regulatiónak haszna ugy állna a' teendő költségek és viendő terhekhez mint 1000: 100-hoz; a' mibül, ha ez való, az következik, hogy a' most fejtegetésben lévő két talpigazságot felette könnyű, 's nemcsak theoriában hanem praxisban is egyeztetni; 's ugyan is mert a' hihető nyereség 900 percent — ha *minden akadály*, mint teszem, malom, más épület, szántóföld, erdő 's a' t. igazságos becsű után 10, 20 vagy akár 100 percent hozzáadással megváltatik 's ekép *minden akadály* nélkül tovább foly a' munka. A' sajátsági jus szentsége ez által tökéletesen fen van tartva, de nem elfacsarva — 's itt fekszik a' dolog veleje — vagy vissza-értve, 's egy mindent gyökeribül kidöntő lengyel *Veto*-ra, vagy egy török önkényi caprice maszlagára rutitva, melly éppen ugy áll a' józan országlás szellemével szemközt, mint a' vak indulatosság 's maga bőrében majd majd szétpuffadó hiuság áll a' valódi szabadsághoz. Azon országlási axioma pedig, hogy mindenben a' nagyobb rész haszna alá legyen vetve a' kisebb rész, az is tökéletesen el van érve, 's nota bene a' proprietási szentség sérelme nélkül, minthogy a' vak indulatosság, önkény, makacsság, hiuság, 's a' t. ámbár nem ritka *proprietások*, de még sem ollyasok, mellyekre a' törvényhozó testnek ügyelni kellene; 's igy a' két talpigazsági törvények practice igen könnyen egyeztethetők, ha t. i. — 's itt a' bökkenő — a' vizregulatioinkbul háramló haszon ugy áll a' vállainkra háramlandó terhekhez mint 1000: 100-hez.

'S im itt vagyunk megint a' szükségnél, hogy illyes dolgokat egyenesen országgyülési tárgyakká tegyünk; mert mig azok 's akár hány századokig csak dicasteriumi tárgyak maradnak, mindaddig — habár legjobban 's legczélirányosabban fejlődnének is ott ki — soha nem lesznek olly köz érdekűek, mint a' millyeknek lenniek kell, hogy necsak papirosra kenessenek szüntelen, hanem valahára végbe is vitessenek. A' tárgy olly óriási, hogy azt semmi, vagy csak hathatósan

felébredt *nemzeti lélek 's akarat* viheti végbe; 's ez legfőbb oka, hogy nem dicasteriumba, hanem egész ország, egész nemzet elibe tartozó. A' mi pedig azon kapcsot illeti, mellyben ezen periodus az előbbivel van összeköttetésben; legyen szabad kérdeznem, ki mondhatja most a' hihetőségek törvénye szerint, hogy azon állitásom, melly szerint vizi regulatiónk haszna = 900 percent volna, tulállitás e vagy sem? Én azt hiszem, senki; minek következésében megint feltünik az országgyülési küldöttség elmulhatlan szüksége, 's döntse végre az el a' köztünk külön állitásokat. Minden esetre bizonyosat vagy legalább bizonyosbat fogunk tudni mint ma, a' mi akár jó akár rossz lesz, a' kétségnél mindig kellemesb leend, mellynél itt is mint mindenütt, kellemetlenebb a' világon nincs, elannyira, hogy szinte jobb még a' bizonyos halál is, mint a' mindig veszély közt forgó élet. Tisztába fog akkor jőni, állitásim költemények e vagy nem; a' mi után vagy minden megmaradand a' régiben — ha t. i. csak egy románt irtam — vagy pedig minden további idővesztés nélkül tüstént munkához fogandunk — ha t. i. az sül ki, hogy a tökéletes vizi elrendelésbül minden esetre óriási nyereség várható, habár nem éppen 900 percent is mint én állitom —. Első esetben az egész kár arra szorittatandik, némi kis vizsgálati költségeken kivül, — mellyek az egész országtul egyenlő idomzatban vitetvén alig lesznek észrevehetők — hogy engem kaczagni fog a' közönség, mire azonban igen szivesen elszánom magamat, mert részint megleszünk végre a' kétes állapottul mentve, 's egy gyáva remény 's erőködés kellemetlen sphaerájábul egyenesen azon bizonyosságba iktatva, hogy ezentul is mocsárink közt hideglelősködnünk, vérhaskodnunk, csömörködnünk, pokolvarkodnunk és tán choleráskodnunk is elkerülhetlenül 's örökké kell — a' mi után philosophiai elszánással azt férfiasan türni, ellengyógyszerekkel éldegelni fogunk — — — és extra hungariam — — —; sokan pedig podgyászikat összefüzvén a' hazai kapufátul bucsut veendnek; részint pedig 's legfőkép azért szánom el szivesen magamat köz kaczagás tárgyul, mert a' szoros tudományi hihetőségek számolása szerint, tán ugy

fordulhatna a' dolog, hogy végkép nekem lész némi jusom kaczagni, — a' min megvallom, nem tudnék eléggé örülni, 's valóban nem azért, hogy azon közönséget nevessem, mellyben tiz Dunát regulázni is elég erő van, de mellyben eddig legalább egyetlenegyet csak félig meddig is elrendelni sem elég bátorság sem magában bizás még nem volt, ámbár ez tán elég nevetséges; hanem azért, mert illy óriási munka közt annyi magunkban rejtező erővel ismerkednénk meg, hogy ennekutána a' helyett hogy most ugy szólván minden hátramaradásunkat mindig csak másokban keressük 's másokra toljuk, akkor nem vizsgálnók ezt *olly szorosan*, hanem minden idővesztés nélkül saját erőnk által ütnők helyre azt, a' mit mások — — — mulattak el 's a' t'; tökéletes elrendelés után pedig — mert se nem vesznének halálos epidemia által annyi jó hazánkfiai el — kiknek vékony rendeinkbül eddig 's olly nagy számbani kiesésök ugy is elég kin vala mindig lelkemnek se meggyőzhetlen akadályok nem szegeznék ellenünk magokat — kereskedési de kivált vetélkedési, azaz civilisatiói tekintetben más nemzetekkel összekapcsoltatnánk, 's mindenek felett, mert moralis becsünk olly mértékben nőne illy nemzeti közös munkák által, mint a' millyenben szinte semmi sem nevelhetné azt.

Hogy a' Duna 's egyéb vizeink elrendelése nem tréfa, hanem óriási munka, már mondottam, 's most ujra ismétlem; 's im ez oka, hogy a' dolgot nem is kell könnyen venni, azaz nem lehet kirekesztőleg valami társasági vagy dicasteriumi tárgy, hanem azon semmi egyéb, mint köz nemzeti erő diadalmaskodhatik. Midőn azonban egy részrül a' haszon nagysága minden képzelet és számolás-tuli lehet, 's illy óriásit végbevihetni 's végbevinni valódi nemzeti dicsőség; más részrül ellenben a' kár szinte lehetetlen, a' mit tán senki nem tagadhat, ki csak egy kissé ismeri is vizeink mostani állapotját, további mocsár-közti maradásunk becsületünket valóban nem igen nevelheti; ugy hiszem, kötelességünk, hogy azon munka iránt minél előbb egyesüljünk, melly mind mechanicai mind moralis tekintetben, 's mind kifejtés alatt mind kifejtés

után, nemcsak legnagyobb hasznunkra, hanem mindenek felett legvalódibb nemzeti dicsőségünkre is válnék.

Ha más régibb nemzetek évrajzit 's tapasztalásit tekintjük és használjuk, hol némi óriási 's olly munkák állnak már, mellyek az egész emberiséget dicsőitik, azt fogjuk találni, 's tanulni, hogy ott is volt annak idejében elég ollyféle rablélek, ki illy nagyobb szabásu tárgyaktul századokon keresztül mindig visszatartá a' nemzet nagyobb részét; 's hogy ekép nálunk is van elég olly szép foglalatosságok közt szorgoskodó 's izzadó, hanem hogy valamint ott is győzött mindenen a' hazafiság angyalátul gyámolitott férfiui állhatatosság, ugy Hunniát is össze fogja kapcsolni tengerekkel a' tiszta lélek, tiszta szándék 's a' mindenen diadalmaskodó kifejlett nemzeti egyesség.

'S ha e' próbamunkának azon sorai, mellyek által egykori nemzeti nagyságunkat jövendölöm, tán nem fognak tökéletes feledékenységbe sülyedni; azt gondolom állithatni, hogy most csak némi fő vonásokkal 's elég ügyetlenül rajzolt Duna-regulatiói horoscopomban, tán csak az fog az egykori Olvasók előtt egy kissé Román szinben jelenni meg, a' mit 218^{ik} lapon érinték, hogy t. i. büszkén fogunk ülni asztalinkhoz, mellyeken legkisebb ezüst sem fénylik, *büszkén szegénykedni gyalog 's egyszerü hajlékinkban 's büszke érzéssel szoritni gyémántlan, gyöngyetlen szivrokoninkat dobogó keblinkhez, ha áldozatunkbul emelkedendik ki a' közjó 's nemzeti nagyság léte,* mert az eddig történtek szerint ezen képzeleti költemény helyett, a' bizonyos valóság azt fogja velünk tapasztaltatni, hogy mennél több *józan* áldozatot teszünk a' közjóért, 's minél nagyobb bőkezüséggel de okosan vetjük kincseinket a' hon kebelébe, annál ellenállhatlanabbul tornyozik asztalainkon 's palotáinkban ezüst 's arany fel, 's annál fényesb drágaságok közt fognak virágozni hölgyeink, mert a' köz anyaföld minden legkisebb áldozatot is százszorozva fizet vissza — — — — — —. 'S igy a' haza javáért szegénységbe sülyedt nagyság költői nimbusában, általányosan véve, senki sem fog elhatárzott akaratja nélkül fénylení, hanem annál több a' vagyonosság 's

ekép polgári függetlenség prósai körei közt, melly azonban, mig ember ember marad, hozzá tán illőbb álláspont, mint egy felhőkbeni képzelgés hajhászata.

Ha eddig nem történt vizeink 's főkép Dunánk elrendelésében még igen sok, nem azokban van a' hiba, kik illyeseket felsőbb parancs következésében mozgattak, mert azok eleget fáradának 's némi felette becses előkészületeket is tevének, egy 's más el is készült már, hanem részint az gátlá a' sikert, hogy illy óriási munkához, mellyet sokszor nem lehet időn tul halasztani, minthogy 's kivált nagyobb vizek medre 's a' t. szinte minden esztendőben változik, 's ekép soknak bizonyos és elhatárzott idő alatt 's ugy szólván egyszerre kell végbevitetni; tehát részint az akasztá meg a' sikert, hogy illy óriási munkára nem volt elég pénz minthogy azok, kiket a' dolog legjobban illetett, igazi irány 's idomzat szerint nem járultak, nem fizettek hozzá, részint pedig — 's im itt vagyok megint régi themámnál — mert nem vitetett a' dolog nemzeti nyilvánossággal, melly ha valahol, illy tárgyak körül bizonyosan szükséges.

Ugyan is az álmosokra 's kétszinüekre nézve nincs hasznosb mint a' közönség *ébredt szeme;* a' szorgosakra 's tiszta lelküekre ellenben nem lehet és nincs is nagyobb állhatatossági inger 's végrehajtói ösztön, mint a' közönség *háladatos szive;* pedig azért — ha az életbül vesszük okoskodásinkat 's az embereket általányosan képzeletünkben oda állitjuk, hol valósággal állnak 's *nem magasbra* — mert felette sok megyen félre őr hija, 's felette sok marad abban tanu hija miatt —. 'S ha meggondoljuk, milly óriási sommák fordulnak meg illy munkák közt 's milly nagy csábító az arany, más részrül pedig milly elszánás és férfiui állhatatosság kell, mocsárok közt élni egy rövid, tán — — — — életen keresztül, és sárt csak sárt látni — Oh Isten, ugy szólván örökké tán nem fogjuk tagadhatni, hogy illy munkák hegyibe egyenesen a' nemzetet állitni nemcsak felette józan, sőt legszükségesb is, minthogy a' munkálók ekép komoly felvigyázat és szoros rend közt a' megérdemlendő köz taps és dicséret reményében —

minél nagyobb inger, erősb ösztön, emberileg szólva alig van — csudákat müvelendnek.

Az egész dologban, ámbár temérdek akadály van, meggyőzhetlen azért nincs, t. i. ha — 's ez itéletem szerint conditio sine qua non — ha ez eddigi törvény-javaslatok philosophiája elfogadtatik, mellyeknek e' fejtegetésben lévő törvénnyel 's kivált a' Duna regulatiójával szoros összeköttetése csak utóbbi vizsgálatok folyamatjában fog jobban kiviláglani, 's ha — — — — —, ha a végrehajtásban nem leszen egyoldaluság, hanem mindenkire 's mindenben felnyittatik a' lehető legnagyobb concurrentia.

E' czélnak elérése végett, 's hogy más hazai tárgyakban se gátolhassa a' köz szorgalmat a' concurrentia hija, természetesen foly a' IX-ik törvény szüksége, t. i.

A' MONOPOLIUMOK, CZÉHEK, LIMITATIÓK 'S EGYÉB ILLYES INTÉZETEK ÖRÖKRE ELTÖRLÉSE.

Ezen thema tán az, melly az egész országlási lánczolat sorában minden oldalrul a' legkiméritőbb okoskodásokkal fejtegettetett már, 's tán az — ha nem akarjuk magunkat kész akarva csalni — mellynek alkalmaztatása még azokat is a' legnagyobb zavarba hozná, kik legelszántabb 's legügyesb ellenségi; a' mit őszintén elismérni, tudom, mindenki fog, ki nem élt mindigi theoriák körei közt, hanem a' dolog practicai folyását isméri, vagy olly hivatalt viselt is már, melly a' Monopoliumokkal, Czéhekkel, Limitatiókkal 's a' t. szorosb és mindennapi összeköttetésben van.

"Felette helyes ezek eltörlése *theoriában*, de *praxisban* az még nagyobb rossznak szülése nélkül nem eszközölhető; 's ekép habár magokban rosszak is, még is türni kell azokat, minthogy még nagyobb rossznak, t. i. veszedelmes összeütközéseknek, hervasztó megakadásoknak 's legnagyobb zavarnak veszik elejét." Igy szólnak e' kérdésrül nemcsak az illy gátló

intézetek sáfári, hanem azok is, kik eltörlésöket ohajtva várják, de *nem érthetik el, mikép lehessen azt eszközleni* a' köz országos mûnek akadályoztatása sőt tán ingadoztatása nélkül is. — — — — Igy okoskodnak továbbá:

"Milly szerencsétlenség a' monopolista járma alatt görbedni, kivált ha az a' szegény szántóvetőt éri, ki egy szivtelen pénzfukar által sokszor szinte véres veritékû szerzettjétül is megfosztatik, minthogy csak *egy* vevő van, 's ekép minden rendelések ellenére is *de facto* csak *egy* szab árt; mi által a' tehetetlen pór, javainak elbitangolása vagy el-nem-adhatása közé állittatik; ellenben milly veszélynek volna kitéve az országlás 's ekép a' köz bátorlét, ha némi javak bevásárlására előleges rendelések nem tétetnének, 's kivált olly országban, hol bőség szükséggel sokszor olly rögtön változik."

"Milly szomoruk továbbá a' Czéhek következési, mellyek által az ipar és természeti ügyesség olly szük korlátok közé szorittatik, hogy a' tehetetlenebb, 's ekép sokkal számosb rész, soha nem szabadithatja meg magát a' felkent mesterek önkényitül, kik midőn az alattok dolgozókon uriásan hatalmaskodnak, egyszersmind a' nagy közönséget is korántsem müvészi ügyességök, hanem csupán csak összeröffenési talentumok által, tetszésök szerint taksálják; ellenben mi lenne a' közönségbül, 's ki látná el mind azon legsürgetőbb életszükségekkel, mellyek némi rend nélkül, majd igen soktul is állittatnának elő, majd pedig igen kevéstül, 's igy egyik rontaná meg a' másikat, mi által zavarba, sőt végveszélyre is jöhetne az egész."

"Milly kimondhatlan szorgalom-hervasztó végre a' javak árszabása, az irgalmatlan limitatio! Minden ipart *elfagyaszt*; 's a legnagyobb kiállitó erőt visszaijeszti; ellenben tagadhatni e, hogy limitatiók nélkül a' nagy közönség bünhődnék legirgalmatlanabbul, mert sokszor, kivált szükség idejében, nem volna olly tulcsapongó ár, mellyel a' tehetős nem nyomná a' tehetetlent."

A' mibül tehát ezen plausibilis következés foly "A' nagyobb rossz elkerülése végett, a' kisebb rosszat türni t. i.

a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatióknak tovább is fenmaradniok kell."

Azon fallacia pedig, melly e' részben a' sokaságot éppen magának legnagyobb kárára csábitja el, csak abban rejtezik, legelőször is: hogy a' Monopoliumok, Czéhek 's Limitatiók haszna vagy kára-körülti fejtegetések, vélemények 's ítélethozatalok jobbadán csak rövid időszakra szorittatnak, azaz közönségesen csak azon *tüstént hátramaradás és kár* vétetik számba, melly eltörlésök által *közvetlen* foly a' községre, 's nem eléggé tekintetik más részrül azon *későbbi*, de sokkal nagyobb *haszon, és áldás*, melly félretételök után, habár közvetve is, de *okvetlenül* az egészre áradna; minek következésében a' mérleg — bilanx — mindig kedvezőleg mutat a' Monopoliumok 's a' t. további fentartására, — minthogy t. i. az egyik tálba a' *tüstenti*, habár kicsi haszon *tétetik*, a' másik tálba ellenben a' *későbbi*, jóllehet nagy haszon és áldás *nem tétetik!* Az említett fallaciának másik és sokkal nagyobb oka pedig abban gyökerezik, hogy a' Monopoliumok, Czéhek és Limitatiók eltörlési haszna vagy kára mindig azon összeköttetésben tekintetik, mellyben politiai, gazdasági 's kereskedési rendelkezésink *ma állnak*, 's nem abban, mellyben *állniok kellene*, 's azok előbb utóbb okvetetlenül állni fognak.

E' tévedés első okát most közvetlen nem vehetem fejtegetés alá; mert ugy is akaratomon tul vastagódik a' fő tárgytul annyiszor eltávozó vázmunkám. Legyen azért addig is, mig e' fontos kérdést némileg kimeritni alkalmam lesz, elég a' fallaciának első okát közvetve, másodikát pedig néhány fővonással érintnem.

Ha politiai, gazdasági 's kereskedési rendelkezésink, mennyire azokat helyzetünk, kormányhozi állásunk 's törvényink határozzák el, A-tul Z-ig azon állapotban mozdulatlan maradnak meg mint azok ma állnak, t. i. a' változó körülményekhez szabatlan 's ekép javitlan, akkor megengedem — ámbár még ez sem bizonyos — hogy a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók, tán nem egy könnyen töröltethetnének el, 's azok további fentartása tán kevésb kárt okozna, mint az lenne,

mellynek félretételébül következni kellene. Midőn azonban bizonyos, hogy politiai, gazdasági és kereskedési rendelkezésinket az idők szelleméhez szabnunk, és azokat minden oldalrul javitnunk kell, ha nem akarjuk az egészet végpusztulásnak engedni; az foly: hogy a' Monopoliumok, Czéhek és Limitatiók léte is egészen más tekintetet nyer; mibül azon nem eléggé elménkbe nyomtatható igazságot tanulhatjuk — mellyet századok tapasztalása bizonyit — hogy "Szinte soha sem lehet egy állandó systemának csak egyegy karikáját vetni ki, s' helyibe egy más systemának csak egyegy karikáját venni be, hanem hogy vagy egészen meg kell maradni a' réginél, vagy egy javitott systemának legalább egy stadiumát egyszerre venni át — t. i. az uj rendelkezésnek nem valami egyes karikáját, hanem annak egy összefüggő egész lánczolatját."

'S ha más nemzetek ingadozásinak philosophiáját részrehajlatlan szemmel vizsgáljuk, arrul fogunk meggyőződni, hogy azok legfőkép azért oly erőszakosak, 's hosszadalmasak, mert a' régi systemákat, ha igy szabad mondani, csak darabosan hagyták el, 's a' támadt ürességekbe csak *uj systemai darabokat* raktak a' helyett, hogy a' régi rozsdák 's penészek gyökeresen kiszakitva 's az uj javitások összefüggő egész lánczolatjokban lettek volna elfogadva; mi okbul azon jótévő ragaszték hijok, melly a' külön részeket tartaná össze, 's melly nélkül se test, se mű, se semmi egésségesen nem foroghat.

Sok, tudom, e' sorokbul azt fogja következtetni: "Tehát igy az egész magyar alkotmányt halkan 's részenként, nem javithatni, hanem azt egyszerre fel kell fordítni 's helyibe mást állitni — —". Ez azonban itéletem szerint, a' mondottakbul nem következik; mert egy országos alkotmány igen számos alrendü systemákat foglal magában, mellyek tökéletesen megváltoztathatnak, de bizonyosan nem a nélkül, hogy azok módositása az egész alkotmányra némikép *ne hasson*, hanem minden bizonnyal a' nélkül, hogy azok változása az egész országlási machinát forgassa fel.

Ezen állitás igazságát, számtalan erősitő hasonlitásokon kivül, nagyban a' napsystemai revolutiók, kicsinyben pedig

pedig közönséges földmüvelési 's gazdasági tapasztalásunk minden kétségen tul teszik.

Időszakként, mikor valami uj planeta vétetik fel egy napsystemában, vagy néha belőle egy kiesik, változnak akkor a' világok forgási 's tengelyei kifordulnak, a' természet is egyben másban tán más elveket követ; de az attractio és repulsio törvényi, habár módosítva is, fenmaradnak, s' az egész naprendszer nemcsak nem bomlik el, hanem midőn belőle tán egy büntül rothadó föld kidobatik, vagy egy uj csillag áll belé, százszorta egésségesebben 's a' Mindenség nagyobb dicsőségére forog mint azelőtt. 'S valóban nem az hozza a' napsystemákat veszélybe, mert azok a' Mindenható mély bölcsesége szerint néha néha reformáltatnak, hanem valóban akkor dülnének sarkaikbul ki, ha az álbölcsek hiusága elég hatalommal birna *tisztítlan 's javítlan változatlanságra* itélni azokat mint a' magyar Constitutiót; mibül azon valóság tünik elő minden fényében, hogy nemcsak az örökség, de még a' tartósság — durabilitas — principiuma sem alapul *változatlanságon*, hanem az egyedül szünetnélküli reformatio 's javitási mozgásban él 's élhet csak; megint 's megint — szünetlen.

Ez a' nagy példa. A' kicsi pedig földmüvelési 's gazdasági munkálódásinkban adja elő magát szünetlen. Birkát tenyésztünk, hol eddig nem volt; de csak egyedül a' birkát nem fogadhatjuk el, hanem mulhatlanul szükséges, hogy fenálló gazdaságunkat, noha azt fő alakjainál fogva változtatni nem kell, némileg még is a' birkatartási rendszerhez módositsuk; mert a' birka csak egyik karikája az egész lánczolatnak, melly csak akkor lesz tökéletes 's ekép hasznos, ha a' többi egy egész egybefüggő systemát alkotó karikák is tekintetbe vétetnek, t. i. akol, birkáslak, tiszta legelő; téli eleség 's a' t. 's a' t. 'S ha egy gazdának, ki eddig ahoz alkalmas helyen, birkát nem tartott, az javasoltatik, hogy ezentul birkát tartson, valóban ő nem arra itéltetik, hogy egész gazdaságát forditsa fel, és senki sem fogja hinni, hogy azért megszünt tulajdonos és földbirtokos lenni, de azt, hogy ő a' javaslat elfogadása után tán hatalmasb gazda leend, ha t. i.

nemcsak birkát szerzett, hanem egyszersmind azt is megszerzette, a' mi a' birkatartási rendszerhez, vagy is inkább lánczolathoz megkivántatik, azaz ha nemcsak egy karikáját fogadta el valami uj systemának, hanem annak egész lánczolatját is.

Szint igy uj provisiók által némi rendelkezések szükségtelenekké is lehetnek, mint p. o. a' közlegelő, ha t. i. egészen el vannak intézve 's külön választva a' birtokok 's mindenki saját legelőjével bir.

Mi után egyenesen azt állitom, hogy én a' Monopoliumok, Czéhek 's Limitatiók hasznát vagy kárát mai körülményinkhez irányozva, legkisebb fejtegetésbe venni sem kivánom; mert itéletem szerint, szint olly hihető hogy hasznosak mint károsak, 's minden esetre eltörlésök által az egészre nevezetes nyereség soha nem háramolhatnék, mig a' velök olly szoros összefüggésben lévő karikák nem javittatnak némileg, 's igy csak azt bátorkodom erősiteni, hogy létök csak akkor leszen bizonyosan felesleg, és eltörlésök csak akkor áraszthat valódi áldást az egészre, ha politiai, gazdasági 's kereskedési elvink is javittatnak iránylag.

Nem is mertem volna e' most mondottak következésében, soha a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók 's a' t. eltörlését, minden egyéb előzmények, módositások 's javitások nélkül egyedül javaslani, mint sok ezt rögtön tenni óhajtná; hanem midőn előbbi munkáimban helytelen létöket, általányos vonásokkal már több helyen érintém, itt csak azon feltétel alatt merek mint feleslegségökrül mind eltörlési hasznokrul kezeskedni, *ha a' fentebb elő adott 8 törvények divatoznak már.*

Legyenek azok csak egyszer elhatározva, 's tüstént olly közönséges szorgalmi hév ébred fel, melly a' köz bátorlétbül és szabadságbul fakadó nagyobb belső fogyasztás által ingerelve, olly ügyes és mindennemű munkálókat állitand elő, kik minden czélnak megfelelnek, 's annyi és olly külön hasznu javakat, mellyek minden lehető szükségnek eleit veszik, 's ekép az elöleges rendeléseket, megszoritásokat, Monopoliumo-

kat, Czéheket 's Limitatiókat nemcsak szükségtelenekké sőt felette károsakká teszik.

Most, igaz, sokszor szükség rögtön áll bőség helyibe; de valljon miért történik ez? Valóban semmi egyéb okbul, mint hogy a' közönség legnagyobb része szolgai helyeztetésben van, 's igy se testi se lelkikép nincs kellőleg kifejtve; a' mi a' czélirányos és siker-szülö szorgalom hiját, ez pedig azon szükséget okozza, melly nem ritkán bőség helyibe áll, 's azon országot sanyaritja 's disztelenìti, melly számtalan természeti ajándéki mellett két annyi népet bőségben tarthatna könnyen el, mint a' mennyit elég precarie tart most, 's minden arányon 's idomzaton tul gazdagabb, mint a' világ olly számos vidéki. hol azonban ha nincs is annyi időszaki bőség mint köztünk, más részrül ellenben még sincs olly szokszori nyomoruság és éhség is mint nálunk.

Mikép él a' fejletlen buta ember, kitül az emberiség szinte minden jusai meg vannak tagadva, vagy ki azokat nem is ismeri? Valljon mikép él? Ugy szólván márul holnapra, és semmi sincs, mi annyira altatná el minden tehetségit mint a' termékeny föld 's kedvező éghajlat; 's ha honunk számosb lakosit tekintjük, kivált az Oláht, Ráczot, fogjuk e tagadhatni, hogy ő valóban nem igen sokkal él különben a' baromnál, 's tobzódik ha van, ellenben szinte éhen hal ha nincs? Már illy néprül kell gondoskodni, igaz; de valljon mi jobb 's czélirányosb: örökön örökké mint gyermeket ringatni akarni e őt, akármennyire lógjon is lába ki a' bölcsőbül, 's vezetni őt, bármilly erősre nőtt legyen is már, vagy lassan arra oktatni, hogy maga lábain állni tanuljon valahára.

Ád a' Mindenható az embernek mindent, 's nemcsak a' mire szüksége van, hanem a' mi nélkül, szorosan véve, élni is lehetne 's a' mi egyedül csak kényeit neveli; de mind ezt csak *ritkán* adja *minden hozzájárulásunk nélkül, rendesen pedig szinte soha se*, — ugy hogy a' fejletlen természet fia csak addig él bőségben, mig egy szerencsés véletlen azt ugy hozza, de tüstént inséggel küszködik, mihelyest a' jó szerencse el-

hagyja; a' kicsinosult férfiu ellenben nem alapitja létét vak véletlenre, hanem esze 's tenyere által parancsol az elemeknek 's bőségben gondoskodik előre a' lehető szükségrül, 's minden inségnek elejét veszi.

Ki ingatlan földet 's házat mint sajátot bir, 's háboritlan folytathatja dolgait, mert mind személye mind vagyona nemcsak ex principio — 's erre felette kell vigyázni mert igen is nagy a' különbség — hanem de facto is a' legnagyobb bátorságba van helyezve, az lassanként olly szorgalomra ébred, mellynek következésében nemcsak külön tartozásit teljesitendi könnyebben, hanem saját szükségit is minden irányon tul tökéletesben pótolgatja, sőt még némi életkellemeket sem tagad magátul meg. A' bérbenlakó ember ellenben, 's kinek több az ura mint az uja, 's ekép balra és jobbra kellene fordulnia egyszerre, 's ki, habár ex principio legdicsőségesebben pártoltatik is, még is de facto nem ritkán az önkény által legbecstelenebbül sanyarittatik, az ha éppen nem gondolkozik, ugy sem egyéb mint barom, ha pedig csak egy kissé eszmél, elkeseredett kétségbe születvén és élvén, semmi lelki 's testi rugóssággal nem bir, mert azok nincsenek benne józanul kifejtve, hanem csak lappangnak, 's ő se tartozásit teljesitni nem leszen képes, se szükségit előre gondolólag kipótolni. Minek veleje az: hogy egy, törvény alatt álló kicsinosult szabad ember, egy bizonyos mezőbül = 100-at fog kiteremteni, midőn egy, önkény alatt tespedő szolga éppen azon mezőbül tán = 30-at sem fog kicsikarhatni; a' mibűl maga magátul foly azon következés, hogy caeteris paribus annál hihetőbb a' néhai szükség, megszorulás és éhség valami országban, minél szolgaibb helyeztetésben élnek lakosi; 's viszont annál kevesebbé hihető, minél nagyobb számban vannak azok a' jól elrendelt társasági szabadság áldásiba iktatva; a' mi ezen sorokra alkalmaztatva más szavakkal ennyi "Minél szolgaibb valami alkotmány, annál szükségesb a' közönségrül gondoskodás; minél szabadabb, annál feleslegesb sőt károsb is", — mert hihető 's lehető e, hogy egy kissé hosszabb időt tekintvén, egy vagy kevesen olly jó sikerrel

gondoskodhassanak több milliórul, mint ha milliókban ébresztetnék fel azon előregondoskodó szellem, melly kirekesztőleg teljes *személyi 's vagyoni bátorságnak*, azaz egyedül *jól értett köz szabadságnak lehet okozatja*, 's melly azon jótévő köz ébredséget szüli, mellynél fogva kiki nagyobb és kisebb mértékben, minden tehetségét a' berohanható szükség eltávoztatására vagy elbirhatására gyakorolja szüntelen?

Ha igaz, hogy a' szabad ember egy bizonyos mezőbül = 100-at állit, egy szolga ellenben = 30-at, akkor az is bizonyos, hogy az elsőnek, legalább átaljányosságba véve, mindig 70 perçenttel több tehetsége van mint a' másodiknak; mibül az következik, hogy ő tartozásinak kielégitése után, sokkal tökéletesebben fogja életszükségit pótolni 's némi kellemekbe is engedődzni, mint a' szolga; minek végokozatja elvégre az, hogy legkisebb előrelátás nélkül sem fog a' szabad ember, 's ekép a' szabad ország, olly könnyen valódi inségre, éhségre 's elpusztulásra jutni mint a' szolga, s' ekép a' járom alatt görbedező hon.

Hol rendes és köz gyarapodás van, ott a' legrosszabb esetben időszaki szükölködés támadhat; midőn ott, hol a' gazdagság nem közös és az csak kedvezőbb véletlenekhez van kötve, a' rossz eset egyenesen az élet principiumát támadja meg, — a' mit egyesek sorsa legjobban felvilágit, minthogy a' tehetőst csak sajnosan éri éppen azon eset, melly a' tehetetlent tökéletesen tönkre dönti.

Ha mostani körülményinkben a' Czéhek 's Limitatiók némi plausibilitással pártoltatnak, igen elértem — ámbár rég elismért axioma, hogy minden, a' mi egyeseknek kedvez 's a' concurrentiát kizárja, a' közönségnek káros; de az iránylag felette csekély fogyasztásnak lankadt folyása tán valóban szükségessé teszi a' tüstenti provisiót, vagy jobban mondva, a' mindigi provisoriumot! Most könnyen megeshetnék — ámbár mind ezeken is kételkedem — hogy a' Czéhek eltörlése által felette sok jó mesterember végpusztulásra jutna, mert a' sokaság könnyen elcsábittathatik *a' sokat-igérők* serege által; a' kiesettek helyibe pedig nem léphetnének tüstént elég tehet-

ségü mesterek, minthogy, kivált némi mesterségekre sok elő-készület 's tetemesb tehetség kell — a' mibül a' közönség legalább egy darabig egyben és másban némi rövidséget és kárt szenvedhetne; hanem valóban csak kevés időre, mert a' régi tapasztalás azt mutatja, hogy habár a' divat csábjátul zsarnokolva, sokan inkább A-nál dolgoztatnak mint B-nél, jóllehet ez jobban 's olcsóbban szolgál is, a' nagy közönségnek illyesekben még is bámulandó józansága van, 's bizonyosan azon mester fog legerősben használva, 's ekép legbizonyosabban végkép boldogulni, ki egyenlő jóságut olcsóbban állít elő; a' mi legigazságosb, 's vele mind a' közönség mind a' munkáló nyer; mert valljon miért 's mi okbul kellene a' közönséget egy ügyetlen 's drága művész járma alá görbitni, 's melly igazzal kivánhatna viszont egy illyetén művész elsőséget, sőt legkisebb védpaizsot is?

A' marhahus limitatiója sok helyen, bizonyos oknál fogva, már sokszor egy darab időre eltörültetett; de jóllehet ezen eltörlés, tudtomra nagy zavart sehol nem okozott, az ismét visszaállittatott. A' hiba tán az volt, hogy nem vala az eltörlés országos, 's nem váratott bé elég idő az uj rendelkezésnek maga magátuli egyensulyba tételére; minek következésében egy megye a' másik megye kárán nyerekedett 's elég idő nem engedtetett, hogy minden táj és vidék a' gazdaság azon ágára adja magát testestül lelkestül, melly körülményihez legjobban illik — t. i. az egyik legfőkép marha-, másik birka-, harmadik sörtéstartásra, 's igy tovább. Ezen meginti limitáltatások pedig, vagy azok kutfeje — hogy a' limitatiói principium általában olly erősen gyökerez azoknak képzeletökben és belátásokban, kik annak eltörlését eszközölhetnék — tán abbul ered jobbadán, hogy eltörlésök által sok kis jövedelem elmaradna, mellynek *huzása* sok előtt érdeklőbb szempont, mint a' közjó előmozditása; igen sok interessék volnának megsértve 's a' t. 'S én valóban azt gondolnám, hogy ezen oknak nemcsak jobbadán, hanem egyedül 's kirekesztőleg kellene köszönnünk a' maiglan fenmaradt huslimitatio bilincsét; *ha* egy magában kicsinységnek látszó, de ité-

letem szerint, felette fontos factum nem czáfolgatná azt némileg 's nem mutatná meg, ellenállhatlan persuasióval, hogy habár minden theoria az ellenkezőt bizonyitja is, még is, stantibus rerum circumstantiis, a' marhahus limitatiójának némi más hasznai is lehetnek mint az, a' mit a' mészáros et comp. huz! A' borjuhus nincs limitálva, szabad a' concurrentia; 's még sem vagyunk egyféle husnemben is olly rosszul mint éppen borjuhusban. Valljon tehát itt miért nem mutatkozik a' limitatio hija 's a' szabad concurrentia léte kedvezőleg? 'S valljon nem félhetni e, habár a' marhahus általányosb 's ekép szükségesb eledel is mint a' borjuhus, hogy az, a' mi ennek mennyiségére 's minemüségére *felette ellenségesen* hat, ne hasson legalább egy *kissé kedvetlenül* a' marhahus mennyiségére 's minemüségére is; mert hogy köztök némi analogia 's atyafiság csakugyan van, tagadni nem lehet. Valljon tehát mi okozza a' legliberalisabb elvekre rakott borjuhusnak kevés és rossz létét? 's valljon mi az, a' mi practice a' marhahus limitatiója eltörlését is felette nehezitné? Semmi egyéb, mint *a' nagyobb rész szolgai helyeztetése, melly a' csekély és olcsó eledel-fogyasztásnak egyedüli oka.* Nem keresik *sokan* a' borjuhust, 's ekép nincs is sok; ha keresnék, akkor volna elég. De hát miért nem keresik? mert nincs tehetségök, 's bár-csak kenyerök volna mindig! tehetségök pedig miért nincs; tán szük a' határ, rossz a' föld? korántsem; hanem mivel a' szolga azon mezőbül csak = 30-at nyer, mellybül a' szabad ember = 100-at szorit ki!' És ez az egész titok!!!

A' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók s' a' t. léte tehát csak akkor leszen bizonyosan felesleg 's eltörlésök csak akkor okvetetlen és szembetünőleg hasznos, ha az ország lakosi nem szolgai hanem polgári helyzetben vannak, azaz ha mindenkinek személye 's vagyona szent 's csupán a' törvény alatt álló, ha szorgalma 's jó szerencséje által mindenki proprietást szerezhet magának, 's ha mindenkinek igazi 's nem illusorius védje is van, ki a' törvény holt betüjét érette életbe is hozhassa ha kell, a' mi conditio sine qua non! Minek veleje az, hogy legelsőben is a' javaslott 8 első törvényt kell felszen-

telni 's köz divatuvá tenni, 's csak aztán lehet a' 9[dik] törvény-javaslatnak valódi sikere; a' mi más szavakkal ez: vagy addig kell fentartani a' Monopoliumokat, Czéheket, Limitatiókat 's a' t. a' vele egybenfüggő elavult szolgai systemával együtt, mint csak lehet, (???) vagy a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók 's a' t. eltörlésével mind azon javításokat is el kell fogadni, mellyek azok félrevetését tökéletesen ki is pótolják, 's a' köz erőműnek ereibe 's inaiba egészen uj életerőt is öntenek!

És itt, azt hiszem, a' gondolkozó előtt már elég világosan kitünik a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók 's a' t. conditionált eltörlési haszna!

Mind ez azonban, mi e' tárgyrul eddig mondatott, korántsem meriti ki a' dolog érdemét, mert az csupán csak mint a' felállitandó első 8 törvény supraaedificatuma vétetett tekintetbe; igazi haszna pedig csak akkor tünik elő, mikor azon *visszahatás* vétetik szemügyre, mellyel a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók, 's a' t. eltörlése a' javaslott 8 első törvényre foly bé.

Ugyan is a' *haszon* az, a' mi e' munkában fő ingerül tétetett ki; 's midőn eldönthetlen igazság, hogy az ok következést szül, ez megint valami más következésnek oka, és szinte minden a' hatás és visszahatás szakithatlan lánczolatjában függ, — vizsgáljuk practice milly behatása van a' Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók 's a' t. eltörlésének első 8 törvény-javaslatimra. Ezt pedig röviden 's általányosan, — itéletem szerint csak valami gazdasági mellékes fontolgatás által eszközölhetni némileg. — Nézzük csak:

Hazánkban a' gondolkozó gazdák általányosan véve átlátják már, hogy valóban tán nem legjobb gazdasági mód: a' fél mezőt elvetni, felét pedig parlagoltatni, vagy egyik harmadába őszit, másikba tavaszit 's harmadikba semmit vetni, 's hogy ennél nagyobb hasznot hajtó methodus tán csak még is lehet; melly köz sejditésbül a' váltó-gazdaságnak köztünk olly nagy divata támadt. *Látjuk* ezen sejdités következésében — sejditésnek mondom, mert a' dolog fenékig sokaktul elismérve még nincs — a' váltó-gazdaság legfurcsább erőködésit, melly

16*

által sok helyen a' mező 7, 9, 13 szinü leszen, 's lóher, répa, bükköny, zab, korompély, tönköly, buza, árpa, rozs, csicsóka 's a' t. rendre váltja fel egymást, 's minden van, csak pénz nincs; s végre néhány ritka eseten kivül, mellyeket kivétel gyanánt felette kedvező körülmények határoznak el, az egész váltó-gazdasági phantasmagoriát, a' régi 2 vagy 3 lábu szomoru gazdasági módra visszahelyeztetni *látjuk*, 's lassanként megint lesz pénzecske!

Illy nem ritka visszahelyeztetés pedig mit szül? Illyféle okoskodásokat "Nem ér semmit köztünk az angol methodus, mert a' fekvése, éghajlata 's a' t. határozhatja csak el minden ország gazdasági methodusát; nálunk nincs elég kéz, 's a' vám sulya bilincsezi le a' nagyobb szorgalmat". Ez pedig mit következtet? Sikeretlen fáradozásbul okvetetlen eredő tespedséget, melly ha közös, félszázadokra löki civilisatiói előmenetelekben a' nemzeteket vissza.

A' hiba pedig sem az angol methodusban, sem a' fekvés, éghajlat 's kezek hijányosságában 's hijában, sem a' vám sulyában, sem a' közönség számnélküli *restség ürügyiben* nincs; hanem egyenesen 's egyedül hibás és fejletlen rendelkezésinkben lappang, azaz abbul támad, hogy a' dolog csak sejditve 's csak félig meddig van elértve, de koránt sincs, ugy mint kellene, fenékig kimeritve.

Tudok több helyen egész angol gazdasági szerszámtárt; görbe kaszát, loggó ekét, kettős boronát, földi kést 's a' t., de haszna nem volt, mert vele senki nem tudott bánni; a' mi azonban nem jutott az anathemai "Semmit nem ér, csak bliktri 's félre vele!" közt a' gazda ur eszébe, jóllehet egész életén tapasztalhatá keresztül, hogy valamint sipolásra, hegedülésre, ugy cséplésre, kaszálásra még nem elég a' sip, hegedű, csép és kasza, hanem ahoz tanult uj és szokott kéz is kell; 's ekép a' görbe kasza, loggó eke, kettős borona, földi kés 's a' t. sem 'bliktri' — hanem annak legnagyobb haszna lehet, ha t. i. gyakorlott kéz markolja és forgatja azt. Ezen igazságnak valami jó ismerősemtüli észrevétele illyféle beszélgetésre adott alkalmat:

Ismerős. "Neked több jószágid vannak, hol könnyen lehetne egyet 's mást practice próbálni, 's alig hajthatnál nagyobb hasznot hazádnak, mint ha a' müveltebb gazdasági kézfogásokat 's mind azon külhoni 's exotica szerszámok haszonvételét olly emberek által gyakoroltatnád a' hely szinén, kik illyesekben nőttek fel 's tökéletesen jártosak is. Mi volna az Neked valami ügyes angol Farmert hozatni, 's neki 100 vagy 150 hold földet adni át, hadd próbálja szerencséjét; valljon több tiszta nyereséget tud e belőlök tartóslag kiállitni mint mi? El lenne az akkor rövid idő alatt practice döntve, a' mirül mi végnélkül 's örökön örökké csak theoriázgatunk hasztalan."

Én. 'Ezt javasolnod igazságod lenne Barátom, ha én nem tudnám előre 's pontig, illy proba milly resultatumu lenne; de midőn annak következésit tökéletesen előre látom, nem az által gondolok a' hazának legnagyobb hasznot hajthatni, ha valami angol Farmert hozatok, hanem az által reméllek kötelességemnek némileg megfelelni, ha általányos gazdasági rendelkezésinkben olly javitások tételére vagyok elég szerencsés némi utmutatást adni, mellyek nemcsak az angol Farmernek, hanem minden józan gazdának alapul okvetetlenül szükségesek. Legyenek ezen sarkalatok egyszer csak megtelepitve, nem lesz akkor mesterség embereket találni, sőt nem is lesz szükség; mert akkor magunk is könnyen eljárandunk dolgainkban. Most illyetén experimentálgatásoknak csak az lehetne haszna, hogy az ügyesebben készült 's javult gazdasági szerszámok használását tanulnók; ez azonban, habár igen hasznos is, még is valóban igen drágán volna mind azon alkalmatlansággal, 's pénz- és idő-veszteséggel fizetve, melly idegen 's távollakó emberek hozatalábul eredne. Nehogy mindazáltal puszta szavaimnak, minden ok nélkül hitelt adni légy kénytelen, tegyük fel, hogy egy angol Farmert hozattam ki; ő köztünk van, és mi vele beszédbe állunk, majd meglássuk mit mond ő.'

Farmer. "Uram, azon 150 hold földet, mellyet mutatott 's kezeimbe adni kiván, valljon mikép müveljem; *szemre* e vagy *nyereségre?*"

Én. 'Nyereségre Barátom, mert én eszközlésit nem szemfényvesztési csábok gyanánt kivánnám a' közönség elibe tenni, hanem józanságoknál 's bizonyos tartós hasznoknál fogva.'

Farmer. "Mikép használta eddig az Ur a' kijelelt tért?"

Én. '50 holdba őszit, 50-be tavaszit vetettem, 50-et pedig ugarultam.'

Farmer. "'S e' gazdasági módnak volt e némi haszna? Az őszi 's tavaszi gabna elkelt e mindig jó áron, 's van e hihetőség, hogy ára tovább is fenmarad, 's abban nagy ingadozás nem lesz? 'S milyen a' közellévő vásár?"

Én. 'A' közel vásár türhető, 's habár számtalan oknál fogva, mellyeket most előhozni igen is hosszadalmas lenne, a' gabna árában óriási ingadozásokat tapasztaltunk is néha már; azért még is csak azt tartottuk, hogy — minden illusio nélkül — a' kérdésben lévő 150 holdat nem használhatnók jutalmasabban, mint gabnatermesztés által. Ára ha nem magas is, még is mindig csak megfizettetik.'

Farmer. "Ha ez igy van, akkor kár volna a' gazdasági methodus fő elvét változtatni; 's én addig is, mig jobban megismerkedem a' föld keverékkel, vásárral 's a' közönség szükségivel; a' *gabnatermesztést állitom* gazdálkodásom alapául. A' feladás tehát csak az lesz: 'irány 's idomlag kevésb munkával nemcsak annyit, sőt többet is állitni ki, 's mind a' mellett a' jövedelemnek valami más hathatós kútfejét is megnyitni egyszersmind.' Ennek elérésére mindenek előtt árokkal 's aztán lassanként sövénnyel kell a' kérdésben lévő 150 holdnyi tért elkülönitni, ugy hogy az mintegy magában-álló gazdaság, minden kül alkalmatlanságtul 's zavartul ment legyen."

Én. 'Ez már nem lehet, minthogy aratás után a' tarló köz legelővé lesz — és — — — —.'

Ismerős. "Már ne dévajkodjál, mintha nem volna privatisált meződ vagy pusztád, hol — — —."

Én. 'Aha, ezt vártam, mert most Magad jeleléd ki, hogy illy jobb systemai gazdálkodásokat honunkban nem mindenüvé alkalmazhatni, mert azok alá privatisált mező vagy puszta kell; a' mi itéletem szerint, szemsértőleg tanubizonyitja gaz-

dasági rendelkezésink általányos helytelenségét, minthogy az ország legszámosb és leghasznosb lakosa, t. i. az adófizető sem privatisált földet, sem pusztát nem bír; 's ekép, ha igaz, hogy jobb systemai gazdálkodásnak privatisált föld vagy puszta kell alapul, ő általában ki van rekesztve a' sikeresb előmenetel hihetőségébül, mi által ő tetemesen, de a' köz haza 's országlás legfájdalmasabban károsul 's veszít! A' dolog jobb felvilágosítása miatt azonban, ki akarom vágni egyik pusztámbul a' kivánt 150 holdat — — — —'

'Vegye tehát át Farmer Uram 150 holdját, 's árkolja és kerítgesse bé tetszése szerint; de valljon mit ért az által, a' mit mondott, t. i. iránylag kevesebb munkával annyit, sőt többet kiállitni, 's a' jövedelemnek egy uj kutfejét megnyitni; ugyan mikép fogja azt eszközölni?'

Farmer. "Mindjárt felvilágositom. 100 hold helyett csak 60 holdat vetek el őszi 's tavaszi gabnával a' fenmaradt 90 holdba pedig lóhert, répát, angol füvet, bükkönyt, korompélyt 's több efélét ültetek. Első, második esztendőben, igaz, csökkenni fog a' gabnatermesztés, mert trágya nélkül vagy egyenlő trágyával okvetetlen több terem 100 mint 60 holdon; de már harmadik esztendőben kipótoltatandik a' kár, mivel most, mint látom ugyancsak kényesen trágyáztatik, 's berbécs ganéjjal, melly illy meleg földre mint az Uré, ugyan jobb mint semmi, de kivált hosszabb időt vevén össze, nem sokkal minthogy kiégeti. Milly egészen új képet fog azonban mutatni a' gazdaság jó, kövér marhatrágya után. Erre van szükség, 's midőn mesterséges legelőre szánt 90 holdunk szép számu marhát tarthat el, annyi jó 's hathatós trágyánk készülend, hogy akkor, mikor már gazdaságunk rendesen forgand, 60 hold — mellynek elkészitése csakugyan kevésb munkába kerül mint 100 holdé — annyit, ha nem többet, fog nyujtani mint ma 100. A' legnagyobb haszon egyébiránt a' marhatartásbul fog háramlani, mellynek hizlalásához értek 's jót állok — a' mindennap szemlélt marhák után — hogy husunk felével drágábban kelend el mint akárkié — — — — —"

Én. 'Hallod Ismerős mit mond a' Farmer? Drágábban akarja adni a' jó húst mint a rosszat!!! A' jámbor nem tudja, hogy az *nálunk* ábrándozás; minthogy ott áll a' Limitatio — — — —. Ültessük azért minél előbb gyorsszekérre, 's küldjük vissza, nehogy szánakozási mosolygását önszemeinkkel lássuk, 's minden közvetés nélkül kénytelenek legyünk képébe megvallani, hogy midőn nem ritka fitogatással Thaernek, Koppenek, Burgernek 's a' t. neveit vaczogtatjuk fogaink közt és rágjuk, a' józan gazdaság legelső rudimentumit sem ismerjük, mellyeket nota bene nem a' mezei müvelés elveiben találunk, minthogy az már superaedificatum; hanem sehol másutt, mint a' bel politicai rendelkezésnek philosophiájában. És azért addig is kedves *Ismerős*, mig a' nagyobb rész azon nem fog felakadni, hogy a' jó hus csak annyiba telik mint a' rossz — a' mi semmivel nem józanabb, mint ha posztó és pakrócz, tokaji 's baki egyárú volna — 's mig a' nagyobb rész meg nem szünik önmagának legelszántabb ellensége lenni; addig ne fecséreljük időnket superaedificatumi fejtegetések hasztalanságival, vagy minden esetre csak felette parányi hasznaival; hanem egyesitsük minden tehetségünket inkább annak megmutatására 's elismertetésére, hogy minden, a' mi természet-elleni, akárhol lappang is a' hiba, mellyet tüstént kitalálni nem olly könnyű — előbb utóbb, de mulhatlanul egyensulyba helyzi maga magát 's tán legijesztőbb erőszakkal — ha az önként nem helyeztetik valódi utjába — 's hogy se éghajlat, se fekvési mostohaság, se földsoványság, se más akármi nem hat olly ellenségesen az emberi nem felemelkedési 's szerencsei előmenetelére, mint maga az ember, t. i. hibás elvekre rakott rendelkezésinek elfogult 's makacs pártolása!

'S most, midőn a' jó *Ismerőstül* bucsut veszek, arra bátorkodom figyelmeztetni az Olvasót, hogy ezen előhozott beszélgetés a' váltó-gazdaságnak csak legáltalányosb vázát érdekli, 's az előhozott Farmer tudakozásinak kimeritlen 's tán felszines voltát nem egyedül az okozza, mintha ő nem lett volna ébren más és kimeritőbb kérdések tételére is, hanem csupán csak a' hely szüke! 'S csak ez, 's nem más

hátráltat engem is, 'a dolognak tüsténti legkörülállásosabb kimeritésében.

Addig is egyébiránt, mig erőmen tul felhalmosult foglalatosságim a' földmüvelés azon szoros összeköttetését körülállásosan kijelelni engedik, mellyben az a' törvényekkel, országlással és szomszéd tartományi viszonyokkal feloldhatlan lánczolatban függ, addig is legalább ennyit legyen mondani engedelmem. 'Ama serény 's állhatatos földmüvelési ébredséget és szorgalmat — melly semmi nehézségtül nem retten vissza, mindenen diadalmaskodik, 's ekép mind az egyes mind a' köz gazdaságnak legbiztosb és legbőbb kutfeje — egyedül azon öntudat szüli, mellynél fogva mindenki, nagyobb kisebb mértékben reméllheti, sőt legbiztosabban hiheti is, *hogy homlokának verítéke megjutalmaztatik.* Ezen öntudat a' henyélőt állati rutalmibul lassanként kivetkezteti, a' szorgalmasnak inaiba pedig óriási rugalmat önt, 's az Égnek valóban legboldogitóbb malasztja; mert midőn az embert megismérteti bámulandó erejével, egyszersmind őt a' rendes munkáló életbül okvetetlenül fakadó polgári erényekkel ékesiti fel, mellyek a' házasság 's polgáriság — civismus — szent érzelmi közt a' halandót halhatatlanságra emelik, 's olly égi tüzet gyujtnak keblében, melly soha nem lobban lángra, hogy maga körül megsemmisitsen mindent, hanem mindenbe csak életerőt lövel, 's csak a' köz jóllétért, köz dicsőségért ég! Minél elevenebb valahol ezen öntudat, annál egésségesb ott a' hon. De ha azt gondoljuk, hogy illyesekben a' nagy közönséget mystificálhatni, oh akkor még messze vagyunk az örökön fenmaradó és soha nem változható 'Igazság' megismerésétül! — — — Nem, nem; a' természetet nem csalhatni meg, 's bizonyos, hogy minden emberben, a' legbutábban is, lakik valamely elősejditési erő, melly valamint senkiben nem engedi a' hoszszas, hiábai 's oknélküli fáradozást, hanem a' legbuzgóbbat s végkép lankadságra lágyitja, ugy edzi viszont erőre lassanként a' legenyhébb 's restebbet is, ha a' fáradozó szorgalom 's állhatatosság megérdemlett jutalmát biztosan várhatja bé.

Ezen égi malasztot pedig — hogy t. i. a' lehető legnagyobb rész nyugodt lélekkel 's biztosan várhassa bé munkája jutalmát, és senki hasztalan ne izzadja törekedésinek kinos veritékét — e' mennyei áldást senki nem áraszthatja a' föld népeire olly anyai bőkezüséggel mint a' kormányok!!! Ezeket hivta meg a' Mindenható e' dicső tisztre, azon legédenibbre, t. i. milliókat szerencsésithetni — — —; midőn mi egyesek, ha kezet nem fogunk, legelszántabb törekedésinknél fogva is alig tudunk csak legközelebbi felebarátunkon is segitni!

Illy jótévő csudákat azonban nem művelhet egyedül tiszta szándék, nem a' legnemesb sziv ömledezési, hanem itt leginkább a' bölcseség 's kifejlett tudomány bájolhatja az emberi nemre azon áldást, melly a' számkivetett ember sorsát, ki, kenyerét veritékével keresni kénytelen, az által enyhiti némileg, hogy veritéke legalább ne folyjon hasztalan, sikeretlen! Ezt pedig kirekesztőleg csak ugy érhetni el, ha a' szerzésnek és keresetnek — modus merendi et acquirendi — körei mindenkire nézve lehetőleg tágittatnak; ezt továbbá *általában semmi* nem eszközli olly hathatósan, mintha a' vevők, t. i. vásárlók, száma nagyobbittatik; ezek számát végre semmi nem neveli olly mennyiségre, mint a' bel 's kül akadályok elháritása, azaz minden a' köz szorgalmat 's concurrentiát gátló belintézetek 's külvámok eltörlése; ugy hogy egyedül az országok bölcs bel elrendelési és szerencsés kül körülményi áraszthatják a' községre azon áldást, mellynél fogva senki sem fárad hasztalan, 's egy szorgalmas munkáló homlokán sem ül a' veriték hijába.

A' közönségre leghatalmasb fejdelem sem áraszthat ennél nagyobb áldást, melly, mint a' mondottakbul eléggé világlik, nem abban áll, hogy kész kenyér nyujtassék soknak, tán éppen a' leghenyélőbbeknek; hanem hogy mindenkinek valami pálya nyittassék, mellyen, habár nehéz és tikkasztó munka után, de még is bizonyos kenyeret nyerni lehessen.

A' vevők, vásárlók számát kell tehát nevelni! Ez a' dolog fő veleje. Mert legyen csak ki keresse 's meg is fizethesse, leszen akkor elég fáradozó is, ki minden javakat kiállit.

A' *venni-vágyat* azonban mi határozhatja általányosan véve más el, mint a' tehetség? Semmi más! — 's igy mind a' bel mind a' kül tehetséget kell nevelni; mert ha mind ideben mind odakün csak szegénykedő lakosok vegetálgatnak, akkor valljon *ki vegyen?* azaz ki fizesse meg a' külön fáradozások diját? — A' bel és kül tehetséget pedig mikép nevelhetni legbiztosabban — —? Bátorlétet, szabadságot, 's ekép jó kedvet 's állhatatosságot szülő rendelkezések által; s im egy kis foglalatban előttünk áll, a' *szabad kereskedési* és *szabad alkotmányi systemának*, egyszerű, a' természettel legöszhangzóbb, de az emberi hiuságtul legvisszásbra facsart philosophiája!

Világosan kitünik a' mondottakbul a' kül kereskedési reciprocitas szelleme. Mert kül kereskedés valljon mikép támadhat? Nem máskép, hanem csak ugy, ha tehetős a' szomszédság, minthogy a' tehetetlen nem vehet, nem vásárolhat; minden tehát, a' mi tehetségét kisebbiti, vevői vágyát 's tehetségét is kisebbitni kénytelen, — mibül az foly, hogy ha teszem, mi a' szomszéd tartományok készitményit el nem fogadnók, minkárunkat éppen olly mértékben eszközlenők mint szomszédinkét, minthogy ezek tehetségit csorbitván, vevővágyaikat 's tehetségeiket is kisebbitnők; minek kára az által háramlanék ránk, hogy viszont mi sem tudnók eladni javainkat. Ha ez áll, akkor tagadhatlan, hogy minhasznunk legszorosb öszhangzásban van Austria, Morva 's a' t. — 's a' t. — gazdag létével 's gyarapodásával, — a' mit egyébiránt Bécs kézzel-foghatólag bizonyit, mert az ott felhalmozott gazdagság temérdek magyar munkának valódi oka; ugy hogy: volna bár honunk minden sarkán egy egy Bécs, melly éppen annyi magyar terméket fogyasztana el mint az austriai Bécs, 's valóban idomzaton tul több haszna volna belőle honunknak, mint mind azon tehetetlenségteli szomszédinkbul, kik éjszak, kelet 's délrül környezik hazánkat. De ha ez is igaz, — min tán senki sem fog kételkedni, ki csak félig meddig tud 's akar is gondolkozni — azt sem tagadhatni semmikép, hogy viszont Austria, Morva 's a' t. legközelebbi haszna is,

Magyarország gazdag létét 's gyarapodását kivánja meg; mert ha *nincs mivel*, valljon mikép vásárolhatjuk meg mind azt, a' mit Austria, Morvaország 's a' t. készit? Már hogy azon felette magas vám, melly portékáinkat nyomja, kedvezőleg hat e gyarapodásunkra 's abbul származó nagyobb tehetségünkre; 's valljon nyer e az által Austria, Morva 's a' t. nagy közönsége is — mert hogy egyesek nyernek, azon egy cseppet se kételkedem — de nyer e az által a' nagy közönség is, ha mi Magyarok tehetetlenbek vagyunk, 's ekép *legjobb akarattal* sem vásárolhatunk annyit, mint a' mennyit akarnánk, 's ők, t. i. az Austriaiak, Morvák, Csehek 's a' t., azt 20, 30 sőt 60 percenttel drágábban fizetni kénytelenek, a' mit tőlünk annyival olcsóbban vehetnének? azt mindenkinek belátására bizom; midőn *bizonyos okoknál* fogva nem akarván e tárgyba mélyebbre bocsátkozni, arra szorítom e' részbeni véleményem egybevonatját, hogy nincs országokra nézve kereskedés dolgában sikeresebb gazdagító mint gazdag szomszédok; 's viszont nincs bizonyosb hervasztó mint mind azon tilalmak 's a' t., mellyeket az emberiség legnagyobb kárára részint haszonles talált fel, részint tudatlanság koholt tulcsapongó avatkozási viszketege által, még pedig olly erőre, hogy annak enyveitől, szurkaitul, békóitul, bilincseitül 's a' t. végre a' legjobb szándéku 's legmélyebb belátásu országlások sem menekhetnek egy könnyen meg! Magyarország Bécsbül, Ausztriábul 's a' t. sok hasznot huz, mit a' mult esztendei egy darab ideigi elzárás minden kétségen tul teszen, mert minden csüggött, midőn kivinni 's eladni nem lehete; de viszont ki kételkedhetik azon is, hogy Bécs, Austria, Morvaország 's a' t. gyarapodása 's gazdasága egy jó részét Magyarországnak köszönheti, a' mit megint számos évek folyása bizonyit; mert valljon volna e Bécsben s' a' t. annyi felhalmozott tehetség, ha a' Magyarok nem vinnék oda 's nem költenék ott pénzeiket? 'S ha most annyi nehézség 's akadály ellenére is, Magyarország bécsi, austriai 's a' t. kereskedése által teszem = 50-et nyer, Bécs, Austria 's a' t. magyarországi kereskedése által hasonlóul = 50-et; nem természetes e,

hogy a'[1] nehézségek és akadályok tökéletes eltörlése által, mind a' két rész legalább is = 100-at nyerne? Kétségtelenül! Egyes interessék meg volnának ugyan nagyon sértve, ez nem szenved kétséget, de az se legkisebbet is, hogy illyes javitások által csak kis idő leforogta után, az egészre legvalódibb 's tartósb áldás háramlanék.

Hanem e' fejtegetésbül a' belkereskedés szelleme is kivilágiik, a' mi nem egyéb mint belfogyasztás. 'S valljon ez némi kiterjedésben mikép támadhat? Nem máskép, hanem csak ugy, ha a' lakosok tehetősek, minthogy a' tehetetlen nem vehet; minden tehát, a' mi a' lakosok tehetségit kisebbiti, vevői vágyokat 's tehetségöket is kisebbitni kénytelen: mibűl az foly, hogy az ország legtöbb lakosinak szolgai 's ekép henyélő léte, mihasznunkat éppen olly sajnosan éri, mint az ő károk 's ekép megelégedetlenségöknek legbizonyosb kutfeje is.

A' vevők mennyiségét 's tehetségét tehát egyedül a' szabad kül kereskedés 's a' lakosok tökéletes emancipatiója határozza el. Ebben fekszik az egész dolog!

Már a' mi az elsőt illeti, az számnélküli körülményektül függ, 's akárki mit mond is, soha, de soha nem fejlődhetik ki némi magasságra, mig rendben nincs a' második. 'S habár a' kül kereskedés a' belszorgalommal karöltve látszik is előre menni — minthogy egyik a' másikra legnagyobb be- 's visszahatásu — azért még sem szenved kétséget, hogy valami nevezetes külkereskedés egyedül 's kirekesztőleg csak előleges belszorgalmon, t. i. a' köz szabadság okozatján emelkedhetik. 'S ha van fallacia, melly hazánk minden tehetségit lebilincsezi, az valóban nem egyéb, mint azon szerencsétlen előitélet, mellynél fogvást a' legnagyobb rész nálunk azt gondolja: országunk gazdagulhatásának leg és legelső talpköve a' *külkereskedés*. Ez azon hervasztó fallacia, melly a' kül vám létét, mint ellenállhatlan akadályt állitja szemünk elibe, 's

[1] E szó előtt a kéziratban „természetelleni" van s ezt Drescher censor törölte. Lásd a bevezetést!

annak egyedüli oka, hogy tespedségünk 's hervadozásunk forrását — mert hiszen 'bizonyosak vagyunk azt ugy is tudni és hogy az nem egyéb mint a' vám!!!' — egyebütt nem is keressük.

A' vevő határozza el a' szorgalmat; ugy hogy minél több, tehetősb 's állandóbb vevő van, annál bizonyosb a köz felébredés, 's az állandó köz szorgalom. Már a' vevő akár kül- akár belföldi legyen is, az a' termesztőre nézve mindegy, sőt rá nézve a' belföldi vevő sokkal hasznosb — minthogy hosszasb vitel semmit nem ró portékája árábul le, 's mindenek felett, mert a' hon-vásár nincs annyi 's olly külön phasisok alá vetve mint a' kül-vásár.

És itt kérem az Olvasót, ha tán éppen földbirtokos, ismérje meg végre legvalódibb hasznának olly igen gazdag kutfejét, melly nyitva áll, 's mellybül csak meritni kell!

Most termékink 's készitményink hazánkban alig kelnek el, 's ha elkelnek is, árok minden esetre felette potom. De valljon miért? mert nincs vevő! Vevő pedig miért nincs! mert a' legnagyobb rész nem birhat ingatlan földet mint sajátot; mert nincs *de facto* a' törvények által eléggé pártolva, hanem *de facto* az ország mind kül- mind belterheit csak ő viseli; mert a Monopoliumok, Czéhek, Limitatiók 's a' t. minden szorgalomágra halál-lepleget vonnak; szóval: mert az ország legtöbb lakosi sem testi sem lelkikép nincsenek emberhez illőleg kifejtve, 's valljon miért nincsenek annyira kifejtve mint a' mennyire mind rájok, mind ránk, mint az egészre nézve leghasznosb, legbátoritóbb, legdicsőbb lenne? Mert nincsenek — — — — emancipálva.

Most csak néhány ezer nemzetség áll egy szabad alkotmány paizsa alatt, a' milliók alóla *de facto* ki vannak rekesztve, vagy is inkább csak a' szabad ég alatt állnak;' hanem éppen azért, mert csak az ég alatt állnak, 's igy sokszor csak az ég hallja panaszikat, nincs is 'a természet elleni igazságtalan rendelkezésnek valódi áldása; mert a' helyett, hogy azon kevesek, kik a' polgári szabadság körei közt állnak, gazdagok, nagy befolyásuak, szerencsések 's bátorlétüek volnának,

naprul napra mind mélyebbre sülyednek; legrégibb 's egykor legdúsabb nemzetségink vég elpusztuláshoz közelítnek, — kisebb nemességünk nagy részint már most is szükölködéssel küzd, 's majd majd nyomoruságra jut; befolyásunk nem nagyobb mint köz intelligentiánk, melly felette parányi, 's a' szerencsétül vajmi távol vagyunk, mert sok közülünk állati tobzódásban már rég elnyoma magában minden nemesb érzést, minden lelki felemelkedést; ezek kifejtése nélkül pedig vallljon lehet e ember szerencsés? — — — — sok pedig vérző szivvel nézi a' Jövendőt! — 's a' t.

VÉGSZÓ.

Mibül azt tanuljuk, hogy az igazság nemcsak legdicsőbb, hanem végre mindenkinek leghasznosb is; 's hogy bármi sokáig el voltak is nyomva a' természet törvényi, 's bár mi dúsak, hatalmasak, boldogak (?) 's bátorlétüek (?) valának is egykor Eldődink, nem lehet azért a' *természet törvényit* örökre elzuzni, mert azok elasticitásokat mindaddig nem vesztik el, mig csillagunk sarkaibul ki nem dül; 's ekép — — — — — — alkotmányunkat vagy javitnunk 's azt lassan lassan az idő szelleméhez szabnunk, vagy gazdagságtul, befolyástul, szerencsétül, nyugalomtul, 's bátorléttül bucsut vennünk kell; mert ha azt gondoljuk, hogy annyi századok visszaélései után, mellyeknek időszaki felhalmozását 's türhetetlen voltát törvénykönyvünk sok helyén, 's többek közt I-[o] Ferdinand X-[is] decretumának 26-[dik] czikkelye im ezen nevezetes szavakkal festi "Cum autem variis exemplis, et vetustis et recentioribus, saepenumero palam innotuerit Dei Optimi Maximi vindex ira, ob peccatum aliquod populi gravius: Neque ulla res magis ab aliquot annis, florenti quondam Hungariae nocuisse videatur, oppressione colonorum, quorum clamor ascendit jugiter ante conspectum Dei" — — 's a' t. — ha azt gondoljuk, mondom, hogy annyi századok abususai után, a' jobbágyságnak sok helyen szinte kétségbeesésig torlott bajait ezentul is egy egy leplező — palliativ — szerrel fogjuk orvo-

solhatni, sőt vak kábultságunkban azt merjük hinni: ezentul is minden megmarad csend- és rendben, mert hiu elbizottságban néha néha egy rozsdás *'Maradjont'* kongatunk: akkor valóban minden haszon nélkül folyt le ránk nézve a' nemzetek évrajza, mert abbul semmit sem tanultunk, 's ekép ezen elkerülhetlen tapasztalást tán sajátunkkal, tán létünkkel fizetendjük.

'S im ez. ha nem javitunk, 's pedig gyökeresen nem javitunk, a' mit várhatunk!

Milly mosolygó szinekkel mutatkozik ellenben jövendőnk, ha magunktul ellökvén az enség 's elfogultság nyomorult békóit, szivünk sugalminak engedünk, eszünk józan tanácsit fogadjuk 's Hunnia szolgalakosit az emberiség örök jusaiba iktatjuk! Nemcsak a' jobb ember nyerendne bennünk illy cselekvésmód által, hanem a' gyarló ember is; mert honfitársink boldogitása által nemesb érzésink vágya volna kielégitve, legvalódibb hasznunk tágitása 's bátoritása által pedig földi létünkhez kötött szükséginknek tökéletesb megfelelhetése eszközöltetnék.

Ha a' kérdésben lévő törvény-javaslatok veleje elfogadtatnék, akkor mind termékink mind készitményink bizonyosan 's jó áron kelnének el, — minthogy az, ki saját ingatlan földet bir, kinek a' törvény nem holt betű, hanem élő véd, ki nem egyedül viszi az ország terheit, 's ki Monopoliumok, Limitatiók, Czéhek 's eféle akadályok alatt nem sinylódik, lassanként tehetőssé válik. Hol pedig a' tehetség nagyobbodik, ott a' vevők száma is nevekedik; 's igy tökéletesen világos, hogy mi nemesek csak akkor fogjuk valódi hasznunk talpköveit megrakni, ha az ország minden lakosinak megnyitjuk azon köröket, mellyek közt felébred a' szorgalom, tágul az értelem, nevekedik az önbizodalom, mellyek közt futó homok kertté, berek viránnyá, sivatag paradicsommá bájul, 's mellyek közt ma jobbadán csak azon kevesek foroghatnak, kik a' szerencsés születés vakitó mámoritul elcsábitva, még távolrul sem sejditik állások kedvező 's édes létét 's mellyet az ismér inkább, kit állhatatos szorgalma emelt oda.

Do ut des. E' három szó egész systemámat magában foglalja. Azonban ne neveljük honfitársink tehetségit terhes vagy aequivalens nélküli concessiók vagy adományok, alamizsnák, hanem azon körök megnyitása által, mellyek közt ők bizonyosan boldogulnak; midőn mi nem csak nem károsodunk, hanem tán még hathatósabban boldogulunk.

A' vevők számát 's tehetségét a' bel rendelkezés igazsága éppen olly hathatósan nevelheti, sőt hathatósabban neveli, mint a' kül kereskedés szabadsága, — ez a' mondottakbul fejlik ki.

Fogjunk tehát kezet, vessünk vállat addig is, mig külkereskedési szerencsénk jobbra fordul; egyesítsük minden tehetséginket, törvényink kifejtését lassan lassan mind közelebbre vinni az örök természet törvényalapihoz. Igy századokon keresztül nyughatnak háboritlan, midőn az embergondolta rendszabások rugóssága csak rövid idő alatt elvesz, 's a' sok palliativ gyógyszerek 's mindigi recidivák következésében, mellyeknél egyebet se törvénykönyvünk se évrajzunk nem igen mutathat, végkép összerogy a' test, s' hamvainak egy emléke, történetinek még csak tán egy lapja sem leend!

Belső rendelkezésink javítása 's nemesitése tőlünk függ, mert atyai kormányunk semmiben nem fog hátráltatni, a' mi számosb milliói jobbágyinak hasznát emelvén, saját legbizonyosb hasznát eszközli; 's azért tegyünk addig is, a' mit bizonyosan tehetünk. Igy habár a'[1] vám által utóbb is eltiltatik tőlünk a' *külvevő*, neveljük addig is legnagyobb hasznunkra a' *belvevők* számát, melly most antiphilosophiai alkotmányunknál fogva csak néhány ezer nemzetségben van concentrálva, a' természettel összhangzóbb törvényjavitások következésében pedig több millióban fenekülne; s' mindenek felett ne felejtsük:

'hogy kivált mostani időkben, a' nagyobb rész megelégülése, a' kisebb résznek, ha nem is tüstenti, de egy kissé hosszasb hasznára 's bátorlétére conditio sine qua non';

[1] E szó előtt a kéziratban „természetelleni“ van s ezt Drescher censor törölte. Lásd a bevezetést!

'hogy a' kisebb rész haszna 's bátorléte annál nagyobb és bizonyosb, minél megelégültebb a' nagyobb rész; 's végre;

'hogy azon gyáva megtagadási ürügy — praetextus — a' bujósdi ajtócskák leggyalázatosbika "Mennél többet nyer a' nép, annál elégedetlenebb" semmi egyéb mint egy nyomorult sophisma; 's hogy a' nagyobb rész, ha nem is tökéletesen — a' mi nem is lehet, mig ember ember marad — olly annyira meg fog elégedni, ha most javaslott törvényim veleje elfogadtatik, hogy valamint az ő haszna 's bátorléte hathatósan nevelve lesz 's ő egy egészen uj aerát fog élni; ugy mihasznunk 's bátorlétünk is, minden határon tul nevekedend, 's mi csak rövid idő alatt egy porcs, berkes, szomoru honbul kilépendünk, 's egy kellemes, nyájas vig honban fogjuk lelni magunkat.

Nagyon szivesen ereszkedném már most azon lánczolat bővebb kifejtésébe, 's világosb kimutatásába, mellyel az itt érintett 9 törvény függ egymással practicai tekintetben; de azt mindaddig nem tehetem némi sikerrel, mig a' hátralévő három törvény-javaslatot nem hozom egy kis világba. Ugyan is a' X^{dik} törvény-javaslattal fogom megkezdeni e' munka folytatását, 's annak bevégeztével fog csak kitünni — ha kitünik! a' mit azonban reméllek, sőt hiszek — hogy midőn senkinek sem haszna sem tulajdona legtávolabbrul sem támadtatik meg, 's a' javaslott törvények szelleme inkább engedő mint parancsoló, nemcsak meg nem rendülend alkotmányunk philosophiája, 's fő veleje, hanem az több század vihari ellen ismét fel lesz aczélozva.

Ki fog tünni — 's ha ki nem tünend, valóban egyedül tehetségem hija gátolandja — hogy aequivalensnélküli concessiókról vagy tán éppen veszteségrül 's kárrul egész javaslatomban nincs szó, hanem az ellenkezőrül; 's hogy a' kérdés nem a' körül forog: ki mit 's ki mennyit veszitsen, hanem kirekesztőleg csak arrul: kinek legyen haszna 's nyeresége nagyobb, kinek kisebb!

A' szent igazság törvénye mindenkire áldást halmoz, ki abbul önmagát szüklelküen ki nem zárja! —

MAGYARÁZATOK.

Mellyeket a' Kiadó e' munkához hozzáadni szükségesnek vélt.

23-ik lap. "Herder" = német híres iró.

34-ik lap. "olla putrida" = mindenféle ételek zagyvaléka egy edényben.

34-ik lap. "car soit qu' une 's a' t."

Akár fegyverrel csikortatott ki gyönge fejedelemtül a' constitutio akár önként 's szabadon adta az uralkodó; a' nép azt használni nem tudja, míg a' föld, mellybe ültetni akarja, elkészítve nincs. Angolországnak például nem volt addig javára a' dicső 'magna charta', míglen a' Nagyok feudalis hatalma nem csonkíttatott meg és a' Nemzet nem világosíttatott fel.

36-ik lap. "ultraradical" = ki mindent gyökerestül ujítni 's változtatni akar.

36-ik lap. "ultratory" = ki mindent a' réginél változatlan megtartani igyekszik.

37-ik lap. "mystificáló" = ki valakinek könnyühívőségét használván, azzal mindenféle nevetséges képtelen dolgokat elhitet.

37-ik lap. "helota" — Spártaiak rabszolgái. Bővebben Világ 534-ik lapon.

38-ik lap. "Les petites propriétés"

A' kis birtokok védőrjei a' nagy birtokoknak.

49-ik lap. "trapista" = egy felette kemény szerzet tagja, melly szerzetet Francziaországban Rotrou Gróf Perche 1140-ben alapított és Bouthillier-Rancé 1664-ben felujított.

57-ik lap. "Bentham" = angol tudós és igen szapora szerző.

62-ik lap. "banqueroutte" = értékbukás, fizetésbeli tehetetlenség.

65-ik lap. "Verulami Baco" = angol cancellár és nagy tudós † 1626.

68-ik lap. "lazariánusink" = Krisztus Lázárt a' halottakbul feltámasztotta.

70-ik lap. "Melpomene" = szomoru játék musája.

83-ik lap. "harpagon" = görög szó, rablót jelent, — Plautusnál is egy nagy rabló neve.

88-ik lap. "marasmus" = testnek erőtlensége, tespedése.

108-ik lap. "ravatal" ritkán előforduló szó: sír, halotti emlék, holti poshadás, rothadás.

113-ik lap. "templum" a' nem keresztény vallásuak ajtatossági helye; azonban kinek jobban tetszik, Gyarmatyval használhatja ezen szót: 'ajta', melly a' Lappoknál templomot jelent.

114-ik lap. "fiatalb" rövidített comparativus, mint külön, különb, különbözik; öreg, öregb, öregbedik.

121-ik lap. "leg-arachneibb"

Arachne Joniai leány volt, kit Pallas szövésre 's himvarrásra tanitott, és erővel történt holta után pókká változtatott.

121-ik lap. "Montesquieu, Smith, Young, Roscoe, William Penn, Franklin"

Nemzeti gazdaságrul 's vagyonosságrul irtak; až első franczia, a' második, harmadik és negyedik angolok, az ötödik angol születés utóbb Amerikában Pensylvania tartományt népesitette, 's annak polgári alkotását szerkeztette; a' hatodik éjszak-amerikai.

122-ik lap. "sthenia, asthenia, hypersthenia"

Jelentésök 1 testi izgatóság erös léte, gyöngesége, fölösereje. — 2 átaljában erö, gyöngeség, fölöserö.

129-ik lap. "Bosco" = hires, ügyes alakos.

132-ik lap. "Oligarchia", midőn kevesek kezében a' hatalom.

139-ik lap. "talio" egyenlő viszonlás, ugyan azt visszaadni.

139-ik lap. "atomok" a' testeknek tovább nem oszolható elemi.

140-ik lap. "regimen" itt az Orvosok által kitűzött rendtartás az ételben és italban az egésség fentartására.

145-ik lap. "bon mot" = éles, eszes mondás.

151-ik lap. "Utopia" = tökéletlenség-nélküli képzeleti tartomány, lásd 'Világ' 537-ik lap.

155-ik lap. "kilencz részeitül" ezt nem értem.

166-ik lap. "vampyrkodjanak." Vampyr egy amerikai vérszopó denevér.

168-ik lap. "C. Gracchus"

Cajus Gracchus, és Tiberius Sempronius Gracchus, két felemelkedett lelkü testvér 's római tribunus plebis, kik a' nép boldogulását ügyelvén, attul elhagyattak 's életöket vesztették.

210-ik lap. "Rothschild" felette gazdag pénzváltó testvérek és fiaik, Londonban, Frankfurtban 's a' t.

211-ik lap. "l' insuffisance 's a' t.

Elégtelenség szüli az önkényt.

230-ik lap. "horoscopum" nap 's éj hosszát mutató mathematicai szerszám, mellyel az astrologusok a' csillagzatok helyezetét vizsgálták, s' abbul jóslottak.

248-ik lap. "Thaer, Hoppe, Burger"

Hires német mezei gazdák, kik sok jeles munkákat adtak ki a' mezei gazdaságrul.

254-ik lap. "phasis" a' hold éj planetáknak — a' nap különböző világositásábul következő — változó formái.

TARTALOM.

A' KELET NÉPE.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN ‚A KELET NÉPE' CZÍMŰ MUNKÁJÁNAK MÉLTATÁSA

ÍRTA

KAUTZ GYULA
A M. TUD. AKADÉMIA IG. ÉS RENDES TAGJA.

I.

Bevezetés.

Az 1840-iki országgyűlés berekesztését közvetlenül követő időben megindult s 1848-ban tetőpontjára jutott nemzeti mozgalom, a körülbelül másfél évtizeddel előbb beállott nagy fordulatnak magasabb vonalon és mélyebbreható módon való kialakulása, illetőleg folytatása, s hazánk politikai, miveltségi és közgazdasági fejlődésének azon korszakát jelzi, mely sok tekintetben páratlanul áll egyetemes történetünkben.

Mintha egy *új szellem*, valami ébresztő, üdítő fuvallat keletkeznék és lengené át az egész magyar közéletet, az összes társadalmi és műveltségi viszonyokat. Minden irányban élénk pezsgés, felbuzdulás, új vágyak és kivánalmak, új erők ébredése és mérkőzése, javitás és reformok utáni törekvés! Az irodalom és a komoly tudományosság egész szinvonala szemlátomást emelkedik, tért foglal, bel- és külterjes haladást mutat. A költészet fényes képviselői remekművekkel gazdagitják irodalmunkat; a nyelvészet, a philosophia, történelem, a társadalmi tudományok mind kiválóbb szellem-termékekkel kezdenek előállani; a politikai elmélet az európai álláspontra való feltörekvést árulja el; a publicistika, az időszaki sajtó mind fejlettebbé, tartalmasabbá, mozgalmasabbá válik s általános érdeklődést keltve, mind befolyásosabbá lesz.

A 30-as években kiváló emberektől s főleg *Széchenyi*-től elhintett magvak dús termőségben kelnek ki; a produktivitás új csirái, a sikeresebb előmenetel föltételeinek megteremtése, a czéltudatosabb köz- és magántevékenység minden körben észlelhetők; megalakul egy az előbbenitől eltérő *milieu*, előnyeivel és hátrányaival, fény- és árnyoldalaival s új alapot nyujt mind az egyéni, mind a nemzeti élet új aspiratióinak és küzdelmeinek, vivmányainak és csalódásainak. Igazi meg-

újhodási kora a magyarságnak, a mely örökszépségű vonásaival a történet-philosophiának is egyik legérdekesebb „fejezetét" alkotja, hazai historikusainknak és államböleselőinknek pedig a tanulmányozás és elmélkedés anyagául a leggazdagabb kincsesbányát nyitja meg.

Még mindezeknél is sajátságosabb, érdekesebb, mondhatni nagyobbszerű vonása ez időszaknak: az az örökké emlékezetes, a polgárosult népek történetében páratlanul álló s a magyar faj politikai erejének és képességének fénylő tanúbizonyságát nyujtó *szellemharcz*, a melyben a nemzet újabb történetének *három* legnagyobb politikai alakját: Széchenyit, Kossuthot és Deákot a nemzet léte vagy nemléte iránti viaskodásban (majd egymás mellett, majd egymás ellen) szemlélhetjük; kiknek működése és küzdelme, mint egy politikai földingás az egész nemzetet felrázta és megrendítette; küzdelem, a melyről ugyanazt mondhatni, a mit a német reformatio legnagyobb embere a maga koráról mondott „ez a szellemek egymásra-csapásának az ideje, egy új aera, egy új világ" !

* * *

Ezzel a, mondhatni, szellemvilági fordulattal kapcsolatban és párhuzamosan, részben annak egyenes befolyása alatt, a szorosan vett *politikai viszonyok* is jelentékeny átalakulást mutatnak. Az 1839/40-iki országgyűlésnek, a mely több fontos és üdvös hatásúvá válható törvényt alkotott, folyamában és berekesztésekor a politikai szintér is megváltozott. A király és a kormány engedékenyebb, a nemzet kivánalmainak megfelelőbb s a várt reformok iránt előzékenyebb magatartásúvá lett. Közgazdasági és socialis jellegű újitásokkal egyidejűleg a *hírlapi publicistika* is szabadabban kezdett mozogni, a censura sokkal enyhébb kezelése foglalt helyet; a kedvezőbb hangulatban eloszlott országgyűlés a Karokat és Rendeket megnyugtatóbb s reményteljesebb kilátásokkal töltötte el a jövőre nézve: a békés továbbfejlődés lehetősége biztositottnak látszott. S a mi különösen Széchenyit illeti, az ő lelkét öröm töltötte el annak láttára, hogy annyi fáradsággal, áldozattal és erőfeszitéssel járt reform-agitatiója kezdi gyümölcseit megteremni. Olybá vevé az elért vívmányokat, mintha ezek egyenesen az

ő működésének lennének az eredményei, s bizonyos nyugalom és megnyugvás is vonult be kedélyébe, a mit oly régóta nélkülözött.

De ez érzülettel egyidejűleg egy más *eszme* is fölébredt a messzelátó reformátor gondolatvilágában. Az új helyzet mélyebbreható felfogásában és mérlegelésében ugyanis az vált meggyőződésévé, hogy *ezentúl*, az ország jól felfogott érdekében, a reformok folytatásában és létesitésében megállapodás, az előbbretörésben némi *óvatosság* és tartózkodás szükséges, s különösen ügyelni kell arra, hogy a netalán túlbuzgó, vagy vérszemet kapó ellenzék az izgatás és a követelődzés terére ne lépjen, a mi által az elért eredmények veszélyeztetve volnának.[1]

II.

Kossuth föllépése, új reformelvei és a „Pesti Hírlap“.

Nem soká örvendhetett az ország az imént emlitett derűs hangulatnak s a kedélyeket emelő politikai harmóniának. A változást a később oly hatalmas befolyásra jutott, rendkivüli tehetségű publicista, *Kossuth Lajos* idézte elő, még pedig az 1841-iki január elején meginditott „*Pesti Hirlap*“ czímű közlönyével, és az ez alapon s e körül kifejlett szerfölött élénk, az egész

[1] „A Kelet Népe“ méltatásához általában lsd. *Horváth Mihály:* Huszonöt év, II. kötet, V—VIII. kv.; báró *Kemény Zsigmond*: t. id. essayjét; *Grünwald*: Új Magyarország cz. munkáját; *Beöthy Ákos*: A magyar államiság fejlődése, küzdelmei, II-ik rész; *Gaal Jenő*: gr. Széchenyi nemzeti politikája; *Zichy Antal*: gr. Széchenyi élete — czímű munkáikat; e mellett *Ballagi Géza* fejtegetéseit, a Milleniumi Magyar Történet IX. köt. 510. s k. l. *Kautz*: Nemzetgazd. Eszmék története, a 332—425. lap; *Viszota Gyula*: értek. a *Budapesti Szemle* 1903. évi nov. és 1904. évi deczemberi füzeteiben; *Springer*, az osztrák történetiró, Geschichte Oesterreichs czímű munkáját; *G. Gervinus*: Geschichte des XIX. Jahrhunderts (1853. s k. év.) I. k. 150 s k. és VII. k. 93. s k., különösen pedig *Széchenyi*-nek ez időkbeli „Naplóit“, „Hírlapi czikkeit“ és „Beszédeit“.

magyar közéletet és különösen a publicistikai világot betöltő s magával ragadó mozgalommal. A „Pesti Hirlap" hazai journalistikánkban az első politikai közlöny lett, a mely az addig megjelent hirlapok (Nemzeti Ujság, Hirnök, Jelenkor, Erdélyi Hiradó, Pesth-Ofner Zeitung) meglehetősen száraz s a közönségnek kevéssé vonzó táplálékot nyujtó modorától és magatartásától eltérve, eleven, éltető és melegitő áramot kezdett terjeszteni. Általánosabb érdeklődést keltett és birt fentartani mind a műveltebb, mind az alsóbb körökben, s tartalmának bősége, czikkeinek (főleg vezérczikkeinek) az ország fontosabb ügyeire és feladataira kiterjeszkedő változatosságánál s határozottan nemzeties irányánál fogva, rövid idő alatt a legolvasottabb magyar lappá vált, sőt a közvélemény alakulására is jelentékeny befolyást kezdett gyakorolni.[1]

A *vezérelvek*, melyekből Kossuth, az ékesszólásnak éppúgy, mint a tollforgatásnak valódi nagy-mestere, a lap szerkesztésében kiindult, a következők. A journalistika, rámutatván az egyes nemzetek életében fölmerült eseményekre, hivatva van azon törvényt kideriteni, a mely a nemzetek szellemi és anyagi jólétét eszközölte. E mellett „örök elvként követeljük az alkotmányos szabadság kifejtését és előmozditását." A „programmban" mérsékletet és illedelmet igér az idők nagy kérdéseinek megvitatásában, de kijelenti azt is, hogy szennyes érdekek vezetni sohasem fogják, meggyőződése nem lesz eladó, észnek és okoknak mindig hódoland, de más semminek, vagyis mint Nagy Pál egykor mondá: „sem a hatalmasok komor tekintete, sem polgártársainak heve soha el nem tántoritandja." Elvei (mond Horváth Mihály) a haza átalakitása tekintetében ugyanazok voltak, melyeket Széchenyi, Wesselényi, Deák Ferencz és Batthyány Lajos nyomdokai után az egész ellenzéki párt magáénak vallott, s melyeknek a nemzetiség kifejlése, erősödése, a szabad föld, az ősiség eltörlése, az örökváltság, a közadózás és a képviseleti rendszer kitágitása mintegy sarkpontjait alkották. Mindazonáltal lényegesen eltér Kossuth Széchenyitől, a magyar reform atyjától és meginditójától, mind az átalakulás menetét és tényezőit, mind annak

[1] A „Hirlap" *keletkezését* Kossuth maga adja elő „Felelet gr. Széchenyi Istvánnak" cz. (alább ismertetendő) művében.

eszközeit és módjait illetőleg, s inkább hajlik Wesselényihez, ki mindekkoráig a nemzeti liberalismus és haladás egyik határozott szószólójaként volt ismeretes. Széchenyi a maga előszeretetével az angol élet iránt, az aristokratiától (de a szó legnemesebb értelmében véve ezt, vagyis mindazoknak, a kik születés vagyon s talentum által kitűnők, egyesülésétől és közremunkálásától) várta a nemzet keresztülvezetését az átalakulás nagy folyamatán. A vármegyei intézménynek, melynek zajos eljárását s nyers ellenzését nem szivelte, sohasem volt barátja, s mint más irányban már kiemeltük, főleg az anyagi kifejlés súlya által akarta előállitani a fő rugót, mely a nemzetet lassanként politikailag is átalakitsa. Míg *Kossuth* az *anyagi kifejlés* és erősödés *mellett* és ezzel párhuzamban a politikai intézmények átalakitását sürgeti; az átalakulás tényezői tekintetében (éles ellentétben Széchenyivel) a megyére helyezi a fősúlyt, a megyerendszertől vár mindent, benne látja az alkotmány palladiumát s azt az institutiót, a melynek segélyével a birtokos középnemesség a nemzeti újjászületés legelső és leghatékonyabb tényezőjévé válhatik; a mivel összefüggésben erősen hangsúlyozza egyáltalában a középosztálynak (értsd: középnemességnek) politikai jelentőségét. Örökké elevenen áll emlékezetünkben (mondja Kossuth), hogy „a jogszerűség, a civilisatio s az alkotmányos élet legfőbb factorát, a nemzeti erő valódi megtörhetlen magkövét a középrendben mutatják fel a történetek évlapjai". Míg más helyen azt jegyzi meg, hogy „mindekkoráig nép és nemzet között jogtanilag[1] különbség volt s hogy e két nevezet nem egyértelmű, hogy a jog- és érdekegység hatalmas kapcsa még mindig csak jámbor óhajtás, s ezért vagyunk így, a mint vagyunk. Vezet bennünket a meggyőződés, hogy honunk átalakulásának hivatott munkása a hazafias érzelmű értelmiség, bárhonnan s bárkitől jöjjön is az; mert a bitorlott reputatiók ideje lejárt s ész (és tudomány) a hatalom, mely privilegiumot nem ismer, stb."

A kor kérdéseit tárgyalva, vezérczikkeiben jelzi hibáinkat és sürgeti a reformokat; de keményen kikel azok ellen is, a kik a reformokat gátolni igyekeznek, különösen a főurak ellen, s azt veti eléjök, hogy a nemzetnek rendeltetése tel-

[1] Helyesebben: „államtanilag".

jesülni fog — velük és általok, ha nekik tetszik, nélkülök, sőt ellenök, ha kell."

Közelebbről nézve, „Kossuth (Horváth Mihály szerint) szintén azon véleményen volt, hogy miután a kormány jeleit adta annak, hogy kényuralmi terveiről lemond s ezentúl alkotmányszerűen akar kormányozni, immár fel kell hagyni az izgatással. De egyúttal élénken kikelt azon hiányok és visszaélések ellen, melyek a beligazgatás körében, a megyékben vagy a socialis életben felmerültek. Szigorral sujtotta a nyilvánosság ostorával mindazon apró zsarnokokat, kik mint megyei hivatalnokok vagy földesurak, visszaélve hatalmukkal, áldás helyett szenvedélyt terjesztenek az alájok rendeltek között. A megye-gyűlések rendetlenségei, a korteskedés, a lélekvásárlás, a tömegek nyers erejének a politikai kérdések eldöntésére való felhasználása, mint valóságos nemzeti veszély ellen, velőkig ható, ékes szónoki irálylyal mennydörgött."

A „Pesti Hirlap" *hatása* a publicistikus körökre s általában a közvéleményre nagy és mélyremenő volt. A miveltebb (lapolvasó) közönség mohón nyúlt a (hetenként csak néhányszor megjelent) Hirlap számai után. Azok,[1] a kiknek érdekében szólt, ujongtak, s azok, a kiket korholt és hibáztatott, keserűnyés képpel, de mégis figyelemmel olvasták; sőt nem egy megyében vagy köztestületben történtek oly nyilatkozatok, melyek a „Hirlap"-ban jelzett alapon vagy irányban praktikus cselekvőségre való készséget is árultak el. Ide járulván elsősorban a fővárosi közvélemény (vagy a mi annak tartatott), s a mely több irányban és módon jutott kifejezésre. Megjegyzendő különben, hogy teljes és osztatlan helyesléssel járó hatású a Hirlap mégsem volt. Mig ugyanis (hogy csak kiválóbb egyéniségeket emlitsünk) gr. Ráday, Fáy András, Zsedényi, gr. Andrássy Károly, Bezerédj István és b. Wesselényi, sőt (noha némi tartózkodással) Deák Ferencz és báró Eötvös is Kossuth részére álltak,[2] addig mások s ezek élén különösen gr. Széchenyi, azután gróf Zichy Ödön, a tárnokmester, a kir. tábla egyes tagjai, gr. Sztáray stb. a „lap"-nak

[1] Érdekes adatokat nyújt erre nézve *Viszota*: id. értekezésében. Részletesebb fejtegetés *Beöthy Ákos*nál id. munka II. része 2-ik köt. 1. s k. fejezetekben.

[2] Lsd. *Ferenczy*: Deák élete (1904.) I. 317—318.

részint irányát, részint modorát helyteleniték, s annak a felfogásnak adtak kifejezést, hogy a „lap“ esetleg több kárt, mint hasznot hoz az országra.

Kapcsolatban ezekkel előáll (de elő is állott már a negyvenes évek közepe felé) az a kérdés: „vajjon tekinthető-e Kossuth, az általa hirdetett és képviselt eszmék alapján, gróf Széchenyi *folytatójának* (a mint sokan mondták), avagy sem“?

Egy tekintetben kétségtelenül *igenlőleg* kell erre felelni, a mennyiben (általánosságban) mind a kiindulási *alap*, mind a kitűzött *czél* a két küzdő félnél lényegileg egyforma volt, mindegyik a fennálló közállapotok tarthatatlanságát, illetőleg szükséges reformját, másrészt a nemzeti előrehaladást és emelkedést, az ország mennél teljesebb szellemi és anyagi gyarapodását és erősbödését tartotta szem előtt.

Ezen kettejök közti összhang kifejezését találjuk magának Széchenyinek ismeretes nyilatkozatában: „A Pesti Hirlap szerkesztőjének nem szive rossz, sem esze, mert ez roppant nagy. Én Kossuth szándéka tisztaságárul legkevésbbé sem kételkedem, mit újra és újra kijelentek; elveit is jobbadán és legfőbb vonásaikban osztom, sőt legkevésbbé sem vonakodom kinyilatkoztatni, hogy azokat legnagyobb részben magaméivá teszem, magaméinak ismerem, stb.“

Voltak sokan, kik Kossuthot egyenesen Széchenyi elvei és czéljai kiegészitőjének, szélesebb körbeni megvalósitására törekvő tanitványának nézték s némi csodálkozással vették Széchenyi azon erős birálatát, illetőleg kifakadásait, a melyekkel „A Kelet Népe“ cz. könyvében a Pesti Hirlap szerkesztőjét megtámadta, s a midőn egyebek között ezekben a szavakban tört ki: „de taktikája és modora az, a mely ellen van kifogásom, a mely szerint mint ő (t. i. Kossuth) hiszi, fölemeli a hazát, mint viszont én hiszem, sirba dönti a magyart“, s tovább: „a Pesti Hirlap szerkesztője abban hibáz, kogy a képzelem és a gerjedelem fegyverével dolgozik és nem hideg számokkal; vagyis a szivhez szól, a helyett, hogy az észhez szólana.“ S ismét egy más helyen: „a „Pesti Hirlap“ nem egyéb, mint egy nagy revolutiói syllogismus, mert nem az értelemhez, hanem az érzelemhez szól.“[1]

[1] Hogy Széchenyi *érdemileg* valami közösségről stb. Kossuthtal nem akart tudni, A Kelet Népének több helyéből kiviláglik.

Voltak még, a kik szorosan conservativ szempontból s a Széchenyitől megindított reformmozgalom iránti ellenszenvből Kossuth föllépését és szereplését Széchenyi szereplésének természetes következményeként vették s a nyilvánosság terén is kimondottták, hogy Széchenyinek tulajdonkép nincs joga a feljajdulásra; hogy következetlen annyiban, a mennyiben előbb hirdetett elveinek most épp ellenkezőjét állitja újabb munkáiban (értsd A Kelet Népét), előbbi theoriájának képtelenségét bevallja s őrizkedést javasol a túlcsapongás következményeitől" stb.[1]

III.

Széchenyi szembeszállása Kossuthtal, és „A Kelet Népe" különösen.

Nem ismeretlen dolog, hogy Széchenyi már a harminczas évek közepén (jelesül 1836-ban) bizonyos benső nyugtalansággal kezdte nézni Kossuth politikai működését. Tanúságul szolgálnak e részben Széchenyi Naplói, valamint egyéb, magánkörökben elejtett egyes észrevételei, melyek a nagy államférfiú és politikai psycholog háborogni kezdő lelki állapotát árulják el. Mind intensivebb mértéket öltött Széchenyinek ez aggodalmas hangulata a „Pesti Hirlap" egyre megjelenő s az ő politikai izlését bántó vezérczikkei miatt, úgyannyira, hogy már az ötödik-hatodik számnál nyiltan kezdé kijelenteni, hogy

[1] Lsd. ezekre nézve *Viszota* értekezését a „Budapesti Szemle" 1903-iki novemb. füz., *Ballagi* Milleniumi M. O. tört. IX. 512. s k. lap, s *Ferenczy* értek. az „Új Magyar Szemle" 1903-iki évf. májusi füzetében. — *Falk M.* (Kor- és jellemrajzok, 1903, pag. 90) azt az érdekes kijelentést teszi, „hogy Kossuth aligha talált volna oly működési talajra, ha Széchenyi őt meg nem előzte volna" és továbbá: „Széchenyi reformtörekvéseinek, habár nem szándékos, de a dolog természeténél fogva szükségképeni logikai következménye volt-e a *forradalom?!* Nem! Söt ellenkezöleg *ez a körülmények sajátságos kapcsolata által előidézett eltérés volt Széchenyi irányzataitól*" stb. Még *Kemény Zs.* (Még egy szó a forradalom után, 1851, pag. 12.) is azt mondja, hogy „Széchenyi izgatásai Kossuth forradalmával annyira sem függnek össze, mint például Huss vallási újításai a Luthereivel."

Kossuth ellen valami publicistikus jellegű iratban fel fog lépni s annak esetleg balkövetkezésekkel járható hatását ellensúlyozni szándékozik. S e szándékának megfelelően csakugyan megkezdé az előbb *„Lélekharang“*, azután *„Anti-Vezérczikk“* majd *Anti-Kelet-Népének czímzendő művét* s azon oly buzgalommal és gyorsasággal dolgozott, hogy 1841. márczius hóban a „Hirlap“ 18-ik számának megjelenésekor már jó részben készen állott, június 23-án pedig be volt fejezve s *Kelet Népe* czim alatt közre lett bocsátva. Második kiadása ugyancsak 1841-ben.

Széchenyi e munkájának *általános jellegére* nézve a következőket jegyezhetjük meg:

Kossuth népszerűségének mindinkább fokozódása, emelkedett szónokias irálya, mely épp úgy értette az érzelmeket felhevitni, mint a szárazabb discussiókat is tetszetősebb alakba önteni, de különösen az, hogy mind „lapjában“, mind egyéb körökben oly kijelentéseket tett, a melyek egy az eddigitől (s a Széchenyi által helyesebbnek itélttől) lényegesen eltérő iránynak jelzőjéül szolgáltak s mind azt mutatták, hogy Kossuth egy egészen új reformkorszak megindítására törekszik, s hogy akkor, a midőn az agitatiónak szüksége (ideig-óráig) megszünt, s a positiv alkotás mezejére való átmenetel ideje elérkezett, nemcsak megmarad az agitatió terén, hanem azt „lapja“ által nagyobb dimensiókban még terjeszti és fokozza is, sőt a nemzeti tudatba és eszmekörbe még demokratiai elveket is olt be: mindez Széchenyit kinos aggodalomba ejté, s azt a sejtelmet támasztá benne, hogy az ezen új útra való térés az országra nézve csak balkövetkezésűvé válhatik. Széchenyi úgy vélte, hogy az ő feladata: az új irány megindítóját károssá válható működésében feltartóztatni, ha lehet, visszatérésre birni, illetőleg megakadályozni.

Eltérőleg Széchenyi előbbeni három nagy művétől, a melyek inkább mint elvont gondolkodás, észlelés és fontolgatás szüleményei, s mintegy spontán módon s egészen *általános* czélzattal jöttek létre és tétettek közzé, „A Kelet Népe“ direct külső befolyás, mondjuk, esemény által előidézett és *speczialis* czélú könyvként lépett fel, s mint egy hazai jelesünk jól és találóan jegyezte meg:[1] „A Kelet Népét“ nem úgy kell tekinteni, mint

[1] *Horváth Mihály*: Huszonöt év II. k. 62. l. és b. *Kemény*: essayje 488. s k. l.

doktrinák feletti tollvitát, mint politikai elvek s rendszerek kézikönyvét. Nem volt az egyéb, mint a féltékeny hazafiúi kebelnek feljajdulása azon veszélyek előtt, melyek, sejtelme szerint, a túlhajtott izgatásból származnak, mint aggodalmas intés, melylyel ő, kit a nemzet eddig a maga átalakulása törekvéseiben egyik legmerészebb zászlósának tartott, felriadva a „Hirlap" veszélyesnek hitt működésén, rákiáltott a nemzetre: „Vigyázz, őrizkedjél, itt veszély, nagy veszély fenyeget!"

A könyv *tartalma*, közelebbről nézve, két alkatelemből áll. Az egyik, a mely Széchenyinek részint már eddigi munkáiban kifejtett vagy megpenditett általános, inkább theoretikai s státusbölcseleti nézeteit tünteti föl, de meg ezentúl sok egyéb nagybecsű eszmét, történetphilosophiai s praktikus politikai igazságot illető tételt is tartalmaz; a másik, a kimeritőbb és részletezőbb, a mely szorosan polemikus, vitázó jellegű, egyenesen a „Pesti Hirlap" szerkesztője ellen irányzott, okoskodásában és támadásaiban helyenként szerfelett éles, sőt az államférfiúi kivánatos nyugodtság és szenvedélytelenség határain is túlmenő.

Az *előbb* jelzett eszmekörből a következőkre utalhatni:

„Láthatatlan hatalmak vezetik a népeket és egyeseket; eszközök vagyunk mindnyájan egy magasabb kézben. Szoros összeköttetésben vagyunk s kell lennünk anyagi, valamint erkölcsi tekintetben az egész nagy egyetemmel. Mennél inkább folynak be láthatatlan lények valamely népnek sorsára, annál fiatalabb az a nép. Két kalauzt adtak az istenek az emberi nemnek: Nemtőt és Értelmet, s mennél kevésbbé van *emez* a gyermekkor szakában még kifejtve, annál többször nyujt segédkezet *amaz*. Minden népnek megvan a maga géniusa, valamint a saját eleme, melyből ha kiesik, avagy kiveszed, kettétörik az a költői zománcz, mely nélkül „rideg pálya a hosszú élet, s a mely varázsnak megsemmisitésével szárnya szegetik a bátor magasra emelkedésnek." „Minekünk magyaroknak az elemünk nem kereskedési elsőbbség, vagy dics- és hirvágy vagy vallási elmélkedési szenv, vagy magasabb s fellengzőbb tudományokbani búvárkodás, vagy a szépművészetek köre: hanem csak akkor emelkedünk földi erőnkön túl, és hevül keblünk, mikor alkotmányos szabadságunkról, nemzetiségünk

ép tisztaságáról van szó, mikor ezeket fenyegeti veszély, midőn ezek megmentése körül lelkesedünk."

„Küldetésünk az emberiségnek egy nemzetet megtartani; képviselni, mint Európában egyedüli heterogén sarjadék, ázsiai bölcsejében rejtező, eddig sehol ki nem fejlett sajátságait, szeplőtelen minőségében kifejteni és biztositani nemzetiségét; nemesiteni és fokozni erőit; s ezzel új, eddig nem ismert alakokban szervezkedve, az emberiség végczéljai felé törekvését elősegiteni. Hogy élve maradtunk és létezünk, közvetlen isteni befolyásnak tulajdonitandó. Győzelmes pályánkat bölcseséggel kell folytatnunk; s nem szabad hinnünk, hogy elért fejlődési fokunk el nem volna rontható, sem azon hóbortosságban élnünk, hogy meg nem gondolt rögtönzések, vagy még sehol sem sikerült, vagy csak könyvekben létező kisérletek által a nemzet dicsőségét megvalósithatnánk. Okossággal és tapintattal kell mindenhez nyúlnunk és folytatni pályánkat. Kövessük az ész parancsait s ne engedjük magunkat érzelmek vagy szenvedély által elragadtatni. Régi igazság, hogy száz bölcs sem képes rendbehozni azt, a mit egy hivatatlan apostol vakbuzgalmában elrontott. Minden, a mi természetes hajthatóságán túlhajtatik, megáll vagy felbomlik, a túlfűtött gép szétreped. A hazánkban létező nemzetiségek iránt kiméletesen és nem elkeseritően járjunk el; mert ez által csak ellenszenvet, sőt gyűlölséget keltünk magunk ellen. Nekünk magyaroknak nagy hibánk az, hogy mihelyest kissé szabadabban mozoghatunk, mindjárt szédeleg a fejünk. Francziaország példáját ne kövessük, annak felszines, éretlen viszketegeit és könnyelmű változékonyságát magunkra ne vegyük."

Szorosabban *politikai* jellegű észrevételei a következők: A jövendőnek eseményeit általában, és az állami életben különösen, kiszámitani igen nehéz. Az alkotmányos status-szervezet a legmegfelelőbb és legkivánatosb, általa hazánk legbiztosabban érhet üdvös czélt. A sajtószabadság Isten legszebb adománya, de méreggé változhat, sőt a gyilkosnak gyilkánál, a gyujtogatónak kanóczánál is nagyobb átokká válhatik. A *középúti elv*, a helyesen értelmezett juste-milieu elve szerint való eljárás a leghelyesebb, a mivel kapcsolatban a dolgok és intézmények relativitási (viszonyelvi) jellegére utal, s azt

mondja: „Legfőképen az alkalmazástól, s a modor meg a hely és körülmények kellő számbavételétől függ a czélnak elérése. Közdolgokban nem szabad a sziv, az érzelem s a képzelet szerint eljárni és cselekedni; a sziv mindarra alkalmatlan, a minek sikere számoláson alapszik; kormányozni az ész szavával és nem a sziv andalgásaival kell; a helyes országlási rendszernek alapja az, hogy a szivnek és az észnek különkülön működési köre van; az országlásban, valamint a gyógytanban csak az észnek szabad működni, a szivnek ellenben a jóra és nemesre való gerjesztésen kivül, még moczzanni sem; a képzelet nem ismeri az „ennél ne továbbat," a tévedező sziv mindinkább féket veszt, sőt a legkérlelhetetlenebb zsarnokká is válhatik."

A szorosan polemikus s majdnem kizárólag a „Pesti Hirlap" és szerkesztője ellen irányzott részben *Széchenyi* a következőkre utal: [1]

Örvendhetni, mond, az utolsó (értsd a 39—40-ki) országgyűlés sikeres befejezésének s azon reménységet táplálhatjuk, hogy immár egy ingadozás s izgalom nélküli reformatiónak előestéjén állunk, a hol még igen sok ugyan a teendő, de agitatióra, túlhajtott sarkallásra szükség nincs. Mégis számos jel arra mutat, hogy nem ezen az úton és módon fog további haladásunk végbemenni. Az országot veszély fenyegeti, mindünnen aggodalmas jelei mutatkoznak a teljes lobbanásba indulásnak; zűrzavarnak vezettetik elébe a nemzet, a mely még az anarchiát és megsemmisülésünket is maga után vonhatja. E bajnak forrása a „Pesti Hirlap"-ban és ennek szerkesztőjében, Kossuthban keresendő[2]. — Ez utóbbinak egyénisége és jelleme felől Széchenyi akként nyilatkozik, hogy „tiszta szándékát, rendkivüli elmebeli tehetségeit, jeles tulajdonságait, hatalmas szónoklati erejét elismeri és méltatja, sőt elveiben is osztozik; de nem osztozik azon modorban és formában, azon izgató, kiméletlen, érdekeket egymással ellentétbe helyező érvelésben és agitatórius hangban, a melyet a társadalmi és a politikai élet nyugodt fejlődésével meg nem egyeztethetőnek

[1] L. még *Ballagi* id. m. 509. sk. l.

[2] L. még *Grünwald*: Új Magyarország 360. s k. l. (Egynémely észrevétele *Metternich* herczegnek az 1840 körüli időkre nézve hazánkban l. a Historisch-politische Blätter 1905-ik évi folyamban (135. köt.).

ítél. A maga részéről határozott s lelkes pártolója a sajtószabadságnak; de a módban, a mint Kossuth e hathatós fegyvert forgatja, rossz oktatási, sőt vészterhes izgatási eszközt lát, a melylyel a népet igazi felvilágositás, helyes irányba terelés és útbaigazitás helyett, megzavarhatni, tévedésbe ejthetni. Már csakugyan mutatkoznak is oly jelenségek, a melyek *conventszerű* állapotok felé való indulást árulnak el; a „Hirlap" nem hasznot fog hajtani vagy áldást terjeszteni, de kimondhatatlan kárt hozand az országra. Irányzata (közjóllét, legnagyobb nemzeti dicsőség stb.) helyes és kifogásolhatatlan, de szerkesztője képzelettel és gerjedelmekkel dolgozik; mindig a szivhez szól, a helyett hogy az észhez szólana; hiú öntúlbecsülésben, felszinesen s egészen elhibázott szempontból fogja fel körülményeink annyira összebonyolódott kérdéseit; homlokegyenest megforditott taktikát és modort követ; népszerűség utáni szomjában elragadtatja magát, s néha azt lehetne gondolni, hogy szive nem jó s feje se sokkal jobb; s nem látszik észrevenni, hogy ilykép az ország erőszakos rázkódtatásnak (forradalomnak) vitetik eléje, a melyet[1] lelkesedés kezd, őrjöngés kisér és megbánás követ.

Arra is utal még, hogy most majd kiderül, hogy a „Pesti Hirlap" szerkesztője nagyobb *ember-e*, mint ügyész, s inkább a hazának javát szomjazza-e, mint a saját nimbusának, teljék mibe telik, fenntartását; — magát illetőleg (mintegy *önigazolásul*) pedig a következő nyilatkozatot teszi: „Vádolnak azzal is, hogy miért inditottam meg a mozgalmat; miért nem hagytam mindezt a kormányra; nekem (mondják) köszönhetni, hogy borúra sötétedik az ország s veszély fenyeget mindünnen. Pedig mindazt, a mit tevék, csak azért tettem, *mert magyar vagyok*, mert hátramaradottságunkat, elaljasodásunkat nem birtam nyugodtan nézni stb., — s ha, gyarló ember lévén, tévútakba bonyolódtam volna s hazámra végveszélyt s gyászos borút én idéztem volna fel: ám akkor törjék velőmet ketté, érje nevemet átok, szél hordja el halandó részemet" stb. S továbbá: „Nem szomjaztam fölemelésem saját dicsőségem után; czélom őszinte és nemes volt; s bármi legyen a sorsom, azt

[1] Gr. Corberonnak ismeretes mondása szerint: „L' enthousiasme commence, le délire accompagne, et le répentir suit les révolutions."

a kéjes öntudatot, hogy mindég hőn dobogott szivem honomért, semmi erő sem fogja tőlem elragadhatni".

Könyvének végén (mintegy recapitulatióként) még egyszer Kossuthhoz szól, ezt azzal apostrophálva: „ne használja nimbusát és népszerűségét Magyarországnak zavarba hozására; forduljon vissza, mert van erre még idő, de nemsokára többé nem lesz, és beállhat a megsemmisülés".

* * *

Utalhatni itt még egy maikori jeles publicistánknak következő rövid, de találó formulázására: „A Kelet Népe" az a választó vonal, mely Széchenyi irodalmi működésének ébresztő, buzdító és agitáló első korszakát: a fékező, mérséklő, túlhajtásoktól óvó, s a nemzeti és közjogi radikalismust korholó második korszakától elválasztja".[1]

IV.

A Kelet Népe hatása és a vele összefüggő egykorú publicistikai mozgalom.

Kevés könyv van publicistikai irodalmunkban, mely oly feltűnést keltett s oly érdeklődéssel fogadtatott volna,[2] mint Széchenyi „Kelet Népe." A *hatás*, melyet gyakorolt intelligens körökben — s más nem is volt várható — nagy és mélyremenő volt; barát és ellenfél egyaránt olvasta, tárgyalta, commentálta; s *egy* volt a nézet a tekintetben, hogy A Kelet Népében az ország megint annak a nagy geniusnak egy hatalmas, sajátos s rendkivüli elmeterméke előtt áll, a ki már annyi új eszmét, új gondolatot és elvet szórt találékony lángszellemének bőségszarújából a nemzet közé.

De bármekkorák is voltak Széchenyi e művének jelességei és valódi statusférfiúi magas felfogást, előrelátást s intuitiót

[1] *Berzeviczy Albert* (M. Remekírók 16. k. 20. lapon.)

[2] L. *Viszota*: „Budapesti Szemle" 1903 nov. füzetében.

tanúsitó tulajdonságai: a könyv által előidézett tulajdonképi *hatás* a közvéleményben és általános appretiatióban szerzőjére nézve kielégitő, vagy éppen megörvendeztető nem volt. Ha voltak is (mint Horváth Mihály megjegyzi) egyesek, kik Széchenyi véleményét teljesebben felfogva, neki adtak igazat, a könyv mégsem érte el azt az eredményt, melyet szerzője óhajtott. Különösen az időközben megnövekedett ellenzék Széchenyi okoskodásait stb. hiú rémlátásnak tartotta; a tőle jósolt veszélyeket túlságos sötét felfogásából eredőknek vette, s a keserű hangot s szenvedélyességet, a melylyel aggodalmai által elragadtatva Kossuthot vádolta, egyenesen helytelenitette.

Hogy ily körülmények között a nagy reformer varázsa hanyatlott, eddig hathatós szavának és nyilatkozatainak súlya alábbszállt s népszerűsége megcsökkent, nem kell mondani.[1] Széchenyinek vezéri szerepe azzal, hogy a nemzetet fölrázta aléltságából s annyi sok és nagy alkotásnak alapjait megvetette, zenitjén túllépettnek volt már tekinthető. „Az önérzetesebbé vált nemzet[2] nem tudta tovább viselni egy embernek mintegy gyámkodását, hanem azt fogadta el vezéréül, a ki nem korholta, gyöngéit nem vetette szemére, hanem kedvében járt; s a ki arra lelkesitette, hogy önerejéből menjen előre. Kossuth élénk képzelő tehetsége, agitatori szelleme, ragyogó irálya s egész temperamentuma szükségszerűleg nagyobb hatással volt a „kelet népére“, mint Széchenyi számitó, meggondolt, kutató és bonczoló észjárása.“

Az a jótékonynak nevezhető hatása A Kelet Népe közzétételének azonban mégis megvolt, hogy néhány fontos politikai, valamint közgazdasági kérdést, magánjogi reformfeladatot stb. a könyv helyesb világitásba helyezett; az azok körüli felfogás tisztultabb lett s több jelentős állambölcseleti s közgazdasági igazság és eszme jutott forgalomba. Ugyanilykép érte el Széchenyi A Kelet Népével azt is, hogy a „Pesti Hirlap“ ezentúl valamivel higgadtabb, tárgyilagosabb és az indulatok fölébresztésében óvatosabb lett, és a helyett,

[1] *Gyulai:* Széchenyi mint iró cz. munkájában találóan mondja: „A politikus és iró hiába pazarolja szellemének egész gazdagságát; könyvét olvassák, de nem helyeslik; csatáját elvesztette.“ Ugyanilykép szól: *De Gerando*: „De l'Esprit public en Hongrie (1848. Paris) 234. s k. l.

[2] Mond *Ballagi* az id. m. 512—513. l.

hogy mint eddigelé az intézmények hiányait és hibáit rótta volna meg, a teendők legszükségesebbjeit, az átalakulás egyes kérdéseit részletesebben s gyakran avatottan és szerencsével vitatta meg. Másfelől, politikai tekintetben, Széchenyi könyve hatásának fontosabb mozzanata az volt, hogy ettől az időtől fogva, a pártélet is jobban kialakult; a pártok élesebben körvonalozódtak s több szinezetre oszlottak; mert az eddig létezett ú. n. kormány- vagy *conservativ* párt és *ellenzéki* párt *mellett*, egy *új párt* is keletkezett, jelesül a szorosabban Széchenyi körül csoportosuló, bár csekélyszámú, de néhány kiváló egyéniséget soraiban számláló (parlamentaris szokás szerint) úgy nevezhető *középpárt* (juste-milieu-párt). Ennek azonban sem az országgyűlésen, sem azon kivül nagyobb súlya nem volt, illetőleg csak akkora, mint a mekkorát neki Széchenyi népszerűségben megcsökkent egyénisége kölcsönözhetett.

Még egy irányban volt A Kelet Népének jelentékeny hatása. Értjük azt az egész ország élénk figyelmét magára vont fényes *eszmeharczot*, a mely Széchenyinek „könyve" által az egyidejű publicistikánkban előidézve, annak részint következményeként, részint vele párhuzamosan, hazai politikai irodalmunk szinvonalát jelentékenyen emelte; új, elméleti, valamint praktikus igazságok és elvek terjedését eszközölte; a közfelfogás bel- és külterjes fejlődését hathatósan előmozditotta.[1]

E publicistikai mozgalom kiválóbb momentumai: *Kossuth*nak könyv alakjában még 1841 közepén közzétett „Felelet gróf Széchenyi Istvánnak" cz. s harmadfélszáz lapra terjedő munkája; báró *Eötvös*nek „Kelet Népe" és a „Pesti Hirlap" cz. (szintén ez időben s nagyobb terjedelemben megjelent) dolgozata; gróf *Dessewffy* Aurélnak az általa meginditott „*Világ*" cz. politikai lapban, főleg a conservativ-párt felfogását képviselő publicistikai czikkei[2], valamint az úgynevezett *centralisták* föllépése s egy új reform-irány alapitására czélzó törekvései; Wesselényinek és *Deák Ferencz*-nek a Széchenyi-Kossuth küz-

[1] „A Kelet Népe" *irodalmi* tekintetben való jellegéről l. *Gyulai* id. m.

[2] Melyek az X. Y. Z. cz. könyvben összefoglalva is közzététettek.

delemben való állásfoglalása; — végül több ez ügy körül publicistikailag magukat ismeretessé tett irók nyilatkozatai.[1]

Ezeket tüzetesebben méltatva, első sorban a Kossuth- és Eötvös-féle müvekre kell utalnunk, mint a melyekben A Kelet Népe illustris szerzőjének álláspontja és nézetei erős birálatnak vettetnek alá, a „Pesti Hirlap" ellen emelt vádak, mint kellő alapot nélkülözők, visszautasittatnak, s egyáltalában a publicistikai polemia majdnem klasszikusnak nevezhető mintái teremtetnek meg.[2]

Kossuth különösen az ő jeles irályú, ügyes szerkezetű és éles jellegű, egészben elég higgadtsággal irott művében a többek közt arra utal, hogy Széchenyi őt és hirlapját kellő indokolás nélkül és igazságtalanul támadja meg,[3] hogy ő „lapjában" sem nem uszít, sem előjogok elkobzására nem izgat, sem népszerűséget nem hajhász, hanem csak a nemzet javát, érdekét, haladását akarja előmozditani, a közönséget felvilágositani és tájékoztatni, a közszellem ébresztésére hatni s egyúttal arról is meggyőzni minden néposztályt, hogy a javitás és a reformok minden résznek közös érdekében állnak. Széchenyi azon vádjára, hogy a „Pesti Hirlap" mindig csak a szivhez szól a helyett, hogy az észhez szólana, a képzeletnek inkább enged, mint az értelemnek, Kossuth azt feleli: „Az országlási tudomány nem olyan, mint a számtan, mely a mennyiség puszta jeleivel foglalkozik. A mi tudományunk számvető részében emberek a számok, kik egyszersmind a számvetésnek czéljai is. Az, a mit Széchenyi gróf szivnek nevez, épp oly lényeges része az emberiségnek, mint az ész, s igy, a ki e nélkül számol, czél nélkül számol." „E szerint, mondja Kossuth, részemről csak azt a tant tarthatom jónak, a mely szerint az ész javallja és helyesli azt, a mit a sziv akar, és a sziv akarja, a mit az ész javall; én gondolataimat a

[1] L. még *Ballagi* Géza: Az 1839/40-ki országgyűlés visszhangja az irodalomban. (1890-ben.)

[2] L. még: Uj Magyar Szemle 1900 évf. májusi és júniusi füzetét. Ha szabad hasonlattal élnünk, utalhatunk itt azokra a genialis polemiákra, a melyek Francziaországban a huszas és harminczas években folytak s melyeknek egyik fénypontját az ellenzéki publicista és kritikus, *P. L. Courier* szolgáltatta.

[3] L. *Kossuth*: Felelet 113 s k. és 130 s k. lp.

szivemen eresztem keresztül." [1] Széchenyi helytelenül állitja fel nemzetünk életfejlődési korfokainak diagnosisát; sokszor következetlen, de legfőkép túlzásba esik akkor, a midőn felhevült rémlátó képzelődésében mindent hátulról nézve s igy a dolgok homlokát nem látva, a Pesti Hirlapot meggondolatlanul széltiben gyanúsitja s oly vádakkal illeti, a melyek, ha legkisebb mértékben is alaposak volnának, a szerkesztője halálos büntetést érdemelne. Nem tanácsos a forradalmat sokat emlegetni, sok perzselt agyú ember létezik hazánkban, a kire az visszás hatásúvá válhatnék. A státusférfiúi tevékenységi *modor és taktikának* túlságos fontosságot tulajdonitva, Széchenyi egy 24 ivre terjedő munkát ir annak bizonyitgatására, hogy a Pesti Hirlap által e részben követett felfogás és eljárás helytelen, az ország romlására vezető stb. „Holott (folytatja Kossuth) magam is jól ismerem a dolog fontosságát, csakhogy e részbeni vezérelvem mindig az volt, a modort mindenkor az egyes kérdések állapotjához alkalmazni. A mozgást minden életnek s igy az államnak is föltételeként nézem; e nélkül fejlődés, haladás nem képzelhető, s a mi a „Pesti Hirlap" úgynevezett agitátióját illeti, ez sohasem megy az ildomosság és a czélszerűség határain túl. Behatóan s majdnem lelkesedéssel szól Kossuth még a sajtószabadságról; megérinti a nagy controvers kérdést a közszabadság vagy közvagyonosság tekintetének előbbrevalóságáról; ismétli többször hangoztatott (s a conservativ felfogásúak által tőle oly igen rossz néven vett) ama kijelentését: veletek és általatok, ha nektek tetszik, nélkületek, ellenetek, ha kell, stb. s mintegy zárszóul azt mondja: „Széchenyi gróf több izben egyetértést, kölcsönös bizalmat stb. ajánl; én őszinte önmegtagadással nyújtom a nemes grófnak jobbomat; észnek és oknak mindig örömest hódolok s ismerje el a nemes gróf, hogy hazánkban elég széles az út, hogy egyik a másik mellett haladhasson." [2]

Más módon és más, mondhatnók, magasabb irányú, érveléssel lép fel br. *Eötvös József* Kossuth védelmére. Utalva,

[1] Idézhette volna talán Kossuth *Vauvenargue* „Les grandes pensées viennent du coeur" ismeretes mondatát. (A német kanczellár *Bülow* legújabban szellemesen azt mondta: „Németország a szivét a fejében hordja.")

[2] Kossuth könyvéről Széchenyi „naplójában" azt jegyzi meg, hogy „Kossuth védelmét olvasva, látom, hogy ügyesen vonja ki magát a kelepczéből" stb. L. *Grünwald*: Uj M. O. 118. lp.

jelesül, első sorban arra, hogy „a ki a tömegeket mozgásba hozza, nem számíthat arra, hogy a haladás nyugodt és zavartalan leend.“ Nagy igaztalanság pedig apostatának nevezni azt, a ki a haladás barátja vagy épp megkezdője volt, de minden további haladást nem akar pártolni, s igy Széchenyi sem vádoltathatik következetlenséggel. A kérdés itt az, adott-e a „Pesti Hirlap“ okot Széchenyi föllépésére s szükséges volt-e e föllépésnek módja, rideg formája? Erre br. Eötvös egyenesen tagadólag felel. „Korunk (mondja) a szabad véleménynyilvánitás, a discussio kora,[1] s ennek leghathatósabb s legfontosabb eszköze a szabad sajtó, melynek hatalmáról az is tanúskodik, hogy kevés nagy történeti eseményt ismerünk, a melynek okai és inditékai nem a sajtóban volnának keresendők! A Széchenyitől annyira előtérbe állitott taktika és modor fontos, de lehet az ügyesnek látszó taktika káros is, s csak az egyenes út a valóban czélravezető.“ A „Pesti Hirlap“ által követett taktikát nem tartja helytelennek vagy Széchenyi elveibe ütközőnek.“ A szivnek és észnek egymástól való elválasztása nem vezethet nagy eredményekre. Nem lehet úgy cselekedni, hogy tetteinkben az ész és sziv egyidejűleg részt nem venne, bizonysága ennek a történelem épp úgy, mint a mindennapi tapasztalat; a hideg ész maga nemzetet nagyságra s boldogságra sohase vezetend, s ha a tömegeket nagy czélokra akarjuk buzditani, nemesebb érzelmeikre is kell appellálni. Veszélyt az idéz elő, a ki a tömeg gonosz hajlamaihoz, a ki nem az érzelemhez, hanem a (vétkes) szenvedélyekhez szól. S a mi a Pesti Hirlapot illeti, nem találtam semmit, a mi a gróf súlyos vádjai bebizonyitására szolgálhatna; egyáltalában oly ország, a melynek lételét néhány hirlapi czikk s egy journalista veszélyezteti, nem áll erős alapokon, sőt meg sem érett még a szabadságra.“ — Ezekhez még a következő általános történetbölcseleti kijelentéseket fűzi a szellemes fiatal publicista: „Népek és egyének életében vannak pillanatok, a midőn sorsuktól kényszeritve több előttük nyiló út között kell választaniok: ezen pillanatok egyike hazánkra

[1] Eötvös itt *elsőnek* pendíti meg ezt az eszmét, a melynek később a hírneves angol államböleselő *Bagehot* (Physics and Politics cz. szép könyvében) bő kifejtését adta.

nézve a jelen". És továbbá: „Nagy következések (a mint a történet mélyebb felfogásánál látjuk) sohasem voltak egyes embernek vagy ténynek következései, hanem mindig sok különböző okok, emberek és cselekmények összehatásából származtak. Egy Caesar, egy Napoleon és más nagy emberek csak szikrák voltak, melyek a már felgyűlt gyú-anyagot lángba boriták" stb.

Nagy érdekkel bir e jelentős polemiai küzdelemben azon szintén Széchenyi-ellenes álláspont, melyet a haza bölcse *Deák Ferencz* foglalt el.[1] Szerinte ugyanis a „Pesti Hirlap" fontos helyet foglal el és ugyanoly küldetésnek felelhet meg hazai publicistikánkban, nevezetesen annyiban is, hogy tekintve a közértelmességnek hazánkban még elégtelen voltát, igazi közvéleménynek pedig hiányát, e kettőnek elősegitésében leginkább hirlapjaink járhatnak el eredménynyel. A „lap" a haladást tűzte ki maga elé, iránya szent s eddig még jó, de óhajtandó, hogy az „általánosságok" helyett a „részletek" kifejtését tenné feladatává, a mi eddig nem történt meg. Nézete szerint a „lap" modora néha szigorú és keserű, de káros következéseitől nem kell tartani; a részletes kifejtés már természeténél fogva higgadt; de harczot kezdeni a modor miatt, egy alig pár hét óta fennálló lap ellen, olyanok részéről, a kik a hirlap főelveiben szintén megegyeznek, tekintve helyzetünket, káros. Nem helyes, ha éppen Széchenyi lép fel Kossuth ellen, mert e két nagy morális erő, ha egymásnak ront, ez nem vélemények, hanem nevek és jelszavak harcza volna stb. A hirlapi izgatást Deák veszélytelenebbnek itéli, mint a gyűléseken való izgatást; a népre való káros hatását nem ismeri el. — Ezekhez Deák életirója hozzá teszi, hogy Deáknak még más oka is volt Széchenyi könyvét és rideg föllépését helyeselni, t. i. mert A Kelet Népe csakugyan a forradalmi láznak létezését hirdeti, vagy legalább létezésétől tart, éppen oly időben, a mikor a kormány enyhébb felfogást kezd követni; s hogy Széchenyi agitátiója a szólás- és sajtószabadság újabb erős korlátozására adhatand alkalmat és ürügyet, sőt a felsőbb hatalmi körökben azon alaptalan föltevésnek, hogy az ország forradalmias útra téved, tápot nyújt.[2]

[1] L. *Ferenczy*: Deák élete I. 320 sk. l.

[2] Br. Wesselényi, gróf Batthyány, Klauzál Gábor stb. szintén Kossuth felé hajlottak s Széchenyi e részben való föllépését helytelenitették.

Voltak még egynémely nyomatékosabb szavú iróink, kik hasonló irányban (t. i. a kik A kelet népének modoráról és tartalmáról helytelenitőleg) nyilatkoztak, így jelesül *Fáy András*: „Kelet népe nyugoton" czimű (1841-ben közzétett) kisebb terjedelmű művében; *Wesselényi Miklós* több rendbeli ismeretessé lett nyilatkozatában s főleg Deákhoz irt július 17-iki levelében, hol szintén azt a káros hatást hangsúlyozza, melyet Széchenyi föllépése az által gyakorol, hogy a forradalmi irányzatra való mutogatásával hazai dolgaink és közvéleményünk felől visszás felfogást ébreszt.

Az *eddigiekben* jelzett s lényegileg Széchenyi-ellenes és Kossuth-pártoló publicistikus nyilatkozatoktól és felfogástól eltérően, egy *másik* s szintén nyomatékos s inkább Széchenyi részére hajló iránynyal is találkozunk ez időben. Ez az úgynevezett *conservativek* iránya. Nem azt a conservativ irányt értjük, a mely szűk látkörénél, az ósdi intézményeken csüngő s minden reformtól idegenkedő előitéleténél fogva minden újitás és haladás ellenzőjeként viselkedett s az országot régi állapotában megtartandónak s igen természetszerűleg a Széchenyi- s még inkább a Kossuth-féle eszmemozgalomtól távol-maradandónak vélte, hanem azt az irányt, a mely „A Kelet Népe" megjelenésével egyidejűleg egy sok tekintetben új államfelfogásnak hódolva s a magát túlélt institutiókkal szemben egy a nemzet szükségeinek és érdekének jobban megfelelő politikai rendszernek szószólójaként lépve föl: a Széchenyi-Kossuth közti nagy publicistikai harczban bizonyos külön (mondhatnók biréi) állást foglal el; jobbra is, balra is kritikai polemiát indit meg, és politikai tevékenységének súlypontját arra a térre helyezi át, melyen a szélsőségek leküzdésére a legbővebb alkalom kinálkozik, tudniillik a *journalistikaira.*

Ez új irányt a *modern* vagy új *conservativek irányának nevezik.* [1]

[1] Nem tartozik itteni feladatkörünkbe ezek részletezése s azért csak röviden jegyezzük meg e tekintetben, hogy ennek (ha szabad mondani iskolának) a *politikai credója:* a belügyek terén minden irányban, de mindig a fennállóhoz s a históriai jogalaphoz alkalmazkodó reform, a megyerendszer fentartása és fejlesztése, de szorosabb kapcsolatba hozása a kormányzattal stb.; kifelé pedig erős központi kormány, Ausztria irányában méltányosság és a monarchia két állama érdekei-

Ennek az új iránynak megalapitója és legkiválóbb képviselője gróf *Dessewffy Aurél,* gr. D. József magas műveltségű, szellemes és világot látott (legidősb) fia, ki már a mult országgyűlésen mint a conservativ-pártiak vezére s több fontos törvényhozó munkálatok kiváló részese; követői és az új elveket a kormányzatba átvinni törekvő hivei pedig ugyancsak Dessewffy testvére, Emil gróf, gr. Apponyi György s többek, a kik (ekkor, valamint a későbbi időkben) az ekként inaugurált politikai eszmerendszernek érvényrejutásában működtek. A Széchenyi-Kossuth-féle polemikus harczban gróf Dessewffy Aurél középállást foglal el s az 1841-iki év közepén vezetése alá vett „*Világ*“ czimű hirlapban s egyéb kijelentéseiben, a fenforgó nagy vitakérdésre nézve, figyelmet ébresztett nézeteket juttatott kifejezésre.[1] A „Pesti Hirlap“ irányát D. is veszélyesnek tartja az országra nézve s pedig nemcsak elhibázott modora és taktikája miatt, hanem elveinél fogva is, a melyek megvalósitása csak visszás hatású lenne a nemzetre. De másfelől, Széchenyivel szemben (a kit különben mint kiváló államférfiút és reformert nagyrabecsül) meg arra utal, hogy a „Pesti Hirlap“ tulajdonkép az ő agitatiójának köszönheti létét s hogy föllépésével Kossuth radicalismusának tett akaratlanul szolgálatot; hogy ő (Széchenyi) volt az, a ki mindig a nyilvánosságot prédikálta s ha tehát most oly növények is teremnek a fölmelegedett atmosphérában, a melyeket Széchenyi sem nem remélt, sem nem helyesel, azon a nemes grófnak nincs joga csodálkozni, mert ennek szükségképen be kellett következnie. Széchenyinek A Kelet Népében s egyáltalában kifejtett nézeteire nézve pedig azt mondja, hogy a hazát érhető veszélyt nagyon is közellévőnek nézi; okoskodásában és érveléseiben szerfelett sötéten lát, czáfolatai gyakran gyöngék, támadása nem ritkán gyöngédtelen; az oly

nek egyetértő számbavétele; végre minden politikai túlhajtás vagy épp erőszakoskodás határozott visszautasitása (Lásd különben még Horváth Mihály id. munk. II. 68. s következő lapjait). Legújabban *Réz Mihály*: „Széchenyi ma“ cz. (1903-ban k. t.) essay-jében azt mondja: „az új conservativek (gr. Széchenyivel együtt) a modern Magyarország aristokratikus nemzeti zománczát akarták conserválni.“

[1] Dessewffy Aurél mesteri kézzel megirott jellemzését *Csengery* Statusférfiak cz. m. 229—285. lapja adja; továbbá lásd még *Réz Mihály* Széchenyi ma cz. értekezését.

nagyfontosságú megyerendszert nem eléggé méltatja s a nemzeti regeneratio munkájában annak semmi szerepet sem juttat. Dessewffy fejtegetéseinek súlypontja (a fenforgó nagy vitakérdésre nézve) azonban mégis abba helyezendő, hogy rámutatva a Széchenyi- és Kossuth-féle státusférfiúi felfogás és rendszer ellentétességére s Kossuthot elvi tekintetben Széchenyivel szembeállítva, ez utóbbit az ellene sok oldalról emelt következetlenségi vád alól fölmenti.

Említésre méltó még, hogy azok közt, kik a Széchenyi-Kossuth-polemiában jobban Széchenyihez hajlottak, *Vörösmarty* is helyet foglal, a ki (különösen az „Athenaeum" cz. folyóiratban (1841. okt. 7-iki sz.) Hazay Gábor álnév alatt a „hirlap" magatartását illetőleg szintén aggodalmainak s annak az óhajtásának ad kifejezést, hogy bárcsak levetné fogyatkozásait, melyek eddig fiatalságának róhatók fel.

Becses adalék még az ez időbeli rendkivül élénk publicistikus eszmemozgalom és küzdelmek teljesebb méltatásához, hogy a negyvenes évek közepe felé egy az eddigiektől lényegesen eltérő *új irány* kezd előtérbe lépni, a melynek képviselői az úgynevezett központositó iskola hivei vagyis a *centralisták*.[1]

Kossuthnak a „hirlap" szerkesztésétől való visszalépésekor (1844 közepén) a „lap" vezetése a már jó hirnévnek örvendő fiatal publicistának, *Szalay Lászlónak* kezébe került, a ki a „hirlapot" a vele hasonvéleményű barátai: b. Eötvös, Trefort, Pulszky, Kemény, Csengeri közreműködésével, az új doctrinák közlönyévé tette s egy a magasabb modern-európai (lényegileg Francziaországban uralkodó) felfogásnak és tudományos elméletnek megfelelő alkotmányi és kormányzati rendszer elveinek terjesztése érdekében valódi szellemi hadjáratot inditott meg. E rendszer leghűbb kinyomatát *b. Eötvös* feltűnést keltett jeles művében, a „Reform"-ban (1846) találni, s főbb vonásai (a mi különösen a nyilvánjogi elveket illeti) a következők: A magyar megyerendszer a nemzet erejének, valamint az alkotmányos életnek fejlesztésére és biztositására már elég-

[1] Lsd. erre nézve még *Beksics:* A magyar doctrinärek czimű (1882-ben közzétett) becses dolgozatát és *Ballagi:* Milleniumi M. Tört. id. köt. 638 s k. lapjait.

telen és alkalmatlan. Felcserélendő azért a nyugateurópai constitutionalismus formáival, a parlamentaris felelős kormányrendszerrel, a mely a nemzet-akaratot centralisálva, az ország kormányát ezen centralisált nemzeti akarat felelős kifolyásává teszi s a kor kivánalmaival egyezőbb biztositékot ad az alkotmánynak, a nemzet erejét pedig gyorsabban s czélszerűbben fejti ki. A fennálló közigazgatási és törvényhozási szervezet, a mennyiben annak sarkpontja és főrugója a megye, minden tekintetben hiányos, czélszerűtlen, egy modern állam politikai és culturalis érdekeivel és feladataival össze nem férő; ellenmondásokkal és következetlenségekkel telt s mindenekfölött azért is helytelenítendő, mert a manapsági állam egyik legfőbb szükségletét képező erős (de egyúttal felelős) kormányt lehetetlenné tesz; egy szóval azon kell lennünk, hogy a *réginek* mellőzésével a jelzett új rendszer előkészittessék, illetőleg addig is, míg ez utóbbinak megvalósítására a szükséges előföltételek létesittethetnének: a fennálló intézmények legkiválóbb hiányai orvosoltassanak.

Szükségtelen mindezek után külön rámutatni arra, hogy az ez időszakban lefolyt, fölötte érdekfeszitő eszmeharczban Széchenyi s a centralisták inkább a központi hatalmi szervezetre (a kormányzatra), ellenben Kossuth és a conservativek a megyei önkormányzatra helyezték a nagyobb súlyt; s hogy másfelől a conservativek és Széchenyi egy lényegileg aristokratikus s a históriai jogalaphoz ragaszkodó államalakulás, Kossuth s a centralisták pedig inkább a demokratikus és a philosophiai jogelveket szem előtt tartó felfogás felé hajoltak: Széchenyi s a conservativek tehát inkább kormánypártiak, Kossuth és a centralisták ellenzékiek voltak, a sok tekintetben külön s a küzdelemtől távolabb álló azon nagy államférfiú, kit később a „haza bölcsének" neveztek el: *Deák Ferencz* pedig az imént jelzett különböző irányoknak alig félreismerhető, valami egységesebb *synthesisét* képviselte.[1]

[1] Tartozunk az igazságnak, annak kiemelésével, hogy ez *utóbbi* felfogás képviselője egy másik nagy publicistánk *báró Kemény Zsigmond.* (Lsd. erre nézve *Beksics* könyvét: B. Kemény Zsigmond, a forradalom és a kiegyezés. (1888.)

A'

KELET NÉPE.

1841.

Harmadik kiadás.

BUDAPEST,
HORNYÁNSZKY VIKTOR CSÁSZ. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA
1905.

"Jó hazafinak lenni nehéz, de nem lehetetlen." [1]

Virág Benedek.

Kik emberi méltóságuk' érzetében anyagi kéjek elibe teszik a' lélek' gyönyörit és inkább ezek után szomjadoznak, lehetetlen, hogy visszaemlékezvén nemzetünk' 15—20 évvel ezelőtti létére, örömrivalgásra ne fakadjanak! Igen földiek! — Élünk még, nem vagyunk holt nemzetnek szerencsétlen rothadt tagjai, nem "Élő szobor" leirhatlan kinok közt. Becsületesen vivtunk; kicsi, nagy, tehetsége szerint. 'S lám azon kevesek is, kik lelkesedésünket fel nem fogák, nyelvünket érteni nem birták, 's nem sejditvén, hogy embernek édesb eledele is lehet, mint a' mindennapi kenyér, szorgalminkban nem osztoztak, sőt utainkat állották, ezen kevesek is mindinkább olvadoznak hazafiságra. Megmentettünk egy uj családot, egy lelkes nemzetet az emberiségnek; — 's hála! "Annyi sziv hiában nem onta vért, 's keservben annyi hű kebel hiában nem szakadt meg a' honért." Honunkra hajnal derűl, 's akár mi legyen is sorsa a' magyarnak ezentúl, rút önfertőztetés, gyáva lelki öngyilkolás által állatként veszni nem fog többé. Kivivtuk a' nagy természetbeni állásunkat, 's annak salakjához már nem tartozunk. 'S bár mi legyen sorsunk — oh az érzéseknek legédesebbje! — a' jövő kor, és magasb, az istenekhez közelb álló lények nem fognak undorodással emlékezetünknél elfordulni, nem; mert mint bár parányi 's felette szerencsétlen de derék nép még a' halál' küszöbén is erőt leltünk magunkban, a' tökéletes megsemmisedés ellen szegülnünk, és a' nagy egyetembeni pályánk' keresztül futására nemesen indulánk meg.

Ha a' bátorlétet, a' tulajdonnak szentségét, 's általában a' kifejlettebb, felmagasúlt polgárisodás' kisérőit, mint például, a' családi viszonyok' nemesb elrendezését, 's mind azon anyagi javakat és kéjeket kellő méltánylatra akarjuk venni, mellyek az emberiség' legmagasb fokán álló nemzeteknek sajátai, 's mellyeket kellőleg nem méltánylani buta állatiság,

vagy hiú cynismus; akkor mint becsületes emberek nem tagadhatjuk, hogy a' régi zavarhoz képest, ujabb 's kivált az 1760 és 1790-iki időkben kimondhatlan előmenetelt tön Magyarország' lakosa. 'S ha elfogultság és áltatás nélkül vesszük régibb és ujabb honi állásunkat fontolóra, vagy más szavakkal: ha sem állatként nem csuszunk örökleg, mint egyedüli porragasztvány, sem levegőben nem nyargalódzunk szünet nélkül, mint testetlen lény, de e' kettő közt valamelly egyensulyt tartunk, meg kell vallanunk, mikép ujabb időkben csakugyan növekedett Magyarországban a' megelégülhetésnek 's szerencsének tömege. — Távul vagyok ennél fogva, az akkori vezető egyesek, vagy az akkori kormányok ellen legkisebb keserűséget érezni. Nem vagyok illy hangulatban, tudja Isten, nem, sőt azt hiszem 's erősen hiszem, hogy az, ki most fejledező körülményeink közt — midőn a' legkisebb keseredés is tökéletes elszakadásnak lehet oka — 'keserű', az bizony vagy nem tudja, mit mivel, vagy ha tudja, az mit elérni akar, rá nézve tán igen is jó, honunkra bizonyosan nem hoz áldást. Nem keserűséggel de háladattal emlékezem tehát mind azokra, kik vagy a' kereszténység' szelidebb érzelmit terjeszték anyaföldünkön, vagy erős karukkal magasbra emelék a' magyarnak hadi hir- 's nevét, vagy kik bölcs eszközléseik által türhetőbbekké tették a' pór és hatalmasb közti viszonyokat, 's igy tovább. Hála és béke hamvaiknak! Mert Isten és ember előtt az ország' becsét emelték, a' Duna Tisza és Dráva Száva — közti tért lakhatóbbá tevék. Annyi azonban bizonyos, hogy alkotmányunknak, vagy inkább minden alkotmánynak 's képviseleti rendszernek alapköve *nihil de nobis sine nobis* már már ki vala forgatva sarkaibul, nemzeti éle, tünk pedig, vagy jobban mondva: nemzetünk, mintha a' nagy végórán már túl, csontmeredségben, hideg marasmusban fekütt, elannyira, mikép néhány lelkes barátimmal én legalább, tökéletesen holtnak, és semmi által többé fel nem éleszthetőnek tartám a' nemzeti testet.

Azóta mind alkotmány mind nemzetiség mennyire fejledezett, mennyire virult, mindenki előtt ismeretes, úgy hogy

akármilly érdemei lehetének eldődinknek hazánk körül — mit tagadni vagy kérdésbe venni nem akarunk — azon szerencse — hogy ne mondjam 'dicsőség' — még is nekünk ujabbaknak jutott, hazánk' állását magasb szempontbul fogni fel; mihezképest mi, jóllehet anyagi kifejtéseket is elkerülhetlen szükségeseknek tartunk, és azokban már becsületesen fáradozánk, nemzeti jóllétünket még sem állitjuk anyagi sarkalatokra, nem; mert nemzeti jóllétünknek t. i. olly jóllétnek, mellyre a' lelkes magyar képes, egyedül nemzeti ujjászületésünk, azaz alkotmányunknak tökéletes kiképzése, 's mindenek előtt: nemzetiségünk megmentése és jövendő biztositása szolgálhatnak alapul. Vagy más szavakkal: ámbár mi felette magasra állitjuk mind azt, mi az embernek legsürgetőbb szükségeit pótolja, és ekkép legelhatárzottabb pártolói vagyunk az anyagi kifejtésnek; ezen felül azt is felette jól tudjuk, milly szerencsés hatása van sokszor az anyagi kifejlésnek a' szellemi kifejlés' előmozditására: mi még is, nemzeti jellemünkhez, állásunkhoz és egyéb körülményeinkhez képest — mennyire mi vagyunk képesek a' dolgok' mélyibe hatni — csak ugy remélünk ránk és utódainkra nézve üdvöt, ha szellemi alapon nyugszik jelenünk és jövendőnk, ha szellemi alapokon emelkedik anyagi kiképzésünk; és nem viszont.

Sokan ezen különböztetést nem fogják fel, mert általában nem egészen könnyü, a' nemzeti élet' szövevényes és néha felette egybebonyolitott gombolagábul kiszemelni és felvenni a' fonál' valódi végét, és világosan kitudni, mi a' hatás, mi a' következmény, és elhatározni, mikép 's mennyire hat, és hat vissza egyik a' másikra; ezen felül valamint különböznek egyesek' sajátsági, úgy száz meg száz árnyéklatban mutatkoznak előttünk külön nemzetek' hajlami és végirányai, minélfogva némellyekben az a' legfőbb vágy, mi másoknál kisebb 's csak mellékes tekintet, 's viszont. Igy például, a' franczia népnek — bármilly nagyon áltassa is e' részben szüntelen magát — nem alkotmányos rendszer, nem szabadság, legfőbb vágya, nem, én legalább nem hiszem, és gondolom, még sokáig sem lesz, de ez csak mellékes tekintet;

mert ám adjad kezébe csak a' dicsőség' templomának kulcsát, 's öntsed egyszersmind a' közvéleménybe azon biztos hiedelmet, hogy ő e' szent lakot fel is birja nyitni, és a' két kamara rögtön két, négyfalközti, lelketlen teremmé alacsonyul le. Rázzad viszont fel például a' nyugalmas törököt; irtsad ki belőle az anyatéjjel beszitt praedestinatio szellemét és ebbül folyó lelki csendét, 's megint innen származó komoly elhatározottságát; ültesd viszont charybdis és scylla, vagy máskép mondva: a' kormányi csábok és nép-kecsek 's fenyegetések közti alkotmányos bárkára — *nihil de nobis sine nobis* — minden apály- és dagályival, 's a' szegény törököt a' nevetség' szinpadára állitod! — Igy van minden nemzetnek — valamint egyesnek — bizonyos eleme. Vedd el egynek becsületét, 's nem élhet; másik nélküle is jól van, csak pénzét ne bántsa senki. Egy harmadik a' multkornak ismétl eljátszását tüzi ki magának életpályául, és ez eleme; mig a' negyedik vissza soha nem tekint, sőt a' jelent is gázolván, csak a' jövőben keresi a' hajnalfakadást. 'S igy tovább.

"Az élet' külön szakához, a' nemzetek' kifejlési lépcsőjéhez van ez kötve; miszerint régi népnek fő vágya nem lehet gyermek népnek főiránya, valamint az ifjuságtul pezsgő sem osztozhatik az érettebb vagy túlérett kor' hajlamiban." Igy okoskodnak a' fentebbiekrül sokan; de nem helyesen, sőt felette kártékonyan; és azért hozom azt itt közbevetőleg fel, mert fertelmes csalképzet lappang okoskodásukban, 's olanynyira, hogy alig van axioma-fényben járó képtelenség — 's pedig fájdalom, ebben jár — melly több keserü kinoknak volna kutfeje, minthogy itt ágzik el a' népek' boldogságát eldöntő, czélszerü vagy oktalan hatás. Ugyanis a' népek' boldogságat ábrándozó theoreticusok, nem különben a' népeket erővel boldogitani akaró hatalmasok' legtöbbjei annyira bizvan ezen themanak helyességeben, mint önmagukban, valamint egyeseknél ugy nemzeteknél egyedül az életszakokat, egyedül a' nemzeti kifejlésnek lépcsőit veszik tanácsaik' és eszközléseik' alapjaul, a' helyett hogy egyesek- és nemzeteknek -- ha azok boldogitására már csakugyan hivatást érze-

nek magukban — sajátságait iparkodnának kitanulni, és ügyes orvosként a' baj' gyökérokai mellett az illetőnek még idiosyncrasiai negédjeibe — ha igy lehet mondani — is hatni elég philosophiával birnának. — Az érintett csalképzetnek ösvényén indulva, egy nemzet már érett ingatlan-birhatásra, másik még nem; az egyik felfogni már képes a' szabadságot, a' másik nem; az egynek adhatni már befolyást maga dolgaiba, a' másiktul még el kell tiltani azt; 's igy tovább a' képtelenségek' csordultáig. Boldog Isten! Teremtésednek milliárdnyi meg milliárdnyi számát, egyikét a' másiktul olly különbözőt, 's egymáshoz még is annyira hasonlót, ezernyi külön formáik- és vágyaikkal — melly kimondhatlan változatidban, emberi felfogásunk szerint, legbámulatosb vagy, és elősejditeni engeded, hogy kimerithetlen különböző alakokban, tudva, nem tudva minden a' nagy egyetemben csak egy czélnak indúl — illy kimérhetlen különbözőségben ember embert, mind egy formába önteni butakodik!

Lehetnek ennélfogva zagyvalék népek, minden nemzeti jellem és alkotmányos formák nélkül igen boldogok. Hiszen a' kormányban rendszeres részesülés — a' nélkül hogy az országos erőműv elveszitné egyensulyát, 's vagy fejetlenségre vagy önkényre dülne, mint a' régi görög és középkori ebbéli kisérleteknél szünet nélkül történt — 's mi nem egyéb, mint a' képviseleti rendszer, csak később kori, néhány századdal ezelőtti találmány. 'S hogy illy rendszer alatt nem létező ember az előtt ne lehetett volna, vagy teljességgel ne lehessen boldog, az képtelenség 's egyátalában nem áll. — Sőt vannak népek — 's illy kevessé függ a' nemzeti kifejlődés' lépcsőivel össze az alkotmányok' 's nemzetiség' kifejtése iránti hajlam — kik vén korra és a' polgárisodás' magasb fokára jutottak, és az emberi jóllét' sulya — ha azt mázsálni lehetne — náluk felette nagy, a' nélkül még is, hogy nemzeti kifejlődést és a' kormányban részesülést boldogságuk' feltételéül tüzték volna ki; midőn viszont látunk népeket, korántsem legkifejlettebb népeket, kik alkotmány 's független állás nélkül, bár mennyire fejtse uruk anyagi jóllétüket ki, még is

csak hamuszinben látják a' természet' minden csudáit, és ekkép leirhatlan belső epedések és kinok közt élik le hosszú és izetlen napjaikat.

Minden népnek valamint meg van geniusa, úgy meg van saját eleme is, mellybül ha kiesik, vagy mellybül ha kiveszed, ketté törik azon költői zománcz, melly nélkül "rideg pálya a' hosszú élet", és melly varázsnak megsemmisitésével szárnya szegetik a' bátor felemelkedésnek, és az emberi kebelben rejtező isteni szikra, álom-kórságba sülyed.

Minekünk magyaroknak elemünk — 's itt van ideje, hogy végre bajaink' legmélyebb gyökérokaiba ereszkedjünk — nem kereskedési elsőbbség, vagy dics- és hirvágy, sem vallásosságbul eredő elmélkedési szenv vagy a' szép művészetek' köre, vagy a' magasb és fellengző tudományokbani buvárkodás, 's efféлék, jóllehet végirányunkban ez is mind ki van tüzve, de azért nem elemünk, mellynek emlitésénél vérünket forrni, szivünket dobogni, idegeinket mintegy villany által érintve lenni éreznők; mert illyes valami, szavakkal le sem is irható csak akkor megyen bennünk végbe, 's csak akkor emelkedünk földi erőnkön tul, és érezzük keblünket isteni tűztül hevülni, mikor alkotmányos szabadságunkrul, nemzetiségünk' fertőztetlenségérül van szó, mikor ezeket fenyegeti veszély, midőn ezeknek megmentése körül eped keblünk.

Alkotmányos szabadság, felemelkedett nemzetiség a' mi elemünk, ez azon kutfő, mellybül mindennek folyni kell. — Ismerjük meg végkép palladiumunkat 's szünjünk meg örökleg csak keringeni életünk' ezen egyedüli kutforrása körül, mellyet vagy mindig másutt kerestünk, vagy eléggé becsülni és vele józanul élni nem tudánk. 'S hogy ezt eddigelé — kivéve a' nemzet' lelkesbjeit, kik szinte csak sejditék — a' nagyobb rész egy lélekkel egy akarattal el nem ismeré, 's mindig tétovázván, részint korlátlan függetlenségben keresé szabadságát, részint nemzeti életének mind nagyobb és nemesb kifejtése helyett, idegen elemekben kalandozott, 's idegen vért sziva ereibe, mint például a' latinságot és germanismust, maga magát tapodta örökleg — okozá, mikép már bizony a

lélekharang' pillanatára jutott a' magyar, 's rá nézve a' koporsón kivül nem volt egyéb hátra, mint egy szégyenteli elbukásnak emléke.

Oh milly sokszor látám még mint gyenge fiú szegény atyámat búba merülve, 's már akkor villant lelkemen keresztül, hogy magasbnak, valami sokkal nagyobb érdekünek kell hatni rá, mint családi vagy házéleti bajak' keserűségeinek. Mert Epictetos' elveivel megbarátkozott keresztény férfiú, mint ő vala, illyféle gyötrelmeket mosolylyal tűrt. Akkor nem birtam felfogni bánatait. Beh nagyok lehettek azok! Később tudám 's most tudom, hogy nemzetünk' alacsony létét gyászolta. A' magyarnak naprul napra mélyebbre sülyedése, és azon reménynélküli nézet, miszerint nem sokára és elkerülhetlenül fogna éltünk' végórája ütni, okozá olly sokszori keserű epedésit. Felfogá-e, hogy ránk nézve csak ugy lehet még üdv, ha nemzetiségünk' megmentését még alkotmányunk' szeplőtlensége elibe tesszük, nem tudom. Tán nem tulajdonitott a' mind inkább lankadó testnek elég erőt 's életet halálos álmaibul kibontakozhatnia. 'S mióta annyi polgári erényekkel fénylő atyám, mint 'magyar' reménytelen szállott sirjába, azóta meg nem szünőleg hasonlitgatám más nemzetek' életjeleit a' magyarnak életfonalával össze; mikép kiismerném: van-e még feltámadása körül remény vagy nincs-e többé. Életem' legmélyebb feladása ez vala. 'S mindenben tapasztapasztalám, hogy e' keleti rajnak de éppen virága — mert salakja e' nemzetnek mint a' legnemesbnek is van — már már kétségbe esik, 's búban 's mély melancholiában eped mindig valami után, mi előtte is ismeretlen. Mig más nemzetek a' jelenben látszanak élni, 's jellemzetük megelégedés és jó kedv, mintha már elérték volna a' nagy természetbeni állásukat, osztályrészüknek már birtokában volnának; a' magyar — kinek egész létét olly sötét titok fedi — vagy nem remél többé semmit, 's a' multban hiszi örökre eltemetve hir- 's nevét, vagy a' nagy idők' folyamátul vár lelki sebeire irt, 's néha de csak átfutó csillámként, a' messze jövendőben sejti nemzeti fényét, 's látja megnyilni egét. — Figyelmezz a'

németnek társasági szellemére, figyelmezz zenéjének jellemére, a' zenének, mellybül olly valódilag tükrödzik ki a' külön nemzetek' legbelsőbb érzelme; 's fogod-e tagadhatni, hogy a' német a' jelenben él, a' jelennek szedi virágit, soha sem epedvén a' jövendőnek koczka-játéka körül. Halljad zenéjét 's akaratod ellen vigalomra gerjedsz, az utolsó húr' elhangzása után azonban vége a' varázsnak, lelkedben nem marad semmi nyom. Laktam sokat németek közt, természetüket magamra alkalmazni iparkodván, 's köztök a' napnak, az egyébként kellemesen töltött napnak bezártával elvágva érzém a' jövendőt, mig a' jövő 24 óra, a' szinte kéjek közt leélt 24 óra végével minden jövendőbeli vágy nélkül szinte megint ott állék, hol tegnap. — Mit érzek viszont magyarok közt, magyarok közt, kiknek lelkét nem bélyegzé még meg az elkorcsulás' szégyene; mit érzek messze a' világ' zajátul magamba vonulva? Bánatot és reményt! Zenditsd meg a' nemzeti dal' gyász húrjait, 's a' multkor' mélyeibe sülyedve édes kinok közt Berzsenyivel elsirom bús elegiámat, 's ki nem vesz semmi azon hiedelembül, hogy a' magyar nemzet 'volt.' Fel fel hasad ismét előttem az ég, és édeni kéjjel reppen lelkemen keresztül illy szózat: "Epedésid nem holtakat illetnek, bús hangjaid nem halotti zene, a' jövendő lehet korod." O mennyei öröm! 'S ime sötétre borúl szemeim előtt az idők' folyama megint, 's őrült gyanánt kinok és kéjek közt hánykodva fogyasztom magamat, éltemnek nagy része bánat, a' reménynek sugárjai vajmi gyéren öntnek pályámra fényt.

Igy fogám fel — ahhoz képest, mit keblemben érzek 's mit mondani olly igen szeretnék, felette száraz ecsettel röviden előadva — a' magyarnak, a' magyar nép' jobbjainak más nemzetekhez és kivált a' némethez olly kevéssé hasonló lényegét. 'S tagadhatjuk-e — ha belsőnkbe szállunk 's magunkban tisztába hozzuk, hogy fény és mesterkélt öröm még koránt sem 'megelégedés' — miszerint kinaink hosszúk és kéjeink felette rövidek valának; mert ugyszólván az egész nemzet ál irányokban tévedezve, 's hiú fénytől elcsábítva már már keringett azon örvényben, melly

minden sajátságot, minden nemzeti jellemet örökre magába sodor, 's "mellybül az oda egyszer elsülyedt nemzetiség, szabadság, becsület soha, soha többé fel nem merül."

Ez azonban, hála az égnek, mind 'volt'. Egyesek' keserves panaszai, mint éles lélekharang, e' köz haláli álmon keresztül végre sok hű kebelben találtak viszhangra, 's mind inkább sejtjük, mind inkább hisszük, hogy nemzetünk még 'lesz.' — Jóllehet még most is, sokszor zárva előttünk az ég, és elhágy bennünket a' remény, még is naprul napra gyérebbek lesznek a' hihetőségnek azon kinos számai, hogy 'voltunk', 's kifejlődésünknek minden symptomái 's kivált azon erő, mellyet nemzeti testünk minden rossz nedvet 's idegen anyagot magábul kivetni törekvő küzdésében fejt ki, nyilván 's egyenesen arra mutatnak, miszerint ha nemzetünk, fájdalom tán nem 'lesz' is, de minden esetre és szoros számolásilag 'lehet.'

Mivel azonban gyalázatosan a' nemzetek sorábul ki nem töröltetünk többé — miért áldom sorsomat, 's örömkönyűket sirhatnék, mert hála, nékem is volt benne csekély részem — még korántsem következik az, hogy jövendőnk teljesen biztos lenne. De ha biztos volna is az, 's hosszú időkre terjedne, éppen nem foly, miszerint nemzeti kiképzésünknek azért okvetlen nemesnek, nemzeti terebélyedésünknek az emberiségre nézve okvetlen nyereségnek, 's általános létünknek a' nagy egyetem' feldicsőitésére biztos lépcsőnek is kellene okvetlen lenni. Nem, nem, mind ez legkevesbbé sem következik.

A' pont, mellyen most állunk, az, vagy jobban mondva: nemzeti létünk körül tudomásunk ma csak az, hogy nemzetünk él, 's hihetőleg élni fog; tovább semmi. Miképen fejlődik azonban, becsülettel, haszonnal, diszszel fogja-e futni keresztül pályáját, vagy az emberiségnek azon számos vén népeihez lesz-e sorozva, mellyek előtt a' szabadság, noha elemük, mindig fejletlen problema maradt, 's mellyek ekkép csak a' farkasnak függetlenségi köréig valának képesek felemelkedni; vagy viszont azon nemzetek' osztályába jut-e a magyar, mellyeknek fő tengelye az anyag, 's csak mindig

csak az anyag, irgalmas Isten! ez még mind homályban rejtezik.

Én nem tartozom azok közé, kik 15, 10, sőt még kevesebb évvel ezelőtt azt gondolván "Nem él többé a' magyar", pipáikat szolgáik által megtöltetni parancsolták 's ólomként ültek az ébredező hazán, vagy külföldre szivták a' hon' vérét, 's kik most éppen annyi bölcseséggel megint azt hiszik: „Nincs veszélyben többé a' magyar" és ennél fogva ismét, jóllehet most tán kevesebbé füstölve 's idegeneskedve mint azelőtt, de még is dologtalan unalomban ölik a' hont; — sem azon gyáva osztályhoz, melly azelőtt sem, most sem 's soha sem akar helybül mozdulni, 's azt tartván, mikép holta után — de akkor nem bánja — következnék be az egész emberiséget elsodorva a' nagy özön, hazai erőmüvünk' megindultakor is remegett, most hogy egy kissé rendezni kellene azt, ismét remeg 's természeténél fogva mindig remeg; — sem azok közé, kik ezelőtt, midőn még sötét volt, halálmadárként szakadatlan azt huhogák: "Mindennek vége már" és egész erejüket bánati képzelgésekben meriték ki, most megint mert hajnallik egy kissé, tüzzel vassal késztik az alig lábadozó nemzetet szinte futásra, hogy szaporábban érne czélt! Nem, ezen osztályokhoz nem tartozom, ennél fejem következetesb, 's valamint erőmet, bármilly csekély legyen is az, a' hontul elvonni bünnek tartom, úgy nem szököm kétségbeesésbül rögtön elbizottságra, 's mint hóbortos politikai költöncz hig velejével, meg nem emésztett theoriáival, 's még is olly erős önhittséggel, nem tétovázok jobbra balra, hanem a' miként akkor, midőn a' legnagyobb rész még alutt, 's csak a' lelkesebbek nem estek kétségbe, bátorkodám, 's egyedül hazafiúi kötelességemnél 's férfiúi meggyőződésemnél fogva a' nemzetet halálos álmábul kiméletlenül felriasztani, 's hangosan azt hirdetni, hogy a' magyar még "lesz", hogy a' magyarnak még "lenni kell": azonképen kiállok szinte ma is sikra, számosb évekkel vénebb ugyan, 's igy töröttebb testtel, de lélekben erősb, 's azt harsogtatom az egekbe megint — bár induljanak holt testemen keresztül, bár gázoljanak becsület- és jó hiremben — "Veszély

fenyegeti a' magyart". 'S valamint akkor mondám — 's errül itéljen a' jövő kor — 'Álomkórságban dermedez nemzetünk; de még van idő a' felébredésre. sok azonban többé nincs': úgy most megint azt mondom, — bár hallanák, kiknek anyaföldünk drága — ‚Zavarnak vezéreltetik a' nemzet; de van még idő a' bal irányok' elejét venni, van idő az itt ott lappangó 's még most tán igen, de később többé nem fékezhető tüzeket oltani, sok azonban már nincs!'

———

Igen, drága Földiek, jövendőnknek alapja nem egyéb mint: Nemzetiségünk' biztosítása, nemesb kifejtése. Mennyivel édesb tehát jelenünk búsan leélt napjainknál. Valódi elemünket megismertük, gyáva öngyilkolás által el nem veszünk többé. Hála, üdvözlet! Örömünk azonban, bár méltó, ne ámítson el, mint diadalos hadat győzelem, Istenért ne! Mert valamint ez vesztheti ismét el a' diadal' legszebb gyümölcseit, sőt még ellene is fordulhat az ingó szerencse, ha minden gondokbul idő előtt kibontakozik: úgy mi is elveszthetjük még – ha becsületünket a' világ előtt többé nem is – mind azt, mit eddigi előmeneteleink után biztosan várhatnánk. Igen, ezt mind elveszthetjük, sőt hihetőleg el is vesztjük – – milly kínos volna ez — ha a' legmélyebb bölcseséggel nem folytatjuk diadalmi pályánkat. Igen a' legmélyebb bölcseséggel; mert valamint csuda volt nemzetünket olly közel a' sírhoz, ismét az élők közé visszalépni látni – az emberiség' évrajzaiban hallatlan eset, 's közvetlen isteni befolyás –: úgy nem távul esik a' csudátul, nemzetünket olly felette szövevényes körülményei között, gordusi csomókent egybebonyolított mivoltában alkotmányos férfiúságra emelni. 'S ha istenek nem könyörülnek, halandó illyest soha nem visz végbe. Az istenek azonban — ne felejtsük — [illegible] értelmetlen buta csoportokat boldogságra úgy szólván [illegible] kényszeríteni, 's végkép egyedül azokat veszik [illegible] legszebb ajándékaikat [illegible] az elmebeli tehetség [illegible] nem vakon vagy szen[illegible] elik eltükei. [illegible] Magyarországnak néhány [illegible] fel. [illegible] Egyesülete tag[illegible] szel[illegible] hideg[illegible]

kája legyen; szóval, hogy valami provincialis ephemer fényre vergődjék némikép fel: ám akkor hajtsa, korbácsolja kiki kénye és kedve szerint — ehhez nem nagy bölcseség kell — mint iskolás növendék csigáját, úgy a' hazai mozgonyt, mit árt? Majd lesz erős kéz, melly szintugy "kény és kedve" szerint mozgásba és rendre hozza azt ismét, ha tán bukdosnék vagy eldülne.

De itt nincs illyesrül szó; mert ha csak illyesrül volna, ha csak illyesrül lehetne szó, — jóllehet mind ez tagadhatatlanul szép és hasznos felülépitmény — büszke érzéssel mondom, én, nem szólnék, soha sem szólottam volna, 's férfiúi becsem' öntudatában hátat forditnék, 's hátat forditottam volna rég' szánakozással az egésznek, 's más elemben költöm éltemet, másutt keresem szerencsém'.

A' magyar népnek — mint én fogom fel, 's ha nem táplálna gyermek koromtul fogva ezen remény, 's ezen remény nem emelkedett volna férfiúi koromban éltem' leghatározóbb pontján eldönthetlen szent hitté, a' nyilványos élet' mezejére fel soha nem lépek — a' magyar népnek nincs csekélyebb hivatása, mint képviselni — Europában egyedüli heterogen sarjadék — ázsiai bölcsőjében rejtező, eddigelé sehol ki nem fejlett, sehol érettségre nem virult sajátságit; sajátságit egy törzsökfajnak, melly, jóllehet mindent maga előtt ledöntő dagályként már több izben gyászba boritá földgolyónk' legkiképzettebb részeit, 's fel fel bőszülésiben mint isten' ostora mindenütt vérrel járt, bizonyosan annyi különöst, 's erejénél fogva, bizonyosan annyi jót és nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akármelly lelkes és erős családja, csakhogy mint azoknál úgy ennél is, külön sajátsági árnyéklatokban a' korlátlan tűznek nemes hévre, a' vad erőnek bajnoki szilárdságra, a' romboló ittasságnak nagylelküségre kell tisztulni, felemelkedni.

Az emberiségnek egy nemzetét megtartani, sajátságait mint ereklyét megőrizni 's szeplőtelen minemüségében kifejteni, nemesiteni erőit, erényeit, 's igy egészen uj, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végczéljához, az emberiség' feldicsőité-

séhez vezetni, kérdem, lehet-e ennél minden kesertül tisztább érzés; 's ha csak mint hangya illy megdicsőitéshez egy paránynyal is járulhatni, van-e ennél emberek közt, kiktül lelki örömök el nem zárvák, édesb osztályrész?

Kiképzett nemzet, érettségi fényében, a' természettül, az istenektül nyert diadaliban olly nagy, annyira bámulandó, olly dicső, hogy illy kiképzésnek köréből, bár minden vérrokonság nélkül is kitagadva nem lenni, már nagy boldogság; hát ha még saját vérünk' feldicsőitéséhez járulhatunk, ha mincsaládunk' ujjászületési szent küzdésében vehetünk munkás részt, 's illy édeni kéjtül nemcsak el nem tilt minket a' már lefolyt, kérlelhetetlen idő, söt biztosan — bár messze távulságban — tünteti elönkbe a' sikert! Oh Ti hazánk' reményei, kiket századok' korcs szelleme, anyatéjjel beszitt elfogultságok 's álnevelés, minden emberi méltóságbul egészen ki nem vetkeztetett még: nem reszket-e bennetek a' sziv, nem emelkedik-e a' mindennapi unalmak' nyomorúlt körén lelketek magasan túl; nem derűl-e, öröki sötétség után, eddig soha nem ismert, 's mindig csak mint álfény kinosan kecsegtető világsugár bennetek végkép mint biztos remény fel; nem olvadoz-e haláli fagytul összezsugorodott, már már minden bizodalomnak elzárt kebletek, mint tavaszi langytul ihletve, eddig soha nem érzett édes melegre; nem érzitek-e nyilván minden ereitekben azon varázsnak megszüntét, melly elödeink' bűneitül ránk szállva, mint valami ismeretlen nyavala szakadatlan dúlt nyomorult hazánkon, mint átok századokig legszebb reményinken fekütt: nem hangzik-e bennetek nyilván isteni szózat, hogy hivatástok nem sybariti állatiság, nem halotti tornak meg nem szűnö rest ünneplése? De Ti vagytok meghiva egy sarjadék népet megmenteni, Ti egy fejtetlen törzsökfajt képviselni. Merjetek nagyok lenni, Ti, kik valami jobbra vagytok meghiva, születve, kik egy szebb jövendönek lehettek urai. Lépjetek vepkep valodi hazatokba, "mellyen kivül nincs számotokra hely." Ne engedjetek magatokat kitagadni a' hal hatlan ember' legnemesb igazibul. Ismerjétek meg a' lélek' örömeit, nincs az ellentetben az anyag' kéjeivel, söt valamint

munkás ember nagyobb kéjjel izleli száraz kenyerét, mint a' dologtalan fűszerezett lakomáit, úgy örül a' lelkében tiszta, ha tombolással nem jelenti is ki belső kéjeit, a' természet' legkisebb adományának is inkább, mint kinek lelkén az anyagi világ minden kincseinek birtokában, állati szenvedelem uralkodik, bár mint rugná is maga alatt pezsgő negédtől fel a' port, 's bár mint volna mosolyi ránczba szedve ajka mindig.

Minél inkább távozik ember az anyagtul 's emelkedik felsőbb lények felé, annál inkább tágul boldogsági köre, 's így bizonyos — bár mit mondjanak a' régi iskolák' némi sáfári, kik szerint: több szerencse rejtezik az együgyűség' lépcsőin anyagi kéjek közt, mint a' kifejlettnek erkölcsi körében; mihez képest ha lépcsőrül lépcsőre lejebb ereszkednénk, végkép, a' medvének kellene irigyleni barlangi létét, 's nem sovárgani Newtonok, Galileik' felszentelt velei után, milly képtelenség! — 's igy bizonyos, minden kétségen túl fekvő 's tökéletesen eldöntött dolog, hogy a' polgárisodásnak minél magasb fokára emelkedik nemzet, minél több és nagyobb erényeket fejt ki, annál izletesebben éldeli a' föld' minden kincseit is, és ekkép kétoldalú, összetett természeténél fogva, boldogságának sulya is annál nagyobb.

Lepergett már a' régi iskolák' azon tana, miszerint másokat vagy saját magunkat minden ok nélkül sanyargatni kellene, miszerint erény volna másoktul vagy minmagunktul megtagadni a' föld' javait. A' zavart eszmék ezen időszaka lefolyt, és elismert igazság' fényében áll jelenleg előttünk, hogy miután boldogság utáni vágy legvégsőbb irányunk, emberi hivatásunknak úgy felelünk meg leginkább, és ekkép természetünkhez képest a' tökélynek annál magasb lépcsőjére emelkedünk, az Istennek minél több mind lelki mind anyagi adományiban iparkodunk részesültetni embertársainkat, 's iparkodunk részesülni minmagunk is.

Fejtsük ki tehát az anyagnak is minden kéjeit tartózkodás nélkül, sőt részesüljünk 's részesültessünk másokat is azokban lehető legnagyobb változatban, hiszen ez által egye-

dül a nagy természet' törvényeit teljesitjük; csakhogy — 's itt az elválasztó határ — a' maradandónak, a' léleknek kifejtett gazdagságai szolgáljanak boldogságunk' alapjáúl, 's ne az anyagnak olly hamar elhervadó kincsei.

'S ha igaz, hogy Isten' adományit kifejteni és azokkal józanul élni nem egyéb 's éppen annyit teszen, mint emberi helyzetünknek megfelelni, mint Istent imádni; 's ha igaz hogy azon boldogságot, mellyre milétünknél fogva emelkedni képesek vagyunk, egyedül szellemi alapokra állitva érhetjük el, úgy üljünk ünnepet, 's áldjuk sorsunkat, mert a' szellemi legnagyobb boldogság, minden emberi szerencsének talpköve, tárva előttünk. Tárva, mert fiatal még a nép, 's mind inkábbi erőre virúl, mellynek tagjai vagyunk. 's igy a' legnemesb, a' legdicsőbb dologban, egy nemzet felemelésében vehetünk munkás részt. Ha azonban azt gondoljuk, hogy illy felette szövevényes munkát nem ronthatunk el, mintha az el nem volna rontható; vagy ahhoz többé legkisebbé sem kellene járulnunk, mintha az már mint valami növény maga magátul nőne; vagy azon szánakozó hóbortosságban élünk, mikép minden összefüggés nélküli rögtönzések vagy sehol nem sikerült 's csak könyvekben létező kisérletek által fognók a' magyar nemzet' dicsőségét következtetni: akkor vagy éppen nincs, vagy ittas lázban van velönk.

Darabosan oda vetve már több izben felszólalék illy hangon, drága Rokonok, mikép arra ébreszteném a' figyelmet, hogy hivatásunk nem csekélyebb, mint eredeti sajátságunkat kiképezve, a' világot egy új nemzettel gazdagitani meg, mit azonban csak kitüzött terv szerint érhetnénk el: de szavaim nem találtak nagy viszhangra. 'S ha tán némi kebel sejté is, mit rejt lelkem, úgy hiszem, ezek előtt is felfogásom jobbára rejtély maradt. — Sokan nézeteimben egyedül a' képzelődő tehetségnek nyavalyás kinövéseit látták, azon hazai bajt, melly, fájdalom, annyi régi magyarnak örökségi tulajdona, vagy még többszer annyi fiatal magyarnak a sok olvasás és kevés emésztés utáni saját szerzeménye, mintha én a durva, mindenben hátra maradt, kivált lelki kifejlésben

pangó Ázsiának vadoniba akarnám visszarántani Európa' fejledező népét a' magyart, mintha én valami sajátsági de hasztalan nimbusnak, valami képzelt javaknak elérése végett akarnám feláldozni mind azon hasznost, mind azon bizonyos jót, mit a' magyar kiképzettebb nemzetekkeli surlódása által Europának tisztább legében már sajátjává tön, már bir. — Mások puszta fecsegésnek, hiú viszketegnek vevék illyféle kifakadásimat, mikép szokatlan ömledezésekkel erős és különös 's még is semmit sem mondó 's igy egy pártot sem sértő állitásokkal 'Éljen' riadásokra gerjeszteni a' karzatot, lett volna minden czélzatom. Én azonban mind ezt nem akartam, és ha félre értetém, 's rejtélyesek valának nyilatkozásim vagy azokat olly nyomorult kutfőkből fakadóknak hitték sokan, mint érintém — tán magam vagyok legfőbb oka; mert ugyan miért nem szólottam világosan, minden lepleg nélkül tökéletesen kimeritőleg. Ezt azonban miért nem cselekedtem, megmondom; titok ne legyen többé köztünk, mert valóban itt van ideje Themistoclesként felkiáltani "Üssetek bár, de hallgassatok meg".

Mióta élek, kimondhatlan vágy létezik lelkemben, Magyarország' kifejtése, a' magyar nemzet' feldicsőitése él minden csepp véremben. Azon remény azonban, mikép nem csak költői képzelgés, de száraz felfogás szerint, lehetőségét sőt hihetőségét is látám feltámadás — és nemzeti ujjászületésünknek, csak később, jóllehet már hosszú évek előtt derűl bennem fel. Hideg, csalhatlan számok — mert nemzeti élet' symptomáinak is vannak csalhatlan számai — azt mutatják, hogy midőn Europának, vagy jobban mondva, a' civilisált világnak szinte minden népei elérték már tetőpontukat, 's vénülésnek indulnak, a' magyar népnek csak most derűl hajnala, 's olly nyara, olly fénye fog bekövetkezni, a' millyent a' 24 órai ész, t. i. az ész' többsége csak távolrul sem sejt, a' rozsdáiban elsűlyedett magyar nem is képzelhet, a' magyar sphaerábul kiesett német-magyar pedig gúnykaczajjal illet, és a' millyent csak néhány lelki rokon, és fájdalom, vérünk' egyedül azon töredéke foghat fel, melly minden gyakorlati tapintat nélkül, örökké theoriákban

és szebb jövendőben kalandozik, a' nélkül hogy hideg vérrel kiszámítni bírná: ezen szebb létre mikép lehetne jutni is, és ekkép nemzetünknek nem hasznosb, sőt ártalmasb, jóllehet méltóbb osztálya, mint az, melly az anyag' alacsonyságibul soha ki nem bontakozhatik. Minden jelenetek jövendő fényt mutatnak nemzetünknek, minek jövendölésére egyedül fontolgatás, más nemzetek' kifejlődésének ismerete és nemzetünkkeli egybehasonlítása, és semmivel több jóslói tulajdon nem kell, mint előre megmondani, hogy

"A kisded Makkbul, ha nem romlott, idővel termő
Tölgyfa lesz, csak senki el ne gázolja"

mi 13 évvel ezelőtt első munkámnak vala jelszava. 'S igy lön, hogy vagy 16 évvel ezelőtt, kimondhatlan 's több napi belső küzdések után, 's csak akkor, mikor látám, hogy senki azon tán egy kissé magasb néző pontrul nem fogja fel nemzetünk állását mint én, vagy ha igen, nem mer, 's ujraöntés helyett mindig csak nyomorult foltozás van napi renden, bizonyos órában — és soha el nem határozom magamat, ha egy nemes lény nem igéri, mikép ő fogna mellettem hű kebellel állani, midőn minden részektül félreértve, végkép egészen magamra volnék hagyva — megesküszöm magamnak, tehetségemben semmit, tiszta szándékomban, férfiúi szilárdságomban annál többet bízván, hogy miután világosan mutatkozának lelkem előtt nem csak a' feltámadásnak, de nemzetünk' egykori nagy kifejthetőségének is legbizonyosb jelei, mindent el fognék követni, ha bár magam maradok is, ha bár vesznem kell is, mit e' kettős czélnak elérésére cselekedni lelkem sugal. És akkor lépek, fejedelmemhez leghűbb 17 évi katonáskodás után, hátra maradó éltemet a' hazának szentelvén, a' nyilványos élet' tövis-mezejére, 's itt meg kell vallanom — bocsássatok meg drága hazafiak, mert tudja az ég, ez nem hiú elbizottság' szüleménye vala — azon komoly elhatározottsággal, hogy én fognám, ha senki más, nemzetünk' egykori fényének megvetni alapját, vagy legalább ezen czélnak szentelni vég lihegésemig földi pályám. A' nemzeti testben egy parány, alacsony helyen álló kapitány nem csekélyebbet

tűztem ki magamnak, valóban nem, jóllehet senki — 's remélem ez majd ki fog tűnni. — senki nem tekinte mélyebben a' szándéklott kivitelnek lehetlenséggel határos tömkelegébe, mint én. És ez mennyire igaz, 's én mennyire fogám fel kimondhatlan szövevényes körülményeink közt a' teendők sorát, és czélaimhoz milly keserves utakon közelgeték, 's mi minden van még lelkemen, mind ezt most, és más alkalommal minden lepleg nélkül előadandom. Itéljen itteni állitásaimrul a' jövendő, mellyel — 's félre minden túlszerénységgel, félre most, midőn mindenre még a' legellenségesb felfogásra is el kell szánva lenni — érzem, hogy földi pályám 's itt létem némileg egybeszőve van. Addig is azonban annyit mondhatok, és ezt eldönthetlen bizonysággal mutathatom bé, hogy semmit sem tettem rögtönzésként vagy pillanati felhevülés' következésében, de minden lépteim, mindem tetteim — habár lelkesedésem néha az egekbe ragadott — egy előre kiszámlált messzeható tervnek szüleményei. Vérem meggondolatlanul 's kitűzött elveimmel ellenkezőleg — bár, tudom, vajmi sokan hitték ezt — soha el nem ragadott; 's pedig, mert nem szenvedelembül léptem a' nyilványos élet' mezejére, de kötelességérzés utáni elszántságbul, minthogy — és ki kell végkép ezt is kereken mondanom — véremnek felette kevesét tudtam szeretni becsülni több évvel ezelőtt, 's néhány lelkes barátimon 's hazánknak fiatal reményein kivül, általán véve a' magyar nemzetet inkább a' jövendőben szeretem, mint a' jelenben, azaz: általán véve inkább a' kifejlett magyart szeretem és becsülöm, a' millyen ő Isten segitségével lenni fog mint szeretem és becsülöm a' magyart, a' millyen nagy része még ma.

'S ugyan kérdem, mutatott-e volna legkisebb körülmény-ismeretet, legkisebb előrelátást — mellyekkel némileg birni szinte szerénység' megsértésével dicsekedem — ha azt, mit ma is kinosan 's csak azért cselekszem, mert honunkat veszélynek indulni látom, és ekkép minden tekinteteknek szünni kell, tiz, tizenöt évvel ezelőtt minden lépcső, minden hozzászoktatás nélkül egyszerre tárom fel? Tiz, tizenöt évvel ezelőtt, mikor magyar magnásnak legalább ujabb korban férfias fellépte még olly divatkünti; mikor számosb kormány' embere előtt a' honbálványzónak 's hű jobbágynak ugyanazonsága még aenigma volt? Ha akkor, midőn a' casinókat, a, lóversenyeket 's illyféléket tervezem, azt mondom: korántsem az végczélom, mikép társasági kellemeiteket neveljem, a lótenyésztést mozditsam elő, 's igy tovább, noha egy úttal mind ezeket is kifejteni felette hasznos, de azért még is csak mellékes tekintet; hanem fő czélom az, hogy hazánk' erei központosuljanak; a' megyei, városi, magnási, nemesi, polgári, vallási, nemzeti 'sa't. különzések egy magasb czélra olvadozzanak össze; az ember nem mindig czime és állása, de mint ember belbecse után latoltassék; elmesurlódások által a' nemzeti legnagyobb kincs, a' kiképzett, előitélet nélküli emberi velő mindinkább növekedjék, 's kellő helyére emeltessék, mikép felébredjen a' közlélek, 's igy erősb legyen a' haza, és dicsőbb a' fejedelmi szék. Ha mind ezt, 's illy 's még messzebb ható nézetimet dobra verem, 's mind azon gyümölcsöket előre prognosticálom, előre jövendelgetem, miket ezen intézvények 's általában hatásom eddigelé maguk után hoztak, 's miknek elmulhatatlanul és szoros tudományilag be kellett következniök: kérdem őszintén, átszökhetem-e mind-azon korlátokon, mellyeket előmbe raknak; az annyiszor megcsalt és ekkép olly annyira bizodalmatlan magyar nem forditt-e nékem rögtön hátat; az elszigetelt Oligarcha pedig,

melly előtt minden elsőbbség halálos bűn, nem gyul-e haragra, hogy egy kilépett félig meddig eldorongolt kapitány ollyasmirül de még tervet is merészel koholgatni, mi neki a' magas hivatalban, vagy legalább a' magas képzelgésben levőnek soha eszébe nem jutott, de mirül nem is álmodott; a' nagy tömeg viszont, melly mindig a' legközelebbi benyomásnak áldozatja, nem hangoztatja-e néhány 'Elmésditül' vezérelve a' minden sikeretlen erőlködésre olly igen illő 'Sokat akar a' szarka 'sa't.' gúnymondását; 's végre a' helyett, hogy most bár törött testtel, de lelki megelégedéssel tekinthetek vissza nem egészen hiába élt napjaimra, sőt némi egyéb munkálkodásim sikere mellett ablakaim alatt ülöm egy mind inkább fejledező szinte szövevényes tervem' ünnepét, melly miatt annyi sárral mocskoltatám, minek nem sokára szintúgy minden lepleg nélkül közlendem történetét, nem panganék-e szárnya-szegett én is a' higvelejű javaslattevők' azon sorában, kiknek semmi nem sikerül; 's nem volnék-e én is — mint sok más megbukott tervező — arra szoritkozva, hogy saját felszinűségem leplezéseűl a' kormány' utamba állására fogjam bajomat, vagy egy kis vigasztalás végett én is nagy lelkesedéssel hangoztassam a' hazai nótát: "Minden elveszett már Mohácsnál 'sa't."

Közdolgokbai avatkozásom nem volt alkalmi darab rövid jelenése, mint mikor szinpadon hal meg honáért a' hős, és fél órával később jó izűn vacsorál; nem azon bohózatok, vagy is inkább azon dráma' egyike, hol a' felébredt magyar 'neki rohan', tulajdonkép nem tudja, minek; elsüti pistolyát, szinte nem tudja tulajdonkép, mire; és ekkép nyert babér-koszorúin már felhőkbe repül, vagy ismét Bécs — — — vagy alvásnak indul. Sem nem volt a' magyar közélet' mezejére léptem valami hirtelen véletlennek következése, vagy bizonyos dagálynak munkálódása, melly engem akaratom ellen odébb sodor, vagy végkép a' megbántott hiúságnak és ekkép valami keserűségnek szüleménye. Nem, illy szerepeket nem játszám, 's illy kútfőkből nem vevé eredetét munkásságom; nem, mert ennek vallásos magambatérés 's földi állásom' megismerése'

következtében egyedül lélekismeretem' azon szózatja szolgált alapúl: hogy ha a' magyar kiváltságos fő nemes, birtokkal, meglehetős fővel és ép tenyérrel ellátva, irigylésre méltó helyzetében nem tesz a' hazáért semmit, de kötelességének teljesitése helyett sülyedni engedi vérét, sőt annak sülyesztésében még maga is veszen részt, hogy akkor isten és ember előtt nincs joga a' kormányban vagy népben találni hibát; 's ekkép ha elhal a nemzet, számüzetik a' szabadság, az főkép ő büne.

Igen jól tartom emlékezetemben és tartám mindig — bár tennék mások is — hogy 'nincs vétkesb elfogultság, 's melly több földi bajaknak volna kútfeje, mint másokat vezetni akarni ahhoz kivántató tulajdon nélkül.' — Lélekismeretem azon sugalását tehát, mellynél fogva szüntelen hangzott belsőmben "Ha nem te, miért más" korántsem oda magyarázám, mintha nékem valami vezető szerep jutott volna osztályrészül, Isten mentsen, de hideg megfontolás 's férfiúi érett elhatározás utáni kis közéleti pályámat olly hangulatban kezdém meg, mint mikor hajótörésnek induló szerencsétlen család' megmentése végett, látván hogy másunnan jobb segitség nem jő, erejében nem, de egyedül tiszta szándékában bizó hajós ül gyenge csolnakára.

Becsületesen közlegénykedni vala czélom, 's mindenek előtt azon lidérczet eloszlatni, mellyet a' félénk látni képzelt, a' gaz pedig mint valóban létezőt hirdetett, 's mellyrül száz árnyéklatokban meg nem szünőleg folyt a' mese; azon lidérczet eloszlatni, miszerint ide lent sokan mindig szivtelen combinatiokat láttak Bécsben forralni a' magyar ellen, mintha őt olvasztgatni, rabigára füzni volna a' terv; oda fent viszont nem kevesebben a' legkisebb élet' jeleiben is bünös czimboraságot birtak szemlélni csak, sőt még elszakadási, elválási eszmét is; mihezképest, jóllehet szüntelen felszólitánk egymást kölcsönös bizodalomra, 's magunkat és a' világot e' tekintetben szinte kölcsönösen számtalanul már rászedénk, általános bizodalmunk, a' millyennek t. i. alkotmányos kormány és alkotmányos nemzet közt lenni kellene, vesénk' legelrejtettebb redőiben egymás iránt még sem volt. — Mint

házassági összeköttetésben, hol mind a' két rész olly tulajdonokkal bir, mikép felette boldog lehetne az "Unio", de az a' részek' véralkati különbségei miatt még sem egészen az, csudákat mivelhet az emberséges barát, habár nagy köszönetet beleavatkozási után rendszerint nem arat is: úgy, hittem és hiszem most is, fognék én, mindent fontolóra véve legtöbb igazi hasznot hajthatni, nem ám magamnak, de mind hazámnak mind fejedelmemnek, ha becsületes barátként oda fent, habár az nem tetszenék is, száz árnyéklatban mindig azon themán indulnék, hogy a' nemzeti erő' kifejlődése korántsem láz sőt örvendetes jel; ide lent viszont azt pengetném külön változatokban szüntelen, bár tetszenék bár ne, mikép a' kormány, ha mindenben nem találná is el mindig a' czélt, azért szándéka még sem volna rosz. — A' nemzeti mind szellemi mind anyagi gazdagságot, itt ott lappangó 's eldiribolt erőnek egy egy czélra egyesülő varázsa által előmozditani, vala fő eszmém. 'S miután a' fő és nemesi rendek' elkorcsultában véltem látni nemzetünk' legnagyobb baját, annak örültem leginkább, hogy Isten éppen ezen sorra kegyeskedett mély bölcseségében állitni, 's nem azért, mikép ezen osztályt szinte korcs és kötelességét felejtő személyemmel szaporitsam sőt még grófi czimem vagy kamarás kulcsomtul fel is fuvalkodjam, hanem hogy mint rokon 's ugyanazon szinű vagy inkább ugyanazon egy soron álló, nagyobb sikerrel hathassak nemzeti családunk' ezen leghatalmasb és aránylag még is leghátramaradtabb részére; nagyobb sikerrel mondom, minthogy gyakorlatilag eldönthetlen igazság marad az, hogy habár fáj is a' megérdemlett gúny és a' méltó leczkézés, azt még is inkább tűrjük, és makacs fejességre nem olly könnyen fajulunk, ha magunkhoz hasonlóktul vagy magasb állásuaktul 's nem idegenektül vagy éppen alulrul nyujtatik az; és igy támadának, az időhez 's körülményekhez alkalmazva — mennyire birta tehetségem — majd csipősb, majd engesztelőbb nyomtatványim. Munkássági körömet a' messze jövendőbe tűztem, minthogy bármilly sokszor voltam is közel — előmenetelünk' csiga-haladását tapasztalván — béketüretlenségemben

bőrömbül pattanni. mindig volt valami bennem, mi nemzeti sülyedésünket ollyannak szemléltetė. mellybül mint lassú nyavalábul ismét csak lassan lehetne kiemelkedni, 's ekkép lelkem' parancsára, ha kellett, mindig hallgatott a' vér. — A' hazafiságot, a' nagylelküséget mindenütt erőm szerint kitüntetém, de melléje rendszerint egy kis számolást is ragasztottam, és azon igen egyszerű okbul, mert méltányos engedményekre ohajtám lassanként csábitgatni kiváltságos rokonimat. Már ha azt mondom: milly hasznos a' "*do ut des*"-nek themáján a' czélszerű engedmény, miszerint már a' puszta jó számolás is parancsolja illyesek' minél előbbi eszközlését; úgy hiszem nem cselekszem czélszerüleg, mert 'nyilványban' egyedül haszonért nem teszen semmit sok magyar; ha ellenben egyedül a' nagylelkű tettrül, az emberi kötelességekrül. a' halhatlanságrul szólok, úgy tartom, megint nem teszek emberismeretileg, minthogy szinte sok hazámfia szintúgy nem teszen semmit. ha 'magányban' nem érez egy kis hasznot; 's igy ollykor a' leghasznosbra is adni egy kis halhatatlansági köntöst, koránt-sem árt. Közleményeim darabosak valának 's természetesen, mert az olly számtalan legsürgetőbben tenni valók' sorát. kivált középszerű tehetségemhez képest. valóban nehéz volt, következetes összefüggésben adni elő; 's még azért is, mert nem tartám tanácsosnak, a' bennem tökéletes egyhangzásban levő — jó vagy rosz. az más kérdés, de minden esetre tökéletes egyhangzásban levő — tervvel. roskadó hazánkba úgy szólván kapustul rohanni be. Későbben azonban — mint tudva van — nagyobb rendszerrel lépek fel. 's maig az eddigelé általánosan előadottakat bizonyosan részletesen, és alkalmazási tekintetben fejtem vala már ki egy egészen be végzett systemára: ha részint felülrül szárnyam nem szegetik. mi azonban nem lett volna legnagyobb baj, mert haladási tekintetben lábaimmal iparkodtam volna pótolgatni megperzselt tollaim' röperejét; részint, ha nem jö hazai mozgonyunk. akarom hinni, legjobb akaratbul folyó. de felfogásom szerint vajmi rosszúl fékezett tulhévtül hajtva. olly rendetlen mozgásba. mikép minden combinatioimbul kiforgatva magamon tul érze-

ném dagadozni — mert elsodorni nem engedém magam — a' felbőszült árt. Már most mint elért, hátra hagyott, szembül vesztett, természetesen mindent hátulrul nézek csak, és ez emberi gyarlóságomhoz képest, megvallom, nem jól esik; de hazai lelkesedésemnél fogva — mellynek ki mindent alárendelni nem tud, feküggyék le — ezen kis hiúságsértésbül csak hamar kigyógyulok, sőt véremnek a' csigáéval éppen ellenkező mivoltához képest felette nagy kedvem jő a' sebesebben haladó lobogók után iramlani; miután nincs itt szó, ki legyen első, ki második, hajtsa csak kiki tátosát, mint párduczos eldődinknek vad raja, ereje és sarkantyújának hosszasága szerint, hogy igy minél előbb éressék el az igéret hona. — De az ötvenhez közeli és jóllehet bizony csak közönséges velőm, mellyet azonban hála az Istennek, sem a' honi iskoláknak 's a' szajkókénti betanulásnak emésztetlen zagyvaléka, sem a' korai szerelmek 's efféléknek bünei, természet-adta fogékonyságábul nem vetkeztettek ki, nyilván azt mutatá, és azt mutatta szinte bécsi és magyarországi helyzet- és körülmény-ismeretem is, hogy Magyarországnak göröngyös útain a' közbirodalom' annyi régi választófalai közt ott sötétben, itt ködben, ollyféle hosszú sarkantyukat, mint a' millyenek — mint mondják 's én szivesen hiszem — Kupárul szállottak reánk, 's most egyedül óságbuváraink' gyüjteményeibe valók, használni, nem vezet czélhoz. Ezek helyett tehát ólmot kötöttem lábaimra, nehogy engemet is ezen olly nehezen korlátolható 's engedelmeskedni olly keveset szerető magyar vér elragadjon. — Tudtam ugyan, hogy ezen gyorsabb iramlás, ha abban néhány egyes kitöri is nyakát, az egészet nem nagy veszélybe fogná hozni, ha t. i. magára hagyatik a' dolog, minthogy még korántsem volt akkor, sőt ma sincs még bevégezve nemzeti életünknek szalmatüzi és egymásnak útba állási idő-, legyen szabad mondani: gyermekszaka; 's hogy ekkép valamelly általános combinatio, nálunk még lehetetlen. De miután tudtam, milly sebességgel látszik még messzirül hazai erőműveink forogni — 's itt furcsa: a' távulság ellentétben áll a' magassággal, minthogy magas helyrül, mint például

szent István' tornyárul minden kisebbnek látszik — és tudtam azt is, milly félénkké válik könnyen négy falai közt a' politikának némi tanára, 's mennyire zavarja néha össze a' fejledező élet' egy kissé kicsapongóbb pezsgőségeit valami nyavalai lázzal; búba merült, a' legszomorúbb elősejditések által összezsugorult keblem. — Mennyit szenvedtem ezen kínos időszakban, milly sorvasztó bú rágódott lankadó éltemen, azt csak az ég tudja és én. Tisztán állott lelkem előtt némi nagy hazafinak erényteljes szándoka, 's egyedül nemzetünk' nagyságára czélzó férfias küzdése; de egyszersmind nem csekélyebb világban látám azt is, hogy mind ezen szép törekvés, 'heterogen' egybeköttetésünknél fogva, miután olly hosszú álomkórságban fekütt honunk, mint bűnös és ekkép tiltott vágyoknak kifakadása fogna tekintetni, 's így mint boszantói negéd végre tán meg is boszultatni. Felemeltem a' leghűbb barátság őszinte szavát, iparkodtam megmutatni, mikép a' legjobb sem volna maga ideje előtt jó, de mind hiába; szintúgy szólék fel jobbágyi hűségem érzetében, hogy a' hazánkra derűlő bíbor nem volna egyéb, mint nemzeti ujjászületésünk' hajnala, de szinte hatástalan; sőt miután az egyik rész csupán félénknek tartott, a' másik bennem viszont semmit, mint egyedül álorczás czimborát szemlélni vélt — és innen azon kétes világ, mellyben olly sokszor nyomorgék — holott nem félénkség, de azon bizonyosság tartott vissza, mikép az igen is gyenge jégen korcsolyázók okvetetlen be fognának törni, a' kormányrúdhoz közel álló útmutatóknak pedig nálamnál senki tisztább lélekkel meg nem mondá az igaz szót, hitelem mind oda fent mind ide lent naprul napra csökkent, míg végre — mert egynek themája után sem akarok indulni, egynek zászlója alá sem akarok állani, sőt a' helyett hogy itt is dicsérnék, ott is dicsérnék, mint sokan felette ügyesen és felette hasznosan, itt is gáncsolok, ott is gáncsolok — politikai helyzetem, betűszerint, két pad közti lőn. Lelkemnek legtisztább vágyaihoz képest, 's látván, hogy a' korlátlan buzgalom és a' vak szenvedély kettészakadásig fognák elágaztatni a' részeket, 's én félreismert 's eléggé nem méltatott,

vagy kibékitő tulajdonokkal eléggé el nem látott, a' bekövetkezendő bajaknak elejét venni semmi mód nem birnám — 's pedig milly könnyű lett volna mindent a' legüdvösb vágásba hozni — megvallom, felette kinosan esett az illyféle két szék közti helyzet, 's okvetlen minden erőmbül kivetkeztet, ha nem tart fen azon öntudat, a' hányt vetett embernek azon egyedüli biztos horgonya, melly mig ketté nem törik, soha nem sülyed el méltósága, mikép annál több okot leltem belsőmben magammali megelégedésre 's önbecsülésre, minél nagyobb becsmérléssel sőt megvetéssel fordultak tőlem a' tulságoknak 's innenségeknek hősei 's hősnői. — Eltiporni magamat illy öntudattal tehát nem engedem, sőt bajnoki elszánással vágok ide, vágok oda, természet szerint jobbadán négy szem közt, nehogy a' hiúságon ejtett sebek a' nagyobb 'nyilványosság' által szinte nagyobb ingerültségbe jöjjenek. Napjaim ezen foglalatosság közt azonban minden haszon nélkül kelnek 's alkonyodnak, 's ha vala bennük rám nézve mulatság — ha t. i. illy különös időtöltést mulatságnak nevezhetünk, 's van benne mit nevetni — az egyedül az volt, hogy végkép, miután mind a' két rész kitiltott szenvedélyes tanácsának titkaibul, majd a' nyugoti majd a' keleti szelektül csapkodva, mint lapta szüntelen a' levegőben — jóllehet nem a' legrosszabban — érzem magamat lebegtetni. Elszánásnál, béketürésnél, 's mindent a' mennyei gondviselésnek átengedésnél egyéb most nem marad hátra. — És igy lön, hogy a' mineműségén túl csigázott erőműnek kibicczenései lassú rendbehozás helyett, némi rugók' rögtöni megzsibbasztása, és némi szelelők' elhirtelenkedett becsukása következtében még nagyobb biczegésekre fajultak. Vagy más szavakkal: a' helyett, hogy az akkori tanácsadók és az akkori hatalmasok a' Magyarországban fejledező erőknek kormányrudját fogták volna erős kezeikbe — mi éppen nem annyit teszen — és itt kérek: 'figyelmet' — mint azt követelni, hogy magok a' kormányok legyenek a' nemzeti mozgalmak' inditói — homlokegyenest állván az idő' árjának kicsapongásai ellen, ezeket, jóllehet ideig óráig elnyomák, elvégre még magasbra emelék, 's mi több, irántuk köz sympathiát gerjesztének. Nagy,

noha néma forrongásba jön most a' hon, és igy pang. erőltetett állásban sokáig teli a' legkönnyebben lángra lobbanó ingerültséggel, míg sulyos aggodalmak közt végkép ránk virad az 1839-iki országgyülés.

A' szenvedelmeket csillapitni, a' történteket felejteni, a' fejedelmi tekintet koczkáztatása nélkül kibékitni a' részeket, ez volt most a' fő feladat. Szövevényes sulyos tiszt, és azon régi igazságnak uj meg uj bizonysága, mikép több száz bölcs alig birja rendbehozni mind azt, mit egy szerencsétlen apostol, kire a' Pálfordulás' napja nem világita még, vakbuzgalmában elmecsevit. Sötét felhő borong a' magyarnak olly ritkán tiszta és annyi zivatarral telt egén, és sok becsületes kebel eped, latván, a' szenvedélyek' árján milly nehezen tör keresztül magának útat az ész. Majd esztendeig foly a' gyülés, s' néha olly ingerültségre emelkedik, mikép jó végében még a' legvérmesb sem bizik, 's bizony nem minden ok nélkül; mert egy részrül aggasztólag mutatkoznak több izben és mindig nevekedve egy tökéletes lobba indulásnak éppen azon symptomái, mellyek a' franczia forradalomnak is előzvényei valának, a' karzatoknak, a' hallgatóknak t. i. azon parancsoló felhevülése, melly a' lehető legnagyobb egyes hatalomnak is daczol, minthogy korlátlan szenvedelemtül hajtva, mint felbőszült szelvész mindent maga előtt lerombol. — 'S nyuljunk kebleinkbe, 's tagadjuk ha merjük, nem indulánk-e gyors léptekkel azon pont fele, mellyre a' convent' szónokai felkenyszerítve csak úgy birtak hatni, ha, mint árverésen, féktelen beszédeik által túlhaladák egymást, 's végkép köztök az lon a' napnak hőse, ki legnagyobb erőszaknak vala apostola. Szikra, kezdet volt meg az egész, igaz: de azért sok tiszta fő, melly magat csalni nem tudta, hogy valamint az egyszer erőre kapott láng csak akkor lankad, mikor már mindent megemesztett: ugy ter a' megfontolas' ideje is csak akkor vissza, mikor a' minden fekbül kitört szenvedelem magasbra fajulni tobbe mar nem bir: sok illyes fő nem csekély belső gyötrelemmel kerde mar magaban, ugyan hol fogna végződni, hol lelne határt mindez? Mas reszrül nem tapasztaltuk-e bús

kebellel, milly óriási hatása van egy kis fénynek sok magyarra, 's milly könnyen szédelg veleje soknak a' legkisebb felmagasztalástul is. — Illy körülmények közt igazainkat szeplőtelen minőségükbe visszahelyezni, és a' jelenkor' olly sürgető kivánatinak czélszerüleg megfelelni, a' féltékenységnek 's személyes érdekeknek annnyi 's olly külön árnyéklatai közt a' nélkül, hogy egy vagy más részrül kettépattanásig vonassék meg a' húr: ez vala azon kigázolhatlan tömkeleg, mellyből menekedni mindegyik kivánt, sok jeles fő buzgott, utolsó pillanatig azonban őszintén bizony csak felette kevés remélt. 'S ím, mint mikor valami zsarnoktul rég fékezett 's néma félelemben tartott nép, mellynek elkülönözve egyike sem mer, szerencsés véletlentül vezérelve egyszerre, egy szivvel, egy lélekkel töri ketté lánczait és szabad: úgy harsogtatják a' legjobb fők, mint isteni szikrátul ihletve, egyszerre egy szivvel, egy lélekkel "Ennél tovább ne." 'S meg van mentve a' hon, 's feldicsőítve a' király! — Megmentve pedig azért, mert ha ezen '*Nec plus ultrat*', ezen '*Ennél ne továbbat*', hazánk' leghűbb fiai, legjobb fejei egy szivvel egy lélekkel egyszerre ki nem mondják, ugyan — nyuljunk belsőnkbe — hová vezet nálunk eddigelé a' népszerűségnek sokaknál valóban már rákényszeritett hajhászata, 's milly zavart körülmények között vagyunk ma? 's melly '*Nec plus ultrat*' mert más nemzetek nem mondták illő időben ki — nézzük a' külföldet — vérpatakokkal vásároltatott meg náluk mind az, mit nekünk, ha hiába nem folytak le előttünk az emberi kifejlésnek minden eseményei, ingyen kellene, ingyen lehetne, kimondhatlanul szebb alakokban sajátunkká tenni.

Országgyülésünknek végszaka, nemzetünk' ezen elhatározó pillanatának olly üdvös bekövetkezése, az idők' hosszú folyaminak azon pillanatihoz tartozik-e, mint például Párisnak a' szövetségesek általi legelső bevétele, mikor a' földi dolgok úgy annyira bonyolodnak egybe, mikép emberek' befolyása nem nyom sokat többé, és az istenek' közvetlen beleavatkozása veszi kezdetét legott, kérdés ugyan; de én erősen hiszem: igen. Voltam mind az egyik, mind a' másik nagy

eseménynek jollehet alacsony állású, de — elég hiú vagyok hinni — nem legalacsonyabb felfogású tanúja. 'S tisztelet 's becsület, és hála mind az akkori mind a' mostani vezetőknek; de valamint ott, úgy itt is, mind belülrül mind kivülrül annyi következetlenség, annyi hiba követtetett el — mi gyarló emberi természetünknél fogva olly igen sok heterogen részek közt valóban nem vala csuda — mikép csak egy hajszálon függött, hogy Francziaországbul ismét ki nem sepertetünk; szinte egy hajszálon csak, hogy re infecta Pandora-szelenczéjű provisoriumunk nem indulunk; és alkalmasint el is szakad ezen hajszál, ha nincs a' nagy idők' könyvébe irva: "A' népek' árja le fogja dönteni a' felhőkbe emelkedő bálványt", ha nincs a' nagy idők' eseményében kijelelve: "Élni fog a' magyar még."

Sokan akkor mint most ujabban is, mind addig mig a' dolgok mind inkábbi egybebonyolodásnak indulának, a' nevekedő bajt viszonlag egymásra háritgaták; alig mutatkozott azonban égi segitség, 's a' legkisebb is rögtön — ugyan szánakozásra vagy mosolyra vagy-e méltó gyarló ember? — maga személyében kezdi tisztelgetni a' nagy orvost. Rám más benyomást tön, és más érzeményeket gerjesztett e' két felette nevezetes eseménynek fordulata; és valamint Páris' falai közt úgy Posonban a' országgyülés' vég küszöben is minden csepp véremben azt sejtem, lelkem legbelsőbb mélyében tisztán azt érzem — nem akarnám egyesek' érdemeit ez által legkisebbé is csonkitni — hogy láthatatlan hatalmak vezetnek. 'S követünk a' legnagyobb sem sokkal egyéb már, mint engedelmes eszköz magasb kezben. Sok, tudom kaczag vagy [illegible] vagy legalább bámul ily fellengős nem [illegible] tulajdoni- [illegible] magyarázhatni. 's [illegible] mit kezével [illegible] szoros [illegible] sági mind [illegible] és szelle- [illegible] mikép

t. i. mint elszigetelt, nem is képzelhető 'valami' minden anyagi 's szellemi egybeköttetés nélkül a' nagy természetnek egyedül mi volnánk számkivetettjei, minden összeköttetés nélküli lényei.

Akár mondják tehát: földre szálltak az istenek, láthatatlan hatalmak vezetnek, vagy ez a' csillagokban, az a' sors' nagy könyvében van irva, az mindegy; de annyi bizonyos, hogy magasb szellemi egybefüggés nélkül olly kevéssé létezik, olly kevéssé létezhetik földi tekénk' szellemi része, bár szemeink előtt láthatatlanul is, valamint anyagi része minden bizonynyal sőt láthatólag függ össze a' véghetetlen egyetemnek anyagival.

Mennél inkább folynak pedig láthatatlan lények valamelly népnek sorsára bé, annál fiatalabb azon nép, 's ennél nemzetekre nézve nagyobb fiatalsági symptoma nincs; minthogy két kalauzt adtak az istenek az emberi nemnek, 'Nemtőt' és 'Értelmet', 's minél kevesebbé van ez a' gyermekkor' szakában kifejtve még, annál többszer nyujt segédkezet amaz.

'S itt mennyire mutatkozik a' nép-szójárások' ollykor bár nem is sejtett, ritkán méltatott, és néha még is olly mély értelme. — A' magyarok istenére hivatkozunk minden bajainkban, és ő fogja mindig, ha most már enyelegve emlitjük is ezt, elrendelni dolgainkat, ha mi azokkal nem birunk többé. 'S kérdem — üssük csak fel évrajzaink' lapjait — azt hiszszük, minden babonáskodást és efféle ábrándokat félretéve: nemzetiségünket, szabadságunkat, alkotmányos állásunkat ennyi századokig annyira mennyire fentartjuk-e mi egy maroknyi nép, nem tán elszigetelve valami magas hegyekben, de ki a' sikra állitva nagy és egészen más elemben létező nemzetek közé, ha nem könyörűl annyiszor a' hányszor nemzeti nemtőnk, a' 'magyarok' istene' szegény fejünkön? 'S azt hisszük: nem sülyedünk-e már régóta el, mi olly felette ügyetlen hajósok, ha földinél erősb kéz néha nem ragadja meg gyenge bárkánk kormányrúdját, 's tengerzivatarjaink, annyi szirtek és sziklák, 's öröki meghasonlásaink közt valami magasb láthatatlan hatalom nem ment meg hajótöréstűl minduntalan? Már

[illegible] egyszori létünk
[illegible] gyermek-
[illegible] nem nyujt.
[illegible] nem ismer-
[illegible] ország-
[illegible] más
[illegible] ízlést
[illegible] esemény [illegible]
[illegible] az
[illegible] nemzeti [illegible]
[illegible] Németh és Erdélyi az
[illegible] mint
[illegible] nem tovább, míg
[illegible] férfikor. Már a férfikor
[illegible] közvetlen [illegible]
[illegible] tapasztalom — nem egészen
[illegible] azon ifjabb fokban
[illegible] ifjakban azon képes-
[illegible] mielőtt még megérnének,
[illegible] volna, s mellyek minden
[illegible] melly illyest még nem ér
[illegible] már eltompult, hitetlenek,
[illegible] ajkuk, ezen szerencsét-
[illegible] között Íze, sem ember
[illegible] soha be nem következik
[illegible] lesz [illegible] férfikorba
[illegible] már elhagyja.
[illegible] kalauz
[illegible]

egyedül a' hideg, szenvedelem nélküli értelmet kellene venni kalauzul, nehogy minden útmutató nélkül ingadozzon: ez a' nagy kérdés, és szintén egy nép-közmondásra emlékeztet, melly szerint az istenek is megúnják végkép lábaikon állani soha nem tudó soha nem akaró népek' pártolását.

De e' tekintetben is egészen uj időszak derűl hazánkra az utólsó országgyülés óta. El van döntve, hogy haladnunk kell, 's megsemmisítve azon pompás jóllehet értelem nélküli szójárásnak, vagy némieknél tán igen is mély értelmű machiavelli cselnek varázsa, előmenetelünk' ezen legátkozottabb gátja, miszerint a' "dicső (!) magyar alkotmánynak épületéből egy morzsát sem kellene megrendítni, nehogy romba düljön az egész" ; melly varázs, ha még jokor de már szinte utolsó pillanatbanketté nem töretik, 's itt is ott is czélszerű javítás rögtön nem tétetik, okvetlen pusztulásnak indul a' — nem bánom — dicső, de tökéletes kijavítást legsürgetőbben azért megkivánó épitmény, mert már olly igen régóta dicső (!) vagy — és e' tekintetben hála Isten soha rá nem szedtek — ollyféle javitást nyer a' régi vár, mint Páris, hol, ha igazán várrá válik, mit még soha el nem hihetek, az ágyú' szája nem sokára vigyázzunk csak — alkalmasint bé- nem kifelé áll. De mi több: el látszik határozva lenni, hogy nem 24 órai felfogásokként fognak a' hazai hajó' repedékei betömetni ezentul, míg az alatt ujak és ujak támadnak szüntelen — egy szakadatlan foltozás és mázolás — ; sem nem fog egy tökéletes rendszer, az annyiszor hallott "Systematice, systematice" tana szerint az országgyülésen in pleno több száz szónok' ékes szóllásai (!) közt felvétetni, de e' helyett kevesebbek által fog 'előleges és elégséges' surlódások után valami tökéletes rendszer késziilni, 's végkép részletenként a' sokaktul megvizsgáltatni, helybenhagyatni, javitatni, félrevettetni 's a' t.: 's mi még több: hatalmasak, a' királyi székhez közel állók lépnek hazánk' legjobbjaitul üdvözölve a' nemzetiség' és alkotmány' szent mezejére, és ekkép — minden hiúság nélkül legyen mondva, de hiszem valóban félig meddig ugy volt — nem vagyunk ezentul mi néhányan alacsony állás-

ban közlegénykedők kénytelenek, nemzetiség' és alkotmány' dolgában, dagály és orkán ellen, úgy szólván horatius-cocleskedni erőnk' fogytáig, de végkép olly önálló egész testületektül hordozott zászlók után indulhatunk — 's úgy látszik, mintha a' kormány nem volna attul idegen, minket egy kissé saját szárnyainkra hagyni — mellyeket sem a' nyugoti sem a' keleti szél egyenes állásukbul ki nem forgat. 'S mi mind ezeknél még sokkal több: hazánk' néhány leghűbb, de egyszersmind legegészségesb velejű fiai — mi fájdalom, nem mindig találtatik egybeházasitva — felfogván nemzeti létünk' diagnosisának most egészen megváltozott, sőt egészen ellenkező létét, bátran kimondák, és e' szerint cselekednek is, hogy az agitationak szüksége ideig óráig megszünt, minthogy már jó indulóban van a' hazai nagy erőmüv, 's ekkép most honunk' kifejlődését tekintve nem a' szónoklati babérokat szomjazó hév, nem az 'éljen' hajhászata, de a' mindennapi rendes hangyamunka van a' teendők során.

Teremtőm! Milly kéjérzés, hogy mind ezeket elérni engedéd. Férfikorra látom lépni azon nemzeti családot, mellynek noha csekély de hű tagja vagyok. Láthatatlan hatalmak pártolták eddig kisded korú honunkat, 's mielőtt még késő volt, felemelék előttünk a' fátyolt, melly mögött nemzeti elsülyedésünk' szégyenteli képe mutatkozott. És még elég erősek, elég nemesszivüek valánk, magunkba térve elaljasodásunkon pirulhatnunk. Kettétörtük az elfogultságok bilincseit, és midőn az egész természet kezd előnkbe mosolygani, élünk ismét az emberiségnek feldicsőitésére, egy ujjászületett nép. — A' véletlen' koczka-negédjeinek sem adjuk át ezentul jövendőnk' gyeplőit, minthogy fejledező férfikorunkban egyedül az értelem lehet vezetőnk; de más nemzetek' bukásain okulva, más nemzetek' tapasztalásit felkincselve, olcsó áron sőt ingyen iparkodunk — 's legroszabb esetben ezért megküzdünk — emelkedni oda, hová az előttünk tapintgatók csak felette drágán vagy éppen nem, vagy csak félig meddig jutottak. — És igy remélhetni, hogy nemzeti kifejlődésünkben nem szökünk — mint más előbbi tapasztalás után nem indulhatott

nemzetek — egy tulságbul a' másikba, álombul pajzán viszketegségbe, lethargiábul agyafurt dühösségbe, de jól megindított honi mozgonyunk megakadás vagy túlgyorsalkodás és tökéletes lepergés helyett, rendesen, biztosan, és csak lassanként fog forogni és emelkedni olly sebességre, millyen az élet' minden javai közt felvihető a' magyar nemzet ütereje. — Elérve azonban koránt sincs még minden, sőt a' legtöbb tennivaló még teendő. Meg van azonban végkép téve egy jó, egy nagyszerü kezdet; 's azért örök hála néked Egek' ura, 's szerencse rád, oh fiatal magyar nép, te lelkes keleti raj!

És illy hangulatban dagadozott mellem a' mult országgyűlés óta eddigelé soha nem érzett kéjektül, és olly magasra állitám nemzeti ujjászületésünk' tekintetében, annak 'határvonalkénti' bevégzését — noha nékem arra alig vala befolyásom, 's minden részektül kerülgetve köz emberi érzelmek szerint inkább megbántva lehetett volna hiúságom — mikép azelőtt jóllehet fiatalabb, egészségesb és annyi reményekkel dus, rendszerint holtnak 's csak kivételként látám nemzetünket élőnek; az országgyülés óta viszont bár annyiban törött reményü levék, megint biztos életünk' képe fénylik előttem rendszerint, 's a' hiú csalódás' gyötrelmeit érzem kivételként. 'S ha voltak aggodalmim, azok könnyü felhőkként csak szaporán eltünő árnyékot vetének olly szép reményim' sugárira. Fenmaradt t. i. nemzeti kifejlődésünk' e' rendes vágásba tétele után bizonyos tulzó rész, melly, tudja Isten, hiúságbul-e, vagy mert nem sült el neki a' vezéri szerep, vagy Lamennais-i — akarom hinni — őszinte mámortul ostorozva, vagy végkep az üressé vált erszénynek hazafiságba takargatása, és tán annak egy 'csendes kis forradalom' által isméti betöltése végett, mindent elkövetett majd nyilványban majd suttonban azon elokelök' homályba tételére és tiszta szándékuk' gyanúba hozatalára, mit csak elkövethetett, kiknek felsőbbségét el nem viselheté, vagy kiknek mély nézeteit fel nem fogván, mint ügyetlen barát, vagy inkább a' bűvesznek egészen ki nem tanult aprodja valami rendes világ fentartása helyett szent vagy bal hevében házat gyujtani indul, vagy végkép mert azt gondolta a' szoban levö tulzo resznek al osztálya: 'A' leghatalmasbat is megörli a' sok féreg', es igy egy kis emberi [illegible] vel is, bar mennyi isteni szikrat rejtene '*gutta cavat lapi-* [illegible], mi is tan csak elvégezzük. [illegible] mi olon senkiben mar nem bizik többé a' felforrt [illegible] hari kisebb meg kisebb testületekbe

szakadoz a' nemzet, "*accidit in puncto quod non speratur in anno*" azaz minden akadály nélkül kényünk kedvünk szerint aratgathatunk a' nagy homályban, és "*grata superveniet, quae non sperabitur, hora*" 'sat.

Nem csekély aggodalmat szült bennem ezen jóllehet külön árnyéklatú, de még is egy czélra, a' nemzeti érdekek' 's erők' elosztására munkáló szándék nélküli és szándékteli töredék; valóban nem csekélyet, mert hiszen közismeretű dolog, és a' legfelületesb ujoncz előtt sem titok vagy legalább nem kellene titoknak lenni, milly könnyű, homályba állitni a' legfényesbet is, milly csekély mesterség kell ahhoz, bémocskolni még a' legszentebbet is; milly nehéz viszont, milly közel áll szinte a' lehetetlenhez, szeplőtlen megóvni jó hír- 's nevét forradalmi időkben akárkinek 's kivált annak, ki magát mint lelketlen törzsök a' felbőszült szenvedelmek' árjátul ide 's tova hányatni nem engedi, vagy kiben valami a' selejteseket mindig olly annyira sértő felsőbbség, bármilly szerényen is, fényledez.

Aggodalmim' borúi azonban lassanként ismét legszebb reményre derültek; minthogy az érintett tulzó hősöknek erőlködéseit, a' mindennap fejledező értelmi súly és közvélemény között, olly sikernélkülieknek tapasztalám, mikép külön hajlamaik, árnyéklataik 's irányzataik által úgy is elkülönözve, azt hittem, csak hamar végkép ki fognának fáradni 's dülni, 's részint magukba, részint előbbi sötétségükbe visszavonulva azoknak hagyni szabad pályát, kik körül már abban állapodott meg a' közvélemény, hogy csakugyan kitünőbb vezéri tulajdonokkal volnának ellátva, mint ők, 'S így lőn; mert szavaik legkisebb hatás nélkül hangzának el, rágalmaik ha valakit, egyedül saját személyeiket mocskolák be, késük pedig mindenbe, akármibe fogának is, kivétel nélkül belétört.

Tökéletes tisztának mutatkozik hazánk' ege megint minélfogva a' legszebb reményekre melegszik keblem ismét. 'S annyira éldelem ezen szép tiszta csendes nyári napok' sugárit, mellyek habár nem nagy pompával is, szintolly jóltevőleg hatnak mindinkább lábadozó, olly hosszú nyavalyábul visszatérő nemzeti testünk' erősitésére, mint az anyagi napnak sugári

is legbiztosabban, jóllehet titkos csudák által érlelik a' buzát; annyira éldelem, mondom, ezen szép nyári napokat, hogy még anyagi részem is javul: tisztul a' máj, tisztulnak a' vesék; 's elannyira, mikép hazánknak minden ingadozás nélküli átvarázslata egy elkopott félig meddig feudalis, félig meddig alkotmányos szövevényből emberhez illő minden ál fénytül kitisztult képviseleti rendszerre, minden ingadozás nélküli átvarázslata mondom — egy kimondhatatlan szép 's epedő merengéseimben ezelőtt többször sejtett kép — már már legnagyobb tisztaságban áll előttem, és én örömtül, elragadtatástul magamba alig férve, majd csak hogy ki nem tárom az egész nagy természet előtt, tán mint a' marathoni diadal' hirét vivő bajnok, ő sebtül, én örömkéjtül összeroskadva "Meg van nyerve a' nagy csata, el van érve a' nemes czél!" És mind az, mit hosszú évek' során keresztül hordok keblemben néha annyi kéjek, igaz, de rendszerint olly kimondhatatlan keserű kínok közt, egészen felfogva tán senkitül, félreértve annyitul, nemzetem' leghatalmasbjaitul, mind az, mit évekig némán tűrök, 's mit magammal panaszlan a' sirba vinni vélék, mind az felcsordultig áradoz lelkem' fenekébül a' legédesb kéjekre; 's már nem vagyok örömömnek ura, már kitörök, midőn az élet' annyi keserű iskoláin keresztül ment éveim sora, a' tapasztalásnak ámitás nélküli szelleme belsőmben igy zengedezteti intő szavát: csendülj le felhevült vér 's térj nyugalomra olvadozó sziv, ne rontsad, te olly sokszor balgatagul számoló, pillanati kéjért hosszú jövendőnek örömteli napjait; de te ész lépj parancsnoki székedbe, 's intsed az érzelmek' árjait fékre, türelemre.

'S magamba térek, nem könnyen ugyan, mert valósitva látni már megnyert diadalunk, nemzeti ujjászületésünk után, bonyolodott állapotunknak még átmenetelét is, 's ingadozás nélküli átmenetelét, mi éltem' legjobb részének nem vala csekélyebb feladata, mint akármi egyéb, egy mindenkinek lehető legigazságosb 's ekkép leghasznosb rendszerre, 's igy valósitva látni reményeim' legvakmerőbbikét,

elérve a' nemzeti két nagy érdeket, fajtánk és alkotmányunk' felvirágzását minden köny, minden emberi áldozat nélkül; ezen kép annyi örömtül, annyi kéjtül árasztja olly sok évig összezsúgorodott 's kéjre örömre csak későbbi időkben tágult keblemet, mikép ha szinte nem állitja elömbe, de nem a' felhevült, engedelmeskedni nem tudó hanem a' hideg vér azt is, hogy mind ez még 'nincs', hanem csak 'lehet', sőt e' gyönyörteli jövendőt éppen olly könnyen ronthatja meg a' legkisebb is, mint viszont egyedül a' mindenen felülemelkedni tudó értelem biztosithatja csak annak sikerét; ha nem látom tisztán mind ezt, 's nem tapasztalom annyiszor már azt is: mennyit ront, mennyit semmisit meg a' lehető legjobbnak is idő előtti kifecsegése, a' legszentebbnek is idő előtti dobraverése; valóban én is azok' sorába sülyedek, kiknél legkisebb gerjedményre tüstént zablát tör a' nyelv, kik fecsegni 's jóllehet felette ékesen, csak fecsegni tudnak, de hallgatni nem.

Örömimet tehát el nem árulom, de keblemben féltékenyül mint olly titkot őrizem meg, mellynek fölfedezése messze hátra vethetné, de tán egészen meg is semmisithetné fejledező jövendőnket; jóllehet lelkem' vágya egy cseppet sem rut, sőt bátran kiállhatja az égi napoknak minden világit; minthogy egybebonyolodott, naprul napra szövevényesb állapotunknak kicserélése, minden ingadozás nélküli kicserélése, egy az emberi méltóságra mint nem különben gyakorlatra és felkincselt tapasztalásra állitott rendszerrel, melly hű a' fejedelemhez, de egyszersmind hű az emberiség' minden lépcsőin keresztül a' legalantibb soron álló ügyefogyotthoz is, és egyedül a' rendbontók iránt hűtelen, tán nem volna az emberi rejtélyek egyikének legfénytelenebb feloldása, azon felette nagy érdekű rejtélynek, melly sok nép előtt eddigelé csomó maradt, mellyet ingyen soha nem lehet, könyűkkel 's vérrel feloldani pedig elkerülhetlenül nem kell, mint azt sokan gondolják, vagy sokakkal elhitetni akarják, de polgári erény által fejthetni meg legbiztosabban, polgári erény által, mellynek megtagadás: élemény, elszántság: második természet, 's a' közjó: legnagyobb kincs; szóval melly nem ajakrul peng, de szivben ül, 's minek megoldásában

habár tán sikeretlenül is munkálódni, valóban a' legszebb emberi tiszt, 's a' legmagasb uzsorával költött emberi lét.

És ha ez igaz nem volt okom többé fellármázni nemzeti testünk' minden bajait, 's ez által minden érdekeket ellentétre 's tűhegyre felcsigáznom, valóban nem; minthogy leggyönyörűbb vágásban, legszebb kifejlésben volt a' honi test egy béketeli reformationak jóllehet nem nagy ünnepélyességgel kilámpázott sebes posta útján, de annál biztosabb 's rövidebben czélra vezető ösvényén.

Én tehát néma valék, de azért nem kevesebbé örültem dinduli előmenetelünkön belsőmben. Kimondhatlan gyönyörrel elvezém előlegezve, milly nagyon fognának lealáztatni 's elpirulni némi elleneink — min már olly jó izün kaczagtam — kik minket egy tulzó népnek tartván, melly nem tudja, 'mit és hová', 'mimódon és mennyire', nem volna képes magára hagyatva kormányozni magát és érni czélt. Milly jól esett lelkemnek előlegezni, mennyire fogna növekedni erkölcsi hitelünk' 's ez által mennyire volna elömozditva a' magyarodás: minthogy egyedül felsőbbség csábit, csak ez vonz, egyedül e' olvaszt egybe, 's ekkep erkölcsi hitelünk' öregbitése nemzetiséges dolgaban valoban többet segitne rajtunk, mint azon minden legkisebb körbevetes nelküli követeles, mikép mindenki tartozzek minekunk hodolni, tartozzek minket szeretni, tartozzék minket utanozni, 's ha mind ezt, szeretetre meltóva ... nagyunkhoz edesgetes helyett mint kötelesseget sine ... tekintenek, 's mint illyest kotunk fel, vagy eppen ... Nem kevesebbe ... latni mint tágul itt ... milly ... tökletestül ... csekely fe- ... valamint vén ... mennyivel ... nemzetünk' ... szaporo- ... minket

eldiriboló hév 's felette rosz számolás, mely azelőtti 'soha semmit' helyére a' 'mindent egyszerre' hozá, megvallom, néha nem kevessé törte meg béketűrésemet; sőt nem ritkán egy kis aggodalommal is töltött el, midőn látám, 's annak jelei még mindig erősen mutatkozának, hogy a' magyar soha nem birna kiemelkedni azon gyengeségbül, hogy ne mondjam, a' büszke lelkű férfiúhoz nem illő azon gyermeki hiúságbul, miszerint mindegyik a' legkisebb is, előljáró kolompos vezér kivángatna lenni, 's magát mint gyulpontot egy kis nimbustul körülfényleltetni. — Ezek azonban, mint minden lábadozónál, úgy nemzeti testünkben is nem egyebek, mint a' régi bajaknak ollykori 's magoktul muló feltünései, sőt némi és kivált nemzeti tekintetben, nem legroszabb és egykor felette jóra fordulható jelek; mert noha bár az egy sorra állitott erő a' legnagyobb 's az egyedüli, melly valami nevezetesbet kivisz: azért még is többet ér, ha mindegyik bár elkülönözve is előre tör, mint ha a' nagyobb szám, jóllehet egy testben, hátravonul, és ekkép nem nyughatatlanitó jelek, mellyekbül a' magyar ki nem gyógyulhatna. — Mi pedig azon ifjabb gyógyászokat illeti, kik — a' mit olly természetesnek tartok — be nem birják várni a' nemzeti test' tökéletes helyreállását de ezt rögtönözni buzognak, többszer vala szerencsém őket, habár tán csak ideig óráig is, mig t. i. el nem ragadá őket ismét a' vér vagy a' taps, illykép némi sikerrel lecsillapitni: 'Drága collega úr, ha látta volna, milly lelketlen test vala 10, 15 évvel ezelött e' hazai test, ha hidegült tetemeit saját kezeivel tapintgatá, mint én láttam, mint én tapintám, midőn kegyed nem volt ember vagy nem volt férfiú még, jóllehet most már tán sokkal több értelme és élesb felfogása van, mint nekem, de annyi tapasztalása még sem lehet: higye el, mostani bágyadtságán 's erőtlen vonaglásin, mikép minden rosz elemeket magábul ki nem vethet, noha azon törekedik, bizony nem ijedne meg. Hiszen naprul napra javul, 's ha voltak 's vannak még most is néha rémitő hanyatlásai, bizonyos helybeli gyengeségbül származó gyuladások, mellyeket ki most lát legelöször 's vissza nem tekint a' multra, a nem-

zeti test' vég vonaglatinak fog hinni, azért egészben előre megy, 's tökéletes visszaeséstül — feltéve, ha rendes 's mind rendesebb munkálódásiban nem zavartatik — félni ezentul többé nem kell. Félre azért Istenért érvágásokkal, ingerlő tapaszokkal és a' keserűkkel 'sat.'

'S miután tudom, a' régiebbek' számosabbja szólt igy, nem ugyan nyilványban a' nagy közönség előtt, hol a' béketűrést, az állhatatos, fény nélküli türelmet, a' hosszú erények' gyakorlását magasztalgatni 's ajánlgatni nem nagyobb sikerrel jár, mint hosszú gyülésekben csendet és különös rendet követelni, de igy szólának több régiebbek négy szem közt esdekelve, enyhitgetve: a' nemzeti test' munkálkodása, annak magábani küzdése sem zavartatott meg mi részünkrül az országgyülés óta; és azon köz éberség, jó akarat 's munkára való kedv, melly mindünnen mutatkozott, a' legjobb főknek egy egy tárgyra összepontositása mellett, a' hihetőség mérlegét arra sülyeszté, hogy egy csendes, ingadozás nélküli reformationak előestéjén volnánk.

'S im egyszerre 's nem tudom ki által 's mi módon azon ötlet jut szőnyegre: ugyan nem volna-e jó, nem volna-e üdvös olly nemzeti hirlapot szerkeztetni, melly mint a' haladó 's a' mult országgyűlésen 's kivált ennek végén valami vezér-testületet képző résznek organuma a' hon' minden intelligentiáit egybepontositná, 's annyiban a' mennyiben nemzeti kifejtésünk' része nem annyira a' kormányt, mint inkább egyenesen a' nemzetet illeti, ki is jelelné a' szoros tudományok' fonalán azon határvonalt, és abban törekednék tartani a' hazai erőművet, nehogy a' kormányt legjobb akaratja ellen is valami beavatkozásra kényszerítse, mellyen se innen se túl.

Nagy eszme, felséges terv, és valóban a' 19-dik század felfogásához illő! Ariadne' fonalaként a' legjobb főktül nyujtva biztos rést nyitni, mellyen honi téboldónkban nagy és kicsi, dús és szegény, 's általában minden erő, minden érdek sőt minden szenvedelem is egy czél felé lenne vezérelve; egy czél felé, melly nem egyéb, mint tökéletes biztositás mind a' despotismus mind az anarchia szörnyetege ellen, ugyan lehet-e

ennél felemelkedettebb gondolat! lehet-e ennél üdvösb czél és erre biztosabban vezető eszköz, mint olly lap, melly a' körülményekhez képest majd halkal, majd gyorsabban izgatná a' nemzeti testet, ma a' szenvedelmek' lecsillapitására hatna leginkább, majd ha tán ismét álomkórságba merülne a' nemzet — mitül azonban olly hamar félni valóban nem kell — vagy ha szolgairányt venne, azt ismét 's ha szükség, a' végitéleti tárogatóként életre, 's kötelesség-teljesitésre felriasztaná; olly lap, melly az elkülönözött részek' egymás iránti viszonyait felvilágositni, közös érdekeiket velük jobban megismertetni, a' szerencsésb születésüeket kimélettel áldozatok' tételére csábitgatni, az alantabb állókat őszinte részvéttel viszont még egy kis béketürésre édesgetni törekednék; olly lap, melly eldiribolt erőnket egy-egy czélra egyeztetni, 's a' teendők eddigelé olly sokszor egyedül pillanati hév-sugta sorát végkép okszerinti logikába szoritni és azon felette nehéz 'Egymásutánt' kijelelni ügyekeznék; olly lap szóval, mellynek az volna legfőbb működési köre, hogy a' régi külföldnek tapasztalási kincseit sajátjává tevén, egyoldaluság és szenvedelem nélkül, rendre kijelelné, mi volna kettős czélunk' elérésére, t. i. nemzetiségünk' és alkotmányunk' mindinkábbi kifejlésére, mi kerülésre, mi viszont utánzásra méltó; 's ekkép olly lap, melly nem arrul vitatkoznék: 'Valljon kell-e tenni', mert ez rég elismerve 's a' többségtül már rég elfogadva van, de azt tenné fejtegetési tárgyául: 'Mit kelljen mivelni, 's ezt mi módon', miszerint egyes esetek', egyes kivételek' aprólékosságit mellőzvén, jó hadi vezér, jó országos emberként magasb szempontbul volna felfogva, 's szakadatlan rendben egy pontra vezérelve az egész.

Azt hiszem, ennél üdvösb czélt kitűzni, időszerübbet megindítni valóban nem volna könnyű, feltéve, ha az alkalmazásban nem történik hiba. 'S igy lön, hogy a' legszebb várakozások közt ültük e' folyó 1841 évi Januar hónap 2-kán, a' kormánytul engedelmezett és sok jó hazafi' buzgó óhajtásával kisért, de bennem — megvallom — nem csekély aggodalmakat gerjesztő Pesti Hirlap' születési napját.

Milly [illegible] szem, milly gyengéd tapintat, milly felette mély [illegible] kivánatik olly annyira szövevenyes körülményeink[illegible] hogy most, miután a gorombabb munka ugy szól[illegible] meg van téve, az alvó munkások t. i. fellármázva, [illegible] vannak — miben én is iparkodtam eljárni be[illegible] számtas is végbement itt ott, némi csekély, [illegible] gnemtelenebb mag is el lön már vetve: hogy most [illegible] minden munka okszerinti lánczolatban kezdődjék meg [illegible] vig kedvvel és igy jó sikerrel, de eddigi [illegible], olly anyai gonddal ápolt ültetvényeinket [illegible] apostol, 's annyi 's olly külön árnyéklatu elle[illegible] rontzuk is. Ehhez valóban nem mindennapi [illegible] hosszú tapasztalás, és a' körülmények' nem fél[illegible] szükséges; ugy hogy ide az ismeretes, 's alkal[illegible] semmi sem erő „*quam parva sapientia regatur*" [illegible] sokaig és sok helyen látszott divatozni, [illegible] alkalmazható.

[illegible] alkotmanyunk veszélyben, vagy csak arrul [illegible] tágitni, a' lehető legtöbbre ruházni, nem [illegible] lenne csak az kérdésben, mikép lehessen a [illegible] anyagilag gazdagitni, könnyű lenne [illegible] forogna egyéb fen, mint terjeszteni [illegible] vajmi hamar érnénk czélt. Mind [illegible] csak fele, de meg fele sem; mint [illegible] a' másik ernél nem cseke[illegible] tekintet. De a magyarság' ter[illegible] [illegible]

'S természetes; mert a' magyarság ma még mindenben olly könnyü, olly szellemi csak, hogy ha valami mással összekapcsolva nyujtatik, elpárolg, vagy ha megmarad, akkor a' másikbul nem marad semmi is hátra. — Értsük egymást; és azért itt közbevetőleg egy példa. Régóta gőz-erőműveseket ohajtok kiképezni, és e' végett iskolát állitni, hogy megszünjünk e' tekintetben is — mióta gőzöseink naprul napra szaporodnak — az idegen előtt kénytelenül görbedni. De az itt kijelelt dilemma miatt nem tettem, még most sem tehetem, 's tudja az ég, mennyire nem vettetik most hátra ezen időpont, 's pedig: "Ha magyar nyelvre állitom az iskolát — és e' tekintetben Istenért ne mystificáljuk mindig magunkat, nehogy örökké mystificáljuk a' szerencsétlen hont — akkor a' hazában e' részbeni legtöbb 's minden külföldi intelligentiát kirekesztek; ha ellenben német nyelvre állitom — és e' kettő közt választás nincs, ha tán ismét a' latint nem akarjuk bevenni — akkor semmi kevesebbel mint egy magyarság-olvasztóval, vagy még jobban mondva: 'egy mesterségesen felállitott magyarság-olvasztó intézettel' szaporitom a' honi erőművet." Nem fogjátok fel ezt Barátim? Az első esetben, meglehet, jó magyarok képződnek, de szoros tudományilag — és innen nincs menekvés — a' jó erőművészség' rovására, mikép meg lesz általa mentve ugyan a' magyar, de hihetőleg elpattant katlantul légbe repülend az ember; a' másik esetben viszont bizonyosan jó erőművesek fognak kiképeztetni, de megint — 's itt is ki nem bujhatólag — a' magyarság' rovására, miszerint ezen esetben ismét az erőműves lesz *in salvo*, de annál bizonyosabban és szaporábban elviszi a' magyart az ördög; mihezképest csak e' kettő közt van a' választás: vagy csorbát ütni a' magyarságon, vagy erőművészeti tekintetben még egy darabig az idegennek maradni zsoldosa; és én inkább ez utolsót választám! És kérdem, ha a' $2 \times 2 = 4$-et fejesen nem akarjuk tagadni, nem világlik-e ki csak e' kevésbül is, 's nem nyujt-e ez világot annyi másra: milly ellentétben van itt, 's természetesen minden efféle eseteknél, a' művészet a' magyarsággal, milly kevessé jár karöltve, söt mennyire küzd még egyik a' másik ellen.

Az ország' anyagi kincseit akarjuk nevelni, 's ezen felül nincs más tekintet: ám tűzzük ki honunk német lakosit például, 's engedjük csak söt mozditsuk elő, hogy az ország minden lakosa vegye át nyelvét, sajátságit és szokásait, 's nem sokára virágzik a' hon — mint József császár tervezé — de belőle a' magyarnak nem jut több mint sirjára egy virág, 's tán annyi sem. Ha művészetet, tudományt, és ezeknek kicsirázásit, gyárokat, vállalatokat, és efféléket akarunk terjeszteni 's felállitni, és nincs ennél semmi magasb szempont: bizony egy cseppet se vesződjünk a' magyarsággal, és úgy 's olly hamar érünk czélt, mint akármelly nép. Öntsük régi alkotmányunkat végkép német nyelvbe, terjesszünk német értelmességet, 's rögtön polgárositva lesz a' nép, 's óriási alapot nyer az alkotmány, csakhogy alatta örökre el lesz temetve a' magyar.

Milly keserves, szövevényes állapot, valóban hallatlan eset az emberiség' évrajzaiban!

A' magyarságnak mostani állása — jóllehet a' magyar nyelv a' törvény' nyelve, de a' diák is az volt (!) — még nem ollyan, mikép úgy szólván emeltyűül szolgálhatna más dolgok' megkedveltetésére. Ez csak későbbi időkben történhetik, mikor a' magyar nyelv — mert a' törvény' nyelve — az egész haza' minden ereibe el is fog oszlani. Ma még akadoz azonban 'e' vér, jóllehet nem holt mint a' latin vala, de azért még sem erős és általános életű még; úgy hogy ha túlhajtatik, vagy rögtön művészeti, tudományi, közipari, kereskedési lombikokba szoritatik, mellyekbül a' német értelmességet, a' magyarság' e' lehető legnagyobb olvasztóját, akármit mondunk is, egyáltalában ki nem rekeszthetni, akkor vagy guta üti a' magyart, vagy megsemmisül!

Nem szőrszálhasogatás mind ez, 's valóban sajnálnám illyesekkel ölni a' mindig 's kivált most annyira drága időt; de hű jóllehet elég felszínes rajza szövevényes létünk' egy kis töredékének, mellyet magyaron kivül ugy sem foghat senki is fel, 's magyarok közt is vajmi kevés.

Szövevényes létünk' csak egy kis töredékének rajza, mondom; mert ugyan milly egybebonyolódott még, az ősi

privilegiumok' 's a' mindent elválasztó régi falak' tömkelegi épitményében honunk' olly sok nyelvü, olly külön vallásu, eddigelé egybeolvadni éppen nem akaró tarkabarkasága; 's hát milly szövevényes állapot még az austriai birodalom' egyéb részeiveli viszonyunk! Ott tettleg a' felsőbbség és mi tettleg provincia; nálunk viszont alkotmány, ott ellenben nem, 's ekkép elv szerint megint itt a' felsőbbség. Milly ellentétes szövevény 'sat. 'sat.

Valóban mind ebbül diadalmasan kigázolni, magyarodni 's csinosodni egyszersmind, 's egynek rovására sem, majd nem lehetetlen. De azért még is kell 's lehet is; 's mert lehet, azért kell. De nem ám azon mindennap 's mindenben 's annyitul hallott felszines számolás' útmutatása szerint, mellyhez képest itt is kellene ott is kellene tenni, ehhez is szép volna járulni, amattul is rút lenne elállani, ahhoz is kellene adakozni, emezt is kötelesség volna pártolni, 's mihez képest százszor többször 'igen' mint 'nem' markunkba szoritjuk a' nagy 'Semmit', és a' két nyul után kidült agárként elszalasztunk 'Mindent'.

Az idővel, értelmi súlylyal, kiállitó tehetséggel úgy kell gazdálkodni mint pénzzel, sőt szigorúbban; mert az idő, értelmi súly, 's kiállitó tehetség jóval becsesb mint a' pénz. És ekkép valamint példáúl egy forintot egyszerre erre 's arra nem fordithatni, 's igy ez mint valami lehetetlen mathematice el van tiltva: szintolly kevéssé fordithatni időt, értelmi súlyt, 's kiállitó tehetséget is erre, arra, 's mindenüvé egyszersmind; hanem, szoros igazságilag, sikerrel, következménynyel — t. i. nem úgy, mint általán véve mi magyarok szoktunk mind ezzel gazdálkodni — mind ezt csak egy egy tárgyra költhetni egyszerre. 'S hogy olly kevés tekintett még a' gazdálkodás' e' felette egyszerü elvébe, mihez még is tán olly igen szorosan nem kivántatnék meg 'sas-szem' vagy 'Newtoni velő', 's annyi úgy nevezett 'jó gazda' van hazánkban, ki lehető legotrombábbul fecsérli idejét, értelmi súlyát 's kiállitó tehetségét 's csak pénzét számlálja szünetlen — ha számlálja — azokat pedig soha sem, ez midőn bajaink' egy igen mély kútfejébe

enged pillantni, felette könnyen magyarázható — bár lehetne mindent illy könnyen magyarázni — 's pedig: mert pénzét kiki kezével számlálhatja, 's keze kinekkinek van; az idő, értelmi súly, 's kiállító tehetség' meg- 's felszámitásához ellenben tökéletes ábránd és hiúság nélküli ön- 's körülmény-ismeret szükséges, 's tökéletes körülmény-ismerettel csak felette kevés, hiúság nélküli önismerettel pedig még sokkal kevesebb bir.

Mihezképest a' magyarodást, közcsinosodást 's alkotmányunk' tágasb alapokra tételét, minthogy ezek most némileg 's bizonyos esetekben teljes ellentétben léteznek egymással, sem eszközölhetni egyszerre; de valamint a' forint — szoros igazságilag — csak egy felé fordulhat egyszerre sikerrel, hogy t. i. fel is váltsa magát egyenlő becsü áruval: úgy kell fordulni, öszpontosulni időnk, értelmi súlyunk, 's kiállító tehetségünk', szeretném mondani, legutólsó fillérének is, kettős feladatunk' egyikének mindenek előtti tökéletes biztositására. Kettős feladatunk' egyikének, mondom; minthogy a' kettő némileg ellentétben áll, 's ezen felül mind időnk, mind értelmi súlyunk, mind kiállító tehetségünk annyira meghatározottak, mikép itt is haladni diadalmasan, ott is, szoros tudományilag lehetetlen.

Választanunk kell tehát, de nem úgy, hogy nagy érdekeink' egyikét is feláldozzuk, 's vagy a' magyarságon engedjünk ütni csorbát, vagy szolgaságba sülyedjünk; az Egekért ne! mert nemzetiség nélkül, nemzetiség nélkül, melly a legalantabb állónak utolsó csepp vérét is egy nagy nemzeti érdekre heviti, olvasztja egybe, úgy teng szerencsétlen nép, habár illusioiban szabad is, mint mi magyarok tengünk hosszú századok óta, egy magában irigykedő, agyarkodó, már már pusztulásra fajult méhraj, és a' lelkes együttmunkálástul még mindig olly messze; szabadság, alkotmányos lét nélkül viszont úgy nyomorog nemzet, habár irigylésre méltólag hevűl is ott nagy és kicsi, férfiú és hölgy a' haza' puszta emlitésén, mint nyomorog a' dicső lengyel, vajmi nemes sebektül vérző oroszlán.

Meg kell, meg lehet menteni mind a' kettőt. Felhevült vér, a' legjobb akarat, a' legszilárdabb elszántság erre azon-

ban korántsem elég; itt egyedül hideg vér és a' csalhatatlan szám vezethet üdvös öbölbe.

Themistoclesként kell egy szárnytul a' másikhoz repülnünk' szembe tartva mindent, 's ott vinni elő diadalmi zászlóinkat, hol legnagyobb a veszély.

Számosb évek ezelőtt, mikor mi vagy éppen nem, vagy minden tekintetben még felette kicsinyek valánk, felszólalt egy Nagy férfiú, és ez volt ám még a' súlyos Horatius-Cocleskedés, és azért vegyük le süveginket, adjuk meg mi Istené, de adjuk meg azt is, mi e' Nagy hazafié, ne tagadjuk meg tőle azon babért, mellyet érdemle; hiszen nemzetiségünk' megmentésében ő az első bajnok, 's melly babér, ha ő többé nem lesz, bár akarjuk bár ne, még akkor is fog zöldelni halántéki körül, mikor annyi közülünk már rég felejtve 's örökre elsülyedve lesz a' néma idők' tengerébe; sőt irigykedés, méltatlan lealacsonyitás helyett iparkodjunk inkább éppen annyit tenni, vagy ha Isten segit, még többet, hiszen valamint Philippos elég tág dicsőségi kört hagyott Nagy Sándornak, ugy marad nekünk Nagy Pál után is vajmi sok és annyi szép tennivaló még. Számos évek előtt mondom felszólalt Nagy, és az akkori latin hősök' nem csekély boszankodására, neheztelési mormolásaik közt, azon ismert fontos és nemzeti életünkre olly nagy befolyású szavakat mondá, miszerint "ha választania kellene, inkább a' nemzetiség', mint a' szabadság' nemtőjéhez ragaszkodnék, minthogy a' nemzetiség' hű megőrzése legbiztosabb talpköve volna a' szabadságnak; nemzetiségében sülyedező nemzet viszont legszebb szabadságainak daczára is csak hamar rabigába görbedne - - -" És azóta 's leginkább azóta, annyi viszhangra talált a' kimondáskor olly ellenséges érzelemmel fogadott szó, hogy semmit sem szorgalmazott vérünk olly állhatatos béketüréssel, olly szilárd elszántsággal, mint honi nyelvünk ügyét; míg végre hosszas meg nem szűnő esdeklései után kivivta az örök természettül nyert jogát, és Magyarország lakosinak hivatali nyelve kirekesztőleg a' magyar lön. — Hogy ezen hosszú időszakban, bölcseségében nem tett, vagy erőtlensége miatt nem tehetett a' magyar, elvesztett

vagy inkább saját lábaival elgázolt e' jogának visszanyerésére többet, szaporábbat, de csak lassú léptekkel közelite czéljához, legnagyobb szerencse; mert lassú elaljasodásának következtében annyi 's olly külön nyavalyákba esett, mikép valamint 'chronicus' bajt sem lehet máskép orvosolni, úgy ő is csak lassan tisztulhata ki sorvasztó és annyira egybebonyolodott már már erőt vett mirigyeibül. — Minden rögtönzés, a' visszahatásnak kivételt soha nem szenvedő törvényei szerint, okvetlen elfajulását okozta volna a' nemzeti testben létező olly sok idegen nedveknek, és a' magyar, a' végkép már csak egyes lelkesek szűk köreibe, pór kunykókba és istállókba szoritatott magyar alkalmasint nem birt volna elég erővel diadalmasan kiforrni mind ezen bajaibul 's ma — mint magyar — tán már nem is volna többé!

A' bölcseség' vagy erőtlenségünk' szüleménye volt-e azonban ezen előhaladási terv és az ennek következésébeni diadal, most nem akarom vizsgálni; elég hogy eljutottunk azon pontra, mellyen a' nemzetiség' dolgában, habár nem is tökéletes egészségben és virágzólag, de valamikép csak 'megvagyunk', és ekkép kettős érdekünknek egyike 's pedig az annyival fontosbja félig meddig biztositva van; vagy legalább közvetlen veszélynek kitéve nincs. Mihezképest most, mint a' mai idő áll, az a' fő kérdés: 'két czélunknak tökéletes elérésére valljon oszolva, elágozva dolgozzunk-e és egyszerre, vagy központositva és egymás után, és ha igy: mire pontositsuk össze minden tehetséginket legelőször is?' Fontos, legdrágább érdekinkbe vágó kérdés, és elannyira, mikép jó vagy hiányos feloldása, okvetlen nyert vagy vesztett csatát, fejledező életet vagy bizonyos halált következtet.

Mindenek előtt azt hiszem, nem kellene a' dolgot a' puszta 'véletlennek átengedni, 's pillanati hevenyzések szerint cselekedni, mint az nálunk magyaroknál még a' legmélyebben életbe ható dolgoknál is olly mindennapi eset; hanem munkásságunkat okokra állitva kimeritett terv szerint volna illő és czélszerü, elrendelnünk. És e' tekintetben modorom szerint, mellynek főalapja a' 'központositás', és a' mennyire

felfogni birom 'a' logikai egymásutánt', 's melly ekkép mint minden léptemben tapasztalni vagyok kénytelen, homlok-egyenest ellenkezik a' honban általánosan divatozó számolási 's itt ott, jobbra balra előre hátra, cselekvési móddal — modorom, hogy ne mondjam 'tactikám' szerint és a' jelen esetre alkalmazva, azt hinném legtanácsosbnak, sőt a' végképi diadalra azt elkerülhetlenül szükségesnek, de arra bizonyosan vezetőnek is, minek apodicticai igazságáért élni és halni, 's a' bizonyos sikerért még becsületemet is zálogul ajánlani kész vagyok, ha — és itt képzeljük nemzeti állásunkat mint egy hadnak két szárnyát — a' bal szárny 'a' magyarság' t. i. helyben megáll, 's előnyomulás helyett magát védlő helyzetbe téve, minden figyelmét, minden szorgalmát, minden kitelhető erejét egyedül arra fordítja, hogy nyert helyzetébül ismét ki ne verettessék, sőt azt olly bevehetlenné tegye 's erősitse fel, mint a' török ellen Komárom vala pajzán tréfát üző szüzével; 's ennyire a' bal szárny. És ha viszont minden tehetség, idő, értelmi súly, kiállító erő kettőztetve, sőt ha lehet százszorozva, vagy pedig mert ebbül egy sem lehet, minthogy egyszerre jobbra és balra nem fordulhatni, minden mástul megóva, megőrizve, kirekesztőleg a' jobb szárnynak t. i. az alkotmánynak olly állásba tételére, olly kifejtésre pontositatik össze, mikép ennél fúhassuk meg a' haladási tárogatót, ezzel nyomulhassunk elé diadali hihetőséggel, és ez vivja ki nagy csatánk' sikerét.

"Rosz költői kép-, hiábavaló theoria-, kicsinséges különböztetés-, hasztalan sophismaként" fog bizonyosan a' most előadott sok által becsméreltetni. Elhiszem. De egyszersmind azt is hiszem, 's mi több, valamint a' kérdésben levő bal és jobb szárnyi nézetem' helyességét — ha erőm bírja — meg fogom mutatni, ugy fog előbb utóbb kisülni igazsága annak is, mit most mondok, hogy t. i. azért nyernek az emberek ez életben általán véve olly kevés kis és nagy csatát, vagy más szavakkal: azért sikerül nekik olly kevés 's törik annyiba késük, mert semmit nem képesek magasb, 's mintegy költői szempontbul fogni fel, mert theoriáznak praxis nélkül, vagy

practizálnak elöleges theoria hijával; mert kicsinyek, hol nagynak kellene lenni, 's viszont felhőkben nyargalódznak ott, hol jobb volna gyalog járni; mivel végre sokszor a' legvilágosb igazságnak sem engednek, nem ritkán megint a' szintolly világos cselnek áldozati. Igen, ezért nem sikerül soknak sok, 's viszont.

Mi pedig a' kitűzött csatarendet illeti, melly szerint a' bal szárnynak — a' magyarságnak — egyedül védlő, a' jobb szárnynak — az alkotmánynak — viszont haladó szellemben kellene működni, okaim ezek:

A' magyarság' ellenében, hogy egyéb sorvasztóirul később szóljak, a' németség áll; ezen óriási súly — vagy tán máskép van? — egy felette csekély súly ellen. Kérdem most — és én nem foghatom meg, hogy általában honosimnak olly kevés istenáldásuk van ezen átkot át nem látni — kérdem józan tactika-e, ha ezen kis súlyt szünteleni egybeütközésbe hozzuk a' határtalanul nagyobbal, és ezt nem kerülgetjük inkább; vagy más szavakkal: valljon jó tactika-e, ha = egy font magyarsággal nagy hetykén kiállunk, s' abban el akarunk olvasztani = $^3/_4$ font tótot, 60 font szlávval egybefüggő tótot; $^1/_2$ font görögöt, 40 font vallásrokonnal egybefüggő görögöt; $^1/_2$ font oláhot, szinte $^1/_2$ fonttal egybefüggő oláhot; és végkép 40 font németet, velünk lehető legnagyobb összefüggésben levő németet. — Hol vannak itt a' hihetőség számai, hol igérkezik itt siker? Én sem hihetőséget sem sikert nem látok; de ellenben felette jól látom azt, mit, úgy látszik, mások éppen nem látnak, vagy nem akarnak látni, hogy az efféle vegytan-elleni vagy inkább bölcseségtan-elleni kisérletek által az egy font magyar fog olvadozni okvetlen és nem viszont, 's hogy üssük csak lágy velejü, fenyítéket érdemlő gyermekekként gyenge fazekunkat minden fazék sőt a' szláv és német köedény ellen is, mi számban annyival csekélyebbek, 's a' németnél értelmi súlyban annyival könnyebbek, és ne kételkedjünk: rövid idő alatt törött cserép lesz a' magyar.

Miért pezderkedni tehát ott megtámadólag, hol az ellenség éppen legerősb, mi viszont leggyengébbek vagyunk, és

ekkép részünkre a' győzedelem éppen olly lehetetlen, mint bizonyos a' meggyőzetés? Hol mutatkozik itt isteni szikra, de még a' legközönségesb észnek is működése? Bizonyára én sem szikrát sem velőt ebben nem találok, 's ha találok valamit, az valóban valami egészen más.

Nyelvünk' törvényesitése által a' magyarságot illetőleg meglehetős állásba jutottunk; őrizzük ezt, de tovább a' családi élet' köreibe — ha magátul jő, hála az égnek — ne kényszeritsük tüzzel vassal nehogy a' visszahatás törvényei szerint tűzzel vassal ismét visszaverettessünk 's megsemmisittessünk. Várjunk valamit az időtül is, és mindenek fölött — 's ez a' "józan tactika" — vigyük honunkbani más népekkeli surlódásunkat olly mezőre, hol mi vagyunk erősebbek 's ők a' felette gyengék t. i. az alkotmányira; vagy más szavakkal: vegyük be őket alkotmányunkba, hogy ők ismét bevegyenek minket, t. i. a' magyarságot magukba. Előre tehát a' jobb szárnynyal!

Ha most tótnak, németnek azt mondom: 'légy magyar', és más argumentomot neki felhozni nem vagyok képes, mint '*stat pro ratione voluntas*' vagy hogy az valami különös nagy boldogság régi magyarnak születni, vagy uj magyarnak felkenetni, és ekkép a' régi koronának tagjává válni, és egyéb semmit; kérdem, mind tót mind német ha szembe nem is, mi egyébiránt szinte meglehet sőt hihető, de hátom mögött nem fog-e kaczagni, de még hahotára is fakadni azon különös követelésen, mikép ő abbul magát kivetkeztesse — nemzetiségébül — mibül a' kivetkezést mi, ha vérünk által történnék, vagy jobban mondva 'történik', mert hiszen még most is mindennap történik, lehető leggyalázatosb tettnek hirdetjük és kiáltjuk ki; 's valljon miért vetkeztesse ki magát? Egyedül azon ok miatt, mert az országnak alkotmányos födele van, melly alatt 80 ezer kiváltságos család áll, 's ha a' rongyos födelen nem esik keresztül az eső, szárazon áll, ő azonban a' csábitandó vagy a' már megcsábitott, mindenesetre künn fog ázni a' szabad (!) ég alatt.

És a' magyarságra illyféle nógatásink közt nem juthatna-e eszébe németnek, szlávnak, és ha eszébe jutna, nem volna-e

jó gondolat, minket viszont az ő constitutiojára (!) csábitgatni, miután mi ötet magyarságunkra csábitgatjuk; az az, ha ő viszonlag azt akarná velünk elfogadtatni, mi nála a' leggyengébb oldal, miután mi is leggyengébb oldalunkkal akarjuk őt behálózni.

Milly felszines, kevessé megemésztett nyers fogások mind azok, mik e' részben elkövettetnek, de azért nem is egyebek, mint 'légfogások', ön- 's — fájdalom — haza-rászedések.

Ha ellenben tóthoz, némethez, és a' magyarhon' egyéb véreihez igy szólok: "Hazátok néktek oda kün is van, de nekünk nincs sehol, csak ide ben, alkotmányt viszont Ti nem birtok, de birunk mi, és azért lépjünk egyezésre; és ennek fő vonási legyenek ezek: "Beszéljen kiki tótul, németül, oláhul, görögül, latinul, francziául, sőt sanscrit nyelven bár házi körében, mint kiki leginkább győzi szuszszal; nem különben kinek-kinek legtökéletesb szabadságában álljon négy falai közt a' nagy Istent közvetlen, vagy fia, a' szent háromság, a' nagy természet, sőt teremtésének közbevetése által imádni. Ezen gyönyörű engedményekért folyjon viszont mind az kirekesztőleg magyar nyelven, mi a' nyilványos élet' körébe vág, valamint a' négy fal közti szabadon gyakorlott vallások is az Isten' egének tág boltozatja alatt mindig csak egy érzelemre olvadozzanak, mellyet az erény, honszeretet és a' dicsőség gerjeszt. — Hogy pedig legyen is ok magyarul beszélni, és azt nem erőltetve de szivesen cselekedhesse is sok, és az Istennek nyilt ege alatt minden nézetü, minden hitü, kölcsönös megbecsülésre, rokonszeretetre olvadozhasson is, és ekkép minden velő, minden kebel, egy nagy nemzeti érdekre forrhasson egybe: ám terjesztessék Hunnia határai közt a' magyar alkotmánynak áldása mindenkire, úgy hogy a' legkisebb se legyen abbul kizárva, de arra is, bármilly csekély részben 's milly lépcsőkön, még is elhasson végre jótevő melege."

Ha igy szólunk tóthoz, némethez 'sat. azaz, ha illy módon édesgetjük a' tótot, németet 'sat. ügyünkhez, és a' helyett, hogy a' magyarságot mindig mint valami haszontalan terhet akarnók hátára csatolni, néki azt végre inkább mint valami

felette becses árut ajánljuk: nemde egy kissé jobban értjük a' dolgot, és így cselekedve, egy kissé mélyebben hatunk a' következmények' gyökereibe, mint hazánknak üstökös csillaghoz hasonló azon propagandistái — ej be szeretnék nevezni néhányat— kik a' helyett hogy szelíd, megkedveltető világba állitnák a' magyarságot, azt az erőszak' legrémitőbb lángözönében törtetik elő; 's ekkép nem cselekszenek különben, mint cselekszik sz. Antal' némi képei után itélve — minek csinyját egyébiránt soha nem tudtam felfogni — bizonyos és szerepébül tökéletesen kiesett csábitó, ki elidegenit, szorongat, ijeszt, kinoz, kétségbe hoz ugyan, szóval: mindent elkövet, 's csak egyet felejt: "nem csábit" és azért — német példabeszéd szerint — elvégre 'hosszú orral' odébb is áll, sz. Antal pedig a' szegény ördögön, az ügyetlen kisértőn jó izűt kaczag.

Mind addig, míg tótnak, németnek 'sat. apárul fiúra átszállt bizony már igen rosz szagú ereklyeként csak azt pengetik fülébe, csak azt törik meg nem szünőleg orra alá, hogy a tót nem ember, *graeca fides nulla fides,* és a' svábot elijesztő vázként már a' gyermeki velőbe csepegtetik be mint valami felette ocsmányt; mind addig, míg illy 's számtalan efféle, émelygést okozó, nem könnyen mondhatni 'hová: büntető vagy őrült-házba inkább illő' tettei 's agyafurtságai némi kormányozni csekély magukat nem tudó, 's még is nemzeteket reformálni akaró elbizottaknak a' divatbul gyökerig ki nem kopnak, mi egyedül a' köz megvetés mindent lesujtó hatalma által történhetik; mind addig ne követeljünk hozzánk hajlamot, vagy éppen irántunk őszinte részvétet. Mind ez csak az időnek lehet munkája, de korántsem a' magára hagyott időnek, hanem azon jövendőnek, melly köz alkotmányi kifejtés által, a' csinosodásnak magasb fokára is emeli a' magyart.

Jövendőnk' biztositása végett tehát most mindenek előtt alkotmányunk' minél előbbi 's minél tökéletesb kifejtésére, és annak a' lehető legnagyobb számra ruházására kell törekednünk; 's pedig: mert semmi egyéb által nem kedveltethetjük meg mind a' magyarságot mind önmagunkat könnyebben és többekkel, és ekkép semmi egyéb által nem mozdithatjuk olly

sikeresen elő valamint nemzeti ügyünket, úgy saját hasznunkat is; mik körül forog az egész.

És ez volt azon szempont, mellybül mostani állásunkat, és a' két legnevezetesb érdekünk közti elsőbbséget fogák fel honunk' legjobbjai; mihezképest miután az, hogy tenni kell, már el volt 's el van döntve, csak arrul forgott a kérdés 's még ma is csak arrul forog: mit kelljen tehát alkotmányunk' kiképzésére tenni? és ezen "mit" mi módon és milly rendben volna eszközleni legczélszerűbb, nehogy időt veszitsünk, és azon napokat hasztalan engedjük peregni le, mellyek a' keleti kérdés' megbomlása előtt még mieink, de ezen előbb utóbb 's tán hamarább mint gondolnók, bekövetkező esemény után viszont, ha addig nemzetiségben és nemzetileg meg nem szilárdulunk, okvetlen semmi többel nem lesznek sajátink, mint saját magunk. —

Az alkotmányi szárnynyal tehát elő, és mint az eddig, jóllehet felette darabosan 's korántsem kimeritőleg előadottakbul, azt hiszem, elég tisztán kiviláglik, éppen nem azért, hogy midőn mindenkit magunkkal kibékéltetünk, legfőbb palladiumunkat a' magyarságot elhanyagoljuk; de éppen ellenkezőleg, 's ugyanis azért, hogy a magyarság az alkotmányi szárnynak diadalas előrevitele által kibontakozhassék azon nyomás alul, mellyet a' tótnak száma, a' görögnek kincse, és a' németnek értelmi súlya olly aggasztólag gyakorol rá, és melly nyomásnak ellent soha nem áll — kivált most midőn semmi nem alszik többé, sőt minden tuléberségre forradoz — ha az alkotmányos sáncz mögött "a' magyar szó a' törvény' szava" nem áll, 's melly sánczbul ha ittas negédtül ostorozva kilépni mer, hogy még azon túl is haladjon, mielőtt a' jobb szárny némileg ki nem vivta már a' nap' sikerét, és a' magyarság' elleneit nagy számban 'alkotmányi foglyokká', azaz: szabad foglyokká önkény alatt álló rabok helyett, még nem tevé; ha mondom, az érintett törvény' sáncza mögött nem áll, vagy azon túl kalandozni otrombáskodik a' magyar, okvetlen nem csak a sánczig vissza, de végkép abbul is kiveretik ismét; mert borúljon csak ránk az északi népek' áradásival a' keleti

kérdés megbomlása, vegyünk ki addig — magyarságunk' mindenkire felkényszeritése által — mindenkit béketürésébül, 's viszont ne tegyünk alkotmányilag semmit, ne tágitsuk annak alapját, ne használjuk azt emeltyűül, ne szoritsuk végkép még jó időben Hunnia' minden népét emberszerető szivünkhöz; és ne féljünk, ne kételkedjünk: elkerülhetlenül olly szűk szigetre fog szoritatni végkép vérünk, vagy jobban mondva vérünk' privilegiált (!) töredéke mindenünnen, sőt még saját fajtánk által is, mint a' leghosszabb 's legdicsőbb életnek induló is, ha az önfertőztetés bűneibe sülyed, vagy Ikarosként erején túl emelkedni bizakodik, idő előtt leli magát egy felette szűk és felette sötét hat deszka közti ürben, mellynek neve koporsó.

'S azért a' honszeretet', becsület', az erény' szavánál fogva, előre a' jobb szárnynyal — az alkotmányival — De valljon mikép? És ez a' napi renden levő, ez azon elhatározó mindenek előtt fontos kérdés, mellynek jó vagy rossz megfejtése körül forog jövendőnk.

Hideg meggyőződésem szerint, valamint igazi csatának sikerét inkább a' jó számolás és mesterség dönti el, mint a' bé nem tanult bármi fényes bajnokság: úgy függ nemzeti haladásunk is sokkal erősebben tactikánk' józanságátul, mint bármilly dicső hős tettektül; mihezképest mindenek előtt azt kell vizsgálni: tulajdonképen mi ezen alkotmányos jobb szárny, ugyan mibül 's mily elemekbül áll; 's másodszor kitervezni: ezen elmeket mi módon lehetne annyira kifejteni, olly egymást értő, egymást védő tömött phalanxba egybeolvasztani, mikép azzal aztán a' királyi széket védve, a' rendbontó selejteseket sujtva, biztosan lehetne haladni is, 's az alkotmányi mezőn egy szép diadalt nyerni a' másik után. — Mi az elsőt illeti, hogy tulajdonkép mi ezen szárny 's mibül áll, a' felelet nem nehéz; mert hiszen az nem egyéb mint Magyarország' alkotmányos rende, azaz: melly a' '*nihil de nobis sine nobis*' paizsa alatt van. — És ezt, hiszem, senki kétségbe nem hozhatja, kinek esze félig meddig kellő helyén ül. Már a' második feltétel megfejtése nem olly könnyü, hogy t. i. mikép lehetne

ezen egy 's még is olly külön árnyéklatú testületet legszebb hivatásával megismertetni, 's azt véle megkedveltetni, miszerint millióknak örömkönyűkkel rivalgott hálája között az egész emberiségnek tapsát és saját legnagyobb hasznát biztositná magának. E' feltétel' megfejtése, mondom, nem csak nem könnyü, jóllehet arra felette sok különös ügyességet képzel birni, de olly súlyos, olly szövevényes, 's kivált annyi és olly mély tudományokkal szorosan egybeszött 'valami', hogy itt útmutatóul a' tiszta szándék, a' tiszta akarat nem elégséges többé, sőt — mert egyedül számok dönthetik itt el a' kérdést — a' sziv még olly nemes ömledezésinek, a' hazafiság még olly szent gerjedelminek varázsa is határát leli. Igen, hatalmának határát leli itt az olly könnyen a' józan út' vágásibul félrevezethető szív, és közvetlen 's kirekesztőleg a' minden szenvedelmekbül kibontakozott észnek kezdődik urodalmi köre; — azon urodalmi kör, mellyet sokan mint a' nem legmulatságosbat, 's mellyben csak felette szorgalmas 's állhatatos munka után lehet egy kissé fénydegelni, 's valami kis 'hivatalra' emelkedni, nagy következetességgel kerülnek, melly azonban még is, akárki mit mondjon — 's ez később tán jobban ki fog világlani — azon egyedüli, mellybül az emberiségre becsület, haszon, dicsőség, szóval: valódi és tartós jó áradozhat; 's mellybe ehhezképest lépni kinekkinek hasznos, azoknak pedig a' lehető legszentebb kötelessége, kik embertársaikat boldogitni, nagyobb számokban boldogitni buzognak, nehogy hevük rosz számolás miatt több átoknak mint áldásnak legyen forrása.

És ekkép e' körbe kell lépnünk, azaz: eszünket minden szenvedelem nélkül kell használnunk. És eszünk, ha bennünk minden hajlam, minden mellékes tekintet, minden szenvedelem hallgat, a' feltett 'miképre' nézve, hogy t. i. mi módon haladhassunk honunk' alkotmányos rendével legdiadalmasban, valljon mit fog tanácslani? — Okvetlenül azt, hogy valamint 10, 12 évvel ezelőtt ezen rendnek mély álomkórsága a' felébresztést a' felrázást tette legsürgetőbben szükségessé: úgy ma, midőn minden jelenség mutatkozik inkább mint az álomkórságé, ismét

azon kell iparkodni mindenek felett, hogy a' szenvedelmek csillapitassanak, az itt ott mutatkozó túlhév a' rendes körbül ki ne törjön, a' túláradozó élet határt leljen, szóval: hogy a meginditott erőmű ne csak haladjon, de ne is ingadozzon, sőt le ne peregjen, hanem rendes forgásban tartva, okkal móddal a' legélénkebb mozgásra emeltessék; vagy más szavakkal: a' helyett hogy, mint 10, 12 évvel ezelőtt a' kiváltságos rend' kötelesség-felejtett tagjait, t. i. a' sokkal nagyobb számot felette hasznos és ekkép illő vagy legalább megbocsátható, sőt egyenesen kötelesség volt, gyáva önfeledésébül erősen, erősebben, lehető legerősebben felriasztani, felkinozni, habár ez titokban nem is, és csak 'a szabad ég alatt történheték: úgy ma, midőn a' kiváltságos rendnek leghatalmasbjai és a' nagyobb szám teli van a' legjobb akarattal 'mindent tenni', és csak azon mulik a' dolog, hogy kétszer kettő nem tizenkettő, egy nap nyolcz nap, ember nem isten; illy körülmények között, illyes felriasztások, felkínzások, nem csak nem hasznosak és nem illők, de meg sem bocsáthatók, és pedig azon felette egyszerű okbul, miszerint például a' tulhajtott gőzerőmûnek sem kőszén sem tűz, de éppen ellenkezőleg gőzkirekesztés kell, és azon még sokkal fontosb tekintetnél fogva — melly a' 10, 12 év előtti időkre ugy illik mint a' mai napokra, 's szintugy minden anyagi mint nemkülönben minden szellemi dolgokra az egész világi egyetemben, 's ekkép parányi kis magyar erőművünkre is — hogy minden, mi természetes hajthatóságán túlhajtatik, vagy kénytelen megbomlani, vagy nehezebben halad, sőt tökéletesen meg is állapodik.

Mihezképest nem tenni, mikor tenni kellene, tenni kötelesség volna, éppen olly bűn, mint nem kevésb bűn cselekedni, másokat cselekvésre buzditni, midőn az 'abbanhagyás' lenne szoros tiszt; 's ezt a' mint ki felfogja, helyesen, helytelenül erejét ismerve vagy azt túlbecsülve — és azért itt magába téréssel és komoly figyelemmel kiki tartozik önmagának — úgy fogja kiki mellében érezni a' megelégedés' melegét, vagy a' szemrehányás' fulánkit, 's úgy fog holta után — mert élőrül élők közt nincs igazságos itélet — emlékezete áldva vagy átkozva lenni.

Epedő kebellel és kimondhatlan belküzdések közt irom e' sorokat. De nem azért epedez keblem, nem azért küzd lelkem, mintha magammal tisztában nem volnék. Valóban nem; kinaim' oka: "látni mint borúl hazánkra vész, 's nem lelni magamban annak elmellőzésére váltig erőt."

Világosan áll előttem — 's mennyire irigylésre méltók lehetnek azok, kik valamint nem vették észre, alkotmányt és nemzetiséget tekintve, milly szánakozásra méltó szerepet játszott M. Theresia alatt a' magyar, 's milly nevetséges volt akkori hajlama; később ismét azt nem vették észre, hogy azon test, mellynek ők tagjai, már már rothadásnak indult: úgy most sem vesznek észre semmit, és ekkép hátat forditván gondnak, vig kedvvel keringnek felfogásuk', jóllehet felette szük, de rájok nézve még is elég tág körében, vagy felhevült és sehogy sem fékezett képzeletüknél fogva, magyar egünkön égi háború és zivataros idők helyett a' tavasznak legcsendesb, leggyönyörtelibb napjait látják hazánknak jó szivü de hibás szemü optimistái. Nem úgy én; mert — világosan áll előttem, hogy a' Pesti Hírlap, ha legnevezetesb czikkeiben homlokegyenest megforditott, tökéletesen ellenkező tactikát nem követ, 's magasb szempontbul nem fogja fel nemzetünk' egybebonyolodott létét, honunk' állását: megsemmisitésre vezeti a' magyart, 's szaporábban mint gondolnók; más részrül kinosan érzem az agyag' súlyát — oh miért nem bontakozhatik ki lelkem belőle! — és kétkedem: ki fogom-e azt, minek igazságáért halni sőt becsületemet kész volnék koczkáztatni, olly világosságban 's olly kimélettel állithatni, hogy meghasonlásnak, elágzásnak oka ne én legyek.

'S ime innen származik kimondhatlan keserű elcsüggedésem, midőn hallgatni 's egészen visszavonulni a' nyilványos élet' mezejérül volnék leghajlandóbb, 's bizonyosan tenném is, ha szünet nélkül nem hallanám belsőmben azon szózatot,

mellynek soha sem tudtam ellentállni, melly polgári pályámnak eddig is kalauza volt, 's mellynek ekkép most is akarok engedelmeskedni.

Vezess tehát ma is biztos öbölbe isteni ihlet, 's hagyj veszni inkább, mint ártani a' köz ügynek!

A' Pesti Hirlap' szerkesztője — és ki fog világlani: magát szereti-e inkább, vagy a' hazát — azon halandók' egyike, kiket a' véletlen, a' körülmények' játszi fordulata, tán az istenek, egy különös és a' szokottnál magasb fénykörbe állítának. Mint áldozat mutatkozik ő a' fiatal képzeletben, áldozat, melly a' nemzet' legszentebb jogaiért szenvedett; 's ekkép hatalma korlátlan, korlátlan mint a' képzelet, mint az ömledező szivnek határtalansága. Nem fog ezen bálvány' ereje ugyan mindig tartani; mert valamint mindennek sőt a' legjobbnak, úgy neki is megvannak ellenségei, kik őt a' felhőkbül csak hamar leszállitandják a' földre. — "Könnyen jutott ő ezen celebritáshoz", igy beszélnek 's kérdik: "valljon mi nagy jót tett a' hazának? Ujjhuzása a' kormánynyal nemde majd végzavarba hozott, 's ha nem segitnek a' nagy istenek, ki tudja, ő mibe bonyolitott volna már, 's nem törik, nem szakad-e eddigelé minden?" — „Szenvedett ő négy falai közt" — mondják — "de mit szenvedett? hiszen soha elzártnak jobb és kényelmesb dolga nem volt; mit szenvedett ahhoz képest, mennyit mi szenvedtünk hosszú évek során keresztül, fény és köszönet 's a' nélkül, hogy valaki csak észre is vette volna, önként zárkózva négy falaink közé, éltünket az országi tudományunak, az országi szolgálatnak szentelvén?" 'S ekkép, mert száz illy hang emelkedik ellene 's még száz, melly végkép mindent megtör, és csak a' 'többé nem levőre' nincs hatása, bűvereje sem fog tartós lenni Ma azonban a' fiatalabb legpezsgőbb vérű nemzedéknek ő a' hőse, ő a' kedvencze: ő adott mindennek jobb fordulatot, ő menté meg a' hazát, ő fog minden bajainkbul kirántani, 's ő fogja, hallgassanak csak rá, a' dicsőség' és valóság' isteni lakába vezérleni a' magyart! Szavai tehát, mert legyen bár e' fénykör érdemlett vagy bitorlott, tartós vagy mulandó, az mindegy, minthogy annyi

minden esetre bizonyos, hogy e' fénykör e' pillanatban — és Magyarország' pillanatai drágák — környezi őt; szavai tehát, mig ezen fascinatio, ezen varázs tart, mázsanehézségüek, és mind azoknál, kik e' bűvölet' körében léteznek — és ezek' száma nem kicsi — axiomafényüek. — Igérje nekik a' föld' minden kincseit, és elhiszik; igérje nekik magát a' mennynek országát, és nem kételkednek. — Illy hatalommal emelni lehet de sülyeszteni is a' hazát, 's százszorta szerencsés az, kinek illy szép hivatás közt az első sikerül. Mert vajmi nehéz tiszt olly magas röptet, mint a' millyenre felemel a' sokadalom' képzeletereje, minden földi gyarlóság' elárulása nélkül, diadalmasan csak addig is fentarthatni, 's mielőtt a' közvélemény' varázsa ismét megszünnék, míg az illy magasra felemelt az embereket sokszor tudtok tán akaratjok ellen is szerencséjükre vezethetné. Valóban felette nehéz tiszt, de annál dicsőbb arra nézve, ki fényköre elébe teszi az emberiség' hasznát, és ekkép mindig kész abbul kilépni, sőt rögtön kettétöri annak varázsát, ha abban egyedül a' nép' tömjénzése, és némi bal de kedvencz itéletek' megerősitése, vagy legalább 'kiszépitése által tarthatja fen magát.

Népszerüséggel egész életén keresztül soha senk nem használt az emberiségnek 's hazafiainak annyit, mennyit használhatott volna, 's mennyit tán használt magának, ha népnépszerüségét valami tartós jónak elérése végett áldozatul hozza vagy erre legalább mindig kész volt, és ekkép Magyarországban, hol a' közértelem' súlya olly parányi, sem lehet népszerüséggel illy lelkesedés nélkül használni sokat; mert ha valahová, valóban ide illik Phocion nézete, ki minél erősebben érinteték köz taps által, annál inkább kétkedett felfogása' helyességén. "*Első szavánál egy nemzet' figyelme vonul reá, egy nemzet' bizalma fordul felé, 's első léptében felkarolja öt ama roppant erő*" (Pesti Hirlap 14-dik sz.) — igen — "*felkarolja öt ama roppant erő*", t. i. a' népszerüség, 's viszi és sodorja öt, ha magát mint lelketlen törzsök felkaroltatni engedi; de nem ám azon képzeleti mennybe, mellyet a' forró vér olly szép szinekkel fest, hanem azon ki nem gázolható

tévútakba, mellyekbe eddigelé minden féket szakasztott, szenvedelmeit követő, és az ész' körébe vissza nem tért nép — de egyetlen egyet sem véve ki — okvetlen eljutott, 's melly tévútakba ennél fogva az olly kevéssé kifejlett magyar is minden bizonynyal eljut, és szaporábban mint gondolnók, kivált ha érzelmei szent sugalásoknak, felfogásai axiomáknak, hajlamai, vágyai, szeplőtlen tisztaságuaknak, irányai végre okvetlen üdvösséges czélra vezetőknek és minden kivételen túlemelkedetteknek hirdettetnek bálványai által, és az ábrándozások' illy édes mámorába a' nép — "*minthogy népszerüség nélkül ma már, az ébredés' korában, egy nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetni*" (Pesti Hirl. 14-ik sz.) — mind inkább 's inkább belé is édesgettetik, 's abba elvégre úgy belé is sülyesztetik, mikép jaj annak aztán, ki a' nép — olly csalhatatlan (!) — 'inspiratioinak' vakon nem hisz, vakon nem hódol, sőt "*népszerüségét mint rosz számoló még könnyelmüen el is játsza*". (Pesti Hírl. 14-ik sz.)

Nézzünk vissza — mert élőrül élők közt nincs igazságos itélet — 's nevezzük meg azokat, kik életkori népszerüségüket mindig 's a' sirig féltékenyen őrizve, azt soha nem koczkáztaták, soha áldozatul nem hozák, valljon nem sodortattak-e el a' feledékenység tengerébe, 's jó hatásuknak semmi nyoma; vagy nem használták-e a' sokaság' ittas felhevülését inkább saját énes czéluk' elérésére, vagy a' rom-istennek áldozatára mintsem a' köz, az állandó jónak őszinte eszközlésére. Nevezzük meg őket — e' sirig népszerüeket — 's mutassuk meg, hogy hazájuknak, az emberiségnek több hasznot hajtottak, mint valódilag használtak az emberiség' kifejtésének azon bajnoki — és azért hálaérzéssel rebegi nevüket nagy és kicsi, magas és alacsony — kik, ha kellett, a, néppel nem kevesbé mint a' hatalom' fénykörével, nem, de az egész emberiséggel is szembe szállták, 's szent felmagasztalásukban a' népszerüséget úgy, mint fejedelmek' kegyelmit lábaikkal tapodták, hogy embertársaik' javára 's ha másként nem lehetett: vérükkel vásárolják meg az örök igazság' diadalát. — Üdvözlet nevetekre ti feldicsőült árnyak, kik az igazságnak voltatok fel-

szenteltjei, 's valamint rablánczaiban hirdeté egyik közűletek a' föld' keringését, és tömlöczébe löké vissza őt a butaság: úgy mertétek ti is daczolva a' zsarnok' mint nemkülönben daczolva a' nép' dühének, kitűzni a' határt, 'minél tovább ne', 's csak holt testükön keresztül indulhatott a' szenvedelem odébb.

"*Hiú törpe lélek, melly népszerűséget mint czélt vadász*" — igaz, 's kimondhatlanul rút, jóllehet nem olly ritka — "*de rosz számoló, ki azt könnyelműn eljátsza*" (Pesti Hirl. 14-dik sz.) ez sem kevesbé igaz, csakhogy itt az a' kérdés: "mi a' könynyelmü eljátszás"; mert könnyelmüleg ollyas valamit eljátszani, mi felette becses, mivel bizonyos pontig felette sok jót mivelhetni, mi tulajdonkép nem sajátunk, de jobbára ránk bizott tőke, a' véletlentül, az istenektül ránk bizott tőke, t. i. a' népszerüség, a' nép' kegyelme, melly mint minden szivömledezés száz árnyéklatú, száz negédű; illyest, mondom, könnyelmüleg vagy egyáltalában 'eljátszani' nem csak otrombaság, de valódi bűn.

Az emberiségnek azon előkelői, kik földünk' mind anyagi mind szellemi kimivelődését leginkább eszközlék, 's kiknek lépteit Berzsenyiként "A' jobb 's nemesb lelkeknek útján, merre erőnk 's inaink vihetnek" követni kinekkinek kötelessége volna, a' nép' vagy a' hatalmasok' kegyét azonban korántsem játszották el — mert hiszen így embertársaik' háláját mint olyanok, kik őket semmivel sem gazdagiták, nem érdemlenék — de még ajándékban sem, hanem mennyire birták olly drága áron adák el, miszerint vágásbuli kivetésük, üldöztetésük, kinaik és vérük az emberiség' valódi hasznáért a' lehető legnagyobb uzsorával kamatozzanak vissza.

Mig tehát emberek közt valami sokkal édesb, sokkal kivánatosb is van, mint a' hatalom' fénysugára, és a' nép tömjéne, t. i. az önmegbecsülhetés 's a' lelki csend: mindaddig hatalmi fényt 's népszerüséget bátran alkuba bocsáthatni, sőt azt alkuba bocsátni még kell, még szoros kötelesség is, ha 'a szenvedelem vagy felülről vagy alúlrul akarja az igazság és a' való ellen gyakorolni undok hatalmát; mihezképest egyedül arrul foroghat véleményi különbség, valljon ki, mikor 's milly áron váljék meg mind az egyik mind a' másik

hatalom' körétül, mi kinekkinek öntapintatátul 's önbelátásátul függ; csak hogy éppen úgy fogja a' jövőkor kárhoztatni azt, ki semmi áron, még hazájának boldogságáért sem birt kilépni fénykörébül, mint szánakozással tekint a' világ mind azon számnélküli hasztalan mártirjaira, kik ingyen vagy csupa képzeleti semmiért áldozák fel magukat, 's alkalmasint egyedül azokat fogja dicsérni, kik önerejüket sem nem becsmérlék, sem azon túl nem biztak, hatáskörüket sem igen szűkre, sem határtalanra ki nem tüzék, 's ezekhez képest cselekedtek.

A' Pesti Hirlap' szerkesztője mind ezekben — ha személyét nem állitja a' köz ügy fölé, és ehhezképest kisszerű szőrszálhasogatásokba le nem ereszkedik — úgy hiszem, velem tökéletesen egyetért; és magas lelkesedésénél fogva hiszem, arra is kész — 's nálamnál rosszabb lenni nem fog — hogy valamint én mertem, katonai fenyitékhez szokott, 's egyedül lelki sugalásomtul késztve, egy időben hangosan felkiáltni: 'halálos sebekkel illette törvényeinket az önkény', 's velőmet el nem szédité a' hatalmi sugár; ma viszont szintúgy merek 's nem titokba leplezve, de a' lehető legvilágosb ég alatt szembeszállni a' nép' legfelmagasztaltabb kedvenczeivel, 's most is egyedül lélekismeretemtül vezérelve, veszitsem bár a' még tán hátramaradt népszerűségemet, sőt éltemet bár; valamint én, mondom — kitül nemességben, hazafiságban, lelki felemelkedésben, tudom a' Pesti Hirlap' szerkesztője hátrahagyatni magát nem fogja engedni — sem felülrül nem függék ekkoráig, és soha függni nem fogok, sem alulrul nem hordoztatám portéka gyanánt eddigelé, és bizony mondom, nem is fogok hordoztatni siromig, de hazámért lelki függetlenségemen kivül mindenemet koczkáztatni mindig kész valék és kész leszek: szintúgy van és szintúgy lesz a' Pesti Hirlap' szerkesztője is mindig lelkesitve, 's mindezekre hasonlóan kész — egy cseppet sem kételkedem — miszerint fénykörét, mellybe őt jeles tulajdonai 's kitünő elmebeli tehetsége mellett körülményeinek nem mindennapi fordulata helyzék, mindig legtisztább szándékkal, legőszintébb iparral, egyedül nemzetünk' feldicsőitésére, egyedül a' magyarnak valódi hasznára fogja forditni; mirül annál erő-

sebben még azért is meg vagyok győződve, minthogy függetlenségének már legszilárdabb jeleit adá ő, és olly messze van azon puha velőktül, azon lelki szegényektül, tudom, kik csak azt tartják függőnek, ki velük vagy tőlük nem függ, csak azokat önállóknak, kik egyedül felülrül nem engedik bétörni a' vészt, ha viszont alúlrul jő, motszanni sem mernek, mintha bizony az önkény' zászlójánál a' semmi vagy tévútakra vezető zászló dicsőbb 's szentebb volna, és a' világon e' két zászlón kivül több egy sem létezhetnék; minden kétségen kivül tehát alulrul éppen oly független leend, 's éppen olly bátran 's éppen olly őszintén fog úszni a' nép-dagály ellen, 's ha bukni kellene is, mint bátran és őszintén uszott a' hatalom' folyamával is szemközt.

Nem kételkedem tehát, sőt erősen hiszem — 's miért kételkedném, miért ne hinném; mert ha azelőtt midőn holtnak hitte sok a' hazát, azt vigyázatlanul gázolta, azt néha irgalgalmatlanul sujtotta és némi korcs, azért lehetetlen, hogy magyar a' mai nap olly szépen viruló, annyit igérő kisdedet készakarva gyilkolni, készakarva 's ellenséges indulattal de csak egy hajszálát is érinteni szándékozzék, nem, nem, ez lehetetlen; mert ha illyest csak egy magyar is eszközölhetne öntudattal, hideg vérrel, sőt tán előre kitüzött terv szerint illyest csak egyetlen egy magyar is cselekedhetnék: akkor mind az, mit nemzeti ujjászületésünkről évek óta olly édesen álmodám, keserű hazugság; mind az, mit nemzeti életünk és nagygyánövésünk' jelenségeirül olly őszinte szorgalommal egybeillesztém, 's mik előttem olly biztos fényben állitják nemzetünk' egykori legdicsőbb felvirulását, rám nézve tökéletes elcsüggedést 's csak hamar halált okozó csalódás volna, 's valóban nem kevesb; de ennyi gyalázat köztünk bizonyosan nem létezik — nem kételkedem tehát sőt erősen hiszem, hogy az annyi hatalommal felruházott szerkesztőnek keblét egyedül a' legtisztább szándék heviti: 'emberségesen 's ereje szerint megfelelni gyönyörű hivatásának', és azon tőkét, mellyet istenek és emberek tettek le kezeibe, kitünő tehetségeit t. i. és népszerüségét el nem pazarlani, roszra nem forditni, de, mennyire csak képes, hazánk javára adni ki a' lehető legmagasb uzsorával.

Korántsem osztom én ezeknél fogva azok' véleményét, kik a' Pesti Hirlapban rosz irányokat, roszra vezető szándékot látnak és tesznek fel, mivel hinni akarom, hinni szeretem: az irány, a' szándék kristálytiszta; hanem azért jajdultam fel a' Pesti Hirlap megjelenésekor olly keserűn, 's ha tetszik: "olly szükkeblûleg" — de tán ki fog világlani, nem olly igen 'szükvelejüleg' — 's jajdulok fel mindegyre azért, mert magamat meg nem csalhatólag, látom, milly felszines, milly egészen elhibázott szempontbul fogja fel a' szerkesztő körülményeink' olly annyira egybebonyolodott és ujjászületésünk' nem kevesbé szövevényes kérdését, és a' helyett hogy gyönyörű állásábul, hatalmi körébül lassanként de biztosan ránk virasztná — mi most tán némileg kezében van — a' nemzetisedés', csinosodás' irigylésre legméltóbb napjait, e' helyett, mint valami magasb de ellenséges hatalomtul ostorozva, homlokegyenest hajtja szerencsétlen, csak most lábadozó, nemzetté virulni csak most akaró népünket az anarchia' mindent elsülyesztő örvényébe, vagy mi hihetőbb, közvetlen az önkénynek hajótörő szirtjei felé. — Én kevesebbet ennél, jóllehet ma még magva hintetik csak az egykori olly keserű gyümölcsnek, nem látok, 's bizonyos vagyok, 's ha Isten segit, meg is mutatom, hogy az egyiknek vagy a' másiknak okvetlen, nem, de szoros igazságilag be kell következni — mert hiszen tönkölybül mindenütt tönköly lesz, és kétszerkettő mindenütt négy — ha a' szerkesztő ur legnevezetesb czikkjeiben homlokegyenest megforditott, tökéletesen ellenkező tactikát nem követ, igen: tacticát, mit nem kevés — közbevetőleg legyen itt mondva — utálatig higvelejű suhancz, férfiúhoz nem illő fogásnak, rút tekervényes útnak képzel buta felfogásában, 's mi több: hiú öntulbecsülésében még hirdet is; mintha bizony tiszta lélek, tiszta szándék elég volna, valami szoros tudományi problema

feloldására; mintha csak jó akarat 's lelkes buzgalom kellene a' sakkjáték sikeres eljátszására; vagy mintha nemzetünk' üdvös öbölbe vezérlése, a' magyar' ujjászületési diadala ezeknél könnyebb eszközlés volna, és már itt a' jó szándék és kivált a' magyar pezsgő vér és a' fiatal lelkesedés könnyen és biztosan érhetne czélt. — Nem, nem — és félre mind ezen lágyvelejű és kicsapott iskolásokhoz, vagy agyafurt visionariusokhoz illő felszinségekkel, kik kártyaházak- vagy spanyol kastélyokként bánnak nemzetiségünk- 's alkotmányunkkal, 's olly könnyelmüleg, olly játszi negéddel épitik 's döntik ezeket, mint azokat; — 's legyen végkép elismerve köztünk, hogy mindaddig, mig józan tactika után nem indul a' magyar, olly tactika után, mellyet nem a' hiú tapasztalatlanság, nem az ömledező asszonyi sziv 24 órai rögtönzésekként sugal, de mellyet a' tapasztalás által kiképzett hideg ész jelel ki szoros tudományilag egybeillesztett terv szerint, hogy mindaddig nép, könnyen elolvasztható, tengő nép marad a' magyar, a' véletlentül majd fel, majd alá hányatva, de soha nem lesz belőle a' fejedelmi szék' azon támasza, az örök való' azon paizsa, az emberiség' azon disze, szóval azon dicső nemzet, mellyre meghiva van, 's melly ha belőle nem lesz, csak saját bûne.

Fájdalmasan jajdulék fel, 's kimondhatlan epedések közt jajdulok ma is mindegyre fel, igaz; mert vajmi kinosan teltek be elősejditésem' aggodalmai. Tudtam, hogy egy hirlap, a' haza legtávulabb 's legheterogenebb ereibe közvetlen ható, és mintegy a' népszerüség' fénykörébül kiömledező, kisugárzó hirlap olly felette 's rendkivül éles fegyver, mellyel csudákat is mivelhetni ugyan, de a' lehető legnagyobb veszélynek is hajthatni a' hazát.

Milly szép reményekkel, mennyi szeretettel csüggött e' lap' áldásteli befolyásán honunk' jobbjainak szeme! még én is szerettem reméleni, jóllehet tisztán állott előttem a' szerkesztői tisztnek majdnem kigázolhatlan bokrosságú feladása.

Nem is vártam ezért már eleinte nagy csudákat; mert öntapasztalásbul vajmi jól tudom, milly súlyos, egy kissé magasb röptet annyi ólom lelkek közt fentartani, milly nehéz

olly annyira szövevényes állapotunkban, hogy itt zátonyra ne vergődnénk, ott sziklaormokkal egybe ne csapnánk, a' siker' öblébe eljutnunk; milly szinte lehetetlen, annyi megrögzött, megcsontosult és ellentétben levő érdekek közt — mint ezt Magyarország' csipkebokrában vagy inkább darázsfészkében minden lépteinknél tapasztalnunk kell — diadalmasan keresztül törni, és elérni az üdv' czélját, 's úgy hogy innen is 'jaj' onnan is 'jaj' szilárdságunkat meg ne törje, vagy hogy saját nyakunkat ne szegjük az emberi erőt ezen majdnem túlhaladó kisérletben. Tudtam ezen felül, mennyit kell sokszor tenni *ad captandam benevolentiam*, csak hogy meghallgassák az embert, és ehhez képest milly elkerülhetlen szükséges — ments meg Uram — a' mai magyar elmeszüleményck' olly sok száraz szalmája közt, felborsozni, felfűszerezni azon eledelt, mellyet a' közönséggel dicsérő fejcsóválás közt elfogadtatni buzgunk. — Mint vén 'gyakornok' vagy inkább 'gyakorló' felette jól tudom mind ezt, és azért, jóllehet senkinek nálamnál magasb véleménye a' Pesti Hirlap' szerkesztője roppant elmebeli tehetségérül, éles felfogásárul, tág ismeretirül 's terebélyes olvasottságárul nincs, azért nagy csudákat, Naxos szigeti körülményeink közt, mint mondom, nem vártam.

Aggódtam nagyon, megvallom, 's megjelenését az előre felhőkbe emelt lapnak alig birtam bevárni; de — már a' legelső négy öt lap 's kivált ezeknek vezérczikkei után itélve — olly minden terv nélküli, szövevényes körülményeinkbe olly kevessé ható, a' legsajnosabb csalképzetekkel megtelt, felhevülés' vagy pillanati irgalom' sugtábul ide oda kapkodó, minden érdeket éllel egymás ellen állító, a' kicsinyeket a' nagyok ellen, a' szegényeket a' gazdagok ellen felingerlő, feluszító lapra — már csakugyan meg kell vallanom — legtávulabbrul sem voltam elkészülve. — Ennél — tisztelet, becsület, de igazság is! — érettebbet, mélyebbet, körülményeinkhez egy kissé illőbbet vártam.

Szemeimnek alig tudtam hinni. Hát ez azon lap — kérdém magamban — melly a' magyar haladási résznek, a' magyar értelmességnek volna úgy szólván organuma, és mellynek

helyességeért nekünk, szinte a' haladás' embereinek — nekünk, kik szoros és lélekismeretes következetességgel fáradunk a' hon java körül, 's pedig már hosszacskább idő óta — mintegy *in solidum* jót kellene állni; minthogy a pangó rész, és a' szomszéd, meg a' külföld e' lapot bizonyosan értelmi súlyunk' és országlási képességünk' mértékének tartandja, vagy legalább annak fogja hirdetni, 's pedig azért, mert eddigelé — jól vagy rosszul-e, ez más kérdés — de eddigelé hírlapban a' könyvvizsgálat tágabb kört nem engedett még, mellyben a' szabadelmüség szabadabban gyakorolhatná lelki erejét, 's hol a' magyar könnyebben 's szebb fényben állithatná a' tapasztalás által felgazdagult, kimüvelt és szenvedelem nélküli észnek diadalát. És kimondhatlanul elszomorodtam.

Lenne más lapban, tán azon túlzó pártnak, mellyrül fentebb szólék, 's melly, hála az ég, némileg elenyészett, ha most ujonan lábra nem kap; lenne mondom ezen pártnak lapjában, 's más embertül irva, mint a' kitül annyit követel a' haza és méltán, mind az, mit a' Pesti Hirlapban 's mi több, ezen lap 'vezérczikkeiben' csudálkozva, bámulva olvasunk, vagy illy érzelmek közt legalább olvasok én: nem volna akkor baj, a' veszély olly nagy; mert valamint minden túlzás, minden felingerlés, mellyhez nem kapcsoltatik a' gyökeres és kimeritett '*quid esset ergo faciendum*', magával hordja a' legsikeresb gyógyszert, t. i. az embereket, a' helyett hogy elcsábitná, inkább kijózanitja, úgy veszne a' túlzó lapnak is hatása csakhamar, sőt még összepontositná 's egy sorra állitná a' haza' elkülönzött érdekeit, 's igy még használna is. — De nem úgy a' Pesti Hirlap; minthogy ez azon mérséklett rész képviselőjének tartatik, 's annak is illenék lennie, melly rész eddigelé egyiránt óvakodék fölfeléi mint lefeléi túlzástul, és ekkép olly erős hitelben is áll, miszerint a' mérsékelt résznek mintegy firmája alatt, 's az annyi tehetséggel felruházott szerkesztőnek hatalmas tolla által hirdetve, 's mert fénykörébül 'ő mondja, ő állitja, ő tanácsolja' számtalan, mindig érzelgő és csak felette ritkán gondolkozó, minden mocskot feltaláló, de egynek elejét venni sem biró seregnél, 's azok-

nál, kik a' dolgoknak mindig egy oldalát látják csak, olly hatást gyakorol, mint Pythagorásnak 'αὐτος ἔφα-ja' is egykor vakon és ellenvetés nélkül fogadtatott el engedelmes tanitványaitul, csak hogy nem mindennap születik Pythagoras, és még ennek 'αὐτος ἔφα-ja' után is — soknak véleménye szerint — vakon indulni éppen olly gyávaság mint a Pesti Hirlap szerkesztője haladási modorját vakon nem dicsérni bűn.

Valóban illyes törekvés, mindenkit gyanussá tenni, kinek valamie van, minden felsőbbet a' gyülölet' pelengérjére állitni, minden létezőnek helyességét kérdésbe venni, hazánk municipalitásait lehetőleg elnépszerűtleniteni, minden piszkot, minden aljast szőrszálhasogatólag felturni, 's mind egyszerre néhány hét' leforgása alatt, 's egyetlen egy tökéletesen kimeritett 'javitási' recipe nélkül; illyes törekvés, mint a' millyen a Pesti Hirlap' eddigelé csak 18 darabjában mutatkozik, 's mind az, mi ezekben egy rakásra fel van hordva, előttem legalább egészen új, és soha nem tapasztalt jelenés, jóllehet meglehetősen jártas vagyok még Gallia' forradalmi szakában is, hol — nem tagadhatni — elég különös és elég szapora történt.

Augias' istállóit én illy modor szerint még soha nem láttam tisztitani, nohabár nekem is ez kenyerem — 's kétlem: tiz Herkules valljon megbirta volna-e az illy egyszerrei működést, úgy hogy maga belé ne fuljon, vagy az egész légkört annyi mostoha bűzzel el ne töltse, mikép aztán nincs hazafiság, nincs lelkesedés, melly ezt kiállja, 's a' magyar közmondás "megszokom vagy megszököm" szerint ez utolsót rögtön ne tenné egy szép nagy szám, és végre istállóiban egyedül Augias király ne önkényeskedhetnék kénye kedve szerint.

A' helyett, hogy a' vezérnek — 's többi közt a' vezérczikknek eszméje, vagy is inkább azon eszme, bizonyos és némi vagy inkább "annyi" követeléssel járó czikket vezérczikknek keresztelni, nem a' legszerencsésebb ötlet volt; mert itt bizonyos egyedeknek elménczsége tüstént 'a'-t 's 'nek'-et ragasztott a' czikkhez, miszerint vezérczikkbül tüstént a' 'vezérnek czikkje' lön, 's ezt most így tekinti a mindenfelé 's kivált tévútakba olly könnyen iramló sokaság;

vezért pedig, kivált nem ő általa választottat nem kedvel sok magyar, 's általában benne a' legkisebb középszerűséget sem, 's annál inkább tétovázásokat nem könnyen tűr — a' helyett mondom, hogy a' vezérnek sas-szeme egy nagy czél felé volna irányozva, mellyet követve észreveszi ugyan mind azon részletes sebződéseket is, mellyek csatával járnak, de vélük nem bibelődik, 's kivívja a' lehető legnagyobb részre áldást hozó diadalt; a' helyett, hogy mint valódilag felkent status-ember minden oldalrul megfontolt terv szerint, méltányolva ugyan a' részletes hátramaradásokat is, de ezekkel hatását ki nem merítve, egyenesen 's mindenek előtt a' legfőbb nemzeti bajakra hordana írt; szóval a' helyett, hogy magasb szempontokbul fogná fel, 's nagyobb vonásokkal tűzné ki, a' magyarnak mint nemzetnek mi volna nyavalyája, 's ezen segitni mi módon lehetne; ezek helyett ugyan kivel találkozunk? Majd egy — akarjuk hinni: felette becsületes — misericordianus fraterrel, kinek hatásköre egyes sebek' bekötözésével már kimeritve; holott vezérnek csatákat kellene nyerni 's nem sebeket kötözgetni, és Istenért csak el ne téveszszük a' szerepeket — és senki ne gondolja, hogy én a' misericordianus frátert, kivált ha őszinte, kevesebbre tegyem mint a' vezért, csakhogy misericordianus ne akarjon vezér lenni, és viszont; majd egy nőszivü érzelgővel, ki a' hindostani mesének irgalmas nővérjeként felnyitni buzgalkodik bizonyos és felette fatalis csapot, mikép egy szomjúhozón könyörüljön, melly csapbul azonban vész ömledez a' sokaságra, és elöntetik egy egész város; holott statusembernek nem egyes de nemzeti kinokat kellene enyhitni — 's csak ne keverjük a szerepeket össze! — itt megint Victor Hugoval a' borzadalmak' olly mesteri festőjével' 's tisztelet becsület! mert megvallom, nem ritkán emelkedtek fel hajszálim a vezérczikkben foglalt némi talpra esett 's nagy hatással járó rajznál, csakhogy részletek miatt — milly lelket felemelők vagy borzasztók legyenek is — rendszerint szembül vesztjük az egészet; 's csak ne keverjük a szerepeket egybe! majd megint 's legtöbbször jó szivű Lamennais-vel akadunk, jóllehet mindünnen

volna inkább tanácsos elfogadni statusreformatioi recipét, mint az 'ifju Galliának' ezen a' gyakorlati életbe valóban (!) olly igen mélyen beható apostolátul. És néha még azon spanyol hőssel is egybejövünk — gondolná-e az ember mai időkben — ki, ha egynek egy forintja volna zsebében, a' másiknak pedig semmi sem volna zsebében, bizonyosan ezen utolsónak fogná pártját, a' másikát ellenben '*szívtelen gazdának*' nevezné, mint illyes valami, többi közt a' Pesti Hirlap 18-dik számában a' harmadik hasáb elején is igen szépen mutatkozik, jóllehet a' 'szívtelen gazda' tán dolog közt éjjelezett, az egy forint nélküli pedig — igen könnyen meglehet — nappal is alutt, de ez mindegy, mit azonban előbb tán még is jó volna egy kissé megvizsgálni, mielőtt a' tollbul — és bizonyosan csak felrázóbb hatás végett — olly könnyen kicsuszik a' 'szivtelen', minthogy rég eldöntött dolog — 's valóban kinos illyes tökéletesen keresztül csépelteket, kénytelenül még egyszer keresztül csépelni — hogy a' birtoknak pártolása hajt a' nagy sokaságra legnagyobb hasznot, és nem annak gyülöletessé tétele; mikép felette igazságtalan is volna például a' Pesti Hirlap' szerkesztőjét szivtelennek nevezni, ha teszem lapjait napesti munkája 's annyi éjjeli virrasztása után azon sok becsületes de felette szegény családoknak fele áron söt ingyen nem akarná adni, vagy felsegitésükre még valami ráfizetéssel is járulni, kiket ő olly nemeslelkűleg felkeres, 's kik tőle mint a' birtoknak — akárhol legyen is — szilárd megvetőjétül bizonyosan nem csak nedves barlanguk', de még a' földi mennyországnak megnyitását is biztosan várják, mihez adjon Isten nagy szerencsét, 's vajha e' szegények dologtalan ábrándozásaik közt meg ne csalódjanak, és mindig másokban bizakodván, mindig másokra támaszkodván, olly aggasztó számra végre fel ne nőjjenek, mikép Magyarország egy egészségteli, munkátul pezsgő méhkasbul, valami nemzeti (!) nagy kórházzá váljék, hol a' dologtalanság leli jutalmát, és bizony Isten és ember fogja üdvözleni a' szerkesztőt; csakhogy fejledező nemzetünk' kedvéért, egybe ne keverjük a' szerepeket!

Valóban, egybe ne keverjük a' szerepeket; mert ha ezt teszszük, és körébűl mindenki más körébe lép, akkor okvetlen egybekeveredik az egész, és a' helyett hogy úgy is eléggé egybebonyolodott állapotunk valami mód csak kibontakoznék, az végkép olly zagyvalékká válik, miszerint aztán a' magyarra végre nem vár más sors, nincs más segitség, mint fuladás vagy "idegen kéz". 'S ez iránt a' Pesti Hirlap' szerkesztője, mint nyilván mutatkozik, koránt sincs tisztában; mert a' helyett, hogy most, miután a' mennyei gondviselés és némi nagy hazafinak mély felfogása és szerencsés tapintata által a' lehető legjobb vágásba bicczent a' honi erőmű, 's minden részek végre egy kissé inkább magukban kezdik keresni a' hibát, mintsem azt mindig egyik a' másik' nyakába vetné, mi az üdv felé legelső de legbiztosabb lépés és ekkép az eddig ollóként élükkel egymás ellen álló részek itt ott kibékülve már csekély együttmunkálásra olvadoznak; a' helyett, hogy e' szerencsés vágásban iparkodnék fentartani a' honi erőműt, sőt annak mindinkábbi egyensúlyba hozása t. i. a' részek' mindinkábbi kibékeltetése körül fáradna: fel nem foghatólag, vagy legalább általam fel nem foghatólag abban gyakorolja erejét — 's fájdalom, nem hiába fogja gyakorolni, mert ereje nagy — hogy minél gyülöletesebbé tegye a' főrendeket a' nemesi rend, 's megint az egész kiváltságos rendet a' nagy tömeg előtt. A' helyett, hogy az emberi nemben lappangó, sőt a' magyarban éppen nem lappangó, de vajmi ocsmányul kitünő irigységet, és a' sült galambra sovárgó olly igen különös étvágyat, némi talpra esett közgazdasági axiomával enyhitgetné, és itt például, nem kétlem, francziaországlási recipéjének nagy csomójábul egyet kihuzna, melly azt tartja: „Segit Isten, ha segitesz magadon", mi azonban nem annyit tesz, miszerint somogyi vagy bakonyi 'szegény legényként' másét ingyen volna szabad elvinni, de annyit jelent: "használd Istentül nyert eszedet és két tenyeredet, mikép munka után neked is legyen, másoknak azonban hajszálát se bántsad, nehogy azok ismét a' te üstöködet fogják, kik nem fáradának annyit, mint te, és ezért nem is szerzettek öreg napjaikra és

családuk' számára annyit mint te, de azért náladnál még is sokkal erősebbek, mert számtalanul többek — minthogy a' selejtesek' száma mindenütt nagyobb mint a' derekaké — és ekkép ne bontsad meg a rendet, de légy inkább szilárd védője"; a' helyett, hogy illyeseket csepegtetne szép móddal és ügyes orvosként a' nép felfogási körébe — és ez volna ám a' lehető leghasznosb '*Useful knowledge*' terjesztése — a' helyett a' birtokot, hol csak létezik, 's kivált a' potencirozott saturnaliákban undokoskodó Sardanapalokat — nem tudom egyébiránt, kit értett, tán a' szegény magnásokat, kiknek szerencsétlenségükre házuknál még nem kopogott be az izetlen képü sequester, de markukban és erszényükben takarékos 's takaróikkal megegyező és ekkép azokhoz illő életmódjuk' következtében még van egy kicsike — olly utálatos vagy — mit is mondok — inkább olly 'izletes' szinben festegeti, mihezképest elevenen látom, 's tán festeni is tudnám — mert hiszen jóllehet nem Corregio 'de én is képiró vagyok' —: némi elszigetelt csárdában, némi ‚statusgazdasági' kurta kocsmában, hol napi renden a' munka 'nem', de a' keserű nóta 'igen', 's hol most, tudom, a' Pesti Hirlap a' mindennapi lap, mint fénylenek sok gyönyörü fekete szemek és vajmi szép fehér fogak, mint Mazeppa' képében a' kész áldozat, úgy itt a' kész lakoma a' kész kincs után. — A' helyett, hogy hazánknak vagyonosbjait, kiknek nagy része mint Rinaldo Armida' kertjében, hála az égnek, betekinte elvégre az önmegismerés tükrébe, 's eldődeirül rá szállt bűnein nagylelküleg nemcsak elpirult, de az emberek közt példátlan lelkesedéssel szinte a' józanság határin túl még a' 'saját' szentségének elvét is koczkáztatá; a' helyett, hogy ezeket még inkább édesgesse a' hazához, mi azonban, mint sok gondolja, 24 fontos ágyugolyóbis — *Domine parce nobis* — nagyságu dicséret-pilulákkal nem eszközölhető, de ahhoz vajmi gyöngéd tapintat kell; a' helyett, hogy ezeket édesgesse, a' Rinaldo tükrébe eddigelé pedig még nem néztek, nézni nem akartak' sorát, naprul napra gyérebb sorát, Pál' udvarában tanult jó móddal és egymás után ezen felette hasznos toiletti procedurára kész-

tené, melly tudja az ég, vagy legalább az én izlésem szerint, sokkal szebb 's vajmi nemesb, jóllehet komolyabb fénybe állitna sok magyart, t. i. ezen toiletti procedura, mint a' sarkantyuért annyi ideig minden haszon nélkül — ha némi botlást, tán kellemes botlást és megakadást kiveszünk — viselt sarkantyúért cserélt 'glacée kesztyű' tán mocskos kezeken, hattyu-prémes atilla nem ritkán hattyu éneket rejtő nagyságoson, sőt elvégre még mint a' békateknőbe foglalt pápaszem is, jóllehet ez csak pipere, fényűzési cziczoma, minthogy az orron akár lóg, akár nem, számos gazda azért sem többet sem kevesebbet még sem lát; mind ezeknél mondom, vajmi szebb fénybe állitna sok magyart a' felhozott tükörbei tekintés, és a' magávali őszinte megismerkedés; 's a' helyett hogy illyesre, illyes toiletti procedurára késztene, ugyan mit tesz? Semmi üdvösségesebbet, mint azon grönlandi szakács, ki, hogy megcsipje a' nap' fényével összebarátkozni nem tudó vakondokot és őt megvirgázza, nemes indignatiojában feldulja a' fél kertet, 's olly erőseket üt és csap maga körül — midőn a' vakondokot, jól vigyázz! meg nem csipi, de elszalasztja — mikép itt véres ajk, ott behorpadt orr, itt megint kilökött szem, amott megsebzett fülek 'sat. mutatkoznak; és az igy érintettek a' nélkül, hogy valami ügyes orvost hivnának meg consiliumra, maguk adják meg maguknak a' consilium abeundit és maguk praescribálják maguknak a' császárfürdőt, de nem ám a' budait, mert: *sunt certi denique fines* 'sat. mihezképest a' túlvitt vagy ügyetlen dorongolás még a' hazafiúi kötelességektül is tán némileg felold. — A' helyett, hogy mint okszerinti erőműves, most miután elég a' gőz — min azon kivül, kinek gőznél más áruja nincs, tán senki nem kételkedik — jó móddal arra tanitgatná a' leggyönyörűbb lelkesedéssel hevülő reményeit hazánknak, kik azonban még korántsem jó erőművesek, hogy valamint azelőtt, még mikor holthideg vala az erőmű, tüzet lobbantani, azt hevülésre birni, és a' részeket mozgásba hozni volt a' feladás: úgy most, miután az erőmű már forog, és égényben, tüzelőkben, fuvókban, hála az égnek, többé éppen nem szükölködünk, sőt a'

felébredtek, mintha régi fagyos álmuk után éppen nem tudnának valami mérséklett melegre hevülni, különös szorgalommal 's magyarban alig gondolható állhatatossággal (!) fűtnek mindegyre, miszerint inkább, ha valamitül, előbb tűzveszélytül — assecurálva pedig semmi sincs — kell tartani, mint a tűz' isméti elalvásátul; miután ez így van és nincs máskép, most megint az van a' teendők' során, nehogy az erőmű ingadozzon, vagy éppen — mitül Isten őrizzen — a' katlan égbe pattanjon, vagy ennek elmellőzése végett kénytelenül az olly szépen fejledezett tűzre hideg vizet kelljen önteni; az van a' teendők' során, hogy az erőmű' részei közt megszünjék minden recsegés, minden csikorgás, és az egész a' lehető legszorosb öszhangzásban működjék, a' gőz pedig, melly mint tűz, mint viz nagy áldás, de fertelmes átok is lehet, olly elrendezéssel használtassék, mikép minden felesleg rögtön elpárologva legkisebb kártétel nélkül, a' szabadon lelje útját. — A' helyett, hogy hatalmas tollával 's varázs-ecsetjével a' nevetség' szinpadára állitná mind azon 'logikusokat', 's elmésége' csalánival jól megkorbácsolná — 's pedig hány van, kiknek illyes műtét vajmi jótékony volna — kik hatalmas logikájuknál fogva azon erőművészt dicsérnék és azt emelnék egekbe, ki mivel megindította, vagy annak megindításához járult, azt most hajtsa, hajtsa, 's annyira hajtsa is, mikép apothesosisát, t. i. a' logikusok által neki szánt 'egekbe emelést' annál szaporábban és *en* C^{o} érje el; és ezek helyett mit tesz? Valóban nem sokkal többet, mint ekkoráig hasonló körülmények közt sehol nem tapasztalt mozgékonyságot fejt ki, mikép a' már úgy is izzó katlan nemcsak belülrül de még kivülrül is, és nemcsak fával de a' legkönnyebben lobba induló égénynyel 's minél több által mindegyre fűtessék; miszerint tökéletesen előnkbe, vagy legalább szemeim elé állitja azon visszaijesztő képet — bár tanulnánk rajta, és ne volna némi 'heves' 's efféle vármegyékhez olly szembetűnőleg hasonló — hol bizonyos lelkes *yankee* erőműves, ki hajóját a' nagy Missisippin hajtva, mert tán megunta életét, vagy hogy minden más hajók' elébe vágván, magának 's társulatának

kivivja a' hir' koszorúját 's a' halhatatlanságot, annyira tüzeli a' mozgonyt, és katlanába még mesterséges szurokkoszorúkat is vet, a' mentség-szellentyűre pedig a' helyett hogy azt könnyitné, 's azon a' már semmi által nem korlátolható gőzt kibocsátná, a' mentségszellentyűre mondom, mint trónra még rá is ül, 's jóllehet, súlya nem nagy, még is elég hogy magával felemelje, de fájdalom, nem halhatatlanságra, hanem időelőtti enyészetre a' számtalan vele munkálót és benne bizakodót. — A' helyett, hogy az alkotmányi vár' őrhadát — t. i. Magyarország' kiváltságos rendét — olly annyira elkülönzött és közös érdekét felfogni még olly kevéssé tudó, részint rest, részint gyermek viszketegü, részint félénk, részint vak-légy bátorságú, részint túletetett, részint felette éhes őrhadát egy kis kézfogásra, egy kis vállvetésre bizgatná — mi egyébiránt valóban nem könnyü, és semmi esetre nem lehet szapora munka — és általa, alkalmi, jól választott — mi azonban szinte nem könnyü — egyesüléseknél fogva lassanként némi gyakorlatokat egyszerre végbevitetni, némi evolutiokat bizonyos öszhangzásként eszközöltetni iparkodnék, külveszélylyel azonban, nehogy kétségbeessék vagy magát fejesen megbicsakolja — mi szinte meglehetne — vagy hogy meg ne oszoljék — mi nem kevesbé volna lehető — külveszélylyel mondom, csak felette kényes tapintattal ijesztgetné, mikép aztán a' régi várt nemcsak szóval és a' nagy könyvbe irott törvényekkel, de tettel, a' legtávulabbi életbe szivárgó tettel is nemcsak 'minden században egy kurta lépttel', de az időnek, ezen mindennél nagyobb kincsnek, lehető legsikeresb meggazdálkodásával, minélelőbb, de gyökeresen, 's nem mindig mázolva, foltozva lehessen tágitni, reformálni, és úgy hogy omladozó boltozati alatt egy élő se veszitse életét, hanem nagy és kicsi, hatalmas és gyenge, gazdag és szegény, és ki csak szija Hunnia' levegőjét, dicsőül felemelkedő falai közt fellelje honát, és egy se legyen, ki gyönyörtelve ne mondhassa: "nekem is van hazám"; és a' helyett, hogy illyest mivelne — oh irgalmas Isten, miért vagyok elkárhoztatva, hogy mindig és mindig Tantalus' kínait szenvedjem! hazánk'

boldogságára vezető út olly közel, és attul olly annyira visszalökve ismét! — és a' helyett, hogy illyest mivelne, illyest eszközlene, ugyan mit tesz? A' régi vár' tarkabarka seregét időhez és körülményekhez nem illő, tapintat nélküli indiscretioi által egymás iránt még gyanúsabbá, még bizodalmatlanabbá teszi, mint azelőtt vala, 's mi több: a' várt, mint megbukott Varsónál volt az eset, kivülrül ijeszti, kivüli erők által nyomasztja, minél fogva valamint a' lengyel fővárosnál sem következtetett nagyobb egyetértést, szorosb kézfogást, mindenen győző lelkesedést a' kivülrüli nyomás, de a' vélemények' megoszlását okozá, meghasonlást, árulást és kétségbeesést szült, míg végre idegen kézre került a' birodalom: úgy fogja az alkotmány' falain kün levő erők' felingerlése és a' vár felé uszitása is megtörni honi alkotmányos phalanxunkat; minthogy akkor, midőn a' bajak kül- és túlnyomás által nagyon is felcsordulnak, soha nem marad el a' makacs megbicsakolás, és ennek ellentéte, a' gyáva félénkség; a' magát túlbecsülő elbizottság, és ennek ellentéte a' tüstenti kétségbeesés; némi egyeseknek istenekhez hasonló felemelkedése, és ennek ellentéte az alacsony árulás — üssük csak fel nemzeti életünk' évlapjait — és ekkép soha nem marad el a' tökéletes elbomlás, és ennek ellentéte — jól vigyázz — a' kényuralkodás is. — A' helyett végre, hogy diadalosan kiviláglanék, mennyire hirtelenkedett a' kormány némi egyesek' megzsibbasztása által, 's mennyivel lett volna bölcsebb a' dolgot magára hagyni, és jövendőben is ezt cselekedni; a' helyett, hogy megmutatná a' magyar — és az a' baj, hogy mindnyájunkat egybekevernek, és a' Pesti Hírlap — mint sokan hiszik — honunk' legmagasb hitelben álló capacitásitul szerkeztetve, azon résznek organumául tartatik, mellyet mi józanabbnak nevezünk, mellyet én nemcsak nevezet szerint, de valósággal is a' józanabbnak szeretnék tudni és tudatni is az egész világ előtt, és mellyet valósággal — némi kivételekkel — a' legjózanabbnak tartok is; a' helyett, hogy megmutatná a' magyar, mikép a' sajtószabadsággal, az emberiség ezen lehető legnagyobb kincsével, 's mellyet elv szerint soha

nem eresztett ki birtokábul a' magyar, mikép a' sajtószabadsággal, ezen gyönyörü fegyverrel, életszaka, egészen még fel nem erősödött léte, szövevényes körülményei közt bölcsen tudna élni, és a' nélkül hogy maga magát sértse, maga magát sebezze azzal; — a' helyett mi világlik ki — és milly keserves illyeseket örök titokban nem tarthatni, de nem én leplezem fel azt, hanem a' nyomtatott lapok; milly kinos rám nézve illyeseknek kimondására kényszeríttetni; de meg kell történnie — ugyan mi világlik ki? hogy a' kormány' féltékenysége nem volt tán olly igen oknélküli, midőn bizonyos felhevülési árnak gátot vetni ohajtott; 's hogy legyünk csak magunkra hagyva, legyen csak a' sajtónak éles fegyvere minden vagy elég korlát nélkül kezünkben: és pezsgő vérünk rosszul fékzett képzeletünk 's anyaföldünk ittas bálványzása, melly a' hideg fő' uralkodásán túltör, nem engedendi, miszerint sajátunkkal minmagunk' károsítása, minmagunk' megsértése nélkül, rendesen és tartólag éljünk; nem engedendi, miszerint a' rendes és biztos czélhoz vezető vágásbul ki ne zökkenjen a' hazai erőmű. Csak egy kissé szabadabban, és már szédelg fejük! Oh mennyire nem csökkenti ez nemzeti hitelünket, mennyire nem gyengiti ez azon irigy hiedelmet melly szerint felette sok, municipalis rendszerünket — mihez képest legjobban elvégezni magunk tudnók magunk' dolgát — olly magasra sőt még példának is állítja, melly rendszer ha azon komolysággal 's józan tapintattal 's férfiui méltósággal jár, melly a' keleti népek sajátja, minden árnyékoldalai mellett — miktül semmi 'emberi' nem ment — valóban a' legszebb remekmű, melly sajátság azonban ha minket elhagy, miután mennyire tőlünk függött, jobbadán annak köszönhetjük nemzetünk' fenmaradását, ha minket elhagy, vagy inkább ha abbul felszines Galliának éretlen viszketegit és könnyelmű változékonyságát magunkra ruházva, mimagunk lépünk ki: akkor az olly annyira okszerü és egyenesen a' természetbül folyó remekrendszer a' legutálatosb zsarnoksággá, vagy a' fejetlenség' legburjánzóbb mételyévé válik, 's uj bizonysága, milly közel, milly hajszálnyi közel áll sokszor a' legdicsőbbhez az ocsmány!

És ez azon benyomás — fájdalommal mondom — mellyet a' Pesti Hirlap' eddigi számai rám tettek, és erősen meg vagyok győződve, mind azokra is tevének, kik csalfa önámitástul menten száraz miség szerint és minden oldalrul fogják fel honi körülményeink' szövevényes létét, 's kik nem élnek maguk-alkotta képzeleti világban, egy, Magyarország közepette létező, csalképekkel teli oase-ban, hol bizonyos követelések, az ügy, az elv, mellyek egyedül néhány szerencsés álmodók' és velük szorosb összeköttetésben levők' álmai, mint nemzeti követelések, ügyek és elvek tünnek elő, illyeseknek hirdettetnek, 's mellyek ellen, mintha kérdésbe vehetlenségüket már nagy és kicsi, szegény és gazdag, kiváltságos és pór, szóval minden magyar, sőt Hunnia' minden lakosa nedv- 's vérében hordozná, kikelni nem volna kevésb mint halálos bűn, nem csekélyebb mint átkot érdemlő köz botrány. — Azokra, kik nem élnek ezen képzelet-alkotta oase-ban, hol a' minden szépre kitárt fiatal kebel, az olly sokáig számüzött lelkes magyar a' legédesb keserérzések közt végre feltalálni véli honát, és már a' nemzetet látja a' nagyot és dicsőt, 's nemzeti fénykörébül emeli képzeleterejének öntudattal járó szavát; kik illy házában nem laknak, és, irgalmas Isten, nem azért nem laknak, mintha ennél édesb, üdvtelibb czélt ismernének, és ez után legőszintébb lélekkel ne sóvárognának; de azért nem laknak, mert ezen hon mindeddig csak képzeleti hon, 's mindaddig — 's tán örökre — képzeleti hon marad is, mig a' helyett, hogy költői képekkel festenénk egy önálló erős hont, 's fel 's felcsigázva magunkat már a' jelenben látnók azt, — a' hideg ész, a' csalhatlan számok' fonalán, távul minden önámitástul, kezet fogva, vállat vetve, nem alkotunk elvégre egy 'valóságos' és minden képzeleten túlemelkedő dicső hazát, melly azonban tökélyre csak a' jövendőben fej-

lódhetik ki; mind azokra, kik így éreznek, mondom, felette fájdalmas benyomást tőn a' Pesti Hirlap, minthogy tisztán látják, hogy illy dicső, nem a' képzeletben, de a' valóságban létező haza alkalmasint soha nem következik be, sőt mind-addig szoros igazságilag nem következhetik be, míg eszközlésinkben mindnyájan, kik vagyunk, 's kiknek anyaföldünk szent, és ekkép a' Pesti Hírlap' szerkesztője is, kinek kezében a' legélesb, legerősb, és ekkép a' leghatalmasb, legjobb hatást gyakorolható fegyver most, nem követünk egy testtel, egy lélekkel bizonyos útat, 's nem éri azt nemzeti neheztelés, ki abbul kitér, melly útat néha néha 'véletlenül' követénk ugyan eddigelé, 's azért egészen hátra nem estünk még, melly út azonban okszerüleg kimutatva, mint üdvre legrövidebben, legbiztosabban, sőt néha egyedülileg vezető, elismerve, és ekkép szoros korlátok közt kijelelve, nálunk, de alkalmasint a' világnak még egy népénél egy nemzeténél sem volt, de ott is csak a' véletlen és egyes sugalatok vezettek arra, vagy vezettek attul el, és mellyet ha követ a' magyar nép, ezen csak most fejledező keleti raj, éppen olly kevessé fog idő előtt enyészni, sőt szintúgy fog egészséges érettségre virulni, mint a' nagy természetben minden, mi saját magát nem emészti, 's mit külveszély nem érint; 's viszont; 's melly út, ha erőm engedi és Isten segít, e' közleménybül kivilágu-land. Kik így éreznek, és sejtik mi van lelkemen, és kik folyó szavaim' igazságárul meggyőződnek, azokat mint mondám, csak fájdalmas benyomással érintheték a' Pesti Hirlapok.

Mik után azt hiszem, elég világosan kitünik, hogy én a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének szándéka' tisztaságárul de legkisebbé sem kételkedem, mit ujra és ujra kijelentek; elveit is jobbadán és legfőbb vonásaikban osztom; sőt egy cseppet sem vonakodom ezennel kinyilatkoztatni, hogy azokat legnagyobb részben magaméivá teszem, sőt, legyen szabad mondani, legédesb atyai érzések közt jobbadán magaméinak ismerem; és ekkép egyedül 'azon modor' ellen lehet és van kifogásom, melly szerint mint ő hiszi, 'felemeli a' hazát', mint hiszem viszont én, 'sírba dönti a' magyart'.

Illy magasra állitom, illy elválasztó pontnak tartom egybebonyolodott körülményeink közt a' modornak okszerinti felfogását, vagy annak szerencsétlen elhibáztát. Ezen ponton forog a' 'fel' és az 'alá'.

És azért legyen a' Pesti Hirlap' szerkesztője nagylelkű; ne szálljon azon magasb fokrul le, mellyre őt a' magyar' tavaszi részének egy része emelé; mutassa meg, hogy inkább szereti a' hont mint önmagát, hogy több benne az országos ember, mint a' szűkkörü jogász, hogy magasban áll és büszkébb, mint a' földhez ragadt hiú sokaság, és tűrje a' közjó, nemzetünk' egykori felemelkedése kedvéért czikornya nélküli egyenes bánásmódom', és az egy kissé netaláni érzékenyebb vágásimat. De ugyan milly kötelesség-felejtette hazafi, milly gyáva teremtmény volnék — 's félre itt, midőn a' magyarnak élete körül forog a' kérdés, minden tekintettel, minden fékező udvarisággal, 's szemközt előre — ha karkulcsolva némán nézhetném — mint szégyen és utálat, annyi magyar tekinti mindig honát — és nem gyulna vérem, nem forrna velőm, 's tehetségem szerint a' vésznek elháritása végett mindent nem tennék, és legalább fel ne jajdulnék, a' legkeserűbb panaszra ne fakadnék, ha többet tenni képes nem vagyok, midőn halál és élet közti ponton látom állni a' hazát, midőn látom, milly aggasztólag hajtatik sülyedésre, 's mint töri a' szenvedelem' vas keze — és a' nélkül tán, hogy csak észre is venné — mind azt ketté, mit hosszú éveken keresztül olly anyai gonddal, olly sok epedések és olly tenger bajak közt semmi által meg nem törhető állhatatossággal ápolt annyi őszinte kedély. És én — büszke érzéssel mondom, ki mint becsületes magyar napszámos és emberséges szántóvető a' köz restség és köz elaljasodás' undok körében, a' hazafiság, elszánás' és az önmegtagadásnak, bizony mondom, magasb erényeit kezdém már régóta honosimnak kitűzni, mint a' millyenek' megmérésére elég czirkalommal birna mindenki — én fel ne jajduljak? Én, ki néhány lelkesekkel tudtam őrizni és meg is őrzém az olly nehezen kelő, olly gyenge, annyi veszélyektül fenyegetett, de lassanként még is viruló

kisded növényeinket — mellyekbül nagyobb lesz, csak ki ne irtsa senki, mint sok rövidlátó sejtené — némi hatalmas uraságok 's szolga-csoportaik' gondatlan 's tán irigy elgázlásitul; miért midőn magasb helyeken hitelem megbomlott, dicsért is a' méltányló hon; én fel ne jajduljak, szólni jogom ne legyen most, és vén velőmet ellentétbe, ellensulyba ne vessem a' felhevült vér és emésztetlen theoriák' árja ellen most, midőn ujjászületési titkainkba oly kevessé avatott kezek veszélyeztetik nemzetünk' életét. Nem; ennél hazafiúi kötelességimet jobban ismerem, 's bár tudom 's jobban mint akárki, hogy most ismét ide lent fog végkép megtörni hitelem — min vérzik szivem; mert ember és hazámhoz hű vagyok — a' nélkül hogy oda fent javulna — mi olly természetes, mit azonban könnyen türök — és ekkép létem tökéletesen két pad közti lesz, mikép ugy is elég csekély hatásom végkép egy valóságos szántóvető, de azért korántsem megvető és megvetendő' körére fog elszigeteltetni; de Isten neki, azért sem ez, sem semmi, de bár a' halál sem hátráltathat, hogy ezennel kereken, röviden és szárazon ki ne mondjam: miszerint a' Pesti Hírlap' — ha, míg idő van, más útat nem választ — azon revolutionarius syllogismus' antecedense, mellynek majorja a' nagy birtokosok' gyülöletessé tétele, 's mennyire lehet, vagyonaik elkobzása; minorja a' kisebb' vagy minden birtokosnak szinte e' sorsra juttatása; és conclusioja: olly zavar, melly Magyarországot vagy IV. Béla' idejére löki vissza — 's kivált az ország' sikját fogja érni a' leghalálosb csapás, hol Magyarország' szine; vagy mi hihetőbb, mert tán annyira csak nem megy, de azért lelkes embernek annál nem sokkal kellemetesb, Gallicia és Lodomeria' fényére 's állapotjára emeli a' magyart, ki aztán azzal vigasztalhatja magát, mint Dante-nek isteni vagy is inkább pokolbeli szindarabjában az elkárhozott, hogy a' mai zavarók' sirkövére irhatja: "nincs nagyobb kin, mint visszaemlékezni boldog napokra önokozta nyomorúságban"; saját sirkövére pedig: "magyarok, szabadok: voltunk". Mert hogy egy tökéletes crisisnek kényszeritett bekövetkezését — melly tán régibb időkben, mielőtt

a' sajtó' isteni áldása a' földre szállott volna, mikor még a' bálvány-isteneket is egyedül vérrel lehetett engesztelésre birni, nemzeti nagy reformatiók' diadalára még szükséges volt — mit ez úttal nem vizsgálok — ma azonban semmi esetre nem szükséges, sőt még ott is, hol egy nemzet' nagy száma, egyszinüsége, egy vallása, 's egyéb körülményeinél fogva elég erős is kigázolni illy forrongásbul, még ott is a' leghosszabb út, és a legdrágább ár; — 's hogy ekkép egy tökéletes crisisnek kényszeritett bekövetkezését kevés számunk-, sok szinüségünk-, ezer különböző érdekeink-, tenger bajaink-, felszámithatlan irányzatinkhoz képest ki birnók állni, és a' sok heterogen nedv, és az ily nyavalyával járó ezer bajaknak 'szolga serege', ne törné meg a' legutólsó magyart, és véle ne oltaná el a' legutólsó alkotmányi szikrát, azt soha nem hihetem; 's nem hihetem pedig azért, mert ezer több mint száz, egy mázsa nehezb mint egy font, és végkép: mert ha az, mit mondok, nem történnék, csuda volna, csuda pedig a' tizenkilenczedik században éppen olly kevés van, mint a' viz sem foly felfelé, sem a' csillagok nem esnek alá.

Kételkedjék ezen egyébiránt, ki akar; én nem tehetek arrul, ha egy iczés palaczkban el nem fér egy pint, vagy a' tág palaczkban annyi olvasottság, annyi képzelet van, és annyi tudja Isten mi, hogy abba semmi okoskodás többé be nem fér, miszerint okoskodni illyesekkel sem időm sem kedvem; de annyiért ezeknél is esedezem, és esedezem becsületünk-, nemzeti életünknél fogva: Nyomják erősen fejükbe és emlékezzenek arrul, hogy mi lenne abbul 's mi lenne hazánkbul, ha még is nekem volna igazam, ha számolásim nem lennének hibásak, ha az, mit mondok, mind be is következnék, 's ekkor milly kinteli volna mind azoknak felébredése, kik nem tagadhatnák, hogy illy gyászos végnek ők valának szerzői; ők, kik jeles tulajdonaik-, hű keblük-, magas lelkületüknél fogva nem arra valának, nincsenek arra a' nagy természettül elitélve, hogy meggyilkolják a' hazát, de legszebb életre emelni a' magyart, szent hivatásuk. És azért hazánk' reményei, Ti, kik' kezeiben a' jövendő, és Ti keve-

sek, kikre most gondolok, Ti 'vén fők fiatal vállakon', Ti 'ép lelkek ép testekben' értsetek meg; ha pedig nem hisztek szavaimnak, legalább kételkedjetek Tinmagatokon!

Bizony bizony kételkedjetek Tinmagatokon; mert késő hasztalan, és ekkép vajmi kinos volna a' bánat, ha annyi hű kebel' megszakadta után véletlenül — és milly keserű véletlen volna ez — még is idegen kézre kerülne a' hon, és kik a' hazát szolgálni vélik, azt nem 'ide de oda' szolgálnák; vagy ha egy kis ideig-óráigi provincialis fényre, 's tán egy kissé nagyobb anyagi kényelemre vergődnék fel Hunnia, hol minden él csak magyar nem, hol minden van csak alkotmány nincs, a' helyett hogy egy uj dicső nemzettel, melly az igazságnak paizsa, a' szabadságnak megtörhetlen őrje, gazdagitatnék a' föld. — Igy felébredni és tüstént el nem veszteni az eszmélet' tehetségét, azt hiszem, vajmi nagyobb kin volna, mint elevenen sirba szállni — mit a' Pesti Hirlap' szerkesztője olly borzasztólag fest — 's ott aránylag rövid küzdés után, melly adótul azonban a' halál kevés eseten kivül senkit soha fel nem old, elszenderülni csakhamar.

Természetem nem a' reszketőkhez tartozó, 's félni eddigelé, habár megijedni igen is, de nagyon félni, eddigelé nem igen tudtam, 's hiszem, nem is igen fogok soha, mig idegeim tökéletesen el nem gyengülnek. Nem tartozom én tehát azon hősökhez, kik mint Sancho lóra kivánkoznak, de midőn észreveszik, hogy nincs fábul, hanem egy kissé mozog, szepegnek; sem azon hajósokhoz, kik a' szabad tengerre vágynak, de tüstént megijednek, 's horgonyt, csak horgonyt vetni sietnek, ha egy kissé erősebben fuj a' szél; sem a' Frankenstein-féle [1] alchymistákhoz, kik életet öntenek a' csontvázba, és midőn ez mozgatni kezdené inait, ijedten tőle elfordulnak; sem nem tartozom azon csigavérüek és azon növényféle felebarátok vagy inkáb 'fele emberek' közé, kik éltük' fogytáig mindig csak a' 'lassut' járják, vagy mint fa soha helybül sem mozdulnak, 's csak egyen esnek felette szaporán túl, vagy jobban mondva, egybül felette szaporán ki: honosik' emlékezetébül. Mind ezek közé — érzem, igen tisztán érzem,

's bocsánat, engedék, de ezen utólsót sejdithetni nekem vajmi édes érzés — nem tartozom. Nem szepegek, nem remegek én tehát, mint sok ó szemű és új velejű gondolja, egy cseppet is, mivel honi erőművünk szaporábban forog mint azelőtt, sőt azt ohajtanám, bár forogna még jóval szaporábban; de azon okbul ijedek meg — hanem azért még sem félek — mert a' jó vágásbul bizonyosan kibiczzen 'vagy inkább már kibiczzent', és tévútakba bonyolodik. Nem kiáltok én ennél fogva, mint azon gyáva sereg, melly egy nézetének, egy tettének sem birja kimutatni valódi okát "Lassan 's mindig csak lassan" — mintha bizony lassan kellene haladni ott, hol jó az út —; vagy "Megállj, megállj" — mintha állva már biztositva volna az élet —; vagy végkép "Horgony, vasmacska —"; vagy a' mi minden képtelenségek' legfényesb diadala "Vissza vissza" — mintha bizony horgonyon, vasmacskán nyargalva biztos öbölbe lehetne eljutni, és az idők árja ellen győzedelmesen haladhatna a' törpe ember, kinek a' holnap sem sajátja és annál kevesebbé a' tegnap. — Jelszavam eddigelé mindig 'haladás' volt, és az lesz siromig, és nem azon, legkisebbet sem jelentő, sok nagy és sok kicsi urtul éppen nem kicsi hanem felette nagy követeléssel járó és felette bölcsen hangzó, de valóban semmi többet mint egy nagy 'Semmit' mondó sententia szerint, mikép mindenki '*a' józan haladásnak embere*', 's melly felette józan józanság után, a' vakondok saját felette szerény körét tartja, a' sas viszont villám sebességü röptét hiszi a' józan haladás' körének, és ezek közt a' százezer árnyéklat; miszerint az egyik, elveiben mindig következetes, egy órában egy mérföldet haladni hisz józannak, a' másik ellenben, mert ezt követeli a' nemzet — oh Isten, hol vagy te nemzet még — ezt kivánja az ügy — bárcsak tudnám, minő ügy — mert végkép ezt jeleli ki az elv — sajnálom, de ismeretlen előttem ezen nyelv — a' másik mondom, viszont hat mérföldet egy órában hisz azon sebességnek, mellyet józannak lehetne dicsérni. — És igy esik, ha az első vasútra kerül és őt egy mérföldön keresztül egy óránál szaporábban átviszik, és őt ekkép 'józan haladási

elveibül' kiveszik, hogy olly hangos 'megállj' harsog az égbe, mellyen az egész természet kaczag; ha ellenben a' másik megint magyar útra vergődik, és ezen ő, szinte 'józan haladási elvénél' fogva, egy óra alatt hat mérföldet, 's tán még egy darabot hozzá, haladni 's másokat magával vinni akar, hogy ismét vagy éppen nem harsog az egekbe semmi, mert az egész társaság kitörte nyakát, vagy mi hihetőbb, mert nincs emberi erő, melly göröngyös úton illy sebesen hajthatna, hogy szinte, ha nem is az egész természet, de a' szomszéd' gúnyteli hahotája közt — minthogy felette ügyetlen kocsisoknak tart — gyalog érkezik a' megakadt csoport, 's kezet csókol, ha idegen kocsi odébb viszi. — Miszerint olly nevetséges a' vakondok, ki vasúton, gőzkocsin lassan csak lassan kivánkozik haladni, mint nem kevesbé szánakozásra méltó a' szárnyaszegett, még fel nem erősödött és magyar ragadó sárútakra vergődött sas, ki megint itt 's illy körülmények közt erőlködik repülni villámként. A' haladásnak, valamint a' haza' oltárára tett költség' kiadásának, okszerintinek kell lenni. Miképp éppen olly okelleniIeg teszen az, ki szintolly kedvvel és szintannyit áldoz hasztalanra, hasznosra, mint okelleniIeg cselekszik az, ki jó, rosz, sőt tévúton egyforma sebességgel jár; és szoros igazságilag, valamint egyedül az teszen bölcsen, az cselekszik okszerüleg, ki egy garast sem vet a' Dunába és inkább eljátsza, de valóságos közhasznúra, kétség kivül sikerülőre, hona' dicsőségét tárgyazóra egész erszényét is kiüriteni kész, és inkább sanyarog: úgy tesz az is legbölcsebben, legokszerintiebben, ki jó úton olly sebesen vágtat mint csak birja, rosz úton viszont csak halkan, tévútakon elvégre de egy lépést sem halad; sőt ha ezen netalán már előre nyomult volna, hosszú kanyargások helyett rögtön saját személyének tengelye körül megfordul, 's oda lép, honnan indult, és onnét a' jó útba térvén ujra kezdi pályáját. Minélfogva sokat áldozni, hogy azt félig meddig a' Dunába vessék — pedig tudnék elég illyféle vállalatokat elősorolni — éppen olly bűn, mert hazai megrövidités, mint ott, hol az ész nyilván azt mutatja 'ebbül lesz valami hasznos', fösvénykedni

szégyen, mivel hazakötelesség-sértés: úgy lassan haladni, hol repülni lehetne és ekkép kellene, éppen olly vétek, mert idő-csorbitás, mint hajtani 's hajtani a' magyart, és egyszerre minden intézkedéseiben a' világ' mind szellemi mind anyagi leggöröngyösb, legragadósb útján nyakra főre, ha jól emlékezem Talleyrand szerint, még több mint bűn — merő otrombaság.

Nem azon tompa él körül forog tehát a' dolog, hogy haladjunk, haladjunk, mit bizony Isten, soktul nem sokkal mélyebb felfogással hallék elpetyegni, mint a' pajzán fűr, tudja mi negédbül, mondja el istenadta pittypalattyát; valóban nem forog illyféle pittypalatty körül a' dolog, de az a' kérdés, mellyek útaink, és mellyek a' még bezártak, mellyek a' már kinyiltak, mellyikén lehet haladni sebesen, mellyikén csak óvakodva, mellyikén végre csak úgy, mint a' fűszál nő.

Ezt kijelelni, bajaink, akadályink' azon százezer árnyéklatit kimutatni, mellyekkel küzdenünk, mellyeken diadalmaskodnunk kell, ha czélt érni akarunk, azonban felette nehéz, sok időt kiván, és egy, aránylag rövid értekezés' határiban el nem fér; miszerint az eddig mondottakra és a' 53-ik lapon érintett csatarendre visszautalván, rövid vonásokkal és a' lehető legnagyobb általánosságban arra pontositom össze véleke-désemet, „hogy a' magyar nyelv terjesztésében megállapodnunk, anyagi kifejlésünkre szolgáló vállalatokkal felette óvakodva 's csak úgy kell haladnunk, ha magyarság-olvasztókká nem válnak, tehát egyedül ollyfélékkel, mellyekhez nincs, vagy felette kevessé van ragasztva közvetlen surlódás és iskola, és hogy végkép az alkotmányi út azon út, mellyen lehető legsebesebben kell előnyomulnunk, minthogy ez azon régi törött út, és mellyet javitni annyira buzog nagy és kicsi mellyen legbiztosabban 's lehető legrövidebben el is érjük a' czélt; kivált ha senki nem állja utunkat olly szándékkal vagy csak olly látszattal is, hogy azt tőlünk erővel vegye el, minek átadására úgy is olly készek vagyunk; ha senki indiscrete erőnkön túl nem hajt, mert ha valaki teszi ezt, akkor kirugunk, és én legalább bár üssenek agyon, de többé helybül

sem mozdulok. Mert közbevetőleg legyen mondva, illy hangulatban van szerencsém élni, és illy hangulatban remélem elérni siromat is, 's ugyan: Ha köz katona volnék, elkinozhatnának, agyon lőhetnének bár tizszer is, de hat pénzecske zsoldombul, mig élek, egyet sem venne el tőlem senki is, mondom egyet sem, mellyet azonban jó kedvemben tán koldusnak nyujtanék. Ha király volnék, és népemnek nem volna képviseleti alkotmánya, én iktatnám abba bé, mint az emberi társaság eddigelé legtökéletesb kormány-modorjába, minthogy minden árnyékoldalai mellett többet ér a' közvélemény alatt álló 's általa magyarázott törvény — most midőn a' közvélemény naprul napra józanul, és azt a' sajtó egészen visszaesni nem engedi többé — mint egy kissé hosszabb napok' során a' legszentebb emberi önkény; de jaj annak, ki Istentül, vagy a' 'véletlentül', vagy nem bánom akármitül nyert koronámat fejemen csak leheletével is illetné ellenségileg; jaj annak! adni fognék mindent, erővel tőlem kicsikartatni nem engednék semmit. Ha végre púpos hátu volnék, valamint ma sem igen magasra helyzem porhüvelyemet, 's jobbadán felette kellemetlen és súlyos terhnek érzem azt, 's azzal szinte soha meg nem vagyok elégedve: úgy nevetnék magamon, úgy gúnyolgatnám elménczséggel enmagamat még inkább; rögtön vége azonban annak — vagy nekem — ki az anyatermészettül nyert kis 'halmomért', mielőtt magam nyitnám meg a' tréfát, gúnyra fakadni elég arczátlan, elég udvariatlan volna. Miután azonban közkatona nem voltam, nem is vagyok; király sem vagyok hála Ég, és nem is irigylem egy halandónak is ezen súlyos tisztet; 's végre soha nem mondták, hogy púpos vagyok, de ha az volnék is, XIV Lajos' nem tudom többé milly púpos hátú maréchalja szerint: esküszöm, púpomat, ha csatára kerülne a' dolog, soha sem látná a' felingerlők egyike is, minthogy az hátúl lóg; miután mind ez azonban nem vagyok, és ekkép sem hat pénzecskét, sem koronát, sem púpot mint sajátomat védni nem tisztem; de viszont fő nemesi joggal ruházott fel az Isten, a' 'véletlen', vagy nem bánom akármi, de valami csak felruházott, és ezen Isten' ajándékát

éppen olly szent sajátnak tartom, mint a' véletlenül öröklött pénzt, véletlen öröklött erőt, véletlen nyert szépséget, véletlen nyert jó főt, véletlen nyert szerencsét, véletlen nyert népszerűséget, véletlen nyert jó feleséget 'sat. *et gaudeant bene nati et bene provisi;* felette nagy kincsnek mind ezeket azonban, ha még valami mással is kisérve nincsenek, vagy ha egyenként elkülönözve és roszul vannak alkalmazva, éppen olly kevessé tartom, mint valóban felette csekély kincs, vajmi bágyadtan fénylő gyémánt, és a' természetnek vajmi ocsmány kis pontja a' 'csupa magyar magnás', ha — nem bánom — a' 'véletlentül' nyert sajátját nem adja ki embertársainak, honfiainak javára éppen olly magas uzsorával, mint a' véletlentül nyert pénzét a' pénzes, szüleitül nyert erejét az erős, a' mennyei lakosoktul öröklött szépséget a' szép, a' cherubi seregtül ajándéklott velejét a' velős, az istenektül küldött szerencsét a' szerencsés, a' honfi gerjedelemtül felruházott népszerűséget a' népszerű, és az angyaloktul sugalt magas érzelmeit a' hű feleség; mik roszra forditva éppen olly boszontók lehetnek; miszerint egyik olly saját mint a' másik, 's magában egy sem rút, de egyedül alkalmazása által lehet, a' mint azt kiki éppen nem, roszul vagy jól használja, szánakozásra, gyalázatra vagy dicséretre méltó; — miután tehát sem közkatona, sem király, sem púpos, de fő nemesi joggal felruházott vagyok: keblem, erszényem minden engedményre tárt, minden teher' közhordására nyilt, és mennyire nyilt, mennyire tárt keblem és erszényem kézfogásra, vállvetésre, azt, mert most itt szűk a' hely, és úgy is alig birok kibonyolodni a' valóban magyar mérföldet legyőzte szóalkatbul — constructiobul — később, akár tessék akár nem, 's akkor alkalmasint fent és nem lent okozok botrányt, lepleg nélkül és tökéletesen kitárom; ha azonban elbizottságában valaki azt hiszi, hogy dorongolásai, ijesztgetései, gyülöletessé tétele, 's majd megint csábitgatásra kigondolt, de inkább sértő dicséretei által szaporábban hajtana azon czélhoz, melly régóta ki volt tűzve már, még mielőtt tudomásunk lett volna róla és mielőtt hire keletkeznék: az ugyancsak felszinesen és

német szójárás szerint 'gazda nélkül' számol, 's legcsalhatlanabb bizonyságát adja, hogy az ellenhatás' törvényeinek tudományába, mellynek mindenek előtti tökéletes ismerete nélkül országember mai nap vajmi kis ember, ugyan nem igen mélyen hatott bé; mert hiszen máskép észrevehette volna, midőn például a' viz' szinére csapta tenyerét, és ez fájt, hogy még a' lágy viz is, melly egy kis jó módnak olly könnyen enged, az erőszaknak ellentáll; miszerint politikai pályán is sokkal könnyebben és ekkép szaporábban haladhatni 'egy kis' vagy inkább 'bizonyos jó móddal' mint erőszakkal, és miszerint oknak módnak még p. o. a' legkeményebb fejű magnás is enged, nyomástul, erőltetéstül viszont a' legvizenyősb velejű is felfortyan; mit vajmi jól tudok, mert néhai heveskedéseim által az okszerinti vágásbul kiesvén, nem egyet szalasztottam én is el.

És illy hangulattal nemcsak én érzem keblemben az önálló 's hajtani magát nem engedő ember' méltóságát, de hiszem, sőt tökéletesen meg vagyok győződve: minden férfiú igy érez, ki latánjával megtanulá vagy nem felejté el — vagy másutt jutott hozzá — a' '*justum ac tenacem*' 'sat. még a' *Partis* 1-*mae Tit.* 9-*usnál* is kilenczszer nemesb '*nihil de nobis sine nobis*' gyöktörvényét, és ki ezen gyöktörvényt nemcsak egyoldalulag fogá fel és gyakorolja, mint az olly mindennapi és olly igen számos lapi, de foga' fejérét annyira kész mutatni le- mint felfelé, csép mint szurony felé. Minden illyes hangulatu férfiú, tudom, ugy van lelkesedve mint én, miszerint éppen olly kevéssé tűri — bár az élet', a' világ' és a' haza' akármelly lépcsőjén álljon is a' legutolsó napszámostul fel a' trónig — de csak egyetlen egy hajszálának felső, alsó vagy akármelly erőszak általi kirántását is; midőn velem együtt felette könnyen megjuhászkodva, édesörömest még arra is rááll mindnyája, hogy egészen megnyirjék; de csak akkor, ha valaki 'jó móddal', és nem a' képzelethez, nem a' szívhez, hanem az észhez szólva — és látjátok drága honosim azon tengelyt egy kissé megint előtünni, melly körül forog okoskodásom — ha valaki az észhez szólva, hideg okokkal

megmutatja, hogy azért, mert megnyirik az embert, vagy — 's jól vigyázzunk, mert szinte elhibáztam, és itt egy felette veszélyes 'fel vagy alá' van — azért mert meghagyja '*saját kényileg*' nyiretni magát az ember, azért mint Samson — minthogy ezt alvólag csipték meg — korántsem gyengül ő még el, sőt, minél többen engedik magukat nyiretni — és a' sok nyirés süriti a' szórt — annál elöbb jár egy egész nemzet 'posztóban', 's mind gyérebb gyérebb lesz a' pőre atyás — a' tollban maradt a' 'g' — azaz annál elöbb huzza fel a' bocskorban kezdő, még mindig bocskorban levő magyar végre a' csizmát, sőt a' czipőt is, t. i. mindent, mi 'okszerinti' és nem 'előitéleti csalfabáb'; 's pedig korántsem azért, hogy eldődink' mondása 's felette otromba szokása szerint abban — a' csizmában — végezze, hanem éppen ellenkezőleg, hogy igazán csak most kezdje meg 'tisztelettel felruházva' polgári életét! Mutassa csak meg valaki, de nem a' képzeleteket felriasztva, a' szenvedelmeket felingerelve mint álmat, hanem az észhez szólva mint valóságot, hogy minél nagyobb az igazság valahol, annál nagyobb a' köz boldogság, és annál erősebben gazdagul a' gazdag mindegyre, mig valami csak felcsordul belőle a' közjóra, minél inkább felpénzesül a' szegény is, mutassa meg ezt valaki — 's pedig, ha a' szenvedelmek fel nem tüzeltetnek, és az erre vezető út helyett tévútak, tévcsábok, tévmodorok, képzeleti felforrasztások nem használtatnak, ezt megmutatni felette könnyű — és rögtön elolvadunk, de nem ám nemzetileg, alkotmányilag, hanem kéjérzéstül, mert ugyan lehet-e annál becsületes emberre, nem, de a' legutálatosb énesre nézve is nagyobb öröm, mint mindenét oszthatni embertársaival, minden felül a' mosolygó megelégedéstül, a' gyönyöralakú szerencsétül környezve lenni, a' nélkül, hogy magunkon kárt tennénk, sőt azon jutalmazó érzés közt, miszerint magunk' állását is emelnők; lehet-e kérdem, földi pályánkon tisztább kéj, mint törékeny emberi kis csolnakunkba, mellyben családostul ülünk, másokat is bévehetni, a' nélkül, hogy szivünk' még közelbjeit abbul kitaszitni, vagy magunk is sülyedni kénytelenek volnánk, sőt tapasztalni, mint

erősödik bárkánk és mint tágul 's mint kényelmesbűl mindinkább, minél többet veszünk abba bé, mig olly dicső gályára magasul az fel, mikép azt nem törheti meg a' tengernek árja, a' szélvészek' dühe többé. Ha ellenben ennek okszerinti, és ekkép kérdésbe nem vonható megmutatása helyett, vagy a' helyett, hogy valaki nem abban helyezné a' legfőbb igazságot, miszerint egyik a' másiknak tartozzék pártolni sajátját, és ekkép születési jogok nem kevesbé álljanak a' központolás alatt, mint a' természet, szintolly véletlen anyagi és erkölcsi ajándékai, milyenek: pénz, erő, ész 'sat. ha e' helyett a' hatalmas önkény minden fényt, minden kincset, minden erőt, minden jogot egyedül maga személyében és tettleg akar egybepontositni, vagy politikai tanárok, 'á la Pére Enfantin', miután az ész', erő', egészség', ügyesség' sat. Istentül nyert kiváltságait nem állithatják egy niveau-ra, a' birtokot meg a' születést akarják, szeretem hinni felette jószivű, de valóban egészen egyoldalu igazságszeretetüknél fogva nivellálni; egyoldalú mondom, mert ugyan, bölcséletileg — philosophice — szólva annyira kiváltságos-e a' gyenge, beteges, lágyeszű 'sat. banquier, vagy éppen illy kevessé felruházott gróf — pedig több illyest tudok — miszerint még nyomorult pénzét, meg még nyomorultabb czimeit és előjogait is el kellene kobzani, hogy őt a' nagy természet urával, a' lelki- és testileg ép férfiúval, kirül halhatatlan Schiller[3]) annyi irigylésre méltót mond, aránysulyba hozzák, midőn azok minden pénzeik és jogaik mellett, ugy is sokkal lentebb állnak mint ez; és ekkép itt is kitűnik azon száz árnyéklatu igazság, hogy az Isten egynek jobb szakácsot, a' másiknak viszont jobb gyomrot adott. Ha illyest akar elkövetni felső, alsó vagy akármelly önkény, akkor tudom felette sok lesz, ki ezt engedni sehogy sem fogja. Ha pedig még is hiába mentek volna más nemzetek előttünk, 's reánk nézve hiába munkálódott volna eddigelé a' sajtó, melly mindenkinek, ki magyaron kivül még mást is ért, annyira sajátja, mint a' mokkai kávé, ha elhozatja; és az idők folyamábul semmit sem tanult volna a' magyar, mikép az önkényeknek ellent nem állhatnánk, 's vagy egyes erőtül, vagy a' sokak' sulyátul

boritatnánk el: akkor, mitül azonban tán csak megmentjük minmagunkat, mert van még idő, bár sok nincs, illyes gyászos végeknek elejét venni, 's ez időt, remélem, talpra esett honosim használni is fogják; akkor, tudom, lesznek ollyanok, és ha nem lesznek, leszek én, kik mint Ibykus[4]) az egekbe fogják harsogni — és a' nemesis megboszúl mindent — "Erősebb vagy, megtörtél, 's magasan állsz; de azért még is mi vagyunk a' becsületesek, és Te a' rabló", vagy "Erősebbek vagytok, megtörtetek, sulytok elsülyesztett; de azért mi vagyunk a' becsületesek, és Ti a' rablók". — 'S hogy lennének, ha illyes következnék be, mind felfelé mind lefelé illy hangon szólók, egy cseppet sem kétlem. Mert valamint nemzetek vannak — és illyes volt a' magyarnak virága mindig, és tudom mindig illyes lesz — ugy vannak emberek is — 's ha magamban nem érezném e' melegitő édes valamit, az illyféléket tán egy kissé feldicsérném — kiket rabigába dönthetsz, meggyilkolhatsz, de öntermészetükbül kivetkeztetni, megtörni őket soha de soha nem fogod. — Mig azonban ennyire jutna a' dolog, a' pittypalattyi haladóknak — 's számolhatnak rá — még többször bé kell ütni fejüket.

Mihezképest a' 91-ik lapon elhagyott 's ott felvehető fonalam' végére utalva, azt ismétlem most, hogy az alkotmányi út azon út, mellyen legszaporábban 's legbiztosabban érünk magyar honunkra nézve üdvös czélt; és ekkép most egyedül a' körül foroghat kérdés, valljon ez úton mikép és mi módon lehessen haladni legszaporábban, vagy más szavakkal, mikép lehet alkotmányunk lehető legtöbb áldásit, Hunniának lehető legtöbb lakosaira ruházni lehető legrövidebb idő alatt; minek elérése, azt hiszem, a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének is bizonyosan fő vágya, fő ohajtása; minek elérésében azonban, és nem 'szerény nézet' de sakkjátéki szoros számolás szerint, mint én látom, ő nemcsak legrövidebb útat nem választa, söt olly úton indúl, 's fájdalom olly útra vezet, mellyen nem hogy tágabb körre állitná az alkotmányt 's ezzel a' magyart, de éppen ellenkezőt eszközöl, és egyenesen mind az alkotmányt veszélyezteti, mind a' magyart.

A' Pesti Hírlap, szerkesztőjének nem szivében van a' baj; mért az bizonyosan nemes, mit az egész haza, többi közt, szüleihez vonzó fiui gerjedelminél fogva köz tapssal méltánylani is tudott; sem velejében nincs a' hiba, mert hiszen roppant 's valóban ritka elmebeli tehetségirül senki csak legtávulabbrul sem kételkedik. Hanem tactikája, modorja hibás. E' körül forog a' dolog. De ez annyira hibás — tisztelet, becsület, de igazság is! — hogy valamint a' vigyázatlan háromszor gyujtja fel a' házat, mig a' gyujtogató csak egyszer: a' következmény után itélve, ő róla egyenesen azt lehetne gondolni, hogy szive éppen nem jó, 's feje sem sokkal jobb.

Dicsőteljes emlékezetü Mack tábornok, ki az ulmi árpát főzte meg, mint mondják, felette jó szivvel birt, és esze is ugyancsak kellő helyén ült; modorja, tactikája azonban hibás vala, és igy lön, hogy szive és esze' daczára mindegyre verték őt, és csatákat soha sem nyert. Bonaparte viszont rosz szivünek mondatik, mert Egyptusban, mint állitják, megetetni engedé a' szegény dögmirigyeseket, 's aztán Enghien herczeget fejbe lőni türé, a' borodinoi ütközetnek, mint mondják 50,000 holt ember-vértül füstölgő csatamezején pedig — boldog Isten! — és jobbadán ártatlan muszka adózó és ártatlan franczia conscript, és e' két nemzetnek aránylag csak kevés főrendû estei közt, azt mondá — milly gyönyörû anyag lett volna ez egy vezérczikkre, ha akkor már létezik a' Pesti Hirlap — "Ez ám már a' dicső nap"; feje azonban meglehetős volt; de még sem ez tette őt nagy vezérré, hanem tactikája, modorja, mert ez vala különösen jó; és azért habár nem jajdult is, mint könyörületes barát vagy a' fiatallal ellenkező asszony, minden csepp vérnél fel, Mack ellenben úgy látszik igen irtózott a' vérontástul, mert inkább legépebb létben, nehogy rosz szivérül tán commentárok irassanak, magát övéivel valódi nagylelkü-

séggel megcsipetni engedé: azért még is, én legalább, inkább Napoleont ohajtanám vezérül. Ennyit ér a' tactika, a' jó modor. És csak Istenért ne keverjük a szerepeket össze! — Van-e nemzet, kérdem, mellyben több az elszántság, több a' felemelkedés, erősb a' sziv, 's kitünőbb az elmebeli tehetség, mint a' dicső lengyelben? Alig hiszem. — Az angolrul viszont azt mondják — jóllehet én nem hiszem — hogy felette kevés benne a' felemelkedés — de 'tán annál több a' pénz' — és nem igen könnyen olvad szive — de 'tán annál jobban tanácsol neki esze' 'sat. — És még is, fájdalom, az első igen alant, az angol viszont, akármit mondjanak is azok, kik e' nemzetrül úgy itélnek mint vak a' szinrül, emberileg szólva — mert tökéletesség sehol sincs — lehető legmagasabban áll. Az lebilincselve; ez szabad mint a' gondolat. 'S pedig; mert egynek tactikája, modorja hibás volt; a' másiké ellenben jó. — Aristotelesnek fejérül úgy gondolom kár egy szót is veszteni, mert azt óriásinak hiszi mindenki; szive jó volt-e, nem tudom, mert annyi évek után a' sziv' működési jelei nem igen szoktak mutatkozni, 's szivi tekintetben tudtomra főbb emberek közül — mert a' kisebb rendüek kivétel nélkül bizonyosan mind igen jó szivüek (!) — senkit nem idéznek mint Titust, azt, ki Jerusalemben egy kissé megperzselte a' zsidókat, és ez után itélve, ha ma is köztünk élne, tán nem igen volna az emancipationak ügyvéde; szive Aristotelesnek jó volt-e, mondom, nem tudom, hanem hogy problemák' megfejtésére, igazságok' kikutatására, modorja, tactikája, t. i. analytikai rendszere a' legvisszásb vala, és ekkép a' legszövevényesb tévútakra vezeté az emberi nemet — 's századokig — mellyekbül alig vala többé kigázolás, az közismeretü, ma kérdésbe többé éppen nem vett dolog. — Verulami Baconnak ellenben, kirül azt hirdetik, hogy nem csak jószivü, de még szinte becsületes ember sem volt egészen, feje is néha egy kissé zavart vala, gyönyörü modorja eléggé nem magasztalható; tactikája — inductiv rendszere — által t. i. olly utat nyitott az emberiségnek, melly bizony felér még Prometheusnak mennyekbül orzott tüzével is; mivel az isteni szikrát nem szükség olly messze keresni, mindenütt

létezik az, magunkban, mint a' legkisebb növényben, csakhogy nem ismeré halandó azon utat, mellyen biztosan és nem csak véletlenül feltalálhatni azt, 's mellyet Bacon' modorja jelelt ki; ezen az igazságnak józan utbani keresésére vezető gyönyörű modor, melly jóllehet csak ujabb kori, roppant következményeinél fogva már is csalhatlan bizonysága, hogy tökély felé ndul az emberi nem; 's nem, mint sok ó-szemü hiszi, viszonlag.

És ennyit a' jó és hibás tactikárul, az okszerinti 's okelleni modorrul, és a' czélra 's czéltul vezető utakrul. Miszerint tökéletesen kiviláglik, hogy valamint a' legszebb felemelkedés, leggyönyörűbb enthusiasmus, legolvadozóbb sziv és legfényesb ész', daczára felette ügyetlen tacticus lehet valaki, és mind e' szép és igen tündöklő tulajdoni mellett felette nagy sötétben bolyonghat és vezetheti embertársait, kigázolhatlan tévutakon: úgy lehet viszont jó tactikával, jó modorral ellátva, és a' lehető legjobb utban járó és vezető megint valaki más; jóllehet benne viszont nincs annyi enthusiasmus, benne nincs annyi képzeleti tehetség, benne nem lakik olly lágy sziv 'sat.

Távul vagyok ennél fogva — mert hiszen a' lengyel nemzettel, Aristotelessel egy sorra állitatni tán nem valami megrövidités, nem valami szegyen — a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének szép sajátit legkisebbé csorbitni akarni, valóban felette távul, 's pedig azért is, mert nálamnál a 'sajátnak', legyen ez bár a' véletlennek adománya vagy önszerzemény, [illegible] védője nincs; és kivált ezentul — mert úgy látszik, sokaknak van a' tiz parancsolat' 9 's 10-ik pontjának ellenére a' [illegible] 'sat. tul a' sajátra, bár hol létezzék is az, felette nagy étvágya — szilárdabb bajnoka nálamnál bizonyosan nem is lesz. Nem akarom tehát csorbitni tulajdonit; de Magyarország az [illegible] kifejlési, 's alkotmányunk' felnemesitési [illegible] Széchenyi [illegible] azt rebegem magamban [illegible] szükségkép: "Bár volna [illegible] olly magas [illegible] annyi órákat [illegible] követne jobb [illegible] a' jó útba."

'S ugyanis Steigentesch báró — az, ki azon hires 'Marie' czimű novellát irta, melly azon még hiresebb csábitói '*Les Liaisons dangereuses*' munkának német másolatja, és ki felette sok talpra esett elménczségei közt bizonyos városrul — de, bizonynyal állithatom, nem Budapestrül — azt mondá: hogy abbul, mit az emberek itt nem tudnak, legalább is egypár százezer bölcset lehetne felkészitni, mi sok helyre és sokra nem roszul illik, úgy hiszem — Steigentesch báró beteges állapotban levén, Tatára ment, 's ott 'kosztba' egy főtül talpig becsületes molnárcsaládhoz szegődött. Kimondhatlan jók és jámborok valának e' család' tagjai, igazi Philemon és Baucis-féle szivüek; de annál keményebb volt a' lúd 'sat. mit a' szegény báró' asztalára raktak, úgy hogy minden szivesség, és a' molnárcsalád' minden figyelme és éjjeli óráinak megröviditése mellett, a' rosz ebéd, és a' nem jobb vacsora után bizony naprul napra hitványabb lön a' már sirhoz közel járó nyavalgó. De ő tűrt, míg bizonyos alkalommal bizonyos nagy uri dáma jó szive' és szép keble' sugtában a' molnárcsalád' nagy erényeinek dicsérésére meg nem ered; mikor a' báró ezt többé nem állhatván, legnagyobb indignatiora fakad, és e' botránkoztató szavakat ejté ki: "bár volnának tolvajok e' becsületes molnárok, és lennének inkább jobb szakácsok."

És ebben van, bizony van egy kis bölcsélet — philosophia — és hazánk' életéért csak egybe ne keverjük a' szerepeket! — Miszerint én is, bár botránkozzék azon akárki — nem indignatioval azonban, mitül Isten mentsen, mert hol jó a' szándék, tiszta a' lélek, de még is félre vezet, ott egyedül elszomorodásnak lehet, és az igaz egyenes szónak van helye — miszerint én ki nem pattanok, de csak szomorúan feljajdulok: 'Bár lenne a' Pesti Hirlap' szerkesztője kevésb tehetséggel felruházva, bár ne törné meg saját magát annyi éj- 's napi munkával; de volna modorja, volna tactikája inkább jobb'.

Nincs tehát nekem — mint ujra meg ujra kinyilatkoztatom — sem személye, sem eddigelé kitüntetett legtöbb elvei, sem irányzatai, sem általában a' Pesti Hirlap ellen legkisebb kifogásom is; sőt midőn felette sajnálnám, ha a' Pesti Hirlap'

szerkesztőjének szép tehetsége, szilárd lelkülete, komoly elszánása nem gyümölcsöznék drága hazánknak, — valóban 'drága hazánknak', minthogy azt 'olcsón', sőt tán 'ingyen' bizonyára nem emelhetjük magasbra, és ekkép egy velőnek, egy tehetségnek, egy lelkületnek sem kellene, és annál kevesbé ollyannak mint az övé, elvesznie — midőn mondom felette sajnálnám ezt: a' Pesti Hirlap' folytatását, mellyben már is olly sok jó van, és melly honunkra nézve valódi kincscsé válhatik, legőszintébben ohajtom, sőt valódi köz csapásnak tartanám annak megszüntét; csakhogy a' fenforgó kérdéshez és honi körülményeinkhez alkalmazva, ne legyen tactikája olly hiányos, olly visszás, mint valának jámbor Mack', a' dicső lengyel' és Aristoteles' — *ceciderunt in profundum* — tactikáji.

Mihezképest, midőn a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének egyedül modorját és tactikáját állitom helytelennek, hibásnak, okelleninek; most az a' tisztem, mikép meg is mutassam, hogy állitásom mint a' német mondja, nincs a' 'légbül kapva', nem hiú és ekkép gyáva versengésnek okozatja, sem nem szűkkeblű személyeskedés, vagy éppen megijesztett, pereputtyát féltő, tetteit megbánt, a' kereszthez csuszó mászó szegény 'sokat akart a' szarka' magnásnak üdvös apostasisa; mint azt tán sok ifjú a' vén képpel, vagy sok vén a' fiatal fővel gyanitgatja; és Ti is tudom hirdetitek, Ti, kik ha azt mondjátok, hogy ez az én munkám! — mirül azonban majd később — Ti is hirdetitek, Ti a' rabulának gyáva szolgái — és higyétek, vajmi jól ismerlek benneteket — kik a' nagy könyvbül, mellynek tekervényeiben, nincs tagadás, nagy bűvészek és mesterileg jártasak vagytok, fejéret, feketét, életet s' halált tudtok, mint azon sötét alak, kimutatni, és ezzel mint valami nemes emberhez valóban igen illő ügyességgel még büszkélkedni is mertek, mint azon sötét alak mondom — és azért térjetek inkább magatokba, mielőtt még késő lenne — ki meleget és hideget, lángot és jeget tud kénye kedve szerint a' körülményekhez alkalmazva torkábul okádni. Nem fogja, legyetek bizonyosak, bagolyi huhogástok több mint egy negyed századi szilárd és következetes elveimet, minek eldönthetlen bizonysága kezeim-

ben, megtörni és azért megvetlek; valamint rátok megint szánakozva tekintek Ti nyomorult lelkek, kik egyedül idegen nap' sugárinak köszönhettek egy kis fényt; mint rátok is Ti törpe kevélykék, kik hiú viszketegtül hajtva, 's vélvén, hogy majd Ti fogjátok irányozni azt, bujdosó csillagra ültök, bár legnagyobb veszélylyel járna is az, 's bár mint 's hová sodorna is benneteket. Ti nemzeti testünk' rothadt 's rothadó symptomái, kik polgári erényt nem ismertek 's ezért azt senkiben nem is birjátok feltenni, ám dobjatok rám sárt, mennyit erőtök csak győz, im kihivlak; mert tudom, lemossa azt rólam az idő, és Titeket felejteni vagy útálattal fog nevezni Hunnia, melly csak akkor lehet, csak akkor lesz magas, ha Ti gyávák nem vagytok többé.

Nem, állitásom valósággal nem ellenséges indulatnak, nem lelki szegénységnek okozata, de egyenesen megczáfolhatlan, kérlelhetlen számokra állitott okoskodásnak eredménye: mit megmutatni tisztem, s ha tehetségem megfelel a' súlyos feladatnak, és annál súlyosabbnak most, midőn a' mindinkább felingerlett képzeletnek 's feltüzelt szenvedelemnek árja közt már már alig törhet keresztül a' hideg számolás, Isten segitségével tán diadalmam is lesz.

Ezen állitásnak okszerinti bebizonyitása azonban felette súlyos, felette szövevényes tiszt; mert olly mezőbe vág, melly eddigelé, jóllehet nem maradt egészen parlagul, némi rendszerrel sehol és senki által tudtomra legalább ki nem miveltetett még, és melly ezen felül, mint látni alkalmunk lesz, telisded teli van a' legmegrögzöttebb elfogultságokkal.

Volna az kérdésben, mint fordult Napoleon' tactikája, 's mi tette azt helyessé; vagy min fordult az angol' léte olly magasra; vagy végre miért vezet egyedül Baconnak rendszere a' természet' titkaiba biztosan: nem volna akkor a' megfejtés olly nehéz, jóllehet erre is csak meglehetős diadal végett roppant tehetség, sok idő és tág tér kellene; nem volna akkor a' megfejtés mondom még is olly nehéz, mert lettdolgokrul, 's már több oldalilag és többek által meghányt tárgyakrul forogna szó. A' mező azonban, mellyre én lépek, noha olly régi mint a' világ, és tán az, mellyen legtöbb kincs fekszik, még miveletlen és tövisteli, és ekkép kifejtése nem könnyű, mi az által még súlyosabbá lesz, hogy rendszeres gyümölcsöztetése, hazánkat tekintve, inkább a' jövendőt, mint a' jelent 's multat illeti; a jövendőnek legkisebb eseményeit is kiszámolni pedig vajmi nehéz, midőn aránylag könnyű a' multnak titkait leplezni, vagy a' jelennek szövevényeit bontani fel. Mind e' mellett korának is tartom mind azt, mit kitárandok, valamint mind azt is korállom, mit ez alkalommal már elmondék; mert mindennek megvan maga ideje, és a' királynénak időelőtti mozgása tönkre teszi a' királyt, midőn jó időben még a' közvitéz is elhatározza — sakkjátékban — a' diadalt; mihezképest a' török' módjára, ki azt tartja "szólni ezüst, hallgatni arany" — mit soknak nem ártana jegyzékbe venni — hallgatok is, ha nem hangzik bennem ezüstnél, aranynál 's minden földi kincsnél még sokkal magasb valami,

a' mi tisztán hallatja velem, hogy ha valaha, most kötelesség szólni; mert ha valaha, most bűn a' hallgatás. És ez oka, hogy egybefüggő tervembül másodszor kizavarva, kénytelenül és kényszeritve, azon eszmét, mellyet annyi év óta rejt keblem, ezennel mint tán éretlen bábot, ki is bocsátom a világba, nehogy előbb meghaljon az, vagy tán meghaljak én. És azért legyen.

Ez alkalommal azonban nincs időm, vagy jobban mondva, nem vehetek magamnak ahhoz időt, hogy részletes és kimeritő lehessek, de azért mégis kitárom a' mondandót; mert többet ér, azt hiszem, tűzkezdetnél egy korsó viz, mint 'bajai' lángözönben egész Balaton; és azért bár legyen e' közlemény sokra nézve korsó viz, bár menjen füstbe — nehogy tán későn jöjjek és munkám egészen hiábai legyen — csak rövid, általános és szapora vonatokkal fogom ezennel — jóllehet *mi is megrövidíténk éjjeli ugy is szűkre mért óráinkat, és ezt már igen régóta teszszük*, mit a' nagy közönségnek mint valami különös nagy ember' különös sajátságát és áldozatát tudni, vajmi érdekes és vajmi becses lehet — csak általános vonatokkal fogom ezennel előterjeszteni rendszerem' vázlatát. Mikor az itt következő könyörgésemen felül, mely szerint 'üssetek, csak hallgassatok meg', arra kérlek benneteket és azért esedezem előttetek, Ti hazánknak lelkesebbjei, hogy nemzetünk' ujjászületésénél, hazánk' egykori legdicsőbb kifejlésénél fogva, melly ha mi magunk nem rontjuk meg, bizonyosan bé fog következni, csendesüljetek pillanatra le, és lépjetek csak, mig e' közleménynek olvasása tart, képzeleti körötökbül ki, és pótoljátok, nohabár legtisztább szándékkal járó, de még is felette gyenge tehetségemet egy kis jó akarattal, és értsetek ott is, hol gyarlóságom vagy más körülmények nem engedik a' minden rejtély nélküli kibontakozást, és tűrjétek, hogy mindenek előtt számos és itt nem meseként felhozott, de valósággal történt kalandjaim' egyikét ezennel elmondjam.

Számosb évvel ezelőtt Hamburgbul Amsterdamba utaztam gőzösön. Nem kevessé göröngyös volt a' tengeri út, mert nagyon fútt a' szél, mikép tudom — ha velem ül a' Batavián

— sok komoly spectabilis, de még sok nagyságos magnificus, sőt még sok méltóságos illustrissimus is, ki egyébkor kivált lefelé, hajthatatlan, egy kissé megtörve 's megjuhászkodva érzette volna magát. 'S így lön, hogy én szárazföldi magyar sem voltam igen jól, de 'tűrtem, vártam' és végre bizonyos angol erőművessel keveredtem beszédbe, ki Berlinbül, hová az ottani fejedelem által volt meghiva, éppen Angliába vala visszamenendő, 's már azelőtt nem kis hírnévre kapott, 's pedig, mert Párisban bizonyos nagy gőzönyt, melly igazi remekmű vala, de mozogni sehogy sem akart, csak szaporán mozgásba hoza, és ez megakadás nélkül működik is azóta. — Lehető legjobb theoria után volt készítve az egész, és az egyes részek is hibátlanul végezve, csakhogy mint mondom, működni nem akart. Bezárta ennélfogva a' gőzerőmű-épület' körébe a' felhozott műves magát — és egyedül magát, mert mesterségét a' legalantibb fokon kezdvén, még reszelni 's ráspolni is mesterileg tudott, miben leginkább és szinte úgy büszkélkedett, hogy t. i. dolgozik és dolgozott, mint sok azért büszke vagy tán jobban mondva 'kevély', mert soha nem dolgozott, sem soha nem dolgozik — bezárta egyedül magát mondom néhány órára, mig végre kilép, 's "tüzeljetek most" ezzel köszönti a' nagy számban künn álló franczia machinistákat (!). És felségesen forgott a' mű, 's ki lön fizetve a' fényes jutalom, és elvitte magával a titkot 'miért nem ment előbb, miért megy most' az angol mozgonyár. 'Ugyan mit csinált rajta, hol volt a' hiba?' így kérdezém, 'ugyan mondja meg nekem'. "Itt ott egy kis csavar igen is meg volt huzva, itt ott pedig kelletén is túl fityegett; ebben volt az egész" és ez lön az egész felelet is. — Csekélység magában, de rám nézve ez igen nagy benyomást tön, és azóta nagy vigyázattal vagyok a' csavarokra; ha pedig itt ott, jóllehet gyönyörű, de mozdulni nem akaró machinákat, vállalatokat veszek észre — és illyfélét köztünk sokat veszek észre — mindig azt gondolom magamban, 'tán igen is meg van húzva, vagy igen is fityeg valahol bizonyos csavar, 's tán innét származik a' sok megállapodás és a' nem kevésb zavar'.

És im egy kis előzmény, hogy valljon sokszor miért forog valami éppen nem, vagy jól, vagy csak meglehetősen, sőt roszul is; azon igen egyszerű okbul, mert sokszor sőt legtöbbször egy kicsiség, egy észrevehetlen, vagy inkább 'bizonyos mindenkitül észre nem vett valami' teszi azon tengelyt, melly körül forog a' fel és alá; igen, egy bizonyos valami, melly a' siker körül határoz, és nem ritkán szintúgy oka 's gyökéroka a' nyert és vesztett csatának, a' nemzeti ujjászületés' sikerének és a' nemzeti halálnak, mint oka és gyökéroka a' jó és rosz levesnek, a' tompa és éles borotvának.

És ha nem akarjuk tagadni, hogy a' gyakorlati életben sokszor, sőt valóban legtöbbször valami felette kicsi szüli a' sikert, és viszont; ha nem akarjuk tagadni, mondom ezt: akkor még inkább meg kell engednünk, sőt ezt némi következetességgel még kérdésbe sem vehetjük, miszerint ha visszásan állnak a' még olly tökéletes részletek is, nemcsak nem működhetik rendesen az egész, sőt elkerülhetlenül meg kell akadnia; vagy ha illy mibenlétben még is hajtatik, nem hasznot, nem áldást, de kárt, sőt átkot következtet mulhatlan. Nemde ugy?

Már a' Pesti Hirlapban sem a' csavarok nincsenek helyhez, körülményhez képest okszerintileg szoritva, tágitva — mi azonban csak mellékes tekintet — de a' részek sincsenek, az egyébiránt itt ott felette becses sőt kitünő részek — mit hódolva elismerek — sincsenek jó irányba helyezve; minélfogva, míg e' részek, a' Pesti Hirlap' alkotó részei, t. i. Vezérczikkei és ezek fénykörében álló egyéb czikkei más irányba nem helyeztetnek: szoros tudományilag nem hasznot fog hajtani, nem áldást fog terjeszteni, de kimondhatlan kárt hozand hazánkra, sőt elsülyesztő átokba bonyolitand mindnyájunkat a' Pesti Hirlap.

Értsük egyébiránt egymást; mert a' legkisebb tévedés tökéletes homályba boríthatná okoskodásomat. Nem beszélek én a' Pesti Hirlap' általános irányzatárul, mellyet a' most érintett és általam gáncsolt aránytalan fekvésével némi részeknek lehetne egybekeverni, legtávolabbrul sem; minthogy az

irányzat bizonyosan helyes, 's mellyet minden netaláni félreértés' elmellőzése végett itt még egyszer — mert volt már errül szó — a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének engedelmével, és az ő vagy inkább Hirlapja' nevében én jelelek ki, és nem hiszem, hogy hibázněk. Az irányzat — a' Pesti Hirlap' irányzata — nem más, mint az emberiségnek megmenteni egy nemzetet, minthogy egy kiképzett uj nemzettel több: valódi nyereség az egész világnak; de ha ez nem volna is így, 'megmenteni minden esetre magunkat', mert csak a' gyáva engedi sülyesztetni magát, midőn a' bátor még a' halállal is szembeszáll, mivel nemzeti élet nélkül ocsmány pálya a' rideg élet; és ekkép a' magyarnak is ha magyar, a' férfiúnak is ha férfiú, és azért mert magyar, mert férfiú, veszni, vagy meg kell menteni fajtáját, a' magyarságot, ha szívvérét kellene is áruba bocsátni bár. Az irányzat tehát az, hogy megmentsük magunkat. De ez csak része, jóllehet legnevezetesb része; mivel nem elég a' halál' karjaibul kiragadtatni, nem elég gyalázattal többé el nem bukni; hanem élni, élni is kell nemzetünknek, 's mi több, szerencsésen és dicsőséggel. És ekkép most ennek elérése a' feladat. Lehetne-e ott azonban szerencse, lehetne-e ott dicsőség, hol a' természetnek ugy is annyi rövidségei közt még ál tudomány, ál bölcseség és ál szokás is megrövidíti az embert, 's pedig az anyagi javakban jól helyzett részét, azon szellemi gyönyörtül 'minden embert a' szerencse' utján láthatni, mellyen csak menni kell, hogy annak lakát elérje'; az ügyefogyott részét viszont megrövidíti többé kevesebbé még azon anyagi javakban is, mellyek nélkül — egyes boldog álmodókat kivéve, kikként a' szerencse relativ — ember mindaddig szerencsés, de még csak elégedett sem lehet, mig gyomra van, mezítlen jő a' világra, mig fáj neki a' hideg, meleg, és ha veri őt a' zápor, mig biztosság után szomjaz, mig a' szerelem' édes kinai, és a' házasság és szülei örömök utáni vágyak nincsenek kioltva benne, és mig még százféle és éppen nem negédes viszketegbül vagy kárakatonakénti [5]) soha jóllakni nem tudó sovárgásbul eredt, de egyenesen és szorosan

ember' létéhez, testi és lelki miségéhez ragasztott szükségei többé kevesebbé kipótolva nincsenek; miután mind ez koránt sincs még kipótolva, mihezképest a' kiváltságtalan és ügyefogyott szenved, de mi kiváltságosak és vagyonosak is szenvedünk, és igy felette távul vagyunk a' köz szerencsétül, 's még távulabb nemzeti dicsőségtül: hová hamarább azon kell lennünk, hogy Hunniában a' lehető legnagyobb szám minélelőbb mind szellemi mind anyagi tekintetben szerencsés legyen; 's ekkép, mert a' köz szerencse a' legnagyobb nemzeti dics. feldicsőitessék a' magyar. És ennek elérése a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének irányzata, 's ez azon czél, mellyet minélelőbb elérni törekedik a' Pesti Hirlap. Az irányzat ellen tehát nekem nincs és nem lehet legkisebb kifogásom, valamint tudom, vagy legalább remélem, a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének sincs sok kifogása az ellen, hogy irányzatát igy fogom fel, igy magyarázom; mik után azt hiszem, ismét belé jövünk okoskodásom fonalába, hogy t. i. nem az általános irányzatban van a' hiba, de abban, miszerint a' Pesti Hirlapnak egyes de legnevezetesb részei visszásan vannak rakva, és ekkép, ha meg nem forditatnak, éppen ellenkezőjét kell mind annak szülnlök, mit a' Pesti Hirlap' szerkesztője — ha nyilván és *bona fide* játsza kártyáit, mit én erősen hiszek, és bizodalmamat tiszta lelkületében, mint eddig mindenütt, itt megint és megint kijelentem — elérni ohajt és elérni vél.

És most, miután némi előzményekre állithatom okoskodásomat, elvégre egyenesen megmondom, miben hibáz a' Pesti Hirlap' szerkesztője: Egyedül abban, hogy a' képzelet' és gerjedelmek' fegyverével dolgozik és nem hideg számokkal, vagy is, mint a' közéletben a' bévett szójárás szerint mondani szokták: a' szivhez szól, a' helyett hogy az észhez szólna.

És im a' Pesti Hirlap elleni kifogásaim' 's gáncsaimnak és egyuttal fent érintett rendszeremnek, országlási rendszeremnek kulcsa! Melly rendszerrel már régóta eléállok; mert ez azon egyedüli, melly országlásban üdvre vezet, és kivüle más nincs — érzem, ez vajmi büszke szó, de ha előttem ugy áll mint a kétszer kettő négy, mit tehetek róla — már rég elé-

állok vele, mondom, ha nem gyanitom, sőt fájdalom, szinte bizonyos nem vagyok, hogy illy okoskodásra a' magyar nem érett még; mirül szinte nem tehetek, mi által azonban vérrokonimat, hazámfiait korántsem czélom sérteni, 's ugyanis, mert a' magyarnak e' tulajdona nem egyéb, mint fiatalságának egy uj symptomája, min nincs mit búsulni, mert belőle, ha akar, bizonyosan kigyógyulhat; és azon felül, úgy hiszem, e' tekintetben vénebb nemzetek sem szabadabbak az elfogultság' bilincseitül. — Már Hitel czimű munkámban megpenditém a' dolgot, és Shylocknak, a' szivtelen velenczei zsidónak taglaltatám; a' Világ czimű munkámban pedig még egyszer megpróbálván szerencsémet, 'ész és szivrül' már egy kissé bővebben értekezém; és mint csépelt, mint sujtott Orosz, meg mások, alig volt már szivem; és azért, mert csekély politikai ösvényemen inkább Cherubhoz mint Seraphhoz szegődtem, vajmi sok lelkes hazafi hidegült irántam el, sőt hány fordult el tőlem még szánakozással is, mert azt hitte, szivem nem jó, mivel ez némi esetekben soha, másokban pedig csak ritkán birta elragadni belátásom' gyeplőjét.

Érett-e vérrokonom, hazámfia már most annyi lágy szivü 's asszonyfejü, és olly könnyen olvadozó egyének közt illy tárgyrul hidegvérreli surlódásra, kérdés; én általánosan nem hiszem, mert a' többségnek gyermekkori képzeletébe csepegteték mindeddig 's onnan mint itatós papirosbul nincs kivakarás — miszerint ha 'jó a' sziv', már minden jó; miszerint ha 'jószivü az ember', már mindenre alkalmas az ember; 's annál kevesebbé hiszem hazámfiát illy okoskodásra fogékonynak most, miután elmebeli tehetségének egyike, mellyel ugy is egy kissé felcsordul, 's fájdalom, jobbadán az itélő tehetség' rovására, 's mellynek ábrándozásai olly szoros kapcsolatban vannak a' sziv' ömledezéseivel, a' 'képzelet' benne mindegyre felingereltetik; és a' Pesti Hirlapnak eddigi 21 számú kettős ive által valóban legalább is annyit ha többet nem, ingereltették fel, mint a' legközelébb lepergett 21 évnek lefolytában. Mihezképest korállom is most, mint már érintém, e' tekintetbeni felléptemet, és édesörömest ki is kerülöm soknak rend-

szeremmel járó gúnykaczaját, és még többnek tőlem theoriámmal járó tökéletes elfordultát — mi, ha türhetni is azt a' közjóért, és ezért mit nem türhetni, még is fáj, 's habár lassan, mégis rágódik az életen — 's hallgatnék mélyen, 's úgy mint ekkorig, bizonyosan ma sem szólnék, ha az idő olly annyira ostorozva szinte nem repülne, 's így az igen is későtül, 's attul, hogy végre iratommal kiesem, nem kellene tartanom, mi már nem egygyel történt meg, mellyet Horatiusként egy kissé hevertetni kivántam, és melly azért most el is fog alkalmasint hevergetni örökleg. — Ám tehát az Isten' nevében.

Országlási rendszeremnek alapja az, hogy az észnek is külön működési köre van, a' szivnek is, és hogy országlásban, valamint például a' gyógytanban, egyedül az észnek szabad működni, a' szivnek ellenben jóra, nemesre gerjesztésen kivül még motszanni sem. Ebbül áll az egész.

Már mikép működik az emberben a' velő 's milly összefüggésben a sziv; mi a' velő, anyag-e vagy mi, a' sziv ellenben más-e, mint egy "sok inakbul álló darab hús"; mind ez rám nézve nem egyéb, mint bizonyos eszmékhez kötött kitétel, és egyébiránt olly dolog, mellyet mostani czélom' elérésére nem szükség tudnom, 's ekkép nem szükség fejtegetnem. Nem kivánok ennélfogva e' jelenetek kitüntetése sőt éppen megmagyarázása végett az aristotelesi analysis bonczmezejére lépni, azon tévesztő tömkelegbe, melly a' szőrszálhasogatásnak és rabulának hazája; de e' helyett verulámi Bacon' inductiv rendszere' utmutatásához képest minden keringés nélkül egyenesen és rögtön a' lettdolog' sarkalatjára állok. A' lettdolog, a' világos factum pedig azt mutatja, hogy valamint képzelet, emlékezet és itélőtehetség van egy emberben, mellyek azonban igen igen külön állnak egymástul, mit senki nem fog tagadhatni: úgy van az emberben érzés és számolási tulajdon is, és szintén elkülönözve; 's hogy valamint a' képzelet működhetik és működik az emlékezet és itélőtehetség' tökéletes kizárásával, és ezen lelki attributumok magok közt viszonlag: úgy működhetik és működik az érzés is a' számolási tehetségnek tökéletes kirekesztésével, és viszont.

Ez azon sarkalat, mellyre állok, ez azon horgony, mellyhez ragaszkodom, és mellytül el nem üt senki, mellyet el nem szakit senki, ki skeptikai negédében vagy skeptikai meggyőződésében — és illyes meggyőződések is vannak — nem tagadja mind azt is, mi külsőkép érzékeire hat, mi belsejében

mutatkozik, szóval, ki nem tagad mindent, sőt elvégre saját magának létét is, milly különczség egyébiránt már többször megtörtént, és azért köztünk éppen úgy, sőt még könnyebben ismét megtörténhetik; mert nincs tagadás, hogy valahol több képzeleti tehetség, de egyszersmind több nyavalgó képzelet is létezzék, mint magát szünet nélküli álmokban hintázni szerető Hunniában. — Nem akarom azonban ez alkalommal azt erősitni, mintha mind az, mi szellemileg lakik belsőnkben, tisztán 's élesen el is volna bennünk különözve, és mintha annyi és olly külön szinü szenvedelmeink' chaosában lelki tulajdonink egy egy határba volnának szigorúlag elszoritkozva; jóllehet igen fontos okokat lehetne még e' mellett is felhozni; mert ugyan ki tagadhatja, hogy az, mi a' főben történik és megint a' kebelben, egészen különböző, sőt nem ritkán a' kebelben magában is vannak, mint nemkülönben a' főben magában egymással ellenkező hatások; ki tagadhatja, hogy felfogásaink, érzelmeink, vágyaink, félelmink' tenger árnyéklatai néha mint elkülönzött egybecsapó hadak állanak egymás ellen, és sokszor belsőnk valódi harczmezővé válik, és innen zsibbasztó kétségeink, innen sorvasztó habzásink.

Nehogy kicsinséges surlódások által kimeritsem azonban az időt, mind ezt nem akarom ez uttal vitatni. Mert hiszen, annyi minden esetre bizonyos marad — és ezt, úgy tartom, senki kétségbe nem fogja vonni, és nekem ez alkalommal nem kell egyéb — hogy ha több nem, legalább két lelki tulajdon olly annyira és olly tisztán el van különözve egymástul az emberben, és az egyik mint másik saját és külön hatási körrel bir, mint szem és fül sem függ, müködésüket tekintve, egy cseppet is össze; és jóllehet egy léleknek műszerei, azért egyik a' másik' működési körébe még sem vág, de nem is vághat. És e' két tulajdon nem egyéb, mint az 'értelmesség' és a' 'szeretet'; vagy a' közönséges de felette roszul értett, roszul magyarázott felfogás, és tán még roszabbul választott kifejezés szerint: az "ész és sziv". Igen, az ész és sziv, az értelmesség és szeretet, vagy a' mi éppen úgy, és tán nem olly gyülöletes szinben és ekkép jobban kifejezné a'

dolgot: az "értelem és az érzelem." Hasonlólag kitenné és nem olly gyülöletes szinben helyezné a' dolgot, mondom: mert valljuk meg, hogy valamint elég bátrak nem vagyunk, vagy elég okát nem látjuk némi vallási előitéletekkel vagy inkább képtelenségekkel szél és dagály ellen szembeszállni, noha 'absurd' létükrül belsőnkben tökéletesen meg vagyunk győződve: úgy nem örömest kelünk ki az elfogultság' azon árja ellen is, noha szinte ugy meg vagyunk annak alaptalanságárul is belsőnkben győződve, mellytül sodorva a' máskép legértelmesb is, az úgy nevezett 'jó szivet' nem meri sujtani, ha működési körén túl kalandozik, és annál kevesebbé azt egyenesen, mint az élet' némi viszonyaiban valami felette veszélyest és roszat kárhoztatni: mintha bizony a' szemnek még hallani, a' fülnek még látni is kellene, és ekkép a' szeretetnek, a' szivnek, az érzelemnek is kellene birni az ész és értelem' minden tulajdonival; és mintha a' szem, mert nem hall, azért rosz szem, és a' sziv azért, mert nem okoskodik, már rosz sziv volna.

Hogy öt érzékünk van, és ezek egymás' köreibe nem vágnak, de nem is vághatnak, azt tudjuk, mert ezt úgy szólván kézzel foghatjuk: ám miért nevezzük tehát azon fogalmat, melly szerint értelem és érzelem külön körökben forogna, dualismusnak? mert ha ezt teszszük, öt érzékünknél fogva emberi létünkre nézve meg a quintalismust is meg kellene engednünk: vagy hogy a' quintalismus' törvénye alatt nem létezhetünk, mi merő képtelenség: mert lettdolog, melly ellen kifogás nincs, hogy annál erősebben élünk, minél élesebbek és elkülönzöttebbek öt érzékeink, annál kevesebbé viszont, minél inkább eltompulnak és egybekeverednek, mig egybeolvadásukkal, megszüntükkel vagy tökéletesen megszűnik az élet is és bekövetkezik a' halál, vagy legalább halálhoz hasonló dermedtség.

És ekkép az inductionak biztos fonalán indulva, szoros igazságilag következik, hogy nem lehetetlen, mikép az értelem és az érzelem is külön működjék az emberben a' nélkül, hogy néki azért egyénbül kettényvyé kellene válnia: söt, hogy

valamint az igen jólátású sokszor nagyot hall, de még egészen süket is, és viszont: úgy lehet nagy értelem is kevés érzelemmel párositva vagy nélküle is azon egyben, szintúgy, mint nagy érzelemben is lehet valaki dús, ki kevés vagy semmi értelemmel sem bir.

Rendszeremnek alapja tehát, hogy t. i. az értelem és az érzelem az emberben éppen olly elkülönzötten működik, és egyik a' másik' körébe éppen olly kevessé vág, de nem is vághat, mint szem és fül; vagy világosabban mondva, hogy az értelem nem olvadoz de nem is olvadozhat, az érzelem viszont nem okoskodik de nem is okoskodhatik; rendszeremnek ezen alapja, mondom, tehát nem képzeleti báb, nem szőrszálhasogatási viszketeg, de valami 'lehető', sőt ha kézzelfogható öt érzékeink után itélünk, mellyek elkölönözve működnek, és lelkünknek aránylag olly alárendelt tulajdonai, és az értelem és érzelem' működéseit vizsga szemmel tartjuk, még valami 'felette hihető is'; mert mennyivel nemesb és ekkép subtilisebb attributumai vannak a' léleknek az öt érzéknél, ugymint: a' képzelet, itélőtehetség, emlékezet, számolási tehetség, nagylelkűség 'sat. és melly egészen ellenkező irányt tart értelem és érzelem? és ha elvégre az emberi nemnek cselekvényét tekintjük egyes tagjaiban mint nagy tömegeiben, akkor még 'bizonyossá' is válik rendszeremnek alapja, azaz tökéletesen bizonyosak leszünk, hogy az értelem éppen olly kevessé érez és az érzelem éppen olly kevessé okoskodik, mint a' szem nem hall és a' fül nem lát; 's hogy e' szerint az értelem úgy forog saját elkülönzött határai közt, mint az érzelem a' maga körében, azaz az egyiknek is más hatásköre van, a' másiknak is.

Miknek alkalmazása az, hogy valamint a' szem bármilly jó legyen is, hallásra még sem való, és viszont: ugy a' szív is valami felette dicső lehet, a' nélkül hogy a' léleknek némi működéseire alkalmas legyen. Mit nem vehetni kérdésbe, úgy hogy csak arrul lehet szó, valljon mellyek azon lelki működések, hol a' szivnek illetősége nem nagyobb, mint a' szemnek illetősége, például hangászati tekintetben. 'S erre a' felelet

olly egyszerü, olly világos és olly szoros igazsági — én legalább annak látom — mint a' kétszer kettő négy: és így hangzik: „a' szív mind arra tökéletesen alkalmatlan, minek sikere számoláson alapul". minthogy a' szív éppen olly kevessé számolhat mint a' szem nem hallhat. És ekkép tökéletesen alkalmatlan a' szív problemák' fejtegetésére, mechanicára, gyógytanra, astronomiára, sakkjátékra 's at. 's e' szerint a' legszövevényesb és legfőbb számolással járó emberi foglalatására is, mi nem egyéb mint az „országlás": 's minél fogva az ki szivömledezéssel fejt problemákat, ki szive' tanácsát fogadja mechanicában, ki jó szive' súgta után gyakorolja orvosi tisztét, a' szivnek gerjedelmei után méri a' csillagok' keringésit, ki felemelkedett szivvel ül sakkjátékához, ki végre jó szivvel pótolja országlási eszközleseit, — 's a' szív tehetségeihez nem ragaszt vagy nem bír ragasztani még valami más tehetséget is: az nem cselekszik józanabbul — és itt nincs tagadás — mint az ki füleit, szemeit virágok' szaglására, orrát tapintásra és ízlését hangászatra fordítja: 's ekkép az ki így cselekednek, lehető legbizonyosabban — és itten nincs menekvés — soha egy problemát sem fejtenek, vajmi szerencsétlen mechanicus volna, senki halálnál egyebet nem népesítne a' temetőt: a' földön kivül melly körül keringne, egy planeta keringését sem számlálná ki: sakkban meg a' majomjátszótól is megveretnének, és az országlás' rend helyett zavart 's e' szerint a' közönséges állás helyett átkot hozna, az t. i. ki eszének tanácsa helyett szive' tanácsát fogadná, ki a' helyett, hogy az észhez szólna, a' szivhez irányozná szavait, 's ezt akkor is olly esetben cselekedné — és e' tengely körül forog a' dolog — mikor már nem arról van szó, hogy tegyünk-e, hanem arról: „miképp tegyünk", mihez nem gerjedelem kell, sőt ez árthat, de egyedül számolás vezethet: 's így ehhez szükség fordulni.

És valljon őszinten szólva lehet-e az érintett ellen kifogás, lehet-e ennel világosb? Nem hiszem. És még is miért nem okoskodik magában mindenki így? Egyedül azért, mert az ember általában azt, mit kézzel nem foghat, rendszerint nem

képes helyesen megkülönböztetni, és ekkép mindig azon tévedésben van, miszerint legyen valami csak jó, 's az már 'mindenütt jó lesz', holott mindennek jó vagy rosz léte jobbadán az 'alkalmazástul' függ. Valóban legfőkép az alkalmazástul, melly annyiban helyes, helytelen, czélra vagy czéltul vezető, a' mennyiben modorban és mennyiségben többet vagy kevesebbet illik időhez, helyhez és körülményekhez. Igy például valamint a' viz és tűz kétségkivül a' legnagyobb áldássá, de legfertelmesebb átokká is válhatik alkalmazása által: úgy lehet bizonyos alkalomban és mennyiségben még a' leggyilkolóbb méreg is üdvös; mint viszont bizonyos körülmények közt az emberiségnek két legnagyobb java: "a' szó és sajtószabadság" is lehető legkártékonyabbá válhatik; és így az érzelem' minden módoni lehető legnagyobb felébresztése is ugyancsak maga rendén van, midőn lankadó testben alig teng élet már, s' érzelemgyakorlásra nincs többé vagy 'még' nincs idő; viszont pedig az érzelemgerjesztés egészen idő 's hely elleni 's ekkép okvetlenül lázba is bonyolító, mikor a' test jól feleleveniil már és készségtül buzog. — És im előttünk áll országlási rendszeremnek fő vázlata és egyszersmind az is: mennyire téveszti el a' Pesti Hirlap, állásához illő szempontját.

A' sziv' tehetségit kifejteni, kiképezni, nemesitni legfőbb tiszt; mert ember, ki nem érez, ki embertársa sőt minden érző lény bajain nem olvadoz, 's ki keblében nem hord vágyat e' bajokat örömmel váltani fel, vagy azok megszüntetésére, vagy ha ez teljességgel nem lehetne, legalább lehető legnagyobb enyhitésére törekedni ereje szerint, az még az oktalan állatnál is alantibb; mert legszebb tulajdonát, mellyel ez nem bir, parlagon hagyja. — Szoros kötelesség is ennél fogva mind egyesekre, mind nemzetre nézve, kivált az élet' gyermeki korában, mikor még az értelemnek nagy köre nincs 's minden benyomás sirig hat, a' nemes érzelmek' alapját minél erősebben vetni meg, hogy azon később a' férfiui kor' dicsősége emelkedhessék. És jaj azon egyénnek, azon nemzetnek, melly életének már tavaszkorában fukar számoló; mert lelkének, lelkületének zománcza nincs. De jaj és kétszerte jaj viszont azon egyénnek és kivált azon nemzetnek is, melly férfiúkorba lépvén, mikor az értelem urodalmának kellene kezdődnie, még mindig szive' andalgásai után indul; mert ugy jár, mint trücsök, melly nyáron danol 's télen koplal, 's emberre 's kivált nemzetre nézve illy lágyvelő szülte létnél utálattelibb nincs. — Mindennek megvan czélja 's iránya, és az értelemnek kell parancsolni.

Férfiúkorban levő egyénnek és nemzetnek tehát, ha tettleges részt akar az életben venni, az értelem' urodalmi köréből kell hatnia, azon egyedüliből, honnan minden következményes hatás veszi eredetét. Ám nézzük a' nagy természetet; nézzünk, mennyire a' határtalan mindenségbe földi szemeink betekinteni birnak, a' csillagvilágba, és mit fogunk ott tapasztalni? A' legnagyobb egybehangzást! De ugyan mi kormányozza mind azt; tán érzelem és andalgás? Éppen nem; mert ezek csak a' czélt tűzik ki, és az értelem, a' bölcseség az, melly tőlünk sokszor éppen fel nem fogott utakon, eszközli

a' lehető legnagyobb számnak lehető legnagyobb boldogságát; értelem és bölcseség szüli azon nagy egybehangzást, azon csudálatos harmoniát, mellyet még akkor is bámulni vagyunk kénytelenek, midőn epedő kebellel naponta majd egy szivé-szakadt anyával siratjuk édes magzata' elragadtát, majd egy jó hazafinak kora elhunytán búsongunk magunkért és a' hazáért, majd megint egész városokat látunk víztül elsodorva vagy lángtul emésztve.

Az értelem az, mellynek kormányozni kell, és ha a' sziv javaslói, szeretném mondani 'jó feleségi' szerepén túl kalandozik — melly szerep azonban leggyönyörűbb — már kész a' természetelleniség és ekkép a' zavar.

Vajmi szép képben állítja előnkbe a' seraphi és cherubi eszme az alkotó s' ekkép el nem muló léleknek két fő attributumát, a' szeretetet és értelmet; az alkotó léleknek mondom, mert a' magát átkozó és ekkép mulandó romangyal és rom-ember szeretet helyett gyülölséget rejt keblében. A' Seraph szeret 's egyedül szeretete által boldogit; a' Cherub viszont fentartja a' menny' boldogitó világát — a' házi szerencsének legszebb eszménye, hol a' férj gondoskodik a' családért, és az asszonyi sziv von mindenre bájt és szellemi írt, és mi ha így van, éden, és mi ha így nincs, pokol a' föld.

Már ezek közül mellyik a' nemesb, mellyik a' szebb szerep, mellyik a' dicsőbb angyal? Valóban mind a' kettő egyenlő, és maga nemében egyik olly dicső mint másik. — Üdvözlet néktek azért honunk' tisztelt leányai, kik Seraph-ként szeretettel ápoljátok hű de sokszor — és mi tagadás van benne — nálatok nélkül már már kétségbeeső lelkesedésünket, és szikrát gyujtatok ott, hol az élet csak lappang még; de nem kevésb üdvözlet rátok is, Ti hazánk' reményei, kik cherubi felfogással egy messze czélt tűztök ki magatoknak, mert csak a' messze távulban viradhat ránk igazi üdv, és ekkép komoly zarándoki lelkülettel nem tétovázva jobbra balra, egyenesen, habár szivetek sokszor fáj, sokszor vérzik is, léptek szakadatlanul elő a' megváltó, és ránk nézve bizonyosan a' feltámadhatónak sirja felé.

A' sziv tehát, ha nemesen érez, vajmi dicső, és nem kevesebbé az, mint az ész, bármilly fényes legyen is ez; mikép egy könyörületes barát, ha őszintén és csüggedés nélkül kötözgeti felebarátainak sebeit, a' tökély' éppen olly magas fokán állhat 's ekkép éppen oly tiszteletre méltó lehet, de azért magasabbon még sem áll, és azért nagyobb tiszteletre sem méltó, sőt minden jó tulajdoni mellett tán annyira sem, mint azon fővezér, ki magasb számolásánál fogva egyes sebekre nem figyel, de csatákat nyer; vagy azon statusember, ki a' lehető legnagyobb számnak és nem pillanati de tartós boldogságát tartván szeme előtt, egyes panaszok által nem hagyja tervébül kivettetni magát. — Mindennek meg van saját szerepe, 's mellybül a' kivettetés vagy más szerepbe lépés szintúgy veszélyeztet mindent, mint a' világ is kibontakoznék sarkaibul hovahamarább, ha isteni ész helyett seraphi sziv kormányozná azt; a' Seraph pedig, ha kikalandoznék körébül, a' következményre nézve tenger szeretete mellett szoros tudományilag egyenlővé válnék az ármánynyal.

Országlással nincs máskép; és innen ered — mert ez elismerve, rendszerezve nincs — balfogása sok kormánynak, melly pillanati könyörület vagy egyesek iránti gyűlölségtül elragadva, azaz 'szivével működve', kilép az értelemnek, a' hideg számolásnak körébül, és egyes esetek miatt szembül szalasztja a' sokak' érdekét, és igy kivételek miatt maga töri meg a' közrendet.

Ezen, azt hiszem, senki nem kételkedik, és kivált nálunk nem kételkedik senki azért, mert legelsőben is, az állitás nem ritka lettdolog, és aztán, mert nálunk még mindig nagyobb divat — és nagyobb mint akárhol — másban keresni és találni fel a' hibát. Ha azonban akármilly okbul is megengedjük, hogy mindig hibáz a' kormány, ha szivszenvedelem által kiragadtatván a' hidegvérű számolás' körébül, egyesek miatt szembül szalasztja a' nagy szám' javát: akkor azt is meg kell engednünk, hogy mind az is hibáz, ki szive sugta után vesz az országlásban részt, és annál erősebben hibáz, minél nagyobb részt vesz abban; úgy hogy az, ki helyzeténél

és körülményeinél fogva az országlásnak irányt adhat, és illy követeléssel munkálkodik is, még a' legnagyobb zavarba is hozhatja az egészet, ha minden egyes eseteket felkeresve minden egyes sebeket felleplezve, érzelminek köréből törekedik vezérleni a' közvéleményt, a' helyett hogy a' hideg számolás' értelmi köréből a' nemzeti legnagyobb sebeket hozná, és nem pillanati felhevülés vagy könyörület, de előlegesen kitűzött terv szerint fel, és a' baj mellé mindig egy kis orvosló írt is ragasztana; és ha a' határtalan tennivaló részleteket kétségbehozó csoportban állítja elő, a' helyett hogy mint szemes gazda egyszer egyszer csak olly nagyságú kast mutatna ki, mellyet mézzel megtölthetni, a' jó hangulatban levő méhek magukban biznának is.

És ha mindenütt áll azon országlási rendszernek helyes léte, hogy t. i. az ész' szavával 's nem a' sziv' andalgásival kell kormányozni: milly nagyon mutatkozik ennek lehető legsürgetőbb szüksége még honunkra nézve, hol álladalmi — ha csalni nem akarjuk magunkat — még mindig felette gyenge létünk daczára nem egyet de kettőt: nemzetiséget és alkotmányt kell mentenünk meg; sőt még ez sem elég, de mind az egyiket, mind a' másikat lehető legtágabb alapra állítni azon dicső tiszt, mellyre meg van hiva minden magyar.

'S most kérdem: mit várt a' haladó közönség a' Pesti Hirlap szerkesztőjétül és lapjátul, mit vártam én, mit vártunk mindnyájan? Közönséges, mindennapi, az életbe éppen nem vágó, és egy kissé mulatságosb és jobban felpiperézett 's némileg részletesb újságot az eddigieknél, melly nevettet, felriaszt, mellynek benyomását azonban eltörli a' nap; illyes ujságot vártunk-e? vagy olly hirlapot, melly a' vélemények' megigazítása és tisztázása által jóllehet közvetett de még is egyenes befolyást fogna venni a' törvényhozásra, és ekkép közvetlen hatást fogna gyakorolni az országlásban? Kérdem, mit vártunk, és mi több: a' szerkesztőnek eddigelé más hazafiaknál alig tapasztalt nimbusánál és szintugy eddigelé nem tapasztalt könyvvizsgálati tágabb körénél fogva, várni mit valánk fel is jogositva? Nem kevesbet, mint "életbe vágó,

irányt adó lapot." És illyest nyertünk is; mert Kossuth Lajos' kezében egy az ország' legtávulabb részeibe és rögtön elható hetenkénti hírlap nem lehet egyéb, mint a' lehető legélesb fegyver; de ez, fájdalom, nem operálni, nem mirigyeibül kitisztitni, de meggyilkolni fogja a' hazát, ezzel nem dicső jövendőbe vezérli, de okvetlen sirba dönti a' magyart; 's pedig szoros tudományilag azért, mert az érzelem' 's nem az értelem' körébül emeli roppant hatású szózatát, és ekkép az országlásnak vagy az abbai béavatkozásnak nem azon rendszerét követi, melly a' legegyszerűbb helyzetben is az egyedüli üdvös, és annál elkerülhetlenebb felette szövevényes körülményeinkben; de e' helyett egyenesen franczia modor szerint működik, melly modor — bármilly különösnek és szokatlannak tessék is állitásom — az érzelem' körébül működik, és nem más mint az, melly után indultak Mirabeautul kezdve Camille Desmoulins, Danton, St.-Just, Marat, Robespierre egész a' mai franczia propaganda hőseiig szivandalgó Lamennais-vel, Pére Enfantin-nel 'sat. kik egyenként jobbadán jók, sőt többen közülök megvesztegethetlen becsületüek és cynikai egyszerűségüek valának, de a' sziv' és érzelmek' tévútaiba keveredvén, hol megállapodás többé nincs — és ez a' legfőbb szempont — 's mellyeken történetesen senki nem állotta útjokat, végre olly vakbuzgó tébolyságba estek, hogy nyavalygó ábrándnk szerint az emberiség' diszére, felebarátaik' jóllétére felcsordultig fertőzteték embervérrel a' hazai oltárt, és most jobbadán mint embervért szomjazó szörnyetegek emlitetnek átokként, holott politikai pályájuk kezdetekor — és ezt megmutathatni — mindenek felett felebarátaik' s' az emberiség iránti szeretet' szomja hevité keblüket. — Ennyire vezet, ha a' körülmények vagy az értelem' hideg kétszer-kettő-négyje gátot nem vetnek, a' tévirány. És igy válhatik a' meginduláskor legtisztább lélek, ha a' szívi ábrándok' és érzelmek' határtalanságába merül, és semmi fel nem tartóztatja, a' mindig növekedő szenvedelmek' árján keresztül végre legutálatosb ármánynyá. — A' kezdet, mint minden álfényü tömkelegnek kezdete, bájteli, és az abban andalgó, mintegy jó vágásban levő, édes meg-

elégedés közt folytatja utját, sőt ha itt ott tövisre akad, és ez sérti haladó lábait, olly kéjjel élvezi kinait, mint mikor martir szenved a' közjóért; és a' Pesti Hirlap' szerkesztője nem kevessé él ezen édes illusióban, és nem kevessé élvezi ezen édeskeser kint, midőn mindünnen dicséret nem háramlik lapjára, és ő maga magát, mint lapjaiban több helyen mutatkozik, közáldozatként állhatatos munkásságra, szilárd elszánásra buzditgatja és lelkesiti fel. És megyen a' tévutoni andalgás egy darabig meglehetősen, és sokáig mehet és nem kevés kéjek közt, mint néha sokáig tart 's felette édes az álom is; de rögtön vége minden haladási időmértéknek, ha versenytársak lépnek fel; mert szenvedelem korbácsolja akkor a' szenvedelmet, 's minthogy érzelemnek nincs határa — és ebben fekszik gyökéroka "miért nem alkalmas kormányzásra" — és a, képzelet nem ismeri az 'ennél ne továbbat', mindinkább féket ragad a' tévedező sziv, mig elvégre a' következmény szerint, mellyet szül, a' legkérlelhetlenebb zsarnokká nem válik, melly előtt nincs könyörület; mert a' sziv, ha fanatismusra bőszül, még könyörületet sem ismer, és az Auto-da-fé-nek úgy leszen mint a' Guillotinenak szerzője és felállitója.

És éljünk csak a' sajtóval, melly magában a' lehető legjobb, de alkalmazása által lehető legroszabb is lehet, minden czél és határ nélkül, és engedjük csak, mikép azzal mindenki kénye kedve szerint élhessen: 's valamint a' korhely, ki czélt és mértéket nem ismer, az Isten' legszebb adományait magára és másokra nézve méreggé változtatja, úgy lesz köztünk elég, kinek kezében a' sajtójog, ezen legszebb emberi jog, a' gyilkosnak gyilkánál, a' gyujtogatónak kanóczánál nagyobb átokká fog válni. Vagy más szavakkal: irhasson mindenki honunkban mit akar, és bocsáthasson mindent akármilly formában és kiterjedésben sajtó alá, és ebben ne tegyen a' kormány akadályt, és mi se tűzzünk ki legkisebb határt 's czélt: csak hamar árnyékba fog állitatni a' Pesti Hirlap, mert a' szivgerjedelmeknek, a' képzeletnek nincs határa, és ekkép csakhamar szalmaszáraznak fog mind az találtatni, mi most a'

Pesti Hirlapban mint erősb ingerü olly jó izűn esik, és kétségtelenűl támad olly lap, melly még fűszeresebbet nyujt, még 'tisztább' vagy ha ezt nem is, legalább 'élesb' hangra huzza fel azon általános és tulajdonkép semmit sem mondó, de olly nagy fényben járó 's a' józan útrul annyira elcsábitó népsententiákat, mellyek minden forradalomnak kisérői; de ehhez is csakhamar hozzászokik az ábrándozó nép, ezt is csak szaporán megúnja, míg elvégre — minthogy a' sziv, az andalgás, az érzelem nem okoskodhatik, köre pedig határtalan — a' legfellengősb, a' legvadabb lesz, mint a' legingerlőbb és ekkép legizletesb azon egyedüli eledel, melly után a' lázba lobbant sziv szomjadoz, melly ittas mámorában minden segitséget visszalök, sőt az értelem köréből szóló barátit a' hazának, a' közjó' leggyülöletesb ellenségeinek tartván, még áldozatul is jeleli ki; mihezképest a' szivömledezési dráma' végén és berekesztésként a' közállomány, mint szélvésztül vert, tengerártul sodrott, kormánynélküli gálya, vagy a' tökéletes elbomlás' örvényébe sülyed, vagy az önkény' szirteihez csapódik; és sok becsületes, erényteli, de tévutakra vergődött ember, ha az értelem' körébe lép és felébred, nem tagadhatja, hogy több keserű köny, több kinos epedés, több embervérrel járó áldozatnak szerzője volt, mint a' legszívtelenebb, minden emberi érzésekbül kivetkezett bandito.

Lehető legnagyobb bűn is ennél fogva — mert emberköny, embervér mennyekbe kiált, legyen az készakarat' vagy vezetői hiúságnak okozatja — lehető legnagyobb bűn mondom, másokat vezetni, kormányozni akarni ahhoz való tulajdon nélkül, vagy inkább azon körbelépés nélkül — mert ezt tenni többet kevesebbet mindenkinek hatalmában áll — melly kört a világi egyetem, a' nagy természet úgy szab elönkbe példaként, mint az el nem romlott férfiúi kebel is leplez fel, a' keresztény vallás is jelel ki, és melly nem egyéb, mint azésznek, értelemnek köre, és azon egyedüli, mellybül kormányozni szabad, sőt 'lehetséges'.

A' világi egyetem, a' nagy természet a' szoros igazsági, a' szoros tani körbül veszi mozgalmát; benne minden mathesisi

rendre mutat, minden változhatlan rendben forog; és azért lehetetlen annyi, lehetetlen egyetemi zavar, teljes lepergés, mert mindenütt ört áll a' hajthatatlan kétszer-kettő-négy, és még egy isten sem lökheti a' mai időt tegnapra vissza 's a' tegnapot mára elő, de ezt nem is akarhatja; mert a' legfőbb bölcseség: az élő, soha nem változható és örökké fenmaradó mathesisi szabály. — És ha ennek büntetlenül soha nem sértett létét a' természet' minden de legkisebb működésiben látjuk, s' nem tagadhatjuk, hogy nem érzelgések, nem andalgások, de egyedül az értelem, a' hideg szám kormányozhatja a' természetet, a' világot egybehangzásban, és így — *in ultima analysi* — a' lehető legtöbbnek tökélyére, jóllétére, boldogságára az egészet: ugyan miért nem követjük e' példát emberkormányzási hatásunkra nézve is, azaz miért nem lépünk ki a' szivömledések és érzelmek' köréből, ha többé nemcsak saját magunkrul van szó — mert ha egyedül magunkrul forog kérdés és hatásunk senki mást nem érint, ám maradjunk akkor a' szivömledések' contemplativ körében bár mindig — de ugyan miért nem lépünk, mondom, e' körbül az értelem' körébe, ha többé nemcsak saját magunkrul van szó, hanem atyai, gyámi, kormányzói szerepet veszünk át, illyben akarunk járni el, vagy illyesre állit a' sors. Miért nem követjük a' nagy természet' útmutatását itt is? Hiszen legszebb találmányaink, mint ujabb korban a' gőznek és az elveszett de megint fellelt archimedesi hydraulik sajtónak, mellyel egy világot dönthetni ki sarkaibul, bámulatos kifejtése szintén a' természet útmutatása szerint eszközölteték. Miért nem cselekedünk tehát kormányzási tekintetben is így, és miért nem követjük a' nagy természet' utmutatását szellemi tekintetben is, ha anyagi útmutatásának fonalán indulva olly üdvös czélt érünk? Igaz, kézzel itt nem foghatjuk a' példát, sem emberbetűkkel kijelelt útmutatás nem fekszik előttünk. De ugyan nem szól-e a' legkisebb virágtul kezdve a' csillagok' dicső seregéig minden legvilágosabban hozzánk; nem olvashatjuk-e a' természet' olly könnyen olvasható irásában, hogy okvetlen a' legfőbb szellemi értelem, és egyedül ez kormányozhat mindent a' világi egye-

temben; nem szól-e, nem mutatja-e ezt világosan azon szózat, azon irás, mellyet minden romlatlan kebel olly könnyen ért, s' milly mennyei ihletés egy villanás alatt, mikor a' hű kebel előtt megnyílik az ég, tanultabbá, bölcsebbé teheti az embert, mint hosszú évek' négy fal közé szoritott iskolái, mint egész könyvtároknak véres veritékü szorgalommal kikutatott kincsei, mik mindannyi holt betűk, és jóllehet elpetyeghetők gépileg vajmi nagy pompával és ékes szavakkal, nedv- 's vérbe átmenni és lelket emelni 's tágitni mindaddig soha nem fognak, mig halandó az örök természet' papjává felkenve nincs, mig tudományát másunnan mint a' változhatlan igazság' forrásábul meriti. Innen háramlik bölcseség és boldogság az emberi nemre, és ezen szent forrásnak vize az, melly a' keresztény vallásnak gyönyörű emblemájaként lemossa az emberi nemrül az eredeti bűnt, de ezzel az előitéletek, elfogultságok és vak szenvedelmek' részint átvett részint szerzett, de hasonlithatlanul nagyobb és több bűneit is egyuttal 's egyszersmind. Vegyük ennél fogva mind anyagi mind szellemi tekintetben egyedül a' természet útmutatását kalauzul, hol minden nem andalgások, nem érzelmek, hanem változhatlan rendszabályok és elvek szerint működik, és hol minden bizonyos végkövetkezményre 's a' lehető legtöbbnek tökélyére és ekkép jóllétére van kiszámitva. Ha azonban a' nagy természet' irásában nem vagyunk képesek olvasni, mert már igen is megszoktuk négy fal és rakásra halmozott, sorra állitott betűk közt keresni bölcseséget és világi tudományt: ám nyuljunk őszintén keblünkbe, 's pillantsunk eddig leélt, bármilly kevés napjainkra vissza; és ha minden önismeret hijával nem vagyunk, legtisztábban fog állni előttünk és nem fogjuk tagadhatni, hogy azt, mit érzelmünk' sugtában rögtöni felfogás után cselekedénk, többször igen mint nem, már is okunk vala megbánni, és erre sejtésként a' jövendőben még több okunk lesz; midőn ellenben az, mit a' nemesen érző sziv jelelt ugyan, de az értelem módositott és tervezett ki előleg hosszabb időre és bizonyos czélra, eddig is megelégedéssel tölti keblünket, és annál inkább fogja illy érzés melegitni azt még jövendőben; mert

valamint felette szaporán elhervad virága a' szivömledés szerinti tettnek, mellyet értelem nem ellenőröz: úgy édesedik a' nemes sziv sugta de a' kormányzó ész irányozta cselekedetnek gyümölcse évrül évre mindinkább. És ha saját magunkra nézve az értelem' kormánya a' jobb, vagy inkább 'az egyedüli jó': kételkedhetünk-e 's legkisebbé vonakodhatunk-e megismerni azt is, mikép annak a' köztársaságra nézve szintolly jónak, sőt még nélkülözhetlenebbnek kell lenni; minthogy annak, mi az egyénnek aránylag egyszerü létében jó, sőt szükséges, a' társasági viszonyok olly igen egybebonyolitott miségében még annál jobbnak sőt annál elkerülhetlenebbül szükségesnek kell lenni. Ha pedig elvégre sem a' nagy természet' irását nem birjuk kibetűzni, sem keblünk' tükrében nem látunk semmit: akkor vegyük a' keresztény vallás' alaptörvényeit, alapoktatásit sinórmértékül, és biztos körbül fogjuk elrendelni saját s felebarátink' dolgait; igen a' keresztény vallás, de a' szenvedelem nélküli, urasági ittasságtul ment, a' türelmetlenség' ördögétül el nem ferditett és eredeti tisztaságban hűn megőrizett keresztény vallásnak alaptörvényeit, alapoktatásit, 's pedig azért — és e' tengely körül forog szelleme — mert a' keresztény hit nem az érzelemnek, de az értelemnek hite, és ebben áll revelatioja, 's e' szerint éppen nem azért öröki — mi körül sok felette nagy homályban van — mert sok nem egy felebarátját állitja a' másik alá — fájdalom, de jól illik ide néha a' 'fele' — nem egyet rekeszt ki az üdvbül, nem egyre szórja anathemája' villámit; de azért fogja kiállani, mig ember létezik, minden idők' eseményit — mi szintén sok előtt sötét titok — mert nem a' hiú andalgások és szivbeli nyers viszketegek körébül szól az emberi nemhez, hanem a' nagy Teremtő' példája szerint szoros tanilag azt tanitja: "A' mit nem akarsz, hogy más tegyen neked, te se tedd másnak" mi nem egyéb, mint az örök igazságnak és a' legnagyobb türelemnek emberi létünkhöz szabott, megszellemesitett mathesisi szabálya; mert azt tanitja: "Add meg a' császárnak a' mi a' császáré, és az Istennek a' mi az Istené", és ekkép 'add meg a' királytul lefelé a' koldusig mindenkinek a' magáét';

mi megint nem egyéb, mint a' gyakorlati politikának, a' status-tudománynak és minden józan törvények' alkalmazásának lehető legmélyebb kútfeje; mert azt tanítja: "Szeresd az Istent, a' legfőbb értelmet és bölcseséget, mindenek felett"; "Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat"—de nem ám jobban, mint tenmagadat; 'sat.'sat.

Országlási rendszerem' helyességét tehát mind a' világi egyetemnek működése, mind az el nem romlott férfiúi kebel' sugalása, mind a' keresztyén vallás' szelleme tisztán mutatja; mihezképest csalhatatlanul kiviláglik, hogy Montesquieu, jóllehet azon bányászoknak egyike volt — 's ezért tisztelet becsület nevére — kik felette sok kincset kutattak ki, még is valami fényesen hangzónál semmivel sem mondott többet, midőn a' becsületet a' monarchia, a' félelmet a' zsarnoki önkény, és végkép az erényt a' respublica vezérelvének állítá; minthogy ezen külön kormányi módok éppen nem becsület, félelem és erény által irányoztatnak, mert mind ezek nem okok hanem okozatok, de *ceteris paribus* egyenesen a' több és kevesebb értelmi súlynak következményei; úgy hogy oda, hol egyben központositatik a' legtöbb erő és a' legtöbb értelem, azaz: hol egynek több ereje és több értelme 's több kormányzói tehetsége van mint mindnyájának, oda a' zsarnoki önkény; hol pedig többekben, de még sem mindnyájában rejtezik az értelmi legnagyobb súly, oda megint a' képviseleti rendszer; hol végre a' közvélemény mindig és minden körülmények közt a' legjózanabb vélemény, oda megint a' respublica illik legjobban. És azért éljen a' respublica, a' képviseleti rendszer, de még a' zsarnoki önkény is, a' hová az illik; 's pedig, fájdalom, még ezen utolsó is illett ekkoráig még sokhová, midőn a' respublica eddigelé, 's pedig egyedül a' népnek nem eléggé kifejtett értelmi sulya miatt, még valódilag sehová sem illett, de bizom, az emberi nemnek tökély felé indulásánál fogva, egykor mint a' lehető legszebb eszme illeni fog, és azon nemzet lesz az, mellyre illeni fog leginkább, melly a' sziv' ömledésire, a' képzelet' andalgásira egyedül javaslatkép hallgatván, legkizáróbblag fogja kormányozni magát a' mindenen uralkodó értelemnek köréből.

És im rövid, jóllehet még is tán igen hosszadalmas vonásokkal előadott rendszeremnek csontváza, és egy úttal, azt hiszem, nem a' leghiábavalóbb kulcs azon rejtély megfejtésére is: a' zsarnoki önkénytül kezdve a' kormánymódok' minden lépcsőin és árnyéklatin keresztül a' respublicáig miért olly természetelleni állású és örökleg pangó állapotú némi nép és miért olly felette nevetséges viszont némi más nép magát respublicázni akaró erőlködéseiben.

Nagy, boldog és dicső egyedül ugy lesz nemzet, ha az értelem' körébül kormányoztatik, és annál inkább lesz azzá, minél kifejlettebb és tágabb ezen kormányzási köre. Nézzük az angolt, miért olly nagy —? és félre most mind azon vizenyős híg koponyákkal, mellyek mindig a' dolog' felszínén, a' dolog' hártyáján keresik a gyökeret, és azért itt is az okozatot kevervén össze az okkal, az angol nemzet' nagyságát jobbadán geographiai helyzetének, aranyának, vagy 'tudja minek' tulajdonitják, miszerint ha az egyik vagy a' másik volna nagyságának valódilag gyökéroka — és itt tûnik elő a' híg koponyai csalfa felfogás — úgy már Julius Caesar alatt is némileg nagynak kellett volna lennie, holott akkor felette kicsi vala még, és inkább Spanyolországnak kellene a' legnagyobb magasságon állni, mert ez volt legközelebb a' kész aranynak forrásihoz, holott Anglia sok pénzét sem magával nem hozá a' világra, sem senkitül ajándékba nem nyeré sem Selmecz- és Körmöczben, sem Peru' bányáiban készen nem lelé; félre tehát ezen még --- surlódásra is alkalmatlan koponyákkal — és nézzük az angolt, valljon miért oly nagy, és miért nagyobb mint minden más nemzet? Egyedül azon gyökérok' következtében, hogy habár nem is rendszerezve, mint elismert, üdvre egyedülileg vezető elv szerint — mi egyébiránt meglehet, de nékem arrul tudományom nincs — legalább valami nemzeti köztapintatnál vagy bizonyos szerencsés véletlennél fogva — mirül viszont a' mindennapi lettdolog szolgál csalhatlan bizonyságul — jobbadán az értelem körébül kormányozza magát, és ezt, midőn az abbul kikalandozókat a' gúny' és torzolat' legélesb fegyvereivel kérlelhetlenül sujtja, minden esetre nagyobb mértékben cselekszi, mint akármelly más nemzet, 's ez okbul aránylag kitûnőbb nagyságu, általánosb boldogságu és magasb tehetségü is, mint földi tekénk' akármellyik nemzete.

Pillantsunk az amerikai szövetség' népére. Valljon mi oka eddigelé sehol és soha nem tapasztalt, aránylag olly rövid idő alatti, bámulásra méltó előmenetelének? Mi oka, hogy minden hihetőséghez képest, ha úgy halad mint eddig, az emberiség' minden nemzetin túl fog emelkedni? Ne keressük messze ennek okát, ne keressük franczia példabeszéd szerint a' delet 14 órakor, és ennél fogva Ohio 's Missisippi 'sat. csak kevéssel ezelőtt örök vadonságban zsarnoklott vizeiben és efféle elsőségeiben: mert ha illyesekben keresnők az amerikai nép' előmenetelét, ugyan mikép tudnók magyarázni, hogy Amazon és Rio de la Plata vizei és déli Amerikának anyagi elsősége szintilly következményeket nem szültek; és álljunk inkább a' gyökérokhoz, melly nem egyéb, mint az, hogy az északamerikai nép, jobbadán angol ivadék létére, éppen azon tapintattal bír, éppen olly vágásban jár, mint az angol, és ekkép a' szivömledések és képzeleti bábok' tévutain nem igen kalandozik; de legtöbbnyire az értelem' köréből igazgatja magát, és abban még szülőjénél szerencsésb, hogy ennek tapasztalásit úgy szólván az aratásnál lelvén meg és tevén sajátjává, sok beszédü kisérletekkel, mint például mi magyarok, ki nem meríti idejét és erejét, de tüstént átveszi azt, mi jól működik és rendszerébe illik is; és az angolnál azon tekintetnél fogva is kedvezőbb helyzetü, mivel felfogván a' jobb tervet, még mielőtt világi lakhelye erős falakkal egészen fel volna épitve, nem kénytelen előbb itt ott leszedni, lebontani egyet 's mást, hogy uj épitéshez rögtön foghasson; de minden akadály nélkül, minden oldalrul megfontolt, és ekkép minden szükségnek megfelelő dicső épületet emelhet tüstént, és bizonyosan oly dicső nemzetté válik, mint akármellyik a' világon — ha egyedül az értelemnek, minden szenvedelemtül, minden kurta számolástul ment köréből kormányozza magát; mit ha teend, csakhamar vége lesz a' rabáruság és rabszolgaság' iszonyatinak is szörnyeteg-gondolta Lynch-törvényeivel, mik a' becsületes, és szivben ébredt 's főben józan embert annyi utálattal töltik el, mikép az amerikai néppel alig békéltethetik öt ki függetlenségi háborújában

napvilágra tüntetett felemelkedése 's elszántsága, alig Bunkershill [6]) dicsősége, alig Franklinnak halandónál magasb értelmi köre, és alig még halhatatlan Washingtonnak polgárerényei is, és annál kevesebbé, valóban annál kevesebbé gőzhajói, vasútai és egyéb anyagi kifejtései — mikért ez angol sarjadékot bámulja a' híg koponya; mert illy teremtés felejti vagy nem is birja felfogni, hogy a' legnagyobb külfény, ha bűnt rejt a belső, nem bájol, sőt ugy undorit, mint a' csalépségü féreg-rágta gyümölcs — és ezt, hazánk' Reményei, honunk jövendőjéért mélyen véssük szivünkbe — igen, úgy undorit a' külfény, és ha magában legbecsesb volna is, még sem gerjeszt sympathiát, minthogy a' legfenségesb is elveszti bűverejét, sőt még boszantóvá is válik, ha igen közel áll az undokhoz, vagy azzal éppen még egybevegyitve is van; és azért csak úgy válhatik dicső nemzetté az amerikai, vagy jobban mondva, csak úgy fog az amerikai szövetség családilag elszakadó dicső nemzetek' bölcsőjévé lenni, mellyek még az angol nemzet' fényét is túlhaladandják, ha egyedül az értelemnek minden szenvedelem és minden kurta számolás nélküli köréből fogja kormányozni magát.

Figyelmezzünk viszont a' franczíára és németre, az emberiség' e' két felette nevezetes népére. Az elsőben annyi lélek, annyi elevenség, annyi mozgékonyság, a' másikban viszont annyi értelmesség, annyi türedelem és olly szilárd szorgalmatosság van, mikép csudálkozni lehet, miért nem osztja e' két nép roppant számának hozzájárultával — ha kedve jőne — maga közt egyenesen fel a földtekét? És e' helyett a' világ' szinpadán ugyan milly szerepet játszik mind az egyik mind a másik? — A' gallus, lehető legfényesb 's annyira csábitó tulajdoninak daczára a' szabadságban örökleg ujoncz, aránylag ahhoz, a' mi lehetne — némi ephemer dicsőséget kivéve — vajmi alárendelt útakon botorkál; a' német megint roppant értelmi és szorgalma sulyának daczára, a' helyett, hogy az emberiségnek uralkodó nemzetévé váljék, bizony akárki mit mondjon is, nem több, mint darabokra eldiribolt, 's aránylag valóban nem a' legerősb nép. És valljon mi ennek

oka? és mi oka annak, hogy e' két faj, noha felette itlan — nüchtern — még sem áll olly magasan mint az angol faj, jóllehet ez nem mindig olly igen itlan? és mi oka végre, hogy a' franczíábul és németbül országlási tekintetben csak azóta kezd lenni valami, és viszont az angol azóta kezd tán egy kissé kalandozni és ábrándozni, mióta a'gallus és német angol vágásba bicczen néha néha, az angol viszont gallus piperét és német ábrándot ölt magára. És ha a' civilisált világnak az utolsó 40, 50 év' lefolyta alatti eseményeit, irodalmának módositott jellemével, és azt, hogy mennyire hatott nép népre, 's mit sajátitott egyik a' másiktul magára, ha mind ezen jeleneteket és lettdolgokat egy nagy összehangzó képben állitjuk magunk elé, és részletekbe el nem merülve, csak az egészre, egyedül az általányos következményre tekintünk: tagadhatjuk-e, hogy csak azóta kezd Európa országlási tekintetben egy kissé okulni 's gyakorlatibb úton mozogni, és általában csak azóta kezd szárazföldi mind országlás- mind háztartásban okszerintibb alapokra állani, mióta az angol szellem gyakorolja hatását, vagy ha a' gyülöletes, de közönséges nevével akarjuk megnevezni a dolgot, mióta, számos és éppen nem dicsérhető kinövéseivel, az anglomania lön közdivatu, szóval: mióta az emigratióval a' népekre ruházott franczia suprematia helyébe az angol felsőbbség lépett. — És ugyan mi oka ezen felsőbbségnek, meg a' franczia és német aránylagi alacsony állásnak, meg annak, hogy a' franczia kikopott, és az angol szellem lesz a mindinkább közdivatu? Valljon mi mind ennek gyökéroka? Valóban sem az éghajlat, sem a' földleirási fekvés, mert ezek csak alárendelt feltételek, sem a' népek' különös jelleme, minthogy ez is más rovatba való, sem valami különös véletlen, sem semmi más; de szorosan és kirekesztőleg csak az, hogy mind a' franczia mind a' német faj országlási tekintetben, jóllehet külön szinekben 's külön árnyéklatokban, még is jobbadán az érzelem' és képzelet' körében forog; az angol viszont többnyire az értelemnek és számoknak határai közt; mi megint annak nemző oka, miért közdivatú most az angol

szellem, és miért lesz azzá mindinkább; 's ugyanis korántsem azért, mintha az angolon volna most a' sor, vagy ezen irányba valami ellentállhatlan mania ragadna — mint azt sok és kivált sok magyar hiszi, és ennélfogva magával el is hiteti, hogy majd rá is kerül a' sor, habár mostani sár-poraibul ki sem bontakozik, 's majd akkor ő lesz az ünneplett, ő lesz a' játszi divat' királya — hanem egyenesen azért, mert a' kétszer-kettő-négy elvégre mindent meggyőz, mert az értelmi kör parancsának elvégre minden hódol.

Nem pártolom én ennélfogva — mint a' mondottakbul ugy gondolom elég világosan kitűnik — az anglomaniát, 's felette távul vagyok az angolt mint angolt kitűzni például, és akármilly maniát ajánlani; mert hiszen embert és nemzetet külön jelleménél fogva annyi árnyékoldalaival együtt egészben példaként kitűzni valóságos mania volna; mania pedig, a' szerelemtül kezdve, minden emberi szenvedelmeken keresztül a' hazaszeretet' ittasságáig, ha pillanati kéjjel jár is, mint a' tébolyodottnak is vannak kéjperczei, és az élet' bizonyos pillanatiban rövid időre, mint teszem megtámadásoknál felette hasznos, sőt dicső is, hosszabb időre kiterjesztve, mindig nyavalyás állapot, mellynek, ha előre kapott, csak kettő vethet véget: a' halál, vagy a halálnál még kinosb, felébredés. Nem ajánlom tehát például az angolt; a maniátul mint hazánkra nézve legroszabbtul pedig, szeretném mondani: szivvéremmel volnék kész megóvni minden magyart, de egyet sem saját magáért, hanem mindnyáját a' közjóért; és ha kimutatni törekedem, miért áll az angol, jóllehet tán csak véletlen vagy bizonyos nemzeti tapintatnál fogva mozog rendszerint az értelmi körben, sokkal magasabban, mint a' német, mint a' gallus, ezt azért cselekszem, hogy kitüntessem: milly felsőbbséget szül nemzetre nézve már az is, ha tán csak szerencsésb tapintatnál fogva működik, országlási és általában rendtartási tekintetben, az értelem' köréből jobbadán, és ekkép tökéletesen kivilágoljék: milly felsőbbséget biztositna még azon nemzet magának a' földtekén, melly nem hidegebb vérénél, számolóbb hajlamánál, nem valami vele született tapin-

tatnál, nem valami véletlennél fogva, de mint üdvre egyedül vezető és illyesnek közönségesen elismert elv szerint keringene, kormányzási, rendtartási, szóval: minden köztársasági működéseire nézve mindig és kirekesztőleg az értelem' körében, 's a' mindenható' példájára, 's a' férfiúi kebel' ihletése 's a' keresztény vallás' utmutatása szerint, egyedül az értelem köréből igazgatná magát.

E' tengely' körül forog népek' élete, nagysága; és valamint Heracles lett erőssé, nagygyá és halhatatlanná, mert az erény' és nem a' puhaság' pályáját választá: ugy lesz az emberiség' bármi kis népe is erős, nagy és halhatatlan, ha az értelem' szózatját követi; mint viszont a' szám szerint legnagyobb nép is idő előtt semmisül meg, vagy örökleg szolganépként pang, ha országos dolgok körül érzelmi 's képzeleti mámorinak enged, és ezek után indul.

És ha lelkem az után sóvárog, hogy a' magyar, ujjászületési vagy inkább föléledési fáradalmában — minthogy 'ugyanazzá' ujra kétszer semmi nem születik — az értelem' biztos alapján emelkedjék, mikép erős, nagy 's dicső legyen, és egykor felsőbbséget gyakoroljon; ha illy alap rakásához hű — ámbár soknak czirkalma szerint tán szűk — kebellel én is iparkodom hordogatni egyegy, felfogásom szerint "talpkőnek alkalmas vagy sorban következő" téglát; és ha azt hittem, azt remélettem, hogy a' Pesti Hirlap fogná ritka nimbusához 's szerkesztőjének nem közönségesb tehetségéhez és tiszta szándékához képest, mint a' magyar értelmi súly' organuma, illy dicső munkára édesgetni 's egyesitni az eloszlott, és eddigelé mindig eloszlottan dolgozni szerető magyart; ha hittem és vártam, hogy a' Pesti Hirlap fogna előrelátó építészként gondosan kidolgozott és tökéletesen egybehangzó terv szerint kimutatni okszerinti 'egymásutánt'; ha azt hittem, és az után epedett lelkem: "bár fogná valahára fel "tapasztalt fő viruló vállakon" — mi a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének sajáta — az országlási rendszernek talpra esett létét, és a' meg nem szűnő "szűk kebel, szűk kebel, szűk kebel" helyett változtatgatná inkább minden hangon, keményen és lágyon, minden időmértékben, lassuban és szaporában, és a' zenészet' minden

szerein: "szűk itélet, hig velő; sok szó, kevés tett; nem egy tanácsadó, egy tanács sem; hosszú gyülés, kurta eredmény; számos vadász, ritka pecsenye; sok theoria, kevés praxis; számtalan szakács, sós leves; elég eszme, elégtelen itélet; számon tuli javasló, számon aluli végrehajtó; több parancsoló mint szótfogadó; számosb oktató mint tanuló; több hiúság mint büszkeség; csupa sziv és csupasz ész; tágabb önszeretet mint hazafiság; napirendi rögtönzés, kivételkénti következetesség; széles akármicsoda ismeret mint ön- 's körülményismeret; más szemében mindig gerenda, magunkéban soha szálka 'sat. 'sat. sat"; mert ez volna azon kisdedóvó-intézet, azon Mátyás' szobra, ez azon üdvösséges *solitary confinement*, azon *useful knowledge*, mellyre legnagyobb szükségünk volna, 's melly valódi csudákat mivelne, ha egy kis hiú, napig tartó részletkénti kifejtés és fény, 's tán egy kissé nagyobb anyagi kéjek és illyesfélék helyett — melylyek eléréseért nemzeti és alkotmányi létünket tesszük koczkára — tartós nagyságra és halhatatlan dicsőségre kivánjuk emelni a' magyart, 's pedig a' csalhatlan számokra állitott lehető legbiztosabb alapon; minek elérése után ha sovárg lelkem, és ha a' Pesti lap' vezérletétül illy nagyot vártam, és ha szerkesztőjét olly magasra állitám, mikép hittem, hogy ezen várakozásnak meg is felelend, valljon neheztelhet-e azért valaki rám? és itt fekszik a' dolog' veleje, hogy t. i. milly vágyakat rejt kiki keblében, milly czélt, milly magasságot tüz ki Magyarországra nézve kiki a' jövendőben; a' jövendőben mondom; mert hogy rögtön, vagy kevés idő alatt csak félig meddig is felmagasodhassék Magyarország, azt hiszem, a' legvérmesb képzelgő sem képzelheti; abban fekszik a' dolog' veleje, mondom, milly magasságban, milly fényben ohajtaná ez és az látni a' magyart, és általában nemzeti nagyságrul és fényrül ennek és annak milly felfogása van, és ennek elérésére ez és amaz milly utakat tart legszaporábban és legbiztosabban czélhoz vezetőknek.

Miszerint ha Magyarországnak félig meddigi felemelkedése, rövid napig tartó fénye ki nem elégiti magasb és

tartósb üdv után sovárgó keblem' szomját, 's ha tisztán tükrözi lelkem vissza, hogy illy magas, illy gyönyörü czél el is érhető, de az emberi feladások' lehető legszövevényesbje; midőn viszont bizonyos az, mikép még félig meddigi fényre sem emelik tervnélküli rögtönzések a' magyart, sőt, ha illyesek véletlenül hathatósabban vágnak életünkbe, nemzeti és alkotmányos létünk' végnapját fogják elkerülhetlenül, és szaporábban mint gondolnók, idézni elő; ha mondom, valódi és tartós nemzeti nagyság után eped lelkem, és ennek elérésére a' 24 órai sziv-sugta és képzelet-dictálta rögtönzéseket nemcsak czéliránytalanoknak, de lehető legveszedelmesebbeknek tartom, és ha illy lelkület, illy felfogás bün, és neheztelést érdemel: ám érje akkor fejemet nemzeti anathema.

Nyuljunk azonban keblünkbe — és ebben nincs baj, mert hála Isten ez elég tág, és valóban már most, miután magunkhoz jöttünk, nem azon okbul vagyunk mindenben hátra, mintha ezt akarnók, mintha ezt szeretnők, mintha ezen nem pirulna legalább felette nagy rész; hanem azért, mert annyi tennivalóink közt nem tudjuk, mihez fogjunk előbb, 's tehetségünk határozott — nyuljunk keblünkbe 's tagadjuk ha merjük: van-e azon ujabb kori javaslatokban és kezdeményekben, mellyeknek néhányait most felhoztam, 's mellyek, mint ugy szólván valami nemzeti ügy, nemzeti pártolás alá állitatának, van-e bennük valami lánczolat, valami terv? Mi volt foganzásuk oka, mi hozta napvilágra, kérdem? Valljon alapok-e azok, mellyek valami később emelendő felülépitmény végett rakattak, vagy előre gondosan kiszámolt sakkjátéki huzások-e azok, mellyek később történendő huzások' szoros lánczolatában biztositják a' végdiadalt? vagy tán, felette kevés kivétellel, nem egyenes szüleményei-e pezsgő vérünk', és nemes, de számolni nem tudó szivünk' pillanati felhevülésének, vagy pedig annak, mert véletlenül éppen kedvünk csosszant "valamit" a közjóért cselekednünk, és egy uttal kis halhatatlansági repkényt is füzögetnünk halántékink körül. — Szálljanak magukba azok, kiket ez illet, 's tagadják, ha merik. Engem pedig, ha ez őket sértené, ám kövezzenek meg —

hiszen éppen arra illik nevem — és a' visszahatás' törvényénél fogva nekem tán több hasznot mint kárt teendenek.

Minden munka, melly életet és mozgást hoz a' közönségbe, hasznos. Igaz. És ekkép annak is volna haszna, nem tagadhatni — jóllehet kis porunkat egy kissé még nevelné — ha teszem az idén Rákos mezején olly gödör ásatnék, melyben elfér Sz. Gellért hegye, 1842-ben az ismét betöltetnék, 1843-ban megint felnyitatnék, és ez így menne, mint tengeri ár és apály, egy századon keresztül évenként fel és alá; — hasznos volna ez nagyon, nem tagadhatni, mert különös eddigelé nem ismert életet és mozgást hozna a' közönségbe; csakhogy illy felette nagy gödörásás és betöltés, mint szinte minden efféle gödörásási és ismét betöltési működések — és boldog Isten! mennyi van illyen hazánkban — többet kevesebbet, minden időnket, költségünket 'sat. annyira kimerítné, hogy illy működés által egyenesen nemzeti sirunkat ásnók, és ekkép ásunk sirunkon lassanként, habár tudtunk nélkül és sejditlen, minden terv és összehangzás nélküli javaslatok, intézvények 'sat. által is, mellyek többet kevesebbet kimeritik időnket, csorbitják tehetségünket 'sat. és igy egyenesen lehetetlenné teszik, hogy megrakjuk azon sarkköveket, mellyek nélkül Mátyás' szobrával együtt minden épitményeink homokra lesznek állitva örökleg, és a' sok portul, ha nem segit egy kissé a' 'képzelet', ezen a' chinait is csuffá tevő magyar 'mákony', a' sok honi portul bizony alig lesz látszatjuk.

Volna több időnk, — mi azonban éppen nincs, mert hazai erőműviink' szövevényességénél és időnknek általánosan felette helytelen elosztásánál fogva, 's minthogy az idővel sem tudunk, tán azért mert ingyeni, 's mintha soha el nem fogyna, gazdálkodni jobban mint akármi egyébbel, soknak közülünk, jóllehet semmit sem mozdit, még sincs annyi üres vagy inkább szabad rendelkezhetésre álló ideje — és ezt megmutathatni — mint van például Broughamnak, O'Connellnek vagy Russelnek 'sat. noha ezek, nem tagadhatni, néha néha csak mozditanak valamicskét elő; volna több kész pénzünk, — mi hasonlólag nincs, és mindaddig nem is lesz, mig

közönségesen el nem fogjuk ismerni, hogy nem pénz a' valódi kincs, hanem az, mit a pénz képvisel, és ekkép pénzünk csak akkor lehet, mikor jól irányzott és szakadatlan munka után kiállitunk sokat 's mindenfélét, minek képét a' pénz viselhesse is; volna több tehetségünk, nagyobb értelmi sulyunk, tágasb világi tapasztalásunk, szárazon és röviden: volna több *toga et sago clarus* köztünk, vagy magyarosan mondva, több talpra esett legény a' gáton, több practikus ember mint latán vagy magyar tudós: 's nem mondom, hogy akkor némi időküntit, némi sorban nem levőt, a' sziv' sugalata után vagy pajzán negédbül nem volna szabad megpenditnünk és életbe emelnünk ollykor ollykor; mert valamint az egészséges kicsaponghat néha néha egy kissé büntetlen, mivel egészségi súlya egyensúlyban tartja őt: úgy tehet az is kár nélkül vajmi sokat, kinek ideje, kész pénze, értelmi súlya 'sat. váltig van, midőn a' még csak lábadozónak a' legkisebbre is vigyázni kell, és szintugy el van tiltva attul is sok, ki mind ezen érintett elsőséggel felruházva még nincs, de csak most iparkodik egy kissé felruházni magát; mihezképest, mert mi magyarok felette szükölködünk időben, pénzben, kiállitó tehetségben 'sat. ezekkel felette 'szűkkeblüleg' kell gazdálkodnunk, ha t. i. — és mindig e' körül forog a' fő kérdés — valami kis ephemer dics és fény helyett, melly egyébiránt szinte nincs biztositva, sőt alkalmasint illyes sem lesz elérve, valódi dicsőségre, tartós boldogságra ohajtjuk emelni Hunniát.

Kisdedóvó-intézet, felséges eszme! És bár volnánk már azon ponton — ki éldelné azt inkább mint én, kire olly nagy szám kisdedet bizott az ég — hogy ezen 'vonás' nemzeti sakkjátékunkba már illenék is, és minden viruló élet gyümölcsözhék hazánknak. Nagy Hunyadynak emlékszobor — ki, közbevetőleg legyen mondva, ha most élne, százezernyi tennivalóink közt, mint én fogom fel őt, és itéletem szerint e' tulajdona érdemesiti leginkább szoborra, alkalmasint egy garast sem adna, most midőn Magyarország' élete van kérdésben, holt szoborra; és velem együtt, tudom, keserűn megsiratná, ha valami

mást nem tenne, azon 100,000 forintot, és még inkább azon becses időt, meg azon csábitó tehetséget, meg azon vas-szorgalmat, melly e' pénz' aláiratásához 's kivált behajtásához kivántatott, vagy még tán csak ezután kivántatandik meg; minthogy ennyi idővel, ennyi lelkesedéssel, ennyi szilárd állhatatossággal a' nemzet' legtávulabbi 's legkisebb ereibe elterjesztve, jól gazdálkodva, hazánkra nézve sok hasznost lehetett volna bizonyára, vagy lehetne még alkotni; — nagy Hunyadynak emlékszobor! valóban felemelkedett gondolat; 's kinek lelke nem eped olly nemzeti állás után, hol, mint Britanniában, minden kitünő tehetségnek, minden erénynek, hazáért ontott minden csepp vérnek jutalmilag megvan maga emléke, megvan nemzeti elismerése; ki azon csigafaj, kinek ereiben nem forogna szaporábban a' vér Westminster' felszentelt falai közt, hol annyi halhatatlanságnak emel háladatos Anglia emléket; ki azon növénynedvű teremtmény, ki irigy kinnal nem éldelné a' nemzeti nagyság' üdvérzetét, midőn minden lépten hálás jutalom- és üdvös példaadásként annyi nagy emberek' emlékszobrát mutatja elő dicső Albion, és számtalan illyféle szivemelő 's utánzásra gerjesztő közt halhatatlan Nelson' szobra alatt az abukiri csata' előestéjén adott hadi parancsát olvassa: "Britannia mindenkitül kötelessége' teljesitését várja". Nem egyebet, és már ki van viva a' diadal. Oh felemelkedett nagyság, irigylésre méltó nemzeti állás! 's milly kin, hogy ez nálunk még nincs igy, 's mennyivel nagyobb még az, hogy ez nálunk bizonyosan soha, de soha sem is lesz igy, ha még jókor, mielőtt késő volna már, nem követünk más utat, mint a' francziát, mellyre egy idő óta, kevés kivétellel, annyi oldalrul vezettetünk rendesen (!). A' tömlöczök' okszerinti elintézése, és azoknak boszulói barlangokbul javitó-intézetekké átvarázslata, mikép csak a' nemesis büntesse a' halandót, ember emberen azonban kirekesztőleg csak javitson, és ha ezt teljességgel nem teheti, őt egyedül a' köztársaság' bátorsága és példaadás' kedvéért sujthassa. Oh mily kebel-melegitő javaslat! és ki azon szörnyeteg, ki nem sovárogna epedő kebellel azon

napnak minél előbbi felviradása után, mikor az állati szenvedelmektül zsarnokolt ember a' legutolsóig — mint farkas Britanniában — ki volna irtva már, és a' méltányosság, becsület és erény' szava többet nyomna, mint börtön, bot, sőt halál; milly gyönyörű lét volna az, mikor a' mostani ollykor még felette szükséges — egynek igen rosztevő, de a' soknak igen jótevő — huszonöt helyett, minden felebarátunk' kezébe, kire az ráférne, inkább huszonöt huszonöt pengő forintocskát nyomhatnánk. 'Hasznos ismeretek' terjesztése' milly szivet emelő ötlet, miszerint a' legszükebb körben született is, úgy szólván meg lenne hiva, a' benne rejtező *Deus est in nobis* halhatatlan szikráját kimüvelni, és a' közálladalom' jóllétére 's dicsőségére tágitni lelkét. Lehet-e ennél emberibb, nem, de lehet-e ennél angyalibb eszme?

Mind felséges, nem tagadhatni; csakhogy olly országban, hol a' nagyok sincsenek megóva, és e' hiány miatt, tudja az ég, mi lesz hazánkban még sokbul, 's kivált "romlásnak induló hajdan" gyönyörű municipiumainkbul; hol — az erkölcsi mocskok' tengerérül ez uttal nem szólva — legszebb városaink' legszebb piaczain annyi por, annyi sár van, meg annyi mocsár, annyi sivatag mindenünnen, mikép ha a' jobbhoz szokott, és kinek hatalmában van odébb is állani 's mást választhatni, meg nem szökik, a' kurta emberi létet tekintve — mert sokat sok ember soha meg nem szokik — igazán ritka tett, mint a' lettdolog mutatja, valóban igen ritka tett, mert ugyan merre vannak honunk' számtalan fiai? — hol kórház, dologház 'st. eff. aránylag alig van, bolondház, lelencz-ház 'st. eff. pedig éppen nincs, és hol egy igen nagy része a' legbecsületesebb honi lakosoknak vajmi szűken él; hol végre a' legnagyobb rész olvasni, irni, számolni, de még csak betűzni sem tud, és nagyobb része de még egy talpalattnyi földet sem bir; hogy illy országban, hol ez igy van, és nincs máskép, és hol szinte minden más is körülbelül illy magasságu lépcsőn és illy kitünő szinben áll, hogy ott egész országra kényszeritett kisdedóvó-intézet; 100,000 pengő forint áru 's porba sárba sülyesztendő Mátyás-szobor; amerikai mintára

állított 's ezer meg ezer nemesi curiánál kényelmesb tömlöcz, vagy inkább 'gondoskodó-intézet'; mezei gazdaságot, mathesist, chemiát, astronomiát sa't. a' nép minden osztályiba terjesztő egyesületek, bármilly felségesek is magukban, napi renden levők, okszerinti alapkövek, és nemzeti sakkjátékunkban kiszámitott terv utáni vonások is legyenek, azt — tisztelet, becsület, de igazság is! — mindaddig el nem hiszem, 's nem fogja elhinni senki is, kinek honunk' diagnosisa csak félig meddig is tisztán áll szemei előtt, mig kétszer kettő négy marad, míg a' tegnap nem esik a' ma és a' ma a' holnap után, mig végre a' szülő nem lesz fiatalabb a' szülöttnél.

Nem is egyebek illyféle egybehangzás és terv nélküli erőlködések, mint az ömledező szivnek egy kis hiúsággal összeházasitott rögtönzései. — Látnak egy meg nem óvott gyermeket; 's megesik rajta szivük, és pillantás alatt el van határozva — 's pedig nem útmutató nélkül, mert hiszen nagy Anglia, mellyre annyian szeretnek hivatkozni, áll ott példaként — hogy a' mennyire csak lehet, minden hazai erők kisded-óvó-intézetekre pontositassanak össze. Nincs szegény kis Ferenczyknek kenyere; és megesik sok szív, 's hogy neki kenyere legyen — és egyuttal nekik egy kis halhatatlanság is jusson, 's nincs máskép, csakhogy maguk sem veszik észre, mert a' hiúság' kisértete, mint mondják, a' legármányosb — lám rögtön a' Mátyás-szobori eszme támad fel a' magyarnak egén mint a' legfényesebb nyári nap, és korántsem útmutatás vagy régibb nemzetek' kalauzulása nélkül; mert hiszen megint ott áll Britannia, mellyre hivatkozni 's mellyet szinte majmolni — és illy okoskodási vágások vagy inkább vágó okoskodások engemet is illetnek, *kit saját fegyvereivel kell sujtani* — mellyet majmolni, mondom, ma olly divatos, ott áll nagy Britannia ezernyi emlékszobraival. Feltünik nekik némi tömlöczözöttnek sápadt képe; megesik szivük rajta, és rögtön a' tömlöczök' javitása kerül legelső sorra, 's pedig korántsem előleges példa nélkül; mert hiszen megint ott áll Britannia, sőt mi még több, mert tán távullevőbb, belső szerkezetében ismeretlenebb, vagy mert respublicai fény-

ben, jóllehet egy kissé igen nagyon is bitorlottban járó — Amerika. — Látnak tudatlanságot jobbra balra, és ezen megesik szivük — bár valahára magokon is megesnék egyszer, 's ezt ne felejtenék — és im tüstént születik a' *useful knowledge* gyermeke, és az sem a' levegőbül kapva, de szintugy a' régi, a' tapasztalt Anglia vezérlete alatt.

És ez mind Anglia, mind Amerika' útmutatása szerint történik. Felséges! Boldog Isten, milly édes ámitások közt tartod mindig magyar teremtésedet! Csakhogy tán egyetlen egy angolnak és egyetlen egy amerikainak sem jutna eszébe, ki félig meddig belé van avatva a' nemzeti kifejlődés tactikájába, és tökéletesen bele van avatva a' magyarnak fejletlen létébe is, mi kettő competens itéletre egyiránt szükséges, egy illynek sem jutna, mondom, eszébe, ott kisdedóvó-intézeteket, nemzeti szobrokat, kényelmes tömlöczöket, *useful knowledge*-társaságokat javaslani, tervezni, és illyfélék által az ugy is felette gyér közerőt eldiribolni, elfecsérleni, hol a' felnőtteket, 's csakhamar minden felsőbbség' hegyibe növőket korlátozni, és kicsapongásiktul megóvni a' hazát, áll a' legsürgetőbb napi renden; hol a' 19-dik század' botrányára, 800 esztendős alkotmányán ülő vagy inkább alvó és egyes tagjai után itélve, olly annyira elbizott nép szabadsági álomkórságának 's nyavalgó képzeletének örök rabja csak még sár-utaibul sem bir kigázolni soha, 's mint kacsa úgy ül, mint darú úgy áll émelygető mocsáriban 's undok por-sivatagin, 's még is mintha á la Nagy Sándor, áttört volna már a' Granicuson, nem ritkán uúf! kettépattanásig felfúja magát; hol a' becsületes embereknek nagy része dinnyével 's máléval él, hajót húz 's kuncsorog, 's hol csak most kezd szürkülni azon idő — 's erre vigyázzunk — mikor a' népet, mint súlyos nyavalyábul az életre visszafordulót, csak lassanként és a' legkényesb tapintattal szabad nyomorult mibenlétével megismertetni.

Angliának, Amerikának példáját követni sokban jó, igen; mert valamint aranynyal gazdagitá meg az ó világot az új világrész' felfedezése, úgy háramlik a' szárazföldre Amerikábul és Britanniábul aranynál becsesb kincs; és ekkép elkerül-

vén az új világi aranynyal jött sok nyavalyát, mint nemkülönben az anglomaniával járó nem ritkai hóbortosságot, állitsunk nálunk is nem egy kisdedóvó-intézetet, nem egy nemzeti emléket, nem egy czélirányos tömlöczöt, nem egy 'hasznosokat' terjesztő társaságot; de ezeket csak akkor tegyük — és itt a' dolog' veleje — mikor ott állunk, hol angol és amerikai most áll; ma pedig — és ez a' dolognak még inkábbi veleje — azt tegyük, mit ők tettek akkor, mikor nemzeti állásukat tekintőleg körülbelül olly lépcsőn valának mint mi vagyunk ma 's melly józan logikájuknál fogva oda is emelkedtek, hol fénylenek; midőn nem egy nép lépett le a' világi szinpadrul, vagy azon csak alárendelt, sőt egyedül szolga szerepeket játszik, 's csak azért, mert vagy semmi vagy visszás logikában lépett elő, 's többet akart, mintsem birt, vagy éppen semmit sem akart és igy legkisebbet sem birt.

Nincsenek mind illyesek nálunk napi renden még, 's fájdalom, hogy nincsenek, 's még nagyobb fájdalom, hogy mindaddig nem is lesznek, mig alapjuk meg nem rakatik; mihezképest ma nem is egyebek, mint a' számolni és ekkép kormányozni nem tudó, magát mindig ámitó 's másokat örökleg csábitó érzelemnek kisdedei, vagy néhányaknak — és ez is meglehet, de én soha nem hihetem — a' nélkül, hogy a' sokak azt észrevennék, szép szavakba és szép köntösökbe burkolt ármányterve, mikép a' hazai pyramis alap nélkül szántszándékkal felforditva rakassék, és ennélfogva nemcsak azon magasságot el ne érhesse soha, melly után annyi hű kebel szomjadoz, de még azon kicsi is hegyünkbe dűljön, mi a' régi elég alacsony épitménybül fenmaradt, vagy ujabb időkben emelkedett egy kissé az Isten-adta, vagy ha úgy akarjuk, a' magyarvér szerzette hazai földszinen fel; mitül velem együtt viszont, tudom, nem egy hazai kebel retteg.

'S e' kettő közt nincs közép, 's ha segitség nem nyujtatik, gát nem vettetik rögtön, még mikor idő van: vagy a' mindennap növekedő álomjárás, vagy a' netalán valahol lappangó Macchiavelli okvetlen lángba lobbantja és örök gyászba sülyeszti a' hazát.

Kezdetek ezek egyébiránt mind, nem tagadhatni; valamint nem tagadhatni azt is, hogy nagy sikerük eddigelé nem volt, hála az ég; 's ekkép felette kicsinységesnek látszhatik — megengedem — illyféle kis erőlködések miatt sok lármát ütnöm, és a' tágkeblüeket maguk-alkotta mennyországokbul illy szűkkeblüleg kizavarnom; de ábrándozás ragadósb mint mirigy, a' képzelet' szárnya kimondhatlan sebes, és egy szikra tűz, mellyet sok észre sem vesz, csakhamar, ha, mielőtt erőre kap, nem fojtatik el, mindent lángba borít; így forog hazánk léte is egy felette kényes tengely körül.

Herder, ezen az emberi eseményekbe olly mélyen beható ész, sülyedésünket jövendölé; és fogunk is sülyedni okvetlen — mert, mi tagadás benne, nemzeti és alkotmányos létünk hajszálon függ — ha megmenekedésünk' kimondhatlan szövevényes, valóban a' csudálatossal határos létét el nem ismerjük, és az önkény 's anarchia közti olly szűk utunkat csak egy kissé is elhibázzuk; mikép e' közleménynek Virág Benedektül kölcsönzött jelszava szerint, bár mondaná el magának minden, és kivált a' másokat vezetni akaró honfi naponta, sőt óránként ezeket:

'A' magyar népet a' világnak megtartani, és nemcsak megtartani, de az emberiség' diszére nemzetté, nagy, erős, dicső nemzetté emelni, lehet; de ez a' lehetetlenséggel határos és egyedül a' minden szenvedelmektül ment, és minden ábrándnak 's szívgerjedelemnek parancsoló 'hideg ész' jelelheti ki ennek útját.'

Egy hajszálon függ az egész, drága Honosiak, egy elhibázott vonás — és minden helyrehozhatlanul el van vesztve. — Ez állapotunk diagnosisa. De azért nem vagyunk gyengék, korántsem; és ebben fekszik felvirulhatásunk' titka, hogy csak mi magunk vághatjuk ketté azon hajszálat, mellyen függünk, semmi más erő nem; csak mi magunk hibázhatjuk el a' józan vonást, senki más nem, sőt minden elhibázott vonás, nemzeti és alkotmányos létünk elleni minden vágás, melly kivülrül hatna ránk — 's annyira nőttünk fel már — csak erősitné, csak szilárditná létünket; mert azon nép, melly már megiz-

lelte az arany szabadságnak lelket emelő kéjét, mellyben felébredt az emberi méltóság' érzete, 's melly már sejteni kezdi: mi nemzeti nagyság, mi nemzeti üdv, az, habár csak egy maroknyi volna is, csak maga sértheti, egyedül saját kezeivel gyilkolhatja meg magát.

Minkezeinkben van tehát, vagy inkább "azok kezeiben" van fajtánk' sorsa, a' magyarnak egykori magas léte, vagy csak kevés idő alatti elsülyedése, kik fénykörüknél, és — hogy ne éljek azon ellenséges kitétellel, mellyel a' főrendüek büntettetnek sokak által születésükért minden alkalommal, 's egy idő óta különös gonddal t. i. a' 'véletlennel' — *igen nagyon megérdemlett népszerüségüknél fogva,* a' kolompot viszik elé, és a' lehető legélesb fegyverrel vannak ellátva.

És most jer ide kedves Fiam, te éppen olly véletlenül született gróf, mint véletlenül született magyar, mint véletlenül született szőkehaju és fekete szemü! véletlenen függ hazád' léte, véletlentül saját sorsod is; húzz fiam, hogy kissé közelebbrül tekinthessük, az eddig megjelent Pesti lapnak 22 száma közül; véletlenül akármellyikét.

Igy! jól van, 's nézzük, mellyik számot huztad? A' 18-dikat. Sajnálom, mert ezzel akartam bevégezni ez úttal soraimat, azonban még sem árt; mert éppen 18-dik Brumaire-re emlékeztet, azon napra, melly 'egy csapással' — és harmincz millió egy ajkú, egy vallású test, közbevetőleg legyen mondva, olly csapást tarthat ki, mint millyen valami négy milliói jó ajku ugyan, tisztelet becsület, de sem egy vallású, sem egy nézetű, sem egy irányzatú testecskét úgy csap agyon mint legyet — melly nap, mondom, "egy csapással" a' respublica' helyébe állitá — mert hiszen respublica az egésznek csak függczimere volt — az önkényt.

Kezdjük tehát a' 18-dik lappal. 'S valóban mindegy, akármellyikkel kezdjük; mert a szerkesztőnek saját kezébül irt akármellyik sorábul — szinte mondhatni — egyenlően és éppen úgy kitetszik az ömledező érzelem utáni felfogásnak okozatja, mint az angol tengeri had' minden 's legkisebb kötelein keresztül bizonyos 'veres fonál' tűnik elő, melly elorzás' megelőzése végett van oda beszőve. És az a' baj, az a' felette nagy baj, hogy éppen a' szerkesztőnek soraibul 's okoskodásibul tűnik elő a' tévutakra vezető ezen 'veres fonál', ezen szivsugalási modor; mert hogy olly lapbul, melly minden nézetnek, minden iránynak 's a' felfogás' minden lépcsőinek nyittaték, tökéletesen ki legyen küszöbölve minden középszerü és minden fallacia, és az mindig 's kirekesztőleg csak talpra esettet nyujtson: az teljességgel lehetetlen, mikép ezt nem is kivánhatni, sőt, ha ez jól megemésztett kész anyagnak mindigi elégséges léte miatt lehetséges lenne is, tán még sem volna ujságlapban czélravezető azért, minthogy semmi sem untatja a' közönséget inkább, mint a' szakadatlan axiomakénti előadás, mert illyes nagyon könnyen megy pedantismusba át, és száraz léténél fogva könnyen bizonyos doctoralis és leczkéző hangot is ölt magára; ki pedig untatja a' közönséget, és azt kelletin túl leczkézi, elvégre Horatius' egy pontját sem nyeri el. — Nem gáncsolom tehát egy cseppet is; 's kivált, mert nálunk olly kevés tökéletesen megemésztett anyag létezik még, hogy a' Pesti Hirlap, melly mint minden hirlap, a' nemzetnek úgy szólván tulajdona, mulattatóbb fallaciákat is felveszen, sőt, mint mondom, ezt még czélirányosnak tartom; mert semmi sem tanulságosb és egyszersmind jobb időtöltés is, mint látni: a' képzelet' tág körében álló bitorlásokat mint szállitja le zsarnoki trónjokrul a' hideg ész' hatalma, 's látni: mint olvadoz végre a' legfényesb körben

századokig gyökeret vert mámor is az értelem' sugarátul úgy el, mint egykor Babylon' bálványai is leomlának az Isten' örök szabályait hirdető jóslók' szavai előtt. — Helybenhagyhatónak, vagy hogy világosabban mondjam, felvehetőnek tartom én ennélfogva a' Pesti Hirlapban eddigelé közlött majd nem minden czikket. De nem a' szerkesztőtül várom — és e' körül forog a' dolog — a' csalképzetek' felhordását; hanem éppen homlokegyenest ellenkezőleg, azon lap' szerkesztőjétül várom a' csalképzetek' minden módoni megigazitását, melly lap, magyar egünkön eddigelé soha nem látszott tünemény, és ekkép olly kivánatos, sőt nemzeti fölébredésünk' tekintetében olly elkerülhetlenül szükséges lett volna, hogy most, miután minden felébredt, minden él már, valami jótevő, mindent érlelő 's szeliden világitó nap tünjék fel 's hasson reánk, 's nem cometa, melly veszélylyel fenyeget, és a' helyett hogy melegitne, elijeszt, a' helyett hogy hazai kötelékink, korlátink és gátaink' számtalanságát, mint valami ezentúl szükségtelent állitná előnkbe, nemcsak óvakodásra int, sőt azokban, kik előrelátóbbak, vagy tán egy kissé félénkebbek, még azon eszmét is gerjeszti alkalmasint, nem volna-e tanácsos: Noeként valami mentő 's szabadulásra vezető bárkának előleges elkészitése körül, míg idő van, szorgoskodni, mellyel aztán, midőn majd bétörik a' ránk kényszeritett özön, család- és vagyonostul tán csak el lehetne érni valami Araratnak biztos partját.

Most, miután minden felébredt, minden él honunkban, illy melegitő, minden kisded érdeket egy nagy nemzeti érdekbe szeliden összeolvasztó világ lett volna napi renden; vagy inkább 'Semmi'.

A' Pesti Hirlap' 18-dik számának vezérczikkje — 's csak senki ne mondja, hogy vezérczikk bizonyos követeléssel nem jár, vagy ha nem jár is, hogy legalább bizonyos szint nem visel; ez természete minden hirlapnak, 's még annak is, melly egyedül másokbul szed és compilál, 's annál inkább természete annak, melly okoskodik, 's még vezérczikkek' nimbusával is ellátja magát, úgy hogy 'szinnélküli' hirlap mai nap többé nem létezik, és csak abban áll az egész

különbség, hogy egynek szinezete, árnyéklata gyöngéd 's burkolt, a' másiké ellenben nyilván, minden tartózkodás és lepleg nélkül kitárt — a' Pesti Hirlap' 18-ik számának vezérczikkje egy mesterül festett kép, és rám felette nagy benyomást tön; mert megvallom, én azon szerencsétlenekhez tartozom — egyébiránt úgy hiszem, sok illyen van, ki *bona fide* éppen azt tartja, hogy "valószinüleg" és mint a' Pesti lap' szerkesztője mondani meri "kétségtelenül" Bay J. szörnyü sorsa vár rá, t. i. azon sors — az elevenül eltemettetés — mellyet a' Pesti lap' szerkesztőjének valami levelezője mesélt, és mit ő mint '*pittoresque*' nagy hatással járó borzadalmat egy kissé mohócskán, mint később mutatkozék, felfogott — igen, én is azon szerencsétlenek' egyike vagyok, kik fejökbül nem verhetik ki néha az elevenen eltemettetési felette aggasztó prognostikont, mikép nem ritkán én is érzem, milly hangosan (?) koczog keblemben oldalbordáimhoz a' férfias, vagy tán éppen olly jól mondva a' képzelet-fias sziv, minek következésében, 's hogy ez uttal megmutassam: mennyire bántam meg a' pálinkaégetők elleni kikelésemet (!) — oh irgalmas Isten, ne hagyj minket még el, 's mentsd meg magyar népedet még ezennel is — előlegesen el is rendelém: temetésem előtt kivegyék sokszor gyanuba vett és most, tudom, tökéletesen hitelét vesztő szivemet, 's üvegbe szoritva pálinkában fürösszék, mi azonban tökéletesen még sem nyugtat meg, mert hátha elfelejtik kérésem, vagy rendeletemet 'azért sem teljesitik', mert rendelém, mi ma napi rendü; és ekkép tán hármas koporsóba szoritva befalaznak úgy, mikép még csak a' sirbolt' ajtajához se hurczolhassam magam, és egy felső kinzó hatalom elég erőt ád, illy szük körben napokig, tán évekig, a' kárhozatnak emberi erővel el nem birható kinai közt létezhetni, mirül — ha igaz — szintén van példa. [1]) Oh már ismét hallom (!) koczogni férfias szivemet, miszerint ha valaki, bizonyosan én ohajtanám, 's ha csak önzésbül volna is, hogy minden elkövettessék az elevenen sirba eresztés' örök elmellőzésére.

Miután azonban kialuttam magamat borzadásombul — mit a' Pesti lap' szerkesztője azon szempontbul

látszik kárhoztatni, hogy illyféle kialvások után régi nyugalommal semmit sem teszünk; és e' tekintetben tökéletes igaza van, és én csak azon ohajtást szeretném hozzáragasztani: bár életbe vágót soha se tennénk, míg egészen nem aluttuk ki magunkat, vagy a' német felette jó példabeszédként: míg előbb egyet nem alvánk a' felveendő tárgyak felett, 's minden szenvedelmek bennünk nyugalomra nem tértek — miután mondom kialuttam magamat, a' dolog' gyakorlati részét kezdém fontolgatni 's fejtegetni, hogy valljon valami hasznot fog-e hajtani az érintett 'Halottas házakrul' szóló vezérczikk, mikor okoskodásom' fonalán odébb és odébb indulva, azon előttem éppen nem váratlan — mert igen ismerem az illyféle themákat — de tán mások előtt felette váratlan következményekre jutottam, hogy ezen czikk miatt alkalmasint egyetlen egy eleven emberrel sem fog kevesb ezentul eltemettetni Magyarországban, és így haszna a' pillanati ideg-felcsiklandozáson kivül = o; más részrül ellenben több illy czikk, de csak az érintett czikk is untig elégséges lehet, ha a' benne lapongó szikra fogékony anyagra talál 's oltó kéz nem segít, az egész most fejledező magyar nemzetet homlokegyenest dönteni sirba; mikép a' felettünk leszakadó boltozatként függő veszély viszont, és egyedül egy kis borzadalom' festése végett, határtalan.

És ez oka, férfiaim — 's nem ám asszonyaim! kik — tisztelet, becsület, de igazság is — illyesekhez érzelgő szivüknél fogva nem értenek — ez oka, miért sajnálom, hogy a' véletlen (lásd 146-ik lapon) éppen az "Elevenen sirba sülyesztési czikket" vonatá magzatommal legelsőben, és ennélfogva annak bonczolásával teszem a' kezdetet, mert azzal akarám és azzal fogom bevégezni, ha birom, ez úttali kinos epedések közt irott soraimat; mikép világosan álljon az előtt, ki látni akar, ki látni még bir, hogy ha nemzeti családunk' bár minden 1000-dik tagja taszitatnék is elevenen sirba, az ebbül következő nyomornak summája még sem volna olly nagy, mint ha egész nemzetünk temettetnék el, és annyi felébredt hű kebel előtt ismét és örökre bezáródnék az egy idő óta anyaföldünkre

olly szép reményekkel nyiladozó ég; mitül sok nem tart, de tartok én, és ha nem hisztek szavaimnak drága Rokonok, legalább "kételkedjetek Tinmagatok' tiszta felfogásán!" Ezzel akarám és ezzel fogom, ha elbírom, bevégezni vérző keblemben visszatükrödzött értelmem' szózatát, mikép fajtám iránti kötelességemet teljesitsem lélekisméretem szerint én, ha más nem; és illy kinos végnek elejét vehesse, 's e' végveszélytül, mellybe okvetlen belébonyolodik, megmenthesse magát, ha akarja, a' magyar. Ezzel tehát, nehogy a' véletlentül kijelelt sorozatot megbontsam, adós maradok; addig is a' 18-dik szám vezérczikkére visszatérvén, melly, mint mondám, hihetőleg semmi vagy tán csak felette csekély hasznot fog hajtani, más részrül azonban olly fáklya, mellynek csak 'anyag' kell 's 'hátráltatlan működés', mikép lángba boritson mindent.

Sok, tán minden embernek megvolt azon időszaka, mikor a' képzelet' ereje belsejében leginkább működvén, őt mind az iránt különösen szenvedelmessé tevé, mi a' költészet' és a' csudálatosnak körébe vág. Én is éltem ezen korszakban, és volt idő, mikor én is inkább emelkedém a' költészet' szárnyain — jóllehet soha magaméin, de mindig csak máséin — mintsem hogy a' prosának, kivált a' magyar prosának, valljuk meg, sokszor felette émelygős útain izzadoztam volna szivesen; volt idő, mikor a' közönséges napnak sokszor olly zsibbasztó fordulatát és annyi unalmakkal járó árnyéklatit én is a 'különösnek' és a' 'csudálatosnak' felkeresésével törekedém enyhitgetni. És igy történt, hogy egykor meglehetősen sokat foglalatoskodám somnambulismussal, sőt még necromantiával is. — Miket tapasztaltam e' tekintetben, miket nem, és mi általában fogalmam a' más, vagy ha akarjuk, a' szellem-világ' összeköttetésérül földünkkel, vagy minmagunkkal, az nem ide való; és ekkép errül ez alkalommal hallgatok. Annyit azonban mondhatok, hogy bármilly nagyon kivántam volna, 's bár mindent el is követék, mi csak hatalmamban volt: soha 'lélek' annyi figyelemre nem méltatott, hogy egy kis látogatással megbecsülte volna nem éppen Tamás, de más részrül viszont nem könnyen minden mesének s' minden árnynak hitelt adó

személyemet; és ez uttal annyit is mondhatok, hogy saját gyakorlatomban soha legkisebb jelt sem találtam, de csak egyetlen egynek is 'elevenen sirba sülyesztésérül', jóllehet mondhatom, sokat forgolódtam egy időben haldoklók, halottak, temetők és felnyitott sirboltok körül; sőt ez utolsó tekintetben, mert valóban sokszor kinzá fiatal képzelődésemet illyes végnek kétségbeejtő pokla, különös szorgalommal voltam, és sem időt, sem fáradságot, sem semmit nem kiméltem — és vajmi sok sirboltnak felnyitásánál valék jelen, és vajmi sok mende-mondának jártam végére — csakhogy valami jelét, bár legkisebbét is találjam az időelőtti eltemettetésnek, de hasztalan; mert mindenütt tisztán mutatkozott a' mese, vagy egyedül valami ámitásra tervezett koholmány.

Minden tájnak, sőt minden falunak megvannak illyféle meséi, valamint lelkek is mutatkoznak néha néha itt ott; meg a' medve minden határban, 'bizonyosnak' mint parókát letépte bőröstül koponyájárul haját; meg a' farkasok, mellyek pánczélán kivül tisztán felemésztették a' szerencsétlen vasas németet; meg azon erős ember, ki úgy töri a' patkót, mint mi közönségesek a' kávéba való szarvast; meg azon zsivány, kin fegyver nem fog 'sat. 'sat. Mik azonban egy kissé férfiasb vizsgálatot ki nem állván, rendszerint mint hasztalan pletykák, vagy mint valami mellékes haszon' elérésére alattomosan koholt furfangok tünnek elő; és netaláni hasznok egyedül abban központosul, hogy jobb anyag' hijával, a' rövid napok' estéit ki lehet azokkal, infelrázó 's idegrezgető borzadalmak közt huzni, és a' pajzán negéd, ha ügyes, illyesekkel kénye szerint fagyba merevit némi kis-, vagy éjfél táján paplanai közt jól megizzaszt némi vén-asszonyt, vagy tán 'vén asszonyost'.

Egész Europában alkalmasint nem temettetik elevenen el 20 év' leforgása alatt egynél több; mikép azon, jóllehet pokoli, de éppen azért csak pillanati nyomor, mellyet az 'egy' bizonyosan szenved, aránylag csak egy igen kis töredék a' nyomornak azon nagy summájához képest, melly nemcsak az emberi sorshoz van kötve felsőbb 's láthatatlan hatalmak által, hanem melly nyomor legfőkép emberi ál felfogások és ál ren-

deletek következésében éri, 's nem az 'egyet', de a' 'sokat'. De ha minden évben még 10 temettetnék is elevenen Europában el, mi bizonyosan nem történik, még akkor is az elevenen sirba szállitás aránylag csak kis töredék volna. Ám pedig tán a' 'soknak' és nem az 'egynek' üdvét eszközleni előlegesen, az országtudomány' fő elve, nemde úgy; mikép az asszonyi sziv vagy a' képzelet-fias velő, mellynek nincs szigorú gazdája, nem is járhat illyesekben jó sikerrel 's haszonhajtással el; mert minden egyes esetnél, minden kivételnél, melly képzeletére egy kissé erősben hat és szivandalgásra mozdit, tüstént kész megsemmisitni a' fő szabályt, azaz tüstént kész feláldozni a' sokat az egyért; és mi legkülönösbnek látszó, jóllehet nem egyéb, mint a' szivömledések' szoros lánczolatban levő következménye, mindig azon édes áltatások közt, hogy a' 'sokak' érdekéért, a' 'sokak' jóllétéért hadakozik — tán nem volna roszul mondva 'hadarász.'

Kár is volt ez okbul azon lap' vezérczikkében illy aránylag csekély érdekü tárgyat felhozni, melly laptul Magyarország' ujjászületését várja sok magyar, 's bár meg ne csalattassék; valóban kár volt 's legfőkép azért, mert még e' tekintetben is nézetem szerint több kárt mint hasznot hajtott, 's pedig azon egyedüli, de hiszem, az életbül vett okbul, mert az egész egyébiránt mesteri kézzel festett kép a-tul z-ig, mit később a' 23-ik szám' 186-ik lapján be kellett vallani, nem volt egyéb, mint azon mystificatiok' egyike, mellyek most napirendiek, 's mellyek csak egy kissé hosszabb időforgás alatt úgy hatnak a' közönségre, mint a' sok tűzre és a' sok farkasra kiáltás; t. i. hogy az, kit sokszor hiába fellármáztak: menne tüzet oltani, sietne farkast kergetni, végre, mert mindig mesének tartja a' zajt, akkor sem indul, mikor valósággal dúl a' tűz, mikor *bona fide* gazdálkodik a' nyájban a' farkas; és ekkép ezen gyakorlati okoskodás fonalán indulva, az érintett és a' magyar életbe vágó vezérczikk után sem lesz most semmi esetre több, de alkalmasint sokkal kevesb gond a' halotti vizsgálat körül; mert kiki azon áltatásban van, hogy jól végzi dolgát, és ekkép nem szeret magán paczkáztatni,

kivált ha illyesnek semmi egyéb, mint egy vastag koholmány szolgál alapul; miszerint a' halottakkal vagy tetszholtakkal mai nap foglalkodók visszalökvén a' rájuk, itéletük szerint nem illő vádat, azértsem fognak az eddigi eljárásmódtul távozni, és ha távoznak, az csak abban álland — mert az ember, ha méltatlanul illetik, meg szokta bicsakolni magát, mire, közbevetőleg legyen mondva, jó volna néha néha egy kissé megemlékezni — hogy a' halotti deszkán fekvőket ezentúl még szaporábban fogják koporsóba szegezni 's a' gyászos gödörbe sülyeszteni az illetők, mikép tettleg megmutassák, hogy eddigelé is nemcsak nem hibáztak, sőt még kelletén túl is teljesiték tisztüket. Mibül azt tanulhatni, hogy az, ki bár akarva, bár sejditlen 'egyért' feláldozá a' 'sokat', elvégre még az 'egynek' sem használ. A' sziv' okoskodása pedig elmulhatlanul mindig illy kelepczébe hoz, mi okbul veszélyes is annak sugalása után ide oda kapkodni, kivált Magyarországban, hol férfiúi feltámadás és alkotmányos nemzetisedés, a' lehető legnehezebben feloldható problemák közé tartozik 'sat.

Távul vagyok azonban vitát kezdeni, miért nem választott a' 18-dik vezérczikk' számára becsesb themát a' Pesti lap, 's szerkesztője valami jobbat miért nem irt; mi franczia példabeszéd szerint valóságos "német vita" volna, mellynek távulrul sem vagyok barátja, Isten mentsen! *Dat pira et poma* 'sat. mint a' latán mondja, és "rosz ember, ki többet tesz mint sem bir", mit megint a' német mond; távul vagyok azért minden e' pont körüli vitátul, sőt meg akarom engedni, hogy a' szóban levő borzadalom-festésnek következésében a' jó lélekisméretü és becsületes emberek' száma, kik illy tárgyakkal bajlódnak, nőni fog, kikre a' Pesti lap' szerkesztőjének az érintett czikk' második hasábja 45-ik során látható nézete szerint, inkább van szükség, mint a' tudományosokra; mihez én azt ragasztom '*hic Rhodus, hic salta!*' — meg akarom engedni, hogy ezen borzadalmi kép után a' gazdagabb községek á la Hufeland — milly gondosságnak a' Pesti Hirlap' szerkesztője, mint mondja, csak "örvendhetni fog" éljen! —

mindenütt halottas házakat épitendnek, a' tehetetlenebb helységekben pedig halottas szobák fogják ezek' hiját pótolni; meg akarom engedni még azt is, mikép e' hajszálakat felmerevitő felszólitás után a' községekben, hol ezentul mindenki azt hiendi: bizonyosan ő maga vagy kedveseinek egyike jut a' megfertőztetett Vestakénti áldozat sorsára, több gond fog fordittatni a' holtak- mint az élőkre, mi valódi nyereség, és illő párja lesz azon lettdolognak, miszerint nem egy magyar még inkább, mint nem egy nép, akkor kezdi szeretni honosát csak, mikor már holt, minek kis oka egyedül az, mert erősebben gyülöli másban a' fényt, mint szomjazná a' hazait; mind ezt meg akarom engedni, sőt megengedem még azt is, "hogy azon köztiszteletben álló lelkes hazánkfia, kinek az orvosi politia' országos főnökévé neveztetését az egész nemzet köz örömmel fogadta, a' Pesti Hírlap' szerkesztőjének reménye és buzditása következésében, nehogy várakozásán innen maradjon, annyira fog törekedni, mikép ezentúl hazánkban de egyetlen egy tetszholt 'se temettessék el soha is", 's mit fogunk nyerni? Nem csekélyet ugyan, mert ha csak egyetlen egy embertársunk mentetik is meg azon habár egy perczig tartó, de még is borzasztó irtózattul, mellyet eszméleten levő ember feltörhetlen sirboltban érezhet, 's már nagy a' nyereség, 's ekkép bizonyára nagy figyelemre méltó szempont; csakhogy ezen nyereség, bármilly nagy legyen is, ha a' szenvedések' azon roppant summájához állittatik, melly az élőket és a' sokakat illeti, 's őket minden pillanatban érinti, 's mellyek nemcsak orvosolva nincsenek, sőt orvoslásukra eddigelé legkisebb sem tétetett, még sem több, mint egy kis fractio. — Igen, nemzeti 's fenálló kinokhoz állitva, e' nyereség nem több, mint vajmi kis fractio!

Korántsem tartom én azonban — és értsük egymást — a' halottas házak körülti javitást azért elhanyagolhatónak, és egyáltalában elhanyagolhatónak mind azt, mit a' Pesti Hirlap' szerkesztője 18-dik számu lapjában az eleveneknek sirba sülyesztésérül mond, mert az e' tekintetben teendő javitások a' nemzeti jóllétnek nagy summájához egyedül kis fractiokként

járulnak; Isten őrizzen! hiszen a' kis fractiokbul leszen a' nagy summa, és bár teljesítné lélekisméretesen és becsületesen — *sed hic Rhodus, hic salta!* — kiki saját körében kötelességét, és jót állok, csak hamar más képet mutatna Hunnia, és rögtön több megelégedett és szerencseteli kép mosolyogna előnkbe anyaföldünk' határai közt.

A' kérdésben levő czikk is tehát dicséretre méltó, a' mennyiben a' köz szerencse' nagy summájához bizonyos részecskével járul; mellyhez bizonyosan járulna is, ha tartalma nem koholmányon, de valami valósággal megtörténten alapulna, 's aránylag felette becses is volna, ha a' szerkesztő tisztán nyujtaná a' magában becses részecskét, és nem ragasztana semmi mást hozzá.

De a' baj az, hogy valamit hozzáragaszt, és ezen 'hozzáragasztás' olly deficit-be helyezi a' netaláni nyereségnek kis fractioját az érintett czikkben, mint kötlevél sem nyujt nyereséget, hanem egy deficit-be bonyolit, ha például 100 forint activ, de egyszersmind 100,000 forint passiv adósságrul is szól.

Kár volt ennélfogva a' felvett themánál meg nem állapodni, és így az aránylagi szép hasznot a' magyarnak tisztán nem nyujtani, és ez által honunk activ létét egyenesen nem emelni, de a' helyett olly themákba divagálni, mellyek ha köz tapsot nyernek — mint én fogom fel a dolgot — a' Pesti Hírlap 18-ik számu vezérczikkje által a' tán és csak tán nyujtandó = 100 haszon' hegyibe olly veszélyt hozandnak hazánkra, melly = 100,000 és sokkal hihetőbben bekövetkezendő, mintsem hogy bekövetkeztetné az = 100 hasznot, t. i. hogy ezentúl vélt-holt nálunk többé el ne temettessék.

Igen is a' 18-dik számbeli vezérczikknek lehető haszonhajtása = 100, hihető károkozása pedig = 100,000.

És ha csak ezen czikk kalandoznék illyféle veszélyes themákba, ám hagyján; mert hiszen ki az, kin néha meg nem esnék, hogy egy kissé el ne hibázná a' czélt, egynek egynek a' lábára ne hágna, itt ott ne sértene, sőt vigyázatlanságbul még a' házat is néha ne hozná tűzveszélybe; ez mindenkin megesik, mikép a' mozgóbbakat tekintve, ha valahová, bizo-

nyosan ide illik a' *hanc veniam petimus damusque vicissim;* mert hogy az, ki sokat mozog, sokat beszél, sokat ir, ollykor meg ne botoljék, nyelve őt soha el ne ragadja, 's néha néha ollyast ne irjon, mellynek se füle se farka, vagy inkább igen hosszú farka és még hosszabb füle ne volna, az emberi gyarlóságunknál fogva tökéletesen lehetetlen. Nem dobok én ennekokáért, a' jó útbuli néha megeshető kitérések miatt senkire is követ, távul legyen ez tőlem; minthogy hiszen ez által mindenkit feljogositnék, személyemet kövekkel tetőtül talpig elboritni, mert irgalmas Isten! hányszor botlottam én, hányszor botlom ma, 's hányszor botlandom alkalmasint még ezentúl!

Ha azonban minden themába belé van illesztve bizonyos 'kedvencz eszme', ha a' legegyszerűbbnek látszó szóalkatbul kitünik bizonyos 'veres fonál', ha minden themábul kifénylik bizonyos *Carthaginem censeo esse delendam* 'sat. és felfogásom szerint ezen kedvencz eszme, ezen veres fonál, gyulasztó anyag, és bizonyos eltörlések, itéletem szerint csak a' magyarnak eltörlésével eszközölhetők: akkor — jóllehet ezt is a' véletlen és éppen nem valami rosz akarat vagy szántszándék' okozatának tartom — nem mulaszthatom el, hogy, valamint most teszem, a' veszélyharangot erőm szerint meg ne húzzam.

Ámde a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének, nem mondom éppen minden, de valóban csaknem minden sorábul, akármirül irjon is, kitünik bizonyos 'kedvencz eszme', bizonyos 'veres fonál', '*censeo esse delendos et -das*' 'sat. mi egyébiránt, mint mondám, korántsem valami szántszándéknak, de egyedül a' puszta véletlennek okozata, 's mi több, alkalmasint a' szerkesztőnek tudta, sőt sejditése nélkül foly ki pennájábul.

Vannak némi virtuózok, kik annyira telvék, annyira saturalvák bizonyos themákkal — és ez teszi kitünő mesteri természetüket, mivel egész erejük egyre van központositva — hogy bár akarják, bár ne, és akárhol 's akármin kezdjék is a' nótát, elvégre mindig a' kedvencz, és úgy látszik, minden csepp nedv és vérükben létező áriába esnek át, 's rendszerint a nélkül, hogy ezt tudnák, vagy csak legmesszebbrül is észre-

vennék. Igy például Bellini noha ezer árnyéklatu, még is mindig csak egy themát variál; 's ki csak egyetlen egy müvének hatott is bájtitkaiba, mindenütt ráismer az angyali karbul kiragadott ugyanazon egy magzatra. Igy Byron; és ki csak úgyszólván egy versét olvasta volna is e' halandónak, akármelly gyermekén, mennyire füzte legyen is azt virágokkal körül, egy kissé mélyebb tekintettel rögtön feltalálja a' fekete sereg' fejékességét: a' kis szarvat.

A' Pesti Hirlap' szerkesztője éppen ez esetben van; mert kezdje bár themáját akárhol és akármin, bár akarja, bár ne, mindig kitünik soraibul elvégre bizonyos 'veres fonál', melly nem egyéb, mint "Minden birtoknak, minden felsőbbségnek gyanúba hozása, gyülöletessé tétele". — Igen, ez azon thema, melly körül variál a' Pesti Hirlap' szerkesztője a' határtalanig. De ezt nem teszi valami rosz szándékbul, előre kitervezett valami mellékes czélbul — Isten őrizzen, Isten mentsen! — hanem éppen úgy sodortatik ezen themába — 's meg vagyok győződve, a' nélkül hogy maga is tudná, a' nélkül hogy csak észre is venné — m nt sodortatának a' franczia forradalom' hősei egykor; és szinte 's tökéletesen ugyanazon egy kútfőbül meriti ő is tanitmányit, mellybül meritének ezek, 's melly kútfő nem egyéb, mint az andalgó szivnek, az olvadozó érzelemnek, jóllehet felbuzditásra és czélkitüzésre gyönyörű, de kormányzási tekintetben átkot terjesztő forrása!

Ez azon forrás, melly az emberiségre valódi Pandora' szelenczéjeként elvégre legtöbb átkot terjeszt, és azért olly veszélyteli; mert az ember-szeretetnek és az irgalomnak seraphi tisztaságába állitott büvereje által, a' jobb, a' fiatal kebelre olly varázszsal hat, mikép alig van, ha egyszer erőre kapott 's szabadon buzog, belőle menekedés.

A' 18-dik számbeli vezérczikkben Bay J. szörnyű sorsának leirása után, átmegyen a' Pesti lapnak szerkesztője annak elbeszélésére, mit látott légyen saját szemeivel, mikor "*tegnap egyik külvárosban vala, a' nyomort és inséget honos rejtekében házankint meglátogatni.*" Az előadás mesteri és annyira fel-

rázó, mikép a' legzsugoribb harpax is, ha olvassa, minden bizonynyal ugy megindul, hogy már már zsebébe nyul, onnan valamit a' nyomor és inség' enyhítésére kimarkolandó. És eddig jól van, és tudom, csak illyféle zsugori harpaxoknak sujtása és magukba téritése volt a' Pesti lap' szerkesztőjének nemes, lehet mondani, szent czélja; de fájdalom, egyszerre kitünik valamint Byronnál a' 'kis szarvacska', úgy itt a' 'veres fonalacska', melly a' 3-dik hasáb' 4-dik sorában kezdve igy foly: "*és e' méregért* — t. i. hogy a' házbirtokos beveszi házába a' lefestett nyomort és inséget — *még is 2—3 forint házbért kénytelen hetenkint a' szívtelen gazdának fizetni!*"

Itt van kitárva egész fényességében a' gyönyörü 'veres fonál', a' vajmi mély forrásbul kutatott 'gyönyörű politika!'

"*A' szívtelen gazda!*" 'S ugyan miért? szeretném tudni. Tán jobb szivű volna, ha éppen be nem fogadná a' nyomort, vagy mámoros ittasságában, illy dolgozni nem akaró kóborlók miatt — kiknek kilencz tizede saját bűne 's baromisága által sülyedt nyomorúságba, és még most is kiemelkedhetnék abbul legnagyobb része, hacsak akarna — feláldozná magát és elsülyesztené saját övéit!

Ha egy fiatal tanuló, kinek szive van, de még esze nincs, belé toppan a' nyomorúság' illyféle barlangiba, 's legelőször életében: ám igen elértem, hogy rögtön haza fut és édes anyjának hosszú értekezést ir az emberi méltóságrul, a' szivtelen gazdákrul, a' nagyoknak ördögi szivérül, a' hatóságok' undok restségérül, és rögtön testestül lelkestül Lamennais' apródjává lesz, és mezitlen ajkának daczára rögtön kész lándzsát törni az országtudománynak sorompjai közt, az ezüst szakálu és arany becsü tapasztalással — ezt elértem; mert heves a' fiatal vér, 's kezdőben illyes megbocsátható bűn; de ha olly lap' vezérczikkében, és nem egy, de szinte minden vezérczikkében fordul elő illyes anathema a' birtok ellen, mellytül nemzetének ujjászületését várja sok magyar, 's melly most mint egy nagy fáklya világit honunk felett: az, ha szántszándékos volna, valóban a' 'legnagyobb gyülöletet érdemlené'; de így, mert csak véletlen — 's bocsáss meg Isten nekik,

mert valóban nem tudják, mit mivelnek — egyedül a' legmélyebb szomorúságba sülyesztő!

Az érintett szapora felfogási czikkbül, ha hideg vérrel olvassuk azt át, tisztán tünik elő, hogy a Pesti lap' szerkesztője azon áltatásban él, mintha úgy szólván ő találta volna fel mind ezen nyomort és inséget, mellyet ő olly mesterileg fest. — Illyes, kivált felingerült állapotban sokszor meg szokott, de még a' legokosabb embereknél is, történni. Tudok egy fiatal franczhonit, ki azt hitte: a' híres karnioliai stalactitbarlangot — mert felőle nem hallott még semmit — ő lelte fel legelőbb, 's igen bámult az ottani közönség illy csuda körülti tudatlanságán 's csigavérén; írt is, ha nem csalatkozom, egy kis röpczikket e' nagy felfedezésrül, de az, mint a' kézben repedő puska, természetszerint csak saját őt sértette és senki mást. — Valami három évvel ezelőtt találkoztam egy 'jó haszonnal' útazott honfival, ki nem tudott eléggé csudálkozni: 'mennyi szederfa van Olaszországban, 's milly hasznos volna annak terjesztése honunkban', mintha itt éppen senki sem gondolkozott volna a' dologrul még, és nekem mondá ezt éppen, ki e' tekintetben már régóta gyakorlom az ismert amerikai szójárást: "*Don't talk everlastingly; but go a head*", mi körülbelül annyit tesz: 'Ne fecsegj örökleg; de állj elé 's cselekedjél.' — Ismerek végre egy angolt is, pedig egy nagy tudományút, ki *bona fide* azt hitte: miként Magellan a' szorost, úgy találá fel ő Buda-Pestet, a' két porost. — Van illy önámítás sok a' világon, és szivesen megneveznék többet, ha személyességektül nem tartanék — miktül igen kell nálunk tartani, mert az emberek itt még nem szokták meg a' minden aranyozás nélküli 'igaz' és főkép 'koholt' labdacsokat — kik azon muszka várparancsnokra emlékeztetnek, ki későn kelvén vagy későn nézvén ki ablakánál, nem vette észre, hogy éjjelen át és hajnalkor mennyi szemetet, mennyi mocskot, néha néha egy dögöt is vittek ki; irgalmatlanul szitkozódott, ha még is itt ott vett észre piszkot, és azon hiedelemben levén, mikép a' községi elöljáróság éppen semmit sem tett — mert mindent egyszerre tenni nem birt —

a' restség, tunyaság és megvesztegethetés' pelengérére állítá azt.

A' Pesti lap' szerkesztője azonban igen csalatkozik, ha azt hiszi, hogy azon temérdek baj, inség és nyomor, melly Pest városában létezik, és melly minden nagyitó üveg nélkül is felette nagy 's minden költészeti declamatio nélkül is felette szivreható, elkerülte volna a' hatóságok figyelmét. Valóban ezt nem tette 's nem is tehette; mert ezen baj, ezen nyomor aggasztólag nő naprul napra, 's már annyira tornyosult fel, mikép velem együtt, ki, mint választott kis polgár, csak vajmi kis töredéke vagyok az itteni hatóságnak, nem egy becsületes, jóllehet 'hivatalban levő' ember szivzsugorodva érzi, 's nem rögtöni felfogás, de érett megfontolás után, hogy az e' tekintetbeni gyökeres segitség, ha nem mulja is fel a' hazai közerőt, még is a' bajak azon sorába esik, mellyek' valódi és nemcsak ideig óráigi 's egyedül ámitgatási enyhitésére, olly alapok' rakása szükséges, mellyek egyesek' vagy egyes városok' és egyes vármegyék' körét túlhaladják. Ne higye azonban a' Pesti Hirlap' szerkesztője, hogy azért, mert illy nagyobb nemzeti javitások reggele nem tünt még fel, és azért mert illy nagyot nem vihetni végbe tüstént, most 'semmi' nem történik. Távul ettül! De a' bajak tömege olly nagy, hogy az, mi történik, meghiszem, aránylag 'semminek' látszik, kivált azoknál, kik mint az angol mondja, a' dolognak mindig csak egy oldalát látják, a' kérdések mindig csak egy részét birják feloldani, vagy mint a' magyar latán mondja, egyedül scyllát képesek kikerülni, vagy egyedül a' charybdist, de mind a' kettőt nem.

Magyarországban nincs pont, hol az életnek nagyobb jelei mutatkoznának, mint Pesten. Ezt szinte érezhetni. És ne fejtegesse az ember ennek okát bár, ne lássa át, még is hiszi, mintha ebbül nagyobbnak kellene lenni, mintha e' pontnak okvetlen nőni kellene, mintha itt valami jövendőnek be kellene következni. Rám legalább Pest mindig illyes benyomást tett, 's most tisztán tudom okát is, midőn, például Padua, valahányszor voltam ott, mindig azt érezteté velem, mintha

ott soha semmi nevezetesbnek többé nem kellene bekövetkezni. Pest a 'jövendőnek, a' fiatalságnak városa, és így esik — mert az élet, az ifjuság' melege mindent magához vonz — hogy nincs pont Magyarországban, mellyre aránylag több henyélő, több korhely, és megengedem, több valóságos ügyefogyott is tódulna; a' kereset aránylag könnyű, és ekkép a' keveset és könnyet dolgozni szerető heréje is az országnak jobbadán ide kerül, mikép a' két város számosb, azt hiszem, hét hatóságainak daczára (!!!) és kivált az 1838-diki árviz' hozzájárulta után, melly elég lett volna egy idejében félig meddig lepergett várost félszázadra lökni vissza, sőt tökéletesen tönkre verni, a' fél ország' selejtese itt gyül össze, mi azokat, kik a' bakon ülnek és ez erőmüvet tartják, azon meg nem szünő dilemmába helyzi, milly dilemmában a' röpiró et C-o helyezve szerencséjére nincs — mert alkalmasint ő szintugy vagy még előbb megakadna — hogy ők az emberi és természeti jogok, és a' szeretet 's irgalmasság' nevében szegényekkel, ügyefogyottakkal betű szerint elfulaszszák Pestet, és fejledező Hunnia' fővárosát, Pestet, betű szerint a' pest-isnek gyulpontjává sülyeszszék, vagy a' szoros kénytelenség, az irgalmatlan kétszer-kettő-négynek szava szerint, a' sok tolvaj- és kóborlóval együtt véletlenül néha néha egy-egy szenthez közel álló ügye-fogyottat is önsorsának engedjenek át. 'S kérdem, ki csak félig meddig van is avatva a' pesti szegények' és a' pesti szegény legények' dolgaiba, és errül nem egy kis séta, nem egy kis láta — revue — következésében hoz itéletet, ugyan nem érzi-e magát sokszor a' most érintett, valóban felette kellemetlen dilemmába helyezve? azon dilemmába, melly egyébiránt emberi események közt, mikor az 'enyim és tied' körül forog a' kérdés, és ollyasrul, mi ezen körbe vág, olly sokszor zsibbasztja a' gyarló és mindennek elejét venni nem tudó embert.

Oh volna a' világ, vagy — hátra az agarakkal — volna kisded földi golyónk csak félig meddig olly tökéletes, mint vajmi szép szivü és jó fejü, de kormányzási tekintetben még sem elég mélyen látó hazánkfia azt ohajtaná, kit szeretek,

tisztelek, becsülök, de valamint jó erőmüvesnek úgy jó országembernek legtávulabbrul sem tartom: — ej beh dicső volna az! egy olly paradicsom — oh mennyei érzés! — melly még Rousseaunak az ember' primitiv' létérül festett képét is túlhaladná, hol nincs első, nincs utolsó, de minden egyenlő, szeretet uralkodik csak, és dolgozni sem kell; mert mindent a' nagy — és egyedül a' romlásnak induló embertül később megfertőztetett — természet önként nyujt, hol a' szükségek egyszerüek, a' nyavalyák, a' társaság' e' kinövései ismeretlenek, hol senki sem kénytelen izzadni, egy csepp vér sem foly soha, mert még az oroszlánok is szénával élnek és annál inkább az emberek, 's hol minden, mint egy nagy család, tág- és rokonkeblüleg üdvözli a' teremtőt meg nem szünő imában. Oh be dicső volna mind ez!

A' bajak' azon tengerébül azonban, mellyek ide lent agyagsorsunkhoz kötvék, illy andalgás, illy mámor ki nem emel, ki nem ment soha, valóban nem. Itt egyedül, és az is csak bizonyos pontig, a' férfiúban lakó cherubi szikra, a' legfőbb értelem — 's nem az asszonyi érzelem, melly, ha eléri akmejét, 'furia' — vezethet egyenként és annál inkább egész népeket a' gyarló emberi erővel elérhető üdvnek révpartjába.

És illy révpartot földi golyónkon mindenütt nem véletlenül, de értelem által érhetni el legbiztosabban, és annál inkább kis Hunniában, hol a' gyenge test ki nem tart erős crisist, hol minden — csak a' becsület többé nem — még hajszálon függ.

Nyomor és inség az emberi nemet mindig fogja nyomni, 's a' tökélyesedés' bármilly progressiv lépcsőjén fejlődjék is ki léte, addig mig él, mig e' földet lakja, egyesnek mint népnek boldogsági köre határzott leend. A' feloldandó országtudományi csomó tehát mindig csak az marad, hogy a' lehető legnagyobb szám legyen boldog, és a' köz szerencsének fő summája legyen a' lehető legnagyobb.

Ugy látszik, legalább nekem, ez 'egészséges alap'.

'S tudom, szivömledező, érzelgő Barátim chorusban felkiáltanak: "Igen ez az egészséges alap! Ez, bizony ez".

Áldott gyermekek, örülök rajta; tehát egy uton vagyunk, ugy-e; mert hiszen nekem is csak ez a' czélom. "Egy, egy uton!"

Gondoljátok? Én azt mondom azonban 'nem'; mert csak czélotok az, melly enyim, de nem útaitok, vagy legalább nem azon út az, mellyet a' Pesti Hirlap' szerkesztője mutat; mert ez nemcsak egyenesen oda nem vezet, hova Ti jutni véltek, jutni sovárogtok, de ollyféle út, mellyen a' magyar még kerüléssel sem éri el soha is, szegény fajtára nézve az igéret' honát. Valóban soha!

És milly különös, vagy csak inkább ennek látszó — mert éppen nem különös, de felette természetes — hogy mind azok, kik a' Pesti Hirlap' themáján indulnak, csak észre sem veszik, hogy nem czéluk' egyenes elérésére, de éppen ellenkezőleg annak el nem érésére, vagy legjobb esetben annak csak késő és veszélyteli elérésére dolgoznak; azért természetes pedig, hogy ezt észre nem veszik, de nem is sejtik, mert ki egyszer a' szivandalgási kör' határt nem ismerő sphaerájában kering, és nemcsak el nem ismeri, milly felette veszélyes elem ez, sőt abban, azt a' legdicsőbb emberi pályának tartván, még *con amore* hősösködik is, az végkép annyira bonyolodik az érzelmek' tömkelegibe, hol minden ámitás, minden csalfa báb, hogy elvégre tudta nélkül szintugy él ál felfogások és ál theoriák közt, mellyek szerint cselekszik, 's mellyekkel proselytáz, mint az sem veszi észre, hogy valami rosz bűzben van, ki abban már sokáig lakik, vagy abba csak lassú lépcsőnként sülyed; vagy mint alchymistai és szerelmi illusioi közt Faust sem sejdité, hogy üdvének legutolsó kártyáit eljátszá, 's többé nem magáé, hanem valaki másé már.

Hogy pedig a' szivbajnokok czéluk' elérésére nemcsak nem dolgoznak egyenesen, de annak elérését nehezitik, hátra lökik, sőt szenvedelmes játékosként még tökéletesen el is koczkázzák, az nem felfogási, nem vélekedési tárgy, mellyrül Péter igy, Pál úgy itélhet; de olly lettdolog, mint a' száraz $2 \times 2 = 4$, mellyrül mind Pálnak, mind Péternek, bár apostol bár nem apostol, bár akarja, bár nem, szórul szóra egyenlően itélni kell. 'S ugyanis, mi az optimisták, philanthropok és ideologok'

végczélja? — t. i. azon optimisták-, philanthropok- és ideologoké, kik öszinték, és kik mint hóbortos utopisták nincsenek tökéletesen minősülve Charenton, Bedlam, vagy nem sokára, remélem, Vácznak tébolydóira — mi ezek végczélja? kérdem. Azt hiszem, nem egyéb, mint a' lehető legnagyobb számnak lehető legmagasb és legtartósb boldogsága.

Ez a' czél ugy-e? 'S most nézzük, mikép dolgoznak annak elérésére.

Vagy jobbadán 'kivételek' körül részleteskednek, vagy mint Krisztus: jobbadán 'a' már megfogott, de csak néhány darab halat az ezerek közt buzgólkodnak felosztani', minek következése az, hogy okvetlen mindig azon jószivü falusi borbély' szerepébe esnek, ki a' kocsmábul kiszabadultnak vagy inkább 'kivittnek' mindig csak lábujját kötözgette, mert ez tünt neki leginkább fel, 's kötözgette mindig, mikor ez már többé nem is volt; a' néhány darab halat illetőleg pedig, ha bölcs rendelkezésökre hagyatnék az üdvözitő' csudatételet azt eszközlenék, 's pedig elkerülhetlenül — mert hiszen hét ezer száj több száj mint hét száj, hét ezer gyomor több gyomor mint hét gyomor, hét hal pedig — kivált ha nem czethal — nem hét ezer hal — azt eszközlenék, mondom, mi illyféle philanthrop éretlenségeknek vagy tán inkább túlérettségeknek, ha sikerülnek, mindig elmulhatlan következése szokott lenni: hogy Neked sincs, Nekem sincs, és Senkinek sincs, és a' Pére Enfantini 'polgár ideál' az illyféle országgazdasági drámának utolsó felvonásában, végre olly hosszú képpel néz viszonlag egymásra, mint Demerara' [8]) erdeiben bizonyos hosszúszőrü család' egyénei néznek a' legfurcsább képekkel és csudálkozva magok körül, mikor elfogyott a' valami jótevő szélvész lerázta dió és magyar-ó!

Illyest cselekesztek Barátim, valóban illyest, Ti becsületes, erényteli Rokonok, kik nem birjátok most, miután jól felébredtetek, eltürni — 's oh mennyire tudom felfogni, sőt még méltánylani is ezen lelkesedést, melly jól irányozva lehető legnagyobb csudákat visz végbe — honunk' alacsony, még

mindig valóban igen alacsony, még elég szégyenteli állását, és e' miatt kapkodtok jobbra balra, és a' legelső gőzkocsira felugrani készek vagytok, törik vagy szakad, csakhogy minél előbb érjétek el Hunniával a' dicsőség' szentlakát. Illyest cselekesztek Barátim, és a' nélkül hogy tudnátok, mit miveltek; mert ha tudnátok, lehetséges volna-e, hogy mindazon gyönyörű hazaszeretet, azon komoly kitűrni tudás, mindazon polgári erény, melly bennetek lakik, ama vízbe fuladóéhoz hasonló ide 's oda kapkodásokat egy kissé ne igazitná meg, mellyek egy idő óta — fájdalom mondani, de úgy van — némi magyar publicistákat annyira jellemeznek. 'S pedig eszközléstek' nagy summája valóban nem egyéb, mint részletek utáni ide oda kapkodás, vagy Magyarország' aránylag felette csekély kincseinek kisebb darabok' elosztására való törekedés; mihezképest eszközléstek' végeredménye legjobb esetben is csak parányi, vágyainkat éppen ki nem elégitő és felette késő lehet, sőt, mert a' kivételek mindig sértik az egészet, okvetlen visszás és mindent gyászba sülyesztő leend; holott azt hiszem — és itt egy kis figyelmet kérek — itt volna ideje már, az egészre 's csak az egészre lenni tekintettel, és feloldani elvégre azon Magyarországban olly könnyen feloldható problemát, miszerint megszűnjék valaha már a' mostani közboldogság' ugy is elég kis summájának eldiriboltatására naprul-napra növekedő és már alig burkolható irigy sovárgás, minek netaláni kielégitése semmi esetre sem nevelné a' hazai kincset, de legjobb esetben Pál' vagyonát Péterre ruházván át, ugyanaz maradna a régi summa; valóban itt van ideje, hogy vége szakadjon ezen, jóllehet csak egy idő óta, de naprul napra kitünőbb irigy sovárgásnak, és az efféle nyomorult, mindenek felett igazságtalan, és utoljára mindent sarkaibul szükségkép kidöntő 'gyermek velejü' és igen 'szűkkeblü' étvágyak, vagy inkább 'másnak tulajdona utáni vágyak' helyébe napi rendre álljon elvégre polgári erény és köz lélek, mellytül ihletve nagy és kicsi, egymást becsülve vagy legalább kimélve, és egymásét szentnek tartva, ereje szerint törekedjék — és ebben lelje szomjának legédesb kielégitését — lehető legmagasbra

fejteni ki a' haza minden kincseit; mikép a' király' szent személyétül kezdve, mennyire ez gyarló emberek közt földi pályánkon csak lehetséges, a' legutolsó ügyefogyottig, mindenkinek a' lehető legnagyobb mértékben megnyittassék a' megelégedés, a' szerencse' bájlaka, és ekkép a' magyar boldogság 's dicsőség' summája növekedjék naponként; melly problemának feloldása, mert honunk erre alkalmas és csak tőlünk függ, vajmi könnyü, és egyedül a' szántszándékos rendbontók, a' szántszándékos roszracsábitók érezzék, de ezek is csak szeliden a' "nagy számok" felett őrködő törvények, büntetését. Nem! Még ezt sem. Mert egyedül Isten büntethet embert, és élőnek élők közt tökéletes igazsága soha sincs, vagy csak kivételként van, és ekkép a' rendbontókat, az ál profétákat is csak annyiban érintse a' törvények' hatalma, mikép a' 'nagy szám egyesnek' soha fel ne legyen áldozva, de inkább, ha kell és ez semmi mód el nem kerülhető, az 'egy a' nagy számnak'.

Eszközöl-e azonban a' Pesti Hirlap' szerkesztője és azok, kik themáján indulnak, illyest? Korántsem! Ők csak áltatásban vannak az iránt, hogy illyest eszközölnek; mert a' helyett, hogy a' nagy számnak volnának szónokai, védői, pártolói, miknek tartják magokat, jobbadán kivételekre szoritkoznak, mi által mindig megsértik a' fő szabályt, és *in ultima analysi* még egyéneknek sem hajtanak hasznot, kikért lándzsát törnek; minthogy egyénekre is valódi haszon 's igy valódi megelégedés, valódi szerencse, csak a' közboldogsági forrásbul háramolhatik bőségesen és tartólag.

Látnak bús koldust és megesik rajta szivük, a' mellette csinos hintóban vigan elhajtó ellen viszont keserűség támad bennük; 's volna hatalmukban — és csak ne csalják magukat — elvennék ettül az ő felfogásuk szerint — melly azonban mindig csak felszinen marad, és nem ritkán egy kis irigy adaggal is vegyült — a' 'feleslegest' és adnák az emberiség szent ügyének nevében az ügyefogyottnak, kinek ők azonban rendszerint azon ürügy alatt semmit sem, vagy csak felette ritkán 's csak egy kevesecskét adnak, minthogy nem olly gazdagok mint azok, kik náluknál gazdagabbak, 's ám tegyenek illyest a' 'nagyok, a' gazdagok', kiktül az kitelik, habár munkátlanság miatt, mellyet kiki előmozdit, ki jótéteményiben és azokra buzditásiban nem óvakodó, százezerre nőne is fel csak Pesten a' szegények' száma. A' bús koldus többnyire: nem valami semmirevaló gazember, nem valami kitanult hypocrita-e — mit vakon embertársárul hinni, kirül mindig a' legjobbat kell hinni, bűn ugyan, de azért, mielőtt igen mélyen nyulnánk zsebeinkbe, nekünk, kiknek illyesekben sok praxisunk, 's vállunkon, jóllehet magában nem sok, de gyenge erőnkhez képest felette sok teher van, tán föltennünk még is csak szabad; mert hiszen valamint nem minden arany, mi fénylik:

úgy vajmi sok varázsló külső vajmi sok pelengérre való belsőt takar, 's kiki legjobban maga tudja, és más éppen nem, hol szoritja őt a' saru — a' bús koldus egyébiránt, mint mondom, nem valami semmirevaló, nem valami hypocrita-e, az mindegy, az nem vizsgáltatik; mert hiszen 'az emberi méltóság' sat.; a' csinos hintóban vigan elhajtó viszont nem valami meleg emberbarát-e, ki százaknak nyujt kenyeret, és ezreknek nyujtana, ha az isten-adták csak egy kicsit akarnának kevesebbet henyélgetni, csak egy kissé akarnának többet dolgozgatni, ez is mindegy, és még kevesebbé vizsgáltatik; mert hiszen itt megint a' 'napi renden levő méltatlanság' 'sat. Elég az, hogy az elsőnek nincs semmije, és tán ezért jó benyomást, a' másiknak ellenben van valamije, miért ez megint 'visszás benyomást' tön, kivált ha lova eső után a' rosz kövezeten gödröcskébe csuszik és valaki illy baleset által egy kissé megfecskendeztetik, és azért a' 'tollvitel' tehetsége szerint' protectio az elsőnek, és anathema a' másikra, és "éljen a' nyilvánosság"; melly, mint ebbül látszik, mindig és minden esetben éppen nem annyit jelent, mint: 'örök igazság' és soha nem egyéb, mint a' 'józan utbul soha ki nem vágó csalhatatlanság', 's ekkép minden népnek, minden honnak, akár szakálatlan még, akár fogatlan már, egyiránt azon istápja, melly nélkül 'nem'! Amen.

Összeakadnak projectánssal, valami ujnak feltalálójával, vagy inkább 'valami ujnak világra hozása közti vajudóval 's tüstént áthatja őket a' nagy eszme. Meteort látnak feltünni a' magyar' egén, és jaj, ha a' 'nagyok, a' gazdagok', kiket illyféle nagy eszmék nem hatnak olly sebesen keresztül, és kik közt hála Isten' van még némi Tamás, ki nemcsak nem hisz mindent, sőt azt sem hiszi, hogy minden 'tollvitelben tehetséges' és Ellrich szerint hozzá szeretném tenni: minden *Verunglimpf-Virtuos*, ki is tudná jelelni 'nemzeti sakkjátékunkban az ok- és időszerinti vonást'; jaj, mondom, ha a' 'nagyok és gazdagok' — 's uszú rájok az Acheronnak minden tollas és pennás hősei — jaj ha kétszer, háromszor nem adakoznak illy meteorok' fentartására, és ha az egész kisérletnek

terhét saját vállukra nem veszik, 's pedig meglehet, tán csak azon gyöngéd érzésbül nem veszik, mikép a' szivandalgó képzelet' hősei se legyenek kirekesztve illy üdvbül, de ők is részesülhessenek az emberiséget ezentúl minden bajaibul minden bizonnyal (!) kirántó nyilványosság' szent oltárának felemelésében. Vagy tán mindenkor és mindenben csak a' 'néhány' vívja ki illyesfélék körül a' csatát, és ha nem bírja kivívni azt, még sárral is dobáltassék, miért nem győzött?

Instantiát nyujt nekik valaki, és erős szárnyuk' hathatós pártolása alá áll, és íme már olvadoz a' jó, de magának egy kis 'udvart csináltatni' olly igen szerető sziv, a' panaszlott ellenben mint hajthatlan kőkemény zsarnok mutatkozik a' képzeletben; ha a' kérelem levélnek gyökéroka pedig 'testület', akkor mindnyáját *in corpore* illeti a' '*damnetur*', és a' kivétel úgy tűnik elő rendszabályként, de természetesen mindig csak a' képzeletben és aztán a' papiroson, mint bizonyos török utazó, ki Londonba vasárnap érkezvén, azt tudta, a' dolog kivétel ott és a' henyélés napi rend, vagy mint sok magyar helybenülő megint azt hiszi a' testamentum szerint: vagyonosabb körben minden erény kivétel, és csak a' bűn napi rend, midőn a' szegénység' hajlokában minden erény és minden kristálytiszta.

Holt testet lelnek az utczán, vagy ha illyest nem lelnek hanem ezt csak hallják, csak olvassák, és tüstént, 's a' helyett hogy megvizsgálnák egy kissé előbb, valljon nem koholmány, nem valami szemkáprázási ármány-e az egész: reszket kezük, szemük rögtön könnyekbe borúl, 's jóllehet "úgy elvonulhat fejük fölött napfény és zivatar, miként a' szikla fölött", mint mondják, és illy óriási lelkülettel, melly mindent felülmul, mit halandó magárul még mondott, milly csudákat lehetne mivelni: még is görcsösen összeszorul fájdalomtul szivük egy puszta 's később visszavonandó hirtül; és a' farsang, melly annyi embernek, a' lámpa-gyermektül és a' hideget tűrő fiakkertül kezdve száz kezeken át a' hajfodrászig, annyi keresetet, és ekkép ki keresi, annyi kenyeret is ád, "baromias gyönyörmámor, potencirozott római saturnaliak" szinében tűnik elő — természetszerint csak az ittas és magát túlbecsülő képze-

letben — és kész a' mesterileg festett borzadalmi kép, és a' természetszerint igen sok üdvöst szülő malasztteli függczimer, mellyet azonban csak egy kissé később aligha helyben hagy a' 'kis biró', és ha lehetne, tán szivesen kivakarna, és mellyen, ha megtudja, bizony jó izűt nevet, mint efféle magyar rodomontádokon szokott és méltán, a' külföld; meg még Adam Smith, vagy nem bánom Smith Ádám, koporsójában, habár tán kivették is előbb szivét, még is feleszmél, hogy a' borzadalmak' legnagyobb kinai közt ismét elszenderüljön. És éljen a' nyilványosság, melly mint állitatik, alkotmányunk' lobogóján veres fonálként vonul keresztül; mirül nékem is szint ezen felfogásom van, csakhogy ezen 'veres fonalat' nem éppen annyira ónak, mint inkább ujnak tartom.

Huszonötöt kap egy szerencsétlen; 's német szójárásként betű szerint nadrágukba esik szivük — milly szerencse, hogy szoknyát nem viselnek, mert hova jutna még akkor a' sziv — és az igen is czifra poroszlók, kik alkalmasint becsületes, szinte szegény, de jó viseletű emberek, és azon kis czifraságot, mellyet viselnek, megint más szegény családok készitik, mint igazi ördögök jelennek meg, természetszerint egyedül a' szivandalgó, szép theoriákban elmerült képzeletnek, 's volna csak hatalmuk — mert hiszen ez ugyanazon lajtorja, mellyen Marat és Robespierre kezdették pályájukat 's emelkedtek egy kis lépcső-kezdettel lassan vagy inkább olly felette sebesen olly magasra — 's volna mondom csak hatalmuk, és a' szennyes rongyokba burkolt sápadt, elfonnyadt arczú rabok, kik mint meg annyi ártatlan áldozatok jelennek meg a' romlott vagy spartacusi képzelő tehetség' tükreiben, a' rabok mondom nyernék a' czifra öltözetet, 's alkalmasint a' poroszlók a' huszonötöt; 's hát a' tanács, melly illy embertelent rendelt, valljon mit nyerne még az? Tán az utolsó viaticumot, és mind ezt a' gyönyörű 's utánzásra olly igen ajánlható franczia példaként, és Ellrich' állitása szerint '*con amore!*'

Statariumrul szól valaki; és vagy elájulnak — mert olly szép az élet, 's több olyanokat ismerek, kik csirkevér-ontásnál is rendszerint ájuldoznak jó szivüleg, de azért még is igen

nagyon szeretik, ha nem mondom is éppen a' 'sült galambot', de minden esetre a' 'sültet' — vagy olly indignatioval fordítnak hátat, hogy majdnem az kerül statarium alá, ki se nem rabolt, se nem ölt, se nem gyujtogatott, és kit *in flagranti* meg sem csiptek — pedig beh szép a' becsületes emberre nézve is az élet, kivált a' meg nem zavart élet — hanem ki, sajnos, és nemcsak saját, de Angliának, sőt Amerikának példája szerint — hol szinte felakasztják a' 'képzeletnek ártatlan emberét', de még az ártatlant is, ha túl liberalis, megszurkozzák és megpamutozzák felette furcsán, sőt halálig — azt meri állitani, miután a' soknak bátorsága nagyobb szempont mint az egynek jólléte, sőt élete is, hogy statarium — fájdalom — még néha tán szükséges, mig polgári lét, nevelés, megigazitott közvélemény (!!!) 's illyes felette hasznos, sőt tán nem egészen 'szükségtelen' előzmények az illy irtózatokat, miknek én is tartom, más és humánusabb óvszerek által gyökeresen kipótolva, tökéletesen és örökre szükségtelenekké nem teendik 'sat. 'sat. 'sat.

Mikor még éltem' tavaszában voltam, és Schiller' 'Ideal'-ja melegité fejledező keblem' vágyait, 's minden iránt, kivált mi nem valami fesz, korlát, rend és fenyiték' szigorú képeiben jelent meg, olly tágbizodalmú vala szeretetdús kedélyem: akkor tudom sokszor nem birtam felfogni, miért lehet olly kegyetlen a' biró és miért nem olvadoz szive felebarátjának kinain, mellyeket ő dictált, és csak egy szóval enyhíthetne, 's szivembül gyülöltem minden birót; akkor minden pénzes ember is utálat' tárgya volt szivemnek, mert láttam, milly nehezen keresi garasát a' szegény napszámos, midőn a' banquier s' vajmi dölyfös uraság gyönyörű házban arany, ezüst és lakomák közt éjjelez, és többet nem tesz — gondolám — mint számlálni 's élire verni a' sok pénzt, és megfogadtam, ha majd én teszek egykor elég (!) pénzre szert, többé tudom nem lesz sem szegény, sem koldus; akkor a' királyok- 's kivált tanácsadóiknak, bizony mondom, nem igen jó embere vagy inkább nem igen jó gyermeke, de megrögzött republicanus voltam; mert vérzett szivem azon méltatlanságon: miért

lehetnek a' trónon ülő fejedelmek 's kivált szűkkeblü tanácsadóik olly kegyetlenek, és miért nem boldogitnak mindenkit; miért nem törlik mindenekelőtt azon igen is 'nyilványos' négy oszlopu nyári palotákat el, mellyek a' középkor' undok maradványai; miért nem szabaditják előlegesen ki mind azon szerencsétlen rabokat tömlöczeikbül, kik olly irtóztatólag csörtetik lánczaikat, mik ifju képzeletemre leginkább hatottak; miért nem veszik a' szegény adóst a' szivtelen hitelezők, ezen nagylelkü uzsorások ellen még a' törvényeken túl is pártfogásuk alá, jóllehet már a' honi törvények is — meg kell vallani — 'szépen' és elég 'tágkeblüleg' gondoskodtak az adósokrul, de, mint akkor gondolám, még sem elégségesen; mert úgy történt, hogy szinte mindig az adósokkal voltam egy categoriában, és ha jól emlékezem, soha a' hitelezőkkel, miképp ezekkel akkor nagy antipathiát, amazokkal pedig felette nagy sympathiát érzett is jó szivem. Valóban illy szép vágyakkal volt teli fiatal keblem, 's megeskűttem magamban, hogy majd egykor, mikor tán engem is ki fognak hallgatni a' király 's legközelebbi tanácsadói, olly szépen, de olly szépen fognám kérni őket, hogy ne hagyják a' szegény népet olly nyomorúságban, hanem tegyenek mindenkit 'szerencséssé' — mit olly könnyen eszközölhetnének önerszényeikbül — ha pedig ezt tenni még sem akarnák, *flectere si nequeo superos* 'sat. ám vennék el mindazon szivtelen kereskedőktül, azon szivtelen uraságoktul, kik henyélés közt dőzsölnek 's kimerithetlen arany- és ezüsttel birnak, a' fölösleget, és adnák: a' kinek nincs, miben aztán én is fognám segitni őket tágkeblüleg 'sat. 'sat. 'sat.

Később azonban, midőn a' mindennapi száraz factum kegyetlenül szétpattantá az illyféle gyönyörű szivábrándok' bármilly édeni, de még is nem egyéb mint csak gyermek- vagy nyavalgó képzeletben létező szappanbuborékit, 's jóllehet epedő de még is tiszta kebellel valék kénytelen tapasztalni, hogy az emberi dolgok nem mehetnek olly tövistelen, olly simán, mint azt a' jó sziv ohajtaná, de még is jóval tövistelenebben és simábban mennek, mit meg kellett ismernem, mint ha azok a' szivömledezők' és a' mindenkit szerencséssé

tevők' felfogása szerint forognának: akkor nem tudtam tagadni, hogy érzelmi kiömlések csak költészetre vagy mások' mystificatiojára valók, de kormányzásra vagy abbai avatkozásra éppen nem; melly felfogás később, 's mondhatom, vajmi kinos tapasztalások után bennem végre azon szilárd hitté vált, mellytül el nem dönt ezentul semmi, hogy az emberi Seraph, milly őszinte 's milly szeretetre méltó volna is egyébiránt — pedig sok illyest tisztelek honunkban — kormányzási tekintetben *in ultima analysi* többet árt, mintsem használ; az pedig, ki a' Seraphot csak szerepként játsza, hogy igy czéljait könnyebben érje el, minthogy ez azon szerep, melly által legkönnyebben juthatni a' sokaságnak, a' népnek kegyeibe, az minden egyéb 's inkább akármicsoda, csak Seraph nem. És vannak, vannak, kik másoknak legelrejtettebb veséikbe illy mélyen hatnak bé.

Igen, illyeseket álmodtam gyermekkoromban, 's különös, hogy most, jóllehet már régóta felébredtem, és egy cseppet sem álmodom többé, mintha ebbeli álmaim most honunk' szinpadárul némileg kecsegtető ugyan, de végfelvonásaiban vajmi borzasztó, 's nem költött, de valóságos tragoediaként tűkrödznének ki lelkem felé. És úgy van; mert az, mit állitok, nem képzeleti nyavalya, Messieurs — vagy mit is mondok, de már rám is ragad a' franczia — 'Uraim'! hanem lettdolog, mert hiszen nincsenek-e napi renden ezen képek, mellyeket ábrázolék? és *mutatis mutandis* nem hü másai-e, themában és kivált ama mindenen keresztül szőtt veres fonálban azon originálóknak, mellyek szerint ma megint annak orra alá törd a' borsot, kinek valamije van, és ki valami társasági polczon áll; 's melly originálok, mint a' legmélyebb, legüdvösb politika, minek olly felette mély bölcseségét én azonban csekély eszemmel soha sem tudtam és most sem tudom felfogni, sokaknál mindent felmuló varázszsal birnak, és még a' legjózanabbaknak látszókat is — ennyire ragadós a' szívömledési bűvölet — már már minden hidegvérü itéletnek hozhatásátul megfosztják; 's mellyek a' Pesti Hirlap' szinte minden vezér- és nem vezér czikkeiben előtünnek, legyenek azok aztán bár a' szerkesztőtül magátul, bár adeptjeitül irva.

Valóban teliden teli van a' Pesti Hirlap illyféle füszerrel, és az efféle kincsek' mennyisége olly nagy, mikép franczia szójárás szerint *dans l'embarras de richesses* nem könnyü az elhatározás: minek adni elsőbbséget, a' "*pénz' szűkének*"-e, melly vezérczikkben a' kalmárvilág keféltetik nyerészkedőnek, és hol a' szerkesztőnek hazánkra nézve még különös nézetei is vannak, 's mellyek valóban igen különösek; vagy a "*nyilványosság*" és a "*szelíd tortura*"-czikkeknek-e, mellyek olvasásán mi csontunkon bizonyosan még inkább keresztül futott a' hideg, mint a' szerkesztőnek csontain; mert mi nem érezzük olly szikla-erősöknek magunkat, mikép fejünk fölött napfény és zivatar ártástalanul vonulhatna el, 's minket a' viszontagságok még annyira meg nem edzettek; de éppen nem azért futott meg a' hideg, mert a' mesteri ecsettel festett torturák itt ott honunkban kivételként még léteznek — egyébiránt százszor, söt mondhatni ezerszer kevesebbé léteznek, hála az ég, mint ezelőtt csak 10 évvel is, mi közbevetőleg legyen mondva, nem rosz '*saltus*' — hanem azért borzadoztunk 's borzadozunk mindegyre az iszonyatos képektől vissza, mert felette kevés kivétellel a' társaság' minden kötelékit 's viszonyait látjuk, 's egyszerre felvonva olly kinpadra, hol — ha ez még sokáig így megy — alkalmasint minden hazai kapcsolatok tökéletesen ketté fognak szakadni 'sat.; vagy nem érdemelne-e inkább elsőséget a' "*nemzeti játékszín ügye*", vagy a' "*gyermekkórház*", vagy a' "*birtoktalanság*", vagy a' "*kisdedóvás*", vagy a' "*hivatás*", vagy a' "*bot, vessző, korbács*", vagy a' "*nemzeti veszély*", melly czikkben a' szerkesztő a' vészjövendőnek előérzetében egy istenszózat' hatalmas hangjával szeretné a' magyar nemzet' fülébe dörgeni, hogy az: "öngyilkolás, ha megvesztegettetni engedi magát, 's lelkét vásárba bocsátja a' magyar"; melly szózat aranyba foglalva, vagy mint a' jerichoi trombita, bár hatna a magyarra olly hatással, mint hatott egykor az igéret' országába vezető Josuenak szava a' napra, és a' corteseknek a' nyilványosság' e' hőseinek uralkodása elérné ez által valahol a' *nec plus ultra*-t; — csakhogy dörgő szavak e' számoló jelenkorban, félek, nem sokkal egyebek,

mint dörgések, mellyekkel sok zápor, sok jégeső, sok villám, és felette kevés haszon jár; miszerint én nem dörögve, de mennyire csak lehet, hideg számokat használván, annak megmutatására fogok törekedni, mikép nálunk magyaroknál a' nemzeti veszély — mert én is a' Pesti lap' szerkesztőjeként, nemzeteket csak öngyilkolás által hiszem meghalhatóknak — sokkal mélyebbb gyökerekben rejtezik mint abban, hogy a' tökéletes szegénységre jutott nemesember elkótyavetyézi egyedüli kis vagyonát, 'szabad (!) voksát!' mivel ez éppen nem 'ok, hanem egyedül 'okozat', 's melly nemzet-sülyesztési gyökérokoknak egyike megforditva tán éppen az, hogy a' kelletén túl vitt nyilványosság' következésében — minthogy annyi, a' teljes világhoz még nem szokott szem és velő, mint tapasztaljuk, olly igen káprázik és szédelg — olly kérdések' elhatározása például, "mikor és mikép düljön az ősiség", úgy függ néhány akó savanyú boron, mint fügött Damocles' kardja hajszálon, azon különbséggel mindazáltal, hogy Damocles' kardja le nem szakadt, mi ha megtörténik is, csak 'egyet' sujt, midőn nálunk, ha a' szivbajnokok hajtják a' hazai müvet még csak egy darabig, elmulhatlan 's nem sokára — min egyébiránt azt hiszem, valóban senki egy cseppet sem kételkedik, ki csak egy pillanatig is ki akar és még ki bir lépni a' mystificatiok' büvköréből — minden törik és minden szakad, 's éppen ellenkezőleg, nem az 'egynek', de a' 'soknak' kárára.

Teli minden lap a' legdúsabb következményeket igérő, és nem kevés követeléssel járó 's nem csekély pompával nyujtott anyaggal, úgy hogy valóban nehéz lenne meghatározni: mellyben van egy részrül több 'emberszeretet', más részrül több 'bors'; egy részrül kevesebb 'terv szerinti felfogás', más részrül szakadatlanabb 'veres fonál'; egy részrül kevesebb 'uj épitmény', más részrül több 'deleatur'-ra vezető előkészitmény'; egy részrül több 'mesterileg festett kép', más részrül kevesebb 'országtudomány'; egy részrül több 'seraphi andalgás', más részrül kevésb 'cherubi felfogás' 'sat 'sat'; mikép az embernek, — mint a' szomszéd mondja — igazán szinte a "szive fáj", mellyikhez nyuljon legelőbb.

És ez legyen apologiám, miért távoztam el annyira a' Pesti Hirlap' 18-dik számának közelebbi fejtegetésétül; leginkább csak *embarras de richesses* miatt, vagy tán még jobban mondva, azon okbul, hogy valamint nem tudja, a' hajótörésnek hajtott recsegő vén gályának, mellybe minden oldalról viz ömledez, mellyik lyukát tömje be előbb a' kétségbeeső hajós; és nem tudja, a' sok szalma és széna közt hol kezdje a' megijedt háztelkes oltani 's elnyomni a' mindenüvé elszórt gyulanyagot, 's a' mindenütt már már lobra fakadó szikrát: bizony szintúgy valék 's vagyok én is kinos zavarban, hol és mi módon tüntessem elé legjobb haszonhajtással, a' hazánk fölött mindinkább összevonuló borút.

Miután azonban könnyü azt állítni, mit én állitok, hogy t. i. a' Pesti Hirlap nem egyéb, mint egy nagy revolutioi syllogismus, mert nem az értelemhez, de az érzelemhez szól, hogy a' mit én mondok, nem vélekedési tárgy, mellyrül Pál igy, Péter amúgy itélhet, hanem mellyrül nemcsak Pálnak; nemcsak Péternek, de a' kalendáriom' minden szenteinek, mint valami változhatlan problemárul egyformán itélni k e l l; hogy a' Pesti Hirlap' szerkesztője homlokegyenest megforditott, tökéletesen ellenkező tactikát követ, hazánk' állását és körülményeit éppen nem fogja fel magasb szempontbul, szövevényes körülményeinkbe korántsem hat elég mélyen be, de e' helyett teli a' legsajnosb csalképzetekkel, és egyedül pillanati felhevülés és roszul értett, irgalom-okozta ide oda kapkodásokkal, nem olvasztja hazánk' százezer kis érdekeit egy nagy nemzeti érdekbe össze, de inkább azokat élükkel egymás ellen állitva, a' kicsinyeket a' nagyok, a szegényeket a' gazdagok, a' resteket az iparkodók ellen felingerli, feluszitja; mind ezt könnyű állítani, valamint azt is, hogy minden piszkot, minden aljast, legkisebb tapintat nélkül feltúr, kivételeket rendszabályokként korhol, minden vagyont gyanússá, minden felsőbbséget pelengérre állitni, minden municipiumot lehető legnagyobban depopularisálni törekszik, minden, mit ir, veres fonallal van keresztül szőve, 's mind ezt teszi a nélkül, hogy csak tudná is, mit tesz, 's mintha abban lelné legfőbb hiva-

tását, hogy most, valamint azelőtt a' németnek, úgy ma megint a' nálánál többet birónak, a' nálánál magasabb helyen állónak törné a' borsot orra alá 'sat.; miután, mondom, mind ezt könnyű állitni, de bebizonyitni nem olly könnyü: ám fogjuk fel a' kérdésben levő 18-dik vezérczikket psychologiai tekintetben és nézzük: mit akar általa elérni a' Pesti lap' szerkesztője, és egy úttal milly benyomást kénytelen az illyféle szavalás tenni mostani körülményeink közt a' mai magyarországi közönség' külön osztályaira. Ha ezen czikkben — mellyben korántsem tűnik egyébiránt elő olly kézzel foghatólag egy részrül a' szivömledés, más részrül a' 'veres fonál' mint sok másokban — már megleljük az egyet és mást: ám akkor kezünkben a' rejtélynek, a' sok által fel nem oldható, de a' még több által nem is sejditett rejtélynek kulcsa, mellyel aztán mindig könnyü lesz felnyitni azon kutfőt, mellybül a' meg nem szünő thema buzog.

A' szerkesztő mindenek előtt valami felrázó képet kivánt festeni, 's ezért felette elfogadható volt rá nézve a' levelezője által beküldött történet, mellyen, mint tapasztaltuk, mohón is kapott, mielőtt még megvizsgálta volna, nem valami mystificatio-e az egész. És hogy ezt tette, természetes. Mert a' szerkesztőnek, kivált most ujsága' meginditásakor, nem lehet nagyobb 's közelebb érdeke, mint nevelni az olvasók' és ekkép saját közönségének számát, mi — és sajnos megvallani, de úgy van — semmi által nem eszközöltetik olly szaporán 's olly biztosan, mint mulatságos 's kivált a' szivre és a' képzeletre ható elbeszélések által; alapuk való-e, koholmány-e, az mindegy, mert ezt a' nagy szám, vagy legalább bizonyos szám, nem veszi tekintetbe. A' szerkesztő tehát kapott az alkalmon, mit egy cseppet sem rosszalhatni, mert hiszen ezen fogással a' franczia Charivaritul kezdve többé kevesebbé minden lap él a' terjedelmes angol Times-ig, melly, hogy minden osztálynak nyujtson eledelt, és azoknak is 'legyen', kik csak 'képzelnek', de nem 'itélnek', még különös 'irtózatkoholókat' is fizet, mint tudva van, kik aztán a' munkának Adam Smithtül kijelelt elosztása szerint — mit a' magyar mindig practizál,

de nem ám Smith Ádám szerint — elvégre olly mesteri ügyességet érnek el felrázó és ideg-merevitő koholmányok' gyártásában, hogy aztán nincs hajszál koponyán, nincs sziv kebelben — de természetszerint csak a' szivandalgók' és a képzeleti eledellel jóllakók során — melly fel nem állana, — a' hajszál t. i. — 's melly nem koczogna, — természetszerint a' sziv. — Publicumának nevelése volt tehát legelső czélja a' pesti szerkesztőnek, mellyet elérni akart, mit nem helyesleni lehetetlen, valamint azt is, hogy azt illy módok által akará elérni; mert ugyan miért ne élne a' Pesti lap' szerkesztője is azon kiváltsággal, mellyet úgy szólván minden újság használ, hogy magát minél kedvesebbé tegye a' közönség előtt; 's aztán ki magának nem jó embere, akárki mit mond is, bizony másnak és a' közönségnek sem jó embere soha; és végkép mit ér olly hirlap, melly untat, mellyet senki nem olvas, úgy hogy minden irónak, ki hatni akar, némileg a' közönséghez kell alkalmazkodnia, mit a' külföld' példája szerint, és a' magyar közönség' pezsgőbb részét jól ismervén, felette éles tapintattal tett is a' szerkesztő; és mi több, nehogy egyedül borzadalmi lap maradjon a' Pesti lap, de a' magyar életbe is hasson és egy úttal népszerüségét 's közönségét nevelje, mindig valami politikai füszert is ragaszt hozzá, melly, minthogy a szívhez szól, felette kedves is; csakhogy még Francziaországban is — jóllehet ott a nagy crisis után az efféle politikai borzadalmak naprul napra divatküntiebbek lesznek, 's még nagy Lamennais is elvégre kiesik a' közkegybül, és inkább csak ugy szikráznak kifelé, mint a' tűz is rendszerint kártétel nélkül fut ki az ottani kőházak' kéményin, és inkább a' körül álló boglyákat 'sat. veszélyezteti — bizony még Francziaországban is nagy veszélyt okozhat illy anyag; és a' közértelemnek súlya, legalább eddigelé tán csak vén Angliában olly nagy, hogy ott a' nagy szám nevet az embereknek 's kivált asszonyoknak egy kis felrázására és levegőben nyargaltatására számitott borzadalmak és politikai kisérletek' koholmányin úgy, mint itt megint a' kisebb szám kaczag a' felhevült vagy felhevitett képzelet' furfangain, a' biztositó

társaságok pedig csak egy pillanat alatt annyi vizzel szolgálnak — t. i. Angliában — hogy ott ideig óráig legalább nincs mit félni valami nagyobb conflagratiotul; midőn nálunk a' sok széna, meg még a' több szalma közt, nem tudom, illyféle készitmények nem helyzik-e honunkat éppen azon veszélybe, mint, ha mielőtt egy kissé jobb anyagbul volnának épitve házaink, majorjaink 'sat. minden szalma- és nád-viskóba belé vinnők, a' 'nyilványosságnak minden bajainkra olly bizonyosan (!) irt hozó léténél fogva' a' lehető legvilágosb, t. i. a' hirlapi fáklyát. Erre azonban a' Pesti Hirlap' szerkesztője, mint eddigi lapjaibul látszik, nem forditott fő figyelmet, noha ennek r á nézve ugyan nem, de r á n k nézve a' lehető legfontosabb szempontnak kellett volna lenni. Mert hiszen nekünk magyaroknak mai állapotunkban — 's hiszen azt nem tagadja senki — nem annyira képzelet-felhevitésre, felbuzditásra, mozgásba tételre — minthogy ezen már átestünk — mint inkább itélet-igazitásra, jó irány-adásra és üdvös öbölbei vezetésre van 's pedig legsürgetőbb szükségünk. Hogy pedig a' Pesti Hirlap' szerkesztője nem forditá legfőbb figyelmét arra, vagy legalább nem tette eddig azt, m i n e k ü n k legközelebb, az nem egyéb, mint azon mindennapi psychologiai eset, melly szerint ha közelebbi érdekeink jőnek ellentétbe távulabbi érdekeinkkel, és kivált ha az 'enyim' és a' 'tied' jön ellentétbe: akkor rendszerint, a' nélkül hogy csak tudnók is, az első felé hajlunk, olly nehezen győzi meg illy alkalmaknál, mellyek emberi létünkben tán a' legkisértőbbek, a' hideg számolás a' szenvedelmet, a' jobb ember a' gyarló port; mikép felette ritkán sikerül is halandónak élete' illy pontjaiban elhatározni a' 'se innen'-t, 'se túl'-t! És ezt a' Pesti Hirlap' szerkesztője ez alkalommal vagy — czikkeit tekintve — legalább e d d i g e l é, elhibázta; mert a' közelebbi érdek a' rá nézve 'enyim' felé túlhajolt, azaz ujságát '*coûte que coûte*' 'teljék mibe telik' vagy magyarosan mondva 'bár törik, bár szakad' népszerüvé kivánta tenni, és ezen rá nézve fő tekintet felé annyira hajolt és bizonyosan tudta nélkül, hogy azt, mi Magyarországra nézve volna fő tekintet, eddigelé legalább tökéletesen szembül

szalasztá; mert eddigelé, felette jól sejtvén, hogy nálunk, hol százszorta több az érzelem mint az értelem, olly árú kelendőbb fogna lenni, mellynek becsét képzelet, mint a mellynek becsét ítélőtehetség birálná, alig tett egyebet 'képzelet-felhevitésnél, felbuzdításnál, mozgásba tételnél'; és az által gondol hazai kincstárunkba *en revanche* egy felette becses ritkaságot letenni, 'hogy az olvasók' számát nevelte', mintha bizony minden levegő, minden táplálék, minden mozgás 's minden könyv p. o. még a' franczia Justin[9]) is hasznos volna.

A' Pesti Hirlap' szerkesztője e' pontnál hibázta el a' jó utat, és itt tévedett az érzelmek' — politikában — olly szerencsétlen mezejére. És lássuk csak. — Miután felrázá az olvasót Bay J. sorsának leirása által, az egészségi politiának általán véve honunkbani legnyomorultabb lábon állását hozza elő, miben mint valami minden által éppen olly ismeretesben, mint például, hogy az országnak szinte egy ötödrésze pangó mocsár, egy ötödrésze pedig hasztalan sivatag, vele tökéletesen kezet fogunk, és kezet fog kivétel nélkül mindenki. És miután ennek okát a' legelső szóalkatban senkire sem tolja, ám *valeat quantum valere potest*, és adja Isten, hogy nem sokára 's nem pium desideriumokként, de tettleg az országnak mind anyagi mind erkölcsi egészsége növekedjék, és azon politia ellen, melly illyeseket eszközlene, és alkalmasint rég eszközlött volna már, kivált ha illyféle dolgokba minden avatatlan belé nem kottyan, ne éppen azok keljenek ki legerősebben, kik annak nem létét most annyira sinlik. De a' két következő szóalkatban mit látunk? 1-ször azon állítást, hogy az egészségi politia' nyomorult láboni állása idézi elé — 's *per excellentiam* — a' gyermekgyilkolást; 2-szor hogy mi azt gondoljuk: teljesitők kötelességünket illyesnek eleje vétele iránt, ha rém gyanánt hóhért állitunk a' háttérbe; és 3-szor hogy mi azt gondoljuk; megtettünk mindent, a' mit tennünk kell, midőn anyátlan gyermekek' gyámoltalan serege segélyért sír fel az égre 's az emberekhez, ha azokat bérdajkához adtuk, kinek szabott bére évnegyedenként 4 (?) pengő forint. — Már kik illy mély belátásu, illy messzire kiható gondolók, kik

nem, azt nem tudom, de nem is vizsgálom; elég az, hogy ím itt kitünik egy részrül az emberszeretet, mert vérzik a' szerkesztőnek szive, hogy a' gyermekgyilkolás ellen és az anyátlan gyermekek' rimánkodásinak megszüntetése végett, nem áll hazánkban még fent jobb szer mint hóhér a' háttérben, és fejenkint 4 pengő forint; más részrül viszont kibujik a' 'veres fonál', mert illy állitás más szavakkal bizony nem sokkal többet tesz, mint: Te városi Tanács, Te vármegyei hatóság, Te Helytartó-Tanács, Ti hazánk' gazdag semmirekellői 'sat. Ti mindnyájan annyit nem értek, mint egy pipa dohány; mert kötelességteknek, nem, de a' legegyszerübb emberi hivatástoknak sem feleltetek legtávulabbrul is meg. — Ezt azonban bizonyosan nem gondolta, és igy értetni bizonyosan nem akart a' szerkesztő. Ő azt hitte, ha felrázza a könyörület' hurjait, ennek hatása majd az lesz, hogy ezentul a' városi tanács, a' vármegye, a' helytartó-tanács valami czélirányosbat csak ki fog gondolni, nagyobb szorgalommal tán csak el fog járni mind ezekben 'sat.; a' nagyok pedig és a' gazdagok, — kiknek igen szivesen megadjuk a' 'véletlenül' nyert nagy czimet, ha erszényeikrül disponálgatnánk — ha többet nem cselekszenek tán, a' 4 pengőrül még is 8-ra emelendik a' fejenkénti dajkabért; mi által aztán, ha gyökeresen segitve nem leend is, a' szegények' sorsa még is enyhülend, mit nékem fognak köszönhetni 'sat. És adja Isten áldását az illy curához! csakhogy psychologice véve, illyféle vádak egészen más következményeket szoktak szülni, kivált ha olly helyrül jönek, mellynek varázsköre és hitele nagy, 's ekkép mind az, mi onnan jő, nem csúszik figyelem és benyomás nélkül a' közönségen úgy keresztül, mint mindazon gondolat- és szó-moslék, mellyekkel annyi magaunt megajándékozza a' világot. Igen, psychologice véve egészen más hatást szoktak illyféle vádak szülni, és ugyanis: a népben tökéletesen eltörlik a' felsőbbségek iránti minden bizodalmat, minden hódolatot, a' gazdagok iránt pedig 'megsemmitnek minden méltánylást, söt végre az igazságot is; s ugyanis, ha szegény — ki nem tudja de nem is tudhatja az emberi társaságban mikép vág egy karika a' másikba, mi

ok, mi okozat, és ekkép az ő oeconomia-politikájánál fogva rendszerint tökéletesen meg van győződve, hogy minden jól menne a' világon, csak azok a' gazdagok ne költenének annyit, de adnák inkább a szegényeknek, és minden felsőbbségben, kivált melly szigorú rendet követel és szenvedelminek kicsapongásit nem tűri, egyedül szivtelen zsarnokát látja — ha illy szegény, mondom, azt hallja, hogy a' gyermekgyilkolásnak eleje vétele végett másként nem intézkedtek a' hatóságok, mint egy hóhérnak rém gyananti háttérbe állitása által, hogy 4 forintnál a' dúsgazdagok többet nem akarnak adni egy szegény ártatlan gyermek' megmentésére, ők, kik milliókat költenek hiábavalóságra; ha azt hallja, hogy 100 illy szerencsétlen közt 80—90 elhal, a' megmentett 10 pedig tán az utczán fagy meg; ha mindezt hallja, 's ollyastul hallja, ki szenvedett mint ő — mi rá nézve már elegendő ok sympathiára — ki, mert bizonyosan ő miatta exponálta magát (!) érette szenvedett: és nem természetes-e, kérdem, hogy lelkében olly antipathia, nem, de olly gyülölet és megvetés fejlődik ki minden felsőbbség, minden vagyonos iránt, miszerint aztán nem kell egyéb, mint egy kis alkalom és egy kis vezér, 's im keselyű-hosszúra vonulnak körmei, és kész kivágni szemét — milly gyönyörű képét a' szerkesztőnek kölcsönvenni bátorkodom, csakhogy éppen ellenkezőleg alkalmazva — akárkinek, de még legnagyobb jótevőjének is, kire bálványai csak uszitják; mert lettdolog, hogy "lelkesülés kezdi, őrjöngés kiséri, és megbánás követi a' forradalmakat"[10]). A' hatóságok' és nagyobb birtokosok' egyéneire pedig milly hatást tesznek illy könnyelmü meg nem gondolt toll-exercitiumok? megmondom. Ezer árnyéklat közt, melly ezeket egymástul megkülönbözteti, tán három fő osztályba oszthatni őket még is. Vannak, kik nem mások', de magok' sugtábul cselekszenek, 's kiket ekkép sem dicséret, sem gáncs nem mozdit, t. i. olly dicséret 's olly gáncs, melly kivülrül jő. Ezek jobb vagy rosszabb kedvvel mindig eljárnak emberi kötelességükben. Vannak megint, kik ha nem sóvárognak is jutalom és dicséret után, mégis megkivánják az elismerést, a' méltány-

lást; mi ha elmarad, vagy mit ha szemrehányás, korholás, sőt rágalom pótol, jó kedvüket vesztvén elfordulnak. Vannak végre ollyanok, kik soha másnak vagy a' közönségnek hasznost nem tesznek, és ha erre erővel hajtatnak, malitiábul azért sem teszik, sőt még rosszabbat tesznek. Az elsők' száma nálunk, mint minden gyermek népnél még felette kicsi; a' másik osztály, hála az ég, naprul napra nő, és ebbűl emelkednek aztán az első osztályba, ha vaskéz nem töri ketté a' még mindig gyenge és inkább csak most fejledező művet; a harmadik osztályuak végre mind szűkebb körre szigetelvék ugyan, hol azonban meg kell vallani, vitézül tartják magukat. — És most summázzuk össze a' hasznot. A' jók rossz kedvbe tétettek, a' meglehetősek elkedvetlenitettek, a' selejtesek pedig még inkább megbicsaklák magukat; mibül, közbevetőleg legyen mondva, azt hiszem, elégségesen kiviláglik, milly felette éles fegyver hirlap, kivált valami fénykörben létező hírlap, és főkép olly honban, hol a' közvélemény még olly kevessé van kifejtve és okszerinti alapokra állitva, mint Magyarországban; miként valóban azzal legnagyobb csudákat is mivelhetni ugyan, de az viszont a' legkisebb indiscretio által is valódi méreggé válhatik, 's természetszerint annál erősebbé, minél nagyobbak és sürűbbek az indiscretiok. És valóban, ha felütjük az emberiség' évrajzait, nem fogjuk tagadhatni, hogy indiscretiok által sokkal több nyomorúság háramlott az emberi nemre, mint malitia által; mi más szavakkal nem egyéb, mint az, hogy a gondolatlan háromszor gyujtja meg a' házat, mig a' szántszándékos csak egyszer; mibül azt következtethetni, hogy nincs az emberi események közt nagyob felelet-teherrel járó praesumtio, mint másokat vezetni akarni, mint másoknak, de csak legkisebb irányt is adni akarni, mielőtt 's minden ámitgatás nélkül egészen tisztában volnánk magunkkal: hogy az, mit tanitunk, jó, hogy azon út, mellyet kimutatunk, minden bizonynyal üdvös czélra vezet is; mi megint azoknak szolgáljon feleletül, kik azzal gondolják minden felelőség' terhétül 's pedig ugyancsak diadalmasan felmenteni a' Pesti lap' szerkesztőjét, mert — mint állitják — "nem volt elkészülve a' dologra, és őt úgy

lepte meg egyéb foglalatosságai közt az ujságszerkesztés, mint egykor ekeszarvánál lepte meg Cincinnatust a' consuli rőzse". Mintha bizony az ügyetlen operatort, ki az életbe visszavarázslás helyett azokat, kik szerencsétlen kése alá kerülnek, hadesbe küldi, kimentené az, hogy nem volt elkészülve, szerszámai nem valának tiszták, segédjei ügyesek 'sat.; 's mintha Magyarország' jövendőjét biztositni, 's erősre és magasra emelni a' magyart könnyebb műtétel volna, melly körül ekkép mindenkinek szabad, sőt dicsőséges lenne kontárkodni, mint egyént operálni, 's helyre állitani vagy legalább kifoltozni porhüvelyét; 's mintha kevesebb felelőség feküinnék azon, ki nemzeti műtételeket hibáz el és igy ezreket, mint az, kinek egyéni műtételek nem sikerülnek, és ki ekként csak egyeseket sujt.

A' szerkesztő azonban 'népszerüség utáni szomjában' — mellynek napi divat szerint mindent alárendel, minthogy sok magyarral azon áltatásban van, mit a' *hivatásrul* szóló vezérczikkében minden kétségen túl bebizonyit, vagy inkább 'elárul': hogy népszerüség nélkül nem használhatni; holott igen sokat lehet használni 'népszerüség nélkül', valóban igen sokat, csak akarjon az ember, de "fényleni, éljeneket aratni nem", és csak e' körül forog a' kis különbség — a' szerkesztő, mondom, népszerüség utáni szomjában azonban meg nem elégszik azon sympathiával, mellyet, a' háttérbe állitott hóhérral és a' fejenkénti 4 pengő forint dajkabérrel már ugy is annyira biztositott magának a' népnél; de még tovább megy, és mikép elmulhatlanul megnyerje a' szavazatok' többségét — minthogy alkalmasint mindenütt, de Magyarországban bizonyosan a' restek, a' munkakerülők 'sat. vannak többségben — andalgó, 's a' nyomort és inséget házankénti meglátogatásában, a' szerencsétlen gazdákat állitja *pro coronide* mint szivteleneket a' pelengérre, 's pedig egyedül azon felette mély országtudományi okbul, mert ingyen nem engedik át házaikat mind azon szerencsétleneknek, kiket Pest' ifjusági varázsereje olly aggasztó számban vonz magához, hogy tőlük már már alig van szabadulás. — Ő azonban nem akart roszat, bizonyosan nem; nemes czélja csak az vala: "mennyire lehet, leszállitni a'

szegényeken vett házi bért, és egyáltalában megnyitni a' vagyonosabbaknak szivét és erszényét ügyefogyott felebarátaik iránt; vagy tán bizonyos egyes gazdát, kihez nincs szerencsénk, de ki tán előtte ismeretes, 's ki — elhiszszük nagyon — megérdemli a' büntetést, és ha kezébe jut a' lap, tán javítni is fogja magát, egy kissé megkorbácsolni.

A' czél tehát szent, és vajmi szép világba helyzi a' szerkesztőnek jó szivét, kár hogy a' házgazdákra, kivált a' külvárosiakra, kik általán véve szinte nem felette pénzes emberek, de nem ritkán nagy családukat házuk bérébül mint egyedüli jövedelmükbül tengetik bajosan, alkalmasint nem a' várt hatást szülte ezen 'festemény'; de a' helyett jóformán nevelte a' népnek, minden kész vagyonra ugy is naprul napra növekedő étvágyát, és így jót tágitott azon irigy szemüvegen, mellyen keresztül a' szegényebb mindig szivtelen harpaxot lát a' birtokosban, 's ennek több vagyonát, több tehetségét soha nem keresi nagyobb értelmességében és nagyobb szorgalmában — mire őt figyelmeztetni tán nem volna éppen rossz. — Milly sajnos következményeket szül egy fejledező országra, ha illyféle anti-oeconomia-politikai elvek csepegtetnek az irgalom' szent szavánál fogva a' népbe, azt tán minden megmutatás nélkül elhiszi mindenki, ki csak egy puszta meggondolásra akar magának elegendő időt és elegendő fáradságot venni, mi tán nem olly igen nagy áldozat volna; valamint tán azt is elhiszi, mikép a' községre nézve csak egy kissé hosszabb időleforgás alatt jobb volna, ha a' helyett, hogy a' tehetséges gazdák mint szivtelenek állitatnak pelengérre, ők inkább példa gyanánt volnának kimutatva; mert hiszen ők sem lopták vagyonaikat, de felette kevés kivétellel, rendszerint kinos verítékkel szerzették azt. 'S pedig hogy illyest a' szerkesztő ne tudna, és készakarva kiáltana a' munkásságra, a' szorgalomra anathemát, 's szántszándékkal gyujtana a' munkátlanságnak, a' henyélésnek gyertyát, az terebélyes olvasottságánál 's különös elmebeli tehetségénél fogva teljességgel lehetetlen; mikép az egész 'viszásan rakott készitmény', a' 'minden tervnélküli sakkvonás' nem is egyéb, mint egyedül

és egyenesen az érzelmek' tömkelegében keringelő felfogás' magzatjainak azon egyike, mellynek Arthur Young, Adam Smith, vagy illyféle hideg számolónak tisztes képében 'az értelem' semmit nem dörgött fülébe, 's melly illyféle jótékony dörgés' hija miatt édes atyjának tollábul *bona fide* és azon édes illusioi közt folyt ki, hogy a' Pesti Hírlap' 18-dik czikkének következésében ezentúl kevésb, tán senki nem fogja szenvedni az elevenen temettetés' borzadalmit, 's valami jobb egészségi politia' behozatalát is megkedvelendi a' község; és mi legfőbb, adakozóbbak fognak a' birtokosok lenni, és a' hatóságok is ezentul jobban megfogják magokat becsülni — mert hiszen mindenik kikapta a' magáét; miszerint bizonyosan nem sokára lelencz- és kórház is épülend mindenütt, vagy ha nem is tüstént, legalább illyesnek meg van vetve elvégre valami jobb alapja (!) és mindünnen valósul azon édes érzet, hogy roppant léptekkel halad Hunnia! És mind ezt a' jó sziv tisztán látja, 's a' gyönyörű képnek annyira örvend, 's gondolván: felette hasznosan 's ekkép felette dicséretesen (!) járt el tisztében, magával annyira megelégszik, hogy alig birja magát, és egyre olvadozván, legott kész tüstént megajándékozni a' hazát ismét valami uj és szintolly szaporán készült köz szerencsei 's köz dicsőségi phantasmagoriával, mellynek édeni léte — mert mit nem képzelhetni — olly ellentállhatlan varázszsal ragadja magával a' honnak számtalan 'sziveseit', mikép aztán ki nem számolhatni, milly progressioban nő, milly tébolydókba bonyolit az illyféle köz bajjá vált, köz nyavalyává nevelt 'szivborjazás', mi sok magyarnál, kik közül sok néha és némiekben igen jó tapintattal bir, de éppen nem jó philologos, se nem jó psychologos, 'észborjazás' alatt ismeretes, de vajmi hibásan; mert a' magára hagyott jó ész' termékei mindig, a' magára hagyott jó szivnek termékei ellenben csak kivételként és felette rövid időre jók; mikép aztán ki nem számolhatni, mondom, milly progressioban nő és milly tébolydókba bonyolit az illy egyszer köz nyavalyává nevelt, és kölcsönös 's végkép kótyavetyekénti felingerlés által lázzá fajult 'szivborjazás', ha nem létezik a' közvéle-

ményben olly értelmi súly, melly úgy szólván minden szegletbül, a' Pesti lap' 18-dik vezérczikkét illetőleg, illy módon hangoztatná szavát: "Utopia emberek közt nincs, és nem irgalom, de munka a' közgazdaság' talpköve; és azért az, ki egyes esetek miatt egész hatóságokat törekedik gyanúsakká tenni, 's kivált olly időben, hol a' hatóságok nem rosszabbulnak, hanem javulnak, 's ki egyes fösvények miatt minden birtokost ügyekszik gyülölet' szinében festeni, és kivált olly időben, hol a' birtokosok nemcsak szabadabb pályákat nyitnak keresetre a' birtoktalanok' számára, mint önmaguknak volt, sőt némileg a' kész vagyont készek velük osztani; az, ki így cselekszik, bármilly becsületes ember, bármilly nagy talentum volna is egyébiránt, 's bármilly szépeket, nagyokat 's bizonyosakat igérne is a' sokaságnak, az nem jó tanácsadó, az nem vezet jó útra."

Mibül az foly, hogy ott, hol illy szilárd alappal bír a' közvélemény, ott mindent elmondhat bár a' legnagyobb auctoritas is kártétlen, mint például Britanniában; hol ellenben éppen nem létezik közvélemény, vagy az, melly létezik, hyperbolán, hypothesisen és fallaciákon alapul, mint Magyarországban, ott megint sokat teljességgel el nem mondhatni 'kártétel nélkül', 's kivált ollyasok nem mondhatnak el sokat 'kártétel', sőt mindent veszélybe hozás nélkül, kikre mint oraculumra tekint az itélni nem tudó, és az inkább szivének engedő mint eszét fárasztani szerető sokaság.

'S im a' kulcs, a' Pesti Hirlap' állásunkhoz szabott becsének méltánylására.

De nézzük a' Pesti lapnak valami más számát. 'S lássuk, mellyik? A' 12-ik lap. A' vezérczikk "*Halál és nyomor*". — Jól van. Ebbül is úgy ki fog tünni, mint akármellyikbül, a' nép' szenvedésivel sympathizáló, vagy inkább a' nép' szenvedelmivel coquettirozó thema, valamint Maestro Rossininek sem jár egy darabja is bizonyos *crescendo* és *impetuoso* nélkül.

Az egész czikk' alapja, mellybül mint valóban felette jó izűbül már bátorkodánk itt ott egy kissé csipkedni, szinte 'koholmány', vagy ha ezen kitétel nem tetszik, azt sem bánjuk 'egy ártatlan kis tévedés', melly egyedül Pest városa' egy igen érdemes polgárának szavaibul vevé eredetét, kinél a' Pesti Hirlap' szerkesztője, mint mondja — 's mit hiszünk, és miért áldja meg az egek' ura — melegebb emberbarátot nem ismer; ki azonban, mit szinte hiszünk — mert mint látszik '*homo primae informationis*', 's egyébiránt mint látszik, nem felette nagy syllabizáló talentummal csörtet elő — *et c'est ainsi que l'on gouverne et que l'on régénère les peuples* [11]) — tán minden egyébre alkalmasb, mint éppen hirek' átbocsátására, vagy 'nemzeti vezérczikkek' sugására.

Ezen körülmény azonban elkerüli a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének figyelmét, és hogy ne? mert hiszen az őt meglátogató emberbarátnak szíve olly jó, mikép híre sem lehet rosz; minélfogva olly rögtönzéssel fogja is fel a' magusi hatással járó vezérczikk' alapját, melly mögött messze marad hátra még a' patroclusi hecatombe is, mikép ő is elfelejt, mielőtt vezérczikkezni kezdene, bizonyos 's csak most érintett operatiot, mellyet a közéletben 'syllabizálással', a' mostani divat szerint pedig 'betűzéssel' szoktunk kitenni — és furcsa, de megesik az embereken 's pedig még a' legkitünőbb egyéneken is, hogy szívandalgó állapotban, midőn a' szenvedelmek' pápaszemein néznek keresztül, nem tudnak, bizony nem tudnak

jól olvasni, de még csak tisztán syllabizálni sem mindig 'sat. — 's igy lön, hogy rögtön, 's mielőtt többet lehetett vala tenni a' 'szegény halottak' vagy mit is mondok: a' 'szegény hatóságok' büntetésének egy kis enyhítésére, mint a' nagy betűkkel kitűzött vezérczikkhez egy, kis betűkkel irt kis visszavonást vagy kisimítást ragasztani; mielőtt mondom az éretlen gyermeknek életben tartása végett többet és sikeresebbet lehetett volna tenni, bizony prés alá jutott az utczán talált szegény 280 halott. És éljen a' sajtószabadság, 's kivált az, melly — tán csak egy kis kisérletül — némileg maga szárnyára hagyva, nem találja saját tapintatunkban azon határt, mellyen túl még 'ne'. Oh irgalmas Isten! és az, ki ha nem is keselyűszemű, de csak egy kissé bír hideg megfontolással tengerszövevényü körülményeinkrül itélni, és kinek hona csak egy kissé drága, az fel ne jajduljon? — Csak néhány éve, hogy kibontakoztunk a' holt latán' sorvasztó karjai közül, mikor tán Törökországban is — ha csalni 's örökké csalni nem akarjuk magunkat — több valódi nyilványosság vala, mint nálunk; mert hiszen azon 'veres fonál', melly a' Pesti szerkesztő szerint nemzeti lobogóinkon villogott mindig keresztül, évrajzaink' inkább azon időszakát illeti — ha ismét nem akarjuk magunkat csalni — mikor hazáért és szabadságért karddal küzdve, rendes elmesurlódás nem vala 's nem lehete még napi renden, és ekkép azon nyilványosság, melly akkor inkább tettek mint vélemények fölött létezett, természetére nézve egészen különbözik azon nyilványosságtul, melly a' sajtószabadságnak, ezen legszebb istenadománynak szülöttje; csak néhány éve mondom, hogy szinte több nyilványosság vala Törökországban, mint nálunk, 's íme, miután e' tekintetben eddigelé úgy szólván, egy messzely vala egy adagi engedményünk, előttünk a' száz akós hordó, hála az ég, tehát kevesb korlát! és úgy járunk, mint szüretkor a' szőlős gazda, kinek messzelyenként nem szabják elébe az éltető nedvet, hanem ki kénye kedve szerint meríthet az ég-adta forrásbul 'sat. csakhogy ő ismét kialuszsza magát; azon szem azonban, melly sokáig, felette sokáig volt igen nagy sötétben, habár ezerszer keselyű-,

sőt százezerszer sas-szem volna is, megvakul, ha rögtön nagy világosságba állítják; melly, tudja Isten a' lehető legnagyobb jó — én is ennek tartom, 's tán a' mennyország sem egyéb — csakhogy lépcsőnként szokhatik hozzá 's emelkedhetik oda a' gyarló ember.

'S valljon ki merít ezen kútfőbül, mellyet mindig sajátunknak hittünk, mellyért küzdénk, és mellynek megmentéseért soha nem mulattuk el a' rajtunk elkövetett sérelmek' fájdalmas harangját keserű panaszszal meghuzni, ha azt állíták a' felsőbbek "még nem nekünk való, mert azzal magunk' károsítása nélkül nem volnánk képesek élni", 's melly most — tán csak egy kis kisértetül vagy inkább kisérletül — ha nem is tökéletesen, de sokkal nagyobb mértékben 's kiterjedésben van saját tapintatunkra és saját discretionkra hagyva, mint nemzeti életünk' akármelly korszakában — ugyan ki az, ki olly 'lelkesedéssel' merít e' kútfőbül, mikép egyedül 'közmegmámorositás' és ebbül folyó 'anarchia' — melly alkalommal aztán könnyebben 'el lehetne végezni' egyet és mást — vagy az isméti 'adagkénti egy messzely engedményre tétel' azon kirekesztő előlátmány, melly a' lehetőségek' egybeállitásibul kisül? ugyan ki azon ügyes, azon felette szerencsés dispensarius, ki nemzetünket ezen olly annyira kéjteli dilemmába helyzi, hogy örömtül betű szerint bőrébül szeretne pattanni az ember, valljon ki ezen jó lélek? Alkalmasint valami tavaszéletkori, tapasztalás nélküli jámbor andalgó, kit "nem edzettek még meg a' viszontagságok, ki fölött napfény és vihar el nem vonult még haszonnal", és ki ekkép azon édes hiszemben él: vajmi jótékonyan rug egyet az 'elvnek', az 'ügynek' 's a' 'nemzetnek' előmozditásán, ha mennyire birja, megnyitja az eddigelé mindig olly szilárd kézben tartott csapot; mikép némi 'lelkes' segédeinek hozzájárultával meg is nyitja a' csapot úgy — és kár, hogy még mindig van idegen kéz a' csapon, mert ám, ha ollyas éppen nem volna rajta, még akkor látnók, milly 'tágkeblüleg' nyitná meg azt — úgy megnyitja, mondom, a' csapot, hogy alig több, mint egy évnegyed' lefolyta alatt több szemkáprázási, több szemfényvesztési 'világosság' buzog

az ezelőtt csak kevéssel tökéletes sötétségben élt és tartott magyarra, valóban sokkal több, mintsem hogy azt nemzeti testünk haszonnal magába szívni, táplálatilag megemészteni, és egészségileg elkülönözni, de csak egy fél század alatt is birná.

És erre mit válaszolhatunk? Oh fájdalom! Oh mindenek felett kínos érzés! Nem azt: hogy ezt valami súly és hitel nélküli túlbuzgó cselekszi, ki nemzeti felébredésünk' titkaiba nem hatott, nem hathatott, kinek világi tapasztalása nincs, 's illyes nem lehet, és kinek szavát mint felette gyengét ekkép hatástalan' elvinné a' játszi szellő, 's hatástalan' eltörlené a' nap. Nem, ezt nem válaszolhatjuk, és mint 'Macbeth'-ben az Ur imádságához nem ragaszthatjuk az 'Ament'; mert hiszen azon érett férfiú miveli mind ezt, kiben a' magyar legszentebb jogainak megsértését vélte szemlélni, és kiért ekként felette sok hasznosnak elmellőzésével 's felette sok szép drága idő feláldozásával, olly lelkesedéssel vivott meg a' legtöbb hatóság és számos egyes, milly gyönyörű lelkesedéssel ha mindenkoron megvív, 's mind belülrül, mind kivülrül *pro aris et focis* is a' magyar: jót állok, nincs hatalom, melly csorbát ütne nemzeti 's alkotmányos szüzeségén. — Oh Egek! a' nemzeti nagy kedvencz mivel illyest, kit olly korlátlan bizodalommal ruház fel nemzetünk' tavaszi osztálya, kinek minden részeket egyeztető, minden hazai erőket öszpontositó vezérletéhez olly édesörömest állna a' tenni, a' cselekedni olly annyira buzgó férfiú, kinek roppant tehetségén és nem kisebb népszerüségén olly édes 's olly dús reményekkel csügg az aggastyánnak, az elgyengültnek szeme, hogy majd ő fogná felfogni a' fonálnak végét ott, hol az kezeikbül kiesék, és ő fogná tettleg a' dicsőség és boldogság' azon magasságára vezetni a' magyart, milly magasság csak kecsegtető álmaiknak vala néha néha sejtett keser-édes rajza. Igen azon férfiú cselekszi mind ezt, kinek felemelésére és különös nimbusba állítására olly ritka esetileg fognak kezet a' valóság — mert ki merne kételkedni roppant elmebeli tehetségén — és a' képzelet — mert hiszen tán azt sem merné tagadni senki, hogy nem egy állitja őt olly magasra — és kik így cselekszenek, tán nem legjobb

vagy legalább nem 'leghasznosb' barátjai — hol halandó, kivált egy kissé hosszabb ideig éppen nem, vagy csak felette 'keservesen' tarthatja fen magát. Igen ő mivel illyest, kitül annyit várt a' haza és méltán, és azt hiszem 'megérdemletten' is; mert ha valakitül, valóban ő tőle telik ki még - - - - a' legnehezebb is; és mi a' megérdemlettet illeti, azt hiszem, ő legalább is annyival adósa, ha többel nem, az őt olly szilárdul védte honnak, mint a' haza neki.

Búba merül a' lélek 's egészen elcsügged, ha illy ritka capacitást a' hazának e' tekintetben ugy is felette szerény tőkéjébül olly kevés haszonnal, sőt annyi kárral látja kiadatni uzsorára, ez valóban fájdalmas; 's tán csak az — legalább engem csak az — nyugtathat meg némileg, hogy van még idő kilépni a' szivandalgások és szivsugalások' azon örvényébül, mellyben ki kering, sem vezérnek, sem országembernek nem való, és éppen oly kevessé organumnak, melly közvéleményt alapitson és azt kiképezze. Pedig ez lett volna a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének hivatása, ezt vártuk, valóban ezt, és nem kevesbet; mert ha lapja egy közönséges pletyka- és kohol-mány-lapra sülyed, hol csaknem olly sürü a' visszavonás és a' *mea culpa*, mint az állitás és a' *tua culpa*; mellyet minden irkafirkász, minden elméncz, minden 'nem legjobb akaró' — pedig hány van illyen — ki nem bujhatólag megczáfolhat, és hitelét naprul napra soványabbra őrölvén a' közönséges gúnymosolynak szinpadára állithat, hol az utolsó jelenet mindig a' divatbul esés, és elfelejtés vagy megsemmisülés, ha illyes történnék, ez ránk 'haladókra' nézve valóban a' lehető leg-keserűbb körülmény volna; minthogy hitelünket minden módon nevelni azon szempont, mellynél magasb ránk nézve most nincs, most, midőn Europa kezd ránk tekinteni, és tőlünk felette sokat, 's ekkép nem csak emberit, de férfiúit is vár, nem csak Europa, 's nem csak a' külföld, de nemzetünknek azon jó hiszemü becsületes része is bizodalmasan vár, melly nemzeties jövendőnknek egyedüli alapja. És pedig okvetlen illyessé fog sülyedni a' Pesti lap, ha, mig idő van — de felette sok már nincs — ki nem lép, hirlapját tekintve, az

érzelmi andalgások és szivsugalások' azon örvényébül a' szerkesztő, mellyben most kering, és mellynek csábitó, szédítő és végkép elsülyesztő tántoritásábul elvégre ki nem bir menekedni még a' legszerencsésb alkotású, és a' legdúsabban felkészitett fő is. Igen, ez leszen, ha az érintett önmagát 's másokat csábitó, és tévutakra vezérlő körbül, míg ideje van, ki nem lép a' Pesti lap' szerkesztője, lapjának elmulhatlan sorsa. — Ezt jövendölni merem — és emlékezzék meg szavaimra — jóllehet egy cseppet sem tartom jóslónak magamat, de azért, valamint más emberek is tudják, kik szinte nem jóslók, ugy tudom én is előre megmondani, hogy például tönkölybül mindig tönköly, csermakkbul mindig cserfa lesz, vagy csak illyes lehet, és szinte ezen tapasztalási kulcs szerint azt is tudom, hogy az érzelmeknek az értelem által fékben nem tartott ömledezései, ha gátot sehol nem találnak — és illyest magukban soha nem találhatnak, mivel magukban nincs határ — kicsapongásokra, és végkép őrjöngésre fajulva, okvetlen mindig zavart és veszélyt szülnek, mellynek szintolly okvetlen végeredménye a' többé alig vagy éppen ki nem pótolható kár, és az ezzel szorosan egybefüggő keserű megbánás, vagy tökéletes kétségbeesés. 'S mert ez eddigelé mindig és kivétel nélkül mindenütt igy történt, most, midőn hála az ég, a' sajtószabadság' isteni áldásának következésében naprul napra inkább jő divatba az ész' uralkodása, a' Pesti Hirlapot is okvetlen elérendi, bármilly fényes és ragyogó legyen is pályájának kezdete, bármilly sokat mozditson, és milly nagy következményeket huzzon is maga után, a' megbánásnak, sőt a' közátoknak marczona büntetése egykor; 's tán elóbb, mint sok gondolná, ha a' szerkesztő, míg ideje van, a' szivandalgási körbül egészen ki, és a' csalhatatlan számú értelemnek körébe egészen be nem lép. Vegye tekintetbe szavaimat, vagy legalább emlékezzék meg azokrul egykor. — 'S most meglátjuk: a' Pesti Hirlap' szerkesztője nagyobb ember-e, mint nagy ügyész; valósággal magasabban áll-e, mint hazánkban egykor olly nagy fényben állott 's itt ott még most is eléggé fénylő hősei a' rabulának; 's végkép hazánk' javát, a' magyarnak

felemelkedését szomjazza-e inkább, mint saját nimbusának 'teljék mibe telik' fentartását, és van-e előtte magasb szempont, mintsem hogy eddigi modorját, eddigi tactikáját védje.

'S most, mielőtt a' Pesti lap' 12-ik számának további syllabizálgatására mennék át, azt kérdem: köz dolgaink' latán pertractatioja' korszakában, melly úgy szólván szinte csak tegnapelőtti, volt-e sok nyilványosság honunk' köz egén? Mire a' felelet nem lehet egyéb, mint az, hogy világunk valóban nem volt sokkal több, mint mikor éjjel a' hold és néhány csillag monopolizálja azt, és minden, mint politia nélküli kis városban, világitás nélkül az álom' legvastagabb mákonyát éldeli, 's tán csak itt ott pislog egy kis mécs, mellynél ritka hazafi eseng Isten' oltára előtt a' honért, vagy mellynél még ritkább bölcs viraszt; mi után megint azt vagyok bátor kérdezni: ugyan üdvre vezeti-e a' *saltus in natura?* és nemzeti kifejlődés a' természet' nem azon legszövevényesb, legkényesb működésinek egyike-e, melly olly ritkán éri el befejezését, miszerint alig látunk valódi férfiúságra felvirult nemzetet; és kérdem tovább: olly sötétséghez képest, mellyben a' latánság' zsibbasztó bilincsei századokig tartának, és a' szegény magyarnak sorsa nem igen volt különb és hiresebb, mint hires Kaspar Hauseré — 's köszönet azoknak, kik illy kegyesen tartának, hogy orrunkra ne bukjunk, 's kik tán azért, mert a' Pesti Hirlappal nem tartok, most azt hiszik: megtértem és velük tartok; mint nem különben üdvözlet és halhatlan név azon német-magyar versfirkálóknak is, kik, mert mint mondják, már férfiak lettek, sinlik azon sötétséget, mellyben valánk, 's mellynek alapján tán könnyebb lenne saját személyileg emelkedniök — illy sötétséghez képest mondom, melly szemeinket századok' leforgása alatt minden nagyobb világtul tökéletesen elszoktatá, nem lehető legnagyobb '*saltus*' volna-e a' minden korlát nélküli sajtószabadság? Mikbül azon következményt huzom — 's Istenért, vegyük végkép a' dolgokat, nem mint azoknak 'lenni kellene', hanem mint 'azok vannak' — hogy nálunk Valaminek még kell korlátozni e' világitót, mert hozzá még nem szokva bizony elszédülünk 's egybekeveredünk,

és ezen 'valaminek' — oh magyar! ne verd mindig tenmagad a' tört kebledbe — ezen 'valaminek', mondom, 'magunknak' kell lenni; mert máskép az idegen kéz' beavatkozását mi magunk teszszük szükségessé, ha vak szenvedelemtül, vagy tudja Isten milly szenvedelemtül hajtva, nem kivánjuk egyenesen azt, hogy minden főtül talpig felforduljon. 'S mire nézve midőn az angol mozgonyárral az egy kissé tágabb és szorosabb csavarokrul 106-ik lapon felhozott 'velem történtet' ez alkalommal emlékezetbe visszahozni bátorkodnám, és a' sajtószabadságrul keblemben hordottak' részletesb kitárását máskorra hagynám, addig is az itt következő előleges kis okoskodással végzem be a' Pesti lap' 12-dik számátul eltérésemet. 'S ugyanis:

A' sajtószabadság olly világ, mellynél bár a' leggyulasztóbb anyagok közt is lehető legnagyobb bátorságban problemákat fejt a' bölcs, és mellynél eddigelé még csak nem is sejditett fokozatban közelitend az emberiség a' tökélyesedés' czéljához, mellyben azonban felette könnyen megperzseli magát a' világossághoz nem szokott, de azt hasonlólag lehető legnagyobb jónak tartó, és azért abba olly buzgón 's olly lelkesedéssel siető 'légy'. Mihez azon őszinte kis ohajtást ragasztom: 'oh magyar, hogy erős, nagy és dicső légy, soha 's kivált most ne légy magadat megperzselő légy!' 'S hozzáragasztom engedelemmel még azt: valamint egyén, úgy nemzet is megszerezheti magának a' természet' minden kincseit, és ekkép a sajtószabadság gyönyörű áldását is, de egyedül bölcseség által: minek hijával viszont a' levegőtül kezdve, miután legártatlanabb, a' nagy természet minden adományaig, minden méreggé, sőt minden átokká válhatik; és a' sajtószabadság, ezen, a' szó után lehető legnagyobb áldás, okvetlen olly fegyverré válik is, melly számtalanszor több egészségest gyilkol meg, mintsem műtételezne — operálna — rothadt részeket.

Térjünk azonban a' 12-ik laphoz vissza, hol azon pontnál maradtunk, hogy az egy kissé hirtelen syllabizálás' következtében bizony prés alá került az utczán talált szegény 280 halott.

Már miután *fama crescit eundo*, és félig meddigi igazsággal nem követelhetni, mikép a' szegény sorsu, kinek szá-

mára még nincs iskola, nincs még tanító, jobban syllabizáljon mint a' pesti meleg emberbarát, vagy a' Pesti Hírlap' olly ritka tehetségü szerkesztője maga, és ezen felül lélektanilag véve, a gyarló ember mindig szeret elbeszéléseihez egy kis hyperbolácskát ragasztani, hogy az, mit embertársának 'jószivüleg' nyujt, egy kissé izletesb legyen: alkalmasint Soroksáron már azt beszéli valaki: 2,800 holt testet találtak 'a pesti utczákon, a' Kunságon keresztül Erdélyig pedig tán már 28,000-re nő a' szám — és ez nem olly lehetetlen, mert hiszen mindig csak egy kis nullácskát ragasztok hozzá — mig végre egy franczhoni igazgató, vagy is inkább 'izgató' lap 280,000-re teszi az utczán halva talált szerencsétlenek' hirét; mi aztán, ha illyes pestis által történt, a' magyar határszéli veszteglő rendőrséget, ha pedig csak úgy minden dögmirigy nélkül történt, és ha nem nagyitva, de csak az originalis textus szerint nyer is hitelt: a' kormányt és a' budapesti hatóságokat, hol nádor, helytartó-tanács, vármegyei s' városi hatás 'sat. helyben, valóban igen szép világba helyzi; és lélektanilag véve — 's kivált, ha úgy szólván minden lapban van illyes vagy legalább illy szinü — erősen kénytelen — minthogy ugy is kész mindenik 'tenni' és ekkép tán nem ártana annyi különöst nem irni, és annyi embert el nem kedvetleníteni — erősen kénytelen mondom, nevelni azon egyeztetői és kézfogási kapcsot, melly nélkül anarchiába igen, de jobb állapotba bizony át nem megyünk, 's mellyet — hiszem én, de tán nem hiszi sok más — czélul tűzött ki magának a' Pesti Hirlap' szerkesztője.

Illy hiedelmeket, illy híreket nagyitni, felczifrázni, felpaprikázni, valóban kár, 's kivált 'vezérczikkek' által; mert a' hatóságok' azon egyéniben, kik becsületesen iparkodnak eljárni recsegő vén machinánk' valamiképeni összetartásában, felette rosz vért okoz illyes; a' közönségben pedig, melly illyféléket elhisz, egyenesen azon gondolat' alapját veti meg: "nem volna-e jobb az egészet felforgatni egy egészen uj kezdet' tétele végett; mert ott, hol egy ország' fővárosában a' 19-dik században, egy télen át, minden háboru, dögmirigy

és efféle nagy esemény nélkül azon *"solennellement comique"* vagy inkább azon *"solennellement tragique"* eset adhatja magát elő, és úgy szólván 'napirendileg', hogy 280 holt embertest találtassék a' nyilt utczákon, ott valóban olly ebül, sőt olly kutyául állnak a' dolgok, hogy már nagyobb zavar nem lehet, 's ekkép bizony be se várjuk egy csigamenésü reformationak annyi unalmas renddel ránk lassanként systematisált, és minden sült galambocska nélküli bekövetkezését; de üssünk dobra, kótyavetyézési dobra — mint mikor valamit elárulnak, valamit eladnak az emberek — mert hiszen okos ember mai időben nem revoltál, és szüntessük, bár törik bár szakad, a' régi zavart, és segitsük emelni az egészet jobb rendbe; az az: népesitsük helységeinket, mint a' 'Xenien'-nek magyart gázoló' irója javasolja, tüstént svábokkal, 's ne theoriázzunk sokat hiábavalólag, de legyünk jó, szófogadó németek, kivált ha ő kerül parancsnoki székbe; hiszen több rend lesz akkor 's több csendesség hazánkban, bizony több, de tudja az ég, kevesebb valódi 'élet' is. és — bár mennyi poeta pengesse is 'mandolinját' — sokkal kevesb 'valódi poesis is'. És azért honunk' egykori szebb állása kedveért, hazánk' Reményei se 'túl', de Istenért — mint a' 'gázoló' — csak 'innen' se!

Vagy ha nem hiszi a' közönség a' 12-dik lapban felhozott Valmont-i: 'Cherchez moi la misère'[12]) féle themákat, mi egyébiránt könnyen megtörténik, ha illyesek sokszor találtatnak fel, és azt veszik az olvasók észre, hogy az efféle étkek csak festett étkek, vagy csak olly készitmény, de semmi eledel, mint a' millyent az angol halász köt horgára, és bizony szintugy vagy még jobban megfogja vele a' pontyot, a' csukát, a' menyhalat, meg a' pisztrángot, mint mi: akkor már sülyed a' Pesti lap, mit csak most érintek — és ez volna legelső stadiuma — a' pletyka- és koholmány-lapok' sorába, és aztán feljajdul a' szerkesztő, és a' mi legszebb, ő másban mindig mindent, magában soha semmit sem vesz észre; honnét Magyarország átellenében a' 'martirságot' mintha némileg monopolizálni is kivánná, 's panaszló rimángással azt hozza elő, "hogy feljajdult ellene a' szűkkeblüség." "*Mindenki* — ugy mond —

akarná, hozzunk napfényre hiányokat, de csak azokat ne, mellyek az ö becses személyét érdeklik, mert az a' kis kör, mellyben drága önje mozog, szent, miként a' föld, mellyen Mózes állt; e' kis kör' küszöbén le a' sarukkal, mint a' muzulmán, ha szobába lép; érintsünk bajokat, mik orvoslásért kiáltanak, de — Istenért! — csak azokat ne, mellyek e' vagy ama testület, e' vagy ama "rend" gyöngéjét illetik; ehhez ne közelítsen vakmerő ujaival a' nyilványosság. Illyen a' mi helyzetünk uraim!"

Már ki azon 'mindenki', ki bir olly különös 'gustussal', olly ritka étvágygyal, ki azt akarná, hogy napfényre hozzon a' szerkesztő minden hiányokat és pedig *in superlativo gradu*: azt nem tudom; valamint ahhoz sincs szerencsém és azt sem tudom, ki az, ki csak becses személyét veszi ki a' fő szabálybul, jóllehet illyes a' szerkesztő urra tán éppen olly jól illenék, mint akárki másra; annyi azonban, noha orvos nem vagyok, még is világosnak látszik előttem, hogy hánytató jó lehet, ha kivált az adag nem olly nagy, és im ezen tapintattul függ az egész, ezen bizonyos *plus et minus*-on forog a' dolog, miképp a' testben létező mocskok mellett még a' test' organicus részei is mind kifelé kényszerítessenek, mi nem volna üdvös, jóllehet ez aztán ugyancsak mindent kihozna a' lehető legnagyobb világosságra, de éppen ez okbul — *car les extrêmes se touchent* — csak szaporán a' lehető legnagyobb sötétséget t. i. a' halált is bekövetkeztetné. Felfogom: tán érvágás is jó lehet, ha az álom mély és nehéz, 's nem ollyan, mint a' munka után pihenőé; de semmi esetre nem hiszem, mint a' franczia mondja, *au blanc* azaz a' fehérig való lecsapolást jótékonynak, kivált olly testben, melly csak képzeletben 'nagy', de valóságban igen 'piczi' és mellynek sokkal több heterogen nedve, mint homogen vére van 'sat.

"*Szabad lesz-e ama 280 halott ügyében néhány szót szólanunk?*" Ezen szerény kérdéssel folytatja most a' szerkesztő koholmányra állitott előadását; mire, én legalább, de csudálkozva azt válaszolom: 'tessék'; csudálkozva pedig azért, mert legalább az én tudtomra a' szerkesztő eddigelé nem igen

mutatta annak jeleit, mintha igen kért volna szabadságot valaminek végbevitelére, mire magában hivatást érzett; mikép az irtóztató vagy is inkább 'irtózatos' mesének alapján egy olly képet fest is, mellynél nehéz mesteribbet késziteni a' hatóságok és pénzesek' utálatosb világba állitására 's ekkép gyülöletesbé tételére a' nép előtt, valóban mintha Ninive városában laknánk és Sardanapal volna a' mostaniak' bálványa. Ki kell neki ennekokáért mondania is: mint azt a' kérdésben levő lap harmadik hasábján olvasni szerencsénk van, "*mikép nem jótékonyság, hanem lélekismeret' elaltatása azt gondolni: hogy a' tíz garassal, mellyen az asszony-egyesületi tánczvigalomkor egy sorsjegyet váltottunk, az egy forinttal, mellyel az ujévi köszöntgetés' alkalmatlanságát nyakunkrul leráztuk: már betöltöttük Isten' törvényét, melly felebarátunkat szeretni parancsolja mint minmagunkat.*" Már megint, ki azon 'szűkkeblü' vagy inkább azon 'tág lélekismeretü', ki illyes tiz garas vagy egy forint árut gondol, 's ki és milly egyes után itél a' szerkesztő a' nagy számra illy felette nagy igazságilag 's illy felette mély felfogásilag, mind azt hasonlólag nem tudom — jóllehet nem ritkán tapasztaltam az életben, hogy sok gyakran maga után itél másokrul — mit azonban távul vagyok a' szerkesztőrül állitni akarni, ki — tudom — minden életkellemeirül lemondván, valódi cynicus életet élvén, és magát 's övéit mindig egészen elfelejtvén, mindig kész, mije van, másokkal osztani; de annyit ez alkalommal bátor vagyok állitni — és itt kérek figyelmet — noha egyszer, mint emlékezem, már illyfélét elmondtam, hogy nem azért van nálunk annyi szegény, annyi ügyefogyott, mivel azok, kiknek van, szűkkeblüek, vagy a' hivatalosok 'elsőtül utolsóig' vagy csak 'nagy részint' is alkalmatlanok lennének — t. i. alkalmatlanok, nem némi jó gyerekeket, hanem hivatalukat tekintve — mit igen szeretnek gondolni, 's még néha a' legtágabb keblüek is, főkép ha nincsenek hivatalban, mibe lépéstül és minek beneficiumaitul azonban — rejtett veséikben nem olly igen idegen mindnyája, milly tapasztalásban minekünk magyaroknak, a' franczia szójárás szerint '*ôte toi dela pour que je m'y mette*'

már többször volt elég szemfelnyitó részünk; valóban nem ez, vagy mit is mondok, valóban nem az oka, hogy nálunk annyi a' szegény, és annyi a' hátramaradás: mintha szűkkeblü volna a' gazdagabb, vagy mintha becsületes és jó lélekismeretü hivatalosoknak tökéletes hijával volnánk; de azért van ez mind úgy, és nem is lehet máskép, mert olly sokáig aluttunk, és mióta felébredénk, nem volt, nem lehetett idő, mindent, de még csak a' legsürgetőbbet is elvégeznünk; mihezképest nem 'rosz akarat' ezen mint számtalan egyéb bajainknak oka; de egyenesen az, hogy 'tehetségünk' elégtelen, sőt elmondhatni, hogy alig van ország a' világon, melly annyi bőkezüségnek mutatná jeleit, mint magyar honunk, mert alapitvány tornyosul alapitványra, és alig van nép, melly annyi visszás intézkedéseihez képest és roppant számu más fajták közt örökleg olvadozva, még is olly annyira megőrizte volna 'emberségét', mint vérünk.

Nemes érzelmekben soha nem maradt el a' magyar, de vajmi sokszor hagyá magát éppen érzelmei által elragadtatni; és mikor hibázott, valóban egyedül érzelmeinek felcsordulása által hibázott. Miért ébreszti tehát a' Pesti lap' szerkesztője tűzzel vassal benne éppen azt, mi egy kis részében úgy sem alutt egészen soha is, és mi most a' nagyobb részben tökéletesen felébredt? miért akarja tehát őt — mondom — éppen e' tulajdonában, mellyben ugy is felcsordul, és mellynek túlpezsgése az emberi életben olly szükséges 'óvakodáson' rendszerint csorbát üt, még inkább felforrasztani? és ugyan miért idézi csak, és miért nem követi az általa felhozott Bülaunak felette jeles szavait: "*In einer übel geleiteten Wohlthätigkeit besteht der edelste aber nicht der unschädlichste Fehler der Zeit*"; mi nem annyit tesz, mintha ezen legnemesb hiba nem volna n a g y o n k á r t é k o n y hiba, hanem annyit tesz, hogy ezen hiba a' mai időknek n e m l e g k i s e b b h i b á j a, mit Bülau, ha ismerné körülményeinket, és tudná: az egymásra tornyosult alapitványok, jó épitőmesterek' hija miatt, milly alacsony kis tornyocskára olvadoztak; és ha tudná, hogy most ismét szünet nélkül 'adjatok erre, adjatok arra, adjatok min-

denüvé', és éppen olly 'mélyen kigondolt' tervek szerint szólitatunk fel, és ha nem győzzük — 's valóban minden 'előre látható romra' nem is szívesen adakozunk — akkor mint szivtelen zsugori harpaxok mutattatunk bé a' népnek, melly, mint a' mai napon megjelent 32-dik számu Hirlap' vezérczikk' negyedik hasábján olvassuk — melly 32-dik lap előttünk úgy tünik elő, mintha valami mód' ezen munkánkrul részletesebben értesitve volna már a' szerkesztő, és ekkép az ellen dolgoznék, mig kibocsátva nincs, és e' szerint sajátunk; egyébiránt meglehet, hogy ez csak véletlen, *et que nos beaux esprits se rencontrent* — mint harpaxok mutattatunk be a' népnek, melly nép, mint a' Pesti Hirlap' érintett helyén olvassuk, "*azért maradt el annyira mindekkorig, mert megszokta volt önmagárul saját erejével nem gondoskodni; megszokta, mindent, a' mit kap, mások' kegyelmétül várni, és nem jutott el meleg érzetére a' gondolatnak: hogy a' ki magán segíteni igyekszik, azt Isten segíti meg* 'sat." Ha mind ezt tudná Bülau, 's más részrül ismerné Hunnia' keverék népét, mellynek rest indolentiáját olly graphice festi a' most idézett, de tudom a' néptül egészen más értelemben vett sorokban a' szerkesztő: akkor tudom Magyarországrul azt mondaná: "*Wer unter so losen Gehorsambanden, so weniger Ehrfurcht für alles Höhere, und so grossem Hang zum Müssigang, wie dermalen in Ungarn so allgemein wird, die Höheren in Masse ohne alle Discretion herabwürdiget, und die Armuth der niederen Klassen der Nachlässigkeit oder dem Geitz der Beamten oder der Reichen vorwirft: der liebt entweder sein Vaterland nicht, oder weiss wirklich nicht, was er in seinem Wahne beginnt.*" — És hát ha még tudná Bülau: mennyire vagyunk készek minden engedményre, és ekkép milly nagyon visszásan esik, 's e' szerint milly nagyon feltartóztatólag, sőt visszalökőleg hat, és okvetlen kell hatnia minden efféle túlhajtásnak nemzeti, már olly szépen fejledezett kiképzésünkre; ugyan mit mondana még akkor, kivált ha értésére jutna egy uttal még az is, hogy az emberi vagy inkább az 'asszonyi' irgalmat felpiszkáló Pesti lapban ő is fénylik, mint auctoritas, jóllehet mint bitorló; mivel hiszen ő

egészen ellenkezőt tanit, és itt úgy látszik — mert hogy jő éppen az ő mondása a' "baromias gyönyörmámor, a' potencirozott római saturnaliák közé", valóban nem igen érthető — mintha tán megint a' syllabizálásnál történt volna egy kis rögtönzés 'sat.

Hogy pedig a' népnek némi 's tán nem felette kis számu egyénei nem azon értelemben veendik a' most érintett sorokat, mintha nekik azt mondanák: 'Ti jó, de felette rest gyermekek vagytok, és lássátok, bajotoknak ez legfőbb oka; ám dolgozzatok többet, és bajotok kevesedni fog' 'sat.; hogy nem ezen értelemben fogják tán venni sokan a' szerkesztőnek, egyébiránt igen hiszem, legjobb szándékbul folyó leczkéit: azt abbul gyanítom — és tán psychologice véve nem egészen hibásan mert — a' *szelíd tortúra* (7-ik szám) *Nyilványosság* (8-ik szám) *Bot, vessző, korbács* (26-ik szám) 'sat. vezérczikkek által már olly jó hangulatuvá, olly fogékonynyá tétetett a' nép; a' *Birtoktalansági* 9-dik számu, az *Aprócska kényurak*-hoz szóló 28-ik számu vezérczikkek által pedig — és ha a' most érintett czikkek helyett másoknak kihuzását parancsolja a' nyájas olvasó, minthogy nem szükség a' nagy válogatás, mert mindenikben elég 'előre készitő' anyag van, azt sem bánom — vagy ha megelégszik ezekkel is, ám az utolsószor idézett két vezérczikk által pedig annyira feleszméltettetik a' nép, hogy neki sem *planum tabulare*, sem *gratia*, de tán még szabad birtok *ex gratia* sem kell, de egyedül 'elidegenithetlen jogainak visszaadása, emberi méltóságába (!) visszahelyeztetése'; miszerint félre 'szokással', 'praescriptioval 'sat. az az, félre minden akadálylyal, minden akadályoztatással, és ekkép minden renddel 'sat. mert 'mi uraim, nem koldulunk, de csak igazságot keresünk, csak igazságot, hallják az urak, csak igazságot 'sat.' miképp, csak szóljon tovább, valami roszul syllabizáló — és ez megesik néha az emberen — falusi doctrinaire, kivált ollyas, ki még szivében hordja azon méltatlanságot, mellyet a' nagyok követtek el a' szegény ártatlan pórokon Zemplényben, mit a' Pesti Hirlap' szerkesztője olly jószivüleg és egyeztetőileg, és olly országemberi keselyű-éles tekintetileg 14-ik számu lap-

jában olly szépen előhord: — és im kész a' leggyönyörűbb, a' Pesti Hírlapban szórul szóra előforduló dictio. 'S ugyanis: "Pajtások, tudjátok-e miért maradtunk mindekkorig annyira el? Azért, mert megszoktuk volt önmagunkrul saját erőnkkel nem gondoskodni; mert megszoktuk, mindent, mit kaptunk, mások' kegyelmétül várni; és mert nem jutottunk még el a' gondolatnak azon meleg érzetére, hogy a' ki magán segitni igyekszik, azt Isten segiti meg; és azért ne várjunk kegyelmet másoktul, 's milly kegyelmet várhatnánk is azoktul, kik minket kényük kedvük szerint az 'ütlegvirtuózok' által számlálatlanul veretnek, bakba huzatnak, gúsba köttetnek (Pesti Hirl. 7-dik szám) 's pedig nem ám 'kivételként' — mi mindenütt megesik a' világon, hiszen a' 'tolvaj-szarka' operában is szinte felakasztják a' szarka helyett a' szegény leányzót — de nálunk rendszerint és általánosan, mit a' Pesti Hírlap' szerkesztője ugyan nem mond, de mit mi igy 'syllabizálunk' — kik minket 'hegedűbe' vonatnak, mit ha nem tennének, és kivált nyolczat, kilenczet közülünk kisérne egy pandur, alkalmasint keselyű-hosszúra nőtt körmeinkkel — jó körmös gyermekek levén — mindennek neki szöknénk, nemcsak szemeknek, de mindennek, 'mi fényes', és kik minden nyilványosság nélkül kinfaggatnak (Pesti Hirl. 8-ik szám) 's kik minket Mittermayer' "*Menschenwürde und Prügel*"-je daczára nem négy fal közt, de nyilványosan botoztatnak, vesszöztetnek, korbácsoltatnak, holott még az austriai büntető törvénykönyvben is világosan benne van, hogy illyesnek a' fogház' falai közt kell történnie (Pesti Hirl. 26-dik szám), mi ellen egyébiránt alkalmasint protestálnak a' nyilványosságnak — *sine qua non* — felszenteltjei; — milly kegyelmeket várhatnánk illy szűkkeblüektül, és ezért ne is kérjünk, ne is várjunk kegyelmet senkitül is; de kössünk frigyet a' császárral, mint cholera' ideje alatt, és ne kiméljük a' kaputost" 'sat. 'sat. — mig a' drámának vége, és mind a' két részre nézve olly felette hasznos vége: megint a' sok hiába ontott embervér, 's megint a' sok bot, bitó, meg a' két, három vagy négy oszlopu léglak 'sat.

Halad azonban az idő, vastagszik a' könyv, és kinek eddigelé nem tudtam felnyitni szemét, annak én legalább nem birom felnyitni soha is, vagy legalább ez egyszer nem, és azért lépjünk berekesztésül — de ezért nem igérjük, mikép itt ott, ha éppen kedvünk csosszanna, más czikkekben is ne csipkednénk — egyenesen az e' pillanatban utolsó 32-ik, és az ezzel szorosb kapcsolatban levő 14-dik számu vezérczikkek' mezejére, minthogy ezekben még inkább kitünik azon általános '*delendos* és *delendas*'-féle thema, melly a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének iratibul — ha körmöt hanggal lehetne összehasonlítani — '*ex ungve leonem*'-ként kihangzik. És használjuk ez alkalmat egyszermind a' néhány nappal ezelőtt annyira *a tempo*, mintha 'meghagyás' után készült volna G. T. betük alatt a' *Pesther Tagblatt*'-ban megjelent 'Xenien' egy kis taglalására is, melly elmeszülemény mint igazi istenáldás valóban soha nem jöhetett volna illőbb időben szőnyegre, ha nem is az egész álladalomra, legalább rám nézve; minthogy felette sokat könnyitend annak megmutatásán, mikép ha nálunk a' 'túl' sem jó, az 'innen' még rosszabb. '*Contraria juxta se posita*' '*sat.*'

A' 32-dik számu lap' vezérczikkében, miután az agitatio, discussio és cselekvés' stadiumait fejtegeti a' szerkesztő, és nem tudom, millyféle és honnan jövő, de malasztteli ihletés után — oh bár érkezett volna ez akárhonnan is, de csak előbb — ezt mondja: "*minden fő kérdésekben az első stadiumon — az agitationak stadiumán — már alkalmasint egészen túl vagyunk*"; az alkalmasintot azért valék bátor kitünőbb betűkkel szabad sajtó alá bocsátni, mert ím ez azon kapocs, minthogy az ihletés alkalmasint az 'alkalmasint' helyett 'egészen'-t sugalt, azon kapocs, mellyen, hála az égnek, tán valahára megtörténik a' bekanyarulás, és végkép a' felpaprikázott, felborsozott mezőrül a' hidegvirü discussio' mezejére jutunk —

miután mondom, a' szerkesztő valódi oraculumként vagy illyesnek sugta után szól, és abban látszik megállapodni, "hogy most a' második stadiumnak, t. i. a' discussio' stadiumának vagyunk derekán, a' harmadik stadiumon pedig nem mindenre nézve vagyunk még, de sokra nézve még is már ott vagyunk", miben — t. i. hogy az agitationak stadiumán már tul vagyunk — tökéletesen kezet fogok vele; végre miután eddigelé jobbadán 'érzelmi táplálékkal', jobbadán csak 'szivcsemegékkel' tartatánk jól, a' 32-dik számu lap' 3-dik hasábján, ezen felette örvendetes, és legalább előttem felette 'váratlan' sorokat olvassuk: "*Az értelem' világa ollyan mint a' nap, azt nem lehet olajlámpaként egy fordítással most lobogtatni, majd lefojtani vagy éppen el is oltani tetszésünk szerint.*"

És Isten mentsen, hogy az értelem' napját, de csak egy kis szikrácskájában is csorbitni kivánnók, távol ettül; mert emberileg, sőt angyalilag is szólva, soha nem lehet az értelem elég nagy. A' kár csak az, hogy miután mesterileg festi a' szerkesztő a' mostani magyar közönség' némi árnyéklatit, és azok mellett, "*die der Dinge harren, die da kommen sollen*" — 's pedig sok illy 'kiváncsi' van, tudom — tán csekély személyem is feltünt emlékezetében, mikor azokat festé, "*kik az agitatio korában magokat szabadelmű javitóknak vallották, 's a' száraz (!) discussio' korában visszavonulnak* 'sat.", meg mikor azokat ábrázolgatja, "*kik öt hat specialitást tűztek ki czélul magoknak* 'sat."; csak az kár, mondom, hogy azon imént idézett sententiát, mikép t. i. "az értelem' világát nem olthatni el, mint olajlámpát" 'sat. éppen nem azon értelemben vette a' szerkesztő, melly értelemnek annyira örülök én, azaz: annyira örülnék, ha t. i. a' szerkesztő végkép az 'érzelmek' üstökös csillaga helyett az 'értelem' végre mindennek parancsoló napját tüntetné fel magyar egünkön. De ő körülbelül olly értelemben adja sententiáját, mintha a' velem egy nézetüekhez, vagy — mondjuk ki tartózkodás és minden tétova nélkül — mintha egyenesen hozzám igy szólna — és azt tán senki szerénytelenségnek nem tartja, ha a' Pesti Hirlap' szerkesztőjéhez fordulva, illy fenhéjázónak látszó módon, és jobbára

engemet illetőleg, magyarázgatom mondását, mit valóban nem is tennék, ha ő a' Nemzet előtt, vagy mit is mondok: Pest vármegye' 1840 November 19-iki közgyülésén a' 'legnagyobb magyarrá' engem fel nem emel, mi azonban, jóllehet illy emelés felette magas, korántsem szédített el, söt rendkivülileg érezteté velem: becsületes szándékomon kivül milly felette 'piczike' vagyok — mintha egyenesen igy szólna hozzám: Te riasztottad fel a' nemzetet (!) halálos álmábul; Te gyujtád meg a' haladás' fáklyáját; miért akarsz tehát megállni (?) 's miért ellenzed Te azokat irigy szűkkeblüséggel, kik — és most a' 14-ik vezérczikk' 2-ik hasábjára megyek át — "bizodalommal feléd fordulva, első léptedben felkarolnak" — és magátul értetődik: 'hordanak', a' hová akarnak', *and that's the point* minthogy legalább mechanicában, a' felkaroló visz és nem a' felkarolt 'sat. — "*ha volna* — és az tán Te volnál — *ki tulságos önhittségben a' világkereket* (!!!) — tán csak nem a' Pesti Hirlap' szerkesztője által forgatott kereket — *megakasztani, vagy a' józan* (???) *haladásnak, mellyet kormánybölcseség vezet* (???) *kor szüksége* (?) *parancsol, nemzeti lelkesedés* (!!!) *intéz, utját állani akarná; ha volna illyen* — — *de hiszen mi erősen hiszszük, hogy nincs. Ha van e' nemzetnek rendeltetése — van pedig* — ezt minden esetre jó tudni — *az bizonyára teljesülni fog velök és általok* (?) — miért általok, hiszen ötödik kerékre sehol nincs szükség — *ha nekik tetszik; nélkülök, söt ellenök, ha kell.*" 'S most menjünk megint a' a' 32-ik lap, általános értelmére, t. i. azon értelemre át, mellyben a' szerkesztő a' fenérintett, többé el nem oltható nap körülti mondását nyujtja, 's ugyanis "Ne törekedjél ennek okáért — azaz én ne törekedjem — azon világot, mellyet gyujtál, mérsékelni vagy irányozni akarni, illyes körül hiába ne pazaroljad erődet; mert az ollyan, mint a' nap, mellyet nem lehet olajlámpaként egy forditással most lobogtatni, majd lefojtani vagy éppen el is oltani tetszésünk szerint 'sat.; fejetekre nőtt a' gondolat és a' kor, mellynek kegyelem nem kell (!!) minthogy az csak jogot és igazságot követel (!!!) és azért — 's most ugorjunk megint a' 14-dik vezérczikk' 2-ik hasábja

sorainak értelmére egy kissé vissza — menjen az egész, mig megy — t. i. tökéletes 'lepergésig' — veletek, általatok, ha nektek tetszik; vagy nélkületek, sőt ellenetek is, ha kell" — ha t. i. nektek nem kell. — A' mi más szavakkal körülbelül ez: "Mi szivesen azon ámításban akarunk Titeket hagyni, hogy vezetőink vagytok — mindaddig t. i. mig arrafelé nyomultok, a' merre mi akarjuk — és ekkép ha az ország' hasznára és a' nemzet' dicsőségére ezen valóban férfiúhoz illő gyönyörű szerepet, mellyet Nektek szántunk, 's melly igen nagyon emlékezetbe hozza az egykori boldogemlékezetű Dózsa-féle diadali járadalomnak kezdetét, el akarjátok fogadni: ám akkor "veletek és általatok"; ha ellenben elég következetlenek vagytok, a' megkezdett munkát bevégezni nem akarni, vagy máskép mondva: azon katlant, melly azelőtt jéghideg vala, és mellyet Ti tüzeltetek fel, kettépattanásig mindegyre nem tüzelni: akkor 'nélkületek', sőt 'ellenetek' is!'

És ím előttünk prototypusa azon 'túl'-nak, melly szerint — t. i. soknak nézeteként — a' meggyujtott világot mérsékelni, irányzani nem lehet; mert az ollyas, mint a' kézbül hajitott kő, esik, hová esik, éri azt, kit ér, gyujt, mit gyujt; és ekkép ki azt meggyujtá, vagy legalább annak meggyujtásához járult, annak az általános lobba menést is el kell türnie, sőt még, mint valami felette üdvösséges, mellybül aztán uj díszben tünend fel a' hazai test — mert "*Il faut saigner de temps à autre le genre humain*" [13]) még elmozditni is szent kötelesség, és ki azt nem teszi, vagy 'szűkkeblü' vagy 'hypocrita'. Igy hangzik a' 'túl'-párt' okoskodása; és mi nem egyéb, mint bizonyos magyar enthusiasták' lobogói felirása, kik azt hiszik, vagy ha nem hiszik is, másokkal hitetik el, vagy legalább 'elhitetni akarják': hogy az, ki feltétlen velük nem tart, 's feltétlen minden hóbortukban nem osztozik, bármilly érett férfiú, 's bármilly jeleit adta legyen is hazafiságának 's hajthatlan jellemének, már testestül lelkestül eladá magát a' kormánynak, sőt egyenesen a' rosz léleknek; éppen bizony, mintha e' közt, és 'jámborságuk' vagy inkább 'éretlenségük' közt 'férfiúnak' nem volna egyéb választása.

Ez az egyik *extrème*, melly legelsőben is charybdisbe vezeti a' magyar nemzeti gályát, és csak aztán közvetve a' scyllának ormára, midőn a' másik *extrème*, ennél tán practicusabb, 's maga hasznát jobban értő, minden keringés nélkül egyenesen tart a scyllának, melly 'innen'-nek, vagy hogy világosabb legyek, melly inneni *extrème*-nek prototypusát viszont legszebb világában leljük G. T. Xenien-jében; és azért, hogy lássa a' szegény magyar, miként sokan őt vagy boldogságának kifejtésében túl-hajtani, vagy azon elemtül, mellyben egyedül lehet boldog — nemzeti és alkotmányos felvirágzásátul t. i. — mindig visszatartani, sőt rántani törekednek: ám forditsuk figyelmünket G. T-nek olly alkalmas időben nyujtott positiv verseire.

Versekben, jóllehet nem éppen mondhatni: göthei tisztaságuakban, de versekben adja elő mondókáját a' szerző. És ezt jó számolásilag, valóban jó tapintatilag cselekszi; mert ha annyi 'prosát' és olly kevés 'poesist', mint a' mennyit Xenien-jében nyujt, prosában nyujtana, aligha a' nagyobb szám, legalább nálunk — a' prosának legvastagabb höseit kivéve — igen is nagyon prosaicusnak nem találná; nálunk, *hol a' törzsök csak azt termi nektek, mi a' földnek, a' fa nemének és az éghajlatnak megfelel, de ezt bőségben termi és díszben* (Xenien Nro 10.) de igy elősegiti a' prósát a' fellengző költészet. Nem becsmérlem én azonban a' bizonyos jó czélbul nyujtott 'prosát' t. i. a' 'csupa anyagit', távul ettül; sőt egy cseppet sem vonakodom itt egyenesen kijelenteni, hogy mostani állásunkhoz, vagy jobban mondva 'mostani szökéseinkhez' képest több igazat, több lettdolgot, több tanulságosat egy lapra összesaráglyázva alig olvashatni, mint a' mennyit G. T. 46 dystichonjaiban felhord; csakhogy valamint a' Pesti lapban, melly szinte dús a' legtalpra-esettebbekben, a' 'túl', a' 'veres fonál' tünik mindenütt elő: ugy itt viszont — a' Xenien-t értem — mindenünnen az 'innen', és a' municipalis autonomia helyett mindennünen a' municipium nélküli autocratia, bizonyos 'fekete-sárga fonál' bujik ki.

"*Kérdezzed* — ugymond Xenien Nro 7. — *a' legjobb hazafiakat, t. i. a' legjobb, a' legbuzgóbb kiabálókat* — nem tudjuk

tisztán, kiket ért nyájas G. T.; de azt mondják, hogy bizonyos Pest-városi követ felette jó hazafi, felette éles hanggal is bír, és nem mindenki által engedi könnyen 'befogatni száját' — *mikép népesítik meg a' falut, mellyet újra megalapítnak* — errichten — *és megvallják a' honi nyelv' minden tiszteletének daczára, németeket választanak, munkás,békeszerető a' nép.*" [14])

És im, mint magát napsugárzó krokodil, melly azt véli, senki nem veszi észre, előttünk az illy practicusok' politikai hitvallása és rejtett szívvágya, a' mindenünnen kibujó fekete-sárga fonál, melly a' vesék' legelrejtettebb redőiben — 's vannak vannak, kik előtt némi emberek' veséi egészen tárva állnak — körülbelül illyféle themát rejt: "Nemzetiség! szép szó, larifari; majd bizony, az okos ember mai időben puszta képzelet után fog vadászni, most midőn az az ember, kinek van t. i. kinek pénze van — és az az okos, ki a' hivatalos, és ki parancsoló székben ül; bár vinné is azért a' - - - - - mind ezen felette alkalmatlan magyar enthusiastákat — de hiszen minden magyar: enthusiasta — kik minden bajainknak okai, 's bár volna Magyarország' lakosa "csupa munkás, békeszerető és szót fogadó nép."

Professorilag elő is hozza azért G. T. — Xenien Nro 6 — hogy "*nem takarék-pénztárok, lóversenyek, casinok* — és itt szegény fejemet sujtja, mi, megvallom, nem kevessé fáj, mert hiszen egykor, midőn tévedőleg azt gondolta — miben több másokkal közös, mit azonban különös jó tapintatánál fogva csak szaporán észrevett, és még jókor 'fordult' — én volnék azon nap, melly planeta létére fényt sugározhatna, felém gravitált, és ha emlékezetem egészen meg nem csal, nagy Winkelrieddel hasonlitván egybe, mint ezt a' keblében felfogott szuronyok tették halhatatlanná, ugy ő engem versei által emelt felhőkbe, [15]) mellyekben azonban hála az ég, magamat tekintve, nem szédültem, meg őt tekintve de éppen nem vakultam el; nem azért fáj pedig sujtott fejem, mintha verseit sinleném, vagy mert ő most rá nézve bizonyosan czélszerűebb nap felé gravitál; de az fáj szivemnek annyira, hogy olly kevessé feleltem meg várakozásának, olly nagyon maradtam költészeti

hősén innen, kihez felemelt, és még inkább fáj az, és ez tudja Isten, minden tréfán kivül valóban nagyon fáj — mert illyes honunk' rothadási symptomáihoz tartozik — hogy ő is azon némi magyarországiaknak egyike, kik teli a' legnemesb vágyakkal, csakhogy tán egy kissé tulköltészetileg indulván meg az élet' pályáján, sz. Pál apostolilag rögtön, 's tudja Isten mikép, a' positivitasnak olly annyira lépnek mezejére, mikép őket tán 'verscsinálásaikon kivül' minden költészet elhagyja; holott azon férfiú, kit én tartok férfiúnak, prosai nélkül sem, de ugyan költészeti eledel nélkül sem létezhetik — *nem takarékpénztárok, lóversenyek, casinok, hírlapok* — ugymond — *javítják az ország' állását, nem illyesek teszik a' népet megelégedetté. Tegyétek őt munkássá: és gazdaggá és szerencséssé teszitek őt; saját tűzhelyeik' megalapítói legjobban alapítják meg a' közbirodalmat.*" [16])

És ezen Nro 6. felette sok practicus nézetet foglal magában; mert valóban, ki a' népet munkássá teszi, az rajta sokkal több jót követ el, mint az, ki még a' kész sültet rakná is asztalára, miután munka az emberi megelégedésnek egyik legfőbb alapja; csakhogy valamint nem támad tyuk minden szegény ember' fazekában rögtön, milly jószivüleg kivánjon is illyest dicsőteljes emlékezetü Henry IV, ha ezen gyönyörü 's felette jóizü kivánat mellé nem ragaszt még valami egyebeket is Henry IV: úgy, mint legalább én tapasztaltam eddigelé, egy puszta parancs után, bármilly nagy energiával parancsoljon is illyest bár a' legnagyobb városi tanácsnok is, sem igen lesz, legalább jókedvüleg, tartósan, 's úgy szólván saját ösztöne után — pedig tán ez volna a' szegnek feje — igen munkás a' nép, ha még valami egyéb nem ragasztatik a' parancshoz, mi a' népben azon szellemi szinte sz. Páli, de az érintettnél sokkal dicsőbb, habár rögtön tán nem is olly hasznos fordulatot megtegye, hogy egy rest, tunya állati testbül, kiképzett lelkes ember legyen, melly fordulat azonban, ha az eddigi világtapasztalás nem hazudik, éppen olly kevessé megyen bizonyos előkészitmények nélkül végbe, a millyenek például: szabad, biztos birtok, ezt megelőző jó

törvény, ezt megelőző elmesurlódás, ezt megelőző egybepontositás, ezt megelőző kedvessé tétele a' hazának és bizonyos helyeknek 'sat. mint búza sem igen terem bár a' legjobb földben is, ha ez előlegesen fel nem szántatik, meg nem boronáltatik, gyomtul — és annál több gyomot táplál a' föld, minél jobb, mit Magyarországban untig tapasztalunk — ki nem tisztitatik 'sat. mikép még József császár' energiája sem szül előkészitmények nélkül sikert, és annál kevesebbé aránylag olly picziny ek' pezderkedései, mint a' millyenek mi vagyunk, habár még városi tanácsnokok és egyszersmind poeták is vagyunk, ha egy kissé el nem készitgetjük előlegesen azon tért, mellyen a' közjóért nemcsak parancsolással, de haszonhajtással is munkálódni kivánunk, melly térnek elkészitése egyébiránt természetesen egészen más országgazdasági elvek szerint történhetik, mint ha valaki csak önmagácskának törekednék megvetni ágyacskáját, mint ha a' nemzet' feldicsőitéséhez járulása helyett, valaki csak saját személyét felemelőleg töprenkednék felmászni az uborkafácskára. Hogy azonban casinok, lóversenyek, de még azon hiába való takarékpénztárok is ollyas előzményekhez tartoznának, minthogy nem felsőbb parancsok' kifolyásai, mellyek a' népet parancs és fenyiték nélkül munkássá 's ekkép gazdaggá, és ekkép — mint G. T. mondja — szerencséssé is tennék: azt nem vagyunk elég arczátlanok erősitni akarni — távul ettül; jóllehet sok enthusiasták azon édes áltatásban élnek, mintha a' casinok és lóversenyek csak hoztak volna egy egy garast a' nép közé, 's mintha a' takarék-pénztárok igen nagyon segitnék a' munkás takarékosság' szellemét a' népben elő, melly enthusiasmust szegény fejem is tökéletesen osztja, és még akkor is szintolly tökéletesen és őszintén osztaná, habár a' pangás' központjábul venné is eredetét a' takarék-pénztárok' életbe hozása; minthogy azt olvasom a' Xenien Nro 8. 3-ik versében — én, ki igen fogékony vagyok a' szentirás szerint akárkitül is elfogadni a' jó tanácsot, habár a' tanácsadó maga nem cselekszik is szerinte — hogy: "*távul legyen az erőszak, és mindenek előtt a' lélekismereten gyakorlott kinos erőszak*,[11]) és ekkép

természetszerint a' politika-vallás körülti lélekismereten gyakorlott erőszak is, melly tan felette gyönyörű, kivált ha gyakoroltatik, és ha — miként G. T. Xenien Nro 10. 2-ik verse' végén felette graphice, valóban szinte nyulat fekvésébül ugratóként mondja — *nem hordoztatik fényesen egyedül a'* — magát olly sokszor nemcsak gyanússá, de néha felette nevetségessé is tevő — *szájban.*" [18])

Jóllehet azonban a' most érintett és egyéb kis vállalatinkat mi — hazánk' egykori dicsőségét tekintve, melly köz dicsőség után mi sovárgunk — korántsem tartók valami nagy előzményeknek: azért megvalljuk, még is azon édes illusioban valánk, mintha azok a' nagy egészhez és ennek kifejtéséhez, egy egy kis téglácskaként tán még is járulhatnának, sőt — én legalább, és mi tagadás benne — dologtalan unalmimban — Xenien Nro 12. 3-ik vers [19]) — még olly hiú és olly balgatag is valék, 's mi több, az önmegelégedés' bizonyos kéjérzésével még ekkép is elmélkedni: 'Bár tenne nemzeti méhkasunkban mindenki ereje szerint csak annyit, bár vinne kiki tiszta lelküleg, ha többet nem, csak ugy mint gyenge vállam, egy egy kis mákszemet a' haza' felerősitésére; tán aztán, ha nem rögtön is, de egykor bizonyosan, más fényben ragyogna, oh vajmi más szerepet játszana Európa' szinpadán a' keleti raj! mint ha egyedül nemzeti költészet nélküli versekben illustráltatnék és irányoztatnék léte.'

Meg van azonban valamint az álomnak, ugy a' felébredésnek is ideje, 's mennyivel édesb az, annál kinosb ez; 's igy lön, hogy bár kinosan, de tökéletesen felnyitá szemeinket G. T. Xenien-je által, és most midőn látjuk, milly kevés haszonhajtással éltük le napjainkat, elvégre már most azt is felfoghatjuk — mi, megvalljuk, ekkoráig bennünk nem kevés botrányt szült — miért nem járult G. T. pesti polgár, pesti tanácsnok, és a' jó (!) utbul kikalandozókat olly orthodox sententiákkal sujtó létére: soha de egy mákszemmel is sem takarék-pénztárok, casinok, versenyek, gőzhajók, sem az álló híd, gőzmalom, pesti kikötő, 's illyesekhez soha is; sőt ezek, ha véletlenül népszerűtlenek valának, vagy oda fent szurtak

szemet, ő benne nevének tökéletes értelmét miért lelék olly állhatatosan? Csak azon okbul, mivel ő mindezeket egyedül nyavalgo képzelet' szüleményinek, magyar hóbortoknak, egyedül hiú viszketegeknek tartá, mikép inkább magasb 's tisztább sphaerákban gyakorlá is talentumait, hol nagy uzsorával költé azokat; mert számtalan versei, parancsai és közhasznu intézkedései mellett, mellyekkel gazdagitá a' hont, a' halhatatlanság' azon repkényét is füzé érdemteljes polgár-halántéki körül — miért már áldja őt a' jelenkor, melly előtt ismeretes ez, és miért őt még inkább áldani fogja a' jövő kor, mirül gondom nekem lesz, mert tisztelet annak, kit tisztelet illet - - - - - - hogy több közvetlen munkát szerzett ugyan a' népnek G. T. mint akárki más; de kétlem, hogy az által gazdagabbá és szerencsésebbé is tette volna azt, vagy általán véve javitotta legyen az ország fővárosának és igy az országnak létét; midőn minden esetre százszor nagyobbra nevelte a' városi port, mint azok, kiket Xenien-je Nro 11. 3-dik és 4-ik versében [20]) gunyol; miszerint tán megbocsátható, ha a' szegény nemes, kit legalább azoknak, kik éppen azzá kivánnának lenni, tán míg még nem azok, jó volna egy kissé kimélni; mert máskép a' Xenien Nro 9. 4-ik verseként "Igen is gyanús a' Ti hatalmas kiabálgatástok" [21]) ha mondom, a szegény irigylett, gyülölt nemes illyféle kellemek' megvásárlása végett nem szeret igen mélyen nyulni zsebébe, hogy - - - - - 's tán csak azon városiak' kincseit nevelje, kik szinte semmire sem adóznak — és itt felhivom G. T-t, ugyan adózott-e már valamire éltében egy garast is? — de vajmi szivesen beszedik a' '*do ut des*' themáján magokra nézve az a-dó-t, t. i. némellyek, és kik bókolásban nagy mesterek, vajmi áhitatos képpel tudnak hajlongani, habár az emberismerő észreveszi is, mennyire kaczag belsejük, sőt illyes néha néha indiscret negédjükben belőlük még a' kevesebbé mély belátásuak' számára is teljes világban kifakad, mig t. i. 'Semmik'; rögtön C betübül a' pompás D betü imposant formáját öltik azonban, ha már 'valamik', magukra, 's volna csak annyi hatalmuk, mint van ambitioi szomjuk, és nem egy, kivált hit és politikai vallásban tőlük

különböző, ha volna velük dolga, majd csuszhatna 's mászhatna a' porban kis fejedelmi székük előtt. 'S a' nem ritka, de ha ritka volna is, azért mindig felette sajnos tapasztalás valóban azt mutatja, hogy minden hihetőség' ellenére többször igen mint nem, éppen azok lesznek a' legnagyobb lármázók és önkénykedők, éppen azokbul válnak a' legcsinosb kis despoták, ha egyszer rájuk kerül a' sor, kiket illyes, mikor még soron küntiek, leginkább botránkoztat; mihezképest 'míg helyen kivüliek' a' legnagyobb szelidség' szerepét is játszák állhatatosan, ha t. i. magokrul néha el nem felejtkeznek; vagy ha igen: magokat mindig elég szaporán össze is birják szedni ismét.

Igen következetes e' nézeteknél fogva tehát, miszerint G. T. ki nemcsak hiszi — Xenien Nro 6. 4-ik vers — hogy a' saját tűzhelyének megalapitója leginkább megalapitja a' közbirodalmat, de ebben felette dicséretes példaként elől is jár — miért nem is mulaszthatám el ez alkalommal kötelességem szerint, mint választott pesti polgár, közbevetőleg nagy érdemeit egy kissé kitüntetni — valóban igen következetes mondom, miképp G. T. csekély fejemet még erősebben sujtólag — Xenien Nro 12 — ím ezeket hozza elő:

Vakmerőn előidézi a' mélybül a' lelkeket a' merész bűvész, de fékezni azokat rendszerint nem bír erővel: így opponál gyakran 'Némi' csupa dologtalan unalombul — az ember azt gondolná: 'unalombul' inkább verseket csinál az ember — *és aztán igen bámul a' szapora sikeren. "VILÁG" vala a' jelszó; ez azonban egyedül a' napnak hirdetője: ne neheztelj tehát, ha most éget és megperzsel.* [22]) - - - - -

'S most legyen szabad egy félreugrást tennem. De ezzel saját személyemnek tartozom. — Sokan azt vetik szememre, mintha mind szavaim- mind irataimmal igen is sokat forgolódnám saját drágalátos személyem körül, mi nem volna szerény, 's nem volna jól nevelthez vagy legalább illy követeléssel járóhoz egy cseppet is illő. És igaz: illyes rendszerint nagy hiúságra mutat, azon fatalis nyavalyára, mellyben mi magyarok igen nagyon szenvedünk, és ekkép bizonyosan szenvedek én

is; minthogy habár nem választásilag is, de magyar vagyok, 's mivel az vagyok, belőlem legalább, jót állok, soha más nem is lesz. Én is alkalmasint sínlek tehát ezen csunya nyavalyában, jóllehet igen óvakodom tőle, mellynek befolyásánál fogva egy kissé túl szoktuk becsülni magunkat mi magyarföldiek, és így meglehet, hogy valamint a' Pesti Hírlap' szerkesztője azon áltatásban van — mit sehol sem tüntet elő olly kézzel foghatólag, mint mikor hírlapja 31-ik számában olly irgalmatlanul sujtja Egressyt és még azon édes hiszemben, hogy igen szerény – t. i. ő maga a' sujtó — sujtja pedig Egressyt azért, mivel "ez a' színpadi martyr úr vele, éppen vele szemközt mer illy hangon szólani" — lásd nyájas olvasó ezen valóban felette nevezetes elucubratiot, és éljen a' száraz szenvedelem nélküli discussio, mellynek stadiuma a' Pesti Hírlap' szerkesztője által olly bölcsen és olly utánzásra méltólag ki lön tüzve; éljen a' szerénység, melly mint tapasztaljuk, mindig minden hiúság-keverék nélküli is; és éljen mindenek felett azon fellengős reformatori szellem, melly felmagasztalt buzgóságában, vagy is prosában mondva, vak hevében még az intelligentia' sajátát is megtámadja; azon sajátot, melly legszentebb, minthogy ahhoz fáradság és munka után többé kevesebbé a' legszegényebb legény is juthat, 's melly legszebb tulajdont, az értelmi kiképzettséget a' Pesti lap' szerkesztője a' haza' nevében – oh szegény haza, mi minden nem történik nevedben, 's mennyi megy rovásodra — 19-dik lapjában a' szerencsétlen magyar színészekben támadja meg — mit, mint hallom, de éppen nem csudálkozom rajta, utána rivalg több más hírlap is — 's igazi Döbrögi szellemben mint rablókat állitja pelengérre, 's valljon miért? mert olly drágára tartják, noha mások által el nem zárt — igaz — de alkalmasint önként sokszor elzárt négy falak és sok studium után kiképzett talentumaikat, 's bizonyos taxáért mint béresek nem akarnak beállani. Vagy a' talentumokat is nivellálni akarja a' szerkesztő? ki, ha szabott árok, tarifák és czéhek ellen ragad tollat, tudom, rögtön megint azok ellen vet papirosra felrázó philippikát, kik a' hazát, illy középkor-gondolta békók

és bilincsek közt tartani merészlik — valamint mondom, hihető, hogy a Pesti Hírlap' szerkesztője azon illusioban van, hogy az ő szenvedései a' hazáért olly nagyok valának, mikép a' haza' nagy szinpadán játszott szerepe, úgy szólván fejedelmi szerep volna azon kis szolga-csoport szerepekhez képest, mellyekbe a' sors Egressyvel számtalan más kis nullitásokat helyzett; G. T. pedig tán azt hiszi, annyira fénylik már felmagasztalt fejére a' fejedelmi nap' sugára, mikép a' velejébül pattant 'Minerva' 's ennek versek által kibocsátott szava nagy súly, 's ugyancsak mint a' német mondja, *Ein Wort zu seiner Zeit wäre:* ugy tán én is azon illusioban vagyok, hogy a' Pesti Hirlap' szerkesztője engem forgatott eszében, midőn 32-dik és 14-dik vezérczikkeit írá; holott meglehet, hogy senkire nem gondolt kevesebbé, mint éppen rám, és igy tán a' körül is csak önkecsegtető illusioban vagyok, mintha a' *vakmerő bűvész*, a' *dologtalan maga-unt opponens* által csekély személyemet, és a' nagy betükkel kitüzött 'VILÁG' által pennámbul folyt olajmécsecskémet akarta volna Winkelriedileg érinteni G. T.; holott szintén úgy meglehet, hogy neki sem volt esze-ágacskájában is csekélységecském.

Legyen a' dolog egyébiránt akármiként, nem mulaszthatom el, hogy valamint már eddig untig tettem, ezentul is még többször és még hosszasabban csekély személyemmel a' nyájas olvasónak terhére ne legyek, és ugyan is ha nem mondja a' Pesti Hirlap' szerkesztője: 'Te Sz. I. Te inditottad meg a' mozgonyt, és ekkép csak hajtsad tovább is', bizonyosan van sok más jó barát, ki engem illy magasra állitván, illyest mond; 's szintugy van még számtalanabb jóakaró, ki hozzám fordulván, vagy inkább tőlem igen savanyú képpel elfordulván, megint azt mondja, ha G. T. nem mondja: 'Kár volt vakmerően világot gyujtani; most *per se* vissza szeretnők tartani azt, de ahhoz gyengécskék vagyunk, és ekkép ha most minden zavarban megy, az egyenesen csak a' Te munkád'! — Nem mulaszthatom el ennélfogva, korholva a' fekete-sárga fonalasoktul, miért nem ettem megelégedve és csendesen mint ők, én is a' bécsi zsemlét; korholva viszont a' veres fonalasoktul,

miért nem ülök az érzelmek' tátosára is, miért nem vezetem a' szittya fajt a' magyarnak már Besse is kereste, de nem találta — pénzemet vitte 's vissza nem adta, de azért nevemet szabad sajtó alá bocsátotta — honába ; — 's illy körülmények közt *libentissime* felfüggesztve egy részrül, ha illyes kis műtétel botrány nélkül történhetnék ; édes-örömest, rosz hazafinak, szűkkeblü oligarchának, csak színlett szabadelmünek, hypocrytának nyilatkoztatva, megint más részrül, 's ma holnap, ki tudja — mert *l'appetit vient en mangeant* — nagyobb világosság megszokása végett tán még egy kissé valami lámpácskához is felvonva ; — illy körülmények közt mondom, hol ugy szólván — mint a' szegény uj magyarral volt az eset, ki bizonyos alkalommal, noha a' legkisebb vala, még is a' fő szerepet ő játszá — saját bőröm körül forog a' kérdés, nem veendi tán senki is rosz néven, és részemrül szerénytelenségnek, ha mint ugy szólván két oldalrul vádolt *delinquens*, mentségeim közt néha *in persona* vagy legalább *in effigie* fellépek is, hogy megmenekedjem azon jó sziv gondolta — de hiszen a' sziv nem gondolhat, tehát sugta — dilemmábul, mellyben sok annyira igazságos, és még inkább jól nevelt olly igen szivesen szeretne mindig tartani. 'S ugyanis : ha vádlott személyemet nem védem, akkor: "Aha! — ugymond felette mély felfogást áruló képpel — rosz a' lélekismerete, bámészkodik, megijedt a' mozgalmon, nem mer válaszolni, elismeri tehát bünét, és nagy bölcsen hallgat, pedig ő mindennek oka"; ha pedig védelmemre kelek, akkor megint e' szavak esnek ki a' jó nevelést követelő, és ekkép nagy udvariassággal ránczba szedett szájbul : "Ej be szemtelen hiü ember ezen Sz. I., mindig magárul szól, mintha bizony sokat nyomna, és ő volna valami nevezetesbnek oka!" — 'S kérdem őszintén, nincs-e igy, vagy tán máskép van ?

Legyen tehát szabad, szerénység' megsértése nélkül, néha saját kis személyemet a' beszédbe szőni, és annál' inkább, mivel tulajdonkép nincs rólam szó ; mert hiszen én semmit nem inditottam meg, sem semmit nem tartandok fel, sem semminek irányt sem nem adtam, sem nem adok ; de én csak,

tán, mert idősb mint sok más, vagy függetlenebb, vagy mert más nem tette, egyedül alakot adtam a' köz sejtésnek, egyedül szavat a' sokakban levő gondolatnak, és ekkép ugy szólván egyedül csak czime vagyok a' dolognak, melly czimet egyébiránt szintén nem én magam adtam magamnak, hanem mellyet mind 'túli' mind 'inneni' ragasztott rám egyenlőleg, jóllehet kétféle okbul, 's ugyanis: a' jószivü 'túli' azért, hogy kicsapongásainak — mellyeket, mint állitja, nem mérsékelhetni, vagy tán hibátlanabbul mondva, mérsékelni nem volna mindenkire (!) nézve hasznos — alapjául személyemet mutassa be a' hazának, mit ha elismerni vonakodom, és illy imputatiot indignatioval lökök vissza, gyáva következetlenséggel vádol, és széttépetésemmel — de tán csak nem a' keselyű-körmökre kinyuló ujakkali széttépetésemmel — fenyeget: a' még jobb szivü 'inneni' pedig azért ragasztja rám a' hazai bajak' czimét nagylelküleg, hogy a' szegény magyarnak egykori Kaspar Hauser-féle voltára, mellyben a' szerencsétlent tartani ő kegyeskedett, egy kis fátyolt vonjon, mikép őt ne csak ne érje méltatlan (?) boszú, de ha tán nem volna még késő, még egy utolsó kis kisérletet tehessen, valljon nem lehetne-e eszközleni és végbevinni valami mód', még mindig egy magasb (!) szempontbul felfogott, általános közbirodalmi assimilatiot.

Illy körülmények közt, hol 's mint látjuk, éppen nem valami felmagasztaltatási vágybul, de egészen ellenkezőleg: engem lebilincselni, 's mozgalmink' nyavalygós kinövéseit rám kenni akaró 'jószivüségbül' személyem némileg a' köz ügygyel azonositva lön; illy körülmények közt tehát, mondom — Istenben bizom — lesz még magyar egünk alatt igazságos ember, ki magát tökéletesen helyzetembe gondolván — 's csak igy itélhetni másrul igazságosan — megbocsátandja, ha *in persona* állok ki mind a' veres, mind a' fekete-sárga zsinórosak ellen a sikra.

'S most alkalmasint fölöttem mind két részrül illy hangu itéletnek hallom hozását: "Aha! tehát a' '*juste milieu*' hőse az úr, mit már rég gyanitgatánk; jó, hogy egy kissé felingerlettük, mikép egészen 's tagadhatlanul kimutatta tollát, 's most legalább mindegyik rész a' felső és alsó is tudja, hogy nem veheti hasznát!" — Igen, alkalmasint illy sententiában pontosuland össze a' két legvastagabb szinezetü résznek irántami itélete; 's bár pontosulna nézete és itélete illy egybehangzólag olly tárgyak körül is össze, mellyek a' hazának nagyobb érdekeit illetik.

Az 1832-ik évi Februar' 13-án — azon időtájban, mikor legelőször ültük a most épülésnek indult budapesti álló hid' névnapját — névnapját; minthogy születésnapja jóval előbbre esik — 's többen az általam meghivott ülnökök, de nem táblabirák, hanem csak hid-ülnökök közül azt gondolván: nagyon érett szegény főm már a' soha meg nem érő Váczra, igen nagyon lekaczagtak, 'mennyit nem akarna a' szarka' 'sat. — 1832-dik Február' 13-kán meglátogattam Pesten bizonyos kereskedőt: okos és gazdag a' frater, de nemzetiség, nemzeti kifejlés, nemzeti dicsőség, mindannyi fel nem oldható és ekkép hasztalan hieroglyphok előtte; 's bár mikép buzogtam is öt a' költészet' magasb köreibe felcsigázni egy kissé, hol nem méretik minden a' 24 órai szükségek, kereskedői *Soll* és *Haben* tabellák, haszonrőfök és gyümölcsöző kamatok czirkalma szerint, de a' halandó nemesb vágyainak is olthatja némileg szomját; azonban hiába, nem érté nyelvemet, 's nem birtam öt — mikép nemzeti felébredésünk' tekintetében az ő részvétét is megnyerjem, és ez vala czélom — de csak egy hüvelknyi magasságu felemelkedésre is számoló asztalátul, mellyhez leszegezettnek látszék. Más nap, 1832-iki Február' 14-kén megint bizonyos táblabirót keresek fel, ki viszont külö-

nös lelkületü, vajmi szép zománczozatu teremtés, csakhogy ezt megint sehogy sem valék képes a' költészeti körbül, de csak egy pillanatra is levonni a' 24 órai életunalmak mezejére, melly mező rideg ugyan, mellyen azonban, akár tetszik, akár nem, keresztül gázolnod elkerülhetlenül kell, ha nem akarsz több lenni, mint ember, melly vágy egyébiránt ide lent mindig ellenkezőleg sikerül, azaz, kevesebb, csak 'fél ember' leszesz; ezt pedig azért kerestém fel: venne egy kis részvényt valami anyagi vállalatomban, miszerint egyenlő lépttel teste és lelke is nőne a' honnak; de szintén hasztalan. Biz én elszalasztám mind a' kettőt, vagy inkább mind a' kettő — egyik üres kebellel, a' másik üres kézzel — engem szalasztott el. Minden haszon nélkül azonban még sem pergett le előttem e' kis, jóllehet mindennapi, de rendszerint még sem mindig nagy figyelemre méltánylott tapasztalat; mert véletlenül, de biztos kutfőbül értésemre jutott — 's tudja Isten miért; mert hiszen politiát nem tartok, sőt ez tart inkább engem, de nekem az emberek felette sokat meg szoktak sugni — hogy a' felhozott, vagy jobban mondva, a' fel sehogy sem hozható kereskedő sok tisztelettel ugyan, de még is némi szánakozással illyest monda rólam: milly gyönyörű gróf volnék én, 'bár csak egy kissé practicusabb volnék, és ne nyargalódznám annyit a' levegőben'; a' táblabiró viszont szinte sok tisztelettel, de még is némi szánakozással megint ekkép nyilatkozott felőlem: "hiszen igaz, igaz, sokat fárad ezen jó gróf; bár csak ne meritné ki minden tehetségét aránylag olly alárendelt anyagi kifejlések körül; minthogy a' szellem ád nemzetnek életet és erőt; oh, csak ne volna olly pénz után hajhászó banquier!"

'S im — legjobb oldalrul tekintve, minden későbbi, rendszerint kölcsönös viszontorlásbul eredett keserűség és indulatosság' keveréke nélkül — az Innenieknek úgy, mint a' Tuliaknak néhány fő vonásokkal ábrázolt rajza. Az egyik azt mondja: "hagyjatok békét az enthusiasmussal", és a' gumpoldskircheni kocsmárosként, mindig illyféle ritornellre kerül vissza: "beszéljünk egyszer okosan, és együnk tehén-

hust"; a' másik viszont: "kiméljetek meg illy anyagival, hadd lakjam inkább jól elvvel és ügygyel"; midőn én a' harmadik, vagy ha tetszik, a' közép hasábon álló megint azt mondom: 'Ide a' tehénhussal — én nem bánom, ha ez bécsi is; minthogy a' bécsi jobb a' pestinél — de ám ide a' jó ügygyel, a' szeplőtelen szabadsági elvvel is; éljen bennünk a' számoló banquier, de azért a' költő se alugyék el; szóval: adjuk meg — a' mint számtalanszor, 's hol csak lehetett, pengetém már — a' testnek úgy mint a' léleknek is, eledelét'; miszerint üljön nem ám számoló asztalához mindig, de néha pegasusra is az érintett kereskedő; a' szép lelkületü táblabiró viszont tanulja elvégre meg — mi egy cseppet sem fog ártani, sőt elkerülhetlenül szükséges — a' *Soll* és *Haben* kettős számolási könyvvitelt, mihezképest soha ne felejtse el, hogy nálunk annyi tekintetben kettőn áll a' vásár, és hogy az, kire nézve a' '*Haben*', kivált a' gyakorlati értelem' sulyát tekintve, szenvedőleg mutatkozik, az okvetlen a' '*Soll*'-nak, mi magyarul annyit tesz mint 'kell', szenvedésteli kelepczéjébe jut, honnét nincs kibujás. 'S ki ezt nem érti, annak megint bonyolodott helyzetünk' annyi külön tekintetek által feltételezett kérdése olly hieroglyph, milly hieroglyph vala a' felhozott kereskedőre nézve, ha úgy mondhatni: nemzet-költészeti nyelvünk.

Az emberek mindenütt így szakadoznak: prosaiakra és poetákra, egyik nem érti a' másiknak nyelvét, igaz; csakhogy részint heterogen egybeköttetésünknél, részint saját heterogen létünknél fogva — mert nem egyedül magyar lakja Hunniát — ha valahol, bizonyosan Magyarországban éri el ezen 'elszakadozás', ezen 'egymást nem érthetés' legkönnyebben és leghihetőbben, azon akmét — ha t. i. mind a' két szinezet, míg idő van, saját haszna, sőt legsürgetőbb szüksége végett nem nyitja fel szemét, és egymás hajlaminak viszonlag engedve, nem egyesül — melly akmére, ha személyes hajlamok mellett még politikai nézetek is feltüzelik, felszenvedelmezik a' közönséget, hol az egyik rész csak a' sárga-fekete, a' másik ellenben a' veres lobogóban, az egyik a száraz földön, a' másik a' puszta levegőben véli feltalálhatni

üdvét; melly akmére mondom, ha feltüzelve, felszenvedelmezve lesz a' közönség: elvégre olly nyomorra, az élet' olly kinteli napjaira mérgesül minden társasági lét, és annál bizonyosabban honunknak olly kevert léte, mint a' házas élet' körülményei is okvetlen pokoliakká válnak, ha a' társak külön elemüek, külön irányuak, 's nincs annyi felfogás, nincs annyi értelem bennük: egymás felé hajlani, vagy legalább egymás' hajlamit kimélni 's kellő tekintetben tartani.

'S most alkalmazzuk a' mondottakat azon kettős, vagy inkább két oldalu gáncsra, melly szegény fejemet mind a' sárga-fekete, mind a' veres zsinórosak' részérül éri, ha t. i. a' dolog' könnyebb fejthetése végett csakugyan gyenge személyemet akarjuk a' magyar nemzeti felébredés' és az njabb mozgalmak' egyik okául kitüzni.

G. T. a' Xenien' irója, és a' vele egy zsinóron levők azzal vádolnak: "miért inditám meg a' hazai erőmüvet; miért irtam a' Hitelt, a' Világot, Stadiumot 'sat; miért törekedtem szóval és tettel — 's tudja az ég: éjjel és nappal, mennyire csak birta gyarló erőm — mozgásba hozni a' magyart; miért nem hagytam mind ezt a' kormánynak át? most borúra sötétednék az ország 's veszély fenyegetne mindenünnen, mit jobbadán csak nekem lehetne köszönni; mert mind az, mit ma olvasunk, minek ma vagyunk szemtanui, csak az én munkámbul tükrödzik ki, csak az én mondásimnak viszhangja; minélfogva ha nem egyedül roszul fékezett enthusiasmusnak, nem egyedül valami pillanat-sugta szép álomnak következményei volnának cselekvéseim, de én mind azt, mit tettem, terv, előlegesen kiszámitott terv szerint cselekszem: akkor valóban minden jobb gondolkozásunak (!) megérdemleném gyülöletét, megvetését 'sat." Mire feleletem — mindig föltéve mintha valósággal szegény fejem lett volna illy nagy, vagy legalább egyénhez aránylag még is igen nagy eseményeknek mozditó oka; holott én alig voltam a' nemzet' csak egy töredékének is csak érzelmi tolmácsa is — feleletem ez:

Mind azt, mit tevék, egyedül azért tevém, mert magyar vagyok. Elaljasodásunkat, szégyenteli állásunkat, mellyben

'nemzeti költészet', egyes lelkesek' kinos panaszait kivéve, alig vala már, nem birta eltűrni, habár olly sokszor az agyagra sülyedő, de néha jóllehet csak villámként, még is a' legfenségesbhez is felemelkedő lelkem! — Törjék, szakadjon bár — gondolám magamban — az egész, még ez is nyereség; mert nemzeti önfertőztetés okozta korcslétnél minden jobb, még a' tüstént halál is százszorta jobb. Induljon tehát az egész romnak vagy ujjászületésnek. — 'S Ti lelkesek, kik értitek e' nyelvet, kikben a' lélek' fenségét nem nyomá még egészen el a' mindennapi kenyér után fejledező testi anyag! ugyan bűnhödjék-e fejem azért, mivel az Isten' kezébül tisztán született magyar létemre illy érzelmektül hevült keblem? Én azonban, noha hosszú évekig hordtam — mint már fentebb érintém, hol ugy is annyit szólék magamrul, hogy alkalmasint gáncsnak teendem ki magamat: de én is felkiálthatok, 's tán több joggal, mint sok más: 'Nem kegyelmet, csak igazságot követelek' — noha azonban hosszú évekig hordtam mondom, a' legkinosb fájdalmakat keblemben, kitörni azokat mindaddig még sem engedém, mig nem fénylett előttem, és nem érzelem sugta, de értelem mutatta-ki reménysugár, miszerint felébresztése honunknak, ha némi kis koczkáztatással járna is, még sem volna olly 'szerencsejáték', mint például a' veres- és feketének [23]) vagy a' pharaonak játéka, hol egyedül a' vak véletlen uralkodik, a' legmélyebb combinatio is csuffá lesz, és hol elvégre csak mindig egy — t. i. a' banquier — nyer. Csak akkor, midőn illy világban tünt előttem fel nemzetünk' állása, vagy akkorrul szólva inkább 'fekvese', 's tisztán állott előttem az is, hogy dynastiánknak soha nem volt valódilag hasznos hive az, ki a' magyarnak elaltatását, a' többiekkel lassankénti összeolvasztását tanácslá: mert 'vedd el szabadságát, gyilkold meg benne a' nemzetiséget, 's azt hiszed: megtöréd, elolvasztád? Igen, selejtesét: de nem a' keleti független rajnak virágát, melly megsemmisülhet ugyan, de korcs soha sem lesz:' — csak akkor, midőn tisztán állott előttem mind ez, 's hogy a' magyarban van még feltámadhatási erő, a' magyar még 'lehet', és ez bennem nem

volt andalgó szívábrándnak csalfa képe, de hidegvérű, sok keserű tapasztaláson megtört velőm' mutatványa: akkor nagy enthusiasmussal ugyan, de sem enthusiasmusbul, sem álomjárásban, hanem mennyire birtam, előlegesen kiszámolt terv szerint, mennyi erőt az Isten csak adott, megindítni törekedém a' honi erőművet — egy cseppet sem tagadom. De egy pillanattal sem tevém ezt előbb, mielőtt ezen tiszta ismerethez nem jutottam volna, valóban nem; mert noha szabadsági bálványozásom, és azon kimondhatlan vágy: nemzetünket felemelkedve látni, sokszor, mert ki nem törhete, csak a legnagyobb kinok közt fért epedő keblembe: azért még sem birta e' vágy kettétörni soha is azon emberi szent kötelességet, melly szerint valamint felette nagy bűn másokat vezetni akarni ahhoz való hivatás nélkül: szintugy nem kis vétek, másokat erővel olly elembe ragadni akarni — például a' prosait a' költészetibe, és a' fellengősöket viszont a' rideg élet' mezeire — melly elem nem az övék, csak a' mienk, és mellyet ha megkedveltetni lehet, egyedül lassanként, 's egyedül győző okok által kedveltethetni meg. — Minden csepp véremben sejtém, lelkem' legbelsőbb rejtekiben érzém azonban, nem, de még a' tiszta csalhatlan számok is azt mutaták, hogy a' fejedelemtül lefelé Hunniának minden lakosa, vagy emberileg szólva — mert ugyan hol nincs kivétel — a' lehető legnagyobb szám fogna nyerni, ha a' kiképzett nemzetek' sorába állna a' magyar; minélfogva nem csak feloldva érzém magamat azon kinos bűvölet alul, melly szerint olly sokáig magamba fojtám nemzeti nagyság után sovárgó szomjamat, sőt azon kötességérzet támadt bennem legélénkebben fel: tenni, mit csekély erőmhez képest csak tehetek, hogy végre felébredjen a' magyar.

És kérdem: mióta mi ujabbak lépénk fel, és a' magyar nemzetiség' dolga biztosb lábra tétetett, és az alkotmány többszöri surlódások alá került, szóval: mióta felébredt a' magyar, valljon vesztett-e az egész, — az egész, mondom, és országtudományilag csak errül lehet szó, mert hogy egyesek még a' lehető legüdvösb 's legcsendesebb átmenetelekben is, hol a' közönség a' legnagyobb zavar- és sötétségbül a'

legnagyobb rendre és világosságra tér át, legalább ideig óráig éppen ne károsítassanak, az kün fekszik a' gyarló ember, sőt tán még az Isten' tehetségén is, ki, mint legalább e földön látjuk, sokszor megrövidit az egésznek java végett egyeseket, mint például járókelőket az utakat elrontó, de, a nagyobb számnak üdvös esők által 'sat. — ugyan vesztett-e az egész? kisebbedett-e Magyarország' tekintete, 's mi ennél sokkal több, 'becssúlya'; sokkal több pedig azért, mert valamint egyesnél, úgy nemzetnél is sokkal nagyobb tekintet az, hogy 'ne legyen baja', ha azt hiszik is: 'van baja', mint ha ezt nem hinnék, sőt ellenkezőt hinnének, de 'volna baja'. Vagy felléptünk óta tán csorbult a' közbirodalom' hatalma? vagy tán a' velünk egy honban lakó más fajtáju nemzetségek' természeti jogain üttetett seb? vagy végre: az emberiség' közös jogai egyesek' nagyobb bitorlásai alá kerültek-e azóta? Én nem hiszem; mert ha nem akarunk azon édes költészeti képekben elmerülni — mellyek azonban korántsem azon nemzeti nagyság' költészeti képei, mellyek után én sovárgok — miszerint Visegrádnak felette szűk ormain ült a' legnagyobb király, Mátyás' budai palotája volt a' leghiresb, kár hogy romjának egyetlen egy — kissé tisztességesb — kövére nem akadunk, Szent István volt a' legbölcsebb országalapitó, a' magyar alkotta a' legelső boszorkány-elleni törvényt, *extra Hungariam non est vita* 'sat.; ha nem akarunk ezen édes költészeti képekben tökéletesen elmerülni, és némi minden vágásbul 'kicsapongóval' azt hinni, hogy Magyarország már vén, mert ezer évig tudunk valamit róla, és ekkép nem lehet belőle már semmi; ha, mondom, mind ezen szép, csakhogy rákféle enthusiasmusokat, és felette mély gyakorlati észbül forrt nézeteket nem osztjuk, és a' külföldet is nem csak könyvek 's mappák után, de tettleg ismerjük: ám akkor nehéz lesz tagadni, hogy csak ujabb idők óta, 's főkép mióta a' Duna' használata javitott félig meddig honunk' zsák-létén, kezd egy kissé ismeretesb lenni Hunnia, csak azóta emelkedik némileg belbecse, mióta a' birtoknak biztossága nőtt némileg, és nem sokárai tökéletes megalapulást igér; 's csak mióta

az 'Enyim' és 'Tied' közti viszony, 's egyáltalában minden kötelék lassanként kivétetik a' patriarchalis nexusnak, noha nagyon szépen hangzó 's regékbe vajmi szépen illő, de mig szenvedelem uralkodik a' gyarló emberen, még is felette bizonytalan köréből, hogy a' törvények', ha nem is tökéletes, de minden esetre biztosb mezejére állíttassanak a' polgári élet' minden viszonyai. 'S valljon nem az ujabb idők' szüleménye-e az is, mikép a' kormánynak némi jelesb férfiaiban mintegy isteni ihletés által feltámadt elvégre azon mély felfogási eszme is — bár szaporodnék számuk és növekednék hatalmuk — helyrehozni a' régi hibákat, és Magyarországot, az austriai birodalom' ezen legkifejthetőbb kincsét örökleg parlagon nem hagyni, és ellenkezőleg a' közállomány' legvilágosb érdekeit mindig félreértett régiebbekkel, szakadatlanul nem gázolni a' magyarnak éppen virágán, azon részén, melly önálló, 's mert az, 's ekkép nincs oka valamihez támaszkodni vagy mástul koldulni fényt, egyiránt hű nemzetéhez 's koronás fejedelméhez, mellyet azonban csak sajátsága szerint használhatni, vagy sehogy sem; melly isteni ihletés egyébiránt: méltánylani 's megbecsülni tudni a' nemzetnek olvasztatni, szabadságibul magát kivetkeztetni nem engedő részét, ha ezelőtt nem szállta meg a' kormány' embereit, 's most sem szállja tán meg mindnyáját, valóban nem csuda; mert volt hazánknak mindig bizonyos prosai, se nemzetiségre se alkotmányra nem tartó része, melly közvetlen haszonért, anyagi kéjekért, némi kis álfényért, minden nemzeti zománczábul magát kivetkeztetni mindig *paratissimus et obsequentissimus* vala, 's most is elég van illyes; mikép ha a' kormány ki nem birta látni a' mindenhez simulók', a' legtökéletesb amalgamizálásra mindig készeknek zavart vegyületébül, hol leginkább magyar gázolta a' magyart, milly dicső lehetne még a' magyar 'telivér', ha nemzeti kifejtésében 's olly nemes szabadsági vágyában magasb szempontilag segítetnék elő a' nemzet; ha ezt a' kormány ki nem birta látni, mondom, és ezen életkérdés körül sok főember még ma is ingadoz: ám tudja az ég, 's téged hivlak bizonyságul nemzetünk' nemtője,

15*

az soha nem vala a' mi ugyanazon politikai hitvallású eldődink' hibája, sem nem saját hibánk. — És azért, ha egyet és mást, mit kifejlésünkre nézve üdvösnek tartánk, a' kormány' segitsége nélkül kezdénk meg és iparkodánk végbevinni, azt Isten és igazságos ember előtt nem roszalhatja senki; minthogy a' kormánytul azon rosz szag- és hitelnek következtében, mellyben előtte, habár érdemetlenül, állánk, nem lehete sokat várnunk. 'S valljon a' honunkban létező szláv, német, görög és oláh nemzetségekre sebet ütének-e mi ujabbak az által, hogy miután ők anyanyelvük' dolgában ugy is olly annyira biztositvák, és mi is szeretnénk élni, nem őket, de a' latánt megtámadva, a' holt helyett az élő — és egyedül csak Hunniában élő — magyar nyelvnek vivtuk ki a' hivatalos állást? A' szláv, kinek nemzetiségi urodalma Pétervártul Ragusáig terjed; a' német, ki Grönlandtul Brassóig függ szakadatlan lánczolatban; a' görög, kinek új hazája támad; az oláh, kinek szintén van saját elkülönzött bölcseje és hazája; oh az nem veheti rosz néven, feltéve, ha félig meddig igazságos, 's nem akar alattomosan elnyomni, mikor a' legkisebb nyomás ellen olly élénken kikel, oh bizony nem veheti rosz néven a' szláv, német, görög, oláh: ha a' magyar is élni akar, és felébredési 's életmentési küzdésiben egyes tagjai a' kölcsönös igazság 's méltánylat' határin néha túl törnek; mit azonban a' meggondoltabb rész a' '*quod tibi non vis fieri*' 'sat. törvénye szerint soha nem hagyott 's nem is hagyand helyben. — 'S kérdem elvégre: hazánk' lakosinak azon nagy száma, melly nem csak hogy ki vala egészen zárva az emberiség' legszebb jogaibul, de mintha ugy szólván sokak által készakarva tartatott volna sötét butaságban, nem lépett-e ki már némileg a' kényuraság' undok hatalma alul; 's nem valánk-e mi ujabbak azok, kik Hunnia' minden lakosinak barátságos kezet nyujtván, a' hazafiság' szent kötelékével iparkodánk körülfűzni és egyeztetni minden vallást, minden lépcsőzetet? 'S ha visszatekintünk ős apáink' sas-röptére, kiknek Berzsenyiként ércz buzogány rezegett kezeikben, és egyszersmind a' 18-dik század' derekán élt szoba-idomitott

hajporos magyarnak nevetséges képe is feltünik előnkbe, 's feltünik továbbá: már már, hála az ég, kidülő magyarkáink' kártya közti, pénz-fecsérlő, időt és nemzetet ölő unalom-teli tengése: valljon — 's legyünk igazságosak nemcsak le-, de felfelé is — nem úgy látszik-e, mintha a' mai szerencsésb születésü ivadék még visszaüthetne ük apáira, és a' M. Theresiai magyar, mikor a' nemzet csak pihent, nem jelenik-e meg, mintha egyedül dajkája lett volna a' mai nemzedéknek?

Nem csak legkisebb megbánást nem érzek tehát, hogy az Istentül rám bizott tőkét fajtám' megmentése 's felemelkedése végett, mennyire birtam, a' lehető legnagyobb uzsorára iparkodám adni ki, valóban nem; de áldom sorsomat, hogy körülményeim kedvezőleg fordultak, 's kötelességem' érzete bennem, még mielőtt rám nézve késő lett volna, tettleg is felébredt, 's nem valék hazámnak sem korcsa, sem heréje; 's ám, bár jőjek még százszor a' világra illy körülmények között, és ha éppen nem is mindent — mert ugyan melly halandó nem kalandozott néha ki a' józan útbul — de legfőbb vonásokban, hazámat 's politikai hitvallásomat tekintve, hazámhoz és magamhoz változatlanul hű, ugyanazt cselekedendem mindenkor, mit cselekvém eddigelé, 's ezt ünnepélyesen nyilatkoztatom; midőn egyszersmind kérdezem, nem volna-e nekem 's a' velem egynézetüeknek, nem volna-e nekünk, szintugy jogunk G. T-t, a' Xenien' iróját, 's kivált hatalmasb rokon keblüeit szintén felelet' terhe alá vonni, és tőlük viszont azt tudakolni, valljon mi joggal merészlenek ők — kiknek a' haza 'semmit', de éppen 'semmit' nem köszönhet, csakhogy tán az ő makacsságuk okozza jobbadán azon visszahatási tulságot, mellyben, egyes makacsokat még mindig a' többségnek tartván, a' Pesti Hirlap' szerkesztője és annyi más engedődzik, 's jobbra balra jót és roszat egyenlően sujt, holott nemzeti kifejlődésünk legfőbb kérdéseiben már már megnyertük a' diadalt, és ha ismét visszalöketünk, az nem egyéb, mint a' túlhajtási visszahatás' szoros tudományilag bekövetkezni kénytelen okozatja — kérdem, mi joggal merészlenek ők nekünk szemrehányást tenni, ők, kik miatt már rég

elsülyedett volna, nem, de minden pillanatban örökre elsülyedhetne a' magyar. De e' joggal élni, vagy inkább időt hiába veszteni nem akarok; mert ezen osztálynak megrögzött része, ha tán még akarna is javulni, nem javulhat, minthogy, mint mondják, a' csonttá vált prosát soha nem olvaszthatja fel többé semmi. Az egészen meg nem csontosult-félék pedig, kik fiatal korukban teli valának poesissal, férfi korukban viszont prosátul csordulnak fel, életük' alkonyán alkalmasint maguk is rá jőnek — és ez okbul kár volna unalmukra válni, vagy inkább velek bajlódni — hogy valamint semmi ember az, ki fészkét becsületesen elrendelni nem törekszik — Xenien Nr. 6. vers 4: *Saját tűzhelyeik' megalapítói legjobban alapítják meg a' közbirodalmat* — úgy, ha nem kevesb, bizonyosan nem is több, mint félember megint az, ki mindig csak másra támaszkodván, soha saját, de mindig csak az erősbnek viseli czimét, mi felvisz ugyan néha felette magasra, ha jó tapintattal jár, de egyet, minek szükségét fiatalsági hevében, ambitioi ittasságában sok nem érzi ugyan, mi nélkül azonban annál kinosabbak az agg kornak napjai, midőn elpárolognak az illusiok, egyet a' legnagyobb fény, kincs és bókolás közepette még is mindig nélkülez, t. i. az önmegbecsülhetést. 'S hogy illy körülmények közt a' Xenien, Pia desideria-k 'sat. irói és magasb társaik rám mindaddig nem tarthatnak számot, és velük soha semmi politikai együttmunkálásra kezet nem fogok, míg magyar nemzetünket tekintve, inkább kevesebb verseket faragván, egy kissé költésziebben nem éreznek, azt tán nem szükség erősitnem, minthogy az, ugy hiszem, a' mondottakbul eléggé kiviláglik.

Ha azonban, gyarló emberi felfogásom' következtében még is tévutakba bonyolódtam volna, 's tévutakba csábitám a' magyart, mellyekbül nem volna menekvés, 's mellyeken ő ellentállhatlanul sodortatnék végveszélybe, és e' gyászos borút én idéztem volna fel hazánk' egére: ám akkor törjék velőmet ketté, érje nevemet átok, legyen nevemen utálat' bélyege, szél hordja el por gyanánt halandó részemet, 's legyen sorsom megsemmisülés, eltűröm. — Nem szomjaztam felemelésem,

saját dicsőségem után, e' bűntül ment vagyok; czélom őszinte és nemes vala; a' világi egyetemben egy féreg, egy észrevehetetlen parány, még is sovárgott lelkem a' legnemesb felé, és ha porhüvelyem' elbomlása után soha nem ébredek is fel többé, mert eléggé ki nem képzett és eléggé ki nem tisztult lelkem nem birhatná el az örök égnek világosságát, a' megdicsőültek' mennyei kéjeit: nem ragadhatja el, mig eszmélek, tőlem semmi erő azon kéjérzetet, azon öntudatot, hogy előttem is megnyilt néha az ég, és emberi gyarlóságim árja között honomért mindig hűn dobogott szivem.

De azért, mert fel van tüzelve, meg van inditva az erőmű, miért kellene annak egész kettépattanásig is peregnie; mert érezzük és átlátjuk, hogy honi lakunk — a' nagy számot tekintve — felette szűk, 's nem olly czélszerü 's kényelmes, mint lehetne, és azt illyessé módositni törekedünk, miért volna elkerülhetlen annak tökéletes felforgatása; mert felébredt a' magyar és létét érzi, miért volna azért kénytelen ellentállhatlan rohanni végveszélynek; 's végre, mert a' magyar' felébresztésében, némi káros korlátok' meggyengitésében, a' honi erőműnek feltüzelésében 's meginditásában részt vettem, ugyan miért kellene éppen nekem illy tulságokhoz járulnom; — mind ezt csekély logikám szerint én valóban nem látom át. — "Mindenütt igy ment" — mondják — "azért nálunk is igy kell menni, hol fejünkre nőtt a' gondolat, 's érzelmünket sérti a' kor, mellynek kegyelem nem kell, melly jogot 's igazságot követel." Egyedül emberveszteség találtatá fel a' mentség-szellentyűt, és ekkép nálunk is csak illy áron találhatni azt fel; mindenütt embervérrel vásároltatott meg a' köz szabadság, és igy a' magyar sem vásárolhatja meg e' köz áldást olcsóbban. — Valóban gyönyörü okok! Mert másutt roszul mentek a' dolgok, és a' ki nem fejlett népek fölött tévedésbül vagy előbbi tapasztalás' hija miatt az értelem' világa helyett mindig az érzelem' világát gyujták fel, melly világot a' Pesti Hirlap' szerkesztője is örökleg összekever — és ez büne — az értelem' világával, 's errül csak szól, midőn mindig a' másikat lobogtatja, és csak azzal világit, egyedül azzal csábit; azért, mert másutt roszul mentek, okelleníleg fejlődtek a' dolgok, azért nálunk is igy menjenek, és tán mi is éppen olly keserü könyűkkel, 's tán még éppen annyi embervérrel is vásároljuk meg a' czélszerűbb 's általános polgári állomány' állásit, mint földgolyónk' előttünk járt népei

az emberi közcsinosodásnak olly sötét lépcsőin vásárlák meg mostani állásukat? Valóban, ez felette szép volna! 'S pedig, ha az érzelem' fáklyája világit, mellynek a' sokáig sötétségben tartott közönség olly visszatartózhatlan rohan, mint oktalan állat a' tűznek: akkor olly bizonyosan bekövetkezik a' könyek' sürű zápora, de még embervérnek gyászos ontása is, mint bizonyos az, hogy az érzelemnek határa 's maga ereje általi megállapodása nincs. — Valóban fejledező nemzetünknek igen nagy becsületére válnék, ha most, magának annyi századok óta csudateli fentartása után, mikor már már közelit a 'köz polgárosodás' gyönyörű öblébe, úgy esnék az egykori angol és ujabbi franczia forradalmak' vonaglásiba — 's ne felejtsük, hogy ugyanazon ok mindenütt ugyanazon okozatot szüli — mint cholera' idejében egy ostoba falu a' másik ostoba falut követé kicsapongásiban a' nélkül, hogy csak legkevesbé is okult 's tanult volna tapasztalásán, mint medve, mint farkas, melly ma úgy esik kelepczébe vagy verembe, melly neki ügyesen rakatik és ásatik, mint esett Noe' sikeres hajózása söt földgömbünknek medvékkel és farkasokkal ellátott teremtése óta! 'S kivált azok' ajkai közt hangzik illy tökéletes felrázásnak 's minden mocskok' egyszerrei felhordásának szüksége nagyon szépen, vagy inkább vajmi 'gyanú-szépen', kik annyi lelkesedéssel fogják fel 's olly költészeti ecsettel festik az emberi méltóságot, az emberi nemnek tökélyesülhetését, és a' sajtószabadság' isteni adományát. Én is a' tökélyesülhetésnek vagyok szószólója; előttem is szent az ember méltósága, mert magam is ember vagyok; én is az emberek által nyert minden diadalmaknak elébe teszem a' sajtószabadságnak az emberiség' jogait bizonyosan kivivó áldását. De éppen azért, mert illy világban tünteti elömbe az emberiség' kifejtését, 's az erre szolgáló legsikeresb eszközt velőm, éppen azért hiszem mostani létünk' átmenetét egy jobb létre, minden olly erőltetett crisis nélkül lehetőnek, mint a' mellyet a' Pesti Hirlap' szerkesztője okvetlen hazánkra kényszerit, ha, mig idő van, nem gyujtja fel az 'érzelmek' minden érdekeket visszás helyzetbe tevő fáklyája helyett — mellyet egyenesen el kel-

lene oltani — az értelem' minden részeket összeegyesitő napját'. Mostani létünknek minden erőltetett crisis nélküli átmenetelét egy jobb létre pedig azért hiszem lehetőnek, jóllehet egy cseppet sem gyermeki játéknak, mert hiszen tárva előttünk más nemzetek' eddigi tapasztalása, tárva a' sajtószabadságnak, habár csak eddig külföldi, de azért még is roppant haszna, és mindenek felett bennünk még — ha szavára hallgatni akarunk — annyi viharok közt szerzett öntapintatunk, miképp, ha mi is esünk, ha mi is bukunk, mint az előttünk járt — alkotmányi tekintetben — minden előbbi tapasztalás és minden utmutatás nélküli népek: a' bűn csak azoké, kik a' régibb tapasztalásnak szavára nem hallgatván, a' szabad sajtó' eddigi gyümölcseit nem ismervén, vagy jól meg nem emésztvén, 's a' magyarnak eddigi viharaibul semmi mélyebb tapintatot nem meritvén, a' Lamennais-i szivábrándnak veres lobogóját hordozzák elől. — Tökéletesen el is távolitom ennélfogva személyemmel együtt a' velem egy véleményüektül azon méltatlan ráfogást, mellyhez képest nekünk kellene tulajdonitni a' netalán bekövetkező teljes conflagratiot; éppen bizony, mintha azok okoznák a' gőzkatlan' kettépattanását 's az azzal járó átkot, kik azt jéghideg létbül felmelegiték; és nem-e inkább egyenesen azok, kik minden tapasztalást félretevén, minden intést gyanúszinbe állitván, minden segitséget mint félelem' okozatát, maguktul lökvén, édes ön-túlbecsülésükben mindegyre hordják, hordják a' tüzet a' katlan, vagy is inkább a' nemzeti nagy áldozat alá. Nem is hallgathatok ezért; mert valamint bűn lett volna, vagy legalább én annak tartanám, ha politikai pályán éppen nem, vagy más uton indulok, 's én is 'innen' maradok; és még sokkal nagyobb bűn, ha, mint sok más, én is az igen is 'túl'-ban kezdem, és onnét az igen is 'innen'-re estem volna át: szintugy hinném magamat bűnösnek, 's minden férfiúi következetesség 's minden jellem nélkülinek, ha most a' népszerűség' varázsátul elragadtatva, 's egyedül hiúságomnak áldozva, nem csak nem emelném a' tapasztalás' intő szavát, sőt honfitársaim' szenvedelmeit saját ephemer kis hir- 's fényem' emelése, vagy más czélok' elérése végett hasz-

nálva, még én vinném elöl a' mindent okvetlen lobba hozó érzelmek' és szivábrándok lobogóját; most, midőn nem vagyunk már — mint a' Pesti Hirlap' szerkesztője is felette bölcsen észreveszi, de azért még sem követi — az agitationak, a' feltüzelésnek stadiumán, de az érzelmi körbül ki, egyedül az értelem' körében eszközölhetünk nemzetünkre nézve kettős, nemzetiség' és alkotmány' feladatában kivihető 's valódi jót. — És kérdem, ha én is engedném magamat a' most felette kicsi, de vajmi nagyra nőhető cometa által sodortatni, nehogy egészen elveszitsem népszerűségemet, milly félével aztán, oh irgalmas Isten, valóban ugyan sok szépet lehetne mivelni (!!) — kérdem: nem kellene-e minden jobb magyarnak, ha ezen mámor egyszer megszünik, és én de csak nem is motszantam volna, szánakozással, sőt az utálat' legmegvetőbb érzésével tőlem elfordulnia? minthogy annak — itéletem szerint — ki függetlenül felszólalt 'felfelé', annak elengedhetlen kötelessége 'függetlenül szólalni 'lefelé' is, ha kell. Valamint nem vagyok tehát azoknak barátja, sőt valóban nem igen nagy becsben tartom őket, kik prosai felfogásuknál fogva mindig csak a' 'hasznosbhoz', 's nem ritka esetileg, mindig csak a' 'hasznosb baráthoz' szinak: úgy nem fogok a' Pesti Hirlap' szerkesztőjével is kezet; mert ő megint szivábrándi, költészeti, és nem az életbül, de theoriábul meritett rögtönzésivel olly mezőre viszi a' magyart, mellyen a-tul z-ig mindennek le kell peregni. Mit midőn állitok, attul sem vonakodom egy cseppet is, ezennel legünnepélyesebben kinyilatkoztatni, hogy felfogásom szerint nagy nimbusánál fogva bizonyosan tönkre teszi a' Pesti Hirlap' szerkesztője a' magyart — ha rögtön ki nem lép az érzelmi szenvedelmek' felingerlő köréből, azon körbül, mellyben már már támadnak őt is túlhaladó h ő s ö k; és ha ezt ö n m a g a rögtön s a j á t s z á n t á b u l nem cselekszi; önmaga saját szántábul pedig azért, mert minden felsőbb megszoritás, minden idegen kéztül rakott alabor csak visszahatást okozna, 's kivált most, miután itt van ideje, hogy egy kissé saját lábainkra hagyassunk, de azokon állni meg is tanuljunk valaha már, mi felett ha valakinek, valóban a' Pesti Hirlap' szerkesztő-

jének volna tiszte őrködni; minthogy nem kevesebbet várt, de azt — ugy hiszem — megérdemletten is várta tőle a' haza. És csak Istenért ne ámitsa magát, mintha ujjászületésünk' folyamatának éppen azon úton kellene történni, mint a' melly úton a' külföld érte el mostani állását, 's mintha nekünk is, ha azon munkálaton átestünk, olly kifejlés és olly magas állás jutna osztályrészül, mint a' millyenben, más nemzetekhez arányozva áll Gallia, 's kivált a' földgolyónak parancsoló országa, Britannia. — Ha nemzetiségünk erős lábon állna, még akkor is irtóznám minden erőszakos szerektül, mert azok szükségtelenek, sőt hátralökők, de ám akkor még is eltürhetném, minthogy habár felette drága áron is, 's mert mint szokták mondani: "több veszett Bécs alatt", végkép meg volna valamikép vásárolva a' szebb polgári lét, mint azt Franczia- 's kivált Angolországban látjuk: ám menne akkor minden zavarnak 's tökéletes forradalomnak, türném és némileg megbarátkozhatnám a gondolattal: de kérdem: ingadozott-e ott nemzetiség úgy, mint — ha csalni nem akarjuk magunkat és a' világot — ingadoz az nálunk, hol megállapodása csak hosszabb időnek lehet munkálatja, kérdem ezt? Mihezképest ha mostani állásában szoritatik a' magyar az ujjászületési forradalom' lombikába, és a' végett, hogy aztán abbul ujra öntve szebb alakban lépjen ki: meglehet ugyan, egészen ujjászületve lép abbul valami nemzet ki, de a' magyart hiába fogja keresni az illy műtételt kisérlő vegytanár a' lombikban, 's természetesen; minthogy ha mind azon keser és savany, azon elfojtott keser és savany, melly annyi kebelben lappang a' szegény magyar ellen, forrásba, kényszeritett forrásba jő, mikor sem municipium, sem országgyülés, de mindenütt vészharang, felsőbb segitség' szüksége, provisorium 'sat.: lehetetlen, hogy végkép el ne olvaszsza 's tökéletesen meg ne semmisitse a' magyart, kitüzött kettős czélunknak érdekesbét, nemzetiségünket t. i., melly nélkül — ne felejtsük — vajmi rideg pálya a' hosszu élet! 'S im ezt a' Pesti Hirlap' szerkesztőjének lelkére kötöm. Nem; spanyol kastélyok-, kártyaházakként valóban nem játszhatni a' magyar' olly szövevényes létével.

Előre látni nem volt egyébiránt nagy mesterség, mint fognának magok körül kapkodni a' hosszú álomkórságbul felébredők, ha egyszer észre fognák venni: milly közel valának már a' leggyávább, még szánakozást is alig érdemlő elsülyedéshez; 's mint fogná sok — mint vizbe fuladó cselekszik haláliszonyatában — még visszalökni is a' neki segitségül nyujtott kezet, 's a' mentésére sietőt magával huzni az örvénybe. Mind ennek az emberi természet' egy tulságbul másikba rögtön szökni szokott tulajdonánál fogva elkerülhetlen be kellett következni; 's ekkép el is vártam. De hogy a' Pesti Hirlap' szerkesztőjét is, kit olly magasra emelt a' közvélemény, e' sorban, 's ebben legalább még most — de nem fog sokáig tartani, mert ha szenvedelem korbácsol szenvedelmet, nincs akkor többé megállapodás, mikép bizonyosan nem sokára rajta is túltesznek mások — hogy őt e' sorban legalább még most l e g e l ő l lássam, az, ha — megvallom — előttem nem vala is egészen váratlan, legnagyobb szomorúságba sülyeszt; mert ha azok nem élnek a' hatalommal jól, sőt azzal visszaélnek, kiket a' közvélemény olly hatalommal ruházott fel, mint felruházá a' Pesti Hirlap' szerkesztőjét, most, midőn heterogen összeköttetésünknél fogva lehető legnagyobb érdekünk azt parancsolja: csak Istenért semmiben se ragadni el a' gyeplőt, hol az megtágitaték, nehogy azt ismét szorosabbra vonják, vagy visszahatási czélbul egészen neki eresszék: oh akkor kérdem, ránk kisebb hatalmuakra nézve nem sisyphusi munkává lesz-e anyaföldünk' kifejtése körülti minden törekvésünk, 's nem válik-e illy minden tapintat nélküli eszközlések által nemzeti létünk valódi tantalusi kinná; most, midőn saját lábainkon egy kissé szabadabban állni, és nemzetkifejlési dolgainkat sajátlag rendelgetni el volna az — mert hiszen mi magyarok tudhatjuk leginkább, ha tudni akarjuk, mi bajunk — minél üdvösbet nem csak ránk, de az austriai közbirodalomra nézve is elérni alig lehetne; most, midőn olly szép indulásba jött már honi erőművünk, mihezképest tökéletesen napi renden van is már — ugy hiszem — azon alap' megrakásához járulni elvégre, mellynek eddigelé mindigi hijával

valánk, azon alapnak t. i., mellyen Magyarország mint az austriai birodalomnak integrans része ugyan, de tökéletes sajátságában, 's nem csak papiroson, diplomák és elvek után, de tettleg és egészen kifejlett életileg emelkednék a' saját 's keveretlen zománczozatu nemzetek' sorába; mikor, minden elnyomási, elolvasztási szándékkal örökre felhagyva, egymást viszonlag tisztelve, végre őszintén kezet fogna magyar és német, 's nem egymásnak utjába állva, hanem egymást barátságosan elősegitve, futnák a' végzéstül rendelt egymás mellletti ugyan, de azért még is külön 's egymástul független pályát. Illy üdvös alapot azonban, mellyen emberi prosa nemzeti költészettel karöltve emelkednék, 's melly alapnál ránk nézve üdvösségesb nincs, valljon mikép lehetne a' sikernek de csak legtávulabbi hihetőségével is rakni, ha a' haladó rész' vezetői, a' fejledező közvéleménynek leghatósb irányzói, nem birnak azon saját kormányzási tapintattal, melly tapintattal ki mai időben nem bir, olly okvetlen jut vezető kézbe, valamint a' gyermeknek sem oldja fel járszalagát a' dajka mindaddig — ha t. i. szivén fekszik a' kisded, és azt, mert néha alkalmatlankodik, nem gyülöli — míg mindenbe fejét nem ütvén, nem bir egy kissé saját lábacskáján is állni biztosabban. Nem, illy tapintat nélkül, üdvös alap' rakásárul de csak álmodni sem lehet; 's ne nyargaljunk e' kérdés körül a' légben, de ismerjük meg végkép a' dolgok' valódi fekvését száraz milétükben, mert máskép — bizony mondom — soha ki nem bir lépni a' magyar a' provincialis fénykörnek vajmi halavány holdvilágábul.

Nemzeti hitelünket nevelni, im ez a' legfőbb feladat. Saját kormányzási tapintat' hija azonban nemzetek' hitelét nem igen szokta nevelni, valóban nem, de úgy állítja azokat sequestrum alá, valamint a' pénz' hitelét vesztett egyed is a' sequestrumi házasság' vajmi csendes ugyan, de — kivált nemzetileg érezve — nem felette dicső házi szerencséjére kerül.

A' Pesti Hirlap' szerkesztője azonban — mint hallom — és felette sok más, kik közt némi felette komoly tekintetű — mit megint bizonyosan tudok — azt mondják: "Hiszen

mit a' Pesti Hirlap tart, azt a' Hitel, a' Világ, a' Stadium 'sat rég megpendité már; miszerint ha én merném szavamat a' Pesti Hirlap ellen emelni, akkor csak egyenesen saját állitásimmal czáfoltatnám meg, saját fegyverimmel sujtatnám le, és saját, egykor olly annyira körmölő körmeimmel szakitatnám ketté."

Dicsőséges logika, mellyen, jóllehet felette szomorú lelkem, még is jóizűt kell kaczagnom, 's ennél megczáfolási bevezetésnek valóban nem cselekedhetem egyebet; minthogy tökéletesen emlékezetembe hozza bizonyos angol idomár' felette mély kutfőbül eredt veterinarius tudományát, ki mindig irgalmatlanul vágatá keze alatt lévő lovainak ereit; 'Istenért — igy szólék egyszer hozzá — bizony megöli lovait, hiszen már alig másznak; miért csapolja le minden vérüket!' „Én? — vala a' felelet — én csapolnám le? Korántsem; hiszen én csak úgy cselekszem mint Robinson [34]) 's azért soha nem is vágok eret, mint csak akkor, mikor 'kell', és akkor sem eresztek soha is több vért, mint éppen csak annyit, mint a' mennyi kell." — Felséges utánzási ügyesség, vajmi mély felfogás! — 'Mi a' tatár! nem üthetem fel a' tojást; galambocskám mit mivelt?' "Csak én is úgy megfőztem, mint a' szakács; hogy tán egy kissé tovább főtt, hiszen az mindegy!" — "*Per amorem Dei*, megfuladok!" 'Mi baja?' "Fánkocskát ettem a' Vice-Ispány úr' példájára; igaz, 101 darabot, mint a' hány ágyút el szoktak lőni Urunk' születésnapján 'sat." — Vagy több példát is hozzak elő? tán azt, mikor a' legyet gazdája fején akarta agyonütni bizonyos komornok, 's a' legyet elhibázta, de a' gazdát ugyancsak jól eltalálta! 'sat.; — még több példát hozzak elő, kérdem, mibül még inkább kivilágoljék: hogy, valamint érvágás és érvágás, tojásfőzés és tojásfőzés, fánkevés és fánkok evése, légyütés és a' légy helyett ember-ütés közt, igen igen nagy különbség van, jóllehet a' thema mindig ugyanazon egy: úgy lehetnek és vannak a' politikai mozgalmaknak is, vagy más szavakkal, a' közönség-felostorozási és felkinzási műtételeknek is, a' felébresztő szertül kezdve a' heleborusig, mellytül a' halak kiugrálnak a vizbül, bizonyos

árnyéklatai és lépcsőzetei, mellyek szintugy, mint az igen is kevés étel is rosz, az igen is sok pedig még roszabb, minden következmény nélküliek, vagy következményük nem kevesb, mint lángba lobbanás és okvetlen halál.

Ne mondja tehát senki, hogy a' Pesti Hírlap is csak azt miveli, a' mit én miveltem; mert ha ezt mondja, nem állit annál de legkisebbé is bölcsebbet, mint ha azt akarná erősitni, hogy mivel e g y, t i z, s z á z is szám, azért egyenlő szám; mert e g y font és e z e r mázsa hasonlólag súly, azért ugyanazon súly; mert egy palaczk bor üdvös és kedvemelő lehet, azért egy hordó bornak is üdvösnek 's kedvemelőnek, és tán még öregbitő fokozatban annak kell lenni; mert a' hat láb hosszú felette kényelmesen fürdik öt láb mélységü vizben, azért ha nem tud is uszni, bátran belé lökhetni őt a' Dunába akárhol is 'sat. 'sat.

Távul vagyok azonban mind ezek által azt mondani akarni, vagy legkisebbé azt követelni, mintha csak én értenék az érvágáshoz, csak én tudnám, mikor és mennyit kellene a' veres nedvbül lecsapolni; vagy egyedül én volnék az ügyes szakács, kellőleg megfőzni a' tojást; vagy egyedül én birnám kiszabni minden gyomorra a' fánkok' aránylagi üdvös számát; csak én volnék azon ezermester, úgy elütni a' gazda orrárul a' legyet, hogy orra' vére igen nagyon meg ne eredjen; vagy végre csak én volnék azon nagy homoeo- vagy allo-patha, ki mint valami nemzeti ordinarius monopolizálni merhetném a' magyarnak helyreállitását; mind ezt nem követelem, itéljen errül, valamint a' Pesti Hirlap' szerkesztője közt és köztem, egy harmadik, itéljen rólunk a' jövő kor; csakhogy ne mondja senki is, hogy a' Pesti Hirlap' szerkesztője csak azt miveli, a' mit én miveltem, csak ő is azon uton jár, mellyen én jártam; mert ezt mindig kereken tagadni fogom. 'S im ezért — mert igazolásomra sem ok, sem hely — ezennel felszólitom a' Pesti Hirlap' szerkesztőjét, álljon ki a' sikra, hol úgy szeretne — mint mondják velem szemközt találkozni. Ám bonczolja politikai pályám' minden lépteit, hozza napra minden mondásim- 's irásimat, bár kutathatná ki legrejtettebb gondolatimat: 's vajmi édesen érzi keblem, hogy széttéphet, a'

nagy szám előtt gyanussá, gyülöletessé tehet ugyan, de politikai következetlenséget minden ügyessége mellett sem fog, legalább a' szenvedelem nélküli igazságos rész előtt, rám bizonyithatni soha is. És azért adjon bátran szabad utat azon fulánknak — hiszen ugy sem birja elég ügyesen rejteni — mellyet minden felsőbb 's kivált a' szerencsétlen fő rendüek ellen, kik neki nem hódolnak, érez keblében; 's ki tudja, ha egyszer *con amore* és minden tartózkodás nélkül kitalálhatja az olly nehezen elfojtott neheztelésnek, sőt gyülöletnek keblében rejtező árját: ám akkor tán megszünend, azon szerencsétlen egymásra fogási és viszontorlási szenvedélyességet, melly a' fő rendek és a' nemesi rend közt valódi átokként már ugy is olly élénken létezik, még nevelni; minthogy tán akkor felébredend azon édes illusiobul, mintha ez által, tudja az ég, mi nagy jót nem tenne a' hazának; és kérdek minden elfogulatlant — 's tagadja, ki meri — ugyan nem tátong-e ezen eloszlási, naprul napra inkább elágzó örvény azóta százszorta aggasztóbban, és nem szakadozunk-e kézfogási, egyetakarási tekintetben, mint vert had, naprul napra kisebb csoportokra, mióta egünkön feltámadt a' Pesti Hirlapnak lángözöne? Néhány hónapja csak, 's miként siet már most is, mint végvonaglásnak induló testben, minden egy tökéletes szétbomlásnak. 'S azért pontositsa össze a' Pesti Hirlap' szerkesztője mind azon nemes indignatiot, mellyet személyében rejt, egyenesen rám; öntse felette jó, de sokak ellen felette elkeseredett szivének minden felcsordultát fejemre: 's tán megszabadul a' haza azon, minden szenvedelmeket felingerlő, 's minden érdekeket ellentétbe hozó themának valóban bámulatos munkássággal componált változataitul, mellyek ha nem variálnak minket fejledező állapotbul lázlobba, és meglehetős tág körbül felette szűk körre, akkor azok éppen ellenkezőjét fogják szülni mind annak, mit eddigelé a' visszahatás' törvényei szerint minden túlzások okvetlen hoztak az emberi nemre; és akkor e' dicsőség kirekesztőleg a' Pesti Hirlap' szerkesztőjeé lesz.

Csakhogy senki ne mondja, mintha mi — a' Pesti Hirlap' szerkesztője és én — ugyanazon egy uton járnánk, és ő is csak

azt mivelné, mit én miveltem; mi ellen — remélem — annál kevesb kifogás lesz, miután a' most legközelebbi 37-ik Hirlapban a' 304-ik lapon maga a' szerkesztő állitja felette bölcsen azt: mikép *„nem ritka dolog, hogy a' két fonal örökös hosszát, mellyeknek egyike égnek, másika pokolnak visz, ugyanazon egy guzsalyrul orsóztuk";* mit egyébiránt korántsem az okbul hozok fel, mintha én a' fonál' végét az egekbe orsózni tudó ügyességet követelném, hanem csak azért, mivel a' Pesti Hirlap' ugyanotti felszólitását ösztönül veszem, hogy egymás iránt türelemmel legyünk a' véleményben.

De ha szórul szóra, betürül betüre, 's éppen annyi mennyiségben 's szintazon vegyületben teszi is adományát a' Pesti Hírlap' szerkesztője a' haza oltárára, valamint én nyujtám azt a' közönségnek, mit nehéz lesz bebizonyitni: lehetne-e azért mondani, hogy ő is csak azt eszközli, mit eszközlék én, az ő működése is csak azon hatást fogja szülni, mit az én törekedésem hozott maga után. Ugyan lehetne-e ezt igazsággal mondani, kérdem? vagy nem sül-e inkább ellenkezőleg az ki — ha t. i. emlékezetünkbe akarjuk hozni: mikor irtam, mikor agitáltam én, és mikor teszi mind ezt a' Pesti Hirlap' szerkesztője, és ha honi körülményeink' akkori és mostani egészen megváltozott miségét felfogni is képesek vagyunk — nem sül-e akkor tökéletesen ki, hogy, ha én felébresztgetém a' mélyen alvókat, 's a' honi erőmű' jéghideg katlana alá tüzet hordottam, a' Pesti Hirlap szerkesztője a' már tökéletesen felébredteket lázba, a' már ugy is elég meleg katlant szétpattanásra hajtja; mert ugyan — 's tagadja ezt ki meri — nem áll-e néhány, 10—15 év' leforgása óta nemzeti diagnosisunk homlokegyenest ellenkezőleg, és nem ment-e azóta a nagyobb szám az igenis innenbül 's legmélyebb alvásbul, az igenis túlba, a' lehető legnyugtalanabb éberségre át, és nem vesz-e nemzeti gályánk, midőn egy partnak szerencsésen elkerülénk ormait, naprul napra aggasztóbb irányt a' más partnak örvényei és sülyesztő zátonyai felé? Ki nem lát itt különbséget, kérdem? — Mire azt felelhetni: csak azok nem, kik szenvedelemtül tüzelve, mint a' magyar szokta mondani "vérszemet kaptak", és nem látnak semmit józanul többé.

Néhány évvel ezelőtt, mikor az "*Extra Hungariam non est vita*" nevetséges dölyfe vala napirenden, mikor a' *Partis 1-ae Titulus 9-us*' kis szigetében minden lehető veszélytül

menten biztosan elérni remélette végnapját a' kiváltságos, mikor mindent, mi magyar, vakon dicsérni kötelesség vagy legalább közdivat vala, hibát találni viszont és kereken ki is mondani azt alig merte valaki, szóval midőn nemzeti és alkotmányos tekintetben azon vastag álmát alutta a' magyar, melly — ha csalni nem akarjuk magunkat — közel járt haláli álomhoz, és ő még is annyira egészségesnek hitte magát, mikép úgy szólván bámulást, sőt irigy versenygést követelt a' külföldtül: akkor, azt hiszem, ingerlő, felébresztő szerek valának az illők, miszerint azokkal, úgy tartom, egy kissé bátrabban is szabad vala előállani. — Ha marasmusbul nem akar ébredni valaki, még spanyol viaszszal is szokták égetni talpát, mi, mint mondják, sokszor felette jól sikerült; de midőn marasmusábul már egyszer felébredt a' nyavalygó, és nem csak felébredt, hanem ezentul megint legkisebbé sem tud pihenni, sőt tökéletes helyreállitási küzdésiben nyughatatlanságtul késztve saját erején túl akar cselekedni: akkor én legalább csekély eszemmel azt hiszem, nem csak égető spanyol viasznak nincs helye többé, de éppen ellenkezőleg, csilapitó, nyugtató szereknek szüksége lép a' teendők sorába.

Istenem! ha visszatekintünk mindazon borzadalmakra, mellyek az erőszak és önkény által csak kevéssel ezelőtt anyaföldünkön végbevitettek, lehet-e nem pirulnunk, 's nem áll-e tisztán előttünk — mert minden embertelen tettnek beérkezik boszuló órája — hogy annyi bűnök, és mi több: annyi el nem ismert bűnök közt, mellyek terhelék a' hont, Isten' áldása nem lehete anyaföldünkön; mihezképest "teljék mibe telik" kettė is kellett szakitatni azon elbizott önámitásnak, melly szerint ha nem is mindenki, de a sokkal nagyobb rész azt hitte: mind azon szivtelenségeknek, mellyekkel ember illete embert, 's egyáltalában mindennek, mi szokássá csontosult Magyarországban, okvetlen változatlanul meg kellene maradni, nehogy tönkre dülne az egész.

Tökéletesen megfordult azonban e' tekintetben a' közvélemény, és ha nem is mindenki, de bizonyosan a' nagyobb rész átlátja 's elismeri már, hogy 'sok bün terheli a' hont,

és közjavulásra, ha élni akarunk, lehető legsürgetőbb szükségünk van'.

Nem mondom, hogy, kivált polgári viszonyainkban már elértünk volna valami nevezetesb lépcsőt, távul ettül; hiszen ugy szólván semmit, mi már életbe lépett volna, nem értünk még el — legalább ahhozképest, mit saját itéletem szerint elérnünk kell — mert hiszen még ma is állatilag teng vérünk' legnagyobb része, és jóllehet sokkal kisebb mértékben, de azért úgy verik, úgy korbácsolják, úgy tömlöczözik, úgy akasztják őt, és szintén olly alant áll ő még most is, mint azelőtt; de azon fordulaton csakugyan átestünk már — és e' tengely körül forog honi létünk' egészen megváltozott diagnosisa — hogy ezelőtt a' nagyobb rész éppen nem kételkedett, sőt tökéletesen meg volt győződve arrul, mikép bot, vessző, akasztófa éppen olly szükséges a' magyar pórnak, mint nevetség őt saját lábaira állítni és minden polgári jogokban részesülésre felemelni akarni — — — most azonban, ha mátul holnapra nem lép Hunniában mindenki magasb lépcsőre, és még nem jutott minden magyar emberhez illőbb állásra, az nem azért van, mintha illyest a' nagyobb rész tőle ezentúl is megtagadni akarna, hanem azért, mert az eszme' tettlègi alkalmazása nem olly könnyű, mint annak javaslása és papirosra vetése.

E' körül forog a' dolog! És abban csalatkozik a' Pesti Hirlap' szerkesztője sok mással, hogy nem fogván fel honi létünk' általános létét 's voltát, bizonyos tenni nem akaró, makacs egyéneket tart egyedül szeme előtt, miszerint mindig azon hiedelemben van, mintha a' többség még mindig nem akarna, holott jót állok, hogy a' többség már akar, de nem tud, azaz szivesen bevenne alkotmányi bárkájába mindenkit, ha tudná, ezt mikép eszközölhetné saját elmerülése nélkül; és csak azért vonakodik, mert nem látja még át, hogy a' legnagyobb igazság a' leghasznosb tett is, és becsületességnél jobb számítás e' földön nincs.

Az akarat már megvan: kezet fogni, előre menni, és Magyarország egykori dicsőségének talpkövét megvetni 's e'

tekintetben egyedül a' tulhajtás lökhetne ismét vissza; mert ha megizlelte az ember egyszer, milly kéjérzés minden felebarátját szerető szivéhez szorithatni saját kárositása nélkül, semmi nem tartja őt illy öröm megszerzésétül többé vissza — a' hogy a' tapasztalás mutatja — mint tapintat nélküli kényszerités; minthogy kényszerités kettétöri az önmegelégedés, ezen legszebb jutalom utáni sovárgásnak minden báját, és a' helyett, hogy előmozditna, inkább ellenszegülést szül.

Mi kiváltságosok és magunkat jobban birók most, hála az ég, Magyarország' kiváltságtalan és tehetetlenebb része iránt olly hangulatban vagyunk, mint valánk ujabb időkben a' lengyelek iránt: 'Teli készséggel segitni rajtuk, de nem tudva, mikép', azon különbséggel mindazáltal, hogy legjobb akarattal sem vala igen tehetségünkben segitni a' lengyelen, midőn saját vérünkön bizonyosan segithetünk 's nem magunk' megröviditésével, hanem éppen ellenkezőleg saját létünk' felemelésével, biztositásával --- de csak akkor, ha a' szivábrándozási körbül kilépvén — minthogy illy szövevényes műtételhez 'akarat' nem elég, de 'tudás' kell — ki birjuk jelelni a' 'miképen'-t.

Ez van tehát napi renden, kimutatni t. i. a' 'miképen'-t; mert hogy tennünk kell 's tennünk hasznos, azt már nem csak elismeri a' nagyobb rész, sőt ezen érzelemtül kelletén túl fel is csordul.

Felette szűk és nedves házunkrul, mellyben laktunk és most is lakunk, csak kevéssel ezelőtt a' nagyobb rész azt állitá: "milly dicső lak ezen régi lak, kár volna csak egyetlen egy tégláját is kimozditni helyébül". — Kérdem, milly gyógyszer illett illy állapothoz? Nézetem szerint a' felingerlő, észrehozó bors, atticus só, szurás, vágás, pióсza 'sat. Mit mond azonban most a' nagyobb rész? "Bizony felette rosz lak ezen régi lak, a' kevésnek sincs aránylag kényelmes és biztos helye benne, a' nagy rész pedig egészen ki van zárva fedele alul; romboljuk azért le, és épitsünk ujat 's dicsőt." 'S ezért most megint mi van a' teendők során? Nemde, vagy legalább az én logikám szerint, éppen nem a' régi épitménynek tul-

ságos gáncsolása többé, mert annak hibás részeivel a' benne levő minden jó is az egy tulságbul a' másikba menő sokaságnak anathemája alatt fekszik, hanem 'valami jobb ujnak okszerinti kimutatása', és a' 'réginek mindaddigi megtartása, mig a' kész ujat és valósággal jobbat helyibe is lehessen állitni — ha kivántatik — rögtön'; mert valóban, jóllehet már az is felette nevetséges, szűk és nedves lakban 'palotai illusiok közt döbrögieskedni', azért még sokkal nevetségesb tetőtül talpig lerombolni a' bármilly szűk és nedves lakot is, hogy aztán az egész nemzet szabad - - - igen, a' szabad ég alatt lelje magát, mielőtt az uj vagy a' reformálandó épitmények' rakása nem csak megkezdve nincs, sőt terve sem kész még; mi más szavakkal vagy más képpel előadva nem volna egyéb, mint bizonyos 'négylábunak' esete, melly az árnyékért elejté a' fogai közt levő konczot; milly szerepben én legalább magyar rokonomat látni nem kivánnám!

Ha valaki tehát azt mondja: "a' Pesti Hirlap' szerkesztője és én csak egy methodust követünk", az körülbelül illyeseket is elmondhat éppen annyi logikával: Mert igen hasznos és szükséges az indulni nem akaró vagy rest lónak egy kis sarkantyut adni, azért a' jó indulóban levőt kétszeresen, a' kantárt ragadót pedig háromszorosan kell sarkantyuzni. Mert hegynek fel ostor-bontás és a' csapatnak összeszedése nem árt, sőt szükséges, azért völgynek le még szükségesebb a' feltüzelés és az ostornak meg nem szünő pattogása. Mert a' tudatlannak és még is elbizottnak néha néha egy kis leczkét adni tán czélszerű, azért a' 'bölcseségnek diadala': a' nyakra főre tanulókat, a' hazai bűneiken mindegyre pirulókat leczkézni, leczkézni, leczkézni végtelenig. Mert tökéletesen rendén van az illetlen bánásmódot férfiúilag elintézni, és elégtétel nélkül becsületsértést türni a' jobb vér nem fog, azért szeme közé kell annak csapni, ki például nyájas udvarisággal ebédre hív. Mert czélirányos: jó móddal és ahhoz való sippal a' madarakat a' háló közelihez csábitgatni, azért 'felette mély felfogás' — mint kótyavetyén — dobra verni, hogy aztán annál inkább megszeressék a' vad szabadságért ajánlott cserét.

Mert Istentül adott állásunk szerint minekünk kiváltságosoknak szabad, sőt kötelességünk, noha illendőséggel, de még is férfiúi elszántsággal védni alkotmányunk' alapjait minden, sőt fejedelmi megtámadások ellen is, azért ugyancsak talpra esett következetesség minden kormányi lépés és intézvény ellen mint vak légy szegülni, és abban keresni független tartást — mint van köztünk némi uraság — hogy Urunk 's fejedelmi családja' egyéneivel szemközt egyenesen áll mint nyárs 'sat. 'sat. 'sat. 'S éljen a' jó logika, és mindenek előtt a' mély felfogás. O'Connellnek e' tekintetben — sejtem — finomabb tapintata 's jobb logikája van.

Egyébiránt kérdem, nincs-e különbség könyv és ujságlap közt? — Az egyik egyszerre, bizonyos összefüggésben, és csak az érettebb közönségnek nyujtatik, ugy szólván mint 'pezsgő' nagyobb alkalmaknál; midőn a' hetenkénti két ujság-lap meg nem szünő ingerlésben tartja a' közönségnek nem csak érettebb, de illy eledelhez el nem készült nagyobb részét is, mikép olly hatással is van, mint pezsgő és fűszer, melly naponta nyujtatik.

Mondják tehát, hogy a' Pesti Hirlap' szerkesztője eltalálta a' czélt, és én elhibázám azt; hogy ő józanabb szempontbul fogá fel honunk' diagnosisát mint én; hogy ő áldást terjesztend a' hazára, midőn én annak csak kárt tevék: ám legyen, eltűröm, itéljen köztünk a' jövendő; csakhogy senki ne mondja, hogy egy uton járunk, és az ő methodusa az enyim.

A' fő kérdés az, mit akarunk? azon keserűséget enyhitni-e — és mint a' német mondja '*uns Luft machen*' — melly keserűséget minden magyar, ha szereti hazáját, keblében hord, hord pedig azért, mert érzi, hogy részint saját, részint mások hibája altal olly mélyre sülyedt, mikép bizony nincs min örülnie, minthogy egy olly egyénhez hasonlitható, ki nem felette jó haszonnal tölté idejét, és ekkép ha a' jobb érzés őt egészen el nem hagyá még, sem helyzetével, sem magával egészen meg nem elégedhetik; ha ez legfőbb czélunk, ám akkor toljuk egymásra 's kivált a' kormányra hátramaradá-

sunk' okát, ingereljük, boszantsuk egymást 's mindenkit tehetségünk szerint, törjünk borsot minden orrok alá, fuvattyúzzuk a' viszálkodás és türelmetlenség' honunkban már olly sok szépet és dicsőt (!!) végbevitt tüzét, mennyire birjuk és emeljünk a' szivsugalási szenvedelmek daemonának oltárt: 's higyük el, rövidebb idő alatt mint gondolnók, megnyilik előttünk a' sir, mellyben habár nem diszes is, még is enyhülésre némul elvégre minden képzelet és valóságos kin. — Ha azonban czélunk ennél magasb, 's élni 's mint nemzet nagyra nőni kivánunk, akkor adjunk bucsút minden lágyszivű gyermeki andalgásnak, nyomjunk el keblünkben minden keserű negédet, uralkodjunk szenvedelminken, 's hozzuk józan 's hidegvérű számolásink által helyre nemzeti életünkön ütött mind azon csorbát, mellyek után még most is annyira sinlődik a' magyar.

És azért ne ingereljünk, ne ébreszszünk szenvedelmeket, és ezeket ne uszitsuk egymásra systematice, 's szakadatlan, mint a' Pesti Hirlap' szerkesztője; systematice 's szakadatlan mondom, mert hogy itt ott 's kivételenként nem volna többé szükséges a' kis buzditás, sőt itt ott még a' megszégyenités is, azt nem akarom állitni. Minden még tenni való; 's jóllehet gyönyörű lelkülettel bir honunk' reménye, a' mostani nemzedék, és minden nemesre kész, azért van még elég selejtes is anyaföldünk' határai közt, kire még igen illik — jóllehet kiestünk már idejébül — mindenféle 'szelid tortura'; csakhogy illyes ne legyen, kivált olly lapnak meg nem szünő themája, melly olly nagy nimbusban áll, mint a' Pesti Hirlap, de ez inkább egyenesen a' 'miképen'-t mutassa ki jó számolásilag, melly szerint mostani aránylag alacsony állásábul biztosan magasra emelkedjék Hunnia.

Az idŏbül kifogytam, 's jobbadán: mert, hála az ég, más, és mondhatom jobb 's tán egy kissé hasznosb dolgom is van, mint szónokolni 's irkafirkálni egyedül, mi noha szép — ha t. i. szép — még sem tett, 's csak annyiban neveli a' nemzet' szellemi 's anyagi kincsét 's ekkép hatalmát, a' mennyiben hasznos tettre gerjeszt, 's hasztalan 's káros tetteknek elejét veszi; minthogy szó és betű nem több mint szerszám, melly magában semmi, de csak alkalmazása által válik hasznos- vagy károssá; mikép sokszor a' legélénkebben éljenezett szónoklat és declamatio, meg a' legnagyobb divatu könyv sem ér valódilag annyit, ha t. i. tettbe és életbe nem megy át haszonhajtólag, mint ér a' szántóvetŏnek minden tanu és taps nélküli csak egy órai szántása is.

Csonka munkát vagyok tehát kénytelen benyujtani a' közönségnek, valóban felette csonkát és csak általánost, mellyet azonban, ha élek 's csak egyetlen egy magyar van is, ki tiszta szándékomat félre nem ismeri, okkal móddal folytatandok.

Mielőtt berekesztném azonban e' soraimat, nem mulaszthatom el itt még némieket felhozni, mik a' mondottakkal szorosb, és részemrül úgy szólván igéreti összeköttetésben vannak, és mik propylaeumokúl szolgáljanak azon 'Miként'-nek, melly szerint én hiszem a' magyarnak felemelését lehetőnek, 's mit — mennyire tehetségem és a' körülmények engedni fogják — minélelőbb közitélet alá bocsátni szándékozom.

Néhány évvel ezelőtt egy hires prókátort látogaték meg Pesten. Alig végzettük magunk közt a' tisztelkedési szóváltást, bizonyos német könyvet ad kezeimbe, melly — ha jól emlékezem — körülbelül e' czim alatt: „*Was ist ein Liberaler?*" mint valódi szörnyeteget, gyujtogatónál, rablónál, anthropophagnál feketébb szinekkel festi a' szerencsétlen liberalisokat.

Megtéritésemre czélzott a' derék ügyész, és — mert feketék' mosásával igen, de szerecsenek' mosásával nem szoktam bajlódni, 's ekkép nem válaszolék és csak mosolylyal hallgatám az antiliberalis anthropophag atrocitásit — *quasi re bene gesta* azon tanácscsal végzé be jó szándéku, 's mint mondá, practicus szivességét: Bár szereznék inkább egypár jövedelmes házat, mintsem hogy köz dolgokban fáradnék, és én is iparkodnám lenni 'valami' — t. i. egy kis 'hivatali' — minthogy ez józanabb volna, 's inkább biztositna köz megtiszteltetést, mint a' liberalismus 'sat. — A' jó öreg Verbóczianus nem akarta, vagy szenvedelmes antiliberalismusa mellett valósággal nem birta felfogni, hogy a' liberalis nem ollyan elhatározott valami, mint például medve, mellyrül egyrül mint másikrul, mint menagerieban szokás, el lehet bizonyos formulare után petyegni hazáját, szokásait, ösztöneit, 's miként eszik mézet, ha szert tehet rá, 's miként nyalja viszont talpát, ha télen más mulatsága nincs. 'S igy elérthető, miért gyülölé ő annyira a' liberalist; mert ha a' liberalis valóban nem egyéb, mint ugyanazon egy kaptafára vont, más birtoka 's kivált felesége után sovárgó, mindent helyébül kimozditó, minden bevett elvet 's szokást lábaival tapodó, minden vallást becsmérlő, minden felsőbbséget bemocskoló, 's tán itt ott néha néha okkal móddal egy egy ezüst kalánkát vigyázatlanságbul vagy természeti ösztönbül magával vivő izé, és nincsen nemes, erényteli liberalismus, és ennek nincsenek bizonyos árnyéklatai, mellyek körülményektül 's akaratinktul föltételezvék: akkor, tudom, minden becsületes ember rögtön hátat fordit minden liberalismusnak, és túlságig antiliberalis leszen. Ámde ezen szó 'Liberalis' éppen olly kevessé elhatározott szó, mint például 'fa', 'hal', söt 'ember'; mihezképest ha ki azt mondja: 'gyülölöm a' liberalisokat', az éppen olly józanul illy következményeket is vonhat, mint például: 'Mert fenyőfa nem alkalmas fa szebb bútorra, tehát egy fa-nemnek sem lehet e' czélra venni hasznát'; 'Mert egy kis menyhal alkalmas táplálék a' gyengébb emésztőnek, tehát — minthogy hal csak hal — bizonyosan egy kis harcsa, söt egy kis czápa sem lehet gyomorháboritó'; 'Mert

felette sok gyülöletes ember van — minthogy ember csak ember — az emberiségre uj vizözönt kell előidézni'; 'Mert végkép a' liberalismus' emberszerető köntösében sok hypocrita lappang, meg még több sült bolond jár, azért mind azokat is Autoda-fe-ra kell elitélni, kik az Isten, minden teremtésével őszinte rokonszenvet éreznek, és kik emberszeretetet nem csak ajkon hordva, de tettleg gyakorolva, nagyobb szerencsét is birnak az emberiségre 's hazára árasztani, mint néha néha egy kis krajczárka alamizsnát.'

Meg kell határozni előbb szorosan, mi a' liberalismus, mi a' philosophia; mert mindaddig, mig ez nem történik — 's illy szoros elhatározások' nem léte: oka annyi emberi nyomornak — barát 's testvér meg nem szünőleg fog egymás keblében dúlni.

És igy van a' profanált, nevetségessé tett '*juste milieu*'-vel is, 's elannyira, hogy alig meri valaki magát a' régi '*medium tenuere beati*' papjának vallani, jóllehet mind az 'igenis inneninek' mind az 'igenis tulinak' czéliránytalanságát a' régi Sangrado' és Brown' [25]) systemáitul kezdve a' politikának ujabb szövevényes pályájáig, mindenben tapasztaljuk.

De ugyan ki a' közepes'? — Ha az, ki 100 forinttal tartozik Isten 's ember előtt valakinek, és neki az ő képzelte '*juste milieu*' szabályai szerint 50 forintot ajánl; ha az, ki a' rábizott sajátot éppen e' szabály következésében, csak feliben őrzi híven meg; ha az, ki felebarátját csak fél testtel rántja ki a' tűzbül; ha az, ki az embert mint ember csak félig akarja emelni ki a' lelketlen portéka és állati tengés' miségébül 'sat. ha illyes a' közepes', ám akkor teli torokkal: Ki— Le— sőt Fel vele!

Én azonban más értelemben veszem a' közepest', és miután nálunk azt szokták '*juste milieu*' hősének nevezni, ki sem a' kormány, sem a' divat' bálványinak szinét nem viseli; minélfogva, mint mondják, bennük soha nem bizhatni tökéletesen: ez uttal ismét és ismét kijelelem, mint már többször tevém, azon mezőt, mellyen a' kormány és haza közt én állok, és melly mezőn halni is remélek, és ha erőm tökéletesen el nem hágy 's idiota nem leszek, minden bizonynyal fogok is.

Vért és életet — vagy, mert vérrel és életvesztéssel nem használhatni mindenkor, ámbár ezekkel is, ha kell — de minden esetre munkát, megtörhetlen állhatatosságot, nappali veritéket és éjjeli virasztást legőszintébben síromig azon kormánynak, melly őszintén nyujt kezet nemzeti 's alkotmányos fölemelkedésünkre. Ha ezt azonban nem cselekszi: oppositio' tagja vagyok, de tisztelő megbecsüléssel mindig; mert dynastiánk' legtöbb tagját nem csak mint előkelőt, hanem mint embert is tisztelem; egy sem méltatott sokra, egynek sem köszönök sokat, egytül sem várok semmit is; és ekkép nem háladatbul vagy valami kedvezésnek fejében szólok igy, hanem mert meg akarom adni, mi Istené, 's éppen igy a' fejedelemtül lefelé minden embertársomnak, ha nem is hizelkedve, de szoros igazság szerint, mi az övé; 's mert nem hihetem, hogy okszerinti, de illendő ellenzés, hol arra szükség van, végkép ne vezetné dynastiánkat azon útra, melly rá nézve is a' leghasznosb és legdicsőbb; mert ma a' felvilágosodás' idejében, ugy hiszem, nem csak határtalanul dicsőbb, de minden kétség nélkül hasznosb is, erőtül pezsgő, egy testü, egy lelkü nemzetet kormányozni, mint uralkodni elnyomott, magát emésztő népen. — Szintugy esküszöm hüséget és ajánlok fáradhatlan 's legőszintébb, 's bármilly alárendelt együttmunkálást minden hazámfiának, a' polgári lét' akármilly alacsony lépcsőjén álljon is, ki ész, tudomány és tapasztalás jelelte-ki uton a' nemzetiség' és alkotmány' lobogóját viszi elől; midőn erőm szerint munkás leendek azok' felébresztésében, kik alig bujának még a' tojásbul ki, 's jóllehet felette egyszerü viszonyaikat sem birják elrendelni férfiúilag, 's házaikban nem ők, de az asszony és házi barát az úr, még is már respublicákat, 's tudja az ég, milly nagyszerü sikerleteket terveznek, és mint personificált inditványok, erővel akarják uj mintába önteni a' hont; pedig vannak, vannak sok illyféle jó lelkek. Nekem sem a' sárga-fekete lobogó nem kell, de ugyan a' franczia propaganda büze sem tetszik; és illy értelemben 'közepes' voltam, vagyok és leszek is, habár a' lehető legnagyobb singularisban is, síromig.

E' közlemény' 93-dik lapján ezt mondám: 'Keblem, erszényem minden engedményre tárt, minden teherhordásra nyilt', 's egy uttal azt igérém, hogy később lepleg nélkül és tökéletesen ki fognám tárni, mennyire nyilt keblem és erszényem kézfogásra, vállvetésre. — Részletesen errül azért nem szólék fentebb, mert szűk vala a' hely; most pedig azért nem szólhatok részletesen és okokkal támogatva a' dologrul, mert kifogytam az időbül. Elmellőzni minden szó nélkül azonban az egészet még sem akarom; és azért addig is, mig ismét gyakorlatilag alkalmazva és az életbe hozva fogok okoskodhatni a' tárgyrul: általános szabályokban im ezekkel ajánlkozom, némi föltételek alatt mindazáltal, mellyekrül később, vagy inkább 'máskor.'

Kész vagyok aránylagosan minden köz terhekben részt venni. 'S értsük egymást; nem bizonyos terhekben egyedül, mint például a' házi pénztár' viselésében, hanem kivétel nélkül minden lehető terhekben, 's nem szabad ajánlkozásként egyedül, de törvényes kötelességileg; 's mi több, a' rám vett adónak mire forditását sem kivánom ellenőrözni mindaddig, mig a' polgár és pór illyesbül ki van szoritva; mert — köztünk maradjon a' szó — egyedül nem-fizetési ürügynek tartom, 's nem egyébnek mint hypocrisisnek ezen sokszor hallott szójárást: 'Szivesen adózom, ha felelős a' ministerium'; mi más szavakkal nem egyéb ezen — egyébiránt senkit, ki csak egy kissé okosabb, többé rá nem szedhető — syllogismusnál: "A' ministeriumot papiroson tán igen, de gyakorlatilag feleletteher alá nem vehetjük; miután illyes tehát mai körülményeink közt életbe nem fog lépni: ám pengessük csak szép hanggal, hogy édesörömest mi is úgy viselnők a' köz terhet, mint a' polgár, mint a' pór, mint a' zsidó, csak felelettel tartoznék a' minister, és a' liberalitas' nem csak legszebb, de ugyancsak constitutionalis szagában állunk a' többség előtt 'sat." Ily olcsón, sőt 'ingyen' én legalább nem kivánom megvásárlani vagy inkább bitorlani a' liberalitas' szinét; de midőn soha nem kivánok és nem fogok dolgozni a' restért, és szerzeményemet mindenki ellen erőm szerint védendem, a'

haza' terhét testvérileg vagyok kész hordani hazám' minden szülöttjével, és mindaddig legkisebb feleletteher' kivánása nélkül is, míg az ő adójárul sem számolnak. — Legyünk ebben tökéletesen egy lábra állítva, 's azt hiszem, semmi nem fog testvéri 's nemzeti egybeolvasztásunkra sikeresebben működni - - - -. A' hiányok sokfélék, 's még a' bűnnek, a' gyalázatnak is van bizonyos hiúsága, mit sokszor tapasztalhatni; mert hányszor nem halljuk, milly fenhangon 's milly megelégedett büszke negéddel emlegeti sok, állati kicsapongásit és elszórt életét. Igy sok azzal dicsekszik — mi Magyarországban nem felette ritka thema — hogy soha semmit közhaszonra nem dolgozott és soha semmit közhaszonra nem adózott; midőn inkább — nekem legalább úgy látszik — az lenne dicsekedési tárgy, ha valaki igen sokat dolgozik és igen nagy részt vesz a' köz terhek' hordásában, és amaz nem volna egyéb, mint 'fitogatás'. Én mindenek felett gyülölöm a' herének szerepét, 's szívesebben sülyedek köz teher alatt - - - ha nemzeti, köz rokonkeblü összetartás nem birja kivivni magának az ellenőrség' jogait - - - -. Illyes alkotmányos fő elv azonban csak akkor léphet életbe s' igazi gyakorlatba, mikor nem csak egy része a' nemzetnek, de a-tul z-ig az egész nemzet követel 'adó-mire-forditási számadást'. És ám addig, mig tökéletesen felnemzetesül a' magyar, kész vagyok, mint mondám, három évrül három évre, t. i. minden országgyülésen szintúgy ellenőrség nélkül kivetni magamra is az adót, mint most vetjük ki azt Magyarország kiváltságtalan lakosira - - - -.

Büntető törvényt rám, családomra és az ország' minden lakosira egyenlőt, és szigorút kivánok. Ki állati, büntettessék állatilag, és szünjék meg végkép azon botránkoztató különbség, melly szerint éppen az legyeztetik egyben, mi irgalmatlanul sujtatik másban; de józan irányba hozassék más részrül azon puhaszivü ábrándozás is, mintha ki lehetne küszöbölni közülünk minden állati büntetést, márul holnapra, és mielőtt köz nevelés kiemelé legalább a' nagyobb részt, az állati tengés' köreibül.

A' haza védelmére irják össze velem és fiaimmal együtt az ország' minden lakosit különbség nélkül, hadd huzzunk sorsot mindnyájan 'sat. 'sat. 'sat.

Systemámat, hogy t. i. a' szivnek országlásban más szerepet nem szabad játszani, mint javaslóit, felbuzditóit, és egyedül a' hideg észt illeti a' kormányzás — melly systemát, jóllehet régi mint a' világ, elég szerénytelenül 's y s t e m á m n a k' nevezem; de csak azért, mert a' sziv' müködéseinek teljes kirekesztésével minden tétova és habzás nélkül rendszerezve azt soha sem nem olvastam, sem nem hallottam más által előadva még — e' systemát is ez uttal terjedelmesben, és alkalmazási tekintetben kivántam volna szőnyegre hozni; de nem győztem, és ekkép ennek is később szándékozom adni tökéletesb felvilágositását.

Mi pedig a' Pesti Hirlap' czikkeit 's kivált vezérczikkeit illeti: hogy ezeknek is sokkal nagyobb részét *quasi re infecta* kell ez uttal és mindig csak a' hely és idő' szüke, 's könnyen 's szaporán dolgozni éppen nem tudó tulajdonomnál fogva minden érintés nélkül hagyni, különösem sajnálom; sajnálom pedig azért, mert egy kissé több üres idővel felette sokat hozhattam volna fel annak megmutatására, milly időnkünti és mostani nemzeti diagnosisunkhoz éppen nem illő modor szerint, kezelte a' Pesti Hirlap' szerkesztője köz polgárosodásunk' legérdekesb themáit. Leginkább sajnálom, hogy a' Pesti Hirlap' 9 ik számu vezérczikkébeni azon t i s z t e s ö r e g n e k, ki mint mondja, m a g y a r, d e n e m n e m e s, valóban nagyon pompás, de azért és tán éppen azért még is felette nevetséges declamatiójára nem válaszolthatok részletesen és *ex asse* akárki — nem bánom a' legközönségesb bécsi alma- és körte-eladónő — által, ki csak félig meddig bir gyakorlati észszel, melly válasznak csontváza körülbelül volna: Ne nevettesse ki magát, 's hagyjon fel illy szivandalgási felcsordulással, jó öreg úr; bizony mintha nem tudná, 's csak most venné tátott szájjal észre, hogy a' nemtelen nem bir Magyarországban ingatlant; az úr talán azon magyar, ki Napoleont felemelkedési phasisaiban csak a' consulságig kisérte [26]), és

ha az; ám megsugom az urnak — mert hiszen már a' bécsi közpiaczon is megtudtuk mindnyájan, és ekkép csuda, hogy illyes az úr előtt titok maradt; vagy tán csak csintalanul dévajkodik és csak úgy tetteti magát, mintha nem tudná — hogy a' legutolsó országgyülés óta — $18^{39}/_{40}$ 9-ik t. cz. 7-dik §-a — mindenki szerezhet urbéri ingatlant Magyarországban, és már már csak hajszálon függ az ősiség, és bizonyára nem sokára le is szakad, mikor aztán szerezhet maga is, ha van pénze, untig valót: és csak az által erősödhetik azon hajszál, melyen függ az ősiség, ismét erősebb kötéllé, ha túlhajtják a' dolgot és jacobinus sapkát vonnak hegyibe; minthogy sok ollyan ember van, ki mint ló, az árnyéktul, sőt mindennapi eledelétül, az ártatlan szénátul is megijed. Ne lamentáljon tehát olly szinházi- és szivszaggatólag, mint kérges fuvattyú, ne is keressen elavult adatokat a' codexben, mert hiszen az már nem szükséges, minthogy a' közös haszonnak argumentuma már győzött, és kár azt gyengébbekkel beködözni 's betömkelegezni; de keressen inkább pénzecskét zsebében, és másokat felingerlő praedicatiok helyett vásároljon urbéri telket 's majd hamar allodiumot; minthogy 'ingyen' elosztani a' hazát és minden szerzeményt, a' sült galambot váró tunya, tudatlan, hóbortos 'st. eff. szinezetüek közt egyenlőn, soha nem vala senkinek is szándoka, azokat tán kivéve, kik - - - -

Azért szerettem volna pedig ez életkérdésrül részletesben szólni, hogy megczáfolhatlanul adhassam elő, a' 'mit és miképen kellene tehát eszközleni' hosszú során mennyire volna azon óvakodás is felette szükséges, hogy

'Olly tárgyakat, mellyek köz kedvezést nyerének, 's már már ki lehet tűzni felettük a' diadali dandárt, mert hasznuk bizonyos és elismert, a' Corpus Jurisnak tömkelegibe többé vissza ne vigyünk; 's pedig egyedül azon egyszerü okbul, mivel a' mostani században a' közhaszon olly ok, mellynek a' többség nem, de csak egyes ügyesek szegülnek ellen, kiknek hasznuk nem a' köz haszon; ámde ha a' világos oknak nyilvános mezejérül a' Corpus Jurisnak éppen nem nyilvános mezejére vitetik a' kérdés, mint például az ősiség dolgában,

nem játszatik-e az egész dolog egyenesen illy egyes ügyesek' kezeibe, 's nem alacsonyul-e le a' legtisztább és leggyönyörűbb országkérdés egy szövevényes prókátori vitatásra, minthogy — és e' körül ne csaljuk magunkat — ha B talál idomtalan könyveinkben valamire argumentumokat, C fog ismét ellen-argumentumokat találni bizonyosan, és kész minden szövevényivel és időveszteségivel a' tabularis pör, 's mig latolásban van az elv, teng, sőt bukik az ügy, 's rútul ki van játszva a' köz kivánat. — Nem mondom, hogy tiszta elhatárzott törvényeinket gyámokul ne hozzuk fel, 's kivált ott, hol még győzni kell; korántsem állitom ezt, Isten mentsen, sőt azt ohajtanám, bár lennének törvényeink olly világosak, oly okszerintiek, és módositatnának időrül időre 's okkal móddal nemzetünk' növéséhez annyira, hogy azoknál erősebb gyámokokat ne kellene keresni; ámde elavult törvényeket 's kivált, ha azokra már nincs szükség, és ekkép egyedül egy kis prókátori tudománynak fitogatása végett előidézni, nem csak a' most fentebb érintett okbul, hogy t. i. valami jó és világos mezőrül soha nem kell valamit rosz és ködös mezőre vonni, a' legszerencsétlenebb tactika, de legfőkép azért is, mert ha mi magunk rázzuk meg a' praescriptionak alapját, mi emberek közt a' stabilitásnak legerősb és legtöbb esetben egyedüli sarkalatja — olly kevessé tökéletes az emberi lét — ám akkor igen sokat vesztünk, sőt Magyarországot is egyenesen és rögtön, a' szláv nemzetségnek kezére kell szolgáltatnunk, minthogy anyaföldünket sem birjuk más jognál, mint a' praescriptionak jogánál fogva. Nem is menti meg és emeli fel hazánkat e' szerint, valamint mást sem emel soha is fel, 'ügyészi ügyesség', és elavult törvények' kikeresése 's ügyes magyarázgatása, valóban nem —; illyes nagyobbszerű' sikerére ennél több kell, 's mi nem egyéb, mint országtudományi magasb felfogás.

A' 'Mi'-nek és 'Miként'-nek minélelőbb életbe léptető sorát illetőleg pedig szintén legnagyobb általánosságban, és addig is, mig minden tárgyra egyenként ismét visszajőni alkalmam lesz, és egyebeket 's fontosabbakat, csakhogy jelenleg nem annyira napi rendüeket is hozhatok szőnyegre, im ezeket tüzöm ki ez uttal is némi propylaeumokul:

A' magyarság' terjesztésével, mint már fentebb érintém, felette csinnyán kell haladni, 's köz neheztelés érje azt, vagy inkább köz ellenzés, ki bár legtisztább szándékbul is, de olly móddal jár el ezen minden magyarnak legszentebb tisztében, mikép eszközlésének nem haladást, hanem okvetlen visszahatást kelljen következtetnie. E' helyett azonban az alkotmánynak mindenkire terjesztése mozditassék elő lehető legsebesebben, mi természetszerint éppen nem eszközöltetik 'túlhajtás', hanem egyedül azon lépcsőzet által, melly aristocratiai létünknél fogva az alkotmányban 's nem az alkotmányon kün fekszik; minthogy akármennyire terjedjen is vágyunk *in ultima analysi*, anarchia nélkül nem haladhatunk egyéb formákban elő mint aristokratiaiakban, anarchiábul pedig ránk nézve nemzetiség' tekintetében soha nem forrhat ki ujjászületés, de szövevényes állapotunk- vagy inkább nyavalyánknál fogva okvetlen be kell következni a' halálnak; mit soha nem szabad felejtenünk. — E' kérdést egyébiránt most se részletesebben, se világosabban nem magyarázhatom.

Ereink' vagy inkább: erőink' egy egy czélra összesitése végett elmulhatlanul központot kell alkotni, melly parancs nélkül és egyedül varázsa által minden szinü 's minden körülményü magyart néha magába vonzzon, és hosszabb időre is ott tartson; minthogy egyedül illy központ hozhatja illő arányba azon szétágzást, melly municipális alkotmányunk' következ-

ménye. Bécs központja a' közbirodalomnak ugyan, de nemzeti kifejlés tekintetében egyedül Buda és Pest válhatik a' magyarnak természetes gyülpontjává; Budát és Pestet kell tehát, 's ha máskép nem lehetne, nemzeti közerővel vagy legalább nemzeti pártolással nem csak minden lehető és kivált vizveszélytül gyökeresen megóvni, de minden magához vonzó varázszsal is ellátni; — — 's mennyire lehetséges, sőt aránylag könnyű ennek eszközlése, 's elannyira, hogy kevés év' leforgása alatt senki rá nem foghatna ismerni Buda- és Pestre, 's mind nyári mind téli lakásra e' két város Europának legkellemesb városaihoz lenne a' legszigorúbb igazság szerint sorozható; ezt be tudom bizonyitni, 's engedjenek szabad kezet, 's pártoljon csak a' nemzet okszerintileg, végbe is viszem.

Az ősiségnek az ország' belbecsét 's ekkép egészségi erejét elnyomó zsibbadéka — minden visszaható erő, és a' fiscalitási jogok csorbitása nélkül egyébiránt, okkal móddal — mirül szinte máskor — minél előbb küszöböltessék ki anyaföldünkrül. — Emeltyûre van szükségünk, mind azon kincsek kiemelése végett, mellyeket most sivatag és mocsár föd. A' földbirtokost kell tehát hypothekával megajándékozni mindenek előtt — ez a' szegnek feje — mert csak ez vonz maga után nem mesterkélt, de valódi közgazdagságot; nagy hypothekája azonban mindaddig Magyarországban általán véve a' földbirtokosnak nincs, míg igazi tulajdona nincs, igazi tulajdon pedig és ősiség összeférhetlen ellentét.

Miután szabad és biztos közlekedés nélkül éppen olly bágyadt egészségü és beteg a' hon, mint azon test sem pezseghet erőtül, de csak hervadólag teng, mellynek ereiben szabadon 's élénken nem foroghat a' vér: készüljön — minthogy hazánkat lehető legjobb egészségre emelni minden módon kell, és ehhez minden magyarnak a' legnagyobbtul a' legkisebbig tehetsége szerint járulni legszentebb kötelessége — készüljön mondom, Magyarországon keresztként átvezető biztos közlekedés keletrül nyugotnak és éjszakrul délnek Pesten keresztül, legyen az bár kő-, bár vas-út, bár vizcsatorna, mi hely és körülmény szerint legczélszerûbbnek fog mutatkozni. Ezek' eszközlése

társulatokra legyen bizva, mellyek azonban, hogy meg is alakulhassanak, és ne csak papiroson veszszenek el, vagy már kezdetkor bukjanak meg, úgy álljanak az ország' pártolása alatt, mikép a' vállalatnak száztul öt tiszta jövedelmét minden esetre biztositsa a' hon, ha t. i. a' nemzeti ellenőrség alatt álló vállalatok nem vergődhetnének legalább is illyes jövededelemre azon vámpénz után, melly a' törvényhozás meghatározásával, vagy ha illyes részletekbe nem kivánna ereszkedni, annak legalább helybenhagyásával mindenki által volna fizetendő. — A' már tervezett, vagy mi több: már életbe lépett közlekedési módokat pedig, mellyek azonban köz bizodalom 's egyedül, mint gondolom, ennek hija miatt, mint például a' Pozson-Nagyszombati vasút, nem birják az idő' mostoha fordulatának, vagy inkább a' mesterségesen (!) ránk hozott eseményeknek most egyszerre olly rögtön berohanó árja ellen sajátlag, minden segitség nélkül kivivni a' sikert, az efféle hasznos vállalatokat is szintilly pártolásra méltassa az ország; mert bár hol mutatkozzék is a' nemzeti testben rothadási jel — tönkre dülő vállalatok pedig nem egyebek — az egész test sinlik utána.

Miután nemzetet tekintve éppen olly balfogás pénzt nem venni fel, vagy mesterséges pénzt nem késziteni, hol erre bizonyos hypotheka van, mint balfogás adósságokba vergődni vagy papiros pénzt kibocsátni, hol viszont arra hypotheka nincs: ám alakuljon legalább is 50 millió pengő forintnyi mesterséges pénzt kibocsátó nemzeti bank; minthogy ha illy kibocsátásoknak van helye valahol a' világon, 's nem csak haszonhajtási, de hypotheka-nyujthatási tekintetben is: ugyan hol volna annak helye inkább mint Magyarországban; mert kérdem, hol van több lappangó, és csupán csak pénz' hija miatt annyi ki nem fejlett kincs, mint éppen Magyarországban. Életbe is kell ezért léptetni illy intézetet minél hamarább, 's nem csak a' köz meggazdagulás olly fontos tekinteténél, hanem azon még sokkal fontosabb oknál fogva is, miszerint, miután vérünk is sokkal élénkebben kering most, mint azelőtt, 's ekkép a' cselekvési és kiállitási vágy is sokkal nagyobb ben-

nünk, mint vala, tágabb cselekvési 's erejét valamiben gyakorlói mezőt is kell nyitni a' magyarnak, mint a' millyennel eddigelé birt; előlegezett pénzerő nélkül azonban illy mező meg nem nyilhat, minthogy illy előleges hypomoclion nélkül a' legszebb, legjózanabb vágy is bizony csak vágy marad örökleg, vagy rosz hatást vevén, mint mikor a' töltött puskának csője bé van hegedve 's elsül, felette nagy szerencsétlenséget okozhat; mit jó volna azoknak, kiket ezen óvakodási sor illet, néha egy kis gondolóra venni.

De sokkal fontosb mind ezeknél a' köz nevelés' tárgya. Én csak kevéssel ezelőtt az általános nevelés ellen valék — mit sok tudom borzadással fog hallani — de nem különczségbül valék ellene, vagy azért, mert kedvem éppen igy csosszant, mi tán nem egy fényes inditványnak legmélyebb sarkalata; hanem egyedül azért, mert valamint nem tartom jó logikának — pedig csak ez visz sima uton czélhoz — ha valaki növendéket illetőleg azt mondaná: 'csak nőjjön, csak erősödjék, csak vastaguljon előbb, majd megtágitjuk köntöseit azután'; de azt tartom jó logikának, ha valaki, ugy is tudván hogy nőni fog a' növendék' teste, már előlegesen tágitatja ruháit, mikép ne csak semmi ne hátráltassa növését, sőt ezt mozgás, gyakorlás 's egyáltalában gymnastica által még nevelni is lehessen, és a' nélkül hogy szétszakadjon a' köntös; úgy azt sem tartom józan logikának — ha t. i. egy tökéletes forradalmon nem akarjuk áthajtani a' nemzetet, hanem ingadozás nélkül kivánunk nagy nemzetté emelkedni — ha nevelés által még mesterségesen is tágitatik a' már magátul is mindegyre növekedő nemzeti test, mielőtt elég tág köntöse, azaz 'elég tág politikai léte' volna, mellybe azt megbomlási veszély nélkül úgy szólván, belé is lehetne nevelni. — Forradalom ránk nézve legveszélyesb halálos betegség, nemzeti élet pedig a' legfőbb czél; ám reformáljuk tehát magunkat ingadozást okozó crisis nélkül, és e' tekintetben már már meg van nyerve némileg a' csata, ha most némi nemzeti sakkjátszók' túltüze, de inneni felfogása miatt nem megy minden ismét veszendőbe; mert hiszen "kezd kezd lenni, sőt van van Magyar-

ország' minden lakosinak tágacskább politikai léte már", és ekkép hála az ég, valamint a' terhes nyavalyábul kilépettnek, ha bizonyos fokra felerősödött, szabad mozogni, és egygyel mással élni is, mi csak kevéssel ezelőtt tilos vala: úgy a' haláli álmábul felébredt magyarnak nevelésérül is lehet veszély nélkül, sőt kell ezentul már gondoskodni, 's adjon Isten erőt, s ezen legfontosb, legszentebb tárgynak okszerinti vizsgálásával is eléállok minélelőbb.

Jóllehet első felfogásra, sőt hosszabb megfontolás után is a' nevelés' tárgya mutatkozik nagy nemzeti sakkjátékunk' azon vonásának, mellynek józan logika szerint minden más vonást alá kellene rendelni; mert ha nem akarjuk tagadni, bajaink' legfőbb oka tán az, hogy nincs hazánkban, mint szokás mondani, elég 'gátra való alkalmas legény', de e helyett inkább csak szónok, irkafirkász, vagy egyedül nagyokat 's kicsapongókat tervező van általánosan köztünk, és hibázik viszont azon józan, és minden lárma 's pompa nélkül tenni 's cselekedni tudó osztály, mellybül minden hivatalra 's minden dologra lehetne találni elég, választásra alkalmas egyént, mi azonban korántsem lelki tulajdonunk vagy értelmi súlyunk hijábul, hanem egyedül nevelésünk' fonák és még is olly bonyolódott létébül veszi eredetét; mert valóban, ha csalni nem akarjuk magunkat, sehol sincs annyi 'sokat tanult' 's még is annyi egészen haszonvehetlen ember, mint nálunk, azoknak pedig, kik köztünk életbe vágóbb szerepet kivánnak játszani, kivált hivatali tekintetben, — mert annyi a' törvény, rendelet, szokás, tudnivaló 'sat. — valóban mindenhez értőknek 's igazi ezermestereknek kell lenni, ha rögtön meg nem akarnak akadni, vagy ki nem esni; nevelésünk egészen elhibázott, és igy mint mondám, úgy látszik, mintha semmi nem lehetne sürgetőbb, mint ennek minélelőbbi elrendelése, 's kivált most, miután már már tágul az általános politikai lét, 's e' szerint a' legjózanabb logika után is minden kettészakitási veszély nélkül lehet növeszteni a' nemzeti testet és lelket; de mind e' mellett a' nevelés' tárgya még sem a' most teendő legelső vonás, 's nem csak azon logikai, némileg még most is óllá

okbul, hogy a' nemzeti politikai köntös, noha sokkal tágabb már, még sem elég tág még — és sima uton emelni a' hont a' legfőbb szempont — hanem legfőkép azon okbul nem a' legelső vonás, mert ezen tárgynak idővesztés nélküli 's talpra esett elrendelése nem függ egyedül magunktul; mihezképest olly vonások vannak napi renden, mellyek ha nem volnának is teljesen szabad kezileg a' leglogikaibb vonások, az által lesznek azokká, hogy egészen tőlünk függnek, és eszközlésükben nincs hatalom, melly hátráltathatna----. Más két tüstènti vonást ajánlok tehát addig is, mig e' nagy nemzeti kérdés megérik, 's jót állok, mikép ha tettleg életbe lépnek, elmulhatlan be fog következni hazánkra boldogság és nemzetünkre dicsőség. 'S ugyanis:

Ne toljuk ezentul a' hibákat 's nemzeti hátramaradásunk' okát, mint eddigelé vala szokás, általán véve mindig egymásra, 's kivált a' kormányra, 's viszont; jóllehet ezt igen sokszor tehetnők igazsággal: de keressük azokat egyenesen magunkban; mert ha nem lelünk is m i n d e n hibát és hátramaradási m i n d e n o k o t magunkban, ám találunk váltig valót, egy cseppet se kételkedjünk, miken ha javitunk, rögtön óriási előmenetelt tesz honunk; mert semmi, de egyáltalában semmi nem neveli, legyünk errül bizonyosak, valamelly nemzetnek valódi erejét annyira — és erre van szükségünk — mint ha minden tagja csak derekasan betölti és férfiasan megállja maga helyét; illy jó gondolatra — és nem hiszem, hogy ennél, fejledező nemzetünket tekintve, jobb gondolat lehetne — azonban csak akkor szokott jőni az ember, mikor mindigi másutt keresés és másra tolás helyett, magával számoló hangulattal saját keblébe nyul; 's azért tegyük ezt minél előbb 's minél többen, és felette rövid idő alatt olly előmeneteleknek leszünk tanúi, mellyeken magunk is fogunk csudálkozni, kivált ha nem mulasztjuk el az ennél nem kevesebbé, sőt tán még üdvösb vonást is minél előbb életbe léptetni, melly nem egyéb, mint

Bizonyos 'k ö t e l e s s é g é r z e t'-nek felébresztése és közönségessé tétele, melly minden magyart, bár nagyot, bár kicsit, bajnoki érzéssel kössön hazájához, mint egy elhagyott,

's védlést 's pártolást még mindig annyira megkivánó honhoz. Állna honunk erős lábon, ám akkor némileg fel volnánk oldva azon hőslelkü kötelességérzettül, melly minden derékben, ha nem alszik vagy nem felejti el magát, minden lépteiben tettleg él: "Védni a' gyengét." — Ámde kit magyarrá teremtett a' legmagasb Úr, és nem szégyenli elhagyott, még annyira gyenge vérének nem fogni bajnokilag pártját: az, ha nem alszik — és jó volna e' részben elvégre egészen felébrednie — ha nem alszik, mondom, és éber létben képes minden segitség nélkül magára hagyni a' gyámolást még mindig annyira megkivánó hont, az, bármilly magas, fényes helyzetü legyen is — legalább az én szótárom szerint — nem derék. Bajnoki pártolása honunknak azonban korántsem azon fellengős enthusiasmus, melly szerint úgy szólván, mindenki a' kolomp' elővitelére hiszi magát meghiva lenni, vagy éppen a' mai nagy divatú corteskedés, éppen nem; de egyenesen — a' mennyire néhány szóval kitehetni illy felette fontost — bizonyos zarándoki komoly magamegtagadás, mellynél fogva inkább abbahagyni mint ártani, sokkal inkább használni a' honnak, mint fényleni sajátlag, kivánunk 's törekedünk, és melly megtagadási hangulatnál fogva soha bármilly kicsire is, mi a' hazát illeti, igen nagyoknak nem, de mindenre inkább igen kicsinyeknek és elégteleneknek hiszszük magunkat, 's nem csak szóval, holt betükkel, és mások' cselekvéseinek gáncsolásával, de hasznos tettel is neveljük a' köz állomány' egészségét.

Ébreszszük és tápláljuk lelkünkben e' zarándoki érzést minden alkalommal, mig úgy szólván szokássá nem válik az bennünk, 's öntsük azt azokba is bé, kikben az még nem létezik; minek következtében minél előbb ki birjunk lábolni nemzeti életünk' azon stadiumábul, hol még nem a' néma és csendes kiállító erő látszik tetszeni annyira, mint a' maga bőrébe férni nem tudó ifjusági negéd, melly csak ront, de nem alkot - - - - - és

Álljunk ennekokáért mindenek felett, 's mennyire csak képesek vagyunk, minden tetteinkben, az értelem' mezejére 's legyünk, valamint több előkelő nemzetek, természeti hangulat és régibb

surlódás után felette sokban, legyünk mi a' kelet' népe elv szerint, 's ekkép ha lehet mindenben: az 'oknak népe'.

A' budai hegyekben állitsunk temetőt, egy szabad ég alatti Valhallát. Legyen vérünk' jobb része, vagy ha buknunk kell, legyen a' magyar, kinek ehhez kedve van, halálban legalább egyesülve, ha nem tudott életben egyesülni és nem birta értelme által az elsülyedéstül megmenteni magát - - - -

Most azonban kezembül esik a' toll; magamra vett tisztem máshová hiv: ám induljon azért a' csonka munka bevégeztelenül sorsának.

Mi személyemet illeti, sejtem sokak általi lesujtatásomat, minthogy szenvedelmektül forró időkben könyvvel, ugy hiszem, lehetetlen győzni hetenkénti ujságlapnak éles, és ha eltompult, igen könnyen köszörülhető fegyvere ellen, 's e' felett természetes, hogy annak több és tapsolóbb közönsége van, ki a' szivandalgások' gőzkocsijával ajánlkozik a' közönségnek, és a' háttérben kész ebédet fest, mint ki a' hideg észnek lassú társzekerével áll egyedül elő, 's csak felette sok munka után igér kiki maga főzte levest - - - ez azonban mindegy. — Több barátim és jóakaróim' tanácsa, sőt kérése ellen indultam ez utnak - - - "sok keserű pillanatot fognék a' jövendőben magamnak késziteni, ha szándékommal fel nem hagynék", ezt jóslák, és igaz lehet; mert gyanússátétel, félreismertetés, a' hazafiak' elhidegülése, tőlünk elfordulása 'sat. kivált a' sirhoz közelebb, midőn gyengűlnek az idegek, mód nélkül fáj; de kötelességemnek érzém tenni, mit teszek, és azért bizony csak magam tanácsa szerint teszek. — Adja az ég, mikép némileg eltaláltam vagy legalább egészen el nem hibáztam legyen azon czélt, mellyet ez uttal kitűztem magamnak, 's melly nem egyéb, mint elérni azt: mikép kivilágoljék, hogy a' magyar népnek ezen Europában olly annyira elkülönzött és elszigetelt heterogen keleti rajnak kifejtése és virágzó nemzetrei felemelése nem olly felette könnyű, mint azt sok igen szép lelkületű és meleg kedélyű gondolja. Ha kiviláglik ez, ám akkor tán óvakodóbban fog ezentul némi, ki még maga lábán áll, haladni, mint tevé eddigelé; minek nyeresége felette nagy

leend, minthogy a' magyar politikai pályán bizonyos kártétel nélkül valóban csak a' lehető legnagyobb körülnézéssel haladhatni; mikép Isten és ember előtt sokkal nagyobb érdem is azon éppen nem haladni, mint szivsugalási andalgások és képzeleti phantasmagoriák után indulni.

A' Pesti Hirlap' szerkesztőjérül sokan azt hiszik: legjobb akarattal sem tudna többé "engesztelő és csendes reformatioi szellemben irni, olly annyira volna forradalmi anyaggal saturálva, mikép ez már nedv- 's vérébe ment volna át." És ez könnyen meglehet. Én azonban nem tudom, nem akarom hinni. Miszerint azon kéréssel végzem is be e' soraimat, hogy tépje bár személyemet a' hogy tetszik minden ceremonia nélkül, de csak Istenért ne használja nimbusát és népszerűségét Magyarországnak zavarba hozására. Még mindenre van idő, és azért iparkodtam minélelőbb lépni fel; de nem sokára többé nem lesz, mert mindennek megvan bizonyos pillanata, melly ha lepergett, valamint örökre oda van erény 's becsület, úgy oda van élet is és minden remény.

JEGYZETEK.

1) Több évvel ezelőtt Londonban késő őszszel azon sötét ködös napok' egyikének reggelén, mellyek' borongós létérül a' szárazföld' lakosának alig lehet fogalma, 's mikor nekem legalább mindig úgy rémlett, mintha az egek' ura, az angol nemzetnek nagyobb értelmi súlyt osztott ugyan, de ennek rovására gyérebben szolgáltatta volna ki a' nap' sugárit mint más népeknek, Mr. Bowring, ki magyar irodalmunk iránt, mint köz ismeretű dolog, annyi részvétet mutatott, kezében emlékkönyvével, hol nevezetesb magyar szerzőink' többjei neveikkel saját kezűleg feljegyezve valának, szíves volt engem felkeresni, mikép nevemmel és egy kis jó gondolattal én is szaporítnám emlékkönyvében foglalt honosim' sorát. Felütöm a' könyvet, 's noha távul a' hontul, ugy érzem, mintha vérrokonim lebegnének körülöttem, mikor — fájdalom — kirekesztőleg csak latin sententiákat tapasztalok e' magyarságnak szentelt emléktárában, 's már visszás érzéssel félreteszem, ha véletlenül — úgy hiszem, a' legutolsó lapon — nem fénylik elömbe Virág Benedeknek e' közleményem' jelszavául választott, a' magyar életbül olly mélyen kutatott 'emléksora. — Milly keserédes kínra olvadozott szívem, ezen dicső honpolgárnak e' kézvonalmin, ki éltében annyit nélkülözött, 's mint élő olly kevessé volt méltatva, nem mondhatom; 's ez idő óta, jóllehet annyival érdemetlenebb, és k ü l k ö r ü l m é n y e k á l t a l még is annyival szerencsésb állapotba helyzett nálánál — k ü l k ö r ü l m é n y e k á l t a l mondom, mert n a g y e r é n y e i n é l f o g v a lelkében alkalmasint boldogabb volt mint én — az idő óta imádságként naponta elmondám én is mint ő: 'Jó hazafinak lenni vajmi nehéz s' kivált Magyarországban, de azért még: nem lehetetlen'.

2) *Frankenstein:* czime bizonyos angol regénynek, mellyben bizonyos hocus-pocus szerint valami 'élő lény' készül, melly azonban nem jól üt ki, de a' helyett 'csinálójára üt', 's pedig irgalmatlanul.

3) Nézzed Schillernek „*Die Männer-Würde*" czimü költeményét.

4) *Ibykus*, midőn az olympiai játékokhoz sietne, meggyilkoltatott, de a' fölötte elvonuló darúk, mellyeket boszúra felhitt, elárulák gyilkosait.

5) *Kára-katona:* bizonyos gémnek faja, melly nem ritka Magyarországban, és melly, mint mondják, mindig olly éhes, hogy soha nem bír jóllakni.

6) *Bunkershill:* Boston' közelében fekvö domb, hol a' függetlenségért küzdött éjszak-amerikai nép hidegvérü 's jól irányzott puskalövései által igen kitünteté magát, és saját ügyét tekintve jól segített magán.

7) Azt mondják, hogy Kelet-Indiában bizonyos díjért 14, sőt több napokra is el hagyják temettetni magokat bizonyos fakir-bűvészek, kik azonban oly altató szert vesznek be előbb, melly őket mély alvásba sülyeszti. Ha ez igaz, mit sokan mint ollyast erősítnek, ám akkor természet' utján véletlenül is megtörténhetik néha az, mi bizonyos szerek' okozatja, mikép a' sírbani felébredés ellen nincs is jobb specificum, — de ez aztán felette jó — mint vagy szívét venni ki vagy fejét vágni le minden eltemetendőnek. Bár volna az életben is minden baj ellen illy soha nem hibázó specificum!

8) *Demerara:* déli Amerikának bizonyos nagy erdeje.

9) *Justin:* a' franczia forradalom' idejében megjelent utálatos képekkel megtelt, igazi sodoma-gomorrhai könyvnek czíme.

10) "*L' enthusiasme commence, le délire accompagné, et le repentir suit les revolutions*" gr. Corberon-nak legujabban megjelent munkájábul.

11) "'S így kormányozzák, így alakítják ujra a' népeket."

12) *Valmont:* a' híres "*Les liaisons dangerenses*" — 'Veszélyes összeköttetések' — czimü regénynek hőse, hogy megnyerné a' csábítási czélba vett elnöknének olvadni nem könnyen akaró szívét, kiküldi komornokát, keresne nyomoruságot, mellyet ő aztán 'jószivüleg' ápolna, az elnökné pedig ezt valami véletlen által megtudná, és megcsudálván szép lelkületét, hálójába esnék; mi meg is történt — a' franczhoni regényben t. i. —

13) "Az emberi nemnek néha néha érvágás szükséges"; melly recípét bizonyos Marat, hires nemzeti orvos találta fel.

14) "Frag Patrioten nur aus, die besten, die eifrigsten Schreier,
Wie sie bevölkern das Dorf, das sie errichten aufs neu.
Und sie gesteh'n trotz aller Verehrung der heimischen Sprache,
Deutsche wählen sie sich, fleissig ist, friedlich das Volk.

15) Nem tudom: csal-e emlékezetem, vagy nem kereshetem fel saját kis személyemnek nagy Winkelrieddel G. T. irta összehasonlitását. Elég, hogy azzal jelenleg nem szolgálhatok. Szolgálhatok azonban — addig is, míg ez tán elöjö — más, ugyanazon kéz által halántékim körül füzött virágokkal, miszerint láthassa az olvasó, hogy volt idö, mikor meglehetösen állék G. T. gratiájában.

A' Budán megjelent "Der Spiegel" czimü divatlap' 1831-ki 90 és 91-ik számaiban ezek olvashatók:

"Literatur.

Világ. Irta Gróf Széchenyi István. 1831. (Licht. Vom Grafen Stephan Széchenyi 1831.)

Sorglos entblättert den Baum des eigenen Lebens der Staatsmann,
Bis er im Lande gepflanzt schattige Palmen des Wohls.

Graf Széchenyi ist jener wenigen Männer einer, die, gleichsam Wekuhren des fortschreitenden Zeitgeistes, ihrer Heimath nicht nur mit allmächtigem Fortrüken treu die emportauchenden Augenblike angeben; sondern auch, wenn es Noth thut, die Trägen aus dem dunklen Schlaf zur lichtvollen That rütteln. Einer jener Selteneren ist er, die im Schoosse des Glüks, in der Überfülle jugendlichen Dranges nach Wahrheit und Lebensgenuss weder untergingen, noch ihr besseres Theil einbüssten; sondern aus den Feuern der Erkenntniss ihre Seele wie Asbest unversehrt und fleckenlos herauszogen. Nach verbrauseter Jugend sammelte er alle seine Kräfte, die nur voller angeschwollen waren, zu einem Strome, und trieb ihn mit Macht dem vielgeliebten Vaterlande zu. Hier fand sein durstender Geist, sein nimmersattes Herz endlose Nahrung, die er anderwärts fruchtlos gesucht, und an dem himmelanstrebenden Werke der Beglükung seines Vaterlandes arbeiten rastlos seither alle seine Kräfte. Was ihm der Zufall bedeutendes an Glük und Macht zuwarf, was ihm die Natur Umfassendes an Talenten gab,

was Segenvolles der Himmel in sein Herz gelegt, es ist nicht sein Eigenthum, seine Habe, sein Stand und Reichthum; Talent und Herz scheinen ihm als ein vom Vaterlande anvertrautes Gut zu sein, das er mit emsiger Sorgfalt wahrt, und nuzbringend anlegt: dessen Früchte aber der treue Hüter nicht für sich, nur für die theure Heimath sammelt. Wenn wir ihn in seiner Totalität auffassen, so ist er dem mächtigen Schiffe zu vergleichen, das mit vollen Segeln und prangenden Wimpeln, bald von dieser, bald von jener, ja von jeder Gegend daherzieht, und fort und fort köstliche Güter abladend, mit neuen köstlicheren unermüdet anlangt, und neben der Fülle, die es an Schäzen und langentbehrten Gütern mit sich führt, des Geschüzes furchtbare Wehr zu Kampf und Vertheidigung im Innern hegt.

Wir glaubten der Beurtheilung gegenwärtigen Werkes dies Bild des Verfassers, wie es sich in seinen Thaten und literarischen Werken abspiegelt, voraussenden zu müssen, weil sich in ihm Mensch und Schriftsteller innigst verschmelzen, weil seine Schriften und Lehren ein Theil seines Lebens sind, und dieses jene fortsezt und ergänzt. Um uns in den engen Raum, den gegenwärtige Blätter bedingen, zu fügen, wollen wir den aufgehäuften Reichthum des Werkes in zwei Abtheilungen zusammenfassen. Die eine möchten wir des Verfassers Tendenzen und deren Postulate nennen, die andere die philosophischen Ideen desselben im allgemeinen, obschon beide in Wechselwirkung begriffen im innigsten Zusammenhange stehn. Auch diesmal tritt der Verfasser gleich bei Beginn des Werkes, nur noch geharnischter und angreifender, der in behaglicher Ruhe fortvegetirenden Halbheit und Selbstsucht entgegen, und reisst ihr die gleissende Heuchlerlarve ab. Er fordert alle Partheien in die Schranken, ein Feind der Schwächen, Mängel und Vorurtheile Aller. Er hebt den Schleier, den Heuchelei um die wahren Fleken des Landes geschlungen, und weist mit treffender Hand auf seinen betrübten Zustand in politischer, publicistischer, kommerzieller und intellektueller Hinsicht. Er meint, dass wenn unsre Vorfahren sich noch so trefflich auf den Streitkolben verstanden, wir bei aller Verehrung derselben, ein Weiteres zu thun hätten, als drein zu schlagen, und dass mann friedlich neben einander wandelnd eine grössere Streke zum Ziele zurüklege als in ewiger gegenseitiger Befehdung. Er glaubt, dass alle Vorrechte den höhern Ständen keine auf fremdes Eigenthum geben und begreift unter lezterem sogar

ausgeliehene Gelder. Er nennt ein Schuldenmachen solcher Art Betrug und meint, dass dieser selbst durch lebenswierige Prozesse zu nichts Edlerem sich versteine. Er ruft jene, die im Dunkeln schleichen beim Namen, und heisst sie ein Eulengeschlecht, das er mit seiner strahlenden Leuchte aufscheucht. Er zeigt die Verfechter des *status quo* in ihrer ganzen Erbärmlichkeit, in der ekelhaften Blösse niedriger Selbstsucht.

Nachdem er dergestalt den Verstand in sein voriges Recht eingesetzt und unwiderlegbar die Nothwendigkeit eines Fortschrittes dargethan, beruhigt und gewinnt er auch die Zaghaftesten und Selbstsüchtigsten, indem er ihnen mit eben so vielem Scharfsinn als Gewandtheit beweist, dass ihr eigener Vortheil Hand in Hand mit dem Gemeinwohl gehe und sich steigere. Das leitende Doppelgestirn auf der Bahn der Besserung ist dem Verfasser Nationalität und Gemeinintelligenz.

Für Alles, was beide fördert, gegen Alles, was sie hemmt, spricht er mit Flammenzungen der Begeisterung. Daher räth er über die vielfach zerstükte Nation den Zauberstab vaterländischer Sprache zu schwingen, damit sie sich ganz und lebendig als majestätische Riesenschlange wieder erhebe. Der theure Laut, fast schon als Klageton nur mehr über den Gräbern der Ahnen verhallend, erklinge von dem Katheder, in den Sälen der Tribunale, an den gesezgebenden Tafeln des Reichstags, erbaue und veredle von einer Nationalbühne herab, und werde ein festes Band, das die zerklüfteten Theile vor gänzlichem Zerfallen zusammenhält. Daher wekt er schonungslos den höchsten Stand aus dem lethargischen Schlummer, in den er verfallen und redet nachdrückliche Worte der Wahrheit, wenn er ihn ermahnt, seiner höheren Sendung und der Rechenschaft eingedenk zu sein, die er für so viele auf ihn gehäufte Segnungen dem Vaterlande schuldet. Daher greift er mit starker Hand an die verjährten Vorurtheile des Adels, und zieht die scharfe Linie zwischen wahrer Freiheit und einseitiger Zügellosigkeit. Daher bedauert er, dass der Bürger vieler Orte ein Fremder im Lande sei, und wünschte dessen Herz dem Ungarthume und die Lippen dem süssen Wohllaute der Heimathsprache zu erschliessen. Daher wird er zum feurigen Anwalt des akerbauenden Standes, der an dem Pflug gefesselt, keinen weiteren Gesichtskreis kennt, als den ihm die enge Umzäunung der Felder gönnt, die man ihm und dem übrigen Gespann zur Bearbeitung überlassen.

Daher dringt er mit dem Rechte der Vernunft und dem Scharfblike der Erfahrung und ahnender Voraussicht auf Eigenthumsrecht für das Volk, als die unerlässliche Bedingung seiner und der allgemeinen Wohlfahrt. Daher erhebt er sich gegen die Zehnten und Frohnarbeiten. Nachdem er so dem Lieblingswunsche der Ungarn nach Kräftigung der Nationalität, nach dauerhaften Garantien für ihre Existenz begeistert, das Wort geredet, verficht er es nicht minder tapfer vor der Regierung, dass sie bei Entwiklung und dem Aufschwunge der Nationalität nicht gefährdet sei, vielmehr mit dem Volke miterstarke. Zwischen Thron und Volk sich stellend, versucht er es, beider Hände zum ewigen Bunde versöhnend ineinander zu legen. Aber er verhehlt es nicht, dass die Regierung, ihrer Lage nach, dadurch bereits die Hand geboten, dass sie sie nicht dagegen erhebt. Dem Einflussreichen also, den Günstlingen des Glüks lieg' es ob, des Landes Wünsche zu verwirklichen. Dazu seien die Nachbarstädte Pesth und Ofen der Beste Koncentrationspunkt. Hier könne und soll man die Hände vielfach zu Vereinen und Zusammenwirkungen jeder Art verschlingen, und Institute, wie die ungarische Akademie, das National-Kasino, das Wettrennen seien aus demselben Zwecke entsprungen und haben vorzugsweise dies Ziel zu verfolgen.

Auf gleiche Weise sei dem gelähmten Handel, vorzüglich jenem mit Wolle, Holz, Mineralien, Weinen unter die Arme zu greifen und hierbei lässt sich der Verfasser in die praktischen Anweisungen ein. Dies die Tendenzen desselben. Wir kommen nun auf die zweite Abtheilung, die wir oben philosophische Ideen im Allgemeinen nannten. Hierunter begreifen wir, was der Verfasser über Zufriedenheit, die vier Grundstützen, worauf er sie zurückführt, ferner über den Schöpfungshang und das Streben nach Nuzen, als Triebfedern menschlicher Handlungen, über Sprache, Charakterfestigkeit, über Geist und Herz mit anspruchlosem Tiefblike, oft ebenso überraschend als ehrenvoll für seine Gesinnung vorträgt. Somit hätten wir in Hauptzügen den reichhaltigen Inhalt des Werkes gegeben, der sich selbst sein volles Recht spricht. —

Wenn man die tiefgewurzelten Gebrechen des Landes, den widerstrebenden Geist mancher Partheien, den Stand und Reichthum des Verfassers, die Grösse der Opfer, denen er sich durch seine Vorschläge unterzieht, die bisherige Taubstummheit der berechtigten Wortführer bedenkt; wenn man erwägt, dass er der erste

und eben so allein als einzig die Stimme erhob: so ist es nur ungenügend, wenn wir von diesem Lichte, dem vorliegenden Werke, behaupten, es sei ein Vorbote der Feuersäule, die uns Ungarn dereinst durch eine unfruchtbare, dunkle Wüstenei zum gelobten Lande leitet: die Dämmerung des strahlenden Sternes, welcher Machthabern und dem Volke den Weg zum neugebornen Heiland weist: es sei ein Leuchtthurm, der auch dann noch seine tröstende Helle weithin sendet, wenn an seinem unerschütterten Fusse die dunkeln Wogen in Graus und Nacht sich stürmend zerschlagen. —

Sollte bei so grossem Lichte kein Schatten sein? Wir wollen sehen. Ausser den höhern Zwekcn, die der Verfasser in diesem Werke verfolgt, schlägt er noch den Angriff des sonst um Land und Literatur hochverdienten Grafen Desewffy zurück. Wir müssen aufrichtig gestehen, dass wir diesen Kampf für einen ungerechten halten, weil es uns vorkömmt, als ob Graf Széchenyi mit zermalmenden Keulen nach pikenden Vögeln schleudere. Die illiberale Tendenz, die geringe Beweiskraft des Angriffs hätten ihn von selbst zu nichte gemacht; doch ist andererseits zu erwägen, dass die gewichtigen Zweke des *Világ* keinen noch so unerheblichen Anfall und Widerspruch unberüksichtigt lassen konnten. Dies gern zugestanden, sind wir doch immer in Verlegenheit mit dem überflüssigen Köcher, den wir voll kaustischer Pfeile zu sammeln hatten.

Ein zweiter möglicher Einwurf gegen das Werk wäre, dass es unsystematisch zu viele Kreise auf einmal beschreibe, und diese willkührlich in einander verschlinge. Jedoch wie wenig haltbar dieser Einwurf sei, erhellt daraus, dass Gemeinnuzen, des Werkes nächster Zwek, nur durch das möglich grösste Publikum zu erreichen, dieses aber allmählig heranzubilden war, dass endlich auch dies Werk nur eine Säule ist, worauf der Verfasser, wie auf den bereits geseczten und noch zu sezenden, den freien, schirmenden Tempel seines Systems nach und nach aufzuführen gedenkt. Vielmehr müssen wir bekennen, dass der Verfasser, indem er mit Resignation den anlokenden Kranz für ein umfassendes Ganzes zurükschob, dadurch einen grössern auf sein Haupt drükte, dass er der hungrigen, entblössten Gegenwart doppelt gab, indem er schnell gab.

Nach Anzeige des Verfassers steht eine deutsche Übersezung des Werkes, und zwar die einzige authentische, vom Verfasser mitdurchgesehne von Michael Paziazi zu erwarten. Wir freuen uns dessen, weil wir uns vor dem Auslande der Gebrechen und Mängel

der Heimath weniger zu schämen haben, wenn wir vor demselben eingestehen, dass auch wir sie kennen und daran sind, ihnen abzuhelfen, als wenn wir, Kindern gleich, Mund und Augen verschliessen, um in unserer Blösse nicht wahrgenommen zu werden. (Széchenyis "Világ" ist in Wigands Buchhandlung in Pesth zu haben.) Tr."

Ugyanazon divatlap' ugyanazon évi 97-ik számában pedig ez áll:

„Graf Stephan Széchenyi*)

Die Blume.

Reiht euch in prangendem Kreise zum Kranz, ihr holden Gespielen,
Ihr, auch purpurnen ihr, gebet euch zierlich die Hand.
Uns Zartfarbigen ziemt umduftend sein Haupt zu bekränzen;
Uns anmuthiger Schaar, männlicher Schöne Symbol.

Der Lorber.

Kräftig und stolzkühn führt er den lehrenden Griffel für Heimath,
So wie er ehemals schwang muthig das kriegende Schwerdt.
Knospende Zwillingskränze verflecht' ich aus rauschenden Ästen,
Werth zu rühmen vereint Thaten des Griffels und Schwerdts.

Die Strahlen.

Ehren und Reichthum goss ihm der räthsellaunige Zufall
Aus buntwimmelndem Horn reichlich bei seiner Geburt;
Drum umfunkeln sein Haupt wir, schmiegsam gesammelt zum Nimbus,
Mit hinleuchtendem Schein, mächtig verlokender Pracht.

Die Eiche.

Grünende Reiser verschling' ich, sprossende Zweige des Wipfels,
Ernst zu schmüken sein Haupt, schattig mit kräftigem Laub.
Heimathliebe beseelt ihn, die Himmelgeborne, Sanfte,
Herzenbändigerin, Seelen begeisternde Kraft.

Der Stern.

Fügt euch zusammen ihr Pilger in bläulicher Öde des Himmels,
Bildet ein Lichtdiadem hellen und lauteren Strahls.
Ihm, dem Freunde des Lichts, dem Strebenden schmüke das Haupt es,
Ihm, dem Künder und Schirm freien beglükenden Worts.

---

*) Der hochherzige Verfasser des erfolgreichen „HITEL" und „VILÁG" wurde den 21. November 1831 in der königl. Freistadt Pesth von de[illegible]samen Wahlbürgerschaft mit 80 Stimmen, unter 9[illegible] ihre[illegible]tgliede erwählt.

Die Dornen.

Hass, rachgieriger Neid, giftvolle, verfolgende Schmähung
Harrt sein; denn er verficht gleiches, gemeinsames Recht.
Drum verschlinget euch dicht zur dürren und schmerzenden Krone,
Die den Muthigen ziert, welche dem Dulder gebührt.

Das Immergrün.

Jeglicher Schimmer erbleicht, des Frühlings Sprösslinge welken,
Aber ich dauere fort nimmer vergänglichen Scheins.
Schaffende Bürgertugend, die stilleinfache, besitzt er,
Drum zu lohnendem Kranz wind' ich bescheidenes Grün.

Aber erröthend erschaut er alle die Kronen und Kränze,
Welche der Genius hält über sein sinnendes Haupt,
Und er wählet nur zwei aus all dem gleissenden Schmuke,
Jene von Dornen gedreht, diese vom ewigen Grün.

Tretter."

Oh Istenem! milly iszonyú magasitás, vagy is inkább milly minden mérték nélküli 'felhőkbe repülés!' 's pedig szegény fejemet nem kevesebbé illustrálta G. T. tiz évvel ez előtt, 's most olvassuk a' tiz évvel később született Xenien-t, 's szerényen kérdem: valljon mellyikünk a' más irányt vett, a' más felé gravitáló? ügyem roszabbult-e annyira? vagy tulajdonkép mi, vagy inkább ki roszabbult?

Valóban nemcsak annak, ki néha eltér az igaz-szólás' utjárul — mint a' latán közmondás igen helyesen tartja — de politikai versiróknak is felette hasznos a' 'jó emlékezet', minthogy máskép felette gyanúsak legőszintébb szavaik is.

16) "Nicht Sparcassen-Verein', Wettrennen, Casino's, Journale
Bessern die Lage des Land's, machen zufrieden das Volk.
Machet es arbeitsam, so macht ihr es reich und auch glücklich:
Gründer des eigenen Herd's gründen am besten den Staat."

17) "Fern sei Zwang, vor Allem der peinliche Zwang des Gewissens",

18) "- - — — — - - - — - - - -- — führet ihr glänzend im Mund."

19) "So opponirt oft mancher blos aus müssiger Langweil",

20) "Aber eure Person trägt keinen Heller hinzu bei,
Nützt das Pflaster nur ab, machet gewaltigen Staub."

21) "Gar zu verdächtig ist sonst euer gewaltiges Schrei'n."

22) "Keck entlocket der Kluft die Geister der kühne Beschwörer,
Aber zu bändigen sie, fehlet ihm meistens die Macht:
So opponirt oft Mancher blos aus müssiger Langweil',
Und erstaunet dann sehr über den raschen Erfolg.
„Licht" war die Losung, doch dies ist ja nur der Sonne Verkünd'ger,
Und so grolle denn nicht, wenn sie nun sticht und versengt."

23) "*Rouge et noir*": szerencsétlen szerencsejáték.

24) Nem "Robinson Crusoe", hanem egy newmarketi igen ügyes idomár.

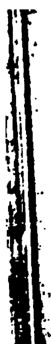
25) *Sangrado* — mint mondják — vízzel, *Brown* borral gyógyított leginkább.

26) Bizonyos tisztes öreg — a' millyen, kivált egy kissé ez előtt közdivatu vala, mikor mi a' latánság bilincsei közt levén, Törökországban is több nyilványosság vala mint nálunk — elvonulva a' világtul, 's annak eseményeirül nem sokat tudva, tudakolá egykor őt meglátogatott és házánál magyar vendégszeretettel fogadott öccsétül: "ugyan mi ujság volna?" mire ez semmi különöst előhozni nem tudván, ismét 's ismét sürgették a' magyar patriarchátul, ám csak mondana még is valami ujat, míg elvégre ez azon mindenki által ismert eseménynyel állott elő, hogy bizony Elba szigetére vivék Napoleont. Min felette csudálkozva, e' szavakat ejté a' tisztes magyar: "Mellyik Napoleont? tán csak nem azt a consult?" — Valamint t. i. a' 9-dik vezérczikk' hőse nem tudott vagy nem akart tudni semmit is mind arrul, mi az ingatlanbirhatás' tárgyában történt köztünk ujabb időkben, szintúgy nem kisérte ezen jegyzet hőse Napoleont is a' consulságnál tovább. 'S illyes néha megesik.

Pest, Junius 8-kán, 1841.

Gr. Széchenyi István.

POLITIKAI PROGRAMM-TÖREDÉKEK.

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN POLITIKAI PROGRAMM-TÖREDÉKEK CZÍMŰ MUNKÁJÁNAK MÉLTATÁSA

IRTA

KAUTZ GYULA
A M. TUD. AKADÉMIA IGAZGATÓ ÉS RENDES TAGJA.

I.

Bevezetés.

Széchenyi nagyobb politikai műveinek utolsója:[1] az 1846 folyamán irt s 1847 elején közzétett „*Politikai programm-töredékek*"-nek czimezett munkája.[2] E mű (mely lényegileg terjedelmesebb politikai *röpirat*) utolsó mozzanata azon három ízben való csatározásnak, a melyet a nemes gróf Kossuth ellen meginditott s részben journalistikai téren (főleg a „Jelenkor" cz. hirlapban), országgyűlési nyilatkozataiban, rendszeres, nagyobb dolgozatok közzétételével folytatott. Sajátos jellegénél fogva külön figyelemre érdemes.

Gróf Széchenyi Politikai programm-töredékeivel a 40-es évek közepén agitatiójában mind merészebbé s mind népszerűbbé vált Kossuth működésének ellensúlyozására, illetőleg arra czélzott, hogy a forrongó párteszmék és mozgalmak közepett a Kossuth felfogása által erősen befolyásolt ellenzék haladási törekvéseinek mérséklésére hathasson; az oppositiónak reálisabb, a praktikus alkotmánypolitika követelményeit jobban figyelembevevő eljárásra szolgáló tanácsokat adjon s egyáltalában az ország dolgainak, nézete szerint, veszélyessé válható fejlődését (ha lehet) feltartóztassa. Ebben a hangulatban is határozta el magát arra, hogy a szerinte immár hazafiasabb s alkotmányosabb irányban haladó kormánynyal közelebbi összeköttetésbe lépjen, s helytartótanácsosi minőségben mint az orsz. közlekedésügyek vezetésének főnöke

[1] L. *Horváth Mihály*: Huszonöt év Magyarország történelméből II-ik köt. 468 sk., *br. Kemény.* essayjének 497—596. l., s *Ballagi, Viszota* id. dolgozatait.

[2] Megjelent Pesten Trattner Károly nyomdájában, terjedelemre nézve jóval kisebb a többi *itt taglalt* munkájánál.

tényleg állami hivatalt vállaljon. Ezt azon hitben tette, hogy ily állásban nemcsak a nemzeti gazdaság és anyagi előmenetel érdekében üdvös és szabályosabb tevékenységet fejthetend ki, hanem hogy a reformügy terén tényleges eredmények felmutatása által Kossuthnak (közgazdasági téren szenvedett echec-jei ellenére is) mind fokozódóbb népszerűségét és tekintélyét csökkentheti.

Közvetlenebb alkalmat, illetőleg ürügyet Széchenyinek Kossuth elleni, szenvedélyesnek mondható föllépésére és kifakadására, utóbbinak a pestmegyei gyűléseken való s az eddiginél is kiméletlenebben izgató szereplése meg egy-két igen éles hirlapi czikke szolgáltatott. Kossuth az 1845. április hava óta kiadott (s az Orsz. Iparegyesületnek közlönyéül is szolgáló) „Hetilapban" megjelent czikkeivel gróf Széchenyinek mind szereplését, mind személyét is megtámadván,[1] az amúgyis már elkeseredett kedélyű s szertelen idegessé vált nagy ellenfelét sodrából végkép kihozta, a mi Széchenyinek azon híressé vált kitörését vonta maga után, a melylyel *mintegy utolsó-ítéletszerű apostrophálásban* a közönség kegyében már igen magas fokra jutott s az ő hirnevét teljesen elhomályosító népszerűségnek örvendő ellenfelét sújtani akarta.

II.

A „Politikai programm-töredékek" tartalma.

Széchenyi „Politikai programm-töredékei" kellő méltatása is csak azon politikai viszonyoknak (és helyzetnek) összefüggő szemléléseben lehetséges, a melyek közt művét írta és közzétette. E részben hazai történetiróink, különösen Horváth Mihály és követői, br. Kemény Zsigmond, Kovács Lajos, némileg Grünwald Béla, Ballagi Géza és mások, valamint a 48-as mozgalmat megelőzött röpiratok, folyóiratok és hirlapi

[1] Érdekes e részben Széchenyinek „Naplójában" 1846. jún. elején irt egynémely sarcasticus megjegyzése.

közlemények nyujtanak közelebbi felvilágositást, a minek azonban tüzetesebb méltatása e helyütt feladatunk körén kivül esik.

A „Politikai programm-töredékek“ Széchenyinek kétségtelenül legszenvedélyesebb, a szerző legnagyobb belső ingerültségét, de egyúttal a hazát fenyegető veszély fölötti legsúlyosabb aggodalmait is eláruló munkája.[1] Rhapsodikus rendszertelenségében, szaggatottságában, itt-ott szembeötlő pongyolaságában is, minden sorából kiri a kiméletlen következetességgel egy czélra való törekvés s az elszánt akarat, hogy a, szerinte, közeledő viharnak minden erővel ellentálljon.

Egész könyvének lényege, a sarkpont, mely körül minden okoskodása forog, s az alapgondolat, melyre minden érvelését és következtetését épiti: mind arra irányul, hogy a közviszonyoknak szerinte visszás és veszélyes fejlődésnek indult alakulását feltartóztassa, de mindenekfelett e visszás fejlődésnek főokozóját, Kossuthot, népszerűtlenné tegye, a vezérzászlót a nagy agitator kezéből, ha még nem késő, kiragadja.[2] Kiméletlenül bonczolja ezeknél fogva Kossuthnak nemcsak politikáját és politikai szereplését, hanem politikai jellemét és személyes tulajdonságait is; s ha már „A kelet népében“ is keserűen kifakadt ellene, a Politikai programm-töredékekben valósággal epébe mártott tollal s szenvedélyes hévvel gáncsolja, különösen azon irány miatt, a melyet „Hetilapja“ czikkeiben követett, s melyet Széchenyi a társadalom fontos osztályérdekeinek megbolygatása stb. miatt is az országra nézve különösen veszélyesnek tartott.

A könyv *tartalma* lényegében a következő. Szorosan közjogi s országpolitikai tekintetben Széchenyi arra utal, hogy mig a kormány nemzet- és alkotmányellenes irányt követett, helye volt az ellenzéknek, sőt kivánatos volt, hogy ez többségben legyen; most azonban, a midőn a kormány ezen ellenséges iránynyal felhagyott, vagy azt legalább tetemesen mérsékeli, sőt a törvényszerűség, nemzetiség és alkotmányosság tekinteteit sokkal inkább elismeri, mint azelőtt bármikor, az

[1] Az ötvenes évek közepe táján az osztrák Bach-rendszer ellen irott hires „Blick auf den anonymen Rückblick“ cz. (a maga nemében az egész publicistikus világirodalomban párját kereső) könyvétől eltekintve.
[2] L. *Horváth Mihály* II. 469, s k. l.

ellenzék már nemcsak hogy hasznot nem hajt, hanem helytelenkedésével és túlhajtásaival az alkotmányt és nemzetiséget oly bajokba sülyesztheti, melyekből menekülés nem lesz. Ha többségre vergődnék, s mind indulatosabbá s türelmetlenebbé válik, az ellenzékiség és hazafiasság mindinkább synonimummá lesz, s ha a szájaskodásnak, a phrasisok után indulásnak, a kurucz-szellemnek, a forradalomra vezethető eszmék terjedésének gátat nem vetnek: kidől minden a sarkaiból s oly állapotok keletkezhetnek, a melyekből még Isten sem fogja fajunkat kimenthetni. Felhivja azért a nemzetet egy más, az ellenzékétől eltérő politika követésére. Gáncsolja és korholja az ellenzéket, hogy egy része már a nyilt lázadás felé halad; szünetlen izgatása által semmit sem hagy felhasználatlanul, hogy hazánkra gyásznapokat hozzon; helyteleníti, hogy vezetni és egyidejűleg ellenőrizni is akar, a mi idétlenség; söt ha ugyanazon testület a kormány és ellenzék szerepét egyszerre törekszik viselni, a zsarnokság ideáljának hódol, legyen aztán e zsarnokság egynek vagy többnek, vagy soknak a kezében. — Mindezekből azon következtetésre jut: hogy minden magyarnak, a ki hazáját jobban szereti mint önmagát, szoros kötelessége mindent (a mi a lelkiismerettel és a becsülettel nem ellenkezik) elkövetni, hogy az ellenzék túlsúlyra ne emelkedjék.

Mindezek elmondásánál és leirásánál Széchenyi legfőkép nagy és szerencsés ellenfelének, Kossuthnak, személyét és szereplését tartotta kétségtelenül szem előtt. Kossuth volt tulajdonkép az adress, a melyre a nemes gróf aggodalmas sorait s nagymérvű idegességét eláruló intő, kemény szavait irányitotta; s joggal mondhatni, hogy Széchenyinek Kossuth ellen (a szerinte vészesnek látszó irány képviselője és megindítója ellen) táplált erős ellenszenve mintegy lávaszerű eruptióját (s egyúttal egy lángelmének a jövendőbe néző látói tehetsége bizonyitékát s valóban históriainak nevezhető nyilatkozatát) az a súlyos és sujtó *kijelentés* teszi, a melylyel jelen könyvében a (szerinte már valoban) félelmetes befolyásúvá vált agitátort útjában megállitani, visszafordulásra és mérsékletre birni, de egyúttal államférfiúi működésében és törekvéseiben mintegy stigmatizálni akarta. E kijelentésnek főbb tételei a következők:

„A honnak álladalma (mond[1] Széchenyi) megrendül, s a hon fiai vérző szivvel fogják elgondolni, mennyire vihette volna a bölcseség az ország kifejlését, és hová süllyeszté az ábrándozó incompetentia. A nemzetiség, a melyért oly soká, oly hün és már némi sikerrel vivtunk, alkalmasint utolsó agoniáját fogja élni. És Ön? Ön, kit én hazaszerető, becsületes és jószívű embernek szeretek hinni, Ön mit fog érezni, ha állításaim igazaknak fognak bizonyulni. Ön, a ki, midőn magát státus-bölcsességgel hitte telve lenni, csak phantasiával és önhittséggel volt saturálva. Ön, midőn prófétának tartotta magát, nemcsak nem látott előre semmit, de még a fenforgó viszonyokat sem birta tisztán látni. Midőn másokat akart vezetni, még saját magát sem birta kormányozni. Midőn népeket gondolt boldogitni, szerencsétlenségükre zugprókátorként csak fölizgatójuk volt. Ha Ön egyszer kiábrándulva lesz, akkor, kérdem, fog-e, de csak egyetlen vigasztaló érzést is lelni keblében? Azért a Haza szent nevére kérem Önt, lépjen le agitatiójának veszélyteljes tervéről, alázattal esedezem, mondjon le a politikai vezérségről egyáltalában, mert Ön, higyjen szavamnak, nem arra való. Ön roppant eszének és különös kitalálási talentumának daczára: okossága oly parányi, itélőtehetsége oly piczi, és csak csábitásra, előitéletek terjesztésére, izgatásra van minden kellékekkel ellátva. S egyenesen tagadom, hogy csak egyetlen egyikével is birna azon qualitásoknak, a melyek politikai vezérségre s népek békés utoni boldogitására szükségesek. Szónoklat, bármily fényes, még ehhez nem elég, valamint az a kitalálási és bekapatási talentum sem, melyet már érintettem. Mondjon le a vezérségről és utilisáltassa magát, hazánk boldogitására, valaki okosabb által. Ha azonban Ön folytatni akarja működését, a „nélkületek, sőt ellenetek" féle eljárást, ám tessék. Izgasson fel minden nemzetiséget a magyar ellen, vessen égő kanóczot a szántóvetők lakára, ostorozza a közbirodalom érdekeit legnagyobb ellentétre, ám lássa. Ha azonban egykor, mikor már késő lesz, érezni és belátni fogja, hogy átok volt az, a mit fejünkre hozott és nem áldás: akkor ne mentse magát azzal, hogy nem volt a nemzetben egy hű is, a ki Önnek csalálmait még

[1] Könyvének vége felé.

idején kettétörni elég elszántsággal birt s tehetsége szerint igyekezett volna". [1]

A „Politikai programm-töredékek" az eddig jelzetteken kivül még egynémely más jelentősebb fejtegetést, illetőleg eszmét is tartalmaz, [2] s ezek majdnem mindannyian ugyanazt az elkeseredett s szenvedélyes lélekállapotot árulják el, a mely Széchenyinek jelen egész munkájában tapasztalható. Így jelesül azt mondja:

„Sohase tudtam s most sem tudok kétkedni fajunk egykori felvirágzásán. Igen sok életerő és életrevalóság van bennünk (magyarokban) a kifejlésre, ha a nemzet maga-magát meg nem gyilkolja." „Nem volt hazánk sohasem derék, kitünő férfiak hijában, de szűkölködött olyanokban, a kik a nemzetnek szemére merik lobbantani az igaz szót, a melynek nemtűrése nagy szerencsétlenség." „A magyar elkényeztetett nép, a szünetlen feldicsértetés kárára volt, s ekkép örökké mystificálva lett." Fajunknak sok nagy hibái vannak. Irigység, gyanusitás és fondorkodás veleszületettnek látszik. Néha bosszúálló és cserbenhagyó; a nagy hangzású szavakra hallgató, phrasisokat kedvelő s daczoskodó, meg szájaskodó." A lefolyt idők kiestek hatalmunkból, de a jövő némileg még kezeinkben van, s felette sajnos volna, nemzetünk kimondhatatlan kárára még tovább folytatni ezen idétlen s nagy elmaradottságunk főokát képező „kuruczpolitikát" stb." „Nem létezik a föld hátán még oly nemzet; melynek legkényesebb kérdései körül oly nagyszámú tudatlannál-tudatlanabb szakács oly soká viselne előkelő szerepet s az ilyféle borbély-gyógyászok bizony sohasem fogják bajaiból a magyart kiemelni."

[1] Ezekkel kapcsolatban Széchenyi tüzetesebben azt a megjegyzést is teszi, „hogy Kossuth immár szereplésének harmadik, vagyis azon stádiumába jutott, a midőn mint demagóg addig fogja a népet lázitani, mig a Hora és Kloska korát nem idézi vissza, hogy a midőn a nemesség átalakitására és nemesbitésére czélzó törekvésében sikert nem ért el, kereskedőnek és fabrikánsnak csapott fel, s ezen a téren tett kisérleteket, s miután belátta, hogy ezen sem boldogul, a népizgatásra adja magát, azzal pedig, hogy az örökváltságot a közös adóteher viseléséhez mint „sine qua non"-hoz fűzi, a parasztot és nemest egymásra uszitja s ily módon, midőn reformra vágy, a forradalom alapját veti meg.

[2] Összefüggésben a jelen „méltatások" során, általunk már több izben jelzett fő- és irányelvekkel.

Más irányban a következőket mondja: „Nálunk a politika is jobbadán szeretet és gyűlölet, antipathia és sympathia legtúlságosabb határai között ingadozik.“ „Szerfelett nagy nálunk a szereplési viszketeg s sokan mindent túlhajtanak, és igy compromittálnak is.“ „A magyar embertől erőszakkal semmit sem lehet kicsikarni.“ „Én (mond Sz.) sohasem voltam ellenzéki ember, hanem az alkotást és a produktiv tevékenységet tartottam tulajdonképeni szerepemnek. Az ellenzéket különben nem helytelenitem, nem is vagyok rossz véleménynyel felőle, de kárhoztatom túlhajtásait, türelmetlenségét, valamint azt, hogy vezetni is és ellenőrizni, meg a mozgalombahelyzést egyszerre s egymagában akarja, be nem látva, hogy ez úton csak a zsarnokságra juthatni.“ „A kormánynyal való harmonia létrehozatala a békés fejlődés egyik főfeltétele.“ „A folytonos és meg nem szűnő ujj-húzás a kormánynyal, a minden más véleménynek gúnyolása, lenézése, sőt üldözése stb. az ellenzék részéről csak a közviszonyok elfajulására vezet, sőt mi több, forradalmi állapotok progressiója idéztetik ily módon elő.“ „A gyanakodásra hajlandó magyart könnyű bárki ellen is felizgatni, s nem ritkán sikerül ellenzéki elemeknek oly hazafiakat, kik legmagasb helyekre emelkedtek, még gyűlölet tárgyává is tenni.“

„Magyarország közel áll azon időponthoz, a mely körül vagy üdve vagy veszte forog.“ Szélsőségek sohasem vezetnek czélhoz; mert ha egy rész mozdulni nem akar, a másik pedig alkudozni nem: lehet-e ebből végre más, mint czivakodás, s innen polgárháború és kényuralom?“ „A megcsontosult conservativek épp oly nagy bűnösei honunknak, mint azon kurucz-féle selenisták, a kik a franczia forradalom hőseit vagy tán Rákóczyt látszanak követésre méltó ideálnak venni.“ „Kossuth az agitátorok egyik legmérgesebbike, azoknak, a kik vagy dicsvágyból, vagy megsértett hiúság megbosszulásából, vagy nem valósult remények miatt, vagy itélőtehetség által eléggé nem korlátolt phantasiából egészen kisodortatnak a szabályos kerékvágásból, s annyira saturáltak revolutionárius lobbal, hogy nincs a világon semmi, a legszentebb sem, a min keresztülgázolni ne volnának képesek.“

A magyar nyelv használatának *kényszere* ellen erősen kikelve, ugyanazon szellemben, mint 1842-iki nagy sensatiót

okozott akadémiai beszédjében azt mondja: „a magyar nyelvet, melyhez nálamnál senki sem hűbb, s melyet bálványozok, elhagynám, s soha nem hangzanék többé magyar szó ajkaimról, ha el akarnák tiltani, hogy más nyelven ne beszéljek vagy kényszeríteni arra, hogy csak mindig magyarul szóljak."

Végezetül e könyvében is nyilatkozik Széchenyi hazánknak *Ausztriához* való viszonyáról[1] a következőkép. „Mióta hazánk össze van házasitva az osztrák birodalommal, igazi hazafiságot a legközelebbi időkig alig lehetett más mezőn gyakorolni, mint az ellenzékin. Az ausztriai kormány hazánknak Ausztriával való összeolvasztására s összpontosítására törekedett. De az ellenzéki férfiak megbocsáthatatlan büne, hogy sohasem tudták és most sem tudják magukat azon dönthetetlen ténybe belegondolni s e szerint bölcsen cselekedni is, hogy Magyarország az ausztriai tartományokkal biz egybe van házasitva, hogy a közálladalom egyik legfőbb alkatrészét teszi, s hogy *egyedül ebben a kapcsolatban találhat szerencsét, vagy sehol*, s e szerint ebben a kapcsolatban kell keresnünk és találnunk üdvöt. Vastag falláciának tartom azt hinni, hogy Magyarországon bárki is, a ki eszénél van, *separationális* ideákat rejtsen komolyan a keblében." Könyvének egy más helyén e separatismust egyenesen *nemzetfüggetlenségi álmadozásnak, söt hóbortnak* jelezi.[2]

[1] Erről már a „Stádium" méltatásában tüzetesebben szóltunk.

[2] A Széchenyi és Kossuth müködésével összefüggő egy nagy *kérdésre* egy újabb jeles publicistánkkal ezeket felelhetjük: A történelem valószinüleg sohasem fog végérvényes és csalhatatlan itéletet mondhatni a felett, hogy a nemzet és az uralkodóház közötti nagy összeütközés elmaradt, s a nagy közjogi átalakulás békésen létrejött volna-e, ha a 40-es évek elején a nemzet Széchenyinek szavára hallgat, s az ő taktikáját követi, de viszont nem lehet Széchenyit hitehagyással vádolni azért, mert előrelátott oly következményeket, melyek majdnem betü szerint beállottak, és mert a conventionális fogalmak szerint szabadelvüből *conservativvé* lett akkor, a mikor meggyöződése szerint a nemzetet a mérsékiet útján tartani, a túlzásoktól óvni kellett. (Berzeviczy Albert.)

III.

A „Politikai programm-töredékek“ hatása, birálatos megítélése és Széchenyi látnoki tehetsége különösen.

A ki az időszakot, melyben Széchenyi ez utolsó nagyobb politikai munkája megjelent, közelebbről nézi s a benne uralkodni kezdő eszméket, szellemirányt, törekvéseket és pártviszonyokat tüzetesebben mérlegeli, nem csodálkozhatik azon, hogy a „Politikai programm-töredékek“, általában mint publicistikai mű s közvetlenebbül mint agitatorius (mondhatnók) riadó, csekély hatást gyakorolt s a közvélemény visszahajlítására befolyással nem volt.[1]

A szenvedélyes hangon és indulatos keserűséggel irott (s azért széles körökben nem csekély visszatetszést szült) könyv hatástalanságának több oka volt. Ugyanakkor jelesül, a midőn mintegy a pártok fölé akart helyezkedni és minden irányban igazságot akart szolgáltatni, az egyeztetőknek ismeretes sorsára jutott, a mennyiben sem a (részben élesen megtámadott) ellenzéknek, sem a (szintén erősen korholt régibb) conservativeknek tetszésével nem találkozott, sőt úgy az egyiket mint a másikat magától elidegenitvén, legjobb tanácsai, figyelmeztetései, mint kiáltónak szava a pusztában, nyomtalanul hangzottak el a már fölötte izgalmassá vált közélet és közvélemény hullámzó árjában. Meglehetősen csökkent ez időben a nagy reformernek régibb népszerűsége, politikai tekintélye és prestige-e. Magasabb állású kormányhivatala s az udvari körökkel való sűrűbb érintkezése miatt, kivált az ellenzékben, némi bizalmatlanság kapott lábra személyisége iránt, s nem kevesen voltak, a kik az újabb és a régibb Széchenyi felfogása, politikai érzülete stb. között már ellentétet is véltek látni, a miből a hazára haszon vagy előny nem származhatik. Nem egészen indokolatlan Széchenyi Politikai programm-töredékei ellen az a kifogás sem, hogy a mű irodalmilag, szerkezet

[1] Különben Széchenyi elmondta véleményét és azontúl hagyta a dolgok fejlődését a szabad menetére, mondja *Kovács Lajos*: „Gr. Széchenyi István közéletének három utolsó éve“ cz. m. I. köt. 204 s k. l.

és stil tekintetében, sok kivánni valót mutat, s különösen az, hogy az alap-ok, a melyekre okoskodásait épitette, nem voltak oly szilárdak, hogy a reájok épitett következtetései meggyőző erejűek lehettek volna; hogy állításai (legalább részben) gyöngék voltak, s hogy egyáltalában az a sötét pessimismus, a mely Széchenyit emberek és dolgok megitélésében vezette, nem volt eléggé indokolt, nem volt a fennforgó viszonyok között kellő alapú.[1]

Mindez különben keveset von le Széchenyi munkájának becséből és jelentőségéből, valamint magának a könyv illustris szerzőjének államférfiúi hirnevéből. A kor rendkivül mozgalmas voltánál, az elmék és kedélyek szertelen elfogultságánál, a higgadt s részrehajlatlan politikai itéletnek a legferdébb nézetek, valamint a pártelemek helytelen túlsúlyánál fogva széltiben tapasztalható elhomályosodottsága miatt, de még azon okból is, mert Széchenyi ezen munkájában talán még nagyobb mértékben, mint az előbbeniekben, fajunk gyengéire s jellembeli fogyatkozásaira kiméletlenül rámutatott, s a folytonosan tömjénezett és hizelgés által megtévesztett népnek s mindenekfelett annak bálványzott vezérének, Kossuthnak szemébe sok keserű igazságot mondott: mindezek miatt (mondjuk) csakugyan könnyen megfoghatóvá válik, hogy a népszerűség piadestáljáról lehanyatló államférfiúnak *ezen* és bármely egyéb hasonszellemű munkája miért nem gyakorolt és gyakorolhatott hatást, nevezetesen oly hatást, a minő épp ez időben üdvös és szükséges lett volna.[2]

[1] A Politikai programm-töredékeknek némi kritikáját tartalmazzák egy *Anonymusnak* a munka német forditásába szőtt jegyzetei. (Politische Programm-Fragmente vom Grafen Stephan Széchenyi. Aus dem Ungarischen, mit Anmerkungen eines Oppositionellen. Leipzig W. Jurany).

[2] Nem tartozik jelen feladatunkhoz a Széchenyi ellen különféle oldalról emelt vádakra egyik vagy másik irányban válaszolni. Egyet azonban mégsem lehet elhallgatni, jelesül *azt a vádat*, „hogy Széchenyi magát a bécsi kormánynak teljesen alávetette s innen kifolyólag politikai működésében többé a haza érdekét kellőkép nem tartotta szem előtt, s jelen könyvében is indokolatlanul kivánta, hogy a nemzet a bécsi kormány politikájában beállott fordulatot elhiggye." A ki ugyanis a nagy státusférfiú *ezen* időbeli lázas munkásságát, az ország különösen közgazdasági dolgainak előbbrevitelére czélzó rendkivüli fáradozását, örökösen tervező, alkotó tevékenységét s a kormányzatban is elfoglalt füg-

De a mi Széchenyi „Politikai programm-töredékeit“ egy minden időkre nevezetes s nagyérdekű szellem-termékké teszi, az a (már fentebb jelzett) általános feltűnést keltett s nagy ellenfeléhez, Kossuthhoz, intézett kijelentése, a melyben valóban velőket megrázó szavakban s mintegy látnoki ihletettséggel, az utóbbit majd átkozódva, majd siránkozó hangon, politikai pályáján való visszafordulásra hivja fel, majd pedig esdekelve kéri s e közben a haza nagy veszedelembe való sodortatása feletti aggodalmának, majdnem kétségbeesésének ad kifejezést.[1]

Báró Kemény Zsigmond és Horváth Mihály Széchenyi imént jelzett „kijelentéséről“ [2] azt jegyzik meg, hogy valamint egész könyvének, ennek a kijelentésnek sem volt hatása a nemzetre, „de hogy a bennefoglalt jós-szavaknak indokolt voltáról az ország felett átviharzott események után megdöbbenéssel győződtünk meg, s hogy ha Széchenyinek 1841 óta kiadott müveit forgatjuk, csodálkozva látjuk, hogy jóslatai

getlen állását csak némi figyelemre is méltatja: eme vád alaptalanságáról csakhamar meg fog győződni. (A mi a bécsi kormány politikájában beállott magyar-barát fordulatot illeti, ennek egyik s fő bizonysága az, hogy ez időbe esik az a nagyfontosságú tény, hogy az ú. n. reformer, vagy haladó, vagy új conservativek jutottak Bécsben a kormányra stb.) L. ezekre nézve *Réz Mihálynak* essayjét, de különösen *Kovács Lajosnak:* Gr. Széchenyi István közéletének három utolsó éve 1845, 1846, 1847 (1889. két köt.) cz. munkáját.

[1] *Kemény Zs.* essayjében ezt mondja: a „Programm-töredékek cz. könyv kevésbbé tartalmáért, mint híres jóslatáért nevezetes.“

[2] A mennyiben Széchenyi ezen és hasonló kijelentéseiben egy jövendő (vagy közeledő) forradalomra való utalás foglaltatik, ez alatt nem az a forradalom értendő (s nem azt a forradalmat értette), a mely 1848-ban Francziaországban kitört s melynek következtében fél Európát, illetőleg az Osztrák-Magyar monarchiát is egy nagy rázkódtatás érte; hanem oly *sociális belső* forradalmat értett, melyet Széchenyi a Kossuth-féle agitatio elmaradhatatlan következményének tartott s a melytől hazánkat mindenek felett féltette. *Más szempont* alá esik Széchenyinek a közeledő rázkódtatás nagy előkészítőjének és képviselőjének, *Kossuthnak személyiségére* vonatkozó jóslata, a mennyiben éles emberismeretével s mintegy politikai-psychologiai látósággal már akkor felismerte és jól itélte meg, mikor (mint Széchenyi mondá) Kossuth még *magát sem ismerte* és sejtelme sem volt arról, hogy mily szélsőségekre fogják ragadni mind működése, mind a viszonyok alakulása. (Nem érdeknélküli itt utalni arra is, hogy Széchenyi az ifjú gróf Andrássy Gyulában a később oly nagysúlyúvá lett férfiút kora-eleve fölismerte!)

betűig teljesedtek, s az a gondolat száll meg, mintha a szent könyv lapjaira tekintenénk stb.“

Hogy minek tulajdonitandó ez a *jövőbe-látás* Széchenyinél? -- e kérdésre határozott, vagy kimerítő választ adni nehéz. Mindenesetre Széchenyi egész valójának, jellemének, physikai és psychikai structurájának teljes szemlélete kivántatik meg arra, hogy a válasz teljes legyen. Ez különben jelen feladatunk körén kivül esik, s azért csak egy-két észrevételre szoritkozunk. Jelesül némelyek nézete szerint a *jövőbe való látás* s igy bizonyos események bekövetkezésének előremondása az események, viszonyok és helyzetek folytonos s szünetlen új kapcsolatánál és más-más alakulásánál és örökös változandóságánál fogva alig képzelhető, sőt legtöbb esetben a jövőt még azok sem ismerik (és ismerhetik), a kik azt előkészitik.[1] Ezzel a nézettel szemközt áll számos hírneves bölcselő, történetphilosoph és politikusnak az a véleménye, hogy az a (szóban lévő) *előremondás* tényleg lehetséges, hogy a historia számos ily esetet jegyez fel, a melyekben egyes kiváló egyéniségek bámulatos éles- és messzelátással bizonyos események bekövetkezését csakugyan előremondták; hogy nagy lángelméknek ezt a látnoki tehetségét koruk és utókoruk bámulta és elismerte;[2] s véleménykülönbség csak arra nézve létezett (vagy létezik), vajjon különös lelki és elmebeli tulajdonságból (genialis intuitio, rendkivül mélyenható históriai elemzőképességből és logikai erőből), vagy pedig szerfelett magasra csigázott idegrendszernek tényleges clairvoyancera emelkedett finomultságából eredőnek veendő-e ez az oly rendkivül ritka jelenség. Nem hiányoznak azonban oly történet-bölcselők sem, a kik szerint[3] szigorú concret gondolkodásban, ott, a hol a megismerés határozmányai és kül-föltételei adva vannak, ugyanezekből analytikailag következtethetni a további fejlődésre, (mathematikailag kifejezve) mint egy háromszögnek két adott

[1] L. *Anatole France:* Pierre Blanche (1905.)

[2] L. *Kemény* essayjének 496. lapját. *Lasaulx.* Die prophetische Kraft der menschlichen Seele (1858. Akad. Értekezés), *Hetényi* akad értekezését 1850-ből és *Strindberg* Der bewusste Wille in der Weltgeschichte (1903) 53. l.

[3] L. *Schmittlenner*: Zwölf Bücher vom Staate (1839 sk.) I. 22--23. lap

szögéből a harmadikra; vagy mint a nagy angol politikus és államphilosoph, Brougham, mondja, „lehetséges, a prophetikus árnyékból, melyet a jövő a jelenbe vet, annak alakját és miképenjét meghatározni.“

Széchenyi előremondására nézve e helyütt Kemény Zs. ismeretes formulatiójára utalhatni.[1] Szerinte „Széchenyi jóslatait vagy felső sugallatnak, mély sejtelemnek és a fölizgatott idegrendszer clairvoyance-ának kell tulajdonitani, (a midőn aztán az egész kérdés az érzetek és a sziv világába vitetik át), vagy pedig (legalább nagyrészben) egy uralkodó, kifejlett és szigorúan következetes ész analysisének, mely lélektani és politikai pontokon haladva, mindig előbbre, a távoli eseményeket az alap-okkal összekötni és a tévedések természetéből a Nemesis alakját megismerni inkább volt alkalmas, mint a többi kortársak ünnepelt bölcsesége.“

Csak röviden s a „Politikai programm-töredékek“-ről mondottak kiegészitéséül utalunk itt még arra, hogy Széchenyi „Politikai programm-töredékeivel“ némileg egyenes vonalon, s majdnem ugyanazon időben, bár attól függetlenül s egészen más czéllal, jött létre és tétetett közzé az *ellenzék „Nyilatkozata“*, melynek szerkesztésére a nemzet bölcse s első publicistikus tehetsége, *Deák Ferencz* kéretett fel, a ki ékes tollal irott beható, világos és erős érvelésben kifejti az oppositio álláspontját, úgy hogy az ellenzéket vezető elvek, törekvések és czélok szabatos és összhangba hozott formulatióját nyujtja, s azon nagyjelentőségű államiratot szolgáltatta, mely a legközelebb bekövetkezett eseményekre gyakorolt (legalább némi) hatásán kivül, az ország egész legújabbkori alkotmányjogi eszmemozgalmaiban valódi *irányadó és eligazodtató* vezérfonallá vált.[2]

[1] L. essayjének 343. s k. és 414. s k. lapjait.

[2] L. erre nézve még *Horváth Mihály* id. munkájának II. köt. 476. s köv. l. meg *Ferenczy:* Deák élete II. köt. 1—54 lapját. A nagy magyarbarát, *Degerando Ágost:* De l'Esprit public en Hongrie cz. m. 208—305. lapjain az ellenzéki feliratot egész terjedelemben adja és meleg helyesléssel követi.

IV.

Zárszó.

Gróf Széchenyi munkái itt adott taglalatának és méltatásának befejezéseül vessünk egy rövid pillantást Széchenyinek nemzeti nagyjaink és legjobbjaink közt elfoglalt állására, államférfiúi és történeti jelentőségére.

Hogy mi volt nekünk magyaroknak és Magyarországnak gróf Széchenyi István, arról tanúskodnak tettei és alkotásai, politikai művei és nemzet-regeneráló sikerei. Mindezekre rámutatni s erősnél-erősebb bizonyitékokat felhozni volt feladata a jelen publicistikai „méltatásoknak", a melyek különben sok irányban még kiegészitendők és kibővitendők volnának, hogy a nagy férfiúnak teljes és tökéletes képét nyerhessük, s egyúttal teljesebb s tökéletesebb betekintést is abba a kimeríthetetlen gazdagságú szellemi kincses-házba, a mely Széchenyi politikai munkáinak fényes sorozatában, állam- és társadalombölcseleti, közgazdasági és művelődési eszmék, tanok és tanulságok tekintetében szemeink előtt áll.

Nem szólunk arról a történetphilosophiai kérdésről, a mely az úgynevezett nagy-emberek történeti szereplésének és jelentőségének értékelése és magyarázatára vonatkozik, s a melynek tüzetesebb szemügyrevétele éppen hazai nagyjaink ez egyik legnagyobbikánál helyén lévő s rendkivül érdekes feladat volna:[2] legyen elég itt annyit megjegyezni, hogy Széchenyi is kétségtelenül azon kiváló históriai egyéniségek közé tartozik, a kik (tekintsük akár mint államférfiút, akár mint cultura-alapitót, akár mint státusbölcselőt) nem a közélet embereinek rendes mértékével mérendők és méltatandók, hanem mint *providentiális egyéniségek* a világtörténetet vezető gondviseléstől nyert kiváltságos állásuknál fogva a közönséges mértéktől eltérő szempontok szerint itélendők meg és értékelendők.[3]

[1] Helyesen foglalja össze az idevágó lényegesebb momentumokat *Gaál* id. m. I. köt 257—360. lapjain.

[2] Ezen és egyéb idevonatkozó nagy történetbölcseleti kérdésekről a *jelen sorok irója* nemsokára sajtó alá adandó terjedelmes munkájában: „A Történetphilosophia Alapvonalai"-ban tüzetesebben szól.

[3] L. még *Grotenfeld*: Geschichtliche Werthschätzung (1905) 150 s k. és 171—277. lapjait.

Mindent számbavéve, a részrehajlatlanul ítélő gróf Széchenyit azon újkori státusférfiak közé helyezendi, a kik hazájuk és nemzetük sorsára serkentőleg és emelőleg kiváló hatást gyakoroltak, a kiknek eszméi, elvei, világnézete és működése nemzedékekre és nemzedékekre kiható értékűek és súlyúak, s a kik tetteinek és alkotásainak hálatelt emléke népük lelkében és történetében az idők végezetéig nem halványulhat el.

De arra, hogy Széchenyit lelkületünkben és nemzeti tudatunkban egész nagysága és jelentősége szerint értékeljük és halhatatlanítsuk, szükséges az is, hogy azok az örökbecsű és maradandó érvényességű igazságok, eszmék és elvek, a melyeket műveiben, alkotásaiban és szereplésében kifejezésre hozott, elméinkbe és lelkeinkbe bevésve maradjanak, hogy belőlök, mint a nemzeti megújhodás és mindenhai regeneratió kiapadhatatlan forrásából folyton-folyvást okulást és tanulságot merítsünk, s szünetlenül, ernyedetlenül és egész erőfeszitéssel azon munkálkodjunk, hogy lehető legteljesebb mértékben és legmagasabb ideálú értelmében valósulhasson meg Széchenyi dics- és reményteljes jóslata és jelszava: „*Magyarország nem volt, hanem lesz!*“

POLITIKAI PROGRAMM

TÖREDÉKEK.

1847.

GR. SZÉCHENYI ISTVÁN.

MÁSODIK KIADÁS.

BUDAPEST,
HORNYÁNSZKY VIKTOR CSÁSZ. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVNYOMDÁJA
1905.

Error being showy, forward and plausible, attracts many followers; while Truth, on account of her unobtrusive simplicity, is neglected or despised.

J. Henry M. D.

Barbaram igitur Scythicae gentis immanitatem, quae tantopere concordiam et otium abominatur, diu iste furor exercuit; et eousque (ni mentiar) exercebit, donec se quisque metiri, coërcere ambitionem, aliena dimittere, invidia carere, mutuamque concordiam amare didicerit.

Bonfinius.

Előszó.

Mult tavaszkor azt rebesgeték: az ellenzék programmot fogna irni; s később, hogy a conservativ párt is illyest szándoklana. — Nehéz feladat, gondolám magamban, illyest eszközleni csak egy párt számára is, és annál nehezebb az egészre nézve; mert nálunk még az egy soron állók közt is annyi az árnyéklat, miszerint még ez esetben is bajos, sőt lehetetlen ugy definiálni a politikai ösvényt, mihezképest az, mi egynek tetszik, másban kellemetlen érzést ne gerjeszszen, és viszont.

Ennek daczára azonban, miután én legalább azt hittem, hogy nem fogna sem az ellenzéki, sem a conservativ programm elmaradni, valamint ez utolsó nem régiben meg is jelent, én is érzék magamban vágyat, ha nem is éppen kimeritő programmot irni, legalább némi töredéket vetni papirosra, mik tán még más oldalrul is nyujthatnának honi ügyeinkre s pedig annál inkább némi kis világot, minthogy én jelenleg sem ellenzéki nem vagyok, sem conservativnek egyáltalán nem tartathatom magamat, ha nem akarok politikai nézeteimhez körülbelül olly kevéssé illő köntöst par force vonatni magamra, mint, teszem, tán egy kissé még is igen messze menne travestirozásban az, ki például asszony létére nadrágban, vagy férfiu létére szoknyában jelennék meg.

Tudom én azt vajmi jól, hogy nem lehet egy könnyen olly párt-elnevezést kigondolni, melly tág köpönyegként ugy befedne valami pártot, mikép abbul aztán sehol semmi, például

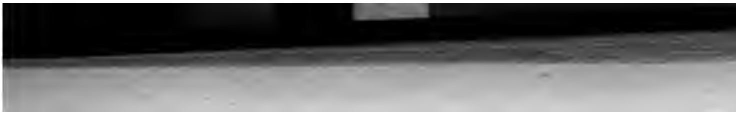
ujj, szarv, fül, sőt tán éppen egy tyukszem ki ne látszassék, jóllehet teszem a tory és whig párt-czimzetek alá vajmi sok elfér; ámde azt, hogy némi analogia még is legyen a bolt czimere és azon áruk közt, mellyek a boltban feltalálhatók, tán csak még is kivánhatni, s pedig úgy, mikép a potiori fiat denominatio.

Már pedig e tekintetben ‚é n' a conservativ köntöst csak ugy viselhetném, ha vagy magam vagy mások irnák azt rá, hogy ez maskara; minek egyikét ugy restelném, mint volna kellemetlen a másik; minthogy az, mit Magyarországban ‚é n' kivánnék conserválni, ugy áll ahhoz, minek kitisztitása, reformálása és egészen ujra alkotása után sovárgok, mint legfeljebb 10: 100-hoz. Miszerint engem, ki nem vagyok galanteria-raktár, mellyben minden feltalálható, a conservativ függ-czimer éppen olly kevessé elégit ki, valamint az ellenzék dandárja a kifejlettebb statustudomány sarktörvényei szerint olly ‚varians', melly majd egynek van kezében majd másiknak, s melly körül a szükséghez mérve majd többen állnak majd kevesebben; s ehhezképest én, miután most nem látom az ebbeli dandár alatti állásnak szükségét legalább részemrül, egyedül a progressionak, a reformnak zászlóját tartom annak, melly alatt egyesülni s melly után indulni tudok és kedvem is van; honnét aztán kiki abstrahálhatja magának, hogy én mostanság sem ellenzéki, sem conservativ nem vagyok, hanem ha már valami politikai titulusomnak lenni kell, „becsületes progressista ernyedetlen reformer".

És aztán ezen állóhelyemrül gondoltam némi programm-töredékeket feljegyezgetni.

Scrupulusaim azonban olly mértékben nőttek, mint a milly nyomasztó mennyiségben szaporodtak munkáim.

Rá sem igen értem, és aztán nem tudtam, mi módon kezeljem a tárgyat, mihezképest az ellenzék, mellynek része legalább ‚elveszettnek' tart, rám még inkább ne nehezteljen;

a conservativ párt pedig, melly azt hitte, most övé vagyok, mert nem vagyok az ellenzéké, majd ha észreveendi, hogy én tulajdonkép ‚senkié' sem vagyok, csak enmagamé, ellenem valami nagy haragra ne gerjedjen.

És így történt, hogy bizony én sem szaporán, sem kivált valami különös sikerrel nem járhattam el czélomban; de a mélyen tisztelt magyar közönség elibe ezennel vajmi későn egyedül olly darabos értekezést terjeszthetek, melly teli hiányokkal, kimeritlen s ellentétben látszó állitásokkal, személyem olly sokszori felhordásával, s mind ezek fölött: teli vajmi keserü de tán annál egészségesb mixturákkal, csak ugy kerülheti el legalább a jobbak kárhoztató itéletét:

Ha ezek nyájasan arra figyelni kegyeskednek, hogy alig leltem ezen értekezés összeállitására más időt, mint ülések időszakát, mellyekben annyi a szó, néha annyi a lárma, vagy éjeket, mikor egy tikkasztó napnak fáradalmai után mások szerencsésen elszenderültek, én pedig, fájdalom, nem tudtam alunni; —

Ha továbbá figyelmezni sziveskednek, hogy némi csak azért látszik e jelen röpiratban tán ellentételesnek, mivel nem volt időm vagy nem valék képes, mind azon árnyéklatot elég világosan kitüntetni, mellyek a politikának sokszor olly egészen más irányt adnak; —

Ha nyájasan megengedik továbbá, mikép vajmi bajos sőt lehetetlen, csekélységemnek magyar politikárul bármilly távulrul is szólnom a nélkül, hogy parányiságomat, melly abba egészen belé van szőve, minduntalan fel ne hozzam; —

Végre, csak ugy kerülheti el e röpirat engedékenyebb birálóim kárhoztató itéletét, ha szándékom tisztaságában nem akarnak kételkedni, hanem ők is, mint én szeretem gyakorolni, és hanc veniam petimusque damusque vicissim, hasonlóul egyedül azon tactika, modor és tapintat helyességét szivesek venni gyanuba, mellyeket én használtam.

Többnyire: e jelen röpirat nagyobb része már meg volt irva, mikor tiszai utambul ide Pestre 1846. sept. 14-kén viszszatérék; és nekem olly kevessé tetszett, s most is olly kevessé tetszik, miszerint semmi nem menté meg azt tüsténti tűzbehányástul, mint az, hogy int, sürget az idő: halasztás nélkül elkövetni mindent, habár csak féligmeddigit is, mit hazafiui tiszt és kötelesség parancsol.

Pest, 1847. január 8.

A szerző.

A PESTI HIRLAP szerkesztősége, lapjának 653-dik számában, 1846. april 5., „Tiszai levelek. I.“ czikkében, személyemrül így nyilatkozik: „S az, ki körül egybesereglének, a pártokon kivül álló fényes egyéniség, ki nevének hitelét épen az által alapitotta meg, mert megállotta függetlenül helyét esőben és napfényben, s a sokaság sár-gulacsait, s a nemsokaság töviseit egyenlő kebellel fogadta.“

És ez igen szépen hangzik. S megvallom, ollyas mi vajmi jól esik a léleknek. Ámde, miután nincs a „fényesen“ kivül legkisebb bók is benne, de csak merő igazság, mint jól és néha bizony elég keserüséggel megérdemlett sajátomat, férfiui öntudatomban egész mértékben élvezem is.

Ez azonban, hogy t. i. mennyire tudtam hatalom- vagy népkegynek ellentállni, s mennyire voltam képes önmegtagadás által egyikét mint másikát eszközül használni magasb czél elérése végett, melly nem egyéb, mint régen felvett és csak erőm szakadtával leteendő czélom, „fajtánk bár csekély tehetségem, de őszinte szándékom szerinti nemesitése, felemelése s boldogitása;“ ez, mondom, nem teszi jelen értekezés lényegét legtávulabbrul is.

Illy dolgokrul, ha nem kerülik el figyelmét, csak az utókor itélhet igazságosan, mikor az illetők nincsenek többé; mig a jelenben egyedül a szereplők érezhetik, és józan pillanatokban minden bizonynyal érzik is, a legnagyobb felmagasztalás vagy a legémelygősb sárdobálás közepett, az öntudatnak kinzó fulánkit vagy édes melegét.

A Pesti Hirlap sorait egészen más okbul hozom fel, s ugyanis: mert azok közrebocsátása által nyilványos bizonysá-

gát adá az Ellenzék egyik organuma és így az ellenzéknek legalább része, hogy már már kezdi felfogni, vagy tán szabatosabban kitéve, nem átalja „hímezés nélkül kimondani,“ mikép az ellenzék sorain kivül is lehet és van is hazafiui helyzet, mellynek betöltése közhasznot szül és ekkép nem szégyen; s hogy pártokon felülemelkedni sem mindig bűn, de néha még a legszentebb kötelesség is.

És illy méltányos szó, kivált olly időben, mint a millyenben mi élünk, hol annyi gyülölet kevertetett politikánkba, mikor minden hivatal sárba vonatik, és nem egy kezdő, nem egy éretlen gyaláz mindent, mi eszecskéje felfogásán túl fekszik, és az illyes nemcsak hogy köz indignatiora nem talál, sőt a mindent bemocskoló mint jó reményü fiatal, mert ő is ellenzéki, még olly helyekrül is dicsértetik — és e körül forog a tény gáncsot érdemlő léte — honnét a haza higgadtabb szolgálatot várna; illy időben olly független szó, mint a millyest felhozék, valódi köszönetet érdemel.

Fogadja is ehhezképest a tisztelt szerkesztőség legőszintébb köszönetemet, de csak nevemben, mert a hazának meghatalmazottja nem vagyok, mikép nem egynek modora szerint, a haza nevében merhessem köszönetemet kitárni untalan; jóllehet olly férfias, olly lovagi nyilatkozat, mint a szóban levő, nemcsak egyeseknek, de okvetlen az egész nemzetnek hajt hasznot, és ekkép — minthogy a türelem és méltánylat szózata éppen olly mértékben neveli a népek erkölcsi kincsét, mint a millyenben a türelmetlenség és pártdühnek kifakadásai okvetlen csorbitják azt — az egész nemzet háláját érdemli.

Köszönetemet azonban e néhány sorral nem akarom bevégezni, de valamint hálám-, ugy annak is bebizonyításául: „milly felette jó vélekedésem van a magyar ellenzéknek — nem átallom mondani — legtöbb egyéneirül, hogy t. i. a hozzájuk intézett egyenes szót nemcsak elbirni, de méltánylani is képesek,“ ezennel némi elszórt anyagot is fel kivánok hordani, mellybül a magyar ellenzék aztán, ha honszeretete valósággal magasb mint pártviszketege, és honi hűsége valóban erősb,

mint uralkodási vágya, vak heve, vagy ármány által lebilincselt szolgai léte, magának egy kis jó akarattal bizony igen könnyen abstrahálhatna némieket, minek, ha programmot késziteni akar, nem legrosszabb hasznát vehetné.

A magyar haza soha nem volt derék, sőt kitünő férfiak hijával. Egy nemében a hazafiaknak azonban mindig szükölködött; ollyakéban t. i., kik tartózkodás nélkül a nemzet szemére lobbantják az igaz szót. Mert hiszen a legjelesbek is, vagy hallgatva türték, sőt türik fajtánk nem egy árnyékoldalát, vagy illyeseket leplezve mindig olly hizelgő szavakba burkolják gáncsoló észrevételeiket — míg a dicsérők és tömjénzők sora mindig felette hosszu volt — hogy a sok hizelgés közepett, mellynek a magyar minden időben olly édesörömest adá magát áldozatul, bizony egykorig sem jutott még, s pedig a nemzet nagyobb része, a ‚nosce te ipsum' tökéletes birtokába; és illyesbe mindaddig bizonyára soha nem is jut, míg, tán ezen thema szerint „mert nem dicsér minket más, tehát dicsérjük magunkat minmagunk" nem egy magyar gondolja szoros tisztében járónak és illyesért köz tapsot is arat, ha mindenütt palástolni, kiszépiteni ügyügyködik a haza büneit, s minden legkisebb gáncsra is ex officio achillesi (!?) haragra lobban. Mintha bizony egy kissé fényesb ‚külmáz' nagyobb kincs volna nemzetekre nézve mint belső jobblét! Melly utolsó azonban soha nem szokott lenni édes ámitások, de inkább csak igaz, habár fanyar szavak eredménye.

Az igaz szó nem türése kimondhatlan nagy szerencsétlenség. Mert valamint csak azon egyén üdül, ki erejét ismerve, azon sem tul, sem innen nem cselekszik, szintugy éri csak azon nemzet kifejlődhetésének lehető legmagasb fokát el, melly tehetségével bölcsen sáfárkodva, sem elbizottságra soha nem vetemül, sem soha kétségbe nem esik.

Az igaz, habár marczona szót terjeszteni ehhezképest szintolly kötelesség — csak kötelesség, mondom, éppen nem érdem — valamint az illyest nagylelküen elbirni, midőn a legférfiasb tett, egyszersmind a leghasznosb számítás is.

És e tekintetben tán én voltam első — és ha van a magyar haza körül kis érdemem, az bizonyosan ez, mellyel egyébiránt éppen nem kérkedem, hanem azt csak mint eldönthetlen tényt hozom fel — ki soha nem csepegtetém a hizelgés mérgét legkisebb mértékben is honfitársaim kebleibe.

Vagy 18 évvel ezelőtt kiméletlenül felriasztám halálos álmábul a rothadásnak indult nemzetet. S volt panasz, volt zaj elég! Mert az elkényesztetett, s maga s mások által megnemszünőleg feldicsért s ekkép örökké mystificalt magyar illy modorhoz nem szokott. — 1831-ben, és igy 15 év előtt pedig egyenesen azt tárogatám az egész nemzet hallatára lehető leghangosabban, hogy „a magyar — legkisebb kivételt sem téve — mindenben hátra van.“ És sokak által, kik csak nagy dicséretek és tömjén közt lelik üdvüket, egyenesen a hazaárulás legundokabb bélyegével illettetém. — Lefolyt azóta hosszabb idő. Az eszmék ébredezni s helyesülni kezdtek. S most kérdem, ugyan nem mondtam-e igazat? S valljon több hasznot hajtok-e a honnak, ha a bevett gyakorlat szerint ekkor én is a hizelgők vagy legalább a ‚palástolók‘ sorába állok vala? Tekintsünk szét, s mit fogunk erre válaszolhatni? Nem egyebet, hanem hogy némi lelki vakokat kivéve, kik hiuságtul verve vagy önérdek által lebilincselve soha semmiben nem tudnak „látni emberileg,“ ma már senki nem kételkedik akkori mondatim valóságán, pedig elannyira, mintha a gáncsoltak maguk eszközlötték vala az ujjászületési problema feloldását; személyemtül pedig legnagyobb ellenem sem tagadhatja meg legalább azon igazságot: hogy a nemzetünk ujjászületéséhez én is járultam.

S ebbül a higgadt gondolkozó, ki a nemzetek növési és hanyatlási titkaiba hatni képes, ugyan milly tanulságot vonhat? Én ugy hiszem, azt, hogy olly életerő van a magyar vérben még, melly a legférfiasb kifejlésre szolgál kezességül, ha t. i. saját maga a nemzet nem gyilkolja meg magát. És ugyan mi szolgál illy kezességül? Legfőképen az, hogy elbirta és meg tudta emészteni a többség a hozzá irányzott noha keserü, de igaz szót; és mi személyemet illeti az, hogy

még most is találkoznak többen, kik rokonszenvvel viseltetnek irántam, míg a nagy szám még mindíg eltür, sőt még mindig kimél, jóllehet szünetlen, és kivált most egy idő óta sürűbben hordok ismét szinte ollyasokat fel, sőt cselekszem is, mik nemcsak nincsenek a többség inye szerint, de azt még sertik is, miknek leplegtelen kitálalását és végbevitelét azonban, a haza javára nézve ma éppen olly szükségesnek és in ultima analysi éppen olly hasznos következményünek tartom én, mint több évvel ezelőtt szükségesnek tartám ‚a nemzetet felriasztani' és mindenek hallatára lehető leghangosabban azt tárni ki, „hogy a magyar mindenben hátra van;" és mik egykor, majd mikor kiábrándulnak az illetők, és ők is ugy fogják látni a dolgokat „mint azok vannak," és nem „mint azoknak tán lenniök kellene," irántam vagy éppen olly méltánylatot gerjesztendnek a hazában, mint a hogy minden jobb magyar, ha csak egy kissé eszmél fel, tudom, köszönetre méltónak találja, hogy a lefolyt időkben halálos dermedésébül felverni és önhittségébül némileg kivetkeztetni iparkodám fajtánkat; vagy mik késő, de annál keserűbb, mert helyrehozhatlan, búbánattal töltendik el az utókort, hahogy szavam most — melly keserű volt ugyan sokszor, de soha nem csalta meg a hazát, és ha valaha, jelen pillanatban érdemlene méltánylást — hitelre szert nem tehet.

Az igaz szó, mint Magyarországra nézve saját példám által is bebizonyult, nemzetek regeneratiojára éppen olly üdvös hatással van — ha az effélét elbirja a többség — mint a hogy a hizelgés minden előmenetelnek legáttörhetlenebb gátja. Mert hiszen, ha én annak idején férfiasan fel nem szólalok és szilárdul nem cselekszem, de patrio more én is csak hizelgek, én is a tömegeknek vagy nagyoknak csak hókolok: ugyan azt hiszitek drága földiek, hogy nemzetiség és közszellem dolgában most ott állnánk, hol állunk? Soha; avagy másnak kellett volna szerepemet viselnie. — Mihezképest nem is személyemrül van szó, de azon tettrül, melly a hazának használt és mellyet száz más, ha eszébe jut vagy körülményei engedik, bizonyosan jobban és nagyobb sikerrel viszen

végbe, mint én, kinek nincs joga s ekkép nem szabad bármilly egyéb tulajdonnal kérkedni, mint becsületes szándékával, honi hűségével; millyféle tett azonban általján véve — vigyázzatok erre — ha eleinte visszatetszik, sőt gyülölséget szül is, elvégre bizonyosan több köszönetet arat lelkes nemzetnél — mire politikai életem első része szinte szolgálhat például, második része pedig mint sokkal sulyosb, hazánkfiaiban kétkedni nem tudó hitem szerint még bizonyosabban fog, habár akkor alkalmasint nem leszek is többé — mintsem arat azon nádmézféle édes álmakba ringató dicsérgetés és palástolás, melly soha nem engedi látni a valót egész mivoltában, mellynek nálunk fájdalom még olly sok adeptjei vannak, kik igaz, mig élnek, sokszor ugyan vajmi jó hir- és szagban állnak a magát dicsértetni és bolonddá tétetni olly szivesen engedő tömegnél, kik azonban holtuk után minden emlékezetben vagy ugy enyésznek el mint szappanbuborék, vagy virág helyett, mellyet hinteni gondolának, tövist hagynak hátra minden magát becsülni tudó kebelben, és melly dicsérgetés és palástolás, mondjuk ki egyenesen, inkább csak gyermekek számára való, hogy szegénykék el ne csüggedjenek és ne sirjanak, mint férfiakhoz volna illő, kikben erő van, és kiket tökéletesbülés utáni vágy lelkesit. És e tekintetben áldom az idő által már is igazolt, és nem kétlem majdan még inkább igazolandó ihletésemet, hogy honosimban nem csalatkoztam, és azon vélemény, mellyel irántuk viseltetém szüntelen, soha nem volt kisszerű.

Én éltem szakadtáig a szó legszorosb, de egyszersmind legmagasztosb értelmében következetes kivánok, és mennyire illyest gyarló emberi erőm engedi, fogok is maradni.

Sok azt hiszi, s igy hiszi vele a nagy sokaság is, hogy azért, mert hivatalviselésben kezdé élte tavaszát, és abban fagyott rá az élet tele is, ő következetes volt. — Szintigy van számtalan arrul tökéletesen meggyőződve, és e nézetet még inkább magáévá teszi a sokaság, miszerint minden joggal őt illeti a következetesség koszorúja, mivel már mint

gyermek opponált, és mindegyre opponál még ma is mint aggastyán.

Én politikai pályámon egészen másféle következetességet tűztem ki magamnak. Engem egészen más vezéreszme indított mindig, indít ma, s fog inditni holtiglan, mint kormányszolgálati vagy ellenzéki szerep, miket én mindig csak alárendelt fogalmakul és lépcsőkül tekintek egy magasb czél elérésére; és miket, fájdalom, nem egy magyar viselt köztünk már, és pedig sokszor milly jutalmak és mennyi taps közt, az igazi hazafiság legkisebb adaga nélkül!

Hivatal vagy ellenzék, mint következetességi próbakő. Irgalmas Isten! Nem, nem; illy nyomorult alapra — melly alatt sokszor nem lappang semmi más, mint undok haszonles és gyáva dicsvágy, s melly minden esetre nem egyéb, mint szép köntösbe burkolt fallacia, mellyel az emberek saját magukat és másokat mystificálnak — nem, illy nyomorult alapra, mondom, soha nem állitám a keblemben lakó hazaszeretet tántorithatlan voltát.

„Hűn, s mennyire gyarló erőm engedi, sikeresen szolgálni nemzetemet, szerencsében, balsorsban, taps vagy gunytajték közt, és aztán hivatalban bár vagy hivatalon kül" ezen vezéreszme lebegett mindig előttem, ennek valék hive mindenkor, s ebben helyzém s fogom helyezni siromig azon következetességet, mellyet egyedül tartok független, s magát sem ámitni, sem sepertetni nem engedő emberhez méltónak.

S ám gyertek ti ellenzékiek, vagy bármilly oldaloni szálkát keresők a hányan vagytok, s mondjátok, ha van erre annyi bátorságtok, mint van néha gőgtök s mosatlan szátok, de mondjátok szembe s nem suttonban hát mögött, hogy valljon szem elől vesztém-e de csak egy alkalommal is e most érintett vezéreszmét? És hogy valljon mikor törtem meg azon elvet és lettem iránta következetlen, mellynek hűn és fáradhatlanul éltem már annyi évek során keresztül, naponkint, sőt óránként?

Nem fogtok, édes öntudattal érzem, következetlenséggel vádolhatni; mig tán nem egy lesz közűletek, mikor e sorokat ol-

vassa és kezét szivére teszi, magának bevallani kénytelen, hogy mig bennem gondolt elvváltozásokat vagy elvek elhagyását észrevehetni és szememre lobbanthatni, vagy legalább hiresztelhetni — mert hazafiui eljárásomat siker végett a változékony időkhez és körülményekhez czélszerüen alkalmazni iparkodám — addig, saját hasznának vagy népszerüségének megőrzése végett, vagy tán csupa indulatos makacsságbul. ő szalasztá egészen szembül a szegény hazát, és annak valódi hasznát sehogy sem eszközlötte, mert hallgatott és engedett — mivel ez volt felvett szerepe — mikor hallgatás és engedés mély veszély közé sodorhatá a hont; vagy viszont, — s pedig egyedül, mert felvett szine ellenzéki volt — elmellőzött, söt visszalökött még ollyast is, mi áldást hozott volna a hazára.

Valamint tehát eddigi politikai pályám első része ellenzéki volt, mert alkotmányt és nemzetiséget meggyőződésem szerint csak így lehetett megmenteni, és én a nemzetet felriasztva, öntudatot és bizalmat önték honfitársaimba, mert ez volt napi renden: ugy ma megint kezet fogok a kormánynyal, mert ma, mikor nincs többé szó, alkotmányt és nemzetiséget rögtöni és mesterségesen készült veszélytül megóvni, de mind egyiket, mind másikat minélelőbb kifejteni, rendezni, szilárditni kell, nehogy mind az, mit e tekintetekben ujabb időkben nyertünk, valami mód által ismét kicsuszszék kezeinkbül, ma megint nem az ellenzék soraiban lehet, mint én látom, a hazára nézve hajtani legtöbb hasznot, de a kormány hatalmát, előnyeit, s mindenek előtt ,jó szándékát' nemzetiségünk és alkotmányunk kifejtésére, mennyire csak lehet, hasznunkra forditva.

És e tekintetben nem átallom kimondani — mi e jelen röpiratnak tulajdonkép főtengelye — hogy Magyarország ellenzéke, mint az átalján véve — általján véve, mert számos a kivétel — ma létezik s naprul napra türelmetlenebb és indulatosb kórjeleket árul el, — árul el, mondom, mert kitörésre nincs mindenütt alkalma — nem csak hasznot nem hajt a honnak többé, de mind az alkotmányt, mind a nemzetiséget olly

bajokba s olly kétes állapotba sülyesztheti, mikbül aztán egy Isten sem mentheti meg fajtánkat, miután még Isten sem adhat életet az öngyilkosnak többé.

Mind azon fallaciák s éretlenségek között, mellyek a jelen, mintegy vajudásban levő nemzedéket jellemzik, többször lobbantaték az már szemembe, mintha én, miután ellenzéki tag többé, vagy inkább „jelenleg" nem vagyok, az egész ellenzéket gyökerestül kiirtani s megsemmitni töreked-ném. Nyomorult felfogás, s még nyomorultabb ráfogás!

Azért, mert egykor a vár védelmezését tartám legfőbb kelléknek, s magam is a védelmezők sorában állottam, ma megint azt mondom, „örök negatioval semmire sem megyünk, s itt van ideje már — miután a századi védelem közt igen elbágyadtunk, elvégre a positivitas mezején is próbálnunk egy kis szerencsét, s személyemet tekintve minden körülményt utilisálni törekedem, miszerint valahára már valami nagyobb-szerűt is életbe léptessünk:" ugyan, kérdem, mert így szólok s így cselekszem, valljon ki akarom-e azért irtani a vár védőit, vagy csak kisebbitni is egyéni becsüket? Milly szomorú, vagy inkább milly nevetséges higvelejűség!

Minden időnek megvan a maga kelléke. És szerencsés, ki annak változékonyságit nemes czéljaira ildommal felhasz-nálni tudja; mig a rövidlátó, a makacs, az éretlen, s kivált rosszakaratu: viz, szél és körülmény elleni küzdelmiben kimeríti erejét és szerencsét hiába hajhász.

Az ügyes hajós, ki czélt érni akar, változva használja az ár folyamát, a szelek negédeit. Majd kóvályog, majd vesztegel; vitorláinak egész sorát akkor huzza fel, mikor minden körülmény kedvez; horgonyt visszás időben vet. A bölcs tábornok szintúgy rendezi ügyeit. Majd visszavonul és sánczok mögé állitja hadait, majd előre tör, s minden erejét egy pontra összesiti, a mint t. i. negatiot vagy positivitast parancsolnak a körülmények. — Nemkülönben a higgadt politikus. Egy időben, t. i. mikor igazi vész fenyegeti a nemzet lételét, azon lesz, hogy minden, ki csak ér és nyom valamit, védel-

mileg álljon a gátra ki; mig olly időkben, mikor illy veszélyek nem léteznek, s ha léteznek, jobbadán a tulbuzgók agyveleiben léteznek, vagy hirük mesterségesen van koholva, viszont azon fog iparkodni, hogy mig bizonyos számú hű tartaléksereg, tán az ország passiv osztálya, megnemszünőleg örködik „ne quid detrimenti capiat respublica," addig a nemzet pezsgőbb része kiálljon a ‚teremtés mezejére,' és ott vijon ki minél nagyobbszerü és több diadalt.

És im ez azon szerep, mellynek viseléséhez én, mint az ujabbi magyar politikának egyik még mindig mozogni szerető ‚régije,' mennyire gyarló tehetségem engedi, közelitni iparkodom.

Tudom, az ellenzék erre azon megjegyzést teendi, mert hiszen megnemszünőleg ezen értelemben szónokol, ír és agitál, hogy éppen ő az, melly nem akar a negatio mezején maradni, és bizonyosan legnagyobbszerüeket vinne végbe, mik a nemzeti életnek egészen uj fordulatot adnának, ha csak ne volna az a másik oldal, azon általa annyira gyülölt conservativ tábor, meg az általa, vagy legalább némi „nem legmélyebb felfogásu" vezérei által minden alkalommal olly nagy bölcsen legyalázott, sőt lepiszkolt kormány, melly őt legnagyobb lelkesedésének közepette mindenben hátráltatja, mindenben zsibbasztja.

És im itt vagyunk megint azon elváló két utnál, mellynek egyikén én gondolok most, hazánkat tekintve, üdvös czélhoz juthatni, mig a mai ellenzék vezérei látszólag a másikat választák, vagy jobban, de minden megbántási szándék nélkül mondva, „a másikon botorkálnak," és melly elváló utrul már több izben, mikor t. i. az elv és modor körülti különbséget hoztam szőnyegre, tevék emlitést.

Némi főeszméknek azon ernyedetlen ismétlése, ugyanazon egy dolog százszori felhozása, mikkel olly nagy mértékben untatom a magyar közönséget, bizonyos vagyok, nem lehet sokak előtt egyéb, mint felette kedvetlen. Miután azonban főczélom sem nem mulattatás, sem nem kegy- vagy taps-

hajhászat, de haszonhajtás; más részrül pedig lehetetlen némi bonyodalmakbul értekezés utján kibontakozni, ha legalább a fő elindulási pontok s a legnagyobb elágzások helyei tisztán nincsenek kitüntetve, s mi több, az ellenfél által is egész tisztaságban felfogva, mi nem mindig történik; s miután nem minden magyar szerecsen, kit a legőszintébb hazafiui kedély sem birna elvégre egy kissé fehérebbre mosni: én bizony mind addig szünetlenül fogok ismétleni némi főszempontokat, mig azok vagy rectificálva, vagy egész mivoltukban méltányolva nem lesznek. És azért legyen szabad némieket ujra felhoznom.

„Az ellenzék vezetni akar, az ellenőri szerep mellett a mozgalomadásnak is ő akarja viselni szerepét,“ és ebben különbözik nézete, vagy inkább kapkodása az én nézetem- s eljárásomtul; mert én, valamint axioma-tisztaságban látom, hogy az órában a rugony és láncz, a gőzönyben a katlan és rendező (regulator) egészen különbözőleg működik, és egyik a másik helyébe nem állhat: szitugy tartom statusszerkezetben valódi idétlenségnek, ha ugyanazon egy testület vezetni és ellenőrködni akar egyszersmind, vagy más szavakkal: ha ugyanazon egy testület töprenkedik viselni mind a kormány, mind az ellenzék szerepét egy uttal. Mi nem egyéb, mint a zsarnokság ideálja, egy, több, vagy sok kézben.

Nem egyszer, de számtalanszor fejtegettem már e themát; miután azonban, mint gondolni kénytelen vagyok, eddigelé sikeretlenül, nem mivelhetek egyebet, mint azt ismét vizsgálódásom tárgyául tenni, ámde korántsem saját eljárásom kiszépítése végett — értsük egymást — mert hiszen most, mikor naprul napra növekedik a pártok elágzása, még sokkal kevesebbet törődöm személyemet illetőleg azzal, mit tart felőlem a sokaság, mint törődtem ezzel valaha; hanem azért gondolom a most érintett politikai thema felvilágosítását, legalább részemrül, kötelességben járónak, mert ha meggyőződésemtül vezéreltetve elég merész valék, vagy husz évvel ezelőtt a nemzet halálos álmábuli felriasztásához erőm szerint járulni, ma valóban saját magam előtt kellene pirulnom, ha

most megint annyi bátorságot vagy inkább ‚hazafiui elszántságot' nem lelnék magamban, miszerint tartózkodás nélkül, kitárjam, hogy valóban megbocsáthatlan bûn, annyi nemes erőt, mennyi az ellenzék sorában létezik, némi fallaciáktul tökéletesen absorbeálva olly vágásokban forogni látni, mellyeknek nincs alapjuk, s mellyekben ekkép üdvös czélt nem érhetni, ámde azokban annál biztosabban juthatni tökéletes szétbomláshoz, és innen „minden nemzetiségbül kivetkeztetett szolgai léthez."

Számtalan órát, sőt napot tölték mély tünődésben, magamnak megmagyarázhatni, hogy valljon az, mi nemzeti és alkotmányos ujjáalakulásunk mûtételében nékem olly világosnak, olly kézzelfoghatónak látszik, miért nem mutatkozik szintilly színben a mostani ellenzék legalább néhány vezérei előtt, mihezképest pártjukat elvégre vagy olly mezőre vigyék, mellyen ámítások nélkül arathatni sikert, vagy ha pártukkal ennyire nem birnak, valljon miért nem állnak szabad és magukat sepertetni nem engedő férfiakhoz illőleg, s mint tevém én, legalább maguk olly fokra, mellyen mint isolált helyzetben ha nem mivelhetnének is csudákat, minden bizonynyal több nagyobbszerü és tartósnak vethetnék meg alapját, mint lesz végeredménye mind azon ujjhuzási erőködésnek, melly az ellenzéknek inkább csak erőtlen elégtelenségét bizonyitja, mintsem hogy a hazának közhasznát tekintve, egy kis ephémer csillogás- s kölcsönös ámitásokon kivül valami tündöklőbb nyomot hagyna maga után. — És megvallom, sokáig nem birtam felfogni ezen különböző látvány okát; mert azt, hogy engem nem indit egyéb, mint szeplőtlen hazafiui szomj, „fajtánkat felvirulva látni," éppen olly világosan érzem minden csepp vérem dobbanásában, valamint soha nem tudtam s most sem tudok azon kételkedni, hogy az ellenzék legnagyobb részét szinte nem heviti egyéb, mint tiszta honszeretet.

Elvekben, végczélokban, mint ezt nyilván ki is mondám, nem leltem köztük és köztem össze nem egyeztethető elágzásokat; de annál erősebben meg valék győződve, mi most, minden skepticismust megszüntetve, szoros igazsági hitre erő-

södött bennem, hogy az ő modoruk semmi jót, de csak átkot hozhat hazánkra, míg az én felfogásom és tervezetem az, sőt mondani merem, tán azon egyedüli, mellynek nyomán fajtánknak nemcsak megmentése, de felvirulása is felette hihető, sőt tán bizonyos.

Valljon hol létezik tehát azon elváló út, mellynek egyikén, mint én állitom, vérünk sülyedésnek vezettetik, másikán pedig mind inkább fog közelitni üdüléséhez? S valljon mi lehet annak oka, hogy e tekintetben a máskép annyira szemesek olly kimondhatlanul rövidlátók, sőt vakok?

Megmondom, mint már megmondám többszer. — Vizsgáljuk.

Mióta egybe van házasitva az austriai birodalommal hazánk, alig lehetett a legközelebbi időkig — mondjuk ki ezt kereken, mint azt már többszer tevők — igazi hazafiságot más mezőn gyakorolni, mint az ellenzékin. — Mikor egybeolvasztási szándék vala napi renden, s ekkép nemzetiség és alkotmányos lét megnemszünő veszély közt ingadozott: akkor a hű magyar, ki sajátszerü felvirágzás és alkotmányos szabadság nélkül élni sem akar, s ehhezképest a világ bármilly előnyei sem lehetnek előtte izletesek, sőt inkább boszszantók, akkor természetes, hogy a nemzet jobb része elibe tevén még a vad függetlenséget is a legfényesb létnek, melly azonban nemzeti és alkotmányos áldozattal lett volna megvásárolva, nem tudott, nem akart haladni. — Azt tehát, hogy megvagyunk, és mint magyarok vagyunk meg, és ha bár egy igen fejletlen alkotmányt, de azért illyest még is birunk, egyenesen a magyarnak ‚ellenzéki', vagy más szavakkal kitéve: a magyarnak magát egybeolvasztani és jogaibul kivetkeztetni nem engedő szellemének köszönhetjük.

Minden nemesb recollectio, minden nemzeti háladat, melly a fiatalabb vért önbecsével megismertetve, őt hazai hűségre buzditja, ollyannyira van ehhezképest ellenzéki szinben a magyarnak jobb részével azonositva, hogy valóban nem csuda, ha ma, midőn minden nemzet résen áll, s elvégre a

jó magyar sem alszik többé, ha ma az ellenzék még mindig olly nimbussal vétetik körül, melly a köz felfogás szerint szentesít.

Századokon keresztül, ugy szólván, vérbe vegyült és a haza valódi hivei által kimondhatlan elszántsággal, melly előtt megilletődve le kell venni süvegünket, ápolt gyökérfelfogást, mellynek nemzeti létünket köszönhetjük, nem lehet egy könnyen a közvéleményben kiirtani, de csak rectificálni sem; mig más részrül nem kivánhatni, miszerint a nagy szám nemzeti javulásunk és a megváltozott körülmények mind azon gyengédebb árnyéklatit olly higgadtan és olly mélységben fogja fel és értse meg, mint a mennyi higgadtság és mélység szükséges, hogy a még mindig nyavalygó magyar nemzet elvégre biztosan el is érje az egészség legmagasb fokát.

Nincs tehát semmi természetesb azon megrögzött eszménél, melly a magyar földön a sokaságban még mindig él, hogy az ellenzéki azon egyedüli vágás, mellynek nyomán üdvre emelkedhetik a magyar; mert hiszen, ha jó volt az ellenzéki tactika szinte eddigelé, mit bajosan tagadhatni; ha igaz, hogy az ellenzéki szellemnek köszönhetjük nemzeti és alkotmányos létünk fenmaradtát: ugyan miért volna e tactika most kevesebbé jó, sőt czéltul visszalökő?

És ha ezen felfogáshoz még azon kényelem is vegyül, mellyhez képest az egyszerü „ellenzéki szin“, az egyszerü „ellenzék sorába állás“, minden legkisebb fáradság nélkül már tapsot és éljent arat, mig az igazi hazafiságot, e ritka erényt illető koszorú, egyedül soha nem lankadó munkának, és mi több, kimerithetlen önmegtagadásnak lehet dija: ugyan nem volna-e inkább az valódi csuda, ha az ellenzék sora illyen körülmények közt mai időkben kisebbednék, miután ezer közt legalább is kilenczszáz örömestebb jut „könnyen“, sőt ingyen hir-névhez, mintsem illyesekért, hosszu évek során megtörhetlen hűséggel fáradozni szeretne?

Ámde kérdem, illy könnyü szerrel, mellyhez képest az, kinek jól pereg nyelve — sőt még ez sem szükséges — ki merész és jó vastagokat tálalván ki, minden kormányit elle-

nez, vagy ha illyest nem bir, legalább gyanusitni törekedik, a közvéleményben már jó reményü fiatal, sőt nemzeti hősként fényledez; ugyan kérdem, illy felette könnyü szerrel azt gondoljuk, annyira aggasztó bonyodalmibul kiemelkedhetik hazánk? és azt hiszszük, nemzetünk illy felette nyers, sőt együgyü felfogással elérendi a polgári kifejlés azon magasságát, mellyre az abban lakó elemeknel fogva a természet által jogositva van?

O beata simplicitas! Tied lesz tán a mennyek országa, nem akarom kérdésbe vonni. Hanem hogy Magyarországot Te illy sikér felfogással bajaibul kimentsed, azt a legegyügyübb sem fogja hinni, ha csak egy kissé akarja is eszének venni hasznát.

Ellenzék és hazafiság mint synonym! Milly irgalmatlan egybezavarás! Pedig száz közt kilenczven illy szinben látja e két magában egészen különböző eszmét. Egészen különbözőt, mondom, mert az ellenzék egyedül csak ‚species,' midőn a hazafiság ‚genus;' valamint a kormányi vagy ellenzéki szerep, ha igazi hüséggel viseltetik, soha nem egyéb, mint eszköz, mig a haza és nemzet java azon egyedüli ‚czél,' melly után törekedni illő, sőt azokra nézve, kik közdolgokba avatkozni elég bátrak, sőt elég merészek, még a legszentebb kötelesség is.

Igazságtalan volna az, ki különbség nélkül mindenkit azért vádolna, mert inkább szeret fáradság nélkül jó hir-névre emelkedni, ha teheti szerét, mintsem hogy illyesekért fáradni, sőt még szenvedni is akarna. Távul is vagyok ehhezképest, a fiatalabb, a tapasztalatlan vért, vagy a nagy sokaságot a miatt gáncsolni, hogy az ellenzékhez csatlakozik vagy azt pártolja; mert hisz ezen egyszerü tette által, mint érintém, ne tegyen egyébiránt semmit, de egyék, igyék, alugyék, kártyázzon napestig, és élje a leghaszontalanabb here szerepét, sokkal magasb polczra vergődik a sokaság s kivált a fiatalabb honi hölgyek kegyében, mint ha legbecsületesben fáradna hona körül vagy valami szolgálatban évekig. És igen

természetesen, minthogy az illyes nem ringatja valami szép álmakba a képzelő-tehetséget, mellyel a nő és a gyengébb nem, olly bő mértékben meg van áldva; míg az ellenzék viszont, ha nincs is egyéb tulajdonokkal ellátva, mint a millyeneket felhozék, sőt ha betyár és rüpők negédje közt a haza dicsőségére még néha jól le is iszsza magát, a képzelgők agyvelejében rendszerint a tuláradozó erő, függetlenség, hazai hűség és lovagiság olly képében jelenik meg, melly varázsló, és megbecsülésre s szeretetre egyedül érdemes.

Neheztelésem azokat illeti, kik nem kevesbé tudják mint én, hogy ellenzés szintugy lehet bűn, mint lehet erény, s kik még sem állnak férfiasan ki a gátra az eszmezavarok ebbeli rectificatioja végett, de éppen ellenkezőleg mindent elkövetnek — s pedig tán csak egyedül azért, mert még felette sok az ollyas magyar, ki tán sejditlen, de még is vajmi jobban szereti magát mint a hazát — hogy az érintett zavareszmék még inkább terjedjenek, míg elvégre aztán a bábeli chaosban ők arassák a tökéletes összebonyolodás szomoru díját, vagy a romisten az ő fejükre tűzze a nemzet életén megvásárlott popularitas ékét.

Vagy ezt tán nem tudják azok, kiket érinteni akarok, s illy nemtelen szomj, melly miatt vádolom őket, nem lakik bennük? Meglehet. Adja Isten! El akarom hinni. S valóban nem lehetetlen, hogy a magyar politikai fanatismus ennyire még el nem mirigyült. — Ámde, ha nem tudják, csak ezt sem tudják: akkor milly joggal bitorolják a vezetői szerepet? Bizony ez esetben jobb volna, ha lelépnének a vezetői lépcsőrül és azoknak hagynák a vezetést át, kik mélyebben birnak nem csak a magyar, de az általjános politikának szövevényeibe hatni mint ők, minthogy „nincs nagyobb bűn — bár mondaná ezt el minden magyar magának legalább kétszer naponként — mint másokat vezetni akarni ahhoz való tulajdonok, t. i. elég mély belátás, és elég tárgy- s körülményismeret nélkül."

Egyébiránt valamint Roma nem alakult csupa jószagu elemekbül, s erősitése végett eleinte nem volt igen válogató,

de csak később fogott a tisztításhoz, miben felette jó sikerrel járt el: ugy meglehet, az ellenzék is mustrát fog tartani maga soraiban, melly műtétel — közbevetőleg legyen mondva — minden osztály és pártszinezetnek vajmi hasznos volna, és e szerint a vezérek maguktul lökvén azon szolgai lánczot, mellyhez képest nem annyira ők vezetik az indulatos sokaságot, mint inkább ez nyargal hátukon, elvégre olly vágásokba fogják vezetni pártuk szinét, mellyekben mint ma állnak a csillagzatok minden hihetőség szerint el is lehessen jutni vagy legalább hathatósan közelitni azon czélhoz, melly minden hű magyarnak, legyen ő aztán bármilly szinü, fő czélja, s melly nem egyéb, mint nemzetiség és alkotmány ovása, s több vagy kevesebb, szaporább vagy lassubb kifejtése.

Legyen ezt remélnünk szabad — mihezképest, mennyire csak lehet, minden gyanusitástul mentek legyenek e sorok — hogy t. i. ők magukat az indulatos sokaság zsarnokságábul elibertálni fogják. Ámde eddigelé magukat csakugyan még nem elibertálták. Ez tény. Meglehet ugyan, hogy tán erre még nem ütött az alkalmas óra, nem mutatkozott kedvező alkalom. Meglehet az is, hogy többen a vezérek közül a magyar politikárul ugy gondolkoznak mint én, vagy legalább sejtik, miszerint nem járnak olly uton, mellyen ámitás nélkül tettleg csak egy kissé nagyobb vonásokban elő lehessen mozditni honunk nemzeties és alkotmányos kifejlését, de eszméiket e részben egyenesen kitárni nem merik, vagy magukkal még nincsenek egészen tisztában; mind ez meglehet. Miután azonban az ellenzék vezérei, bár mikép gondolkozzanak is collegialis ellenőrség nélkül magukban, legalább a közéletben, a politika nyilvános mezején egészen más modort követnek és egészen más vágásban mozognak, mint a millyen modort én tartok helyesnek, és a milly vágásban mozgok én: hadd mondjam azt itt egyenesen képükbe — kivált miután hizelgés nem mesterségem és korántsem vágyom annyira nekiek tetszeni, mint inkább szolgálni a hont — hogy irgalmatlanul csalódnak, ha azon hiszemben vannak, mintha eljárásuk által hasznot hajtanának a honnak; mert ezt nem csak hogy

nem cselekszik azon sok jóhoz képest legkisebbé is, mellyet végbevihetnének; de éppen ellenkezőleg olly bonyodalmakba fogják keverni, ha szerencsétlenül elég erejük lenne, a szegény hont, mellyekbül aztán, ha vak véletlen nem, bizony emberi erő nem fogná kiemelhetni azt soha. És azért hadd bonczoljam még részletesebben azon elválasztó utakat, mellyek egyikén ők mozognak, másika pedig azon egyedüli, mellyen most a magyar nemzet jobb részének egybepontosulnia kellene.

Tudom, sőt hiszem, ha nem is mindnyájatokat, Ti ellenzék tagjai, közületek még is a sokkal nagyobb részt nem heviti egyéb, mint a legnemesb hazafiui tüz. Mig más részrül csak a higvelejü nem látja át politikai bonyodalmink aggasztó tömkelegét. Ugy hogy, valóban még a legbölcsebbnek sem szégyen politikai eljárásában csalatkoznia; midőn senki, bár ki legyen is, nem bocsáthatná meg e hazában magának, ha elbizottságtul hajtva, a jó tanács elől siketen fordulna el.

És e szavakra vigyázzatok Ti honunk fiatal reményei, kiknek kezeiben van a ‚jövő', s kiknek czélszerü vagy czéltalan politikai eljárása ekkép olly sulyt vet az események kifejlésaibe kénytelenül, miszerint leginkább általatok vagy uj élet fog biborodni a hazára, vagy bizonyos habár lassu, de minden esetre idöelőtti enyészet lesz vérünk sorsa!

Nem régiben ‚gravaminalis politikának' neveztetett a mostani ellenzék csataterveze. És azt hiszem, nem egészen helytelenül. Mert azon néhány anarchistát vagy chartistát kivéve, akárhogy tetszik, ki ad nauseam megnemszünőleg a kiváltságtalan tömegekkel akarja ijesztgetni a kiváltságos osztályt, mikép ezt par force sajátszerü engedményekre kényszeritse, csakugyan a gravaminalis politika tervezete körül látszik egybepontosulni a mai ellenzéknek legtöbb tagja is szintugy, valamint nemzedékrül nemzedékre, mióta az austriai közbirodalommal egybeházasitott minket az örök végzés, szinte ezen zászló alá állott az eddigi ellenzékek minden kisebb vagy nagyobb tábora is. Ezen eljárás azonban valamint nem

definiáltatott helytelenül, szintolly kevessé érdemel gáncsolást; de egyenesen azon egyedüli, melly az ellenzék sphaerájába való. Mert azon pillanatban, mikor ebbül a cselekvés, vagy más szavakkal: a kormányzás mezejére kilép az, tüstént felforgattatik a statusszerkezet, mi ugyan nem nagy bajjal jár, ha ezen szerkezet egyszerü, mint például Angliában vagy Francziaországban, hol az egész efféle felforgatás csak abbul áll, hogy az ellenzék a kormány, ez pedig az ellenzék székébe ül; de annál bizonyosabban hoz mindent a legabnormisb állapotba olly complicált szerkezetben, mint a mi magyar viszonyunk a közálladalommal, hol a mi ellenzékünk semmi esetre nem fog ülni a kormány székébe, a közálladalmi kormányt viszont a legerösb phantasiai tehetséggel sem képzelhetni a mi ellenzéki padainkon.

És im itt van kulcsa azon abnormis állapotnak, mellyben indefiniált, vagy legalább eléggé soha nem definiált összeköttetésünknél fogva azóta megnemszünőleg létezünk, mióta Magyarország Austriával szövetkezett és melly abnormis állapotnak egész mélységeig soha nem definiált s ekkép soha eléggé nem méltánylott létében kell keresnünk mind azon viszálkodást s mind azon majd lappangó, majd nyilvánosabban kitörő visszatorlási hangulatot, mellyben, kevés és csak ephemer kivételekkel, mindenkoron állott a magyar nemzet az austriai kormánynak átellenében és viszont, s mellyben — ha készakarva nem akarjuk csalni magunkat és másokat, s ha készakarva nem akarjuk viszonyos bajaink gyökéroka előtt behunyni szemeinket — még ma is áll és lehető legnagyobb kölcsönös megröviditésünkre mindaddig állni is fog, mig annyira különböző statusszerkezetünket, melly t. i. a magyar és az örökös tartományok között létezik, lehető legtisztábban definiálni, viszonlag kellőkép méltánylani és a közállodalom gyarapulását lehető legőszintébben ezen két tényezőre alapitni nem fogjuk.

Magyarország, ha az igazat meg akarjuk vallani, még ma is pirító hátramaradás közt teng; s ekkép az austriai közállomány sem dicsekhetik azon pezsgőséggel, mellyre ki-

fejthető volna, minthogy Magyarország képzi legnagyobb s kétségkivül legtöbb kincscsel megáldott részét.

Valóban vérzik a becsületes s a nemzetek kifejlését őszintén szomjazó embernek szive illy látványon. Mert hol olly roppant a fejlődhetés, hol olly tömérdek a kincsforrás, mint az austriai közbirodalomban, és hol még is annyi a fejletlen, annyi a maga magát emésztő kincs, ott lehetetlen epedő kebellel illy kérdésre nem fakadnia: valljon ennek igy kell-e lennie, és ez nem lehetne-e máskép?

Mire tétova nélkül azt válaszolhatni, hogy ennek nem csak nem kell, nem csak nem szükség igy lennie, de valódi szerencsétlenség, ha nem akarjuk mondani ‚bűn', hogy ez igy áll s annyi idő folyt hiába le a nélkül, miszerint illy abnormis létnek eleje vétetett, illy nyavalygó állapotnak gyökeres gyógyszere találtatott volna.

Elejét valami abnormis létnek, gyógyszerét valami nyavalygó állapotnak azonban csak ugy vehetni s ugy találhatni fel, ha azon kútfő, mellybül az illyes keletkezik, tökéletesen el van ismerve, és ennek megsemmitésére nyujtatik segédkéz s vitetik kellő szer.

És ha most azt kérdezitek tőlem: hol lappang hát ezen kutfő? Válaszom im ez:

Legelsőben is ott, hogy az austriai kormány *legközelebbi időkig*, nem méltatá eléggé, söt éppen nem méltatta a magyarnak sem nemzetiségét, sem alkotmányát, de a közállodalmi bonyodalom egyszerüsitése végett, folyton folyvást az egésznek egybeolvasztására s minden részek egybepontositására törekedett;

S aztán ott, hogy a magyar nemzetnek élénkebb, pezsgőbb része soha nem tudta, soha nem akarta, s most sem tudja, most sem akarja — és im itt fekszik a magyar ellenzéki hazafiak megbocsáthatlan bűne — magát philosophiai felfogással azon eldönthetlen ténybe bele gondolni és e szerint bölcsen cselekedni is, hogy Magyarország az austriai tartományokkal biz egybe van házasitva, és a közállodalom

egyik legfőbb kiegészítő részét képezi, ugy hogy egyedül e kapcsolatban találhat szerencsét, vagy sehol.

És ha ez igaz és a kijelelt diagnosis nem helytelen, mit tagadni tán bajos volna, ugyan kérdem: lehet-e bámulni mindenuemü hátramaradásinkon? Ugy hiszem, éppen nem. Mert tengő s annyiakban sinlő állapotunk nem egyéb, mint természetes eredménye azon örökös aggodalom- és küzdésnek, melly közt nemzetiség és alkotmány fölött virasztva, annyi drága és helyrehozhatlan idő pergett le nemzeti életünkben a nélkül, hogy bármiben is a tizenkilenczedik század követeléseihez képest kellőleg s egy kissé nagyobb szabásokban haladhattunk volna. Sőt, ha átgondoljuk, mennyi zsibbasztó körülmény közt éltük napjainkat, s más részrül nem tagadhatjuk, miszerint mind ennek daczára, kivált ujabb időkben, még is tettünk némi meg nem vetendő előmenetelt, inkább azon kell csudálkoznunk, hogy csak ennyire is jutottunk mint a mennyire vagyunk; mi roppant kifejlődhetési képességünk legnagyobb kezessége.

Egy kissé hosszabb politikai pályámon ezen abnormis állás ingó voltát tettleg tapasztaltam, és ekkép az általam felhozott thema jobb felvilágositása végett, saját eljárásomra kivánok hivatkozhatni.

Én természetem és hajlandóságom szerint soha nem voltam ellenzék embere. Mert a negatio, az ellenőrség szerepe soha nem volt ínyemre annyira, mint vala a kiállitási, az alkotási szerep. És még is politikai pályám kezdete óta és legnagyobb része folytában szinte a legközelebbi időkig ellenzéki szerepet viseltem, noha ezen idő alatt is mindent elkövetek, mi csak tehetségemben állott, nehogy hazafiui tisztem csupa negatióra legyen szoritkozva, de a positivitas mezején is közremunkáljak mennyire lehet, egy egy lépéssel elé. — Érzettem, sőt vajmi jól tudtam, hogy ezen kettős eljárás, kivált hosszabb időre és főképen nagyobbszerüek életbe léptetésére, jó sikerrel nem folytatható, és pedig azon kérdésbe nem vehető oknál fogva, mert azon bosszantó be-

nyomás, mellyet az ellenzék, mig emberek leszünk, a kormányra kénytelenül szül, nyilt ellentétben áll azon kedvező hangulattal, mellyben nagyobbszerüek kivitelére a kormánynak ringattatnia kell . . . és még is mint mondám, vajmi hosszu időig egy uttal ellenzékeskedtem és némi alkotási ügyekben is fáradoztam. — De valljon miért? Egyedül azért — és ezen, itéletem szerint olly annyira egyszerü és világos kötelesség teljesités, még ma sem fér nem egy jámbor fejébe, de mint valami feloldhatlan rejtély lebeg előtte — mert legelsőben is a kormány legfőbb irányzata nemzet- s alkotmányellenies volt, s ekkép nem vala egyéb mint kötelesség: „ellenzékileg kiállni a gátra;“ és aztán, mert olly mozdulatlanságban, olly irgalmatlan hátramaradási marasmusban pangott hazánk, sinlett vérünk, hogy szinte kötelesség volt, mennyire illyféle kettős szerepben csak lehetséges vala, nemzeti és alkotmányos haladás végett is tenni lehető legtöbbet.

A mostani ellenzék politikai felfogása szorosan illy magasságra emelkedett, de minden megbántás nélkül legyen mondva, magasabbra még nem; mert az ellenzék többé kevesbé jobbadán volt körömben forog, csakhogy sokkal több hévvel és gőzzel mint én, söt felette nagy keserüséggel, s e szerint ellenzékeskedik is, a kormányt minden alkalommal gyanusitván, söt nem ritkán legmérgesebben le is tajtékozván, és egy uttal a lehető legóriásibb reformkérdésekkel is vajudik, pedig — és aztán ez adja meg az egésznek igazi csipősségét — olly bizakodó kedélylyel, hogy ne mondjam „gyermeki éretlenséggel,“ mihezképest erősen hiszi, hogy hozzá vonzó sympathia- és szeretetbül majd minden kivánságát tüstént teljesitendi a kormány, avagy azon ismeretes és felette bölcs thema szerint, mellyel — közbevetőleg legyen mondva — mai időben még a teljes hatalmu Napoleon sem merne kérkedni, „nélkületek, söt ellenetek,“ a kormány és az ezt fentartó dynastia az ellenzék által majd le hagyja lábairul veretni magát.

Tatár felfogás és kurucz politikai mélység biz az egész, és nem több; ne haragudjatok drága honosim, de bizony ki kell mondanom; mert ha én nem cselekszem, ki cselekszi

más? Pedig ha egy kissé mélyebbre nem viszszük politikai tervezetinket, bizony szinte csak kurucz és ezzel egybeházasitott (!) ‚Heister'-féle eredményeket fogunk honunk mezejére idézni. Ez pedig kimondhatlan szomorú volna, valóban kimondhatlan szomorú; mert hiszen még vesztünk sem lenne nagyszerü, mint Vörösmarty olly édeskeserűn zengi, de egyenesen „nevetséges," hasonlólag minden ollyas elbukáshoz, mellyre elég ok nincs, azaz, mellyet egy gyüszübe férő gyakorlati észszel is elkerülhetni, legalább a legközelebbi időkre még.

Én politikámba kifelé soha keserüséget nem vegyiték; mert a keserü keserüséget szül, s a mindennapi tapasztalás is azt bizonyitja, hogy vajmi többet érhetni szőrmentiben el, mint szőrnek elleniben. Én soha nem gyanusitám a kormány szándokát, de mindenkor még akkor is, ha illyesekre tán lett volna némi ok, mind azt, mi véleményem szerint hibásan történt, vagy legnagyobb kárunkra elmaradt -- és mennyi van illyes! — egyenesen a szövevények és bonyodalmak rovatára ügyekeztem jegyezni. Én soha a megyéket és törvényhatóságokat be nem barangoltam, ott a kedélyeket felhevitni, sem nem vala mesterségem soha is, az eszméket felzavarni, s még a legártatlanabbakba is önteni az indulatosság mérgét. És még is mind ennek és mind azon méltányosságnak daczára, mellyet soha nem veszték szem elől, s mellyre többek közt számosb könyvem is szolgálhat tanúul, politikai pályámon mindig egészen eltörpitett lét közt forogtam. És igen természetesen. Mert kettős helyzetemben vajmi sokszor kellett s pedig hangosan felkiáltanom: Ennek nem kell, ennek nem szabad igy lennie, mikor t. i. a kormány nemzet- és alkotmányelleni vágyakat árult el; s e szerint a psychologia, mathesis és természet eldönthetlen törvényeihez képest szintén nem következhetett viszontorlásilag engem illetőleg egyéb be, min ekkép soha nem is bámultam, mintsem hogy a másik oldal is, a nálamnál annyi tekintetben sokkal erősb, hasonlóul ha nem is egy hangos, de minden esetre elég erős vetóval állott megint vajmi sokszor akkor és ott elő, mikor és hol én tápláltam bármi vágyakat.

Mind az, mi általam életbe lépett vagy szőnyegre hozatott, egy kis kezdetnek tán eljár, de az én felfogási czirkalmam szerint olly pygmaeusi, vagy legalább annyira isolált eredmény mind az, miszerint, Isten látja lelkemet, valóban pir futná szégyentül el arczomat, ha ezzel már legtávulabbrul is beelégedném és nagyobbszerüek s általjánosabbak után nem szomjaznék magyar rokon vérem. Ugy hogy, nem nyom azon észrevétel semmit, mellyhez képest nem egy, saját sikeres (!?) működésem által akarja a most szőnyegen forgó themát magyarosan enfegyvereimmel kérdésbe venni, s annál kevesebbé nyom ezen észrevétel valamit, mert bizonyára még mind azon kicsi, mellyben közremunkáltam, sem jött volna soha létre, ha szorosan nem követek minden politikai eljárásomban két fő szempontot, mellynek egyike az, hogy soha sem hoztam ollyast szőnyegre, mi a közálladalom szerkezetével nem lett vala egybeilleszthető; és aztán, hogy a legösszeférhetőbbek kiállitását is mindig olly modorban kezelni s mindig olly kedvező köntösbe takargatni iparkodtam, mihezképest az egyenes ellenzés és az áthághatlan megtagadás még maguk előtt is némi árnyékba helyezte volna az illetőket. —

Csekély tervezetim soha nem vágtak az egész álladalom érdekviszonyaiba, azon modor, mellybe követelésimet ruháztam, soha nem volt ingerlő, soha nem volt bosszantó; és még is alig mondhatok egyebet, mint — fájdalom — azon olly kevessé kielégitőt „in magnis et voluisse sat est.“

Valljon hogy gondoltok tehát Ti drága Ellenzékiek a politika mezején hazánkra nézve valódi s állandó, és nem képzelt s ephemer hasznot arathatni; Ti, kik olly reformkérdésekkel vagytok saturálva, mellyek tüstént alkalmazva Magyarországot is, de az egyetemes állodalmat minden bizonynyal végzavarba hoznák; Ti, kik érdekkimutatás és „aranyszáju“ rábeszélés helyett kormánygyanusitást, epétül túláradozó szónoklatokat, minden más vélemény ledögönyözését, általjános terrorismust, és a hallgatók — kik mindent tesznek, csak nem hallgatnak — zsarnokságát látszotok legáltaljánosb okoskodástok fő tényezőjéül használni?

Azt mondjátok: bennetek több az ismeret, müveltség, állhatatosság, erő, elszántság és lelkesedés, mint volt bennem, s hogy sokan vagytok. Ezt szívesen megengedem; csakhogy mind ezen szép tulajdon, milly nagy mértékben ékesitse is az illetőket, mind annyi elpazérlott kincs, ha nem áll „gyakorlati alapon," ha nem forog „czélhoz vezető vágásokban," és ha még nagyobb számokkal s még nagyobb erőkkel jön összeütközésbe.

Ezt mondjátok: az erőltetés, az ujjhuzás, a kényszerités általján véve több sikert szül, mint az érdekkimutatás, a persvasio; és hogy mi magyarok is bizony csak erőltetés utján vagyunk még mik vagyunk; midőn az „érdek barátságos kimutatása" körülményeinkben legalább, eddig kedvező eredményt soha nem idézett még elé. S igaz, nincs a világon erősb oksuly, mint a hatalom, csakhogy ennek valóságosnak és nem önámitásinak kell lennie, minthogy az illyes soha nem vezet egyéb eredményekre, mint mohácsi tragoediákra, Rákóczy-féle szomoru andalgókra, chinai bohózatokra, Sikhs-féle idétlenségekre s a t. s a t. — És aztán kérdem, mi magyarok ugyan mik vagyunk, mihezképest olly annyira lehetne okunk, eddigi eljárásinkba, ugy szólván, „belészeretnünk", miszerint az illyest még mai időben is követésre méltónak találhatnók? Valóban nem egyebek, mint alig lábadozó, irigységgel megtelt nép, melly ha a körülményekhez illő rendszert nem tart, élni bizonyára nem fog. — S valljon, mióta Austriával össze vagyunk kapcsolva, ugyan használtuk-e közös érdekünk' kiemelése végett valaha is a hideg persvasio szózatát? Azt mondom, soha; mert önálló képzeletünkben — igen, képzeletünkben, minthogy az illyes csak könyvekben áll, de az életi valódiságban nem létezik — mindig csak minérdekünket vettük szemügyre, s ekkép ők is egyedül saját érdekük szerint cselekedtek mindig, honnét aztán, mert ők voltanak az erősebbek, olly igen nagy mértékben őriztük meg (!!?) érdekünket, mihezképest ha még mai időben is, mikor másutt még a vakok is kezdenek látni, még mindig képesek lennénk „megcsudálni" lefolyt sikeretlen prókátoroskodásainkat, bizony

mondom, nem érdemlenénk egyebet, mintsem hogy az „okosabbak“ minden halasztás nélküli martalékául essünk, minthogy attul, ki eszét nem használja kellőleg, én biz azt hiszem, még a nagy istenek is nehezteléssel fordulnak el.

Azon ugy szólván „mindenes szerep,“ mellyben velem együtt nem egy magyar járt el, s mellyet a mai ellenzék magának még mindig appropriálni akar: egyedül kisszerűek körül és csak indefiniált, némileg csak azon chaos-féle létben volt játszható, melly közt részint azért léteztünk, mert szünetlenül vagy török vagy franczia ült nyakunkon, vagy magunk közt háborogtunk; részint pedig, mert mi tagadás benne, bizony az alkotmányos országmű rendes kifejtése sem olly régi találmány vagy inkább ‚javítvány‘ még, mihezképest a vad szabadságbuli átmenetelünket ‚polgári szabadságba‘, kivált szövevényes összeköttetésünk közt, tüstént a legjózanabb vágásba iktathattuk volna.

Ma, midőn naprul napra nagyobb világ terjed körülöttünk, s közös érdekünkben fekszik, elvégre tisztán tudnunk, „hányadán vagyunk;“ ma, midőn még mindig élvezzük az europai békeség malasztját, de tán már többé nem soká, és az alkotmányos tervezet mozgató és rendező szerei is már bizonyosb alapokon állnak, mint álltanak azelőtt; ma, midőn nemzetünkre nézve nagyobbszerűek idővesztés nélküli életbeléptetése olly sürgetőleg szükséges, hahogy örökös hátramaradás által betü szerint „elveszni“ nem akarunk; ma az illy „mindenes-féle szerep“ körülményink közé éppen olly kevessé való többé, valamint civilisált állapot közt sem láthatja el jobbféle család háza kényelmeit egyedül a ‚faragó béres;‘ vagy valamint ‚például‘ teljességgel nem lehet Sir Robert Peel vagy Lord John Russel e g y s z e r s m i n d: az ellenzék és kiviteli kutfőnek tagja, és annál kevesebbé egyiknek és másiknak szintazon idő alatti vezetője.

Milly zavart felfogás közt léteznek e tekintetben hazánkban még sokan, sőt tán legtöbben, nyilván kiviláglik nem csak az illetőknek „mindenes“-féle eljárási törekedéséből,

de mindazon ujsági czikkek- s egyéb nyomtatványokbul is, mellyek e tekintetben ujabb időkben az ellenzék, de még a conservativek részérül is közrebocsáttatnak szünetlen, és mi több: látszólag olly kevés scrupulussal, sőt annyi belső meg-megelégüléssel, mintha a magyar politikai bölcseség efféle kövének birtokára egyenesen csak ők tettenek volna szert!

Nincs időm, mind ezekrül most részletesen értekeznem; egy legujabb pesti hirlapi czikknek néhány sorait azonban még is fel akarom állitásom igazolásául hozni, hogy t. i. az ellenzék ‚mindeneskedni akar,‘ és illyféle szerep-viselést egyenesen tiszti köréhez tartozónak hisz.

S ugyanis a Pesti Hirlap 706-dik szám alatt 1846. julius 16. „Tájékozásul az adó kérdésben“ czimü vezérczikkében, melly által ismét szivreható éretlenséggel tühegyre állittatik az adó ügye és az ekkép ujra compromittáltatik, nagy bölcsen ezt mondja ⊙:

„Ezen országos nyilatkozat után az ellenzék, melly a haladópárt nevét is méltán igényelheti sat.“

Melly néhány sorbul nyilván kiviláglik azon csaleszme, vagy inkább azon édes illusio, mellyhez képest ⊙ bizonyosan sok más hazaboldogitó (!?) pajtásival együtt, bona fide arra hiszi magát az isteni gondviseléstül kijelelve, hogy egy uttal a kormány minden tendentiait, bár legkisebb lépéseit, legszorosb analysisbe vegye, sőt tehetsége szerint elhitetlenitse, zsibbaszsza, akadályozza: más részrül ellenben a haladás zászlóját is pártja vagy tán éppen saját ő maga vigye, pedig olly önkénynyel, olly türelmetlenséggel, miszerint mindazok, kik betűrül betüre nem járulnak az ellenzék minden tervéhez, minden hóbortjához, de ezektül csak egy vonallal gondolnak és merészelnek kissé előre, hátra, jobbra vagy balra fordulni, egyenesen mint gyanús, a kormánytul megvesztegetett emberek, sőt mint hazaárulók állittassanak ki azon ujabb ellenzéki pelengérre, mellyen már nem egy derék magyar piszkoltatott legémelygősebben le, pedig olly éretlen, olly érdemetlen, olly higvelejü egyének által, kik nem csak nem érdemesek csak

saruszijukat is feloldani az illetőknek, de még kérdés, érdemesek-e a nemzet részérül a legcsekélyebb kiméletre is!? mihezképest a higgadtabb ember valóban nem tudja, bosszankodjék vagy nevessen-e az efféle idétlenségek torzképe fölött.

Tudom én vajmi jól, hogy ezen megnemszünő ujjhuzás a kormánynyal, ezen minden más véleménynek ledögönyözése, nevetségessé tétele, ezen mintegy systemisalt lenézése, sőt üldözése minden más szinűnek, melly most, s pedig tán növekedő kifejlésben jellemzi a magyar ellenzék egész testületét, igen igen nem jól esik az ellenzék kitünőbb, sőt merném mondani, az ellenzék legtöbb tagjainak, kiktül bárki sem tagadhatja meg, ki őket közelebbrül ismeri, a rokonszenvet, és kiket én — mint fentebb érintém — tiszta szándék, hazafiság s elmebeli tehetség tekintetében az ország legjobb elemeihez sorozok, mert tagadhatlanul bennük rejlik a legtöbb nemzeti és alkotmányos feltámadhatási csira.

De éppen azért, mert ezt tudom, s tagadhatlanul igy állnak a dolgok, restellem, hogy az egész ellenzéki testület még is azon kisebb töredék szinét viseli, s ekkép egészen ennek hitelében áll, melly mint csak most hozám fel, mind a kormány, mind az ellenvéleményüek átellenében egy uttal a keserü censor és a parancsoló zsarnok szerepét bitorolja, s melly bizony egy cseppet sem alkalmas arra, hogy bárminek is, mibe elegyedik, hitelt szerezzen; de éppen ellenkezőleg, valaminek megrontására már szinte beleavatkozása is elég.

Pedig, hogy az egész ellenzék ezen kis zsarnok fractio szinét viseli, és e szerint tökéletesen ennek hitelében is áll, természetes s ekkép éppen nem méltatlan; mert habár egyenként négy szem közt máskép nyilatkozik is az ellenzék legtöbb tagja, azért, mint a tapasztalás mutatja, collegialiter, kivált népes és főkép karzatos gyülésbén, hol az ellenzék tulsulylyal bir, rendszerint az érintett kis fractio legtulzóbbjai döntik el a nap sorsát, és jaj gyanusitás dolgában azon mérsékletteb, conciliatiora hajlandó ellenzéki egyeneknek, kik „eredmény" után sóvárognak, s ekkép a

„tűhegyrei állitást," mennyire lehet, mindenben elkerülni törekednek; mert habár egész politikai pályájuk hosszú évek során szakadatlanul olly tisztán folyt volna is a hazafiság legszilárdabb partjai közt mint kristály, tüstént fel fogja vetni magát valamelly politikai ‚hős', ki rájuk sütendi a hazaárulás, a lélekeladás legundokabb bélyegét, melly czimernek aztán vakon hitelt szokott adni, kivált a felizgatott, semmit sem vizsgáló sokaság, valamint a rágalom, a rossz szag is módnélkül szaporábban és nagyobb körökben terjed, mint verne gyökeret a rendszerint szerénységbe burkolt belbecsnek megismerése, méltánylata.

Minden forradalmi állapotnak illyes szokott lenni természetes progressiója. Ugy szólván: Violentiai kotyavetye áll be a szónokok, a szereplők közé. — Mirabeau csakhamar pecsovicscsá válik Camilles Desmoulinshez mérve; ez pedig Dantonhoz állitva lesz azzá; de végre ő sem kerüli el Robespierrehez hasonlitva ezen ‚qualificatiot;' mig berekesztésül: a forradalmi hagymáz-szabadság illusioit az önkény zsarnokkeze töri ketté.

Mi csak kezdetén vagyunk egy illyféle forradalmi láznak, de benn vagyunk, és annak legvégsőbb stádiumáig is okvetlen el fogunk jutni, ha a magyar ellenzék most legközelebbrül tulsúlyra birna emelkedni; csak azon különbséggel, hogy vagy később minden forradalmi iszonyatokon keresztül fogunk eljutni a forradalmak azon végstádiumához, mellyben a szabadsághoz szokottak Dante elkárhozottjával a legkinosb epedések közt elmondhatják: Non c'é piú gran dolor sat; vagy tüstént minden anarchiai kitörések nélkül, de bizonyosan (!!!) jutunk oda el, a mint a kormány és az europai hatalmak rendfentartó politikája több vagy kevesebb, szaporább vagy később erőt fejtend ki.

Mostani körülményink között tehát, mikor a kormány szándéka irántunk nem csak abstracte jó és becsületes, de nemzetiségünket és alkotmányunkat tekintve sem készakarva sértő, s mind az, mi tán nem leghelyesben történik, nem azért történik igy, mintha valami rejtett rossz czél volna a

dologban, hanem mert bonyodalmaink között nem olly könnyü, kivált ha több elegyedik belé és illy mütételbe mindnyája még egészen belé nem okult, olly magyar és olly alkotmányos rend- és tápláló-szereket találni ki, mint azt magyar felszineseink, politikai ‚projectánsaink' és a dolog csak ‚egy oldalát látók' roppant serege könnyünek gondolni látszik; mostani körülményeink között tehát, mondom,

„Nem kell, söt nem szabad, hogy a magyar ellenzék bármiben is, kivált anticipative, tulsúlyra emelkedjék;"

„De minden magyarnak, kinek lelke magasb, szelleme tisztább, mintsem hogy dicsvágybul, irigységbül, személy elleni antipathiábul, vagy végre nemtelen bosszuállásbul feláldozni volna képes a közjót, — olly magyarnak szóval, ki nem csak phrasisokkal és szemfényvesztésekkel, de tettleg szereti jobban a „hazát mint saját magát," szoros kötelessége, mindent, mi lélekismerettel és becsülettel nem ellenkező, elkövetni, hogy a magyar ellenzék, mostanság legalább, mielőtt a megujult kormánynak még ideje és alkalma sem volt czélzatit a magyar nemzet előtt jóformán kitárni, tulsúlyra ne emelkedjék; mert ha ez történik, mint érintém, előbb vagy utóbb, de bizonyosan bekövetkezik ránk a minden nemzetiségbül és alkotmánybul kivetkeztető rendfelállitás, mikor aztán késő lesz kiábrándulnunk, és azon „édeshangú" ámitók ellen anathemákat szórnunk, kik — meg akarjuk engedni — ‚tiszta szándékkal,' de ‚költöi felfogással' minket efféle kigázolhatlan mocsárokba vezetni elég szivesek és jók valának; vagy tán jobban mondva, kik a megsemmisitő gyilkot nemzeti és alkotmányos létünk életforrásába üték.

De vegyük a dolgot gyakorlatilag, és szóljunk lehető legvilágosabban.

Ha az ellenzék mindent gáncsol, söt mindent lepiszkol, mi a kormány részérül jő; a fejedelemnek legközelebb álló tanácsnokait pedig, azon esetlen, vagy malitiosus ürügy alatt, hogy a jó fejedelem nem is tudja, ‚a szegény magyar honnal ők milly lélekismeretlenül bánnak,' minden módon gyanusitni és lemoslékozni meg nem szünik, és „messze a

lövéstül" nem egy szennyes iskolás csudálatra méltó (!?) bátorságot fejtvén ki, az ellenzék hatalmas védszárnya alatt, impune, sőt tapstul kisértetve, kigyót békát szór a legmagasb hivatalnokok ellen, és nem létezik elégséges contrapondium, efféle szánakozásra méltó politikát saját körébe szoritni, vagy legalább némileg ellensúlyozni, vagy röviden mondva, ha az efféle ellenzék többségi hatalomra emelkedik, mielőtt csak be is akarná várni a dolgok kifejlését; más részrül pedig, mert majoritásra felvergődve, szokott kormánygyanúsitási és általjános imprecationalis hangját lehető legélesebbre intonálván, parancsoló állásba tenné magát a fejedelem legmegbizottabb embereinek átellenében, és ezeknek, mint kaján tanácsnokoknak, tüstënti eltávolitását fenyegetőleg sürgetné; továbbá pedig olly tulhéjázó, olly éretlen reformkérdéseket akarna kapustul törve a házba szegény Magyarországra torkolni, mellyek életbeléptetése bizonyosan sarkaibul döntené ezen „igazi kuruczokkal még mindig vajmi bőven megáldott (!!!) hazát": akkor ugyan kérdem, gondolható, hihető-e, hogy dynastiánk, melly pénzt és fegyvert tart kezében, és melly mellett olly őszinte tisztelettel áll minden józanabb, midőn a magyar ellenzék csak phrasisokkal képes durrogatni, és azon jó vélemény, mellyel Europa még csak nem régiben viseltetett a lelkes és alkotmányát férfiasan védő magyar iránt, higye el becsületes szavamat, tisztelt olvasó, már igen igen kezd csökkenni; kérdem, gondolható, hihető-e, hogy dynastiánk, illy kényszeritett állapotba helyezve, nem fogna kifejteni legalább is annyi energiát — erre pedig bizony nem volna szükség felette sok — miszerint a sarkaibul kibicczent statusmüvet bármilly áron és bármilly móddal ismét rendesebb (!) szerkezetbe szoritsa?

Bizonyosan ezt fogná tenni Europának minden hatalmaitul leghathatósabban gyámolitva; mikor aztán a szegény magyar, kinek annyi az ellensége s olly kis számu a valósággal őszinte barátja, nem költőnk szerint, nagyszerüen milliók könyzáporátul kisérve fogna az elbukott népek sirjába szállni, de számtalan elleneinek közhahotája közt ‚far-

kasveremben' lelné magát, mellyet az éretlenség és politikai fanatismus ásott számára, s mellybül csak szép kérés és rimánkodó könyörgés utján — ej be keserves út az illyes! — eszközölhetné kiszabadulását; midőn ma még „Alkotmányos férfiakhoz illő állásban őrizheti jogait, követelheti felvirágzásának eszközlését, s fenhangon kiálthatja fel: „Ne bántsd a magyart!"

Melly alkotmányos állás azonban — s e körül forog a dolog veleje — egészen elveszti „noli me tangere"-féle voltát, ha vagy zsarnoki vagy forradalmi méreg által elfertőztetik az, mikor aztán kardra vagy inkább ágyura kerül a dolog; melly utolsó esetben megint a magyarnak volna rosszabb dolga, legelsőben is azért, mert ágyuja nincs, és aztán, mert hüvelyében a sok prókátoriság és tenta közt biz' rég elrozsdásodott egykor éles kardja már!

Tudom, az ellenzéknek nem egy tagja erősen fog a mondottakon megbotránkozni. — Néhányra nézve ezt bizony nem bánom; mert több egyén áll az ellenzék sorában, ki betyár viselete, kupak negédje s mindent tulhajtási viszketege által ollyannyira elbecstelenité ‚nemzeti életünk szebb kifejlését' és ezt ollyannyira nehezité, hogy én legalább részemrül egy cseppet sem kivánom kiméleni őket; s bár gondolkoznék s tenne minden magyar igy: s esküszöm Isten s ember előtt, csakhamar olly szin- és szagban állna a magyar egész világ előtt — s aztán ez adná meg igazi sulyát — mint a millyest érdemel, és a millyben sokszor — bár mit mondjanak is „nemzeti és nemzetes" hizelgőink és bünpalástolóink — bizony nem áll, s pedig egyedül azért, mert valamint a becsület nem szenved magán legkisebb foltot, ugy elég egy két selejtes is egész nemzet hitele megrontására, hahogy az efféle „species" engedékeny, mindent megbocsátó ‚pajtások' helyett nem talál a nemzetben kérlelhetlen birót.

Midőn azonban így érzek, így gondolkozom, és messze egyes politikai fénybolygók elibe teszem a köz haza becsületét s diszét, valóban igen fájlalnám, ha az ellenzéknek szá-

mosb vagy tán éppen legtöbb tagja balra magyarázná „honi hűség“ sugta szavaimat.

Én nem vagyok az ellenzék tábora ellen; — s Istenért nem volnék-e képes nézetimet olly tisztán előadni, hogy azok félreértésre ne adjanak okot? Én az ellenzéket nem becsmérlem. Mind azon értelmet, elszántságot, activitást és hazafiságot, melly benne létezik, korántsem kivánom kisebbitni, zsibbasztani vagy éppen megtörni, az egek mentsenek illyestül; hisz nem ment el eszem, vagy nem hagyott el Istenem, hogy magyar létemre, mintegy öngyilkosként, a magyar olly nagy részének erejét és lelkesedését iparkodjam kisebbitni, fagyos vizzel leönteni. Nem nem, illy rossz számitás, vagy illyféle bűnös szenvedély soha nem fért hozzám, nem, de illyes csak egy pillanatig sem villant agyvelőmön keresztül.

Én azt sajnálom, én azért busulok, de busulok lelkem legmélyében, hogy az ellenzéki tábor vagy nem fogja fel az alkotmányos szerkezetnek körülményeink közti philosophiáját és nem birja megkülönböztetni a volt és mostani idők igényeit; vagy hogy ha azt felfogja és megkülönböztetni birja, nem lel magában elég elhatárzottságot, tactikáját megváltoztatni és az ellenzék dandárja helyett a progressionak tüzni ki lobogóját!

Értsük egymást. Mióta alkotmány és nemzetiség kivetkeztetési tervével felhagyott a kormány, vagy legalább olly következetes systemával nem eszközli azt többé, mint tevé azelőtt, azóta naprul napra visszásb és természetellenibb állásba jött a magyar ellenzék. És igen természetesen. Mert érezvén, vagy legalább sejtvén, hogy az alkotmányos és nemzeti sánczok nincsenek szünetleni megtámadásoknak kitéve, mint voltanak azelőtt; más részrül pedig szinte érezvén, sőt világosan látván, milly szivreható sülyedés közt teng a honban szinte minden: ugyan csuda-e, ha az ellenzék, mint a honnak legéberebb, legmozgékonyabb része, illy körülmények között egy kis progressiv viszketeget is lelt magában? Az, hiszem, éppen nem csuda, sőt igen természetes. Mert ennek

az akkori kormány megbocsáthatlan passivitásánál fogva nem lehetett máskép, de így kellett jőni, hahogy a magyar nemzeti test nem volt ‚corpus mortuum,' a millyesnek, hála az ég, ez alkalommal még nem mutatkozott.

Állott volna akkor a kormány, mikor ‚egybeolvasztási tervével' felhagyott vagy felhagyni kezdett, Magyarországot illetőleg, egy bölcsebb systemának élére, azaz: miután észrevette, hogy belőlünk magyarokbul, t. i. jobb részünkből lehet ugyan csinálni „semmit" — mi tán nem volna nyereség — de sem németet, sem alkotványtalant faragni csakugyan sehogy sem lehet; ha akkor, mikor ezen meggyőződéshez jutott — és bizony kár volt, illyeshez előbb nem jutnia — ha mondom akkor, mikor látta, hogy sem németek, sem alkotványnélküliek lenni nem tudunk, „jobb magyaroknak s rendszeretőbb alkotványosoknak nevelgetett volna," mint a millyenek, fájdalom, mi eddigelé még vagyunk: irgalmas Isten! ugyan nem mutatna-e Magyarország mostanság más képet, mint a millyest mutat? és a közbirodalom, ugyan kérdem, nem tündöklenék-e nagyobb erőben és fényben, ha sajátságában kifejlett Magyarország lenne integrans része, mint a hogy jelenleg fénydegél, most, midőn sinylő, lázas s ekkép az egészet tekintve, éppen ki nem elégitő állapotban van azzal egybeházasitva beteg honunk?

Ki Magyarország roppant kifejthetését és a magyar fajnak elolvadni nem tudó, a legszebb fényre csinosítható zománczát ugy ismeri mint én; más részrül pedig, szinte hozzám hasonlólag — s most már hány van illyes — minden honi tulszerelmesség nélkül, higgadt vérrel látja mindenbeni hátramaradásunk aggasztó voltát, s ekkép tisztán áll előtte, „mik vagyunk és mik lehetnénk:" az, ha csak egy csepp igazi magyar vér foly is ereiben, ha csak egyetlen egy szikra honi hűség rejlik is lelkében, lehetetlen, hogy a legkeserűbb búba ne merüljön, sőt, ha idegei nem erősek és a mindenre irt hozó reménynek egy sugára sem deriti fel kedélyét, egyenesen azon lázas, majd tulbizakodó, majd kétségbeeső állapotba ne sülyedjen, melly kivált ujabb időkben, nem egy hazánkfiának nyavalyája!

Én soha nem sinylődtem e lázban. S igen természetesen; mert én soha nem tudtam, mint most sem tudok, kételkedni fajtánk egykori felvirágzásán. És ekkép, bármilly kecstelen, elszomoritó, sőt leverő szinben mutatkozott is előttem honunk állapota, mindig fellelém magamban azon vigasztaló hangot, hogy „ez nem lesz mindig így".

És ha máskép éreztem vala, vagy máskép éreznék ma, azt hiszitek drága honosim, elég erő lett volna bennem politikai pályám kezdetén, mikor a régibb kor kiáltott ellenem kigyót békát olly irgalmatlanul, mindig derült homlokkal nézni a jövendőbe? vagy azt hiszitek, elég erővel birnék mostanság, szinte mosolyogva türni, bár mit is fogjanak rám, most, mikor megint az ifjabb kor szeretné homlokomra sütni az apostasia, sőt hazaárulás bélyegét? Bizony, megvallom — és ezt nem szégyenlem, mert én is csak ember és vajmi gyarló ember vagyok — nem leltem volna magamban azon szent hiedelem nélkül ehhez elégséges erőt, mellyhez képest, mint érintém, nem tudtam, és ma sem tudok kétkedni szerencsésb jövendőnk kifejthetésén, és melly hiedelem szerint mindenkoron tisztán állott az előttem — és ez oka, miért nem érzek sem fel-, sem lefelé legkisebb keserűséget is — hogy bajaink oka nem annyira személyekben létezik, de azon complicatiokban rejlik, mellyek már csak saját magyar szerkezetünkben is elég szövevényesek, s annál aggasztóbbak eddigelé soha kellőleg nem definiált statusviszonyinkban; s hogy ekkép: nem az fogja az egyetemes austriai álladalom szilárditására és e szerint legközvetlenebb nyereségére Magyarország felvirágzását eszközleni, ki vagy felülrül ide lent keres lázadást és ennek elnyomásával gondol boldogulni, vagy ki alulrul oda fenn akar par force látni rosszlelkü tanácsnokokat és azok eltávolitására állitja Magyarország szebb jövendőjét; hanem az áraszt Magyarországra és az egész álladalomra több vagy kevesebb valódi hasznot, ki minden részek kellő tekintetbe vétele mellett, nagyobb vagy kisebb mértékben fel birja lelni a fenforgó szövevények nyitját!

Igen igen: állott volna akkor a kormány, mikor átlátni volt kénytelen, hogy minket magyarokat tökéletes elbecstelenités nélkül nem olvaszthat az egyetemes közbirodalmi szerkezetbe, valami lényegünkhöz illőbb systemának élére; minekünk magyaroknak adott volna az egek ura ellenben elég philosophiai belátást: nemzeti és alkotmányos typusunkat a kormánynyal és általjában a civilisált világgal megkedveltetni, megszerettetni: valóban ujjáalakulási reggelünk ránk reménytelibb szinekben viradt volna fel eddigelé már, s nem lenne még mindig olly kétes és olly borongós fellegektül körülvéve, a minthogy, ha csalni nem akarjuk magunkat, bizony még a legvérmesb sem tekinthet köztünk mély aggodalom nélkül jövendőnkbe, és egész létünk annyira függ hajszálon, mikép, ha eszünk nem segit — mert, hiába, most már nyers erő nem súly, de ellensúly tán inkább; csudákat pedig a nagy istenek nem müvelnek többé — minden ámitás nélkül több hihetőség mutatkozik, ha eszünk nem segit, ismétlem, a mellett, hogy ránk fog törni a fölöttünk mindinkább feltornyosuló vész, mintsem hogy egyszaporán derültebb napok fénye fogna felvidorodni hazánk egén!

De hiába, sem a kormány nem tette meg a magáét, sem a nemzet. A kormány nem, mert elhagyván régi systemáját, melly szinte jobb volt a ‚semminél', olly lethargiába esett, miszerint alig adá csak lételének is jelét s cselekvésre ekkép egyenesen feljogositá a ‚hazaikat', miután régi igazság, hogy majd ‚tesznek' mások, ha nem ‚teszen' a kormány. És ha nem főz szakács, tehát főz kukta, sőt szakácsné!!! — A nemzet pedig szintugy nem, sőt még kevesebbé teljesité kötelességét, mert — hogy hosszas ez alkalommal ne legyek — néhány kivételt ide nem értve, szinte semmit nem cselekedett, mi bár nemzetiségünket, bár alkotmányunkat, bár politikai eljárásunk modorát, a civilisált világ jelesbjeivel megkedveltette, megizleltette volna; de nemzeti alkotmányos és politikai hitelének megrontására szinte végbevitt mindent.

Rajtam nem mult, hogy ez igy ne történjék. Már jóval az 1825-iki év előtt nem egy alkalommal sürgettem az ille-

tőket oda fent és szólaltam honunk mellett fel, hogy azt úgy parlagon mostohaként sinyleni ne hagyják. — „Lajtán tul kezdődik a sötétség, és kelet felé e folyó képezi a civilisatió határvonalát!“ Hány izben hallottam magas helyekrül e sententiát. S fájdalom, nem tagadhattam, hogy ez igen sok tekintetben igaz. ‚De éppen azért, mert ez némileg így van, ugyan miért nem eszközli tehát a kormány szent tiszte szerint ennek minélelőbbi jobbrafordulását.‘ Ekkép okoskodám. Mire azonban mindig azon választ nyertem: „hogy a magyar alkotmány szent boltozat, mellynek hacsak egy köve vétetik ki, okvetlen rogyik az egész!“ Szép kép és még szebb figura, mellynek már sok jámbor volt áldozata; melly rám azonban soha nem birt legkisebb hatással is. S pedig, minthogy én legjobb akarattal s meglehetős szemeim daczára sem voltam soha is képes, hazai intézetinkben valami ‚boltozatot‘, vagy éppen valami ‚szentet‘ észrevenni; de annál tisztábban, sőt kézzelfoghatóbban állott előttem annak valósága, hogy a magyar elem nem csak beteg, hanem már rothadásnak is indult, s hogy azt ekkép, miszerint ismét életnek forduljon, nem holnap, de ha lehet még ma kell fekélyeibül kitisztitni.

Tiszta szándéku, sokszor ismételt, és azt hiszem, legalább egy kis méltánylást érdemlő szavaimnak azonban legkisebb hatása nem volt, — ha az nem, hogy személyem egyenesen felcsigázott phantastának bélyegeztetett, kiben igen is sok a képzelőtehetség, s ki ekkép mint örökös kapitány várhat, várhat, míg számtalan puskaport sem szagolt ujonczocska parancsnokommá emelkedett, — s várhatnék még tán ma is, vagy kimondhatlan sok bosszú és kin közt leltem volna egy kis ki nem kerülhető előmenetelemet, hahogy tizenhét évi nem kályha mögötti, de sok fáradság s nem egy veszély közti katonáskodásom után, az 1825-iki országgyülés alkalmával, mert ott férfiasan, s mi több, veres nadrágban és magyarul, de nem kevésbé a kormány mint a nemzet érdekében egész őszinteséggel valék felszólalni bátor, betü szerint a katonaságtul el nem dorongoltatom, mit — közbevetőleg legyen mondva — itt korántsem hozok panaszkép elő, de

éppen ellenkezőleg annak bebizonyitására, hogy politikámban engem soha személyes érdek vagy valami bosszuvágy nem vezérlett, hanem egyedül honunknak becsületes belátásom szerinti java. Mert hiszen, ha ez nem lenne igy, valljon nem fejtek-e illy méltatlan bánás után a kormány ellen legalább egy kis keserűséget én is ki, a mai ellenzéknek némi dicső tagjaihoz képest, kik udvariak voltak mindig, míg emeltettek és reméllettek, t. i. ők maguk és magukért, ha bár vitte volna is nemzetiséget és alkotmányt az ármány, de tüstént az ellenzékhez simulvák, magától értetődik: ezen dicső „bosszupatrioták" — ej be rossz szagu mindez! — mióta észreveszik, hogy a kormány saját drágalátos személyük elibe teszi a hazát, teszi a közjót.

Nem, illy szánakozásra méltó vitézség soha nem fért hozzám! S im ezennel felhivok minden részt, minden pártot, mutasson ki csak egy sort bármilly iratomban, melly a kormány ellen legkisebb keserüséget árulna el; bizonyitsa be, hogy melly alkalommal illettem volna azt csak egy sértő szével is; vagy mikor s milly esetben iparkodtam volna szövevényes állását, a mai ellenzék nem egy vezérének magas példája szerint, még inkább nehezitni s ekkép a törvényes kormányzást szinte lehetetlenné tenni? Mutassa meg és bizonyitsa be ezt bárki, ha birja, én nyugodtan elvárom az itéletet; mert tudom, hogy igazságosan engem sujtani soha nem fog, midőn a kormányt és a dynastia magas tagjait illetőleg mindenkoron azon világosan érzett öntudat nyugtatott tökéletesen meg, hogy mindig több belbecs rejlett bennem, mint a mennyit rólam feltettenek, s ekkép állásom mindig hasonlithatlanul kedvezőbb volt, mint lehetett és lehet, a mint én képzelem, azoké, kikben a felkincselt belbecsnél többet sejtett és többet keresett a kormány és a fennálló dynastia, mint a mennyi aztán valósággal találtatott volna!

Engem politikai utamban soha sem bosszu, sem hajlam, sem személyesség nem vezérlett. Tömjénezhetett volna 1825-ben nekem a kormány e szerint bár mennyit: és én bizony egy szóval sem mondok kevesebbet, mint a mit egy cseppet

sem méltánylott helyzetemben mondék; mert bizony rossz uton kalandozott. Szintugy nem volnék a kormány ellen ma, mint 1830 óta sem voltam igen távul tőle, noha csak egy jó szót sem adott, s habár nem is jutalmaz meg most az által — az igaz, egy kissé későn — hogy roppant munkát rakva vállaimra, ‚hatásom körét tágitni' sziveskedett; mit azonban még látni fogunk; — nem volnék pedig ellene azért, mert ismerem irántunki szándéka tisztaságát, és az én politikám csak egy czélt tart szem előtt, nem ugyan számtalan ellenzéki felette érdemes tagnak czélját, melly csak sympathiák, szenvedélyek és személyes érdekek szük körében forog, de azon fő czélt, ‚hazánknak minden módoni és minden lehető körülmények közti előmozditását' t. i., melly a mostani kormány jó szándékinak kellő méltánylata által vajmi sikeresebben segittethetik elő, mint mind azon most divatozó ellenzéki expostulatiok és ujjhuzások következtében, mellyek csak boszszantók, és e szerint szükségkép visszatorlást eszközlők; legelsőben is, mert nincs elegendő alapuk, s aztán mert ‚feltéve, de meg nem engedve,' ha efféle volna is, nincs azoknak gyámolitására elégséges erő. Szint e szerint soha nem leszek bár milly magas fénynyel akarnák is körülfűzni fejemet, vak eszköze bármilly hatalomnak; de tüstént visszavonnám magam, sőt tétova nélkül állnék ki, lehető legnagyobb mérséklettel ugyan, de nem kevesb erélylyel, az ellenzék gátjára, hahogy bármilly eskü-feledett hatalom árja nemzeti- és alkotmányos létünket magával akarná sodorni az önkény örvényébe.

Ámde térjünk a tárgyra. A kormány soha nem birta felfogni a magyar nemzet typusát. „Ha ennie, innia van s pihenhet, egy kis csendes háboru hozzáadásával, hogy pénzecskéje is legyen — igy gondolá — nincs baja többé." S igaz, ez felette sok földinknek váltig elég is. De a jobbféle magyar — és ez aztán hiba-e vagy nem: felfogástul, izléstül függ; én nem tartom hibának, és minden esetre igy van — nincs kielégitve illy egyszerű módon még; neki, habár sejtetlenül, valami szabadság, függetlenség-féle táplálék is kell, mellyben nincs idegen keverék, melly minden beoltás nélkül

saját nemzeti fáján érik csak, mellynek izét egyedül tiszta magyar élvezheti, s mit igazi mivoltában a legjobb, a legképesebb magyar is inkább csak érezhet, mintsem hogy másokkal tökéletesen megértethetné. És e tekintetben, nékem legalább ugy látszik, még nemzetünk szép- és dédős-fejedelmei között is alig volt egy, tán a szentek, tán maga Corvin sem, ki idegen dajka, idegen nevelő, idegen utmutató és idegen tanácsnok használata mellett — mit nem bánhatni, sőt méltánylani kell — egy uttal idegen vért és kivált idegen ‚nedvet, nem iparkodott volna ‚minden módon', s ekkép nem mindig ‚czélszerüen', nemzeti még igen gyenge és idomtalan elemünkbe vegyitni.

Az elszigetelésnek barátja sem nyelvben, sem nemzeti állásban én éppen nem vagyok, sőt elhatározott ellene; mert tulajdonképi elszigetelés e világon nem létezik más, mint halál és koporsó. De azért, mert nem kedvelem, sőt gyülölöm azon megcsontosult szüzeségi s ekkép gyümölcstelen állapotot, melly kivált sok tudós (!?) magyar, vagy „magyar tudós" nézete szerint anyanyelvünk és nemzeti kifejlésünk tekintetében kaptául volna használandó, — azért nem átallom megvallani: még gyülöletesb, sőt egyenesen émelygős előttem olly typus nélküli kevert lét, mellyben minden nemzeti zománcz ketté tört.

És ezen kérdést illetőleg valljon mellyik azon magyar fejedelem tehát, melly, mig az angol kevert állapotának daczára mindig angolabb, a franczia pedig mindig francziább törekedett lenni s a t., a magyarnak eredeti sajátságára állitotta volna annak polgári kifejlését, és melly a nemzetnek azon keletszerü sokszori fellobbanását, melly jóllehet csak ephemer, de azért még is néha már csudákat szült, állandóbb, rendezettebb és hathatósb hévre iparkodott volna kiképezni? — Az egyik azt gondolván, hogy a legkisebb irányadás is széttörhetné a magyar ‚noli me tangere'-féle lelkesedést, korlátlanul hagyta dulni azt, és aratott legfeljebb ‚pillanatit.' A másik ellenben tán attul tartván, hogy a magyar erő magában mindent szét fogna rombolni, azt idegen elemekben kellőleg

diluálni iparkodott, és aratott ‚semmit', sőt még rosszabbul járt, mert őt ‚aratták.' Mig elvégre legtöbb magyar fejedelem alkalmasint semmit és semmivel sem gondolván, a ‚jó vagy rossz szerencsének', a mint éppen jött, hagyta keleti vérünk kiképzését át; és azon főnöknek, ki magyar szellemben fejtené ki nemzetünk erejét, s azt a törvények korlátai közt szigoru kézzel tartva, azzal nagyszerűt, állandót és a nemzethez illőt vinne ki: az illy főnöknek lapja nemzeti évrajzainkban még mindig üresen áll, és e szerint csak most vagy ennekutána lesz betöltendő. Adná Isten: minélelőbb!

A kormány mentésére azonban igen számos ok viv, mellyet részrehajlatlan felfogással méltánylatba nem venni lehetetlen! Legelsőben is, a közálladalom szövevényes volta vajmi sokszor nem engedi még olly javitások kellő időbeni életbeléptetését sem, mellyek legsürgetőbbek, s mellyek egyszerübb vagy kellőleg definiált statusszerkezetekben minden akadály nélkül ugy szólván ‚magoktul' fejlődnének ki.

S aztán, hogy tatár, török, meg franczia annyiszor s olly sokáig ült nyakunkon, sőt dult beleinkben, miszerint kivált régibb időkben néha bizony alig alig lehetett még csak igazán ‚lélekzethez is jutni;' s ekkép nem csuda, ha kifejtési szellem helyett, melly munkával jár, inkább contemplativ hangulat, melly olly könnyen sülyed álomba, szállotta meg az illetőket. — Az, hogy vagy 30 év óta élvezzük a legmélyebb béke malasztját, s hogy ehhezképest legalább ezen időközben kellett volna kissé többet mozogni a kormánynak, első tekintetre czáfolhatlannak látszik. De ha más részrül megint azon reactiot akarjuk kellő figyelembe venni, melly József császár olly nagy és olly igen heterogen tevékenysége következtében egészen uj életre ébreszté a magyar vért, akkor megint nem látszik olly nagy gáncsra méltónak a kormány, hahogy velünk tanácskozva, akarta eszközleni a hon előmenetelét, és már 1790-ben deputatiokra bizván Magyarország ujjáalakulási műtételét, 54 évi béketüréssel várja ennek valahárai szerencsés s egy kissé nagyobbszerü vonásokbani meginditását; nagyobb-

szerü vonásokbani meginditását, mondom, mert hiszen hogy ezen már 54 év előtt összeállitott, sokszor ugyan félbenszakadt, de ismét felelevenitett országos testület semmi hasznost, semmi üdvöst nem mivelt volna hosszas tanácskozásinak folytában, azt senki nem mondhatja; csakhogy annyira elavult ezen készitmények része már, mikép haszonvehetlenné vált; az egész ekkép nyert eredmény, haladó nemzetekhez önkecsegtetés s önámitás nélkül mérve pedig olly borzasztólag „piczi," miszerint, legalább az én felfogásomhoz képest, inkább csak ingerel az, mint volna legtávulabbrul is kielégitő; valamint az igen kiéhezett is inkább érzi egy morzsa tápszer következtében, mellyet kellő időben aztán semmi kielégitő eledel nem követ, állapotának kinos voltát, mintsem ha eltompult léte közt hagyták volna merengeni őt végiglen.

Többnyire, korántsem szándékom, a kormány elmulasztásait mentegetni; mert valamint nemzetekre nézve nincs veszedelmesb méreg a hizelgésnél, szintugy nem hajt jó szolgálatot az a kormánynak soha, ki csak bókoláshoz ért; de valódi barátjának egyedül az neveztethető, ki illendően és mérséklettel ugyan, de férfiui őszinteséggel figyelmezteti netaláni tévedéseire.

Nem akarom ennélfogva, a most felhozott okokat tekintve, a kormányt egészen menteni. És ám magam is azt hiszem, hogy, az álladalmi szövevények, tatárok, törökök és francziák daczára, bizony sokkal többet lehetett volna annyi drága és vissza többé nem varázsolható idő alatt előmenetelünk végett létrehozni, mint a mennyi történt, hahogy az illetőknek valósággal kissé erősebben fekütt volna szivükön nemzetünk sajátlagos és alkotmányos kifejtése; s hahogy egy kissé kevesb ‚otium' lett volna mindazon ‚dignitással' egybepárositva, mellyet nem egy kormányfi ruházott Magyarországot illetőleg nagy kényelmesen magára; mert hogy a kormánynak, ha erre eltökélett szándoka van, nem lehetett volna például a 30 hosszu év lefolyta alatt, nemzetünket és alkotmányunkat fekélyeibül és rozsdáibul kitisztitva, a szükséges reformnak legalább is főalapjain, minden közálladalmi

összeütközés nélkül, keresztülvezérelnie: ezt én, egyéni nézetem szerint, ki hála Isten akarni is tudok, s egyszersmind azt is mindig tudom, mit akarok, soha nem voltam, nem vagyok, sem holtiglan nem leszek felfogni képes.

Ámde ennek daczára, bármilly ellentételesnek látszassék is ezen állitásom, ha nem is egészen, azért legnagyobb részben még is exculpálom a kormányt, hogy a magyar nemzet átellenében sem többet, sem egyebet nem mivelt, mint a mennyit és a mit éppen végbevitt; exculpálom pedig azért, mert:

Végkép még is mindig csak a nemzet maga dönti el, milly szellemben, milly szabályok szerint és milly vágások közt fog kormányoztatni; és e szerint Isten és igazságos ember előtt nincs legkisebb jogunk, a kormány ellen azért panaszkodnunk, hogy elégséges sympathiát és cselekvőséget nemzetünk és alkotmányunk iránt nem fejtett ki; valóban nincs, mert hiszen mi magunk tapodtuk s vetettük ugy szólván kutyáknak legdrágább kincsünket, nemzetiségünk szeplőtlen voltát, alkotmányunkat pedig vagy nem őriztük, vagy őriztük — millió honfitársainkrul jobbadán feledkezve — annak egyedül nyomorult kiváltságos oldalát; mi aztán természet szerint senkinek, kiben csak egy kis igazság s felebaráti szeretet létezik, nem igen nevelhette hozzánk vonzó hajlamát vagy éppen rokonszenvét.

Oh, üritsük ki valahára, még mielőtt késő volna, az „önismeret felette keserű — igaz — de nemzeti javulásunkra olly jótékonyan ható, söt elkerülhetlenül szükséges serlegét fenékig!“ Mert csak akkor, és előbb soha nem, lesz megvetve felüdülésünk igazi alapja!

Ismerjük tehát el, s legyünk meggyőződve, hogy leg és legfőkép bizony csak saját magunk vagyunk azon bánásmódnak szerzői, mellyel minket a kormány eddigelé illetett, valamint ezentul is alkalmasint egyedül a nemzet több vagy kevesebb bölcsesége fogja e tekintetben eldönteni saját szerencsés vagy szerencsétlen sorsát, azaz: nemzeti és alkotmányos felvirágzását, vagy viszont; mert szinte lehetetlen, hogy saját magunkon kivül teremjen, legfelsőbb regiokban,

olly ritka philosophiai felfogás, melly nemzetünk ebbeli netalán mutatkozó hiányait pótolni volna képes; sem nem hihető, mihezképest bármilly hatalom hátráltatni vagy éppen ketté birná törni fajtánk sajátlagos kifejlését, hahogy azon erővel, melly vérünkben minden kétségen kivül rejlik, bölcsen sáfárkodni értünk.

Magyarország helyzete, valamint fajtánk fejleményei általjában nem igen ismeretesek a nagy külföld előtt. S igen természetesen, mert honunk elzárt léte, ugy szólván bekelepczézett zsákformája igen neheziti azon szabad érintkezést, mellyben több más nemzet, mint például az angol, a franczia, a spanyol, de még a török is s a t. olly nagy könnyüséggel részesül; és aztán, mert évrajzainkat semmi olly kitünő esemény vagy kifejlés bizony nem érdekesiti — ha e tekintetben is nem akarjuk magunkat, mint sok egyébben, csalni és mindig csalni — melly az általjános külvilág figyelmét nagyobb mértékben vagy kissé állandóbban honunkra és fajtánkra vonhatá vala. Honunk még most is terra incognita; fajtánk pedig vagy nem ismert, vagy rosszul ismert, vagy sokak által még szinte nem is sejditett nép!

Illy általjános, vagy ki nem képzett, vagy éppen nem is létező véleménybül azonban igen számos a kivétel, és nem egy buvárja a mult időknek, ki egyszersmind rokonszenvvel viseltetik a nemzetek szabad institutioi iránt, nem bámulhatja és dicsérheti lelkes eldődinket s általján fajtánk jellemét eléggé, mellyhez képest annyi század óta, mint derék hajósnép a sik tenger vészei és zivatarai közt, meg tudta vérünk óvni szabadsági lényegét, meg tudta pedig óvni olly elemek közt — a német, szláv és török elemek között t. i. — mellyek szabadsági hajlamtul soha nem csak tul nem áradoztanak, de ha az igazat meg akarjuk mondani, ezen hajlammal mindig szemközt álltak.

Az énes, a részrehajló, az anyagi, a függő, illy látványoknál természetesen nem érez semmit. És mikép érezhetne is az, kinek világa csak saját maga, vagy azon könyörületes

kéz, melly őt fentartja? Hanem hogy az emberiség barátja, ki noha fajtájához megtörhetlen hű, azért minden népnek szabadság utáni nemes küzdelmeit legmelegebb részvéttel kiséri, — hogy az illyes, mondom, olly phaenomen szemléletén, mellyet a magyar faj állit elibe, legtisztább kéjörömre ne gerjedjen, és a szereplők iránt legőszintébb sympathiára ne olvadjon, az teljességgel lehetetlen!

Van is fajtánknak nem egy magasb felfogásu barátja, ki számos hátramaradásinkra fátyolt vonván, teljes mértékben tudja méltánylani olly roppant nehézségek közt nemzeti zománczunk ketté nem tört voltát; csakhogy ezen jóakaróink most egy idő óta, ha irántunk nincsenek is elhidegülve még, mély szomorusággal kezdik kisérni ujabb idei mozgalmaink irányát; mert, mint ők hiszik, felszines éretlenséggel meg fogja rontani a jelen nemzedék az atyáinktul ránk szállott szabadsági hagyományt, mellyet ezek olly mély bölcseséggel megóvni birtanak, mintha a magyar vér csak szorongatások közt tudna résen állni és bölcsen cselekedni, — vidámabb napok folytában viszont vagy álomba esnék, vagy elhagyná ildoma őt.

Itt azonban nagy fallacia lappang, és eldődeink hire, mint én gondolom, jobbadán bitorlott!

Már sok izben érintém, hogy magyar lényegünket tekintve, én ennek beljólétét ezerszer elibe teszem bármilly kecsegtető külhirnek; s miután most is igy gondolkozom, s bizonyosan így fogok gondolkozni végiglen, engem tulajdonkép nem az epeszt — noha ez is felette nagyon fáj — hogy most annyi őszinte barátunk fajtánk iránti jó véleményét veszteni kezdi: hanem azon meggyőződéssé vált belátásom gyötri felette kinosan keblemet, hogy fajtánk, mi nemzeti és alkotmányos zománczunk megovását és kifejtését illeti, sem azelőtt, sem most nem volt igazán ‚lelkes' embernek megbecsülő rokonszenvére érdemes! Nem volt illy érzelem-gerjeszthetésre a régieket illetőleg érdemes pedig azért — és igy felette nagy tévedésben vannak azok, kik eldődinket annyira bámulják; és e körül ne mystificáljuk magunk —

mert alkotmányos és nemzeti fenmaradásunkat bizony sem nagy eszüknek, sem kitünő erényüknek nem köszönhetjük, de ennyi, valóban meg nem érdemlett kegyért, mellyet még élvezünk, egyenesen a szerencsés véletlennek és a nagy isteneknek vagyunk adósai; midőn a mostaniak azért nem érdemesek illy méltánylatra, mert a ránk hagyott, s most egy idő óta felüdülésnek induló ollyannyira drága hagyományt jobban megbecsülni és okszerűbben ápolni nem tudják.

Apáink, mióta elhagyták vagy ‚velük hagyatták el' a keletet, megnemszűnő irigy fondorkodások közt fecsérlék el erejüket. Kitünő férfiak s kivált csata-edzett vitézek nagy hijával ugyan soha nem volt honunk; de olly polgári erény, melly hódító varázszsal birt és az egész nemzeti testet áthatottá vala, bizony csak ugy jelenik meg nemzeti évrajzaink unalmas lapjain, mint szaporán elenyésző egy egy fényes bolygó, hazai tenger mocsárink mérget lehelő végnélküliségе fölött. Kortársaink és fiaink ellenben olly erőt fejtenek ki, melly a helyett, hogy elleneink előtt mutatkoznék félelmesnek, inkább a hazaiakat sülyeszti mély aggodalmak közé, és melly sokak által azon mozgató pótlékhoz hasonlíttatik, és azt hiszem, nem éppen helytelenül, melly a gőz helyibe volna állitandó, de eddigelé még fel nem találtatott; mert, mint puskapor, vagy tökéletes mozgatlanságban szunnyadoz, vagy szikrát kapva, lehető legkisebb ellenőrség nélkül maga körül mindent ront.

Vagy más szavakkal: a jelen nemzedéknek megbocsáthatlan bűne az, mellyért méltán megérdemli minden jobb ember neheztelését, ki szabad institutiok divatba hozataláért viv, hogy a százszorta jobb idők és kedvezőbb körülmények daczára, még is ujra azon gyümölcstelen kurucz szellemet buzgólkodik felébreszteni, mellynek nem volt egyéb eredménye, mint az, hogy gyásznapokat hozott hazánkra, és századokra lökte vissza nemzetünk kifejlését.

És e tekintetben — tisztelet, becsület, de igazság is — a mai ellenzéket illeti e szomoru dicsőség, és a hazának ehhez mért köszönete is; mert hiszen ez azon párt, melly

folytonos és olly keserü agitatioja által mindent mozdít és semmit sem hagy használatlan, ezen ollyannyira tündöklő és hasznos időszak isméti felelevenitésére!!!

És aztán az efféle minőség és az efféle politikai eljárás sympathiát gerjeszszen, hitelt szerezzen, vagy éppen a kormányzásnak adjon irányt? Boldog Isten, milly elbizottság vagy milly tompa felfogás kell ahhoz, ezt csak egy pillanatig is gondolhatni!

Nem nem; mindaddig, míg a nemzet hatályosb része fenékig meg nem barátkozik azon ténynyel, hogy a közbirodalommal feloldhatlanul egybeházasitva vagyunk, s hogy ekkép ezen kapcsolatban kell keresnünk és találnunk üdvöt; míg számtalan magyar még mindig a ‚humillimus obsequentissimusque servus' szerepét folytatja, melly speciessel lehetetlen, mikép becsületes, magát elvetni nem tudó embernek bármilly csekély rokonszenve lehessen; míg számosb magyar ellenben a betyár tempot járja, mi csak annyiban ijeszt, mint állat, melly békózva nincs, és ezért legfeljebb szánakozásra méltó; míg végre vagy indefiniált ellenzéki szellem, vagy minden ellenőrség nélküli subjectionalis hangulat közt fog hányatni vérünk fel és alá: mindaddig legkisebb nyomatéka sem lesz a magyarnak, s ekkép igen természetesen csak ugy fognak vele bánni, mint ‚könnyü szerrel', melly nagy tekintetet nem érdemel.

A lefolyt régibb idők zavariba bocsátkozni és azokat bővebben fejtegetni nem kivánom. Mert legyen, mit elődinkrül mondok, bár helytelen, bár helyes, az jelen állásunkra nézve egészen közönyös. — A lefolyt idők kiestek hatalmunkbul, és még Isten sem birja visszaidézni azokat, vagy megsemmisiteni az akkor elkövetett bünöket; míg a jelenmeg a jövőre, ha nincsenek is ezek éppen kezünkben, felette erősen hathatunk bölcseség és nemzeti egyetértés által. Én Magyarország multjában csak egyes, röviden csillogó fénypontokat tudok észrevenni; olly általános erkölcsi hangulat és becs, melly sok más népnek vérében rejlik, vagy inkább

fejlett ki, és mellynek általánossága lehetetlen, hogy még a mennyei hatalmakat is némileg engesztelődésre ne birja — s aztán ez igazi pondus — belátásomnak nem mutatkozik sehol. Én őszintén megvallva: minden aberratioi mellett, melly nagyon koczkáztatja ugyan létünket, de mellyből kigyógyulhat, és mint én erősen hiszem, kigyógyulni bizonyosan fog is, én a jelen magyar nemzedék belbecsét, mindent mindenben véve, magasabbra állitom, mint elődinknek sokak által annyira magasztalt becssulyát. Ámde ennek eldöntése gyümölcstelen vita. Legyen azért mindenkinek meggyőződése szerint, mert ez a dolgon nem változtat, miután mint mondám, csak a jelenre és jövőre gyakorolhat több vagy kevesebb bölcseségünk, több vagy kevesebb egyetértésünk, több vagy kevesebb hatást.

Pillantsunk azért a jelenre, ámde a legközelebb lefolyt időkre is annyiban, a mennyiben azok szoros összeköttetésben vannak a mai napokkal, valamint a holnap megint ezek szülöttje.

A kormánynak mulasztásit és ballépésit mentvén, fentebb azt állitám, hogy mi magyarok ujabb időben semmit sem tettünk, mi akár a kormánynak, akár egyéb igazságos birónak átellenében alkotmányunkat és nemzetünket jobbadán megkedveltethette volna; de éppen ellenkezőleg mindent elkövetének, nemzeti, alkotmányos és politikai eljárási hitelünk kisebbitésére, megrontására. Azt állitám tovább, vagy ha ezt nem tevém, vagy elég világosan nem tevém, állitom tehát jelenleg: hogy ezen most emlitett hátralökés, ezen kimondhatlan politikai veszteség egyenesen a mostani ellenzék eljárásának tulajdonitható, és hogy ezen ellenzék, ha tactikáját az időkhez és a fenforgó körülményekhez képest okszerűleg nem módositja, előbb vagy utóbb, de bizonyosan sírba fogja sülyeszteni ha nem is a négy folyó közti országot — mi közt igen nagy a különbség, és erre vigyázzatok — de minden esetre a ‚magyar vért.'

És azért legyen szabad, ha csak egyes töredékek szerint is és elszórva, az ujabb magyar ellenzék eljárását illustrálnom, melly szavaimra nem figyelt és tőlem elvált.

Minap egy, azt hiszem, nem több mint husz éves valóban szeretetre méltó jó becsületes ellenzéki szál, sajnálkozva azt veté szememre, hogy ugyan miért hagytam volna ‚őket' el; mi azon franczia anekdotát hozta emlékezetembe, hol egy jó fiu igy szólott apjához: „tudod-e mit, édes atyácskám? Menjünk Amerikába, és én Téged elviszlek!"

Az ellenzék engem hagyott el, nem én az ellenzéket; vagy inkább a mai ellenzék soha nem fogott fel, s politikai eljárásomat soha nem követte. — Elválásunk oka igy tehát igen természetes vala: ugy tenni, mint én láttam jónak, ők nem akartak; ugy cselekedni viszont, mint ők kivánták volna, vagy jobban mondva, mint ők akartak engem sodorni, vagy maguk is sodortattak, én nem voltam lélekismeretemnél s hazafiságomnál fogva képes; és e szerint bizony nem voltunk együtt, mert olly szerepet soha nem birtam játszani, mint a millyesben most köztünk nem egy jár, ki népszerüséget és neki áldozott tömjént a haza java elibe tevén, nem annyira törekedik: ollyast mondani és tenni, mi a honnak hasznos lenne, ha illyes tán visszatetszhetnék a közönség szájasainak, de inkább csak ugy nyilatkozik s ugy cselekszik, mint ezt a nyers tömegek szeretik, habár legfájdalmasban lakolna is illyesért a hon, csakhogy ők — mert hiszen ők saját maguknál magasb czélt Magyarországban, de még az egész világon sem láthatnak — a köz gratiábul ki ne essenek!

Ne értsétek, drága hazámfiai, szavaimat egyébiránt félre. Szándokom tiszta. Senkit nem kivánok megbántani. Hiszen azért az egész hadnak vagy kitünőbb tagjainak becsületét csak nem sértem, mert a had tactikáját hibásnak tartom, vagy a vitézek közt egyes himpellérek, hetvenkedő góliátok, furcsa pagliacciok és bramarbaskodó Don-Quixottok is tünnek fel előttem? Én az ellenzékieknek sem lényegét, sem becsét, de alkalmasint még elveit sem veszem kérdésbe — hiszen több igen jó barátom van az ellenzék közt — de eljárási modorukat nemcsak hibásnak, hanem ollyannyira veszélyesnek tartom, miszerint, ugy mint eddigelé, szabad emberhez és szabad magyarhoz illőleg, mindent el fogok követni, hogy az

illetőknek és az egyetemes hazának felnyiljék végre szeme, melly most ugy látszik behunyva van, és legalább minden becsületes figyelmeztetés nélkül, felszines, egyoldalu vagy hézagos tactika miatt ne düljön sirba a magyar.

Vagy tán nekem sem volna szabad szólni többé? Ez igen meglehet, kivált az ujabb Pest-megyei gyülések symptomái szerint; mert bizony, ha illusiokban élni nem akarunk, nem vagyunk már igen távul a politikai láz azon lépcsőitül, mikor sem az igazság szava, sem a honnak java nem oksuly többé, de mindent egyedül pártérdek és végtére önkény sodor maga előtt.

Azonban biz én elmondom, mi szivemen fekszik, mi lelkemben él. Ha ki szavamat még csak hallani, iratimat még csak olvasni sem akarja, ám lássa; csakhogy aztán más alkalommal el ne felejtse magát, és a sajtószabadságrul, meg a véleménytürelemrül valami nagy dörgő dictiokat el ne szónokoljon, mert bizony a csörgősapkások legmagasb szinpadára állitja magát.

— — — — —

Az 1825-ki országgyülés tán egyik legnevezetesb forduló pontját képzi a magyar eseményeknek. Mert ez azon időszak, mellyben mióta össze van házasitva Magyarország Austriával, ugy látszik: legelsőben kezdett arrul a kormány komolyan gondolkozni, hogy Magyarországot tekintve bizony más módokhoz kell nyulnia, és felhagyván a rég bevett és állhatatosan folytatott amalgamatioi systemával, a magyar nemzettel csak alkotmányos és nemzeti uton lehet boldogulni. — Voltak akkor felsőbb polczokon, kik azt erősiték, hogy a magyar éppen nem házsártos, de a legloyalisabb és e mellett a legbelátóbb nép, mellyel ha nemzeti kifejtésének szabad tér hagyatik, és nem önkény, de törvény uralkodik fölötte, igen könnyen bánhatni, s melly aristocratiai zománczu levén — mert hiszen nemzetiségének kifejtése előtte legfőbb szempont, és ez egyedül aristocratiai alapon biztositható — soha nem fog mind azon francia viszketegben osztozni, melly Europát felizgatá, s melly az austriai közbirodalmat, szövevényes és

egészen más lényegü voltánál fogva, olly könnyen zavarhatná legkétesb állásba. Mások ellenkezőt vitattak, azt erősitvén, hogy a régi magyar loyalitasnak vége szakadt, s annyira volna impraegnálva prókátori subtilitással, franczia forradalmi anyaggal és democratiai hajlammal az egész nemzet már, mikép minél inkább fogna a kormány, kivánságira hajlani és követelésinek engedni, annál nagyobb és erőszakosb követelési vágy ébredne a nemzet turbulensb részében, mig lassan lassan olly alkalmatlan állásba esnék a kormány, mellybül a menekülés aztán nem felette könnyü, és minden esetre igen sok kellemetlenséggel, tán még szükséges erőszakkal is leendene összekötve.

Az első nézet tulsúlyt nyert, hála Isten! De ha kezünket szivünkre teszszük és nem vagyunk elég szemtelenek, az élő tényeket tagadni akarni, meg kell vallanunk, hogy sok tekintetben bizony a második nézet volt a practikusabb. Mert hiszen minél inkább iparkodott a kormány alkotmányos vágásokban forogni, — mi Magyarországban bizony nem könnyü, hol sokan, sőt legtöbben még a törvénynek, ha azt maguk nem magyarázhatják, sem engedelmeskednek, és hol a kifejlettebb körülményeket tekintve, némi felette szükséges törvények még csak nem is léteznek — minélinkább lépett a nemzetiség mezejére, mig Magyarország törvénye elvégre magyar lön, mi nem volt kivitelben olly könnyü, minthogy nem magyar ajku házassági viszonyban létezik nemzetünk, sőt még magának Magyarország lakosainak olly nagy része sem magyar ajku, szóval: minélinkább méltatta a magyarnak nemes lelkületét, hogy ő is akar, és pedig sajátságos lényegében akar élni, és mint kiképzett nemzet az emberiség lánczsorában méltó helyet foglalni: annál nagyobbra, türelmetlenebbre s mérgesebbre nőtt a magyar ellenzék. — S álljon elé bár ki, s tagadja szavaim igaz voltát, ha meri.

Ámde azt mondják, mi magyarok, kiket illet a dolog, mind lázban vagyunk, egyik kormányi, a másik nemzetfüggetlenségi lázban; s így tisztán nem láthatunk. És ez némileg meglehet; mert a viszontorlásnak egymás ellen ható

kifejlése olly erősen elmérgesité s ekkép olly módnélkül elhomályositá a kedélyeket már, mikép az illetőket tekintve, hihetőleg csak kevés van, ki valamelly praeventionalis szemüvegen nem nézné keresztül a kérdéses dolgokat. — Mozgalminkban sem közvetlen, sem közvetett részt nem vevő volna ekkép az, ki legigazságosb itéletet hozhatna valamint a kormánynak, ugy a magyar ellenzéknek eljárásárul. — És e tekintetben bátran felhivom, ám itéljenek a világ legfüggetlenebb, legrészrehajlatlanabb emberei, kik egyszersmind statusbölcseségükrül is ismeretesek, mint például Sir Robert Peel, Lord John Russell, vagy ha akarjátok, O'Connell: és fogadom, egy részrül sajnálkozni fognak, hogy a kormány előbb nem méltatta nemzeties és alkotmányos figyelmére a magyart; más részrül azonban tökéletesen el lesznek telve indignatioval, vagy legfeljebb szánakozással fognak azon problemán csudálkozni, mellyhez képest azóta, hogy a kormány valahára alkotmányos és nemzeties mezőre kezd lépni, az ellenzék nem csak nem kisebbül, nem csak nagyobb mérséklettel nem működik, de megfoghatlanul éppen ellenkezőleg olly növekedő mennyiségben és intensitásban terjeng és mérgesül, miszerint a szereplők közt többen, s alkalmasint a nélkül hogy jó formán maguk is észrevennék, már már majd nyilt lázadás ormán állnak!

Külföldieknek ez bizonyos pontig tán elérthető, de egészben bizonyosan nem. — Itt helyhez és körülményekhez kötött ismeretek kellenek, mellyekkel idegen nem birhat. — Én az aenigma kulcsának tökéletes birtokában vélem lenni magamat, mint azt már némileg fentebb érintém, s mint azt ez értekezés folytában még inkább bebizonyitni iparkodni fogok.

Ki általános, közönséges és kivált idegen szempont után itél a dologrul, az természetesen annak tulajdonitja ezen megmagyarázhatlan, sőt visszatetsző jelenet fő okát, hogy a magyar vagy el akar szakadni Austriátul, és ezért hajtja a dolgokat „ad extrema“, vagy pedig hogy sajátlagos helyzetét nem birván a köz austriai álladalommal aequilibriumba hozni, nem képes azon gondolattal egész fenékig megbarátkozni, miszerint Austriával elválhatlanul egybeházasitva van; és hogy

ekkép része, noha sem a rossz kedv, sem az elég ok nélküli elégületlenség, sem kivált a legvastagabb imprecatió nem nagy súly mái időkben többé, ezért sem igazán élni, sem halni nem tudván, még is a politikának e gyümölcstelen mezején handabandáz; része ellenben, mert vérének kifejlésében és egykori felvirágzásában teljességgel legkisebb reményt sem helyez — mi aztán, igaz, felette szomoru eset — mindent hagy menni, a mint és a mennyire éppen megy, és élvezi, mint tudja, az életet iztelenül oda kün, vagy pipáz ex longa ide benn; s csak felette kevés van ellátva elég életphilosophiával, mihezképest bizván egy szebb jövendőben, ugy venné a dolgokat, mint azok léteznek, és addig is szilárd lelkülettel s honi hűséggel az adott körülmények között annyi nemzeti és alkotmányos virágot ültetni és ápolni iparkodnék, mint a mennyi erejétül telik.

Mi engem illet, én egyenesen a legvastagabb fallaciának tartom, azt hihetni, hogy Magyarországban separationalis ideákat bárki is, ki eszénél van, komolyan rejtsen keblében. Hogy illyesre lehet itt ott hajlam és némi vágy, azt nem merném egészen tagadni; mert hiszen fajtánk, ha tehette szerét — bár mennyire szivesen dicsértesse, sőt saját maga is egy huzomban dicsérje tántorithatlan hűségi qualitásaiért magát — bizony pártütésre s elszakadásra mindig különös hajlamot mutatott. De nem hiszek, tán egyes őrülteket kivéve, senkit is ezen eszmével impraegnálva azért, mert a legbutábbnak is elég esze van átlátni, hogy efféle vásár kettőn áll; és még akkor is, ha Magyarország, tudja Isten micsoda különös fatum által, el birná szakitni magát, fajtánk legcsekélyebb száma, vele született irigy fondorkodása, lapos hona, és legfőkép sokkal erősebb szomszédai következtében, tán csak tizennégy napig sem volna képes fenállni, minden támasz vagy inkább valamely erős ‚fentartó kéz' nélkül, önállólag; mi aztán természetesen nem lenne fényes csere.

Midőn azonban igy vagyok meggyőződve, és jót mernék állni, mihezképest komoly szándéku separatista Magyarországban nincs; más részről tökéletesen kezet fogok azokkal, kik

azt hiszik, mikép a magyar eddigelé még soha tökéletesen meg nem tudott barátkozni azon ideával, hogy az austriai birodalommal elválhatlanul egybeházasitva van. Honnét aztán nem csuda, ha a kormány sem birta egészen familiarisálni magát azon eszmével, mellyhez képest a magyar hont tekintve, nem valami homogen lényegü coloniával, de sajátlagos nemzetségü és alkotmányos országgal van egybekapcsolva.

És ám ez azon tulajdonképi Pandora szelenczéje, nem csak ránk magyarokra, de az egész austriai közbirodalomra nézve, mellyből olly kimondhatlan sok keserüség és viszonlagi ujjhuzás burjánzott közös kárunkra. Mert a helyett, hogy mi magyarok tétova és idővesztés nélkül ezen kapcsolat alapjára állitottuk volna kifejlésünk lánczolatát; a kormány viszont minden hátulsó kapu nélküli hajlamot mutatott volna nemzetiségünk és alkotmányunk iránt, vagy ezeket legalább respectálta volna: e helyett mi magyarok ‚akarom is nem is-, birom is nem is'-féle hangulatban, majd nagy hetykén nemzetfüggetlenségi és önállási álmokat álmodtunk, majd leverve és mély szomoruságba sülyedve, recollectionalis visiokban merengtünk; a kormány viszont, mellynek szemében ezen ‚kapkodási, majd elbizottságra fajuló, majd kétségbeesö lelkület' természet szerint nem igen nevelheté vérünk tekintetét, de az egyenesen valami végvonaglási képben jelent meg, nem igen birta elhatározni magát, szapora véget vessen-e ezen látszólag haldokló állapotnak, avagy kifejtsen-e minden lehető gondot, az olly sulyosan beteg nemzeti test helyreállitására.

A kormány azonban, hála az Égnek és hála azon férfiaknak, kik a magyar nemzet egykori felvirulásán soha nem tudtak kétségbe esni, de csak kételkedni sem, ezen utolsóra határozá el magát — felette késön ugyan, fájdalom, de valahára még is — ugy hogy ha visszatekintünk csak a legközelebbről lefolyt 10, 15 évre is, lehetetlen legédesb örömérzetre nem fakadnunk, mert nyilván érezzük, nem csak hogy élünk, hanem hogy annyi életerő rejlik vérünkben, mihezképest felvirágzásunk sem maradhat el, ha mi magunk nem vágjuk életünk fonalát ketté!

És valljon mind ezek után mit mivel mai napokban a magyar ellenzék? Nem csak elő nem segiti a systemájában egészen megváltozott kormány szándékit, nem csak nem törekedik a kormánynak mind azon nehézségeit könnyitni, mellyek egy ollyannyira szövevényes országlásban mint az austriai, szerfelettiek, mit minden méltányos, ha nincs is beavatva, Istentül nyert saját esze szerint is kénytelen lesz megismerni; de e helyett most legujabban, a nélkül hogy csak legtávolabbrul is tudná, ‚mit fog a kormány jövő országgyűlésen kitálalni', mindent, mi csak tőle telik, elkövet, pártja szaporitására és a kormánynak minden módoni rágalmazására, gyülöletessé tételére; ha pedig bárhol is, mint teszem minap Gallicziában, gyülnek bajai, még annyira vetemedik számosb tagja, hogy minden tartalék nélkül egyenesen kitárja legnagyobb örömét! Mi, Isten bocsássa meg büneinket, per associationem idearum, több izben, mikor illyeseket hallani valék kénytelen, pedig olly egyének részérül, kik magyar privilegiumok, constitutionalis fávorok, magas állás és gazdagság nélkül, csak egy jó paripa becsével sem érnének fel, egyenesen a pedellus némellykori működésének felette nagy hasznát, sőt szükségét, vagy éppen „sajnos elmulasztásait" hozta emlékezetembe.

És aztán azt gondoljuk, az efféle politikai eljárás üdvünkre szolgál? Milly szomoru és valóban csak gyermekekhez illő csalódás!

Az ellenzék tactikája, jobbadán sympathiák, antipathiák és pajtásság körül forog. Ha valakit nem kedvel, vagy nem czimborája, tüstént rossz embernek, sőt hazaárulónak hajlandó kikiáltani őt; midőn szeretett embere és pajtása szemében a gerendát sem látja; a szegény haza, nemzetünk felvirágzása pedig — s alkalmasint a nélkül, hogy csak maga is észrevenné — nála mindig alárendelt tekintet: mert hiszen a párt, egyedül a párt, és az ezzel szorosan összekötött uralkodási viszketeg az, mellynek mindent alárendel.

És e tekintetben a mostani ellenzék táborának bűne megbocsáthatlan. Mert annyi vélemény-türelmetlenséget, annyi

gyülöletet, annyi erőszakot, annyi terrorismust hozott nem csak a politika mezejére, de ezen szép ingredienseket bizonyos systemával még a társasági körökbe is olly sikeresen be tudta csepegtetni, mihezképest szinte ránk nehezült ismét vérünk régi átka „regnum in se divisum“ s a t., és alig létezik családi viszony többé, melly a politikai láz mérgétül nem volna némileg elfertőztetve már. — A ‚pecsovics‘ nevezetet, bizonyos megvetést és egy sajátszerü lenézést csatolván hozzá, ő találta fel, ő cultiválta, és ő alkalmazta minden különbség nélkül mindenkire, ki nem volt táborának tagja. S valóban csuda, ha már eddigelé minduntalan kardra és pisztolyra nem került a dolog, mi valóban nem az ellenzék érdeme, de egyenesen azon mérsékletnek tulajdonitható, mellyel az ellenzék ekkoráig találkozott, melly azonban adná Isten, hogy ne, de alkalmasint nem lesz kimerithetlen; mert hiszen, hogy mást ne emlitsek, egyedül azon, mindig valamellyes megbántási szándékkal valakire kent ‚pecsovics‘ czim is elég, a legundokabb csufondárok feltalálására és kellő visszaszórására; mik aztán igen természetesen, mert az ellenzék superlative sérelmes, és e fölött neki minden szabad, másoknak ellenben semmi, olly ‚nemzeti‘ (!?) bántalmak, mellyekre csak párviadallal válaszolhatni, vagy mik még kényelmesebben, de azért mindig a nemzet nagy dicsőségére (!) parádi modor szerint megbosszulandók.

Valamint Magyarország ellenies része,*) mióta egybe van házasitva honunk Austriával, csak vajmi ritkán volt képes elődeinknek azon egyéneit kellőleg támogatni és e szerint lehető legnagyobb hasznukat venni, kiket a sors közelebb hozott a trónhoz: szintugy nem tud, vagy még kevesebbé tud ezen „mesterséghez“ az ujabbkori ellenzék! És miután a gyanakodásra ugy is igen hajlandó magyart felette könnyü

*) Ellenies része, mondom, mert tulajdonképi ellenzék csak ujabb kifejlés, minthogy régibb időkben egyedül sub rosa-féle titkos szövetségesek, pártütők s lázadók voltak.

bár ki ellen is felizgatni, eddigelé a Magyarország ellenies és ellenzéki elemének szinte mindig sikerült, az egész nemzetben nem csak valami suspicionalis érzetet gerjeszteni azon magyarok ellen, kik legmagasabb helyekre emelkedtenek, de őket némileg gyülölettárgygyá is tenniök.

Hagyjuk a régibb időket, mert ez igen félrevezetne, de vegyük csak a legközelebbieket: s valljon tagadhatjuk-e mondásom igazságát?

Valóban nem tagadhatni, valamint ezen tény kutfejét sem, melly nem egyéb, mint: felszines, éretlen, gyermeki felfogásunk és ennek szánakozásra méltó zavara, mellyrül később még többet.

Mert azt, hogy olly átok feküunék a magyar véren, mihezképest minden tagja, mikor a bécsi levegőt szija, tüstént szédülne, leveretné lábairul magát és eladná becsületét, lelkét: csak nem fogja senki is mondhatni!

Illy borzasztó rothadás közt, mellynek csupa elgondolása is émelygést okoz, teljességgel nem mutatkozhatnék olly vidor élet, mint a millyen nemzeti kifejlésünk küzdelmiben minden kórjeleinek daczára, olly sokszor kéjörömekbe ringatja keblünket.

Ehhezképest tehát bizonyosak lehetünk, hogy az illetők csekély hitele vagy olly sokszori ‚hitelvesztése' nem mindig az ő hibájukbul származik, de többnyire egyenesen saját gyenge belátásunk eredménye, melly nem engedi, hogy helyzetükbe képzeljük magunkat, és azon pontrul itéljük meg őket, mellyen állnak. S higyétek el, tisztelt vérrokonim, annyi becsületes, olly erényes, annyi tiszta lelkü és olly szilárd jellemü férfiak találkoznak azon sphaerákban és azon férfiak közt, kikben nem csak nem biztok, de mennyire csak tehetitek, minden lépéseik ellen akadályt gördítetek, s ekkép, mert ők is csak a haza javát szomjazzák, és magasb állásuknál fogja ezen szomjat némileg ki is elégithetnék, egyenesen a hazát sértitek; hogy valóban, ha becsületesek vagytok, és a hazaszeretet nálatok nem üres hang, lehetetlen legnagyobb búbánatba nem merülnetek, ha meggondoljátok, ebbeli poli-

tikai éretlenségtek által nemzeti kifejlésünkre nézve már mennyi kárt okoztatok és mennyit okoztok naponként.

S ha nem hisztek nekem, nyissátok fel szemeiteket s higyjetek legalább tinmagatoknak; hiszen nem fogjátok tagadhatni, hogy többször igen mint nem, tüstént rá ismertetek azon illetőknek minden erényeire, kikben azelőtt csak rossz szándokot tudtatok feltenni, s tüstént felvettétek kegyeitekbe, és tiszteletükre fáklyás zenét tartani s efféle tőletek telő (!) nemzeti (?) demonstratiokkal előállani rögtön készek valátok és volnátok, mikor oda fent estek ki kegyelembül, hol igen szerették volna honunk javát előmozditni, és mi több: azt valósággal elő is mozdították volna, de nem teheték. Nem teheték pedig jobbadán azért, mert Ti hazánk szájhősei rendszerint mindent elkövettetek, mi csak tehetségtekben állott — pedig illy műtételre csekély tehetség is óriási emeltyű — hitelük csökkentésére, hatásuk megsemmisítésére, s e szerint e tekintetben sem árultatok el mélyebb s loyalisb politikai felfogást, mint ha egy, amugy is kinos akadályokkal küzdő uszónak segedelemadás helyett még súlyt kötnének nyakába, mihezképest aztán a község kincsét, melly rá van bizva, annál könnyebben kivontathassa az üdv partjára.

Megváltónk, mikor Barrabás átellenében minoritásban lelte magát, s végül a legfényesb igazság daczára a vak szenvedélynek esett áldozatul, ezen engesztelő szavakat rebegé egekbe: Uram bocsáss meg nekik, mert bizony nem tudják, mit mivelnek! Ha mostanság ebbeli politikai eljárásunk éretlensége miatt emelne engesztelő imát, alkalmasint igy szólna: Ne itéljetek felettük szigorún, mert hiszen gyermekek.

Ekkép egy Isten! Mi gyarló, indulatos emberek azonban, kik nem mindig tudjuk illy alkalomkor fékezni indignationkat, könnyen kitörünk, és én vagyok első, ki az egész haza hallatára elharsogom: hogy untig ideje már, miszerint az efféle gyermekies politikai eljárás kellőleg illustráltassék, és annak valahára vége szakadjon!

Veszni a mély tengerek habjai közt dühöngő vészben sziklák- és zátonyoktul környezve, mikor menekülés végett

mindent elkövetett az emberi erő már, és szilárdul megvívott a nagy természet felbőszült elemeivel: ám illy végezetre feledzheti magát a hajlongáshoz nem tudó férfiu, s panaszlan megy elkerülhetlen sorsának elibe; de csupa pajzán viszketeg miatt egy kerti tóba, mellyet rossz izlés ásott, s békatanya-vagy éppen ‚fürdő kádba' fulni: ez több mint fatum, mert idétlenség, melly kaczajt gerjeszt!

Szük állapot s terhes családi viszonyok közt munkálni éjjel nappal, éhezni, szomjazni, és még is véginségre jutni: olly látvány, melly kőszivet is olvaszt! Ámde ha koczkajátékot üz ollyas, kinek gondjára többnél több szent érdek van bizva, s ki még is a helyett, hogy lélekismeretesen és férfiui állhatatossággal sáfárkodnék övéinek bár kicsiben, de még is javuló állapota fölött, mindent erőltet, mindent tűhegyre állit, és ez által maga ellen bősziti a viszontorlás minden düheit: az illyestül lehetetlen undorodással vagy legalább szánakozó érzéssel el nem fordulni!

S im itt van kulcsa — s nem nyomorult személyességekben, mint ezt sok, keble tükrébe tekintve, nyomorultan hiszi — miért vérzik annyira szivem, s miért nem tudom nyugtomat lelni! S ugyan mikép is találhatnék illyest, mikor tisztán áll előttem lefolyt időnk halálsötétsége, s mint váltá ezt fel nem egy szivderitő szürkület már; mennyire mutatkoztak mindenünnen az élet legszebb jelei; s hogy mind ezt semmibe sem véve, körülményeink kedvezőbbre fordultát nem tekintve, sőt fitymálva, sem kiszámitni, sem bevárni semmit nem tudván, nem egy hőse a mai ellenzéknek bárdolatlan felszinséggel kezeli legszentebb ügyeinket és mind azt, mit egyedül idő, philosophiai felfogás, zarándoki türelem és a leggyöngédebb ápolás menthet meg enyészettül, és adhat az életnek vissza megint, egyenesen korbácscsal hiszi legbiztosabban szaporább érlelésre hajthatni. S hogy ekkép, ha az ebbeli olly finom (!?) modor, olly gyengéd (!?) tapintat, s ollyannyira mély (!?!) strategiai combinatio, melly napi renden van, többséget nyerne, minek következtében bizonyosan buknék mind a magyar alkotmány, mind a magyar nemzetiség, bizony

nem aratna politikai eljárásunk is különb europai tapsot, ha figyelmét el nem kerüli, mint a fentidézett békatóba fuló, mitül megóhatá magát, és nem gerjesztene igazságos kebelben irántunk nagyobb sympathiát, mint azon szerencsehajhász, ki mindent elkoczkáz.

És ez az, mi lehetetlen, hogy józan, sem földön nem csuszó, sem felhőkben nem nyargaló, de saját emberséges lábán álló férfiunak módnélkül kinosan ne essék. Mert hiszen veszni, ez nem különös, de fájdalom, rendszerinti baj, melly ellen ehhezképest a bölcs zugolódni nem fog; s ugyanis, nem csak mi, kik ezt olvassuk, fogunk veszni, de veszni fog előbb utóbb a magyar nemzet, egész Europa, sőt földgömbünk is; miszerint tulajdonkép nem az ‚elveszés' képezi a most fenforgó kérdés forduló pontját, hanem egyenesen az: valljon az elveszés nem időelőtti s nem elég oknélküli-e? És e tekintetben legyen szabad tétova nélkül teljes meggyőződésem szerint kimondanom, hogy a magyar élet symptomáinak komoly vizsgálata szerint — mi hosszasb politikai pályám megnemszünő működése volt — koránt sincs azon időpont még itt, mikor a természet örök törvényeihez képest már le kellene lépni vérünknek a világ szinpadárul; hanem hogy viszont még azon pontot sem értük el, mellyen férfiui erőtül edzve, az efféle szerepet ‚ki a legény a csárdában', jó sikerrel eljátszhatnók; s hogy e szerint köztünk sem az nem a gyakorlati politicus, ki mindig vagy tüstént bukni akar, mikor egy kissé csipősebben fú a szél, s nagyszerü nemzeti temetkezés cerimoniáin töri fejét; sem az, ki mint hörcsök, csak mérgét veszi számításba, de erejét nem; vagy ki szarkaként vajmi sokat akarna ugyan, de annál kevesebbet bir; hanem egyedül olly hazafiak kézfogó lánczolata képezhet tömkeleges körülményeink között üdvpartra vezető kalauzt, mellyféle testület nemzeti létünknek mind csak kevéssel ezelőtti agonizáló voltát, mind annak ujabb kori javulásra indulását, mind még mindig felette nagy gyengeségét, mind végre kifejthetésének és felvirulásának roppant hihetőségeit, philosophiai mélységgel egybeilleszteni képes, és melly az igy nyert eredmény fonala

szerint sem félénk vénasszonyként tüstént nem desperál és keserves nótákat nem intonál, ha bármilly aggasztó ingadozási symptomákat árulna is el az olly drága nemzeti test; mert hiszen tudja, illyeseknél nagyobb veszélyeken is szerencsésen átesett már; sem nem működik valami vérmes borbély legényként, ki nagy sallangosan tüstént mindenre praescribál, és még olly eseteket is brevi manu és heroice absolvál, mellyekben legbölcsebbek is remegnek igen nagy lépésekkel menni elő; ha pedig, miután minden recipéje után csudákat igér, e helyett megölte a beteget, a már javulásban levő beteget, nem saját ügyetlenségét, de az illetőnek rossz alkotását s életnélküliségét vádolja, tüstént ismét más curához fogván.

Nem, sem ollyféle vénasszonyi teremtmények, mellyek minden kis ingadozás alkalmával szepegnek, sem az illyféle borbély-gyógyászok, kiknek csak a beretválás igazi mesterségük, nem fogják bajaibul kiemelni a magyar vért; de egyedül olly hazafiak hü és erélyes kézfogása, kik a most mondott szempontok bölcs felfogása szerint meg fogják ugyan mindenben derekasan huzni a hurt, minthogy, figurative szólva, az életben e műtétel közt forog több vagy kevesebb siker és bukás, de éppen ezért, mert ez igy van, soha nem fogják meghuzni azt ugy, hogy ‚ketté‘ pattanjon!

És ha ezt sem értitek, drága hazafiak, ez sem nyitja fel szemeiteket: akkor számatokra, igen félek, senki nem bir szellemileg kimutatni politikai tudnivalót, és vakságtok olly vastag, mellybül csak vajmi fájdalmas operatio gyógyithat titeket ki!

Hogy eddigelé csak féligmeddig tudtuk, vagy éppen nem tudtuk Bécsben létező hivatalos főurainkat kellőleg hasznositni; mi aztán természetesen csak ugy eszközöltetnék, ha itt az országban kellő támaszt találnának, és nem e helyett éppen megforditva akadályt: ezt kár volna tagadni, minthogy ez mindenki által ismert s toties quoties ismételt elvitázhatlan tény. — És azért, mert a lefolyt idők kiestek hatalmunkbul,

de a jövő némileg még kezeinkben van, s mert valóban felette sajnos volna, nemzetünk kimondhatlan nagy kárára még tovább is folytatni ezen idétlen, hogy ne mondjam „kurucz politikát", nézzük csak egy kissé még közelebbrül: ugyan mi lehet ezen visszatetsző eljárásnak oka?

„Uralkodási vágygyal egybeszőtt gyermekies dacz; lovagiság körülti emésztetlen ideák; s végre: fel nem fogása házassági viszonyinknak!"

Im, főkép e három kutfőbül veszi politikai idétlenségünk eredetét!

Nemzeti jellemünknek a pajkosság s betyárság mellett többek közt még egy másik árnyoldala is van, és ez a ‚dacz'. Neveli ezen hajlamot pedig, rozsdáibul ki nem tisztult alkotmányos szerkezetünk. — Másutt mi mindent nem kell tudni; a becsületességnek, nemes viseletnek és erénynek milly öszszege, vagy legalább milly jeles ész, különös egyéniség vagy gazdagság szükséges ahhoz, mikép a fiatal kezdő csak egy kissé kitünőbb állásba helyezhesse magát! Nálunk, ha Isten képébe hazudni nem merünk — és üritsétek ki hazánk el nem romlott fiai, kik számára ez irva van, e serleget fenékig: s meg lesz mentve honunk — nálunk mondom, kivált legujabb időkben, efféle szerencsére semmi qualificatio, de még csak szónoklati tehetség sem kell; de egyedül dacz és mosatlan szájbul fakadó piszok a kormány és ennek kitünőbb emberei ellen is váltig elég, mihezképest az efféle szerepelők rögtön egekbe emeltessenek, és például másoknak ugy tiszteltessenek felette sokak által, mint a hazának legnagyobb jótevői. Honnét aztán nem csuda — és ha ezen a közvélemény és törvényhozás kellő időben nem segit, bizonyosan oda vagyunk — hahogy nem létezik és soha nem is létezett e világ hátán olly nemzet még, mellynek legkényesebb kérdései körül oly felette nagy számu tudatlannál tudatlanabb szakács olly sokáig viselne elökelő, söt vezető szerepet.

Valóban, még a franczia forradalom legizzóbb napjaiban is alig mutatkoztak olly legislatioi botrányok, mint nálunk illyeseknek nem egy előjele mutatkozott itt ott már. Mert ha

vajmi borzasztó vérszomj jellemzi is az érintett időszak nem egy hősét, azért még sem türetett, mihezképest annyi himpellér elegyedjék mindenbe, mint illyes nem csak türetik nálunk, sőt köz tapsot is arat; mikép aztán, mint mondám, nincs is széles e földön nemzet, mellynek politikai terén a legkisebb capacitás, sőt a minden tulajdon nélküli felszinség is, olly kitünőleg s olly sokáig tündökölhetnék, és annyi jámbort kerithetne olly kevés fáradsággal hálóiba, mint pohárcsordultig mi magyarok vagyunk e szomorú szerencsének szánakozásra méltó osztályrészesei, s leszünk minden bizonynyal a legkinosb comicotragicai befejezésnek sorsosai is, hahogy ezen mindent sarkaibul kiforgató, és még az egykori franczia szabadsági zsarnokságnál is gyülöletesb erőszakoskodásbul, mig erre idő van, férfiasan ki nem bontakozunk és nem elibertáljuk magunkat; ezen még a franczia zsarnokságnál is gyülöletesb erőszakoskodásbul, igen, mert ha az igazságos utód méltán szivtelenséget ró az egykori franczia forradalom irányadó vezéreire, mi rólunk még méltányosabban azt fogja hirdethetni a jövőknek, hogy „eszünk nem volt", mi politikában a legmegbocsáthatlanabb bün!

Szorosan egybe van kötve ezen, könnyü szerrel kitünni akaró daczos uralkodási vágygyal, melly nem engedi, hogy hatalomra emelkedett hazánkfiait kellőleg hasznositsuk, a lovagiság körülti mind azon zavart idea, melly kivált egy idő óta vajmi nagy confusiot csinált nem egy főben.

Lovagiság a szó valódi tiszta értelmében, bizony meg kell vallani, eddigelé nem igen tartozott a magyarnak különösen kitünő tulajdonihoz. Irigy fondorkodása, bosszuálló, cserbenhagyó hajlama, nem igen engedé nálunk ezen nem egészen uj, de még is ujabb koru erénynek általános kifejlését. — Mig a közép kor civilisáltabb viszonyok közt mind tisztábbá és divatszerübbé tevé annak, a becsülettel ollyannyira szoros kapcsolatban levő eszméjét: addig a magyar, ázsiai s tán még egy kissé pogány lényegénél fogva — minthogy a lovagiság eszméje egyenesen europai és keresztény termény, s minékünk csak szavunk sem volt e kitételre, de

csak most legközelebbrül gyártók azt — addig a magyar mindig összekeverte annak integrans kellékeit, és soha egészen felfogni nem volt képes, mikép párosulhat vitézség szelidséggel, a szó legszentebb megtartása hadi csellel, engedelmesség győzedelmi tehetséggel, a szép nemnek bálványzása szeplőtlen viselettel s így tovább, férfiui méltóságának és tekintélyének csorbitása nélkül ugyanazon egy személyben össze; holott az igazi lovagiság, mellynek nagylelküség a főalapja, nem csak magában egyesiti mind ezen ellentétben látszó tulajdonokat, de egyenesen ezek elválhatlansága feltételezi létét.

A párbaj, ezen malum necessarium, vagy helyesebben mondva, ezen nem megvetendő társasági javitvány — mert hiszen csak mióta s hol lovagiasan, lehető legnagyobb egyenlőséggel kelhet vagy védelmezheti magát férfiu férfiu ellen, egyedül azóta és ott nincs rendszerint kitéve az egyes, hogy őt lesbül egyszerre többen megtámadják, vagy hogy banditák által bosszultassa meg magát a sértett fél — a párbaj, mondom, hasonlag sokkal előbb vált divatszerüvé Europa civilisált népei között, mint nálunk, hol még csak kevéssel ezelőtt magam is ismerék nem egy vitéz embert és született (!) katonát (?), ki nem látszott különös vonzalommal viseltetni a párbaj iránt, s hol ha az igazat meg akarjuk vallani, még most is mutatkoznak itt ott ollyféle symptomák, mikbül azon antilovagias számitás vigyorit ki, mellyhez képest vajmi kényelmesben s kevésb veszélylyel rendezkedik egygyel, több mint egy.

S hogy ez így van, azt azok fogják legkevesebbé tagadhatni, kik az efféle őszintéskedésimet leginkább restellik; mert hiszen most egyben mint másban — és ez a becsület övék — tökéletesen más szint vett a dolog magára. — Lovagiasan bevégzett párbaj nem ‚kivétel' többé, de az ahhozi készültség, valamint annak nem keresése ugyan, de kikerülése sem, olly szabály, melly ma már kiegészitő részét képzi minden magát megbecsülő magyarnak. Mi pedig a lovagiságot illeti, alig van köztünk valaki, mert annak egykori fogyatkozását legtöbb érzi, ki azt ajkai közt ne pengetné, és akarjuk is hinni,

annak szelleme szerint cselekedni ne buzgólkodnék, vagy legalább igy tenni ne vélne; csakhogy a buzgalom, mint nem kevesbé a jól eljárási édesen kecsegtető önámitás még korántsem eldönthetlen criterion arra nézve, hogy azért az, ki lovagi szellem után sovárog, vagy éppen ki az efféle szellemmel már csordultig telve hiszi magát, már azért tudná is, mi a lovagiság. Mit én egyenesen tagadok; minthogy alig van eszme, mellynek valódi értelme annyira össze vissza zavartatnék mint ez, s mellyrül köztünk még is ollyanok is praeceptoroskodnának, kik nem csak azt nem tudják, mi a lovagiság, de még arrul sem látszanak egészen tiszta fogalommal birni, mi a ‚kötelességérzet', mi az ‚illedelem'.

És innen van, hogy a befolyással és hatalommal biró statusembert nem gyámolitják; mert hiszen az igazi lovag csak a gyengét védi: ám segitsen az erős, mint birja, maga magán; s e szerint egyedül azon statusemberek körül hajlandók védőleg seregelni össze és emelni fölöttük paizst, kiknek befolyásuk és hatalmuk csökkent, sőt éppen már megszünt.

Milly eszmezavar, és milly ferde alkalmazása az egyébként legdicséretesb érzelemnek!

Valóban émelyg az ember, s szinte rosszul lesz, ha felgondolja, milly aberratiok közt hányatik e tekintetben is köztünk nem egy, egyébként világos velő fel és alá!

Mert ugyan kérdem, mi a tatár dolga van itt a lovagiságnak a haza kárára?

Hogy a sujtottat mi is sujtsuk; nem, ezt már nem engedi a lovagiság, de itt van határa, mellyen ha tul tör, miután a hazafi-kötelesség és lovagiság közti választó vonal itt létezik, és az illetők még mindig azon gályakapitány körül sereglenek össze, ki a parancsnoki emelvényrül lelépett, és nem azt hasznositják minden módoni becsületes tehetségük által, ki arra hágott: akkor csorbát ütnek a ‚hazafiui kötelességen', és a lovagiság, melly subjective bizonyosan egyike a legszebb erényeknek, objective egyenesen bünné válik.

Kötelességérzet, illedelem, lovagiság, gentlemanlikeness, kicsinosult lelki tehetség, erény, mind annyi alkatrészei az

állatiságibul kibontakozott férfiunak ugyan, s egymással nem csak szoros lánczolatban függhetnek, hanem hogy valósággal egyben is függjenek, szükséges; de azért az élet ezer árnyéklatu tömkelege között még is majd egyike, majd másika képezi azon tengelyt, melly körül cselekvésinknek forogni kell.

Igy például, mi dolga van a lovagiságnak Watt vagy Fulton becsméltánylásában, kiknek egyike a gőzmozgonyt mostani czélszerüségére emelé, másika pedig hajókra legelső alkalmazá? Vagy mi dolga van a gentleman-likenessnek Megváltónk istenitésében, hogy vérével az emberiség bűneit lemosá? Vagy mi dolga van az illedelemnek Galilei philosophiai kutatásival, mellyeknél fogva a napsystemák titkait felfedezé? s a t. — És ezek szerint, még egyszer kérdem, mi dolga van a lovagiságnak, ha az donquixotteriára fajulni nem akar, azon statusemberi kötelességgel, mellyhez képest, a haza javára nem ahhoz kell csatlakozni, ki a közjó előmozditását tekintve tán akarna ugyan, de nem tud, hanem ahhoz, ki tudna, ha elősegitetnék, és akarna is, ha az efféle akarás előtte megkedveltetnék?

Nálunk, mint azt már fentebb mondám, minden, még a politika is, jobbadán szeretet és gyülölet, sympathia és antipathia legtulságosb határai közt ingadoz. Honnét aztán a gyakorlati statustudomány is, a mint azt t. i. nálunk nem egy magyar proféta gyakorolja, tulajdonkép nem az illetők több vagy kevesebb személyes capacitásán, és több vagy kevesebb viszonyi hatalmán alapszik, hanem sokkal inkább azon, hogy valljon mennyire sympathisálnak velük az érintett próféták, vagy viszont. Ha szeretik, vagy éppen pajtássági magnetismusban vannak velük, mi nálunk magyaroknál tán legerősb hypomoclion! t. i. a pajtásság!!! akkor istápolják, legyen tisztükhez megkivántató tulajdonuk bár igen, bár ne, az mindegy; midőn ha nem kedvelik, noha ennek oka tán maguk előtt is rejtély és semmi alapja nincs, nem csak cserben hagyják, de minden kitelhető módon üldözik is, habár az üldözöttek fejében volna is azon velő és kezében is azon erő, melly bajainkbul kivezérelhetne, kiemelhetne.

Oh, mennyire mutat kiskoruságunkra mind ez! Miért, tisztelt Barátim, egyébiránt sem busulnotok, sem kivált haragudnotok nem kell. Mert hiszen ha való, miszerint kisdedeké a mennyország, akkor ennél még sokkal valóbb, hogy kiskoruaké a jövendő!

Busulnotok csak akkor kellene, ha elhagynátok magatokat a dicséret tömjénétül csábitatni, és e szerint nem tudnátok megkülönböztetni azon politikusokat, kik nem azt tálalják a közönségnek ki, mi annak hasznos volna, de mindig csak azt, mi inyükre van, igazi barátaitoktul, kik ha néha visszatetszenek is nektek, sőt néha hiuságtokat sértik is, higyétek el, sikeresebben fogják nemzetünk jóllétét biztositni és magasbra emelni, mint az érintett tömjénzők, veletek kaczérgók és sokat igérők, kik in ultima analysi még is — és ezt be fogja bizonyitni a jövendő — nem egyebek, mint saláta-, tök-, sőt gyomplántálók, miket vagy eltöröl rövid idő, vagy mik csak hátráltatják a nemesb s századokra terjedő növények felemelkedését!

Nálunk a legtöbb fogalom — s bizony illy alant állunk, ezen bár mikép bámészkodjunk is — s kivált azok, mellyek a statusszerkezet kellő ismeretéhez elkerülhetlenül szükségesek, még vajmi sok főben a legnagyobb zavarban léteznek.

Hazafiság, lelkesedés, hű pajtásság, legfeljebb lovagiság, személyes bátorsággal párosulva, im itt vannak tökéletes lánczolatban mind azon tulajdonok, mellyekbül általán véve össze van rakva nálunk nem csak a jurista és juratus, de a magyar kéményseprőtül felfelé legtöbb mesterember, s most született müvész, fabrikáns, kereskedő, sőt legtöbb soit-disant: magyar statusember és tudós is; honnét aztán, ha a vitézséggel kezdett, bátorsággal folytatott, lelkesedéssel tözsérlett, és pajtássági lángészszel vezérlett intézvény előbb hal meg, mint csak jóformán még születve volna is, az nem egyéb, mint okszerinti eredmény, mellyen senki nem bámulhat, mert:

Valamint az igen is fontolgató soha nem fog megtámadásban elcsipni az ellenféltül ágyut, szintugy nem fog lelke-

sedéssel sokat nyerni a kereskedő, vagy sok hasznot aratni a gyárnok; valamint hű pajtásság és hű rokonság nélkül pokol a társasági és családi élet, ugy más részrül bizony megköszönném, és tudom szépen megköszönné az is, ki ezt olvassa, ha minket valami elpattant gőzkatlan egymással égbe röpitne és aztán azt adnák vigaszul tudtunkra, hogy azon otromba erőmüves, ki velünk illy keserű tréfát üzött, vajmi jó fiu és capitalis pajtás, s így tovább; minek értelme csak az, hogy valamint a vanille magában valami igen szép, de azért káposztába még sem való, úgy szinte felséges a káposzta is, noha ez megint éppen nem illik illatnak zsebkendőbe; és hogy e szerint szintolly zavart eszme és kevert szerep, melly ekkép hasonlóul csak zavart és végképi chaost szülhet, ha kereskedésben hazafiság a regens idea, épitésben a lelkesedés, mechanicában a hű pajtásság, astronomiában a bátorság, és statustudományban a lovagiság!

Statusemberei átellenében — mikép lehető legvilágosabban szóljak, mert bizony felette nehéz némieket némelly magyarokkal megértetni — a velünk egy fejedelem alatt levő népek legmesszebbre látója rendszerint korántsem azt veszi cselekvésének vezérfonaláúl, hogy az illetőt szereti-e vagy nem; de jobbadán nála még az sem legfőbb szempont: ékesiti-e azt különös elmebeli tehetség és jó hajlam, hanem mindenek előtt azt tekinti, és ez ád politikájának fő irányt, hogy ugyan bir-e és mennyire bir befolyással és hatalommal. S meg kell engedni, vajmi okosan. Mert ugyan, kérdem: a legfényesb qualificatio s a legjobb szándék is mit ér, befolyás, erő és hatalom nélkül? Bizony vajmi keveset, mit hazánk nem egy jeles fia tettleg bizonyit: mert legszebb tulajdoninak és legbuzgóbb hazafiui szándékának daczára, még is alig mozdithat valamit, s ekkép mennyi szép tehetség párolog, ugy szólván, minden haszon nélkül levegőbe! Midőn a nagy befolyásu, nagy hatalmu, legyen egyébiránt csak becsületes ember, mi aztán igaz conditio sine qua non, a mennyiben őszinte és bölcs·gyámolitóktul vétetik körül, és izletessé tétetik előtte azon ügy, mellyért őt megnyerni szükséges:

annál nagyobb hasznot fog hajtani, sőt igazi csudákat végbevinni, minél nagyobb, erősb és kivált általánosb alapot nyer befolyása, hatalma. Mi, közbevetőleg legyen mondva, O' Connell nagyságának kulcsa!

Elősoroltuk annak már két okát, miért nem tudja felemelkedő kormányembereinek hasznát venni a magyar!

„Gyermekies és mindennel daczoló pajzánsága miatt legelsőben; és másodszor, mert fejében a lovagiság körülti eszme általján nincs tisztában!"

A harmadik, általam vajmi sokszor ugyan, de mint látszik, eddigelé nem nagy sikerrel szőnyegre hozott s tárgyalt ok az, hogy csak igen kevés magyar képes azon különbséget egész mértékében felfogni, melly Magyarország és az örökös tartományok közt létezik. Mihezképest aztán, a legtöbb sem nem látván, hogy ott németség, status-quo és autocratia a három fő elem, itt ellenben magyarság, progressio és alkotmány; sem azt kellő figyelembe nem vevén, hogy a fenforgó esetben sem elválásrul, sem egymás fölibe kerekedésrül nem lehet csak szó is, de egyedül e kettő közt foroghat legitim választás, „Vagy örökös perpatvar és ujjhuzás közt nyomorogni, vagy jó házassági viszonyban mennyire lehet, élvezni az életet;" igen természetes mondom, hogy miután a legtöbb sem az egyik, sem a másik most érintett eszme valódiságával tökéletesen megbarátkozni ekkorig még nem tudott, politikai állásunk is naprul napra, a mennyiben itt is, ott is mindinkább felhevülnek a kedélyek, kényesb, visszásb, veszélyesb, aggasztóbb lesz.

Mindegyik rész saját maga sphaerájában áll, és a másikrul onnan itél; s miután e szerint teljes lehetetlen, hogy egyik is ugy lássa a dolgok állását s mibenlétét mint másik, okszerintileg bekövetkezik a megnemszünő kölcsönös recriminatio és az ezzel mindig szorosan egybeláncolt viszontorlási hév, melly a vért elkeseritve, a kedélyeket lázba bonyolitva, a legjobb itélőtehetségeket tévedésbe hozva, nem ritkán, ha jókor az engesztelés szózata az illetőket feleszmélésre nem birja, még olly viszonyokat is tökéletesen elmérgesit,

mellyekben egy kis jóakarattal, kölcsönös megbecsüléssel, és egy kis életphilosophiával nem csak egy egy rövid napsugár, de tartósb napok derültsége is mosolyoghatott volna!

Itt tehát ideje már, hogy e tekintetben is elvégre okuljunk. Mert bizony, kivált ujabb időkben, egy előkelő magasb sphaerákba emelkedett hazánkfiának sem adtunk, mint az angol mondja: a fair chance, hogy tehetségét a haza javára egész mértékben gyakorolja; de tettünk gyermekesen, esetlenül vagy kajánul, a mint tetszik, mindent, mikép állásukat nehezitsük, lépéseiket akadályozzuk, sőt, hogy helyeikbül kimozditsuk, vagy inkább: kimarjuk! Nem, de még itt sem érte el az olly mélységes magyar politika egész triumphusát; hanem annyira ment és olly fokra hágott az e tekintetbeni eszmezavar és nyavalygó elfogultság, hogy minden hivatalra hányatott kivétel nélkül több kevesebb piszok, mi valóban még a higgadtabb gondolkozót is olly érzetbe hozá, mintha őrültek házába tévedett volna. Mert hiszen hivatal nélkül csakugyan nem létezhetik országos szerkezet, s ekkép ha anathema kiáltatik a hivatalviselésre s ettül minden jobb elriasztatik, természetesen fognak hivataloskodni: a kevésbé jók, a selejtesek; s ha olly hatással bir ezen irtóztatóan mély (!) politikai tárogató, hogy minden magyar visszarettentessék a szolgálattul: fognak szolgálni, vagy jobban mondva, parancsolni és uralkodni ‚idegenek', mikor aztán késő lesz kiábrándulni és nem lesz legédesb éldelet észrevenni, hogy midőn szolgálni hittük a hont, megrontottuk azt, a magyarságot pedig meggyilkoltuk.

Hadd mutassam az érintett hagymáz kellőbb illustratiojára be saját személyemet.

A hivataloskodás azelőtt nálunk különös nagy fénynyel járt, legtöbbeknél kényelem volt inkább mint teher, és ha a kettő közül egyik a másikra ült, rendszerint bizony nem a privát ember ült a hivatalnokra, de ez amarra. Most piszkoltatás állott fény helyibe; hivatalnoknál senki a házában, még gyárnokot sem véve ki, többet nem dolgozik; és ha személyessége nem védi őt, milly magas állásban lenne is bár,

még a legkisebb gyakornok, sőt a leghasztalanabb diák suhancz is szinte szenvedelmet mutat: ülni nyakára.

Már ezek után a közönséges ember azt hinné, valamint Magyarországban, valljuk meg, a legtöbb valósággal igy is hiszi, hogy miután a hivataloskodás aranykora lejárt, az okos ember — az ő felfogásuk szerinti okos t. i. — nem csak szolgálatba nem lépne többé, ha benne nincs, de benne levén abbul még ki is ugranék, hahogy a mostanság egy kissé fényesb ‚fizetés' nem édesgetné vagy tartóztatná őt.

Nekem azonban a magyar okosak, vagy okos magyarok — választásul kiirom — daczára, azelőtt nem kellett a hivatal, de abba most léptem, most mikor a „gyakorlati (!?) magyarok" előtt kezdé az veszteni, sőt egészen veszté becsét.

Furcsa dolog, ugy-e?

Ámde erre ugyan mi indithatott? Különczködési viszketeg tán csak nem? Mert hiszen még a hal sem ügyekszik zuhatag ellen uszni, s ekkép bizony a legerősb különczködő sem fog, ha csak féligmeddig is van eszén, olly visszás, terhes és minden virág nélküli utakon különczködni akarni, mint a milly szerepet játszanám én, ha különczködési viszketegbül léptem volna hivatalba!

Tehát mi? Tán hiuság vagy ambitio? Nem, ezt tán csak senki nem fogja hinni! Mert remélem, bár milly rossz véleménynyel viseltessenek is irántam s bármilly elhatározott ellenségim legyenek is, senki olly miserabilitást rólam feltenni csak nem fog, miszerint hiuságom — ha t. i. férfiui büszkeségemet hiusággal egybe akarják keverni — magasb sphaerákba ne emelne, ambitiom dicsőbb állás után ne szomjazna, mint haladott korom daczára egy tanácsnoki állás magassága, vagy egy „kegyelmességi" titulusnak fénypontja! Mik magasb lépcsők ugyan az országos szerkezetben, és ennek olly integrans részei, mikép azokat sem belülrül rozsdának, sem kivált kivülről szennynek érni nem szabad, s mellyek ekkép mindkét részrül megbecsülendők, épségben tartandók; mik azonban még is mindig csak olly qualificatiok, mellyek mert kivülröl jőnek, természetesen az illetőknek is csak külsejét

állithatják — valamint a népkegyelem is, mert hiszen ez is csak a külsőt illetheti — szebb szinekbe, magasb fénykörökbe, midőn igazi becsét, igazi nagyságát kiki csak önmaga határozhatja el; s e tekintetben Isten és ember előtt bátran elmondhatom: hazafiságom és lelkem röpte mindig magasb volt, mintsem hogy olly világi fénypontokra, mint egy hivatalnoki vagy főczimzeti polcz, mindenkoron fentebbrül ne néztem volna le, vagy magamban éppen valami szükséget éreznék, az élet zivatari s fergetegei közt, mikép aztán el ne bukjam, az efféle eminentiákhoz kapaszkodnom; s hogy valóban mindig nemesb vágy és magasb czél lebegett előttem, mint elnöki szék vagy azon kappanrepülési sphaera, mellyre felvergődve nem egy földink olvadoz kéjérzettül tüstént; feje, mellyen a halhatatlanság koszoruját véli, szédelg, s magát bona fide a haza legnagyobb háladatára hiszi érdemesnek, ha zúg szónoklatára az annyira competens kiskoru ifjúságnak jutalomvihara, vagy plane ha a nemzet nevében (!) országos érdemiért (!) kellőleg megfáklyazenézi őt néhány jó pajtás, és ezek mögött a részint nevető, részint bosszankodó, legtöbbnyire pedig ácsorgó sokaság!

Vagy tán pénz csábitott volna el? Ez sem, mert hiszen nem huzok fizetést. De ez alkalommal még is el akarom mondani, vagy inkább röviden ismétleni, pénz körülti eszméimet.

Lássátok barátim, a pénzt kiki szereti, csakhogy az individualis jellem árnyéklatai szerint ezt az egyik egyenesen bevallja, másik a furfangosabb pedig ezt nem teszi; az egyik becsületes fáradság után iparkodik ahhoz jutni, a másik könnyebb szerrel; az egyik a köz jóllét után remél szinte jobb lábra kaphatni, a másik ellenben a köz jóllét rovására, vagy spoliatiok által iparkodik gyarapulni, meggazdagodni; s igy tovább.

Én azok közé tartozom, kik nem titkolják, hogy szeretik a pénzt, de becsületes uton, fáradság és a haza java után. S milly lárma volt, mikor én ezt legelsőben több évvel ezelőtt leplegtelenül kitártam! s milly indignatióval viseltetett irántam, a megbotránkozottak tábora! Ez pedig Magyarországban, fáj-

dalom mondani, tán a legnagyobb pártot, mellyel egész Europát meg lehetne győzni, mellyben tiz közt legalább is kilenczet, nem ugyan ‚elölrül', de ‚hátulrul', jó móddal valóban még kevéssel is megkenhetni!

Mi indithatott tehát vén napjaimban, mikor már igen sok ember lelép, kályha mögé bujik s csak magának él, hogy én daczára az előitéleti dagálynak és szenvedélyek fergetegének, mellyek fölöttem összecsaptak, még is elszánám magam, a hivatali bárkában, még a barátság partját is oda hagyva, szerencsét próbálni nemzetünk javára?

Lássátok, megmondom; mert ti olly felette rövidlátók vagytok, vagy inkább olly lázas állapot súlya nyomja itélő-tehetségteket, hogy magatok ezt feloldani nem vagytok képesek; korántsem mondom pedig azért, értsük egymást, mintha magamat előttetek szépitni vagy mentegetni akarnám, mert erre, hála az Ég, nincs szükségem, vagy mintha érzékenységtül férfiuságombul kivetkeztetve panaszlani akarnám haragtokat, mellyet irántam tápláltok, s melly már bőrötökbe is alig fér; bizony nem, mert hiszen tudom, nektek is megjön eszetek még, s érzem: inkább hajlamotokat érdemlem; de azért szólok hozzátok illy rokoni nyiltsággal, mert Isten ugy segéljen, sokkal jobban szeretem a hazát, sőt titeket, mint ti magatok, kik nyavalyás vakságtokban lábaitokkal tapossátok annak legszebb reményeit, s ekkép, minthogy hazafiságtok hű, szándéktok nemes s érdektek a hazáéval egy, tulajdonkép saját magatok kebleibe döfitek a halálos tőrt!

Én azért léptem hivatalba, mert nem csak a kebel istene, melly azonban sokszor nem egyéb mint rosszul emésztett vacsora, sugá ezt; nemcsak minden csepp vér, melly sokszor olly rendetlenül lüktet, érezteté velem; de az élő tények is azt álliták combináló tehetségem elibe megczáfolhatlanul, hogy valamint politikai felléptemkor azon nyavalyás symptoma rágódott nemzetünk életforrásán legnyomasztóbban, mellyhez képest a legtöbb magyar azt gondolá: ‚extra Hungariam non est vita', ugy most megint azon aggasztó fallacia sülyeszti nemzeti és alkotmányos állásunkat legveszélyesb

problemába, melly szerint a honnak főbb kolomposai azon politikai hittel látszanak egészen saturálva lenni, hogy annál nagyobb szabásokban és jobb sikerrel mozditandják a honnak nemzeti és alkotmányos javát elé, minél inkább nullificálják az ellenvéleményüeket, és minél dühösebben veszekednek a kormánynyal! És mert igy álltak a dolgok politikai felléptemkor Magyarországban, természet szerint nem mivelhettem egyebet, mint a kormánynyal együtt minden részt megtámadnom, melly az akkori status quo-nak alkotmányos és nemzeties rothadásnak induló voltában minket tovább is fogva tartani szándoklott; és mert igy állnak a dolgok megint ma, mint mondám, mit a vak is lát, a siket is hall, még a gyermek is felfog, s csak a szerepelő hagymázosak és ármányfiak nem tudják vagy nem akarják pathologiai vázlatom igazságát elismerni, ma megint természetesen nem cselekedhetem mást, mint a méltatlanul eltaposott ellenfélben bátorságot gerjeszteni, a hivatalnokok és kormány tekintetét nevelni, a felhevült lázadókat a haza szent érdekeért feleszmélésre inteni, a hetvenkedő incompetentiát a magas paripárul lerántani, minden jobb magyart vérünk egykori bizonyos háladatánál fogva engesztelésre és kézfogásra felkérni, s végre példám által megmutatni, hogy nem az a jellemteljes hazafi, ki kormánytekintet vagy pártérdek alá sorozza a haza javát, de az, ki a két elsőt állhatatosan és gyáva félelem nélkül mindig emennek rendeli alá!

Lássátok, tisztelt Barátim, ti a szelleminek, mint gondoljátok, privilegiált hősei, ez volt fő oka, miért vállaltam én az anyagi, mint ti mondjátok, hivatalt! — Vizek, csatornák, utak, mocsárok rendezése nálam csak mellékes tekintet vala; de azért, közbevetőleg legyen mondva, ezek körül is buzgalommal eljárok, s higyétek el, egy csudaszerű kertnek vetem meg alapját, mellyet nektek, ti boldog ifjabbak, kifejtenetek kell, csak adjatok hozzá valamellyes pénzt!

Ezen tán nagyon is öntudatu — mit nem mernék, de nem is akarok tagadni nyilatkozatra közületek tudom nem egy azt fogja megjegyezni, hogy az egy kissé fenhéjázó, és valamivel több modestia jobban illenék ajkaim közé.

Ámde itt is megint tévuton vagytok, s meg kell vallani, az effélékben való jártasságtok borzasztólag nagy; mert valamint szereptévesztés volna az, ha tán valaki más szólna igy, én viszont szemérmeskedném, — szintolly idétlen egybezavarás lenne megint az is, most a modestia recipéjével állni elé, mikor arrul van szó, a hazát lobba lángba meneteltül óvni meg.

„Soha el nem bizni magát, de azért magában mindig bizni", im ez azon kör, mellybül férfiunak kilépni soha nem kellene!

És e szerint miért ne biznám magamban, én, ki hazai hű szolgálatban lefolyt számos év sorára tekinthetek vissza, s ekkép annyi jogom van Magyarország fölött tanárkodnom, mint bárkinek, és kit az isteni gondviselés a függetlenség olly minden oldalruli kellékeivel látott el, ugyan kérdem, miért ne biznám magamban, hogy vérrokonimat tévutaikra, mellyeken kalandoznak, a kormányt viszont alkotmányos és nemzeties létünkre megnemszünőleg figyelmeztetve ne hordhatnék én is, pedig tán néhány nagyobbacska követ egy rectificált és engesztelő politika megvetésére, mellyre olly nagy és olly kölcsönös szükségünk van?

S most kérdelek titeket, ha azon szétágzó symptomák enyhitésére, mellyek nem csak kormányunk átellenében, sőt saját magunk közt is mindinkább elmérgesülnek, mig azok sem törekednének, még azok sem állnának ki a sikra, kik, mint én, a hazai hüség- és kötelességérzet legszentebb kapcsaival feloldhatlanul vagyunk hazánk sorsához kötve, ha még mi sem tennők pajtássági viszonynak, pártérdeknek, köztapsnak saját hasznunk, söt saját kis jó hirnevünk fölibe nemzetünk javát; de e helyett, mint sok magyar elökelö tevé már s tán most is van, ki illyes után sovárog, mi is a haza felvirágzása elibe helyeznök a pártfejedelmiség hiu képeit és ephemer fényét: valljon nem esnétek-e ti magatok mély búba, ha véretek lecsendesült, és látni volnátok kénytelenek, hogy még azok sem teljesitik hazafiui kötelességeiket, de hagyják magokat sepertetni gyáván, kik megöszültek a politikai pályán, közdolgokban mindig elökelö részt vettek, kik a haza erő-

sebbjeinek tartják magokat, és kiktül a hon ekkép a legsulyosb szolgálattételt is elvárhatja méltán.

És ti lázas veleitekkel, hü és hosszas szolgálatim daczára, mintha a becsületességrül és tántorithatlan hazafiságrul elvesztettétek volna minden hiteteket, mi vajmi kórkebelnek symptomája, mind ezt nem láttátok, de saját combinatiotokban és mi több, még saját hazafiságtokban is, mellynek jeleit „ellenzéki kényelmes szóparádén és sikertelen vajudásokon kívül“ még semmiben sem bizonyitottátok be, sokkal többet bizván, mint régi tapasztalásomban és azon ernyedetlen hüségben, mellyre méltán a legelhatározottabb ellenem sem ejthet szeplőt: tüstént a gyanusitás minden fajait hoztátok ellenem mozgásba, mikor felemelkedettséget, elszánást és erőt leltem magamban, hazánk javára a serlegek legkeserübbjét kiüritnem, s éppen akkor lépnem hivatalba, mikor az legnépszerűtlenebb volt, személyemet ekkép kénytelenül legkétesb világba állitá, s engem még ollyasok rokonszenvétül is megfosztott, kiknek visszavonulása keblemnek, megvallom, módnélkül fájt.

Ha velem foglalatoskodtok, tudom én, mert megérdemlem, hogy minden szenvedelem, ellenszenv és epés érzelem ellenére, melly bennetek forradoz, még sem tudjátok, ha csak egy kissé lecsilapul bennetek az irántam táplált harag, egy bizonyos nemét az érzésnek egészen elfojtani, melly ha nem is meleg tisztelet, olly megbecsülés még is, mellyet ollyasoktul nem birunk megtagadni, kiket bár mikép gyülölnénk, és ez érzelemre magunkat bármilly erősen buzdítanók is fel, szolgateremtményeknek, kik könnyen volnának lábaikrul elejthetők, nem vagyunk tartani képesek.

Hányszor volt nevem az országban már, ha nem is éppen anathema, legalább köznehéztelés tárgya. Majd egekbe emeltek az oktalanok mint felsőbb lényt, majd megint, mikor észrevették, hogy illyes nem vagyok, s nem cselekszem bölcseségük (!?) szerint, a legémelygősb sárba vontak le.

Sokan köztetek, tudom én ezt vajmi jól, valóságos szenvedélylyel estetek ifjabb évi munkáimnak, minden lépéseimet szünetlenül lesvén, és hiztatok volna belé, ha valami ellen-

tétbe hozhattátok volna mostani elveimet az akkoriakkal; miszerint aztán, az általános rothadás olly sok symptomái közt, a következetes hazafiság se ékesitse többé a honnak leghűbb, legrégibb szolgáit sem. De hiába, prókátori furfangságtoknak sem sikerült egy lépést, egy sort, de csak egy szót is felhozni, mellyet nemzeti és alkotmányos hűségem kétségbevetélére használni tudtatok volna.

Végre, mikor lepergett a paroxismus és kiábrándultatok, mindig az tünt elő, hogy én sem valami különös teremtmény, sem selejtes nem vagyok, hanem hű magyar, ki nem csak honához s fejedelméhez volt mindig hű, de, bár miként hányták is fel és alá és bár mennyire törekedtek is őt seperni majd innen, majd onnan, emberséges, magához is mindig hű maradt; hogy ha gyarló voltomhoz és csekély tehetségemhez képest nem birtam is kiállitni nagyobbszerűt, némi nemesb növénynek szerencsésen még is elvetettem magvát, és combinatioimban, noha távul vagyok magamat csalhatatlannak tartani, végeredményileg még is nekem volt számtalanszor több izben igazam mint nektek; s hogy ekkép ti irántami véleménytekben ujra s ujra megcsaltátok magatokat, én ellenben titeket soha, de soha sem.

Nem hozom én mind ezt elé, mint már fentebb érintém — s nyájas hitelt kérek szavaimnak — hogy magamat a világ előtt kiszépitsem, vagy a hazai (!) gratiának elvesztése miatt magyar tempo szerint én is panaszló feljajdulásokban keressem szivem enyhét; sem nem a végett, mintha különös kedvem volna, csekély magammal és mindig csak magammal foglalatoskodtatni a tisztelt közönséget, bizonyára nem; hanem egyenesen azért hoztam fel személyemet olly hosszadalmasan, mihezképest feleszmélésre birjam, ha birhatom, a magyar nemzet józanabb részét, és az ennek következtében azon meggyőződéshez jusson, miszerint már szinte lehetetlen a haza előmenetelét eszközleni, vagy azt csak végpusztulástul is megmenteni, hahogy, mielőtt késő volna, azon zsarnoki impositionak végét nem vettetik, mellyhez képest, mint példám mutatja, már szinte senki nem biztos, ki saját lábán állni, saját meggyőződése szerint cselekedni, és a szabadszólás ho-

nában (!?) — ej be keserü satyra ez — vélekedését szabadon ki is mondani elég merész (!), hogy tüstént a legnagyobb gyanúnak ki ne legyen téve, sőt az ellenzék némi matadorjaitul mint hazaáruló tüstént és betü szerint űzőbe ne vétessék; és hogy ezen meggyőződéshez jutván, minek eszközlése, ugy hiszem, nem lesz nagyon nehéz, mert hiszen tudom, szinte mindenki érzi az érintett indignitás igaz voltát, a magyar nemzet józanabb része keltsen föl magában elég bátorságot, kötelesség-érzetet és megnemszünő éberséget és akaratot is, miszerint kellő sphaeráikba szállitassanak a hazának azon zsarnokai — s pedig nincs sok, valósággal nincs sok, én ujjaimon elő tudnám számlálni — kik bálványozzák ugyan a szabadságot, de csak szájjal, mert azt egyedül saját tulajdonuknak hiszik; kik présmitálják a felsőbbség iránti tiszteletet és engedelmességet ugyan, de torzképileg, mert illyest csak követelni tudnak de gyakorolni nem; kik fenhangon pengetik ugyan a függetlenséget, de legnyomorultabban függnek, mert elég egy gyenge nőnek nemtetszése vagy egy karzathősnek pisszegése, mikép hazafiságuk bármilly irányt vegyen; kik egyedül a hazát s csak a hazát hordják ajkaikon, de álpénzileg, mert a haza alatt magukat vagy legfeljebb pártukat értik, s mi nekik jó, úgy hiszik, az a honnak is jó; — kik az előmenetelnek legbuzgóbb hősei ugyan, de zsarnokilag, mert szemeikben egyedül az jó, mi részükről jő, midőn minden egyéb, kivált kormányi, haszonvehetlen, sőt kárthozó; — szóval, kik csak másokat tudnak piszkolni, de saját maguk semmiben és semmikép nincsenek tisztában, és mindent sarkaibul kiforgatva, mindent tökéletes zürzavarba hozva, ők volnának a legkiállhatlanabb zsarnokok, esnék csak véletlenül az ő kezükbe a magyarnak sorsát eldöntő kormány! *)

*) Irás közben, midőn röpiratom éppen ezen szakát olvasgatnám egy jó ismerősöm előtt, az tudakoltaték tőlem: valljon kiket értenék az itt olly erős ecsettel festettek alatt? Mire válaszolám: hogy Isten mentsen, valóban senki mást, mint egyedül azokat, kik magukra ismernek, és jámbor gyerekek levén magukra is veszik; mihez még azt gondolám, de nem mondám: legfőkép pedig azokat, kik effélé egy kis nehezteléssel járó tudakolásokkal árulják el magukat.

Igen, ezen purificationalis műtétnek hovahamarábbi végbevitele elkerülhetlenül szükséges, hahogy nemzetünk sorsát a vak véletlennek vagy idegen kénynek átengedni nem akarjuk, de férfiui tehetségünkben és hazafiui törekvésinkben bizva, mindent, mi erőnk- s buzgalmunktul csak telik, elkövetni sovárgunk, nem csak elbukástul megóvni vérünket, de biztositni annak jövendő felvirulását is.

Mert ha még olly politikai és honi kötelességedzett hazafiak is, mint én vagyok, toties quoties tüstént bizodalmatlanságot gerjesztenek, és rögtön az elpártolók vagy legalább a mystificáltak sorába taszittatnak le, mikor higgadt számolással és becsületes meggyőződéssel a hon javának előmozditására törekedvén, cselekvéseik fonala a honi előitéletek és a tompaeszüségnek szük czirkalmi körén tul lebeg, vagy ha poggyászlovakként indiscriminatim mind azon szemetet — mert ha valami becses vagy éppen arany volna, bizony szivesen elhordanák — mellyet a felcsigázott és éppen ezért óllyannyira nyavalygó ujabb kori magyar hév olly nagy tarkaságban ki birt állitani, hátukon hurczolni nem akarják; ha, mondom, illyesekért még hozzám hasonló hazafiak sem mentek a legselejtesebb kezekbül kiröppent nyilak mérgétül, és kellő támaszt nem lelnek a nemzeti józanabb részének bátor közbevetésében: akkor ugyan kérdem, kitül lehet méltán kivánni, hogy családi és barátsági viszonyait ketté szakitva és egész létét elmérgesitve, mint üldözött farkas, a számkivetés epesztő kinjai közt Curtiusként a legepésb rágalomnak azon sártengerébe szöktessen homlokegyenest, s pedig legkisebb haszon nélkül, mert még kinevetik, — és aztán ez adja meg a dolog igazi emeticumát — melly sártengert a felhevült pártdüh tart elfogadására készen, s vakhevében annyira megy, pajkosan még azon önhittségben pöffeszkedni, mintha a szabadsági elemnek szüz megtartása vagy éppen nagyobb mennyiségbeni gyártása csak rajta fordulna meg!

Valóban senkitül illy elszánást józanul nem követelhetni, és nem azért, mintha nem volna kivált köztünk magyarok közt efféle eljárásra elégségesen felzománczolt egynél több; vagy

mintha nálunk a nagyobb szám a hazafiság szent nevét függczimerként egyedül külsőleg hordaná homlokán; hanem mert, ha csalni nem akarjuk magunkat, felette kevés van a sorstul igazi függetlenséggel megáldva, de az egyik családi viszonyaitul, a másik szegénységétül, a harmadik egészsége rossz voltául s a t. függ; honnét aztán rég elismert statusbölcseségi axioma is, hogy az emberektül magas erények gyakorlatát általán véve nem követelhetni, és hogy ekkép az, ki efféle alapra állítja számitásit, mindig bukik, miután egyesek erényei kivált mai időkben, mikor a ‚singularis' becse szünetlen apad, a ‚pluralisé' pedig nőtten nő, némileg megmenthetik ugyan valamelly had vagy nemzet becsületét, de sem csatát nem döntenek győzelmileg, sem kivált nem képesek hanyatló nép regeneratioját bevégezni soha is.

Lássátok, tisztelt Barátim, vagy inkább: ti hamis magyarok, nálatok az elbizottság már annyira nőtt, a pietás érzelme ellenben olly borzasztólag apadt, gyakorlati felfogástok továbbá olly szivrehatólag piczi, de annál nagyobb azon erkölcsi poltroneria, melly titeket zsibbaszt, hogy részetek már arra is elég bátor, mihezképest még olly egyénre is piszkot merjen szórni, mint például Deák Ferencz; részetek ellenben olly poltron, illyeseket impune cselekedni engedni; míg összesen olly kevessé vagytok practicusok, mikép nagy mértékben, és pedig éppen saját pártotok, még Deáknak is megrontotta némileg már hatását, s korántsem azon becsülettörlő férgek buzgó munkássága által, mellyekkel Hunnia is olly szépen el van látva, és mellyek természetükhöz képest, mert a nyilvánosság és lovagias megtámadás nem az ő mesterségük, ugy sötétben, ugy suttonban már Deák hazafizománczán is rágódnak; korántsem ez által rontottátok meg annyira hatását, mert ezen mütétel az ellentáborban még nevelte hitelét, mint inkább az által tettétek helyzetét felette problematicussá, mert a bolond barát — le sot ami — szokása szerint olly magasságra emeltétek őt, hogy semmi esetre, mert hiszen ő sem bír tenni csudákat, nem fog megfelelhetni a ‚ti' várakozástoknak! S valljon mikép volna ember, sőt még félisten is

képes, azt megint kellő rendbe s vágásba hozni, mit közületek annyi ezer, pihenni nem tudó hazai lelkesedéssel mindegyre ránt, főz, és elsóz!

Miknek egybevonatja az, hogy nem csak a kormányi sphaerában létező hazafiait nem tudja kellőleg hasznositni a magyarnak ‚divatot határzó‘ része; de fénykörét még a magaemelte kedveltjének is tüstént ketté törni kész, hahogy az illyes egy kis „saját meggyőződést és egy kis önállást árul el“. Mibül egész következetességgel aztán az foly, mihezképest ezen éretlenség, aberratio vagy szerencsétlenség, akárhogy akarjuk nevezni, nem csak azon gyermekies daczbul, lovagiság rossz értelmezésibül, és politikai viszonyink nem elégséges méltánylatábul veszi eredetét, mikrül olly hosszasan értekezém; hanem legfőkép ott lappang, hogy az érintett s most ujabb időkben ironice ‚hazaboldogitó‘ czimmel felékesitett honfiakban tulajdonkép nincs egyéb vérlüktető, sem nincs más hazafisági mozgató, mint egy, jóllehet nem ritkán a legszerényebb szinekbe burkolt, telhetetlen uralkodási vágy; mellynek mindent alárendelnek, minthogy alkudozni nem akarnak és hajlani csak akkor készek, mikor hajszálig teljesitetik, mit praescribálnak, s mellyet ekkép, mert már másod természetükké vált s abbul e szerint ki nem vetkeztethetnek többé, ha annak hódolni nem akarunk, s nem kivánjuk a leggyülöletesb zsarnokság alá hajtani fejeinket, minden áron megtörnünk kell.

Éppen midőn ezen értekezést, mennyire felhalmozott foglalatosságaim engedék, végkép elrendezném és sajtó alá bocsátanám, jelent meg a Hetilap 1846-iki 100. és 103-dik számaiban t. Kossuth Lajos urnak „Adó“ és „Adózzunk“ czim alatt, ujabb adózási izgatásinak két adaga, mellyet, mint czikke végén igéri, hovahamarább egy harmadik dosis fog követni.

Jelen röpiratom illustratiojára semmi nem jöhetett volna világra kellőbb pillanatban, mint ezen izgatás. Mert röpiratom által csak arrul akartam a magyar közönség fogékonyabb

részét meggyőzni, hogy valamint a pangók és semmiben mozdulni nem akarók tették Magyarország felvirágzását lehetetlenné azelőtt; ugy most megint olly tulságosok és mindent felforgatni akarók arrogálnak maguknak vezetői, vagy tán jobban mondva, dictatori szerepet,*) mihezképest ha ezen tulságosok nem „saraglyáztatnak" össze épp' olly szük körbe, valamint a semmiben mozdulni nemakarók hála Isten szinte „gyüjteményi raritásokra" olvadtak már le: akkor természetesen még veszélyesb bajakba bonyolitatik honunk, mint a millyesekben volt; és mellyekbül, mint igen lesujtott test, vajmi lassan ugyan, de azért még is éppen meg nem vetendő lépésekkel kezdett kibontakozni már. S pedig, mert nemzetekre nézve legalább, a marasmus közti lét bizonyosan nem olly veszélyes mint a gyuladási vagy ideglázi baj, mellyre a nemzeti test örökös izgatások által csigáztatik fel.

S ekkép, mint mondám, soha nem jöhetett volna röpiratom kiegészitésére bármi is olly á propos s annyira á tempo, mint t. K. L. urnak az adó körül irt czikkei éppen most. S pedig, mivel ha értekezésem által nem sikerült volna kimutatnom, hogy valóban vannak olly tulzók honunkban, kik mindent tulhajtva, mindent tűhegyre állitva, mindent compromittálnak, s ekkép mindenben szerencsétlen fajtánkra idézik a legnagyobb reactionak lesujtó düheit: ám t. K. L. úr szives volt, érintett czikkei által ezt mindenki előtt, kit legnagyobb vaksággal nem vert meg a magyarok Istene, tökéletesen bebizonyitni.

T. Kossuth Lajos úr, mikor politikai egünkön feltünt — s akarjuk hinni: sem szerepviselési viszketeg, sem hiú dicsvágy, sem ezeknél éppen valami szennyesb szomj nem inditá öt, de egyenesen minden tisztátlan keverék nélküli zarándoki hazaszeretet és honi hűség — akkor izgatásait, értetődik, mindig az ő sajátszerü heroicus modorában, legelsőben is a nemesi és a főnemesi sphaerákban kezdé gyakorolni. — Annyi édes sejtelmekkel füszerezett várakozásának azonban leg-

* Igen: dictatori szerepet; mert hiszen ki csak egy hajszált sem akar engedni, de csak alkura lépni sem, az, ha ereje van: dictator; ha pedig nincs: maniacus.

távolabbrul sem felelt meg az eredmény. Mit várt, mit nem várt, és annyira sülyedt nemesi és főnemesi osztályinktul rövid idő alatt józanul mit várhatott, s mit nem: az nem ide való, mert igen is messze vezetne. Elég az hozzá, hogy nem csak nem tudta magát, s kivált methodusát az illetők nagyobb részével megkedveltetni, de ezek róla egyenesen azt gondolák, habár nem mondák is, hogy ő bizony nem egyéb, mint fenhéjázó idealista, kitül ehhezképest legjobb óvakodni. Minek következtében aztán t. K. L. úr kiábrándult, s azon nevezetes mélységü conclusiora jutott, hogy mert ő t. K. L. táblabiró úr nem vala, ugy szólván, néhány hónapi legügyetlenebb működés után képes és az ő methodusa nem hatott semmit, a magyar általános nemességet mocskaibul kitisztitni s egy dicsőbb jövendőnek elibe vezérleni: ez okbul tehát olly bizonyos mint kétszer kettő négy — így okoskodott ő — hogy a magyar nemességi elem már olly poshadt mocsár, mellybül Isten sem volna — és a majori fit denominatio — képes, valami derekast faragni; s e szerint uj elemeket szükség keresni, tán teremteni!

Ezen első mystificatio után,*) melly önbizalmát nem csak nem gyengité, nem csak haszontalan scrupulusokkal el nem tölté, de e helyett inkább csak edzé t. K. L. urnak férfiui akaratát s magasztos lelkületét, ő a socialis térre szállott le, és a nemzetnek nagy hasznára s kivált a hazának nagy diszére, kereskedő, fabrikáns lön.

Már mennyire van, ez uj tért tekintve, kiábrándulási crisisben t. K. L. úr, azt officiose ugyan nem tudhatni még, mert ezt olly naif modorban, mint tevé első gymnastikai küzdhomokárul elfordulva vagy azon inkább felfordulva, ez uj körben számunkra még eddigelé nem tálalta ki. Mennyire mindazáltal azon bűz és azon halovány szin után itélhetni, mellyek a „magyar nemzeti (!) önálló (!) kereskedést“ illetőleg olly fájdalmasan érinték a legnáthásb magyarnak orrát is, a

*) Igen: mystificatio után, mert hiszen kiábrándulás, kivált olly fontos tárgyak körül, mint nemzet regeneratioja, csak saját vagy mások általi mystificationak szétpattanása után következhetik be.

magyar fabrikákat illetőleg pedig a legvérmesb phantasia előtt sem mutatkozhatik egyéb prognosticon, mint mindannyi uj rom, hogy ne mondjuk ‚cadaver'; miután, mondom, illy jelekkel terhesek az égi csillagzatok, és t. K. L. úr leirhatlan activitásánál fogva több mezőn is tud forogni egyszerre, sőt ideárul ideára olly könnyen röppen át, mint pille virágrul virágra, s e fölött ebben neki is van elég tapintata, „szerencsésen megholtakra" hiába nem fecsérleni gondot és irt: ugy hiszszük, ő sincs már igen távul azon másodizbeni tökéletes kiábrándulástul, mellyhez képest, daczára roppant fáradságának, s miután mindent elkövetett, mit férfiui energia és mélység, eszélyességgel és kitartással egybeházasitva csak végbevihet, a szegény magyar bizony a socialis téren kereskedés és gyár közt sem lelendi egykori nagyságának sarkalatát.

Qui perdidit numerum, incipiat iterum! Ezt tartja az állhatatos! S azért kérdem, miért ne próbálná hazaboldogitó kisérleteit az igazi honfi még egy harmadik mezőn is, habár kettőn már elsikamlott, mi igaz, egy kissé csökkentheté önbizalmát.

T. Kossuth Lajos úr ez utolsó categoriába való, minthogy elég erővel áldá meg őt, hazánk javára, a kiváltságokat osztogató sors, efféle balesetek által nem csak lábairul le nem veretni magát, sőt Antaeusként mindig több erőt lelni magában, mennyivel többszer esik, sőt teritetik a fatumtul földre és ábrándul ki!

T. Kossuth Lajos úr ehhezképest, mint ultimum remedium, „Magyarországot alkotmányilag és nemzetileg megmenteni" — miután, mint ő hiszi, a nemesi rend elrothadt már, a socialis tér praxisban pedig vajmi sárosnak mutatkozik még — egyenesen és tartalék nélkül a ‚népizgatáshoz' fogott.

Nem voltak ugyan eddigi müködései is efféle symptomák hijával, miből az látszik, mintha ezen operatiot reservában pour la bonne bouche tartotta volna magának azon nem várt esetre fen, hahogy honboldogitó eszméit jó módjával nem fognák elfogadni, és ő végkép kényszeritve érezné magát, azokat par force a nemzettel bekapatni. — S ugy is történt,

hogy eddigelé olly nagy s olly szapora szabásokban csakugyan nem fogadta el t. K. L. úr politikai eszméit a nemzet, s kivált omnipotens vezető sasnak, melly nem transigál, de csak tépni, s ha ezt nem birja, körmölni kész, őt egyáltalában elismerni nem akarta; mihezképest, miután a magyar nemzet regeneratiojára mindent, mi csak tehetségében volt, előbb becsületesen kipróbált, elvégre utolsó szeréhez folyamodott és a Hetilapnak 1846-ki 100. és 103-dik számaiban minden tartózkodás nélkül lehető legvilágosabban s dictatorként — melly fénypontra ő maga magát candidálta is és választotta is — a magyar egyetemes nemességnek czikornya nélkül, mert a tactica előtte gyengeség, azt adja tudtára, hogy az rögtön felét fogja viselni minden hazai terheknek; a kormánynak pedig nyájas leereszkedéssel azt intimálja, hogy zászlóaljának — mellyet egyébiránt maga is felette keskenynek vall — bátran számithat protectiojára, ha hajszálig rá áll, t. i. a kormány arra — mert ő senkivel meg nem alkuszik, — mit ő akar.

A jövendőnek kárpitjait nem birja felleplezni a gyarló ember. S igy meglehet, vajmi magas pontra emelheti még magát t. K. L. úr a netalán tökéletesen felforgatott magyar statusgépezet romjain. Én azonban e lehetőségnek daczára, még sem tudtam az adórul irt ujabb rodomontádai olvasása alkalmával ezen ismeretes franczia mondatrul meg nem emlékezni: du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas. Mert ha az efféle dörgések, villámok, fenyegetések és prophetiák után, mellyekkel higgadt vérü (!) bölcs számitásai (!) szerint most izgat t. K. L. úr, még sem lesz az adóbul legelső országgyülés után, s pedig szórul szóra az ő követelési modorában, hovahamarább valami, és ő nem áll ez esetben egy uj Dózsaként legalább is néhány százezer felizgatott adófizető élén a nemadózók ellen nyilt hadban, minek csak megkisértése is,. vallja meg maga, egy igen furcsa comoedia lenne; de akkor is csak szónokol, perorál s irkál négy biztositó fal közt, vagy meleg kálha mögött nagy kényelmesen, mint most, és az egész achillesi harag egyedül a Hetilap hasábjain fogja lelni kipárolgását: akkor ne vegye rossz néven s ne haragudjék, ha jól

lekaczagjuk; sőt legyen okos, kaczagjon maga is, ábránduljon végkép ki, s átlátván, hogy illy ‚huszárosan', mint ő szeretne járni, nem csak nem boldogul az ember politikai pályán, de az embert még egyenesen ki is nevetik; sőt, ha az ember aztán nem elég okos, mikép ő is nevessen, s az egészet csak ‚tréfának' canonisálja, vajmi könnyen még hüsre is fektethetik!*)

T. Kossuth Lajos úr végczélja nem egyéb, mint hazánk boldogitása. Én ezt valamint soha nem vettem kétségbe, úgy most sem veszem. Legujabb fellépése az adó körül, mellyel ugy jár mint a kancsal kovács, ki másfelé néz s másfelé üt, azonban tökéletesen feljogosit mindenkit, nem csak az ő ebbeli tiszta szándékán kételkedni, de őt egyenesen azon agitatorok egyik legmérgesebbjének tartani, kik — legyen ez aztán ellentállhatlan dicsvágybul, el nem sült remények és megsértett hiuság megbosszulásábul, vagy itélőtehetség által eléggé nem korlátolt kóros phantasiábul, vagy végre sem czélt, sem határt nem ismerő s akadályok által csak nagyobb dühösségre ingerlett fanatismusbul — annyira ki vannak sodorva az emberi mozgalmak közönséges vágásábul, s e fölött annyira saturáltak revolutionarius lobbal, mikép nincs a világon semmi, a legszentebb sem, min legóriásibb lépésekkel keresztülgázolni ne volnának készek, ha ezt tenni birják, csakhogy forradalmi szomjukat enyhithessék, s képzeleti bálványuknak rakhassanak oltárt.

S pedig, hogy kiki fel van jogositva, ujabbszerü izgatásainak következtében t. K. L. urral igy itélni, azt azért gondolom minden igazsággal állithatni, mert ugyan mit mivel

*) Sokan tudom, de csak azok sorábul, kik a legtöbb fogalmakat össze szoktak zavarni, ezen barátságos figyelmeztetést felette gyöngédtelennek fogják tartani. S meglehet, hogy az; valamint tán az sem éppen gyöngéd, valakit, ki például bográcsos hussal nagyon is jóllakott s ennek következtében halálos beteg lön, de szerencsésen fellábadt, arra integetni, kivált ha kettöztetett appetitussal esik efféle favorit étkének ismét, hogy vigyázzon magára. — Amde ha nem is éppen gyöngéd az efféle promemoria, mirül kár volna sokáig vitatkozni, az bizony vajmi sokszor, kivált ha nem ‚borsó a falra', igen hasznos lehet, mi megint eldönthetlen tény. Avis au lecteur.

t. K. L. úr, és ujabb politikai eljárása valljon milly eredményeket fog szülni szükségkép? Vizsgáljuk.

Egyedül salvifica panaceaként, mint minden recipéivel, mellyek irására kedve csosszan. tenni szokása, most az örökváltsági eszmét tüzte ki; és miszerint „az ige testté is válhassék“, azt hozza fel corollariumként, hogy minden adó közös legyen, s hogy nolens volens — mert máskép megadja neki — adózni fog a nemesség, s pedig nem $^1/_3$ vagy éppen $^1/_4$ vállilag, hanem neki hátára fogja rakni ő az egész ország terhét. — Prosit!

Mielőtt egy kissé közelebbrül fejtegetnők ezen egybeszött kettős politikai manoeuvre lényegét, szükséges némi óvásokat tennem.

T. Kossuth Lajos úr igen hajlandó azt „Viertelmassregelnek“ keresztelgetni, ha valaki ugyanazon czélelérés végett, melly után ő is eseng, véle kapustul a házba törni még nem akar; sőt illy alkalomkor, mint például másik unice salvifica eszméjénél, a vukovár-fiumei vasut ügyében, még azon gyanusitásra is vajmi könnyen fakad, hogy az ember azért, mert az ő eszméjét bár drágán is, de minden áron nem pártolja, s ekkép egy zsemléért egy tizest, sőt egy huszast igen, de egy aranyat adni még nem akar, már rosszlelkü és valami álbarátnak viseli szerepét

Én in thesi sem az örökváltság, sem a legáltalánosb közteherhordás ellen nem csak nem vagyok, söt politikai vallásomnak, mint többszer nyilvánitám, az képezi egyik fősarkalatát, hogy mig Magyarország általános lakosai nem gyakorolhatják Istentül nyert emberi tehetségeiket, s pedig kiforgathatlanul, becsületesen szerzett saját ingatlan földbirtokon; s mig nem lépett tökéletes életbe ezen rövid, de mindent kimeritő thema: „Gleiche Rechte, gleiche Lasten“, mindaddig, bár mikép csudálkozzunk is bölcseségünkön, s bármilly nagy szabásokban mystificáljuk is magunkat és másokat: bizony még is csak propylaeumain dolgoztunk egy felemelendő olly épitménynek, melly egyedül elégitheti ki a lelkes és igazságszerető, vagy más szavakkal — mellyek azonban éppen

csak annyit fejeznek ki, minthogy synonymok — a bölcs és helyesen számitó ember keblét; s mellynek minélelőbbi bevégzésén ekkép ernyedetlenül munkálni, minden hű és felvilágosodott hazafinak legszorosb kötelessége.

Én tehát, mint a tisztelt olvasó láthatja, t. K. urhoz hasonlólag nem csak azt ohajtom, hogy mindenki ülhessen e honban legkisebb faggatástul ment saját földbirtokba, ki effélét becsületes uton megszerezhetni elég szorgalmas vagy szerencsés; hanem hogy ennek könnyebb teljesithetése végett szinte én is akarok, mint t. K. úr, fizetni, jobbra, balra, előre, hátra: és e tekintetben még t. K. úr előtt állok, minthogy a minden teherhordás s ekkép a tökéletes compensatio következtében én minden bizonynyal a „fizetni fogsz" sokkal szélesebb rovatába jutnék mint ő. Mikép itt csak közbevetőleg legyen mondva, sok azon csintalan gondolatra is jöhetne, hogy könnyü e szerint s vajmi ildomos t. K. úr részérül a közadózási trombitába olly jerichoi módon fúni, és azokkal olly édes izgatólag kaczérkodni, kikre szintugy, söt még kedvezöbben hatna a compensatio. Mit én azonban éppen nem hiszek, mert hiszen előttem is nagyon ismeretes az, hogy financialis operatio soha nem volt t. K. urnak ‚forte'-ja s tiszta hazafisága ennél mindig magasb sphaerákban gyakorolta erejét.

A különbség köztünk, t. K. úr közt és köztem csak az:

Hogy én szerencsétlenségemre nem tudom elfelejteni azon aggasztó bonyodalmakat, mellyek közt születtünk, s mindig szemem elibe tolakodik azon vén recsegő épitmény, mellyben élünk; t K. L úr ellenben nagy szerencséjére egy tabula rasa-t lát maga előtt, s azon ugy vél gazdálkodhatni mint pusztán, mellynek földje jó, mellyen még semmi sincs, s melly mi több: compossessoroktul is ment;

Hogy én agg és gyengélkedő létemre nem segithetek azon, mikép tehetséginket mindig szoros computusba ne vegyem, és én azokkal aztán ugy ne sáfárkodjam mint éppen lehet; t. K. úr ellenben az ifjuság javát élve, miután irva van, hogy Magyarország pillanatai drágák, nem fecsérli a drága időt illy ‚Viertelmassregel-ként', de bizván a nemzet — t. i. az

auditorium — lelkesedésében, az ifju óriás (!?) akaratában, s főkép keble istenének sugallásában, bizony nem computisál ő, de ha megharagszik és ha máskép nem megy, szinte egy puszta ‚teremtettével' is kész teremteni hazát! —

Hogy én az engesztelésnek, capacitationak, kölcsönös érdekkimutatásnak és kibékitésnek, szóval: a polgári csendes reformnak vagyok fel nem fogott, félreismert, és ekkép egyetemes, vagy legalább a hosszu, sőt ősz szakállu fiatalság gratiajábul kiesett szerencsétlen tanárja; t. K. úr ellenben a megnemszünő izgatásnak, fenyegetéseknek, minden alku-kirekesztésnek, a kormánynyali legmerészebb ujjhuzásnak, szóval: a már csak hajszálon függő revolutionak sokak által egekbe emelt, sőt bajtársai által istenitett hőse! —

Hogy én nem annyira könyvekbül tanulván mint az életbül, és körülményeinket nem csak mindig belülrül tekintgetvén és birálgatván a mindig idebenn lakókként, de néha kivülről, sőt minden oldalrul is, nem tudom, sőt nem akarom ignorálni „házassági viszonyunkat", s e szerint, mert inkább kedvelem a jó házassági viszonyt, mint a szűnni nem akaró perpatvar-féle purgatoriumot, accomodans természetü vagyok; s igy, ha hazafiui kötelességemmel nem ellenkezik s jót látok abbul eredni mindkét részre, bizony felette hajlandó vagyok alkudozásra is; t. K. úr ellenben azt tartván, mi köze van az önálló, független, vérrel szerzett Magyarországnak Austriához, természetesen olly viszontorlást idéz elé, mihezképest a hasonlólag önálló független Austria elvégre szintolly phrasisokra fakadni kénytelenitethetnék, hogy neki viszont mi gondja Magyarországgal, s igy tovább; mig aztán szórul tettre, tettrül erőszakra, innen végre felette idétlen „kudarczra" fejthetné ki magát az ollyannyira mély t. K. ur-féle statuspolitica; — és végre:

Hogy én gyarló természetemnél fogva a földön lakom, s ekkép nem nyargalok egy magam-alkotta ideál után, a dolgokat ugy veszem mint azok vannak, és „elmebeli felsőbbség által hiszek egyedül győzhetni"; t. K. L. úr ellenben magas lelkületénél fogva egy maga-büvölte spanyol kastélyban és

valami regényes tündérvilágban forog, mindig máskép veszi a dolgokat mint azok vannak, és nem látszik annyira győzni, mint inkább minden lehető elemekkel mindegyre veszekedni és birkózni akarni.

Tudom, ennyi igazságot, vagy ha ennek nem akarja elismerni, személye ellen görditett ennyi savanyuságot, mint én valék itt bátor elősorolni, t. K. úr még soha nem hallott egész élte folytában. És elhiszem. Ámde éppen ez szerencsétlensége, hogy t. i. zsenge korátul kezdve mindig dicsértetve, mindig elkényeztetve, alig volt másoktul környezve, mint tömjénzőktül. Ily körülmények közt lehetetlen, hogy — figurative szólva — a hegy, mellyre a sok domb, melly környezi, szünetlen bámulással fel-feltekint, elvégre magát ugyancsak valami nagy magasságnak, valami kitünő alpesnek ne tartsa; melly illusiobul aztán semmi nem gyógyitja ki a gyarló embert, ha t. i. kigyógyitható, mint bőven nyujtott és keresztényi türelemmel vagy philosophiai bölcseséggel, a mint tetszik, kellőleg digerált amaricantiák!

Fogja is ezeket tűrni zarándoki elszánással t. K. úr, tudom. Csak egy állitásom miatt tartok fellobbanó haragjátul. És ez: valljon miképp merem én azt rá fogni, hogy ő revolutionarius tendentiákkal volna terhes. Mert ez aztán a legnagyobb bajakba keverhetné az embert.*)

S im itt vagyunk végkép azon pontnál, mellyre legfőkép ohajtám annak megmutatásául figyelmeztetni a tisztelt olvasót, hogy t. K. úr csaknem mindenben, mihez fog, s ez esetben melly most van kérdésben, kétségtelenül szintazon szerepet játsza – mutatis mutandis — mint a millyesben több évvel ezelött bizonyos Cardinalis járt el bizonyos vadászaton olly mély felfogásilag, s kivált olly jó puskásilag. Ez t. i. mikor a nyulakat lövöldözne, mindig a hajtokat serétezte, noha ez

*) Bajba rendszerint saját maga keveri az ember magát; mások rossz akarata vagy ügyetlensége sokkal ritkábban. Midön az, ki jó idöben figyelmeztet, nem csak nem tanusit rossz szándékot, s nem csak nem ügyetlen, de egyenesen az viseltetik maga iránt lehetö legrosszabb szándékkal s legügyetlenebbül, ki az intö szótul göggel forditja el fülét.

természetesen ő bibornokságának csak legtávulabbrul sem lehetett szándoka, s bámultában indignatiotul csaknem se... gédjére esett, mikor ezt tudtára adák, s midőn nem egy azon véleményben látszott lenni, mintha ő ezt készakarva tenné!

Igy t. K. L. úr! Mert tudom ő is indignatiotul forrott azon állitásomra fel, mellyhez képest én mint revolutionariust jelelém ki őt.

Ámde én nem praetendálom, mintha t. K. L. úr készakarva vagy csak tudtával is volna egy „kitörendő revolutionak“ valamellyik főkolomposa. Én csak azt vagyok bátor erősitni, hogy e tekintetben ő is csak ugy jár, mint a fenn idézett kancsal kovács, ki máshová néz és máshová üt, vagy mint az imént emlitett bibornok puskás, ki nyul helyett hajtót lő.

T. Kossuth Lajos úr, igen könnyen meglehet, mert ez vele vajmi szaporán megtörténik, ez esetben is a leghumánusabb hazaboldogitó álmokat álmodja, s korántsem sejti, milly garabonczás diák-féle viharos időket idéz magyar egünkre fel, de e helyett már anticipative élvezi mind azon jótéteményck legdúsabb perczentjeit, mellyeket nemzeti s alkotmányos tekintetben magas lelkületénél és ernyedetlen hazafiságánál fogva szerencsés volt, mint az irásbeli leghűbb sáfár, a jelen és jövő nemzedék legforróbb hálájára kispeculálni!

Azonban, miután nekünk magyaroknak egészen közönyös lehet, készakarva vagy véletlenül bonyolitatánk-e forradalomba, ha illyesbe csakugyan belé bonyolitatánk, s reánk nézve vajmi szomorú vigasztalás volna, post festa megtudni, hogy azon ‚jégeső‘, melly ránk idéztetett, korántsem volt „rosszakaratnak“ chemiai resultatuma, de egyedül csak „egy kis tévedés, egy kis inadvertentia“ eredménye, — hadd illustráljam annak bebizonyitására, hogy az, mit mondok, szórul szóra, betürül betüre ugy van mint mondom, legalább fővonásait azon vegytani processusnak, mellyben t. K. úr most alchymizálva politizál vagy politizálva alchymizál, s mellynek végeredménye chemiai, söt szoros igazságilag nem lehet egyéb, mint Hora Gloska-féle tragoedia, hahogy „egész igazság“-i recipéje t. K. urnak a Hetilapban, mellyrül mindig azt szeretném mondani: ‚sutor ne

ultra crepidam', ki nem szárad, az idétlen izgatás el nem hangzik, vagy ha, mielőtt késő volna, a hatalom nem vet véget az efféle éretlen politikai viszketegnek!

T. Kossuth Lajos úr legelsőben is az urbéri örökváltság eszméjét veti chemico-politikai lombikába. S ez, mint legtöbb vegyületlen simplex szer, nem csak ártatlannál ártatlanabb, de ollyas valami, mit nem lehet eléggé s elég sokakkal megizleltetni, és elég vénnel s fiatallal bekapatni: minthogy semmi nem tüzeli fel az embert és semmi nem edzi erejét állhatatos munkára olly mértékben, mint a szabad birtok utáni vágy, melly megint általán véve — általán véve, mondom, mert egyes csoportok rabolhatnak is — semmi által nem nyerheti meg kielégitését, mint azon ismert thema alkalmazásával: aide-toi et Dieu t'aidera. Mi azonban — és erre különös figyelmet kérek — korántsem azt teszi, mint ezt sok igen kényelmesen hinni látszik, hogy Pál Pétertül elvegye a kész vagyont, hanem Pál szintugy vegye ‚veleje' hasznát és szintugy fizessen ‚veritékkel', mint ezt Péter maga, szülői, vagy eldödei tevék: minthogy — közbevetőleg legyen mondva — az Isten e világon legfőkép emberi velő és veriték által képviselteti magát, az ármány viszont főleg koponya és háj által.

Ámde ezen magában nem csak igen ártatlan, söt igen hasznos szerhez mit vet lombikába t. K. úr? Azt, hogy a magyar nemességnek márul holnapra rögtön mindenre adózni kell!

És itt egy kissé megállapodom! Mert politikai hitvallásom szerint ezen követelés ellen sincs különös kifogásom, söt én e tekintetben is tovább megyek mint t. K. úr; mert nem csak az egész igazság kiszolgáltatása mellett vagyok, de az egyetemes magyar nemességre nézve még azt is nagyon méltónak, söt hasznosnak tartom, ha az egész igazság kiszolgáltatása fölött is gyakorolja hazafiui tisztét tehetsége szerint, csakhogy azon ugy nevezett „egész igazság", mint azt a gyarló ember magának idealisálja, rendszerint ezer árnyéklatnak van vetve alá, és a terracinai szegény legénytül kezdve, Marat, Lamennais, Père l'Enfantin, t. Kossuth Lajos úr et Compagnie-n keresztül fel egész Tamerlanig vagy Neroig, mindenki

saját esze vagy appetitusa szerint csüri csavarja azt, valamint hajbakapók mindkét része is kivétel nélkül arrul van meggyőződve, hogy ő viv az ugy nevezett „jó ügy!?“ mellett.

És e tekintetben legyen szabad tétova nélkül kimondanom, mikép én még nem tapasztaltam, hogy t. K. úr bárminben is, mit előttünk kitálalni szives volt, az egész igazságot csak egyszer is látta vagy éppen ki is mutatta volna: söt hogy senki sincs, én legalább nem ismerek senkit is, ki annyi tanitási s praeceptorkodási vágy vagy inkább viszketeg mellett, mint a mennyivel ő van kibélelve, olly felette nagyon maradna mindig a dolgok felszinén, és ki ollyannyira látná a dolgoknak mindig csak egy oldalát és a fenforgó kérdéseknek örökleg csak egy felét, söt rendszerint még ennyit sem, mint éppen ő.

Nincs itt hely, és ehhez valóban rizmák kellenének, mind azon egyoldalu, csak félig kimeritett eszmék elősorolására és rectificatiojára, mellyekkel t. K. urnak olly prolificus geniusa megáldotta vérünket, mióta egünkön feltünt. Nem is akarok ennélfogva — ámbár erre mindig kész vagyok, mikor t. K. úr csak parancsolja — ez alkalommal egyes részletekbe bocsátkozni. Be fogja állitásom igazságát bizonyitni az idő, midőn most ezen mütételre az előttünk fekvő eset is váltig elég.

Mert ugyan kérdem, ki azon merész, ki azon vakmerő, ki komolyan azt állitni elég önhittséggel birna, mikép a magyar egyetemes nemességet tekintve, az adózónak átellenében abban feküinnék teljesitendő kötelességének egész igazsága, ha minden terheinek felét rögtön vállaira veszi?

Illy balta-féle politikai operatio egyedül izgató charlatanok ajkai közé illik. S ujabb bizonysága azon olly sokszor ismételt ténynek, hogy minél nagyobb a vacuum, annál bizonyosb a göznek müködése!

Ha mind azon visszaéléseket kellő tekintetbe veszszük, mellyek inde ab incunabulis az adózónak állásköréť mind szükebbre szoriták: más részrül pedig méltányosan bevalljuk, mennyi módot lelt viszont a nemesség naprul napra mindinkább kibujni azon terhek súlya alul, mellyek őt illeték, s

hogy ekkép mennyire zavartatott meg azon egész igazság, melly eredeti eszméjében oly éles határt vont a most érintett két osztály hazafiui kötelességei közt: akkor lehetetlen, mikép becsülettel, de csak jó számitással is, az ebbeli ollyannyira igazságtalanul egybeolvadt osztályviszonyt minélelőbb tisztába hozni ne sóvárognánk.

Ámde ha más részrül szinte kellő figyelemre méltatjuk kivált a kisebb nemesség állását, melly, ha a napfény létét tagadni nem akarjuk, százszorta aggasztóbb mint az adófizetőé: ha nem akarjuk felejteni, mennyi teher fekszik még a nemességen, noha ma már szinte csak fictione juris, mint például a felkelés kötelessége, mellyet a törvény vállairul azonban még le nem vett; mennyi harminczad s efféle terhet vett magára, mennyire dotálta bányákkal és jószágokkal a koronát; ha meggondoljuk, csak ujabb időkben is mennyire colonisáltatott nem egy nemesi ingatlan, mellyért a bevándorlott egy garast sem fizetett; ha, mondom, meggondoljuk férfiui komolysággal és becsületes részrehajlatlansággal mind ezeket, és nem akarjuk a kérdést, mint gyermek bábjátékát vagy Nagy-Sándor a gordi csomót, mosatlan kezekkel széttörni vagy karddal szétvágni: akkor megint azt is kénytelenek leszünk bevallani, hogy a t. K. urnak adó körülti recipéje, mint azt nékünk praescribálá, minden a nemességre is terjedő előleges vagy egy uttal járó törvényes elrendezés és szorosb definitio nélkül nem csak nem az egész igazság, de a kisebb nemességet tekintve a legnagyobb igazságtalanság lenne, a szükölködő vagyonosb nemesre nézve pedig egyenesen hóbort volna, és legfeljebb csak azokra nézve lehetne actus generositatis, kik például mint én, olly szerencsés körülmények közt vannak, hogy efféléket gyakorolhatnak, s ekkép, inkább többet teljesitvén hazafiui kötelességek körül mint igen is keveset, illy gyakorlásokat kedvelhetnek is.

Vajmi jól is illett tisztelt Nagy Pál barátom ajkai közé azon időkben, mikor a legnagyobb hazafiság is jobbadán egy tompa „maradjon" morajjal volt definiálva és semmi nem akart

mozdulni, mind azon drasticus festvény, mellyet t. K. úr az országgyülési anteactákbul olly nagy szorgalommal szemelt ki, és okoskodásai támaszaul (!?) olly nagy emphasissal hordott fel. Csakhogy Nagy Pálnak ezen gyönyörü, de nem tudom készakarva vagy véletlenül isolált képei éppen nem szolgálnak a t. K. úr féle egész igazság kivivására istápul. Mert ezekbül, szeretném tudni, valljon mikép vonja ki t. K. úr, hogy Nagy Pál, mint ő, minden legkisebb ceremonia és alkalmatlanság nélkül rögtön a nemességnek, az annyira elszegényedett nemességnek nyakába akarná vetni a honnak mindenféle terheit? Holott én tudom — ámbár nem szokásom, anteactákban fürkészni, mikép ennek módjára: „nincs Isten! — ezt mondja a bolond“, egyes állitásokat kiszemeljek és azokkal fallaciáim elburkolása végett vagy parádézzak, vagy absurdumba iparkodjam keverni az illetőt — hogy Nagy Pál egész politikája mindig azon tengely körül forgott, miszerint a katonáskodás jobbadán a nemességnek tiszte, s ekkép a nemességnek ezentul is katonáskodni kell, vagy ha erre nem alkalmas vagy nem hajlandó, ám dispensáltassék attul törvényesen, ennek fejében azonban tisztelje meg őt szinte a törvény más kötelességteljesitéssel. — Hanem hogy Nagy Pál minden viszonyokat ugy hagyva, mint azok vannak, egy általános és közös adónak projectumával lépett volna fel, arrul bizony nem emlékezem, és nagyon kétlem, hogy ilyesmiket foghatna találni t. K. úr a diariumban, habár Nagy Pál minden beszédeit a legkinosb dismembratiok szerint akarná is czéljaira felhasználni; mert Nagy Pál, kinek nemzetünk körülti érdemeit patrio more nem egy selejtes ügyekezett bepiszkolni, de ki világitni fog mig magyar él és Buda áll, higyje el Ön, illy éretlen vagy illy költői — a hogy tetszik — ‚egész igazságok‘ kitálalásával soha nem mert volna a magyar közönség elibe lépni. S pedig éppen nem azért, mintha Nagy Pálnak kevésb bátorsága vagy hazaszeretete volna mint t. K. urnak, korántsem; hanem, mert Nagy Pál nagyon is practicus, hogysem efféle inditványokkal, ha még annyira volnának is olly egész igazságuak mint azt t. K. úr hinni látszik, olly mohón

törjön a házba be, mint az efféle manipulatiot, mirül szinte minden huszonnégy óra adhat bizonyságot untig, a bölcseség acmejének, vagy: ‚ganze Massregelnek‘ tartja t. K. L. úr, noha az rendszerint minden felszinsége és egyoldaluságá mellett nem ganze, de doppelte, söt néha zehnfache Massregelnek mutatkozik.

Azonban tegyük fel, hogy t. K. urnak adó körülti követelése egész igazság! Tegyük fel ezt bizvást! Mert hiszen én még ez esetben sem vonom vissza szavaimnak csak egyikét is, mellyekkel azt állitám, hogy t. K. urnak most legközelebbrül munkába vett politico-vegytani müködése által, feltéve, ha abbul bárminek következtében abortus nem válik, sejtve vagy sejditlen, de mindenesetre ránk fog idéztetni egy Hora Gloska-féle idétlenség.

És most térjünk vissza pillanati megállapodásomat megelőző azon szakaszára értekezésemnek, hol azon képet állitám a tisztelt olvasó elé, mellynél fogva t. K. L. úr.

Legelőször az urbéri örökváltság eszméjét veté politikai lombikába;

S aztán azon követelését, hogy minden adó közös legyen.

Noha azt mondám, s most is azt állitom, mikép mind ezen két szer magában igen ártatlan, söt általános bekapatása vajmi hasznos volna, azért még is, így egymás mellett lombikba helyezve, untig elégségesek arra, miszerint a legnagyobb fermentatioba menjenek át; s pedig, mert számtalan olly szer van, mint kiki tudja, melly magában ártatlan, de más szinte ártatlan szerrel egybevegyitve, tüstént vagy elvégre ugy megváltoztatja természetét, mikép néha még a legnagyobb méreg is válik belőle, főkép ha még valami élesztő is kevertetik hozzá.

S im t. Kossuth úr, akarjuk hinni, véletlenül — noha itt a véletlen olly szerencsésen (!) ütött ki, mintha a legármányosb combinationak lenne eredménye — belé is keveri a politiko-vegytani lombikában letett két szerbe ezen élesztőt, melly egyedül azon ártatlannak látszó kicsinységbül áll:

Hogy ő az urbéri örökváltság lehetőségét, mint conditio sine qua non, az adónak közös viselésétül tételezi fel.

Legtöbb közülünk ebben nem lát semmit. Ez azonban éppen nem argumentum arra, mikép ne volna benne valami, sőt felette sok. Mert hiszen ki tud köztünk politikai vegytanhoz valamit? Sőt, hogy kereken kimondjam, hol van nálunk azon sok, ki politikában orránál messzebbre birna látni, noha ez is igen rövid?

Megmondom én, mikép lessz ebbül forradalom, hahogy nem válik belőle abortus! — Midőn ismétlem, ha csakugyan véletlennek tulajdonitható az egész esemény, soha véletlen nem használt senkinek, ki reform után vágyott, forradalmi alap készitésére annyira, mint ezen többször érintett két szernek és élesztőnek amalgamisatioja fog bizonyosan használni. ugy hogy, valóban a legvérmesb franczhoni Jacobin combinatiojának is becsületére válnék annak kigondolása; s pedig aztán az a nyereség benne, hogy ‚honi'.

‚Az egyik szer legmagasabbra potencirozza az adózónak acquisitioi vágyát, mihez még ha t. K. urnak remek tolla járul: nincs Nádudvarnak olly szikes telke, mellyet a szegény mystificált adózó képzeletében Armida kertjének ne látna. És ez a pozitiv hatás'.

‚A másik szer ellenben éppen megforditva, legmagasabbra potencirozza a nemesség irtózását a teherviseléstül, mit még ha t. K. urnak és adeptjeinek megnemszünő dögönyözése fűszerez kellőleg: nincs ékesszólás, melly az ekkép felpaprikázott nemességgel elhitethetné, hogy a nemfizetés bizony nem annyira becsület, mint volna inkább szégyen. És ez a negativ hatás'.

S most keverjük csak jól egybe ezen két szert; kurjantsuk folyvást egyiknek fülébe, hogy urbéri örökváltságábul, melly aztán igazi eldorado, soha nem lesz semmi, míg nem visel a nemes is minden terhet mint a pór; a másiknak orditsuk ellenben szakadatlanul képébe, hogy ha nem adózik, adóztatni fog, ha nem megyen, menettetni fog; mi más szavakkal nem egyéb, mint egy felette elegans variatioja azon Sobri-féle éppen nem elegans themának: pénzt vagy bőrt!

S ugyan méltóztassanak felelni, egy „kis kezdetnek valljon nem untig elég-e ezen véletlen vagy ügyes contra-

positio összeállítása? Valóban legszebb kifejlést igér, és t. K. L. úr nagyobb vonásokban és bizonyosan még nagyobb applausussal és kivált nagyobb sikerrel fogja agitatiojának e harmadik terén gyakorolhatni hazaszeretettül tuláradozó lelkületét, mint izgatásának első körében, hol a köz- és kivált főrendi nemességet nevelgette és annyi háládatlanokra talált; vagy a socialis téren, hol annyi kereskedői vagy gyári tagtárs már ma is dicsőíti nevét, s ezentul bizonyosan dicsőítni fogja még inkább.

Tudom én igen jól, hogy t. K. úr illy contrapositioba nem csak nem akarja hozni a magyar adózót a magyar nemadózóval, sőt senki sincs, ki annyira szeretne minden kasztát egy erős nemzeti testbe szorítni — és ebben, közbevetőleg legyen mondva, én szinte megint egy véleményben vagyok vele — mint éppen ő. A baj csak az, hogy máshová néz és máshová üt! *)

S ám vizsgáljuk csak egy kissé psychologiai tekintetben, milly eredményt fog okszerintileg bekövetkeztetni t. K. úr fellépése, hahogy, mint ismét s ismét mondom, nem leli az

*) Igen sok van a világon, miben nem találunk hibát, mi azonban, a nélkül hogy világosan tudnók ‚miért', még is mindig valami bökdözési érzést gerjeszt bennünk, mikor megcsudáljuk.

Illy érzelemnek nyitját bizonyos nagy bölcseségü bécsi orvostanár e rövidke kitétellel illustrálja: »d'rneben« „mellette". Es én azt hiszem, soha nem találta senki is még el, kivált az emberek tulajdonát és közönséges eljárási módjukat illetőleg, a szegnek fejét olly ingeniose mint ő.

Egyszer, midőn bizonyos családatyát és ennek nejét dicsérné, mennyire volnának eszesek, milly különös elmebeli tehetség, talentum és szeretetreméltóság tüntetné ki őket, és nem tudná eléggé bámulni, mintegy tünödve, hogy mind ennek daczára még sincs a dolog egészen rendben, igy tárá ki keblét: Mennyi ész, mennyi fényes tehetség, mennyi virtuozitás, de mindig „mellette", alleweil d'rneben!

Minden megbántás nélkül legyen mondva, de én nem ismerek senkit, kire ezen illustratio annyira illenék mint t. K. urra! Kitünő phantasia, mellyet nem csudálhatni eléggé; de mindig „mellette", alleweil d'rneben«. Gyönyörü conceptiok, és a dolog legfényesb elrendezése, miken bámulni kell; ámde megint „mellette", »wieder d'rneben«. Politikai mesterművek, mellyeknek remek voltát senki nem tagadhatja; de megint, mindig s mindig „mellette", »immer und immer d'rneben«!

egész provocatio végét abban, miszerint t. K. úr nehány fenhéjázóbb vezérczikk irásában már kiadta volna mérgét és már megtalálta volna keble nyugtát; mit azonban olly szilárd és következetes statusférfiurul mint ő, feltenni nem lehet, s ekkép hihető, még tovább fog fonatni a megkezdett szövet.

A nemességet, mellyet t. K. úr ujabb ‚adó'-czikkei által eszére téritni akart, hogy tegyen elvégre már de bonne grace, maga jószántábul, és mielőtt késő volna, valamit, nemcsak semmiben nem capacitálta, de éppen ellenkezőleg még inkább megcsontositá benne a nemfizetési előitéletet.

S hogy ez igy történt, vagy igy fog történni, miután az érintett czikkek tán nem ismeretesek elég tág körben még, miszerint kellőleg mindenütt felbosszanthatták vala a nemesség jobb részét, igen igen örvendetes! És bármilly tágra nyissa is fel bámultában t. K. úr szemeit ezen állitásomon, nem csak én, de még saját maga is, egy kis feleszméléssel mód nélkül elbusulna, hahogy ez máskép történnék, és a magyar legjobb tulajdonát már egészen elvesztette volna melly abbul áll, hogy:

Ijesztgetni, erőltetni, zsarnokoltatni tán senkitül, és semmi esetre theoreticus projectansok által nem hagyja magát, s hogy inkább „törik szakad", mielőtt illyesek parancsa alá görbedne gyáva férgileg.

Én például olly különös természetü vagyok — s magam után másokrul itélek — mikép engem a kényszeritni-akarás olly fejességre bicsakol, hogy tüstént veszni volnék inkább hajlandó, mint még a legnagyobb igazság kiszolgáltatására is; mellynek teljesitésére egyébiránt, ha abban véletlenül hátramaradtam, egy kis ‚jó szó' elpirulás közt hajtana. S valóban nem tudom, sőt kétlem, elfogadnám-e magát a mennyek országát, mellyel azonban eddigelé még soha meg nem kináltak, ha abba erővel akarnának korbácsolni.

A magyar nyelvet például, noha nemzetünkhez nálamnál senki nem hűbb s bálványzom azt, még ezt is elhagynám örökre, és soha nem hangzanék ajkaimrul magyar szó többé, habár nyelvemet kellene is kivágatnom, ha el akarnák tiltani, hogy más nyelven ne beszéljek, vagy kényszeritni arra, mikép

mindig csak magyarul szóljak; mert illy alkalomkor tüstént felnyilik előttem egy világosb láthatár, magasodni kezdek s tisztán érzem, hogy én még több vagyok mint magyar, egy lelkes lény, mellyet kinozni lehet ugyan, s melly reszketne s jajdulna tán, ha hosszu sanyargatás kioltaná benne inainak élét, melly azonban visszaadva magának, csak Isten előtt bókol, más előtt nem.*)

S kérdem magát t. K. urat, ki tudom szintugy mint én, gyülöli a tyrannismust, melly néha egyenesen csak szerencséjére akarja kényszeritni, de kényszeritni, a népeket, — s ki sejditlen tán csak nem tartozik azon kis magyar kényurak sorába, kiket annyira ostorozott, kik szintolly arányban szeretnek mások felett gyakorolni erőszakot, mint a milly erősen gyülölik az effélének alkalmazását maguk irányában; kérdem t. K. L. urat, ugyan örülne-e mint magyar, ha a magyar nemesség olly könnyen meghunyászkodnék, s mint hajhászott farkas tüstént behuzná farkát, mert a közgazdászati Hetilapbul egy ukázt sujtanak rá? O irgalmas Isten, akkor végünk volna!

*) Olvassák csak e sorokat hazánk mind azon pajkos suhanczai, kik, mintha rájuk volna bizva adni a dolgoknak irányt, tüstént felmorognak, söt még össze is röffennek, ha valaki elég merész, habár nem tudna is magyarul, söt nem is volna magyar, jelenlétükben más nyelven kifejezni érzelmeit, gondolatit, mint magyarul: s legyenek meggyözödve, hogy ebbeli még a legaljasabb társaságokba sem illö viseletük által minden csak egy kissé jobb egyénben is szintolly érzelmet provocálnak, mint a milly érzelemre hevül saját becsületes magyar magam mindig, ha valamire „kényszeritni" akarnak; minthogy zsarnokságnál nincs önálló férfiu elött gyülöletesb, habár illyest a legnagyobb hatalom gyakorolna is, midön mindenkinek saját magátul, söt még árnyékátul is szégyenleni kellene magát, ha tentás tanulók vagy aljas betyárok által, kikben néha de csak egy parány igazi nemesség és lovagiság sincs, engedne efféle tyrannismust gyakorolni magán! És ha nem jönek nemzetiségünknek ezen igazi gyilkolói hovahamarább eszükhöz, vagy nem bilincseli le öket a felvilágosodott közvélemény lesujtó indignatioja: bizony mondom, hiába küzdünk nemzetiségünk megkedveltetése vagy éppen felemelése végett: minthogy valamint egyetlenegy büdösféreg is elég, mikép az egyébiránt legjobb lakházat is elhagyjuk családostul vagy azt megutáljuk: szintugy elég egyetlen egy szemtelenül rátorkoló is, hogy nem egy, de számtalan becsületes idegent, ki rokonszenvvel viselteték vérünkhez, utálattal töltsön el irántunk.

Higye el, illy halálos symptomátul maga t. K. úr borzadna leginkább vissza; mert ez annak volna jele, hogy a magyar nemesség, melly nem lehet általán véve elég felvilágosodott, mikép egyes philosophként magában el legyen fojtani képes azon indignatiot, mellyet minden erőszak ébreszt, még azon ellentállási erőbül is ki engedte tökéletesen vetkeztetni már magát, melly a magyarnak eddigelé leginkább biztositá sorsát, és a melly zománcz, mig ketté nem törik, ezentul is bizonyosan fentartandja létét; melly azonban már felette gyenge volna, mit maga t. K. úr sem fog tagadhatni, ha egy Hetilap-féle fenyegetés is leverné lábairul; mert ez esetben igen természetesen hatalmasb helyekrül rá dörgött efféle ‚sic volo sic jubeo'-nemü boldogitások még sokkal könnyebben megtörnék sodrát.

Midőn tehát t. K. L. urnak magának is kell azon örülni, ha a magyar nemesség olly könnyen még meg nem ijed, s ekkép magának is kell mint becsületes magyarnak ohajtani — mi aztán, igaz, atyának nem szolgálhat nagy vigasztalásul — hogy ebbeli uj babája necsak erőre ne vergődjék, sőt inkább születése előtt veszszen el, azon conclusiora fogja minden bizonynyal K. L. urat a jövőre nézve birni, hogy ezentul persvadeálni iparkodjék inkább, mintsem hogy ijesztgessen.

A magyar embertül semmit sem lehet erővel kicsikarni. S hála Isten, hogy ez így van, s adja, hogy mindig így legyen. Ámde jó móddal szőrmentiben, nem annyira makacs, mikép vele, igaz: sok béketüréssel, de elvégre ne boldogulhatna a tiszta szándék s ernyedetlen hazafiság.

S most legyen szabad még némieket egyenesen t. K. urhoz intéznem.

Lássa Ön, ujabbi fellépése által sokkal többet ártott az adó-ügynek, mint a legdühösebb coryphaeusai a nemfizetésnek. Mert ezek, ha szinte csak idegen szükkeblüségnek lettek volna is mercenariusai, még is magokban mindig erősebben pirulnak bár a legfényesb győzelem után, mint volna oka pirulni a vert hadnak, és annyira sujtja őket nem csak a magyarországi, de az europai közvélemény mindinkább, mi-

szerint szerepviselésük naprul napra émelygősb szagu és elvégre olly gyülöletes raritas lesz, mint döglött rhinoceros, mellyet mindenki kerül, mellytül azonban senki sem fél.

Ha valaki díjt tett volna ki, hogy az adó dolgát már előre s ujra megbuktassa, vagy azt legalább meszsze háttérbe sujtsa: valóban senki nem tehette volna magát arra olly érdemesnek, mint érintett ujabb czikkei által Ön! S ha nem hisz nekem, ám kérdezze meg egy kissé higgadtabb vérü legbizalmasb elvbarátit; és ha ezek a valót Öntül nem fogják eltitkolni akarni, bizony épp' azt fogják mondani, mit én. — Hiszen néhánya közülök, mint saját füleimmel hallám, anynyira ment kormánygyanusitási hevében vagy politikájában, a mint tetszik, egyenesen azon gondolatra vetemedni, miszerint abbul tündöklenék ki a kormány mostoha szándéka az adó ügye iránt félreismerhetlenül, hogy a könyvvizsgálat Önnek czikkeit kinyomatni engedé; holott, mint én vagyok meggyőződve, bizonyosan azért nem hátráltatá a censura ezen „szándéktalan machiavellismus" létrejöttét, miszerint ne jajduljon az ellenzék minduntalan fel, hogy organuma nincs, és a conservativ pártnak ‚minden' szabad, neki viszont ‚semmi', mi azonban ez esetben nagyon is meghazudtoltatott: mert annyi szabadalommal, mint a mennyit az ellenzék vivott ez alkalommal ki magának, a conservativ párt legalább eddigelé egy esetben sem dicsekedhetik.

Vagy tán valóban erőszakolás volna a terv? S tán többen szövetkeztek, azon elvek és modor szerint járni az adó dolgában el, mint azokat Ön jelelte ki? Ha igy: akkor valóban szomorú!

Lássa, én Önrül nem csak azt tartom, hogy hazáját szereti, de mi több, még becsületes embernek is szeretem hinni, kire ennélfogva lehetetlen, bár mennyire volna is mások vagy saját maga által infascinálva, mikép legalább higgadtabb pillanatokban, mikor az ember magába száll, a férfiui egyenes s oszinte hazafiui szónak némi hatása ne volna.

Hadd mondjam el Önnek tehát négy szemközt — mert hiszen discretiojára biztosan számithatok — milly phasisokban

fog kénytelenül kifejleni Önnek az adó körülti ujabb fellépése, hahogy agitatiojának ezen uj mezejérül ismét le nem lép; igen, le nem lép, mert hiszen Ön, ha azon megmarad, nem vonulhat vissza többé. Ön, mint Fernando Cortez, felgyujtá maga mögött gályáit s már nem menekülhet. Ön mint felbőszült kártyás, kimondá a ‚va banque' mások vagy maga fölötti koczka-itéletet, s ekkép ha le nem lép s veszt, akkor ingét, bőrét, sőt még lelkét is kénytelen lesz koczkára vetni; ha ellenben nyertes, nyeresége körülbelül ez lesz:

Hevesebb követőit — minthogy Spartacus-féle hazafiakat már előre elitélt a tizenkilenczedik század — s pedig lesznek hevesebb követői, kik mindig sántikáltak valamiben, és most, mint krokodil a napban, ők martyr-féle visiokban szeretnek gyönyörködni, kik nem fogják beérni szónoklattal s vezérczikkek irásával, de odébb mennek; ezen hősöket, mondom, le fogja sujtani, el fogja nyomni, ki fogja az utbul tisztitni a hatalom karja; —

A felizgatott szerencsétlen adófizetők, kiknek kezeiben a hatalom őrültség, miután kinosan át fogták tapasztalni a legkellemetlenebb érintkezések argumentumait a posteriori, irgalmatlanul hátraesnek azon szabad ember s birtokos-féle ideátul, melly olly gyönyörü szinekben mutatkozik Önnek szerencsés, de olly igen csalékony phantasiája előtt, és melly lét elibe minélelőbb vezetni honunk minden lakosát, Önnek éppen olly nemes és olly emberszerető, mint visszás uton hajhászott s ekkép okvetlen hajótörést, sőt kudarczot valló tendentiája; —

A honnak álladalma megrendül, és a legmélyebbre ható hazafiak, midőn kinosan fog vérzeni szivük annak elgondoltán, mennyire vihette volna bölcseség a hon kifejlését, s az ábrándozó incompetentia hová sülyeszté azt — car l'insuffisance amène l'arbitraire — egyedül buzgó imádságban lesznek ultimum remedium gyanánt kénytelenek keresni statustudományt, s ujra és ujra megkérni a magyarok Istenét, hogy irgalmazzon kiskoruságunknak és segitsen; minthogy akkor, mikor tökéletes chaosba hozott az éretlen elbizottság s a felizgatott

néptömegek dühe minden társasági viszonyt, egyedül Istenek segíthetnek vagy anyagi erő; —

A nemzetiség, mellyért olly sokáig olly emberségesen, olly hűn, s már már némi sikerrel vívtunk, alkalmasint utolsó agoniáját fogja élni; —

S Ön? Ön, kit én nemcsak hazaszerető s becsületes, de jószivü embernek is szeretek hinni, ki előtt az erény nem üres hang, nem egyedül fényüzési függczimer. Ön mit fog érezni, ha csakugyan még is ecsetem rajza igaznak fogna mutatkozni, és Ön, ki már annyiszor kiábrándult — s erre untig oka is volt — elvégre még a körül is kibontakoznék azon édes illusioibul, mellyek Önt most még mindig sötétben tartják, hogy:

Midőn statusbölcseséggel hitte magát telve lenni, csak phantasiával és önhittséggel volt saturálva;

Midőn prophetának tartotta magát, nem csak nem látott semmit is előre, de még a fenforgó legegyszerübb eseményeket sem birta látni tisztán; s miglen teremtői illusiokban ringatta magát, nem volt soha is egyéb, mint inditványozó és projectans, ki mindent kezd és mindenbe belé viszi a könnyenhivőket, egyet s mást egy kis ideig fentartani tán képes, de bevégezni semmit sem tud;

Midőn másokat akart vezetni, még saját magát sem birta kormányozni gyakorlatilag;

Midőn uj politicai messiásnak, egy mélyen beható statusbölcsnek hitte magát, soha nem birt magasbra emelkedni, mint egy jószivü misericordianus nézpontjára, ki minden kis sebre irt szeretne kenni, hézagos számitások szerint kenyereket süttet a szegények számára, és ki borzasztólag előmozditván a dologtalanság átkát, el van tán látva elég talentummal egy nemzeti nagy kórház megalapitására, de nemzetet, sülyedésnek indult nemzetet regenerálni soha nem fog;

Midőn népeket gondolt boldogitni, zúg-prókátorként szerencsétlenségükre csak felizgatójuk volt; s hogy ekkép:

Midőn honunk institutioit rendezni, szilárditni vélte, végképi zavarba bonyolitá azt; szabadság terjesztése helyett, mi

bálványa volt, szolgaibb állapotba sülyeszté a hazát; nemzetiségünket pedig, melly, bár ki mit mond is, egyedüli garantiája szabadabb institutioinknak, s azon egyedüli regenerationalis szikra, melly bennünk létezik, nem készakarva tán, megengedjük, végkép elejtette lábairul; s hogy ehhezképest Még azon illusioiban is, mikor azt hitte: legalább kötelességét fogja teljesitni, csalatkozott, mert működése több kárt okozott, mint hajtott volna hasznot, és idétlenségek elkövetése korántsem kötelességteljesités még!

Akkor, mondom, ha Ön egyszer tökéletesen kiábrándulva leendett — mi meg fog történni, ne kételkedjék, mert önalkotta ‚világa' nem realisabb mint déli báb, és Ön nem fogja tagadhatni, hogy én jobban ismerem Önt mint önmaga — akkor ugyan kérdem, fog-e de csak egyetlenegy vigasztaló érzést is lelni keblében?

Szándékának tisztaságával fog tán állni elé! Ámde kérdem, nem szomorú vigasztalás-e ez, ha abbul egy végkép feldult nemzetnek romja merül fel és egy megnemszünő figyelmeztetés ezt hangoztatja füleibe: l'enfer est peuplé des meilleures intentions?

Vagy tán azzal fogja vigasztalni magát, hogy csak jogával élt? — Azonban ha erre megint a bölcsnek azon kétségbevehetlen állitása fog jutni eszébe, hogy „Nincs nagyobb bün, mint másokat vezetni akarni, ahhoz való tulajdon nélkül", ugyan nem fog-e vajmi keserű érzéssel visszaemlékezni mind azon illusioira, söt megátkozni azokat, mellyekbül sem elég higgadtsága nem volt saját erejével kiemelkedni, sem elég erélye türni, hogy azokbul mások elibertálják Önt?

És azért a Haza szent nevére kérem Önt, lépjen le agitatiojának azon veszélyteljes terérül, mellyre ujabban állott, söt nemesb érzelmihez fordulva, alázattal esedezem: mondjon le a politikai vezérségrül is általán. Mert Ön, higyen szavamnak, éppen nem arra való. Minthogy roppant eszének és kivált azon különös kitalálási talentumának daczára, mellyel bár mit is bekapatna kivált az ifjusággal, okossága bizony olly parányi, itélötehetsége pedig valóban olly szomoritólag

piczi, mihezképest csábitásra, előitéletek terjesztésére, izgatásra el van ugyan s pedig nagy mértékben látva mind azon kellékekkel, mellyek az efféle szerepviseléshez megkivántatnak; ámde egyenesen tagadom, hogy csak egyetlen egyikével is birna azon qualificatioknak, mellyek politikai vezérségre, zavart eszmék rectificatiojára, és népek békes utoni boldogitására elkerülhetlen szükségesek. Tagadom pedig azért, mert valljon az, ki olly nevetségig csekély emberismerettel bir mint Ön; az, kinek számitásai a legkedvezőbb revisio próbakövét sem állják ki; az, ki a legegyszerűbb kérdések mélyébe sem hat legtávulabbról is: az talán csak — s magától kérdem, ugy-e? — nem mutathat a politika tömkeleges terén egyebet, mint vajmi nyomorult fővezért, vagy szánakozásra legméltóbb statusférfiut!

Szónoklat, bármilly fényes és bármilly tulipán, nem elég ehhez még, valamint azon kitálalási és bekapatási talentum sem, mellyet érinték, s mellyben Ön olly kitünőleg virtuóz, hogy engem akaratlanul is mindig azon hires franczia szakácsmesterre emlékeztet, ki olly csipősen főzött és kivált olly czifrán tálalt, mikép ha kedve csosszant, lovat, sőt rókát is bekapatott még a szemesebbel is; s csak azon kevesek maradtak csömörtül mentek, kik őt az efféle negédes furfangjairul már ismerék.

Lássa, drága honfim, Ön éppen olly kevessé való politikai vezérnek mint én.

És miért nem vagyok én arravaló, azt majd más alkalommal elmondom, mibül látni fogja, „mennyire ismerem magam".

Az én legjobb tulajdonságom olly hangya-féle minőség, mellyhez képest soha nem unom meg a munkát, habár toties quoties elszedik vagy elgázolják is előttem a tojást.

Öné pedig egy gyönyörü s felette éles szerszámhoz hasonló, melly judiciosus operator kezében csudákat teremthet elé.

Lepjen ehhezképest, még egyszer kérem szépen, a politikai vezerségrül le, szálljon a magas paripárul a közlegények sorába, es utilisáltassa - értetődik a szo legnemesb értel-

mében — hazánk boldogitására valaki „okosabb" által magát: valamint én is, csekély kis titulusaim daczára, bizony hasonlólag a közlegények sorában találom legillőbb helyemet, s azok által engedem utilisáltatni csekély tehetségemet — szintugy értődik a kitétel legnemesb sensusában, és szintugy hazánk boldogitására — kiket én tartok magamnál okosabbaknak.*)

Ha azonban — quia constantia decet virum, vagy a fenforgó esetben, tán jobban mondva: ha fejesség is erény — Ön végig el akarja járni az egyszer felvett „nélkületek söt ellenetek"-féle vili-tánczát: ám tessék.

Izgasson minden nemzetiséget a magyar nemzetiség ellen bőszülésig fel; vessen égő kanóczot a szántóvető lakára, mi-

*) E három kitételt: modor, tapintat és tactika, ha nem csalatkozom, én hoztam fel politikai értekezéseimben legelőször. — Nem tetszett egyike is! „Minek nekünk a modor, ha elvben egyetértünk!" igy nyilatkozott az egyik; midőn a másik, inkább ‚kapustul szeretvén törni a házba', el nem ismerte a tapintat szükségét; a harmadik végre a tactikát olly eljárásnak gondolta vagy legalább hirdette, melly a magyar egyenességgel nem fér össze.

Aránylag csak kevés idő folyt le, s már a nagyobb szám nem kételkedik azon, hogy nem csak igen szükséges a helyes modor, bár a legdicsőbb elvek kivitelére, s nem csak igen egyeztethető a tapintat és tactika a politikai becsületességgel: söt hogy czélszerű modor, elégséges tapintat és helyes tactika nélkül lehet ugyan izgatni és lázitni sikeresen untig, s romba és tökéletes chaosba dönteni mindent, de ezen kellékek nélkül vajmi szomoru szerepet játszik bár a legkitünöbb ész is a politikai reform terén.

Most legközelebbrül a hasznositás — utilisatio — kitételével éltem gyakrabban: és zugtak ez ellen is. Söt egy politikai imperterritus még annyira is ment, hetvenkedve kinyilatkoztatni, hogy bizony ö senki által magát utilisáltatni nem engedi!

Szomorú tiltakozás, gondolám magamban. Én e részben egészen másképp gondolkozom, és azt óhajtanám, bár utilisálhatna engem a fejedelemtül lefelé minden koldus, és halálom után még csontaimnak s a t. is vehetnék hasznát: mert aztán ez adná meg emberi érzelmemnek azon bensö megnyugvást, mellyhez képest elgondolhatnám: nem egészen becsnélküli részecskéje vagyok a hazának, az emberiségnek.

Ámde tudom, egy kis feleszmélés után ezen fogalom is engesztelődésre fog találni, és polgárositást nyerni honunkban hovahamarább. Mert hasznositni valakit — magától értődik, nem megvesztegetési vagy

szerint erővel kivívja magának az Ön-formulázta és ő-értelmezte „egész igazságot"; ostorozza a közbirodalom érdekeit legnagyobb ellentétre, s töltse meg mérgével a viszontorlás poharát csordultig: ám lássa.

Ha azonban egykor, midőn már késő lesz, érezni s átlátni fogja, s megvallani lesz kénytelen, hogy átok volt az, mit fejünkre hozott és nem áldás: akkor ne mentse magát azzal, hogy nem volt a nemzetben egy hű is, ki Önnek csalálmait még idején kettő törni elég elszántsággal birt s tehetsége szerint ügyekezett volna.

T. Kossuth urral a bevégzett szakaszban felette hoszszasan foglalatoskodtam. Ezt azonban nem egyedül személye

megcsalási sensusban — korántsem teszen annyit, mint valakit poggyászlóként valamivel megrakni, vagy őt éppen csábitási bilincsek közé szoritni — és ám ne szenvedje ezt senki — hanem a hasznosithatás már magában feltesz olly tulajdonokat, mellyek hasznosak s mellyeket ekkép valaki élvezhetne, és saját efféle tulajdonit cserébe ajánlva, azokat élvezni is kivánja.

Az emberek szinte minden viszonyai ezen alapon sarkallanak. Egyik utilisálja a másikat. Szerelem, barátság, tisztelet érzelme egész tisztaságukban, mik nem tartoznak az emberek közönséges viszonykapcsaihoz, tán nem állanak egészen ez alapon; de ha csalni nem akarjuk magunkat, utóljára bizony a szerelem is elhidegül, a barátság is elfásul előbb utóbb, de még a tisztelet is elgyengül végre, hahogy a kölcsönös utilisationak, magától értődik nemesb kapcsa nem szolgál a gyarló halandóknak legalább némi kölcsönleges támaszul.

Többnyire, én minden netaláni apprehensio elkerülése végett itt egész ünnepélyességgel kijelentem, hogy valamint én magamat senki által megvesztegettetni nem engedem, és éber leszek, miképp senki ne mystificáljon, de más részrül szerencsésnek érzendem magam, ha engem bárki is utilisálni kiván és én utilisálható is vagyok: ugy szinte egy cseppet sem tudok a megvesztegetés mesterségéhez, mystificálni pedig egyedül azon hiú kevélyeket szeretem, kik mystificálhatók; ámde ha valakit, kivált hazánk érdekében utilisálhatónak tartok, és e szerint — mindig feltéve a szó legnemesb értelmében — utilisatioja után sovárgok is, ez által nem csak legtávulabbrul sem kivánom becsmérleni őt, sőt ez inkább legbizonyosb megbecsülésem jele, minthogy én csak annyiban tudom becsülni az embereket, s ők tulajdonkép csak annyit is érnek, mint a mennyi haszonhajthatás van bennük és valóságos hasznot hajtanak is; és viszont.

végett tevém, noha ő már maga is megérdemli e figyelmet, hanem tevém legfőkép azért, mert nem csak ő lépett a parasztizgatás terére, de az ellenzék még nehány más előcsahosa is az adófizetőnek minden módoni felingerlésében, s a nemességnek minden tőle kitelhető ijesztgetésében hiszi, lankadni nem tudó politikai viszketegéhez képest, a bölcseség azon kövének feltaláltát, melly a magyart minden bajaibul kirántja.

Már én pedig azt hiszem, hogy valamint a legközelebbi védegyleti agitatio politikai kifejlésünk tekintetében igen sokat ártott, ugy a most czélba vett parasztizgatás, hahogy az illetők jóslatomat fitymálják, tanácsomat nem követik, vagy a nemzet józanabb része ebbeli rosszalásomat magáévá nem teszi, nem csak ártani fog, de okvetlenül bekövetkezteti a gyermeki és incompetens kezekbe esett magyar nemzeti és alkotmányos drámának végfelvonását. S ugyanis:

A védegyleti izgatásbul, mellynek éle már is eltompult, s az azt kisérő kereskedési és gyári erőlködésekbül, ha mint makacs gyermekek a kézzelfogható igazságot tagadni nem akarjuk, csak azt nyertük, hogy midőn kitünt mindenünnen „gyengeségünk", mi aggasztólag csökkenté hitelünket oda kün, és nagy mértékben csökkenté önbizalmunkat ide benn, olly keserüség vagy legalább olly idegenkedés támadt közbirodalmi, sőt kormányi viszonyinkban, mellynek következtében módnélkül nehezült azon barátságos elrendezés lehetősége, melly egybebonyolult körülményeink között azon egyedüli Ariadne fonala, melly menekülésünkre szolgálhat, és mellyet ekkép gyengitni vagy éppen elszakitni akarni, legalább politikai tekintetben több mint bün, mert szánakozást sem érdemlő otrombaság.

A parasztizgatásnak pedig, mint bővebben fejtegetém, nem az lesz következménye, mint ezt az ábrándozó izgatók remélni látszanak — látszanak, mondom, mert valljon remélik, hiszik-e: ez más kérdés — hogy t. i. eszükre hozzák a nemességet, az adózó ellenben olly phalanxot fog képezni, magátul értődik ‚vezérletük' alatt, mellyel aztán ‚menetni' fognak a magasabb aristocratiátul kezdve mindent, s ekkép az ország-

gyülést, a kormányt, sőt magát a fejedelmet is, sine contradictione. Nem, illy kifejlést a most czélba vett politikai experiment nem fog bekövetkeztetni; de a felbőszült nép, mint Carthago elefántjai, barátot, ellenséget, mint nemkülönben saját magát pusztítva, mindent, mi utjában áll, tönkre ver, mig a csép helyibe, mellyet a közszabadságért sovárgó éretlenség büvölt elé, a bayonette áll, és az idétlenül megsemmisitett függetlenséget a hatalom karja bosszulja meg.

Tudom én vajmi jól, hogy ezen ujabb s kiméletlen kikelésem t. K. urnak és iskolájának tendentiái ellen, személye iránt viseltetett legyőzhetlen antipathiának fog tulajdonitatni. Sokan, ebbeli kikelésem modorát tekintve, minden dignitas hijával fognak vádolni. Legtöbben pedig azt nem fogják jóvá hagyni s ekkép azt restellendik, hogy miért nem használtam tehát én is kimélőbb módokat az infatuáltak kiábránditására, miután magam is elismerem az erőszak czéltalan, sőt ellenies hatását. Míg végre igen számosan időelöttiséget fognak látni mostani fellépésemben, minthogy ők olly közeli veszélyt mint én, nem vesznek még észre.

Erre azonban nyugodt lélekkel azt válaszolom: soha sympathia vagy antipathia főtényező politikámban nem volt, mert mindig meg tudtam különböztetni — s bár tudná ezt minden magyar — mennyivel tartozom egyénnek, bár legjobb barátomnak, és mennyivel vagyok hazám kötelezettje. Különösen t. K. urat illetőleg pedig soha nem csak nem tapasztaltam magamban legkisebb antipathiát személye iránt, sőt ha valaki, én tudtam méltánylani kitünő talentumát és szivének emberszerető dobogását; ámde annál inkább visszatetszett kezdet óta minden okosság, tapintat és itélőtehetség nélküli politikája, melly elvégre, mert tisztán látom, milly kigázolhatlan hinárokba fogná vezetni vérünket, előttem olly gyülöletessé vált, hogy valamint t. K. úr csak jogával élni vél, miszerint irtoztató activitásánál fogva ujra s ujra kigondoljon valamit, mi a legvisszásb állásba hozza honunkat: ugy szinte én is egyedül jogommal élni hiszek, sőt attul vagyok áthatva, hogy ez legszentebb hazafiui kötelességem, mihezképest en

viszont elalunni nem tudó éberséggel ujra meg ujra, menynyire erőm birja, az egész nemzet előtt kitárjam, hogy t. K. úr politikája, ha erőt nyer, nem áldást, de átkot hoz a hazára. S valljon ha t. K. urnak szabad, mikor csak kedve csosszan, a legveszélyesb operatiok alá venni a szegény hont, ugy miért volna nekem tilos, sőt nem kötelességem-e, politikai capacitását venni toties quoties bonczkés alá?

Mi pedig ebbeli eljárásom dignitását illeti, kérdem, abban valljon hát milly dignitas van, minden kormányit, bár a legjobbat gyanusitni, letorkolni, lepiszkolni, az egész nemesi statust fenyegetni, ijesztgetni, az adózóval kaczérkodva, azt mindennemű fallaciák által felizgatni? Bizony ez eljárásban olly kevés dignitas van, miszerint annak hű kimutatása nem csak nincs dignitas nélkül, de az igazi politikának dignitása éppen abban áll, hímezés hámozás nélkül az efféle eljárók szemeire lobbantani az igaz szót.

Azon kimélet nélküli nyersebb modort és időelőttiséget tekintve, mellyel t. K. úr és iskolája átellenében tán vádoltatni fogok, azt jegyzem meg, hogy vajmi nagy különbség van Donquixotte-ként egész osztályokkal szállni szembe, vagy egyes kitörőknek állni utját; s hogy

Némi főkben a politikai hallucinatio már olly fokra hágott, miszerint ez esetben az ‚észretérités' egyedül „en famille“ lehető legfelrázóbb szavak által sikerülhet, vagy ennél sokkal kellemetlenebb operatio következtében extra rhombum; és ekkép az ‚okos', mert sokkal kellemesb az mint ez, nem csak nem fog neheztelni a czikornya nélküli egyenes szólóra, de még háladattal fog viseltetni iránta, ovakodásra intő figyelmeztetése miatt. Míg végre, valamint esetlen pompier az, ki csak akkor kezd tüz-oltáshoz, mikor az már lobbal ég; valamint szánandó orvos az, ki betegének csak akkor nyujt gyógyszert, mikor az már végvonaglik: ugy, vajmi éretlen hazafi s tapintatlan politicus az is, ki csak akkor int ovakodásra, mikor már késő.

Minden ember, minden nemzet saját kárán okul. Tapasztalást egyik sem vesz ingyen át. A különbség csak az, hogy

mig a botor, tapasztalásért egész üdvét veri sánczba, s ekkép nem ment meg semmit: addig az eszélyes lehető legolcsóbb áron vásárolja meg azt, és felkincsel sokat.

A vakmerő buta légy, jóllehet előtte hull szappanyos vizbe sorsosa százanként, még is körülte addig figuráz, addig vakmerősködik, mig maga is belé vesz. — Igy jár felette sok egyén is, ki látni nem tud, látni nem akar . . . . és „krik, krak“ ó! még akkor sem veszi észre, hogy inog, sőt dül feje fölött a fedél, mikor már a szomszédháznak tetejét is lehordta a szél.

Nékünk magyaroknak legyen ennél több eszünk!

Honunk, ha csalni nem akarjuk magunkat, naprul napra rendetlenebb állapotba sülyed, sőt nincs már távul tökéletes dissolutiotul.

Illy esetben kötelessége, legszentebb tisztje a kormánynak, hogy segitsen. S fog is segitni, higyetek szavaimnak, s pedig minden áron; minthogy rendetlenségnél, anarchiánál — o! keserves alternativa — bármilly nemü rend még is jobb.

A kérdés azonban az: mikép fog segitni? És én e tekintetben azt hiszem, „Velünk“ szeretné megkisértni e műtételt legszivesebben, és nem csak becsületes szándékához képest, hanem mert ez legkönnyebb, legtermészetesb, és legkevesb munkával jár. Loyalitásánál és azon pietásánál fogva, mellyel minden fenálló iránt viseltetik, mig az t. i. másra dülni nem akar, s noha kezében van a hatalom, s ekkép tehetné, ha akarná, még sem fogja a „nélkületek sőt ellenetek“-féle terroristicát tüzni zászlójára.

A kormány e fölött, mint én gondolom, úgy szeretne velünk végezni — és ezt is, ha más okbul nem, már a kormányzásnak kényelmesebb folytathatása végett is, s nehogy aztán mindig ujra s ujra perlekedni, sőt veszekedni legyünk kénytelenek miszerint ne maradjon keblünkben tövis, de aggodalomtul menten, nem alva ugyan, mellyféle hazafisághoz olly nagy hajlamunk van, ha bajunk nincs, hanem megelégülten élhessük napjainkat. — Ennélfogva, mert a jobbféle magyarokat kirekesztöleg csak igy nyerheti meg,

és azokra, de aztán nem csak derült, de borult időkben is, csak ugy számithat, „nemzetiségünket is fogja respectálni, alkotmányunkat is"; feltéve, ha nemzetfüggetlenségi álmainkban vagy inkább hóbortinkban, nem állitjuk az egyiket gamókra, a másikat ellenben nem csufitjuk el valami gloriosae memoriae sansculotte-féle torzképpé; de e helyett viszont mink is respectáljuk birodalmi összeköttetésünk szövevényeit, mi sokat tilt, mit tenni egyszerűbb viszonyok közt tán szabad volna.

Most Ti a szántóvető boldogitását hordjátok leginkább sziveteken. Nincs ugyan annak általán véve annyi baja, mint Ti képzelitek, vagy azt, izgatásaitoknak valami plausibilisebb okőt adni akarván, a világgal elhitetni törekedtek. — Ámde azért én nem csak nem kárhoztatom szándéktokat, sőt én is ugy érzek, ugy gondolkozom, s éppen azon vágygyal vagyok eltelve, mint Ti. Mert előttem sem az nem ellen-ok, hogy másutt sokkal rosszabb a szántóvető sorsa mint nálunk, sem az, hogy nálunk olly igen rosszul még nincs. — Koplalna bár az egész világ s járna mezitlen, azért én még sem óhajtanám kevesbé, mint ma sovárgok ez után, mikép Magyarország határai közt ne éhezzék, ne fázzék senki is, sőt ki nem naplopó, e fölött becsületesen szerzett ingatlanán saját födél alatt egy kis önérzéssel is tekinthessen felfelé, s azt rebeghesse alkotójához: Hála Isten, nekem is van hazám!

A nagy kastélyban lakás, higyétek el, nem olly nagy éldelet, mint azt tán sok gondolja; mert tudja a benlakó, ha mint ember csak félig is jó, hány van, ki sehogy sem lakhat jól, s vérzik szive, hogy csak a tizedikének bajaira sem hozhat irt!

Emeljük fel tehát az adózót! Ezt sugja szivünk, ezt sugja eszünk; mi ha együttjár, bizony áldás lesz abbul és soha kár.

Segitsünk rajta, segitsünk magunkon, és dicsőitsük fel ez által a hazát, mi nem csak ellentétben nincs, de szoros lánczolatban együtt jár.

Ámde hogy akarjátok ezt végbevinni?

Tán misericordianus conceptiok által, mikor a sziv érzelmektül tulárad? Soha! Mert mig e g y szerencsétlenre kentek

egy kis jótevő napi írt, addig legalább is tiz szerencsésbe öntitek a dologtalanság mérgét, mellynél pusztítóbb népekre nézve nincs.

Vagy tán a kormány tegyen mindent, sőt éppen ő felségének szent személye tractáltassa meg privát erszényébül minden huszonnégy órában kétszer, és jól, és folyton folyvást Hunnia minden éhesét? Ez tán csak nem megy?

Vagy Ti akarjátok vindicálni egyedárulag magatoknak e nemes tettnek végbevitelét? De mikép? Tán felizgatott tömegek által, minthogy illy műtételre erőtök nincs? Igy sem; mert erőszak — ezt soha ne felejtsétek — jóllehet győzött, elfoglalt, fogva tartott már egész világrészeket, azért a civilisationak még sem fejlesztette soha ki csak legkisebb virágát is.

E szép czélt, melly után becsületes embernek nem sovárogni lehetetlen, csak ugy érhetni el, ha arra több tényező concurrál, mellynek ugyanis legfőbbike:

‚Harmonia a kormánynyal',

melly nem áll, mint nem egy nyomorult nyomorultan gondolja, subjectionalis megnyergeltetésben, de a fenforgó esetet tekintve azon alapszik, mihezképest sem alulrul, sem felülrül ne használtassék a szántóvető eszközül. Mert ha izgattatik ide lent, ‚tudja' milly czélok kivívására, éppen olly joggal fogna izgattathatni oda fent is, ‚tudja' milly operatiok végbevitelére.

Parasztizgatás inkább Cannibálok mint keresztények közé illik. Jó is e szerint, mikép arra már előre kimondassék a peccatum mortale itélete. Midőn a végett, mihezképest ne maradjon a népboldogitási eszme egyedül bosszantási tárgy, én azt hiszem, kötelessége a

Kormánynak, hogy miglen minden netaláni de facto-féle lépéseket az adózó részérül elnyom, ha kell lesujt, addig egy uttal legnagyobb gondot fordítson arra, miszerint minélelőbb érhesse Magyarország közlakossága azon szabad emberi állást el, melly mai időkben, mint szabad Britannia példája bizonyitja, egyedül szolgálhat valóságos nemzeti nagyságnak alapul,

s egyedül lehet biztos támasza valamint a fejedelmi széknek, ugy a köz rend- és csendnek is. — Azt hiszem továbbá, kötelessége

Minden hű magyar kiváltságosnak, hogy azon uton, mellyen fajtánk becsületére — mert ez nem mindennapi eset — az adózó sorsának enyhitése végett olly nemesen megindult, Istenért meg ne álljon, de járja azt önmagának legnagyobb hasznára, és nemzetünk feldicsőitésére nagylelküen végig! Persvadeáljon balra, persvadeáljon jobbra kit csak lát, s capacitálja mindenek előtt önmagát, hogy „nincs semmi, mi annyira állna az igazi szabadság utjában, mint a kiváltság". — S aztán cselekedjék ezen utmutatás szerint eszesen. — Végre azt hiszem, kötelessége

Minden hű magyarnak a nép sorábul, hogy bizván atyai kormányunk jó szándékában és a kiváltságosok nagyobb része felemelkedett érzetében, tartsa meg nyugodt és méltánylást igénylő állását, és soha se higyen azon kurtalátásu prophetáknak vagy ármányos csábitóknak, kik azt hirdetik, mintha egyedül függetlenségért sovárgó ittas hősiség és vér vivhatná ki a szabadságot; minthogy ezen emberi legmagasb jó, bár mennyit hősösködtek, s bár mennyi vért ontottak is e világon érette már, soha nem volt még is és soha nem is lesz egyébnek egy kissé tartósb gyümölcse, mint polgári erénynek és férfiui higgadtságnak.

Igy, s csak illy modor által érhetni el a kérdésben levő czélt, de máskép nem. Midőn általán véve egyedül ugy közelithetni a most érintett czéllal együtt a politika minden egyéb üdveihez is:

Ha nem helyeztetik a hazafiui kötelesség a jó pajtásság kötelékei mögé; —

Ha nem szolgál politikában jellemmutatóul ellenzés vagy kormánypártolás, de hazai hűség és polgári erény; s ekkép ha sem az oppositionalis tengely, sem a kormányrud nem symboluma a politikai következetességnek, de illyest mindig és minden helyzetben a becsületesen és ernyedetlenül végbevitt hazafiui kötelesség teljesitése képez egyedül; —

Ha nem párt a főczél, de a haza.* És ekkép in abstracto sem az opponálás, sem a kormánynyali kézfogás nem érdemesít koszorúra, de egyedül a magát sem alulrul, sem felülrül hajtatni vagy éppen sepertetni nem engedő hazafiság; —

Ha nem kevertetik statusszerkezetben a mozgásnak és progressionak működése az ellenőrködéssel, az oppositioval össze. És e szerint

Ha ugyanazon egy testület nem gyakorolja mind a vezetésnek, mind a controllnak szerepét egyszerre; —

Ha nem az indítványozó és félig folytató, de a sikerrel bevégző nyer tapsot; —

Ha értelem ád a dolognak irányt, és nem tömegek;

Ha nem fityeg, sőt mindig kellőleg meg van az illetők kezeiben huzva a követelések hurja, ámde szétpattanásig soha meg nem huzatik az; —

Ha közhaszon az A., saját haszon a B., és nem viszont; —

Ha a nemzeti őrök, nem csak mindig mint félszemüek egy oldalrul, t. i. felülrül látják a mennydörgések keletkezését, noha néha még felhőcskék is alig vannak az égen, de azt is észreveszik, a mikor más oldalrul, t. i. alulról mutatkozik vész, és rázkodásnak indul a haza.

És még számnélküli ha és ha, miket mint természetajándékot senki a világra nem hoz, mik az országlat szövevényes tudományát képzik, és miket részben bizony néha még a bölcsebb is teljesitni mulaszt, a botor, az elbizott pedig rendszerint summásan felejt.

* Annak bebizonyitására, milly kevesen vannak, kik a párt-ködön tul, melly őket környezi, még a hazát mint főczélt is látni birnák, eldönthetlen criteriumul az szolgálhat, hogy nem egy ellenzéki becsületes szál tüstént hazaárulót vél látni mind azokban, kik legjobb meggyőződésükhez képest, miszerint ekkép sikeresebben szolgálhassák a hont, a kormányhoz közelitnek; mig mind azokat, kik valami kis bosszuságbu elhagyták a kormányt és az ellenzéki táborban csaptak fel, a legdicsőbbl hazafiakul, kik ellen kifogás nem lehet, gondolják az egész világ előtt legméltányosabban kikürtölhetni!

„No s tehát? Valljon e hosszadalmas s annyi ismétlésekkel teljes, és még sem kimeritő értekezésbül mi az erkölcsi tanulság?"

Ha ezt eddig kimutatni nem voltam képes, ám ujra megpróbálom, s addig fogom megkisérteni, habár más alkalommal is, mig vagy megértik vagy eláll szavam.

Én körülbelül ezeket mondám, s most ismétlem:

A magyar vér igen közel áll azon ponthoz, melly körül veszte vagy üdve forog.

Kötelessége tehát minden magyarnak résen állni, miszerint ne elveszés, hanem üdv legyen vérünk sorsa.

Üdvöt hazánkra az ellenzék, mint ellenzék, most nem hozhat; mert most nem mutatkoznak az egybekeverési és idegen nedvvel eltöltési symptomák, mik ellen negatio volna leghathatósabb gyógyszer, olly aggasztólag, mint végveszélylyel fenyeget az, ha mozdulni nem akarnánk, s mielőtt késő lenne a positivitas mezején nem aratnók a politika mind azon javait, mellyek egyedül képesek, gyönge népbül elővarázslani erős nemzetet.

A kormány a mozgalom, a reform élére állott.

Itt van ideje tehát, hogy minden magyar e czélt tehetsége szerint elősegitse.

Az illetők részének ehhezképest tekintetet érdemlő ellenzéki osztályba szükség alakulnia. Mert oppositionalis ellenőrség nélkül a legjobb czél is vajmi könnyen viseli az önkény szinét, vagy ha ezt nem is, csaknem mindig magán hordja az éretlenség szagát.

Az illetők sokkal nagyobb, pezsgőbb részének azonban idővesztés nélkül a progressio, a reform mezejére lépni kötelessége; s nem csak azért, mert egyedül e mütétel ránthat minket irtózatos hátramaradásainkbul ki, hanem szintolly erősen azért, mihezképest a kormány e czélzatira ne csak hideg vizet ne öntsünk, sőt éppen ellenkezöleg, azt nemes szándékiban tehetségünk szerint ollyannyira segítsük elő, mikép aztán karöltve s ekkép minden rázkodás nélkül, lássuk elvégre felbiborodni hazánk egén azon minden önkénytül tiszta nem-

zeti és alkotmányos kifejlést, mellyet házassági viszonyinkban elérhetünk; mellyet, minthogy a kölcsönös méltánylat sarkalatán alapszik, tőlünk egy jobb kedély sem fog irigyelni; s melly egyedül képes, midőn egykori jövendőnkre nem egy reménysugárt derit, a közbirodalmat a hatalom azon tökéletes fényfokára emelni, mellyre integrans részeinél fogva olly könnyen emelhető.

És a conservativek?

A conservativ tábort én éppen oly jól ismerem, mint az ellenzékit. És azért ezennel declarálhatom, sőt mint becsületes ember kinyilatkoztatni köteles vagyok: hogy valamint tétova nélkül kimondám, miszerint nézetemhez képest legtöbb pezsgőség és resurrectionalis erő az ellenzékiek közt rejlik: ugy tökéletes meggyőződésem szerint, legtávolabbrul sem mérkőzhetik — legyen respectabilitásban, legyen gyakorlati statustudományban, legyen részrehajlatlan igazságszeretetben — az ellenzéki tábor a conservativekkel; midőn valóban nem volnék képes elhatározni, mellyik pártban létezik több elfogultságtul ment igazi hazaszeretetet, őszintébb honi hűség, s valódibb ragaszkodás nemzetiség- és alkotmányhoz; de azt jól tudom, hogy mind az egyik, mind a másik párt, hála Isten, általán véve, meglehetősen el van látva ezen kellékekkel, s csak vélemény-méltánylatban állnak a conservativek az ellenzékiek fölött; minthogy én legalább, egy conservativ részérül sem hallottam soha is, az egyetemes ellenzéki testületre kiáltani anathemát, midőn nem egy ellenzéki, tán hazaszereteténél (!) fogva, toties quoties az egész conservativ pártiakra, mint mindannyi megvesztegetett hazaárulókra, nem átall ,in Bausch und Bogen' szórni kigyót békát; mi olly méltatlanság, mellyet valóban még gyermekeknek sem bocsáthatni meg, de egyedül őrülteknek nézhetni el.

Ne gyengitsük, ne rontsuk kölcsönös hitelünket, valóban ne! Mert hiszen ha nem vagyunk is egyvéleményüek, magyarok maradunk azért még is mindnyájan, mit soha nem kellene feledniünk; és legyünk meggyőződve, hogy valamint éppen nincs becsületes, értelmes, sőt rendkivül kitünő férfiak hijával

az ellenzék, szintugy számlál soraiban a conservativ párt is nem egy jeles főt, s nem egy buzgó hazafit, kikkel minden nemzet büszkélkedhetnék.

A baj azonban kettő. Egyik az:

Hogy midőn az ellenzékiek közül nem egy törne ma ki nyilt forradalomra, ha ennek csak valami kis nyitját látná, ugy viszont valóban több conservativ van mint egy, ki ha birná, a magyart még Verbőczy mögé tolná vissza. — A másik baj pedig az:

Hogy bizony mind az egyik, mind a másik pártban van s pedig tolerált, sőt figurázó — mert hiszen e tengely körül forog a baj — egynél több rossznál rosszabb szagu selejtes.

Szorul a jobb ember keble, ha a kormánynak becsületes haladási tendentiáit ismeri, s más részrül azt is tudja, hogy a conservativek jelesbjei szintugy akarnak nemzeti és alkotmányos vágások közt haladni, mint az ellenzék jobbjai, s hogy még is, daczára ezen ollyannyira engesztelő körülménynek, ugy áll az ellenzéki tábor a kormánynak átellenében mint Cerberus; az érintett két tábor, sőt tán jobban mondva ‚had' pedig egymással szemközt ugy, mint két élével olló.

Valóban csügged ennek meggondoltán a jobb ember! Azonban korántsem annyira azért, hogy ez így van, mert ha ez máskép nem lehetne, ám elszánná magát az okosabb, körülményeinkben is azon megnemszünő perpatvar közt tengeni, melly az emberi nemnek, miután leesett egykori magasságárul, vagy kiesett a paradicsombul, a hogy tetszik, olly általános osztályrésze lön; nem, ezért nem csüggedne az okosabb, mert közönséges sors; de azért zsugorodik keble össze, mert ez olly könnyen máskép lehetne, mint van, s ekkép az, ki mint én ezt érzi, látja, sőt bizonyosan tudja, tantalusi kinokat szenved!

S ugyanis, miért nem egyesülnek a kormány czélzatira a két párt jobbjai, s pedig részben: ellenőrileg; nagyobb részben azonban, nehogy a haladás eltörpittessék: pártolólag, elősegitőleg? Valljon miért nem történik ez?

Hisz lehető legnagyobb sikerre ennél nem kellene több!

S még sem történik! Ámde természetes, hogy nem történik; mert az ember, noha korántsem magasztosb lény, sem nem patkány, azért még is olly felette gyarló valami, melly néha annyira tüzeltetik hiuság, szenvedély, önérdek és másokon zsarnokoskodni akaró ármányok és ármányocskák tarka serege által fel, mihezképest, ha illy alkalommal esze és okossága elhagyja őt, bizony még állatoknál is otrombábbul cselekszik, mellyeket legalább az ösztön, és az, hogy ambitiotul mentek és az ittasság annyiféle nemeinek nincsenek kitéve, soha nem enged bizonyos vágásokbul kitörni; midőn a lázas, szenvedelmeinek parancsolni nem tudó emberi s kivált asszonyi-állat (!) sem czélt, sem törvényt nem ismer.

Ha egy kissé feleszmélünk, vagy inkább, ha egy kissé mélyebb analysisbe akarjuk venni rokon- és ellenszenveink okát, mellyek emberek közt mindenben olly nagy szerepet játszanak: kénytelenek leszünk bevallani, hogy bizony néha egész sympathiánk oka, mellyel valaki iránt viseltetünk, nem egyéb, mint sima rózsaszinü bőre és jó pofája; midőn nem egy iránt csak azért érzünk némi antipathiát, mert sovány vagy orra hosszú.

Dolgokkal, eszmékkel nincs különben. Minek következtében az, kinek törekvése vagy tiszte: emberekkel egyet s mást megszerettetni vagy éppen bekapatni, ha életre való esze van, mindig azon fog törekedni, miszerint, mennyire csak birja és lehetséges, olly szinbe állitsa s olly izlés szerint tálalja ki az illető eszméket s dolgokat, hogy azok ellenszenvet vagy éppen iszonyt ne okozzanak.

És ha ez kicsiben áll, annál inkább van helye nagyobbakban.

Már pedig magyar politikánkban, ha az igazat meg akarjuk vallani, két olly kitétel van, melly egyedül elég: valamellyik oldalon illyféle most érintett ellenszenvet, sőt iszonyt gerjeszteni. Ez ugyanis:

Az „ellenzéki“ függczimer a kormánynál; a „conservativ“ viszont az ellenzéknél.

S igen természetesen. Mert ugyan milly sympathiát érezzen a kormány olly párt iránt, melly függczimerénél fogva

szoros kötelességének hiszi, hogy minden kormányit ellenezzen, sőt, ha birja, legázoljon, politikai elmezavaránál fogva pedig arrul van meggyőződve, mihezképest neki kell mindennek állni élén, mi egyenesen annyit tesz: lépj le helyedrül kormány, hadd üljek oda én; s kérdem, valljon mikép érezzen viszont az ellenzék a conservativek iránt nagy sympathiát, ha függczimerüknél fogva, melly körül ez utolsók állnak, némileg fel van jogositva az ellenzék — mert a potiori fit denominatio — azt hinni, hogy a conservativ tábor, plus royaliste et plus conservatif que le roi même, legfeljebb csak olly arányban szeretné mocskaibul kitisztítni a recsegő vén magyar feudalis erő(?)-művet, s pedig minél későbben, mint teszem 10 áll 100-hoz; holott az ellenzék jelesb része — s ebben tökéletesen kezet fogok vele — olly erősen hiszi mint 2×2=4, hogy a hazát, mellynek felüdülése előtte főszempont, csak ugy menthetni meg, ha a mentülelőbb munkába, sőt életbe menendő javítmányok ugy állnak ahhoz, mit conserválni kell s lehet, mint körülbelül 100 : 10-hez? Bizony sem a kormánynak az ellenzékhez, sem az ellenzéknek a conservativekhez nagy hajlama, nagy rokonszenve ekkép nem lehet!

Sokan ezen eszmét légbül kapottnak fogják tartani, s hogy nem áll az, mikép olly kicsiség, mint egy ‚pártnevezet', annyira képes volna kézfogást vagy legalább együttmunkálást hátráltatni, vagy csak nehezítni is ott, hol egyébként elvekben és politikai eljárásban nem létezik egyesithetlen elágzás.

S pedig még is ugy van. Mirül kiki felette könnyen szerezhet magának tudomást, ha szántszándékkal nem akarja ignorálni, legyen aztán ellenzéki, conservativ vagy szorosan kormányi, hogy az őszintéskedésnek nyiltabb óráiban, mikor férfiu férfiunak s hazafi hazafinak kitárja keblét, bizony igen kevés olly politikai Abyssus mutatkozik az érintett három szinezett jelesbjei közt, mellyen egy kis jó akarattal ha nem is átugrani, legalább átmászni vagy azt minden halálos veszély nélkül usque ad feliciora tempora kikerülni ne lehetne; holott, ha diplomatikai állásban vagy csak olly politikai discussiok

alkalmával is, mellyekben egy kissé többen vesznek részt, ki vannak tűzve az illető zászlók, és harsog a pártok tárogatója s trombitája, vagy megperdül a dob: tüstént nem ismer egyik a másikra többé, de a hazafi sorsosa helyett ellenséget, sőt vajmi könnyen még hazagyilkolót is vél látni a más pártiban vagy kormányemberben, s viszont.

Ki a pártok természetét, ha ezek nincsenek is rendesen organizálva, csak egy kissé ismeri, nem fog állításom valóságán kételkedhetni. S ugyanis, mert közönségesen, sőt éretlenebb politikai körülmények között mindig pajtásság képzi a pártok főalapját, mihez ha kaczér izgatása járul a szép nemnek, melly csak kivételkép tudja megkülönböztetni a fejességet a jellemtül, és az ujjhuzási viszketeget a hazafiságtul, bizony még a legbecsületesb ember is, házi vagy egyéb körülményei- vagy csak álszégyentül is, melly néha a pártok legerősb ragasztékát képzi, lábairul verve, rendszerint azon angol szerepét játsza, ki az ismert anecdota szerint hosszu politikai pályájának végén elismerte, hogy ezer eset között, mikor egyébként meggyőződése ellen mindig pártjával szavazott, csak egyetlen egyszer voksolt ellene, és éppen akkor, mint később átlátá, véletlenül nem volt igaza.

Vajmi theoreticus szójárás is ehhezképest, magyar kifejlésünket tekintve, azt mondani: „várjunk csak, hadd lássuk előbb, mit tálal ki a kormány, s aztán álljunk hozzá, vagy viszont, a mint t. i. inyünk szerint cselekszik vagy ellene.“

Azért theoreticus pedig az efféle, magában igen plausibilisnek látszó szójárás, mert olly független emberek, mint a millyek az illy szerepviselésre volnának szükségesek, sehol a világon nem teremnek minden fán, Magyarországban pedig olly ritkák mint fehér holló; de felette kevés kivétellel, annyian a hányan mindegyik, tudva, sejditlen, bizonyos pártnak tábornoka, hadnagya, közvitéze, vagy legalább valami válogatottabb (!) pajtásság hive, vagy Camarillák hőse vagy apródja; mihezképest többé kevesebbé mindegyik előre le van kenyerezve, le van kötve már, ugy hogy mikor fel-felmerülnek a külön kérdések, nem ugy szólnak és cselekednek,

mint szivük készti, eszük sugja, hanem ugy, mint adott szavuk követeli, mint pártkötésük parancsolja; mert máskép téve, midőn a leggyanusb szinbe állitják s ekkép nullificálják magukat, egyenesen az apostasia, sőt a legocsmányabb desertio bélyegét sütik homlokaikra. Honnét aztán nem csuda, ha a pártzsarnokság nem egy ‚soi-disant függetlent' tesz vajmi szánandó rabbá, ki a legédesb szabadsági álmok közt mindentül, a vezérnek komolyabb képétül, sőt még a salonok kis büntetéseitül is függ és retteg, csak beltükrétül és önmagátul nem.

Nézzünk körül. Verbuválás, politikai halászat tölti bé legtöbbnek huszonnégy óráját. Ugy hogy a pártokon kivülieket, kik sejtve vagy sejditlen nem volnának valamikép már előre behálózva, ujjainkon is el tudnók számlálni, mikép mint mondám, a hon üdvét egy illyféle független, minden esetre igen keskeny phalanxtul várni, melly majd csak a kitálalások után határozza el pro vagy contra magát, nem is egyéb, mint a legtheoreticusabb ábránd.

Sokakban, nem kétlem, botrányt fog szülni ezen jóllehet az életbül kölcsönzött kép, s pedig nem csak azért, mert a legtöbb, noha függ s pedig mennyire függ, még is egészen függetlennek hiszi magát, hanem főként azon ok miatt, mivel állitásombul azon következmény látszik folyni, mintha nézetem szerint valami ‚ignota' dologra, mielőtt t. i. még ismeretes volna az, előre le kellene kötni az embernek magát.

Ámde, nem csak nincs ez igy, de éppen megforditva áll. Mert hiszen mit vetnek most a conservativek leginkább az ellenzékiek szemére? Azt, hogy még távulrul sem ismervén a kormány czélzatit, már előlegesen mint igazi rabszolgák lekötik magukat mindennek ellenzésére, és ha ezt nem birják, legalább mindennek lehető legnagyobb megzsibbasztására vagy zürzavarba hozására, mi a kormány részérül jő. Igen, de kérdem, mit vetnek viszont az ellenzékiek a conservativek szemére? Éppen hasonlót. Hogy t. i. a conservativek szintén a nélkül, hogy bizonyos tudomásuk lenne, mit, mikor és mennyire akar tenni a kormány, lekenyerezett, megvesztege-

tett mercenariusok s parasitákként kitárt szájjal várnak, mindent bekapandók, mit abba a kormány befeszítni, becsusztatni, vagy becsepegtetni kegyesen fog.

És valóban általán véve, bizony körülbelül e véleménynyel viseltetik az egyik párt a másik ellen; mi ha a legvastagabb auxesis ecsetével van is festve, s egyébiránt az ellenzék véleménye e conservativekrül sokkal igazságtalanabb mint viszont, mert a conservativek csak még is jobban vannak arrul informálva, mit akar a kormány, mint az ellenzékiek: azért az előre behálózás, felcsapás és végképi megkötés, vagy más szavakkal, az ‚ignota dolognak' előleges félrevetése vagy előleges elfogadása — mitül, jóllehet ebben ő maga tán legerősebben szerepel, tudom, irtózatosan borzad vissza nem egy — ollyannyira van nálunk napi renden s annyira képzi a magyar status-quot, hogy valóban nem tarthatám szükségesnek, ennek bebizonyitásaul csak szót is veszteni, s nagyon igazságtalanul viseltetnék irántam az, ki illyesért vádolna; mert én éppen ellenkezőleg azt állitom, hogy ez nincs jól, ez nem maradhat igy!

„Milly contradictio!" Igy fognak erre felkiáltani. „Egyszer azt mondja, vélemény-elhatárzás végett bevárni akarni előbb a kitálalást, theoreticai ábránd; majd pedig torzképet csinál azon status-quobul, mellyhez képest ugy szólván mindegyik valami pártnak hive már."

Én azonban azt mondom: nem contradictio biz az: de itt létezik azon gyengéd árnyéklat, mellyre politikában, ha czélt érni akarunk, nem figyelmezhetünk eléggé.

S ugyanis, én azt állitám, hogy olly phalanx, melly csak kitálalás után fogna hajlani jobbra vagy balra, legjobb esetben is olly igen keskeny lenne, mihezképest az illyestül nem lehetne felfüggeszteni a hon javát.

Ebbül önként foly, hogy én is olly pártok előleges alakulását tartom szükségesnek, mellyek aztán elég pondusal is birjanak, a hon javára felbiczczenthetni a mérő serpenyüt.

Az én nézetem csak abban különbözik — és e tengely körül forog az érintett árnyéklat — a mai pártok status-

quojának véletlen vagy szántszándékos kiképzésétül, hogy míg az ellenzék tábora fölött egy irreconciliabilis gyülölet leng a kormány ellen, melly mindent elfulaszt, még az illetők hazaszeretét is — mit, ha keblükbe nyulnak, nem lesznek tagadni képesek — addig, ha nem csalatkozom, a conservativ táboron egy nullificatioi eszme vonul végig, melly minden ellenzékire volna alkalmazandó; úgy hogy számos kivételt ide nem értve, mind az egyik, mind a másik párt, egy kicsit igen nagyon is el van előre határozva már — és ez ellen teszek kifogást — az egyik, hogy visszalök mindent, bár kész Eldorádot, ha az a kormánytul jő; és miért? mert kormánytul jő; a másik, szórul szóra igy, a legüdvösbet is; és miért? mert az ellenzék hozta fel.

Est modus in rebus; sunt certi denique fines sat.; alkalmazzuk ezeket ide is, s önként fel fog előttünk tűnni minden hosszas szóvesztés nélkül azon árnyéklat, mellyrül szólék. Mert hogy az ellenzék ne legyen előre elkészülve, a kormány minden lépéseit bonczkés alá venni, vagy azon pártbeli, mellyre a kormány támaszkodik, ne érezzen előre hajlamot, czélzatait előmozditni, azt alkotmányos gondolkozó ember nem fogja soha is kivánni.

Ha nem a párt volna legfőbb szempont, de a haza, s a párt csak eszközül szolgálna a hon felemelésére: akkor tüstént máskép állnának a dolgok.

Az ellenzék, s éppen mert ellenzék, s ekkép működése mindig kellemetlen, néha még gyülöletes is, olly jó hangulatba iparkodnék magát a kormány irányában tenni, mikép soha ne sértsen, és ez által is sikeresebben megóvja a hazát minden sértéstül; —

A conservativ párt viszont, minthogy a kormány rá támaszkodik, a kormány pedig reform, progressio mellett van, legelsőben is olly szinbe törekednék állitni magát, melly, minthogy a reform, a progressio szinét Magyarországban szinte kiki szivesen viseli, többeknek tetszhetnék; s aztán, ha — mert alkotmányos s e fölött igen féltékeny nép vagyunk; de hiszen sokszor meg is csaltak — ha egy kissé erősebben

kitárná legalább jobbjainak azon tulajdonát, mellyért mint kezes állhatok be, hogy azért, mert késznek nyilatkozik loyaliter és erélylyel támogatni a kormány nemzeti és alkotmányos tendentiáit, még el nem alszik, lábairul pedig soha nem engedi leveretni magát; mi szinte nevelné e párt tekintetét honunkban, hol fájdalom olly sok eszes ember közt annyi pimasz is van, kinek fejében ‚honi hűséggel' nem igen fér egybe ‚kormány iránti loyalitás'.

‚Jó hangulat és éberség minden oldalrul' ebben van az egész titok; mert a többi önként fejlődik magátul.

És most legyen szabad bevégzesül némieket még személyemrül felhoznom.

Én az ellenzék tagja nem vagyok, noha igen fáj lelkemnek az ellenzék számosb tagjával, kit igen becsülök, kezet fogva és karöltve nem járhatni egy uton honunk javára. Ámde hiába, én az ellenzék szükségét most nem látom olly sürgetősnek, mint sürgető a mentülelőbbi reform és progressio, s azért másoknak hagyván át az ellenzéki működést, én teljes erőmmel a progressionak, a reformnak mezejére sovárgok lépni, mit azonban az ellenzék táborábul teljességgel nem eszközölhetek, mert felforgatott tervezetben én nem tudok venni részt; annál pedig körülményeink között nem létezhetik felforgatottabb tervezet, mint mikor a fejedelem, vagy a fejedelemnek szent akaratával istápolt kormány lép a reform, a progressio mezejére, és ezen a végett viaskodik az oppositio vele, hogy a reform, a progressio zászlóját ő ragadja kezébe.

A conservativ táborba jelen körülmények között lépni, mint érintém, nincs hajlamom.

Nekem tehát személyemet illetőleg ugyan mi marad hátra most, most miután Magyarországban minden embernek valamire csak el kellene határozni magát már?

Én tán egy harmadik pártnak vethetném meg alapját? Erre azonban nincs vágyam. Legelsőben is nincs azért, mert ez a conservativ pártot gyengithetné, mi legtávolabbrul sem lehet czélom, miután a conservativ párt a kormányt támogatja,

politikám fő tengelye most pedig a kormány támogatása, s tisztán áll előttem, mint ezt e röpirat kezdetén érintém is, hogy hazánkban minden sarkaibul dül, ha most a kormány' becsületes czélzatinak daczára, az ellenzék többségre vergődhetnék fel, mit én mostani körülményeink között egyenesen hazagyilkolásnak néznék. Legfőkép nincs vágyam egy harmadik párt alakitására pedig azért, ha volna is e műtételre tehetségem, mit kereken tagadok, hogy van; mert azon párt, mellyet én alakithatnék, egyedül a reform, a progressio zászlója alatt állhatna, ámde ezt maga a fejedelem tüzte ki, mikor az illetőknek a közlegények soraiba illik vonulni vissza.

Nékem tehát nem marad egyéb hátra, mint szinte visszavonulnom, s addig mig erőm engedi s szolgálhatom a hont, szorosan azon uj hivatali kis körben forogni, mellyel legközelebb megtiszteltetém.

Ha volna párt — s ugyan miért nem képezhetné magát a conservativ illyessé, miután mondom, és még egyszer mondani fogom, oppositio és progressio körülményeink között haladási siker-hihetőséggel egy zászlón nem állhat, egy harmadik pártnak alakitása divergentiáink között pedig igen veszélyes lehetne, s ekkép csak annyiban volna tán hasznos, ha kis számra reducálva, mint egy új tényező a politikai eszmék rectificatiojára szolgálna — ha volna egy párt, ismétlem, s ugyan miért ne lehetne a conservativ azzá, melly soraiban mustrát tartva, bár meghagyná is zászlóján a conservativ czimert, ha tetszik, de e fölibe sokkal kiáltóbb betűkkel még ezeket is tétetné:

‚Reform, progressio nemzeti és alkotmányos vágásokban, engesztelődés minden hazafiak iránt, s mindenek fölött erkölcsi és társadalmi tisztaság' s ha kivált az ekkép reorganisált uj testület sokra figyelmeztető zászlójának becsületére is cselekednék mindig: én valóban azt hiszem, hogy bizony sok becsületes ember állna sorba alája, midőn nem tudom, magam is nem csapnék-e fel közvitézül!

Honunk pillanatai nem csak drágák, de én azt mondom, már meg is számitvák.

A királyi szék egy részrül az, melly körül egybeseregelve menthetjük meg felforgatástul a hazát, midőn egyedül olly hazafiak egyesülése adhat annak igazi életet s erőt, kik elkülönözvén maguktul minden szélsőséget s tulzást, megalkusznak mindennel, csak a becsülettel, erénynyel és tántorithatlan hazafisággal nem.

Egyesüljünk tehát, tiszta szándéku hangulattal s alkotmányos éberséggel, a fejedelem széke körül olly testületbe, melly lehetőt akar, s ekkép sem nem önt hideg vizet honunk kifejlett haladási szellemére, mert ezt elnyomni többé nem lehet, sem nem türi, hogy az elfásult vagy dühösségre felhevült hazaszeretet égő kanóczot vessen honi institutioinkba, mert hiszen illy hóbortot bizonyosan sine nobis el fogna nyomni más.

A fejedelem s kormányának legjobb czélzatit meg lehet zsibbasztani, meg lehet akadályozni. Ehhez nem kell sok. Ármányos ész, activitas és egy kis rossz akarat elég konkolyt bir hinteni bármilly jó mag közé. De nagyobbszerü, tartós és ingadozás nélküli jót teremteni, a fejedelem, a kormány leghathatósb pártfogása nélkül lehetetlen, ne felejtsük ezt soha; s ezért elkerülhetlenül szükség, egy illyféle „független“ testületben egyesülni a fejedelem széke s annak megbizottjai körül.

Szélsőségek soha nem vezetnek czélhoz. S igen természetesen; mert ha egy rész mozdulni nem akar, a másik pedig alkudozni nem, ugyan lehet-e ebbül elvégre más, mint czivakodás, s innen polgári háboru, s innen de nobis sine nobis?

A megcsontosult conservativek, honunk azon antediluvianus exemplárjai, kik a világ kerekeit megakasztani hiszik és semmiben nem akarnak mozdulni, éppen olly nagy bünösei honunknak, mint azon kurucz-féle selenisták, kik a franczia forradalom hőseit, vagy tán Rákóczyt, söt honunk apróbb szenteit s martyrait látszanak venni követésre méltó ideálul.

s többet lakván a holdban mint e földön, csak holdkóros eredményeket birnak hozni e hazára.

Ezen szélsőségek, ezen kinövések, mellyek egyébiránt egy oldalon naprul napra kevesednek a honban, más oldalon pedig, noha szaporodásban vannak tán, de még is egy igen kis fractiora reducálhatók, soha nem engedik, de mindig lehetetlenné fogják tenni a haza kellő felvirágzását. — Honunknak ab incunabulis mindig ez volt baja. Számuk aránylag igen csekély, de azért még is untig elég, mindennek megzsibbasztására, mindennek zürzavarba hozására. Mert egyetlen egy makacs ‚Sohamozdi‘ is képes, mint a mindennapi tapasztalás mutatja, ezrek vágyát megakasztani; valamint nem kell több, mit szinte minden nap látunk, egy két elhatározott dühösnél, ezreket intimidálni, s mindenfelé ugy hajtani mint birkát.

Ezektül tehát végkép elibertálni kell magát a magyarnak, ha üdülni akar.

Ámde erre törvényeink nincsenek. S egyébiránt kár is volna, illyféle politikai bünöket, mellyeknek alapja tán sokkal többszer ‚igen‘ mint ‚nem‘ a legtisztább szándék, törvények által büntetni akarni. Illyesek körül egyedül rectificált nézetek, hazai kötelesség és erkölcsi bátorság *) segithetnek,

*) Azon számtalan fallaciák közül, mellyek, mint alkalmasint a boa constrictorban is az egyszerre lenyelt szarvas: emésztetlen voltukban feküsznek gyomrán a magyar közönségnek, mellyel legközelebbi időkben egyszerre olly borzasztólag sokat bekapattak némi országos „ezermesterek“, tán egy sem zsibbasztja még a józanabbak itélőtehetségét is annyira, mint a férfiui bátorság körülti eszme.

Igy például, ha valaki ‚árnyékátul meg nem ijed‘, előtte nem nagy dolog a kettősrci kiállás, s általában sem nem fél, sem nem rémül meg egy könnyen, az már magát ‚bátornak‘ véli; és e fölött a legtöbb még azon édes illusiokban is ringadoz, mikép, hahogy kellőleg el van látva az efféle ingrediensssel, ez által a férfiui méltóságnak legnagyobb fényében is ragyog már!

De nem áll ám így a dolog! Mert legelsőben is, vajmi sokszor mutatkozik az anyagilag vagy inkább „állatilag“ vitéz legnagyobb erkölcsi poltronnak, ki ágyunak menni tán kész, ámde viszont egy szennyes diákocska pisszegésétül is szinte hasmenést kap. És aztán azért nem áll a fenérintett dolog, és azért nevetséges a bátorság miatti elbizakodás, mert

mellyeket ehhezképest mint a politika legnagyobb kincseit, minthogy egyedül ezek távolithatnak el idegen beavatkozást, minden hű hazafinak megszerezni és magában kifejteni, legszorosabb kötelessége. Ugy hogy mindinkább isolálva leljék magukat valamint a megcsontosult pangók, ugy a lobba lázba hajtók is; és az legyen egész büntetésük Voltaire szerint — ki egy Jansenistát arra kárhoztat, mikép bizonyos Molinistának naponként megtisztitsa csizmáit; ezt pedig arra, miszerint annak minden nap bevigye rendesen reggelijét — hogy a két extrem, melly sehol nyugpontot nem lel, és saját szük cyclusában sem találhat fel különös mulatságot, ugy szólván erkölcsileg arra legyen kényszeritve, mihezképest például a communismussal saturált, az engedni nem akaró kevély oligarchával játszék piquetet; a politikai holdkóros pedig tán valami hason mászó „status-quo"istával egy barátságos „mariaget"; egy népizgató valami udvari adulatorral járja el a menuettet; egy haladó terrorista egy haladni nem akaró terroristával játszék továbbá écartét; a forradalmi az absolutistával sakkot s igy tovább; s pedig mindaddig, mig becsületes kézfogás, gyakorlati eljárás és ernyedetlen hazafiság által nem emelkedik ki bajaibul honunk olly magasságra, mellyet vérünk józanul cselekedve bizonyosan elérhet; mikor aztán

az anyagi bátorság csak olly kiegészitő része a férfiunak mint bőre, melly igen fényes lehet ugyan, de azért olly conditio sine qua non, melly nem lehet buszkélkedési tárgy, kivált miután ellentéte: gyalázat, szégyen, lenyuzott állapot!

Egyedül az erkölcsi bátorság, a „justum et tenacem sat. non civium ardor sat."-féle érzet emeli az embert állat fölé. Mert anyagi bátorságot tekintve nincs ember, kinél ne volna merészebb a hörcsök, vakmerőbb a légy, szemtelenebb a patkány, és vitézebb a vadkan, söt a veres posztot megpillantott ranya bival is.

Honnét aztán még a legbátrabb dacilansnak sincs, ha e qualitás egész értéke, potteszkedni oka: mert ezen lidérczi qualitásának daczára, még is a világnak erkölcsileg legpoltronabb és megvetésre legméltóbb teremtménye lehet; valamint még az erkölcsi bátorság is rossz alkalmazás által bűnné válhatik, ha például valaki — ez pedig most szinte prototypusa számtalan serdülőinknek — mert kiszen „semmitül sem fél", attul sem tart, attul sem retteg, bardolatlan kezekkel dulongni nemzeti testünk még ollyannyira gyönge erein!

az efféle kártyások, tánczolók és sakkozók pro aeterna rei memoria: vagy valami Kunst-Cabinetbe állittasanak ki, vagy valami „honi vállalat gyámolítása végett" pénzért legyenek mutogatva.

S most végül még ezeket:

Jó darab idővel ezelőtt, mikor egy, azt hiszem, igen tiszta szándéku hazafi s egyébiránt jóakaróm, politikai eljárásomat rostálgatná, soha nem tudta vagy nem akarta felfogni, miért nem volnék én jelenleg is ellenzéki, miután ő — ki azelőtt nem volt az, de azzá „tudja miért" csak később lett — legkisebb változást sem bír észrevenni azon systema között, mellyel a kormány minket magyarokat illetőleg azelőtt járt el, és melly systema szerint most cselekszik.

Már pedig ez olly forduló pont, melly egész politikámat sarkaibul dönti, ha csakugyan igaz, hogy a kormány most is azon systemát követi irányunkban, melly szerint cselekedett azelőtt.

Az érintett hazafi barátom akart is e tekintetben, mint mondá és mint kifejezé magát, ellenem irni; de ezt „kiméletbül" nem tevé.

Kértem: ne kiméljen; mert korántsem fekszik szivemen annyira az, hogy ellenem senki ki ne keljen, mint a valónak kitüntetése, mi nélkül nincs ránk nézve üdv.

S valóban, ha van politikánk mezején kérdés, melly a tisztába hozatalt megérdemli, ennél fontosb nincs.

Ámde ő kimélt. Mit bizony restellek, mert most én nem kimélhetem őt, miután remélem, ő is elibe teszi a valónak kitüntetésével olly szorosan egybefüggő közjót személyes érdekeinek, személye kimélésének.

És azért ünnepélyesen felszólitom ezennel ő Méltóságát: álljon ki a sikra, s ne kiméljen se engem, se magát.

Addig is azonban, míg e keztyüt felveendi a tisztelt hazafi, és felvilágositásain okulhat a közönség, kettőt vagyok itt előrebocsátni bátor.

Először: hogy vajmi sok ember nem veszen valami kisebbet könnyen észre, de csak akkor eszmél fel, mikor

[illegible]

[illegible]

Igen kiváncsi vagyok, e politikai logica kulcsát láthatni és megcsudálhatni.

Még egy más esetet is fel akarok hozni.

Csak minap, azt jegyzé meg egy valóban szeretetre méltó honi hölgy, hogy politikai szereplésemben, most kivált, mióta hivatalba léptem, vagy az egyik részt, a kormányt lennék megcsalni kénytelen, vagy a másikat, a hazát; s e szerint, mert ez tisztán állna előtte, Istenért kér: csak a szegény hazát ne csaljam meg!

Szinte megesett szivem e derék honi hölgy hazaszerető aggodalmain, s ünnepélyesen meg is igérém neki — mi ugy látszott némileg megnyugtatá őt — ne féljen, bizzék bennem, mert semmi esetre jó magyar hazánkat megcsalni nem fognám.

Egyszerü anecdota biz az egész; de azért még is több világot derit politikánk tömkeleges mezejére, mint az ember legelső pillanatra gondolná. Mert hiszen nem csak a most felhozott bájteli magyar dáma gondolkozik igy jó magyar fiscalisként — aus dem alten Schlage — hogy t. i. a mit egy szomszéd nyer, azt a másik veszti, és e szerint per analogiam az, ki a kormány érdekében tesz, hazát csal, ennek pedig egyedül kormánycsalás által használhatni; nem bizony, nem egyedül a honnak most érintett annyira igéző leánya látja a dolgokat illy világban; de az ellenzéki táborban, mellyet tökéletesen ismerek, meg kell vallani, bár mennyire hihetetlennek látszassék is a dolog, valóban ez azon nézet, melly vastagabb vagy gyengébb árnyéklatokban igazán vagy tettetve praevaleál.

Már pedig, ha nagyon jól illik is egy fiatal honimádó hölgy ajkai közé efféle féltékenységi kis képtelenség, azért bizony még is olly kimondhatlan absurdum az, ha férfiak velejében is rejlik, mellyen kénytelenül a legnagyobb szomorúságba sülyed a becsületes ember. Mert ha igaz lenne, mihezképest csak efféle cselcsalások által lehetne használni az egyik vagy másik résznek, az annak volna jele, hogy a kormány és nemzet közt olly gyülöletes, sőt olly átkozott viszony

létezik, melly szinte csak haramiák és méregkeverők közt képzelhető.

Ez pedig csupa rémkép, méltóztassanak elhinni, csupa ellenzéki rémkép, melly egyedül gyermekek, hölgyek, vagy ezeket feltüzelő ármányfiak conceptiojában ütheti fel fészkét.

‚Nem fogom biz én megcsalni a hazát, jó angyalom, de a kormányt sem; hanem éppen az által gondolok mind a két résznek egy kis hasznot tán hajthatni, ha, mennyire csekély tehetségemben áll, mind a két részt érdekére iparkodandom figyelmeztetni, melly philosophiai tapintattal fel fogva, bizony Isten ugy fut egybe, mintha volna egy‘; igy válaszolék — mert a kis anecdota még nincs bevégezve — mire a bűvös kis Méltóság viszont igy:

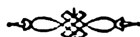
„S tudja mi lesz sorsa? Megmondom: Sem oda fent, sem ide lent nem fognak Önnek hinni“!

Ej be sok esze van ezen asszonynak, gondolám magamban, mert többet kevesebbet ez alkalmasint tán igy fog történni.

Ámde ez soha nem lesz az ‚Én‘ hibám, s azért nem tántorit!

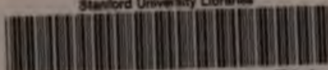

AZ EGÉSZ KÖTET TARTALMA.

4/59

Stanford University Libraries
3 6105 005 406 744

